İBN CERÎR ET-TABERÎ

İslam Klasikleri 15/3

Târihu't-Taberî

Taberî Tarihi

-3-

ANKARA OKULU

İBN CERÎR ET-TABERÎ

224/839 Taberistan'ın merkezi Âmül'de doğdu; hiç evlenmedi. Çiftçilikle uğraşan babası, onun gelirini sağladı. İlk öğrenimini Âmül'de yaptıktan sonra ilim tahsili için beş yıl kadar sürecek ilk seyahatini on iki yaşındayken Rey'e yaptı. Orada İbn İshâk'ın *Sîretü İbn İshâk*'ının icazetini elde etti ve sonrasında Bağdat'a gitti. Daha sonra sırasıyla Basra, Vâsıt, ve Kûfe'ye gitti. Sonra da Dımaşk yanında Suriye sahil şehirlerine uğrayıp Mısır'a geçti. Bütün bu şehirlerdeki ilim adamlarından istifade ettikten sonra Bağdat'a döndü.

Hayatının elli yıldan fazlasını geçirdiği Bağdat'ta babasının bıraktığı araziden gelen parayla geçindi. Abbasilerin teklif ettiği kadılık ve Dîvân-ı Mezâlim reisliği dâhil hiçbir görevi kabul etmedi. Ömrünün sonuna kadar ilimle meşgul olan Taberî birçok talebe yetiştirdi. Eserleriyle kıraat, tefsir, meânî, hadis, fıkıh ve tarih alanlarında büyük bir otorite hâline geldi.

"İmâmü'l-Müfessirîn" diye anılan Taberî, sünnet ve hadis ilimleri sahasında Tirmizî ve Nesâî tabakasında bir muhaddis; fıkıh, ilm-i hilâf ve mukayeseli fıkıhta mezhep kurucusu bir müctehid; tarih alanında ise "şeyhü'l-müverrihîn" kabul edildi. Ayrıca Arap dili ve edebiyatı, aruz ve beyan ilimlerine vâkıf, aynı zamanda bir şair, ahlak ve terbiye sahalarında kitap yazmış; felsefe, mantık, cedel, tıp, cebir ve riyâziyyât alanında zengin bir kültüre sahip büyük bir şahsiyettir.

Hanbelîler ve Zâhirîler kendisine düşmanlıkları yüzünden büyük sıkıntı çekti. Mutaassıp Hanbelîler evini taşladılar. Vefatında Şiîlikle itham edilmesi yüzünden geceleyin çok az bir cemaatin iştirakiyle cenazesi gizlice kıldırılıp defnedildi.

Cemalettin SAYLIK

Mardin Midyat Deyrizbin'de 1953'te doğmuştur. 1973'te Mardin İmam Hatip Lisesinden, 1977'de ise İstanbul Yüksek İslam Enstitüsünden mezun oldu. Resmî eğitim süreci yanında aralarında Halil Gönenç ve Abdulvahhap Aydın hocaefendilerin bulunduğu üstatlardan Arap dili ve edebiyatı alanında özel dersler aldı. 1994'te Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde yüksek lisansını tamamladı. 1987'de Türkiye'nin Bağdat Büyükelçiliğine ataşe olarak; 2006'da Türkiye'nin Kahire Büyükelçiliğine eğitim müşaviri olarak atandı. Muhtelif yıllarda bakan danışmanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığında Dış İlişkilerle İlgili Bakanlık müşaviri olarak görev yapmış ve emekli olmuştur.

Ankara Okulu Yayınları: 272/3
İslam Klasikleri: 15/3

Bu Proje T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı
Telif Hakları Genel Müdürlüğü Tarafından Desteklenmektedir

© Ankara Okulu Basım Yay. San. ve Tic. Ltd. Şti.
Editör: Mehmet Azimli
Son okuma: Kasım Gezen
Dizgi, kapak: Ankara Dizgi Evi
Baskı, cilt, kapak baskısı: Merkez Repro Ltd. Şti.
Birinci baskı: Eylül 2019

Tk.No : 978-605-7596-08-6
ISBN : 978-605-7596-21-5

Ankara Okulu Yayınları
Şehit Mehmet Baydar Sokak 2/A Maltepe/ANKARA
Tel: (0312) 341 06 90 GSM: 0542 382 74 12
web: www.ankaraokulu.com
e-mail: ankaraokulu@ankaraokulu.com
ankaraokuluyayinlari@gmail.com

Târihu't-Taberî
Taberî Tarihi
-3-

Peygamberler ve Hükümdarlar Tarihi

İBN CERİR ET-TABERÎ

Çeviren
Cemalettin SAYLIK

Ankara Okulu
Ankara 2019

İÇİNDEKİLER

EDİTÖRDEN 9

HİCRÎ 7. YIL 11
Hayber Gazası 11
Resulullah'ın (sav.) Vâdi'l-Kurâ Gazası 18
Haccâc b. İlât es-Sülemî 19
Hayber Mallarının Taksimi 21
Kaza Umresi 26

HİCRÎ 8. YIL 29
Benî Mülevvih Gazası 29
Diğer Olaylar 34
Zâtü's-Selâsil Gazası 34
Habat Gazası 35
Mûte Gazası 39
Mekke'nin Fethi 45
Benî Cezîme Seferi 68
Huneyn Gazası 72
Tâif Gazası 83
Ci'râne'de Mal Dağıtımı 86
Ci'râne'den Umreye 94

HİCRÎ 9. YIL 95
Sakîf'in Müslüman Oluşu 96
Tebük Gazası 100
Tay Kabilesi ve Adî b. Hâtim 111
Temîm Heyeti ve Hucurât Suresi 115
Himyer Hükümdarının Elçisi 119
Dımâm b. Sa'lebe 124

HİCRÎ 10. YIL 125
Hâlid b. Velîd'in Seriyesi 125
Ezd Heyetinin Gelişi 130
Ali b. Ebî Tâlib'in Yemen Seriyesi 132
Zübeyd Heyetinin Gelişi 132
Abdülkays Heyeti 135
Müseylime ve Benî Hanîfe Heyeti 136
Kinde Heyeti 137
Rifâa b. Zeyd el-Cüzâmî'nin Gelişi 139
Benî Âmir b. Sa'saa Heyeti 143

Zeyd el-Hayl ve Tay Heyeti 144
Müseylime ile Resulullah'ın Mektupları 145
Vali ve Zekât Amillerinin Tayini 146
Veda Haccı 147
Bütün Gazalar 151
Seriye ve Heyetler 153
Resulullah'a (sav.) Ait Olanlar Şeyler 159
Haccı 159
Zevceleri 160
Vazgeçtiği Kadınlar 168
Cariyeleri 169
Köleleri 169
Kâtipleri 173
Atları 173
Katırları 174
Develeri 174
Süt Develeri 175
Kılıçları 176
Yay ve Mızrakları 176
Kalkanı 177
Resulullah'ın (sav.) İsimleri 177
Vasıfları 178
Nübüvvet Mührü 179
Cesaret ve Cömertliği 179
Saçını Boyaması 180
Hastalığı 181

HİCRÎ 11. YIL 182
Vefatı 197
Sakîfe Meselesi 201
Resulullah'ın (sav.) Teçhizi ve Defni 209
Vefat Günü 213
Benî Sâide Gölgeliği 214
Ebû Bekir'in Hilafeti 220
Esved el-Ansî 225
Diğer Olaylar 238
Üsâme Ordusu 238
Mürtet Kabilelere Mektup 247
Tuleyha 250
Secâh 266
el-Bütâh 274
Müseylimetü'l-Kezzâb 279

Umman, Mehre ve Yemen 312
Necid'de Mehre Savaşı 315
Yemen'de Riddet Hareketi 317
Akk'ın Ahâbis Topluluğu 319
Yemen Ehlinin İkinci Riddeti 321
Hadramut'taki Riddet Hareketi 329

HİCRÎ 12. YIL 342
Irak Cephesi 342
Mizâr Savaşı 350
Velece Savaşı 353
Makr Vakası 359
Hîre'nin Fethinden Sonra 366
Enbâr 375
Aynüttemr 377
Dûmetülcendel 379
Husayd 382
Hanâfis 382
Musayyah 383
Seniy ve Zümeyl 384
Firâd 385
Hâlid'in Hacca Gitmesi 387

HİCRÎ 13. YIL 389
Yermük Savaşı 398
Ebû Bekir 425
Hastalığı ve Vefatı 425
Yıkanması, Tekfini 427
Vasıfları 429
Nesebi, Adı, Lakabı 429
Eşleri 430
Kadı, Kâtip ve Amilleri 431
Ömer'i Halife Bırakması 432
Şam Cephesi 439
Fihl Gazası ve Dımaşk'ın Fethi 439
Beysân 449
Taberiyye 449
İran Cephesi 450
Nemârık 452
Kesker ve Sakātıye 457
Karkas (Cisr) Vakası 461
Ülleys es-Suğrâ 468

Büveyb 469
Hanâfis 483
Kādisiye 488

HİCRÎ 14. YIL 491
Kādisiye 491
Ermâs Günü 547
Ağvâs Günü 559
İmâs Günü 568
Kādisiye Gecesi 581
Şam Cephesi 589
Irak Cephesi 591
Sevâd Ehli 599
Basra'nın Kuruluşu 611

HİCRÎ 15. YILI 619
Mercürrûm Vakası 620
Humus'un Fethi 621
Kınnesrîn 623
Herakleios'un Kostantiniye'ye Dönüşü 624
Kayseriye'nin Fethi ve Gazze Kuşatması 626
Beysân'ın Fethi ve Ecnâdeyn Muharebesi 627
Beytülmakdis'in Fethi 630
Divan 637
Atiyyelerin İhdası ve Divan Uygulaması 637
Bürs Günü 644
Babil Muharebesi 644
Behüresîr 647

DİZİN 649

EDİTÖRDEN

Ankara Okulu Yayınları "İslam-Klasikleri" projesi üst başlığı kapsamında yayımlanan serinin on beşinci kitabı olarak Osmanlıdan bu yana Türkçeye kazandırılmaya çalışılan ancak tam bir çevirisi bir türlü yapılamayan "İslam Tarihinin Heredot'u" olarak bilinen *Taberî Tarihi*'nin tam Türkçe neşrine devam ediyoruz.

Bu eseri çevirmek gerçekten cesaret ister ve bu sebeple yıllardır yapılan teşebbüsler akim kalmıştır. Türkiye'de bu eserin Osmanlı döneminde Farsçadan çevrilmiş eksik bir çevirinin Latinize edilmiş hâli bulunuyor. Ayrıca kütüphanelerde 1940'lı yıllarda yapılmış Hz. Ömer dönemine kadar yapılabilmiş bir çeviri bulunuyor.

Taberî'nin insanlığın başlangıcından başlayıp kendi vefatına yakın döneme kadar yazdığı ve sonraki tarihçilere öncülük ettiği bu ihtişamlı eserin Siyer ve Dört Halife dönemini anlatan 3. cildiyle karşınızdayız. Eserin her cildini (11 cilt) kısa aralıklarla projemizin on beşinci kitabı olarak yayımlamaya devam edeceğiz.

İlk dönem algısını güzellikleriyle, olumsuzluklarıyla olduğu gibi önünüze sermeye devam ediyoruz. Siyer ve Dört Halife dönemini panoramik olarak gözlemlemek üzere sizi *Taberî Tarihi*'nin üçüncü cildiyle baş başa bırakıyoruz... Hayırlara vesile olması dileğiyle...

Mehmet Azimli[1]
Çorum-2019

1 Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

Bismillahirrahmânirrahîm

HİCRÎ 7. YIL

Hayber Gazası

Hicrî yedinci yıl girince Resulullah (sav.) muharrem ayının [9]
son günlerinde Hayber üzerine gitti. Bu sefere çıkınca Siba' b. Urfuta el-Gıfârî'yi Medine'de vekil bıraktı. Resulullah (sav.) Hayber seferinde ordusunu Gatafân ile Hayber arasında yer alan Reci' Vadisinde konuşlandırdı. İbn Humeyd'in bize Seleme ve İbn İshâk'tan naklettiğine göre Resulullah (sav.) bu mevkiyi seçmesi Gatafân'ın Hayber'e muhtemel desteğini engellemeye yönelikti. Nitekim Gatafân, Resulullah (sav.) karşısında Hayber'e destek vermekteydi.

İbn İshâk dedi: Bana rivayet edildiğine göre Gatafân, Resulullah'ın (sav.) Hayber yakınında konakladığını duyunca ona karşı güç topladılar ve Yahudilere destek vermek üzere yola çıktılar. Ancak, geride bıraktıkları mal ve aileleri hakkında endişeye kapılarak düşmanın saldırısına maruz kalmış olabildiğini sandılar ve bu nedenle geri döndüler. Böylece kendi evlerinde ikametle Resulullah (sav.) ile Hayber'i baş başa bıraktılar. Resulullah (sav.) adım adım Hayber kalelerini fethederek mallarına el koydu. Fethedilen ilk kale Nâim Kalesiydi. Burada Mahmûd b. Mesleme, üzerine bir el değirmeni taşı atılması suretiyle öldürüldü. Ardından İbn Ebi'l-Hukayk'ın kalesi olan Kamûs Kalesi ele geçirildi. Bu arada onlardan çok sayıda esir ele geçirildi. Bunların arasında Safiyye bint Huyey b. Ahtab da vardı. Safiyye ve amcasının iki kızı, Kinâne b. Rebî' b. Ebi'l-Hukayk'ın eşiydiler. Resulullah (sav.) Safiyye'yi kendisi için ayırdı. Dihye el-Kelbî de Resulullah'tan (sav.) Safiyye'yi istemişti. Ancak onu kendisi aldığı için Dihye'ye Safiyye'nin amcasının iki kızını verdi. Böylece çok sayıda Hayberli esir Müslümanların eline geçti.

[10] İbn İshâk dedi: Resulullah (sav.) kaleleri ve malları birer birer ele geçirdi.

İbn Humeyd bize Seleme, Muhammed b. İshâk ve Abdullah b. Ebî Bekir'den şöyle anlattı: Eslem'den bir zat kendisine şöyle rivayet etti:

Eslem kabilesinden Benî Sehm Resulullah'a (sav.) gelerek şöyle dediler: "Ya Resulullah! Vallahi yorgun düştük ancak elimize bir şey geçmedi." Ancak Resulullah'ın (sav.) elinde onlara verecek bir şey bulamadılar. Bunun üzerine Peygamber (sav.): "Allah'ım! Onların hâlini iyi bilirsin, onların güçsüz olduklarını, onlara verecek bir şeyim olmadığını da bilirsin. Allah'ım! Hayber'in en büyük kalelerinin fethini onlara müyesser kıl, erzakı ve yağı en bol olanı onlara nasip et," dedi. İnsanlar sabahlayınca Allah onlara Sa'b b. Muâz'ın kalesinin fethini onlara nasip etti. Başka hiçbir kalede bu kaledeki kadar yiyecek ve yağ yoktu.

İbn İshâk dedi: Resulullah (sav.) fethedebildiği kaleleri fethettikten ve ele geçirebildiği malları ele geçirdikten sonra Vatîh ve Sülâlim kalelerine sığınmışlardı. Ancak Resulullah (sav.) on küsur gün burayı kuşattıktan sonra en son burayı da fethetti.

İbn Humeyd bize Seleme, Muhammed b. İshâk, Benî Hârise'den Abdullah b. Sehl b. Abdurrahman b. Sehl ve Câbir b. Abdullah el-Ensârî'den şöyle anlattı:

Yahudi Merhab silahlarını topladı ve kalelerinden indiğinde şöyle diyordu:

Hayber bilir ki ben Merhab'ım. Silahı mükemmel ve denenmiş bir kahramanım.

Bazen vurur ve yaralarım bazen de vurdukça vururum. Aslanlar öfkeyle saldırmaya yeltenince.

Kaldı ki benim koruyu korumam benzersizdir.

Merhab bunları söylerken: "Karşıma çıkacak var mı?" diyordu. Resulullah (sav.): "Bunun karşısına kim çıkacak?" dedi. Muhammed b. Mesleme ayağa kalktı ve: "Ben ya Resulellah, ben çıkacağım. Vallahi ben onlardan intikam alacağım. Dün kardeşimi öldürdüler," dedi. Resulullah (sav.): "O zaman kalk, Allah'ım ona yardım et," buyurdu.

Birbirlerine yaklaşınca yaşlı bir uşer ağacı ikisinin arasında kaldı. Birbirlerine saldırırken ikisi de bu ağaca sığınarak [11] kendilerini savunuyorlardı. Ancak her sığındıklarında ağacın bazı dallarını keserek önlerini açıyorlardı. Neticede ikisi de karşı karşıya geldiler ve ağacın gövdesi, ikisi arasında duran bir şahıs gibi kaldı. Arada ağacın dalları diye bir şey kalmamıştı. Akabinde Merhab, Muhammed'e saldırdı. Muhammed deri kalkan ile korundu. Merhab'ın kılıcı kalkana saplanıp kaldı. Bunun üzerine Muhammed peş peşe darbelerle hasmının işini bitirdi.

Ardından Merhab'in kardeşi Yâsir meydana çıktı ve şu beyitleri dile getiriyordu:

Hayber beni tanır. Ben Yâsir'im. Silahlarım mükemmeldir ve düşmana hamle yaparım.

Aslanlar saldırırken hamle yapanlar benim hamlelerimden korunmaya çalışırlar.

Benim korumda hazır duran ölüm var.

İbn Humeyd bize Seleme, Muhammed b. İshâk ve Hişâm b. Urve'den anlattığına göre Zübeyr b. el-Avvâm, Yâsir'e karşı meydana çıktı. Safiyye bint Abdülmuttalib: "Ya Resulellah! Oğlumu öldürmesin!" dedi. Resulullah (sav.): "İnşallah senin oğlun onu öldürecek," dedi. Zübeyr şu beyitleri söyleyerek meydana çıktı:

Hayber benim güçlü olduğumu bilir. Bir kavmin efendisi düşük de değil kaçkın da değilim.

Şerefin koruyucusu olanların ve hayırlıları evladıyım. Ey Yâsir! Kâfirlerin çokluğu sen kandırmasın.

Onların topluluğu ortalığı kaplayan serap gibidir.

Karşılaşmada Zübeyr onu bertaraf etti.

İbn Beşşâr bize Muhammed b. Ca'fer, Avf, Meymûn Ebû Abdullah, Abdullah b. Büreyde ve Büreyde el-Eslemî'den şöyle dediğini anlattı:

Resulullah (sav.) Hayber kalesine indiği zaman sancağı [12] Ömer b. el-Hattâb'a verdi. Ömer maiyetindekilerle saldırıya geçti. Ancak, Ömer ve adamları geri çekilerek Resulullah'ın yanına döndüler. Adamları onu, o da adamlarını korkaklıkla

suçluyorlardı. Bunun üzerine Resulullah (sav.): "Yarın sancağı Allah'ı ve Resulü'nü seven, Allah ve Resulü tarafından sevilen bir adama vereceğim," dedi. Ertesi gün Ebû Bekir sancağı almaya çalıştılarsa da Resulullah (sav.) gözleri iltihaplı olduğu hâlde Ali (as.) çağırdı. Gözlerine tükürdü ve sancağı ona teslim etti. Ona katılan muhariplerle saldırıya geçti ve Hayberlilerle karşılaştılar. Merhab şu beyitleri söylüyordu:

Hayber beni tanır. Ben Merhab'ım. Silahım mükemmel ve denenmiş bir kahramanım.

Bazen vurur ve yaralarım bazen de vurdukça vururum. Aslanlar bir alev gibi ortalığı kasıp kavururken.

Ali ile karşılıklı olarak birer kılıç darbesiyle vuruştular. Ali hasmının başına bir kılıç darbesi indirdi ve kılıç dişlerine kadar nüfuz etti. Karargâhtakiler darbenin sesini duydular. Henüz askerlerin tamamı Ali ile muharebeye katılmadan Allah onları muzaffer kıldı.

Ebû Küreyb bize Yûnus b. Bükeyr, Müseyyeb b. Müslim el-Evedî, Abdullah b. Büreyde ve babası Büreyde'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resulullah (sav.) bazen baş ağrısına maruz kalır ve bir iki gün çıkmazdı. Hayber'e indiğinde de baş ağrısına maruz kalınca çıkmadı. Bunun üzerine Ebû Bekir, Resulullah'ın (sav.) sancağını aldı ve şiddetli bir muharebe çıkardı. Sonra döndü. Ardından Ömer sancağı aldı ve öncekinden daha şiddetli bir muharebe çıkardı. Ancak o da geri döndü. Durum Resulullah'a (sav.) bildirilince: "Bilesiniz ki yarın sancağı Allah'ı ve Resulü'nü seven, Allah ve Resulü tarafından sevilen bir kişiye vereceğim ve Hayber'i savaşarak alacak," diye buyurdu. Ali de orada yoktu. Kureyşliler bu şerefe nail olmak ümidiyle sancağı almak için âdeta yarıştılar. Sabah olunca Ali (ra.) de-
[13] vesi üzerinde olduğu hâlde geldi ve Resulullah'ın (sav.) çadırının yanında indi. Gözlerinde iltihap vardı. Gözlerini Katarî kumaştan bir bezle bağlamıştı. Resulullah (sav.) ona: "Neyin var?" dedi. Ali: "Gözlerim iltihaplandı," dedi. Resulullah (sav.): "Bana yaklaş," dedi. Ali yanaştı ve Resulullah (sav.) gözlerine tükürdü. Ali'nin göz ağrısı dindi. Resulullah (sav.) sancağı ona teslim etti. Ali sancakla harekete geçti. Üzerinde laciverte

kaçan kırmızı bir elbise vardı. Püsküllerini salmıştı. Hayber şehrine gitti. Hayber kalesinin lideri Merhab meydana çıktı. Başında sarı bir Yemenî miğfer vardı. Başında miğfer biçiminde delinmiş bir taş vardı. Şu beyti mırıldanıyordu:

Hayber beni tanır. Ben Merhab'ım. Silahları mükemmel ve denenmiş bir kahramanım.

Ali (as.) şöyle karşılık verdi:

Annem bana Haydar ismini verdi. Kılıçla sizi ölçüp biçerim.

Ormandaki aslan misali kavi ve darbeleri şiddetliyim.

Karşılıklı olarak vuruştular. Ali çevik bir manevrayla Merhab'a bir hamle yaptı ve indirdiği kılıç darbesiyle kılıç taşı, miğferi ve kafasını yararak dişlerine kadar nüfuz etti. Ali şehri aldı.

İbn Humeyd bize Seleme, Muhammed b. İshâk, Abdullah b. Hasan, bir akrabası ve Resulullah'ın (sav.) hizmetçisi Ebû Râfi'den şöyle anlattı:

Resulullah (sav.) tarafından kendisine sancak verilen Ali ile Hayber kalesine doğru yürüyüşe geçtik. Kaleye yaklaşınca kaledekiler savaşmak üzere çıktılar. Ali onlarla vuruştu. Bir Yahudi, Ali'nin kalkanına indirdiği bir darbeyle kalkanı elinden düşürdü. Bunun üzerine kalenin yanındaki bir kapıyı aldı ve kalkan olarak kullandı. Allah zafer ihsan edinceye kadar Ali hem savaşıyor hem de o kapıyı kalkan olarak kullanıyordu. Muharebe son bulunca kapıyı attı. Ben ve yedi kişi daha birlikte o kapıyı çevirmeye kalktık ancak gücümüzün yetmediğini gördük.

İbn Humeyd bize Seleme ve İbn İshâk'tan şöyle anlattı:

İbn Ebi'l-Hukayk'ın kalesi Kamûs'u fethettiği zaman Resu- [14]
lullah'a (sav.) beraberinde bir kadın daha olduğu hâlde Huyey b. Ahtab'ın kızı Safiyye getirildi. Bilâl onları getirirken bazı maktul Yahudilerin yanından geçerken Safiyye'nin yanındaki kadın çığlık attı ve yüzüne vurarak toprağı avuçlayıp başına savurdu. Resulullah (sav.) onu görünce "Bu şeytanı benden uzak tutun," dedi. Akabinde Resulullah'ın (sav.) emriyle Safiyye onun arkasına alındı ve onun ridasıyla örtüldü. Müs-

lümanlar böylece Safiyye'yi Resulullah'ın (sav.) kendisi için seçtiğini anladılar. Bana anlatıldığına göre Resulullah (sav.) çığlık atan Yahudi kadını görünce Bilâl'i azarlayarak, "Ey Bilâl! Yoksa senin kalbinden rahmet mi koparıldı. İki kadını onlara ait cesetlerin yanından nasıl geçirirsin?" dedi. Rivayete göre Safiyye, Kinâne b. Rebî' b. Ebi'l-Hukayk'ta gelinken ayın kucağına düştüğünü görmüş. Rüyasını kocasına anlatınca kocası, "Ne o? Yoksa Hicaz kralı Muhammed'in mi olmayı temenni ediyorsun?" demiş ve ona bir tokat atmış. Bu tokat yüzünden gözünü morarttı ve gözünde izi kaldı. Resulullah'a (sav.) getirildiğinde gözündeki bu izi sordu. Safiyye bu hususu Resulullah'a (sav.) anlattı.

İbn İshâk dedi: Kinâne b. Rebî' b. Ebi'l-Hukayk, Resulullah'a (sav.) getirildi. Benî Nadîr'e ait para ve mücevherler onun yanındaydı. Resulullah (sav.) ona bu hususu sordu. Ancak bunların yerini bildiği iddiasını reddetti. Derken Resulullah'a (sav.) bir Yahudi getirildi. Adam Resulullah'a: "Her sabah Kinâne'nin bu harabenin etrafında gidip geldiğini görüyordum," dedi. Bunun üzerine Resulullah (sav.) Kinâne'ye: "Bu paraları senin yanında bulsak seni öldürmeme razı olur musun?" diye sordu. Adam: "Evet," dedi. Resulullah (sav.) harabenin kazılmasını emretti. Burada paranın bir kısmı bulundu. Geri kalanı ondan istedi. Ancak adam vermekten imtina etti. Bunun üzerine onu Zübeyr b. el-Avvâm'a teslim etti; yanındakileri teslim edene kadar ona eziyet etmesini emretti.[1] Zübeyr çakmağıyla göğsüne çakıyordu ve az kalsın adam ruhunu teslim edecekti. Ardından Resulullah (sav.) onu öldürülen kardeşi Mahmûd b. Mesleme'ye karşılık Muhammed b. Mesleme'ye teslim etmiş ve Muhammed onun boynunu vurmuştur. Resulullah (sav.), Hayberlileri Vatîh ve Sülâlim adındaki iki kalede

1 Rivayetin sıhhati tartışmalı olsa gerektir. Zira Resulullah peygamber olarak bir esire eziyet edilmesini istemez. Eğer rivayet sahih ise bunun beşerî bir zelle olduğuna hükmedilmesi lazımdır. Nitekim yukarıdaki rivayette iki Yahudi kadını öldürülmüş insanların yanından geçirdiği için Resulullah (sav.): "Allah senin kalbinden rahmeti çekip almıştır," diye Bilâl'i azarladığı ifade edilirken bir başka Yahudiye işkence yapılmasını emretmesi bir çelişkidir. Zübeyr'in çakmakla ona işkence yapması da "Ateşle azap etmeyiniz. Zira bu ancak Allah'a ait bir cezadır," hadisiyle çelişmektedir (çev.).

muhasara etmişti. Helak olacaklarını anlayınca onları sürmesini ve kanlarını akıtmamasını istediler. Resulullah (sav.) [15]
bu taleplerini kabul etti. Resulullah (sav.) onlara ait bütün mallara el koymuştu. Bunun içinde Şık, Netât, Ketîbe ve diğer bütün kaleler dâhildir. Vatîh ve Sülâlim kaleleri müstesna. Fedek halkı, Vatîh ve Sülâlim ile yapılan antlaşmaları haber alınca Resulullah'a (sav.) haber göndererek onları sürmesini ve kanlarını akıtmaması karşılığında mallarını bırakmayı teklif ettiler. Resulullah onların da talebini kabul etti. İki taraf arasında aracı Benî Hârise'den Muhaysa b. Mes'ûd idi. Hayberliler ifade edilen şartlarda bir uzlaşmaya vardıktan sonra bu sefer de "Bu işi biz sizden iyi bilir ve daha iyi bakarız," diye Resulullah'a (sav.) mahsulün yarı yarıya bölüşülmesi karşılığında emlak ve arazilerinin ellerinde bırakılmasını talep ettiler. Resulullah mahsulün yarı yarıya bölüşülmesi karşılığında onlarla sulh yaptı. Ancak dilediği zaman onları çıkarabileceği kaydını şart koştu. Fedek ahalisi de aynı şartlarda sulh yaptılar. Böylece Hayber Müslümanlar için bir fey olurken Fedek, Resulullah'a (sav.) ait bir mülk oldu. Zira Müslümanlar onun için ne at ne de deve koşturdu. Resulullah (sav.) işleri gönül rahatlığıyla yoluna koyduktan sonra Sellâm b. Mişkem'in karısı Zeyneb bint el-Hâris bir koyun keserek ızgara yaptı ve ona ikram etti. İkram etmeden önce etin neresini tercih ettiğini sordu. Resulullah'ın kolu tercih ettiği söylendi. Bunun üzerine kadın, kolu daha çok olmak üzere etin hepsini zehirledi. Et Resulullah'ın (sav.) önüne getirilince kolu aldı. Bir lokma aldı ve ağzına götürmesiyle çıkarması bir oldu, zira çiğnedikten sonra boğazından rahat bir şekilde geçecek gibi değildi. Maiyetinde Bişr b. Berâ b. Ma'rûr da vardı. Resulullah'ın yutmamasına karşın Bişr aldığı lokmayı yutmuştu. Resulullah (sav.): "Bu kemik bana zehirli olduğunu âdeta haber veriyor," dedi. Ardından kadını çağırdı. Kadın suçunu itiraf etti. Resulullah (sav.) ona: "Neden buna tevessül ettin?" diye sordu. Kadın: "Kavmime neler yaptığın malumundur. Ben de kendi kendime eğer peygamberse zaten haberdar edilecek, eğer bir hükümdar ise ondan kurtulmuş olacağım dedim," diye söyledi.

Peygamber (sav.) onu affetti. Bişr b. Berâ ise yediğinden zehirlendi ve öldü.[2]

İbn Humeyd bize Seleme, Muhammed b. İshâk ve Mervân b. Osman b. Ebî Saîd b. el-Muallâ'dan şöyle rivayet etti:

[16] Resulullah (sav.) vefat ettiği hastalığında, ziyaretine gelen Ümmü Bişr b. el-Berâ'ya: "Ey Ümmü Bişr! Son zamanlarda Hayber'de oğlunla yediğim yemek sebebiyle şahdamarımın kesildiğini hissediyorum," buyurdu.

Ravi dedi: Müslümanlar, kendisine peygamberlik payesinin verilmesine ilaveten Resulullah'ın (sav.) şehit olarak vefat ettiğine inanıyorlardı.

İbn İshâk dedi: Resulullah (sav.) Hayber gazasını sonuçlandırdıktan sonra Vâdi'l-Kurâ üzerine gitti ve burayı birkaç gün kuşattıktan sonra Medine'ye geri döndü.

* * *

Resulullah'ın (sav.) Vâdi'l-Kurâ Gazası

İbn Humeyd bize Seleme, İbn İshâk, Sevr b. Zeyd, Abdullah b. Mutî'in kölesi Sâlim ve Ebû Hüreyre'den naklen şöyle dediğini rivayet etti:

Resulullah (sav.) ile birlikte Hayber'den Vâdi'l-Kurâ üzerine gittiğimizde güneş batmak üzereyken Esula'da konakladık. Resulullah'ın (sav.) maiyetinde Rifâa b. Zeyd el-Cüzâmî ed-Dubeybî tarafından kendisine hediye edilen genç bir hizmetçisi de vardı. Derken bu gence nereden geldiği bilinmeyen bir ok isabet etti ve ölümüne sebep oldu. Biz: "Ne mutlu ona, cennetlik oldu," dedik. Resulullah (sav.): "Hayır, yemin ederim ki üzerindeki hırkasıyla cehennem ateşinde yanacaktır," buyurdu. Ravi dedi: Zira söz konusu hırkayı Müslümanlara ait feyden aşırmıştı.[3]

2 Resulullah'ın (sav.) bu hoşgörüsüyle rahmet peygamberi olduğunu göstermiştir. Arkadaşının ölmüş olmasına rağmen caniye merhamet etmesi ve onu affetmesi, onun engin bir rahmet denizi olduğunun güzel bir ifadesidir (çev.).

3 Bu rivayet biraz sorunludur. Zira feyin hak sahiplerine taksimi ve korunması Resulullah'ın (sav.) sorumluluğundadır. Burada amme malını zimmetine geçiren kişi hakkında gereğini yapmakla Resulullah sorumludur. Hele bu kişi onun hizmetçisi ise bu sorumluluk daha büyük bir hassasiyet gerektirir. Bu sebeple bunu bildiği hâlde Resulullah'ın bu işe kayıtsız kalması düşünülemez (çev.).

Ravi dedi: Resulullah'ın (sav.) ashabından bir adam bu sözü duyunca Resulullah'a (sav.) gelerek: "Ya Resulellah! (Feyden) iki tane ayakkabı kayışını almıştım," dedi. Resulullah (sav.): "Senin için ikisi kadar ateşten biçilecek," buyurdu.[4]

Bu seferde Resulullah (sav.) ve sahabileri uyanamadıkları için sabah namazını eda edemediler.

İbn Humeyd bize Seleme, İbn İshâk, Zührî ve Saîd b. el-Müseyyeb'den şöyle dediğini anlattı: [17]

Resulullah (sav.) Hayber'den ayrılıp yolda seyrediyorlardı. Gecenin ilerleyen bir saatinde, "Uyuyacağız, kim bizim için fecir vaktini takip edecek," dedi. Bilâl: "Ben takip edeceğim," dedi. Bunun üzerine Resulullah (sav.) ashabıyla orada konakladılar ve uyudular. Bilâl ise namaz kılmaya başladı. Bir süre namaz kıldıktan sonra sırtını devesine dayayıp tan yerini gözlemlemeye başladı. Derken uykusu bastı ve uykuya daldı; insanlar ancak güneşin ısısının etkisiyle uyanabildiler. İlk uyanan Resulullah oldu. Bilâl'e: "Ey Bilâl! Bize ne yaptın!" dedi. Bilâl: "Ya Resulellah! Beni alıkoyan seni de alıkoydu," dedi. Resulullah (sav.): "Doğru söyledin," diye buyurdu ve çok olmayan bir mesafe gittikten sonra tekrar bir mola verdi ve herkes abdest aldı. Sonra Bilâl'e kamet getirmesini söyledi. Resulullah namazı kıldırdı. Selam verince insanlara dönerek dedi ki: "Namazı unuttuğunuz zaman aklınıza geldiği an onu kılın. Zira Allah '*Beni anmak için namaz kıl,*'[5] buyurmuştur."

İbn İshâk dedi: Hayber safer ayında fethedilmiştir.

Ravi dedi: Bazı Müslüman kadınlar da bu seferde bulundular. Ancak (bilfiil savaşmadıkları için) Resulullah (sav.) onlara tam hisse vermemekle beraber ganimetten onlara da verdi.

* * *

Haccâc b. İlât es-Sülemî

İbn İshâk dedi: Hayber fethedilince Haccâc b. İlât es-Sülemî el-Behzî Resulullah'a (sav.): "Ya Resulellah! Mekke'de eşim

4 Bu uyarılar amme malını haksızca zimmete geçirmenin vahim sonuçları olan bir eylem olduğuna işaret edilmiştir (çev.).

5 Tâhâ, 20/14.

Şeybe bint Ebî Talha'nın yanında malım var. –Bu zevcesiydi ve ondan Muarrid b. Haccâc adında bir oğlu vardır.– Mekke tüccarlarında bazı mallarım var. Bana izin ver Mekke'ye gideyim," dedi. Resulullah (sav.) ona izin verdi. Haccâc: Söylemeden edemeyeceğim, dedi ve şöyle devam etti: Yola çıktım. Mekke'ye vardığımda Seniyyetü'l-Beydâ mevkiinde Kureyşli
[18] bir grup insana rast geldim. Resulullah'ın (sav.) Hayber üzerine gittiğini duydukları için yolculardan haber almaya çalışıyorlardı. Zira Hayber'in Hicaz kırsalında önemli ve korunaklı bir belde olduğunu bildiklerinden haberleri merak ediyorlardı. Beni görünce: "İşte Haccâc b. İlât geldi. Vallahi haberler onda!" dediler. Benim Müslüman olduğumdan haberleri yoktu. Bana: "Muhammed'den haber ver. Duyduğumuza göre eşkıya bu kez de Hayber üzerine gitmiş. Hayber Yahudi beldesi ve Hicaz'ın yaylasıdır," dediler. Ben: "Evet duydum. Size bu konuda sizi sevindirecek haberler getirdim," dedim. Bunun üzerine deveme sağdan ve soldan yapışarak, "Evet, ya Haccâc!" dediler. Onlara: "Yenilgiye uğradılar hem de nasıl bir hezimet! Muhammed'in sahabileri öldürüldüler. Hem de nasıl öldürülme! Muhammed de esir alındı. Onu öldürmeyip belki öldürdüğü Mekkelilere karşılık Mekkeliler tarafından öldürülmesi için Mekke'ye göndereceklerini söylemişler," diye söyledim. Bunun üzerine Mekke içinde, "İşte haber geldi. Az kaldı Muhammed size getirilip teslim edilecek ve onu öldüreceksiniz," diye duyurularda bulundular. Ben de onlara: "Bana yardımcı olun Mekke'deki mallarımı toplayayım da tüccarlar henüz gitmeden Hayber'e gideyim ve Muhammed'in ashabından hezimete uğrayan ve esir alınanlardan satın alayım," dedim.

Haccâc dedi: Olabilecek en hızlı şekilde topladılar. Sonra eşime gittim. Yanında yere gömülmüş param vardı. Ona: Hayber'e bir an önce varmak istiyorum. Belki tüccarlar benden önce gitmeden ulaşır da bazı ticari fırsatlardan yararlanırım, diye düşünüyorum, dedim. Benden nakledilen haberler Abbâs b. Abdülmuttalib'in kulağına gidince yanıma geldi. Bir tüccarın haymesinde bulunuyordum. Bana: "Ey Haccâc! Getirdiğin bu haberler doğru mu?" dedi. Ona: "Sana anlatsam sırrımı

saklayabilecek misin?" dedim. Abbâs: "Evet," dedi. Ona ben- [19]
den uzak dur, müsait bir yerde seninle karşılaşınca anlatacağım. Görüyorsun, malımı toplamakla meşgulüm, dedim. Abbâs ayrıldı. Mekke'deki bütün mallarımı toplayıp da yola çıkmaya karar verince Abbâs ile görüştüm. Ona: "Ey Ebü'l-Fadl! Sana anlatacaklarımı üç gün süreyle sır olarak bil. Korkarım ki peşime düşecekler. Üç günden sonra dilediğini söyleyebilirsin," dedim. Abbâs: "Tamam," dedi. Ona: "Vallahi ben geldiğimde senin yeğenin onların krallarının kızı –Safiyye bint Huyey b. Ahtab– ile evlenmiş, çiçeği burnunda bir damattı. O Hayber'i fethetti. Artık Hayber onun ve sahabilerinindir," dedim. Abbâs: "Ey Haccâc! Sen ne diyorsun, doğru mu bunlar?" dedi. "Evet, vallahi doğrudur. Yalnız bunları açıklama. Ben de Müslüman oldum. Buraya malımı almaya geldim. Zira malımı alamayacağım diye endişe ediyordum. Üç gün geçtikten sonra bildiklerini söyle. Vallahi Peygamber arzu ettiğin gibidir," dedim.

Üçüncü gün olunca Abbâs güzel elbisesini giydi ve asasını eline alarak çıktı. Doğru Kâbe'ye gidip tavaf etti. Mekkeliler onu görünce, "Ya Ebü'l-Fadl! Vallahi bu musibetin yakıcılığına karşı cesaret görüntüsü vermek olsa gerektir," dediler. Abbâs: "Hayır, yemin ettiğiniz Allah'a ben de yemin edeyim ki Muhammed Hayber'i fethetmiş ve krallarının kızıyla evlenmiştir. Hayber'in mallarına ve içinde ne varsa hepsine el koymuştur. Artık Hayber onun ve ashabının oldu," dedi. Ona: "Sana bu haberi kim getirdi?" dediler. Abbâs: "Size haber getiren kişi bana haber verdi. O Müslüman olarak geldi ve mallarını alarak Resulullah (sav.) ve ashabına iltihak etmek üzere geri döndü," dedi. Onlar: "Vay be! Allah düşmanı kaçıp kurtuldu. Vallahi bilseydik ona ne yapacağımızı bilirdik," dediler. Çok geçmeden Hayber hakkındaki haber de onlara ulaştı.

* * *

Hayber Mallarının Taksimi

İbn Humeyd bize Seleme, Muhammed b. İshâk ve Abdullah b. Ebî Bekir'den şöyle dediğini anlattı:

Hayber'de taksim edilen mallar Şık, Netât ve Ketîbe'de idi. Şık ve Netât Müslümanlara paylaştırıldı. Ketîbe ise Allah'a ait humus ile Peygamber'e ait humus, akrabaya, yetime, fakire, yolda kalmış olana verilen hisselerle Peygamber'in zevcelerinin yiyeceği, Resulullah ile Fedekliler arasında barış görüşmelerinde aracılık yapan Muhaysa b. Mes'ûd'a verilen paylara ayrılmıştır. Resulullah (sav.) Mes'ûd'a otuz vesk arpa ve otuz vesk hurma vermişti. Hayber, Hudeybiye'ye katılanlara paylaştırıldı. Hayber'e katılsın veya katılmasın bütün Hudeybiye'ye katılanlara hisse verildi. Nitekim Câbir b. Abdullah b. Harâm el-Ensârî dışında herkes Hayber'e katıldı. Resulullah ona sefere katılanlara verdiği kadar pay verdi.

[20] Ravi dedi: Resulullah (sav.) Hayber'in işlerini yola koyduktan sonra Hayberlilerin başına gelenleri duyunca Allah, Fedek ehlinin kalbine korku düşürdü. Onlar Resulullah'a haber göndererek Resulullah (sav.) ile mahsulün yarısı karşılığında ortaklık teklif ettiler. Onların elçileri Hayber'e ya da Tâif'e veya Medine'ye döndükten sonra geldiler. Resulullah (sav.) onların taleplerini kabul etti. Böylece Fedek, Resulullah'ın (sav.) özel mülkiyetine geçti. Zira onun için at ve deve koşturmuş değildir.[6]

İbn Humeyd bize Seleme, Muhammed b. İshâk ve Abdullah b. Bükeyr'den şöyle dediğini anlattı:

Resulullah (sav.) Abdullah b. Revâha'yı Hayber'e gönderir ve Müslümanlarla Yahudiler ortaklığındaki mahsulün rekoltesini tahmin ederdi. Yahudiler bizi mağdur ettin derlerse Abdullah dilerseniz (Müslümanlar için öngördüğüm hisse) sizin olsun. (Geri kalan da) bizim olsun, derdi. Bunun üzerine Yahudiler: "Gökler ve yer bu hakkaniyet üzere kaim oldu," derlerdi.

Her zaman Abdullah b. Revâha mahsulün rekoltesini tahmin ederdi. Mûte Savaşında öldürülünce Benî Seleme'den Cebbâr b. Sahr b. Hansâ bu işi yapmaya başladı. Yahudiler de

6 Fedek'in bu statüsü Peygamber'in (sav.) vefatına kadar sürdü. Ondan sonra "Peygamberler yakınlarına miras bırakmazlar," kaidesi gereğince ammeye ait arazi statüsüne tâbi oldu (çev.).

bu muamele tarzına bağlı kaldılar. Müslümanlar da onlarla bu muameleyi sürdürmekte bir sakınca görmediler ve bu muameleyi Resulullah (sav.) döneminde Benî Hârise'den Abdullah b. Sehl'i öldürünceye kadar sürdürdüler. Nitekim Resulullah ve Müslümanlar cinayeti onların işlediğine hükmettiler.

İbn Humeyd bize Seleme ve İbn İshâk'tan şöyle dediğini rivayet etti:

İbn Şihâb ez-Zührî'ye: "Resulullah (sav.) vefat edinceye kadar Hayber Yahudilerine hurma bahçelerini haraç karşılığında vermesi kesin bir hüküm üzere mi oldu, yoksa bir zarurete binaen mi bu uygulamada bulundu?" diye sordum.

İbn Şihâb bana şöyle dedi: Resulullah (sav.) Hayber'i kuvvet yoluyla ve savaş sonucu fethetti. Bu sebeple Allah'ın, Resulü'ne verdiği bir fey idi. Resulullah (sav.) onu Müslümanlar arasında taksim etti. Hayber ahalisinin bir kısmı sürüleceklerdi. Ancak [21] Resulullah (sav.) onlara: "Dilerseniz bu bahçeleri size bırakalım. Onları işleyin, mahsul aramızda olsun ve Allah diledikçe sizi bu hâl üzere bırakalım," buyurdu. Yahudiler bu muamele şekliyle Hayber bahçelerini işlediler. Resulullah (sav.) mahsulü taksim etmek ve hakkaniyete uygun tahminde bulunmak üzere Abdullah b. Revâha'yı gönderiyordu. Peygamber (sav.) vefat edince Ebû Bekir, Resulullah'ın (sav.) uygulamasını aynen sürdürdü ve vefat edinceye kadar bu araziyi onların elinde bıraktı. Ardından Ömer de hilafetinin ilk döneminde bu uygulamayı sürdürdü. Ömer ölüm hastalığındayken Resulullah'ın (sav.): "Arap Yarımadasında iki din bir arada olmaz," diye bir söz söylediğini duyunca bunu araştırdı ve doğru olduğunu görünce Yahudilere haber göndererek: "Allah sizin burayı terk etmenizi emretmiştir. Zira bana nakledildiğine göre Resulullah (sav.) 'Arap Yarımadasında iki din bir arada olmaz,' demiştir. Kimin elinde Resulullah'tan (sav.) bir ahdi varsa onu bana getirsin. Kimin ahdi yoksa ayrılmak için hazırlansın," dedi. Böylece Ömer, Resulullah'tan (sav.) ahdi olmayanları sürdü.[7]

7 Bu gerekçe ile Resulullah (sav.) ve Hz. Ebû Bekir gayrimüslimleri sürmediler. Hz. Ömer bir rivayete istinaden bu uygulamaya gitmiştir. Kaldı ki uygulama gerekçeyle bir mutabakat arz etmemektedir. Zira ahdi olanlar sürülmemiştir (çev.).

Ebû Ca'fer dedi: Hayber'in fethinden sonra Resulullah (sav.) Medine'ye döndü.

* * *

Vâkıdî dedi: Bu yılın muharrem ayında Resulullah (sav.) kızı Zeyneb'i Ebü'l-Âs b. er-Rebî'e geri verdi.[8]

Vâkıdî dedi: Bu yıl içinde elçi Hâtıb b. Ebî Beltea, Mukavkıs'ın Resulullah'a (sav.) hediyesi olarak Mâriye ve kız kardeşi Sîrîn ile Düldül adındaki katır, Ya'fûr adındaki eşek ve bazı kıyafetleri getirdi. Mukavkıs onlara refakat eden bir hadım da gönderdi. Hâtıb henüz onları Medine'ye götürmeden onları İslam'a davet etmiş ve bunun üzerine Mâriye ve kız kardeşi Müslüman olmuşlardı. Resulullah (sav.) onları Ümmü Süleym
[22] bint Milhân'ın yanında misafir etti. Mâriye güzel ve parlak yüzlüydü. Resulullah (sav.) kız kardeşi Sîrîn'i Hassân b. Sâbit'e verdi ve ondan Abdurrahman adındaki oğlu oldu.

Ravi dedi: Bu yılda üzerine çıkarak insanlara hitap ettiği minberini kurdurdu. Minber üç basamaklıydı.

Bir rivayete göre de minber hicrî sekizinci yılında kuruldu. Bizce sahih olan görüş budur.

Bu yıl içinde Resulullah (sav.), Ömer b. el-Hattâb'ı otuz kişiyle Hevâzin'in arka tarafındaki Türebe üzerine gönderdi. Ömer, Benî Hilâl'den bir rehberle yola çıktı. Gece yürüyor, gündüz saklanıyorlardı. Ancak, Hevâzin haberdar olunca kaçtı. Böylece herhangi bir çatışmaya mahal kalmadı ve geri döndü.

Ravi dedi: Yine bu yılın şaban ayında Ebû Bekir b. Kuhâfe'nin seriyesi Necid üzerine gitti. Seleme b. Ekva' dedi: Bu sene içinde Ebû Bekir'le gazaya çıktık.

Ebû Ca'fer dedi: Bu seriye ile ilgili daha önce bilgi verildi.

Vâkıdî dedi: Bu yılın şaban ayında Beşîr b. Sa'd komutasında otuz kişiden oluşan bir seriye Fedek'te Benî Mürre üzerine gitti. Adamları öldürüldü, kendisi de ağır yaralı olarak Medine'ye döndü.

8 Ebü'l-Âs Müslüman olunca eşi olan Zeyneb ile tekrar hayatlarını birleştirmiş oldular (çev.).

* * *

Ebû Ca'fer dedi: Bu yılın ramazan ayında Gâlib b. Abdullah'ın seriyesi Meyfaa üzerine gitti.

İbn Humeyd bize Seleme, Muhammed b. İshâk ve Abdullah b. Ebî Bekir'den şöyle dediğini nakletti:

Resulullah (sav.) Gâlib b. Abdullah el-Külebî'yi Benî Mürre üzerine gönderdi. Burada onların müttefiki Cüheyne'nin Huraka kabilesinden Mirdâs b. Nehîk'i öldürdüler. Onu Üsâme b. Zeyd ve Ensardan bir adam öldürdüler.

Üsâme dedi: Ona saldırdığımızda adam: "Allah'tan başka ilah olmadığına şehadet ederim," dedi. Ancak ondan vazgeçmedik ve onu öldürdük. Resulullah'ın yanına döndüğümüzde ona durumu söyleyince bana: "Ey Üsâme! *Lâ ilahe illâllah* diyenden ne istedin?" diye söyledi.

* * *

Vâkıdî dedi: Bu yıl içinde Gâlib b. Abdullah seriyesi Benî Abd b. Sa'lebe üzerine gitti. Rivayet edildiğine göre Abdullah b. Ca'fer kendisine Ebû Avn ve Ya'kûb b. Utbe'den şöyle dediğini rivayet etti: Resulullah'ın (sav.) kölesi Yesâr şöyle dedi: [23]
"Ya Resulellah! Ben Benî Abd b. Sa'lebe'nin gaflet hâllerini bilirim," dedi. Bunun üzerine Gâlib b. Abdullah'ı onunla birlikte yüz otuz adamla gönderdi. Seriye Benî Abd'e baskın yaparak deve ve davarları alıp Medine'ye götürdüler.

* * *

Vâkıdî dedi: Hicrî yedinci yıl şevval ayında Beşîr b. Sa'd seriyesi Yümn ve Cinâb üzerine gitti. Rivayet ettiğine göre Yahyâ b. Abdülazîz b. Saîd kendisine Sa'd b. Ubâde ve Beşîr b. Muhammed b. Abdullah b. Zeyd'den şöyle dediğini şöyle anlattı: Bu seriyeyi harekete geçiren olay şöyle cereyan etti: Hayber'de Resulullah'ın (sav.) rehberi Huseyl b. Nüveyre el-Eşcaî Resulullah'ın (sav.) yanına gitti. Resulullah ona: "Geldiğin yerde neler var?" diye sordu. Huseyl: "Geride Cinâb'da Gatafânlı bir topluluk gördüm. Uyeyne b. Hısn onlara haber göndererek üzerinize gelmelerini söylemiş. Bunu üzerine Re-

sulullah, Beşîr b. Sa'd'ı çağırdı ve onu görevlendirdi. Rehber Huseyl b. Nüveyre de ona refakat etti. Deve ve davarlar elde ettiler ve karşılaştıkları Uyeyne b. Hısn'ın kölesini öldürdüler. Ardından Uyeyne'nin grubuyla karşılaşarak onları hezimete uğrattılar. el-Hâris b. Avf kaçmakta olan Uyeyne ile karşılaştı. Ona: "Artık bu işten el çekme vaktin geldi," dedi.

* * *

Kaza Umresi

İbn Humeyd bize Seleme ve İbn İshâk'tan şöyle anlattı: Resulullah (sav.) Hayber'den Medine'ye dönünce rebîülevvel, rebîülâhir, cemâziyelevvel, cemâziyelâhir, receb, şaban, ramazan ve şevval aylarında Medine'de ikamet etti ve bu süre içinde seriyeler gönderdi. Ardından bir yıl önce müşriklerin engellemeleri yüzünden yapamadığı umre ziyaretini kaza etmek üzere zilkade ayında yola çıktı. Kendisiyle birlikte umre ziyaretini yapamayan Müslümanlar da ona refakat etti. Mekkeliler bunu haber alınca Mekke'den çıktılar. Kureyş kendi aralarında Muhammed ve ashabının bir darlık ve sıkıntı içinde olduklarını söylüyorlardı.

[24] İbn Humeyd bize Seleme, İbn İshâk, Hasan b. Umâre, Hakem b. Uteybe, Miksem ve İbn Abbâs'tan şöyle rivayet etti:

Kureyş, Dârunnedve'de dizildiler ve Resulullah (sav.) ve ashabını izlemeye başladılar. Resulullah (sav.) mescide girince sağ kolunu çıkardı ve şöyle dedi: "Allah bunlara karşı kuvvet gösterisinde bulunana rahmetini esirgemesin," dedi ve Hacerülesved'i selamladı. Sonra hafif koşar adımlarla yürümeye başladı. Ashabı da aynı tarzda yürüyorlardı. Bu hareket Kâbe'nin arkasına geçinceye kadar sürdü. Akabinde Hacerülesved'i selamlamak üzere Rükni Yemânî'yi geçti. Sonra koşar adımlarla üç tur tamamladı. Geri kalanı da yürüyerek tavaf etti.

İbn Abbâs: İnsanlar bu hareketin kendilerine karşı yapılmadığını sanıyorlardı. Ancak Resulullah (sav.) bu hareketini, Müslümanların aleyhinde konuştuklarını haber aldığı Kureyş'in bu kesimine karşı yapmıştı. Nihayet Veda haccını yaptığı zaman hafif koşarak tavafını yaptı ve sünnet bu şekilde oluştu.

İbn Humeyd bize Seleme, İbn İshâk ve Abdullah b. Ebî Bekir'den şöyle rivayet etti:

Resulullah (sav.) söz konusu umre için Mekke'ye girince Abdullah b. Revâha devesinin yularını çekiyor ve şu beyitleri dile getiriyordu:

Ey inkârcılar onun yolundan çekilin. Ben şahidim o Allah'ın elçisidir.

Çekilin bütün hayırlar O'nun resulünün dinindedir. Rabbim! Ben onun söylediklerine inandım.

Allah'ın hakkını bilir ve kabul ederim. Biz onun getirdiği açıklamayla sizi öldürdük.

Nitekim indirilen vahiy ile sizi öldürdüğümüz gibi. Öyle bir öldürme ki başı yerinden koparır.

Dosta da dostunu unutturur.

İbn Humeyd bize Seleme, Muhammed b. İshâk, Ebân b. Sâlih, Abdullah b. Ebî Necîh, Atâ b. Rebâh, Mücâhid ve İbn Abbâs'tan şöyle rivayet etti: [25]

Resulullah (sav.) bu seyahatinde ihramdayken Meymûne bint el-Hâris ile evlendi. Onu Meymûne ile Abbâs b. Abdülmuttalib evlendirdi.

İbn İshâk dedi: Resulullah bu seyahatte üç gün Mekke'de kaldı. Üçüncü günde Huveytıb b. Abdüluzzâ b. Ebî Kays b. Abdi Vüd b. Nasr b. Mâlik b. Hisl bir grup Kureyşli Resulullah (sav.) ile görüştü. Nitekim Kureyş, Huveytıb'ı Resulullah'ı Mekke'den çıkarmakla görevlendirmişlerdi. Resulullah'a: "Senin süren bitti. Artık çık," dediler. Resulullah (sav.) onlara: "Size ne olacak bıraksanız düğünümüzü yapsak ve size bir ziyafet versek," diye söyledi. Onlar: "Senin ziyafetine ihtiyacımız yok, artık git," dediler. Bunun üzerine Resulullah (sav.) Mekke'den ayrıldı. Eşi Meymûne'yi getirmesi için kölesi Ebû Râfi'i Mekke'de bıraktı. Ebû Râfi', Meymûne'yi Serif'e götürdü. Resulullah (sav.) burada Meymûne ile zifafa girdi. Resulullah (sav.) Hudeybiye'de kesilen kurbanların yerine kurban kesilmesini emretti. Kendisi de onlarla birlikte geçen yılda kesilen kurban yerine kurban kesti. Deve bulmakta güçlük çekilince Resulullah (sav.) sığırlardan kurban kesilmesi için izin verdi. Ardından zilhicce ayında Medine'ye döndü. Resulullah (sav.)

zilhicce, muharrem, safer, iki rebî aylarında Medine'de kaldı. cemâziyelevvel ayında ise Şam diyarı üzerine ordu gönderdi ve Mûte'de bazı sahabileri öldürüldü.

Vâkıdî dedi: İbn Ebî Zi'b bana Zührî'den şöyle dediğini anlattı: Resulullah (sav.) ashabına gelecek yıl Hudeybiye umresinin kazasını yapmalarını ve kurbanlarını kesmelerini emretti.

Vâkıdî dedi: Abdullah b. Nâfi' bana babası Nâfi' ve İbn Ömer'den şöyle dediğini rivayet etti:

Bu umre bir kaza değil, belki Resulullah'ın (sav.) kendilerine şart koştuğu ve müşriklerin kendilerini umre yapmaktan alıkoydukları ayda ve ertesi yılda yapmalarını istediği bir umreydi.

Vâkıdî dedi: Ubeydullah b. Abdurrahman b. Mevhib bana Muhammed b. İbrâhim'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resulullah (sav.) kaza umresinde kurban olarak altmış büyük baş hayvanı Mekke'ye götürdü.

[26] Vâkıdî dedi: Muâz b. Muhammed el-Ensârî bana Âsım b. Ömer b. Katâde'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resulullah (sav.) yanlarında silah, miğfer ve mızrakla yüz at da götürdü. Silah ve teçhizattan Beşîr b. Sa'd'ı, atlardan da Muhammed b. Mesleme'yi sorumlu tuttu. Kureyş bu durumu haber alınca korktular ve Mikrez b. Hafs b. Ahyef'i elçi olarak gönderdiler. Elçi, Merrüzzahrân'da Resulullah ile görüştü. Resulullah ona: "Küçüklüğümden beri vefayla tanındım. Silahı bulundukları yere sokmayacağım. Ancak bana yakın bir yerde bulunduracağım," buyurdu. Elçi dönüp Kureyş'e söyleneni iletti.

* * *

Vâkıdî dedi: Bu yılın zilkade ayında İbn Ebi'l-Avcâ es-Sülemî'nin Benî Süleym'e karşı gazası yapıldı. Resulullah (sav.) Mekke dönüşü İbn Ebi'l-Avcâ'ı elli kişilik bir seriye başında sefere çıkardı.

Ebû Ca'fer dedi: İbn Humeyd, Seleme, İbn İshâk ve Abdullah b. Ebî Bekir'den bize anlattığına göre Benî Süleym bu seriye ile karşılaştılar ve seriyedekilerin tamamı öldürüldü.

Ebû Ca'fer dedi: Vâkıdî ise İbn Ebi'l-Avcâ tek başına kurtuldu ve Medine'ye dönerken bütün adamları öldürüldü, diye rivayet etmiştir.

HİCRÎ 8. YIL [27]

Vâkıdî'nin Yahyâ b. Abdullah b. Ebî Katâde ve Abdullah b. Ebî Bekir'den naklettiğine göre bu yılda Resulullah'ın (sav.) kızı Zeyneb vefat etti.

* * *

Benî Mülevvih Gazası

Gâlib b. Abdullah el-Leysî'nin Benî Mülevvih'e Karşı Gazası

Ebû Ca'fer dedi: Bu yılın safer ayında Resulullah (sav.) Gâlib b. Abdullah el-Leysî'yi Benî Mülevvih'e karşı Kedîd üzerine gönderdi.

Ebû Ca'fer dedi: Bu seriyeyle seriyenin başı Gâlib b. Abdullah hakkında şu rivayet nakledilmiştir: İbrâhim b. Saîd, Yahyâ b. Saîd'den; Saîd b. Yahyâ da babasından; İbn Humeyd de Seleme'den rivayetle bana İbn İshâk'tan şöyle anlattılar: Ya'kûb b. Utbe b. el-Mugîre bana Müslim b. Abdullah b. Hubeyb el-Cühenî ve Cündeb b. Mekîs el-Cühenî'den şöyle dediğini anlattı: Resulullah (sav.) Gâlib b. Abdullah el-Kelbî'yi –Leys'in Kelb aşiretinden– Kedîd'de bulunan Benî Mülevvih üzerine gönderdi ve onlara karşı baskın yapmasını emretti. Abdullah yola çıktı. Ben de seriyede bulunuyordum. Yürüyüşümüze devam ettik. Kudeyd'e vardığımızda el-Hâris b. Mâlik –İbn el-Bersâ el-Leysî olarak da bilinir– ile karşılaştık. Onu derdest ettik. O, "Ben Müslüman olmak için geldim," dedi. Gâlib b. Abdullah ona: "Müslüman olmak için geldiysen bir gün ve bir gece bağlı kalman sana zarar vermez. Aksi takdirde seni bağlamış oluruz," dedi. Onu sağlam bir şekilde bağladı ve bizden siyah bir adamı başına dikti. Ona: "Biz dönene kadar onu bekle. Eğer sana karşı gelirse boynunu vur," dedi. Biz yolumuza devam ettik ve Kedîd mevkiine vardık. İkindiden sonra akşama yakın bir vakitte konakladık. Arkadaşlarım beni gözetleyici olarak gönderdiler. Meskûn yeri gözetleyebileceğim bir tepeye çık-

tım ve yüzüstü uzandım. Akşamüzeriydi. Karşı taraftan bir adam çıktı ve bakınca beni gördü. Karısına: "Vallahi karşı ki tepe üzerinde bir karartı görüyorum. Gündüz yoktu. Bak köpekler senin eşyandan bir şey kaçırmış olmasın," dedi. Kadın baktı ve "Hayır, bir şey almamışlar," dedi. Adam karısına: "Yayımı ve iki ok bana getir," dedi. Kadın ona istediklerini verdi. Adam bana bir ok attı ve yanıma isabet etti. Oku çektim ve yerimden kıpırdamadım. Akabinde bir ok daha attı ve omzuma isabet etti. Onu da çektim ve yerimden kıpırdamadım. Adam: "Vallahi oklarım isabet etti. Gözetleyici olsaydı hareket ederdi," dedi ve karısına: "Sabah olunca o iki oku al, köpekler onları çiğnemesinler," dedi. Ravi dedi: Onlar ortalıktan kayboluncaya kadar bekledik. Hayvanlarını sağdılar ve develeri çökmüştü. Ortada hareketlilik yerini sükûnete bırakmış ve gecenin ilk üçte bir kısmı geçmişti. Tam bu sırada baskın yaptık. Kimilerini bertaraf etmişken dönmek üzere hayvanlarını sürüp yola koyulduk. Gerimizde imdat çığlıkları kopmuştu. Süratle ilerliyorduk. el-Hâris b. Mâlik –İbnü'l-Bersâ– ve onu bekleyen adamımıza uğrayıp onları da yanımıza alarak yolumuza devam ettik. İnsanların çığlıklarını duymaya başladık. Gücümüzün yetmeyeceği kalabalık bir grup peşimizdeydi. Aramızda Kudeyd Vadisi vardı. Allah öyle bir bulut gönderdi ki daha önce benzerini görmediğimiz şiddetli bir yağmurla taşan vadiyi geçmek mümkün değildi. Onlar bize bakıyorlar ancak bize doğru bir adım ileri atamıyorlardı. Biz ise [hayvanları] süratle Müşellel mevkiinden yukarıya doğru sürdük sonra aşağıya doğru ilerledik. Nihayet elimizdeki hayvanlara ulaşmakta hasımları âciz bıraktık. Müslümanlardan biri hayvanları aşağıya doğru sürerken söylediği şu beyitler hâlâ kulağımda çınlamaktadır. [28]

Ebü'l-Kâsım bitkisi sık ve gür olan merada kaybolmana razı olmadı.

Üstleri altın renginde sapsarıdır.

İbn Humeyd bize Seleme, Muhammed b. İshâk, Eslem'den bir adamdan ve onlardan yaşlı bir zattan naklen şöyle anlattı:

O gece ashabın parolası öldür manasında "*emit, emit*" idi.

Vâkıdî dedi: Gâlib b. Abdullah'ın seriyesi on küsur kişiden oluşuyordu.

* * *

Vâkıdî dedi: Bu yıl içinde Resulullah (sav.) Alâ b. el-Hadramî'yi elçi olarak Münzir b. Sâvâ el-Abdî'ye gönderdi. Ona şu yazılı mesajı gönderdi: Bismillahirrahmânirrahîm. Allah'ın resulü Muhammed'den Münzir b. Sâvâ'ya! Selamün aleyk. Seninle birlikte kendisinden başka ilah bulunmayan Allah'a hamdederim. Mektubunu aldım. Elçilerin de geldi. Kim bizim gibi namaz kılar, kestiğimizi yer ve kıblemize yönelirse Müslümandır. Bunu reddeden ise cizye verecektir. Ravi dedi: Resulullah (sav.) Mecusilerden cizye almak, onların kestiğini yememek ve kadınlarıyla evlenmemek üzere onlarla sulh yaptı. [29]

Yine bu yıl içinde Resulullah (sav.), Umman'da Cülendâ'nın oğulları Ceyfer ve Abbâd'a Amr b. el-Âs'ı elçi olarak gönderdi. Ceyfer ve Abbâd, Resulullah'a (sav.) iman ettiler ve getirdiklerini tasdik ettiler. Amr onların mallarının zekâtını ve Mecusilerden de cizye aldı.

Bu yılın rebîülevvel ayında Şücâ' b. Vehb, başında bulunduğu yirmi dört kişilik seriye ile Benî Âmir üzerine gitti. Onlara yaptığı baskında deve ve davarlar ele geçirdiler. Kişi başına on beş deve düştü.

Bu yıl içinde Amr b. Ka'b el-Gıfârî'nin seriyesi Zâtüatlâh üzerine gitti. Amr on beş kişiyle yola çıktı ve Zâtüatlâh'a kadar gitti. Büyük bir toplulukla karşılaştı ve onları İslam'a davet etti. Ancak onlar daveti reddettiler ve Amr'ın bütün arkadaşlarını öldürdüler. Kendisi meşakkat içinde Medine'ye vardı.

Vâkıdî dedi: Zâtüatlâh, Şam diyarı civarındaydı. Kudâa kabilesindendirler. Liderleri Sedûs idi.

* * *

Bu yıl içinde Amr b. el-Âs Müslüman olarak Resulullah'a geldi. Necâşî'nin yanında Müslüman olmuştu. Onunla beraber Osman b. Talha el-Abderî ve Hâlid b. Velîd b. el-Mugîre Medine'ye safer ayı başında geldiler.

Ebû Ca'fer dedi: Amr b. el-Âs'ın Müslüman olmasının sebebi şöyledir:

İbn Humeyd bize Seleme, İbn İshâk, Yezîd b. Ebî Habîb, İbn Ebî Evs'in kölesi
[30] Râşid ve Habîb b. Ebî Evs'ten şöyle dediğini rivayet etti: Amr b. el-Âs ağzını kulağıma vererek bana şöyle anlattı:

Hendek Savaşında Ahzâb ordusuyla geri döndüğümüzde beni dinleyen ve benim gibi düşünen Kureyşli bir grubu topladım ve onlara: "Görüyorum ki Muhammed'in davası garip bir şekilde yükselişe geçmiştir. Bu hususta bir fikrim var," dedim. Onlar bana: "Ne düşünüyorsun?" dediler. Onlara: "Necâşî'ye gidelim ve onun yanında kalalım, diye düşünüyorum. Eğer Muhammed kavmimize galip gelirse Necâşî'nin yanında kalmaya devam edelim. Necâşî'nin eli altında yaşamak Muhammed'in eli altında yaşamaktan bize daha sevimlidir. Kavmimiz galip gelirse onlar bizi iyi bilirler ve onlardan bize zarar gelmez," dedim. Onlar: "Bu iyi bir fikir," dediler. Onlara: "Ona götüreceğimiz hediyeleri hazırlayın," dedim. –Nitekim bizim memleketten ona en çok yiyecekler ikram ediliyordu.– Ona epey (çeşitli) yiyecekler hazırladık. Nihayet yola çıktık ve Necâşî'nin yanına vardık. Biz yanındayken Amr b. Ümeyye ed-Damrî yanına geldi. Resulullah (sav.) onu Ca'fer b. Ebî Tâlib ve arkadaşlarının durumunu görüşmek için göndermişti. Amr b. el-Âs dedi: Amr b. Ümeyye, Necâşî'nin yanına girip çıktı. Arkadaşlarıma: "Bu adam Amr b. Ümeyye ed-Damrî'dir," dedim. Necâşî'nin yanına gidip ondan bu adamı bana teslim etmesini talep etsem. Bana verse de onun boynunu vursam! Bunu yapabilsem, Muhammed'in elçisini öldürdüğüm için Kureyş benim onlar adına iyi bir iş yaptığımı düşünecekler," dedim.

Necâşî'nin huzuruna –her zaman yaptığım gibi– secdeye kapanarak girdim. Necâşî: "Dostum hoş geldin! Memleketinden bana hediye getirdin mi?" diye sordu. "Evet, sana çok miktarda yiyecek getirdim," dedim ve ona yaklaştırdım. Baktı ve beğendi. Sonra ona: "Ey Kral! Senin yanından çıkan bir adam gördüm. O bizim düşmanımızın elçisidir, onu bana teslim etsen de onu öldürsem; zira o birçok eşrafımızı ve ileri gelen-

lerimizi öldürdü," dedim. Bunun üzerine öfkelendi ve eliyle kendi burnuna vurdu. Necâşî'nin burnunu kırdığını sandım. Korkumdan yer yarılsaydı içine girecektim. Ona: "Ey Kral! Bu talebe kızacağını bilseydim sana iletmezdim," dedim. Bana: "Musa'ya inen Nâmûsu'l-Ekber'in kendisine geldiği bir adamın elçisini öldürmek için onu benden nasıl istersin?" dedi. Ben: "Kral hazretleri! Gerçekte o öyle midir?" dedim. Necâşî: [31] "Ey Amr! Sözümü dinle ve ona uy. Vallahi o hak üzeredir ve Musa'nın Firavun ve askerlerine galip geldiği gibi kendisine muhalefet edenlere galip gelecektir," dedi.

Amr dedi: Necâşî'ye: "Müslüman olmak için biatimi kabul eder misin?" dedim. O: "Evet," dedi ve elini bana verdi. Ben de ona Müslüman olmak üzere biat ettim. Arkadaşlarımın yanına gittiğimde artık farklı fikirlere sahiptim. Ancak Müslüman olduğumu arkadaşlarımdan gizledim. Sonra Müslüman olmak üzere Resulullah'a (sav.) gitmek için yola çıktım. Yolda Hâlid b. Velîd ile karşılaştım. Mekke fethinden önceydi. Ona: "Ya Ebû Süleymân! Nereye gidiyorsun?" dedim. Hâlid: "Vallahi istikamet belli oldu. Bu adam gerçekten peygamberdir. Vallahi Müslüman olmak için gidiyorum, daha nereye kadar?" dedi. Ben: "Vallahi ben de Müslüman olmak için geldim," dedim. Nihayet Resulullah'ın (sav.) yanına vardık. Hâlid b. Velîd, Resulullah'ın huzuruna girdi ve Müslüman olup biat etti. Sonra ben yanaştım ve şöyle dedim: "Ya Resulellah! Gelecekteki hatalar hariç geçmiş hatalarımı affetmen dileğiyle sana biat ediyorum," dedim. Resulullah (sav.): "Ya Amr! Biat et. İslam kendinden önceki hata ve kusurları siler, hicret önceki kusur ve hataları siler," dedi. Bunun üzerine biat ettim ve ayrıldım.

İbn Humeyd bize Seleme, Muhammed b. İshâk ve güvenilirliğinden şüphe etmediğim bir zattan şöyle rivayet etti:

Osman b. Talha b. Ebî Talha da onlarla beraberdi ve onlarla birlikte Müslüman oldu.

* * *

Diğer Olaylar

Hicrî 8. Yılda Vuku Bulan Diğer Olaylar

Resulullah (sav.), bu yılın cemâziyelâhir ayında Amr b. el-Âs'ı üç yüz kişilik bir birliğin başında Kudâa diyarındaki Selâsil üzerine gönderdi. Rivayete göre Âs b. Vâil'in annesi Kudâalı idi. Rivayete göre Resulullah (sav.) bu hareketle onların gönlünü kazanmak istedi. Resulullah onu Muhacir ve Ensardan kıymetli kişilerin başında gönderdi. Sonra yardım talebinde bulununca Resulullah (sav.) ona, içinde Ebû Bekir ve Ömer'in de bulunduğu Muhacir ve Ensardan oluşan iki yüz kişilik bir birliği Ebû Ubeyde b. Cerrâh komutasında destek olarak gönderdi. Böylece sayıları beş yüze ulaştı.

[32] **Zâtü's-Selâsil Gazası**

İbn Humeyd bize Seleme, Muhammed b. İshâk ve Abdullah b. Ebî Bekir'den şöyle dediğini anlattı:

Resulullah (sav.) Amr b. el-Âs'ı Şam diyarına karşı teyakkuz durumuna sokmak için Belî ve Üzre üzerine gönderdi. Nitekim Âs b. Vâil'in annesi Belî'li idi. Resulullah onların gönlünü kazanmak için Amr'ı gönderdi. Cüzâm kabilesi topraklarında Selâsil adıyla bilinen bir kuyuya uğrayınca –Selâsil Gazası bu kuyunun adıyla adlandırıldı.– burada korkuya kapıldı ve Resulullah'tan (sav.)destek istedi. Bunun üzerine Resulullah (sav.) Ebû Ubeyde b. Cerrâh komutasında içinde Ebû Bekir ve Ömer'in de bulunduğu Muhacir ve Ensardan oluşan bir birliği destek olarak gönderdi ve Ebû Ubeyde'yi yönlendirirken, "İhtilaf etmeyin," dedi. Ebû Ubeyde yola çıktı. Amr b. el-Âs'ın yanına varınca Amr ona: "Bana destek olarak geldin," dedi. Ebû Ubeyde: "Ya Amr! Resulullah (sav.) bana ihtilafa düşmeyin, dedi. Sen bana itaat etmezsen ben sana itaat edeceğim," diye söyledi. Amr: "Ben senin emîrinim, zira sen imdat kuvvetinin başında geldin," dedi. Ebû Ubeyde: "Senin olsun!" dedi. Bunun üzerine Amr b. el-Âs Müslümanlara namaz kıldırdı.

* * *

Habat Gazası

Vâkıdî dedi: Bu yılın recep ayında Habat gazası vuku buldu. Bu gazada emîr, Ebû Ubeyde b. Cerrâh idi. Resulullah (sav.) onu Muhacir ve Ensardan oluşan üç yüz kişilik bir birliğin başında Cüheyne tarafına gönderdi. Ancak orada bir darlık ve sıkıntı yaşadılar. Öyle ki hurmaları sayarak bölüştüler.

Ahmed b. Abdurrahman bize amcası Abdullah b. Vehb, Amr b. el-Hâris, Amr b. Dînâr ve Câbir b. Abdullah'tan şöyle dediğini anlattı:

Ebû Ubeyde b. Cerrâh komutasında göreve gönderilen üç yüz kişilik bir birliğin içindeydik. Üç ay boyunca ağaç yapraklarını yiyorduk. Bir gün denizden büyük bir hayvan çıktı. Amber balığı olan bu hayvanın etinden on beş gün boyunca yedik. Ensardan bir adam hayvanlar kesti. Ertesi gün de kesince Ebû Ubeyde onu menetti, o da bundan vazgeçti. [33]

Amr b. Dînâr dedi: Zekvân Ebû Sâlih'in şöyle dediğini işittim:

Komutan Kays b. Sa'd idi.

Amr dedi: Bekir b. Sevâde el-Cüzâmî bana Ebû Cemre ve Câbir b. Abdullah'tan benzer bir rivayette bulundu. Ancak şunları söyledi: (Birlikteki) Müslümanlar sıkıntı çektiler. Komutanları da Kays b. Sa'd idi ve onlara dokuz hayvan kesmişti. Câbir dedi: Resulullah (sav.) onları deniz tarafına bir birlikle göndermişti. Deniz suları (ölü) bir balığı sahile sürükledi. Üç gün boyunca etinden yediler, bir kısım etini kuruttular, yağını katık olarak yediler. Dönüşte Kays b. Sa'd'ın yaptıklarını Resulullah'a (sav.) anlattılar. Bunun üzerine Resulullah (sav.) şöyle buyurdu: "Cömertlik o hane halkının meziyetlerindendir." Balık hakkında da: "Kokmadan yetiştirebilseydik etinden bir miktar bizde kalmasını arzu ederdik," dedi. Ağaç yaprakları vs. hakkında bir şey demedi.

İbnü'l-Müsennâ bize Dahhâk b. Mihled, İbn Cüreyc, Ebü'z-Zübeyr ve Câbir b. Abdullah'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Resulullah (sav.) azık olarak bize bir tulum hurma vermişti. Ebû Ubeyde her birimize bir avuç verirken sonra her birimize bir hurma verir biz de onu emerek tüketir ve üzerine su içerdik. Akşama kadar yiyeceğimiz buydu. Hurma bitince

ağaç yapraklarını toplar ve onlarla beslenirdik. Çok ama çok acıkmıştık. Derken deniz suları ölü bir balığı sahile sürükledi. Ebû Ubeyde: "Açız yiyin," dedi. Biz de yedik. Ebû Ubeyde onun kaburga kemiğini (bir direk gibi) kurar ve kişi altından devesiyle geçerdi. Gözünün kapladığı yerde beş kişi oturabilirdi. Ondan yedik ve yağıyla beslendik. Böylece vücudumuz güçlendi ve yağlandık. Medine'ye dönünce bu durumu Resulullah'a (sav.) arz ettik. Resulullah (sav.): "Afiyetle yemişsiniz. Allah'ın size ihsan ettiği bir rızıktı. Ondan bir şey kaldı mı?" dedi. Nitekim onun etinden yanımızda hâlâ bir miktar vardı. Resulullah (sav.) ondan bir miktar aldırdı ve yedi.

Vâkıdî dedi: Bu gazaya Habat gazası denmesi gazilerin ağaç yapraklarını yemeleri sebebiyledir. Onların ağızları tıpkı dikenli ağaç yapraklarını yiyen develerin ağzı gibi buna alışmıştı.

[34] Vâkıdî dedi: Bu yılın şaban ayında Resulullah (sav.) Ebû Katâde komutasında bir seriye daha sefere çıkarmıştı.

İbn Humeyd bize Seleme, Muhammed b. İshâk, Yahyâ b. Saîd el-Ensârî, Muhammed b. İbrâhim ve Abdullah b. Ebî Hadred el-Eslemî'den şöyle dediğini rivayet etti:

Kavmimden bir kadınla evlendim. Mehir olarak ona iki yüz dirhem verdim. Sonra nikâh işlerimde yardımını dilemek için Resulullah'a (sav.) gittim. Resulullah (sav.) bana: "Ne kadar mehir verdin?" dedi. Ben: "Ya Resulellah! İki yüz dirhem verdim," dedim. Resulullah (sav.): "Sübhanallah! Parayı para dolu bir vadiden alsaydınız herhâlde bundan fazla vermeyecektiniz. Vallahi sana yardım edecek bir şeyim yok," buyurdu. Bunun üzerine birkaç gün bekledim. Derken Benî Cüşem b. Muâviye'den Rifâa b. Kays –ya da Kays b. Rifâa– Resulullah (sav.) ile savaşmak üzere Kays'ı bir araya getirmek için Cüşem'den büyük bir batınla kabilesi ve maiyetindekilerle Gâbe bölgesine gelip konakladı.

Ravi dedi: Rifâa b. Kays, Cüşem kabilesinde hatırı sayılır bir kişiydi. Bu durum karşısında Resulullah (sav.) beni ve Müslümanlardan iki kişiyi yanına davet etti. Resulullah (sav.) bize: "Gidin, bize bu adamı veya ondan bilgi ve haber getirin,"

diye buyurdu ve bize zayıf bir deve verdi. Birimiz ona bindi. Ancak deve zayıflığından kalkamayınca bazı adamlar arkadan ona destek vererek ayağa kaldırdılar. Ancak ayakta duracak gibi durmuyordu. Resulullah (sav.): "Bununla yetinin ve nöbetleşerek ona binin," dedi.

Abdullah b. Ebî Hadred el-Eslemî dedi: Yola çıktık. Yanımızda kılıç ve yaylarımız vardı. Nihayet düşmanın konakladığı yere vardık. Akşamüzeriydi. Ben pusu kurdum. İki arkadaşıma da söyledim, onlar da düşman bölgesinde farklı bir yerde pusu kurdular. Onlara: "Tekbir getirdiğimi ve düşman askerlerine saldırdığımı duyarsanız siz de tekbir getirin ve benimle birlikte saldırın," dedim.

Abdullah dedi: Vallahi biz bir fırsat yakalamak veya elde edebileceğimiz bir şey olabilir mi diye beklerken karanlık ortalığı kapladı ve yatsı vakti geride kaldı. Derken çobanları o yörede sabah hayvanları çıkarmış ancak henüz dönmemişti. İnsanlar onun için endişeye kapıldılar.

Ravi dedi: Bunun üzerine Rifâa b. Kays ayağa kalktı ve kılıcını alarak boynuna astı. Sonra şöyle dedi: Vallahi çıkıp bu çobanımızı arayacağım. Muhakkak başına kötü bir şey gelmiştir. Bunun üzerine adamlarından bir grup: "Vallahi sen gitmeyeceksin. Senin yerine biz gideceğiz," dediler. Rifâa: "Hayır, vallahi ben gideceğim," dedi. Onlar: "O zaman biz de seninle gelelim," dediler. Rifâa: "Hayır, vallahi sizden hiç kimse benimle gelmeyecek," dedi. [35]

Adam çıktı ve benim yanımdan geçti. Tam bu sırada ona bir ok fırlattım ve kalbine isabet kaydettim. Vallahi ondan bir ses çıkmadı. Hemen ona saldırdım ve kafasını kestim. Sonra tekbir getirerek konakladıkları yere doğru saldırıya geçtim. İki arkadaşım da tekbir getirerek saldırıya geçtiler. Vallahi adamlar kadınları ve çocuklarıyla ve alabildikleri hafif eşyalarıyla kaçtılar.

Çok sayıda deve ve davarları önümüze katarak Medine'ye döndük. Adamın kafasını da getirdim. Resulullah (sav.) o develerden on üç tanesini bana verdi. Bu sayede de ailemi yanıma aldım.

Vâkıdî ise Muhammed b. Yahyâ b. Sehl b. Ebî Hasme ve babasından naklen şöyle anlattı:

Resulullah (sav.), İbn Ebî Hadred'i bu seriyede Ebû Katâde ile birlikte gönderdi. Seriye on altı kişiden oluşuyordu. Görevleri on beş gün sürdü. Hisseleri kişi başına on iki deveydi. Her bir deve on küçükbaş hayvana eşdeğerdi. Bu seferde dört kadını esir aldılar. İçlerinde güzel yüzlü bir kız vardı. Ebû Katâde onu aldı. Ancak Mahmiye b. Cez' Resulullah'tan (sav.) onu istedi. Resulullah, Ebû Katâde'ye kızın durumunu sordu. Ebû Katâde onu ganimet malından satın aldığını söyledi. Resulullah (sav.): "Onu bana bırak," dedi. Ebû Katâde onu Resulullah'a hediye etti. Resulullah (sav.) kızı Mahmiye b. Cez' ez-Zübeydî'ye verdi.

* * *

Vâkıdî dedi: Bu yıl içinde Ebû Katâde'yi bir seriye başında İdam üzerine gönderdi.

İbn Humeyd bize Seleme, İbn İshâk, Yezîd b. Abdullah b. Kusayt ve Ebü'l-Ka'kâ'
[36] b. Abdullah b. Ebî Hadred el-Eslemî'den nakletti. Bazı raviler de İbnü'l-Ka'kâ', babası ve Abdullah b. Ebî Hadred'den şöyle dediğini rivayet ettiler:

Resulullah (sav.) bizi İdam üzerine gönderdi. İçlerinde Ebû Katâde el-Hâris b. Rib'î ve Muhallim b. Cessâme b. Kays el-Leysî'nin de bulunduğu bir seriyede –fetihten önceydi– çıktım. İdam bölgesinin ortasındayken Âmir b. el-Edbat el-Eşcaî yaşlı devesi üzerinde, yanında bazı eşya ve bir kap süt olduğu hâlde yanımızdan geçerken İslam'ın selamıyla bize selam verdi. Ona bir şey demedik. Ancak Muhallim b. Cessâme el-Leysî aralarında olan bir sorun sebebiyle ona saldırdı ve onu öldürerek devesini ve eşyasını aldı.[9] Resulullah'ın (sav.) yanına dönünce ona durumu haber verdik. Bunun üzerine hakkımızda şu ayet indi: *"Ey iman edenler! Allah yolunda savaşa çıktığınız zaman (karşınızdakini) iyi anlayıp dinleyin. Size selam verene, dünya hayatının geçici menfaatine göz dikerek 'Sen mümin değilsin,' demeyin. Asıl kazanç Allah katındadır. Siz de bir zamanlar on-*

9 Tamamen Cahiliye anlayışı içinde davranılmıştır. Nitekim Nisâ Suresinin 94. ayetinde bu tür davranışlar kesin ifadelerle yasaklanmış ve dünya menfaati için yapılan bu eylemler kınanmıştır (çev.).

lar gibiydiniz. Allah size lütfetti. Öyleyse dikkatli ve düşünerek hareket edin. Allah yaptığınızdan daima haberdardır."[10]

Vâkıdî dedi: Resulullah (sav.) ramazan ayında Mekke'nin fethi için sefere çıktıklarında bu seriyeyi göndermişti. Sekiz kişiden oluşuyordu.

* * *

Mûte Gazası

İbn Humeyd'in Seleme'den naklen bize anlattığına göre İbn İshâk şöyle dedi: Resulullah (sav.) Hayber'den Medine'ye dönünce rebîülevvel ve rebîülâhir aylarını Medine'de geçirdi. Akabinde cemâziyelevvel ayında Şam diyarı üzerine bir ordu gönderdi. Ancak Mûte'de düşman saldırısına maruz kalarak (bir kısmı) öldürüldü.

İbn Humeyd bize Seleme, Muhammed b. İshâk, Muhammed b. Ca'fer b. ez-Zübeyr ve Urve b. ez-Zübeyr'den şöyle dediğini anlattı:

Resulullah (sav.) hicrî sekizinci yılın cemâziyelevvel ayında Mûte'ye asker gönderdi. Başlarına Zeyd b. Hârise'yi getirdi. Onlara: "Zeyd öldürülürse Ca'fer b. Ebî Tâlib başa geçsin. Ca'fer de öldürülürse Abdullah b. Revâha başa geçsin," buyurdu.

İnsanlar hazırlık yaptılar. Sonra yola çıkmak için seferber oldular. Üç bin kişiydiler. Yola çıkma vakti geldiğinde Resulullah'ın komutanları insanlara veda ettiler. İnsanlar da onları selamladılar ve yolcu ettiler. Abdullah b. Revâha Resulullah'ın [37]
(sav.) diğer komutanları gibi veda etti. Ancak bu sırada ağladı. Ona: "Ya İbn Revâha! Neden ağlıyorsun?" diye sordular. O şöyle dedi: "Allah'a yemin ederim ki kalbimde dünya sevgisi ve size olan bir hasretten dolayı ağlamıyorum. Ancak Resulullah'ın (sav.) Allah'ın kitabından cehennemden söz eden '*İçinizden oraya uğramayacak hiçbir kimse yoktur,*'[11] ayetini okuduğunu hatırladım. Acaba oraya uğradıktan sonra oradan nasıl ayrılacağım?" Müslümanlar: "Allah yanınızda olsun ve sizi bize afiyet içinde kavuştursun," dediler. Abdullah b. Revâha şu beyitleri dillendirdi:

10 Nisâ, 4/94.
11 Meryem, 19/71.

Ben ancak Rahmân'dan mağfiretle kan köpüğünü köpürten bir kılıç darbesiyle şehadet dilerim.

Ya da susamış birinin eliyle iç organlara ve ciğere nüfuz eden bir harbeyle şehit olmayı.

Öyle ki kabrimin yanından geçtiklerinde: Ey gazi! Allah senin iyiliğini versin, nitekim vermiştir de!

Asker yola çıkmak üzereyken Abdullah b. Revâha, Resulullah'a (sav.) giderek ona veda etti. Asker sefere çıkınca Resulullah (sav.) onları yolcu etti. Resulullah dönünce Abdullah b. Revâha şu beyti dile getirdi:

Hurma bahçelerinin yanında veda ettiğim o zata selam olsun. O ne güzel yolcu eden ve ne güzel bir dosttur.

Asker Şam diyarındaki Muân'a (Maan) kadar gittiler. Müslümanlar Herakleios'un Belkâ'daki Meâb mevkiinde Rumlardan yüz bin kişilik bir orduyla konuşlandığını ve Belî'den bir lider ile Mâlik b. Râfile adında İrâşe'den bir şahsın komutasında Lahm, Cüzâm, Belkâyn, Behrâ ve Belî gibi Araplaşmış kabileler de yüz bin kişiyle onlara katıldıklarını haber aldılar. Müslümanlar Muân'da iki gün konaklayarak durum değerlendirmesi yaptılar. Dediler ki: Resulullah'a (sav.) yazarak düşmanın sayısı hakkında onu bilgilendirelim. Ya bize takviye göndersin ya da dönmemizi emretsin. Ancak Abdullah b. Revâha onları teşvik ederek dedi ki: "Vallahi hoşlanmadığınız şey yani şehadet için çıkmadınız mı? Biz sayı ve güç üstünlüğüyle savaşmıyoruz. Biz Allah'ın bizi onunla müşerref kıldığı
[38] bu dinle savaşıyoruz. Harekete geçelim. Bizim için iki güzelden biri vardır. Ya zafer veya şehadet." Müslümanlar: "Vallahi İbn Revâha doğru söyledi," dediler ve harekete geçtiler. Abdullah b. Revâha, Muân'da iki gün beklemeleri hakkında şöyle dedi:

Atları Kurh Dağının kalelerinden ve karınları otla dolu olarak getirdik.

Onların nalları tıpkı cilalı taşlar gibi düz ve berrak ve yüzeyi deri gibi pürüzsüzdür.

İki gece Maan'da kaldıktan sonra bu kez de sürekli koşarak yol aldık.

Gittik ve atlar salınmış vaziyette burunları sıcak havayı soluyarak ilerliyorduk.

Hayır, hayır Meâb'a mutlaka gideceğiz. Orada Arap ve Rumlar olsalar bile.

Gemlerini saldık da yüzleri asık ve etrafını toza boğarak akıyordu.

Muhariplerin uğultusunun yükseldiği meydanda miğferlerin tepesi yıldızlar gibi parlıyordu.

Mızraklarımız hayatın hoşnutluğunu boşamıştır. Artık o dilerse kendine bir eş bulur, dilerse de eşsiz kalır.

İbn Humeyd bize Seleme, İbn İshâk, Abdullah b. Ebî Bekir ve Zeyd b. Erkam'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Abdullah b. Revâha'nın himayesinde bir yetimdim. Bu sefere çıktığında beni arkasındaki heybesinin üzerine oturtmuştu. Şu beyitleri söylüyordu:

Hisâ'dan sonra dört gün boyunca beni ve yükümü taşırsan

Artık ondan sonra dinlenebilirsin. Sana külfet de yerme de yoktur. Zira artık aileme de dönmeyeceğim.

Müslümanlar dönüp beni, kalmayı arzu ettiğim yerde bırakacaklar.

Akrabalık bağı olan yakınlarım seni geri götürecek. Ben ise Rahmân'ın zimmetinde kardeşlik ilişkisinden mahrum kalacağım.

Orada ağaçların tomurcuklarına ve kökleri nemi emen hurma [39]
ağaçlarına aldırmayacağım.

Zeyd b. Erkam dedi: Bu beyitleri duyunca ağlamaya başladım. Bana kırbaçla dokundu ve şöyle dedi: "Sana ne oluyor ahmak? Allah bana şehadeti nasip edecek sen de iki yük parçası arasında döneceksin." Abdullah bir şiirinde de şöyle demiştir:

Ey Zeyd! Hızlı develer yol zahmetinden solgun ve bitkin düştü. Gece uzadı. Artık konaklayabilirsin.

Ravi dedi: Müslümanlar ilerlemeye devam ettiler. Belkâ yakınlarına geldiklerinde Rum ve Araplardan oluşan Herakleios ordusu onları Belkâ'nın Meşârif adındaki köyünde karşıladı. Düşman yaklaşınca Müslümanlar Mûte adlı köye doğru çekildiler. İki ordu burada karşı karşıya geldi. Müslümanlar sefer-

ber olarak savaş vaziyetine geçtiler. Sağ kanadın başına Benî Üzre'den Kutbe b. Katâde adında bir komutana, sol kanada ise Ensardan Abâye b. Mâlik isminde bir komutan getirildi. İki taraf savaşa tutuştu. Komutan Zeyd b. Hârise, Resulullah (sav.) sancağıyla savaşıyordu. Düşmanın mızrakları arasında kanlar vücudundan akıyordu ve ruhunu teslim etti. Sancağı Ca'fer b. Ebî Tâlib teslim aldı ve savaşmaya devam etti. Muharebede her tarafından kuşatılan komutan, kırmızı atından atladı ve onu öldürdükten sonra ruhunu teslim edinceye kadar kıyasıya savaştı. Ca'fer savaşta atını öldüren ilk muhariptir.[12]

İbn Humeyd bize Seleme ve Ebû Tümeymile'den naklen İbn İshâk, Yahyâ b. Abbâd ve babası Abbâd'dan şöyle anlattı: Benî Mürre b. Avf'tan olup beni yetiştiren ve Mûte Gazasında bulunan babam bana şöyle dedi:

Vallahi gözümüzün önünde oldu. Ca'fer kırmızı atından indi ve onu öldürdükten sonra ruhunu teslim edinceye kadar savaştı. Ca'fer öldürülünce sancağı Abdullah b. Revâha aldı. Atı üzerinde ilerledi. Kısa bir tereddütten sonra şu beyitleri dile getirdi:

Ey nefsim yemin ederim ki gönüllü veya kerhen savaş meydanına ineceksin.

[40] *Düşman saldırıp da naralar atarlarsa ey nefsim sen neden cenneti istemiyorsun?*

Sen uzun zaman huzur içinde ve hoşnuttun. Sen çürümüş bir testide bir damla susun.

Şu beyitleri de dile getirdi:

Ey nefis! Öldürülmezsen yine öleceksin. Bu bir ecel işidir. O tuzağa düşeceksin.

Ne dilediysen sana verildi. Onların yaptığını yapsan hidayete erersin.

Ravi dedi: Abdullah atından indi. Amcasının oğlu ona bir et parçası getirdi ve "Bugünlerde çok yoruldun, biraz bununla açlığını gider," dedi. Abdullah o etten ağzına bir lokma almıştı ki muharebede vuruşma seslerini duyunca kendi kendine, daha dünyayla meşgulsün, dedi ve elindeki eti bırakarak kılıcını aldı

12 Komutanın şerefi ve stratejik bir muharebe vasıtası olması hasebiyle düşmanın eline geçmemesi gayesiyle atın hayatına son verilmiştir (çev.).

ve düşmana saldırarak ruhunu teslim edinceye kadar vuruştu. Bunun üzerine Belaclânlı Sâbit b. Akrem sancağı aldı ve "Ey Müslümanlar! İçinizden birini komutan olarak seçin," dedi. Ona: "Sen ol," dediler. Sâbit: "Ben yapamam," dedi. Bunun üzerine insanlar Hâlid b. Velîd'i seçtiler. Sancağı alınca Müslümanları toparlamaya çalıştı ve bir manevra yaparak düşmanla burun buruna olan askeri biraz muharebe hattından çekti. Daha sonra da ordusuyla tamamen muharebeden çekildi.

Kâsım b. Bişr b. Ma'rûf bana Süleymân b. Harb, Esved b. Şeybân ve Hâlid b. Sümeyr'den şöyle dediğini rivayet etti:

Abdullah b. Rebâh el-Ensârî bize geldi. Ensar onun ilmine değer verirlerdi. Bu sebeple insanlar etrafında toplandılar. (Sohbetinde) şöyle dedi: Resulullah'ın (sav.) silahşoru Ebû Katâde bize şöyle anlattı: Resulullah (sav.) Ümera (komutanlar) ordusunu sefere çıkardı. Onlara şöyle buyurdu: "Başınızda Zeyd b. Hârise olacak. Öldürülürse yerine Ca'fer b. [41] Ebî Tâlib geçsin. Ca'fer de öldürülürse onun yerine Abdullah b. Revâha geçsin." Bunun üzerine Ca'fer ayağa kalktı ve: "Ya Resulellah! Zeyd'i başıma getireceğini hiç tahmin etmezdim," dedi. Resulullah (sav.): "Sen git, hangisinin daha hayırlı olduğunu bilemezsin!" dedi.

Ardından yola çıktılar. Bir müddet geçti. Bir gün Resulullah (sav.) minbere çıktı ve verdiği emirle "Namaz için toplanın!" diye çağrı yapıldı. Bunun üzerine insanlar Resulullah'ın (sav.) etrafında toplandılar. Resulullah şöyle konuştu: "Hayır kapısı! Hayır kapısı! Hayır kapısı! Gazi ordunuz hakkında size haber vereyim. Onlar gittiler ve düşmanla karşılaştılar. Zeyd şehit oldu. –Resulullah onun için istiğfarda bulundu.– Arkasından Ca'fer sancağı aldı ve düşmana saldırarak şehit oluncaya kadar savaştı. –Resulullah (sav.) şehit olduğuna dair ona şehitlik yaptı ve onun için istiğfarda bulundu.– Ondan sonra Abdullah b. Revâha sancağı aldı. O da sağlam durdu ve şehit oldu. –Resulullah (sav.) onun için de istiğfarda bulundu.– Sonra komutanlardan olmayan ve kendi inisiyatifiyle komutanlık görevini üstlenen Hâlid b. Velîd sancağı aldı. Allah'ım! O kılıçlarından bir kılıçtır. Sen onu muzaffer eyle." –Nitekim o günden beri

Hâlid, Allah'ın kılıcı, diye anıldı.– Resulullah (sav.): "Sabah erken kardeşlerinizin imdadına gidin ve sizden hiç kimse geri kalmasın," buyurdu. Bunun üzerine şiddetli bir sıcakta yaya ve süvari olarak sefere çıktılar.

İbn Humeyd bize Seleme ve İbn İshâk'tan naklen Abdullah b. Ebî Bekir'den şöyle rivayet etti:

Resulullah (sav.) Ca'fer'in şehadet haberini alınca şöyle buyurdu: "Dün Ca'fer bir grup melekle çift kanatlı ve ayakları kana boyanmış olarak Yemen'deki Beyşe bölgesine gitmek üzere geçtiler."

Ravi dedi: Müslümanların sağ kanadının komutanı Kutbe b. Katâde el-Üzrî, Müsta'rib Araplarının komutanı Mâlik b. Râfile'ye saldırmış ve onu öldürmüştü. Hadesli[13] bir kâhine Resulullah'ın (sav.) ordusunun onlara doğru ilerlemekte olduğunu duyunca kavmine –onun kavmi Lahm'dan bir kol olup Benî Ganem adıyla bilinirler–: "Sizi, yan bakan bir kavimden, düşmanca bakan, atlarını peş peşe süren bulanık kan akıtan
[42] bir kavim hakkında uyarıyorum," dedi. Bunun üzerine kâhinenin sözünü dinlediler ve Lahm'dan ayrıldılar. Bu yüzden onlar Hades'in en zenginleri olmaya devam ettiler. O gün savaşın ateşini yakanlar Hades'in bir kolu olan Benî Sa'lebe idi. Onlar hep az kaldılar. Hâlid b. Velîd, insanları savaş hattından çekince onları Medine'ye döndürdü.

İbn Humeyd bize Seleme, Muhammed b. İshâk, Muhammed b. Ca'fer b. ez-Zübeyr ve Urve b. ez-Zübeyr'den şöyle nakletti:

Medine'ye yaklaştıklarında Resulullah (sav.) Müslümanlarla birlikte onları karşıladı. Çocuklar da koşarak onları karşıladılar. Resulullah (sav.) bineği üzerinde Müslümanlarla birlikte Medine'ye döndü ve: "Çocukları bağrınıza basın ve Ca'fer'in oğlunu bana verin," buyurdu. Bunun üzerine Abdullah b. Ca'fer'i ona götürdüler. Resulullah onu kucağına aldı. İnsanlar da askerin üzerine toprağı savuruyor ve "Kaçkınlar," diye onları azarlıyorlardı. Resulullah (sav.): "Hayır, onlar kaçkın değil, Allah'ı izniyle hücum edenlerdir," buyurdu.

13 Hades, Lahm'dan bir kabiledir.

İbn Humeyd bize Seleme, Muhammed b. İshâk, Abdullah b. Ebî Bekir, Âmir b. Abdullah b. ez-Zübeyr, el-Hâris b. Hişâm oğullarının bir yeğeni ve Resulullah'ın (sav.) zevcesi Ümmü Seleme'den şöyle dediğini anlattı:

Ümmü Seleme, Seleme b. Hişâm b. el-Mugîre'nin zevcesine: "Seleme, neden Resulullah ve Müslümanlarla namaz kılmak için mescide gelmiyor?" dedi. Kadın: "Vallahi çıkamıyor. Her çıktığında insanlar: 'Siz Allah yolunda savaşmaktan kaçtınız mı?' diye takılıyorlar. Bu yüzden evinde oturdu ve çıkamaz oldu," dedi.

Bu yıl içinde Resulullah (sav.) Mekke seferine çıktı.

* * *

Mekke'nin Fethi

İbn Humeyd bize Seleme'den naklen İbn İshâk'ın şöyle dediğini anlattı:

Resulullah (sav.) Mûte'ye asker gönderdikten sonra cemâziyelâhir ve receb aylarını Medine'de geçirdi. [43]

Ardından Benî Bekir b. Abdi Menât b. Kinâne, Mekke'nin aşağısında bulunan Vetîr Suyu üzerindeyken Huzâa'ya saldırdı. Benî Bekr ve Benî Huzâa arasındaki bu çekişmenin sebebi Mâlik b. Abbâd adında Belhadramîli bir adam –Bu şahıs aynı zamanda Esved b. Yezn ile müttefikti.– ticaret amacıyla çıkmıştı. Adam Huzâa bölgesinin ortasındayken Huzâalılar onu öldürdüler ve malını aldılar. Benî Bekr de Huzâalı bir adama saldırdı ve onu öldürdü. İslam'dan önceki dönemde Huzâa, İslam'dan önce Benî Bekr'in ileri gelenleri ve eşrafı durumunda olan Benî Esved b. Rezn ed-Deylî'ye saldırdılar. Bunlar Selmâ, Külsûm ve Züeyb'dir. Onları Arafat'taki putların hareminin yanında öldürdüler.

İbn Humeyd bize Seleme, Muhammed b. İshâk ve Benü'd-Dîl'den bir adamdan şöyle dediğini rivayet etti:

Cahiliye döneminde Benî Esved'den bir kişi, iki diyete tekabül ederken bizden bir kişi bir diyete tekabül ederdi. Zira bizden üstün kabul edilirlerdi.

Benî Bekr ve Huzâa bu durumdayken İslam aralarındaki husumete engel oldu ve insanlar İslam ile meşgul oldular. Re-

sulullah (sav.) ile Kureyş arasında Hudeybiye barışı olunca iki tarafı bağlayan bazı şartlar antlaşmada yer aldı.

İbn Humeyd bize Seleme, Muhammed b. İshâk, Muhammed b. Müslim b. Abdullah b. Şihâb ez-Zührî, Urve b. ez-Zübeyr, Misver b. Mahreme, Mervân b. Hakem ve diğer ilim sahiplerinden naklen şöyle anlattı:

Antlaşmaya göre isteyen Resulullah (sav.) ile isteyen de Kureyş'le ittifaka girebilecekti. Bunun üzerine Benî Bekr, Kureyş ile Huzâa da Resulullah (sav.) ile ittifak yaptı.

Müslümanlarla Kureyş arasında mütareke antlaşması ya-
[44] pılınca Benî Bekrli Benü'd-Dîl, Benî Huzâa'dan intikam almak için fırsat buldu. Benî Huzâa'nın Benî Esved b. Rezn'den öldürdüklerinin intikamını almak için Benü'd-Dîl liderleri Nevfel b. Muâviye liderliğinde harekete geçtiler. Ancak, bütün Benî Bekr onlarla birlikte değildi. Benü'd-Dîl, Vetîr Suyu üzerinde bulunan Huzâa'ya pusu kurdular ve onlardan bir adamı öldürdüler. İki taraf vuruşmaya devam ettiler. Kureyş de Benî Bekr'e silah desteğinde bulundu; gizlice ve gece onlarla birlikte Huzâa'ya karşı savaştılar ve Huzâa'yı Harem'e sürdüler.

Vâkıdî dedi: O gece gizlenerek Huzâa'ya karşı Benî Bekr'e Kureyş'ten destek verenler arasında Safvân b. Ümeyye, İkrime b. Ebî Cehil ve Süheyl b. Amr da vardı. Bunlar bineklerini ve kölelerini de yanlarına almışlardı.

Şimdi söz sırası İbn İshâk'ın rivayetindedir. Harem'e ulaştıklarında Benî Bekr: "Ey Nevfel! Harem bölgesine girdik, İlahından sakın!" dediler. Nevfel: "Bugün ilahım yok," diye vahim bir söz söyledi. O: "Ey Benî Bekr! İntikamınızı alın. Yemin ederim ki Harem'de hırsızlık yapıyorsunuz. O hâlde neden Harem'de intikamınızı almıyorsunuz?" Nitekim Vetîr Suyu üzerinde onlara pusu kurmuş ve onlardan Münebbih adında bir adam öldürmüşlerdi. Münebbih korkak bir şahıstı. Kavminden Temîm b. Esed adında bir kişiyle çıkmışlardı. Münebbih ona: "Ey Temîm! Sen kaç ve kendini kurtar. Ben ölüyorum. Beni öldürürler mi, bırakırlar mı, bilemem. Ödümü kopardın," dedi. Temîm kaçıp kurtuldu. Münebbih'i yakalayıp öldürdüler.

Huzâa, Mekke'ye girince Büdeyl b. Verkâ el-Huzâî ve onların azatlısı Râfi'in evlerine sığındılar.

İbn İshâk dedi: Kureyş, Huzâa'ya karşı Benî Bekr'e destek vermekle onlara zayiat verdirdikleri gibi Resulullah (sav.) ile müttefik oldukları için Hudeybiye Antlaşmasını ihlal etmiş oldular. Bu sebeple Amr b. Sâlim el-Huzâî ve Benî Ka'b'dan bir adam yola çıkarak Resulullah'ın (sav.) yanına gittiler. Bu durum Mekke'nin fethine yol açan sebeplerden biriydi. Amr b. Sâlim mescitte insanlar arasında oturmakta olan Resulul- [45]
lah'ın (sav.) huzuruna vardı ve şu beyitlerle ona durumlarını arz etti:

Allah'ım! Muhammed'e eskiden beri babalarımız arasında var olan alakayı hatırlatmak isterim.

Biz sizinle baba ve evlat gibiydik. Kendi aramızda el ele verdik ve ahdimizi bozmadık.

Ya Resulellah! Şimdi destek ver. Allah'ın kullarına çağrı yap da imdada gelsinler.

Aralarında Resulullah da parlayan ve semada yükselen bir dolunay gibi bulunsun.

Saldırıya maruz kalırsa yüzü asılır ve deniz gibi bir orduyla köpürerek akar.

Kureyş antlaşmayı ihlal etmekle sana ihanet etti. Seninle yaptıkları muahedeyi bozdular.

Beni zorluk içinde bekletmekteler. Kimseyi yardıma çağıramayacağını söylediler.

Oysa onlar daha zayıf ve sayıca daha düşüktürler. Vetîr Suyu mevkiinde gece bize pusu kurdular.

Rükûda ve secdede bizi öldürmeye kalktılar.

Şair, onlar bizi öldürdüler. Biz ise Müslümanız, demek istemiştir. Resulullah (sav.) bu sözleri duyunca: "Ey Amr b. Sâlim! Sana yardım edilecektir," buyurdu. Ardından Resulullah gökyüzünde bir bulut gördü. Şöyle dedi: "Bu bulut Benî Ka'b'a yardım ve imdat alameti gibi geldi."

Arkasından Büdeyl b. Verkâ bir grup Huzâalı ile birlikte Medine'ye giderek Resulullah'a (sav.) insanlarının öldürül-

düğünü ve Kureyş'in, hasımları Benî Bekr'e karşı verdikleri desteği arz ettikten sonra Mekke'ye döndüler. Bunun üzerine Resulullah (sav.) Müslümanlara: "Bana öyle geliyor ki Ebû Süfyân, antlaşmayı teyit etmek ve süreyi uzatmak üzere gelecek," diye buyurdu.

Büdeyl b. Verkâ ve arkadaşları Mekke'ye dönmek üzere
[46] yola çıktılar. Büdeyl, Ebû Süfyân ile Usfân'da karşılaştılar. Kureyş, Ebû Süfyân'ı antlaşmayı teyit etmek ve mütareke süresini uzatmak üzere Resulullah'a (sav.) göndermişlerdi. Zira Kureyş yaptıklarından endişe etmeye başlamışlardı. Ebû Süfyân, Büdeyl ile karşılaşınca ona: "Ey Büdeyl! Nereden geliyorsun?" diye sordu. Büdeyl: "Huzâa içinde, sahil boyu ve bu vadi boyunca seyahat ettim," dedi. Ebû Süfyân: "Yoksa Muhammed'e mi gittin?" dedi. Büdeyl: "Hayır," dedi. Büdeyl, Mekke'ye gidince Ebû Süfyân: "Büdeyl, Medine'ye gittiyse devesine yem olarak hurma çekirdeği vermiş olması gerekir," diyerek Büdeyl'in devesinin çöktüğü yere gitti ve tersinden alarak inceledi. İçinde hurma çekirdeğini bulunca, "Allah'a yemin ederim ki Büdeyl, Muhammed'e gitmiştir," dedi.

Ardından Ebû Süfyân yola çıktı ve Medine'de Resulullah'ın yanına vardı. Önce kızı Ümmü Habîbe'nin yanına vardı. Resulullah'ın (sav.) oturduğu minderin üzerine oturmak isteyince Ümmü Habîbe babası üstüne oturmasın diye minderi dürdü. Bunun üzerine Ebû Süfyân: "Kızcağızım! Bilemiyorum, acaba beni mi bu minderden sakındın, yoksa minderi mi benden sakındın?" dedi. Ümmü Habîbe: "O, Resulullah'ın yatağıdır, sen ise müşrik ve temiz olmayan bir kişisin. Bu sebeple Resulullah'ın (sav.) minderi üzerinde oturmanı istemedim," dedi. Ebû Süfyân: "Vallahi, yanımdan ayrıldıktan sonra sana kötü bir şeyler olmuş," dedi ve yanından çıkarak Resulullah'ın (sav.) yanına vardı. Resulullah (sav.) ile konuştu. Ancak, Resulullah ona cevap vermedi. Bunun üzerine Ebû Bekir'e gitti. Ona, kendisi için Resulullah (sav.) ile konuşmasını istedi. Ancak Ebû Bekir: "Konuşmayacağım," dedi. Akabinde Ömer b. el-Hattâb'a gitti ve ona aynı talebi iletti. Ömer: "Sizin için Resulullah nezdinde ben mi şefaatçi olacağım? Vallahi zerrelerden başka

bir şey bulamazsam dahi size karşı mücadele edeceğim," dedi. Sonra çıktı ve Ali b. Ebî Tâlib'in (ra.) yanına gitti. Resulullah'ın kızı Fâtıma da eşinin yanındaydı. Hasan da henüz küçük bir çocuktu. Annesinin etrafında dolaşıp duruyordu. Ebû Süfyân: "Ya Ali! İnsanlar içinde akrabalık bağını en çok gözeten ve bana en yakın olan sensin. Bana en fazla olan da sensin. Bir talebim var. Geldiğim gibi elim boş dönmeyeyim. Resulullah nezdinde bizim için şefaatçi ol," dedi. Ali (ra.): "Ey Ebû Süfyân! Bilesin ki Resulullah bu işe azmettiği için bu konuda ona bir şey diyemeyiz," dedi. Bunun üzerine Fâtıma'ya dönerek: "Ey Muhammed'in kızı! Bu çocuğun taraflar arasında şefaatçi olsun ve ömür boyu Arapların lideri olsun," dedi. Fâtıma: "Vallahi oğlum henüz insanlar arasında arabulucu olacak yaşa [47] gelmediği gibi sizi Resulullah dışında hiç kimse himaye edemez," dedi. Ebû Süfyân: "Ya Ebü'l-Hasan! Durumun zora girdiğini görüyorum. Bana nasihatte bulun," dedi. Ali ona: "Sana fayda verecek bir şey görmüyorum. Ancak sen Kinâne'nin liderisin. İnsanlar arasında ayağa kalk ve koruma talebinde bulun, sonra evine git," dedi. Ebû Süfyân: "Bu işin bana bir faydası olur mu?" diye sordu. Ali: "Hayır, zannetmiyorum. Ancak başka bir ihtimal de görmüyorum," dedi. Bunun üzerine Ebû Süfyân mescitte ayağa kalktı ve şöyle dedi: "Ey insanlar! Barış davacısıyım," dedi. Akabinde de devesine binip gitti.

Mekke'ye dönünce Kureyş ona: "Ne yaptın?" dediler. Ebû Süfyân: "Muhammed'e gittim ve onunla konuştum. Ancak bana bir şey demedi. Sonra İbn Ebû Kuhâfe'ye gittim. Ondan bir hayır bulamadım. Ardından İbnü'l-Hattâb'a gittim. Ancak onu en katı hasım olarak gördüm. Akabinde Ali b. Ebî Tâlib'e gittim. O en yumuşak olanlarıydı. Bana tavsiye ettiği şeyi yaptım. Ancak bana faydası olup olmadığını bilmiyorum," dedi. Kureyşliler: "Sana neyi tavsiye etti?" diye sordular. Ebû Süfyân: "Bana insanların huzurunda koruma talebimi açıklamamı söyledi. Ben de öyle yaptım," dedi. Onlar: "Muhammed onayladı mı?" diye sordular. Ebû Süfyân: "Hayır," dedi. Onlar: "Vay senin hâline! Bir de sana oyun oynamış. Bu yaptığın bize fayda vermez," dediler. Ebû Süfyân: "Doğrudur, ancak başka

yapacak bir şey yoktu," dedi. Ravi dedi: Resulullah (sav.) hazırlık yapılmasını emretti. Ebû Bekir kızı Âişe'nin yanına uğradı. Âişe, Resulullah'ın (sav.) eşyasını hazırlıyordu. Ebû Bekir ona: "Kızcağızım! Resulullah (sav.) eşyasını hazırlamanızı istedi mi?" diye sordu. Âişe: "Evet. Sen de hazırlan," dedi. Ebû Bekir: "Nereye gideceğini biliyor musun?" dedi. Âişe: "Vallahi bilmiyorum," diye cevap verdi.

Ardından Resulullah insanlara Mekke üzerine gideceğini haber vererek ciddi bir hazırlık yapmalarını emretti. "Allah'ım! Casuslarını ve habercilerini alıkoy ki onları kendi yurtlarında ansızın yakalayabilelim," diye dua etti.

Bunun üzerine insanlar hazırlandı. Hassân b. Sâbit insanları teşvik etmek ve Huzâalıların başına gelenleri hatırlatmak amacıyla şu beyitleri dillendirdi:

[49] *Bana geldi. Oysa Mekke'nin topraklarında Benî Ka'b'ın kellelerinin vurulmasına şahit olmadım.*

Hem de kılıçlarını çekmemiş adamların eliyle. Öldürülenler çok ve elbiseleri örtülmüş değil.

Ah keşke yardımımın yakıcılığı ve şiddetiyle Süheyl b. Amr'dan intikam alabilsem.

Safvân'dan da intikam alınsa ve arkası kesilebilse. Artık harp zamanıdır ve başlığı bağlanmıştır.

Ey Ümmü Mücâlid'in oğlu! Artık savaş şiddetlenirse kendini emniyette görme.

Bu savaştan kızmayın, zira kılıçlarımızın ölümcül darbelerinin etkisi ölüm kapısını açar.

Şair Hassân, "Hem de kılıçlarını çekmemiş adamların eliyle" sözüyle Kureyş'i, "Ümmü Mücâlid'in oğlu" sözüyle de İkrime b. Ebî Cehil'i kastetmiştir.

İbn Humeyd bize Seleme, Muhammed b. İshâk, Muhammed b. Ca'fer b. ez-Zübeyr, Urve b. ez-Zübeyr ve diğer ilim sahiplerinden şöyle dediklerini nakletti:

Resulullah (sav.) Mekke üzerine yürümek istediği zaman Hâtıb b. Ebî Beltea, Kureyş'e bir mektup yazdı. Mektupta onlara Resulullah'ın (sav.) Mekke üzerine yürümeye karar verdiğini bildirdi. Mektubu, Muhammed b. Ca'fer'e göre Müzeyneli

bir kadın, diğerlerine göre ise Benî Abdülmuttalib'den birinin cariyesi olan Sâre'ye ücret karşılığı vererek Kureyş'e götürüp teslim etmesini istedi. Kadın mektubu alıp başındaki saç örgülerinin içinde sakladı ve yola çıktı. Resulullah (sav.) semadan gelen haberle Hâtıb'ın yaptığını öğrendi. Bunun üzerine Ali b. Ebî Tâlib ve Zübeyr b. el-Avvâm'ı yola çıkararak onlara: "Yolda Hâtıb'ın yazdığı ve hazırlığımız hakkında Kureyş'i uyaran mektubunu götüren kadına yetişeceksiniz," diye emretti. İkili yola çıktılar ve Huleyfe'de –İbn Ebî Ahmed Huleyfesî– ona yetiştiler. Ona bineğinden inmesini istediler. Yükünü aradılar, ancak bir şey bulamadılar. Ali b. Ebî Tâlib ona: "Yemin ederim ki Resulullah yalan söylemediği gibi biz de yalan söylemedik. Ya bu mektubu çıkarırsın ya da üzerini arayacağız," dedi. Kadın, Ali'nin ciddiyet ve kararlılığını görünce "Yüzünü çevir," dedi. Ali yüzünü çevirdi. Bunun üzerine saç örgülerini açtı ve mektup çıkararak ona teslim etti. Ali mektubu Resulullah'a (sav.) götürüp verdi. Resulullah, Hâtıb'ı çağırttı ve ona: "Ey Hâtıb! Neden bunu yaptın?" diye sordu. Hâtıb: "Ya Resulellah! Vallahi ben Allah'a ve Resulü'ne iman eden bir müminim. İnancımı değiştirmiş değilim. Benim Kureyş içinde bir kökenim ve aşiretim yok. Ancak orada yakınlarım ve evlatlarım var. Onlar için Kureyş'e şirin görünmek istedim. Ömer b. el-Hattâb: "Ya Resulellah! Bana izin ver, onun boynunu vurayım; zira münafıklık yaptı," dedi. Resulullah (sav.): "Ya Ömer! Nereden bilirsin, belki Allah, Bedir gününde Bedirlilere nazar ederek onlara dilediğinizi yapın, sizin günahlarınızı bağışladım, diye buyurmuştur," dedi. Allah, Hâtıb hakkında: "*Ey iman edenler! Benim de düşmanım, sizin de düşmanınız olanları dost edinmeyin!*" diye başlayan ve *"Sana döndük"* ifadesiyle son bulan vahyi indirdi.

İbn Humeyd bize Seleme, Muhammed b. İshâk, Muhammed b. Müslim ez-Zührî ve Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe b. Mes'ûd'dan naklen İbn Abbâs'ın şöyle dediğini rivayet etti:

Resulullah (sav.) Mekke seferine çıktı. Medine'de Ebû [50]
Rühm Külsûm b. Husayn b. Halef el-Gıfârî'yi vekil bıraktı. Ramazanın onunda yola çıkmıştı. Sefere çıkarken oruca niyet et-

miş ve Müslümanlar da onunla oruca niyet etmişlerdi. Ancak Usfân ile Emec arasındaki Kedîd mevkiine gelince orucunu bozdu. Akabinde yoluna devam etti ve on bin kişilik maiyetiyle Merrüzzahrân mevkiinde konakladı. Süleym yedi yüz kişiden, Müzeyne ise bin kişiden oluşuyordu. Bütün kabilelerden belli sayılarda katılanlar ve bütün kabilelerden Müslüman olanlar vardı. Muhacir ve Ensar tamamen sefere çıkmış ve hiç kimse geride kalmamıştı. Resulullah (sav.) tam bir gizlilik içinde Merrüzzahrân mevkiinde konaklamıştı. Kureyş, Resulullah'ın sefere çıkması hakkında hiçbir haber almadığı gibi ne yaptığını da bilmiyorlardı. Bu sırada Ebû Süfyân b. Harb, Hakîm b. Hizâm ve Büdeyl b. Verkâ bir haber almak ve Resulullah (sav.) hakkında malumat almak ümidiyle çıkmışlardı.

İbn Humeyd bize Seleme'den şöyle dediğini rivayet etti: Muhammed b. İshâk bana Abbâs b. Abdullah b. Ma'bed b. Abbâs b. Abdülmuttalib ve İbn Abbâs'tan şöyle dediğini anlattı: Abbâs b. Abdülmuttalib, Resulullah'ı (sav.) yolda karşıladı; Ebû Süfyân b. el-Hâris ve Abdullah b. Ebî Ümeyye b. el-Mugîre de Mekke ile Medine arasında Nîkul'ukâb'da Resulullah (sav.) ile karşılaştılar. Resulullah'ın (sav.) huzuruna çıkmak için izin istediler. Ümmü Seleme: "Ya Resulellah! Amcanın oğlu, halanın oğlu ve damadın görüşme talebinde bulunuyorlar," diye söyledi. Resulullah (sav.): "Görüşmeye gerek yoktur. Amcamın oğlu benim onuruma saygısızlık etti. Halamın oğlu ve damadım ise Mekke'de aleyhimizde söylemedik bir şey bırakmadı," diye buyurdu.

Resulullah'ın (sav.) onlarla görüşmeyeceği haberi onlara iletilince Ebû Süfyân, maiyetindeki küçük oğlunu işaret ederek: "Vallahi bize izin vermezse bu oğulcuğumuzun elinden tutup yeryüzünde başımızı alıp gidecek, açlık ve susuzluktan ölünceye kadar dönmeyeceğiz," dedi. Resulullah (sav.) bunu haber alınca onlara acıdı ve görüşme taleplerini kabul etti. İkili Resulullah'ın (sav.) huzuruna çıktılar. İkisi Müslüman oldular. Ebû Süfyân, Müslüman olması ve geçmişte işlediği suçlardan dolayı özür dilemesi hakkında aşağıdaki beyitleri söyledi:

Yeminle söylüyorum ki Lât putunun süvarileri Muhammed'in süvarilerine galip gelsin diye sancağı taşıdığım gün,

Geceyola çıkan ve gecesi karardıkça kararan bir şaşkın idim. Şimdi hidayete kavuşmanın tam zamanıdır.

Bir hidayet rehberi ki beni hidayete kavuşturdu. Allah'ın da yardımıyla kovdukça kovduğum beni kazandı.

Muhammed'e karşı koyar ve ondan uzak dururdum. Davet edilirdim, ancak Muhammed'e intisap etmedim.

Onların heva ve heveslerine göre konuşmayan makbul değildir. Görüş sahibi olan ise kınanır ve yalanlanır.

Onları razı etmek isterim. Ancak her mecliste mükâfatlandırılmazsam onlarla beraber olmam.

Sakîf'e söyle onlarla savaşmak istemem. Sakîf'e söyle benden başkasını tehdit et.

Ben Âmir'i bertaraf eden orduda değildim. Bu olayda dilimin etkisiyle de olmadı.

Uzaktan gelen kabilelerdir bunlar. Sühâm ve Sürded'den gelen gurbetçilerdir.

Ravi dedi: Ebû Süfyân, "Allah'ın da yardımıyla kovdukça kovduğum kişi beni kazandı," sözünü söyleyince Resulullah (sav.) göğsüne vurarak: "Sen mi beni kovdukça kovdun!" dedi.

Vâkıdî dedi: Resulullah (sav.) Mekke seferine çıkınca: "Kimisi Kureyş üzerine gidiyor, kimisi Hevâzin üzerine gidiyor kimisi de hedef Sakîf'tir," dedi. Resulullah (sav.) sefere katılmaları için kabilelere çağrıda bulundu. Ancak, kabileler bu çağrıya kayıtsız kaldılar. Resulullah Kudeyd mevkiine varıncaya kadar sancakları dağıtmamıştı. Burada Benî Süleym, atları üzerinde ve silahlarını kuşanmış olarak Resulullah'a mülaki oldular. Uyeyne ise bir grup adamıyla Arac mevkiinde Resu- [52]
lullah'a katıldı. Akra' b. Hâbis de Sukyâ'da iltihak etti. Uyeyne: "Ya Resulellah! Ne savaş silah ve teçhizatını ne de ihramı görüyorum. Nereye gidiyorsun?" dedi. Resulullah (sav.): "Allah'ın dilediği yere gideceğiz," dedi. Resulullah (sav.), hakikatin gizli tutulmasını istedi. Ardından Resulullah Merrüzzahrân'da konakladı. Abbâs, Sukyâ'da onunla buluştu. Mahreme b. Nevfel, Nîkul'ukâb'da onunla karşılaştı.

* * *

Resulullah (sav.) Merrüzzahrân mevkiinde konaklayınca Ebû Süfyân b. Harb yanında Hakîm b. Hizâm olduğu hâlde yola çıktı.

Ebû Küreyb bize Yûnus b. Bükeyr, Muhammed b. İshâk, Hüseyin b. Abdullah b. Ubeydullah b. Abbâs, İkrime ve İbn Abbâs'tan naklen şöyle dediğini anlattı:

Resulullah (sav.) Merrüzzahrân mevkiinde konaklayınca Abbâs b. Abdülmuttalib dedi ki: Resulullah (sav.) Medine'den "*Ya sabâha Kureyş*!" (uyarı ve alarm ifadesiyle Kureyş'i hedef gösterdi) diye yola çıktı. Vallahi ansızın kendi yurdunda Kureyş'i yakalayacak olur da Mekke'ye güç kullanarak girerse Kureyş'in sonu olacak! Ardından Resulullah'ın (sav.) beyaz katırına bindi ve şöyle dedi: Çıkayım da belki Mekke'ye gidecek bir oduncu, bir sütçü veya bir yolcu bulurum ve Mekkelilere Resulullah'ın konakladığı yeri haber veririm ki gelsinler ve ondan aman dilesinler. Abbâs: Çıktım ve arakın (misvak ağacı) bol bulunduğu arazide aradığımı bulmaya çalışıyordum ki Resulullah hakkında haber almak üzere çıkan Ebû Süfyân b. Harb, Hakîm b. Hizâm ve Büdeyl b. Verkâ'nın seslerini duydum. Ebû Süfyân: "Vallahi bugünkü kadar ateş görmedim," diyordu. Büdeyl: "Vallahi bunlar Huzâa'nın ateşleridir. Savaş onları kızdırıp heyecanlandırdı," dedi. Ebû Süfyân: "Huzâa bunu yapacak güç ve itibara sahip değildir," deyince sesini
[53] tanıdım ve: "Ey Ebû Hanzale!" diye seslendim. Ebû Süfyân: "Ebü'l-Fadl! Sen misin?" dedi. Ben: "Evet," dedim. Ebû Süfyân: "Lebbeyk, Kurban olayım! Sende ne haberler var?" dedi. Ben: "Arkada Resulullah (sav.) var. Güç yetiremeyeceğiniz on bin kişilik bir kuvvetle üzerinize gelmiştir," dedim. Ebû Süfyân: "Ne yapmamı emredersin?" dedi. Ona: "Bu katıra benimle binersin ve benimle gelirsin. Sana Resulullah'tan (sav.) aman alırım, aksi takdirde seni ele geçirirse boynunu vuracak," dedim. Bunun üzerine benimle bindi ve katırı hızlı sürerek Resulullah'a (sav.) gittik. Ateş yakan her grubun yanından geçerken oradakiler: "Resulullah'ın amcası, Resulullah'ın (sav.) katırına binmiş," diyorlardı. Ömer b. el-Hattâb'ın ateşinin yanından geçince Ömer: "Ebû Süfyân! Ahitsiz ve şartsız bir şekilde seni

ele geçirme imkânı veren Allah'a hamdolsun," dedi ve süratle Resulullah'a gitmeye yöneldi. Katırı hızlı sürdüm ve yanımda Ebû Süfyân olduğu hâlde kendimizi Resulullah'ın çadırının kapısına attık. Ömer'i, yavaş seyreden bir bineğin, yavaş yürüyen bir yayayı geçtiği kadar geçmiştim. Ömer girdi ve: "Ya Resulellah! Allah'ın düşmanı Ebû Süfyân burada. Ahitsiz ve şartsız Allah onu ele geçirmemize imkân verdi. Bana izin ver onun boynunu vurayım," dedi. Ben: "Ya Resulellah! Ben ona aman verdim!" dedim. Sonra Resulullah'ın (sav.) yanına oturdum ve başını kucaklayarak: "Vallahi bugün benden habersiz hiç kimse ona dilek ve yakarışta bulunmayacak," dedim. Ömer çok ısrar edince: "Ya Ömer! Sakin ol. Benî Abdi Menâf'tan olduğu için bunu yapıyorsun. Benî Adî b. Ka'b'dan olsaydı böyle ısrarcı olmazdın," dedim. Ömer: "Ya Abbâs! Sakin ol. Vallahi Müslüman olduğun gün o kadar sevindim ki Hattâb Müslüman olsaydı o kadar sevinmezdim," dedim. Zira biliyorum ki senin Müslüman olman Resulullah'ı (sav.) Hattâb'ın Müslüman olmasından daha çok sevindirir," dedi. Bunu üzerine Resulullah (sav.) bana: "Git ona aman verdik. Ancak, onu yarın sabah bana getir," dedi. Ebû Süfyân evine döndü. Sabah olunca Abbâs onu Resulullah'ın (sav.) yanına götürdü. Resulullah (sav.) onu görünce: "Yazık sana ey Ebû Süfyân! Daha Allah'tan başka ilah olmadığını bilme vaktin gelmedi mi?" dedi. Ebû Süfyân: "Kurban olayım, ne kadar akrabalık bağını gözetir ne kadar hilim ve kerem sahibisin! Vallahi Allah'tan başka ilah olsaydı bana bir yararının olacağını anladım," dedi. Resulullah (sav.): "Yazık sana, ey Ebû Süfyân! Allah'ın resulü olduğumu bilmenin zamanı gelmedi mi?" dedi. Ebû Süfyân: "Kurban [54]
olayım! Ne kadar akrabalık bağını gözetir ne kadar hilim ve kerem sahibisin. Bu konuda hâlâ içimde bazı çekinceler var," dedi. Abbâs: Bunun üzerine Ebû Süfyân'a: "Kendine gel! Senin boynun vurulmadan hak sözü söyle," dedim. Bunun üzerine Ebû Süfyân şehadet kelimesini söyledi.

Ebû Süfyân şehadet kelimesini söyleyince Resulullah (sav.) Abbâs'a: "Ey Abbâs! Git onu dağın girişinde, vadinin en dar noktasında tut. Allah'ın askerlerinin geçişini izlesin," dedi. Re-

sulullah'a: "Ya Resulellah! Ebû Süfyân gurur ve izzeti seven bir kimsedir. Ona kavmi karşısında bir paye versen," dedim. Resulullah (sav.): "Doğrudur. Kim Ebû Süfyân'ın evine girse emniyettedir. Kim Mescid-i Harâm'a girse emniyettedir. Kim evine kapanıp kapısını kapatırsa emniyettedir," buyurdu. Bunun üzerine çıktım ve Ebû Süfyân'ı dağın girişinde, vadinin dar boğazında alıkoydum. Kabileler geçerken Ebû Süfyân bana: "Ey Abbâs! Bunlar kim?" diye sordu. Ben de: "Bunlar Süleym kabilesi," dedim. O: "Bunlarla bir işim yok," dedi. Sonra "Bunlar kim?" dedi. "Bunlar Eslem kabilesi," dedim. Yine "Bunlarla bir işim yok," dedi. Cüheyne kabilesi geçince "Cüheyne ile bir işim yok," dedi Nihayet Resulullah (sav.), Muhacir ve Ensardan oluşan ve zırhları içinde yalnızca gözleri görülen muhariplerden oluşan el-Hadrâ adındaki özel birliğiyle geçince: "Ey Ebü'l-Fadl, bunlar kim?" dedi. "Bunlar Resulullah (sav.) ve maiyetindeki Muhacir ve Ensardır," dedim. Ebû Süfyân: "Ey Ebü'l-Fadl! Kardeşinin oğlunun mülkü artık çok büyük," dedi. Ben: "Hayır, bu bir peygamberlik hareketidir," dedim. Ebû Süfyân: "Evet öyle," dedi. Ona: "Şimdi yetiş ve kavmini uyar," dedim. Adam hızlıca çıktı ve Mekke'ye giderek mescitte: "Ey Kureyş topluluğu! Muhammed güç yetiremeyeceğiniz bir güçle üzerinize geliyor," diye seslendi. Ona: "Ne yapalım?" diye sordular. Ebû Süfyân: "Kim evime sığınırsa emniyettedir," dedi. Onlar: "Senin evin bize yetmez ki," dediler. Ebû Süfyân: "Kim mescide girerse emniyettedir. Kim evine kapanırsa emniyettedir," dedi.

[55] Abdulvâris b. Abdussamed b. Abdulvâris bana şöyle dedi: Babam bana Ebân el-Attâr, Hişâm b. Urve ve Urve'den şöyle nakletti:

Urve, Abdülmelik b. Mervân'a şöyle yazdı: Bana bir mektup yazarak Hâlid b. Velîd baskın yaptı mı? Yaptı ise kimden emir aldığını soruyorsun. Kaldı ki Hâlid b. Velîd Resulullah'ın (sav.) yanında yer alıyordu. Ayrıca Peygamber neden Merrüzzahrân güzergâhını izleyerek Mekke üzerine gitti. Nitekim Kureyş, Resulullah'ı karşılamak üzere Ebû Süfyân ve Hakîm b. Hizâm'ı göndermişlerdi. Onları gönderdikleri zaman Resulullah'ın nereye gideceğini bilmiyorlardı. Kendileri üzerine mi, Tâif üzeri-

ne mi gideceğini bilmiyorlardı. Bütün bunlar fetih günlerinde cereyan ediyordu. Ebû Süfyân ve Hakîm b. Hizâm, Büdeyl b. Verkâ'yı da yanlarına almışlardı. Zira onlara refakat etmesini arzu ediyorlardı. Heyette Ebû Süfyân, Hakîm b. Hizâm ve Büdeyl b. Verkâ'dan başkası yoktu. Kureyş heyeti gönderince onlara: "Sakın siz gittikten sonra bir saldırıya maruz kalmayalım. Zira Muhammed'in hedefinde kimlerin olduğunu bilmiyoruz. Hedef biz miyiz, Hevâzin mi, yoksa Sakīf mi," dediler. Kaldı ki Peygamber (sav.) ile Kureyş arasında Hudeybiye Antlaşması yürürlükteydi ve süresi henüz bitmemişti. O sulh antlaşmasında Benî Bekr, Kureyş'in müttefiki sayılıyordu. Benî Bekr'in bir kolu Benî Ka'b'ın bir koluyla savaşa tutuştular. Resulullah (sav.) ile Kureyş arasındaki anlaşmada "Hırsızlık ve baskın yoktur," hükmü vardı. Kureyş, Benî Bekr'e silah yardımında bulundu. Bu yüzden Benî Ka'b, Kureyş'i suçladı. Bu sebeple de Resulullah Mekke seferine çıktı. Yolda Merrüzzahrân mevkiinde Ebû Süfyân, Hakîm ve Büdeyl ile karşılaştı. Onlar Resulullah'ın bu güzergâhı takip ettiğini bilmiyorlardı. Resulullah'ın orada olduğunu görünce onun huzuruna çıktılar ve ona biat ettiler. Onlar biat ettikten sonra Resulullah (sav.) Kureyş'i İslam'a davet etmek üzere Mekke'ye gönderdi. Bana anlatıldığına göre Resulullah (sav.): "Ebû Süfyân'ın evine –Ebû Süfyân'ın evi Yukarı Mekke'deydi– giren emniyettedir. Hakîm'in evine –Aşağı Mekke'de bulunuyordu– giren emniyettedir. Kim kendi evine kapanırsa emniyettedir," buyurdu.

Ebû Süfyân ve Hakîm, Peygamber'in (sav.) yanından ayrılınca onların ardından Zübeyr'i gönderdi ve ona sancağını vererek Muhacir ve Ensardan oluşan süvarilerin başına getirdi. Zübeyr'e sancağını Yukarı Mekke'de Hacûn mevkiine dikmesini emretti. Zübeyr'e: "Sana gelinceye kadar verdiğim emir doğrultusunda sancağımı emredilen yere dikeceksin," buyurdu. Bu sebeple Resulullah (sav.) Hâlid b. Velîd'e emir vererek henüz yeni Müslüman olmuş Kudâa, Benî Süleym ve diğerlerinin başında Aşağı Mekke'den şehre girmesini istedi. Zira bu bölgede Kureyş'in seferber ettiği ve Aşağı Mekke'de konuşlandırdığı Benî Bekr, Benü'l-Hâris b. Abdi Menât ve Ehâbîş [56]

(diye tabir edilen müttefikleri) bulunuyordu. Hâlid bunlara karşı, Aşağı Mekke'den şehre girdi.

Bana anlatıldığına göre Resulullah (sav.) Hâlid ve Zübeyr'i gönderdiği zaman onlara: "Sizinle savaşmadıkları müddetçe kimseyle savaşmayın," diye tembihte bulunmuştu. Hâlid, Aşağı Mekke'den şehre girerken Benî Bekr ve Ehâbîş (denilen Kureyş'in müttefikleri) ile çatıştı ve onları bertaraf etti. Nitekim bunun dışında Mekke fethinde herhangi bir çatışma yaşanmadı. Zübeyr'in süvarilerinden olan Benî Muhârib b. Fihr'den Kürz b. Câbir ve Benî Ka'b'dan İbnü'l-Eş'ar adındaki kişiler Zübeyr'in izlediği yolu izlemeyerek Kedâ yolunu izlediler ve Kedâ'nın aşağısında karşılaştıkları bir Kureyş birliği tarafından öldürüldüler. Zübeyr'in izlediği Yukarı Mekke yolunda ise herhangi bir çatışma yaşanmadı. Ardından da Resulullah (sav.) Mekke'ye girdi ve insanlar ona gelerek biat ettiler. Böylece Mekkeliler İslam'a girmiş oldular. Resulullah on beş gün boyunca burada kaldı. Ancak Hevâzin ve Sakîf bir araya gelerek Huneyn'de konuşlandılar.

İbn Humeyd bize Seleme, Muhammed b. İshâk ve Abdullah b. Necîh'ten naklen şöyle anlattı:

Resulullah (sav.) Zûtuvâ'da ordusundaki birliklere Mekke'ye yönlendirirken Zübeyr'e, komutasındaki birlikle Kudâ'dan şehre girmesini emretti. Nitekim Zübeyr sol kanada komuta ediyordu. Sa'd b. Ubâde'ye de emrindeki askerlerle Kedâ'dan girme emrini verdi. Bazı ilim sahiplerinin anlattığına göre Sa'd harekete geçince, "Bugün kahramanlık günüdür, bugün haramın helal olacağı gündür," dediğini Muhacirlerden biri duyduğunda: "Ya Resulellah! Sa'd b. Ubâde'nin sözünü duy. Sa'd'ın Kureyş'e karşı bir harekete geçmesinden endişeliyiz!" diye haber verdi. Bunun üzerine Resulullah (sav.) Ali b. Ebî Tâlib'e: "Ona yetiş ve sancağı ondan al ve birliğe komuta ederek şehre gir," diye emretti.

[57] İbn Humeyd bize Seleme, İbn İshâk ve Abdullah b. Ebî Necîh'ten şöyle anlattı:

Resulullah (sav.) Hâlid b. Velîd'e, emrindeki askerlerle Aşağı Mekke'de bulunan Lît'tan şehre girmesini emretti. Hâ-

lid sağ kanada komuta ediyordu ve bu kanatta Eslem, Gıfâr, Müzeyne, Cüheyne ve diğer bazı Arap kabileleri vardı. Ebû Ubeyde b. Cerrâh ise merkezde saflar hâlindeki Müslümanların başında, Resulullah'ın önünde şehrin merkezine doğru ilerliyordu. Resulullah (sav.) Ezâhir'den Yukarı Mekke'ye girdi ve çadırı oraya kuruldu.

İbn Humeyd bize Seleme, İbn İshâk, Abdullah b. Ebî Necîh ve Abdullah b. Ebî Bekir'den naklen şöyle dediğini anlattı:

Safvân b. Ümeyye, İkrime b. Ebî Cehil ve Süheyl b. Amr savaşmak için Handeme'de bazı adamları toplamışlardı. Ayrıca Benî Bekr'den Himâs b. Kays b. Hâlid Resulullah (sav.) Mekke'ye girmeden silah tedarik ediyor ve bakımlarını yapıyordu. Karısı ona: "Bunları neden hazırlıyorsun?" diye sormuş. Himâs: "Muhammed ve ashabına karşı," deyince karısı: "Vallahi Muhammed ve ashabına karşı duracak bir güç görmüyorum," dedi. Himâs: "Umarım bazılarını sana hizmetçi olarak hediye edeceğim," diye karşılık verdi ve şu beyti söyledi:

Bugün gelecek olursanız benim bir eksiğim yoktur. Silahlar tamamdır, harbeler hazır.

Çift tarafı keskin ve kınından çekilmeye hazır kılıçlar!

Himâs, Safvân, Süheyl b. Amr ve İkrime ile birlikte Handeme'deki çatışmaya katıldı. Hâlid b. Velîd'in askerleriyle karşılaşınca hafif bir çatışma oldu. Hâlid b. Velîd'in askerlerinden olmalarına rağmen birliklerinden farklı bir yol izleyen Kürz b. Câbir b. Hisl b. el-Eceb b. Habîb b. Amr b. Şeybân b. Muhârib b. Fihr ve Benî Münkiz'in müttefiki Huneys b. Hâlid diye bilinen Eş'ar b. Rebîa b. Asrem b. Dabîs b. Harâm b. Habeşiyye [58] b. Ka'b b. Amr öldürüldüler. Hubeyş, Kürz b. Câbir'den önce öldürüldü. Kürz onun cesedini iki ayağı arasına alıp şu beyti terennüm ederek öldürülünceye kadar savaştı:

Benî Fihr'den sarı tenli temiz yüzlü ve temiz göğüslü bayan bilir ki

Bugün Ebû Sahr adına vuruşacağım.

Huneys'in künyesi Ebû Sahr idi. Hâlid b. Velîd'in süvarilerinden Cüheyne'den Seleme b. el-Meylâ da öldürüldü. Müşriklerden ise on iki veya on üç kişi öldürüldü. Bu çatışmada

müşrikler hezimete uğradılar. Himâs da kaçarak evine kapandı ve karısına "Kapıyı kilitle," dedi. Karısı ona: "Hani o söylediklerin ne oldu?" dedi. Himâs şöyle karşılık verdi:

Keşke Handeme vuruşmasına şahit olsaydın! Safvân ve İkrime kaçtılar.

Ebû Yezîd de yetimlerin anası dul kadın gibi duruyordu. Müslümanlar kılıçlarıyla onları karşıladılar.

Onların kollarını ve kellelerini keserlerken sadece vuruşma sesleri duyuluyordu.

Arkamızda "hım, hım" diye göğüsten çıkardıkları sesler duyuluyordu. Bunları görseydin tek bir söz söylemezdin.

İbn Humeyd bize Seleme'den naklen İbn İshâk'ın şöyle dediğini rivayet etti:

Resulullah (sav.) komutanlarına emir vererek Mekke'ye girdiklerinde kendilerine savaş açanlar dışında kimseyi öldürmemelerini tembih etmişti. Ancak isimlerini bildirdiği bir grup hakkında: "Bunlar Kâbe'nin örtüsü altında da olsalar
[59] bunları affetmeyin," dedi. Bunlar, Abdullah b. Sa'd b. Ebî Sarh b. Hubeyb b. Cezîme b. Nasr b. Mâlik b. Hisl b. Âmir b. Lüey. Bu şahıs Müslüman olduktan sonra tekrar şirke dönmüştü. Bunun üzerine süt kardeşi olan Osman'a sığındı. Osman onu bir müddet sakladı. Mekke'de işler durulduktan sonra Osman onu getirdi ve onun için Resulullah'tan (sav.) aman diledi. Rivayete göre Resulullah (sav.) uzun bir süre sustuktan sonra "Evet," dedi. Osman onu alıp götürünce Resulullah (sav.): "Bilesiniz ki belki biriniz kalkar da boynunu vurur ümidiyle sessiz kaldım," dedi. Ensardan bir adam: "Ya Resulellah! Bana imada bulunsaydın," deyince Resulullah (sav.): "Peygamber ima ve işaretle öldürmez," buyurdu. Benî Temîm b. Gâlib'den Abdullah b. Hatal: Bu şahıs da Müslümandı ve Resulullah (sav.) onu zekât memuru olarak gönderdi. Ensardan bir adamı hizmetçi olarak onunla göndermişti. Bir yerde konakladı. Hizmetçiye bir teke kesmesini ve ona yemek hazırlamasını istedi. Sonra uyudu. Uyandığında hizmetçinin söylenenleri yapmadığını görünce onu öldürdü ve İslam'dan ayrılarak müşrik oldu. Ayrıca şarkıcı iki cariyesi de vardı. Bunlar Resulullah'ı (sav.) hicvederek şarkı söylüyorlardı. Resulullah üçünün öl-

dürülmesini emretti.[14] Huveyris b. Nukayz b. Vehb b. Abd b. Kusay: Bu şahıs da Mekke'de Resulullah'a (sav.) eziyet eden bir şahıstı. Mikyes b. Subâbe: Bu şahsın öldürülmesini emretmesinin sebebi, onun kardeşini hatayla öldüren (ve diyetini verdiği hâlde) Ensardan bir zatı (haince) öldürmesiydi.[15] Bunu yaptıktan sonra da Kureyş'e kaçarak müşrik olmuştu. Sâre: Benî Abdülmuttalib'den birinin cariyesiydi ve Mekke'de Resulullah'a (sav.) eziyet ederdi. İkrime b. Ebî Cehil: Yemen'e kaçtı. Ancak karısı Ümmü Hakîm bint el-Hâris b. Hişâm Müslüman oldu ve Resulullah'tan (sav.) kocası için aman dilemişti. Resulullah (sav.) ona aman verince karısı peşine düştü ve onu Resulullah'ın huzuruna çıkardı. Rivayete göre İkrime, Müslüman olmasını şöyle anlatıyor: Yemen'e kaçtıktan sonra Habeşistan'a gitmek için bir gemiye binmek istemiş. Geminin sahibi ona: "Ey Abdullah! Allah'ı tevhitle anmadıkça ve başka ilahları reddetmedikçe gemime binme. Zira korkarım ki gemide helak oluruz," dedi. Ona: "Tevhide inanmayan ve başka ilahları reddetmeyen bu gemiye binemez mi?" dedim. Adam: [60] "Evet, buna binenin yalnız Allah'a inanması şart," dedi. İkrime: O zaman kendi kendime, "O hâlde neden Muhammed'den uzak duruyorum. Onun da bize söylediği bu değil mi? Vallahi denizde ilahımız olan zat karada da ilahımızdır," dedim. İşte orada İslam'ı tanıdım ve kalbime girdi. Abdullah b. Hatal, Saîd b. Hureys el-Mahzûmî ve Ebû Berze el-Eslemî tarafından öldürüldü. Mikyes b. Subâbe ise kavminden olan Nümeyle b. Abdullah tarafından öldürüldü. Mikyes'in kız kardeşi onun hakkında şu beyitleri dillendirdi:

14 Resulullah (sav.) tarafından önemli bir göreve getirilmesine rağmen sebepsiz yere hizmetçisini öldürmüş ve bununla da yetinmeyerek Resulullah tarafından cezalandırılacağını anlayınca tekrar eski inancına dönmüş ve ona karşı hakaret ve tezyif faaliyetlerini sürdürmüştür. Hizmetçisini, emrini yerine getirmediği için onu öldürme hakkını kendinde bulan Cahiliye zihniyetli bu kişi anlaşılıyor ki İslam'ı içine sindirememiştir (çev.).

15 Din değiştirme hadisesine gelince o günün şartlarında bugünkü vatana ihanet suçuyla aynıdır. Zira din hem bir kimlik hem de bir coğrafi ve siyasi aidiyet anlamı taşıdığı için bu kimliği reddeden aynı zamanda Müslümanların savaş hâlinde bulunduğu tarafa geçerek ait olduğu vatan ve topluma ihanet etmektedir. Kısaca ifade etmek gerekirse olay bir inanç değiştirme hadisesinden ibaret değildir (çev.).

Yemin ederim ki Numeyle kavmini zillete düçar etmiş ve kış misafirlerini incitmiştir.

Mikyes gibisini gören gözü Allah korusun. Hem de lohusalık dönemindeki kadınlara yemek ikram edilmediği zaman.

İbn Hatal'ın iki cariyesine gelince, bunlardan biri öldürüldü, diğeri ise kaçtı. Bilahare de Resulullah'tan (sav.) onun için aman dilendi de ona aman verdi. Sâre için de aman dilendi ve ona da aman verdi. Daha sonra Ömer b. el-Hattâb zamanında bir adam onu atına çiğneterek ölümüne sebep oldu. Huveyris ise Ali b. Ebî Tâlib tarafından öldürüldü.

Vâkıdî dedi: Resulullah (sav.) altı erkek ve dört kadının öldürülmesini emretmişti. Erkekler İbn İshâk'ın isimlerini zikrettiği kişilerdi. Kadınlar ise Hind bint Utbe b. Rebîa: Müslüman oldu ve biat etti. Amr b. Hâşim b. Abdülmuttalib b. Abdi Menâf'ın cariyesi Sâre: Öldürüldü. Kureybe: Öldürüldü. Abdullah b. Hatal'ın cariyesi Fertenâ, Osman'ın hilafet dönemine kadar yaşamıştır.

İbn Humeyd bize Seleme, İbn İshâk, Amr b. Mûsâ b. Vecîh ve Katâde es-Sedûsî'den naklen şöyle anlattı:

Resulullah (sav.) Kâbe'nin kapısı önünde durdu ve şöyle
[61] dedi: Allah'tan başka ilah yoktur. |Tektir. Ortağı yoktur. Vaadini gerçekleştirdi. Kulunu zafere ulaştırdı. Ahzâb'ı tek başına hezimete uğrattı. Bilesiniz ki Kâbe hizmetiyle (*sidâne*) hacılara su verme (*sikâye*) işleri hariç Cahiliye değerleri, kan ve mal davaları ayaklarımın altındadır. Bilesiniz ki Hata sonucu adam öldürmek Kasten adam öldürmek gibidir. Kamçı ve asayla öldürmek de büyük diyete girer. Diyeti kırk tanesi gebe yüz devedir.

Ey Kureyş topluluğu! Allah, Cahiliye gururunu ve atalarla övünmeyi sizden giderdi. İnsanlar Âdem'dendir. Âdem ise topraktandır. Akabinde de Resulullah (sav.): "*Ey insanlar! Biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık. Birbirinizle tanışmanız için sizi kavimlere ve kabilelere ayırdık. Allah katında en değerli olanınız en çok kötülüklerden sakınanınızdır,*"[16] ayetini okudu.

16 Hucurât, 49/13.

"Ey Kureyş topluluğu! Ey Mekkeliler size nasıl davranacağımı beklersiniz?" diye sordu. Mekkeliler: "Hayır bekleriz. Kerem sahibi bir kardeş ve âli cenap bir kardeş oğlusun," diye karşılık verdiler. Bunun üzerine Resulullah (sav.): "Gidin, hürsünüz," buyurdu.

Böylece Resulullah (sav.) onları hürriyete kavuşturdu. Allah ona onları kerhen hâkimiyetine alma imkânı vermişken onlar onun için bir fey hükmündeyken onları serbest bıraktı. Bu yüzden Mekke ehline "Tulekâ" denilmiştir.[17] Ardından Mekke'de insanlar Resulullah'a biat etmek için toplandılar. Bana anlatıldığına göre Resulullah (sav.) Safâ'da oturdu ve oturduğu yerden daha aşağı bir yerde de Ömer b. el-Hattâb oturdu ve (Resulullah adına) insanlardan biat aldı. Ömer (insanlar adına) sözünü dinlemek ve –güçleri yettiğince– ona itaat etmek üzere biat etti. Resulullah'a (sav.) Müslüman olmak üzere biat edenlerden de biat aldı. Resulullah (sav.) erkeklerden biat alma işini bitirince bu kez de kadınlardan biat aldı. Aralarında Hind bint Utbe'nin de bulunduğu Kureyşli kadınlardan da biat için toplananlar vardı. Hind tanınmayacak bir kıyafetle ve yüzünü örterek gelmişti. Zira Hamza'ya yaptığından dolayı Resulullah'ın (sav.) onu cezalandırmasından [62] korkuyordu. Kadınlar biat etmek için Resulullah'a yanaşınca bana nakledildiğine göre Resulullah (sav.) onlara: "Allah'a ortak koşmayacağınıza dair bana söz vereceksiniz," buyurdu. Bunun üzerine Hind: "Vallahi erkeklerden istemediğin şeyleri bizden isteyeceğin anlaşılıyor, ama biz sözümüzü yerine getireceğiz," dedi. Resulullah (sav.): "Çalmayacaksınız," dedi. Hind: "Vallahi Ebû Süfyân'ın malından şu, bu ihtiyaçlarım için (onun haberi olmadan) alırdım. Bilmem bana helal miydi, yoksa haram mıydı?" dedi. Hazır bulunan Ebû Süfyân: "Geçmişte aldığın şeyler için sana hakkımı helal ediyorum," dedi. Resulullah (sav.): "Anlaşılan Hind bint Utbe'sin," dedi. Hind:

17 Tulekâ, sözlükte hürriyete kavuşturulmuş, kerhen İslam'a giren, serbest bırakılan ve kendi hâline terk edilen esir anlamına gelmektedir. Bir terim olarak ise Mekke fethinde Mekkelilerin isteyerek veya kerhen Resulullah'a biat emesi üzerine onlara serbest bırakılıp kendi hâline terk edilmiş anlamında "Tulekâ" denilmiştir (çev.).

"Evet, Hind'im, geçmişteki kusurlardan dolayı affet, Allah seni affetsin," dedi. Resulullah (sav.): "Zina etmeyeceksiniz," dedi. Hind: "Ya Resulellah! Hür kadın zina eder mi?" diye karşılık verdi. Resulullah (sav.): "Çocuklarınızı öldürmeyeceksiniz," dedi. Hind: "Onları büyüttük. Onları büyüttük sen Bedir'de onları öldürdün, o senle onlar arasındadır." Bunun üzerine Ömer katıla katıla güldü. Resulullah (sav.): "Ellerinizle ayaklarınız arasında bir iftira uydurup getirmeyeceksiniz," dedi. Hind: "Vallahi iftira etmek çirkindir. Ancak bazen affetmek daha güzeldir," dedi. Resulullah (sav.): "Marufta (iyilik hayırda) bana muhalefet etmeyeceksiniz," dedi. Hind: "Bu mecliste sana muhalefet etmek için oturmadık," dedi. Resulullah (sav.) Ömer'e: "Onlardan biat al ve Resulullah'tan onlar için istiğfarda bulunmasını söyle," dedi. Bunun üzerine Ömer onlardan biat aldı. Zira Resulullah (sav.) kadınlarla tokalaşmaz ve ona helâl olmayan veya mahremi olmayan kadınlarla temas kurmaz ve onlara dokunmazdı.

İbn Humeyd bize Seleme, İbn İshâk ve Ebân b. Sâlih'ten naklen şöyle anlattı:

Bazı ilim sahiplerinin kendisine aktardığına göre kadınların biati iki şekilde yapılıyordu. Resulullah'ın (sav.) önüne içinde su bulunan bir kap konulurdu. Kadınlardan biat aldığında elini suya daldırdıktan sonra çıkarırdı. Ardından da kadınlar ellerini daldırırlardı. Akabinde de onlardan söz alırdı. Onlara koştuğu şartları kabul ettiklerinde de gidebilirsiniz biatinizi almış bulunuyorum der ve bundan fazlasını istemezdi.

* * *

Vâkıdî dedi: Bu yıl içinde Hirâş b. Ümeyye el-Ka'bî Cüney-
[63] dib b. Edla' el-Hüzelî'yi –İbn İshâk'a göre İbnü'l-Esvâ el-Hüzelî– öldürdü. Onu Cahiliye döneminde vuku bulan bir olayın öcünü almak için öldürdü. Resulullah (sav.): "Hirâş, kattal (öldürme işini abarttı), Hirâş kattaldır!" diyerek onu kınadı ve Huzâa'ya diyetini vermelerini emretti.

İbn Humeyd bize Seleme, Muhammed b. İshâk, Muhammed b. Ca'fer b. ez-Zübeyr'den şöyle dediğini anlattı: –Muhammed b. İshâk: Sanırım Muhammed b. Ca'fer Urve b. ez-Zübeyr'den bana nakletti–:

Safvân b. Ümeyye, Yemen'e gitmek üzere Cidde'ye gitti. Bunun üzerine Umeyr b. Vehb şöyle dedi: "Ey Allah'ın peygamberi! Safvân b. Ümeyye kavminin büyüğüdür. Senden kaçarak gitti ve kendini denize atacak. Allah'ın selamı sana olsun! Ona aman ver," dedi. Resulullah (sav.): "Ona aman verdim," dedi. "Ya Resulellah! Bana bir şey ver ki aman verdiğini onunla öğrenmiş olsun," dedim. Resulullah (sav.), Umeyr'e Mekke'ye girerken başında bulunan sarığını verdi. Umeyr onu alarak yola çıktı ve Safvân gemiye binmek isterken ona yetişti. Ona: "Ey Safvân! Kurban olayım, Allah için seni uyarıyorum. Kendini helak etme. İşte Resulullah'ın sana verdiği aman! Sana getirdim," dedi. Safvân: "Git, benden uzak dur ve benimle konuşma," dedi. Umeyr: "Ey Safvân! Kurban olayım, o insanların hayırlısı, en çok hilim sahibi ve insanların en üstünüdür. Halanın oğludur. Onun izzeti senin izzeti senin de izzetin, onun şerefi senin de şerefindir. Onun mülkü senin de mülkündür," dedi. Safvân: "Can güvenliğim için ondan korkuyorum," dedi. Umeyr: "O bunu yapmayacak kadar hilim ve kerem sahibidir," dedi. Bunun üzerine Umeyr onu alıp götürdü. Resulullah'ın huzuruna çıkardı. Safvân: "Bu adam bana aman verdiğini söylüyor," dedi. Resulullah (sav.): "Doğru söylüyor," diye buyurdu. Safvân: "O zaman iki ay beni muhayyer bırak," dedi. Resulullah (sav.): "Seni dört ay muhayyer bırakıyorum," dedi.

İbn Humeyd bize Seleme, İbn İshâk ve Zührî'den naklen şöyle anlattı:

Ümmü Hakîm bint el-Hâris b. Hişâm ile Fâhite b. el-Velîd Müslüman oldular. Ümmü Hakîm İkrime b. Ebî Cehil, Fâhite bint el-Velîd ise Safvân b. Ümeyye'nin zevcesiydi. Ümmü Hakîm kocası İkrime için Resulullah'tan (sav.) aman istedi. Resulullah ona aman verince Ümmü Hakîm, Yemen'e giderek İkrime'yi geri getirdi. İkrime ve Safvân, Müslüman olunca Resulullah onların nikâh akitlerinin devamına hükmetti.

İbn Humeyd bize Seleme ve Muhammed b. İshâk'tan naklen şöyle anlattı: [64]

Resulullah (sav.) Mekke'ye girince Hübeyre b. Ebî Vehb el-Mahzûmî ve Abdullah b. ez-Ziba'rî es-Sehmî, Necrân'a kaçtılar.

İbn Humeyd bize Seleme, Muhammed b. İshâk ve Saîd b. Abdurrahman b. Hassân b. Sâbit el-Ensârî'den şöyle dediğini rivayet etti:

Hassân, Necrân'dayken Abdullah b. Ziba'rî'yi tek bir beyitle eleştirdi. Şöyle dedi:

Onun buğzu seni Necrân'a kadar götüren ve seni değersiz bir yaşama mahkûm eden o insanı göz ardı etme.

Bu beyit İbnü'z-Ziba'rî'nin kulağına gidince Resulullah'a (sav.) döndü. Müslüman olunca da şu beyitleri terennüm etti:

Ey mülk sahibinin resulü! Benim dilim birleştiricidir. Helak olsam da ayırıcı değilim.

Zira şeytanla rüzgârın yolunun ortasında oynarım. Onun yolunu izleyen mutlaka helak olur.

Et ve kemik Rabbime iman etti. Sonra şahit olan nefsim ve uyarıcı olan sen buna şahitsiniz.

Ben insanları senden nehyederdim. Lüey'den ne kadar kişi varsa hepsi mağrurdur.

Hübeyre b. Ebî Vehb ise Necrân'da küfrüyle baş başa kaldı. Ebû Tâlib'in kızı olan zevcesi Ümmü Hânî'in –adı Hind'dir– Müslüman olduğunu haber alınca şu beyti dile getirdi:

Hind'den gelen haberi beğendin mi? Yoksa onun sorusu seni daha da uzağa mı düşürdü.

Çekirdek de öyledir. Onun oluşum süreci ve şekil alması da öyle bir şeydir.

İbn Humeyd bize Seleme ve İbn İshâk'tan şöyle rivayet etti:

Mekke'nin fethine katılanlar on bin kişiydi Benî Gıfâr'dan dört yüz, Eslem'den dört yüz, Müzeyne'den bin üç, Benî Sü-
[65] leym'den yedi yüz ve Cüheyne'den bin dört yüz kişi katıldı. Geri kalanlar da Kureyşli, Ensar ve müttefikleriyle Benî Temîm, Kays ve Esed Arapları idiler.

* * *

Vâkıdî dedi: Bu sene içinde Resulullah (sav.) Müleyke bint Dâvûd el-Leysiyye ile evlendi. Peygamber'in (sav.) eşlerinden biri ona gidip dedi ki: "Utanmıyor musun? Babanı öldüren bir adamla nasıl evlenirsin?" Bunun üzerine kadın Resulullah'a: "Senden Allah'a sığınırım," dedi. Genç ve güzeldi. Bu söz üze-

rine Resulullah (sav.) ondan ayrıldı. Nitekim Mekke fethinde Resulullah babasını öldürmüştü.[18]

Vâkıdî dedi: Bu yılın ramazan ayının bitimine beş gün kala Hâlid b. Velîd, Nahle'deki Uzzâ putunu yıkmıştır. Benî Şeybân'ın putuydu. Onlar Süleym kabilesinin bir kolu olup Benî Hâşim'in müttefikleriydiler. Benî Esed b. Abdüluzzâ da, "Bu, bizim putumuzdur," diyorlardı. Hâlid harekete geçti. "Onu yıktım," dedi. Resulullah ona: "Bir şey gördün mü?" dedi. Hâlid: "Hayır," dedi. Resulullah (sav.): "Git ve onu yık," dedi. Hâlid bu kez gitti ve putun evini yıktı. Bunun üzerine putun hizmet ve bakımını yapan kişi: "Ey Uzzâ! Öfkeni göster!" demeye başladı. Bunun üzerine etrafı velveleye veren üryan bir Habeşî kadın çıktı. Hâlid onu öldürdü ve üzerindeki ziynet eşyasını alıp Resulullah'ın (sav.) yanına döndü. Ona olup biteni anlattı. "İşte Uzzâ oydu ve bundan sonra Uzzâ'ya hiç ibadet edilmeyecektir," buyurdu.

İbn Humeyd bize Seleme'den naklen İbn İshâk'ın şöyle dediğini rivayet etti:

Resulullah (sav.) Hâlid b. Velîd'i Nahle'de bulunan Uzzâ putunu yıkmak üzere gönderdi. Uzzâ'nın bulunduğu ev, Kureyş'ten olan Benî Şeybân ile Kinâne ve Mudar tarafından tazim edilirdi. Buranın hizmeti Benî Hâşim'in müttefikleri Benî Süleym'den Benî Şeybân'a aitti. Sorumluları Hâlid'in harekete geçtiğini haber alınca kılıcını puta astı ve civarındaki dağa tırmandı. Adam tırmanırken şöyle diyordu:

Ey Uzzâ! Perdeyi kaldır, paçaları sıva ve Hâlid'e öyle bir saldır ki onlardan eser bırakma.

Ey Uzzâ! Bugün Hâlid'i öldürmezsen büyük bir günahla dön ya da Hristiyan ol!

Hâlid yanına varınca onu yıktı ve ardından Resulullah'ın [66]
(sav.) yanına döndü.

* * *

Vâkıdî dedi: Bu yıl içinde Süvâ' putu yıkıldı. Ruhât'ta Hüzeyl'e ait bir puttu ve taştandı. Amr b. el-Âs tarafından yıkıldı.

18 Rivayete göre Resulullah'ın bazı eşleri ona telkinde bulunarak "Resulullah'a 'Senden Allah'a sığınırım,' dersen memnun kalır," demelerine kanarak bu sözü söylemiştir (çev.).

Amr oraya varınca hizmetçisi ona: "Ne istiyorsun?" dedi. Amr: "Süvâ'ı yıkacağım," dedi. Hizmetçi: "Onu yıkmaya gücün yetmez," dedi. Amr: "Sen hâlâ bâtıldasın," dedi ve onu yıktı ve hazinesinde bir şey bulamadı. Amr hizmetçiye: "Nasıl gördün?" diye sordu. Adam: "Vallahi Müslüman oldum," dedi.

Yine bu yıl içinde Müşellel'deki Menât putu yıkıldı. Sa'd b. Zeyd el-Eşhelî'nin yıktığı bu put Evs ve Hazrec'e aitti.

* * *

Benî Cezîme Seferi

Hâlid b. Velîd'in Benî Cezîme Üzerine Gitmesi

Bu yılda Hâlid b. Velîd, Benî Cezîme Gazasına çıktı. Bu konudaki rivayet şöyledir: İbn Humeyd bize Seleme'den naklen Muhammed b. İshâk'ın şöyle dediğini anlattı: Resulullah (sav.) Mekke'nin etrafında bulunan yerlere Allah'a davet için seriyeler göndermiş ve onlara savaşma izni vermemişti. Gönderdiği kişiler arasında Hâlid de vardı. Resulullah (sav.) onu Tihâme'nin aşağı bölgesine bir muharip olarak değil bir davetçi olarak göndermişti. Ona verdiği talimat böyleydi. Ancak Benî Cezîme bölgesine girdi ve bazı kişileri öldürdü.[19]

İbn Humeyd bize Seleme, Muhammed b. İshâk, Hakîm b. Hakîm b. Abbâd b. Huneyf'ten naklen Ebû Ca'fer Muhammed b. Ali b. Hüseyin'in şöyle dediğini rivayet etti:

Resulullah (sav.) Mekke'yi fethettikten sonra maiyetinde Süleym, Müdlic ve diğer bazı Arap kabileleri olduğu hâlde Hâlid b. Velîd'i savaşçı olarak değil davetçi olarak gönderdi. Gumeysâ olarak bilinen Benî Cezîme b. Âmir b. Abdi Menât b. Kinâne'ye

19 Görülüyor ki Resulullah'ın (sav.) asli misyonu ve talimatı Allah'a davettir. Ancak bazen gönderdiği davetçiler ya yetkilerini aşıyor ya da muhatap oldukları kavim ve kabilelerin saldırılarına maruz kalıyorlardı. Bu durumda da silah kullanarak kendilerini savunmak zorunda kalıyorlardı. Esasında o gün kaba kuvvet ve savaş Arabistan'ın sosyokültürel şartlarının zaruretlerindendi. Bu olguyu iyi niyetle ve güzel hislerle önlemek mümkün değildi. Devlet düzeni ve devletin gücü egemen olduktan sonra başıbozuk kabile savaşları ve baskınları büyük ölçüde bertaraf edilmiştir. Aslında bu ideal, Kureyş suresinde veciz olarak şöyle ifade edilmiştir: "*Artık bu Beyt'in Rabbine huzur içinde ibadet etsinler. O açlıktan sonra karınlarını doyurdu ve korkudan kurtararak onları emin kıldı.*" (Kureyş Suresi), (çev.).

ait bir su bölgesine inince, Cahiliye döneminde ticaret amacıyla gittikleri Yemen'den dönerken bu bölgede konakladıklarında Abdurrahman b. Avf'ın babası Avf b. Abdi Avf ile Fâkih b. el-Mugîre'yi öldürmüşler ve mallarını almışlardı. İslam dini zuhur edince Resulullah (sav.) Hâlid b. Velîd'i davet için gönderdi. Hâlid bölgede seyrederken bu suyun yanında konakladı. Benî [67] Cezîme onları görünce silaha sarıldılar. Ancak Hâlid onlara: "İnsanlar Müslüman oldu, silahlarınızı indirin," dedi.

İbn Humeyd bize Seleme, Muhammed b. İshâk, bazı ilim sahiplerinden naklen Benî Cezîme'den bir ravinin şöyle dediğini anlattı:

Hâlid bize silahlarımızı bırakmamızı söyleyince bizden Cahdem adında bir şahıs: "Ey Benî Cezîme! Dikkat edin! Bu kişi Hâlid'dir. Vallahi silahları bıraktıktan sonra sıra esarete gelecek. Ondan sonra boyunlar vurulacak. Vallahi silah bırakmayacağım," dedi. Bunun üzerine kavminden bazı adamlar onu aldılar ve "Ey Cahdem! Sen kanımızı akıtmak mı istiyorsun? Adamlar Müslüman olmuşlar ve savaşa son verilmiştir. Artık insanlar barış ve emniyet içindedir," dediler ve nihayet onu ikna ederek silahını elinden aldılar. Böylece Hâlid'in sözü üzerine insanlar silah bıraktı. Silah bıraktıktan sonra Hâlid emir vererek onların ellerinin bağlanmasını emretti. Ardından da onlardan bazıları kılıçtan geçirildi. Olay Resulullah'a (sav.) haber verilince ellerini semaya kaldırdı ve: "Allah'ım! Sana arz ediyorum. Hâlid'in yaptıklarından berîyim," buyurdu.

Ardından da Ali b. Ebî Tâlib (as.) çağırdı ve ona: "Ey Ali! Çık ve bu insanların sıkıntısını gider ve Cahiliye devrinin değerlerini ayağının altına al," buyurdu. Ali çıktı ve o insanların yanına vardı. Yanında da Resulullah'ın (sav.) tazminat için kendisine tevdi ettiği mal ve para vardı. Ali kan diyetlerini ödedi, mal kayıpları için gerekli ödemeleri yaptı. Hatta köpeklerin su içtikleri çömlekler için de tazminat ödedi. Diyet ve tazminat işi bittikten sonra yanında bir miktar para kalmıştı. Ali (as.) onlara: "Size diyet ve tazminat olarak ödenmemiş bir şey kaldı mı?" diye sordu. Onlar: "Hayır," dediler. Ali: "Ben artan bendeki bu parayı Resulullah adına ihtiyaten size veriyorum. Belki onun bilmediği ve sizin de bilmediğiniz eksik bir şey kal-

mıştır," dedi. Ali bunu da yaptıktan sonra Resulullah'ın (sav.) yanına döndü ve ona yaptıklarını anlattı. Resulullah ona: "İyi ve güzel yapmışsın," buyurdu. Akabinde de ayağa kalktı ve kıbleye dönerek koltuk altlarının beyazlığı görünecek kadar ellerini semaya kaldırdı ve şöyle dedi: "Allah'ım Hâlid b.
[68] Velîd'in yaptıklarından Sana sığınır ve bundan berî olduğumu arz ederim," dedi ve bu sözü üç kere tekrarladı.[20]

İbn İshâk dedi: Hâlid'in mazereti olduğunu söyleyenler derler ki: Hâlid şöyle demiştir: Abdullah b. Huzâfe es-Sehmî bana emir vermeden savaşmadım. O bana: "Resulullah (sav.) sana onları öldürmeni emretti; zira onlar İslam'ı kabul etmekten imtina ettiler," dedi. Cahdem, silahlarını bıraktıktan sonra Hâlid'in Benî Cezîme'ye yaptıklarını görünce onlara: "Ey Benî Cezîme! Artık iş işten geçmiştir. Sizi bu hususta uyarmıştım!" dedi.

İbn Humeyd bize Seleme, İbn İshâk ve Abdullah b. Ebî Seleme'den şöyle dediğini anlattı:

Bana anlatıldığına göre Hâlid b. Velîd ile Abdurrahman b. Avf arasında bu yüzden tartışma çıktı. Abdurrahman b. Avf ona: "İslam'da Cahiliyenin hükmünü icra ettin," dedi. Hâlid ona: "Babanın öcünü aldım," dedi. Abdurrahman b. Avf: "Yalan söyledin. Ben babamın katilini öldürdüm. Sen amcan Fâkih b. el-Mugîre'nin öcünü aldın," dedi. İkili arasında dargınlık ortaya çıktı. Durum Resulullah'a (sav.) bildirilince şöyle buyurdu: "Ey Hâlid! Yavaş ol ve ashabıma takılma. Vallahi Uhud Dağı kadar altının olsa ve onu Allah yolunda harcasan bir ashabımın sabah çıkışı veya akşam eve dönüşü kadar sevaba nail olamazsın."

Saîd b. Yahyâ el-Emevî bize babasından; İbn Humeyd de Seleme'den naklen İbn İshâk, Ya'kûb b. Utbe b. el-Mugîre b. el-Ahnes b. Şerîk, İbn Şihâb ez-Zührî, İbn Abdullah b. Ebî Hadred el-Eslemî ve babası Abdullah b. Ebî Hadred'den şöyle dediğini anlattı:

20 İşte ilahî risalet ve peygamberlik misyonunun asıl hakikati budur. Bu değerlerdir ki insanların kalbinde ebedi bir meşale olarak yaşamaya devam etmektedir. İslam'ın ruhu da budur. Bu ölçülere uymayan kimi uygulama ve eylemler beşerî zaaflardan kaynaklanan ve İslam'ın ruhunu bağlamayan kural dışı hatalar olarak değerlendirilir (çev.).

O gün Hâlid b. Velîd'in süvarilerinden idim. Onlardan esirler arasında bulunan bir genç, elleri boynuna çürümüş bir iple bağlanmış hâlde ve bazı kadınlar da ona yakın bir yerde bir arada bulunuyorlardı. Bana: "Ey genç!" dedi. Ben: "Evet, söyle," dedim. Adam: "Bu ipi tutup beni bu kadınların yanına götürebilir misin? Orada bir işim var. Sonra beni tekrar [69] döndürürsün. Sonra bana ne yapacaksanız yapın," dedi. Ona: "Vallahi isteğin basit bir şeydir," dedim ve o ipten tutup onu o kadınların yanına götürdüm. Şöyle dedi: "Ey Selmâ Hubeyş! Hayatın bitişi üzerine!

Hani sizin izinizi sürmüştüm de sizi Hilye'de bulmuşya da daracık dağ yolunda karşılaşmıştık.

Gece ve şiddetli öğle sıcağında yol kat eden âşığın isteğini yerine getirmek bir hak değil mi?

Benim günahım yok, zira ailelerimizin huzurunda sana bir musibetle karşı karşıya kalmadan sevgiyle mükâfatlandır, demiştim.

Ayrılık gerçekleşmeden ve Emîr ayrılık üzere olan sevgiliyi ayırmadan mükâfatlandır, demiştim.

Kaybettiğim bir gizli şeyim yoktur. Ve senin yüzünü gördükten sonra gözüme uyku girmemişti.

Aşiretin başına gelen kahreden bir durumdur. Artık bir sevgilinin anısından başka bir şey kalmadı!

Selmâ şöyle dedi: Sana on kere selam olsun. Tek sayı olarak da yedi kere selam olsun. Ve ardından sekiz kere selam olsun!

İbn Humeyd bize Seleme, İbn İshâk, Ebû Firâs b. Ebî Sünbüle el-Eslemî, onlardan bazı ihtiyarlar ve bu olayda hazır bulunanlardan naklen şöyle dediklerini anlattı:

Boynu vurulduğu zaman sevgilisi yanına gitti ve ona eğilerek öpmeye başladı ve yanında ölünceye kadar da onu öpmeye devam etti.

İbn Humeyd bize Seleme, İbn İshâk, Zührî ve Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe b. Mes'ûd'dan şöyle dediğini anlattı:

Resulullah (sav.) Mekke'yi fethettikten sonra orada on beş gün ikamet etti ve namazı kısaltarak kıldı.

* * *

İbn İshâk dedi: Mekke'nin fethi, 20 Ramazan 8 tarihinde gerçekleşti.

* * *

Huneyn Gazası

[70] ### Hevâzin'e Karşı Yapılan Huneyn Gazası

Resulullah (sav.) ve Müslümanlarla Hevâzin arasında yapılan savaş hakkındaki rivayetler şöyledir:

Ali b. Nasr b. Ali el-Cehdamî ve Abdulvâris b. Abdussamed b. Abdulvâris bana şöyle anlattılar: –Ali, Abdussamed'den; Abdulvâris de babasından naklettiler:– Ebân el-Attâr bize Hişâm b. Urve ve Urve'den şöyle dediğini rivayet etti:

Fetihten sonra Resulullah (sav.) Mekke'de on beş gün ikamet etti. Bu süreyi uzatmamıştı. Hevâzin ve Sakîf gelip Huneyn'de –Zülmecâz civarında bir vadi– konuşlandılar. Geliş amaçları Resulullah (sav.) ile savaşmaktı. Nitekim Resulullah (sav.) Medine'den çıktığında kendileri üzerine gideceğini düşünerek hazırlık yapmışlardı. Mekke'de konakladığını haber alınca Hevâzin, Resulullah ile karşılaşmak üzere kadınlarını, çocuklarını ve mallarını da yanlarına alarak Huneyn'e geldiler. Reisleri Benî Nasr'dan Mâlik b. Avf idi. Sakîf de onlarla birlikte Huneyn'e gelip burada konuşlandılar. Reisleri Mâlik b. Avf yönetiminde Hevâzin ile Sakîf'in Huneyn'e geldikleri Mekke'de bulunan Resulullah'a (sav.) haber verilince Resulullah (sav.) onların üzerine giderek Huneyn'de onlarla karşılaştı. Allah onları hezimete uğrattı. Onların mallarını Kureyş'ten Müslüman olanlar arasında taksim etti.

İbn Humeyd bize Seleme'den naklen İbn İshâk'ın şöyle dediğini rivayet etti:

Hevâzin Resulullah'ın (sav.) Mekke'yi fethettiğini haber alınca reisleri Mâlik b. Avf en-Nasrî onları topladı. Sakîf de tamamen onlara katıldı. Böylece Nasr ve Cüşem bütünüyle Sa'd b. Bekr'e katılırken Benî Hilâl'den az sayıda bir katılım oldu. Kays Aylân'dan yalnız bunlar katıldı. Hevâzin'in Ka'b ve Kilâb kabileleri katılmadılar. Onlardan belli başlı kimseler de katıl-
[71] madı. Cüşem'de çok yaşlı olan Düreyd b. es-Sımme katıldı. Artık savaşacak durumda değildi. Onun görüşlerini ve savaş tecrübesini önemsiyorlardı. Zira tecrübeli bir insandı. Sakîf'te de

müttefiklerden Kârib b. el-Esved b. Mes'ûd, Benî Mâlik'te Zü'l-Himâr Sübey' b. el-Hâris ve kardeşi Ahmer b. el-Hâris, Benî Hilâl'de ünlü kimselerdi. Hepsinin emir ve komutası Mâlik b. Avf en-Nasrî'deydi.

Mâlik, Resulullah (sav.) ile karşılaşmak üzere yola çıkmaya karar verince herkesin kadınlarını, çocuklarını ve mallarını da onlarla birlikte sefere çıkardı. Evtâs mevkiinde konaklayınca insanlar toplandı. İçlerinde mahfesinde bulunan Düreyd b. es-Sımme de vardı. Bineği çekilerek getirilmişti. Konaklayınca "Hangi vadidesiniz?" diye sordu. "Evtâs'ta," diye cevap verdiler. Adam: "Atlar için iyi bir meydan. Yükseltileri ve çıkıntıları olmayan, zemini de yumuşak olmayan bir mekân," dedi. Sonra, "Ne oluyor da develerin sesini, eşeklerin anırışını, koyunların melemesini ve çocukların ağlama seslerini duyuyorum?" dedi. "Mâlik, muhariplerle birlikte onların kadınlarını, çocuk ve mallarını da savaş meydanına sevk etti," dediler. Düreyd: "Mâlik nerede?" dedi. Mâlik burada dediler ve Mâlik'i yanına çağırdılar. İhtiyar adam: "Ne oluyor da develerin sesini, eşeklerin anırışını, koyunların melemesini ve çocukların ağlama seslerini duyuyorum?" dedi. Mâlik: "İnsanlarla birlikte onların kadın ve çocuklarıyla mallarını da sefere çıkardım," dedi. Düreyd: "Neden?" dedi. "Herkesin arkasında ailesi ve malı bulunsun ki onları savunsun istedim," dedi. İhtiyar adam onu azarladı ve "Bir koyun çobanısın! Hezimete uğrayanı kim döndürebilir? Savaş senin lehine olursa sana fayda verecek olan kılıcı ve mızrağıyla savaşandır. Senin aleyhinde olursa ailen ve malınla rezil olacaksın!" dedi. Düreyd: "Ka'b ve Kilâb kabileleri ne yaptılar?" dedi. "Onlardan hiç kimse katılmadı," diye cevap verdiler. Düreyd: "Ciddiyet ve kuvvet kaybolmuştur. Bir üstünlük ve yücelik günü olsaydı onlar geri kalmayacaklardı. Keşke siz de Ka'b ve Kilâb gibi davransaydınız. Peki kimler katıldı?" dedi. "Amr b. Âmir ve Avf b. Âmir," dediler. Düreyd: "Benî Âmir'den o iki toy mu? Faydası ve zararı olmayan iki gruptur. Ey Mâlik, sen kadını, Hevâzinli kadını atların önüne [72] sürmekle iyi etmedin. Onları yurtlarının muhkem ve yüksek yerlerine yerleştir. Sonra dinden sapanlarla atların sırtında

karşılaş. Muzaffer olursan geride olanlar da sana katılacak. Mağlup olursan kaybın bundan ibaret olur; aileni ve malını korumuş olursun," dedi. Mâlik: "Vallahi öyle yapmayacağım. Sen ihtiyarlamışsın ve bilgin de eskimiştir. Ey Hevâzin bana ya itaat edersiniz ya da bu kılıcı karnıma dayayıp sırtımdan çıkıncaya kadar bastırırım," dedi ve savaşta Düreyd'in söz sahibi olmasını istemedi. Düreyd b. es-Sımme şöyle dedi: "Bu gün hazır olduğum ama şahit olmak istemediğim bir gündür," dedi ve şu beyitleri söyledi:

Keşke bu savaşta genç olsaydım da sağa sola koşup kılıç sallasaydım.

Saçı uzun atı sürsem de ortaya çıkan bir ceylan gibi uçsa.

Düreyd, Benî Cüşem'in reisi, büyükleri ve seçkinlerindendi. Ancak bir pirifâni olmuştu. Şeceresi şöyledir: Düreyd b. es-Sımme b. Bekr b. Alkame b. Cüdâa b. Gaziyye b. Cüşem b. Muâviye b. Bekr b. Hevâzin. Mâlik askerlerine: "Düşmanların yöneldiğini görürseniz kılıçlarınızın kınını kırın ve hep birden saldırıya geçin," dedi.

İbn Humeyd bize Seleme, İbn İshâk, Ümeyye b. Abdullah b. Amr b. Osman b. Affân'dan şöyle dediği anlatıldı:

Mâlik b. Avf adamlarını göndererek Müslümanların durumunu ve harekâtını gözetlemelerini ve kendisine bilgi getirmelerini istedi. Döndüklerinde âdeta ödleri kopmuştu. Mâlik onlara: "Size ne oluyor?" dedi. Onlar: "Alaca atlar üzerinde beyaz süvariler gördük. Heybetleri karşısında, gördüğün gibi korkuya kapıldık," dediler. Ancak bu tespit Mâlik'i caydıramadı ve yoluna devam etti.

İbn İshâk dedi: Resulullah (sav.) onların durumundan ha-
[73] berdar olunca Abdullah b. Ebî Hadred el-Eslemî'yi göndererek onların içine girmesini ve bir müddet aralarında kalarak bilgi toplamasını ve kendisine getirmesini istedi. Bunun üzerine İbn Ebî Hadred gitti ve düşmanların arasına girdi. Onların durumunu araştırdı ve savaş için yaptıkları hazırlığı kendi gözleriyle gördü ve duyduklarını tespit etti. Mâlik ve Hevâzin hakkında bilgi toplayıp Resulullah'ın (sav.) yanına döndü ve ona bilgi aktardı. Bunun üzerine Resulullah (sav.) Ömer b.

el-Hattâb'ı çağırdı ve onunla İbn Ebî Hadred'in getirdiği bilgileri değerlendirdi. Ömer: "Yalan söylüyor," dedi. İbn Ebî Hadred: "Beni yalanlıyorsan bil ki uzun zaman hakkı yalanladın," dedi. Ömer: "Ya Resulellah! İbn Ebî Hadred'in söylediğini duyuyor musun?" dedi. Resulullah (sav.): "Ey Ömer! Dalaletteyken Allah seni hidayete erdirdi," dedi.

İbn Humeyd bize Seleme, Muhammed b. İshâk ve Ebû Ca'fer Muhammed b. Ali b. Hüseyin'den naklen şöyle dediğini rivayet etti:

Resulullah (sav.) Hevâzin üzerine yürümeye karar verince kendisine Safvân b. Ümeyye'nin yanında zırhlar ve silahlar olduğu haber verildi. Bunun üzerine Resulullah (sav.) henüz müşrik olan Safvân'a: "Ey Ebû Ümeyye! Bize emaneten sahip olduğun silahları emaneten ver, yarın düşmanımızla karşılaşacağız," dedi. Safvân: "Ya Muhammed! Zorla mı?" dedi. Resulullah (sav.): "Hayır, emaneten ve tekrar sana iade etmek üzere istiyoruz," dedi. Safvân: "Bunda beis yoktur," dedi ve Resulullah'a (sav.) yüz zırh ve buna uygun silahlar verdi. Rivayete göre Resulullah (sav.) bu silah ve zırhların taşınması ve teslimini Safvân'dan talep etti. Safvân bu talebi de kabul etti.

Ebû Ca'fer Muhammed b. Ali dedi: Bu uygulamayla oluşan sünnete göre âriyye mazmundur ve iade edilmesi lazımdır.

İbn Humeyd bize Seleme, İbn İshâk ve Abdullah b. Ebî Bekir'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resulullah (sav.) maiyetinde Mekke'yi fetheden on bin muharibe ilaveten iki bin Mekkeli olduğu hâlde toplam on iki bin kişiyle Huneyn üzerine yürüdü. Resulullah çıkarken Attâb b. Esîd b. Ebi'l-Îs b. Ümeyye b. Abdi Şems'i Mekke'de sefere katılmayanlar üzerine vekil bıraktı ve Hevâzin ile karşılaşmak üzere yola çıktı.

İbn Humeyd bize Seleme, İbn İshâk, Âsım b. Ömer b. Katâde, Abdurrahman b. [74]
Câbir ve babası Câbir'den şöyle dediğini rivayet etti:

Huneyn Vadisiyle yüz yüze geldiğimizde Tihâme'nin vadilerinden geniş ve zemini düşük bir vadiye saptık. Yukarıdan aşağıyı seyrediyorduk. Sabahın körüydü. Düşman bizden önce bu vadiye gitmiş ve geçiş yerlerini, dar yollarını ve virajlarını

işgal ederek buralarda pusu kurmuşlardı. Hazırlık yapmış ve tetikte bekliyorlardı. Derken düşman grup ve birlikleri aynı anda bize karşı şiddetli bir saldırı başlattılar. Hepimiz kaçışmaya başladık. Hiç kimse başkasına dönüp bakmıyordu. Resulullah (sav.) sağa doğru meyletti ve: "Ey insanlar! Nereye? Bana gelin. Ben Allah'ın resulüyüm, ben Muhammed b. Abdullah'ım," diyordu. Ancak dönen yoktu. Develer de birbirlerini izleyerek kaçıyordu. İnsanlar dağıldılar. Ortada Resulullah ve etrafında Muhacir ve Ensardan bir grup ile Ehl-i beyti kalmıştı. Muhacirlerden yanından ayrılmayıp sebat edenler arasında Ebû Bekir ve Ömer ile Ehli beytinden Ali b. Ebî Tâlib, Abbâs b. Abdülmuttalib ve oğlu el-Fadl, Ebû Süfyân b. el-Hâris, Rebîa b. el-Hâris, Eymen b. Ubeyd –Ümmü Eymen'in oğlu– ve Üsâme b. Zeyd b. Hârise vardı. Bu arada Hevâzin'den bir adam kırmızı devesi üzerinde, elindeki uzun mızrağın ucunda siyah bir sanacak olduğu hâlde Hevâzinlilerin önünde seyrediyordu. Fırsat bulunca mızrağıyla vuruyor, adamlarıyla arası açılınca da mızrağı kaldırarak insanların toplanıp kendisine yetişmelerini sağlıyordu. Müslümanlar kaçınca Mekkelilerden henüz kalpleri yumuşamamış olanlar içlerindeki kini açığa vurmaya başladılar. Ebû Süfyân b. Harb: "Onların kaçışı denize kadar sürecek," dedi. Onun fal okları da torbasında bulunuyordu. Kelede b. Hanbel de –Safvân b. Ümeyye'nin ana bir kardeşiydi ve yanındaydı–: "Bilesiniz ki bugün sihir bozulmuştur," diye çığlık attı. Safvân ona: "Sus, dişlerin dökülsün! Hevâzinden
[75] birisi bana efendi olacağına bir Kureyşli bana efendi olsun isterim," dedi. Benî Abduddâr'dan Şeybe b. Osman b. Ebî Talha ise şöyle dedi: Dedim ki bugün Muhammed'i öldüreyim de öcümü alayım. –Nitekim babası Uhud'da öldürülmüştü.– Bu niyetle Resulullah'ı (sav.) öldürmek için davrandım. Ancak kalbim âdeta tutuldu ve davranamadım. Bu sebeple bana karşı korunduğunu idrak ettim.

İbn Humeyd bize Seleme, Muhammed b. İshâk, Zührî, Kesîr b. Abbâs ve babası Abbâs b. Abdülmuttalib'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resulullah'ın (sav.) maiyetindeydim. Beyaz katırının gemini bağlamış ve çenesinden tutuyordum. İri yarı ve gür sesli

bir adamdım. Resulullah (sav.) insanların kaçışını görünce, "Ey insanlar! Nereye?" diye seslenmeye başladı. Ancak kimsenin dönüp icabet etmediklerini görünce bana: "Ey Abbâs! Yüksek sesle 'Ey Ensar topluluğu! Ey Semüre sahipleri!' diye seslen," dedi. Bunun üzerine "Ey Ensar topluluğu! Ey Semüre sahipleri!" diye seslenince "*Lebbeyk, lebbeyk*!" diye seslendiler. Dönmek için devesini döndürmeye çalışan ama buna imkân bulamayınca zırhını alelacele giyinip kılıcını ve kalkanını eline alarak ve devesini terk ederek sese doğru yönelir ve Resulullah'ın (sav.) yanında soluğu alırdı. Resulullah'ın (sav.) etrafında yüz kadar muharip toplanınca düşmanın üzerine yürüdüler ve kıyasıya savaştılar. İlk çağrı "Ey Ensar" iken sonra "Ey Hazrecliler" diye çağrı yapıldı. Zira savaşta sabır ve sebatlarıyla tanınmışlardı. Resulullah (sav.) mevkiinden muharebe sahasını izlerken muhariplerin kahramanca mücadelesine şahit olunca "İşte şimdi savaş kızıştı," buyurdu.

Hârûn b. İshâk bize Mus'ab b. Mikdâm, İsrâîl, Ebû İshâk ve Berâ'dan şöyle dediğini rivayet etti: Huneyn günü Ebû Süfyân b. el-Hâris Peygamber'in (sav.) katırını çekiyordu. Müşrikler [76] etrafını çevirince Resulullah (sav.) katırının sırtından indi ve şöyle meydan okudu:

Ben peygamberim, bunda yalan yok. Ben Abdülmuttalib'in evladıyım (hodri meydan!)

Ondan daha cesur olan görülmedi.

İbn Humeyd bize Seleme, İbn İshâk, Âsım b. Ömer b. Katâde, Abdurrahman b. Câbir ve babası Câbir b. Abdullah'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Hevâzin'in sancaktarı devesi üzerinde saldırırken Ali b. Ebî Tâlib, Ensardan bir adamla ona yöneldi. Ali arkadan yanaştı ve iki arka bacağına mafsaldan vurdu. Deve arkası üzerine düştü. Ensardan olan adam da adamın üzerine atladı ve bir kılıç darbesiyle bacağını ortadan kesti. Adam yere yuvarlandı. İnsanlar kıyasıya vuruştular. Vallahi insanlar kaçıştan sonra döner dönmez esirlerin bağlanmaya başladığını gördüler. Resulullah (sav.) Ebû Süfyân b. el-Hâris b. Abdülmuttalib –Ebû Süfyân o gün Resulullah'ın (sav.) yanından ayrılmamış, sabır

ve sebat göstermiş ve Müslüman olduktan sonra Müslümanlığını iyi yaşamış bir şahsiyetti.– Resulullah'ın katırının eyerinin kayışını tutuyordu. Resulullah: "Bu adam kim?" diye sordu. Ebû Süfyân: "Annenin oğludur," diye cevap verdi.

İbn Humeyd bize Seleme, İbn İshâk ve Abdullah b. Ebî Bekir'den naklen şöyle dediğini anlattı:

Resulullah (sav.) dönüp bakınca Ümmü Süleym bint Milhân'ı gördü. Kocası Ebû Talha ile birlikteydi. Belini bir hırkasıyla bağlamıştı. Abdullah b. Ebî Talha'ya hamileydi. Ebû Talha'nın devesi de yanındaydı. Devenin başını yanına yaklaştırdı ve elini
[77] devenin hızmasına soktu. Resulullah (sav.): "Ümmü Süleym misin?" dedi. Kadın: "Evet, ya Resulellah! Kurban olayım seninle savaşanları öldürdüğün gibi kaçan adamlarını da öldür, çünkü hak ediyorlar," dedi. Resulullah (sav.): "Ey Ümmü Süleym! Allah bize yeter," buyurdu. Elinde bir hançer vardı. Ebû Talha ona: "Ey Ümmü Süleym! bu elindeki nedir?" dedi. Kadın: "Hançerdir. Onu yanıma aldım ki müşriklerden bana yanaşan olursa onunla karnını deşeceğim," dedi. Ebû Talha: "Ya Resulellah! Ümmü Süleym'in sözlerini duymadın mı?" diye sordu.

İbn Humeyd bize Seleme, İbn İshâk, Hammâd b. Seleme, İshâk b. Abdullah b. Ebî Talha ve Enes b. Mâlik'ten şöyle dediğini anlattı: Ebû Talha, Huneyn Savaşında yalnız başına öldürdüğü yirmi kişinin silah ve eşyasını ele geçirdi.

İbn Humeyd bize Seleme, Muhammed b. İshâk ve babasından naklen Cübeyr b. Mut'im'in şöyle dediğini anlattı:

Hasımlarımızın hezimete uğramasından önce ve insanlar kıyasıya savaşırken gökten siyah bir giysi gibi bir cismin aramıza indiğini gördüm. Baktığımda âdeta vadiyi kaplayan siyah karıncalar vadinin her tarafını kaplamıştı. Bunların melekler olduğunu kesin olarak anladım. Çok geçmeden düşman hezimete uğradı.

İbn Humeyd bize Seleme'den naklen Muhammed b. İshâk'ın şöyle dediğini anlattı:

Hevâzin hezimete uğrayınca Sakîf'ten Benî Mâlik arasında can kaybı oldukça arttı. Onlardan sancaklarını taşıyan yetmiş

kişi öldürüldü. Bunlar arasında Ebû Süfyân'ın kızı Ümmü Hakem'in oğlunun dedesi Osman b. Abdullah b. Rebîa b. el-Hâris b. Hubeyyib de vardı. Başta sancakları Zü'l-Himâr'dayken bunun öldürülmesi üzerine Osman b. Abdullah sancağı devraldı ve öldürülünceye kadar savaştı.

İbn Humeyd bize Seleme, Muhammed b. İshâk ve Âmir b. Vehb b. Esved b. Mes'ûd'un şöyle dediğini anlattı:

Osman'ın ölüm haberi Resulullah'a (sav.) ulaşınca: "Allah onu uzaklaştırsın. O Kureyş'ten nefret ederdi," dedi.

Ali b. Sehl bize Müemmel, Umâre b. Zâzân ve Sâbit'ten naklen Enes'in şöyle dediğini rivayet etti: [78]

Resulullah (sav.) Huneyn Savaşında Düldül adı verilen beyaz bir katır üzerindeydi. Müslümanlar hezimete uğrayınca Düldül burada bekle anlamında "*İlbudi Düldül*!" dedi. Bunun üzerine katır karnını yere yapışık hâle getirdi. Resulullah yerden bir avuç toprak alarak düşmanların yüzüne doğru savurdu ve "Ha-mim, muzaffer olmasınlar!" diye buyurdu. Bunun üzerine müşrikler bir kılıç vurmadan, bir mızrak kullanmadan ve bir ok atmadan arkalarını dönüp kaçtılar.

İbn Humeyd bize Seleme, Muhammed b. İshâk ve Ya'kûb b. Utbe b. el-Mugîre b. el-Ahnes'ten şöyle dediğini rivayet etti:

Osman b. Abdullah ile birlikte Hristiyan ve sünnetsiz bir kölesi de öldürüldü. Ensardan bir adam Sakîf'ten öldürülenlerin silah ve eşyalarını alırken bu kölenin üstünü ararken sünnetsiz olduğunu gördü. Bunun üzerine yüksek sesle: "Meğer Sakîfliler sünnet olmazlarmış," diye bağırdı. Mugîre b. Şu'be dedi: Araplar arasında bu kanaatin yayılmasından endişe ettim ve adamın elinden tutarak ona: "Kurban olayım, böyle deme. Bu bizim Hristiyan bir kölemizdir," dedim ve bazı cesetlerin üzerini açarak ona: "Görmüyor musun sünnetlidirler," diye söyledim. Onların müttefiklerinin sancağı Kârib b. el-Esved b. Mes'ûd'daydı. Hezimete uğradıklarında sancağı bir ağaca dayayarak amcasının oğlu ve kavmiyle kaçtılar. Bu yüzden onlardan yalnızca iki kişi öldürüldü. Bunlardan biri Benî Gıyare'den Vehb adında bir kişiyle Benî Künne'den Cülâh adında bir adamdı. Resulullah (sav.) Cülâh'ın öldürüldüğünü

duyunca, "İbn Hüneyde –İbn Hüneyde el-Hâris b. Evs'tir– hariç bugün Sakîf'in gençlerinin en seçkini öldürüldü," buyurdu.

İbn Humeyd bize Seleme'den naklen İbn İshâk'ın şöyle dediğini rivayet etti:

Müşrikler hezimete uğrayınca Mâlik b. Avf dâhil Tâif'e çekildiler. Bir kısmı da Evtâs'ta toplandılar. Bir kısmı da Nahle'ye doğru çekildiler. Bunlar Sakîf'ten Benî Gıyare idiler. Bu-
[79] nun üzerine Resulullah'ın süvarileri Nahle yolunu izleyenleri takip ederken yan yolları izleyenleri takip etmediler. Rebîa b. Rufey' b. Ehbân b. Sa'lebe b. Rebîa b. Yerbû' b. Semmâk b. Avf b. İmruülkays –Ona İbn Lez'a da denir. Lez'a annesi olup onun adı nesebine ağır bastı.– Düreyd b. es-Sımme'ye yetişti. Devesinin yularını tuttu. Adam mahfede kaldığı için onu kadın sanmıştı. Bir de ne görsün kadın sandığı kişi bir erkekti. Devesi çökünce ihtiyar bir adam olduğunu gördü. Düreyd b. es-Sımme idi. Ancak onu tanımıyordu. Düreyd: "Benden ne istiyorsun?" dedi. Rebîa: "Seni öldüreceğim," dedi. Düreyd: "Sen kimsin?" dedi. Rebîa: "Rebîa b. Rufey' es-Sülemî'yim," dedi ve ona bir kılıç darbesi indirdi. Ancak isabet kaydedemedi. Düreyd: "Annen seni kötü yetiştirmiş! Kılıcım mahfede asılı duruyor. Onu al, sonra kemiklerin yukarısından ve beynin aşağısından isabet kaydedecek şekilde vuracaksın. Ben öldürürken böyle öldürürdüm. Sonra, annene gidersen ona Düreyd b. es-Sımme'yi öldürdüğünü söyle. Zira bir gün sizin kadınlarınızı korumuştum," dedi. Benî Süleym'in anlattıklarına göre Rebîa: Ona vurduğumda düştü ve elbisesi açıldı.[21] Ata eyersiz bindiği için altı ve uyluklarının iç kısmı kâğıt gibi incelmiş ve âdeta etten soyulmuştu. Rebîa annesinin yanına dönünce ona adamı öldürdüğünü haber verince annesi: "Vallahi o adam senin üç anneni azat etmişti," dedi.

* * *

Ebû Ca'fer dedi: Resulullah (sav.) Evtâs yönünde çekilenleri takip etmek üzere de kuvvet gönderdi.

21 Bir pirifâniyi öldürmek İslam'ın değerleriyle bağdaştığını söylemek mümkün değil. Adam kendini savunamayacak kadar yaşlı ve güçsüz. Kaldı ki yakalanan bir kimse esir statüsüne tâbi olmalıdır. Görülüyor ki muharipler Peygamber (sav.) zamanında da hatalar yapmış ve yetkilerini aşmışlardır (çev.).

Mûsâ b. Abdurrahman el-Kindî bana Ebû Üsâme, Büreyd b. Abdullah ve Ebû Bürde'den naklen babasının şöyle dediğini rivayet etti:

Resulullah (sav.) Huneyn'den dönünce Ebû Âmir'i askerî bir birliğin başında Evtâs'a gönderdi. Burada Düreyd b. es-Sımme ile karşılaştı ve Düreyd'i öldürdü. Onun grubu da –Allah'ın izniyle– hezimete uğradı.

Ebû Mûsâ dedi: Beni de Ebû Âmir ile göndermişti. Ebû Âmir dizinden okla vuruldu. Benî Cüşem'den bir adam ona ok attı ve dizine isabet kaydetti. Yanına vardım. "Ey amca! Sana kim ok attı?" diye sordum. Ebû Âmir, Ebû Mûsâ'ya adamı işaret ederek, "İşte o benim katilimdir, onu görüyorsun, o bana ok attı," dedi.

Ebû Mûsâ dedi: Ona yöneldim ve onu takip ettim. Ona [80] yetişmiştim ki beni gördü ve kaçtı. Ona "Utanmıyor musun? Arap değil misin, neden durmuyorsun?" dedim. Bunun üzerine bana saldırdı. Onunla vuruştuk. Kılıçla ona bir darbe indirdim ve Ebû Âmir'in yanına döndüm. Ona: "Allah sana ok atanı öldürdü," dedim. Ebû Âmir: "Bu oku çek," dedi. Oku çekince izinden su aktı. Bana: "Ey kardeşimin oğlu! Resulullah'a (sav.) git, benden selam söyle ve bana istiğfarda bulunmasını rica et," dedi.

Ebû Mûsâ dedi: Ebû Âmir bana görevini devretti. Çok geçmeden de öldü.

İbn Humeyd bize Seleme'den naklen İbn İshâk'ın şöyle dediğini anlattı:

Rivayet ederler ki, Ebû Âmir'e ok atarak dizine isabet kaydeden ve onu öldüren kişi Seleme b. Düreyd'dir. Seleme, Ebû Âmir'i katletmesi hakkında şöyle demiştir:

Benim kim olduğumu sorarsanız, ben Seleme'yim ve bilenler bilir Semâdîr'in oğluyum.

Kılıcımla Müslümanların boynunu vururum.

Semâdîr, Seleme'nin annesidir. Ona intisap etmeyi yeğlemiştir.

Ravi dedi: Hezimet esnasında Mâlik b. Avf yola koyuldu. Kavminden bazı süvarilerle yolun yüksek bir yerinde durdu

ve adamlarına "Bekleyin, zayıflarımız ve geridekiler geçsin sonra yolumuza devam ederiz," dedi. Savaştan kaçanlar yetişinceye kadar orada beklediler.

İbn Humeyd bize Seleme'den naklen İbn İshâk'ın şöyle dediğini anlattı: Benî Sa'd b. Bekir'den bir zat bana şöyle anlattı:

Resulullah (sav.) o gün gönderdiği süvarilere: "Eğer Bicâd'ı –Benî Sa'd b. Bekir'den bir adam– ele geçirirseniz sakın kaçıp kurtulmasın," buyurdu. Zira Bicâd bir suç işlemişti. Müslüman süvariler onu ele geçirince ailesi ve kız kardeşi Resulullah'ın da sütkardeşi Şeymâ bint el-Hâris b. Abdullah b. Abdüluzzâ'yı
[81] alıkoyup götürdüler. Şeymâ'ya sert davrandılar. Bunun üzerine onlara: "Bilir misiniz ben sizin liderinizin süt kardeşiyim," dedi. Ancak onu Resulullah'ın (sav.) yanına getirinceye kadar ona inanmadılar.

İbn Humeyd bize Seleme, İbn İshâk, Ebû Vecze Yezîd b. Ubeyd es-Sa'dî'den şöyle dediğini rivayet etti:

Şeymâ, Resulullah'a (sav.) götürülünce, "Ya Resulellah! Ben senin kız kardeşinim," dedi. Resulullah: "Bunun delili nedir?" dedi. Şeymâ: "Seni oturturken beni sırtımdan ısırdın," dedi. Bu alameti bildi ve onun için hırkasını sererek "Burada otur," dedi ve hırkasının üstünde oturttu. Ona: "Dilersen bende kalırsın. Sevilen ve ikram edilen biri olursun. Dilersen de sana ikramda bulunurum ve yurduna dönersin," dedi. Şeymâ: "Bana ikramda bulun ve beni evime gönder," dedi. Resulullah (sav.) onu sevindirdi ve yurduna gönderdi. Benî Sa'd b. Bekir'ın iddiasına göre Resulullah (sav.) ona Mekhûl adında bir köle ve bir cariye verdi. Şeymâ onları birbirleriyle evlendirdi ve onların nesli devam etti.

İbn İshâk dedi: Huneyn Savaşında Kureyş ve Benî Hâşim'den şehit olanlar arasında Eymen b. Ubeyd –Resulullah (sav.) cariyesi Ümmü Eymen'in oğlu–, Benî Esed b. Abdüluzzâ'dan Yezîd b. Zem'a b. Esved b. Muttalib b. Esed –Cenâh adındaki atı inat ederek yürümedi ve Yezîd öldürüldü.– Ensardan Sürâka b. el-Hâris b. Adî b. Aclân, Eş'arilerden Ebû Âmir el-Eş'arî vardı. Ardından Huneyn Savaşında ele geçirilen esir ve ganimetler Resulullah'a (sav.) götürüldü. Mes'ûd b.

Amr el-Kârî ganimetlerden sorumlu bulunuyordu. Resulullah esir ve ganimetlerin Ci'râne'de alıkonulmasını emretti.

İbn Humeyd bize Seleme'den naklen İbn İshâk'ın şöyle dediğini rivayet etti:

Savaşta hezimete uğrayan Sakîfliler Tâif'e ulaşınca şehrin kapılarını kapattılar ve savaş için hazırlık yaptılar. Urve b. Mes'ûd ve Gaylân b. Seleme, Huneyn Savaşı ve Tâif muhasarasına katılmadılar. Zira *debbâb* adı verilen deri zırhla kaplanmış ahşap kabinler, *dubbûr* adı verilen ve deriyle kaplanan bir [82] çeşit kalkanlar ile mancınık sanatını öğrenmek için Cüreş'e gitmişlerdi.

Tâif Gazası

Ali b. Nasr b. Ali bize Abdussamed b. Abdulvâris ve Abdulvâris b. Abdussamed b. Abdulvâris'ten şöyle anlattı: Babam bize Ebân el-Attâr ve Hişâm b. Urve'den şöyle dediğini anlattı:

Resulullah (sav.) Huneyn Savaşından sonra vakit kaybetmeden Tâif üzerine yürüdü ve orada konakladı. On beş gün süreyle ashabıyla onlara karşı savaştı. Ancak Sakîf, kalenin arkasından savaşıyor ve kalenin dışına hiç çıkmıyorlardı. Tâif'in çevresinde kalan insanların tümü Müslüman oldular ve Resulullah'a heyetler gönderdiler. Ardından ve on beş günlük muhasaradan sonra Resulullah (sav.) Ci'râne bölgesine gitti. Burada Hevâzinlilerin esir alınan çocuk ve kadınları bulunuyordu. Rivayete göre Hevâzin'den alınan bu esirlerin sayısı altı bindi. Resulullah, Ci'râne'ye döndükten sonra Hevâzin heyetleri Müslüman olarak geldiler ve onların kadın ve çocukları serbest bırakıldı. Resulullah zilkade ayında Ci'râne'den umreye niyet etti.

Daha sonra Resulullah (sav.) Medine'ye döndü ve Ebû Bekir'i (ra.) Mekke'de vekil olarak bıraktı. Ayrıca ona hac işlerini tedvir etmesini, insanlara İslam'ı öğretmesini ve hacıların güvenliğini sağlamasını emretti. Medine'ye dönünce Sakîf heyetleri ona geldiler ve zikrettiğim üzere antlaşma yaparak [83] ona biat ettiler. Antlaşma yazılı olarak onlarda muhafaza edilmektedir.

İbn Humeyd bize Seleme ve İbn İshâk'tan naklen Amr b. Şaîb'den şöyle anlattı:

Resulullah (sav.) Huneyn'den Tâif'e giderken Nahletü'l-Yemâniye, sonra Karn, Müleyh, Liyye'de Bahretu'r-Ruğâ yolunu izledi ve burada bir mescit kurdu ve bu mescitte namaz kıldı. Bahretu'r-Ruğâ'da ilk kısası uyguladı. İslam'da uygulanan ilk kısastır. Benî Leys'ten bir adam Hüzeyl'den bir adam öldürmüştü. Resulullah (sav.) katili öldürdü. Resulullah (sav.) Liyye'deyken Mâlik b. Avf'ın kalesinin yıkılmasını emretti. Sonra Dayka adı verilen yolu izledi. Bu yola sapınca, "Bu yolun adı nedir?" diye sordu. "Dayka,"[22] diye cevap verilince o: "Yüsrâ'dır,"[23] dedi. Akabinde Nahb üzerinden geçti. Buradan geçerken Sakīf'ten bir adamın bahçesine yakınında sâdire adı verilen bir ağacın altında konakladı. Resulullah adama haber göndererek: "Ya çıkarsın ya da bahçeni tahrip ederiz," dedi. Adam çıkmaktan imtina edince Resulullah emir vererek bahçesini tahrip ettirdi.

Ardından yoluna devam etti ve Tâif'e yakın bir mekânda konakladı ve karargâhını orada kurdu. Ancak bazı arkadaşları oklarla öldürüldüler. Zira Tâif kalesinin duvarına yaklaşmışlardı. Bu yüzden oklar onlara isabet ediyordu. Müslümanlar duvarı aşamadılar. Zira kapılar kapatılmıştı. Arkadaşları oklarla öldürülünce karargâhı daha yukarı bir yere taşıdı ve askerini bugünkü Tâif Mescidinin yerinde konuşlandırmıştı. Resulullah (sav.) onları yirmi küsur gün muhasara etti. Peygamberimizin maiyetinde iki eşi de vardı. Bir tanesi Ümmü Seleme bint Ebî Ümeyye, diğeri ise Vâkıdî'ye göre Zeyneb bint Cahş idi. Onlar için iki çadır kurulmuştu. Resulullah (sav.) burada ikamet ettiği sürece iki çadır arasında namazını kılıyordu.

[84] Sakīf Müslüman olunca Ebû Ümeyye b. Amr b. Vehb b. Muattib b. Mâlik, Resulullah'ın (sav.) namaz kıldığı yerde bir mescit kurdu. Rivayete göre o mescitte bir direk vardı ve sabah güneş doğduğunda muhakkak ses çıkarmakta ve bu ses duyulmaktaydı. Resulullah (sav.) onları kuşatmış ve onlarla çetin bir muharebede bulunmuştu. Karşılıklı ok muharebeleri de oldu. Tâif kalesinin önünde "Kafaların yarılması" gününde

22 Zorluk (ed.).
23 Kolaylık (ed.).

Resulullah'ın (sav.) arkadaşlarından bir grup *debbâbe*nin[24] altına girerek kaleye doğru harekete geçtiler ve onunla kalenin duvarına saldırdılar. Ancak Sakîfliler onların üzerine yukarıdan kızdırılmış demir parçaları attılar. Bunun üzerine bulundukları aracın altından çıktılar. Sakîfliler yukarıdan onları ok yağmuruna tutarak bazılarını öldürdüler. Bunun üzerine Resulullah (sav.) Sakîf'in üzüm ağaçlarının kesilmesini emretti. Müslümanlar da bu ağaçları kesmeye başladılar.

Ebû Süfyân b. Harb ve Mugîre b. Şu'be, Tâif'in önüne giderek Tâiflilere: "Bizim güvenliğimizi sağlayın size gelip görüşelim," dediler. Onlara emniyetlerinin sağlanacağını beyan ettiler. Bu arada onları karşılamaları için Kureyşli bazı kadınları çağırdılar. Ancak esir edileceklerinden endişe ederek bu kadınlar bundan imtina ettiler. Bunlar arasında Âmine bint Ebû Süfyân da vardı. Âmine, Urve b. Mes'ûd'un eşidir ve ondan Dâvûd adında bir oğlu vardı.

Vâkıdî dedi: Kesîr b. Zeyd bana Velîd b. Rebâh'tan naklen Ebû Hüreyre'nin şöyle dediğini rivayet etti:

Tâif muhasarası üzerinden on beş gün geçince Resulullah (sav.) Nevfel b. Muâviye ed-Dîlî ile istişarede bulundu. Ona: "Ey Nevfel! Bunlara karşı kuşatmayı sürdürmeye ne dersin?" dedi. Nevfel: "Ya Resulellah! İnindeki bir tilki gibidirler. Onu beklersen onu elde edersin. Ondan vazgeçersen sana zararı olmaz," dedi.

İbn Humeyd bize Seleme'den naklen İbn İshâk'ın şöyle dediğini rivayet etti:

Bana nakledildiğine göre Resulullah (sav.) Tâif muhasarasında Ebû Bekir b. Kuhâfe'ye: "Ey Ebû Bekir! Rüyada bana [85]
kaymak dolu bir kadeh hediye edildiğini ve bir horozun onu gagalayarak içindekini döktüğünü gördüm," dedi. Ebû Bekir: "Ya Resulellah! Bu kuşatmadan dilediğini elde edebileceğini sanmıyorum," dedi. Resulullah (sav.): "Ben de aynı kanaatteyim," buyurdu.

Sonrasında Havle bint Hakîm b. Ümeyye b. Hârise b. el-Evkas es-Sülemiyye –Osman b. Maz'ûn'un eşi– Resulullah'a

24 *Debbâbe:* Deriden bir zırhla kaplanmış bir çeşit iptidai zırhlı araç (çev.).

(sav.): "Ya Resulellah! Allah sana Tâif'in fethini müyesser kılsa Bâdiye bint Gaylân b. Seleme'nin veya Fâria bint Ukayl'ın ziynet eşyasını bağışlar mısın?" dedi. Bana nakledildiğine göre Resulullah (sav.) ona: "Ey Huveyle! Ya bana izin verilmediyse," diye cevap verdi. Huveyle çıktı ve bu sözleri Ömer b. el-Hattâb'a aktardı. Bunun üzerine Ömer, Resulullah'ın (sav.) huzuruna çıktı ve "Ya Resulellah! Huveyle'nin bana naklettiği sözleriniz doğru mu?" diye sordu. Resulullah: "Evet, söyledim," buyurdu. Ömer: "Ya Resulellah! Onlarla savaşmanıza izin verilmedi mi?" dedi. Resulullah (sav.): "Hayır," dedi. Ömer: "O zaman yola çıkmak için duyuruda bulunayım mı?" dedi. Resulullah (sav.): "Evet," buyurdu. Bunun üzerine Ömer yola çıkmak için duyuruda bulundu. İnsanlar yola çıkınca Saîd b. Ubeyd b. Üseyd b. Ebî Amr b. İlâc es-Sekafî: "Kavmimiz yerindedir," dedi. Uyeyne b. Hısn: "Evet, vallahi! Hem de onur ve keremle!" diye karşılık verdi. Müslümanlardan bir adam ona: "Ey Uyeyne! Allah seni kahretsin! Hem Resulullah'a yardım etmek için geliyorsun hem de Resulullah'a karşı direnen bir kavmi methediyorsun!" dedi. Uyeyne: "Vallahi sizinle birlikte Sakīf'e karşı savaşmak için gelmedim. Muhammed, Tâif'i fethederse Sakīf'ten bir kız alıp ondan belki erkek bir evladım olur, ümidiyle geldim. Zira Sakīfliler dâhi insanlardır," dedi.

Tâif muhasarasında Resulullah (sav.) ashabından on iki adam şehit oldu. Yedisi Kureyşli, biri Benî Leys'ten ve dördü de Ensardan idiler.

* * *

Ci'râne'de Mal Dağıtımı[25]

[86] ### Hevâzin'in Malları ve Müellefe-i Kulûbun Payı

İbn Humeyd bize Seleme'den naklen İbn İshâk'ın şöyle dediğini rivayet etti:

Resulullah (sav.) Tâif muhasarasını sonlandırıp ayrılınca maiyetindeki Müslümanlarla Dahna üzerinden Ci'râne'ye geçti ve burada konakladı. Resulullah (sav.) Tâif'e giderken Hevâzin esirlerini buraya getirmiş ve burada alıkonulmuşlar-

25 Konunun akışına matuf olarak bunun gibi bazı başlıklar tarafımızdan ihdas edilmiştir (ed.).

dı. Hevâzin heyetleri Ci'râne'de konaklamış olan Resulullah (sav.) geldiler. Çok sayıda Hevâzinli kadın ve çocuk tutsaktı. Altı bin deve ve sayısız davar vardı.

İbn Humeyd bize Seleme, Muhammed b. İshâk, Amr b. Şuayb, babası ve dedesi Abdullah b. Amr b. el-Âs'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Ci'râne'deyken Hevâzin heyetleri Müslüman olarak Resulullah'a geldiler. "Ya Resulellah! Biz asalet ve aşiret ehliyiz. Başımıza gelenler malumundur. Bize ihsanda bulun. Allah sana ihsanda bulunsun. Hevâzin'den –Benî Sa'd b. Bekir'den bilindiği gibi Benî Sa'd Resulullah'ı (sav.) emziren ailenin mensup olduğu kabiledir.– Züheyr b. Sured adında –Ebû Sured künyesiyle de tanınırdı– bir adam ayağa kalktı ve şöyle dedi: "Ya Resulellah! Senin halaların, teyzelerin, sana bakan sütannelerin ağıllardadır. Biz el-Hâris b. Ebî Şemîr'i ya da Nu'mân b. Münzir'i emzirmiş olsaydık sonra senin gibi bize gelmiş olsaydı onun da merhamet ve menfaatini rica edecektik. Hâlbuki sen bakılan ve büyütülenlerin en hayırlısısın," dedi ve şu beyitleri terennüm etti:

Ya Resulellah! Bize ihsanda bulun. Zira sen ümidimiz olan mert insansın.

Kaderin hayatını aksattığı bir kadına ihsanda bulun. O kadın ki [87]
aile birliği bozulmuş ve başına gelen musibet gayret gerektirir.

Bunun üzerine Resulullah onlara: "Çocuklarınız ve kadınlarınız mı, yoksa mallarınız mı sizin için daha sevimlidir?" diye sordu. Onlar: "Ya Resulellah! Bizi şerefimiz ve malımız arasında muhayyer kıldın. Bize kadınlarımızı ve çocuklarımızı geri ver. Bu bizim için daha sevimlidir," dediler. Resulullah (sav.): "Bana ve Benî Abdülmuttalib'e ait olanları size vereceğiz. Gerisi için de, namaz kıldıracağım zaman deyin ki: 'Resulullah (sav.) Müslümanlar nezdinde bizim için şefaatçi olsun, Müslümanlar da Peygamber nezdinde şefaatçi olsunlar istiyoruz,' deyin. O zaman size vereceğim ve sizin için diğer Müslümanlardan ricada bulunacağım," buyurdu. Resulullah öğle namazını kıldırınca Sakîfliler kalktılar ve Resulullah'ın onlara telkin ettiği sözleri söylediler. Bunun üzerine Resulullah (sav.): "Bana ve Benî Abdülmuttalib'in payına düşenleri

size bağışlıyoruz," buyurdu. Muhacirler: "Payımıza düşenleri Resulullah'a (sav.) bağışlıyoruz," dediler. Ensar da "Bizim hisselerimiz Resulullah'ın (sav.) olsun," dediler. Akra' b. Hâbis: "Ben ve Benî Temîm payımızı vermiyoruz," dedi. Uyeyne b. Hısn: "Ben ve Benî Fezâre hisselerimizi vermiyoruz," dedi. Abbâs b. Mirdâs: "Ben ve Benî Süleym hisselerimizi vermiyoruz," deyince Benî Süleym: "Hayır, hisselerimizi Resulullah'a (sav.) veriyoruz," dediler.

Ravi dedi: Abbâs, Benî Süleym'e: "Benim kıymetimi düşürdünüz. Kim bu esirlerden payına sahip çıkarsa bırakacağı her insan için bir sonraki ganimetten altı hisse verilecektir," dedi. Bunun üzerine herkes kadın ve çocuk esirlerden payına düşeni sahiplerine iade ettiler.

* * *

İbn Humeyd bize Seleme, Muhammed b. İshâk, Yezîd b. Ubeyd es-Sa'dî Ebû Vecze'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resulullah (sav.) Ali b. Ebî Tâlib'e Huneyn esirlerinden Reyta bint Hilâl b. Hayyân b. Umeyre b. Hilâl b. Nâsire b. Kusayye
[88] b. Nasr b. Sa'd b. Bekir adında bir cariye vermişti. Osman b. Affân'a da Zeyneb bint Hayyân b. Amr b. Hayyân adında bir cariye verdi. Ömer b. el-Hattâb'a da bir cariye verdi, ancak Ömer onu Abdullah b. Ömer'e verdi.

İbn Humeyd bize Seleme, Muhammed b. İshâk ve Nâfi'den naklen Abdullah b. Ömer'in şöyle dediğini rivayet etti:

Resulullah (sav.) Hevâzin esirlerinden Ömer b. el-Hattâb'a bir cariye verdi. Ömer onu bana verdi. Ben de tavaf ziyaretimi yaptıktan sonra dönünce onunla birlikte olmak üzere, ona baksınlar ve onu bana hazırlasınlar diye Benî Cümahlı dayılarıma teslim ettim. Ziyaretimi tamamladıktan sonra mescitten çıkınca insanların bir koşturma içinde olduklarını gördüm. Onlara: "Size ne oluyor?" dedim. "Resulullah (sav.) bize çocuklarımızı ve kadınlarımızı iade etti," dediler. Onlara: "Bir kadınınız var. Benî Cümah'tadır. Gidin onu da alın," dedim. Gidip aldılar. Uyeyne b. Hısn ise Hevâzin'in ihtiyarlarından yaşlı bir kadın almıştı. Onu alırken "Onu soy sop sahibi bir kadın ola-

rak görüyorum. Sanırım fidyesi büyük olur," demişti. Ancak Resulullah (sav.) esirlerin serbest bırakılmasını ve her esire sonraki ganimetten altı hisse vermeyi vadedince Uyeyne bu kadını geri vermeyi reddetti. Bunun üzerine Züheyr b. Sured ona: "Onu geri ver. Vallahi ağzı soğuk değil, göğüsleri canlı değil rahmi hamileliğe elverişli değil, sütü bol değil, kocası da ona hüzünlü değildir," dedi. Uyeyne, Züheyr'in bu telkini üzerine onu altı hisse karşılığında iade etti. Rivayete göre Uyeyne Akra' b. Hâbis ile karşılaşınca bu durumu ona açtı. Akra' şöyle dedi: "Genç ve bakire bir kız ya da eti budu yerinde bir yetişkin değilmiş," diye söyledi. Resulullah (sav.) Hevâzin heyetine Mâlik b. Avf'ın ne yaptığını sordu. Tâif'te Sakīflilerle ikamet etmekte olduğunu söylediler. Resulullah: "Mâlik'e söyleyin bana Müslüman olarak gelsin, ona ailesini ve malını iade edeyim ve de yüz deve vereyim," buyurdu. Mâlik'e bu haber verilince Resulullah'a gitmek üzere Tâif'ten ayrıldı. Mâlik, Resulullah'ın ona gönderdiği haberi duymaları hâlinde Sakīf'in kendisini hapsedeceklerinden endişe ettiği için yolculuk için devesinin hazırlanmasını ve bir at temin edilmesini istedi. Mâlik gece yola çıktı ve atını koşturarak devesinin bekletilmesini istediği yere kadar gitti. Burada devesine bindi ve Ci'râne'de veya Mekke'de Resulullah'a yetişti. Resulullah [89]
(sav.) ona ailesini ve malını iade etti ve ilaveten ona yüz deve verdi. Mâlik iyi bir Müslüman oldu.

Resulullah (sav.) onu kavmine ve Tâif muhitindeki Sümâle, Selime ve Fehm gibi kabilelerin başına getirdi. Mâlik emri altındaki kabilelerle Sakīf'e karşı savaşıyordu. Onlara ait sürüleri vuruyordu. Onları iyice sıkıştırdı. Bununla ilgili olarak Ebû Mihcen b. Habîb b. Amr b. Umeyr es-Sekafî şöyle diyordu:

Düşmanlar bize yaklaşmaktan korkarken şimdi Benî Selime bize saldırmaktadır.

Mâlik onlarla bize saldırmakta ve aramızdaki ahdi bozmakta ve dokunulmazları çiğnemektedir.

Biz intikam alan bir kavimken şimdi Mâlik ve adamları evlerimizde bize baskın yapmaktadır.

* * *

Şimdi söz sırası tekrar Amr b. Şuayb'ın rivayetine geldi. Resulullah (sav.) Huneyn esirlerini sahiplerine geri verdikten sonra bineğine bindi. İnsanlar da peşinden giderek, "Ya Resulellah! Ganimetten hakkımız olan deve ve davarları ver," diyorlardı. Onu öyle sıkıştırdılar ki bir ağaca yaslanmak zorunda kaldı. Ridası az kalsın ağaca takılacaktı. Onlara: "Ey insanlar! Bana hırkamı geri verin. Vallahi Tihâme ağaçları kadar hayvan olsa onu size taksim ederdim. Beni hiçbir zaman cimri, korkak ve yalancı bulamazsınız," buyurdu. Sonra bir devenin hörgücünden bir kıl aldı ve iki parmağı arasına alarak şöyle dedi: "Ey insanlar! Vallahi ganimetlerinizde, humustan başka bu kıl kadar bir hakkım yok. Humusu da yine
[90] size iade ediyorum. Siz (ele geçirdiğiniz bir) ip ve iğne de olsa onu teslim edin. Zira emanete (amme malına) hıyanet etmek, kıyamet günü bir utanç ateş ve kabahat olacaktır. Bunun üzerine bir adam elinde bir demet kıl iplik getirdi ve "Ya Resulellah! Sırtı yara olan deveme bir sırtlık örmek için bu kıl iplik demetini aldım, bundaki hakkımı sana veriyorum," dedi. Resulullah: "Bu seviyeye ulaştıysan buna ihtiyacım yok," dedi ve elinden attı.

Amr b. Şuayb'ın rivayeti böyledir.

İbn Humeyd bize Seleme, İbn İshâk ve Abdullah b. Ebî Bekir'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resulullah (sav.) Müellefe-i Kulûba –Eşraftan olan insanlar olup Resulullah (sav.) onların kalplerini kazanmayı amaçlıyordu.– bağışta bulundu. Ebû Süfyân'a yüz deve, oğlu Muâviye'ye yüz deve, Hakîm b. Hizâm'a yüz deve, Benî Abduddâr'dan Nudayr b. el-Hâris b. Kelede b. Alkame'ye yüz deve, Benî Zühre'nin müttefiki Alâ b. Câriye es-Sekafî'ye yüz deve, el-Hâris b. Hişâm'a yüz deve, Safvân b. Ümeyye'ye yüz deve, Süheyl b. Amr'a yüz deve, Huveytıb b. Abdüluzzâ b. Ebî Kays'a yüz deve, Uyeyne b. Hısn'a yüz deve, Akra' b. Hâbis et-Temîmî'ye yüz deve, Mâlik b. Avf en-Nasrî'ye yüz deve bağışladı. Yüz deveden aşağı bağışta bulunduğu Kureyşliler şunlardır: Mahreme b. Nevfel b. Üheyb ez-Zührî, Umeyr b. Vehb el-Cumahî, Benî Âmir b. Lüey'den Hişâm b. Amr. Bunlara kaç deve verildiği

bilinmemekle beraber yüzden aşağı verildiği bilinmektedir. Resulullah (sav.) Saîd b. Yerbû' b. Ankese b. Âmir b. Mahzûm'a elli deve, Sehmî'ye[26] elli deve, Abbâs b. Mirdâs es-Sülemî'ye elli deve vermiştir.

Ravi dedi:

Bu ganimet bir vurgundu.. Atımla düz arazide saldırarak onu elde etmiştim. [91]

İnsanlar uyurken ben uyanıktım. İnsanlar uyur ama ben uyumazdım.

Benim ve Ubeyd'in elde ettiği vurgunlar Uyeyne ve Akra' arasında taksim edildi.

Savaşta kudret ve güç sahibi idim. Ancak bana bir şeyler verildiyse de hakkım tam verilmedi.

Karşılaşmada Hısn ve Hâbis, Mirdâs'tan üstün değillerdi.

Onlardan hiçbirinden aşağı değildim. Bugün alçaltılan sonradan yükselemez.

Bunun üzerine Resulullah (sav.): "Gidin beni bu adamın dilinden kurtarın," buyurdu. Bunun üzerine onun payını artırdılar da adam razı oldu. Resulullah'ın "Beni dilinden kurtarın" manasında kullandığı "*fe-kta'u annî lisânehu*" sözünün anlamı buydu.

İbn Humeyd bize Seleme, İbn İshâk ve Muhammed b. İbrâhim b. el-Hâris'ten naklen şöyle anlattı: Resulullah'ın (sav.) ashabından biri Resulullah'a (sav.): "Ya Resulellah! Uyeyne b. Hısn ve Akra' b. Hâbis'ten her birine yüz deve verdin. Ancak Cuayl b. Sürâka ed-Damrî'ye vermedin," dedi. Resulullah (sav.): "Allah'a yemin ederim ki Cuayl b. Sürâka yeryüzünün dağları kadar kıymetlidir. Akra' b. Hâbis ve Uyeyne b. Hısn gibilerin hepsinden hayırlıdır. Ancak bunlara Müslüman olsunlar diye verdim. Cuayl'i de Müslümanlığına tevdi ettim," buyurdu.

İbn Humeyd bize Seleme, Muhammed b. İshâk, Ebû Ubeyde b. Muhammed, Abdullah b. el-Hâris b. Nevfel'in kölesi Miksem Ebü'l-Kâsım'dan naklen şöyle dediğini rivayet etti: [92]

26 Adı Adî b. Kays'tır.

Telîd b. Kilâb el-Leysî ile beraber çıktık ve Abdullah b. Amr b. el-Âs'a gittik. Onu ayakkabıları elinde olduğu hâlde Kâbe'yi tavaf ederken gördük. Ona: "Huneyn günü Temîmli adamın Resulullah (sav.) ile konuşmasına şahit oldun mu?" dedik. Abdullah: "Evet. Benî Temîm'den Zü'l-Huveysıra adında bir adam geldi ve ganimet taksim ederken Resulullah'ın yanında durarak: 'Ya Muhammed! Bugün yaptıklarını gördüm,' dedi. Resulullah (sav.): 'Evet, nasıl gördün?' diye sordu. Adam: 'Adil davranmadığını gördüm,' dedi. Resulullah kızdı ve: 'Yazıklar olsun sana! Adalet bende yoksa kimde vardır?' dedi. Ömer b. el-Hattâb: 'Ya Resulellah! Onu öldürelim mi?' dedi. Resulullah (sav.): 'Hayır, onu bırakın. Onun taraftarları dinde derinleşecek ve ok yaydan çıktığı gibi, dinden çıkacaklar. Okun temreni de boşalacak, ok da yayın telleri geren tarafında bir şey görülmeyecek. Âdeta fışkıyı da kanı da geçti,' dedi."

İbn Humeyd bize Seleme ve İbn İshâk'tan naklen Ebû Ca'fer Muhammed b. Ali b. Hüseyin b. Ali'den benzer bir rivayet anlattı. Adamın adını Zü'l-Huveysıra et-Temîmî olarak zikretti.

Ebû Ca'fer dedi: Ebû Saîd el-Hudrî'den rivayet edildiğine göre Resulullah (sav.) ile bu tarzda konuşan adam, Ali'nin (as.) Yemen'den Resulullah'a (sav.) gönderdiği ve onun tarafından aralarında Uyeyne b. Hısn, Akra' ve Zeyd el-Hayl'in bulunduğu bir grup arasında taksim ettiği bir mal hakkında konuşmuştu. Ondan nakledilen rivayette Zü'l-Huveysıra yerine, bu sözü orada hazır bulunan bir adam söyledi, diye zikredilmiştir.

[93] İbn Humeyd bize Seleme, Muhammed b. İshâk ve Abdullah b. Ebî Bekir'den şöyle anlattı:

Huneyn'de Resulullah'ın (sav.) maiyetinde bulunan ashabından bir adam şöyle dedi: Devem üzerinde Resulullah'ın yakınında seyrediyordum. Ayağımda da kalınca bir ayakkabı vardı. Derken devem Resulullah'a fazla yaklaşınca ayakkabımın kenarı Resulullah'ın (sav.) ayağına çarptı ve onu incitti. Bunun üzerine Resulullah (sav.) kırbaçla ayağıma vurdu ve: "Canımı acıttın biraz uzak dur," dedi. Ben de biraz uzaklaştım. Ertesi gün sabah Resulullah beni istedi. Kendi kendime: Olsa olsa dün onun aya-

ğına çarptığım için beni istemiştir, diye düşündüm. Ona gittim ve beklentim olan bir durumla karşılaşacağımı umuyordum. Bana: "Dün ağıma çarparak canımı acıttın. Ben de kırbaçla ayağına vurdum. Şimdi de sana tazminat ödemek için seni çağırdım", dedi. Bana o kırbaç için seksen koyun verdi.

İbn Humeyd bize Seleme, İbn İshâk, Âsım b. Ömer b. Katâde ve Mahmûd b. Lebîd'den naklen Ebû Saîd el-Hudrî'nin şöyle dediğini rivayet etti:

Resulullah (sav.) Kureyş ve Arap kabilelerine adı geçen atiyyeleri verirken Ensara bir şey vermemesine bu insanlar alındılar ve bazı uygunsuz sözler sarf ettiler. Bazıları: "Resulullah (sav.) kavmiyle buluştu," dediler. Bu sebeple Sa'd b. Ubâde Resulullah (sav.) ile görüştü ve şöyle dedi: "Ya Resulellah! Ensar bu feyin taksiminde yaptığına, kavmine taksim ettiklerinle Arap kabilelerine verdiğin çokça atiyyelere karşılık Ensara bir şey vermemen sebebiyle sana kırıldılar." Resulullah (sav.): "Ya Sa'd! Sen bunun neresindesin?" dedi. Sa'd: "Ya Resulellah! Ben de kavmimden bir kişiyim," dedi. Resulullah (sav.): "Kavmini benim için hazirede topla," dedi. Sa'd çıktı ve Ensarı hazirede topladı. Muhacirlerden bir grup geldi. Onlara içeriye girme izni verdi. Bir grup daha geldi. Ancak bunlara girme izni vermedi. Ensar toplanınca Sa'd, Resulullah'a gitti ve ona: "Ensar senin için toplandı," dedi. Resulullah (sav.) geldi. Allah'a gereği gibi hamd ve senada bulunduktan sonra şöyle buyurdu: "Ey Ensar topluluğu! Sizden duyduğum bazı [94] uygunsuz ifadelerle bana alınmanız ne oluyor? Size hicret ettiğimde dalalette idiniz Allah sizi hidayete erdirmedi mi? Yoksul idiniz Allah sizi zengin etmedi mi? Düşman idiniz Allah kalplerinizi birleştirmedi mi?" Ensar: "Evet, bunlar Allah'ın ve Resulü'nün ihsanıdır", dediler. Resulullah (sav.): "Ey Ensar topluluğu! Bana icabet etmez misiniz?" buyurdu. Onlar: "Ey Allah'ın resulü! İyilik ve ihsan senindir. Hangi konuda icabet edeceğiz?" dediler. Resulullah (sav.): "Şu sözleri söylerseniz doğruyu söylemiş sözleriniz tasdik edilir. Diyebilirsiniz ki yalanlanmış olarak bize geldin. Biz seni tasdik ettik, terk edilmiş olarak geldin sana sahip çıktık, kovulmuş olarak geldin seni barındırdık, fakir olarak geldin sana malımızdan verdik.

Ey Ensar topluluğu! Dünyanın ufak bir baklasıyla insanların kalplerini kazanmak istedim ki Müslüman olsunlar. Sizi İslam'ınıza tevdi ettim. Ey Ensar topluluğu! Kimi insanlar deve ve koyunla evine dönerken siz Resulullah ile yurdunuza dönmek istemez misiniz? Allah'a yemin ederim ki hicret olmasaydı Ensardan bir kişi olurdum. İnsanlar bir yol tuttursa ve Ensar başka bir yol tuttursa Ensarın yolunu tercih ederim. Allah'ım Ensara rahmet et, Ensarın evlatlarına ve evlatlarının evlatlarına rahmet et," buyurdu.

Bunun üzerine Ensar sakallarını gözyaşlarıyla ıslatıncaya kadar ağladılar ve "Kısmet ve pay olarak Resulullah'a razı olduk," dediler. Resulullah ayrıldı, onlar da dağıldılar.

Ci'râne'den Umreye

Resulullah'ın Ci'râne'den Umreye Gidişi

İbn Humeyd bize Seleme'den naklen İbn İshâk'ın şöyle dediğini nakletti:

Resulullah (sav.) umre niyetiyle Ci'râne'den çıktı. Feyden artakalanların Merrüzzahrân'da bulunan Micenne'de muhafaza edilmesini emretti. Resulullah (sav.) umre ziyaretini tamamlayıp da Medine'ye dönünce Attâb b. Esîd'i Mekke'de vekil bıraktı. Muâz b. Cebel de insanlara dinlerini belletmek ve Kur'an öğretmek üzere Attâb'ın yanında kaldı. Müslümanlar feyden artakalanlarla Resulullah'ın peşinden gittiler.

[95] Resulullah'ın umre ziyareti zilkade ayında gerçekleşmiş Medine'ye intikali de zilkade veya zilhiccede vuku bulmuştu. Hicrî sekizinci yılda insanlar Arapların hac usulüne uygun olarak hac vecibesini yerine getirdiler. Müslümanların hac emîri de Attâb b. Esîd idi. Tâif ehli ise şirkleri üzerinde kaldılar ve direnişlerini sürdürdüler. Bu durum Resulullah'ın buradan ayrılış tarihi olan zilkadeden hicrî dokuzuncu yılın ramazan ayına kadar sürdü.

Vâkıdî dedi: Resulullah (sav.) ganimetleri Müslümanlar arasında taksim ettiğinde kişi başına dört deve ve kırk davar düştü. Süvari olanlar atlarının payını da aldılar. Vâkıdî'ye göre Resulullah (sav.) zilhicce ayının son günlerinde Medine'ye vardı.

Bu yıl içinde Resulullah (sav.) Amr b. el-Âs'ı Ezd kabilesinden Cülenda'nın iki oğlu Ceyfer ve Amr'a zekât memuru olarak gönderdi. İkili Amr'a zekâtı toplama muvafakati verdiler. Amr zekâtı onların zenginlerinden aldı ve fakirlerine verdi. Orada bulunan Mecusilerden de cizye aldı. Mecusiler şehirde ikamet ederken Araplar şehrin etrafında ikamet ediyorlardı.

Bu yıl içinde Resulullah (sav.) Külâbiye olarak bilinen Fâtıma bint ed-Dahhâk b. Süfyân ile evlendi. Külâbiye muhayyer bırakılınca dünyayı tercih etmiştir. Bir rivayete göre de Resulullah'tan Allah'a sığınmış ve bunun üzerine Resulullah ondan ayrılmıştır. Vâkıdî'nin naklettiğine göre İbrâhim b. Vesîme b. Mâlik b. Evs b. Hadsân kendisine Ebû Vecze es-Sa'dî'den rivayetle şöyle anlattı: Peygamber (sav.) Külâbiye ile zilkade ayında evlenmiştir.

Vâkıdî dedi: Bu yılın zilhicce ayında Mâriye, İbrâhim'i doğurmuştur. Resulullah (sav.) onu emzirmesi için Ümmü Bürde bint Münzir b. Zeyd b. Lebîd b. Hidâş b. Âmir b. Ganem b. Adî b. en-Neccâr'a teslim etti. Ümmü Bürde'nin kocası Berâ b. Evs b. Hâlid b. Ca'd b. Avf b. Mebzûl b. Amr b. Ganem b. Adî b. en-Neccâr idi. Mâriye'ye ebelik yapan, Resulullah'ın (sav.) cariyesi Selmâ idi. Selmâ, Ebû Râfi'e Mâriye'nin bir erkek bebek doğurduğunu haber vermiş Ebû Râfi' de Resulullah'a (sav.) müjdesini vermiştir. Resulullah bu müjdeden dolayı Ebû Râfi'e bir köle hediye etmiştir.

Vâkıdî dedi: Resulullah'a bir erkek evlat doğurduğu için Resulullah'ın (sav.) zevceleri Mâriye'yi kıskanmış ve bu onlara ağır gelmişti.

HİCRÎ 9. YIL [96]

Rivayete göre bu yıl içinde Benî Esed heyeti Resulullah'a (sav.) geldi. Heyet: "Ya Resulellah! Sen bize elçi göndermeden biz geldik," dedi. Bu sözleri üzerine "*Müslüman oldukları için sana minnet ediyorlar. De ki: Müslüman olduğunuz için bana minnet etmeyin, diye söyle,*"[27] ayeti vahyedildi.

27 Hucurât, 49/17.

Bu yılın rebîülevvel ayında Belî kabilesinin heyeti geldi. Ruveyfi' b. Sâbit el-Belevî'nin misafiri oldular.

Yine bu yılda Lahm kabilesinden Dâriler heyeti geldi. On kişi idiler.

* * *

Sakīf'in Müslüman Oluşu

Vâkıdî'nin rivayetine göre bu yılda Urve b. Mes'ûd es-Sekafî Müslüman olarak Resulullah'a geldi. İbn Humeyd bize Seleme'den naklen Muhammed b. İshâk'ın şöyle dediğini rivayet etti: Resulullah (sav.) Tâif seferinden dönünce Urve b. Mes'ûd b. Muattib peşinden gitti ve Medine'ye varmadan ona yetişti. Burada Müslüman oldu ve kavmine İslam davetiyle dönmek için izin istedi. Yakınlarının anlattıklarına göre Resulullah (sav.) ona: "Ama seninle savaştılar," dedi. Nitekim Resulullah (sav.) Müslüman olmakta ayak sürümelerinin gurur ve inatlarından kaynaklandığını biliyordu. Urve: "Ya Resulellah! Beni büyük evlatlarından daha fazla seviyorlar," dedi. Gerçekten de onu seviyor ve sözünü dinliyorlardı. Urve, kavmini İslam'a da-
[97] vet etti. Evinin üst katından onlara davetini iletip dinini açığa vurunca onu her taraftan ok yağmuruna tuttular. Bir ok ona isabet etti ve ölümüne sebep oldu. Benî Mâlik'e göre kendi kabilelerinden Benî Sâlim b. Mâlik'in yakını Evs b. Avf adındaki şahıs onu öldürdü. Müttefiklerine göre de kendilerinden olan Benî Attâb b. Mâlik'in yakını Vehb b. Câbir adında bir şahıs onu öldürdü. Urve'ye: "Kanın hakkında ne dersin?" diye sordular. Urve: "Allah'ın bana bir ikramıdır. Bu Allah'ın bana kısmet ettiği bir şehadettir. Ben Resulullah (sav.) ile birlikte şehit olanlar gibiyim. Beni onlarla birlikte defnedin," dedi. Bunun üzerine onu onlarla birlikte defnettiler. Rivayete göre Resulullah (sav.) onun hakkında şöyle buyurdu: "O Yâsîn suresinde zikredilen ve kavmini hakka davet eden zat gibidir."

* * *

Bu yıl içinde Tâif heyeti Resulullah'a (sav.) geldi. Rivayete göre heyet ramazan ayında geldi.

İbn Humeyd bize Seleme'den naklen Muhammed b. İshâk'ın şöyle dediğini anlattı:

Sakîf, Urve'nin öldürülmesinden birkaç ay sonra kendi aralarında, onları çevreleyen ve Resulullah'a (sav.) biat edip Müslüman olmuş Araplarla savaşmaya güçlerinin yetmeyeceği kararına varmışlardır.

İbn Humeyd bize Seleme, Muhammed b. İshâk, Ya'kûb b. Utbe b. el-Mugîre b. el-Ahnes b. Şerîk es-Sekafî şöyle anlattı:

Benî İlâc'dan Amr b. Ümeyye, Abd Yâleyl b. Amr ile arası açıktı. Amr b. Ümeyye Arapların dâhilerindendi. Buna rağmen Abd Yâleyl b. Amr'ın evine gitti. Ona: "Amr b. Ümeyye sana, 'Çık ve beni karşıla,' diyor," diye haber gönderdi. Abd Yâleyl haberciye: "Amr mı seni gönderdi?" diye sordu. Haberci: "Evet, o şimdi evindedir," dedi. Abd Yâleyl: "Bunu hiç beklemezdim. Çünkü Amr bunu yapmayacak kadar gururluydu," dedi. Ancak onu görünce onu iyi karşıladı. Amr da: "Başımıza gelenlerden sonra aramızın açık kalması uygun değildir. Bu adamın durumunu biliyorsun. Bütün Araplar Müslüman [98] oldu. Artık onlarla savaşacak güçte değilsiniz. Bu sebeple durumunuzu gözden geçirin," dedi. Bunun üzerine Sakîf kendi aralarında istişarede bulundular. Birbirlerine, gördüğünüz gibi hayvan sürüleriniz emniyette değildir. Sizden çıkanların yolları kesiliyor," dediler. Bunun üzerine istişarelerde bulundular ve Resulullah'a (sav.) Urve'yi gönderdikleri gibi bir elçi göndermeyi kararlaştırdılar. Bunun için Abd Yâleyl b. Amr b. Umeyr ile konuştular. Nitekim Abd Yâleyl, Urve b. Mes'ûd'un yaşıtıydı. Ona bu görevi teklif ettiler. Döndüğünde Urve'nin başına gelenin onun da başına gelmesinden endişe ederek ve temkinli hareket ederek şöyle dedi: "Benimle bazı adamlar göndermezseniz bu görevi yapmayacağım," dedi. Bunun üzerine müttefiklerden iki, Benî Mâlik'ten de üç olmak üzere beş kişilik bir heyeti onunla göndermeyi kararlaştırdılar. Böylece heyet şu altı kişiden oluşturuldu: Benî Yesâr'dan Osman b. Ebi'l-Âs b. Bişr b. Abdi Dühmân, Benî Sâlim'den Evs b. Avf, Belhâris'ten Nümeyr b. Hareşe b. Rebîa; müttefiklerden de Abd Yâleyl ile Hakem b. Vehb b. Muattib ve Şürahbîl b. Gay-

lân b. Seleme b. Muattib. Abd Yâleyl bu heyetin başında yola çıktı. Başkan oydu ve yetki de ondaydı. Heyet hâlinde çıkması Urve b. Mes'ûd'un başına gelenlerden endişe etmesindendi. Tâif'e döndüklerinde her biri kendi kavmini ikna edecekti. Medine'ye yaklaştıklarında Resulullah'ın ashabının develerini güden Mugîre b. Şu'be ile karşılaştılar. Bu develer nöbetle güdülüyordu. Mugîre onları görünce develeri bıraktı ve yerinden fırlayarak Resulullah'a (sav.) geldiklerini haber vermek üzere koşmaya başladı. Mugîre giderken Resulullah'ın yanına varmadan Ebû Bekir ile karşılaştı. Mugîre ona Sakīf'in kafilesinin bazı şartlar karşılığında ve kavimleri, memleketleri ve malları hakkında Resulullah'tan (sav.) bir ahitname almak mukabilinde biat etmek ve Müslüman olmak üzere geldiklerini haber verdi. Ebû Bekir, Mugîre'ye: "Allah hakkı için benden önce bu haberi Resulullah'a bildirme, ben bildireyim," dedi. Mugîre bu ricayı kabul etti. Ebû Bekir Resulullah'a (sav.) Sakīf heyetinin gelişini haber verdi. Mugîre de heyeti karşıladı ve onlarla birlikte develerinin yükünü aldı. Onlara Resulullah'a (sav.) nasıl selam vereceklerini söyledi. Ancak onlar Cahiliye selamıyla selam verdiler.

[99] Rivayete göre Resulullah'ın (sav.) yanına geldiklerinde Resulullah onlar için mescidinin yanında bir çadır kurdurdu. Aralarında ahitname yazıncaya kadar Hâlid b. Saîd b. el-Âs Resulullah ile aralarında mekik dokuyordu. Ahitnameyi Hâlid kendi eliyle yazdı. Resulullah (sav.) tarafından onlara gönderilen yemeklerden Hâlid yemedikçe onlar yemezlerdi. Müslüman olup biat edinceye ve aralarında ahitname yazılıncaya kadar bu durum sürdü. Heyetin Resulullah'tan (sav.) bir isteği de Lât putunu üç yıla kadar yıkmamayı taahhüt etmesiydi. Resulullah bu talebi reddetti. Ancak onlar her defasında bu müddeti bir yıl düşürerek taleplerini sürdürdüler. En son Tâif'e dönüşlerinden sonra bir ay süreyle putun yıkılmamasını istedilerse de Resulullah (sav.) herhangi bir süre vermeyi kabul etmedi. Onların bundan maksatları, Müslüman oluncaya kadar kavimlerinin sefihleri, kadın ve çocuklarının tepkisinden emin olmak istiyor ve putu yıkmakla onları korku ve

infiale sürüklememeyi düşünüyorlardı. Resulullah bu yöndeki taleplerini reddetmiş ve Ebû Süfyân b. Harb ile Mugîre b. Şu'be'yi göndererek bu putu yıkmakta ısrar etmişti. Ayrıca Resulullah'ın onları namazdan ve putlarını kendi elleriyle kırmaktan muaf tutmasını istemişlerdi. Resulullah (sav.) onlara: "Putlarınızı kendi ellerinizle yıkmaktan sizi muaf tutacağız, ancak namazsız bir dinde hayır yoktur," buyurdu. Onlar: "Ey Muhammed! Bu bir zillet de olsa onu yerine getireceğiz," dediler.

Onlar Müslüman olduktan ve ahitnameleri yazıldıktan sonra Resulullah (sav.) en gençleri olan Osman b. Ebi'l-Âs'ı onların başına getirdi. Zira onlar arasında İslam'ı kavramaya ve Kur'an'ı öğrenmeye en istekli olanlarıydı. Nitekim Ebû Bekir: "Ya Resulellah! İslam'ı kavramaya ve Kur'an'ı öğrenmeye en istekli olanın bu genç olduğunu görüyorum," demişti.

İbn Humeyd bize Seleme, İbn İshâk ve Ya'kûb b. Utbe'den şöyle dediğini rivayet etti:

Heyettekiler Resulullah'ın (sav.) yanından ayrılıp da memleketlerine dönmek üzere yola çıkınca Resulullah (sav.), Ebû [100]
Süfyân b. Harb ve Mugîre b. Şu'be'yi Lât putunu yıkmaları için Tâif'e gönderdi. İkili heyetle beraber yola çıktılar. Tâif'e vardıklarında Mugîre, Ebû Süfyân'ın önden gitmesini istediyse de Ebû Süfyân bundan imtina etti ve "Bunlar senin kavmin, sen önden git," dedi. Ebû Süfyân kendine ait olan Zi'l-Herm'de konakladı. Mugîre, Lât'ın bulunduğu yere girdi ve üzerine çıkarak kazmayla yıkmaya başladı. Onun yakınları[28] –Benî Muattib– daha önce Urve'nin başına geldiği gibi bir oka hedef olmaması ve herhangi bir saldırıya maruz kalmaması için onun etrafını çevirdiler. Sakîf'in kadınları başları açık şekilde ve ağlayarak dışarı çıktılar. Şöyle diyorlardı:

Bilesiniz ki ağlamaktayız. Zira bu kadar büyük topluluk Lât'ı düşük insanlara teslim ettiler.

Ve iyi güreş tutmadılar.

28 Mugîre b. Şu'be, Sakîflidir ve Ebû Süfyân ile birlikte memleketi olan Tâif'teki Lât putunu yıkmakla Resulullah tarafından görevlendirilmiştir. Görevini icra ederken buradaki akrabaları ona yardımcı olmuşlardır (çev.).

Ravi dedi: Mugîre baltayla puta vururken Ebû Süfyân ona: "Vah sana vah!" diye takılıyordu. Mugîre onu yıktıktan sonra ona ait mal ve ziynet eşyasına el koydu. Ebû Süfyân'a (mallarını teslim alması için) haber gönderdi. Bunlar, altın ve davar sürüsüydü. Resulullah (sav.) Lât'a ait mallardan, (şehit edilen) Urve ile kardeşi Esved b. Mes'ûd'un borçlarını ödemesini emretmişti. Ebû Süfyân onların borçlarını bu maldan ödedi.

Bu yıl içinde Resulullah (sav.) Tebük seferini gerçekleştirdi.

* * *

Tebük Gazası

İbn Ḥumeyd bize Seleme'den naklen Muhammed b. İshâk'ın şöyle dediğini rivayet etti:

Resulullah (sav.) Tâif seferinden döndükten sonra zilhicce ayından receb ayına kadar Medine'de kaldı.

[101] Sonrasında Resulullah (sav.) Rumlar üzerine gitmek üzere insanlara hazırlık yapmalarını emretti.

İbn Humeyd bize Seleme, Muhammed b. İshâk, Zührî, Yezîd b. Rûmân, Abdullah b. Ebî Bekir, Âsım b. Ömer b. Katâde ve başkalarından naklen rivayet etti:

Bunların hepsi bu konuda kendilerine nakledilenleri rivayet etmişlerdir. Ancak aralarında bazı ihtilaflar da bulunmaktadır. Hepsinin rivayetleri bu rivayette anlatılanlarda birleşmiştir. Bu rivayete göre Resulullah (sav.) Rumlar üzerine gitmek için ashabına hazırlanmalarını emretti. Ancak insanlar bir darlık içinde bulunuyordu ve mevsim de çok sıcaktı. Kuraklık da vardı. Ama yine de meyveler olgunlaşmış ve gölgelerde hoş vakit geçirmek, mevsim itibarıyla insanlara sevimli hâle gelmişti. Nitekim bu sırada bahçelerinde ve ağaçların gölgesinde vakit geçirmeyi arzu etmekte ve bu mevsimde yola çıkmaktan hoşlanmamaktadırlar. Tebük gazası dışında Resulullah bir gazaya çıktığında gideceği yeri gizliyor ve başka bir yere gideceğini ima ediyordu. Tebük gazasında ise yerin uzaklığı, mevsimin zorluğu ve düşmanın çokluğu sebebiyle Resulullah (sav.) gidilecek yeri açıkça ilan etti. Zira insanlar ona göre hazırlık yapacaktı. Onlara, Rumlar üzerine gidileceğini söyledi ve ona göre hazırlık yapmalarını emretti.

İnsanlar, o yöne sefere çıkmaktan hoşlanmasa da sefer için hazırlandılar. Zira seferin çeşitli sakıncaları yanında Rumlara karşı savaşın zorlukları fazlasıyla büyütülmüştü. Bu hazırlıkları sürdürürken bir gün Resulullah (sav.) Benî Seleme'den Ced b. Kays'a: "Ey Ced! Bu yıl Benî Asfer'e karşı vuruşmaya var mısın?" dedi. Ced: "Ya Resulellah! Bana izin versen de beni fitneye maruz bırakmazsan. Zira kavmim bilirler ki benim gibi kadınlara düşkün kimse yoktur. Korkarım ki Benî Asfer'in kadınlarını görsem onlara dayanamam," dedi. Bunun üzerine Resulullah (sav.) ondan sarfınazar etti ve ona: "Sana izin verdim," dedi. Ced b. Kays hakkında *"Onlardan kimisi sana, bana izin ver ve beni fitneye düşürme demektedir,"*[29] ayeti vahyedildi. Yani adam Benî Asfer'in kadınlarının fitnesinden korktuğunu söylese de hakikat böyle değildir. Asıl maruz kaldığı fitne Resulullah'tan (sav.) geri kalmasıdır. Kendi canını onun canından aziz bilmesi de cabası. Arkasında da cehennem azabı vardır.

Münafıklardan bazıları da cihadı önemsemeyerek, haktan şüphe ederek ve Resulullah aleyhinde fitne çıkararak Müslü- [102]
manlara: "Sıcakta sefere çıkmayın," dediler. Bunun üzerine: *"Sıcakta sefere çıkmayın dediler. De ki: Eğer bilselerdi cehennemin sıcağı daha şiddetlidir. Artık kazandıklarından ötürü az gülsünler ve çok ağlasınlar,"*[30] ayetleri vahyedildi.

Resulullah (sav.) ciddiyetle bu sefer üzerinde duruyordu. İnsanlara hazırlık yapmalarını ve hızlı olmalarını emrederken varlıklı insanların Allah yolunda harcama yapmasını ve insanları taşıyacak binek hayvanlarını temin etmelerini teşvik etti. Bunun üzerine bazı varlıklı insanlar ecrini Allah'tan bekleyerek insanlara binek hayvanları temin ettiler. Osman b. Affân, herkesten çok harcamada bulundu.[31]

29 Tevbe, 9/49.

30 Tevbe, 9/81-82.

31 İbn Hişâm dedi: Güvenilir ravilerin bana anlattığına göre Osman b. Affân darlık zamanı ordusuna kimsenin yapamadığı kadar harcamada bulundu. Tebük seferine bin dinar para harcadı. Bunun üzerine Resulullah (sav.) şöyle buyurmuştur: "Allah'ım! Osman'dan razı ol. Ben Osman'dan razıyım.

Ardından bir kısmı Ensardan olan yedi Müslüman –bunlara "ağlayanlar" deniliyordu– Resulullah'a (sav.) gelerek ihtiyaç sahibi oldukları için, savaşa katılmak amacıyla kendilerine binek hayvanı tahsis etmesini istediler. Ayet bu diyaloğu şöyle ifade etmiştir: *"Size temin edeceğim bir binek bulamıyorum, deyince harcayacak bir şey bulamadıklarından dolayı gözleri yaş dökerek dönen kimselere de (sorumluluk yoktur.)"*[32] Ravi dedi: Bana nakledildiğine göre Yâmîn b. Umeyr b. Ka'b en-Nadrî, Ebû Leyl Abdurrahman b. Ka'b ve Abdullah b. Muğaffel'i ağlarken görünce onlara: "Neden ağlıyorsun?" diye sormuş. Onlar: "Resulullah'a (sav.) geldik ve ondan bize binek temin etmesini istedik. Ancak bize temin edemeyeceğini gördük, bizim de onunla sefere çıkacak imkânımız yoktur," dediler. Bunun üzerine Yâmîn onlara bir deve ve bir miktar hurma verdi. Böylece bu deveye binerek Resulullah (sav.) ile birlikte sefere çıktılar.

[103] İbn İshâk dedi: Bedevilerden mazeret uyduranlar geldiler. Resulullah'a mazeretleri olduğunu söylediler. Ancak Allah onların mazeretlerini kabul etmedi. Bana anlatıldığına göre bunlar Benî Gıfâr'dan idiler. Onlar arasında Hufâf b. Îmâ b. Rahda da vardı.

Ardından Resulullah'ın sefer hazırlıkları kayda değer bir aşamaya ulaştı. Artık sefere çıkmaya karar vermişti. Müslümanlardan bir grup da sefere katılmaya azmetmekte gecikmişlerdi. Ancak bir şüphe içinde değillerdi. Bunlar arasında Benî Seleme'den Ka'b b. Mâlik b. Ebî Ka'b, Benî Amr b. Avf'tan Mürâre b. er-Rebî', Benî Vâkıf'tan Hilâl b. Ümeyye, Benî Sâlim b. Avf'tan Ebû Hayseme vardı. Bunlar doğru insanlardı ve dine sadakatleri hakkında olumsuz bir şey söyleyen yoktu. Resulullah yola çıkınca Seniyyetü'l-Vedâ'da karargâh kurdu. Abdullah b. Übey b. Selûl de ondan aşağıda Zübâb –Seniyyetü'l-Vedâ'ın aşağısında bir dağ– karşısında konuşlandı. Rivayete göre iki gruptan az olanı değildi. Resulullah seferine devam edince Abdullah b. Übey münafıklar ve şüphecilerle

32 Tevbe, 9/92.

sefere devam etmeyerek Resulullah'tan (sav.) geri kaldılar. Abdullah b. Übey, Benî Avf b. Hazrec'dendi. Abdullah b. Nebtel de Benî Amr b. Avf'tandı. Rifâa b. Zeyd b. et-Tâbût, Benî Kaynukâ'dandı. Bunlar münafıkların büyüklerindendi ve İslam'a ve Müslümanlara tuzak kuranlardı.

İbn Humeyd'in bize Seleme, İbn İshâk, Amr b. Ubeyd ve Hasan el-Basrî'den şöyle dediğini anlattı:

Allah şu ayeti onlar hakkında vahyetti: "Gerçekten onlar daha önce de fitne çıkarmak istemişler ve işleri tersyüz ederek seni yanıltmaya çalışmışlardı. Nihayet, onlar hoşlanmasa da hakikat ortaya çıkmış ve Allah'ın emri galebe çalmıştı."[33]

* * *

İbn İshâk dedi: Resulullah (sav.) Ali b. Ebî Tâlib'i ailesi ve işleri üzerine vekil bırakırken Medine üzerine de Benî Gıfâr'dan Sibâ' b. Urfuta'yı vekil bıraktı. Bunun üzerine münafıklar Ali b. Ebî Tâlib hakkında iftira ve şayialar yaydılar: "Ali'yi istiskal [104] ettiği ve hafife aldığı için Resulullah onu götürmedi," dediler. Münafıkların bu dedikoduları üzerine Ali silahını aldı ve yola çıktı. Curf'ta Resulullah'a ulaştı ve ona: "Ey Allah'ın peygamberi! Münafıklar beni istiskal ettiğin ve hafife aldığın için beni geride bıraktığını söylüyorlar," dedi. Resulullah (sav.): "Yalan söylüyorlar. Ben seni geride bıraktıklarım için bıraktım. Dön ve ailem ve ailen üzerinde halefim ol. Ey Ali! Harun'un Musa'nın yanındaki konumu gibi benim yanımda bir konumun olsun istemez misin? Ancak benden sonra bir peygamber gelmeyecek," buyurdu. Bunun üzerine Ali, Medine'ye döndü ve Resulullah (sav.) yoluna devam etti.

Öte yandan Resulullah'ın (sav.) sefere çıkmasından birkaç gün sonra Benî Sâlim'den Ebû Hayseme sıcak bir günde evine dönmüştü. İki karısı kendilerine ait iki çardakta onun için hazırlık yapmış, çardağın zeminini sulayarak serinletmiş, soğuk su hazırlamış ve onun için yemek hazırladıklarını gördü. İki çardağın kapıları önünde durdu ve iki karısına ve onun için yaptıklarına baktıktan sonra dedi ki: "Resulullah (sav.) gü-

33 Tevbe, 9/48.

neşte ve rüzgârda yol yürürken Ebû Hayseme serin gölgede soğuk su ve hazırlanmış yemeklerden nimetlenmesi ve güzel kadınlarla vakit geçirmesi adil bir durum değildir. Vallahi çardaklarınıza adım atmayacağım. Resulullah'a gidiyorum. Bana yolculuk için azık hazırlayın," dedi. Eşleri onun için ihtiyaçlarını hazırladılar. Sonra devesine bindi ve yola çıktı. Resulullah'a yetişmek için yol gidiyordu. Nihayet Tebük'te Resulullah'a ulaştı. Ebû Hayseme yolda giderken Resulullah'a yetişmeye çalışan Umeyr b. Vehb el-Cumahî ona yetişti. İkisi yol arkadaşı oldular. Tebük'e yaklaştıklarında Ebû Hayseme, Umeyr b. Vehb'e: "Benim bir günahım var. Biraz geride kal, ben Resulullah'a yetişeyim," dedi. Ebû Hayseme öne geçti ve Tebük'te konaklamış olan Resulullah'a (sav.) yaklaşınca insanlar: "Ya Resulellah! Yolda gelen bir yolcu var," dediler. Resulullah (sav.): "Ebû Hayseme olsun!" dedi. Onlar: "Evet, ya Resulellah! Vallahi Ebû Hayseme'dir," dediler. Ebû Hayseme yetişince devesini
[105] çöktürdü ve Resulullah'a yönelerek onu selamladı. Resulullah (sav.) ona: "Ya Ebû Hayseme! Sana bu yakışır," buyurdu. Ebû Hayseme, Resulullah'a (sav.) durumunu anlattı. Resulullah onu takdir etti ve ona dua etti.

Resulullah (sav.) yolda Hicr bölgesinde mola vermiş insanlar da su ihtiyaçlarını buradaki kuyudan temin etmişlerdi. Oradan ayrılınca Resulullah (sav.) insanlara: "Bu sudan içmeyin ve ondan abdest almayın. Onunla hamur yaptıysanız o hamuru da develere yedirin, siz ondan yemeyin, bu gece biriniz yanına bir arkadaşını almadan çıkmasın," diye buyurdu. İki kişi hariç herkes bu talimata uydu. Benî Sâideli iki kişiden biri ihtiyaç için çıkmış diğeri de devesini bulmaya çıkmıştı. İhtiyaç için çıkan kişi ihtiyacını giderdiği yerde sara hastalığına yakalandı. Devesini bulmaya çıkan kişi ise şiddetli rüzgâra kapılarak rüzgâr onu Tay'ın iki dağına kadar sürükledi. Durum Resulullah'a (sav.) bildirilince size: "Hiç kimse yanına bir arkadaşını almadan çıkmasın, demedim mi?" dedi. Resulullah (sav.) saraya yakalanan kişiye dua etti ve şifa buldu. Tay dağlarına düşen adam ise Medine'ye döndüğünde Tay kabilesi onu Resulullah'a bağışladı.

Ebû Ca'fer dedi: Bu iki zat hakkındaki rivayetin senedi şöyledir:

İbn Humeyd bize Seleme, İbn İshâk, Abdullah b. Ebî Bekir ve Abbâs b. Sehl b. Sa'd es-Sâidî'den (yukarıdaki rivayeti) nakletmiştir. (Rivayetin devamını) İnsanlar sabahladıklarında susuzluklarını Resulullah'a arz edince Resulullah dua etti ve ardından Allah bir bulut göndererek insanlar suya kanıncaya kadar yağmur yağdırdı.

İbn Humeyd bize Seleme ve Muhammed b. İshâk'tan naklen Âsım b. Ömer b. Katâde'nin şöyle dediğini rivayet etti:

Mahmûd b. Lebîd'e: "İnsanlar aralarında bulunan münafıklar tanırlar mıydı?" diye sordum. O: "Evet, vallahi insan münafığı babası, kardeşi, amcası ve aşiretine kadar tanırdı, [106] sonra da işi birbirine karıştırırlardı." Daha sonra Mahmûd şöyle dedi: Yakınlarımdan bazı kişiler bana nifakıyla tanınan bir şahıs hakkında şöyle naklettiler: Bu şahıs Resulullah (sav.) ile beraber hareket ederdi. Hicr bölgesinde su sıkıntısı ortaya çıkıp da Resulullah (sav.) dua ettikten sonra Allah bir bulut gönderip insanlar kanıncaya kadar yağmur yağdırınca ona: 'Daha bundan sonra ne diyebilirsin?' dediğimizde adam: "Bir buluttur gelip geçti," dedi.

Daha sonra Resulullah (sav.) yoluna devam etti. Yolun bir menzilinde Resulullah'ın (sav.) devesi kayboldu. Bunun üzerine arkadaşları deveyi aramaya çıktılar. Umâre b. Hazm adındaki sahabi Resulullah'ın yanında oturuyordu. Bu zat Akabe buluşmasına ve Bedir harbine iştirak etmiş bir zattı. Onun kafilesi içinde bir münafık olan Zeyd b. Lusayb el-Kaynukâî de vardı. Kafiledekilere: "Muhammed size peygamber olduğunu ve semadan haber verdiğini iddia ediyor. Ancak devesinin nerede olduğunu bilmiyor," dedi. Bunun üzerine yanında Umâre olduğu hâlde Resulullah (sav.): "Bir adam, 'Muhammed size semadan haber veren bir peygamber olduğunu söylüyor ancak devesinin nerede olduğunu bilmiyor,' diyor. Vallahi ben ancak Allah'ın bana öğrettiklerini bilirim. Allah bana devenin nerede olduğunu bildirmiştir. Deve falanca vadinin falanca

yolundadır. Yuları bir ağaca takılmış ve orada mahsur kalmıştır. Gidin onu getirin," dedi. Gittiler ve onu getirdiler. Umâre, yakınlarının yanına döndü. Onlara: "Vallahi Resulullah (sav.) demin bize ilginç bir şey anlattı. Bir adam onun hakkında şöyle sözler sarf etmiş," diye söyledi. Resulullah'ın yanında bulunmayan biri: "Bu sözleri sen gelmeden önce Zeyd söyledi," dedi. Bunun üzerine Umâre, Zeyd'e yönelerek boynunu sıkmaya başladı ve: "Benim kafilemde bir canavar varmış da haberim yokmuş! Ey Allah düşmanı! Kafilemden çık ve yanımda kalma," dedi. Bir rivayete göre Zeyd tövbe etmiş, bazılarına göre de ölünceye kadar nifak töhmetiyle yaşamıştır.

[107] Resulullah (sav.) seferine devam etti. Sefer esnasında geride kalan olunca "Ya Resulellah! Falanca geri kaldı," dediklerinde Resulullah (sav.): "Onu bırakın, onda hayır varsa Allah onu size ilhak eder, eğer hayırlı değilse Allah sizi ondan kurtarmış olur," buyurdu. Nihayet "Ya Resulellah! Ebû Zer geride kaldı, zira devesi onu geri bıraktı," dediler. Bunun için de "Onu bırakın, eğer hayırlı bir kişi ise Allah onu size ilhak eder, eğer hayırlı değilse Allah sizi ondan kurtarmıştır," buyurdu.

Ravi dedi: Ebû Zer devesinin azizliğine uğrayarak geride kaldı. Devesi onu iyice uğraştırınca deveden indi ve eşyasını sırtına aldı ve yaya olarak Resulullah'ın izini takip etti. Resulullah yolun bir menzilinde mola vermişti ki bir Müslüman yolda yalnız başına yürüyen Ebû Zerr'i görünce, "Ya Resulellah! Yolda yalnız başına ve yaya olarak gelen bir yolcu görünüyor," dedi. Resulullah (sav.): "Ebû Zer olsun," dedi. İnsanlar dikkatlice bakınca, "Ya Resulellah! Gelen yolcu Ebû Zer'dir," dediler. Bunun üzerine Resulullah (sav.): "Allah, Ebû Zer'e rahmetini esirgemesin. Yalnız yürür, yalnız ölecek ve yalnız olarak dirilecektir," buyurdu.

İbn Humeyd bize Seleme, İbn İshâk, Büreyde b. Süfyân el-Eslemî ve Muhammed b. Ka'b el-Kurazî'den naklen şöyle anlattı:

Osman, Ebû Zer'i sürdüğü zaman Ebû Zer, Rebeze'de yerleşti. Eceli onu burada yakaladı. Yanında oğlu ve eşinden başka kimse yoktu. Onlara: "Beni yıkayın ve kefenleyin sonra yol

üzerinde bırakın, geçen ilk yolculara: 'Bu cenaze Resulullah'ın (sav.) arkadaşı Ebû Zer'e aittir. Onu defnetmek için bize yardım edin," deyin," diye vasiyet etti. Ölünce zevcesi ve oğlu vasiyetini yerine getirdiler ve cenazesini yola koydular. Bir müddet sonra Abdullah b. Mes'ûd maiyetinde bir grup Iraklı yapı ustası geldiler ve yol üzerindeki cenazeyle karşılaştılar. Az kalsın develer üstüne basıyordu. Çocuk kalktı ve onlara: "Bu cenaze Resulullah'ın (sav.) arkadaşı Ebû Zer'in cenazesidir. Bize yardım edin de onu defnedelim," dedi. Abdullah b. Mes'ûd ağlamaya başladı ve şöyle dedi: "Yalnız yürürdün, yalnız ölürsün ve yalnız diriltilirsin." Akabinde de arkadaşlarıyla onu defnettiler.

Daha sonra İbn Mes'ûd onlara onunla ilgili hadisi ve Resulullah'ın (sav.) Tebük seferinde ona söylediklerini anlattı.

Ravi dedi: Aralarında Benî Amr b. Avf'tan Vedîa b. Sâbit, [108]
Eşca'dan Benî Seleme'nin müttefiki Mahşî b. Humeyyir adında bir adamın da bulunduğu bir münafık grubu Tebük seferine katılmıştı. Birbirlerine: "Benî Asfer ile savaşın başkalarıyla savaş gibi mi olduğunu sanıyorsunuz? Vallahi bana öyle geliyor ki yarın sizler iplerle bağlanacaksınız," diyerek müminlere gözdağı vermeye çalışıyorlardı. Mahşî b. Humeyyir şöyle diyordu: "Vallahi isterim ki her birimize yüz kırbaç vurulsun da bizim bu sözlerimiz sebebiyle hakkımızda Kur'an'dan bir ayet inmesin." Bana nakledildiğine göre Resulullah (sav.) Ammâr b. Yâsir'e: "Onlara yetiş, yoksa yanacaklar. Onlara sor, ne dediler? İnkâr ederlerse onlara: 'Hayır, şunları şunları söylediniz,' diye söyle," buyurdu. Ammâr onlara gitti ve bu sözleri onlara söyledi. Bunun üzerine Resulullah'a gittiler ve ondan özür dilediler. Vedîa b. Sâbit, devesi üzerinde duran Resulullah'ın huzurunda durdu ve devenin karnına bağlanan ipe tutunarak, "Ya Resulellah! O sözleri lafa dalmış ve şakalaşarak söylemiştik," diyordu. Bunun üzerine Allah şu ayeti vahyetti: "*Onlara sorarsan, biz sadece lafa dalmış şakalaşıyorduk, derler.*"[34] Mahşî b. Humeyyir ise: "Ya Resulellah! Adım ve babamın adı beni

34 Tevbe, 9/65.

haktan alıkoydu," dedi. Bu ayette affedilen kişi bu zat oldu. Bu yüzden ona Abdurrahman adı verildi. O, Allah'tan yeri meçhul kalan bir şehit olmayı diledi. Nitekim Yemâme gününde şehit oldu ve ona rastlanmadı. Resulullah (sav.) Tebük'e varınca Eyle'nin reisi Yuhanne b. Ru'be onun yanına gitti ve onunla sulh yaptı ve ona cizye verdi. Cerbâ ve Ezruh ehli de cizye verdiler. Resulullah sulh yaptıklarına yazılı bir taahhüt verdi. Hâlen de bu metin onların elindedir.

Daha sonra Resulullah (sav.) Hâlid b. Velîd'i çağırdı ve onu Dûme'nin ükeydiri (sahibi) Kindeli Ükeydir b. Abdülmelik idi. Kinde'nin hükümdarıydı. Hristiyan idi. Resulullah (sav.)
[109] Hâlid'e: "Onu vahşi sığırları avlarken göreceksin," dedi. Hâlid b. Velîd yola çıktı. Kindeli Ükeydir'in konağını görebilecek bir noktaya kadar ilerlemişti. Ay ışığı bir yaz gecesini ışığıyla aydınlatmıştı. Ükeydir eşiyle beraber konağının damındaydı. Sığırlar boynuzlarını konağın kapılarına sürtüp kaşıyorlardı. Karısı ona: "Hiç böyle bir duruma şahit oldun mu?" dedi. Ükeydir: "Hayır, vallahi böyle bir duruma şahit olmamıştım," dedi. Kadın: "Bunu kim önleyecek?" dedi. Ükeydir: Hiç kimse, dedi ve aşağı inerek atının getirilmesini istedi. Atının eyeri sırtına konuldu. İçlerinde kardeşi Hassân'ın da bulunduğu yakınlarından bir grup da ona refakat ettiler. Bu hayvanları kovmak üzere çıktılar. Ancak Resulullah'ın süvarileriyle karşılaştılar. Ükeydir'i esir alırken kardeşi Hassân'ı öldürdüler. Hassân'ın üzerinde ipekten altın işlemeli bir kaftan vardı. Hâlid onu aldı ve gitmeden önce onu Resulullah'a (sav.) gönderdi.

İbn Humeyd bize Seleme, Muhammed b. İshâk, Âsım b. Ömer b. Katâde ve Enes b. Mâlik'ten şöyle dediğini rivayet etti:

Resulullah'a (sav.) getirildiği zaman Ükeydir'in kaftanını gördüm. Müslümanlar ona elleriyle dokunuyor ve hayretlerini ifade ediyorlardı. Bunun üzerine Resulullah (sav.): "Buna hayret ediyorsunuz. Allah'a yemin ederim ki Sa'd b. Muâz'ın cennetteki mendili bundan güzeldir," dedi.[35]

İbn Humeyd bize Seleme'den naklen İbn İshâk'ın şöyle dediğini rivayet etti:

35 Erkek için ziynet olarak altın ve ipek caiz olmadığına göre Resulullah'ın (sav.) bunları kullanması söz konusu değildir (çev.).

Hâlid, Ükeydir'i Resulullah'a (sav.) getirdi. Resulullah onun can güvenliğini sağlamış ve cizye vergisi karşılığında onunla sulh yapmıştır. Ardından da onu serbest bıraktı ve beldesine döndü.

* * *

Söz sırası Yezîd b. Rûmân'ın Tebük gazasına ilişkin rivayetine geldi. Yezîd dedi: Resulullah (sav.) Tebük'te on küsur gün kaldı. Ardından Medine'ye döndü. Yolda Vâdi'l-Muşakkak denilen yerde bir kayadan akan bir su vardı. İki, üç hatta bir yolcuya bile yetmeyecek kadar zayıf akardı. Resulullah (sav.): "Kim daha önce o suya ulaşırsa biz oraya varmayıncaya kadar birikmiş olan sudan almasın," buyurdu. Ancak bir grup münafık daha önce suya vardılar ve birikmiş olan suyu aldılar. Resulullah (sav.) oraya varınca su kalmadığını gördü. Resulullah (sav.): [110] "Kim bizden önce bu suya geldi?" diye sordu. Ona: "Ya Resulellah! Falanca şahıslar," denildi. Resulullah: "Biz gelmedikçe sudan almamalarını söylemedik mi?" dedi ve onlara beddua ederek onları lanetledi. Resulullah elini suyun aktığı yerin altına koydu eline biriken suyla akış yerini yıkadı ve eliyle ona mesh etti ve bir süre dua ettikten sonra su fışkırdı. Rivayete göre su akarken yıldırım sesi gibi bir ses duyuldu. İnsanlar içtiler ve ihtiyaçları için de aldılar. Resulullah (sav.): "Sizden yaşayanlar görecekler ki bu vadi çevresine göre en mümbit vadi olduğunu göreceklerdir," buyurdu. Ardından Resulullah (sav.) yoluna devam etti ve Zî Evân'da konakladı. Burası Medine'den bir günden az mesafede bir beldedir. Diğer yandan Dırâr Mescidini kuranlar Tebük seferine hazırlanırken Resulullah'a gelmiş ve ona: "Ya Resulellah! Biz hastalar, ihtiyaç sahipleri, yağmurlu havalar ve kış geceleri için bir mescit inşa ettik. Arzu ederiz ki bize gelsen ve bu mescitte bize namaz kıldırsan," dediler. Resulullah (sav.): "Biz çok meşgulüz ve süratle sefere çıkmak durumundayız –ya da benzer ifadeler kullandı–. İnşallah döndüğümüzde geliriz ve o mescitte size namaz kıldıracağız," dedi. Zî Evân'da konaklayınca ona mescit hakkında bilgi verildi. Bunun üzerine Resulullah (sav.), Benî Sâlim b. Avf'tan Mâlik b. ed-Duhşüm ile Benî Aclân'dan Ma'n b. Adî'yi –ya da kardeşi Âsım b. Adî'yi– ça-

ğırdı ve onlara: "Zalimlerin mescidine gidin ve onu yıkıp yakın," buyurdu. İkili süratle yola çıktılar ve Mâlik b. ed-Duhşüm'ün kavmi olan Benî Sâlim b. Avf'a geldiler. Mâlik, Ma'n'a: "Beni bekle ailemin yanından ateş getireyim," dedi. Mâlik hurma ağacından bir dal koparark götürdü ve onu tutuşturduktan sonra süratle adı geçen mescide giderek içeri girdiler. İçinde mescidi kuranlar da vardı. İkili mescidi yakıp yıktılar. İçindekiler dağıldılar. Bu konuda şu ayet nazil oldu: "*Zarar vermek, inkâr etmek, müminlerin arasına ayrılık sokmak için bir mescit kuranlar da var. 'İyilikten başka bir niyetimiz yoktu,' diye de yemin edecekler. Oysa Allah onların yalan söylediklerine şahittir.*"[36]

Bu mescidi kuranlar on iki kişiydiler: Benî Amr b. Avf ka-
[111] bilesi Benî Ubeyd b. Zeyd'den Hizâm b. Hâlid, Mescidü'ş-Şikâk (ayrılık mescidi) onun evinde karara bağlandı. Benî Ümeyye b. Zeyd'e bağlı Benî Ubeyd'den Sa'lebe b. Hâtıb, Benî Dubey'a b. Zeyd'den Muattib b. Kuşeyr, Benî Dubey'a b. Zeyd'den Ebû Habîbe b. el-Azar, Benî Amr b. Avf'tan Sehl b. Huneyf'in kardeşi Abbâd b. Huneyf, Câriye b. Âmir ve iki oğlu Mucemmi' b. Câriye ve Zeyd b. Câriye, Benî Dubey'a'dan Nebtel b. el-Hâris, Benî Dubey'a'ya bağlı Bahazec, Benî Dubey'a'dan Bicâd b. Osman ve Ebû Lübâbe b. Abdülmünzir kabilesinden Benî Ümeyye'ye bağlı Vedîa b. Sâbit.

* * *

Ravi dedi: Resulullah (sav.) Medine'ye vardı. Seferinden geri kalan bir grup münafıkla samimiyetinde şüphe olmayan ve münafık olmadıklar bilinen bir grup Müslüman vardı. Bunlar, Ka'b b. Mâlik, Mürâre b. er-Rebî' ve Hilâl b. Ümeyye idi. Resulullah (sav.): "Hiç kimse bu üç kişiyle konuşmasın," buyurdu. Münafıklardan geri kalanlar ona geldiler. Ona yemin ederek mazeretlerini bildirdiler. Resulullah onları affetti. Ancak Allah ve Resulü onların mazeretini kabul etmediler. Müslümanlar adı geçen üç kişiyle konuşmaktan kaçındılar. Nihayet Allah şu ayeti vahyetti: "*Andolsun Allah, Peygamberi ve o güçlük saatinde ona uyan Muhacirleri ve Ensarı affetti. O zaman içlerinden*

36 Tevbe, 9/107.

bir kısmının kalpleri kaymaya yüz tutmuşken yine de onların tövbesini kabul buyurdu. Çünkü O, onlara karşı çok şefkatli, çok merhametlidir. Seferden geri bırakılan o üç kişinin de tövbesini kabul buyurdu. Bütün genişliğiyle beraber dünya başlarına dar gelmiş ve canları sıkıldıkça sıkılmış ve Allah'tan, yine Kendisine sığınmaktan başka çare olmadığını anlamışlardı. Allah onların tövbesini kabul buyurdu ki tövbe etsinler. Çünkü Allah, tövbeyi çok kabul eden, çok esirgeyendir. Ey inananlar, Allah'tan korkun ve doğrularla beraber olun."[37] Böylece Allah onları affetti.

Ravi dedi: Resulullah ramazan ayında Tebük'ten Medine'ye döndü. Aynı ayda Sakîf heyeti de ona geldi. Nitekim buna ilişkin rivayeti daha önce nakletmiştik.

* * *

Tay Kabilesi ve Adî b. Hâtim

Ravi dedi: Bu yılın (dokuzuncu yıl) rebîülâhir ayında Resulullah (sav.) Ali b. Ebî Tâlib'i bir seriyeyle Tay üzerine gönderdi. Onlara baskın yaptı. Onlardan bazı esirler aldı puthanelerinde bulunan iki kılıcı aldı. Resb ve Mihzem adı verilen [112] bu iki kılıcın hikâyesi dilden dile dolaşıyordu. el-Hâris b. Ebî Şemîr tarafından puthaneye adanmıştı. Ali, Adî b. Hâtim'in kız kardeşini de esir almıştı.

Ebû Ca'fer dedi: Adî b. Hâtim'den nakledilen ve elimizde bulunan rivayetlerde bir zaman kaydı bulunmadığı gibi, Ali'nin Adî'nin kız kardeşini esir aldığına dair Vâkıdî'nin iddiası geçmemektedir.

Muhammed b. el-Müsennâ bize Muhammed b. Ca'fer, Şu'be, Semmâk, Abbâd b. Hubeyş ve Adî b. Hâtim'in şöyle dediğini rivayet etti:

Resulullah'ın (sav.) süvarileri –ya da Resulullah'ın elçileri– geldi. Halamı ve bazı insanları esir alarak Resulullah'a (sav.) götürdüler. Esirler saf hâlinde Resulullah'a arz edildi. Halam dedi: "Ya Resulellah! (Bana bakım için) uğrayanlar uzaklaştı. Babanın ayağı kesildi (öldü). Ben de ihtiyar bir kadınım ve hizmet edecek durumda değilim. Allah sana ihsanda bulun-

37 Tevbe, 9/117-119.

sun bana iyilik yap." Resulullah (sav.): "Sana kim uğruyor?" Kadın: "Adî b. Hâtim," dedi. Resulullah (sav.): "Allah'tan ve Peygamberinden kaçan adam mı?" dedi. Kadın dedi: Resulullah bana iyilik yaptı. Yanında duran bir adam -Kadın onun Ali (as.) olduğunu sanıyor.- bana: "Ona söyle sana binek versin," dedi. Adî dedi: Kız kardeşim Resulullah'tan (sav.) binek istedi. Bunun üzerine Resulullah emir verdi ve kız kardeşim bana geldi. Kız kardeşim bana: "Babanın yapmadığı bir şey yaptın. Resulullah'a arzu ve korkuyla git. Nitekim falanca ona gitti ve kazançlı çıktı. Falan kimse de gitti ve kazançlı çıktı," dedi. Bunun üzerine Resulullah'a (sav.) gittim. Yanında bir kadın ve çocukları -ya da çocuğu- vardı. -Adî onların Peygamber'in yakınları olduğunu ifade etti.- Bundan anladım ki Kisrâ ve Kayser gibi bir kral değildir. Bana: "Ey Adî b. Hâtim! Lâ ilahe illallah, deniliyor diye neden kaçıyorsun? Allah'tan başka ilah mı var zannediyorsun! Allahu ekber, deniliyor, diye neden kaçıyorsun? Allah'tan büyük bir şey mi var sanıyorsun!" dedi. Bunun üzerine Müslüman oldum ve Resulullah'ın yüzünde bir ferahlama gördüm.

İbn Humeyd bize Seleme, Muhammed b. İshâk ve Şeybân b. Sa'd et-Tâî'den şöyle dediğini anlattı: Bana anlatıldığına göre Adî b. Hâtim et-Tâî şöyle diyordu:

[113] Araplar arasında adını duyunca benim kadar Muhammed'den nefret eden kimse yoktu. Ben asil bir kişiydim ve Hristiyandım. Kavmimden ganimetlerin dörtte birini alırdım. Bir dinim vardı ve bana yapılanlar sebebiyle kavmimin kralıydım. Resulullah'ın namını duyunca ondan hoşlanmadım. Benim develerimi güden Arap bir hizmetçim vardı. Ona: "Bana develerimden yumuşak başlı, semiz ve dişi genç develer hazırla. Onları yakınımda bulundur. Muhammed'in ordusunun bu diyara ayak bastığını duysan bana haber ver," dedim. Derken bir gün sabah bana geldi ve: "Ey Adî! Muhammed'in süvarileri senin etrafını kuşatırsa ne yapacak idiysen şimdi yapabilirsin. Zira sancaklar gördüm. Sordum. Muhammed'in ordusunun sancakları olduğunu söylediler." Ona: "Develerimi getir," dedim. Adam getirdi. Bunun üzerine ailemi ve evlatlarımı aldım ve Şam diyarındaki Hristiyan dindaşlarıma gitmek üzere yola koyuldum.

Çölde yol almaya başladım. Hâtim'in kızını ikamet yerinde bıraktım. Nihayet Şam'a vardım ve orada ikamet etmeye başladım. Benden sonra Resulullah'ın (sav.) süvarileri yurdumuza girerek Hâtim'in kızını da esir alırlar ve Tay'ın esirleri arasında Medine'ye götürürler. Resulullah'a benim Şam'a kaçtığım bilgisi verilmiş. Hâtim'in kızı da mescidin yakınındaki esir kadınların kaldığı yere alınmış. Resulullah yanından geçerken ayağa kalkarak –belagat sahibi bir kadındı– şöyle demiş: "Ya Resulellah! Peder öldü. Bakan da uzaklaştı. Bana iyilik yap. Allah sana ihsanını esirgemesin." Resulullah: "Sana kim bakıyor?" dedi. Kadın: "Adî b. Hâtim," dedi. Resulullah (sav.): "Allah'tan ve Resulü'nden kaçan adam mı?" dedi. Kadın: Resulullah bana başka bir şey demeden gitti. Ertesi gün yine yakınımızdan geçti. Ümitsizdim. Arkasında duran bir adam bana işaret ederek Resulullah (sav.) ile konuşmamı ima etti. Bunun üzerine ayağa kalktım ve şöyle dedim: "Ya Resulellah! Peder öldü, bakan da uzaklara gitti. Allah iyiliğini versin. Bana ihsanda bulun!" Resulullah (sav.): "Tamam yapacağım. Acele etme, seni memleketine ulaştıracak kavminden güveneceğin bir kimse olunca bana haber ver, seni gönderelim," dedi. Bana işaretle Resulullah ile konuşmamı ima eden adamın kim olduğunu sordum. Bana Ali b. Ebî Tâlib olduğunu söylediler. Bekledim, Belî'den –veya Kudâa, dedi– bir kafile geldi. Ben Şam'da bulunan kardeşime gitmek istiyordum. [114] Resulullah'a gittim ve ona: "Ya Resulellah! Kavmimden bir kafile geldi, içlerinde güvendiğim kimseler de var," dedim. Bunun üzerine Resulullah beni giydirdi, bineceğim bir binek verdi ve gereken azığı ikram ettikten sonra kafileyle birlikte yola çıktım ve Şam'a ulaştım.

Adî dedi: Aile fertlerim arasında otururken devesi üzerinde mahfesinde bulunan bir kadının bize doğru geldiğini gördük. Bu olsa olsa Hâtim'in kızıdır dedim. Az sonra kendisi olduğunu gördük. Yanımıza ulaşınca ciddi bir şekilde beni eleştirmeye başladı: "Sılayırahmi kesen zalim adam! Aileni ve evlatlarını alıp gittin ve babanın kızını ve namusunu bıraktın," dedi. Adî dedi: Ona: "Ey kız kardeşim! Güzel şeyler söyle. Vallahi hiçbir mazeretim yoktur. Söylediklerin doğrudur," dedim.

Bunun üzerine indi ve bizimle birlikte ikamet etti. Kararlı bir kadındı. Ona: "Bu adam hakkında ne dersin?" diye sordum. Kız kardeşim: "Benim görüşüm odur ki bir an önce ona katıl. Eğer Peygamber ise ona uymakta öne geçmek fazilettir. Eğer kral ise bereket ve izzette zillete düşmesin. Zira sen Adî'sin," dedi. Adî: "Vallahi isabetli görüş budur," dedim ve Resulullah'a (sav.) gitmeye karar vererek yola çıktım. Medine'ye vardım ve Resulullah'ın mescidine gittim. Resulullah mescitteydi. Onu selamladım. Bana: "Kimsin?" dedi. "Adî b. Hâtim'im," dedim. Resulullah kalktı ve beni evine götürdü. O beni götürürken zayıf ve yaşlı bir kadın önüne çıktı ve onu alıkoydu. Resulullah (sav.) kendisine ihtiyacını arz eden kadını uzun bir süre dinledi. Ben içimden, vallahi bu bir kral değildir, dedim. Ardından Resulullah evine girdi. İçi lifle doldurulmuş deri yüzlü bir yastık aldı ve bana uzatarak "Üzerine otur," dedi. Ben: "Sen üzerine otur," dedim. Resulullah: "Hayır, sen oturacaksın," dedi. Oturdum ve Resulullah da yere oturdu. Kendi kendime, bu bir kralın davranışı değildir, dedim. Bana: "Evet, ey Adî b. Hâtim! Rekûsî[38] değil miydin?" dedi. "Evet," dedim. Kavminden ganimetlerin dörtte birini almıyor muydun?" dedi. "Evet," dedim ve gizli hâlimi de bildiğini anlayınca gönderilmiş bir peygam-
[115] ber olduğunu anladım. Ardından şöyle dedi: "Ey Adî! Belki de Müslümanların yoksul olduğuna bakarak bu dine girmekten imtina ediyorsun. Vallahi çok yakın bir zamanda servetleri öyle bollaşacak ki onu kazanmaya kimse ihtiyaç duymayacak. Bir de seni bu dine girmekten alıkoyan bir sebep de Müslümanların azlığına karşılık düşmanlarının çokluğudur. Ancak çok yakında duyacaksın ki Kâbe'yi ziyaret etmek üzere devesine binip Mekke'ye gidecek ve Allah'tan başka hiç kimseden korkmayacak. Belki de bu dine girmekten seni alıkoyan bir neden de saltanat ve mülkü Müslümanların dışındaki kavimlerde görmendir. Allah'a yemin ederim ki yakın bir gelecekte Babil diyarındaki beyaz köşklerin onların fetihlerine kapılarını açtığını göreceksin." Adî dedi: Müslüman oldum. Daha sonra Adî b. Hâtim şöyle diyordu: İki tanesi gerçekleşti ve üçün-

38 Rekûsiyye: Hristiyanlıkla Sabiiliği bağdaştıran dinî inanç demektir.

cüsü kaldı. Babil diyarındaki beyaz köşklerin fethedildiğini gördüm. Kadının devesi üzerinde Kâdisiye'den çıkıp hiçbir korku ve endişeye kapılmadan hac ibadetini yerine getirdiğini gördüm. Allah'a yemin ederim ki üçüncüsü de gerçekleşecek ve servet öyle bollaşacak ki hiç kimse ona rağbet etmeyecek.

* * *

Temîm Heyeti ve Hucurât Suresi

Benî Temîm Heyetinin Gelişi ve Hucurât Suresinin İnişi

Vâkıdî dedi: Bu yıl içinde Benî Temîm heyeti Resulullah'a (sav.) geldi. İbn Humeyd bize Seleme, İbn İshâk, Âsım b. Ömer b. Katâde ve Abdullah b. Ebî Bekir'den şöyle dediklerini anlattı: Utârid b. Hâcib b. Zürâre b. Udes et-Temîmî, Temîm kabilesinden bazı eşrafla Resulullah'ı ziyaret etti. Bunların içinde Temîm kabilesinden Akra' b. Hâbis, Zibrikân b. Bedr ve Benî Sa'd'dan Zibrikân b. Bedr, Amr b. el-Ehtem, Hutât b. Fülân, Nâim b. Zeyd ve Benî Sa'd'dan Kays b. Âsım vardı. Bunlar Benî Temîm'den kalabalık bir heyetle gelmişlerdi. Heyetin içinde Uyeyne b. Hısn b. Huzeyfe el-Fezârî de vardı. –Akra' b. Hâbis ve Uyeyne b. Hısn Resulullah (sav.) ile birlikte Mekke fethine ve Tâif muhasarasına katılmışlardı. Benî Temîm heyetinde de bulundular. Benî Temîm heyeti mescide girince odaların arkasından Resulullah'a: "Ey Muhammed! Çık, biz geldik diye seslendiler." Bu seslenişleri Resulullah'a (sav.) dokundu. Resulullah çıktı. Ona: "Ya Muhammed! Seninle karşılıklı olarak övünmek için sana geldik, şair ve hatibimize izin ver," dediler. Resulullah (sav.): "Olur, hatibinize izin verdim, söyleyeceğini söylesin," buyurdu. Bunun üzerine Utârid b. Hâcib şöyle konuştu: "Bize ihsanda bulunan ve ihsan ehli olan Allah'a hamdolsun. Bizi hükümdarlar kıldı ve onlarla iyilik yapmamız için bize büyük servetler verdi. Bizi doğunun en aziz insanları ve sayıca en çok olanları kıldı. Alet ve edevatı en bol olanlar biziz. İnsanlar içinde bizim gibi olan var mı? Biz insanların başı değil miyiz? Biz onlardan üstün değil miyiz? Kim bize karşı övünmeye kalksa saydığımız meziyetlerimiz kadar meziyetleri var mı? İstesek sözü uzatabiliriz. Ancak Allah'ın bize ihsan [116]

ettiği meziyetleri çok dile getirmekten hayâ ederiz. Biz biliniyoruz. Ben bu kadarla yetiniyorum. Şimdi siz bizim söylediklerimize karşılık verin. Bizim meziyetlerimizden daha iyi meziyetleriniz varsa onları ortaya koyun." Sonra oturdu. Resulullah (sav.) Belhâris b. Hazrec'den Sâbit b. Kays b. Şemmâs'a: "Kalk adamın konuşmasına cevap ver," dedi.

Sâbit ayağa kalktı ve şöyle dedi: Yeri ve göğü yaratan Allah'a hamdolsun. Semada hükmünü verdi. Hâkimiyeti ilmini ihata etti. Her şey O'nun ihsanının eseridir. O kudretiyle bizi hükümdarlar kıldı. Yarattıklarının en hayırlılarından bir resul seçti. Nesebi en kıymetli olandır. En doğru sözlü odur. Soyu sopu en üstün olandır. Kitabını ona indirdi ve mahlukatı üzerinde onu güvenilir kıldı. Allah'ın âlemden seçtiği insandır. İnsanları imana davet etti. Kavminden ve akrabalarından Muhacirler ona iman etti. Nesepleri insanlar içinde üstün olandır. Yüzleri en güzel olanlardır. Amelleri en hayırlı olan kimselerdir. Onların ardından en önce icabet eden –Resulullah insanları Allah'a davet edince davetini kabul eden– biz Ensar olduk. Biz Allah'ın Ensarı ve Resulullah'ın vezirleriyiz. Allah'a iman edinceye kadar insanlarla savaşırız. Allah'a ve Resulü'ne iman eden malını ve kanını korumuş olur. İnkâr edenle de sonuna kadar savaşırız. Böylelerini öldürmek bize zor değildir. Sözlerim bundan ibarettir. Mümin erkekler ve mümin kadınlar için mağfiret diliyorum. es-Selâmü aleyküm!

Ardından "Ya Muhammed! Şairimize izin ver," dediler. Resulullah (sav.): "Olur," dedi. Bunun üzerine Zibrikân b. Bedr şu beyitleri dile getirdi:

Biz kerem sahibi insanlarız. Hiçbir kavim bize denk değildir. Hükümdarlar aramızdan çıkar ve mabetler bizde kurulur.

[117] *Baskınlarda nice kabilelere boyun eğdirdik. Tabi ki izzet ehli uyulmaya layıktır.*

Kıtlıkta cömertçe yedirir ve ikramımızı yaparız. Yağmur yağmayıp da kuraklık olunca eti pişirir ve yediririz.

Bir de görürsün insanların ileri gelenleri her taraftan süratle bize gelirler biz de onlara yemek hazırlarız.

Bize gelen misafirlere iri hörgüçlü ve sağlıklı develeri âdetimiz olduğu üzere keseriz ve onların karnını doyururuz.

Kendileriyle karşılıklı olarak övündüğümüz her kabile muhakkak başları bedenlerinden kopmuşçasına bize boyun eğer.

Biz boyun eğmeyiz. Hiç kimse de bize karşı gelemez. İzzet ve öğünme anında da yükseliriz.

Kim bizimle güç yarışına girerse bizi tanır. O zaman söz de anlamlı olur ve haberler dinlenir.

Hassân b. Sâbit hazır değildi. Resulullah (sav.) gelmesi için ona haber gönderdi. Hassân der ki: Resulullah'ın (sav.) gönderdiği kişi gelince bana Benî Temîm'in şairine cevap vermek için beni çağırdığını söyleyince Resulullah'a (sav.) giderken şu beyitler dilimden dökülüyordu:

Resulullah bize geldiği zaman her azgın ve zorbaya karşı onu savunduk.

Evlerimiz arasında ikamet edince kılıçlarımızla onu bütün zalim ve mütecavize karşı koruduk.

İzzeti ve varlığı müstesna bir yurtta Acemler arasında ona sahip çıktık.

Şeref daimi büyüklük ve cömertliktedir. Hükümdarların itibarı ve büyük işlerin başarılmasıdır.

Hassân dedi: Resulullah'a (sav.) gidince karşı tarafın şairi kalktı ve söyleyeceğini söyledi. Ben de onun dile getirdiği tarzdan hareketle söyleyeceğimi söyledim. Zibrikân b. Bedr sözünü tamamlayınca Resulullah Hassân'a: "Ey Hassân! Kalk [118] da adama cevap ver," dedi. Bunun üzerine Hassân şöyle dedi:

Fihr soyundan gelen büyükler ve kardeşleri insanlara uyulacak bir yol ihdas ettiler.

Kalbi Allah korkusuyla çarpan herkes ona razı olur. Bütün hayırlı işler bundan elde edilir.

Onlar savaştıkları zaman düşmanlarını bertaraf ederler. Taraftarlarına da dilerlerse faydaları dokunur.

Bu meziyetler onlarda kadîm olup yeni bir şey değildir. Bilesin ki bidatler en kötü şeydir.

İnsanlar arasında onlardan başka öne geçenler varsa bunların en aşağı basamaklarındadırlar.

Onların ellerinin parçaladığını savunma anında yamamaya insanların gücü yetmez. Onların yamasını da kimse sökemez.

İnsanlarla yarışa girdikleri zaman öne geçerler. Şerefli insanlarla cömertlikte yarışınca da öne çıkarlar.

İffet sahibidirler. Onların iffeti vahiyle anılmıştır. Şaibeleri yoktur. Onlar kıymetlerini düşürecek tamaha meyletmezler.

Cömertlikleriyle komşuya cimrilik yapmazlar. Hiçbir açgözlülük onlara bulaşmaz.

Bir kavme açıkça husumet beslesek vahşi ineğin yavrusunun vahşi annesine yöneldiği gibi yönelmeyiz.

Savaşın pençeleri bize yönelirse üste çıkarız ve adi insanlar o pençelerden üzerimize gelirse zillete düşerler.

Düşmanlarına galip gelirlerse öğünmezler. Kayıpları olsa da zaafa düşmez ve paniğe kapılmazlar.

Savaşta ölüm kol gezerken onlar ayak bilekleri kavisli Halye'deki aslanlar gibi saldırırlar.

Öfkelendikleri zaman onların affına mazhar olabilirsin. Onların vermediklerini almak için gayret etme.

[119] *Onlarla savaş bir şerdir. Hem de bir zehirle karışık bir şerdir. Öyleyse onlara husumet beslemekten vazgeç.*

Resulullah'ın yakınları olduğu bir kavim ne kadar da değerli bir kavimdir. Arzular ve hizipler bir karmaşaya dönüşünce.

Onlara övgülerimi hediye ediyorum. Kalbim de sevgiyle kelimeleri dokuyan ve sözleri işleyen dilimle onlardan yanayım.

İnsanlar sözlerinde ister ciddi olsunlar, isterse mizah yapsınlar, onlar yaşayanların hepsinden üstündürler.

Hassân b. Sâbit şiirini okumayı bitirince Akra' b. Hâbis: "Yemin ederim, bu adamın kabiliyeti Allah vergisidir. Onun hatibi bizim hatipten daha hatip, şairi de bizim şairden daha şairdir. Onların sesi bizim seslerimizden yüksektir," dedi.[39] İki

39 Bilgi ve sanat her zaman sosyal olaylara yön veren dinamiklerin başında gelmektedir. Esasında ilahi mesaj olarak Kur'an mucizelerden çok, ilahi kelamın gücünü öne çıkarmaktadır. İnkârcılara, gücünüz yetiyorsa bir benzerini getirin diyerek meydan okumuştur. Bununla da aslında mücadeleyi kılıçla değil sözle ve kalemle yapılmasını önermektedir. Ancak kaba kuvvetin zihinleri esir aldığı bir dünyada Müslümanlar, bir emri vaki olan savaşla mücadele yapmak zorunda bırakılmışlardır. Yukarıdaki münazarada söz sanatının mücadelenin ahlaki bir enstrümanı olarak tercih edildi-

tarafın hatip ve şairleri söyleyeceklerini tamamladıktan sonra Müslüman oldular. Resulullah (sav.) onları ödüllendirdi ve onlara güzel atiyyeler verdi. Benî Temîm geldiklerinde yerlerinde Amr b. el-Ehtem'i vekil bırakmışlardı. Amr b. el-Ehtem'i sevmeyen Kays b. Âsım şöyle dedi: "Ya Resulellah! Yolculuğa çıktığımızda yerimize bakan bir şahıs var. Genç bir kişidir. Mağdur edilmiştir." Bunun üzerine Resulullah ona da diğerleri gibi atiyye verdi. Amr b. el-Ehtem, Kays b. Âsım'ın söylediği sözleri duyunca şu beyitlerle onu hicvetti:

Peygamberin yanında ağzını açıp ileri geri konuşarak bana sövüp saymışsın.

Bize buğzedeceksen bil ki aslınız Rumlara dayanır. Rumlar ise Araplara buğzetmezler.

Hâkim olduk ve bizim hâkimiyetimiz süreklidir. Sizin hâkimiyetiniz ise geride ve kuyruktadır.

İbn Humeyd bize Seleme ve Muhammed b. İshâk'tan nak- [120]
len Yezîd b. Rûmân'ın şöyle dediğini rivayet etti: Benî Temîm heyeti hakkında Kur'an ayetleri indi: "*Odaların arkasından sana seslenenlerin –bunlar Benî Temîm'dendir– çoğu akıl etmezler.*"

* * *

Vâkıdî dedi: Bu yıl içinde Abdullah b. Übey b. Selûl öldü. Şevvalin son günlerinde hastalandı ve zilkadede öldü. Hastalığı yirmi gün sürdü.

* * *

Himyer Hükümdarının Elçisi

Himyer Hükümdarlarının Elçisinin Resulullah'a Gitmesi

Vâkıdî dedi: Bu senenin ramazan ayında Himyer hükümdarlarının İslam'ı kabul ettiklerini içeren mektupları Resulullah'a (sav.) geldi. Mektubu elçileri el-Hâris b. Abd Külâl, Nâim b. Abd Külâl ve Nu'mân Kayl zû Ruayn getirdiler.

ğini ve sonucun herkes için bir kazanç olduğunu ortaya koymaktadır. Maalesef Kur'an'ın bu yöndeki çağrısı karşıt cephede kabul görmediği içindir ki savaş mücadelede ağırlıklı bir seçenek olarak tercih edilmiştir (çev.).

İbn Humeyd bize Seleme ve Muhammed b. İshâk'tan naklen Abdullah b. Ebî Bükeyr'in şöyle dediğini rivayet etti:

Resulullah (sav.) Tebük'ten dönünce Himyer hükümdarlarının İslam'ı kabul ettiklerini içeren mektupları elçileri el-Hâris b. Abd Külâl, Nâim b. Abd Külâl, Nu'mân Kayl zû Ruayn, Hemdân ve Maâfir tarafından Resulullah'a (sav.) getirildi. Ayrıca Zür'a zî Yezen Mâlik b. Mürre er-Rehâvî'nin de Resulullah'a (sav.) Müslüman olduklarını ve şirki terk ettiklerini bildiren mektubu geldi. Bunun üzerine Resulullah (sav.) onlara şöyle yazdı:

Bismillahirrahmânirrahîm. Peygamber ve Allah'ın resulü Muhammed'den el-Hâris b. Abd Külâl, Nâim b. Abd Külâl, Nu'mân Kayl zû Ruayn, Hemdân ve Maâfir'e! Sizinle O'ndan başka ilah bulunmayan Allah'a hamdederim. Rum diyarından dönüşümüzde elçinizle görüştüm. Medine'deki karşılaşma-
[121] mızda gönderdiğiniz mektubu bana verdi, sizdeki haberleri aktardı, Müslüman olduğunuzu ve müşrikleri bertaraf ettiğinizi bildirdi. Allah hidayetiyle sizi hidayete erdirdi. Islah eder, Allah'a ve Resulü'ne itaat eder, namazı kılar, zekâtı verir ve ganimetten Allah'ın hakkı olan humusu ve Peygamber'in payı ve safîsini[40] vermekle mükellefsiniz. Ayrıca müminlere zekât olarak ekilen arazi mahsullerinde; yağmur ve kaynak suyuyla sulanan arazide mahsule onda bir, kovalarla sulanan toprakların mahsulüne yarım öşür,[41] düşer. Develerde ise kırk deveye iki yaşını tamamlayıp üç yaşına girmiş dişi deve, otuz deveye iki yaşını tamamlayıp üç yaşına girmiş erkek deve, beş deveye bir davar, on deveye iki davar düşer. Sığırlarda ise kırk sığıra bir inek, otuz sığıra bir yaşını tamamlamış ve iki yaşına girmiş erkek veya dişi sığır düşer. Davarlarda, merada kendi başına otlayan kırk davara bir davar düşer. Zekât Allah'ın müminlere farz kıldığı bir vecibedir. Daha fazla veren daha hayırlıdır. Kim zekâtını verir, Müslüman olduğunu ilan eder ve müşriklere karşı müminlere yardım ederse müminlerden

40 Safî: Peygamber'in (sav.) ganimetten seçtiği özel pay demektir (çev.).
41 Öşür onda bir yarım öşür yirmide birdir. Başka bir ifadeyle öşür yüzde on, öşrün yarısı yüzde beştir (çev.).

olur ve müminlerle aynı haklara sahip ve aynı vecibelerle mükelleftir. Onun için Allah'ın ve Peygamber'inin zimmetindedir. Yahudi ve Hristiyanlardan Müslüman olanlar da aynı haklara sahip ve aynı mükellefiyetlerle yükümlüdür. Yahudi ve Hristiyanlar dininde kalmaya devam edenler dinlerinden saptırılamaz. Onlara da cizye vergisi düşer. Reşit olan erkek veya kadın, hür veya köle herkese cizye düşer. Kişi başına (yıllık) bir dinar veya onun muadili maafir kumaşı ya da o değerde elbise düşer. Bu vergiyi Resulullah'a (sav.) verenler için Allah'ın ve Resulü'nün zimmeti vardır. Bundan imtina edenler ise Allah'ın ve Resulü'nün hasmıdır.

Peygamber ve Allah'ın resulü Muhammed Zür'a zî Yezen'e şöyle yazdı: Elçilerim size gelince onlara iyi davranmanızı tavsiye ederim. Bunlar: Muâz b. Cebel, Abdullah b. Zeyd, Mâlik b. Ubâde, Ukbe b. Nemir, Mâlik b. Mürre ve arkadaşlarıdır. Köy ve beldelerinizden size düşen zekâtı toplayın elçilerime teslim edin. Onların emîri Muâz b. Cebel'dir. Sakın hoşnut olmadan dönmesin.

Muhammed şehadet eder ki Allah'tan başka ilah yoktur ve [122]
Muhammed O'nun kulu ve resulüdür. Mâlik b. Mürre er-Rühâvî'nin bana anlattığına göre Himyer'de ilk olarak sen Müslüman oldun ve müşrikleri bertaraf ettin. Müjde sana! Sana Himyer'e iyi davranmanı emrediyorum. İhanet etmeyin. İnsanları kendi kaderiyle baş başa bırakıp zor durumda bırakmayın. Resulullah zengininizin de fakirinizin de dostudur. Sadaka (zekât) Muhammed ve Ehl-i beytine helal değildir. Zekât fakir müminlere ve yolda kalmışlara verilir. Mâlik haberi iletti ve emanetin hakkını verdi. Ona iyi davranmanızı emrediyorum. Size yakınlarımdan din ehli ve ilim ehli kimseler gönderdim. Onlara iyi davranmanızı emrediyorum. Zira onlardan hayır beklenir ve umulur. Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi üzerinizde olsun.

* * *

Vâkıdî dedi: Bu yıl içinde Behrâ'nın on üç kişilik heyeti Resulullah'a (sav.) geldi ve Mikdâd b. Amr'ın misafiri oldular.

Benî Bekkâ'ın heyeti de bu yıl içinde geldi.

Yine bu yılda Benî Fezâre'nin heyeti geldi. Heyet aralarında Hârice b. Hısn'ın da bulunduğu on küsur kişiden oluşuyordu.

Vâkıdî dedi: Bu yıl içinde Resulullah (sav.) Müslümanlara Necâşî'nin vefatını duyurdu. Necâşî hicrî dokuzuncu yılın receb ayında vefat etti.

Vâkıdî dedi: Bu yıl içinde Ebû Bekir insanlarla birlikte hac vecibesinin yerine getirilmesinde öncülük etti ve maiyetinde üç yüz kişi olduğu hâlde Medine'den yola çıktı. Ebû Bekir kurban olarak yanına beş deve alırken Resulullah (sav.) da kurban olarak onunla yirmi deve gönderdi. Abdurrahman b. Avf da bu kafilede hac vecibesini yerine getirdi ve kurban kesti.

Resulullah (sav.) Ebû Bekir'in arkasından Ali b. Ebî Tâlib'i (as.)i gönderdi. Ali, Arc'da ona yetişti ve Kurban Bayramı gününde Akabe yanında Berâe suresini okudu. Muhammed b. Hüseyin bana Ahmed b. Mufaddal ve Esbât'tan naklen Suddî'den şöyle dediğini nakletti: Berâe suresinin kırkıncı ayetine kadar olan bu ayetler indiği zaman Resulullah (sav.) bu [123] ayetleri tebliğ etmesi için Ebû Bekir'e verdi ve onu hac emîri yaptı. Ebû Bekir yoluna devam etti ve Zü'l-Huleyfe'de ağacın yanına varınca Resulullah (sav.) Ali'yi peşinden gönderdi ve ayetleri Ebû Bekir'den aldı. Bunun üzerine Ebû Bekir, Resulullah'ın (sav.) yanına döndü. Ona: "Ya Resulellah! Kurban olayım, benim hakkımda bir şey mi indi?" diye sordu. Resulullah (sav.): "Hayır, ancak benim tebliğ edeceğim hükümleri ya ben ya da benim yakınım olan bir adam tebliğ eder. Ey Ebû Bekir! Senin mağarada benimle birlikte olman seni memnun etmiyor mu? Ahirette havuzun başında yanımdaki arkadaşım olman senin için tatmin edici değil mi?" dedi. Ebû Bekir: "Evet, ya Resulellah!" dedi ve hac emîri olarak görevini icra ederken Ali, Berâe suresini Müslümanlara tebliğ etti. Kurban Bayramı günü Berâe suresini tebliğ etti ve şöyle dedi: "Bu seneden sonra hiçbir müşrik Mescid-i Harâm'a yaklaşmayacak, hiç kimse çıplak olarak Kâbe'yi tavaf etmeyecektir. Kimin Resulullah ile bir antlaşması varsa süresi dolana kadar ona saygı duyula-

caktır. Kurban Bayramı günleri yeme ve içme günleridir. Allah ancak Müslümanları cennete nail kılacaktır. Müşrikler savaş dışında senin ve amcan oğlunun ahdi bizi bağlamaz."

Ancak müşrikler dönüp birbirlerini suçladılar ve: "Kureyş Müslüman olduktan sonra ne yapmak istiyorsunuz?" dediler. Bunun üzerine Müslüman oldular.

el-Hâris b. Muhammed bana Abdülazîz b. Ebân, Ebû Ma'şer, Muhammed b. Ka'b el-Kurazî ve başkasından şöyle dediklerini anlattı:

Resulullah (sav.) hicrî 9. yılda Ebû Bekir'i hac emîri olarak Mekke'ye gönderdi. Ali'yi de Tevbe suresinden otuz ya da kırk ayeti insanlara tebliğ etmek üzere gönderdi. Ali söz konusu ayetleri insanlara okudu ve müşriklere dört ay süreyle yeryüzünde seyahat edebileceklerine dair mühlet verdi. Tevbe suresini arife günü onlara okudu ve müşriklere zilhicceden yirmi günden başka muharrem, safer, rebîülevvel ve rebîülâhirden on gün olmak üzere bir süre verdi. Sureyi onlara evlerinde de okudu. Onları: "Bu yıldan sonra hiçbir müşrik hacca gitmeyecek ve hiçbir çıplak Kâbe'yi tavaf etmeyecektir," diye uyardı.

Ebû Ca'fer dedi: Bu yılda zekât vecibesi farz kılındı ve Resulullah (sav.) zekât memurlarını göreve yolladı.

Bu konu hakkında şu ayet inmiştir: "*Onların mallarından* [124] *sadaka al; bununla onları temizlersin.*"[42] Ayetin nüzul sebebi Sa'lebe b. Hâtıb'ın hikâyesidir. Bu hususu Ebû Emâme el-Bâhilî nakletmiştir.[43]

Vâkıdî dedi: Bu yılın şaban ayında Resulullah'ın kızı Ümmü Külsûm vefat etmiştir. Onu Esmâ b. Umeys ve Safiyye bint Abdülmuttalib yıkadılar. Bir rivayete göre de onu aralarında Ümmü Atıyye adında bir kadının da bulunduğu Ensardan bazı kadınlar yıkadılar. Onu defnetmek için kabrine Ebû Talha indi.

Vâkıdî dedi: Bu yıl içinde Sa'lebe b. Munkiz heyeti geldi.

* * *

42 Tevbe, 9/103.
43 Vâhidî, *Esbâbü'n-Nüzûl*, s. 189-190.

Dımâm b. Sa'lebe

Benî Sa'd Adına Dımâm b. Sa'lebe'nin Gelişi

Bu yıl içinde Sa'dü Hüzeym heyeti de geldi.

İbn Humeyd bize Seleme, İbn İshâk, Seleme b. Küheyl, Muhammed b. Velîd b. Nüveyfi', İbn Abbâs'ın kölesi Küreyb ve Abdullah b. Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Benî Sa'd b. Bekir, Dımâm b. Sa'lebe'yi Resulullah'a (sav.) gönderdiler. Geldiğinde devesini mescidin kapısının yanında çöktürdü ve onu bağlayarak mescide girdi. Resulullah (sav.) sahabileri arasında oturuyordu. Dımâm b. Sa'lebe celadet sahibi bir adamdı. Kıllıydı ve iki örgüsü vardı. Ashabı arasında oturan Resulullah'a yanaşarak önünde durdu ve "Hanginiz Abdülmuttalib'in oğludur?" diye sordu. Resulullah (sav.): "Ben Abdülmuttalib'in oğluyum," dedi. Adam: "Muhammed mi?" dedi. Resulullah (sav.): "Evet," dedi. Dımâm: "Ey Abdülmuttalib'in oğlu! Sana soruyorum ve sert konuşacağım için alınma," dedi. Resulullah (sav.): "Alınmam, dilediğini sor," dedi. Dımâm: "Senin, senden öncekilerin ve senden sonrakilerin ilahı olan Allah hakkı için söyle, Allah mı seni bize peygamber olarak gönderdi?" dedi. Resulullah (sav.): "Evet, Allah beni gönder-
[125] di," dedi. Dımâm: "Senin, senden öncekilerin ve senden sonrakilerin ilahı olan Allah hakkı için söyle; Allah mı sana yalnız Allah'a ibadet etmemizi ve hiçbir şeyi ona ortak koşmamayı bize emretmeni Allah mı emretti?" dedi. Peygamber (sav.): "Evet, Allah emretti," dedi. Dımâm: "Senin, senden öncekilerin ve senden sonrakilerin ilahı olan Allah hakkı için söyle, bu beş vakit namazı bize emretmeni Allah mı sana emretti?" Resulullah (sav.): "Evet," dedi. Ravi dedi: Adam İslam'ın hükümlerini tek tek zikredip aynı ifadelerle onları sordu. Bütün sorularını sorduktan sonra da: "Allah'tan başka ilah olmadığına, bir olduğuna ve ortağı olmadığına ve Muhammed'in O'nun resulü olduğuna şehadet ederim. Bu vecibeleri yerine getirecek ve bana yasakladıklarından kaçınacağım. Ancak bunları ne fazla ne de eksik yerine getireceğim," dedikten sonra dönmek üzere devesine gitti. Adam gittikten sonra Resulullah (sav.): "Çift örgü sahibi doğru söylediyse cennete girecektir," buyur-

du. Ravi dedi: Adam devesinin bağını çözdü ve devesine binip kavmine gitti. Kavmi etrafında toplandılar. Onlara ilk söylediği şey, "Lât ve Uzzâ'nın arkası bilmem ne olsun!" dedi. Ona: "Ey Dımâm! Sakın böyle deme. Ebraşlık, cüzam ve delilik musibetlerine müptela olmayasın," dediler. Dımâm: "Vallahi o iki put ne zarar verebilir, ne de fayda. Allah bir peygamber gönderdi. Ona bir kitap indirdi ve onunla içinde bulunduğunuz dalaletten kurtardı. Ben Allah'tan başka ilah olmadığına, tek olduğuna ve ortağı olmadığına, Muhammed'in de O'nun kulu ve resulü olduğuna şehadet ederim. Onun yanından size emir ve yasaklarını getirdim," dedi.

Ravi dedi: Vallahi o gün o kabilede akşam olmadan kadın ve erkek herkes Müslüman oldu. İbn Abbâs dedi: Gelen temsilciler içinde Dımâm b. Sa'lebe'den daha samimi olanı duymadık.

HİCRÎ 10. YIL [126]

Hâlid b. Velîd'in Seriyesi

Hâlid b. Velîd'in Seriyesi ve Benü'l-Hâris'in Müslüman Olması

Ebû Ca'fer dedi: Bu senenin rebîülâhir ayında –bir rivayete göre rebîülevvel, bir rivayette de cemâziyelevvelde– Hâlid b. Velîd'i dört yüz kişilik bir birlikle Benü'l-Hâris b. Ka'b üzerine gönderdi.

İbn Humeyd bize Seleme ve İbn İshâk'tan naklen Abdullah b. Ebî Bekir'in şöyle dediğini anlattı:

Resulullah (sav.) hicrî onuncu yılın rebîülahir –ya da cemâziyelevvel ayında– Hâlid b. Velîd'i Necrân'daki Belhâris b. Ka'b üzerine gönderdi. Ona, onlarla savaşmadan üç gün süreyle onları İslam'a davet etmesini emretti. Ona: "Sana icabet ederlerse onlardan kabul et ve onlarda kalarak onlara Allah'ın kitabını, Peygamber'in sünnetini ve İslam'ın esaslarını öğret. Senin teklifini kabul etmezlerse onlarla savaş," buyurdu.

Hâlid harekete geçti ve onlara gitti. Süvarileri Benü'l-Hâris bölgesinin her tarafına gönderdi. Onları İslam'a davet ettiler. Onlara: "Ey insanlar! Müslüman olun, selamette olursunuz,"

diye söylüyordu. İnsanlar Müslüman oldular. Hâlid onların yanında kalarak onlara İslam'ı, Allah'ın kitabını ve Peygamber'inin sünnetini öğretti.

Ardından Hâlid, Resulullah'a şöyle yazdı: Bismillahirrahmânirrahîm. Allah'ın resulü Muhammed'e Hâlid b. Velîd'den. Ya Resulellah! Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi üzerinde olsun. Seninle O'ndan başka ilah olmayan Allah'a hamdederim. Ya Resulellah! Beni, Benü'l-Hâris b. Ka'b'a gönderdin ve bana üç gün süreyle onları İslam'a davet etmeden onlarla savaşmamamı emrettin. Müslüman olurlarsa bunu kabul etmemi ve onlara İslam'ın esaslarını, Allah'ın kitabını ve Peygamber'inin sünnetini öğretmemi, Müslüman olmazlarsa onlarla savaşmamı söyledin. Ben de onlara geldim ve Resulullah'ın emrettiği gibi üç gün süreyle onları İslam'a davet ettim. Süvarileri de (yurtlarının her tarafına) gönderdim.
[127] Onlara: 'Ey Benü'l-Hâris! Müslüman olun, selamette olursunuz,' diye tebliğde bulundular. Müslüman oldular ve savaşmaktan imtina ettiler. Hâlen onlarda ikamet etmekteyim ve onlara Allah'ın emir ve yasaklarını bildiriyor ve İslam'ın esaslarını ve Peygamber'in sünnetini öğretiyorum. Resulullah bana emrini yazıncaya kadar burada olacağım. Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi senin üzerinde olsun ey Allah'ın resulü!

Resulullah (sav.) ona şöyle yazdı: Bismillahirrahmânirrahîm. Allah'ın resulü Peygamber Muhammed'den Hâlid b. Velîd'e! Selamün aleyk. Seninle beraber O'ndan başka ilah olmayan Allah'a hamdederim. Elçilerin mektubunu bana getirdiler. Mektupta Benü'l-Hâris'in savaştan imtina ederek Müslüman olduklarını, İslam davetine icabet ettiklerini ve Allah'tan başka ilah olmadığına, şeriki olmadığına Muhammed'in O'nun kulu ve peygamberi olduğuna şehadet ettiklerini bildirmişsin. Böylelikle Allah onları hidayetine mazhar kılmıştır. Onları müjdele ve uyar. Artık geri dön ve onlardan bir heyet de seninle gelsin. Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi senin üzerinde olsun.

Bunun üzerine Hâlid b. Velîd geri döndü. Maiyetinde de Belhâris b. Ka'b heyeti de geldi. Heyette Kays b. el-Husayn b. Yezîd b. Kanân Zi'l-Gusse, Yezîd b. Abdülmedân, Yezîd b. Muhaccel, Abdullah b. Kurayz ez-Ziyâdî, Şeddâd b. Abdullah el-Kanânî ve Amr b. Abdullah ed-Dabbâbî vardı.

Resulullah (sav.) geldiklerinde onları görünce "Hindlilere benzeyen bu insanlar kimdir?" dedi. "Ya Resulellah! Bunlar Benü'l-Hâris b. Ka'b'dandırlar," denildi. Resulullah (sav.) yanında durunca ona selam verdiler ve "Şehadet ederiz ki Allah'ın resulüsün ve Allah'tan başka ilah yoktur," dediler. Resulullah (sav.): "Ben de şehadet ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur ve ben Allah'ın resulüyüm," buyurdu. Ardından Resulullah (sav.) onlara: "Siz menedildiğiniz zaman öne geçenlersiniz, öyle mi?" dedi. Onlar sustular ve cevap vermediler. Resulullah (sav.) aynı sözü tekrarladı, ancak yine cevap vermediler. Üçüncü kez tekrarladı yine cevap vermediler. Dördüncü kere tekrarlayınca Yezîd b. Abdülmedân: "Evet, ya Resulellah! Biz menedildiğimiz zaman öne geçenleriz," dedi ve bunu dört kere tekrarladı. Bunun üzerine Resulullah (sav.): "Eğer Hâlid [128] b. Velîd'in bana yazdığı mektupta Müslüman olduğunuzu ve savaşmaktan imtina ettiğinizi yazmasaydı başlarınızı önünüze atardım," dedi. Yezîd b. Abdülmedân: "Ya Resulellah! Vallahi biz ne sana ne de Hâlid'e hamdetmiş değiliz," dedi. Resulullah (sav.): "Kime hamdettiniz?" dedi. "Seninle bizi hidayete erdiren Allah'a hamdettik," dediler. Resulullah (sav.): "Doğru söylediniz," buyurdu. Resulullah (sav.): "Cahiliye döneminde düşmanınızı neyle yeniyordunuz?" dedi. "Kimseyi yenmiyorduk," dediler. Resulullah (sav.): "Bilakis sizinle savaşanları yeniyordunuz," dedi. Onlar: "Ya Resulellah! Doğrudur. Bizimle savaşanları yeniyorduk. Çünkü kulların oğullarıydık. Birleşiyor ve dağılmıyorduk. Hiç kimseye karşı zulmü başlatan biz olmazdık," dediler. Resulullah (sav.): "Doğru söylediniz," buyurdu. Sonra Resulullah (sav.): "Kays b. Husayn'ı Belhâris b. Ka'b'a emîr yaptı. Ardından Belhâris b. Ka'b şevvalin son günlerinde ya da zilkade ayının ilk günlerinde kavimlerine döndüler. Resulullah (sav.) dört ay sonra vefat etti.

İbn Humeyd bize Seleme ve İbn İshâk'tan naklen Abdullah b. Ebî Bekir'in şöyle dediğini anlattı:

Resulullah (sav.), heyetler döndükten sonra onlara dinlerini belletmek, sünneti ve İslam'ın esaslarını öğretmek ve zekâtlarını onlardan almak üzere Benü'l-Hâris b. Ka'b'a, Amr b. Hazım el-Ensârî en-Neccâr'ı gönderdi. Bu hususta ona bir yetki ahitnamesi yazdı. Ahitnamede talimat ve emirlerini yazdı. Ahitname şöyledir: Bismillahirrahmânirrahîm. Bu ahitname Allah ve Resulü'nden bir açıklamadır: "*Ey iman edenler! Akitleri yerine getirin.*"[44] Muhammed Peygamber'den onu Yemen'e gönderdiği zaman Amr b. Hazm'a akdidir. Ona bütün işlerinde Allah'ın takvasıyla hareket etmesini emretti. Zira Allah takva sahipleri ve ihsan sahipleriyledir. Ona, Allah'ın emrettiği gibi hakkı ikame etmesini, insanlara hayrı müjdelemesini ve onlara hayrı emretmesini, insanlara Kur'an'ı öğretmesini, dini belletmesini, insanları kötülükten sakındırmasını emretti. Ancak taharet üzere olanların Kur'an'a dokunabileceğini bildirmesini, insanlara haklarını ve vecibelerini öğretmesini, haklı olduklarında insanlara yumuşak davranmayı, zalim olduklarında ise onlara sert davranmayı tavsiye etti. Zira Allah zulmü çirkin görmüş ve onu yasaklamıştır. Allah şöyle buyurdu: "*Bilesin ki Allah'ın laneti zalimlerin üzerinedir.*"[45] İnsanları cennetle ve ona vesile olan amelle
[129] müjdelemeli, cehennemle ve ona vesile olan amel konusunda da onları uyarmalıdır. Dinde vukuf sahibi olmaları için insanlarla ilgilenmeli, insanlara haccın hükümlerini, farzlarını ve sünnetlerini, büyük ve küçük hacla –umre– ilgili Allah'ın emirlerini öğretmelidir. İnsanların, omuzlarını kapatacak şekilde olan (büyük olan tek parça elbise hariç) tek parça ve küçük bir elbiseyle namaz kılmaktan kaçınmaları, tek parça bir elbiseyle yetinilerek avret mahallini açıkta bırakma konusunda onları uyarmalıdır. Yine saçın dalgalandırılıp geriye salınması konusunda da insanları uyarmalıdır. İnsanlar arasında savaş olduğunda onları aşiret ve kabilelere davette

44 Mâide, 5/1.
45 Hûd, 11/18.

bulunmaktan sakındırılmalıdır.[46] Davet yalnız şeriki olmayan Allah için olmalıdır. Kim Allah'a değil, aşiret ve kabilelere davet ederse Allah'a davet edinceye kadar kılıçla bertaraf edilmelidir. Allah'ın emrettiği gibi insanlara abdest almalarını, bunun için yüz, dirseklere kadar el ve kollar, topuklara kadar ayaklarını yıkamalarını ve başlarını mesh etmelerini emretmelidir. Namazı vaktinde kılmayı, rükûu tam yapmayı, huşuyla namaz kılmayı şafak söktüğü vakit sabah namazını, güneşin gökyüzünün ortasını aştığında öğle namazını, güneş batmaya doğru batıya meylettiğinde ikindi namazını, geceye doğru adım atarken ve yıldızlar belirmeden akşam namazını, gece başlarken yatsı namazını kılmayı emretmelidir. Cuma namazına çağrı yapıldığında cumaya gitmeyi ve gitmeden önce yıkanmayı emretmelidir. Peygamber (sav.) Amr b. Hazm'a, ganimetlerden Allah'ın payı olan humusu, müminlere farz kılınan zekâtı tahsil etmesini de emretmiştir. Yağmurla sulanan mahsulden onda bir, kovalarla sulanan arazinin mahsulünden öşrün yarısı (yüzde beş) zekât düşer. Her on deveye iki koyun, yirmi deveye dört koyun düşer. Kırk sığıra bir inek, otuz sığıra bir yaşını tamamlayıp iki yaşına girmiş erkek veya dişi sığır düşer. Merada beslenen her kırk koyuna bir davar düşer. Bunlar Allah'ın müminlere farz kıldığı zekât vecibesidir. Bundan fazla veren onun için daha hayırlıdır. Yahudi ve Hristiyanlardan kim kendi iradesiyle ve samimi olarak Müslüman olur ve gereklerini yaparsa onlar müminlerdendir. Müminlerle aynı haklara sahip ve aynı mükellefiyetle mükelleftir. Kim de Hristiyanlığında veya Yahudiliğinde kalırsa dininden saptırılmaz. Onlardan reşit olan her erkek

46 Resulullah'ın (sav.) o günkü Arap toplumuna karşı verdiği mücadele iyi incelendiğinde kavmiyetçiliğin nüvesini teşkil eden kabileciliğin ortadan kaldırılması için özel bir gayret gösterdiği görülür. Hatta ilk bakışta Resulullah'ın (sav.) benzer yöntemlere başvurduğu kanaatine varılabilir. Ancak kabilelerin yeni dine ve yeni sosyal düzene intibakını sağlamak için kerhen de olsa baskınlara ve silahlı müdahalelere ihtiyaç duyulmuştur. Bu mücadelenin arka planında basit ganimet ve servet devşirme amaçları bulunmamaktadır. Resulullah'ın amili Amr b. Hazm'ın görev kararnamesinde ifade ettiği ve kabile ve kavmiyetçiliği hedef alması Resulullah'ın (sav.) ve İslam'ın toplum tasavvuru ve dünya görüşü hakkında bir fikir vermektedir (çev.).

ve kadına, hür ve köleye yıllık tam bir dinar veya değerinde elbise vergi düşer. Bu vergiyi ödeyen Allah'ın ve Resulü'nün zimmetindedir (güvencesi). Bundan imtina edenler Allah'ın, Resulü'nün ve müminlerin hasmıdır.

* * *

[130] Vâkıdî dedi: Resulullah (sav.) vefat ederken Amr b. Hazm, Necrân'daki amiliydi

* * *

Vâkıdî dedi: Bu yılın şevval ayında Selâmân heyeti Resulullah'a (sav.) geldi. Heyet yedi kişiden oluşuyordu ve başlarında Habîb es-Selâmânî bulunuyordu.

Bu yılın ramazan ayında Gassân heyeti geldi.

Yine bu yılın ramazan ayında Gâmid heyeti geldi.

* * *

Ezd Heyetinin Gelişi

Bu yıl içinde Ezd heyeti geldi. Başlarında Sured b. Abdullah vardı ve on küsur kişiden oluşuyordu.

İbn Humeyd bize Seleme ve İbn İshâk'tan naklen Abdullah b. Ebî Bekir'in şöyle dediğini rivayet etti:

Sured b. Abdullah el-Ezdî bir heyetle Resulullah'a (sav.) geldi. Müslüman oldu ve güzel bir İslami sürece girdi. Allah onu, kavmine emîr yaptı. Resulullah (sav.) ona, yakınlarından Müslüman olanlarla birlikte müşrik Yemen kabilelerine karşı cihat etmesini emretti. Bu maksatla Sured b. Abdullah Resulullah'ın emriyle bir askerî birlikle Cüreş üzerine yürüdü. O gün için muhkem bir şehir konumunda olan Cüreş, Yemen kabilelerinin bulunduğu bir merkezdi. Müslümanların yürüyüşünü haber alınca Has'am kabilesi de onlara katıldı. Yaklaşık bir ay süreyle Müslümanlar onları kuşattılar. Kabileler kuşatmaya karşı direndiler. Bunun üzerine Sured geri döndü. Keşr Dağına ulaşınca Cüreş ehli yenildiklerini farz ederek peşine düştüler. Ona yetişince onlara musallat oldu, onları bertaraf etti. Diğer yandan Cüreş ehli Resulullah'a iki temsilci gönder-

mişlerdi. Bunlar bir arayış ve beklenti içindeydiler. Bir gün ikindiden sonra akşama doğru Resulullah'ın (sav.) yanında otururken Resulullah: "Şekr hangi diyarda bulunuyor?" dedi. Cüreşli adamlar: "Ya Resulellah! Bizim memleketimizde Keşr [131] adında bir dağ var. Cüreşliler ismini böyle telaffuz ediyorlar," dediler. Resulullah (sav.): "O Keşr değil, Şekr'dir," buyurdu. Adamlar: "Ya Resulellah! Ne oldu?" dediler. "Allah'ın kurbanları şimdi orada kesiliyor," dedi. İki adam Ebû Bekir ve Ömer ile görüştüler. Onlara: "Resulullah (sav.) kavminizin ölümünü size haber veriyor, ona gidin ve kavminizin karşı karşıya bulunduğu bu durumu kaldırması için Allah'a dua etmesini dileğin," dediler. Bunun üzerine Resulullah'tan dua etmesini istediler. Resulullah (sav.): "Allah'ım, onların içinde bulunduğu sıkıntıyı kaldır," diye dua etti. İki adam memleketlerine gitmek için Resulullah'ın yanından çıktılar. Dönünce Sured b. Abdullah'ın onlara musallat olduğunu ve Resulullah'ın onlarla ilgili konuştuğu saatte kayıplara maruz kaldıklarını gördüler. Ardından Cüreş heyeti yola çıktı ve Resulullah'a (sav.) giderek Müslüman oldular. Resulullah (sav.) onlar için beldelerinin etrafında sınırları belirli bir mera tahsis etti. Bu merada atlar, binek hayvanları, çift sürmekte kullanılan sığırlar otlayacaktı. Kim bunun dışındaki hayvanlarını otlatırsa malına haram karışmış olur. Öte yandan Has'am Cahiliye döneminde Ezd'e baskınlar yapar ve zayiat verdirirdi. Bu saldırılarını haram aylarda bile yapmaktan çekinmezdi. Ezd'den bir şair bu gaza hakkında şöyle demiştir:

Öyle bir gaza gerçekleştirdik ki başarısız değildi. Katırlar, atlar ve eşekler belli başlı bineklerdi.

Himyer'e, beldelerine, kalelerine ve büyük binalarına gittik. Has'am topluluğu yayılmış uyarıcılarla karşılaştı.

İçimdeki sıkıntı yükünü üzerimden attım. Artık umurumda değildir. İster boyun eğsinler isterse asi olsunlar.

* * *

Ali b. Ebî Tâlib'in Yemen Seriyesi

Ravi dedi: Bu yılın ramazan ayında Resulullah (sav.) Ali b. Ebî Tâlib'i bir birliğin başında Yemen'e gönderdi.

Ebû Küreyb ve Muhammed b. Amr b. Heyyâc bize Yahyâ b. Abdurrahman el-E-
[132] zecî, İbrâhim b. Yûsuf, babası, Ebû İshâk ve Berâ b. Âzib'den şöyle dediğini anlattı:

Resulullah (sav.), Yemen halkını İslam'a davet etmek üzere Hâlid b. Velîd'i Yemen'e gönderdi. Ben de onların içindeydim. Altı ay boyunca orada kaldı, ancak ona bir cevap vermediler. Bunun üzerine Peygamber (sav.) Ali b. Ebî Tâlib'i göndererek ona Hâlid'i ve maiyetindekileri geri göndermesini emretti. Hâlid b. Velîd'in maiyetindekilerden ona katılmak isteyen olursa onun talebini kabul etmesini söyledi.

Berâ dedi: Ben de ona katılanlardan idim. Yemen'in önüne vardığımızda Yemenliler bizden haberdar oldular. Bu sebeple toplanıp bize karşı hazırlık yaptılar. Ali bize sabah namazını kıldırdı. Namazını bitirince bizi tek bir saf hâlinde topladı ve önümüzde durdu. Allah'a hamd ve senada bulundu. Akabinde Resulullah'ın mektubunu okudu. Bunun üzerine Hemdân kabilesi bir günde topyekûn Müslüman oldu. Ali durumu Resulullah'a (sav.) yazdı. Resulullah mektubu okuyunca secdeye kapandı. Sonra oturdu ve şöyle dedi: "Hemdân'a selam olsun, Hemdân'a selam olsun!" Ardından Yemen halkı peş peşe Müslüman oldu.

* * *

Zübeyd Heyetinin Gelişi

Bu yıl içinde Zübeyd heyeti Müslüman olarak Resulullah'a (sav.) geldiler.

İbn Humeyd bize Seleme ve Muhammed b. İshâk'tan naklen Abdullah b. Ebî Bekir'in şöyle dediğini rivayet etti:

Amr b. Ma'dîkerib maiyetinde Zübeyd'den bir heyet olduğu hâlde Resulullah'a (sav.) geldi ve Müslüman oldu. Amr b. Ma'dîkerib, Resulullah'ın peygamberliğinden haberdar olunca Kays b. Mekşûh el-Murâdî'ye: "Ey Kays! Hâlen kavminin büyüğüsün. Bize anlatıldığına göre Hicaz'da peygamber olduğunu iddia eden Muhammed adında bir kişi ortaya çıkmıştır.

Yanına gidelim de yakından onu tanıyalım. Eğer iddia ettiği gibi bir peygamberse sen onu tanıyacaksın, değilse de hakkında gerçek bilgi sahibi olacağız," dedi. Kays, Amr'ın bu fikrini kabul etmedi ve görüşünü hafife aldı.

Bunun üzerine Amr b. Ma'dîkerib bineğine binerek Resu- [133]
lullah'a (sav.) gitti ve onu tasdik ederek ona iman etti. Kays bunu öğrenince: "Bana muhalefet etti ve görüşüme itibar etmedi," diyerek Amr'a kızdı ve onu tehdit etti. Bunun üzerine Amr şu manzumeyi dillendirdi:

San'â'da karşılaştığımız gün sana gerçekliği belli olan bir teklifte bulunmuştum.

Allah'tan korkmanı sana tavsiye ettim, ancak sen bu iyiliğe tehditle mukabele ediyorsun.

Kazığı onu bağlamış eşek gibi güzel emel ve ümitlerden ayrı kaldın.

Beni bertaraf etmeyi düşünüyorsun. Benim de arzum aslan gibi atına binmiş bir muharip olarak sana karşı savaşmaktır.

Sırtımda sert zemini suyunu arındırdığı göl gibi geniş bir zırh vardır.

Kırdığın mızrağın parçaları havada uçuşurken onu geri çevirirsin.

Benimle karşılaşırsan yelesi uzun bir aslanla karşılaşmış olacaksın.

Pençesi büyük, iri ve omuzları çıkık, büyük bir aslanla karşılaşmış olursun.

Hasmı boynuzuyla ona saldırmaya yeltenirse onu pençesiyle yakalar.

Onu yakalar, havaya kaldırır sonra yere çalarak bertaraf eder.

Beynini dağıtır, onu parçalar, yer ve bir çırpıda yutar.

Elleri ve dişleriyle elde ettiklerini paylaşmak hususunda zalim ve cimridir.

Ne zaman öfkelense veya kızdırılırsa bir şeyi onaylaması mümkün [134]
olmaz.

O zaman âdeta ağzından köpükler çıkan erkek deve gibi kükrer.

Sivrisineklerin tasallutuna maruz kalmış ve hareket imkânı kısıtlanmış olarak akşamladı.

Artık beni tehdit etmekten vazgeç. Pazusu yumuşak birini bul da onları tehdit et.

Beni etrafında sakinleri bol olan bir yurda yerleştirdi.

Ravi dedi: Amr b. Ma'dîkerib, kavmi Benî Zübeyd arasında ikamet etti. Onların başında Ferve b. Müseyk el-Murâdî bulunuyordu. Resulullah (sav.) vefat edince Amr, İslam'dan döndü. Dinden dönünce şöyle dedi:

Ferve'nin mülkünü kötü bir mülk olarak bulduk. Burnu idrarı koklayan eşek gibidir.

Ebû Umeyr'i gördüğün zaman kin ve ihanetiyle doğum akıntılarını görür gibi olursun.

* * *

Ferve b. Müseyk el-Murâdî'nin Gelişi

Bu yılda –hicrî 10. yıl– Amr b. Ma'dîkerib'den önce Ferve b. Müseyk el-Murâdî, Kinde liderlerinden ayrılarak Resulullah'a (sav.) geldi. İbn Humeyd bize Seleme ve İbn İshâk'tan naklen Abdullah b. Ebî Bekir'in şöyle dediğini rivayet etti: Ferve b. Müseyk el-Murâdî, Kinde krallarından ayrılarak ve onlara ters düşerek Resulullah'a (sav.) geldi. İslam'dan önce Murâd ile Hemdân arasında er-Rezm adı verilen bir muharebe vuku bulmuş ve bu muharebede Hemdân, Murâd'a karşı galip gelmiş ve onlara ağır zayiat verdirmişti. Bu muharebede Hemdân'ı sevk ve idare eden Ecda' b. Mâlik idi. Mâlik onları perişan etmişti. Ferve b. Müseyk şöyle demiştir:

[135] *Galip gelirsek biz eskiden beri galip geliyoruz. Yenilirsek de bir muharebeyi kaybetmek yenilgi sayılmaz.*

Öldürülürsek de korkumuz yoktur. Belki ölümümüz başkaları için bir ganimet gibi gelebilir.

Hayat böyledir, bazen lehte bazen de aleyhte tecelli eden bir mücadeledir.

İnsan bazen içinde bulunduğu duruma sevinir ve mutlu olur. Hatta bu güzellik yıllar boyu sürse de,

Zamanın musibetleri ona musallat olur ve önceki sevinçli hâlinden eser kalmaz.

Onlardan kim zamanın şüphesiyle imrenilecek duruma gelirse kendisi için zamanın musibetlerini bir hainlik gibi bulur.

Krallar yaşlanırsa biz de yaşlanırız. Kerem sahibi insanlar hayatta kalırsa biz de hayatta kalıcıyız.

Zaman kavmimin büyüklerini yok ettiyse önceki nesilleri de yok etmiştir.

Ferve b. Müseyk, Kinde krallarından ayrılarak Resulullah'a (sav.) gelince şu beyitleri dile getirdi:

Siyatik rahatsızlığı ayağa ihanet ettiği Kinde krallarının yüz çevirip isyan ettiklerini görünce;

Faziletini ve güzel sevabını umarak bineğimi yönlendirdim ve Muhammed'e doğru yola çıktım.

Ravi dedi: Ferve, Resulullah'ın (sav.) yanına varınca –bana anlatıldığına göre– Resulullah ona: "Ey Ferve! Rezm Savaşında kavminin başına gelenler sana çok mu dokundu?" diye sordu. Ferve: "Ya Resulellah! Rezm Savaşında kavmimin başına gelenler kimin kavminin başına gelse ona dokunur," dedi. Re- [136]
sulullah (sav.): "Bu durum İslam'da kavminin hayrına vesile olacaktır," buyurdu. Resulullah (sav.), Ferve'yi Murâd, Zübeyd ve Mezhic'e amil olarak görevlendirdi. Hâlid b. Saîd b. el-Âs'ı da zekât memuru olarak onunla gönderdi ve Resulullah (sav.) vefat edinceye kadar yanında kaldı.

Ebû Küreyb ve Süfyân b. Vekî' bize Ebû Üsâme, Mücâlid, Âmir ve Ferve b. Müseyk'ten naklen şöyle dediğini anlattı:

Resulullah (sav.) ona: "Hemdân ile muharebenizden nefret ediyor musun?" diye buyurunca "Evet, ya Resulellah! Yakınları ve aşireti telef etti," dedim. Resulullah (sav.): "(İnşallah) geride kalanların hayrına vesile olacak," buyurdu.

* * *

Abdülkays Heyeti

Cârûd'un Abdülkays Heyetiyle Gelmesi

Bu yılda Abdülkays heyeti geldi.

İbn Humeyd bize Seleme'den naklen İbn İshâk'ın şöyle dediğini anlattı:

Abdülkays'tan Cârûd b. Amr b. Haneş b. el-Muallâ, Abdülkays heyeti başında Resulullah'a (sav.) geldi. Cârûd, Hristiyan idi.

İbn Humeyd bize Seleme, İbn İshâk ve Hasan b. Dînâr'dan naklen Hasan'ın şöyle dediğini anlattı:

Cârûd, Resulullah'ın (sav.) yanına varınca Resulullah onunla konuştu ve onu İslam'a davet etti, İslam'ı kabul etmeye teşvik etti. Cârûd şöyle dedi: "Ey Muhammed! Benim bir dinim vardı. Şimdi o dini terk edip senin dinine gireceğim. Bana dinim hususunda güvence verir misin?" Resulullah (sav.): "Evet, sana garanti veriyorum ki Allah seni daha hayırlı bir dine hidayet etmiştir," buyurdu. Bunun üzerine Cârûd ve arkadaşları Müslüman oldular. Ardından Resulullah'tan (sav.) kendilerini yurtlarına ulaştıracak binek hayvanları talep ettiler. Resulullah (sav.): "Vallahi sizi taşıyacak bineklerim yoktur," buyurdu. "Ya Resulellah! Yurdumuzla aramızda insanların kaybolduğu mekânlar var. Bu yerler üzerinden yurdumuza gidelim mi?" dediler. Resulullah (sav.): "O yerlerden sakının. O mekânlar yakıcı ateş (gibidir)," buyurdu. Bunun üzerine Cârûd, kavmine gitmek üzere Resulullah'ın (sav.) yanından ayrıldı. Cârûd ölünceye kadar di-
[137] nine sağlam ve güzel bir şekilde bağlı kaldı. Riddet dönemini de idrak etti. Kavminden aldatıcı Münzir b. Nu'mân b. Münzir'e uyarak eski dinlerine dönenler olunca Cârûd hak şahitliği yaptı ve insanları İslam'a davet etti ve şöyle dedi: "Ey insanlar! Şehadet ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur ve Muhammed O'nun kulu ve resulüdür. Şehadet getirmeyenleri de menederim."

Resulullah (sav.) Mekke fethinden önce Alâ b. el-Hadramî'yi Münzir b. Sâvâ el-Abdî'ye göndermişti. Bunun üzerine Münzir, Müslüman oldu ve güzel bir İslami yaşam sürdü ve Resulullah'ın (sav.) vefatından sonra ve Bahreyn ehlinin riddetinden önce Alâ el-Hadramî de Resulullah'ın valisi olarak yanındayken vefat etmiştir.

* * *

Müseylime ve Benî Hanîfe Heyeti

Müseylime ile Birlikte Benî Hanîfe Heyetinin Gelişi

Yine bu yıl içinde Benî Hanîfe heyeti geldi.

İbn Humeyd bize Seleme'den naklen İbn İshâk'ın şöyle dediğini rivayet etti: Medine ehlinden bazı âlimlerimiz bana şöyle anlattılar:

Benî Hanîfe, Müseylime'yi Resulullah'a (sav.) getirdiler. Onu elbiselerle örtmüşlerdi. Elinde hurma dalından yapılmış, ucun-

da halkalar bulunan bir asa vardı. Resulullah'ın yanına varınca –hâlâ elbiseyle onu örtüyorlardı– onunla konuştu. Resulullah ona: "Elindeki bu asayı benden isteseydin sana vermezdim," buyurdu.

İbn Humeyd bize Seleme ve İbn İshâk'tan naklen Benî Hanîfe'den Yemâmeli ihtiyar bir zattan şöyle dediğini nakletti: [138]

Müseylime ile ilgili nakledilenler bu tarzda değildi. Bu zat dedi ki: Benî Hanîfe heyeti Resulullah'a (sav.) geldiler ve Müseylime'yi hayvanlarının yanında bıraktılar. Müslüman olduklarında Resulullah'a (sav.) Müseylime'den söz ederek: "Ya Resulellah! Bir arkadaşımızı eşyamızın ve hayvanlarımızın yanında bıraktık," dediler. Bunun üzerine Resulullah (sav.) onlar için ne emrettiyse onun için de aynı şeyi emretti ve: "O sizden daha kötü durumda değildir. Nihayet arkadaşlarının eşyasını koruyor, Resulullah'ın (sav.) istediği de odur," buyurdu. Akabinde Resulullah'ın yanından ayrıldılar ve Müseylime'ye, Resulullah'ın verdiği şeyleri teslim ettiler. Ancak Müseylime, Yemâme'ye dönünce dinden döndü ve onların inançlarını yalanlayarak peygamberlik iddiasında bulundu. "Ben dinde ona ortak edildim," dedi. Heyettekilere: "Siz benden söz ederken Resulullah size, 'O sizden daha kötü durumda değildir,' demedi mi? Bu sözü ancak ona ortak kılındığımı bildiği için söyledi," dedi. Müseylime secili ve kafiyeli sözler söylemeye başladı. Bu sözlerinde Kur'an'ı taklit ederek şöyle diyordu: "Allah hamile kadına lütufta bulundu. Ona karnındaki organlar arasından hareket eden ve çaba gösteren bir canlı bağışladı." Müseylime onları namazdan muaf tuttu. Zina, şarap ve benzer haram fiilleri helal kıldı. Aynı zamanda Resulullah'ın (sav.) peygamber olduğuna şehadet ediyordu. Benî Hanîfe de bunun üzerinde karar kıldı. Ancak bu rivayetlerden hangisinin doğru olduğunu Allah bilir.

* * *

Kinde Heyeti

Eş'as b. Kays'ın Kinde Heyeti Başında Gelmesi

Ebû Ca'fer dedi: Bu yıl içinde Kinde heyeti geldi. Başlarında Eş'as b. Kays el-Kindî vardı.

İbn Humeyd bize Seleme ve İbn İshâk'tan naklen İbn Şihâb ez-Zührî'den şöyle dediğini rivayet etti:

[139] Eş'as b. Kays altmış süvariden oluşan bir heyetle Medine'ye geldiler. Mescidinde bulunan Resulullah'ın (sav.) huzuruna çıktılar. Saçlarını taramışlar ve gözlerine sürme çekmişlerdi. Kıyafet olarak Hibere kumaşından yapılmış, ipekle işlenmiş abiyeler vardı. İçeri girince Resulullah (sav.) onlara: "Müslüman olmadınız mı?" diye sordu. Onlar: "Evet, Müslüman olduk," dediler. Resulullah (sav.): "Boynunuzdaki bu ipek ne oluyor?" dedi. Bunun üzerine ipekleri söküp attılar.[47] Eş'as: "Ya Resulellah! Biz "Âkilü'l-Mürâr"ın oğullarıyız, sen de "Âkilu'l-Mürâr"ın oğlusun," dedi. Resulullah (sav.) gülümsedi ve: "Bu neseple Abbâs b. Abdülmuttalib'i ve Rebîa b. el-Hâris'i niteleyin," buyurdu. Rebîa ve Abbâs tüccar adamlardı. Arap diyarında seyahat ettiklerinde onlara kim oldukları sorulduğunda, "Biz 'Âkilü'l-Mürâr' oğullarındanız," derlerdi. Bununla iftihar ederlerdi. Zira bu aynı zamanda krallar olarak bilinen Kinde'ye nispet manasına geliyordu. Resulullah (sav.): "Biz Nadr b. Kinâne'nin oğullarıyız. Annelerimize nispeti öne çıkarıp babamıza nispetten sarfınazar etmeyiz," buyurdu. Bunun üzerine Eş'as b. Kays: "Ey Kindeliler! Anladınız mı? Bundan sonra farklı konuşanı seksen değnek cezasına çarptıracağım," dedi.

* * *

Vâkıdî dedi: Bu yıl içinde Muhârib heyeti de geldi.

Aynı yılda Rehâvîler heyeti de geldi.

Bu yıl içinde Necrân'dan el-Âkıb ve es-Seyyid heyetleri geldi ve Resulullah (sav.) onlara sulhname yazdı.

Vâkıdî dedi: Bu yılda Abs heyeti geldi.

47 Ziynet ve süslenmek için kullanılan altın ve lüks kıyafetler erkekler için tavsiye edilmediyse de bu kavramların izafi olduğu unutulmamalıdır. Ziynet kavramı zaman ve mekân içinde farklı tanımlamalara konu olabilir. Ancak temel gaye lüks ve israftan kaçınmaktır. İsraf devlet kurumlarında daha kötüdür ve çoğu zaman haram derecesinde bir tasarruftur ve hakların gaspı anlamına gelir. Dinî hassasiyeti olduğu kabul edilen devlet büyükleri gözünü korur gibi amme malını korumalıdır. Kişisel ve özel hayatında da insanın israftan uzak durması gerekir (çev.).

Bu yılda Sadif heyeti geldi ve Resulullah (sav.) Veda haccına katıldılar.

Vâkıdî dedi: Bu yılın şaban ayında Adî b. Hâtim et-Tâî geldi. [140]

Yine bu yıl içinde Herakleios'un yanında bulunan Ebû Âmir er-Râhib öldü. Bunun üzerine Kinâne b. Abd Yâleyl ve Alkame b. Ulâse mirasında ihtilafa düştüler. Ancak mirasın Kinâne b. Abd Yâleyl'in hakkı olduğuna hükmedildi. Alkame'ye: "Sen çadır adamısın, onların ikisi ise yerleşik hayatın insanlarıdır," dedi.

* * *

Rifâa b. Zeyd el-Cüzâmî'nin Gelişi

Bu yıl içinde Havlân heyeti geldi. Heyet on kişiden oluşuyordu.

İbn Humeyd bize Seleme ve İbn İshâk'tan naklen Yezîd b. Ebî Habîb'in şöyle dediğini anlattı:

Hudeybiye mütarekesi sürecinde ve Hayber harekâtından önce Rifâa b. Zeyd el-Cüzâmî ed-Dubeybî, Resulullah'a (sav.) geldi. Resulullah (sav.) bir hizmetçi hediye etti. Rifâa, Müslüman oldu ve güzel bir İslami yaşam sürdü. Resulullah (sav.), ona ve kavmine hitaben bir mektup yazarak ona verdi. Mektup şöyledir: "Bismillahirrahmânirrahîm. Resulullah Muhammed'den Rifâa b. Zeyd'e. Onu bütün kavmine ve onlara tâbi olanlara gönderiyorum. Onları Allah'a ve Resulü'ne davet edecek. Kim davete icabet ederse Allah ve Resulü'nün tarafıdır. Kim yüz çevirirse onun için iki ay aman vardır." Rifâa kavmine dönünce davetine icabet ettiler ve Müslüman oldular. Akabinde de Harretü'r-Reclâ bölgesine giderek burada yerleştiler.

İbn Humeyd bize Seleme ve İbn İshâk'tan naklen Cüzâm'dan güvenilir ve ilim sahibi bazı zevattan şöyle nakletti:

Rifâa b. Zeyd, Resulullah'ın mektubuyla dönüp kavmini İslam'a davet etmiş, kavmi de ona icabet ettiği sırada Resulullah tarafından Kayser'e gönderilen Dihye b. Halîfe el-Kelbî, ticari mallarıyla dönerken Şenâr adı verilen bir vadide Hüneyd

b. Avs ve oğlu Avs b. Hüneyd ed-Duley' –Duley', Cüzâm'ın bir koludur.– tarafından basıldı. Dihye'nin bütün eşyasını aldılar.
[141] Haber Rifâa'nın kavmi olan Benî Dubeyb'den Müslüman olmuş ve İslam davetine icabet etmiş bazı insanlara ulaştı. Bunlar, aralarında Benî Dubeyb'den Nu'mân b. Ebî Ciâl olduğu hâlde Hüneyd ve oğlunun üzerine gittiler. Aralarında çatışma çıktı. Kurre b. Eşkar ed-Dafârî ed-Duley'î: "Ben Lübnâ'nın –annesinin adı– oğluyum," diyerek meydan okudu ve Nu'mân b. Ebî Ciâl'e bir ok atarak dizinden vurdu. İsabet kaydedince, "Al sana, ben Lübnâ'nın oğluyum," dedi. Ravi dedi: Hassân b. Melle ed-Dubeybî daha önce Dihye b. Halîfe el-Kelbî ile buluşmuş ve el-Kelbî ona Fâtiha suresini öğretmişti. Grup Hüneyd ve oğlunun elinde bulunan malları kurtardılar ve Dihye'ye geri verdiler. Dihye yoluna devam etti ve Medine'ye vardı. Dihye, Resulullah'ın yanına gitti ve olayı anlatarak Hüneyd ve oğlunun kanının dökülmesini istedi. Bunun üzerine Resulullah (sav.) Zeyd b. Hârise'yi askerî bir birlikle onların üzerine gönderdi. –Zeyd'in Cüzâm gazasının sebebi bu olaydır.– Rifâa b. Zeyd, Resulullah'ın (sav.) mektubuyla döndüğünde Cüzâm'ın tümü, Vâil, bir kısım Selâmân ve Sa'd b. Hüzeym, Harretü'r-Reclâ'ya geçip burada konaklamışlardı. Rifâa b. Zeyd, Kurâ' Rabbe'de bulunuyordu. Durumdan haberdar değildi. Maiyetinde Benî Dubeyb'den insanlar vardı. Benî Dubeyb'in geri kalanları da Harre tarafından doğuya doğru uzanan bir vadide bulunuyorlardı. Zeyd b. Hârise'nin ordusu Evlâc tarafından ilerledi ve Harre yönünden baskın yaptı. Burada buldukları insanları ve malları ele geçirdiler. Hüneyd'i, oğlunu ve Benî Ahnef'ten iki, Benî Hasîb'den de bir adamı öldürdüler. Benî Dubeyb bunlardan haberdar olunca –bu sırada ordu Feyfâ Medân'daydı– Hassân b. Melle, Süveyd b. Zeyd'e ait Acâce adlı atına; Üneyf b. Melle, Melle'ye ait Riğâl adlı atına; Ebû Zeyd b. Amr, Şemir adlı atına bindiler ve yola çıktılar. Orduya yakın bir mevkie varınca Ebû Zeyd, Üneyf b. Melle'ye: "Bizi bırak ve git, zira senin dilinden korkuyoruz," dedi. Üneyf ayrıldı ve geride durdu. İki adam uzaklaşmamıştı ki Üneyf'in atı ayağıyla yeri eşip sıçramaya başladı. Üneyf atına: "Görüyorum ki benden çok sen

kendi arkadaşlarına bağlısın," dedi ve atının yularını saldı ve iki arkadaşına yetişti. Ona: "Tamam, gelmesine geldin; ancak dilini tut ve bizi bir uğursuzlukla karşı karşıya getirme," dediler. Kendi aralarında Hassân b. Melle'den başka kimsenin konuşmaması hususunda anlaştılar. Cahiliye döneminde bir [142] parolaları vardı. Birisi kılıcıyla hasmına vurmak istediği zaman: Başkaldır anlamında "Sûrî" derdi.

Orduya tam yaklaştıklarında askerler onlara karşı hareket geçtiler. Hassân: "Biz Müslümanız," dedi. Onları ilk karşılaya siyah atlı ve mızrağını sallayıp duran bir kişiydi. Sonra mızrağını atının omuzlarına dikmiş gibi yaptı ve kendi kendine: "Gayret göster ve azat et," dedi ve onları önüne katarak götürmeye başladı. Tam bu sırada Üneyf: "Sûrî," dedi. Hassân: "Yavaş ol!" dedi. Zeyd b. Hârise'nin yanına vardıklarında Hassân ona: "Biz Müslümanız," dedi. Zeyd ona: "Fâtiha suresini oku," dedi. Hassân Fâtiha'yı okudu. Bunun üzerine Zeyd: "Orduya: 'Ahdini bozanlar hariç Allah bu insanların geldikleri yerleri basmayı haram kılmıştır,' diye seslenin," dedi. Bu sırada Hassân b. Melle'nin kız kardeşi ve Ebû Vebr b. Adî b. Ümeyye b. Dubeyb'in eşinin esirler arasında olduğu anlaşıldı. Zeyd, Hassân'a: "Onu al," dedi. Kadın Hassân'ın böğründen tuttu. Bunun üzerine Ümmü'l-Fezer ed-Duley'iyye: "Kızlarınızı götürüyorsunuz da annelerinizi bırakıyorsunuz!" dedi. Benî Hasîb'den bir adam: "O Benî Dubeyb'dendir," dedi. Kadın gün boyunca âdeta insanların dillerini büyüledi. Bazı askerler onu duyuca Zeyd b. Hârise'ye haber verdiler. Bunun üzerine Zeyd emir verdi ve Hassân'ın kız kardeşinin elleri çözüldü. Ona: "Allah hakkınızda hükmünü verinceye kadar amcanın kızlarıyla otur," dedi. Ardından döndüler. Zeyd, askerlerin onların vadisine inmesini yasakladı. Yakınlarıyla akşamladılar ve Süveyd b. Zeyd'i karanlık basıncaya kadar beklediler. Karanlıkta bineklerine binip Rifâa b. Zeyd'e gittiler. Gece vakti gidenler arasında Ebû Zeyd b. Amr, Ebû Şemmâs b. Amr, Süveyd b. Zeyd, Ba'ce b. Zeyd, Berza' b. Zeyd, Sa'lebe b. Amr, Mahrabe b. Adî, Üneyf b. Melle ve Hassân b. Melle vardı. Sabah vakti Harre'nin [143] arka tarafında Kurâ' Rabbe'deki Harre Leylâ'da bulunan bir

kuyu mevkiinde Rifâa'nın yanına vardılar. Hassân b. Melle, Rifâa'ya: "Sen burada oturmuş keçileri sağarken Cüzâm'ın kadınları esir olarak götürülmektedir. Getirdiğin mektuba kandılar," dedi. Bunun üzerine Rifâa devesinin getirilmesini istedi. Rifâa yükünü deveye yüklerken şu mısraı mırıldanıyordu:

Sen hayatta mısın, hayatta olan birine mi sesleniyorsun?

Ardından Rifâa maiyetindekilerle maktul Hasîbî'nin kardeşi Ümeyye b. Dufâre'yi yanına alarak sabah erkenden Harre yolundan giderek üç gün içinde Medine'ye ulaştılar ve doğruca mescide gittiler. Bir adam ona baktı ve: "Develerinizi burada çöktürmeyin, yoksa ayaklarını keserler," dedi. Bunun üzerine develer ayaktayken sırtlarından indiler. Resulullah'ın huzuruna girince, insanların arkasından dolanarak gelin, diye işaret etti. Rifâa söze başlayınca bir adam ayağa kalktı: "Ya Resulellah! Bunlar sahtekâr insanlardır," dedi ve bu sözü iki kere tekrarladı. Rifâa: "Bugün bize iyilik yapanlara Allah rahmet etsin," dedi. Akabinde Resulullah'ın (sav.) daha önce ona yazdığı ahitnameyi Resulullah'a vererek: "Buyurun ya Resulellah! Yazı eski, ihanet yeni!" dedi. Resulullah (sav.): "Ey genç! Oku ve duyur," dedi. Mektuplarını okuyup da durumlarını sorunca durumu haber verdiler. Resulullah (sav.) üç kere: "Öldürülenler hakkında ne yapalım?" dedi. Rifâa: "Ya Resulellah! Sen daha iyi bilirsin. Senin helal dediğine haram, haram dediğine de helal demeyiz," dedi. Ebû Zeyd b. Amr: "Ya Resulellah! Esirleri bize ver, öldürülenlerin davası iki ayağımın altındadır," dedi. Resulullah (sav.): "Ebû Zeyd, doğru söyledi. Ey Ali! Bin ve onlarla git," dedi. Ali: "Ey Allah'ın resulü! Zeyd bana itaat etmez," dedi. Resulullah: "Kılıcımı al," dedi ve kılıcını Ali'ye verdi. Ali: "Ya Resulellah! Bineğim yoktur," dedi. Bunun üzerine Resulullah ona Sa'lebe b. Amr'a ait Mikhâl adındaki deveyi verdi. Yola çıktılar. Yolda Zeyd b. Hârise'nin elçisiyle karşılaştılar. Sırtında bulunduğu deve, Ebû Vebr'e ait Şimr adlı deveydi. Adamı devenin sırtından indirdiler. Adam: "Ya Ali! Benim günahım ne?" dedi. Ali ona: "Mallarıdır. Onu tanıdılar ve aldılar," dedi. Arkasından yollarına devam ettiler ve orduyla Feyfâü'l-Fahleteyn'de karşılaştılar. Onların ellerinde

ne kadar malları varsa onu geri aldılar. Hatta kadına ait yün kıyafeti çekip çıkarıyorlardı.

Benî Âmir b. Sa'saa Heyeti [144]

İbn Humeyd bize Seleme, İbn İshâk ve Âsım b. Ömer b. Katâde'den şöyle dediğini rivayet etti:

Benî Âmir heyeti Resulullah'a (sav.) geldi. İçlerinde Âmir b. et-Tufeyl, Erbed b. Kays b. Mâlik b. Ca'fer ve Cabbâr b. Selmâ b. Mâlik b. Ca'fer vardı. Bu üç şahıs kavimlerinin büyükleri ve şeytani kabiliyetlere sahiptiler. Âmir b. et-Tufeyl, Resulullah'a ihanet etmek niyetiyle gelmişti. Kavmi ona: "Ey Âmir! İnsanlar Müslüman oldular sen de Müslüman ol," dediler. Âmir: "Vallahi Araplar bana itaat edinceye kadar mücadeleden geri durmayacağıma yemin etmiştim. Şimdi ben mi Kureyşli bu gencin peşinden gideceğim!" dedi. Sonra Erbed'e: "Adamın yanına gittiğimizde ben onu laf kalabalığıyla meşgul edeceğim. Yüzü bana dönükken sen kılıcınla onun işini bitir," dedi. Resulullah'ın (sav.) yanına vardıklarında Âmir: "Ya Muhammed! Benimle arkadaş ol," dedi. Resulullah (sav.): "Vallahi Allah'ı tek tanrı olarak tanımadıkça asla seninle dost olmayız," buyurdu. Adam tekrar: "Seninle arkadaş olalım," dedi. Sürekli konuşarak onu meşgul etti ve Erbed'den istediği hareketi gerçekleştirmesini bekledi. Ancak Erbed davranamadı. Âmir, Erbed'in durumunu görünce, "Ya Muhammed! Benimle dost ol," dedi. Resulullah (sav.): "Vallahi, Allah'ın birliğine ve ortağı olmadığına inanmadıkça seninle dost olmayız," dedi. Bunun üzerine Âmir: "Vallahi kalabalık, kırmızı atlar ve süvarilerle senin üzerine geleceğim," dedi. Adamlar ayrılınca Resulullah (sav.): "Allah'ım! Âmir b. et-Tufeyl'in şerrinden Sen beni koru," dedi. Âmir ise Erbed'e: "Ne oldu sana! Sana söylediğimi neden gerçekleştirmedin? Vallahi yeryüzünde senden korktuğum kadar hiç kimseden çekinmiyordum. Vallahi bugünden sonra senden hiç çekinmeyeceğim," dedi. Erbed: "Acele etme. Vallahi ne kadar kılıcıma davranmak istediysem adamla aramıza giriyor ve senden başka kimseyi görmüyordum. Seni mi öldürseydim," dedi. Bunun üzerine Âmir b. et-Tufeyl şöyle dedi:

Elçi gördüklerinle gönderildi. Bana öyle geliyor ki azimle hasımlara baskınlar yapacağız.

Medine'ye zayıf bünyeyle gittik. Ancak orada Ensarı öldürdük.

Heyet yurduna dönerken Âmir b. et-Tufeyl yolun bir men-
[145] zilinde Allah'ın gönderdiği vebaya boynundan yakalandı ve orada öldü. Benî Selûl'den bir kadının evindeydi. Şöyle diyordu: "Ey Benî Âmir! Bu genç devenin maruz kaldığı "gudde" hastalığı mı? Ölüm Benî Selûl'den bir kadının evinde mi, gelip çattı?" Arkadaşları onu orada gömdükten sonra yola çıktılar ve bir süre sonra Benî Âmir yurduna vardılar. Vardıktan sonra kavimlerinden insanlar geldiler ve: "Ey Erbed! Haberler nasıl?" dediler. Erbed: "Hiçbir şey! Vallahi bizi bir şeye ibadet etmeye davet etti. Dilerdim ki şimdi yanımda olsa da oklarımı ona yöneltsem de öldürsem," dedi. Bir veya iki gün sonra çıktı ve devesini satmaya gitti. Ancak ona ve devesine yıldırım çarptı ve ikisini yaktı. Erbed, Lebîd b. Rebîa'nın ana bir kardeşiydi.

Zeyd el-Hayl ve Tay Heyeti

Zeyd el-Hayl Başkanlığında Tay Heyetinin Gelişi

Tay heyeti başlarında liderleri Zeyd el-Hayl olduğu hâlde Resulullah'a (sav.) geldi. Huzuruna vardıklarında onunla konuştular. O da onları İslam'a davet etti. Bunun üzerine Müslüman oldular ve güzel bir İslami yaşam sürdüler.

İbn Humeyd bize Seleme ve İbn İshâk'tan naklen Tay'dan bazı zevattan şöyle rivayet etti:

Resulullah (sav.) şöyle buyurdu: "Araplardan kimin faziletinden bahsedildiyse onlar bana gelince değerinin söylenenden daha az olduğunu gördüm. Zeyd el-Hayl hariç. O anlatılanlardan daha kıymetli çıktı." Bu sebeple Resulullah onu Zeyd el-Hayr, diye adlandırdı. Ona bir safran sahasını ve bazı toprak parçalarını ikta etti ve buna dair ona yazılı bir senet verdi. Zeyd yurduna gitmek üzere Resulullah'ın yanından ayrılınca Resulullah: "Zeyd, Medine'nin sıtmasına –sıtma kelimesi ve Ümmü Meldem yerine başka bir kelime kullandı. Ancak ravi onu tespit edemedi– yakalanmazsa başka bir şey ona

isabet etmeyecek," dedi. Zeyd, Necid'i geçtikten sonra Ferde diye bilinen bir su kuyusu mevkiine varınca sıtmaya yakalandı ve onun etkisiyle öldü. Zeyd öleceğini hissedince şu beyitleri dillendirdi:

Kavmimden sabah vakti güneş doğarken ayrılıyor muyum? Ferde'de yardım eden bir evde terk edilecek miyim?

Bir gün hastalansam hastalandığımda benim ziyaretime gelenler olur ve bundan kurtulmayan bitap düşer.

Zeyd ölünce karısı Resulullah'ın bazı yerleri kendisine ikta [146] ettiğine dair senetleri yaktı.

* * *

Müseylime ile Resulullah'ın Mektupları

Müseylime'nin Resulullah'a Mektubu ve Resulullah'ın Cevabı

Bu yıl içinde Müseylime, Resulullah'a bir mektup yazarak nübüvvette kendisine ortak kılındığını ifade etti.

İbn Humeyd bize Seleme, İbn İshâk ve Abdullah b. Ebî Bekir'den şöyle rivayet etti:

Müseylime b. Habîb el-Kezzâb, Resulullah (sav.) şöyle yazmıştı: Allah'ın resulü Müseylime'den Resulullah Muhammed'e. Selam sana. Peygamberlikte sana ortak kılındım. Yeryüzünün yarısı bizim yarısı da Kureyş'indir. Ancak Kureyş haksızlık eden bir kavimdir.

Bu mektubu iki ulak getirdi.

İbn Humeyd bize Seleme, İbn İshâk ve Eşca'dan yaşlı bir zattan; Ali b. Mücâhid ise Ebû Mâlik el-Eşcaî, Seleme b. Nuaym b. Mes'ûd el-Eşcaî ve babası Nuaym'den şöyle rivayet ettiler: Nuaym dedi ki:

Müseylime'nin mektubunu okuyunca Resulullah'ın (sav.), Müseylime'nin iki adamına şöyle dediğine şahit oldum: "Siz bu işe ne dersiniz?" Onlar: "Onun söylediği gibi söylüyoruz," dediler. Bunun üzerine Resulullah (sav.) şöyle buyurdu: "Vallahi, elçiler öldürülmez. Yoksa ikinizin de boynunu vuracaktım!"

Sonra Müseylime'ye şöyle yazdı: Bismillahirrahmânirrahîm. Resulullah Muhammed'den Müseylimetü'l-Kezzâb'a.

Hidayete uyanlara selam olsun. Yeryüzü Allah'ın mülküdür. Onu kullarından dilediğine miras kılacaktır. Akıbet takva sahiplerinindir. Ravi dedi: Bu mesaj teatisi hicrî onuncu yılın sonunda vuku buldu.

Ebû Ca'fer dedi: Bir rivayete göre Müseylime'nin ve diğer yalancıların peygamberlik iddiaları Resulullah'ın (sav.) Veda haccı ve ölüm hastalığından sonrasına tesadüf etmiştir.

[147] Ubeydullah b. Saîd ez-Zührî bize şöyle dedi: Amcam Ya'kûb b. İbrâhim, Seyf b. Ömer –Serî bana yazarak Şuayb b. İbrâhim et-Temîmî ve Seyf b. Ömer et-Temîmî el-Üseydî–, Abdullah b. Saîd b. Sâbit b. el-Ciz' el-Ensârî Resulullah'ın (sav.) kölesi Ubeyd ve kölesi Ebû Müveyhibe'den şöyle rivayet etti:

Resulullah (sav.) Veda haccından Medine'ye döndükten sonra yolculukta rahatsızlandı. Buna dair haberlerde Resulullah'ın (sav.) rahatsızlandığı ve bazı şikâyetleri olduğu söyleniyordu. Bunun üzerine Esved, Yemen'de, Müseylime de Yemâme'de peygamberlik iddiasında bulundular. Bunlara dair haberler Resulullah (sav.) ulaştı. Arkasından Benî Esed diyarında Tuleyha adında bir kişi, Resulullah (sav.) kendine geldikten sonra peygamberlik iddiasında bulundu. Sonra Resulullah (sav.) muharrem ayında tekrar rahatsızlandı ve bu hastalıkta vefat etti.

* * *

Vali ve Zekât Amillerinin Tayini

Ebû Ca'fer dedi: Resulullah (sav.) İslam'ın girdiği bütün memleketlere zekât amilleri tayin etti.

İbn Humeyd bize Seleme ve İbn İshâk'tan naklen Abdullah b. Ebî Bekir'in şöyle dediğini rivayet etti:

Resulullah (sav.) zekât işlerini tedvir etmek üzere Müslümanların ayak bastığı bütün memleketlere emîr ve amiller göndermişti. Muhâcir b. Ebî Ümeyye b. el-Mugîre'yi San'â'ya göndermiş ve bu görevdeyken el-Ansî ona başkaldırdı. Benî Beyâde el-Ensârî'den Ziyâd b. Lebîd'i Hadramut'a, Adî b. Hâtim'i de zekât amili olarak Tay ve Esed kabilelerine, Mâlik b. Nüveyre'yi Benî Hanzale'ye gönderirken Benî Sa'd zekâtının sorumluluğunu onlardan iki zata tevdi etti. Alâ b. el-Had-

ramî'yi Bahreyn'e, Ali b. Ebî Tâlib'i de Necrân'a zekâtları toplamak ve cizye vergisini Medine'ye getirmek üzere gönderdi.

* * *

Veda Haccı [148]

Hicrî onuncu yılın zilkade ayı girince Peygamber (sav.) hacca gitmek üzere hazırlandı ve insanlara da hazırlanmalarını emretti.

İbn Humeyd bize Seleme, İbn İshâk, Abdurrahman b. Kâsım, babası Kâsım ve Peygamber'in (sav.) zevcesi Âişe'den şöyle dediğini rivayet etti:

Peygamber (sav.) zilkadenin bitimine beş gün kala hac için yola çıktı. Onun ve insanların dilinde yalnız hac vardı. Resulullah ve insanların ileri gelenleri kurbanlarını da getirmişlerdi. Resulullah kurban getirenler hariç insanlara umre ziyaretinden sonra ihramdan çıkmalarını emretti. O gün âdet gördüm. Resulullah içeri girdiğinde ağlıyordum. Bana: "Ey Âişe! Neyin var? Herhâlde âdet gördün," diye söyledi. Ben: "Evet, keşke bu yıl sizinle çıkmasaydım," dedim. Resulullah (sav.): "Böyle deme, tavaf dışında bütün hacılar gibi hac ibadetinin icaplarını yerine getireceksin," buyurdu. Resulullah (sav.) Mekke'ye girdi ve kurban getirenler hariç insanlar ve Resulullah'ın zevceleri umre yaptıktan sonra ihramdan çıktılar. Kurban Bayramı günü evime çok miktarda sığır eti getirildi. "Bu nedir?" dedim. Dediler ki: Resulullah (sav.) eşleri için sığır kurbanlar kesti. Teşrik günlerinden sonraki gecede Resulullah beni kardeşim Abdurrahman b. Ebî Bekir ile Ten'îm'den yapamadığım umre ziyaretimi kaza etmek üzere gönderdi.

İbn Humeyd bize Seleme ve İbn İshâk'tan naklen İbn Ebî Necîh'in şöyle dediğini anlattı:

Resulullah (sav.) Ali b. Ebî Tâlib'i Necrân'a göndermişti. Resulullah, Mekke'de ihramlı olduğu hâlde onunla karşılaştı. Ali, [149]
Fâtıma'nın yanına girdi. Onu ihramdan çıkmış gibi davrandığını görünce, "Ey Resulullah'ın kızı! Ne oluyor?" dedi. Fâtıma: "Resulullah bize: 'Umre yaptıktan sonra ihramdan çıkın,' buyurdu; biz de öyle yaptık," dedi. Ali, Resulullah'ın (sav.) yanına gitti. Görevi hakkında Resulullah'a (sav.) bilgi verdikten sonra

Resulullah ona: "Diğer insanlar gibi git tavafını yap ve ihramdan çık," dedi. Ali: "Ya Resulellah! Senin gibi niyet ettim," dedi. Resulullah: "Git ve arkadaşların nasıl yapıyorsa sen de öyle yap," dedi: Ali: "Ya Resulellah! Allah'ım, kulun ve Resulü'nün niyet ettiği gibi hacca niyet ettim," dedim. Resulullah: "Kurbanın var mı?" dedi. Hayır, dedim. Ravi dedi: Bunun üzerine Resulullah (sav.) onu kendi kurbanına ortak etti ve Resulullah gibi ihramda kaldı. Hac ibadetini tamamlayıp da Resulullah ikisi adına kurban kesince ihramdan çıktılar.

İbn Humeyd bize Seleme, İbn İshâk, Yahyâ b. Abdullah b. Abdurrahman b. Ebî Amre ve Yezîd b. Talha b. Yezîd b. Rükâne'den şöyle dediğini rivayet etti:

Ali b. Ebî Tâlib Mekke'de Resulullah'ın (sav.) maiyetinde olmak üzere Yemen'den acilen ayrıldı ve askerlerinin başına adamlarından birini vekil bıraktı. Adam Ali b. Ebî Tâlib'in zimmetinde bulunan elbiseleri bazı adamlara giydirmeye yeltendi. Askerler Mekke'ye yaklaşınca Ali onları karşılamaya çıktı. Ali elbiseleri görünce adama: "Bunlar da ne?" diye sordu. Adam: "Geldiklerinde insanlar onları güzel kıyafetler içinde görsünler istedim," dedi. Ali: "Resulullah (sav.) ile karşılaşmadan hemen elbiseleri çıkart," dedi. Bunun üzerine adam elbiseleri topladı ve tekrar yerine koydu. Ancak askerler, kendilerine yapılandan ötürü rahatsızlıklarını ifade ettiler.

İbn Humeyd bize Seleme, Muhammed b. İshâk, Abdullah b. Abdurrahman b. Ma'mer b. Hazm, Süleymân b. Muhammed b. Ka'b b. Ucre, halası ve Ebû Saîd el-Hudrî'nin zevcesi Zeyneb bint Ka'b Ucre'den naklen Ebû Saîd el-Hudrî'nin şöyle dediğini rivayet etti:

İnsanlar Ali'yi Resulullah'a (sav.) şikâyet ettiler. Bunun üzerine Resulullah bize hitap ederek: "Ey insanlar! Ali'yi şikâyet etmeyin. Vallahi onun –Allah yolunda– şikâyet edilmesinden dolayı Allah'tan korkarım," diye buyurdu.

[150] İbn Humeyd bize Seleme ve İbn İshâk'tan naklen Abdullah b. Ebî Necîh'in şöyle dediğini rivayet etti:

Resulullah (sav.) hac vecibesini icra etmeye devam ederek bu ibadetin ne şekilde icra edileceğini ve icra yöntemlerini öğretti. İnsanlara önemli konuları beyan ettiği hutbesini buyurdu. Allah'a hamd ve senada bulunduktan sonra şöyle dedi:

Ey insanlar! Benim sözlerimi dinleyiniz. Bilmiyorum belki de bu yıldan sonra bu mekânda sizi bir daha göremeyeceğim. Kanlarınız ve mallarınız Rabbinizle buluşacağınız güne kadar bu gününüz ve bu ayınız gibi dokunulmazdır ve size haramdır. Rabbinizle buluşacaksınız ve size işlediğiniz amellerinizin hesabını soracaktır. Ben size tebliğde bulundum. Kimin yanında bir emanet varsa onu sahibine iade etsin. Her türlü riba kaldırılmıştır ve ayağımın altındadır. Sizin için ancak ana para vardır. Ne zulmedin ne de zulme uğrayın. Ribanın kaldırılması Allah'ın hükmüdür. Abbâs b. Abdülmuttalib'in ribası bütünüyle kaldırılmıştır. Cahiliye döneminde hüküm süre kan davaları da kaldırılmıştır. İlk kaldırdığım kan davası İbn Rebîa b. el-Hâris b. Abdülmuttalib'in kanıdır. –Benî Leys nezdinde emzirilen ve Benî Hüzeyl tarafından öldürülen bir çocuktu.– Cahiliye devrinden kalma kaldırdığım ilk kan davası budur.[48]

Ey insanlar! Şeytan bu topraklarınızda kendisine ibadet edilmesi ümidini ebediyen kaybetmiştir. Bu sebeple küçümsediğiniz bazı işlerinizde ona itaat etmenizi yeterli görmüştür. Dininiz hakkında ondan sakının.

Ey insanlar! *"Haram ayları ertelemek sadece küfürde ileri gitmektir. Onunla kâfir olanlar saptırılır. Allah'ın haram kıldığının sayısını bozmak ve O'nun haram kıldığını helal kılmak için haram ayını bir yıl helal sayarlar bir yıl da haram sayarlar."*[49] Böylece Allah'ın haram kıldığını helal kılarlar. Zaman, Allah'ın yeri ve göğü yarattığı gündeki gibi düzenli sistemiyle seyrediyor. *"Gökleri ve yeri yarattığı günde Allah'ın takdirine* [151] *göre ayların sayısı on ikidir. Bunlardan dördü haram aylardır."*[50] Bunlardan üçü peş peşedir. Bir tanesi de Mudar'ın recebidir ve cemâziyelâhir ile şaban arasındaki aydır.[51]

48 Resulullah (sav.) bu köklü gelenekleri kaldırırken uygulamaya yakın akrabalarından başlaması manidardır. İnandırıcı olmak uygulamayı kendinden başlatarak yola çıkmak, güvenilir ve emin olmanın güzel bir ifadesidir (çev.).

49 Tevbe, 9/37.

50 Tevbe, 9/36.

51 Bu ifadeyle Rebîa'nın haram ay olarak ramazan ayını kabul etmesi ve onu receb diye adlandırmasına işarettir.

Ey İnsanlar! Sizin kadınlarınız üzerinde, onların da sizin üzerinizde hakları vardır. Sizin onlar üzerinde hakkınız minderinize hoşlanmadığınız kimseleri oturtmamaları, açık seçik kötü olan davranışlarda bulunmamalarıdır. Bu davranışlarda bulunurlarsa Allah onları yatakta yalnız bırakmanıza ve incitmeden hafifçe vurmanıza izin vermiştir. Bunlardan vazgeçerlerse meşru ölçüler içinde rızıklarını ve giyimlerini temin etmeniz onların hakkıdır. Kadınların iyiliğini gözetin. Çünkü onlar sizin yanınızda yalnız başlarına hareket eden ve kendi başlarına hareket eden kimseler değildir. Onları Allah'ın bir emaneti olarak aldınız ve Allah adına söz vererek namuslarını helal edindiniz. Ey insanlar! Aklınızı kullanın, sözümü dinleyin. Ben tebliğde bulundum ve onlara sarıldığınız takdirde dalalete düşmeyeceğiniz bir miras bırakıyorum, o da Allah'ın kitabı ve Peygamber'inin sünnetidir.

Ey insanlar! Benim sözümü dinleyin ve onu aklınızla kabul edin. Bilesiniz ki her Müslüman Müslümanın kardeşidir. Müslümanlar ancak kardeştir. Bir Müslüman kardeşinden ancak hoşnut olduğu takdirde bir şey alabilir. O hâlde birbirinize zulmetmeyin. Allah'ım! Tebliğ ettim mi? Ravi dedi: İnsanlar: "Allah'ım! Evet," dediler. Bunun üzerine Resulullah: "Allah'ım! Şahit ol!" buyurdu.

İbn Humeyd bize Seleme, Muhammed b. İshâk, Yahyâ b. Abbâd b. Abdullah b. ez-Zübeyr ve babası Abbâd'dan şöyle dediğini anlattı:

Arafat'ta Resulullah'ın (sav.) sözlerini yüksek sesle tekrarlayan şahıs Rebîa b. Ümeyye b. Halef idi. Resulullah (sav.) ona: "Ey insanlar! Resulullah size, 'Bu ay hangi aydır?' diye soruyor," diye buyuruyordu. İnsanlar: "Bu ay haram ayıdır," diye cevap veriyorlardı. Bunun üzerine Resulullah (sav.) on-
[152] lara söyle "Allah, kanlarınızı ve mallarınızı size haram kılmıştır. Bunlar tıpkı bu ayın dokunulmazlığı gibi dokunulmazdır," diyordu. Ardından, Resulullah (sav.) onlara söyle: "Bu beldeniz nasıl bir beldedir?" Bunun üzerine Rebîa, bu sözü yüksek sesle duyuruyordu. İnsanlar: "Bu belde haram bir beldedir," diyorlardı. Resulullah (sav.) onlara söyle: "Allah, Rabbinizle buluşuncaya kadar kanlarınızı ve mallarınızı Rabbinizle bu-

luşuncaya kadar size haram kılmıştır. Bunlar tıpkı bu beldeniz gibi dokunulmazdır." Sonra, onlara söyle: "Bu gün nasıl bir gündür?" Bunun üzerine Rebîa, bu sözü haykırıyordu. İnsanlar: "Büyük hac günüdür," diyorlardı. Bunun üzerine Resulullah (sav.), onlara söyle: "Allah, Rabbinize kavuşacağınız güne kadar kanlarınızı ve mallarınızı size haram kılmıştır. Bunlar tıpkı bu gününüz gibi dokunulmazdır," buyurdu.

İbn Humeyd bize Seleme ve Muhammed b. İshâk'tan naklen Abdullah b. Ebî Necîh'ten şöyle dediğini anlattı:

Resulullah Arafat'ta durunca –Arafat Dağını kastederek–, "Bu duruş yeridir ve bütün Arafat vakfe yeridir," dedi. Müzdelife sabahında Kuzeh üzerinde durunca, "Burası bir duruş yeridir ve bütün Müzdelife bir buluşma yeridir," buyurdu. Sonra Mina'da kesim yerinde kurban kesince, "Burası kurban kesme yeridir ve bütün Mina kesim yeridir," buyurdu. Böylece Resulullah (sav.) haccı icra etti ve insanlara hac vecibesinin nasıl icra edileceğini gösterdi. Arafat'ta, şeytan taşlamada ve Kâbe'nin tavafında gözetilecek hüküm ve kuralları öğretmek suretiyle hacda helal veya haram sayılan davranışları öğretmiştir. Bu hac hem Veda haccı hem de tebliğ haccıydı. Zira bu Resulullah'ın (sav.) son haccıydı.

* * *

Bütün Gazalar

Resulullah'ın (sav.) bizzat katıldığı gazalar yirmi altıdır. Bazı rivayetlere göre ise bunlar yirmi yedi idi. Yirmi altı gaza olduğunu söyleyenler, Hayber gazası ile Vâdi'l-Kurâ gazasını tek gaza olarak kabul etmişlerdir. Zira Resulullah (sav.) eve dönmeden Hayber gazasından Vâdi'l-Kurâ üzerine yürümüştür. Yirmi yedi gaza olduğunu söyleyenler ise bu iki harekâtı ayrı gazalar olarak görmüşlerdir. Bunlara göre sayı yirmi yedidir.

İbn Humeyd bize Seleme ve Muhammed b. İshâk'tan naklen Abdullah b. Ebî Bekir'in şöyle dediğini rivayet etti:

Bizzat Resulullah'ın katıldığı gazalar yirmi altıdır. Sırasıyla bu gazalar şöyledir: Veddân ya da Ebvâ gazası, Radvâ tarafın-

da gerçekleşen Buvât gazası, Yenbu' bölgesinde gerçekleşen
[153] Uşeyre gazası, Resulullah'ın (sav.) Kürz b. Câbir'i aramak üzere çıktığı Birinci Bedir gazası, Kureyş'in büyükleri ve eşrafının öldürüldüğü ve bazılarının esir alındığı Büyük Bedir gazası, Benî Süleym'e ait Küdr suyu mevkiine kadar giderek gerçekleştirdiği Benî Süleym gazası, Ebû Süfyân'ı yakalamak için çıktığı ve Karkaratülküdr mevkiine kadar gittiği Sevîk gazası, Necid ve Gatafân'a gidilerek gerçekleşen Zî Emer gazası, Furu'un yukarısında bulunan Hicaz'daki maden bölgesinde gerçekleşen Behrân gazası, Uhud gazası, Hamrâu'l-Esed gazası, Benî Nadîr gazası, Nahle'de gerçekleşen Zâtü'r-Rikâ' gazası, son Bedir gazası, Dûmetülcendel gazası, Hendek gazası, Benî Kurayza gazası, Hüzeyl'den Benî Lihyan gazası, Zî Kâred gazası, Huzâa'dan Benî Mustalik gazası, Hudeybiye barış gazası –müşrikler Resulullah'ı umreden alıkoydular–, Hayber gazası, Kaza umresi seferi, Fetih ya da Mekke fethi gazası, Huneyn gazası, Tâif gazası ve Tebük gazası. Bunlardan dokuzu muharebeyle sonuçlanmış olup şunlardır: Bedir, Uhud, Hendek, Kurayza, Mustalik, Hayber, Fetih, Huneyn ve Tâif.

el-Hâris bize İbn Sa'd, Muhammed b. Ömer, Muhammed b. Yahyâ b. Sehl b. Ebî Hasme, babası ve dedesinden şöyle anlattı:

Resulullah (sav.) yirmi altı gazaya çıktı, dedi ve akabinde İbn Humeyd'in Seleme'den nakledilen rivayete benzer bir rivayet nakletti.

Muhammed b. Ömer dedi: Resulullah'ın (sav.) gazaları bilinen ve hakkında ittifak edilen gazalardır. Bunların sayısı yirmi yedidir. Ancak bunların sıralamasında ihtilaf vardır.

el-Hâris bana İbn Sa'd, Muhammed b. Ömer, Muâz b. Muhammed el-Ensârî ve Muhammed b. Sâbit el-Ensârî'den şöyle dediğini anlattı:

İbn Ömer'e: "Resulullah'ın (sav.) gazalarının sayısı ne kadardır?" diye soruldu. "Yirmi yedi gazadır," dedi. Ona: "Resulullah'ın kaç gazasına katıldın?" diye soruldu. İbn Ömer: "Yirmi bir gazasına katıldım. Birincisi Hendek'tir. Katılmayı çok arzu
[154] etmeme rağmen altı gazayı da kaçırdım. Peygamber'e (sav.) hep katılmayı arz ettim ancak her defasında isteğimi geri çevirdi. Nihayet Hendek gazasında bana katılma izni verdi."

Vâkıdî dedi: Resulullah (sav.) on bir gazada muharebe etti. Bu gazalardan daha önce İbn İshâk'tan naklettiğimiz dokuzunu zikretti ve ona ilaveten Vâdi'l-Kurâ ve Gâbe gazalarını saydı. Nitekim Vâdi'l-Kurâ'da hizmetçisi Mid'am bir okla öldürülmüştü. Gâbe gazasında da müşriklerden öldürülenlerden başka Muhrez b. Nadle öldürüldü.

* * *

Seriye ve Heyetler

Gönderilen Seriye ve Heyetler

Resulullah'ın (sav.) seriyelerinin sayısı hakkında ihtilaf edilmiştir.

Muhammed b. Humeyd bize Seleme ve Muhammed b. İshâk'tan naklen Abdullah b. Ebî Bekir'in şöyle dediğini rivayet etti:

Mekke'ye hicretinden vefatına kadar gönderdiği seriye ve heyetler otuz beşti. Bu seriye ve heyetler şunlardır: Ubeyde b. el-Hâris seriyesi: Hicaz'da bir su mevkii olan Seniyetü'l-Mere'ye gönderilmiştir. Hamza b. Abdülmuttalib gazası: Îs tarafında deniz sahiline gönderilmiştir. Bazı raviler Hamza'nın seriyesinin Ubeyde'nin seriyesinden önce gönderildiğini söylerler. Sa'd b. Ebî Vakkâs seriyesi: Hicaz'da Harrâr bölgesine gönderilmiştir. Abdullah b. Cahş seriyesi: Nahle bölgesine gönderilmiştir. Zeyd b. Hârise gazası: Necid'de bir su mevkii olan Karde'ye gönderilmiştir. Mersed b. Ebî Mersed el-Ganevî'nin er-Recî' gazası. Münzir b. Amr'ın Bi'rimaûne gazası. Ebû Ubeyde b. Cerrâh gazası: Irak yolundaki Zülkassa'ya gönderilmiştir. Ömer b. el-Hattâb gazası: Benî Âmir bölgesindeki Türebe'ye gönderilmiştir. Ali b. Ebî Tâlib'in Yemen gazası. Gâlib b. Abdullah el-Kelbî –Leys'in Kelb kabilesi– gazası: Kedîd bölgesinde gerçekleşti. Gâlib Benî Mülevvih'e baskın yaparak bazı adamlarını öldürdü ve hayvanlarına el koydu. Ali b. Ebî Tâlib'in Fedek ehlinden Benî Abdullah b. Sa'd'a karşı gerçekleştirdiği gaza. İbn Ebi'l-Avcâ es-Sülemî gazası: Benî Süleym yurduna karşı yapıldı. Seriyenin bütün fertleri kaybedilmiş- [155]
tir. Ukkâşe b. Mihsan el-Gamre gazası. Ebû Seleme b. Abdülesed'in Katana gazası: Katana, Necid bölgesinde bir sudur. Bu

gazada Mes'ûd b. Urve öldürülmüştür. Benü'l-Hârisli Muhammed b. Mesleme gazası: Hevâzin'den Kuretâ'ya karşı yapılmıştır. Beşîr b. Sa'd gazası: Fedek'teki Benî Mürre'ye karşı yapıldı. Yine Beşîr b. Sa'd'ın Hayber bölgesindeki Yümn ve Cinâb yurduna karşı yapıldı. Bir rivayete göre de Yümn ve Cebâr'dır. Zeyd b. Hârise gazası: Benî Süleym'deki Cemûm'a karşı yapıldı. Yine Zeyd b. Hârise'nin Hismâ'da Cüzâm'a karşı gazası. Nitekim daha önce bu gaza zikredilmişti. Yine Zeyd b. Hârise'nin Vâdi'l-Kurâ gazası: Zeyd bu gazada Benî Fezâre ile karşılaştı.

Abdullah b. Revâha gazası: Hayber üzerine iki kere gitti. Bunlardan birinde Yahudi Yüseyr b. Rezâm öldürüldü. Yüseyr'in hikâyesi şöyledir: Bu adam Gatafânlıları Resulullah (sav.) ile savaşmak için topluyordu. Bunun üzerine Resulullah Abdullah b. Revâha'yı bir grup sahabeyle üzerine gönderdi. Bunlardan biri de Benî Selime'nin müttefiki Abdullah b. Üneys idi. Grup Yüseyr'in yanına gidince onunla konuştular, yakınlık gösterdiler ve vaatlerde bulundular. Ona: "Resulullah'a gitsen sana ikramda bulunup görev verecek," dediler. Adamlar ikna çabalarından geri durmadılar. Nihayet Yüseyr ikna oldu ve bir grup Yahudiyle birlikte onlarla çıktı. Abdullah b. Üneys onu kendi devesine bindirdi, kendisi de arkasına bindi. Hayber'den altı mil uzağında Karkara'dayken Yüseyr, Resulullah'a gitmekten pişman oldu. Kılıcına davranırken Abdullah b. Üneys onu fark etti. Bunun üzerine ona musallat oldu ve bir kılıç darbesiyle ayağını kesti. Yüseyr de elindeki bastonla Abdullah'ın kafasını kırdı. Ancak Yüseyr öldürüldü ve Resulullah'ın sahabilerinden her biri yanındaki Yahudiye yönelerek –bineği üzerinde kaçarak kurtulan birisi hariç– onları bertaraf ettiler. Abdullah b. Üneys Resulullah'ın (sav.) yanına varınca kafasındaki yaraya Resulullah tükürdü. Yara açılmadı ve Abdullah ondan çekmedi.

Abdullah b. Atîk'in Hayber gazası: Abdullah bu gazada Ebû
[156] Râfi'i öldürdü. Nitekim Resulullah (sav.) Bedir ile Uhud arasındaki süreçte Muhammed b. Mesleme ile bazı sahabilerini Ka'b b. Eşref üzerine göndermiş ve onu bertaraf etmişlerdi. Resulullah (sav.) Abdullah b. Üneys'i Hâlid b. Süfyân b. Nü-

beyh el-Hüzelî üzerine gönderdi. Bu kişi Nahle'de veya Urene'de toplanmış ve Resulullah'a karşı savaşmak üzere hazırlık yapıyordu. Abdullah b. Üneys onu öldürdü.

* * *

İbn Humeyd bize Seleme, Muhammed b. İshâk, Muhammed b. Ca'fer b. ez-Zübeyr ve Abdullah b. Üneys'ten şöyle dediğini rivayet etti:

Resulullah (sav.) beni çağırdı ve bana şöyle dedi: "Bana gelen bilgilere göre Hâlid b. Süfyân b. Nübeyh el-Hüzelî benimle savaşmak üzere hazırlık yapıyormuş. Kendisi hâlen Nahle veya Urene'de bulunuyor. Git onu öldür." Ben: "Ya Resulellah! Onu bana anlat ki kendisini tanıyayım," dedim. Resulullah (sav.): "Onu gördüğün zaman şeytanı görmüş gibi olacaksın ve bu seninle onun arasında bir alamet olacaktır. Yani onu görünce tüylerin diken diken olacak," buyurdu. Abdullah b. Üneys dedi: Kılıcımı kuşanarak yola çıktım. Ona yaklaştığımda mahfelerinde bulunan bazı kadınlara konaklayacakları bir yer bulmakla meşguldü. Zira ikindi vaktiydi. Onu görünce Resulullah'ın (sav.) anlattığı şekilde benim tüylerim âdeta diken diken oldu. Ona doğru ilerledim ve aramızda beni namazdan alıkoyacak bir itiş kakış olmasından endişe ettim. Bu yüzden yürürken namaz kılmaya başladım. Başımla işaret ederek namazımı kılıyordum. Yanına varınca bana: "Kimsin?" diye sordu. Ben: "Araplardan bir adamım. Bu adama karşı bir hazırlık içinde olduğunu duydum. Ben de bunun için geldim," dedim. Adam: "Doğrudur, bu hazırlığı yapmaktayım," dedi. Onunla yürümeye başladım. Fırsat bulunca kılıcımla ona saldırdım ve onu öldürdüm. Akabinde de kaçtım, kadınlarının üzerine kapandığını gördüm. Resulullah'ın (sav.) yanına dönünce selam verdim. Beni gördüğünde bana baktı ve "Yüzünde hayır vardır," dedi. "Onu öldürdüm," dedim. Resulullah (sav.): "Doğru söyledin," dedi. Akabinde Resulullah (sav.) eve girdi ve bana bir asa getirdi. Bana: "Ey Abdullah b. Üneys! Bu asayı muhafaza et," dedi. Üneys dedi: İnsanların yanına asayla gidince bana: "Bu asa da nedir?" dediler. Ben: "Resulullah onu bana verdi ve muhafaza et, buyurdu," dedim. Bana: "Resulullah'a git ve asayı sana niçin verdiğini sor," dediler. Bunun üzerine

döndüm ve Resulullah'a (sav.): "Bu asayı bana niçin verdin?" dedim. Bana: "Bu kıyamet gününde seninle benim aramda bir alamet olacak. O gün az insanda dayanacak bir nesne olacak,"
[157] buyurdu. Abdullah asayı kılıcıyla birlikte taşıyordu ve hiç yanından ayırmadı. Öldüğü zaman da kefeninin içine konuldu ve onunla gömüldü.

* * *

Söz sırası Abdullah b. Ebî Bekir'in rivayetine geldi. Abdullah b. Ebî Bekir dedi: Zeyd b. Hârise, Ca'fer b. Ebî Tâlib ve Abdullah b. Revâha'nın Şam diyarındaki Mûte gazası. Ka'b b. Umeyr el-Gıfârî'nin Şam diyarında bulunan Zâtüatlâh gazası: Ka'b ve adamları bu gazada öldürülmüşlerdir. Uyeyne b. Hısn'ın Benî Temîm'den Benî Anber'e karşı gerçekleştirdiği gaza: Rivayete göre Resulullah (sav.) Uyeyne'yi bu gazaya memur etti. Bunun üzerine Benî Anber'e baskın yaptı ve onlardan bazı kişileri öldürdü, bazılarını da esir aldı.

* * *

İbn Humeyd bize Seleme ve İbn İshâk'tan naklen Âsım b. Ömer b. Katâde'den şöyle rivayet etti:

Âişe, Resulullah'a: "Ya Resulellah! Benî İsmâil'den bir köleyi hürriyete kavuşturmayı adadım," dedi. Resulullah (sav.): "Benî Anber'den gelecek esirler var. Onlardan birini sana vereceğiz. Sen onu hürriyete kavuşturursun," buyurdu. İbn İshâk dedi: Esirler getirilince Benî Temîm'den bir heyet bineklerine binip Resulullah'a geldiler. Heyette Rebîa b. Rufey', Sebre b. Amr, Ka'kâ' b. Ma'n, Verdân b. Muhriz, Kays b. Âsım, Mâlik b. Amr, Akra' b. Hâbis, Hanzale b. Dârem ve Firâs b. Hâbis vardı. Esir alınan kadınlar arasında da Esmâ bint Mâlik, Ke's bint Eriy, Necve bint Nehd, Cumey'a bint Kays ve Amre bint Matar vardı.

* * *

Tekrar Abdullah b. Ebî Bekir'in rivayetine dönelim: Abdullah dedi: Gâlib b. Abdullah el-Kelbî –el-Leysî– gazası: Benî Mürre'ye karşı gerçekleştirildi. Bu gazada Cüheyne'den Hurakalı müttefikleri Mirdâs b. Nehîk'i öldürüldü. Onu Üsâme b.

Zeyd ile Ensardan bir adam öldürdüler. Resulullah'ın (sav.), hakkında Üsâme'ye: "*Lâ ilahe illâllah*'a karşı seni kim savunacak," dediği kişi bu şahıstır.[52]

Amr b. el-Âs'ın Zâtü's-Selâsil gazası. İbn Ebî Hadred ve [158] adamlarının İdam bölgesine karşı gazası. İbn Ebî Hadred el-Eslemî'nin Gâbe gazası. Abdurrahman b. Avf'ın gazası.

Resulullah (sav.) Ebû Ubeyde b. Cerrâh komutasında Sîfu'l-Bahr bölgesine bir seriye gönderdi. Buna Habat gazası da denir.

el-Hâris b. Muhammed bana İbn Sa'd'dan naklen Muhammed b. Ömer'in şöyle dediğini rivayet etti: Resulullah'ın seriyeleri kırk sekiz idi.

* * *

Vâkıdî dedi: Bu yılın ramazan ayında Cerîr b. Abdullah el-Becelî, Resulullah'a (sav.) Müslüman olarak geldi. Bunun üzerine Resulullah onu Zülhalesa'ya gönderdi. Cerîr oraya gitti ve Zülhalesa putunu yıktı.

Yine bu yılda Vebr b. Yuhannes "Ebnâ" diye bilenen Fars asıllı insanları İslam'a davet etti. Vebr, Nu'mân b. Büzürg'ün kızlarını İslam'a davet etti. Onlar davetine icabet ederek Müslüman oldular. Fîruz ed-Deylemî'ye haber gönderdi. Fîruz da Müslüman oldu. Akabinde Merkebûd ve oğlu Atâ'ya ve Vehb b. Münebbih'e de davette bulundu. San'â'da Kur'an'ı ilk toplayan Merkebûd'un oğlu Atâ ve Vehb b. Münebbih'tir.

Vâkıdî dedi: Bâzân da bu yıl Müslüman oldu ve Peygamber'e (sav.) Müslüman olduğunu bildirdi.

* * *

Ebû Ca'fer dedi: Bu konuda Abdullah b. Ebî Bekir'in görüşüne muhalefet edenler Resulullah'ın gazalarının yirmi altı olduğun söylemişlerdir. Hatırlayabildiklerim şöyledir:

52 Rivayete göre Üsâme, muharebede *Lâ ilahe illâllah* dediği hâlde hasmını öldürünce Resulullah ona: "Ya Üsâme! *Lâ ilahe illâllah* dediği hâlde öldürdüğün bu insandan dolayı kıyamet gününde seni kim savunacak," diye buyurmuştur (çev.).

Ebû Küreyb Muhammed b. el-Alâ bize Yahyâ b. Âdem, Züheyr ve Ebû İshâk'tan naklen Zeyd b. Erkam'ın şöyle dediğini rivayet etti:

Resulullah (sav.) on dokuz gazada bulundu ve hicretten sonra tek bir kere hacca gitti. Resulullah tek bir kere hacca gitti ve bu haccına, Veda haccı denilmiştir. İbn İshâk Mekke'de yapılan bu haccı zikretmiştir.

Ebû İshâk dedi: Zeyd b. Erkam'a: "Resulullah ile kaç kere gazaya çıktın?" diye sordum. Zeyd: "On yedi," dedi.

İbnü'l-Müsennâ bize Muhammed b. Ca'fer, Şu'be ve Ebû İshâk'tan şöyle anlattı:

[159] Abdullah b. Yezîd el-Ensârî insanlarla birlikte yağmur duasına çıktılar. Abdullah iki rekât namaz kıldıktan sonra yağmur duası yaptı. Ravi dedi: O gün Zeyd b. Erkam'ı gördüm. Onunla aramızda tek bir kişi vardı. Ona: "Resulullah (sav.) kaç gazada bulundu?" diye sordum. Zeyd: "On dokuz gazaya çıktı," dedi. Ona: "Resulullah'ın (sav.) kaç gazasına katıldın?" dedim. O: "On yedi gazaya katıldım," dedi. "Resulullah'ın ilk gazası hangisidir?" diye sordum. Zeyd: "Zâtü'l-Useyre –ya da Uşeyre–," dedi.

Vâkıdî dedi: Bu yanlıştır.

el-Hâris bana İbn Sa'd, Muhammed b. Ömer ve İsrâîl'den naklen Ebû İshâk el-Hemdânî'nin şöyle dediğini rivayet etti:

Zeyd b. Erkam'a: "Resulullah'ın (sav.) kaç gazasına katıldın?" diye sordum. Zeyd: "On yedi," diye cevap verdi. Ona: "Resulullah (sav.) kaç gazaya çıktı?" dedim. Zeyd: "On dokuz," diye cevap verdi. Hâris, İbn Sa'd'dan şöyle dediğini anlattı: Vâkıdî şöyle dedi: Bu rivayeti Abdullah b. Ca'fer'e zikrettim. O, "Bu, Irak ehline ait bir isnaddır. Onlar öyle naklederler. Zeyd b. Erkam'ın katıldığı ilk gaza Zeyd b. Erkam'ın Müreysî' gazasıdır. Yaşı henüz küçüktü. Mûte gazasına da katıldı ve Abdullah b. Revâha ile aynı bineğe binmişti. Ancak Resulullah'ın (sav.) üç veya dört gazasına katılabildi."

Bu konuda Mekhûl'dan bir rivayet nakledilmiştir.

el-Hâris bana İbn Sa'd, İbn Ömer, Süveyd b. Abdülazîz ve Nu'mân b. Münzir'den naklen Mekhûl'ün şöyle dediğini rivayet etti:

Resulullah (sav.) on sekiz gazaya çıktı. Bunlardan sekizinde muharebede bulundu. Bunların ilk dördü Bedir, Uhud, Ahzâb ve Benî Kurayza'dır.

Vâkıdî dedi: Bu iki rivayet, yani Zeyd b. Erkam ve Mekhûl rivayeti yanlıştır.

* * *

Resulullah'a (sav.) Ait Olanlar Şeyler

Haccı

Abdullah b. Ebî Ziyâd bana Zeyd b Hâris, Süfyân es-Sevrî, Ca'fer b. Muhammed, babası ve Câbir'den şöyle rivayet etti:

Peygamber (sav.), hicretten önce iki ve hicretten sonra bir [160] olmak üzere üç kere hac yaptı. Hicretten sonraki haccında umre de yaptı.

Abdülhamîd b. Beyân bize İshâk b. Yûsuf, Şerîk, Ebû İshâk, Mücâhid ve İbn Ömer'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resulullah (sav.) hac ibadetinden önce iki umre yaptı. Bu, Âişe'ye söylenince o şöyle dedi: "Resulullah (sav.) dört umre yaptı. Abdullah b. Ömer bunu bilir. Bir umreyi hac ibadetiyle yaptı."

Muhammed b. Ali b. Hasan b. Şakîk bize babası, Ebû Hamza, Mutarrif, Ebû İshâk, Mücâhid ve İbn Ömer'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resulullah üç umre yaptı. Bu bilgi Âişe'ye söylenince o şöyle dedi: "İbn Ömer bilir ki Resulullah dört umre yapmıştır. Bir tanesi hac ibadetiyle yaptığı umredir."

İbn Humeyd bize Cerîr, Mansûr ve Mücâhid'den şöyle dediğini rivayet etti:

Urve b. ez-Zübeyr ile mescide girdik. İbn Ömer, Âişe'nin odasının yanında oturuyordu. Ona: "Resulullah kaç umre yaptı?" diye sorduk. İbn Ömer: "Dört umre yaptı. Bir tanesini receb ayında yaptı," dedi. Ona, doğru söylemediğini veya itiraz etmeyi hoş görmedik. Âişe'nin odasında dişlerini misvakla temizlediğini duyunca Urve ona: "Anacığım, Ebû Abdurrahman'ın dediklerini duymadın mı?" diye sordu. Urve: "Resulullah'ın biri receb ayında olmak üzere dört umre yaptığını söyledi," dedi. Bunun üzerine Âişe: "Allah, Ebû Abdurrahman'ın

iyiliğini versin. Resulullah ne kadar umre ziyareti yaptıysa o ona şahit olmuştur. Resulullah recebde umre yapmadı," dedi.

* * *

Zevceleri

Resulullah'ın (sav.) vefatından sonra yaşayan zevceleri, ondan ayrılanlar ve ondan önce ölenler.

el-Hâris bana İbn Sa'd, Hişâm b. Muhammed ve babasından şöyle nakletti:

[161] Resulullah (sav.) on beş kadınla evlendi. Bunlardan on üçüyle zifafa girdi. On biriyle nikâhlandı. Vefat ettiğinde de nikâhında dokuz zevcesi vardı.

Resulullah (sav.) Cahiliye döneminde yirmi küsur yaşındayken Hadîce bint Huveylid b. Esed b. Abdüluzzâ ile evlendi. İlk evlendiği eşiydi. Hadîce daha önce Atîk b. Âbid b. Abdullah b. Amr b. Mahzûm ile evlenmişti. Annesi Fâtıma bint Zâide b. Asam b. Revâha b. Hacer b. Maîs b. Lüey'dir. Atîk ile evliliğinden bir kızları oldu. Onun ölümünün ardından Ebû Hâle b. Zürâre b. Nebbâş b. Zürâre b. Habîb b. Selâme b. Guzey b. Cürve b. Esîd b. Amr b. Temîm ile evlendi. Ebû Hâle ile evliliğinden Hind adında bir oğulları oldu. Ondan sonra Resulullah (sav.) ile evlendi ve Resulullah ile evliliğinden sekiz çocuğu oldu. Bunlar, Kâsım, Tayyîb, Tâhir, Abdullah, Zeyneb, Rukiyye, Ümmü Külsûm ve Fâtıma'dır.

Ebû Ca'fer dedi: Resulullah (sav.), Hadîce hayattayken başkasıyla evlenmedi. Hadîce vefat edince Resulullah evlendi. Hadîce'den sonra hangi eşiyle evlendiğine ilişkin ihtilaf vardır. Bazılarına göre Hadîce'den sonra ilk evlendiği eşi Âişe bint Ebî Bekir es-Sıddîk'tır. Bazılarına göre de Sevde bint Zem'a b. Kays b. Abdi Şems b. Abdi Vüd b. Nasr'dır. Resulullah onunla nikâh akdi yaptığında, Âişe evlenmeye müsait bir yaşta değildi. Sevde ise duldu ve Resulullah'tan önce bir eşi vardı. Kocası Sekrân b. Amr b. Abdi Şems idi. Sekrân, Habeşistan göçmeniydi. Hristiyan oldu. Resulullah onunla evlendiğinde henüz Mekke'deydi.

Ebû Ca'fer dedi: Resulullah (sav.) siretini bilen ilim ehli onun Âişe'den önce Sevde ile evlendiğinde ittifak hâlindedirler.

* * *

Âişe hakkında gelen rivayet Resulullah'ın onu nikâhlamasına ilişkindir.

Saîd b. Yahyâ b. Saîd el-Emevî bize babası, Muhammed b. [162]
Amr ve Yahyâ b. Abdurrahman b. Hâtıb'dan naklen Âişe'nin şöyle dediğini rivayet etti: Hadîce, Mekke'de vefat edince Osman b. Maz'ûn'un eşi Havle bint Hakîm b. Ümeyye b. Evkas: "Ya Resulellah! Evlenmeyecek misin?" dedi. Resulullah: "Kiminle?" dedi. Havle: "Dilersen kız, dilersen de dul," dedi. Resulullah (sav.): "Kız kimdir?" diye sordu. Havle: "Allah'ın kulları içinde sana en sevimlisi Ebû Bekir'in kızı Âişe," dedi. Resulullah: "Dul olan kimdir?" dedi. Havle: "Sevde bint Zem'a b. Kays. Sana iman etmiş ve dininde sana tâbi olmuştur," dedi. Resulullah (sav.): "Git ikisini benim için iste," buyurdu. Bunun üzerine Ebû Bekir'in evine gitti ve Âişe'nin annesi Ümmü Rûmân ile görüştü ve ona: "Ey Ümmü Rûmân! Allah hayır ve bereketi sizin evinize nasip ettiyse buna ne dersin?" dedi. Ümmü Rûmân: "Hayırdır," dedi. Havle: "Resulullah kendisi için Âişe'yi istemek üzere beni gönderdi," dedi. Annesi: "İsterim! Ebû Bekir'i bekle, şimdi gelecek," dedi. Ebû Bekir gelince Havle ona: "Allah seni hayır ve bereketiyle ikram etti. Resulullah (sav.) Âişe'yi kendisi için istemek üzere beni gönderdi," dedi. Ebû Bekir: "Ona helal mi? O kardeşinin kızı (gibidir)," dedi. Bunun üzerine Havle, Resulullah'a (sav.) döndü ve ona Ebû Bekir'in sözünü nakletti. Resulullah (sav.) Havle'ye: "Git ve ona söyle, o İslam'da kardeşimdir ve kızı bana helaldir," dedi. Havle, Ebû Bekir'in yanına döndü ve Resulullah'ın sözünü aktardı. Ebû Bekir: "Beni bekle, şimdi döneceğim," dedi. Ümmü Rûmân: "Mut'im b. Adî, Âişe'yi oğlu için isteyeceğini söylemişti. Vallahi Ebû Bekir hiçbir zaman verdiği sözden caymadı," dedi. Ebû Bekir, Mut'im'in yanına vardı. Mut'im'in eşi ve Âişe'yi onun için istediği oğlunun annesi de yanındaydı. Kadın: "Ey Ebû Kuhâfe'nin oğlu! Korkarım ki oğlumuzu kızınla evlendirsek onu saptıracak ve kendi dinine dâhil edeceksin," dedi. Ebû Bekir kadının kocası Mut'im'e yöneldi ve "Bu ne diyor?" dedi. Mut'im: "O öyle diyor," dedi. Bunun üzerine

Ebû Bekir çıktı ve kendisini bağlı gördüğü vaatten azade olduğunu hissetti. Havle'ye: "Resulullah'ı bize davet et," dedi. Havle, Resulullah'ı (sav.) davet etti. Resulullah geldi ve Ebû Bekir altı yaşında olan Âişe'yi ona nikâhladı.[53] Havle: "Ardından Sevde'ye gittim," dedi. Ona: "Allah sana hayır ve bereketiyle ikramda bulundu!" dedim. Sevde: "Hayırdır," dedi. Havle: "Re-
[163] sulullah seni ona istemem için beni gönderdi," dedim. Sevde: "Sevinirim! Babama git ve ona söyle," dedi. Havle: "Babası yaşlı bir kişiydi. Bundan dolayı da hacdan geri kalmıştı. Yanına gittim Cahiliye insanlarının selamıyla onu selamladım. Ona: "Muhammed b. Abdullah b. Abdülmuttalib, Sevde'yi kendisi için istemek üzere beni gönderdi," dedim. Adam: "O kerim ve denk bir insandır. Sevde ne der?" dedi. Havle: "O sevindi," dedim. Adam: "Bana onu çağır," dedi. Havle: Sevde'yi çağırdım. Babası ona: "Ey Sevde! Bu kadın Muhammed b. Abdullah b. Abdülmuttalib'in seni istemek için kendisini gönderdiğini söyledi. Muhammed kerem sahibi ve denk bir kişidir. Seni ona vermemi ister misin?" dedi. Sevde: "Evet," dedi. Adam: "Onu davet et, yanıma gelsin," dedi. Havle onu davet etti. Bunun üzerine Resulullah (sav.) evlerine geldi ve babası kızını onunla evlendirdi. Sevde'nin kardeşi Abd b. Zem'a hacdan dönüp de durumu öğrenince toprağı alıp başına döktü. Abd Müslüman olduktan sonra: "Resulullah (sav.) Sevde ile evlendi diye toprağı başıma savurduğum o gün ne akılsızmışım," diye hayıflandığını söyledi. Âişe dedi: Medine'ye hicret ettik. Ebû Bekir, Sunh Mahallesinde Benü'l-Hâris b. el-Hazrec'de ikamet ediyordu. Resulullah (sav.) bizi evimizde ziyaret etti. Ensardan bazı erkek ve kadınlar toplanmıştı. Ben ise iki hurma ağacına bağlı bir salıncakta sallanıyordum. Derken annem geldi ve beni salıncaktan indirerek yüzümü yıkadı ve elimden tutup götürdü. Kapının önünde bana nefes aldırmak için biraz bekletti, sonra içeriye aldı. Resulullah evimizde bir sofa üzerinde oturuyordu. Annem beni kucağına oturttu. Ona: "Bu senin ailendir. Senin için ve onun için mübarek olsun," dedi.

53 Bu karşılıklı bir talep ve kabul sözleşmesiydi. Hz. Âişe Resulullah ile evlenineye kadar babasının evinde kaldı (çev.).

Bunun üzerine hazır bulunan erkek ve kadınlar ayrıldılar. Resulullah (sav.) evimizde benimle zifafa girdi. Ne büyük ne de küçükbaş hayvan kesildi. O sırada dokuz yaşındaydım. Sa'd b. Ubâde, bize bir kazan yemek gönderdi. Nitekim Sa'd mutat bir şekilde Resulullah'a bu kazanla yemek gönderiyordu.

Ali b. Nasr bize Abdussamed b. Abdulvâris -Abdulvâris bana babasından naklen anlattı-, Ebân el-Attâr, Hişâm b. Urve ve Urve'den şöyle anlattı: Urve, Abdülmelik b. Mervân'a şöyle yazdı:

Bana yazdığın mektupta Hadîce bint Huveylid'in ne zaman vefat ettiğini soruyorsun. Hadîce, Resulullah (sav.) Mekke'den çıkarılmadan üç sene önce ya da ona yakın vefat etti. Hadîce vefat edince Âişe ile nikâhlandı. Resulullah iki kere rüyada kendisine: "Bu senin eşindir," denildiğini gördü. Âişe o sırada altı yaşındaydı.

Resulullah (sav.) Medine'ye hicret ettikten sonra Âişe ile [164] zifafa girdi. Âişe o sırada dokuz yaşındaydı.

* * *

Şimdi Hişâm b. Muhammed'in rivayetine dönelim. Daha sonra Resulullah (sav.) Âişe bint Ebî Bekir ile evlendi. -Adı Atîk b. Ebî Kuhâfe'dir. Ebû Kuhâfe'nin adı Osman -Abdurrahman b. Osman, diye de bilinir- b. Âmir b. Amr b. Ka'b b. Sa'd b. Teym b. Mürre'dir. Hicretten üç sene önce henüz yedi yaşındayken onunla nikâhlandıysa da Medine'ye hicret ettikten sonra şevval ayında onunla evlendi. Bu sırada dokuz yaşındaydı. Resulullah vefat ettiğinde Âişe on sekiz yaşındaydı. Resulullah'ın evlendiği tek bakireydi. Daha sonra Hafsa bint Ömer b. el-Hattâb b. Nüfeyl b. Abdüluzzâ b. Riyâh b. Abdullah b. Kurat b. Ka'b ile evlendi. Ondan önce Huneys b. Huzâfe b. Kays b. Adî b. Sa'd b. Sehm ile evlenmişti. Huneys, Bedir harbine iştirak etmişti. Hafsa'nın ondan çocukları olmamıştı. Benî Sehm'den Bedir'e katılan tek kişiydi.

Daha sonra Resulullah (sav.) Ümmü Seleme ile evlendi. Onun adı Hind bint Ebî Ümeyye b. el-Mugîre b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm'dur. Resulullah'tan önce Ebû Seleme b. Abdülesed b. Hilâl b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm ile evlenmişti.

Ebû Seleme, Bedir harbine iştirak etmişti. Kavminin bir silahşoruydu. Uhud harbinde yaralanmış ve bu yaradan dolayı hayatını kaybetti. Ebû Seleme, Resulullah'ın halası oğlu ve süt kardeşi idi. Annesi Berre bint Abdülmuttalib'di. Ümmü Seleme'nin, Ebû Seleme ile evliliğinden Ömer, Seleme, Zeyneb ve Dürre adlarında evlatları oldu. Ebû Seleme ölünce Resulullah namazında dokuz tekbir getirdi. Ona: "Ya Resulellah! Yanıldın mı yoksa unuttun mu?" dediler. Resulullah: "Ne yanıldım ne de unuttum. Ebû Seleme'ye bin tekbir de getirsem onu hak ediyor," buyurdu. Peygamber (sav.) Ebû Seleme'nin ailesine hayırlı bir halefe sahip olması için dua etti. Resulullah (sav.) hicrî üçüncü yılda Ahzâb Savaşından önce Ümmü Seleme ile evlendi. Seleme b. Ebû Seleme'yi de Hamza b. Abdülmuttalib'in kızıyla evlendirdi.

[165] Daha sonra Müreysî' yılında Resulullah (sav.) hicrî beşinci yılında Cüveyriye b. el-Hâris b. Ebî Dırâr b. Habîb b. Mâlik b. Cezîme –Mustalik b. Sa'd b. Amr– ile evlendi. Daha önce Mâlik b. Safvân Zîşşefr b. Ebî Serh b. Mâlik b. el-Mustalik ile evliydi. Ancak ondan bir çocuğu olmamıştı. Müreysî' gazasında Resulullah onu safî olarak tercih etti. Resulullah (sav.) onu hürriyete kavuşturduktan sonra onunla evlendi. Cüveyriye, Resulullah'tan rica ederek kavminden esir bulunanları serbest bırakmasını istedi. Bunun üzerine Resulullah (sav.) onun için onları hürriyetlerine kavuşturdu.

Daha sonra Resulullah (sav.) Ümmü Habîbe bint Ebû Süfyân b. Harb ile evlendi. Ümmü Habîbe, Ubeydullah b. Cahş b. Riâb b. Ya'mer b. Sabire b. Mürre b. Kebîr b. Ganem b. Dûdân b. Esed ile evlenmişti. Kocasıyla Habeşistan'a hicret etmişlerdi. Kocası Hristiyan oldu ve onun da Hristiyan olması için çalıştı. Ancak Ümmü Habîbe kocasına uymadı ve dininde sebat etti. Kocası Hristiyan olarak öldü. Bunun üzerine Resulullah (sav.) Necâşî'ye haber göndererek Ümmü Habîbe ile evlenmek istediğini bildirdi. Necâşî oradaki Müslümanlara: "Ona en yakın olanınız kimdir?" diye sordu. Onlar: "Hâlid b. Saîd b. el-Âs'tır," dediler. Necâşî ona: "Ümmü Habîbe'yi Peygamberinizle evlendir," dedi. Saîd evlendirme işini gerçekleştirdi ve Necâşî

ona dört yüz dinar mehir verdi. Bir rivayete göre de Resulullah (sav.) Ümmü Habîbe'yi Osman b. Affân'dan istedi. Osman onu Resulullah ile evlendirince Necâşî'ye haber göndererek Ümmü Habîbe'nin gönderilmesini istedi. Necâşî onun adına gerekli girişimi yaptı ve onu Resulullah'a gönderdi.

Ardından Resulullah (sav.) Zeyneb bint Cahş b. Riâb b. Ya'mer b. Sabire ile evlendi. Daha önce Resulullah'ın (sav.) azatlı kölesi Zeyd b. Hârise b. Şerâhîl ile evliydi. Ondan çocukları olmamıştı. Hakkında *"Allah'ın nimet verdiği; senin de kendisine nimet verip hürriyete kavuşturduğun kimseye: 'Eşini yanında tut, Allah'tan kork,' diyordun, fakat Allah'ın açığa vuracağı şeyi içinde gizliyordun, insanlardan çekiniyordun; oysa asıl çekinmene layık olan Allah idi. Zeyd, o kadından ilişiğini kesince biz onu sana nikâhladık ki bundan böyle evlatlıkları, kadınlarıyla ilişkilerini kestikleri zaman o kadınlarla evlenmek hususunda müminlere bir güçlük olmasın. Allah'ın buyruğu her zaman yerine getirilmiştir,"*[54] ayeti nazil oldu ve bu ayetin hükmüyle ve Cebrail'in getirdiği vahiyle Resulullah ile evlendirildi. Zeyneb, Peygamber'in (sav.) diğer zevcelerine karşı: "Benim velim sizin velinizden, benim için gelen elçi de sizinkinden daha kerimdir," diyerek öğünüyordu.

Daha sonra Resulullah (sav.) Safiyye bint Huyey b. Ahtab b. Sa'ye b. Sa'lebe b. Ubeyd b. Ka'b b. el-Hazrec b. Ebî Habîb b. en-Nadîr ile evlendi. Safiyye daha önce Sellâm b. Mişkem b. [166] el-Hakem b. Hârise b. el-Hazrec b. Ka'b b. el-Hazrec ile evliydi. Kocası ölünce Kinâne b. er-Rebî' b. Ebî Hukayk ile evlendi. Muhammed b. Mesleme, Resulullah'ın (sav.) emriyle onu öldürdü ve onu derdest ettikten sonra boynunu vurdu. Hayber Savaşında Resulullah (sav.) esirleri denetlerken hırkasını Safiyye'nin üzerine bıraktı ve onu safî hakkı olarak seçti. Resulullah (sav.) onu İslam'a davet etti. Safiyye davetini kabul etti. Bunun üzerine Resulullah onu hürriyete kavuşturdu (hicrî altıncı yıl).

Daha sonra Resulullah (sav.) Meymûne bint el-Hâris b. Hazn b. Büceyr b. el-Hüzem b. Rüveybe b. Abdullah b. Hilâl ile

54 Ahzâb, 33/37.

evlendi. Ondan önce Benî Ukde b. Giyere b. Avf b. Kamiy'den –o Sakīf'tendir– Umeyr b. Amr ile evliydi. Çocukları olmamıştı. Meymûne, Abbâs b. Abdülmuttalib'in eşi Ümmü Fadl'ın kız kardeşiydi. Kaza umresinde Serif'te onunla evlendi. Abbâs b. Abdülmuttalib onu Resulullah ile evlendirdi.

Resulullah'ın zikrettiğimiz bu eşleri –Hadîce bint Huveylid hariç– Resulullah vefat ettiğinde hepsi hayattaydılar. Benî Rebîa'dan Neşât bint Rifâa ile evlendi. Kurayza'dan Benî Rifâa'nın müttefikleriydiler. Onun hakkında ihtilaf vardır. Nitekim bazıları onun Benî Süleym'e bağlı Benî Harâm'dan Senâ bint Esmâ b. Salt olduğunu ifade etmişlerdir. Rivayete göre Resulullah (sav.) onunla zifafa girmeden bu kadın ölmüştür. Bazı raviler de onun Benî Süleym'e bağlı Benî Harâm'dan Sebâ bint Salt b. Habîb b. Hârise b. Hilâl b. Harâm b. Semmâl b. Avf es-Sülemî olduğunu nakletmişlerdir.

Daha sonra Resulullah (sav.) Şenbâ bint Amr el-Gıfâriyye ile evlendi. Bu aile Benî Kurayza'nın müttefikleriydiler. Bazı raviler Şenbâ, Benî Kurayzalıdır. Benî Kurayza yok olduğundan onun nesebi bilinmemektedir. Bir rivayete göre de Kinâ-
[167] nelidir ve Resulullah'ın huzuruna girince âdet gördü ve âdet hâli bitmeden İbrâhim vefat etti. Şenbâ: "Peygamber olsaydı en çok sevdiği kişi ölmezdi," dedi. Bunun üzerine Resulullah onu boşadı.

Daha sonra Resulullah (sav.) Benî Ebû Bekir b. Kilâb'dan Guzeyye bint Câbir ile evlendi. Guzeyye'nin güzelliği ve boyu posuyla nam salmış bir kadındı. Resulullah (sav.), Ebû Üseyd el-Ensârî es-Sâidî'yi Guzeyye'yi istemek üzere gönderdi. Ebû Üseyd onu Resulullah (sav.) için istedi. Resulullah'a (sav.) gelince: "Bu konuyu yeterince düşünmedim. Senden Allah'a sığınırım," dedi. Resulullah (sav.): "Allah'a sığınan güçlüdür," dedi ve onu ailesine geri gönderdi. Bir rivayete göre de Kindelidir.

Ardından Resulullah (sav.) Esmâ bint Nu'mân b. el-Esved b. Şerâhîl b. Cevn b. Hucr b. Muâviye el-Kindî ile evlendi. Resulullah onunla zifafa girince teninde alaca illeti gördü. Bunun üzerine ona ikramda bulundu, çeyizini verdi ve ailesine geri

gönderdi. Bir rivayete göre de Nu'mân onu Resulullah'a gönderdi. Ancak ondan ayrıldı. Huzuruna girdiğinde ondan istiazede bulundu. Bunun üzerine babasına haber göndererek: "Senin kızın değil mi?" diye sordu. Nu'mân: "Benim kızımdır," dedi. Sonra kıza: "Sen onun kızı değil misin?" dedi. Kız: "Evet," dedi. Nu'mân: "Ya Resulellah! Sakın onu bırakma. O şöyle iyi, böyle iyidir," diye abartılı bir şekilde methederek "O hiç acı görmedi," dedi. Resulullah, Âmiriyye'ye davrandığı gibi davrandı. Ancak onun sözünden mi yoksa babasının "Hiç acı görmedi," sözünden mi geri gönderdi belli değil.

Allah, Resulü'ne Benî Kurayza'dan Reyhâne bint Zeyd'i de kısmet etti.

Resulullah'a (sav.) Mâriye el-Kıbtiyye hediye edildi. Onu Resulullah'a İskenderiye hükümdarı Mukavkıs hediye etti. Mâriye, Resulullah'ın (sav.) oğlu İbrâhim'in annesidir.

Resulullah'ın (sav.) isimleri zikredilen bu zevcelerinden altısı Kureyşlidir.

Ebû Ca'fer dedi: Hişâm'ın bu rivayette zikretmediği ancak Resulullah'ın kendileriyle evlendiği rivayet edilenler arasında –Ümmü'l-Mesâkîn olarak tanınan– Benî Âmir b. Sa'saa'dan Zeyneb b. Huzeyme b. el-Hâris b. Abdullah b. Amr b. Abdi Menâf b. Hilâl b. Âmir b. Sa'saa, daha önce Ubeyde b. el-Hâris'in kardeşi Tufeyl b. el-Hâris b. Muttalib ile evliydi. Zeyneb, Resulullah hayattayken Medine'de vefat etti.

Rivayete göre Resulullah hayattayken vefat eden eşleri [168]
Zeyneb bint Huzeyme, Hadîce, Dihye b. Halîfe el-Kelbî'nin kız kardeşi Şerâf bint Halîfe ve el-Âliye bint Zabyân'dır.

İbn Abdullah b. Abdülhakem bana Şuayb b. Leys ve Ukayl'den naklen İbn Şihâb'ın şöyle dediğini rivayet etti:

Resulullah (sav.) Benî Ebû Bekir b. Kilâb'dan el-Âliye adında bir kadınla evlendi. Ona vereceklerini verdi ve ondan ayrıldı. Resulullah (sav.) Eş'as b. Kays'ın kız kardeşi Kuteyle bint Kays b. Ma'dîkerib ile evlendi. Onunla henüz zifafa girmeden vefat etti. Kuteyle kardeşiyle birlikte İslam'dan döndü. Resulullah (sav.) Fâtıma bint Şüreyh ile de evlenmişti.

İbnü'l-Kelbî'den rivayet edildiğine göre o şöyle dedi:

Resulullah (sav.) Ümmü Şerîk olarak bilinen Guzeyye bint Câbir'le evlendi. Guzeyye de Resulullah'tan (sav.) önce bir evlilik yapmış ve o evlilikte Şerîk adında bir oğlu olmuştu. Guzeyye bu oğlunun adıyla tanındı. Resulullah onunla evlendikten sonra yaşlı olduğunu fark etti ve onu boşadı. Guzeyye, Müslüman oldu. Kureyşli kadınlara giderek onları İslam'a davet ediyordu.

Yine İbnü'l-Kelbî'nin Ebû Sâlih ve İbn Abbâs'tan rivayet ettiğine göre Resulullah (sav.) Havle bint Hüzeyl b. Hübeyre b. Kabîsa b. el-Hâris'le de evlenmişti.

Aynı senedle rivayet edildiğine göre Leylâ bint el-Hâtim b. Adî b. Amr b. Sevâd b. Zafer b. el-Hâris b. el-Hazrec, Resulullah'a gitti. Sırtını güneşe dönmüş oturuyordu. Resulullah'ın omzuna eliyle vurdu. Resulullah: "Kimsin?" dedi. Leylâ: "Ben Mubârî er-Rîh'in kız kardeşi Leylâ b. el-Hâtim'im. Sana evlenme teklifinde bulunmak için geldim, benimle evlen," dedi. Resulullah: "Kabul ettim," dedi. Kadın ailesine döndü ve "Resulullah benimle evlendi," dedi. Ailesi ona: "Kötü bir şey yaptın. Sen kıskanç bir kadınsın. Peygamber'in eşleri var. Git ona söyle seni boşasın," dediler. Kadın Resulullah'a "Beni boşa," dedi. Resulullah: "Seni boşadım," dedi.

Başka bir senedle nakledildiğine göre Resulullah (sav.) Benî Ruâs b. Kilâb'dan Amre bint Yezîd adında bir kadınla da evlenmişti.

[169] **Vazgeçtiği Kadınlar**

Resulullah'ın (sav.) İsteyip de Evlenmekten Vazgeçtiği Kadınlar

Bunlardan biri Ümmü Hânî bint Ebî Tâlib'dir. Adı Hind'dir. Resulullah onu istedi. Ancak çocuğu olduğunu söyleyince Resulullah vazgeçti.

Resulullah, Dubâa bint Âmir b. Kurat b. Seleme b. Kuşeyr b. Ka'b b. Rebîa b. Âmir b. Sa'saa'yı oğlu Seleme b. Hişâm b. el-Mugîre'den istedi. Seleme: "Onunla danışayım," dedi. Seleme ona

gitti ve "Peygamber seni istedi," dedi. Kadın: "Ne dedin?" diye sordu. Seleme: "Ona danışacağım, dedim," diye söyledi. Kadın: "Peygamber hakkında danışılır mı?" dön ve beni onunla evlendir," dedi. Seleme döndü ve durumu haber verdi. Ancak Resulullah sustu. Zira Resulullah'a (sav.) kadının yaşlandığı söylendi.

Yine rivayete göre A'ver el-Anberî'nin kız kardeşi Safiyye bint Beşâme el-Anberî'yi istedi. Esir olarak alınmıştı. Onu kendisiyle kocası arasında muhayyer bıraktı. Kadın: "Kocamı istiyorum," deyince Resulullah onu kocasına gönderdi.

Resulullah Ümmü Habîb bint Abbâs b. Abdülmuttalib'i istedi. Ancak Abbâs ile süt kardeşi olduğunu öğrenince vazgeçti. Nitekim ikisi Süveybe tarafından emzirilmişlerdi.

Resulullah (sav.), Cemre bint el-Hâris b. Ebî Hârise'yi istedi. Rivayete göre sağlıklı olduğu hâlde babası: "Bir sağlık sorunu vardır," dedi. Adam eve dönünce alaca hastalığına yakalandığını gördü.

* * *

Cariyeleri

Mâriye bint Şem'ûn el-Kıbtiyye ve Reyhâne bint Zeyd el-Kuraziyye. Bir rivayete göre Reyhâne, Benî Nadîr'dendir. Daha önce ikisi hakkında bilgi verilmişti.

* * *

Köleleri

Bunlardan biri Zeyd b. Hârise ve oğlu Üsâme b. Zeyd'dir. İkisi hakkında bilgi verildi. Sevbân da Resulullah'ın kölesi olup onun tarafından hürriyete kavuşturuldu. Ancak Resulullah vefat edinceye kadar ondan ayrılmadı. Onun ardından Hu- [170]
mus şehrine yerleşti ve orada onun bir vakıf meskeni vardır. Rivayet edildiğine göre Muâviye'nin hilafeti döneminde hicrî 54 yılında vefat etmiştir. Bazılarına göre Remle'de yerleşmiş olup ardından evlat bırakmadı.

Şukrân: Habeş'ten olup adı Sâlih b. Adî'dir. Hakkında ihtilaf vardır. Abdullah b. Dâvûd el-Hureybî'den şöyle dediği nakledilmiştir: Şukrân, Resulullah'a babasından miras kalmıştır.

Bazıları da: Şukrân Fârisî'dir ve nesebi Sâlih b. Havl b. Mehri Bûd şeklindedir.

Resulullah'ın kölesi Şukrân'ın nesebi –Fars olduğunu söyleyenlere göre– Sâlih b. Havl b. Mehri Bûd b. Âzer Cüşnes b. Mehribân b. Fîrân b. Rüstem b. Fîruz b. Mây b. Behrâm b. Reştehrî şeklindedir. Onlara göre Rey'in reislerindendi.

Mus'ab ez-Zübeyrî'den şöyle dediği rivayet edildi: Şukrân, Abdurrahman b. Avf'ın kölesiydi ve onu Resulullah'a (sav.) hediye etti. Onun evlatları vardı. Onun sülalesinden Medine'de ikamet eden Mu'bâ adında bir adam vardır. Onun Basra'da mukim evlatları vardı.

Rüveyfi': Resulullah'ın (sav.) kölesi Ebû Râfi'dir. Adı Eslem'dir. Bazıları da adının İbrâhim olduğunu söylemiştir. Hakkında ihtilaf vardır. Bazılarına göre Abbâs b. Abdülmuttalib'e aitti ve onu Resulullah'a verdi. Resulullah da onu hürriyete kavuşturdu. Bazılarına göre ise Ebû Râfi' Ebû Ehayha, Saîd b. el-Âs el-Ekber'in kölesiyken evlatlarına miras olarak kalmıştır. Onlardan üçü hisselerini hürriyete kavuşturdular. Bunların üçü de Bedir günü öldürüldüler. Ebû Râfi' de onlarla birlikte Bedir'e katıldı. Hâlid b. Saîd onda olan payını Resulullah'a bağışladı. Resulullah (sav.) onu azat etti.

Ebû Râfi'in oğlu Behiy: Adı Râfi'dir. Behiy'in kardeşi Ubeydetullah b. Ebî Râfi'dir. Ali b. Ebî Tâlib'in kâtibiydi. Amr b. Saîd, Medine'ye vali olunca Behiy'i çağırdı ve ona: "Senin efendin kimdir?" dedi. Behiy: "Resulullah'tır," dedi. Bunun üzerine Amr ona yüz kırbaç vurdu. Akabinde "Efendin kim?" dedi. Adam: "Resulullah," diye cevap verdi. Amr yine ona yüz kırbaç vurdu. Amr adama ne kadar sorduysa, "Resulullah," diye cevap verdi ve ona beş yüz kırbaç vurdu. Yine "Kimin kölesisin?" deyince "Sizin kölenizim," dedi. Abdülmelik, Amr b. Saîd'i öldürünce Behiy b. Ebî Râfi' şu beyitleri terennüm etti.

[171] *Eline sağlık, elin zarar görmesin. O el ki hasmına zarar vermiş ve İbn Saîd'in kanını akıtmıştır.*

O İbn Ebi'l-Âs'tır ve öyle bir aileye mensuptur ki ruhu asil ve güzeldir. Dedeleri de öyledir.

Selmân el-Fârisî: Künyesi Ebû Abdullah'tır. Esbahan (İsfahan)lıdır. Bir rivayete göre de Ramehürmüz beldesindendir. Kelb kabilesinden bazı kişiler tarafından esir alınmış ve Vâdi'l-Kurâ muhitinde bir Yahudiye satılmıştır. Yahudiyle mükâtebe akdi yapmıştır. Resulullah ve Müslümanlar ona yardım ederek hürriyete kavuşmasına vesile oldular. Fars nesep âlimleri, "Selmân, Kûr Sâbûr'dandır," demişlerdir. Adı ise Mâbeh b. Bûdehşân b. Deh Dîreh'tir.

Sefîne: Ümmü Seleme'nin kölesiydi. Onu hürriyete kavuşturdu. Ancak ona hayatı boyunca Resulullah'a hizmet etmesini şart koştu. Bir rivayete göre siyahidir. İsmi konusunda ihtilaf vardır. Bazılarına göre adı Mihrân'dır. Bazıları da adı Rebâh'tır, demişlerdir. Bazıları onun Fars olduğunu ve adının Sebiyye b. Mârkiyye ve Enise olduğunu söylemişlerdir. Ebû Müserreh –bazılarına göre Ebû Mesrûh– künyesiyle tanınır. Serât'ta doğmuştur. Oturmak istediğinde Resulullah'tan izin alırdı. Resulullah (sav.) ile birlikte Bedir, Uhud ve diğer muharebelere iştirak etmiştir. Bazılarına göre Fars Acemlerindendir. Annesi Habeşli, babası ise Fârisîdir. Bunlara göre babasının adı Kerdevî b. Eşernîdeh b. Edveher b. Mihrâder b. Kahnekân olup Benî Mehcivâr b. Yûmâst'tandır.

Ebû Kebşe: Adı Süleym'dir. Rivayete göre Mekke'de doğmuştur. Başka bir rivayete göre ise Devs bölgesinde doğmuştur. Resulullah onu satın alarak hürriyete kavuşturmuştur. Resulullah (sav.) ile birlikte Bedir, Uhud ve diğer muharebelere katılmıştır. Ömer b. el-Hattâb'ın halife olduğu gün, hicrî on üç yılında vefat etmiştir.

Ebû Müveyhibe: Rivayete göre Müzeyne doğumludur. Resulullah (sav.) onu satın alarak hürriyete kavuşturmuştur.

Rebâh el-Esved: Resulullah'a (sav.) müezzinlik yapmıştır.

Fedâle: Resulullah'ın (sav.) kölesidir. Rivayete göre Şam'a yerleşmiştir.

Mid'am: Resulullah'ın kölesidir. Rifâğa b. Zeyd el- [172]
Cüzâmî'nin kölesiyken onu Resulullah'a hibe etmiştir. Resu-

lullah (sav.) Vâdi'l-Kurâ'ya indiği gün serseri bir okla öldürülmüştür.

Ebû Dûmeyre: Bazı Fars nesep âlimlerine göre Fars Acemlerindendir. Hükümdar Keştâsb'ın soyundandır ve adı Vâh b. Şîrez b. Bîruvîs b. Târişmeh b. Mâhûş b. Bâkemhîr'dir. Bazılarının anlattığına göre Ebû Dûmeyre, bir gazasında Resulullah'ın (sav.) payına düşmüş ve Resulullah onu hürriyetine kavuşturarak ona bir vasiyetname yazmıştır. Bu zat aynı zamanda Hüseyin b. Abdullah b. Dûmeyre'nin dedesidir. Onun için yazılan name, torunlarının ve ailesinin elindedir. Hüseyin b. Abdullah, Mehdî'ye giderek bu mektubu göstermiştir. Mehdî mektubu gözlerine sürmüş ve Hüseyin'e üç yüz dinar vermiştir.

Yesâr: Rivayete göre Nûbelidir. Yesâr da bir gazasında Resulullah'ın payına düşmüş ve onu hürriyete kavuşturmuştur. Urenîler Resulullah'ın (sav.) develerine baskın yaptıklarında onu öldürdüler.

Mihrân: Resulullah'tan rivayetler nakletmiştir.

Resulullah'ın (sav.) Mâbûr adında bir hadım kölesi de vardı. Mukavkıs onu iki cariyeyle Resulullah'a hediye etmişti. Bu iki cariyeden Mâriye, Resulullah'ın (sav.) odalığı olmuş, diğer cariye Sîrîn'i de Safvân b. Muattal'ın[55] Hassân'ı yaralamasına karşılık bedel olarak Hassân b. Sâbit'e vermiş ve ondan Abdurrahman b. Hassân adında bir oğlu olmuştu. Mukavkıs bu hadım kişiyi (*muber*), korumak ve Resulullah'a (sav.) emniyet içinde ulaştırmak üzere göndermişti. Rivayete göre Mâriye bu hadımla itham edilmişti. Bunun üzerine Resulullah (sav.), Ali'ye onu idam etmesini istemişti. Ali'nin onu öldürmeye teşebbüs ettiğini görünce üstünü açarak tenasül uzvunun alındığını gösterdi. Böylece Ali onu öldürmekten vazgeçti. Tâif muhasarasında şehirden aralarında Ebû Bekre'nin de bulunduğu dört köle Müslümanlara teslim oldular. Resulullah onları azat etti.

* * *

55 İfk olayında Safvân, iftiracılardan olan Hassân b. Sâbit'i kılıçla yaralayıp gözünü kör etmişti (ed.).

Kâtipleri

[173]

Rivayet edildiğine göre bazen Osman b. Affân, Resulullah'a (sav.) kâtiplik yapıyordu. Ali b. Ebî Tâlib, Hâlid b. Saîd, Ebân b. Saîd ve Alâ b. el-Hadramî ara sıra onun kâtipliğini yapıyorlardı.

Bir rivayete göre ona kâtiplik yapan ilk kişi Übey b. Ka'b idi. Übey hazır olmadığında Zeyd b. Sâbit onun kâtipliğini yapıyordu.

Abdullah b. Sa'd b. Ebî Serh de ona kâtiplik yaptı. Ardından dinden döndü. Sonra Mekke'nin fethinde İslam'a döndü.

Muâviye b. Ebî Süfyân ve Hanzale el-Üseyyidî de ona kâtiplik yaptılar.

* * *

Atları

el-Hâris bana İbn Sa'd, Muhammed b. Ömer, Muhammed b. Yahyâ b. Sehl b. Ebî Hasme ve babasından şöyle dediğini rivayet etti:

Resulullah'ın sahip olduğu ilk at Medine'de Benî Fezâre'den on okkaya satın aldığı attı. Onun adı Daris iken Resulullah onun adını Sekb olarak koydu. Onunla çıktığı ilk gaza Uhud gazasıdır. Müslümanlarda Uhud'da ondan ve Ebû Bürde b. Niyâr'ın Mülâvih adlı atından başka at yoktu.

el-Hâris bana İbn Sa'd ve Muhammed b. Ömer'den şöyle dediğini anlattı:

Muhammed b. Yahyâ b. Sehl b. Ebî Hasme'ye Mürteciz hakkında sordum. O, Resulullah'ın (sav.) bedeviden aldığı attı. Buna Huzeyme b. Sâbit şahitlik yapmıştı. Bedevi, Benî Mürre'dendi.

el-Hâris bana İbn Sa'd, Muhammed b. Ömer, Übey b. Abbâs b. Sehl, babası ve dedesinden şöyle dediğini rivayet etti:

Resulullah'ın (sav.) Lizâz, Zarib ve Lahîf adlarında üç atı [174]
vardı. Lizâz adındaki atı ona Mukavkıs hediye etmişti. Lahîf ise Rebîa b. Ebî Berâ tarafından ona hediye edilmişti. Resulullah onun karşılığında ona, Benî Kilâb'ın genç develerinden verdi. Zarib adlı atı ona Ferve b. Amr el-Cüzâmî hediye etti.

Temîm ed-Dârî de Resulullah'a (sav.) Verd adında bir at hediye etti. Resulullah (sav.) onu Ömer'e verdi. Ömer onunla Allah yolunda cihat ederdi. Koşuda uzun adımlıydı.

Bazı ravilere göre adı geçen atlardan başka Ya'sûb adında bir atı daha vardı.

* * *

Katırları

el-Hâris bana İbn Sa'd, Muhammed b. Ömer, Mûsâ b. Muhammed b. İbrâhim ve babasından şöyle dediğini rivayet etti:

Peygamber'in (sav.) Düldül adındaki katırı İslam döneminde görülen ilk katırdı. Mukavkıs onu ve Ufeyr adında bir eşeği Resulullah'a hediye etmişti. Katır, Muâviye dönemine kadar yaşadı.

el-Hâris bana İbn Sa'd, Muhammed b. Ömer, Ma'mer ve Zührî'den şöyle dediğini rivayet etti:

Düldül adındaki katırı Resulullah'a (sav.) Ferve b. Amr el-Cüzâmî hediye etti.

el-Hâris bana İbn Sa'd, Muhammed b. Ömer, Ebû Bekir b. Abdullah b. Ebî Sebre ve Zâmil b. Amr'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Ferve b. Amr, Peygamber'e (sav.) Fidda adında bir katır hediye etti. Peygamber de onu ve Ya'fûr adındaki eşeğini Ebû Bekir'e hediye etti. Ya'fûr Veda haccından dönüş yolunda öldü.

* * *

Develeri

el-Hâris bana İbn Sa'd, Muhammed b. Ömer, Mûsâ b. Muhammed b. İbrâhim et-Teymî ve babasından şöyle dediğini rivayet etti:

[175] Kasvâ, Benî Harîş develerindendi. Ebû Bekir onu başka bir deve ile sekiz yüz dirheme satın aldı. Resulullah Kasvâ'yı ondan dört yüz dirheme satın aldı. Bu deve ölünceye kadar Resulullah'ın yanında kaldı. Resulullah onunla hicret etti. Resulullah Medine'ye gittiğinde Kasvâ yedi yaşlarındaydı. Onun adları Kasvâ, Ced'â ve Adbâ idi.

el-Hâris bana İbn Sa'd, Muhammed b. Ömer, İbn Ebî Zi'b, Yahyâ b. Ya'lâ ve İbnü'l-Müseyyeb'den şöyle dediğini anlattı:

Resulullah'ın devesinin adı Adbâ idi ve kulağının bir tarafı kesikti.[56]

* * *

Süt Develeri

el-Hâris bana İbn Sa'd, Muhammed b. Ömer, Muâviye b. Abdullah b. Ubeydullah b. Ebî Râfi'den şöyle dediğini rivayet etti:

Rasulullah'ın süt develeri vardı. Bu develer Gâbe'de bir kere düşmanların baskınına maruz kaldı. Sayıları yirmiydi. Resulullah'ın (sav.) ailesi bunların sütüyle geçiniyordu. Her akşam Resulullah'ın evine iki büyük kırba süt götürülürdü. Bu develer içinde sütü bol develer vardı. Bunlar: el-Hannâ, es-Semrâ, el-Arîs, es-Sa'diyye, el-Begûm, el-Yesîre ve er-Reyya adlı develeriydi.

el-Hâris bana İbn Sa'd, Muhammed b. Ömer, Hârûn b. Muhammed, babası ve Ümmü Seleme'nin kölesi Nebhân'dan naklen Ümmü Seleme'nin şöyle dediğini rivayet etti: Resulullah (sav.) ile yiyeceğimiz süttü –ya da daha çok süttü–. Resulullah'ın Gâbe'de süt develeri vardı ve bu develeri eşleri arasında taksim etmişti. Bunların içinde el-Arîs adında bir deve vardı. Bundan istediğimiz kadar süt alırdık. Âişe'nin es-Semrâ adında bir devesi vardı ve sütü oldukça boldu. Ancak benim devem gibi değildi. Daha sonra çobanları bu develeri el-Cevvâniyye bölgesinde bize yakın bir meraya getirdi. Akşamları ikisi eve getirilip sağılırdı. Ancak Resulullah'ın devesinin sütü daha boldu. O, ikisi kadar hatta daha çok süt verirdi.

el-Hâris bana İbn Sa'd, Muhammed b. Ömer, Abdüsselâm b. Cübeyr ve babasından şöyle dediğini rivayet etti: [176]

Resulullah'ın süt develeri vardı ve bunlar Zülcedr ve el-Cemmâ'da tutuluyorlardı. Sütleri bize de yetişirdi. Bunlardan Mehre adındaki deve, Benî Ukayl develerindendi ve Sa'd b. Ubâde tarafından gönderilmişti. Sütü oldukça boldu. er-Reyya ve eş-Şakrâ adındaki develeri ise Benî Âmir'in Nabati Pazarından satın almıştı. Bürde, es-Semrâ, el-Arîs, el-Yesîre ve el-Hannâ adındaki develer de sağılır ve her akşam Resu-

56 İbn Sa'd, *Tabakât*, 1/492.

lullah'ın evine götürülürdü. Onların çobanı Resulullah'ın hizmetçisi Yesâr idi ve (baskıncılar) tarafından öldürüldü.[57]

* * *

Sütünden Yararlanması İçin Resulullah'a Verilen Develerin İsimleri

el-Hâris bana İbn Sa'd, Muhammed b. Ömer, Zekeriyyâ b. Yahyâ ve Utbe b. Gazvân'ın evlatlarından İbrâhim b. Abdullah'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Sütünden yararlanması için Resulullah'a verilen develerin sayısı yediydi: Acve, Zemzem, Sükya, Bereke, Verese, Etlâl ve Etrâf.

el-Hâris bana İbn Sa'd, Muhammed, Ebû İshâk, Abbâd b. Mansûr, İkrime ve İbn Abbâs'tan şöyle dediğini anlattı:

Sütünden yararlanması için Resulullah'a verilen hayvanlar yedi keçiydi. İbn Ümmü Eymen onların çobanıydı.

* * *

Kılıçları

el-Hâris bana İbn Sa'd, Muhammed b. Ömer, Ebû Bekir b. Abdullah b. Ebî Sebre
[177] ve Mervân b. Ebî Saîd b. el-Muallâ'dan şöyle dediğini anlattı:

Benî Kaynukâ' gazasında ele geçirilen düşman silahlarından Resulullah'ın (sav.) payına Kalei, Bettâr ve el-Hatf adlı üç kılıç düştü. Daha sonra Mihzem ve Resûb isimli kılıçları oldu. Bu iki kılıcı, Fils putunun yıkılması sırasında ele geçirildi. Rivayete göre Resulullah (sav.) Medine'ye hicret ettiğinde Bedir harbinde kullandığı Kadîb adlı kılıç vardı. Zülfikâr adlı kılıcı da Bedir'de Münebbih b. Haccâc'dan ele geçirdi.

* * *

Yay ve Mızrakları

el-Hâris bana İbn Sa'd, Muhammed b. Ömer, Ebû Bekir b. Abdullah b. Ebî Sebre ve Mervân b. Ebî Saîd b. el-Muallâ'dan naklen şöyle dediğini rivayet etti:

Benî Kaynukâ' gazasında ele geçirilen silahlardan Resulullah'ın payına Ravhâ yayı, servi ağacından yapılmış el-Beydâ ve akça ağacında yapılmış es-Safrâ adıyla bilinen sarı bir yay olmak üzere üç yay düşmüştü.

57 İbn Sa'd, *Tabakât*, 1/495.

* * *

el-Hâris bana İbn Sa'd, Muhammed b. Ömer, Ebû Bekir b. Abdullah b. Ebî Sebre ve Mervân b. Ebî Saîd b. el-Muallâ'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Benî Kaynukâ' gazasında ele geçirilen silah (ve teçhizattan) Resulullah'ın (sav.) payına es-Sa'diyye ve Fidda adıyla bilinen iki zırh düşmüştü.

el-Hâris bana İbn Sa'd, Muhammed b. Ömer, Mûsâ b. Ömer, Ca'fer b. Mahmûd ve Muhammed b. Mesleme'den şöyle dediğini rivayet etti:

Uhud gününde Resulullah üzerinde Zâtü'l-Füdûl ve Fidda [178] adlı iki zırh gördüm. Hayber gününde de üzerinde Zâtü'l-Füdûl ve es-Sa'diyye olmak üzere iki zırh gördüm.

* * *

Kalkanı

el-Hâris bana İbn Sa'd, Attâb b. Ziyâd, Abdullah b. el-Mübârek, Abdurrahman b. Yezîd b. Câbir ve Mekhûl'den şöyle dediğini anlattı:

Resulullah'ın kalkanında koç başı resmi vardı. Resulullah bundan hoşlanmıyordu. Bir gün sabahladığında Allah tarafından giderildiğini gördü.

* * *

Resulullah'ın (sav.) İsimleri

Muhammed b. el-Müsennâ bana İbn Ebî Adî, Abdurrahman el-Mes'ûdî, Amr b. Mürre, Ebû Ubeyde ve Ebû Mûsâ'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Resulullah (sav.) bize isimlerinden bahsederken, "Ben Muhammed'im, Ahmed'im, Mukaffâ'yım, Hâşir'im, tövbe ve cenk peygamberiyim," buyurdu.

İbnü'l-Müsennâ bana Ebû Dâvûd, İbrâhim -İbn Sa'd-, Zührî, Muhammed b. Cübeyr b. Mut'im ve babasından şöyle dediğini anlattı:

Resulullah (sav.) bana dedi ki: "Benim isimlerim vardır. Ben Muhammed'im, Ahmed'im, Âkib'im, Mâhî'yim." Zührî dedi: Âkib; ondan sonra hiç kimsenin (peygamber) gelmemesi demektir. Mâhî de Allah'ın izniyle küfrü yok eden demektir.

İbnü'l-Müsennâ bize Yezîd b. Hârûn, Süfyân b. Hüseyin, Zührî, Muhammed b. Cübeyr b. Mut'im ve babasından şöyle dediğini rivayet etti:

Resulullah (sav.) şöyle buyurdu: "Ben Muhammed'im, Ahmed'im, Mâhî'yim, Âkib'im ve insanların izinde haşir olacağı [179]

kişi anlamında Hâşir'im." Yezîd: "Süfyân'a, Âkib, ne demektir?" diye sordum. O: 'Peygamberlerin sonuncusu demektir," diye cevap verdi.

* * *

Vasıfları

İbnü'l-Müsennâ bana İbn Ebî Adî, el-Mes'ûdî, Osman b. Abdullah b. Hürmüz, Nâfi' b. Cübeyr ve Ali b. Ebî Tâlib'den şöyle dediğini anlattı:

Resulullah, ne uzun ne de kısa boyluydu. Başı büyük, sakalı gürdü. Avuçları ve ayaklarıyla mafsalları iriydi. Yüzünün rengi kırmızıya çalardı. Göğüsündeki kıllar uzuncaydı. Yürürken inişli bir yoldaymış gibi öne doğru eğilirdi. Ondan önce ve ondan sonra bir benzerini görmedim.

İbnü'l-Müsennâ bize Ebû Ahmed ez-Zübeyrî, Mücemma' b. Yahyâ, Abdullah b. İmrân ve adını zikretmediği Ensardan bir zattan naklen şöyle anlattı:

Ensardan bir zat Kûfe Mescidinde kılıcının askısını dizlerine dolamış vaziyette otururken Ali b. Ebî Tâlib'e: "Resulullah'ın (sav.) vasıflarını bana anlatır mısın?" diye sordu. Ali şöyle dedi: "Resulullah (sav.) hafif kırmızıya çalan beyaz tenliydi. Gözleri iri ve siyahtı. Saçı uzun ve omuzlarına doğru inerdi. Göğüs kılları inceydi. Sakalı sıktı. Saçı uzun ve gürdü. Boynu âdeta bir gümüş ibriğin boynu gibiydi. Boynunun alt tarafından göbeğine kadar göğsü kıllıydı ve koltuk altıyla göğsünün sağında ve solunda kıllar yoktu. Avuç ve ayakları büyükçeydi. Yürüdüğü zaman, inişli bir yolda yürüyormuş gibi öne doğru meylederdi. Adımlarını, ayakları bir kayadan sökülür gibi atıyordu. Dönüp bakarken bütün vücuduyla dönerdi. Ne uzun
[180] ne de kısa boyluydu. Âciz ve cimri değildi. Ter yüzünde âdeta inci gibi parlıyordu ve terinin kokusu misk kokusundan daha güzeldi. Ondan önce ve ondan sonra bir benzerini görmedim. Allah'ın salatı ve selamı üzerinde olsun."

İbnü'l-Mukaddemî bize Yahyâ b. Muhammed b. Kays –Ebû Zükeyr olarak anılır–, Rebîa b. Ebî Abdurrahman ve Enes b. Mâlik'ten naklen şöyle anlattı:

Resulullah (sav.) kırk yaşında peygamber olarak gönderildi. Peygamber olduktan sonra Mekke'de on yıl, Medine'de on yıl kaldı ve altmış yaşlarında vefat etti. Vefat ettiği zaman saçında ve sakalında yirmi tane beyaz kıl yoktu. Boyu ne göze

batacak kadar uzun ne de kısaydı. Çok beyaz da değil koyu esmer de değildi. Saçı uzun da değil, kısa da değildi.

İbnü'l-Müsennâ bana Yezîd b. Hârûn ve Cüreyrî'den naklen şöyle dediğini rivayet etti:

Ebü't-Tufeyl ile birlikte Kâbe'yi tavaf ediyorduk. "Benden başka Resulullah'ı (sav.) görüp de yaşayan kimse kalmadı," dedi. Ona: "Onu gördün mü?" dedim. O: "Evet," dedi. Ona: "Nasıldı?" dedim. "Beyaz tenli ve güzeldi. Ne zayıf ne de etine dolgundu," dedi.

* * *

Nübüvvet Mührü

İbnü'l-Müsennâ bize Dahhâk b. Mahled, Azre b. Sâbit, İlbâ ve Ebû Zeyd'den naklen şöyle dediğini rivayet etti:

Resulullah (sav.) bana: "Ey Ebû Zeyd! Bana yanaş da sırtımı ov," dedi ve sırtını açtı. Sırtını ovdum. Mührüne gözüm ilişti. Parmağımla ona dokundum. "Ne mührü?" dedim. İki omzunda mührü andıran toplu ve sık şekilde bulunan kıllardan oluşuyordu.

İbnü'l-Müsennâ bize Bişr b. Vaddâh Ebü'l-Heysem, Ebû Ukayl ed-Devrekî ve Ebû Nadre'den naklen şöyle dediğini anlattı:

Ebû Saîd el-Hudrî'ye, Resulullah'ın (sav.) vücudundaki mührü sordum. Ebû Saîd: "Bir et kabartısı şeklindeydi," dedi.

* * *

Cesaret ve Cömertliği [181]

İbnü'l-Müsennâ bize Hammâd b. Vâkıd, Sâbit ve Enes'ten şöyle dediğini rivayet etti:

Resulullah insanların en iyisi, en hoşgörülüsü ve en cesuruydu. Bir kere Medine'de bir imdat çağrısı yapıldı. Medine halkı, sesin geldiği yere intikal edince Resulullah'ın Ebû Talha'ya ait eyersiz bir at üzerinde ve kılıcını kuşanmış vaziyette onlardan önce oraya geldiğini gördüler. Şöyle diyordu: "Korkmadınız! (umursamadınız) Korkmadınız!" Sonra, "Ey Ebû Talha! Atı deniz gibi gördük," dedi. Oysa daha önce o at yavaştı. Ancak Resulullah bindikten sonra hiçbir at onu geçemiyordu.

İbnü'l-Müsennâ bize Abdurrahman b. Mehdî, Hammâd b. Zeyd, Sâbit ve Enes'ten şöyle dediğini rivayet etti:

Resulullah insanların en cesuru ve en cömerdiydi. Bir kere Medine'de bir imdat çağrısı yapıldı. İnsanlar sese doğru intikal ettiler. Resulullah da Ebû Talha'ya ait eyersiz bir at üzerinde ve kılıcını kuşanmış vaziyette sese doğru intikal etti. Ravi dedi: "Onu deniz gibi (heybetli ve cömert) bulduk." Ya da "O âdeta bir denizdir," dedi.

* * *

Saçını Boyaması

Resulullah'ın Saçı ve Saçını Boyaması Hakkında

İbnü'l-Müsennâ bize Muâz b. Muâz, Harîz b. Osman ve Ebû Mûsâ'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Muâz dedi: –Şam diyarında ona üstün tutacağım kimse yoktur.– Abdullah b. Büsr'e gittik. Arkadaşlarım içinde ben kendisine: "Resulullah'ı (sav.) gördün mü? Yaşlanmış mıydı?" diye sordum. Abdullah b. Büsr elini eneğine koydu ve "Resulullah'ın eneğinde (çeneyle dudak arası) beyaz kıllar vardı," dedi.

İbnü'l-Müsennâ bize Ebû Dâvûd, Züheyr ve Ebû İshâk'tan naklen Ebû Cühayfe'nin şöyle dediğini rivayet etti:

Resulullah'ı (sav.) gördüm eneğinin kılları beyazdı. Ona: "Ya Ebû Cühayfe! O zaman kim gibiydin?" diye soruldu. O: "Okların ucunu sivriltir ve yaya takardım," dedi.

[182] İbnü'l-Müsennâ bize Hâlid b. el-Hâris ve Humeyd'den şöyle dediğini anlattı:

Enes'e: "Resulullah (sav.) (saç ve sakalını) boyuyor muydu?" diye soruldu. Enes: "Beyazlık, Resulullah'ın saç ve sakalında yayılmamıştı. Ancak Ebû Bekir kına ve çivit otuyla Ömer de kınayla boyardı," dedi.

İbnü'l-Müsennâ bize İbn Ebî Adî ve Humeyd'den şöyle dediğini rivayet etti:

Enes'e: "Resulullah (sav.) (saç ve sakalını) boyadı mı?" diye soruldu. Enes: "Resulullah'ın sakalının ön kısmında on dokuz yirmi kadar beyaz kıl vardı. Resulullah henüz beyazlığın göze hoş gelmeyen hâline maruz kalmamıştı," dedi. Enes'e: "Beyaz-

lık çirkin bir şey mi ki?" diye soruldu. Enes: "Hepiniz ondan hoşlanmazsınız. Ancak Ebû Bekir kına ve çivit otuyla, Ömer de kınayla boyardı," dedi.

İbnü'l-Müsennâ bize Muâz b. Muâz, Humeyd ve Enes'ten şöyle dediğini rivayet etti:

Resulullah'ta beyazlamış kıl sayısı yirmiyi bulmamıştı.

İbnü'l-Müsennâ bize Abdurrahman, Hammâd b. Seleme, Simâk ve Câbir b. Semüre'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resulullah'ın (sav.) başının ortasında birkaç kıldan başka beyazlamış kıl yoktu. Saçını yağlayıp (taradığında) onları saçıyla örterdi.

Abdurrahman b. Mehdî bize Sellâm b. Ebî Mutî' ve Osman b. Abdullah b. Mevheb'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resulullah'ın (sav.) zevcesi eve girdi ve bize Resulullah'ın saçından kına ve çivit otuyla boyanmış bir miktar çıkarıp gösterdi.

İbn Câbir b. el-Kürdî el-Vâsıtî bize Ebû Süfyân, Dahhâk b. Humre, Gaylân b. Câmi', İyâd b. Lakît ve Ebû Rimse'den şöyle dediğini anlattı:

Resulullah (sav.) kına ve çivit otuyla saçını boyardı. Onun saçı omuzlarına kadar uzanıyordu.

İbnü'l-Müsennâ bize Abdurrahman b. Mehdî, İbrâhim -yani İbn Nâfi'-, İbn Ebî Necîh, Mücâhid ve Ümmü Hânî'den şöyle dediğini rivayet etti: [183]

Resulullah'ın (sav.) saçının dört örgülü olduğunu gördüm.

* * *

Hastalığı

Resulullah'ın (sav.) Ölümüyle Sonuçlanan Hastalığının Başlaması

Resulullah'ın Hastalanmadan Önce Vefatını Çağrıştıran Davranışları

Ebû Ca'fer dedi: Allah şöyle buyurdu: *"Allah'ın yardımı ve zaferi geldiği ve insanların bölük bölük Allah'ın dinine girmekte olduklarını gördüğün vakit Rabbine hamdederek onu tesbih et ve ondan mağfiret dile. Çünkü O tövbeleri çok kabul eden-*

dir."[58] Daha önce; Veda haccı, son hac ve tebliğ haccı olarak anılan haccında Resulullah'ın (sav.), ashabına hac ibadetinin hükümlerini öğrettiğini ve naklettiğimiz hutbesinde onlara tavsiyelerde bulunduğunu zikretmiştim.

Resulullah (sav.) hac ibadetini ifa ettikten sonra Medine'ye döndü ve zilhicce ayının kalan günleriyle muharrem ve safer aylarını evinde geçirdi.

HİCRÎ 11. YIL

Bu Yılda Meydana Gelen Olaylar

[184] Ebû Ca'fer dedi: Resulullah (sav.) hicrî on birince yılın muharrem ayında Şam diyarına bir ordu gönderdi ve başına kölesi ve kölesinin oğlu Üsâme'yi getirdi ve ona talimatlarda bulundu. İbn Humeyd bize Seleme, Muhammed b. İshâk ve Abdurrahman b. el-Hâris b. Ayyâş b. Ebî Rebîa'dan naklettiğine göre Resulullah (sav.) Üsâme'ye emir vererek Filistin topraklarındaki el-Belkâ ve ed-Dârum bölgelerine atlarıyla ayak basmasını istedi. İnsanlar hazırlık yaptılar ve ilk Muhacirler, Üsâme ile güçleri yettiğince kuvvet hazırladılar.

İnsanlar yola çıkmak üzereyken Resulullah'ın (sav.) vefatıyla sonuçlanan ve Allah'ın takdiri ve ona ikramı olan rahmetine nail olacağı Rabbine kavuşmasına vesile olan rahatsızlığı başladı. Saferin son günleri ya da rebîülevvel ayının ilk günleriydi.

Ubeydullah b. Sa'd ez-Zührî bize amcası Ya'kûb b. İbrâhim, Seyf b. Ömer, Abdullah b. Saîd b. Sâbit b. el-Ciz' el-Ensârî, Resulullah'ın (sav.) kölesi Ubeyd b. Huneyn ve Resulullah'ın kölesi Müveyhibe'den şöyle dediğini anlattı:

Resulullah (sav.) son haccını ifa ettikten sonra Medine'ye döndü. Yolculuktan dolayı vücudu bitkin ve yorgundu. Bu arada bir ordu hazırladı ve başına Üsâme b. Zeyd'i getirdi. Şam diyarının sınırında Ürdün'de Âbil ez-Zeyt bölgesine kadar gitmesini emretti. Münafıklar bu görevlendirme hakkında ileri geri konuştular. Resulullah onlara: "Üsâme bu göreve –yani komutanlığa– ehildir. Daha önce bu göreve layık olduğu hâlde babası hakkında da benzer şeyler söylediniz," diye cevap ver-

58 Nasr, 110/1-3.

di. Bu sırada Resulullah'ın hac yolculuğundan bitkin ve bitap düştüğü haberleri yayıldı. Bunun üzerine Esved, Yemen'de, Müseylime de Yemâme'de isyan ettiler. Buna dair haberler Resulullah'ın (sav.) kulağına gitti. Resulullah kendine geldikten sonra da Esed yurdunda Tuleyha başkaldırdı. Ardından muharrem ayında Rabbine kavuşmasına yol açan hastalığı başladı. [185]

İbn Sa'd bize amcası Ya'kûb b. İbrâhim, Seyf, Hişâm b. Urve ve babası Urve'den şöyle dediğini anlattı:

Allah muharrem ayından sonra onu yanına aldı.

Vâkıdî ise şöyle dedi: Resulullah'ın hastalığı safer ayının bitimine iki gün kala başladı.

* * *

Abdullah b. Sa'd bize amcası, Seyf b. Ömer, Müstenîr b. Yezîd en-Nehaî, Urve b. Gaziyye ed-Desînî, Dahhâk b. Feyrûz b. ed-Deylemî ve babasından şöyle dediğini anlattı:

İslam'da ilk riddet Resulullah (sav.) döneminde Yemen'de oldu. Zü'l-Himâr Abhele b. Ka'b –el-Esved– öncülüğünde Mezhic kabilesinin genelinde gerçekleşti. Veda haccından sonra başkaldırdı. Esved, kâhin ve sihirbazdı. İnsanlara garip şeyler gösteriyordu. Kendisini dinleyenlerin aklını çeliyordu. İlk olarak Kehf Hubbân adındaki evinden harekete geçti. Nitekim burada doğmuş ve burada büyümüştü. Mezhic yazılı olarak ona bağlılık taahhüdünde bulundu. Necrân da ona bağlılığını bildirdi. Başkaldırdılar ve iki amil Amr b. Hazm ve Hâlid b. Saîd b. el-Âs'ı uzaklaştırıp Esved'i onların yerine geçirdiler. Kays b. Abdi Yagûs, Murâd kabilesinin başında olan Ferve b. Müseyk'e karşı harekete geçti. Onu sürdü ve yerine geçti. Abhele, Necrân'dan San'â'ya geçerek şehri ele geçirdi. Yaptıklarını ve San'â'yı ele geçirişini Peygamber'e (sav.) yazılı olarak bildirildi. Hakkında ilk haber ona Ferve b. Müseyk tarafından verilmişti. Mezhic'den İslam'a bağlı kalanlar Ferve'ye iltihak etti. el-Ehsiye'de bulunuyorlardı. Esved, Resulullah'a yazmadı, onunla mektuplaşmadı. Zira ona karşı gelen kimse yoktu. Bu yüzden Yemen onun hükmü altında kaldı.

[186] Ubeydullah bize amcası Ya'kûb, Seyf, Talha b. A'lem, İkrime ve İbn Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Resulullah (sav.) Üsâme ordusunu göndermeye karar vermişti. Ancak Resulullah'ın hastalığı ve Müseylime ile Esved'in kalkışması, ordunun harekete geçmesini sürüncemede bıraktı. Münafıklar da Üsâme'nin komutanlığını eleştirip duruyorlardı. Bu dedikodular Resulullah'ın (sav.) kulağına gidince Âişe'nin evinde gördüğü bir rüya üzerine ağrıdan başını bağladı ve insanların karşısına çıktı. Şöyle dedi: "Gece bir rüya gördüm. Kolumda iki altın bilezik vardı. Bunlar hoşuma gitmedi. Onlara üfürdüm. Uçup kayboldular. Bu iki bileziği –Yemen ve Yemâme'deki– iki yalancı asiye yordum. Bir de duyuyorum ki bazı insanlar Üsâme'nin komutanlığı hakkında ileri geri konuşuyor. Bunlar Üsâme hakkında konuştukları gibi ehil olduğu hâlde babasının komutanlığı hakkında da konuşmuşlardı. Üsâme de babası gibi bu işe ehildir. Üsâme'nin ordusunu yola çıkarın." Resulullah (sav.) ayrıca: "Peygamberlerinin kabirlerini mescit hâline getirenlere Allah lanet etsin," dedi.

Üsâme yola çıktı ve Curf mevkiinde karargâh kurdu ve insanlara çekidüzen verdi. Tuleyha kehanetlerde bulundu. İnsanlar teenni içinde beklemeye başladılar. Resulullah'ın (sav.) sağlık durumu ağırlaştı. Ordunun harekâtı bir türlü gerçekleşemiyordu. Herkes beklemeye geçti. Ve Resulullah (sav.) vefat etti.

Serî b. Yahyâ bana şöyle yazdı: Şuayb b. İbrâhim et-Temîmî bize Seyf b. Ömer, Saîd b. Ubeyd Ebû Ya'kûb, Ebû Mâcid el-Esedî ve el-Hadremî b. Âmir el-Esedî'den şöyle dediğini rivayet etti:

el-Hadremî'ye Tuleyha b. Huveylid'in durumunu sordum. Şöyle dedi: Peygamber'in (sav.) hastalandığı haberi bize ulaştıktan sonra bu kez de Müseylime'nin Yemâme'ye, Esved'in de Yemen'e hâkim oldukları haberi geldi. Bundan kısa bir müddet sonra da Tuleyha peygamberlik iddiasında bulundu ve Semîrâ'da konakladı. Avam etrafında toplandı ve ona uyanlar çoğalmaya başladı. Kardeşinin oğlu Hibâl'i Resulullah'a durumunu bildirmek ve barış yapmak üzere gönderdi. Hibâl: "Ona Zûnnûn geliyor! Bir meleğin adını söylüyor. Ben de İbn

Huveylid'im," dedi. Peygamber (sav.): "Allah seni kahretsin ve şehadetten mahrum etsin!" dedi.

Ubeydullah b. Sa'd bana amcası Ya'kûb, Seyf, Saîd b. Ubeyd ve Hureys b. el-Mu- [187]
allâ'dan şöyle anlattı:

Tuleyha'nın durumu hakkında Resulullah'a ilk yazan Benî Mâlik nezdinde amil bulunan Sinân b. Ebî Sinân'dır. Kudâa b. Amr da Benü'l-Hâris'te amil bulunuyordu.

Ubeydullah b. Sa'd bize amcası, Seyf, Hişâm b. Urve ve babasından şöyle dediğini anlattı:

Resulullah (sav.) elçiler göndererek onlarla mücadele etti. Fars asıllı bazı Yemenlilere haber göndererek meseleyi halletmelerini, Benî Temîm ve Kays'tan isimlerini söylediği bazı adamlardan da bu konuda destek almalarını tavsiye etti. Bu adamlara da haber göndererek destek vermelerini emretti. Benî Temîm ve Kays bu emri yerine getirdiler. Böylece mürtetlerin gücü kırıldı. Henüz güçlenmeden vuruldular ve hareket edemez hâle geldiler. Kendi kendileriyle meşgul olmaya başladılar. Esved, henüz Resulullah hayattayken vefatından bir gün önce öldürüldü. Tuleyha, Müseylime ve benzerleri, elçileri kovdular. Resulullah'ın rahatsızlığı ve acıları kendisini Allah'ın emirlerini yerine getirmekten ve dinini savunmaktan alıkoymamıştı. Bu maksatla Vebr b. Yuhannes'i Fîruz ve Cüşeyş ed-Deylemî ile Dâzeveyh el-İstahrî'ye; Cerîr b. Abdullah'ı Zülkelâ' ve Zû Zuleym'e; Akra' b. Abdullah el-Himyerî'yi Zû Zûd ve Zû Mürrân'a; Furât b. Hayyân el-İclî'yi Sümâme b. Üsâl'e; Ziyâd b. Hanzale et-Temîmî el-Amrî'yi Kays b. Âsım ve Zibrikân b. Bedr'e; Salsal b. Şürahbîl'i Sebre el-Anberî, Vekî' ed-Dâremî, Amr b. el-Mahcûb el-Âmirî ve Benî Âmir'den Amr b. el-Hafâcî'ye; Dırâr b. el-Ezver el-Esedî'yi Benî Saydâ'dan Avf ez-Zerkânî, Sinân el-Esedî el-Ganemî ve Kudâa ed-Düelî'ye; Nâim b. Mes'ûd el-Eşcaî'yi İbn Zillihye ve İbn Muşeymisa el-Cübeyrî'ye elçi olarak gönderdi.

Hişâm b. Muhammed'den bana Ebû Mihnef, Sak'ab b. Züheyr ve Hicaz fakihlerinden şöyle anlatıldı:

Resulullah (sav.) ölüm hastalığına safer ayının son günlerinde yakalandı ve o sırada Zeyneb bint Cahş'ın evindeydi.

[188] İbn Humeyd bize Seleme, Ali b. Mücâhid, Muhammed b. İshâk, Abdullah b. Ömer b. Ali, Hakem b. Ebü'l-Âs'ın kölesi Ubeyd b. Cübeyr, Abdullah b. Amr b. el-Âs ve Resulullah'ın kölesi Ebû Müveyhibe'den şöyle dediğini anlattı:

Resulullah (sav.) gece yarısı beni çağırdı ve dedi ki: "Ey Ebû Müveyhibe! Bakî' ehline istiğfarda bulunmam emredildi. Benimle gel." Ona refakat ettim. Oraya varınca şöyle dedi: "Ey ehli kubur! es-Selâmü aleyküm. Yaşayan insanların hâline nazaran ne mutlu size! Fitneler gecenin karanlığı gibi çökmüş vaziyette ve peş peşe gelmektedir. Sonrakiler öncekileri aratır hâle geldi." Sonra bana döndü ve şöyle dedi: "Ey Ebû Müveyhibe! Bana ebediyet içinde dünya hazinelerinin anahtarları verildi. Buna mukabil Rabbime kavuşmak ve cennete nail olmak nimeti arz edildi. Ben Rabbime kavuşma ve cennete nail olma nimetini seçtim." Ona: "Ya Resulellah! Kurban olayım, ebediyet içinde dünya hazinelerini ve ardından cenneti tercih et," dedim. Resulullah: "Ey Ebû Müveyhibe! Hayır, vallahi ben Rabbime kavuşmakla cenneti seçtim," dedi. Sonra Bakî' ehline mağfiret diledi. Akabinde de Bakî'den ayrıldı ve peşinden vefatına yol açan rahatsızlığı başladı.

İbn Humeyd bize Seleme yolundan Muhammed b. İshâk'tan. İbn Humeyd bize Ali b. Mücâhid yolundan İbn İshâk, Ya'kûb b. Utbe ve Peygamber'in (sav.) zevcesi Âişe'den şöyle dediğini anlattı:

Resulullah (sav.) Bakî'den dönünce başım ağrıyordu. "Vah başım, vah!" diyordum. Resulullah: "Ya Âişe! Vallahi ben de 'Vah başım vah!' diyorum," dedi. Sonra, "Ne olur benden önce ölsen de sana karşı görevimi yapsam, seni kefenlesem, namazını kılsam ve defnetsem!" dedi. Ona: "Bunlar olsa, bana öyle
[189] geliyor ki evime dönersin ve eşlerinden birisiyle düğün yaparsın," dedim. Resulullah gülümseyerek karşılık verdi. Akabinde rahatsızlığı başladı. Bu dönemde de sırasıyla eşleriyle kalıyordu. Hastalığı şiddetlendiğinde Meymûne'nin evindeydi. Eşlerini buraya davet etti ve benim evimde kendisine bakılmasına izin vermelerini istedi. Onlar izin verdiler.

Bunun üzerine Resulullah (sav.) biri el-Fadl b. Abbâs olan akrabalarından iki adamın desteğiyle başı bağlı olduğu hâlde ve ayakları yere basarak evime geldi.

Ubeydullah dedi: Bu hadisi Abdullah b. Abbâs'a söyledim. Bana: "Diğer adamın kim olduğunu bilir misin?" dedi. "Hayır, bilmiyorum," dedim. O: "Ali b. Ebî Tâlib'di. Ancak Âişe mümkün olduğu kadar onun adını hayırlı bir işle anmak istemiyordu," dedi.

Ardından Resulullah (sav.) daldı ve ağrıları şiddetlendi. Şöyle dedi: "Farklı kuyulardan doldurulmuş yedi kırbadan üzerime su dökün." Bunun üzerine onu Hafsa bint Ömer'e ait büyük bir leğende oturttuk ve üzerine su dökmeye başladık. "Yeter, yeter!" deyinceye kadar dökmeye devam ettik.

Humeyd b. er-Rebî' el-Hazzâr bana Ma'n b. Îsâ, el-Hâris b. Abdülmelik b. Abdullah b. İyâs el-Leysî el-Eşcaî, Kâsım b. Yezîd, Abdullah b. Kuseyt, babası, Atâ, İbn Abbâs ve kardeşi el-Fadl b. Abbâs'tan naklen şöyle dediğini anlattı:

Resulullah (sav.) bana geldi. Onu karşılamaya çıktım, rahatsız olduğunu ve başını sardığını gördüm. Bana: "Ey Fadl! Elimden tut," dedi. Minbere oturuncaya kadar elinden tuttum. Akabinde bana, "İnsanları çağır," dedi. İnsanlara seslendim. Toplandılar. Resulullah şöyle dedi: "Ey insanlar! Sizinle beraber O'ndan başka ilah olmayan Allah'a hamdederim. Sizden tarafıma haklarınız geçmiş olabilir. Sırtına vurduysam işte sırtım benden hakkını alsın. Kimin şerefine sözle dokunduysam, işte benim şerefim benden hakkını alsın. Bilesiniz ki husumet [190] şanımdan değildir. Bana en sevimli olanınız bende hakkı varsa hakkını benden alandır ya da bana hakkını helal edendir. Ancak böyle Rabbime gönül hoşluğuyla kavuşabilirim. Ne var ki bu sözlerim hakkınızı benden almanız için yeterli olmamaktadır. Bunu tekrar ve tekrar talep edeceğim."

el-Fadl dedi: Resulullah (sav.) minberden indi ve öğle namazını kıldı. Akabinde tekrar minbere çıktı ve husumetle diğer konulara ilişkin sözlerini tekrarladı. Bunun üzerine bir adam kalktı: "Ya Resulellah! Senden üç dirhem alacaklıyım," dedi. Bunun üzerine Resulullah (sav.): "Ey el-Fadl! Ona ver," dedi. Üzerime aldım ve oturmasını söyledim. Sonra "Ey insanlar! Kimin zimmetinde bir hak varsa onu iade etsin ve dünya mahcubiyeti diye ödemezlik etmesin, zira dünya mahcubiyeti ahiret mahcubiyetinden daha kolaydır," buyurdu. Bunun üzerine bir

adam kalktı ve "Ben Allah'ın malından üç dirhem zimmetime geçirdim," dedi. Resulullah: "Neden zimmetine geçirdin?" dedi. "İhtiyacım vardı," diye cevap verdi. Resulullah: "Ey el-Fadl! O parayı ondan al," dedi. Sonra şöyle dedi: "Kim kendi hakkında bir korkusu varsa kalksın ona dua edeyim," dedi. Bunun üzerine bir adam kalktı: "Ya Resulellah! Ben yalancıyım, haddi aşan ve çok uyuyan biriyim," dedi. Resulullah (sav.): "Allah'ım ona doğruluk ve iman nasip eyle, dilediğinde uykudan koru!" dedi. Ardından başka bir adam kalktı: "Ya Resulellah! Yalancıyım, münafığım ve ne kötülük varsa yaptım," dedi. Bunun üzerine Ömer b. el-Hattâb: "Kendini rezil ettin," dedi. Resulullah (sav.): "Ey İbnü'l-Hattâb! Dünyada rezil olmak ahirette rezil olmaktan daha hafiftir," dedi. Adam için de şöyle dua etti: "Allah'ım! Ona doğruluk ve iman nasip eyle ve hayra yönlendir."

Ömer bir söz söyledi. Resulullah buna güldü ve şöyle buyurdu: "Ömer benim yanımdadır. Ben de onun yanındayım. Benden sonra da nerede olursa hak Ömer'den yanadır."

İbn Humeyd bize Seleme, Muhammed b. İshâk ve Zührî'den naklen Eyyûb b. Beşîr'den şöyle rivayet etti:

Resulullah (sav.) başı bağlı hâlde çıktı ve minberde oturdu. İlk sözü Uhud ashabına salat getirdi ve onlar için mağfiret diledi. Onlara çok salat getirdikten sonra dedi ki: "Allah kullarından birini dünyayla Kendi katındakiler arasında muhayyer bıraktı. O kul Allah katındakileri tercih etti." Ebû Bekir bu sözün anlamını kavradı. Resulullah'ın kendini kastettiğini anlayarak ağlamaya başladı ve "Biz ve çocuklarımız sana fe-
[191] dayız," dedi. Resulullah (sav.): "Ey Ebû Bekir! Sakin ol! Bakın Ebû Bekir'in evine açılanı hariç şu mescide açılan kapıların hepsini kapatın. Zira sahabe arasında benim indimde ondan daha faziletlisi yoktur," buyurdu.

İbn Humeyd bize Seleme, Muhammed b. İshâk, Abdurrahman b. Abdullah ve Saîd b. el-Muallâ'nın bazı yakınlarından şöyle nakletti:

Resulullah (sav.) söz konusu konuşmasında, "İnsanlardan dost edinecek olsam Ebû Bekir'i dost edinirdim. Aramızdaki arkadaşlık ve iman kardeşliğidir. Bu bağ Allah indinde bizi buluşturana kadar devam edecektir," buyurdu.

Ahmed b. Abdurrahman b. Vehb bana amcası Abdullah b. Vehb, Mâlik, Ebü'n-Nadr, Ubeyd b. Huneyn ve Ebû Saîd el-Hudrî'den naklen şöyle dediğini anlattı:

Bir gün Resulullah minberde oturdu ve şöyle dedi: "Allah bir kulunu istediği dünya güzellikleriyle Allah katındakiler arasında muhayyer bıraktı. Ancak o kul Allah'ın katında olanları tercih etti." Bunun üzerine Ebû Bekir ağladı ve: "Ya Resulellah! Babalarımız ve analarımız sana feda olsun," dedi. Biz hayret içinde kaldık ve insanlar: "Şu ihtiyara bakın ki kendisine muhayyer bırakılan bir insan haber veriliyor ve 'Ya Resulellah! Babalarımız ve analarımız sana feda olsun,' diyor," dediler. Aslında muhayyer bırakılan kişi Resulullah (sav.) idi ve bunu bize bildiren Ebû Bekir oldu. Akabinde Resulullah şöyle buyurdu: "Arkadaşlığı ve malıyla kendisine en çok minnettar olduğum kişi Ebû Bekir'dir. Eğer dost edinsem Ebû Bekir'i dost edinirim. Aramızdaki bağ İslam kardeşliğidir. Mescide açılan Ebû Bekir'in kapısından başka kapı kalmasın."

Muhammed b. Ömer b. es-Sabbâh el-Hemdânî bana Yahyâ b. Abdurrahman, Müslim b. Ca'fer el-Becelî, Abdülmelik b. Esbahânî, Hallâd el-Esedî ve Abdullah b. Mes'ûd'dan şöyle dediğini anlattı:

Sevgili Peygamberimiz, vefatından bir ay önce bize vefat edeceğini bildirdi. Ayrılık vakti yaklaşınca bizi anamız Âişe'nin evinde topladı. Bize baktı ve dikkat çekercesine bakışını sürdürdü. Gözleri yaşardı ve şöyle dedi: "Hoş geldiniz. [192] Allah size rahmet etsin! Allah sizi himayesinde tutsun. Allah sizi korusun. Allah sizi yüceltsin. Allah size ihsanda bulunsun. Allah sizi muvaffak etsin. Allah size yardım etsin ve sizi zafere kavuştursun. Allah sizi selamete kavuştursun. Allah sizi esirgesin. Allah sizi makbul eylesin. Allah veliniz olsun. Allah vekiliniz olsun. Sizi O'na emanet ediyorum. Size müjdeci ve uyarıcı olarak geldim. Kulları ve beldeleri hakkında Allah'a karşı ululuk taslamayın ve haddi aşmayın. O bana ve size şöyle buyurdu: *'İşte ahiret yurdu! Biz onu yeryüzünde büyüklenmeyi ve bozgunculuğu arzulamayanlara veririz. Ve akıbet takva sahiplerinindir."*[59] Ve: *'Kibirlenenlerin kalacağı yer cehennem değil*

59 Kasas, 28/83.

midir?'[60] buyurmuştur," dedi. "Ecelin ne zaman?" diye sorduk. "Ayrılık vakti yaklaştı. Allah'a ve Sidretü'l-Müntehâ'ya dönüş yakındır," dedi. Ona: "Ey Allah'ın peygamberi! Seni kim yıkasın?" dedik. "En yakın akrabalarım," dedi. "Seni neyle kefenleyelim?" diye sorduk. "Dilerseniz üzerimdeki elbiselerimle ya da beyaz Mısır kumaşı veya Yemen kumaşıyla," dedi. "Ey Allah'ın peygamberi! Kim namazını kıldırsın?" dedik. "Sabırlı olun, Allah sizi bağışlasın ve Peygamberiniz için sizi mükâfatlandırsın," diye buyurdu. Bunun üzerine ağladık. Resulullah'ın da gözyaşları döküldü ve şöyle buyurdu: "Beni yıkayıp kefenledikten sonra bu evimde yatağım üzerinde, kabrimin kenarında bırakın. Bir müddet beni yalnız bırakın. Zira ilk namazımı dostum ve sohbet arkadaşım Cebrail kılacak. Sonra sırasıyla Mikail, İsrafil ve meleklerden büyük bir toplulukla ölüm meleği kılacaktır. Sonra gruplar hâlinde siz girin ve bana salat ve selam getirin. Bir tezkiye bir gürültü ve bir sayhayla bana eziyet etmeyin. Akabinde Ehl-i beytim namazımı kılsınlar. Sonra kadınları kılsın. Ardından onların kadınları kılsın. Sonra da siz kılın. Benden size selamımı alın. Sizi şahit tutuyorum, bugünden kıyamet gününe kadar kim bana dinim için biat etse ona selam ediyorum." Ona: "Ya Resulellah! Seni kim kabrine indirsin," dedik. O: "Yakınlarım ve sizi gördükleri hâlde sizin görmediğiniz çok sayıdaki melekler," diye buyurdu.

Ahmed b. Hammâd ed-Dûlâbî bize Süfyân, Süleymân b. Ebî Müslim, Saîd b. Cübeyr ve İbn Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Perşembe günüydü. Hem de zor bir perşembe günüydü. Resulullah'ın (sav.) ağrıları şiddetlendi. Resulullah: "Bana üzerinde yazacağım bir şey getirin. Size bir yazı yazacağım. Ona bağlı kalırsanız benden sonra dalalete düşmezsiniz," dedi. Bunun üzerine hazır bulunanlar kendi aralarında tar-
[193] tıştılar. –Oysa bir peygamberin huzurunda tartışılmaz.– "Ona ne oluyor? Yoksa bilinci yerinde değil mi? Ona sorun," dediler. Ona tekrar tekrar sorunca "Beni hâlimde bırakın. Hâlim sizin beni davet ettiğiniz şeyden iyidir," dedi ve üç tavsiyede bulundu: "Müşrikleri Arap Yarımadasından çıkarın. Görevlendirdi-

60 Zümer, 39/60.

ğiniz heyetlere benzer ücretler verin ve üçüncüsünü bilerek –ya da unuttum, dedi– söylemekten kaçındı."

Ebû Küreyb bize Yahyâ b. Âdem, İbn Uyeyne, Süleymân el-Ahvel ve Saîd b. Cübeyr'den naklen İbn Abbâs'ın şöyle dediğini rivayet etti:

Perşembe günü! dedi sonra Ahmed b. Hammâd'ın rivayetine benzer bir rivayette bulundu. Ancak "Oysa bir peygamberin huzurunda tartışılmaz," ifadesini zikretti.

Ebû Küreyb ve Sâlih b. Semmâl, Vekî', Mâlik b. Miğvel, Talha b. Musarraf ve Saîd b. Cübeyr'den naklen İbn Abbâs'ın şöyle dediğini rivayet etti:

Perşembe günüydü. Hem de sıkıntılı bir perşembe günü! Onun gözyaşlarına baktım. Dizilmiş inciler gibi dökülüyordu. Resulullah (sav.): "Bana bir levha ve mürekkep şişesini getirin –ya da kol kemiğiyle mürekkep şişesini, dedi– size bir vasiyetname yazayım ki bundan sonra dalalete sapmazsınız," buyurdu. Bunun üzerine oradakiler: "Resulullah bilinçsiz konuşuyor," dediler.

Ahmed b. Abdurrahman b. Vehb bize amcası Abdullah b. Vehb, Yûnus, Zührî, Abdullah b. Ka'b b. Mâlik, İbn Abbâs'tan naklen şöyle rivayet etti:

Ali b. Ebî Tâlib, vefat ettiği hastalığında Resulullah'ın (sav.) yanından çıktı. İnsanlar ona: "Ey Ebû Hasan! Resulullah'ın sağlık durumu nasıl oldu?" diye sordular. Ali: "Allah'a şükür, iyiye gidiyor," dedi. Bunun üzerine Abbâs b. Abdülmuttalib elinden tuttu ve: "Görmüyor musun üç gün sonra sen asanın kulu olacaksın![61] Ben Resulullah'ın bu hastalığında vefat edeceğini düşünüyorum. Ölüme yaklaştıklarında Abdülmuttaliboğullarının simalarını bilirim. Sen Resulullah'a (sav.) git ve ona bu işin kime tevdi edileceğini sor. Bize tevdi edilecekse bilelim, başkasına verilecekse onu bize tavsiye etsin," dedi. Ali: "Vallahi bu görevi Resulullah'tan (sav.) talep etsek de bizi bundan menetse diğer [194] insanlar asla bize bir şey vermezler. Bu yüzden Resulullah'tan asla böyle bir talepte bulunmayacağım," dedi.

İbn Humeyd bize Seleme, Muhammed b. İshâk, Zührî, Abdullah b. Ka'b b. Mâlik ve Abdullah b. Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etti:

61 Asanın kulu olmak, güce boyun eğmek manasınadır. Abbâs ferasetiyle bu işe güçlü olanın el koyacağını ve diğerlerinin de emrivakiye boyun eğmek zorunda kalacağını söylemek istemiştir (çev.).

O gün Ali b. Ebî Tâlib, Resulullah'ın (sav.) yanından çıkarak insanların yanına geldi, diye başladı ve benzer bir rivayet nakletti. Ancak rivayetinde (Abbâs'a ait) şu ifadelere yer verdi: "Allah'a yemin ederim ki Resulullah'ın yüzündeki ölüm alametini görüyorum. Zira Abdülmuttalib'in daha önce ölen oğullarının yüzlerindeki alameti görmüştüm. Birlikte Resulullah'a gidelim de bu iş bizde olacaksa bilelim. Yoksa ona söyleyelim de bizi insanlara tavsiye etsin." Şu ilaveyi de yaptı: Resulullah (sav.) aynı günün kuşluk vaktinin geç bir saatinde vefat etti.

Saîd b. Yahyâ el-Emevî bize babası ve Urve'den naklen Âişe'nin şöyle dediğini rivayet etti:

Resulullah (sav.) bize: "Farklı kuyulardan doldurulmuş yedi kırbadan üzerime su dökün, belki insanların karşısına çıkar ve onlara tavsiyelerimi yaparım," buyurdu.

Muhammed, Muhammed b. Ca'fer, Urve ve Âişe'den şöyle dediğini anlattı:

Resulullah'ın üzerine yedi kırba su döktük. Biraz rahatladı ve çıkıp Müslümanlara namaz kıldırdı ve onlara hitap etti. Uhud şehitlerine mağfiret diledi. Akabinde de Ensara iyi davranılması tavsiyesinde bulundu. Şöyle dedi: "Ey Muhacirler! Siz artmaya başladınız. Ensar ise artmıyor ve bugün bulundukları hâl üzerinde kalacaklar. Ensar benim sığındığım barınağım ve heybemdir. Onlardan kerem sahibi olanlara ikram ve ihsanda bulunun. Kötülük yapanlarını affedin." Ardından şöyle dedi: "Allah'ın bir kulu Allah katındakilerle dünya arasında muhayyer bırakıldı. O kul Allah katındaki güzellikleri tercih etti." Bu sözün anlamını yalnızca Ebû Bekir kavradı. Resulullah'ın kendini kastettiğini anladı ve ağladı. Peygamber (sav.) ona: "Ey Ebû Bekir sakin ol! Ebû Bekir'in kapısı hariç, mescide açılan kapıları kapatın. Zira sahabe arasında eli Ebû Bekir'den daha üstün olanı bilmiyorum," buyurdu.

[195] Amr b. Ali bize Yahyâ b. Saîd el-Kattân, Süfyân, Mûsâ b. Ebî Âişe ve Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe'den naklen Âişe'nin şöyle dediğini anlattı:

Hastalığında Resulullah'a ağzın bir tarafında bırakılmak üzere ilaç vermek istedik. Ancak o işaret ederek o ilacı iste-

mediğini ima etti. Biz de hastanın ilaçtan hoşlanmaması olarak düşündük ve kendinde değilken ona o ilacı verdik. Kendine gelince Abbâs hariç –zira o yaptıklarınıza şahit olmadı– hepiniz bu ilacı alacaksınız," dedi.

İbn Humeyd bize Seleme'den naklen İbn İshâk'ın, Zührî, Ubeydullah b. Abdullah'tan naklettiğimiz rivayetinde Âişe şöyle dedi:

Ardından Resulullah (sav.) indi ve evine girdi. Hastalığı şiddetlendi ve kendinden geçti. Eşlerinden Ümmü Seleme ve Meymûne ile Esmâ bint Umeys'in de aralarında bulunduğu bazı müminlerin kadınları toplandılar. Amcası Abbâs da yanındaydı. Ona ilaç vermeyi düşündüler. Abbâs: "Ona ilacı ben vereceğim," dedi. Ona ilaç verildi. Resulullah kendine gelince "Bana kim ilaç verdi?" diye sordu. "Ya Resulellah! Amcan Abbâs," dediler. "Bu bir ilaçtır. Bazı kadınlar onu –Habeşistan'ı kastederek– bu memleketten getirdiler," dedi. Resulullah: "Onu bana niye verdiniz?" dedi. Abbâs: "Ya Resulellah! Belki sende 'zatülcenp' hastalığı var diye düşündük," dedi. Resulullah (sav.): "O ağır bir hastalıktır, Allah bana onunla eziyet etmez. Amcam hariç evdeki herkes bu ilaçtan alacak," dedi. Ravi dedi: Meymûne bile oruçlu olduğu hâlde Resulullah'ın yemininden dolayı ona da içirildi. Bu muamele yaptıklarının cezası olarak onlara yapıldı.

İbn Humeyd bize Seleme, Muhammed b. İshâk, Muhammed b. Ca'fer b. ez-Zübeyr ve Urve'den naklen Âişe'nin kendisine şöyle dediğini rivayet etti:

"Senin hastalığının zatülcenp olduğundan endişe ettik," diye söylediklerinde "O şeytani bir hastalıktır, Allah onu bana musallat etmez," buyurdu.

Bana Hişâm b. Muhammed ve Ebû Mihnef'ten naklen Sak'ab b. Züheyr ve Hicaz fakihlerinden şöyle dedikleri anlatıldı:

Resulullah (sav.) ölüm hastalığında durumu ağırlaşmış ve kendinden geçmişti. Bunun üzerine zevceleri, kızı Ehl-i beyti, [196]
Abbâs b. Abdülmuttalib, Ali b. Ebî Tâlib yanında toplanmışlardı. Esmâ bint Umeys: "Onun hastalığı olsa olsa zatülcenptir. Ona ilaç verin," dedi. Ona o ilacı verdik. Kendine gelince "Bu ilacı kim bana verdi?" dedi. "Esmâ bint Umeys, sende zatülcenp olduğunu düşündü," dediler. "Beni o hastalığa maruz bı-

rakmasından Allah'a sığınırım. Rabbim nezdinde o hastalıkla bana eziyet etmeyecek kadar değerim var," dedi.

İbn Humeyd bize Seleme, Muhammed b. İshâk, Saîd b. Ubeyd b. es-Sebbâk, Muhammed b. Üsâme b. Zeyd ve babası Üsâme b. Zeyd'den şöyle dediğini anlattı:

Resulullah'ın (sav.) hastalığı ağırlaşınca insanlarla birlikte Medine'ye inerek Resulullah'ın evine gittik. Susmuş hâldeydi ve konuşmuyordu. Elini semaya doğru kaldırıyor sonra da elini üzerime koyuyordu. Bana dua ettiğini anladım.

İbn Humeyd bize Seleme, İbn İshâk, Zührî, Ubeydullah b. Abdullah ve Âişe'den naklen şöyle dediğini rivayet etti: Birçok kere Resulullah'ın şöyle dediğini işittim: "Allah bir peygamberin ruhunu almadan onu muhakkak muhayyer bırakmıştır."[62]

Ebû Küreyb bize Yûnus b. Bükeyr, Yûnus b. Amr, babası ve Erkam b. Şürahbîl'den şöyle dediğini rivayet etti:

İbn Abbâs'a: "Resulullah (sav.) vasiyet etti mi?" diye sordum. O: "Hayır," dedi. Ben: "Resulullah ne yaptı?" dedim. İbn Abbâs şöyle dedi: Resulullah (sav.): "Ali'yi davet edin," dedi. Bunun üzerine Âişe: "Ebû Bekir'i davet etseydin," dedi. Hafsa da: "Ömer'i davet etseydin," dedi. Resulullah (sav.): "Gidin bir ihtiyacım olursa size haber gönderirim," dedi. Onlar gittiler. Resulullah: "Namaz vaktidir, değil mi?" dedi. "Evet," dediler. "Ebû Bekir'e söyleyin namazı kıldırsın," dedi. Âişe: "O ince kalpli bir insandır, Ömer'e emret," dedi. Resulullah (sav.):
[197] "Ömer'e söyleyin," dedi. Ömer: "Ebû Bekir varken ben öne geçmem," dedi. Bunun üzerine Ebû Bekir öne geçti. Bu sırada Resulullah bir rahatlama hissedince çıktı. Ebû Bekir, Resulullah'ın geldiğini anlayınca arkaya geçti. Ancak Resulullah onun elbisesinden tuttu ve yerine geçirdi. Sonra oturdu ve Ebû Bekir'in kaldığı yerden okumaya devam etti.

İbn Vekî' bize babası ve A'meş'ten; Ebû Hişâm er-Rifâi, Ebû Muâviye ve Vekî'den naklen A'meş'ten; Îsâ b. Osman b. Îsâ A'meş, İbrâhim, Esved ve Âişe'den şöyle dediğini rivayet etti:

62 İbn Hişâm, *Sîret*, 2/370. Rivayetin devamı şöyledir: Resulullah'ın duyduğum son sözü: "Cennette refîk-i a'lâyı istiyorum," idi. O zaman anladım ki o bizi değil ahireti tercih etmiştir.

Resulullah ölüm hastalığına maruz kaldığında, "Ebû Bekir'e söyleyin namazı kıldırsın," buyurdu. Ben: "Ebû Bekir kalbi ince bir insandır. Senin yerine geçse dayanamaz," dedim. Resulullah: "Ebû Bekir'e söyleyin namazı kıldırsın," dedi. Ben yine aynı sözümü tekrarlayınca Resulullah kızdı ve: "Sizler Yusuf'un kadınları gibisiniz. Ebû Bekir'e söyleyin namazı kıldırsın," dedi. Akabinde iki adamın desteğiyle, ayakları yerde sürünerek çıktı. Resulullah, Ebû Bekir'e yaklaşınca Ebû Bekir geriye çekildi. Ancak Resulullah yerinde kalmasını işaret etti ve Ebû Bekir'in yanında oturarak namaz kıldı. Ebû Bekir Peygamber'e uyarak kılıyordu. İnsanlar da Ebû Bekir'e uyuyorlardı. Hadisin sözleri Îsâ b. Osman'a aittir.

Vâkıdî'den bana şöyle anlatıldı: İbn Ebî Sebre'ye: "Ebû Bekir kaç kere namaz kıldırdı?" diye sordum. O: "On yedi kere," dedi. Ona: "Sana kim nakletti?" diye sordum. O: "Eyyûb b. Abdurrahman b. Ebî Sa'saa'dan naklen Peygamber'in (sav.) ashabından bir zat," dedi.

Vâkıdî dedi: İbn Ebî Sebre bize Abdülmecîd b. Süheyl ve İkrime'den şöyle anlattı:

Ebû Bekir üç gün namaz kıldırdı.

Muhammed b. Abdullah b. Abdülhakem bana Şuayb b. Leys, el-Leys, Yezîd b. el-Hâdi, Mûsâ b. Sercis, el-Kâsım ve Âişe'den şöyle dediğini anlattı:

Vefat ederken Resulullah'ı gördüm. Yanında bir bardak vardı. Elini içindeki suya batırıp yüzüne sürüyor ve "Allah'ım, ölüm sıkıntısına karşı bana yardım et!" diyordu.

Muhammed b. Halef el-Askalânî bana Âdem, Leys b. Sa'd, İbnü'l-Hâdi, Mûsâ b. Sercis, Kâsım b. Muhammed ve Âişe'den şöyle rivayet etti: [198]

Resulullah vefat ederken onu gördüm, dedi. Ravi yukarıdakine benzer bir rivayet nakletti. Ancak "Allah'ım, ölüm sıkıntılarına karşı bana yardım et!" dedi, diye nakilde bulundu.

İbn Humeyd bize Seleme, İbn İshâk, Zührî ve Enes b. Mâlik'ten şöyle dediğini rivayet etti:

Resulullah'ın (sav.) vefat ettiği gün olan pazartesi günü, insanlar sabah namazını kılarken Resulullah (sav.) insanlarla karşılaşmak için çıktı. Perdeyi kaldırdı ve kapıyı açtı. Resulul-

lah (sav.) çıktı ve Âişe'nin kapısında durdu. Müslümanlar Resulullah'ı görünce sevinçlerinden az kalsın namazlarını bozacaklardı. Gözlerini ona çevirmişlerdi. Bunun üzerine eliyle onlara işaret ederek namazlarına devam etmelerini istedi. Resulullah (sav.) insanların namazdaki duruşlarını görünce buna sevindi ve gülümsedi. Resulullah'ın simasını ve görünümünü hiç bu kadar güzel görmemiştim. Sonra döndü, insanlar da ayrıldılar. Resulullah'ın acılarından kurtulduğu zehabına kapılmışlardı. Ebû Bekir de Sunh Mahallesindeki evine dönmüştü.

İbn Humeyd bize Seleme ve İbn İshâk'tan naklen Ebû Bekir b. Abdullah b. Ebî Müleyke'nin şöyle dediğini rivayet etti:

Pazartesi günü sabah namazı için Resulullah (sav.) başı bağlı olduğu hâlde evden çıktı. Ebû Bekir insanlara namaz kıldırıyordu. Resulullah çıkınca insanlar gözlerini ona doğru çevirdiler. Ebû Bekir onların bu hareketini fark edince bu hareketi ancak Resulullah için yaptıklarını anladı ve yerinden geriye çekilmeye yeltendi. Resulullah arkadan onu iterek "Namazı kıldır," dedi ve kendisi de Ebû Bekir'in sağında oturarak namaz kıldı. Namazını bitirince yüzünü insanlara çevirdi ve sesi mescidin kapısından dışarı çıkacak şekilde yüksek sesle insanlara hitap etti. Şöyle dedi: "Ey insanlar! Ateş tutuşturuldu ve gecenin karanlığı gibi fitneler gelmeye başladı. Vallahi hiçbir şeyi benden bilmeyin. Ben ancak Kur'an'ın size helal kıldığını helal kıldım ve Kur'an'ın haram kıldığını haram kıl-
[199] dım." Resulullah (sav.) konuşmasını bitirince Ebû Bekir ona: "Ey Allah'ın peygamberi! Allah'ın nimeti ve keremiyle arzu ettiğimiz gibi sabahladığını görüyorum. Bugün, Binti Hârice'nin günüdür. Ona gideceğim," dedi. Resulullah (sav.) evine girdi. Ebû Bekir de Sunh Mahallesindeki ailesinin yanına gitti.

İbn Humeyd bize Seleme, İbn İshâk, Ya'kûb b. Utbe, Zührî ve Urve'den naklen Âişe'nin şöyle dediğini rivayet etti:

Resulullah o gün mescitten döndü ve uzanarak başını kucağıma koydu. O sırada Bekir ailesinden bir adam girdi. Elinde yeşil (henüz kullanılmamış) bir misvak vardı. Resulullah adamın elindeki misvağa baktı. Bakışından misvağı istediğini anladım. Misvağı aldım, dişlerimle çiğneyerek yumuşattım

ve Resulullah'a verdim. Misvağı aldı ve sağlığında olduğu gibi dişlerini mükemmel şekilde fırçaladı. Sonra onu bıraktı ve başı kucağımda olduğu hâlde ağırlaşmaya başladı. Yüzüne bakmaya başladım gözlerinin genişlediğini ve "Cennette refîk-i a'lâyı istiyorum!" dediğini gördüm. Ona: "Seni hakla gönderen Allah'a yemin ederim ki muhayyer bırakıldın ve Hakk'ı seçtin," dedim. Ve Resulullah (sav.) ruhunu teslim etti.

İbn Humeyd bize Seleme, Muhammed b. İshâk, Yahyâ b. Abbâd b. ez-Zübeyr ve babası Abbâd'dan naklen Âişe'nin şöyle dediğini rivayet etti:

Resulullah (sav.) benim sıramda ve başı göğsümde olduğu hâlde vefat etti. Onun hakkında kimseye zulmetmedim. Gençliğim ve düşüncesizliğim yüzünden Resulullah kucağımda ruhunu teslim etti. Sonra başını yastığa koydum ve kadınlarla göğsüme ve yüzüme vurmaya başladım.

* * *

Vefatı

Resulullah'ın Vefat Ettiği Günde Olup Bitenler Hakkında Nakledilen Rivayetler ve Resulullah'ın Kaç Yaşında Vefat Ettiği

Ebû Ca'fer dedi: Resulullah'ın (sav.) vefat ettiği günün rebîülevvel ayının bir pazartesi günü olduğu hakkında tarih [200] ilmini bilenler arasında ihtilaf yoktur. Ancak hangi pazartesi gününde vefat ettiği hakkında ihtilaf vardır. Bu konuda nakledilen bir rivayet şöyledir:

Hişâm b. Muhammed b. es-Sâib, Ebû Mihnef, Suk'ab b. Züheyr ve Hicaz fakihlerinden naklen bana şöyle dedikleri nakledildi:

Resulullah (sav.) rebîülevvel ayının ikisinde pazartesi günü öğleye doğru vefat etti. Ebû Bekir'e de Resulullah'ın vefat ettiği gün biat edildi.

Vâkıdî ise Resulullah'ın (sav.) rebîülevvel ayının on ikisinde pazartesi günü vefat ettiğini ve ertesi gün olan salı günü gün ortasında defnedildiğini söylemiştir.

Ebû Ca'fer dedi: Resulullah vefat ettiğinde Ebû Bekir, Sunh'taydı. Ömer ise hazırdı.

İbn Humeyd bize Seleme, İbn İshâk, Zührî ve Saîd b. el-Müseyyeb'den naklen Ebû Hüreyre'nin şöyle dediğini rivayet etti:

Resulullah (sav.) vefat ettiğinde Ömer b. el-Hattâb kalktı ve şöyle dedi: "Bazı münafıklar Resulullah'ın (sav.) öldüğünü söylüyorlar. Vallahi o vefat etmedi. O Musa gibi Rabbine gitti. Musa kırk gün kavminden ayrıldı ve öldü dendikten sonra geri döndü. Vallahi Resulullah geri dönecek ve öldüğünü söyleyenlerin el ve ayaklarını kesecek."

Ebû Hüreyre dedi: Ebû Bekir haberi alınca geldi ve mescidin kapısının önüne indi. Bu sırada Ömer insanlara konuşuyordu. Ebû Bekir sağa sola bakmadan Âişe'nin evinde bulunan Resulullah'ın yanına gitti. Resulullah evin bir köşesinde Hibere kumaşından bir örtüyle örtülmüştü. Ona yöneldi ve örtüyü kaldırarak yüzünü açtı. Onu öptü ve "Babam, anam sana feda olsun. Allah'ın takdir ettiği ölüm şerbetini tattın. Artık ebediyen sana ölüm yoktur," dedi ve örtüyü tekrar yüzüne örttü. Evden çıktı. Ömer insanlara konuşuyordu. Ebû Bekir: "Ya Ömer! Sakin ol! Beni dinle," dedi Ancak Ömer konuşmaya devam etti. Ebû Bekir, Ömer'in söz dinlemediğini görünce insanlara döndü ve konuş-
[201] maya başladı. İnsanlar konuştuğunu görünce Ömer'i bırakıp onu dinlemeye başladılar. Allah'a hamd ve senada bulunduktan sonra şöyle dedi: "Ey insanlar! Kim Muhammed'e ibadet ediyor idiyse bilsin ki Muhammed ölmüştür. Allah'a ibadet eden de bilsin ki Allah bâkidir ve ölmez." Sonra şu ayeti okudu: "*Muhammed ancak bir peygamberdir ve ondan önce peygamberler gelip geçmiştir. Ölür veya öldürülürse geriye mi döneceksiniz? Kim geri dönerse Allah'a hiçbir şekilde zarar vermiş olmayacaktır. Allah şükredenleri mükâfatlandıracaktır.*"[63] Ebû Hüreyre dedi: Vallahi Ebû Bekir bu ayeti okuyuncaya kadar sanki bu ayetin Resulullah'a indirildiğinden habersizdiler. Ebû Bekir ayeti okuyunca herkes tekrarlamaya başladı ve ağızlardan düşmedi.

Ebû Hüreyre dedi: Ömer: "Vallahi Ebû Bekir bu ayeti okur okumaz âdeta vuruldum ve yere düştüm. Ayaklarım beni taşıyamıyordu. Artık Resulullah'ın vefat ettiğini anlamıştım," dedi.

63 Âl-i İmrân, 3/144.

İbn Humeyd bize Cerîr, Mugîre, Ebû Ma'şer Ziyâd b. Küleyb, Ebû Eyyûb ve İbrâhim'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resulullah (sav.) vefat edince Ebû Bekir hazır değildi. Üç gün sonra geldi. Karnının rengi kararmıştı. Ebû Bekir yüzünü açtı ve alnından öptü. Şöyle dedi: "Anam babam sana feda olsun. Hayatında güzeldin. Ölümünde de güzelsin." Ardından çıktı ve Allah'a hamd ve senada bulunduktan sonra şöyle dedi: "Allah'a ibadet edenler bilsinler ki Allah hayydır ve ölümsüzdür. Muhammed'e ibadet edenler de bilsinler ki Muhammed ölmüştür." Sonra şu ayeti okudu: "*Muhammed ancak bir peygamberdir. Ölür veya öldürülürse geriye mi döneceksiniz? Kim geriye dönerse hiçbir şekilde Allah'a zarar veremez. Allah şükredenleri mükâfatlandıracaktır.*"[64] Nitekim Ömer, Peygamber'in ölmediğini söylüyor ve öldüğünü söyleyenleri öldürmekle tehdit ediyordu.

Ensar, Sa'd b. Ubâde'ye biat etmek üzere Benî Sâide gölgeliğinde toplandılar. Haber Ebû Bekir'e ulaşınca Ömer ve Ebû Ubeyde b. Cerrâh ile birlikte oraya gitti. Onlara: "Ne oluyor?" dedi. Onlar: "Bizden bir emîr sizden de bir emîr olsun," dediler. Ebû Bekir: "Ümera bizden, vüzera sizden olsun," dedi. [202]

Ebû Bekir dedi: "Ben size Ömer ve Ebû Ubeyde'den birini uygun görüyorum. Resulullah'a (sav.) bir heyet gelmişti. Ona, bize emin bir temsilci ver, deyince Resulullah (sav.): 'Size emin hem de hakkıyla emin bir temsilci vereceğim,' dedi ve Ebû Ubeyde b. Cerrâh'ı onlarla gönderdi. Ben size Ebû Ubeyde'yi uygun görüyorum," dedi. Bunun üzerine Ömer kalktı ve şöyle dedi: "Sizden kim gönül hoşluğuyla Resulullah'ın öne geçirdiği kişinin izinden gitmek ister," dedi ve Ebû Bekir'e biat etti. Peşinden insanlar da ona biat ettiler. Ancak Ensar –veya Ensarın bir kısmı–, "Ali'den başkasına biat etmeyiz," dediler.

İbn Humeyd bize Cerîr, Mugîre ve Ziyâd b. Küleyb'den şöyle dediğini rivayet etti:

Ömer b. el-Hattâb, içinde Talha, Zübeyr ve bazı Muhacirlerin de bulunduğu Ali'nin evine gitti ve şöyle dedi: "Vallahi ya

64 Âl-i İmrân, 3/144.

çıkar biat edersiniz ya da evi üstünüze yakarım," dedi. Bunun üzerine Zübeyr kılıcını çekerek çıktı. Ancak ayağı tökezledi ve kılıç elinden düştü. Üzerine çullanarak onu aldılar.

Zekeriyyâ b. Yahyâ ed-Darîr bize Ebû Avâne, Dâvûd b. Abdullah el-Evdî ve Humeyd b. Abdullah el-Himyerî'den şöyle dediğini anlattı:

Resulullah vefat ettiğinde Ebû Bekir bir grup Medineliyle birlikte bulunuyordu. Ebû Bekir geldi ve örtüyü yüzünden kaldırarak onu öptü ve: "Anam babam sana feda olsun. Hayatta da ölümünde de ne güzelsin! Kâbe'nin Rabbine yemin olsun Muhammed ölmüştür," dedi. Sonra minbere doğru gitti. Ömer'in insanlara hitap etmekte olduğunu ve: "Resulullah ölmedi, o diridir. O gelecek ve hakkında şayialar çıkaranların ellerini kesecek, boyunlarını vuracak, onları asacak," diye tehdit ediyordu. Bunun üzerine Ebû Bekir konuştu ve Ömer'e: "Dinle," dedi. Ancak Ömer dinlemekten kaçındı. Ebû Bekir konuşmaya devam etti ve şöyle dedi: "Allah peygamberine şöyle hitap etti: '*Muhakkak sen de öleceksin onlar da ölecektir. Sonra da kıyamet günü Rabbinizin huzurunda davalaşacaksınız.*'[65] '*Muhammed ancak bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler gelip geçmiştir. Ölür veya öldürülürse geriye mi dönece-*
[203] *ksiniz. Kim geriye dönerse Allah'a zarar veremez. Allah şükredenleri mükâfatlandıracaktır.*'[66] Kim Muhammed'e ibadet ediyor idiyse bilsin ki o ilahı ölmüştür. Kim de ortağı olmayan Allah'a ibadet ediyorsa bilsin ki Allah hayydır ve ölümsüzdür."

Ravi dedi: Resulullah'ın ashabından yetiştiğimiz bazı zatlar yemin ederek Ebû Bekir'in okuduğu bu iki ayeti okuyuncaya kadar bilmiyorduk. Derken bir adam geldi ve "Ensar, Benî Sâide gölgeliğinde kendilerinden birine biat etmek üzere toplandılar. Bizden bir emîr Kureyş'ten de bir emîr olsun diyorlar," dedi. Bunun üzerine Ebû Bekir ve Ömer birlikte Ensarın toplantısına gittiler. Ömer konuşmak istedi ancak Ebû Bekir ona mani oldu. Ömer: "Resulullah'ın halifesine bir günde iki kere karşı gelmeyeyim," dedi.

65 Zümer, 39/30-31.
66 Âl-i İmrân, 3/144.

Ebû Bekir konuştu ve Ensar hakkında nazil olan bütün ayetlerle Resulullah'ın onlar hakkındaki sözlerini dile getirip şöyle dedi: "Biliyorsunuz ki insanlar bir vadiden Ensar da başka bir vadiden giderlerse Ensarın gittiği vadiden giderim. Ey Sa'd! Senin de bulunduğun bir sırada Resulullah'ın (sav.): 'Kureyş ülü'l-emrdir. İnsanların hayırlıları onların hayırlılarına, kötüleri de onların kötülerine tâbidir,' dediğini biliyorsun." Sa'd: "Doğru söyledin. Ümera siz, vüzera da biziz," dedi. Ömer: "Ya Ebû Bekir! Elini ver sana biat edeyim," dedi. Ebû Bekir: "Ya Ömer! Sen ol. Sen benden güçlüsün," dedi. Ömer, Ebû Bekir'den daha güçlüydü. Ebû Bekir, Ömer'i; Ömer de Ebû Bekir'i istiyordu ve her biri öbürünün elini açarak ona biat etmek istiyordu. Ömer, Ebû Bekir'in elini açtı ve: "Benim gücüm de senin gücün olsun," dedi. Bunun üzerine insanlar biat ettiler ve biatte sağlam durdular. Ancak Ali ve Zübeyr biatten geri kaldılar. Kılıcını kuşanan Zübeyr: "Ali'ye biat edilmeyinceye kadar kılıcımı kınına sokmayacağım," dedi. Haber Ebû Bekir ve Ömer'e iletilince Ömer: "Zübeyr'in kılıcını alın ve taşa çalın," dedi. Ömer onlar üzerine gitti ve ikisini kerhen getirdi. Onlara: "Gönüllü veya gönülsüz mutlaka biat edeceksiniz," dedi. Ve ikisi de biat etti.

* * *

Sakîfe Meselesi

Ali b. Müslim bana Abbâd b. Abbâd, Abbâd b. Râşid, Zührî ve Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe'den naklen İbn Abbâs'ın şöyle dediğini rivayet etti:

Abdurrahman b. Avf'a Kur'an öğretiyordum. Ömer hacca [204]
gitti ve biz de onunla gittik. Mina'da bir evde ikamet ediyordum. Derken Abdurrahman b. Avf yanıma geldi. Dedi ki: Bugün Müminlerin Emîri'ni gördüm. Bir adam ona şöyle dedi: "Falanca adamın: 'Müminlerin Emîri ölse de zira falancaya biat ederdim,' dediğini işittim." Bunun üzerine Müminlerin Emîri şöyle dedi: "Bu akşam insanlara hitap edeceğim ve onları hilafet makamını gasbetmek isteyenler hakkında uyaracağım. Ben ona: "Ey Müminlerin Emîri! Hac mevsiminde insanların düşükleri ve sefilleri de toplanıyorlar. Bunlar ço-

günlukla senin meclisinde bulunuyorlar. Korkarım ki bir söz söylersen onu yanlış anlayacaklar ve olduğu gibi akıllarında tutamayıp gerçek yerine oturtamayacaklar ve her tarafa yayacaklardır. Bekle ve Medine'ye gidince Hicret ve Sünnet yurduna vardığımızda Muhacir ve Ensardan Resulullah'ın ashabına söylemek istediğini temkinli olarak söylersin. Onlar da senin söylediklerini anlar ve yerine koyarlar," dedim. Ömer: "Vallahi Medine'ye varır varmaz bunu yapacağım," dedi.

İbn Abbâs dedi: Medine'ye dönüp de cuma günü olunca Abdurrahman'ın bana anlattıklarından, öğle sıcağında mescide gittim. Baktım ki Saîd b. Zeyd benden önce mescide varmış. Minberin yanında onunla yan yana ve diz dize oturdum. Güneş göğün ortasından meyledince çok geçmeden Ömer çıkageldi. Bu sırada Saîd b. Zeyd'e: "Bugün Müminlerin Emîri minberde ondan önce söylenmeyen şeyler söyleyecek," dedim. Zeyd, biraz kızdı ve: "Ondan önce söylenmemiş neyi söyleyecek?" dedi. Ömer minbere oturunca müezzin ezan okudu. Ezan tamamlanınca Ömer ayağa kalktı. Allah'a hamd ve senada bulunduktan sonra şöyle dedi: «Söylemem takdir edilen bazı sözleri söylemek istiyorum. Kim onu kavrar ve aklında iyi tutarsa bineğine binip gidebildiği yerlere gitsin ve bunu tebliğ etsin. Onu kavramayana ise bana yanlış şeyler isnat etmesine izin vermem. Allah, Muhammed'i hak peygamber olarak gönderdi. Kitabı ona indirdi. Ona indirdikleri arasında recim ayeti de vardı. Bu cezayı uyguladı ve ondan sonra biz de uyguladık. Korkarım ki uzun bir zaman geçtikten sonra bazıları vallahi Allah'ın kitabında recim ayeti yoktur, diyecekler. Böylece Allah'ın indirdiği bir hüküm hakkında sapacaklar. Aynı zamanda şöyle diyorduk: "Babalarınızdan başkasına ait olduğunuzu iddia etmeyin. Zira babalarınızdan başkasına ait olduğunuzu
[205] iddia etmeniz küfürdür." Bir de duyduğuma göre bazılarınız, "Müminlerin Emîri ölse falan kişiye biat edeceğim," diyormuş. Ebû Bekir'e biat gelişi güzel ve bir rastlantı sonucuydu diyerek bundan yanlış sonuçlar çıkarmasın. Evet öyleydi, ancak Allah şerrinden korudu. Aranızda Ebû Bekir kadar takdir edilen ve insanların hayranlıkla izlediği başka kimse yoktur.

Peygamber (sav.) vefat edince Ali ve Zübeyr ile onlara uyanlar bizden ayrı düştüler ve Fâtıma'nın evine çekildiler. Bütün Ensar da bizden ayrı düşmüşlerdi. Muhacirler Ebû Bekir'in etrafında toplandılar. Ebû Bekir'e: "Kardeşlerimiz olan Ensara birlikte gidelim," dedim. Onların önüne düştük ve Ensara gittik. Yolda Bedir harbine iştirak etmiş iki salih insanla karşılaştık. Bize: "Ey Muhacirler! Nereye gideceksiniz?" dediler. "Kardeşlerimiz olan Ensara," dedik. İki zat bize: "Dönün ve kendi aranızda işinizi yoluna koyun," dediler. Biz: "Vallahi onlara gideceğiz," dedik ve onlara gittik. Benî Sâide gölgeliğinde toplanmışlardı. Aralarında örtülere bürünmüş bir kişi vardı. Ömer: "Bu kimdir?" dedim. "Sa'd b. Ubâde'dir," dediler. "Ona ne oldu?" dedim. "Rahatsızdır," dediler. Akabinde onlardan bir adam kalktı, Allah'a hamd ve senada bulunduktan sonra şöyle dedi: "Biz Ensarız ve İslam'ın askerleriyiz. Siz Kureyş de peygamberimizin kavmisiniz. Sizin kavminizden bir topluluk bize geldi." Baktım ki bizi aslımızdan koparmaya çalışıyorlar ve imareti bizden gasbetmek istiyorlar. Daha önce kafamda Ebû Bekir'in huzurunda konuşacağım hususları tasarlamıştım. Ona göre ben biraz serttim. O benden daha vakur ve daha halim bir insandı. Konuşmak isteyince bana, "Sakin ol," dedi. Ben de onu kırmak istemedim. Bunun üzerine kalktı, hamd ve senada bulundu. Konuşmasında konuşmayı düşündüğüm her şeyi veya daha iyisini dile getirdi. Şöyle dedi: "Ey Ensar! Bir faziletten söz ederseniz bilin ki o fazilet sizin meziyetlerinizdendir. Ancak Araplar bu işin Kureyş'te olmasına rıza gös- [206]
terebilirler. Yurt olarak da nesep olarak da Kureyş Arapların kalbidir. Ben sizin için bu iki adamdan birini uygun gördüm. Hangisini isterseniz ona biat edin," dedi ve benim ile Ebû Ubeyde b. Cerrâh'ın elinden tuttu. Ancak Allah'a yemin ederim ki Ebû Bekir'in beni önermesi sözlerinin hoşlanmadığım tek ifadeleri oldu ve içlerinde Ebû Bekir'in bulunduğu bir topluluğa emîr olmam bana boynumun vurulmasından daha ağır geldi. Ebû Bekir sözlerini bitirince Ensardan bir adam kalktı ve şöyle dedi: "Bu meselenin çözümü bendedir. Ey Kureyş! Bizden bir, sizden de bir emîr olsun," dedi.

Bunun üzerine sesler yükseldi ve birbirine karıştı. İşin bir karmaşaya dönüşmesinden endişe edince Ebû Bekir'e: "Elini ver sana biat edeyim," dedim. Ebû Bekir elini verdi ve ona biat ettim ve Muhacirler de ona biat ettiler. Ardından Ensar biat ettiler. Akabinde Sa'd b. Ubâde âdeta kalabalığın ayakları altında kaldı. Hatta kimileri "Sa'd b. Ubâde'yi öldürdünüz," dediler. Ben de "Allah, Sa'd'ı öldürsün," dedim. Vallahi Ebû Bekir'e biat etmek bizim için çok güçtü. Endişemiz oydu ki Ensar biat etmeden onların yanından ayrılırsak onlar ayrı bir biate gideceklerdi. O takdirde de ya onlara uyacaktık ya da onlara muhalefet edecektik. O taktirde de fitne çıkacaktı.»

İbn Humeyd bize Seleme, Muhammed b. İshâk, Zührî ve Urve b. ez-Zübeyr'den şöyle dediğini rivayet etti: Ebû Bekir ve Ömer'in yolda karşılaştıkları iki şahıs Benî Aclân'dan Uveym b. Sâide ile Ma'n b. Adî idiler. Uveym b. Sâide hakkında bize
[207] şöyle anlatıldı: Resulullah'a (sav.): *"Orada arınmak isteyen adamlar vardır. Ve Allah arınanları sever."*[67] Onlardan biri Uveym b. Sâide'dir. Ne iyi insandır! Ma'n hakkında ise bize şöyle anlatıldı: Resulullah vefat edince insanlar ona ağladılar ve "Keşke ondan önce vefat etseydik! Korkarız ki ondan sonra fitneye düşeriz," dediler. Ma'n b. Adî şöyle dedi: "Vallahi ondan önce ölmek istemezdim. Zira hayatında olduğu gibi vefatından sonra da onu tasdik etmek istiyorum," dedi. Ma'n, Ebû Bekir'in hilafeti döneminde Yemâme gününde ve Müseylime'ye karşı yapılan muharebede şehit oldu.

Ubeydullah b. Saîd ez-Zührî bize amcası Ya'kûb b. İbrâhim, Seyf b. Ömer, Velîd b. Abdullah b Ebî Zabye el-Becelî, Velîd b. Cumey' ez-Zührî'den şöyle dediğini anlattı:

Amr b. Hureys, Saîd b. Zeyd'e: "Resulullah'ın vefatına şahit oldun mu?" diye sordu. Saîd b. Zeyd: "Evet," dedi. Amr: "Ebû Bekir'e ne zaman biat edildi?" dedi. Saîd: "Resulullah'ın vefat ettiği gün. Zira bir günün bir kısmında bile başsız bir topluluk olarak kalmak istemiyorlardı," dedi. Amr: "Ona muhalefet eden oldu mu?" dedi. Saîd: "Hayır, mürtet olan ya da riddete yakın olanlar dışında kimse muhalif olmadı. En önemlisi de

67 Tevbe, 9/108.

Allah'ın onları Ensarın muhalefetinden korumuş olmasıydı," dedi. Amr: "Muhacirlerden biatten geri kalanlar oldu mu?" diye sordu. Saîd b. Zeyd: "Hayır, Ebû Bekir onları davet etmeden Muhacirler peş peşe gidip ona biat ettiler," dedi.

Ubeydullah b. Sa'd bize amcası, Seyf, Abdülazîz b. Siyâh ve Habîb b. Ebî Sâbit'ten şöyle dediğini rivayet etti:

Ali evindeydi. Ona gidildi ve "Ebû Bekir biat alıyor," denildi. Bunun üzerine Ali alelacele ve geç kalmamak düşüncesiyle tek kat ve ridasız bir şekilde çıktı, ona biat ederek meclisinde oturdu. Ona ridası gönderildi. Ali burada ridasını giydi ve Ebû Bekir'in meclisinden ayrılmadı.

Ebû Sâlih ed-Darârî bize Abdürrezzâk b. Hemmâm, Ma'mer, Zührî, Urve ve Âişe'den şöyle rivayet etti: [208]

Fâtıma ve Abbâs, Ebû Bekir'e giderek Resulullah'tan (sav.) kendilerine kalan miras haklarını istediler. Onların talebi Fedek ve Hayber'deki hissesiydi. Ebû Bekir onlara: "Resulullah'ın (sav.) şöyle dediğine şahit oldum: 'Biz peygamberler miras bırakmayız. Bizim bıraktığımız tereke sadakadır. Muhammed'in aile fertleri bu maldan (Allah'ın malından ihtiyaçları kadar) yiyebilirler.' Vallahi ben Resulullah'ın yaptığı işi terk etmem," dedi. Bunun üzerine Fâtıma onunla ilişkiyi kesti ve ölünceye kadar da bu konuda onunla konuşmadı. Ali onu bir gece vakti defnetti ve Ebû Bekir'in defin işinde bulunmasına imkân vermedi. Fâtıma hayattayken insanların Ali'ye bir teveccühü vardı. Fâtıma vefat edince insanlar Ali'den yüz çevirdiler. Fâtıma, Resulullah'tan (sav.) sonra altı ay yaşadı ve vefat etti.

Ma'mer dedi: Bir adam Zührî'ye: "Ali altı ay boyunca Ebû Bekir'e biat etmedi mi?" diye sordu. Zührî: Hayır, Ali ona biat edinceye kadar Benî Hâşim'den de hiç kimse biat etmemişti. Ali insanların ondan yüz çevirdiklerini görünce Ebû Bekir ile barışmaya meyletti ve Ebû Bekir'e: "Bize gel, ama yanına kimseyi alma," diye davette bulundu. Ali, Ömer'in sertliğini bildiği için kendilerine gitmesini istemedi. Ömer: "Onlara yalnız gitme," dedi. Ebû Bekir: "Vallahi yalnız gideceğim. Bana ne yapacaklar ki!" dedi. Ebû Bekir, Ali'ye gitti. Benî Hâşim'i de

evinde toplamıştı. Ali kalktı ve Allah'a gereği gibi hamd ve senada bulunduktan sonra şöyle dedi: "Ey Ebû Bekir! Faziletini inkâr etmek veya Allah'ın sana kısmet ettiği hayırlı bir şeyi kıskandığımız için biatten imtina etmiş değiliz. Biz bu işte bir hakkımız varken yalnız başınıza ve bizi hesaba katmadan hareket ettiniz." Sonra Resulullah'a olan yakınlığını ve onunla olan hukuklarını anlattı. Ali bunları tekrar tekrar dile getirince Ebû Bekir ağladı.

Ali konuşmasını bitirince Ebû Bekir şehadet getirdi ve gereği gibi Allah'a hamd ve senada bulundu. Sonra şöyle dedi: "Vallahi Resulullah'ın akrabalarına sılayı gözetmek akrabalarımı gözetmekten bana daha sevimlidir. Sizinle aramda ihtilaf konusu olan bu mallarda hakkı gözetmekten başka bir kastım yoktur. Zira Resulullah'ın (sav.) şöyle buyurduğuna şahit oldum: 'Miras bırakmayız. Terekemiz sadakadır. Muhammed'in aile efradı bu maldan ihtiyaçları kadar yerler.' İnşallah Resulullah Muhammed'in (sav.) yaptıklarını yapmaktan imtina etmeyeceğim. Aksini yapmaktan da Allah'a sığınırım."

Ardından Ali şöyle dedi: Biat için akşam seninle görüşürüz.
[209] Ebû Bekir öğle namazını kıldıktan sonra insanlara dönerek Ali'nin mazeretine değindi ve kendi de özür diledi. Ardından Ali kalktı ve Ebû Bekir'in hakkının büyüklüğünü anlattı, faziletini ve İslam'daki önceliğini dile getirdi. Akabinde de ona giderek kendisine biat etti. Âişe dedi: İnsanlar Ali'ye yönelerek ona: "Doğru ve güzel yaptın," dediler ve hakka ve marufa yönelince insanlar da ona yakınlık gösterdiler.

Muhammed b. Osman b. Safvân es-Sekafî bana Ebû Kuteybe, Mâlik -İbn Miğvel- ve İbnü'l-Hur'dan naklen şöyle rivayet etti:

Ebû Süfyân, Ali'ye: "Ne oluyor ki imaret Kureyş'in en zayıf kolunda bulunuyor? Vallahi dilersen Medine'yi ona karşı atlar ve adamlarla dolduracağım," dedi. Ali şöyle dedi: "Ya Ebû Süfyân! Uzun zaman İslam'a ve Müslümanlara düşmanlıkta bulundun ancak İslam'a zarar veremedin. Biz Ebû Bekir'i bu iş için ehil gördük," dedi.

Muhammed b. Osman es-Sekafî bana Ümeyye b. Hâlid, Hammâd b. Seleme ve Sâbit'ten şöyle dediğini rivayet etti:

Ebû Bekir halife olunca Ebû Süfyân: "Ebû Fasîl bizden ne istiyor. Bu görev Benî Abdi Menâf'ın hakkıdır," dedi. Ona: "Senin oğluna görev verdi," denilince Ebû Süfyân: "Akrabalık bağıyla oldu," dedi.

Hişâm'dan bana nakledildiğine göre şöyle dedi: Avâne bana şöyle anlattı:

İnsanlar Ebû Bekir'e biat etmeye başlayınca Ebû Süfyân şöyle dedi: "Vallahi bir toz duman görüyorum ve onu ancak kan temizler. Ey Abdi Menâfoğulları! Neden Ebû Bekir başınızdadır? İki güçsüz ve iki zavallı Ali ve Abbâs nerede? Ey Ebû Hasan elini ver, sana biat edeyim," dedi. Ancak Ali imtina etti. Bunun üzerine Mütelemmis şiirini diline doladı:

Çöküş yeri üzerinde iki zelilden başkası durmaz mahallenin eşeği ve kazık.

Biri yerin dibine batmak üzere iple kolu boynuna bağlanmış, öteki de kafası yarıldığı hâlde onun ağlayanı yoktur.

Bunun üzerine Ali onu azarladı ve "Vallahi bunu fitne için yapıyorsun. Vallahi İslam'ın kötülüğünü istediğin sürece senin nasihatine ihtiyacımız yoktur," dedi.

Hişâm b. Muhammed dedi: Muhammed el-Kureşî bana şöyle anlattı: [210]

Ebû Bekir'e biat edildiğinde Ebû Süfyân, Ali ve Abbâs'a: "Zavallısınız," dedi ve şu beyitleri dile getirdi:

Zilleti ehli eşek tanır. Hür ise zillete yabancıdır. Deve sürüsü de.

Zulme maruz kalmayı iki zelil varlık, mahalle eşeğiyle kazıktan başkası kabul etmez.

Biri yerin dibine batmak üzere iple kolu boynuna bağlanmış, öteki de kafası yarıldığı hâlde ağlayanı yoktur.

İbn Humeyd bize Seleme, Muhammed b. İshâk, Zührî ve Enes b. Mâlik'ten şöyle dediğini rivayet etti:

Ebû Bekir, Sakîfe'de biat aldığı günün ertesi günü minbere oturdu. Ömer, Ebû Bekir'den önce konuştu. Allah'a gereği gibi hamd ve senada bulunduktan sonra dedi ki: "Ey insanlar! Dün size bir söz söyledim. O söz benim görüşümü yansıtıyordu. Allah'ın kitabından naklettiğim bir söz olmadığı gibi Resulullah'ın bana bir ahdi de değildi. Benim görüşüm oydu

ki Resulullah sonuna kadar bizi sevk ve idare etmeye devam edecek. Ancak Allah, Resulü'nü hidayete sevk eden Kitabını size bıraktı. Ona sarılırsanız onu hidayete sevk ettiği gibi sizi de hidayete sevk edecektir. Allah idarenizi en hayırlınıza tevdi etti. Resulullah'ın arkadaşı ve mağaradaki ikilinin ikincisidir. Kalkın ve biat edin." Bunun üzerine Ebû Bekir'e Sakîfe biatinden sonra amme biatinde bulundular.

Daha sonra Ebû Bekir konuştu. Allah'a gereği gibi hamd ve senada bulunduktan sonra şöyle dedi: "Ey insanlar! Sizin en hayırlınız olmadığım hâlde başınıza getirildim. İyilik yapsam bana yardımcı olun. Kötülük etsem beni düzeltin. Doğruluk bir emanettir. Yalan ise ihanettir. Zayıf olanınız haklı ise benim yanımda güçlüdür. Güçlü olanız da haksız ise benim yanımda zayıftır. Sakın Allah yolunda cihadı terk etmeyin. Zira cihadı terk edenleri Allah zillete mahkûm eder. Fuhuş bir kavimde yaygınlaşırsa Allah onları belaya maruz kılar. Allah'a ve Resulü'ne itaat ettiğim sürece bana itaat edin. Allah'a ve Resulü'ne isyan edersem bana itaat yükümlülüğünüz kalmaz. Namaza kalkın, Allah'ın rahmeti üzerinizde olsun."

[211] İbn Humeyd bize Seleme, Muhammed b. İshâk, Hüseyin b. Abdullah ve İkrime'den naklen İbn Abbâs'ın şöyle dediğini anlattı:

Halifeliği döneminde bir işini görmek üzere çıkan Ömer'le yürüyordum. Elinde asası vardı. Yalnızdık. Kendi kendine bir şeyler söylüyor ve asasıyla ayağının kenarını dürtüyordu. Derken bana döndü ve "Ey İbn Abbâs! Resulullah vefat ettiğinde sarf ettiğim sözleri söylemeye beni sevk eden neydi, bilir misin?" dedi. Ben: "Ey Müminlerin Emîri! Bilmiyorum, sen daha iyi bilirsin," dedim. Ömer: "Vallahi, beni o sözleri söylemeye sevk eden her zaman okuduğum '*Böylece sizi vasat bir ümmet kıldık ki siz insanlara karşı, Resulullah da size karşı şahit olsun.*'[68] ayetidir. Vallahi sanıyordum ki Resulullah (sav.) sonuna kadar ümmetinin amellerine şahit olmak için ümmetinde bâki kalacaktır. Söylediklerimi söylemeye bu ayet sebep oldu," dedi.

* * *

68 Bakara, 2/143.

Resulullah'ın (sav.) Teçhizi ve Defni

Ebû Ca'fer dedi: Ebû Bekir'e biat edildikten sonra insanlar Resulullah'ın tekfini ve defnine yöneldiler. Bazılarına göre bu Resulullah'ın vefatının ertesi günü olan salı günü oldu.

Bazılarına göre de vefatından üç gün sonra teçhiz ve defin işi gerçekleşti. Buna dair rivayetler daha önce zikredilmişti.

İbn Humeyd bize Seleme, Muhammed b. İshâk, Abdullah b. Ebû Bekir, Kesîr b. Abdullah ve başka bazı arkadaşlarından naklen Abdullah b. Abbâs'tan şöyle rivayet etti:

Ali b. Ebî Tâlib, Abbâs b. Abdülmuttalib, el-Fadl b. Abbâs, Üsâme b. Zeyd ve Resulullah'ın hizmetçisi Şukrân, Resulullah'ı gaslini gerçekleştirdiler. Benî Avf b. Hazrec'den –ve Bedir ashabından– Evs b. Havlî, Ali b. Ebî Tâlib'e: "Ey Ali! Allah hakkı için ve Resulullah ile hukukumuz adına ben de size yardım [212] edeyim," dedi. Ali ona: "Gir," dedi ve Resulullah'ın gasil işinde hazır bulundu. Ali, Resulullah'ı kendi göğsüne dayandırdı. Abbâs, Fadl ve Kusem de yardım ediyorlardı. İki hizmetçisi Üsâme ve Şukrân, suyu bedenine döküyorlardı. Ali de onu yıkıyordu. Resulullah'ın elbisesi üzerinde olduğu hâlde yıkandı. Ali eliyle vücuduna dokunmadan yıkadı. Ali onu yıkarken şöyle diyordu: "Hayatında da hoş ve güzeldin ölümünde de!" Resulullah'ı yıkarken öbür cenazeler gibi vücudu çıplak değildi.

İbn Humeyd bize Seleme, İbn İshâk, Yahyâ b. Abbâd ve Âişe'den şöyle dediğini anlattı:

Resulullah'ı (sav.) yıkamak istediklerinde, "Ölülerimiz gibi elbisesini çıkararak mı, yoksa elbisesi üzerinde olduğu hâlde mi," yıkayalım diye kendi aralarında ihtilaf ettiler. Bu tereddüt içindeyken hepsini bir anlık bir uyku bastı ve çeneleri göğüslerine dayalı hâlde daldılar. Derken ev tarafından kim olduğu bilinmeyen bir kişi tarafından: "Elbiseleri üzerinde olduğu hâlde Peygamber'i yıkayın," denildi. Bunun üzerine elbisesini çıkarmadan Resulullah'ı yıkadılar. Onun vücuduna dokunmadan elbisesi üzerinden yıkadılar.

Ravi dedi: Âişe şöyle derdi: Eğer bu olay şimdi olsaydı zevcelerinden başkasına yıkatmazdım.

İbn Humeyd bize Seleme, İbn İshâk, Ca'fer b. Muhammed b. Ali b. Hüseyin, babası ve dedesi Ali b. Hüseyin'den; İbn İshâk, Zührî ve Ali b. Hüseyin'den naklen şöyle dediğini rivayet etti: Resulullah'ın (sav.) gasil işi bitince onu iki kat suhar ve bir kat da Hibere olmak üzere üç kat kefenle kefenlediler.

[213] İbn Humeyd bize Seleme, Muhammed b. İshâk, Hüseyin b. Abdullah, İbn Abbâs'ın kölesi İkrime ve Abdullah b. Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Resulullah'ın (sav.) kabrini hazırlamak istediklerinde Ebû Ubeyde, Mekke ehli tarzında yeri düz bir şekilde kazmayı düşünüyordu. Ebû Talha, Zeyd b. Sehl de Medine ehli için kabir kazıyordu ve kabirde kıble tarafında lahit yapardı. Abbâs biri Ebû Ubeyde'ye diğeri de Ebû Talha'ya olmak üzere iki şahıs gönderdi ve "Allah'ım peygamberin için hangisi hayırlı ise onun gelmesini müyesser kıl," dedi. Ebû Talha'ya giden şahıs Ebû Talha'yı buldu ve onu getirdi. Ebû Talha, Resulullah için lahitli bir kabir hazırladı. Salı günü Resulullah'ın gasil ve tekfini tamamlanınca evinde yatağı üzerine konuldu. Müslümanlar defin işinde ihtilafa düştüler. Kimisi onu mescidinde defnedelim derken kimisi ashabının yanında defnedilsin, dediler. Ebû Bekir ise Resulullah'ın şöyle dediğine şahit oldum: "Her peygamber ruhunu teslim ettiği yerde defnedilmiştir." Bunun üzerine Resulullah'ın (sav.) yatağı kaldırıldı ve yerine kabir hazırlandı. İnsanlar da gruplar hâlinde içeri girip namazını kıldılar. Erkekler bitirince bu kez de kadınlar girip namazını kıldılar. Onlardan sonra da çocuklar içeri alındı. Akabinde de köleler girip namazını kıldılar. Resulullah (sav.) için kılınan namazda imamlık görevi yoktu. Resulullah (sav.) salıyı çarşambaya bağlayan gece defnedildi.

İbn Humeyd bize Seleme, Muhammed b. İshâk, Abdullah b. Ebî Bekir'in karısı Fâtıma bint Muhammed b. Umâre, Amre bint Abdurrahman b. Sa'd b. Zürâre ve Müminlerin annesi Âişe'den şöyle dediğini rivayet etti: Resulullah'ın defnedildiğini ancak çarşamba gecesi küreklerin sesini duyunca anladık.

İbn İshâk dedi: Resulullah'ı defnetmek üzere kabrine Ali b. Ebî Tâlib, el-Fadl b. el-Abbâs, Kusem b. Abbâs ve Resulullah'ın

(sav.) kölesi Şukrân inmişlerdi. Evs b. Havlî de: "Ey Ali! Allah hakkı için ve Resulullah ile hukukumuz adına ben de ineyim," [214] deyince Ali ona: "İn," dedi ve o da onlarla beraber kabre indi. Resulullah'ın kölesi Şukrân Resulullah defnedilince kadife kumaştan olan hırkasını kabrine attı: "Vallahi senden sonra onu hiç kimse giymesin," dedi. Böylece hırkası da onunla defnedildi.

İbn İshâk dedi: Mugîre b. Şu'be, Resulullah'a en son dokunan kişi olduğunu iddia ederdi. Şöyle derdi: Zira yüzüğümü kabre attım ve yüzüğüm düştü, dedim. Oysa bilerek attım ki Resulullah'a en son dokunan kişi olayım.

İbn Humeyd bize Seleme, Muhammed b. İshâk, babası İshâk b. Yesâr, Abdullah b. el-Hâris b. Nevfel'in kölesi Miksem Ebü'l-Kâsım, efendisi Abdullah b. el-Hâris'ten şöyle dediğini rivayet etti:

Ömer'in –ya da Osman'ın– halifeliği döneminde Ali ile birlikte umre ziyareti yaptım. Ali, kız kardeşi Ümmü Hânî bint Ebî Tâlib'in misafiri oldu. Ali umre ziyaretini tamamlayınca döndü, yıkanırken su dökerek ona yardımcı oldum. Ardından Iraklı bir grup yanına geldiler. Ona: "Ey Ebü'l-Hasan! Sana bir konuyu sormak için geldik, bize cevabını versen seviniriz," dediler. Ali: "Sanırım Mugîre size Resulullah (sav.) ile en son buluşan kişi olduğunu söylüyor," dedi. Onlar: "Evet, onu sormak için sana geldik," dediler. Ali: "Yalan söylüyor. Resulullah ile son buluşan kişi Kusem b. Abbâs'tır," dedi.

İbn Humeyd bize Seleme, İbn İshâk, Sâlih b. Keysân, Zührî, Ubeydullah b. Abdullah'tan naklen Âişe'nin şöyle dediğini rivayet etti:

Resulullah'ın (sav.) acıları şiddetlendiğinde üzerinde siyah bir hırka vardı. Bazen onunla yüzünü örtüyor, bazen de onu yüzünden kaldırıyor ve şöyle diyordu: "Allah peygamberlerinin kabirlerini mescide çeviren kavimleri kahretsin." Bununla ümmetini uyarıyordu.

İbn Humeyd bize Seleme, İbn İshâk, Sâlih b. Keysân, Zührî ve Ubeydullah b. [215] Abdullah b. Utbe'den naklen Âişe'nin şöyle dediğini rivayet etti:

Resulullah'ın (sav.) son vasiyeti, Arap Yarımadasında iki din bırakılmamasıydı.

Âişe dedi: Resulullah (sav.) rebîülevvel ayının on ikisinde vefat etti. On yıl önce aynı günde Medine'ye hicret etmişti. Böylece Medine'de tam on yıl kaldı.

* * *

Vefat ettiği gün itibarıyla yaşı konusunda da ihtilafa düştüler. Bazılarına göre altmış üç yaşındaydı.

Bu görüşte olanlar şu rivayetlere dayanmışlardır:

İbnü'l-Müsennâ bize Haccâc b. Minhâl, Hammâd –yani İbn Seleme, Ebû Cemre ve babasından naklen İbn Abbâs'ın şöyle dediğini rivayet etti:

Resulullah (sav.) vahiy aldıktan sonra on üç yıl Mekke'de, on yıl da Medine'de kalmıştır. Vefat ettiğinde de altmış üç yaşındaydı.

İbnü'l-Müsennâ bize Haccâc b. Minhâl, Hammâd, Ebû Cemre ve babasından naklen şöyle dediğini anlattı:

Resulullah (sav.) altmış üç sene yaşadı.

İbnü'l-Müsennâ bize Abdülvehhâb ve Yahyâ b. Saîd'den şöyle dediğini rivayet etti: Saîd b. el-Müseyyeb'in şöyle dediğine şahit oldum:

Resulullah kırk üç yaşındayken ilahî vahye mazhar oldu. Peygamber olduktan sonra Mekke'de on, Medine'de de on sene ikamet etti ve vefat ettiğinde altmış üç yaşındaydı.

Muhammed b. Halef el-Askalânî bize Âdem, Hammâd b. Seleme ve Ebû Cemre
[216] ed-Dubaî'den naklen İbn Abbâs'ın şöyle dediğini anlattı:

Resulullah kırk yaşındayken peygamber oldu. On üç yıl boyunca Mekke'de vahiy almaya devam etti. On yıl da Medine'de kaldı. Öldüğünde de altmış üç yaşındaydı.

Ahmed b. Abdurrahman b. Vehb bana amcası Abdullah, Yûnus, Zührî ve Urve'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resulullah vefat ettiğinde altmış üç yaşındaydı.

* * *

Diğer bazı raviler de vefat ettiğinde altmış beş yaşındaydı.

Bu görüşte olanlar şu rivayetlere dayanmışlardır:

Ziyâd b. Eyyûb bana Hüşeym, Ali b. Zeyd ve Yûsuf b. Mihrân'dan naklen İbn Abbâs'ın şöyle dediğini rivayet etti:

Resulullah altmış beş yaşında vefat etti.

İbnü'l-Müsennâ bize Muâz b. Hişâm, babası, Katâde, Hasan ve Dağfel –İbn Hanzale–'den şöyle anlattı: Peygamber vefat ettiğinde altmış beş yaşındaydı.

* * *

Bazılarına göre de Resulullah (sav.) vefat ettiğinde altmış yaşındaydı.

Bu görüşü savunanlar şu rivayetlere dayanmışlardır:

İbnü'l-Müsennâ bize Haccâc, Hammâd, Amr b. Dînâr ve Urve b. ez-Zübeyr'den şöyle rivayet etti:

Resulullah kırk yaşındayken peygamber olarak gönderildi ve altmış yaşında vefat etti.

Hüseyin b. Nasr bize Ubeydullah, Şeybân, Yahyâ b. Ebî Kesîr, Ebû Seleme, Âişe ve İbn Abbâs'tan şöyle rivayet etti:

Resulullah (sav.) peygamber olduktan sonra Mekke'de on ve Medine'de de on sene boyunca ilahî vahye mazhar oldu.

* * *

Vefat Günü [217]

Resulullah'ın (sav.) Vefat Ettiği Gün ve Ay Hakkında

Ebû Ca'fer dedi: Abdurrahman b. Velîd el-Cürcânî bize Ahmed b. Ebî Taybe, Ubeydullah, Nâfi' ve İbn Ömer'den şöyle anlattı:

Resulullah (sav.) hicrî dokuzuncu yılda Ebû Bekir'i hac emîri olarak tayin etti. Hac ibadetinin hükümlerini onlara öğretti. Ertesi yıl, yani hicrî onuncu yılda Resulullah Veda haccını yaptı. Akabinde Medine'ye döndü ve rebîülevvel ayında vefat etti.

İbrâhim b. Saîd el-Cevherî bana Mûsâ b. Dâvûd, İbn Lehîa, Hâlid b. Ebî İmrân ve Haneş es-San'ânî'den naklen İbn Abbâs'ın şöyle dediğini rivayet etti:

Resulullah (sav.) pazartesi günü doğdu, pazartesi günü peygamber oldu, Hacerülesved'i pazartesi günü kaldırdı, Mekke'den Medine'ye pazartesi günü hicret etti, Medine'ye pazartesi günü ayak bastı ve pazartesi günü vefat etti.

Ahmed b. Osman b. Hakîm bana Abdurrahman b. Şerîk, babası, İbn İshâk, Abdullah b. Ebî Bekir b. Muhammed b. Amr b. Hazm ve babasından şöyle dediğini nakletti:

Resulullah (sav.) rebîülevvel ayının on ikisinde pazartesi günü vefat etti ve çarşamba gecesi defnedildi.

Ahmed b. Osman bana Abdurrahman, babası, Muhammed b. İshâk, Abdullah b. Ebî Bekir'den şöyle nakletti:

Muhammed yanına gitti. Karısı Fâtıma'ya: "Muhammed'e Amre bint Abdurrahman'dan duyduğunu anlat," dedi. Fâtıma: Amre'nin şöyle dediğini duydum: Âişe'nin şöyle dediğini işittim: Resulullah (sav.) çarşamba gecesi defnedildi. Defnedildiğini de küreklerin sesini duyduğumuzda anladık.

* * *

[218] **Benî Sâide Gölgeliği**

Benî Sâide Gölgeliğinde Hilafet Konusunda Muhacir ve Ensar Arasında Cereyan Eden Tartışma

Hişâm b. Muhammed bize Ebû Mihnef ve Abdullah b. Abdurrahman b. Ebî Amre el-Ensârî'den şöyle anlattı:

Peygamber (sav.) vefat edince Ensar Benî Sâide gölgeliğinde toplandılar ve: "Muhammed'den (sav.) sonra Sa'd b. Ubâde'ye imareti verelim," dediler. Hasta olduğu hâlde Sa'd'ı toplantıya götürdüler. Toplantı başlayınca Sa'd, oğluna veya bir amcası oğluna: "Rahatsızlığım sebebiyle sesimi herkese duyuramam. Benim sözlerimi siz duyurun," dedi. Bunun üzerine Sa'd konuşmaya başladı ve bir adam onun sözünü yüksek sesle toplantıdaki arkadaşlarına aktardı. Allah'a hamd ve senada bulunduktan sonra şöyle dedi: "Ey Ensar topluluğu! Dinde bir önceliğiniz ve İslam'da faziletiniz vardır. Diğer Arap kabileleri bu ölçüde meziyetlere sahip değildir. Muhammed (as.) on küsur yıl kavmini Allah'a ibadet etmeye, putları ve Allah'a ortak koşmayı reddetmeye çağırdı. Ancak kavminden az sayıda kişi ona iman etti. Bu kişiler de Resulullah'ı savunmaya ve dinini güçlendirmeye güçleri yetmediği gibi kendilerine yönelen zulmü defetme imkânına da sahip değillerdi. Nihayet bu fazileti size tevdi etmek istedi ve bu nimeti size layık gördü. Allah, kendi zatına ve Resulü'ne iman etmeyi size nasip kıldı. Onu ve ashabını korumak, onu ve dinini aziz kılmak, düşmanlarına karşı cihat etmek size kısmet oldu. Düşmanlarına karşı

insanların en güçlüsü ve düşman karşısında herkesten daha çetini oldunuz. Nihayet Araplar Allah'ın dinine isteyerek veya istemeyerek uydular ve uzak olanlar dahi boyun eğerek ve küçülmüş olarak itaat ettiler. Allah sizin vasıtanızla Resulü'ne yeryüzünde gücünü pekiştirmeyi nasip etti. Araplar sizin kılıçlarınızla ona boyun eğdiler. Resulullah sizden hoşnut ve memnun olarak vefat etti. Bu göreve sahip çıkın, zira insanlar içinde bu görev yalnızca sizin hakkınızdır."

Hepsi ona: "Görüşünde isabet ettin, senin görüşünün dışına çıkmayız. Seni bu göreve getireceğiz. Senin hakkında kanaatimiz tamdır ve müminlerin rızasına mazharsın," dediler. Ayrıca konuyu kendi aralarında müzakere ettiler. Dediler ki: "Kureyşli Muhacirler karşı çıkarlarsa ve biz Muhacirleriz ve Resulullah'ın ilk sahabileriyiz, biz onun aşireti ve dostlarıyız. Ondan sonra bu konuda bizimle neden çekişiyorsunuz? derlerse, ne diyeceğiz?" Onlardan bir grup şöyle dedi: "O zaman [219] onlara bizden bir emîr sizden de bir emîr olsun ve bu olmadan hiçbir çözüme razı olmayız," diyeceğiz. Sa'd bu sözü duyunca: "İlk zafiyet budur," dedi.

Ömer olup bitenlerden haberdar oldu. Bunun üzerine Peygamber'in (sav.) evine gitti. Ebû Bekir Resulullah'ın evindeydi ve Ali b. Ebî Tâlib (as.) Resulullah'ın (sav.) teçhiziyle meşguldü. Ömer, çıkması için Ebû Bekir'e haber gönderdi. Ebû Bekir ona: "Meşgulüm," diye haber gönderdi. Ömer ona: "Mutlaka müdahale etmen gereken bir durum ortaya çıktı," diye tekrar haber gönderdi. Bunun üzerine Ebû Bekir çıktı. Ömer ona: "Ensarın Sakîfetü[69] Benî Sâide'de toplandıklarını ve Sa'd b. Ubâde'yi emîrliğe getirmek istediklerinden haberin olmadı mı? Onların içinde en iyi düşünenler bile 'Bizden bir emîr, onlardan da bir emîr olsun,' diye söylüyorlar," dedi. Bunun üzerine ikisi Benî Sâide gölgeliğine gitmeye karar verdiler. Süratle giderken yolda Ebû Ubeyde b. Cerrâh ile karşılaştılar ve üçü birlikte gitmeye karar verdiler. Bu kez de Âsım b. Udey ve Uveym b. Sâide ile karşılaştılar. Onlara: "Dönün söz dinle-

69 Sakîfe, daha önce tercüme metninde ifade ettiğimiz gibi gölgelik anlamlarına gelmektedir (çev.).

temezsiniz," dediler. Onlar: "Hayır, geri dönmeyiz," dediler. Üç zat toplantı hâlinde olan Ensarın yanına vardılar. Ömer dedi: Vardığımızda tasarladığım konuşmaya başlamak istedim. Ancak Ebû Bekir bana: "Dur ben konuşayım sonra dilediğini konuşursun," dedi. Ebû Bekir konuşunca içimden geçenleri fazlasıyla söyledi.

Abdullah b. Abdurrahman dedi: Ebû Bekir Allah'a hamd ve senada bulunarak konuşmasına başladı. Sonra şöyle dedi: "Allah, Muhammed'i, âlemlere bir elçi ve ümmetine karşı bir şahit olarak gönderdi. Onlar ki Allah'tan başka ilahlara tapıyor ve yontulmuş taşlardan ve ağaçtan yapılan putlara tapıyorlar, onlara fayda vereceğine ve Allah nezdinde kendileri için şefaatçi olacaklarına inanıyorlardı." Sonra şu ayeti okudu: "*Onlar Allah'ı bırakıp kendilerine ne zarar ne de fayda vermeyen şeylere tapıyorlar ve bunlar Allah katında bizim şefaatçilerimizdir, diyorlar.*"[70] "*Onlara, bizi sadece Allah'a yaklaştırsınlar diye kulluk ediyoruz, derler.*"[71] "Araplara atalarının dinini tek etmek
[220] zor geldi. Allah onun kavminden ilk Muhacirlere ona iman etmeyi, onu tasdik etmeyi, ona destek olmayı, kavimlerinin şiddetli eziyetlerine ve yalanlamalarına karşı onunla birlikte sabretmeyi nasip etti. Oysa bütün insanlar onlara karşıydı ve onları hafife alıp ayıplıyorlardı. Ancak sayılarının azlığına ve insanların onlara hakaret etmelerine, onlara karşı birleşmelerine rağmen korkuya kapılmadılar. Yeryüzünde Allah'a ilk ibadet edenler, Allah'a ve Resulü'ne iman edenler onlardı. Onlar Resulullah'ın dostu ve aşiretidirler. Ondan sonra insanlar içinde bu göreve en layık olanlar onlardır. Bu hususta onlara ancak zalim olanlar muhalefet eder. Siz ey Ensar! Dindeki faziletleri, İslam'a geçen hizmetleri inkâr edilemeyenlersiniz. Allah sizi dini ve Resulü için yardımcı olarak seçti. Resulü'nün hicretini size kısmet etti. Eşlerinin ve ashabının ekseriyeti aranızdadır. İlk Muhacirlerden sonra nezdimizde sizin derecenizde kimse yoktur. Biz ümera, siz de vüzerasınız. Meşveret, siz olmadan olmaz, siz olmadan da hüküm verilmez."

70 Yûnus, 10/18.
71 Zümer, 39/3.

Ravi dedi: Bunun üzerine Hubâb b. Münzir b. el-Cemûh kalktı ve şöyle dedi: "Ey Ensar! Kendi hakkınıza sahip çıkın. İnsanlar sizin feyinizle ve gölgenizde yaşamaktalar. Hiçbir cüretkâr size muhalefet etmeye cüret edemez. İnsanlar ancak sizin görüşünüzle hareket edebilir. İzzet ve servet ehli sizsiniz. Sayısal üstünlük, güç ve tecrübe ehlisiniz. Güçlüsünüz ve insanların imdadına koşanlarsınız. İnsanlar sizin yapacaklarınız takip etmektedir. İhtilaf etmeyiniz ki görüşünüz zaafa uğratılmasın ve sizin durumunuz sarsılmasın. Onlar bu görüşü reddederlerse bizden bir emîr, onlardan da bir emîr olsun."

Ömer dedi: "Heyhat iki kişi bir ipte oynamaz. Vallahi, peygamberleri sizden olmadığı hâlde emîrliğin size verilmesine razı olmaz. Araplar peygamberlik görevini taşıyanlara emîrliğin tevdi edilmesine ve işlerini çekip çevirmesine karşı çıkmaz. Araplardan kim bunu reddederse ona karşı açık delil ve apaçık bir meşruiyet vardır. Bâtıl peşinde olan, günaha yönelen ve helake düşenler hariç, kim Muhammed'in güç ve iktidarı konusunda bizimle çekişebilir? Biz onun dostları ve aşiretiyiz."

Bunun üzerine Hubâb b. Münzir kalktı ve şöyle dedi: "Ey Ensar! Elinizi çabuk tutun ve bu adamla arkadaşlarının sözlerini dinlemeyin. Aksi takdirde sizin bu işteki hakkınızı gasbederler. İstediğinizi size vermekten imtina ederlerse onları bu memleketten sürün ve bu görevi üslenin. Vallahi bu işi siz daha çok hak edersiniz. Sizin kılıçlarınızla bu dine girmekten imtina eden insanlar, bu dine intisap ettiler. Sadra şifa söz bendedir. Meyledenleri düzelten görüş de bendedir. Vallahi [221] dilerseniz tekrar delikanlılar olarak bu mücadeleyi başlatalım," dedi. Ömer: "Allah seni kahretsin!" dedi. Bunun üzerine Hubâb b. Münzir: "Allah seni kahretsin!" dedi.

Ebû Ubeyde: "Ey Ensar! İlk yardım eden ve destek olan sizsiniz. İlk tebdil ve tağyir edenler olmayasınız!" dedi.

Ardından Nu'mân b. Beşîr'in babası Beşîr b. Sa'd şöyle dedi: "Ey Ensar topluluğu! Vallahi biz müşriklere karşı cihatta fazilet sahibi ve dinde öncü olduysak bununla ancak

Rabbimizin rızasını ve Peygamberimize itaati ve salih ameli amaçladık. Bu eylemlerimiz için insanlara minnet etmemiz ve dünya menfaati beklentisine girmemiz gerekmez. Zira bu yolda minnet sahibi ancak Allah'tır. Bilesiniz ki, Muhammed (sav.) Kureyşlidir ve kavmi ona herkesten daha yakındır. Allah'a yemin ederim ki hiç kimse beni onlarla husumet içinde görmeyecektir. Allah'tan sakının ve onlara muhalefet etmeyin ve onlarla çekişmeyin!"

Bunun üzerine Ebû Bekir: İşte Ömer, işte Ebû Ubeyde! Hangisini isterseniz, ona biat edin," dedi. Ömer ve Ebû Ubeyde: "Hayır, vallahi sana karşı bu görevi istemeyiz. Sen Muhacirlerin en faziletlisisin ve mağarada kalan iki kişinin ikincisisin. Resulullah'ın namaz kıldırmakla halef kıldığı kişisin. Namaz ise en önemli dinî vecibedir. O hâlde kim senin önüne geçebilir ve sana karşı bu görevi üstlenebilir? Elini ver sana biat edelim," dediler. Ona biat etmeye davranınca Beşîr b. Sa'd erken davranarak Ebû Bekir'e biat etti. Bunun üzerine Hubâb b. Münzir ona: "Ey Beşîr b. Sa'd! Bağın çözülsün. Ne yapmak istedin? Amcanın oğlunun emîr olmasını mı kıskandın?" dedi. Beşîr: "Hayır. Ancak Allah'ın kendilerine verdiği bir hak üzerine hiç kimseyle çekişmek istemem," dedi.

Evs, Beşîr b. Sa'd'ın yaptığını, Kureyş'in girişimini ve Hazrec'in Sa'd b. Ubâde'yi emîr yapma gayretini görünce –içlerinde nakiplerden biri olan Useyd b. Hudayr olduğu hâlde– "Vallahi Hazrec hilafeti bir kere aldı mı artık onlar size karşı her zaman üstünlük kuracak ve hiçbir zaman size ondan bir pay vermeye-
[222] cekler. O hâlde kalkın ve Ebû Bekir'e biat edin," diye birbirlerini uyardılar. Bunun üzerine kalktılar ve Ebû Bekir'e biat ettiler. Böylece Sa'd b. Ubâde ve Hazreclilerin planı bozuldu.

Hişâm dedi: Ebû Mihnef şöyle dedi: Ebû Bekir b. Muhammed el-Huzâî bana şöyle anlattı:

Eslem bütün toplumuyla âdeta yollara sığmayacak bir kalabalıkla geldiler ve Ebû Bekir'e biat ettiler. Bunun üzerine Ömer şöyle diyordu: "Eslem'i bu şekilde görür görmez zaferin gerçekleştiğine kanaat getirdim."

Hişâm dedi: Ebû Mihnef'ten naklen Abdullah b. Abdurrahman'ın şöyle dediğini anlattı:

Her taraftan insanlar gelerek Ebû Bekir'e biat ettiler. Sa'd b. Ubâde az kalsın ayaklar altında kalacaktı. Bunun üzerine bazı adamları: "Dikkat edin de Sa'd ayaklarınız altında kalmasın," deyince Ömer: "Onu öldürün, Allah onu kahretsin!" dedi. Sonra başına durdu ve ona: "Seni ayaklarımın altına almak ve kollarını yerinden koparmak isterdim!" dedi. Bunun üzerine Sa'd, Ömer'in sakalından tutarak: "Vallahi kılıma dokunsaydın ağzında diş olduğu hâlde evine dönmezdin," dedi. Ebû Bekir: "Ey Ömer! Sakin ol! Yumuşak olmak daha beliğdir," dedi. Ömer ondan vazgeçti. Sa'd ise şöyle dedi: "Vallahi bende takat olsaydı ve kalkabilseydim her tarafta ve bütün yollarda kükreme sesimi duyacak ve bu ses seni ve adamlarını kaçacak delik aramaya mecbur edecekti, seni baş değil, arkadan giden bir kişi olduğun kavmin yanına sürecektim. Artık beni bu yerden götürün." Bunun üzerine onu taşıyıp evine götürdüler. Onu birkaç gün kendi hâline bıraktıktan sonra ona haber göndererek: "Gel biat et. Zira senin kavmin dâhil herkes biat etti," dediler. O şöyle dedi: "Vallahi ok torbamdaki bütün okları size atmadan, kılıcımı ve mızrağımı kana bulamadan, elim onu tutabildiğince kılıcımla size vurmadan, akrabalarımla ve kavmimden bana itaat edenlerle sizinle vuruşmadan geri durmayacağım! Vallahi Rabbimin huzuruna gidinceye ve hesabım görülünceye kadar, insanlarla birlikte cinler de size biat etseler bile size yine biat etmeyeceğim."

Ebû Bekir'e bu sözleri haber verilince Ömer: "Biat edinceye kadar ondan vazgeçme," dedi. Bunun üzerine Beşîr b. Sa'd: "O inat etti ve biatten kaçındı. O öldürülür de size biat etmez. Onun evlatları, akrabaları ve aşiretinden bazıları öldürülmeden o öldürülemez. Onu kendi hâlinde bırakın size bir zararı olmaz. O yalnız bir adamdır," dedi. Bunun üzerine ondan vazgeçtiler ve Beşîr b. Sa'd'ın fikrini kabul ettiler ve doğru olduğunu gördükleri tavsiyesine uygun davrandılar. Ancak Sa'd, [223] onlarla birlikte namaz kılmaz, onların cumasına gitmez, onlarla hacca gitmez ve onlarla birlikte tavaf etmezdi. Ebû Bekir (ra.) vefat edinceye kadar bu tavrını sürdürdü.

Ubeydullah b. Sa'd bize amcası, Seyf b. Ömer, Sehl ve Ebû Osman'dan naklen Dahhâk b. Halîfe'nin şöyle dediğini anlattı:

Hubâb b. Münzir kalktı ve kılıcını çekerek: "Sadra şifa söz bende, meyledenleri düzelten görüş de bendedir, ben yatağındaki aslanım. Aslanlar benden sorulur," dedi. Ömer üzerine gitti. Birbirlerine saldırdılar. Ömer eline vurarak kılıcı elinden düşürdü ve kılıcı alarak Sa'd'a saldırdı. Arkadaşları da Sa'd'a saldırdılar. Peşinden insanlar biat etmeye başladılar. Sa'd biat etti. Cahiliye dönemindeki gibi ansızın gelişen bir çatışmanın çıkmasına ramak kalmıştı ki Ebû Bekir bunu önledi. Sa'd ayaklar altında kalınca birisi, "Sa'd'ı öldürdünüz," dedi. Ömer: "Allah onu kahretsin! O münafıktır," dedi. Ömer önüne çıkan kayaya (öfkesinden) kılıcıyla vurarak onu parçaladı.

Ubeydullah b. Saîd bize amcası Ya'kûb, Seyf, Mübeşşir ve Câbir'den şöyle dediğini rivayet etti:

O gün Sa'd b. Ubâde, Ebû Bekir'e şöyle dedi: "Ey Muhacirler! Emîrlik konusunda beni çekemediniz. Sen ve kavmin beni biate mecbur ettiniz." Onlar: "Seni ayrılığa mecbur etseydik de sen birliğe yönelseydin, kuvvet ve dirliğe yönelmiş olacaktın. Biz seni birliğe mecbur ettik. Bunu feshetmek söz konusu değildir. Eğer elini itaatten çeksen ya da birliği bozsan boynunu vururuz," dediler.

* * *

Ebû Bekir'in Hilafeti

Hilafetinin İlk Döneminde Ebû Bekir

Ubeydullah b. Sa'd bize amcası, Seyf'ten naklen; -Serî b. Yahyâ bana Şuayb b. İbrâhim ve Seyf b. Ömer'den naklen- Ebû Damre, babası ve Âsım b. Udey'den şöyle dediğini rivayet etti:

Ebû Bekir'in çağırıcısı Resulullah'ın (sav.) vefatının üçüncü gününde: "Üsâme'nin ordusu seferine çıksın! Sakın Üsâme'nin askerlerinden hiç kimse Medine'de kalmasın ve Curf'taki karargâhına gitsin," diye seslendi. Ebû Bekir insanlara hitap etti.
[224] Allaha hamd ve senada bulunduktan sonra şöyle dedi: "Ey insanlar! Ben sizden biriyim. Belki de bana Resulullah'ın kapasitesinde mükellefiyetler yükleyeceksiniz. Allah, Muhammed'i

âlemlere üstün kılarak seçti ve onu badirelerden korudu. Ben ise tâbiyim ve kurucu değilim. İstikamet üzere olursam bana uyun. Sapacak olursam beni düzeltin. Resulullah (sav.) ruhunu teslim ettiğinde, bu ümmetin içinde hiç kimseye tek bir kırbaç vuruşu kadar bir hakkı yoktu. Bilesiniz ki benim bir şeytanım vardır ve zaman zaman bana galebe çalar. Bana musallat olursa benden sakının. Siz ne zaman biteceğini bilmediğiniz bir ömür sürecinde sabah ve akşamlarınızı geçiriyorsunuz. Eğer bu süreyi salih amellerle geçirebilirseniz bunu yapın. Bunu da ancak Allah'ın yardımıyla yapabilirsiniz. Ecel gelmeden, elinizdeki fırsat kaçmadan salih amel yapmakta acele ediniz. Çünkü ecelini unutan ve amelini başkasına bırakan kimseler vardır. Sakın onlar gibi olmayın. Gayret, gayret! Sürat, sürat! Çünkü arkanızdan gelen ve size yetişmek isteyen bir şey vardır. O da çok hızlı gelen ecelinizdir. Ölüm için tedbirli olun. Atalar, evlat ve kardeşlerden ibret alın. Yaşayanlara değil, öldükten sonra arkada bırakacakları güzel şeylere gıpta edin."

Başka bir konuşmasında da, Allah'a hamd ve senada bulunduktan sonra şöyle dedi: "Allah ancak O'nun rızası murat edilerek yapılan amelleri kabul eder. Öyleyse amellerinizde Allah'ın rızasını gözetin. Allah için yaptığınız ameller, O'nun emirlerine uymanız, telafi ettiğiniz hatalar, ödediğiniz vergiler, fâni günlerde verdiğiniz ve ebedî âlemde alacağınız ve orada ihtiyaç duyacağınız ödünç kıymetlerdir. Sizden önce ölenlerden ibret alın. Sizden önce yaşayanlar hakkında tefekkür edin. Dün neredeydiler, bugün neredeler? Kudretliler ve azgınlar nerede? Savaş meydanlarındaki cengâverlikleriyle nam salanlar nerede? Zaman onları ufaltmış ve çürümüşlerdir. Onlar hakkında söylenenler artık dillerde yoktur. Kötülükler kötü kimselere, iyilikler de güzel insanlara yaraşır. Yeryüzünü kazıp altüst eden, onu imar eden hükümdarlar nerede? Uzaklaştılar ve unutuldular. Olmamış gibi oldular. Allah onları mesuliyetleriyle baş başa bıraktı. Şehvet ve arzularından mahrum etti. Onlar amelleriyle gittiler. Artık dünya başkalarının dünyasıdır. Biz onların halefi olarak kaldık. Onlardan ders alırsak kurtuluruz, aldanırsak onların akıbetine uğramış

oluruz. Gençlikleriyle övünen güzel ve parlak yüzlü insanlar nerede? Toprak oldular ve taksiratta bulundukları amellere hasret duyarak gittiler. Şehirleri kuran ve surlarla muhkem
[225] hâle getirenler ve harika eserlerle donatanlar nerede? Onları arkalarından gelenlere bıraktılar. İşte onların evleri çökmüş vaziyettedir. Onlarsa kabirlerin karanlığındalar. Onların herhangi birinden (bir hayat emaresi) hissediyor veya onlara ait cılız bir ses işitiyor musun? Aşina olduğunuz (ve kaybettiğiniz) oğullarınız ve kardeşleriniz nerede? Onların ecelleri onların sonunu getirdi. Hazırladıkları amelleriyle baş başa kaldılar ve ölümden sonra ya saadet ya da şekavete ulaştılar. Bilesiniz ki Allah'ın şeriki yoktur. Allah ile yarattıkları kullarından biri arasında, Allah'a itaat ve emirlerine uymaktan başka ona yarar sağlayacak ve zararı defedecek bir yol yoktur. Bilesiniz ki sorumlu kullarsınız. Allah'ın indindekine ancak O'na itaatle ulaşılır. Sonu ateş olan hayır, hayır değildir. Sonu cennet olan bir kötülük de yoktur.

Ubeydullah b. Sa'd bana amcası ve Seyf'ten naklen -Serî de bana Şuayb'dan naklen Seyf'ten- Hişâm b. Urve ve babasından şöyle dediğini rivayet ettiler:

Ebû Bekir'e biat edilip ayrılık girişimlerinden sonra Ensarın desteğini kazanınca, Üsâme ordusu seferini tamamlasın diye emir verdi. Zira genel ve özel olarak bütün Arap kabilelerinde riddet hareketleri ortaya çıkmış, nifak kendini göstermiş, Yahudiler ve Hristiyanlar merak içinde beklemeye geçmişken Müslümanlar, Peygamberlerini kaybetmenin etkisiyle âdeta yağışlı bir kış gecesinde şaşkın bir sürü gibi bir durum içindeydiler. Kendileri sayıca az, düşmanları çoktu. İnsanlar ona: "Gördüğün gibi Müslümanların ve Arapların ekseriyetidir. Seninle birlik oldular. Bu sebeple Müslümanların topluluğunu dağıtmaman gerekir," dediler. Ebû Bekir şöyle dedi: "Ebû Bekir'in ruhunu elinde tutan Allah'a yemin ederim ki vahşi hayvanların beni kapacağını bilsem ve beldelerde benden başka kimse kalmasa da Resulullah'ın (sav.) emriyle çıkan Üsâme ordusunu göndereceğim," dedi.

Ubeydullah bana amcası ve Seyf'ten naklen -Serî bana Şuayb ve Seyf'ten rivayetle- Atıyye, Ebû Eyyûb, Ali, Dahhâk ve İbn Abbâs'ın şöyle dediğini anlattı:

Hudeybiye'de bulunmayan Medine'nin etrafındaki kabileler sefere çıkmak üzere toplandılar. Medine halkı da Üsâme ordusuna katıldı. Ebû Bekir kendi yurtlarında hicret faziletine nail olan bu kabilelerden bir kısmını alıkoydu ve bunlar az sayıda da olsalar kabilelerinin çevresinde nöbet ve emniyet görevi yaptılar.

Ubeydullah bize amcası ve Seyf'ten naklen -Serî bana Şuayb ve Seyf'ten rivayetle- Ebû Damre ve Ebû Amr ve başka bazı ravilerle Hasan b. Ebû Hasan el-Basrî'den şöyle dediğini rivayet etti: [226]

Resulullah (sav) Medine halkı ve etrafındaki kabilelerden oluşan, içinde Ömer b. el-Hattâb'ın da bulunduğu orduyu sefere çıkarmış ve başına Üsâme b. Zeyd'i getirmişti. Ancak ordunun arka tarafı henüz hendeği geçmeden Resulullah (sav.) vefat etti. Üsâme harekâtı durdurdu ve Ömer'e: "Resulullah'ın (sav.) halifesine git ve ondan dönmek için izin istediğimizi söyle. Zira insanların ileri gelenleri ve muktedir olanları benimledir. Ben müşriklerin muhtemel saldırıları karşısında Resulullah'ın halifesi, Resulullah'ın malı ve Müslümanların mallarının emniyeti hususunda endişeliyim," dedi. Ensar da Ömer'e: "Halife mutlaka sefere çıkmamızı isterse ona söyle Üsâme yerine yaşı ondan büyük birini tayin etsin," dediler. Bunun üzerine Ömer, Üsâme'nin emriyle yola çıktı ve Ebû Bekir'e gitti. Ona Üsâme'nin talebini nakletti. Ebû Bekir: "Köpekler ve kurtlar kapsa Resulullah'ın verdiği hükmü iptal etmem," dedi. Ömer: "Ensar, yaşça Üsâme'den büyük bir kişiyi başlarına getirmeni istiyorlar," dedi. Oturmakta olan Ebû Bekir yerinden fırladı ve Ömer'in sakalından tutarak: "Ey İbnü'l-Hattâb! Anan seni kaybetsin! Resulullah onu görevlendirmişken onu görevden almamı istiyorsun," dedi. Bunun üzerine Ömer karargâha döndü. İnsanlar ona: "Ne yaptın?" dediler. Ömer onlara: "Ananız sizi kaybetsin! Sizi görmeyeyim Sizin yüzünüzden halifeden azar işittim," dedi.

Ardından Ebû Bekir çıktı ve ordunun karargâhına gitti. Üsâme, bineği üzerinde olduğu hâlde Abdurrahman b. Avf'ın yularından tutarak bineğini çektiği Ebû Bekir yaya olarak orduyu sefere çıkardı. Üsâme ona: "Ey Resulullah'ın halifesi! Vallahi ya

bineğine binersin ya da ben de bineğimden inerim!" dedi. Ebû Bekir ona: "Vallahi inmeyeceksin, ben de binmeyeceğim. Bir saatliğine Allah yolunda ayaklarım tozlanırsa bana ne olacak? Gazinin attığı her adım için yedi yüz hasenat yazılır ve yedi yüz derece (Allah katında) makamı yükselir ve yedi yüz günahı affedilir," dedi. Veda vakti gelince Üsâme ona: "Uygun görürsen Ömer bana yardımcı olsun," dedi. Bunun üzerine ona bu hususta izin verdi. Akabinde şöyle dedi: "Ey insanlar! Durun size on tavsiyem olacak. Bunları aklınızda tutun. İhanet etmeyin. Amme malına dokunmayın. Gaddarlık etmeyin. Maktulun bedenine zarar vermeyin. Çocuk öldürmeyin. Yaşlıları ve kadınla-
[227] rı öldürmeyin. Hurma ağaçlarını kesmeyin ve yakmayın. Meyve ağaçlarını kesmeyin. Yemek ihtiyacınız haricinde davar, inek ve deve kesmeyin. Manastırlara kapanmış ve kendini buna vakfetmiş insanlarla karşılaşacaksınız onları bu hâllerinde bırakın. Siz, tabaklar içinde türlü yiyecekler ikram eden insanlar göreceksiniz. Bu yemekleri Allah'ın adını anarak yiyin. Başlarının ortasını kazımış ve etrafını başörtüsü gibi bırakmış insanlarla karşılaşacaksınız onları kılıçlarınızla vurun. Allah'ın adıyla yolunuza çıkın. Allah onları vuruşla ve taun vebasıyla yok etsin."[72]

Serî bana Şuayb ve Seyf'ten –Ubeydullah da bize amcası ve Seyf'ten rivayetle– Hişâm b. Urve ve babası Urve'den şöyle anlattı:

Ebû Bekir, Curf mevkiine gitti ve burada Üsâme ve ordusunu denetledi. Üsâme, Ömer'in kendisine yardımcı olmasını arz etti. Ebû Bekir bu talebini kabul etti. Ebû Bekir, Üsâme'ye: "Resulullah'ın (sav.) sana verdiği emirleri yerine getir. Önce Kudâa diyarından başla. Sonra Âbil'e geç. Onun emrini yerine getirmekte geç kaldığın için acele etme," dedi. Üsâme süratle Zülmerve istikametinde yürüyüşe geçti. Ardından Resulullah'ın talimatı gereğince süvarileri Kudâa kabileleri üzerine gönderdi ve Âbil bölgesine baskın yaptı. Bu harekâtı salimen ve ganimetler elde ederek icra etti. İkamet günleri ve dönüş müddeti hariç harekâtı kırk günde tamamladı.

72 Metinde geçen ifade Allah sizi yok etsin manasında, "Efnakümu'llahu" olarak geçse de birçok kaynakta üçüncü çoğul şahıs ifadesiyle "Efnahümu'llahu" olarak geçmektedir ki tercümeyi bu ifadeye göre yaptık (çev.).

Serî b. Yahyâ bana Şuayb ve Seyf'ten –Ubeydullah da bize amcası ve Seyf'ten– naklen Mûsâ b. Ukbe ve Mugîre b. Ahnes'ten, her iki ravi Seyf, Amr b. Kays ve Atâ el Horâsânî'den benzer bir rivayet nakletti.

* * *

Esved el-Ansî

Bize nakledildiğine göre Resulullah (sav.) Yemen ve valisi Bâzâm Müslüman olduktan sonra Yemen idaresini bütünüyle ona tevdi etti ve bütün illerine hâkim kıldı. Bâzâm hayatta olduğu sürece bu görevde bırakıldı. Resulullah onu azletmediği [228] gibi Yemen'in hiçbir bölgesini onun idaresinden ayırmadı ve başka bir kimseyi de bu işte ona ortak etmedi. Bâzâm vefat edince Resulullah (sav.) Yemen'in idaresini birkaç sahabesine tevdi etti.

Ubeydullah b. Sa'd ez-Zührî bana amcası ve Seyf'ten naklen –Serî b. Yahyâ da bana Şuayb b. İbrâhim ve Seyf'ten rivayetle– Sehl b. Yûsuf, babası ve Resulullah'ın Veda haccından sonra Bâzâm'ın ölümü üzerine hicrî onuncu yılda Yemen'e gönderdiği amillerine refakat edenler arasında yer alan Ubeydullah b. Sahr b. Levzân el-Ensârî es-Sülemî'den şöyle anlattı:

Resulullah (sav.) Yemen'in idaresini Şehr b. Bâzâm, Âmir b. Şehr el-Hemdânî, Abdullah b. Kays Ebû Mûsâ el-Eş'arî, Hâlid b. Saîd b. el-Âs, Tâhir b. Ebî Hâle, Ya'lâ b. Ümeyye, Amr b. Hazım arasında taksim ederken, Hadramut diyarına Ziyâd b. Lebîd el-Beyâdî'yi, Sekâsik ve Sekûn'a Ukkâşe b. Sevr b. Asgar el-Gavsî'yi ve Muâviye b. Kinde'yi, Muâz b. Cebel'i de Yemen ve Hadramut diyarının muallimi olarak gönderdi.

Ubeydullah bana amcası, Seyf –İbn Ömer–, İbrâhim b. Talha'nın kölesi Ebû Amr, Ubâde b. Kurs b. Ubâde ve Kurs el-Leysî'den şöyle rivayet etti:

Peygamber (sav.) Veda haccından sonra Medine'ye döndü. Bu sırada Yemen vilayetini yeniden tanzim etti ve idaresini birden çok kişiye tevdi etti ve her birini kendi bölgesinden sorumlu tuttu. Hadramut diyarını da yapılandırarak üç kişi arasında taksim edip her birini kendi bölgesinden sorumlu tuttu. Amr b. Hazm'ı Necrân'a, Hâlid b. Saîd b. el-Âs'ı Necrân, Rima' ve Zebîd arasındaki bölgeye, Âmir b. Şehr'i de Hemdân'a, İbn Bâzâm'ı San'â'ya, Tâhir b. Ebî Hâle'yi Akk ve Eş'arîlere, Ebû

Mûsâ el-Eş'arî'yi Me'rib'e, Ya'lâ b. Ümeyye'yi Cened'e tayin etti. Muâz da muallim olarak Yemen ve Hadramut'ta görev yapan bütün valilerin bölgelerinde bölgeden bölgeye intikal ederek görev yapardı. Hadramut bölgesinin Sekâsik ve Sekûn'a Ukkâşe b. Sevr'i, Benî Muâviye b. Kinde'ye Abdullah'ı –ya da el-Muhacir– tayin etti. Ancak bazı şikâyet ve mülahazaları olduğu için hemen gitmedi. Ebû Bekir'in yönlendirmesi üzerine Ab-
[229] dullah Ebû Mûsâ el-Eş'arî görev mahalline gitti. Hadramut'a Ziyâd b. Lebîd el-Beyâdî'yi tayin etti. Ziyâd, el-Muhacir'in görevini de icra ediyordu. Resulullah vefat ettiğinde Yemen ve Hadramut bölgelerinde görev yapan amilleri adı geçen şahıslardı. Bunlardan Esved'e karşı muharebede ölen veya ölenler vardı. Bunlardan biri Bâzâm idi. Ondan sonra Resulullah (sav.) vilayeti idari olarak bölgelere ayırdı. Bâzâm'ın oğlu Şehr idi. Esved onun üzerine gitti ve onu öldürdü.

Buna dair rivayeti bana Şuayb b. İbrâhim, Seyf ve İbrâhim b. Talha'nın kölesi bu Ebû Amr'dan naklen Serî rivayet etti. Bu isnadla nakledilen rivayet İbn Sa'd ez-Zührî'nin rivayetine benzemektedir.

Abdullah b. Ca'fer dedi: Serî bana Şuayb b. İbrâhim, Seyf, Talha b. el-A'lem, İkrime ve İbn Abbâs'tan şöyle dediğini anlattı:

el-Ansî'ye ilk karşı çıkan ve onunla kendi bölgelerinde mücadele edenler Âmir b. Şehr el-Hemdânî, Fîruz ve Dâzeveyh idi. Ondan sonra kendilerine gönderilen yazılı talimat üzerine diğerleri de mücadele ettiler.

Ubeydullah b. Sa'd bize amcası ve Seyf'ten naklen –Serî de bize Şuayb ve Seyf'ten rivayetle– Sehl b. Yûsuf, babası ve Ubeyd b. Sahr'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Cened'de bulunuyorduk. Orada ahaliyle aramızda nameler yazmış ve işleri yoluna koymuştuk. Derken Esved'den bize bir mektup geldi. Mektupta: "Ey bizim memleketlerimize girenler! Topraklarımızdan aldıklarınızı bize bırakın ve topladıklarınızı bize iade etmek üzere hazırlayın. Zira onlar bizim hakkımızdır. Siz sahip olduklarınızla yetinin," diye yazılıydı. Elçiye: "Nereden geldin?" diye sorduk. "Kehf Hubbân'dan," diye cevap verdi. Ondan sonra Necrân'a yöneldi. On gün sonra

orayı teslim aldı. Mezhic halkı da ona uydu. Biz durum değerlendirmesi yaparak hazırlığımızı yapmaya başlamıştık ki çıkışının yirminci gününde Esved'in Şeûb'a kadar geldiği ve Şehr b. Bâzâm'ın karşısına çıktığı haberi geldi. İki taraf arasındaki karşılaşmada hezimetin hangi tarafta olacağını beklerken çıkışının yirmi beşinci gününde Esved'in Bâzâm'ı öldürdüğü ve [230] "Ebnâ"nın[73] hezimete uğradıkları haberini aldık. Muâz kaçmış ve Me'rib'de bulunan Ebû Mûsâ'nın yanına gitmişti. İkisi Hadramut'a çekildiler. Muâz, Sekûn'a geçti. Ebû Mûsâ da Muffûr ve çöl bölgesi arkasında Me'rib civarında Sekâsik'e geçti. Amr ve Hâlid dışında kalan diğer Yemen emîrleri Tâhir'e sığındılar. Amr ve Hâlid, Medine'ye döndüler. Tâhir, San'â tarafında Akk diyarında bulunuyordu. Esved, Hadramut Çölü olan Suheyd'den Tâif vilayeti ve Bahreyn ve Aden'e kadar olan yerlere egemen oldu. Yemen ona boyun eğdi. Tihâme'de bulunan Akk kabileleri ise ona karşı durdu. Esved bir yangın gibi yayılıyordu. Şehr ile karşılaştığında binekleri olanlar hariç yedi yüz süvarisi vardı. Komutanları Kays b. Abdi Yagûs el-Murâdî, Muâviye b. Kays el-Cenbî, Yezîd b. Muharrem, Yezîd b. Husayn el-Hârisî ve Yezîd b. Efkel el-Ezdî idi. Hâkimiyetini kurmuş ve gücünü artırmıştı. Sahillerin bir kısmını ele geçirdi. Asr, Şerce, Harde, Galâfka, Aden, Cened sonra San'â, Tâif, Ahsiye ve Uleyb'e kadar olan bölgelere egemen oldu. Müslümanlar ona karşı takiye yaptılar. Riddet ehli ise küfre dönerek ve İslam'dan ayrılarak onunla birlikte oldular. Mezhic'de halifesi Amr b. Ma'dîkerib idi. İşlerini bir grup adamına tevdi etmişti. Askerlerinin başına Kays b. Abdi Yagûs'u getirdi. "Ebnâ"nın işlerini Fîruz ve Dâzeveyh'e tevdi etti.

Esved sahada gücünü pekiştirince Kays, Fîruz ve Dâzeveyh'i hafife alarak Şehr'in karısı ve Fîruz'un amcasının kızı ile evlendi. Hadramut'ta Esved'in üzerimize gelmesi, askerlerini üzerimize göndermesi ya da Hadramut'ta Esved gibi bir asinin harekete geçmesi ihtimaline karşı tedirgin bir vaziyet-

73 Ebnâ ile kastedilen İslam öncesi Fars kökenli askerlerin Yemen'den evlenmeleri sonucu ortaya çıkan ve babaları Fars, anneleri Yemenli olan nesle verilen addır ki bunlar Müslüman olmuş Fars asıllı komutan ve ileri gelenlerdir (çev.).

teyken Muâz, Sekûn'dan Benî Bekre kabilesinden bir kadınla
[231] evlendi. Remle adındaki kadının dayıları Benî Zengebîl idi. Bu hısımlık dolayısıyla bize meylettiler. Muâz karısına hayrandı. Hatta Allah'a dua ederken "Allah'ım beni Sekûnlarla haşret," bazen de "Allah'ım! Sekûnlulara mağfiret buyur," diyordu. Derken bize Esved'i kovalamak ve onunla vuruşmak için üzerine asker gönderilmesini ve bunun için emri altında savaşacak olan herkese Resulullah'ın emrinin tebliğ edilmesini emreden Resulullah'ın mektupları geldi. Bunun üzerine Muâz kendisine gelen emri yerine getirdi. Netice de güçle buluştuk ve zaferden emin olduk.

Serî bize Şuayb ve Seyf'ten naklen –Ubeydullah da bana amcası ve Seyf'ten rivayetle– Müstenîr b. Yezîd, Urve b. Guzeyye ed-Desînî, Dahhâk b. Fîruz –Serî, Cüşeyş b. ed-Deylemî'den, Ubeydullah ise Cüşnes b. ed-Deylemî'den naklen– şöyle dediğini rivayet etti:

Vebr b. Yuhannes, Resulullah'ın (sav.) mektubunu bize getirdi. Resulullah (sav.) mektupta bize dinimize sahip çıkmamızı, gerektiğinde savaşmamızı ve Esved'e karşı, münferit veya müsademe biçiminde mücadele etmemizi, dindarlığı ve imdat ehli olmasıyla bilinen insanlara Resulullah'ın emrini tebliğ etmemizi emretti. Bunun üzerine bize verilen emirleri yerine getirdik. Ancak yoğun bir süreçle karşılaştık. Esved'in, askerlerinin başında bulunan Kays b. Abdi Yagûs'a karşı tavrını değiştirdiğini anladık. Adamın hayatının tehlikede olmasından endişe edilir, diye düşündük. Davetimizin ilk muhatabı o oldu. Onu davet ettik ve durumu anlatarak Peygamber'in (sav.) emrini tebliğ ettik. Onun için bir sürpriz oldu. Nitekim o da bir sıkıntı ve üzüntü içindeydi. Bize cevabı arzu ettiğimiz gibiydi. Vebr b. Yuhannes bize geldi. İnsanlarla yazıştık ve onları davet ettik. Şeytan, Esved'e bazı şeyleri fısıldadı. Bunun üzerine Kays'a haber göndererek: "Ey Kays! Bu zat senin hakkında ne diyor?" dedi. Kays: "Ne diyor?" diye sordu. Esved: "Bana Kays'a teveccüh ederek ona ikramda bulundun. Seninle haşir neşir olunca ve senin gibi izzete nail olunca düşmanına meyletti. Senin mülküne göz dikti ve sana ihanet etmeye niyet etti, diyor," dedi. O diyor ki: "Esved, Esved! Ne kötü şey, ne kötü şey! Tepesini al ve başını kopar. Aksi takdirde o seni

soyacak ve başını koparacak." Kays: "Zü'l-Himâr'a yemin ede- [232]
rim kim ise yalan söylemiş. Sen benim nazarımda o kadar kıymetlisin ki bu tür şeyler içimden bile geçmez," dedi. Esved: "Sen ne kadar yüzsüzsün! Sen meleği nasıl yalanlarsın? Melek doğru söyledi. Şimdi senin hakkında söylediği şeylerden tövbe ettiğini anladım," dedi.

Ardından Kays çıkıp bize geldi ve bize: "Ey Cüşeyş, ey Fîruz ve ey Dâzeveyh! Adam söyleyeceğini söyledi. Ben de söyleyeceğimi söyledim. Şimdi ne yapmak lazım?" dedi. Ona: "Biz dikkatli ve ihtiyatlıyız," dedik. Derken Esved bize haber gönderip dedi: "Ben sizi kavminize üstün kılmadım mı? Şimdi sizden bazı nahoş şeyler haber alıyorum." Ona: "Bu seferliğine bizi hoş gör," dedik. Adam: "Bir daha duyarsam sizi öldürürüm," dedi. Kurtulduk ancak az kalsın bizi bertaraf ediyordu. Ancak Kays ve bizim hakkımızda şüpheleri vardı. Biz de tereddüt içinde ve büyük bir tehlikeyle karşı karşıyaydık. Derken bu kez de Âmir b. Şehr, Zî Zeved, Zî Murrân, Zü'l-Kelâ' ve Zî Zuleym'in ona karşı duruşları haberi bize intikal etti. Bize yazdılar ve yardımlarını sundular. Biz de onlara yazdık ve biz harekete geçmeye karar vermeden herhangi bir harekette bulunmamalarını söyledik. Onlar Resulullah'ın ulaşan mektubu sebebiyle heyecanlanmışlardı. Nitekim Resulullah (sav.) Necrân halkının Arap ve Arap olmayan kesimlerine hitaben yazmıştı. Bunun üzerine sebat ettiler, Esved'den uzak durarak ve birlik içinde bir tavır takındılar. Esved bu durumdan haberdar oldu ve bertaraf olma endişesine kapıldı. Biz de artık bir karar verme noktasına gelmiştik. Bu arada karısı Âzâd'ın yanına gittim. Ona: "Ey amca kızı! Bu adamın senin kavminin başına neler getirdiğini bilirsin. Senin kocanı öldürdü, kavmine katliam yaptı. Kalanlarını da sefalete düşürdü ve kadınları rezil etti. Senin ona karşı bize bir yardımın olacak mı?" dedim. Kadın: "Ne gibi?" dedi. Ben: "Onu (San'â'dan) çıkarmak," dedim. Kadın: "Ya da onu öldürmek," dedi. Ben de "Evet, onu öldürmek," dedim. Kadın: "Vallahi onun kadar nefret ettiğim Allah'ın başka bir kulu yoktur. Allah'ın hiçbir hakkını gözetmez, O'nun hiçbir yasağından sakınmaz. Harekete geçtiğiniz

zaman bana haber verin, size bu işin yol ve yöntemini bildireyim," dedi. Çıktım. Fîruz ve Dâzeveyh beni bekliyorlardı. Biz ona karşı harekete geçmek isterken Kays geldi. Daha yanımıza oturmadan bir adam ona: "Hükümdar seni istiyor," dedi. Kays, Hemdân ve Mezhic'den on kişiyle yanına girdi. Ancak onlarla birlikte olduğu için onu öldüremedi. Ravi Serî dedi:
[233] Kays: "Ey Ayhele b. Ka'b b. Gavs!" dedi. Ravi Ubeydullah ise, "Ey Abhele b. Ka'b b. Gavs! Benden korktuğun için mi muhafızlarla korunuyorsun? Ben sana doğruyu söylüyorum, sen yalancıların sözünü söylüyorsun." O sana: "Ne kötü şey, ne kötü şey! Kays'ın elini kesmesen o senin boynunu vurur!" demiş. Esved'in kendisini öldüreceğini anlayınca: "Sen Allah'ın elçisi olduğun hâlde seni öldürmem doğru değildir. Benim hakkımda dilediğin emri ver. Korku ve endişe dersen, evet beni öldürmek istediğinden korkuyorum." –Zührî dedi: "Beni öldürürsen bir kere ölmüş olurum." Serî dedi: "Beni öldür, bir kere ölmek her gün ölmek korkusuyla yaşamaktan iyidir."– Esved ona acıdı ve çıkmasını söyledi. Kays çıktı ve olup biteni anlattı ve bizimle ittifak içinde olduğunu teyit ederek işinizi yapın dedi. Akabinde Esved bir grupla birlikte çıktı. Ona saygı göstermek için ayağa kalktık. Kapının arkasında yüz kadar inek ve deve vardı. Bir sınır çizdi ve hayvanlar o sınırın içinde tutuldu. Kendisi de ötesinde durdu, hayvanlar tutulmadan ve bağlanmadan kesildi. Çizilen sınırlar içinde sağa sola koşarak ölünceye kadar can çekişiyorlardı. Bundan daha feci bir olay ve o günden daha sıkıcı bir gün görmedim. Sonra, "Ey Fîruz! Senin hakkında duyduklarım doğru mu?" dedi ve harbesini göstererek "Seni bu hayvanlar gibi boğazlamayı düşündüm," diye tehdit etti. "Fîruz bizi hısımlığına tercih ettin ve "Ebnâ"ya tercih ettin. Peygamber olmasaydın dahi senden olan payımızı bir şeye değişmezdik. Kaldı ki senle ahiretimiz ve dünyamız bizim için tahakkuk etti. Bizim hakkımızda senin kulağına gelen haberlere inanma. Biz senin arzu ettiğin gibiyiz," dedi. Esved: "Bu hayvanların etini sen taksim et. Zira bu şehirde olanları sen daha iyi bilirsin," dedi. Bunun üzerine San'â ehli bana geldiler. Deveyi gruba, ineği de ev halkına veriyordum. Her

mahalle halkına birkaç hayvan verdim. Böylece her kesim hissesini almış oldu. Derken evine dönmeden ve henüz yanımda dururken bir adam, Fîruz'u şikâyet etmek üzere ona ulaştı. Esved adamı dinledi. Fîruz da duyuyordu. Esved ona: "Yarın onu ve arkadaşlarını öldüreceğim. Yarın sabah bana gel," dedi. Sonra dönüp baktı ve Fîruz ile göz göze geldi ve "Kes," dedi. Sonra yaptıklarını anlattı. "İyi, güzel," dedi. Akabinde bineğini ağıla aldı ve bize dönerek olanları anlattı. Bunun üzerine gel- [234]
mesi için Kays'a haber gönderdik. Kays geldi. Hepsinin ortak görüşüyle, kararımızı bildirmek ve onun fikrini almak üzere kadına gitmem istendi. Kadına gittim ve ona: "Sende neler var?" dedim. Kadın: "Adam iyi korunmakta ve muhafızlarla emniyeti sağlanmaktadır. Konağın her tarafı muhafızlar tarafından korunmaktadır. Bu ev (oda) hariç. Bunun arkası yola bakar. Gece olunca muhafız bulunmayan o taraftan duvarı delin ve onu öldürmek için hiçbir engel yoktur. Evin içerisinde bir lamba ve bir silah bulacaksınız," dedi. Kadının yanından çıktım ve konağının bir tarafından çıkan Esved bana rast geldi. Bana: "Ne işin var evimde?" dedi ve kafama bir yumruk atarak beni yere düşürdü. Güçlü bir adamdı. Kadın ona seslendi de benden vazgeçti. Aksi takdirde beni öldürebilirdi. Kadın: "O amcamın oğludur, ziyaretime geldi. Bana hakaret ediyorsun," dedi. Esved ona: "Tamam sus, senin hatırın için ona dokunmayacağım," dedi. Kadın uzaklaşınca ben de arkadaşlarımın yanına döndüm. Onlara: "Kurtuluş kaçmaktadır," dedim ve onlara olayı anlattım. Biz böyle şaşkın bir vaziyetteyken kadından bir haberci geldi ve bana: "Seninle konuştuklarımızı ihmal etme. Ben Esved'i ikna ettim," diye haber getirdi. Fîruz'a: "Sen git ve kadından bunun teyidini al," dedik. Zira Esved'in yasaklamasından sonra benim kadına gitmem artık mümkün değildi. Fîruz gitti. O benden daha akıllı çıktı. Kadın ona duvarı delmemizi söyleyince, Fîruz duvarı delebilmek için iç kısmının bozulması gerektiğini söyledi. İkili içeri girip duvarın iç tarafını söktüler ve üstünü örttüler. Sonra ziyaretçi sıfatıyla kadının yanında oturdu. Esved içeri girince kıskançlık saikiyle davranmaya yeltendi. Ancak kadın, Fîruz ile akra-

ba olduklarını ve süt kardeşi olması hasebiyle mahrem bir kişi olduğunu söyledi. Ancak yine de çıkıp gitmesini söyledi. Fîruz çıkıp geldi ve bize olanları anlattı. Akşam olunca planımızı icra etmeye koyulduk. Arkadaşlarımız da yardımcı oldular. Hemdânîler ve Himyerîlerle haberleşmekte acele ettik. Evi dışarıdan deldik ve içeri girdik. Bir leğenin altında bir lamba vardı. Bizden daha güçlü ve daha atılgan olduğu için Fîruz'un himayesine yeltendik. Ona: "Bak ne görüyorsun?" dedik. Fîruz çıktı. Onunla aramızda korumalar vardı. Özel bir odadaydık. Odanın kapısına dayanınca bir horlama sesi duydu. Kadın oturuyordu. Fîruz kapıdan içeri girince şeytanın dürtüsüyle oturdu. Ancak horlamaya devam etti ve: "Ey Fîruz! Benden ne istiyorsun?" dedi. Fîruz dönecek olsa kadınla öldü-
[235] rüleceklerinden korktu ve üzerine çullandı. Esved dev bir adamdı. Başına bir darbe indirerek onu öldürdü. Dizini sırtına basarak ona darbeler indirdi. Çıkmaya yeltenince kadın elbisesinden tuttu ve henüz ölmediğini gördüğü için, "Beni bırakıp nereye gidiyorsun," dedi. Fîruz: "Arkadaşlarıma onu öldürdüğümü haber vereceğim," dedi. Fîruz gelip bize haber verdi. Birlikte gittik. Başını kesmek istedik. Ancak çırpınmaya başladı ve onu zapt edemedi. "Göğsüne çökün," dedim. Bunun üzerine iki kişi göğsüne oturdu. Kadın da saçından yakaladı. Çığlık atmaya başladı. Kadın bir çaputla ağzını kapattı. Bıçağı boğazına dayadı ve onu kesti. Adam bir öküz gibi böğürdü. Yatak odasının etrafında bulunan muhafızlar kapıya yönelerek "Ne oluyor?" diye seslendiler. Kadın: "Peygamber vahiy alıyor, onun sesidir," dedi. Esved hareketsiz kalarak can verdi. Gece boyunca aramızda konuşarak kendi taraftarlarımıza durumu nasıl haber vereceğini tartıştık. Fîruz, Dâzeveyh ve Kays olarak üçümüz yalnızdık. Taraftarlarımızla aramızda geçerli olan parolamızla onlara seslenmek ve ardından ezan okumak konusunda karar aldık. Tanyeri ağarınca Dâzeveyh parolayla seslendi. Bunun üzerine Müslümanlar ve kâfirler korku ve endişeye kapıldılar. Muhafızlar da etrafımızı kuşattılar. Ben de ezan okudum. Süvariler de muhafızlar tarafına yöneldiler. Ben de onlara: "Şehadet ederim ki Muhammed Allah'ın elçisi-

dir, Abhele de yalancıdır," anlamında, *Eşhedü enne Muhammeden Resûlullah ve enne Abhele kezzâb* sözüyle onlara seslendim ve onlara Esved'in kafasını attık. Veber de namaz için kamet getirdi. Esved'in adamları baskın yaptılar. Biz: "Ey San'â halkı! Evlerinize gidenleri derdest edin, kimin yanında onlardan kimse varsa onları derdest edin." Yollarda olanlara da, "Gücünüz yettiğince ele geçirdiklerinizi derdest edin," diye seslendik. Ancak çok sayıda çocuk kaçırdılar ve gasp eylemlerinde bulundular ve San'â'dan çıktılar. Onlardan da yetmiş kadar süvari esir alındı. Halk onları bize teslim ettiler. Bizden de evlat ve aile fertlerinden yedi yüz kişi kaçırıldı. Ancak onlarla temas kurarak karşılıklı olarak esirlerin serbest bırakılmasını istedik. Bu teklifi kabul ettiler ve hiçbir şey elde etmeden San'â'dan çıktılar. Onlar San'â ve Necrân arasında gidip geldiler. San'â ve Cened onların tasallutundan kurtarıldı. Allah, İslam'ı ve Müslümanları aziz kıldı ve emîrlik işlerini paylaştık. Resulullah'ın (sav.) ashabı da görevlerine döndüler. Muâz b. Cebel'in namaz kıldırması hususunda anlaştık. Artık Muâz bize namaz kıldırıyordu. Durumu da Resulullah'a (sav.) haber verdik. Nitekim Resulullah henüz hayattaydı. Aynı gece Resu- [236]
lullah'a haber ulaştı. Bizim elçilerimiz dönünce Resulullah da aynı gece vefat etmişti. Nitekim bize Ebû Bekir cevap verdi.

Ubeydullah bize amcası ve Seyf'ten naklen -Serî de bize Şuayb ve Seyf'ten rivayetle- Ebü'l-Kâsım eş-Şenevî, Alâ b. Ziyâd ve İbn Ömer'den şöyle dediğini rivayet etti:

Esved el-Ansî'nin öldürüldüğü gece Resulullah'a semadan haber geldi ve Resulullah (sav.) müjdeyi bize verdi. Şöyle buyurdu: "Dün el-Ansî öldürüldü. Onu mübarek bir aileden mübarek bir insan öldürdü." "Öldüren kimdir?" diye soruldu. Resulullah (sav.): "Fîruz, Fîruz kazandı!" buyurdu.

Ubeydullah bize amcası ve Seyf'ten naklen -Serî de Şuayb ve Seyf'ten rivayetle- Müstenîr, Urve, Dahhâk ve Fîruz'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Esved'i öldürdük ve işleri tekrar yoluna koyduk. Şu farkla ki kendi aramızda anlaşarak Muâz'ı çağırdık ve San'â'da bize namaz kıldırıyordu. Vallahi ümit içindeydik ve Necrân ile aramızda gidip gelen mürtetler dışında hoşlanmadığımız

bir meselemiz kalmamıştı. Muâz bize yalnızca üç gün namaz kıldırmıştı ki Resulullah'ın (sav.) vefat haberi bize geldi. Bunun üzerine durum tekrar kötüye gitti, istemediğimiz birçok olumsuzluk karşımıza çıktı ve âdeta yer sarsıldı.

Serî bana Şuayb, Seyf, Ebü'l-Kâsım ve Ebû Muhammed, Filistin askerlerinden Ebû Zür'a Yahyâ b. Ebî Amr eş-Şeybânî, Abdullah b. Fîruz ed-Deylemî ve babasından naklen şöyle dediğini rivayet etti:

Peygamber (sav.) onlara Veber b. Yuhannes el-Ezdî adında bir elçi gönderdi. Veber, Dâzeveyh el-Fârisî'nin misafiri oldu. Esved el-Ansî bir kâhindi ve bir şeytanı ve ona tâbi olan cini vardı. Esved harekete geçti ve Yemen Hükümdarı'nın üzerine giderek onu öldürdü ve karısıyla evlenerek Yemen'i ele geçirdi. Bâzâm daha önce ölmüştü ve oğlu onun yerine geçmişti. Esved onu öldürdü ve babasının eşiyle evlendi. Bunun üzerine ben, Dâzeveyh ve Kays b. el-Mekşûh el-Murâdî Peygam-
[237] ber'in (sav.) elçisi Veber b. Yuhannes'in yanında toplandık ve Esved'i öldürme planını hazırladık. Esved, insanların San'â'da bir meydanda toplanmalarını emretti. Sonra çıktı ve insanların ortasında durdu. Elinde Kralın harbesi vardı. Ardından emir vererek kralın atı getirildi. Esved harbeyi atın vücuduna sapladı ve atı saldı. Kanı akan at ölünceye kadar şehirde koştu. Akabinde Esved meydanın ortasında durdu ve kesilmek üzere develer getirilmesini istedi. Develer getirildi. Ancak bunlar meydanda çizilen sınırın arkasında tutuldu. Başları ve boyunları ise tam hattın üzerine gelecek şekilde durduruldu. Esved kılıcını elinde tuttu ve getirilen develeri kesti. Kesim işi bitince kılıcı elinde olduğu hâlde başını eğdi. Sonra başını kaldırdı ve –şeytanını kastederek– o diyor ki: "İbnü'l-Mekşûh azgının biridir, onun kellesini al!" Sonra tekrar başını eğdi ve önüne baktı. Sonra başını kaldırdı ve: "O diyor ki: 'İbnü'd-Deylemî azgının biridir. Ey Esved! Onun sağ eliyle sağ ayağını kes!'" Onun sözlerini duyunca kendi kendime, "Vallahi beni çağırıp bu hayvanlar gibi beni kesmesi an meselesidir," diyerek beni görmesin diye insanlar arasından savuştum ve oradan ayrıldım. Ancak endişemden nereye gideceğimi bilemiyordum. Evime yaklaşınca onun adamlarından biri benimle karşılaştı.

Benim boynumu dürterek: "Kral seni istediği hâlde sen tilki gibi izini kaybettiriyorsun! Dön," dedi. Adam beni götürdü. Bu vaziyet karşısında endişeye kapılarak beni öldürmesinden korktum. Bizden hiç kimse hançersiz gezmezdi. Elimi ayakkabıma sokarak hançerimi aldım. Niyetim ona saldırıp onu ve ondan sonra da maiyetindekileri öldürmekti. Ona yaklaşınca yüzümden niyetimin kötü olduğunu sezdi ve bana: "Yerinde dur," dedi. Durdum. Bana: "Sen burada yaşını başını almış bir kimsesin. Buranın eşrafını en iyi bilensin. Bu develerin etini taksim et," dedi. Ardından bineğine bindi ve ayrıldı. Ben de San'â halkına eti dağıttım. Bu arada boynuma vuran adam bana geldi ve "Bana da etten ver," dedi. Ona: "Hayır, vallahi azıcık bir şey de olsa vermem, sen boynuma vuran kişi değil misin," dedim. Adam öfkeyle ayrıldı ve Esved'e gitti. Ona beni şikâyet etti ve ona söylediklerimi aktardı. İşimi bitirince Esved'e gittim. Yaklaştığımda adamın beni ona şikâyet ettiğini işittim. Esved ona: "Vallahi onu adamakıllı keseceğim," diyordu. Esved'e: "Emrettiğin işi bitirdim ve insanlara eti da- [238]
ğıttım," dedim. Bana: "İyi ettin, gidebilirsin," dedi. Oradan ayrıldım ve kralın karısına: "Esved'i öldürmek istiyoruz, bunun için ne yapmamız gerekir," diye haber gönderdik. Kadın bana: "Gel," diye haber gönderdi. Cariyeyi de kapıda bıraktı ki Esved geldiğinde bize haber versin. Onunla diğer eve gittik ve duvarda bir delik açtık. Sonra deliği bir perdeyle kapatarak oradan çıktık. "Bu gece onu öldüreceğiz," dedim. Kadın: "Tamam gelebilirsiniz," dedi. Tam bu sırada Esved gelmesin mi? Adam karşımıza dikildi ve bir kıskançlık dalgasına kapılarak boynuma vurmaya başladı. Ancak kadın onu teskin etti ve ben de çıkarak arkadaşlarımın yanına gittim ve onlara yaptığımı anlattım. Artık planımızın aksadığını düşünürken kadından bir haberci geldi. Şöyle diyordu: «Gördüğünüz sizin azminizi kırmasın. Sen çıktıktan sonra ona: "Siz, asil ve hür insanlar olduğunuzu, iyilik ehli olduğunuzu söylemiyor musunuz?" dedim. Adam: "Doğru öyledir," dedi. Ona: "Kardeşim yanıma geldi ve bana selam verdi ve hâl hatırımı sordu. Sen geldin adamın ensesine vurdun ve evden attın. Senin ikramın bu

muydu? dedim ve onu eleştirmeye devam ettim. Adam yaptığından dolayı üzüntüsünü bildirdi ve bana: 'O kardeşin miydi?" dedi. Ben: "Evet," dedim. "Bilmiyordum," dedi. Siz bu gece işiniz için gelebilirsiniz.»

Deylemî dedi: Artık rahatlamıştık ve tekrar toparlandık. Ben, Dâzeveyh ve Kays en uzak köşedeki eve, deldiğimiz delikten girdik. Ben Kays'a: "Ey Kays! Sen Arap atlısısın. Gir ve adamı öldür," dedim. Kays: "Savaşta heyecana kapılarak beni bir titreme alıyor. Korkarım ki ona vururken isabet kaydetmem. Ey Fîruz! Sen gir, sen gençsin ve en güçlümüzsün," dedi. Fîruz dedi: Kılıcımı arkadaşlarıma verdim ve adamın yerini tespit etmek için odaya girdim. Lambanın ışığı parlıyordu. Adam içine gömüldüğü bir yatakta uyuyordu. Başının hangi tarafta ve ataklarının hangi tarafta olduğunu bilemedim. Kadın yanı başında oturuyordu. Uykuya dalıncaya kadar ona nar yedirmişti. Ona işaretle, "Başı nerede?" diye sordum. Kadın işaretle onu gösterdi. Başını görmek için yanına yaklaştım. Daha yüzünü görür görmez gözlerini açtığını fark ettim. Beni görmüştü. Kılıcımı almaya gitsem bir silah alıp benden korunabileceğini düşündüm. Onun cini onu uyandırmış ve
[239] beni ona göstermişti. Adam davranmakta gecikince şeytanı onun diliyle bana bir şeyler söyledi. Ancak Esved gözleriyle baktığı hâlde hâlâ horluyordu. Hemen başını bir elle, sakalını da diğer elle tuttum ve boynunu kırıncaya kadar çevirdim. Çıkmaya yeltendim. Kadın elbisemden tuttu ve: "Kız kardeşiniz size yol gösterdi, nereye?" dedi. Ona: "Onu öldürdüm ve seni ondan kurtardım," dedim. Sonra arkadaşlarıma giderek onlara olayı anlattım. Bana dediler ki: "Git, başını kes ve bize getir." İçeri girdim. Adam bağırmaya başladı. Ağzını kapattım ve başını gövdesinden ayırarak arkadaşlarıma götürdüm. Ardından çıktık ve evimize döndük. Veber b. Yuhannes el-Ezdî evimizdeydi. Birlikte çıktık ve yüksek burçlardan birine tırmandık. Veber b. Yuhannes sabah namazı için ezan okudu. Sonra "Allah, Esved el-Kezzâb'ı öldürdü," diye seslendik. Bunun üzerine insanlar burcun etrafında toplandılar. Esved'in başını onlara attık. Onun adamları vaziyeti görünce atlarına

eyerlerini bağlayarak her biri yanına misafir kaldıkları evin bir erkek çocuğunu yanlarına alarak çıktılar. Sabahın köründe çocukları yanlarına alarak gittiklerini görünce insanlarla birlikte kalenin altında bulunan kardeşime seslenerek: "Gücünüz yettiğince onları derdest edin, yaptıklarını görmüyor musunuz?" dedim. Bunun üzerine onların bir kısmını yakalayarak yetmiş kişiyi derdest ettik. Onlar da otuz erkek çocuğunu götürdüler. Çıktıktan sonra arkadaşlarını ararken yetmiş kişinin geride kaldığını görünce dönüp: "Bize adamlarımızı verin," dediler. Biz de onlara: "Oğullarımızı bize gönderin," dedik. Onlar oğullarımızı bize gönderince biz de onlara arkadaşlarını gönderdik.

Deylemî dedi: Resulullah (sav.) sahabilerine şöyle dedi: Allah, Esved el-Kezzâb el-Ansî'yi öldürdü. Onu kardeşlerinizden birinin eliyle öldürdü. Onlar iman eden ve tasdik eden bir kavimdir. Artık Esved ortaya çıkmadan önceki şartlara döndük. Emîrlerimiz emniyet içinde görevlerine döndüler. İnsanlar özür beyan ettiler. Zira Cahiliye dönemiyle ilişkilerini kesmeleri üzerinden az bir zaman geçmişti.

Ubeydullah bana amcası ve Seyf'ten naklen -Serî de Şuayb ve Seyf'ten rivayetle- Sehl b. Yûsuf, babası ve Ubeyd b. Sahr'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Onun ortaya çıkışından bitişine kadar geçen süre üç aydır.

Serî bana Şuayb ve Seyf'ten naklen -Ubeydullah da amcası ve Seyf'ten rivayetle- Câbir b. Yezîd, Urve b. Gaziyye ve Dahhâk b. Fîruz'dan şöyle rivayet etti: [240]

Esved'in Kehf Hubbân'dan çıkışıyla öldürülüşü arasında dört aylık bir süre geçmişti. Ondan önce iddiasını saklı tutarken sonrasında kendini açığa vurdu.

Ömer b. Şebbe bana Ali b. Muhammed, Ebû Ma'şer, Yezîd b. İyâd b. Cu'debe ve Gassân b. Abdülhamîd ve Cüveyriye b. Esmâ'dan naklen üstatlarının şöyle dediklerini rivayet etti:

Ebû Bekir rebîülevvel ayının sonunda Üsâme b. Zeyd'in ordusunu sefere gönderdi. el-Ansî'nin öldürülmesi de Üsâme'nin çıkışı akabinde rebîülevvel ayının sonuna rast geldi. Bu sırada Ebû Bekir, Medine'de bulunuyordu.

* * *

Diğer Olaylar

Vâkıdî dedi: Bu yılda –hicrî 11– muharremin ortasında Neha' heyeti Resulullah'a (sav.) geldi. Başlarında Zürâre b. Amr vardı. Bunlar Resulullah'a gelen son heyetti.

Aynı yılın ramazan ayının üçünde Resulullah'ın (sav.) kızı Fâtıma yirmi dokuz yaşında vefat etti.

Rivayete göre Ebû Bekir b. Abdullah, Vâkıdî'ye, İshâk b. Abdullah ve Ebân b. Sâlih'ten naklen bu rivayeti nakletmiştir. Rivayet ettiğine göre İbn Cüreyc kendisine Amr b. Dînâr ve Ebû Ca'fer'den şöyle dediğini anlattı:

Fâtıma (as.), Resulullah'tan (sav.)üç ay sonra vefat etti.

Vâkıdî dedi: İbn Cüreyc bize Zührî ve Urve'den şöyle anlattı:

Fâtıma Resulullah'tan (sav.) altı ay sonra vefat etti.

Vâkıdî dedi: Bize göre bu rivayet daha doğrudur.

Vâkıdî dedi: Onu Ali ve Esmâ bint Umeys yıkadılar.

[241] Abdurrahman b. Abdülazîz b. Abdullah b. Osman b. Huneyf bana Abdullah b. Ebî Bekir b. Amr b. Hazın, Amre bint Abdurrahman'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Abbâs b. Abdülmuttalib onun namazını kıldırdı.

Ebû Zeyd bize Ali ve Ebû Ma'şer'den şöyle dediğini anlattı:

Kabrine Abbâs, Ali ve Fadl b. Abbâs defin için indiler.

Vâkıdî dedi: Bu yıl içinde Abdullah b. Ebî Bekir b. Ebî Kuhâfe vefat etti. Tâif seferinde Resulullah'ın (sav.) maiyetinde bulunan Abdullah'a, Ebû Mihcen tarafından atılan bir ok isabet etti. Yara içeriden iltihaplandı ve şevval ayında açıldı ve vefat etti.

Ebû Zeyd bana Ali, Ebû Ma'şer, Muhammed b. İshâk ve Cüveyriye bint Esmâ'dan daha önce zikrettiğim senedle şöyle naklettiler:

Ebû Bekir'e biat edildiği yılda Farslar, Yezdicerd'i hükümdarlığa getirdiler.

* * *

Üsâme Ordusu

Ebû Ca'fer dedi: Bu yıl içinde Ebû Bekir (ra.), Hârice b. Hısn el-Fezârî ile karşılaştı. Ebû Zeyd bana şöyle dedi: Ali b. Muhammed daha önce zikrettiğim senedle bize şöyle anlattı: Ebû Bekir, Resulullah'ın (sav.) vefatından ve Üsâme ordusu-

nu babası Zeyd b. Hârise'nin öldürüldüğü ve Resulullah'ın da gitmesini emrettiği yere göndermesinden sonra Medine'de kalarak herhangi bir işe girişmemiştir. Bu arada Arap heyetleri ona gelerek namaz kalmayı taahhüt ettiler ancak zekât vermekten imtina ettiler. Ebû Bekir bu şartı kabul etmeyerek onları geri çevirdi. Ebû Bekir, Üsâme b. Zeyd b. Hârise kırk gün sonra –bir rivayete göre de yetmiş gün sonra– gelinceye kadar bekledi. Üsâme gelince Ebû Bekir onu Medine'de vekil bırakarak –Bir rivayete göre de Sinân ed-Damrî'yi vekil bırakmıştır.– cemâziyelevvel, bir rivayete göre de cemâziyelâhir ayında sefere çıktı ve Zülkassa'da konakladı. Daha önce de Resulullah (sav.), Nevfel b. Muâviye ed-Dîlî'yi sefere göndermiş [242] ve Hârice b. Hısn, Şerebe'de ona karşı çıkarak elinde ne varsa onları alarak Benî Fezâre'ye geri vermiştir. Bunun üzerine Nevfel, Üsâme henüz dönmeden Medine'ye dönmüştür. Resulullah'ın (sav.) vefatından sonra ilk riddet savaşı el-Ansî'ye karşı Yemen'de yapılan savaştır. Ondan sonra Gatafân'da Hârice b. Hısn ve Menzûr b. Zebbân b. Seyyâr'a karşı yapılan savaşlardır. Müslümanlar ansızın saldırıya maruz kaldılar. Ebû Bekir bir ormana çekilerek korunmaya çalıştı. Neticede Allah müşrikleri hezimete uğrattı.

Ubeydullah bana amcası ve Seyf'ten naklen –Serî de Şuayb ve Seyf'ten rivayetle– Mücâlid b. Saîd'den şöyle dediğini anlattı:

Üsâme sefere çıkınca yeryüzü âdeta küfre döndü ve fitne ateşiyle tutuştu. Kureyş ve Sakîf dışında genel olarak veya kısmen bütün kabilelerde riddet baş gösterdi.

Ubeydullah bana amcası ve Seyf'ten naklen –Serî de Şuayb ve Seyf'ten rivayetle– Hişâm b. Urve ve babasından şöyle dediğini anlattı:

Resulullah (sav.) vefat edince ve Üsâme ordusuyla sefere çıktıktan sonra Araplar avam ve havas olarak dinden çıktılar. Müseylime ve Tuleyha, vahiy aldıklarını iddia ederek güçlenmeye başladılar. Tay ve Esed'in avamı Tuleyha'nın etrafında toplandılar. Gatafân da Eşca' kabilesinden yaşı ilerlemiş bir kısım havasla ona biat ettiler. Hevâzin kabilesi de bir adım ileri bir adım geri atarak zekât vermekten imtina ettiler. Sakîf ve ona tâbi olanlar ise bu işin dışında kalırken Cedîle'nin avam

ve sıradan insanları onlara uydular. Benî Süleym'den bir kısım havas da dinden çıktılar. Bu hareket, her yerde ve genelde baş gösterdi.

Ravi dedi: Resulullah'ın (sav.) Yemen, Yemâme ve Benî Esed'deki elçileriyle Esved, Müseylime ve Tuleyha hakkında kendilerine mektup yazdığı ve emirlerini ilettiği kişiler Medi-
[243] ne'ye gelerek ellerindeki mektupları Ebû Bekir'e teslim ettiler ve geldikleri memleketlerdeki olayları haber verdiler. Ebû Bekir onlara: "Çok geçmeden emîrlerinizin elçileri ve başkaları sizin verdiğiniz haberlerden daha feci, daha acı ve işlerin bozulduğuna dair haberlerle gelecekler," dedi. Nitekim çok geçmeden Peygamber'in (sav.) valilerinin her taraftaki genel veya özel çözülme hareketleriyle ve muhaliflerin Müslümanlara karşı adice eylemlerine dair mektupları ulaştı. Ebû Bekir tıpkı Resulullah (sav.) gibi gönderdiği elçilerle onlara karşı savaştı. Onların elçilerini kendi inisiyatifiyle geri gönderdi. Elçilerin peşinden elçiler gönderdi. İlk çatıştığı Abs ve Zübyân idi. Ebû Bekir'e saldırmakta acele edince Üsâme, dönmeden Abs ve Zübyân ile çatıştı.

Ubeydullah bana amcası ve Seyf'ten naklen –Serî de Şuayb ve Seyf'ten rivayetle– Ebû Amr ve Zeyd b. Eslem'den şöyle dediğini anlattı:

Resulullah (sav.) vefat ettiğinde Kudâa kabilesinde görev yapan amilleri vardı. Kelb kabilesinde Benî Abdullah'tan İmruülkays b. el-Esbağ el-Kelbî, Kayn'da Amr b. el-Hakem, Sa'dü Hüzeym'den Muâviye b. Fülân el-Vâilî görev yapıyorlardı.

Serî el-Vâlibî dedi: Vedîa el-Kelbî ve Kelb'den ona destek verenler dinden döndüler. İmruülkays ise dinine bağlı kaldı. Zümeyl b. Kutbe el-Kaynî ve Benî Kayn'dan ona destek çıkanlar da dinden döndüler. Amr ise dininde sebat etti. Muâviye ve Sa'dü Hüzeym'den destek verenler dinden çıktılar. Bunun üzerine Ebû Bekir, Sükeyne bint Hüseyin'in dedesi İmruülkays b. Fülân'a yazdı. İmruülkays, Vedîa ve Amr'ın üzerine gitti; Zümeyl ve Muâviye el-Uzrî'ye karşı harekete geçti. Üsâme, Kudâa yurdunu basınca süvarileri bölgeye yaydı ve onlara, İslam'a bağlı kalanları İslam'dan dönenlere karşı ayağa kaldırmalarını emretti. Bunun üzerine mürtetler kaçtılar ve Dûme'ye sığı-

narak Vedîa'nın etrafında toplandılar. Üsâme'nin atlıları ona döndüler. Üsâme onları alarak Cüzâm kabilesinin Benî Dubeyb koluyla Lahm kabilesinin Benî Haylîl ve onlara tâbi olanlar üzerine gitti ve onlara zayiat verdirerek onları Âbil'den uzaklaştırdı. Ardından da salimen ve ganimetle döndü.

Serî bana Şuayb, Seyf, Sehl b. Yûsuf ve Kâsım b. Muhammed'den şöyle dediğini rivayet etti: [244]

Resulullah vefat edince Esed, Gatafân ve Tay kabileleri, içlerindeki bazı belli başlı insanlar hariç, Tuleyha'nın etrafında toplandılar. Esed kabilesi Semîrâ'da, Fezâre ve onların civarında olan Gatafânlılar Taybe'nin güneyinde, Tay ise kendi sınırları içinde toplandılar. Sa'lebe b. Sa'd ve onlara tâbi olan Mürre ve Abs, Rebeze'nin Ebrak bölgesinde toplandılar ve bir kısım Benî Kinâneliler de onlara katıldılar. Ancak bölge onlara dar geldiği için bir kısmı Ebrak'ta kalırken bir kısmı da Zülkassa'ya geçtiler. Tuleyha, Hibâl'i onlara destek olarak gönderdi. Böylece Hibâl[74] Benî Esed'den Zülkassa'da bulunanlarla Leys, ed-Dîl ve Müdlic'den onlara iltihak edenlerin başında bulunuyordu. Ebrak'ta Mürre'nin başında ise Avf b. Fülân b. Sinân bulunuyordu. Sa'lebe ve Abs'ın başında da Benî Sebî'den el-Hâris b. Fülân bulunuyordu. Bunlar Medine'ye heyetler gönderdiler. Medine'de ünlü kişilere misafir oldular. Abbâs hariç onları misafir ettiler. Ebû Bekir'e namaz kılmayı taahhüt ederken zekât vermemeyi teklif ettiler. Ancak Allah, Ebû Bekir'e hakkı ilham etti. Ebû Bekir şöyle dedi: "Zekât olarak verilen hayvanların bağlandığı ipi bile vermekten imtina ederlerse bunun için onlarla savaşacağım." Nitekim zekât olarak verilen hayvanların bağlandığı ip de zekât verenlere düşüyordu. Ebû Bekir bu heyetleri reddetti. Medine'nin civarındaki mürtet kabilelerin heyetleri geri döndüler. Kendi kabilelerine Medine'deki Müslümanların az olduklarını bildirerek Medine'ye saldırmaları için onları teşvik ettiler. [245] Bunun üzerine Ebû Bekir heyeti Medine'den çıkardıktan sonra Medine'nin giriş yerlerine aralarında Ali, Zübeyr, Talha ve Abdullah b. Mes'ûd'un da bulunduğu bir grup sahabeyi yer-

74 Hibâl, yalancı peygamber Tuleyha'nın kardeşidir.

leştirdi. Medine ehlini de mescitte hazır bulundurdu. Onlara şöyle dedi: "Etrafımızdakiler küfre döndüler. Onların heyeti sizi az buldular. Gece mi yoksa gündüz mü saldırıya maruz kalacağınızı bilemesiniz. Size yakın olanları bir posta menzili mesafededirler. Onlar şartlarını kabul edeceğimizi ve onlarla anlaşacağımızı umuyorlardı. Ancak biz onların şartlarını reddettik ve onlarla olan ilişkimizi kestik. Bu nedenle hazır olun ve hazırlık yapın." Nitekim üç gün geçtikten sonra gece vakti Medine'ye saldırdılar. Bir kısım adamlarını da ihtiyaten Zî Husa'da bıraktılar. Baskın gece vakti Medine'nin girişlerindeki geçiş noktalarında nöbetçi savaşçılara rast geldiler. Onların ilerisinde de gözcüler vardı. Muharipleri uyardılar ve durumu Ebû Bekir'e bildirdiler. Ebû Bekir muhafızlara yerlerini terk etmemelerini bildirdi ve mescitte toplanan Müslümanlarla develere binerek düşmanı karşılamaya çıktılar. Karşılaşma neticesinde düşman hezimete uğradı. Müslümanlar develeri üzerinde onları kovaladılar. Onları Zî Husa'ya kadar kovaladılar. Ancak burada bulunan destek kuvvet, şişirdikleri tulumları iplere bağlayarak develere doğru yuvarladılar. Develer şişirilmiş tulumlar kadar hiçbir şeyden ürkmez. Tulumların onlara doğru hareket ettiğini görünce develer Medine'ye geri kaçtı ve onları zapt edemediler. Ancak hiçbir Müslüman ölmedi ve yaralanmadı. Bu olay hakkında şair Hutaye b. Evs'in kardeşi şair Hutayl b. Evs şöyle dedi:

Ebû Bekir'e mızrakla saldırıldığı gece benim devem ve yüküm Benî Zübyân'a feda olsun.

Ancak erkekler kaderlerine doğru yuvarlanıyorlar ve ondan korkanlar bilsin ki ecel ne artar ne de eksilir.

Allah'ın öyle askerleri vardır ki kaderden nasibini alırlar ve bunlar zamanın harikaları arasında kabul edilirler.

[246] Zührî ise zamanın harikaları anlamındaki "*acebü'd-dehr*" yerine zamanın şan ve şerefi anlamında "*hasebü'd-dehr*" tabirini kullanmıştır.

Abdullah el-Leysî dedi: Benî Abdi Menât mürtet kabilelerden olup onlara Benî Zübyân da denir. Bunlar Zülkassa ve Zî Husa'da bulunuyorlardı.

Resulullah aramızdayken ona itaat ettik. Ebû Bekir için değil, Allah'a kulluk içindi bu itaat.

O öldükten sonra nübüvvetin mirasını Ebû Bekir'e mi bıraktı? Vallahi işte bu, beli bükendir.

Yoksa heyetimizi onun devrinde geri mi çevirdiniz? Hiç Rağyetü'l-Bekri'nin akıbetinden korkmadınız mı?

Sizin reddettiğiniz talep ve istekleri bana göre hurma gibi hatta hurmadan da tatlı şeylerdir.

Mürtet kabileler Müslümanların bir zafiyet içinde olduklarını sandılar ve Zülkassa'dakilere bu kanaatlerini bildirdiler. Onlar Allah'ın iradesini ve onlar hakkında icra edeceği takdirini hesaba katmamışlardı. Ebû Bekir gece boyunca hazırlık yaptı. İnsanları seferber etti ve seferber ettiği insanların başında gecenin sonuna doğru sefere çıktı. Sağ kanadın başında Nu'mân b. Mukarrin, sol kanadın başında Abdullah b. Mukarrin, arka kanadın başında, maiyetinde süvariler olduğu hâlde Süveyd b. Mukarrin vardı. Henüz tan yeri ağarmadan düşmanla aynı zeminde karşı karşıya geldiler. Müslümanların sesi sedası çıkmadan düşmanın kılıç darbelerine maruz kaldılar. Gecenin sonuna doğru vuruşmaya başladılar ve güneş doğmadan mürtetlerin ordusu arkasını döndü ve genel bir hezimete uğradı. Hibâl da öldürüldü. Ebû Bekir, Zülkassa'ya kadar onları kovaladı. –Kassa'ya kadar onları takip etti ve burada konakladı. Bu ilk zaferdi. Ebû Bekir, Nu'mân b. Mukarrin'i bir grupla burada bıraktı ve kendisi Medine'ye döndü. Müşrikler burada zillete düştüler. Benî Zübyân ve Abs içlerindeki Müslümanlara katliam yaptılar ve çok sayıda kişi öldürdüler. Onların arkasından gelenler de aynı şeyi yaptılar. Müslümanlar Ebû Bekir'in zaferiyle izzete kavuştular. Ebû Bekir müşrikleri alabildiğine bertaraf edeceğine ve her kabilede öldürdükleri Müslümanlar kadar hatta fazlasıyla müşriklerden öldüreceğine dair yemin etti. Ziyâd b. Hanzale et-Temîmî şöyle dedi:

Ebû Bekir bir sabah vakti, iri devenin ölümüne koştuğu gibi onla- [247]
rın üzerine hışımla gitti.

Ali'yi atlı olarak onların üzerine gönderdi. Hibâl ise onlar için ruhunu teslim etti.

Başka bir şiirinde de şöyle diyor:

Sığınağın kenarında onlara karşı durmakla eşyalarıyla dökülen savaşçılar gibi döküldüler.

Ebû Bekir adamlarıyla zafer kazandığı sabahta savaş başladığında direnemediler.

Benî Abs'ı en yakın yurdunda vurduk. Zübyân'ı da, bellerini bükerek durdurduk.

Neticede hep bunlar oldu ve bütün kabilelerde Müslümanlar dinlerinde sebat ettiler. Müşriklerin durumu ise bütün kabilelerde kötüye gitti. Bunun üzerine bazı kabileler zekâtlarını Medine'ye gönderdiler. Bunlar Safvân, Zibrikân ve Adî idi. Sırasıyla Safvân gecenin ilk saatlerinde, Zibrikân gece yarısında ve Adî gecenin son demlerinde zekâtlarını getirdiler. Sa'd b. Ebî Vakkâs, Safvân'n gelişini; Abdurrahman b. Avf, Zibrikân'ın gelişini ve Abdullah b. Mes'ûd da Adî'nin gelişini müjdelediler. Bazıları da Adî'nin gelişini Ebû Katâde'nin müjdelediğini söyledi.

Ravi dedi: İnsanlar, çıktıklarında bu müjdecilere, bunlar uyarıcıdırlar, derken Ebû Bekir: "Bunlar müjdecidir, bunlar koruyucudur, takatsiz kimseler değildir," dedi. Bunlar hayırlı bir haber getirdiklerinde onlara: "Sen devamlı hayırlı haberle gelirsin," derlerdi. Bu gelişmeler Üsâme ordusunu sefere çıkışından altmış gün sonra gerçekleşiyordu. Bundan birkaç gün sonra da Üsâme geri döndü. Ebû Bekir onu Medine'de vekil bıraktı ve ona ve ordusuna: "Siz istirahat edin ve bineklerinizi dinlendirin," dedi.

Ebû Bekir, Zülkassa üzerine gidenlerle Medine'nin giriş yelerine konuşlanmış olanlarla sefere çıktı. Müslümanlar ona: "Ey Resulullah'ın halifesi! Allah hakkı için kendini bu tehlikeye atma. Sana bir şey olursa insanların düzeni bozulur. Senin kalman düşmanı daha çok rahatsız eder. Bir komutan tayin et, ölecek olursa başkasını gönderirsin," dediler. Ebû Bekir: "Hayır, vallahi ben size kendimle güç ve moral vereceğim," dedi. Seferber ettiği insanlarla Zî Husa ve Zülkassa üzerine yürüdü. Nu'mân, Abdullah ve Süveyd ise aynı pozisyondaydılar. Ebû

Bekir, Ebrak'ta Rebeze halkıyla karşılaştı. İki taraf çatıştı ve [248]
Allah el-Hâris ve Avf'ı hezimete uğrattı. Hutaye esir düştü. Abs ve Benî Bekr kaçtılar. Ebû Bekir birkaç gün Ebrak'ta kaldı ve Benî Zübyân'ın memleketine egemen oldu. "Allah bu toprakları bize nasip etti, Benî Zübyân bu topraklara giremeyecekler," dedi ve onları sürdü. Riddet ehli hezimete uğrayınca ve tekrar dine dönüp de Ebû Bekir onları affedince Benî Sa'lebe geri dönüp buraya yerleşmek istediler, zira burası onların yurduydu. Ancak onlara izin verilmedi. Bunun üzerine Medine'ye gelerek Ebû Bekir ile görüştüler ve ona: "Neden kendi topraklarımıza girmemize izin verilmiyor?" diye şikâyette bulundular. Ebû Bekir: "Yalan söylüyorsunuz. Sizin topraklarınız değildir. Orası benim düşmandan kurtardığım ve benim hakkım olan yerlerdir," dedi ve onların şikâyetini kabul etmedi. O, Ebrak'ı Müslümanların atları için koruma altına aldı. Benî Sa'lebe'ye karşı Rebeze diyarını insanlara mera olarak tahsis etti. Sonra bütün bölgeyi Müslümanların zekât hayvanları için koruma altına aldı. Zira zekât memurlarıyla bazı insanlar arasında çatışmalar olmuştu. Böylece insanlar arasındaki çatışmalar engellenmiş oldu.

Abs ve Zübyân dağıtıldıktan sonra Tuleyha'ya sığındılar. Tuleyha da Semîrâ'dan ayrılarak Büzâha'da konakladı ve burada ikamet etmeye başladı. Ziyâd b. Hanzale, Ebrak Savaşı için şu beyitleri söylemişti:

Ebârik gününe şahit olduk. O gün âdeta Zübyân'ı kasıp kavuran bir gündü.

Tereddüt ve eleştirilere iltifat etmeyen Sıddîk ile onları ağır bir mağlubiyete uğrattık.

* * *

Serî bana Şuayb, Seyf, Abdullah b. Saîd b. Sâbit b. el-Ciz', Harâm b. Osman ve Abdurrahman b. Ka'b b. Mâlik'ten şöyle dediğini rivayet etti:

Üsâme b. Zeyd seferden dönünce Ebû Bekir onu Medine'de vekil bıraktı ve Benî Abs, Zübyân ve Benî Abdi Menât b. Kinâne'nin bir koluyla karşılaşmak üzere Rebeze üzerine yürüdü. Ebrak'ta onlarla karşılaştı. Allah, düşmanı hezimete uğrattı

ve onları dağıttı. Ardından da Medine'ye döndü. Üsâme'nin ordusu dinlenip de Medine'nin etrafındaki riddet ehli tekrar hakka dönünce Ebû Bekir, Medine'nin bir menzil uzağında olan Necid civarındaki Zülkassa'nın üzerine yürüdü ve burada konuşlandılar. Burada orduyu birliklere ayırdı ve sancak-
[249] ları teslim etti. On bir komutana on bir sancak verdi. Her bir komutana karşılaştığı kuvvet sahibi Müslümanları seferber etme yetkisini verdi. Ancak bazı kuvvetler geride bölgelerini korumak üzere bırakıldı

Serî bize Şuayb, Seyf, Sehl b. Yûsuf ve Kâsım b. Muhammed'den şöyle dediğini rivayet etti:

Üsâme ve askerleri bineklerini dinlendirip kendileri de istirahat ettikten sonra Ebû Bekir birlikleri kurdu ve bunlara sancaklar verdi. On bir sancak teslim etti. Hâlid b. Velîd'e sancak verdi ve onu Tuleyha b. Huveylid üzerine gönderdi. Onun işini bitirdikten sonra karşı gelmesi hâlinde Bütâh'taki Mâlik b. Nüveyre üzerine gitmesini emretti. İkrime b. Ebî Cehil'e de sancak verip Müseylime'yi bertaraf etmesini emretti. Muhacir b. Umeyye'ye de sancak verdi ve ona el-Ansî'nin askerlerini bertaraf etmesini, Kays b. Mekşûh ve ona yardım eden Yemenlilere karşı "Ebnâ" denilen Müslümanlara destek vermesini emretti. Oradan da Hadramut bölgesindeki Kinde üzerine gitmesini istedi. Yemen'deki görevini bırakarak dönen Hâlid b. Saîd b. el-Âs'a da sancak verdi. Şam diyarının civarındaki bölgesi üzerine gönderdi. Amr b. el-Âs'a da sancak verip Kudâa kabilelerinin tümü, Vedîa ve el-Hâris üzerine gönderdi. Huzeyfe b. Mihsan el-Galfânî'ye de sancak verdi ve onu Debâ üzerine gönderdi. Arfece b. Herseme'ye de sancak verdi ve onu Mehre üzerine gönderdi. Her iki komutana emir vererek pozisyonlarını muhafaza etmek üzere harekâtta birleşmelerini istedi. Şürahbîl b. Hasene'yi de destek kuvvet olarak İkrime'nin peşinden gönderdi. Ona: "Yemâme'deki işler bitince süvarilerinin başında olduğun hâlde Kudâa'ya yönelerek riddet ehliyle savaşacaksın," diye emretti. Tureyfe b. Hâciz'e de sancak verip Benî Süleym ve Hevâzin'den onlara uyanlar üzerine gönderdi. Süveyd b. Mukarrin'e de sancak verip Yemen

Tihâmesi üzerine gönderdi. Alâ b. el-Hadramî'ye de sancak verdi ve onu Bahreyn'e gönderdi.

* * *

Mürtet Kabilelere Mektup

Ebû Bekir'in Mürtet Kabilelere Mektubu ve Komutanlara Tavsiyesi

Komutanlar kendilerine bağlanan askerî birliklerle Zülkassa'dan ayrıldılar. Ebû Bekir onlara talimatlarını verdi. Ayrıca üzerlerine gönderildikleri bütün mürtet kabilelere de mektup yazdı.

Serî bize Şuayb, Seyf, Abdullah b. Saîd ve Abdurrahman b. Ka'b b. Mâlik'ten şöyle dediğini anlattı: [250]

Talimat ve mektubun yazımında kendisine Kahzem de yardımcı oldu ve bütün mürtet kabilelere aynı mesaj yazıldı.

Bismillahirrahmânirrahîm. Resulullah'ın (sav.) halifesi Ebû Bekir'den avamdan veya havastan olsun, İslam'da olsun veya onun dışına çıkmış olsun. Hidayete tâbi olan ve hidayetten sonra dalalet ve körlüğe dönmeyenlere selam olsun. Sizinle birlikte O'ndan başka ilah bulunmayan Allah'a hamdederim. Allah'tan başka ilah olmadığına şehadet ederim. O birdir ve ortağı yoktur. Ve şehadet ederim ki Muhammed O'nun kulu ve resulüdür. Onun getirdiklerinin doğru olduğunu ikrar ederiz. Bunu kabul etmekten imtina edenleri kâfir bilir ve onlara karşı cihat ederiz. Allah, Muhammed'i hakla, âleme müjdeci ve uyarıcı olarak Allah'ın izniyle bir davetçi ve nur saçan bir kandil olarak gönderdi. Allah onu diri olanları uyarsın ve kâfirler cezayı hak etsinler diye gönderdi. Allah ona icabet edenleri hakla hidayete erdirdi. Resulullah Allah'ın izniyle ondan yüz çevirenleri vurdu ve onlar gönüllü olarak veya kerhen İslam'a yöneldiler. Ondan sonra Resulullah (sav.) vefat ettiğinde Allah'ın emrini icra etmiş, ümmetine nasihat etmiş ve sorumluluğunu yerine getirmişti. Nitekim Allah indirdiği kitabında bu hakikati ona ve Müslümanlara şöyle bildirmişti: "*Sen de öleceksin, onlar da öleceklerdir.*"[75]

75 Zümer, 39/30.

"Senden önce hiçbir beşere ebediyeti nasip etmedik. Sen ölürsen sanki onlar ebedî mi kalacaklar?"[76] Müminlere de şöyle buyurdu: *"Muhammed ancak bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler gelip geçmiştir. Şimdi o ölür veya öldürülürse, geriye mi döneceksiniz? Kim geri dönerse Allah'a hiçbir şekilde zarar vermiş olmayacak. Allah şükredenleri mükâfatlandıracaktır."*[77] Kim Muhammed'e ibadet ediyor idiyse Muhammed ölmüştür. Kim de bir olan ve ortağı olmayan Allah'a ibadet ediyor idiyse o Allah'ın murakabesi altındadır. O hayydır, kayyumdur ve ölümsüzdür. Kendisine ne uyku gelir, ne de uyuklama. Emrini muhafaza edendir. Hasmını cezalandırandır. Ben size Allah'ın takvasını ve Allah'ın size tanıdığı hak ve kısmete razı olmanızı, Peygamberiniz (sav.) size getirdiklerine sahip çıkmanızı tavsiye ederim. Onun hidayetiyle hidayete erişin. Allah'ın dinine
[251] sarılın. Allah'ın hidayetine mazhar olmayanlar dalalettedir. Allah'ın lütfuyla afiyete erişmeyenler müpteladır. O'nun inayetine mazhar olmayanlar terk edilmiştir. Allah'ın hidayetine mazhar olanlar hidayeti bulmuştur. Dalalete mahkûm ettiği de doğru yoldan çıkmıştır. Allah şöyle buyurur: *"Allah kime hidayet verirse o hakka ulaşmıştır. Kimi de hidayetten mahrum ederse artık onu hidayete yöneltecek bir dost bulamazsın."*[78] Dünyada böylesini hakka yaklaştıracak hiçbir amel kabul edilmez. Ahirette de ondan bir bedel ve fidye kabul edilmeyecektir. Müslüman olup İslam ile amel ettikten sonra bazılarınızın aldanıp Allah'ın emirlerini tanımayarak şeytana icabet ederek dinden çıktığını öğrenmiş bulunuyorum. Allah buyurur ki: *"Hani biz meleklere: Âdem'e secde edin demiştik. Melekler secde ettiler. Ancak İblis secde etmedi. O cinlerdendi ve Rabbinin emrinden dışarı çıktı. Şimdi siz Beni bırakıp da onu ve onun soyunu mu dost ediniyorsunuz? Oysa onlar sizin düşmanınızdır. Zalimler için bu ne fena bir tercihtir."*[79] Bir başka ayette de şöyle buyurur: *"Şeytan sizin düşmanınızdır. Siz de onu düşman bilin. O kendi taraftarlarını*

76 Enbiyâ, 21/34.
77 Âl-i İmrân, 3/144.
78 Kehf, 18/17.
79 Kehf, 18/50.

ancak ateş ehlinden olmaya çağırır."[80] Ben size falan kişiyi Muhacir, Ensar ve onlara güzelce tâbi olanlardan oluşan bir orduyla gönderdim. Ona, onları Allah'a davet etmeden kimseyi öldürmemesini ve kimseyle savaşmamasını emrettim. Kim ona icabet eder, bu davette karar kılar, üzerinde bulunduğu yanlış yoldan sakınır ve salih amel işlerse onu kabul edecek ve ona bu konuda yardımcı olacaktır. Kim davetine icabetten imtina ederse onlarla savaşmasını ve gücü yettiğince onları tamamen bertaraf etmesini, onları ateşle yakmasını ve ölümün her çeşidine düçar etmesini, kadın ve zürriyetlerini derdest etmesini ve hiç kimseden İslam'dan başka bir şey kabul etmemesini emrettim. Kim ona uyarsa onun için daha hayırlıdır. Kim uymazsa Allah'ı âciz bırakamaz. Elçime bütün toplanma yerlerinizde mektubumu okumasını emrettim. Davet ezandır. Müslümanlar ezan okuyunca onlar da ezan okursa onlara dokunmayın. Ezan okumazlarsa onlara saldırın. Ezan okurlarsa onlara isteklerinizi iletin. İsteklerinizi kabul etmezlerse onların üzerine hemen gidin. Davetinizde karar kılarlarsa onlardan kabul edilir ve onlara gerektiği gibi muamele edilir.

Elçiler mektupları askerlerin önünde okudular. Komutanlar da yanlarında talimatlar olduğu hâlde sefere çıktılar. Talimatlar şöyledir:

Bismillahirrahmânirrahîm. Bu talimat, Resulullah'ın (sav.) halifesi Ebû Bekir tarafından İslam'dan dönenlerle savaşmak üzere gönderdiği falanca komutana tevdi edilmiştir. Ona, gizli ve açık bütün işlerinde gücü yettiği kadar Allah'tan sakınmasını emretti. Ayrıca ona Allah'ın emirleri konusunda ciddi- [252]
yetle hareket etmesini ve onları uyardıktan ve İslam'a davet ettikten sonra Allah'ın emirlerinden yüz çeviren ve İslam'dan ayrılıp şeytani meyil ve arzulara yönelenlere karşı mücadele etmeyi tavsiye etti. Eğer davetine icabet ederlerse onlara dokunmaktan kaçınacak, aksi takdirde davetine icabet edinceye kadar onların üzerine gidecektir. Akabinde de onlara hak ve vecibelerini hatırlatacak. Onlar mesuliyetleri gereği ödemek

80 Fâtır, 35/6.

mükellefiyetinde olduklarını ödeyecekler. Kendisi de onlara haklarını teslim edecektir. Onları bekletmeyecek ve Müslümanları düşmanlarıyla savaşmaktan alıkoymayacaktır. Kim Allah'ın emrine icabet eder ve bunda karar kılarsa bu icabetini kabul edecek ve bu çabasında ona yardımcı olacaktır. Savaşılacak kişi, Allah'tan gelen dinî hükümleri kabul konusunda Allah'a karşı gelendir. Eğer bu kişi davete icabet ederse ona dokunulamaz. Şayet içinde gizlediği hususlar varsa bu konuda Allah onu hesaba çekecektir. Allah'a davete icabet etmezse nerede olursa ve sığınağı ne olursa olsun öldürülür ve onunla savaşılır. İslam'dan başka hiçbir şey ondan kabul edilmez. Davetçiye icabet eden ve davetini kabul edenin cevabı kabul edilir ve ona dinin temel hükümleri öğretilir. Kim daveti kabul etmekten imtina ederse onunla savaşılır. Eğer onlara galip gelirse silah ve ateşle onları bertaraf eder. Beşte biri hariç ganimeti de muharipler arasında taksim eder. Humusu da bize gönderir. Komutan askerleri ön almaktan ve bozgunculuktan meneder. Askerleri arasına sıradan ve tanımadığı insanları sokmayacak. Zira bunlar casus olabilir ve onların vasıtasıyla Müslümanlar düşmanın saldırısına maruz kalabilir. Komutan, Müslümanlara ılımlı davranmalı ve gerek yolculukta gerekse konaklamakta onlara şefkatle muamele etmeli ve durumlarını yakından takip etmelidir. Öne geçme yarışına girmemelidirler. Onları birbirlerine tercih etmemelidir. Güzel sohbet ve yumuşak sözle Müslümanlara güzel tavsiyede bulunmalıdır.

[253] **Tuleyha**

Gatafân'ın Tuleyha'ya Katılması ve Tuleyha'nın Sonu

Ubeydullah b. Sa'd bize amcası ve Seyf'ten naklen -Serî de bana Şuayb ve Seyf'ten rivayetle- Sehl b. Yûsuf, Kâsım b. Muhammed, Bedr b. Halîl ve Hişâm b. Urve'den şöyle dediğini anlattı:

Abs, Zübyân ve onlara tâbi olanlar Büzâha'ya çekilince Tuleyha, Cedîle ve Gavs'a haber göndererek kendisine katılmalarını istedi. Bunun üzerine her iki kabileden bazı insanlar ona katılmak için acele ederek kavimlerinin de onlara katılmalarını istediler. Böylece bu iki kabile Tuleyha'ya katıldı. Ebû Bekir de Hâlid'i göndermeden Zülkassa'dan Adî'yi kavmine

gönderdi. Ona: "Onlara yetiş yem olmasınlar," dedi. Adî onlara gitti ve her türlü hile ve ikna çabasına başvurdu. Hâlid de peşinden çıktı. Ebû Bekir ona, Eknaf'tan başlamak üzere Tay üzerine gitmesini, ardından Büzâha'ya yönelmesini ve oradan da Bütâh üzerine gitmesini emretti. Bir topluluğun işini bitirdiğinde kendisine bilgi vermesini ve bu hususta talimatını almasını tembih etti. Ebû Bekir ona Hayber'e gitmesini ve oradan inerek Selmâ Eknaf'ı denilen yere kavuşmasını söyledi. Hâlid yola çıktı ve Büzâha'dan saparak Ecâ'ya meyletti ve oradan da Hayber'e çıkacağını, sonra da Tay üzerine gideceğini ve onlara yükleneceğini gösterdi. Bu hareket Tay'ı harekete geçmekten alıkoyarak Tuleyha ile buluşmasını engelledi. Adî onlara geldi ve onları biate davet etti. Ancak onlar: "Ebû Fasîl'e asla biat etmeyeceğiz," dediler. Adî: "Sizin üzerinize öyle bir topluluk geliyor ki sizin dokunulmazlarınızı çiğneyecekler ve onu Koçyiğit diye isimlendireceksiniz. Artık başınızın çaresine bakın," dedi. Onlar Adî'ye: "Orduyu karşıla ve onu bize saldırmaktan alıkoy. Bizden Büzâha'ya gidenleri çağıralım. Zira adamlarımız Tuleyha'nın elinde olduğu hâlde ona muhalefet etsek onları ya öldürecek ya da rehin alacaktır," dediler. Bunun üzerine Adî, Sunh'ta bulunan Hâlid'i karşıladı ve ona: "Ey Hâlid! Bana üç gün mühlet ver. Sana beş yüz muharip katılacak ve onlarla düşmanını vuracaksın. Bu, onları ateşe atmandan ve onlarla meşgul olmaktan daha hayırlıdır," dedi. Hâlid bu öneriyi kabul etti. Adî, Tay'a döndü. Onlar adamlarını gönderip destek bahanesiyle Taylıları Büzâha'dan getirdiler. Bu bahane olmasa onları geri göndermezlerdi. Adî, Hâlid'e onların Müslümanlığıyla döndü. Hâlid bu kez Cedîle'ye gitmek üzere Ensür'e yöneldi. Adî ona: "Tay kabilesi bir kuş gibidir. Cedîle de o kuşun bir kanadıdır. Bana [254] birkaç gün mühlet ver, belki Allah diğeri gibi Cedîle'yi de kurtarır," dedi. Adî onlara gitti ve onları ikna etmeye çalıştı. Neticede ona biat ettiler. Adî, Hâlid'e onların Müslümanlığıyla döndü. Onlardan bin süvari Hâlid'e katıldı. Adî, Tay kabilesinin hayırlı bir evladı ve en mübarek insanı oldu.

Hişâm b. el-Kelbî ise şöyle dedi: Üsâme ve ordusu dönünce Ebû Bekir, riddet ehliyle savaşmak için ciddi bir gayrete giriş-

ti. Müslümanların başında olduğu hâlde Medine'den bir posta mesafede (bir menzil) Necid tarafındaki Zülkassa'ya gitti. Burada karargâh kurdu ve orduyu seferber etti. Hâlid b. Velîd'i askerlerin başında olduğu hâlde düşman üzerine gönderdi. Sâbit b. Kays'ı da Ensarın başına getirdi ve Hâlid'in emrine verdi. Büzâha'da –Benî Esed bölgesinde bir su– bulunan Tuleyha ve Uyeyne b. Hısn'a karşı sebat içinde savaşmasını istedi. Ebû Bekir, Hâlid'e: "Bir taktik olarak Hayber tarafından gelerek seninle buluşacağımı ima edeceğim," dedi. Oysa Ebû Bekir orduyu seferber ederek Hâlid'in komutasına vermişti. Bu taktikle düşmana korku salmak istedi. Akabinde de Medine'ye döndü. Hâlid ise düşman üzerine yürüdü. Düşmana yaklaşınca Ukkâşe b. Mihsan ve Benî Aclân'dan Ensarın müttefiki Sâbit b. Akrem'i öncü olarak gönderdi. Düşmana yaklaşınca Tuleyha ve kardeşi Seleme ortaya çıkarak gelenlere bakmaya ve onlara soru sormaya başladılar. Seleme, Sâbit'e mühlet vermeden ona saldırdı ve işini bitirdi. Tuleyha, hasmının işini bitirdiğini görünce, hasmına karşı kendisine yardımcı olması için kardeşine bana yardım et, adam saldırıyor, dedi. Bunun üzerine ikisi ona karşı yardımlaştılar ve onu öldürerek geri döndüler. Hâlid ordusuyla ilerlerken Sâbit b. Akram'in cesediyle karşılaştılar. Ancak onu fark edemediler. Binekleri cesedine basınca olayı fark ettiler ve onlara çok ağır geldi. Derken Ukkâşe b. Mihsan'ın cesedine rastladılar. Müslümanlar duruma hem üzüldüler hem de kızarak Müslümanlardan iki önemli bey ve süvari öldürüldü diye hayıflandılar. Hâlid, Tay kabilesine doğru yürüyüşüne devam etti.

Hişâm dedi: Ebû Mihnef şöyle dedi: Sa'd b. Mücâhid bana Muhil b. Halîfe'den naklen Adî b. Hâtim'in şöyle dediğini rivayet etti:

Hâlid b. Velîd'e: "Bana gel ve birkaç gün yanımda ikamet et de Tay kabilelerine haber göndereyim ve onlardan sana askerlerinden daha çok asker toplayayım ve düşmanın üzerine giderken ben de sana refakat edeyim." Adî dedi: Bunun üzerine Hâlid bana geldi.

Hişâm dedi: Ebû Mihnef şöyle dedi: Abdüsselâm b. Süveyd
[255] bize bazı Ensardan şöyle anlattı: Hâlid; Sâbit ve Ukkâşe'nin

ölümünden dolayı adamlarındaki üzüntüyü görünce onlara: "Sayıları çok, şevket ehli ve İslam'dan dönmemiş bir Arap kabilesine götüreyim mi?" diye sordu. Onlar: "Sözünü ettiğin bu kabile hangisidir? Ne güzel bir kabile bu!" diye karşılık verdiler. Hâlid: "Bu kabile Tay'dır," dedi. Onlar: "Allah seni muvaffak etsin. Güzel düşünmüşsün," dediler. Hâlid ordusuyla Tay kabilesine gitti.

Hişâm dedi: Benî Amr b. Übey'den Cüdeyl b. Habbâb en-Nebhânî bana şöyle anlattı:

Hâlid geldi ve Selmâ'nın beldesi Eruk'te konakladı.

Hişâm dedi: Ebû Mihnef şöyle dedi: İshâk bana şöyle anlattı:

Hâlid, Ecâ'da konakladıktan sonra ordusunu savaş düzenine soktu. Ardından da düşman üzerine yürüdü ve iki taraf Büzâha'da karşılaştılar. Benî Âmir de büyükleri ve komutanları yönetiminde, savaşın kimin aleyhine sonuçlanacağını beklemeye başladılar.

Hişâm, Ebû Mihnef'ten naklen şöyle dedi: Sa'd b. Mücâhid, kavminin büyüklerinden naklen bana şöyle anlattı:

Hâlid'e: "Seni Kays'tan kurtaralım. Zira Benî Esed bizim müttefiklerimizdir," dedik. Hâlid: "Vallahi Kays en kolay olanı değildir. Ancak hangisiyle savaşmak isterseniz savaşın," dedi. Bunun üzerine Adî: "Vallahi ailemin en yakınları ve kavmim bu dini terk ederse onlarla savaşacağım. Benî Esed benim müttefikimdir, diye onlara karşı cihattan nasıl kaçınırım? Hayır, vallahi ben buna karşıyım," dedi. Hâlid ona şöyle dedi: "Her iki tarafa karşı cihat cihattır. Adamlarının görüşüne muhalefet etme. İki taraftan biri üzerine git. Adamların iki taraftan hangisiyle savaşmaya daha istekliyse onun üzerine git."

Hişâm, Ebû Mihnef'ten naklen şöyle dedi: Abdüsselâm b. Süveyd bana şöyle anlattı:

Hâlid onlara gitmeden önce Tay atlılarıyla Benî Fezâre ve Benî Esed atlıları birbirlerinin kokusunu hissedecek kadar birbirlerine yaklaştıkları hâlde vuruşmuyorlardı. Esed ve Fezâre: "Vallahi, Ebû Fasîl'e hiçbir zaman biat etmeyeceğiz," diyorlardı. Tay atlıları da onlara: "O sizinle savaşacak ve onu

"Ebü'l-Fahl el-Ekber" en büyük erkek olarak isimlendireceksiniz," diyorlardı.

[256] İbn Humeyd bize Seleme, Muhammed b. İshâk, Muhammed b. Talha b. Yezîd b. Rükâne'den naklen Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe'nin şöyle dediğini rivayet etti:

Bana anlatıldığına göre Uyeyne, Tuleyha tarafında Benî Fezâre'den yedi yüz muharibin başında kıyasıya bir muharebede bulundu. Tuleyha ise kıldan bir çadırının girişinde, elbisesine bürünmüş ve kehanetlerde bulunarak vakit geçiriyordu. Muharebe devam ediyordu. Uyeyne, savaşın etkisiyle sarsılıp da savaş şiddetlenince Tuleyha'nın yanına vardı ve ona: "Cebrail henüz sana gelmedi mi?" dedi. Tuleyha: "Hayır," dedi. Bunun üzerine Uyeyne döndü ve savaş şiddetleninceye kadar savaştı. Savaşın etkisiyle sarsılınca tekrar Tuleyha'ya gitti ve ona: "Be adam! Henüz Cebrail gelmedi mi?" dedi. Tuleyha: "Hayır, vallahi gelmedi," dedi. Uyeyne: "Ne zaman gelecek? Artık dayanamayacak noktaya geldik," dedi. Uyeyne tekrar döndü ve muharebenin şiddetiyle sarsılınca tekrar Tuleyha'ya döndü ve: "Cebrail sana geldi mi?" dedi. Tuleyha: "Evet geldi," dedi. Uyeyne: "Sana ne dedi?" diye sordu. Tuleyha: "Bana, onun değirmeni gibi bir değirmenin ve unutamayacağın bir söz vardır", dedi. Uyeyne: "Sanırım Allah senin için unutamayacağın bir söz olacağını bilmektedir. Ey Benî Fezâre! Durum böyle. Artık çekip gidin. Vallahi bu adam yalancıdır." Bunun üzerine Benî Fezâre hezimete uğradılar ve çekilip gittiler. Çekilince Tuleyha'nın etrafında toplanarak ona: "Bize bir emrin var mı?" dediler. Adam atını ve karısı Nevvâr'ın devesini hazırlamıştı. Onun etrafında toplanıp da "Bize emrin var mı?" diye sorunca atına atladı ve karısını da alıp kaçtı. Etrafındakilere de, "Sizden kim yapabilirse benim gibi yapsın ve ailesini kurtarsın," dedi. Adam el-Havşiyye güzergâhını takip ederek Şam'a kaçtı. Onun taraftarlarından birçok kimse bertaraf edildi. Benî Âmir liderleri ve komutanları yakın bir mevkide bulunuyorlardı. Süleym ve Hevâzin kabileleri de aynı durumdaydı. Allah, Tuleyha ve Fezâre'yi hezimete uğratınca bu kabileler Müslümanlara gelerek "Tekrar dine girecek, Allah'a ve Resulü'ne iman edecek ve mallarımızda ve nefislerimizde Allah'ın hükmüne teslim olacağız," dediler.

Ebû Ca'fer dedi: Uyeyne, Gatafân ve Tay kabilesinin bir kısmının irtidat etmesinin sebebi şöyle anlatılmıştır:

Ubeydullah b. Sa'd bize amcası ve Seyf'ten naklen -Serî de Şuayb ve Seyf'ten rivayetle- Talha b. el-A'lem, Habîb b. Rebîa el-Esedî ve Umâre b. Fülân el-Esedî'den şöyle dediğini rivayet etti:

Tuleyha b. Rebîa el-Esedî, Resulullah (sav.) henüz hayattayken dinden döndü. Tuleyha peygamberlik iddiasında bu- [257]
lundu. Bunun üzerine Resulullah (sav.) Dırâr b. el-Ezver'i bu konuyla ilgili olarak Benî Esed'de görevli amillerine gönderdi. Resulullah amillerine riddet eden herkese karşı tedbir almalarını emretti. Amillerin tavrı Tuleyha'yı endişelendirdi. Müslümanlar Vâridât'ta konakladılar. Müşrikler de Semîrâ'da konakladılar. Müslümanların sayısının artmasına karşılık müşriklerin sayısı azalmaktaydı. Dırâr, Tuleyha üzerine yürümeye karar vermişti. Dırâr herkesi sulh yoluyla elde ediyordu. İsabet etmeyen tek bir kılıç darbesi hariç. Bu kılıç darbesinin haberi insanlar arasında yayıldı. Derken Peygamber'in (sav.) vefat haberi Müslümanlara ulaştı. Bazı insanlar söz konusu kılıç darbesi hakkında, "Kılıç Tuleyha'ya tesir etmez," diyorlardı. O gün henüz akşam olmadan Müslümanlar sayılarının azalmaya başladığını gördüler. Artık insanlar Tuleyha'ya meyletmeye başlıyorlardı. Onun etki alanı genişliyordu. Zülhimâreyn Avf el-Cezemî geldi ve karşımızda konakladı. Sümâme b. Evs b. Le'm et-Tâî ona: "Cedîle'den yanımda beş yüz adam var. Sıkıntılı bir durumla karşılaşırsanız kumluk arazinin önünde Kurdûde ve Ensür'deyiz," diye haber gönderdi. Mühelhil b. Yezîd de ona: "Yanımda yağmur damlaları kadar adam var. Başınıza bir şey gelirse Feyd'in karşısında Eknaf'tayız. Tay kabilesinin Zülhimâreyn Avf'a meyletmesinin sebebi Cahiliye döneminde Esed, Gatafân ve Tay arasında bir ittifak olmasıdır. Resulullah (sav.) peygamber olmadan önce Gatafân ve Esed, Gavs ve Cedîle kollarından oluşan Tay'a karşı birlikte harekete geçerek onları yurtlarından çıkardılar. Bunun üzerine Avf bundan hoşlanmadı ve Gatafân ile ilişkisini kesti. Her iki koluyla Tay yurtlarından çıkmışlardı. Avf her iki kabileye haber göndererek onların ittifakını yeniden hayata geçirdi ve onlara destek

vererek yurtlarına dönmelerine yardımcı oldu. Bu durum Gatafân'a ağır geldi. Resulullah (sav.) vefat edince Uyeyne b. Hısn kalktı ve Gatafân'a şöyle dedi: Benî Esed ile aramızdaki ittifak bozulduğundan beri Gatafân'ın hududunu bilmez oldum. Bizim aramızda var olan eski ittifakı yeniden tesis edeceğim ve Tuleyha'ya uyacağız. İki müttefikten olan bir peygambere uymak Kureyşli bir peygambere uymaktan iyidir. Muhammed de zaten ölmüştür. Tuleyha ise yaşamaktadır. Böylece Tuleyha'nın görüşlerine uydular.

[258] Gatafân, Tuleyha'ya uyunca Benî Esed'de Peygamber (sav.) adına görev yapan Dırâr, Kuzâî ve Sinân, Ebû Bekir'e gittiler ve onların etrafında olanlar dağıldılar. Bunlar durumu Ebû Bekir'e haber verdiler ve tedbir almasını tavsiye ettiler. Dırâr der ki: "Resulullah dışında Ebû Bekir kadar topyekûn bir savaş için kararlı başka bir kimse görmedim. Ona durumu anlattığımızda âdeta şartlar onun aleyhinde değil de lehindeymiş gibi bir kararlılık içinde dinledi." Ona Benî Esed, Gatafân, Hevâzin ve Tay heyetleri geldi. Kudâa kabilesi de Zeyd'i karşıladı ve Zeyd onları Ebû Bekir'e götürdü. Medine'de toplandılar ve Müslümanların ileri gelenlerine misafir oldular. Resulullah'ın (sav.) vefatının onuncu gününden sonraydı. Bunlar namaz kılacaklarını ancak zekâttan muaf tutulmalarını istediler. Bu görüşlerinde emellerine ulaşmaları için onları misafir edenler de bu görüşlerini anlayışla karşıladılar. Abbâs hariç Müslümanların ileri gelenlerinin her biri onlardan birilerini misafir ettiler. Sonra Ebû Bekir'e giderek onların taleplerini ve ileri gelenlerin mutabık kaldıklarını bildirdiler. Ancak Ebû Bekir bu talepleri reddetti ve Resulullah'ın (sav.) aldığından başkasını kabul etmeyeceğini söyledi. Onlar da razı olmadılar. Ebû Bekir onları reddetti ve onlara bir gün ve bir gece mühlet verdi. Bunun üzerine süratle yurtlarına döndüler.

Serî bana Şuayb, Seyf, Haccâc ve Amr b. Şuayb'dan şöyle dediğini anlattı:

Resulullah (sav.) Veda haccı dönüşü Amr b. el-Âs'ı Ceyfer'e görevle göndermişti. Resulullah (sav.) vefat ettiğinde Amr, Umman'daydı. Dönünce Bahreyn'e uğradı ve Münzir b.

Sâvâ'nın ölüm döşeğinde olduğunu gördü. Münzir ona: "Bana yararı dokunacak mali bir tasarrufu tavsiye et," dedi. Amr ona: "Senden sonra senin için cari bir sadaka olarak kalacak bir gayrimenkulü sadaka olarak bırak," dedi. Münzir onun tavsiyesini yerine getirdi. Amr oradan ayrıldı ve Benî Temîm bölgesinden geçti. Oradan da Benî Âmir'e uğradı. Kurre b. Hübeyre'nin misafiri oldu. Kurre tereddüt içinde olduğundan bir adım ileri bir adım geri atıyordu. Havas dışında bütün Benî Âmir bu durumdaydı. Amr yoluna devam etti ve Medine'ye ulaştı. Kureyşliler etrafında toplandılar ve durum hakkında ona sorular sordular. Amr onlara: "İnsanlar Debâ'dan buraya kadar bir toplanma ve hazırlık içindedir," diye haber verdi. Bunun üzerine Amr'ın yanından ayrılarak dağıldılar ve gruplar hâlinde kendi aralarında konuşmaya başladılar. Ömer b. el-Hattâb da Amr'a hoş geldin demek için geldi. Gelirken [259] Amr'dan duyduklarını kendi aralarında konuşan bir gruba rast geldi. İçlerinde Osman, Ali, Talha, Zübeyr, Abdurrahman ve Sa'd vardı. Ömer yaklaşınca sustular. Ömer onlara: "Neden bahsediyorsunuz?" dedi. Onlar bir şey demediler. Ömer: "Neden söz ettiğinizi bilirim," dedi. Talha kızdı ve: "Ey İbnü'l-Hattâb! Sen bize gaybı bildiğini mi söylüyorsun?" dedi. Ömer: "Gaybı yalnız Allah bilir, ancak sanırım bu dinde karar kılmazlarsa Kureyş için Araplardan çok endişe ediyoruz, diyorsunuz," dedi. Onlar: "Doğru söyledin," dediler. Ömer: "Bundan endişe etmeyin. Vallahi ben sizin için Araplardan çok Araplar için sizden endişe ediyorum. Siz Kureyşliler bir deliğe sokulacak olursanız Araplar sizin izinizi takip edecekler. Onlar hakkında Allah'tan sakının," dedi. Ardından Amr'a gitti ona hoş geldin dedi ve oradan da Ebû Bekir'in yanına gitti.

Serî bana Şuayb, Seyf, Hişâm b. Urve ve babasından şöyle dediğini rivayet etti:

Resulullah (sav.) vefat ettikten sonra Umman'dan dönüş yolunda Kurre b. Hübeyre b. Seleme b. Kuşeyr'e misafir oldu. Kurre'nin etrafında Benî Âmir'den askerleri vardı. Kurre, Amr için hayvan kesti, ona izzet ve ikramda bulundu. Amr yola çıkmak istediğinde Kurre, Amr ile baş başa görüştü ve ona: "Ey Amr! Araplar aldığınız haraçtan dolayı sizden hoşnut değil.

Eğer onları bundan muaf tutarsanız size itaat edecek, sizi dinleyecektir. Aksi takdirde size itaat edeceklerini düşünmüyorum," dedi. Amr: "Ey Kurre! Kâfir mi oldun?" Benî Âmirliler de hazır bulunuyorlardı. Kurre; Benî Âmir, Amr'a itaat etmeyi açıkça reddetmesinler, Amr da onlara kötülük yapmaya yeltenmesin diye, mürtetlere tâbi olmayı açığa vurmak istemedi. Sizinle bizim aramızda bir buluşma zamanı ayarlayın," dedi. Amr ona: "Bizi Araplarla tehdit ve korkutmak mı istiyorsun? Senin varacağın yer annenin ziynet heybesi olsun! Vallahi seni atların ayakları altında çiğneteceğim," dedi. Ardından da Medine'ye döndü ve durumu Ebû Bekir'e ve Müslümanlara haber verdi.

İbn Humeyd bize Seleme'den naklen İbn İshâk'ın şöyle dediğini rivayet etti:

Hâlid, Benî Âmir'in meselesini çözüme kavuşturup onlar-
[260] dan biat aldıktan sonra Uyeyne b. Hısn ile Kurre b. Hübeyre'yi bağlayarak Ebû Bekir'e gönderdi. Ebû Bekir'in huzuruna varınca ona: "Ey Resulullah'ın halifesi! Ben Müslüman idim, buna Amr b. el-Âs da şahittir. Yolculuğunda bana uğradı. Ben ona izzet ve ikramda bulundum, ona yakınlık gösterdim ve onun emniyetini sağladım," dedi. Bunun üzerine Ebû Bekir, Amr b. el-Âs'ı çağırdı ve ona: "Bu adam hakkında ne biliyorsun?" dedi. Amr olayı anlattı ve söz sırası zekât konusuna gelince Kurre ona: "Allah razı olsun, yeter!" dedi. Amr: "Hayır, vallahi bütün söylediklerini ona aktaracağım," dedi ve bildiklerini anlattı. Ancak buna rağmen Ebû Bekir onu affetti ve can güvenliğini sağladı.

İbn Humeyd bize Seleme, Muhammed b. İshâk, Muhammed b. Talha b. Yezîd b. Rükâne ve Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe'den şöyle dediğini rivayet etti:

Uyeyne b. Hısn elleri bir iple boynuna bağlanmış olduğu hâlde Medineli gençler tarafından ellerindeki hurma dallarıyla dürtülerek: "Ey Allah düşmanı! İman ettikten sonra küfre mi döndün?" diye uyarıyorlardı. Adam: "Vallahi ben hiç Allah'a inanmamıştım," dedi. Ancak Ebû Bekir onu affetti ve can güvenliğini sağladı.

Serî bana Şuayb, Seyf ve Sehl b. Yûsuf'tan şöyle dediğini anlattı:

Müslümanlar Benî Esed'den bir adamı esir alarak onu el-Gamr'da bulunan Hâlid'e getirdiler. Adam Tuleyha'nın davetinden haberdardı. Hâlid ona: "Bize Tuleyha'dan bahset, size neler anlatıyor?" diye sordu. Adam: Onun tebliğ ettiği sözlerden biri şöyledir: "Güvercinlere ve yabani güvercinlere yemin olsun. Örümcek kuşuna ve uzun süre bir şey yemeyen örümcek kuşuna ant olsun. Sizden birkaç yıl önce oruç tuttuk. Ve bizim mülkümüz Irak ve Şam'a ulaşacaktır."

Serî bana Şuayb, Seyf ve Ebû Ya'kûb Saîd b. Ubeyd'den şöyle dediğini rivayet etti:

Gamr ehli Büzâha'ya sığındıkları zaman Tuleyha kalktı ve onlara şöyle dedi: "Bana kulpları olan bir değirmen yapmanız emredildi. Allah dilediğini ona atacaktır. Düşen ona düşecektir." Ardından da askerlerini seferber etti ve şöyle dedi: "Benî Nasr b. Kuayn'dan siyah atlı iki adam gönderin. Onlar size bir casus getirecekler." Benî Kuayn'dan iki atlı çıkıp Seleme ile öncü olarak gittiler.

Serî bize Şuayb, Seyf, Abdullah b. Saîd b. Sâbit b. el-Ciz' ve Abdurrahman b. Ka'b'dan naklen Büzâha vakasında bulunan Ensardan bir zattan şöyle dediğini rivayet etti:

Hâlid, Büzâha vakasında tek bir aile efradına dokunmadı. Benî Esed aileleri –Ebû Ya'kûb dedi: Miskab ve Felc arasında, Kayslı aileler ise Felc ve Vâsıt arasında– koruma altındaydı. Muharipleri kısa sürede hezimete uğradılar ve ailelerini koruma endişesiyle İslam'ı kabul ederek Hâlid'in davetine icabetle ondan aman aldılar. Tuleyha ise kaçtı ve Kelb diyarındaki dağlarda yerleşerek Müslüman oldu. Ebû Bekir vefat edinceye kadar burada ikamet etmeye devam etti. Nitekim Gatafân ve Esed'in Müslüman olduklarını haber alınca o da Müslüman oldu. Ebû Bekir'in emîrliği döneminde umre ziyareti için Mekke'ye giderken Medine'nin kenar mahallelerinden geçti. Bunun üzerine Ebû Bekir'e: "Tuleyha buradan geçiyor," denilince Ebû Bekir: "Ona ne yapabilirim? Bırakın gitsin. Allah onu İslam ile hidayete erdirmiştir," dedi. Tuleyha, Mekke'ye giderek umre ziyaretini yaptı. Ömer halife olunca ona biat etmek için geldi. Ömer ona: "Sen Ukkâşe ve Sâbit'in katilisin. Seni hiçbir zaman sevmeyeceğim," dedi. Tuleyha: "Ey Müminlerin

Emîri! Allah'ın elimle kendilerine ikramda bulunduğu ve beni elleriyle zelil etmediği iki adam için üzülme," dedi. Ömer onun biatini kabul etti. Ona: "Ey kandırıcı! Senin kehanetlerinden geriye ne kaldı? Bir veya iki körük üfürüşü," dedi. Sonra evine döndü ve Irak'a gidinceye kadar orada kaldı.

* * *

Hevâzin, Süleym ve Âmir Kabilelerinin Riddeti

Serî bize Şuayb ve Seyf'ten naklen Sehl ve Abdullah'ın şöyle dediklerini rivayet etti:

Benî Âmir'e gelince onlar bir adım ileri bir adım geri bir pozisyonda Esed ve Gatafân kabilelerinin ne yapacaklarını beklediler. Benî Âmir liderleri ve büyüklerinin yönetiminde
[262] mahsur kaldıklarında Kurre b. Hübeyre, Ka'b ve ona bağlı olan kesimlerin başında bulunuyordu. Alkame b. Ulâse ise Kilâb ve ona bağlı kesimlerin başındaydı. Alkame, Peygamber (sav.) zamanında Müslüman olmuş ve bilahare dinden ayrılmıştı. Tâif fethinden sonra da Şam'a gitmişti. Peygamber'in (sav.) vefatı üzerine de süratle Benî Ka'b'a geçti ve tereddüt içinde olduğu hâlde burada konakladı. Haber Ebû Bekir'e ulaşınca onun üzerine bir seriye gönderdi ve başına Ka'kâ' b. Amr'ı getirerek ona: "Ey Ka'kâ'! Alkame b. Ulâse üzerine git. Belki onu bana getirirsin veya öldürürsün. Bilesin ki yırtığın çaresi dikilmesidir. Elinden geleni yap," dedi. Ka'kâ' seriyenin başında yola çıktı ve Alkame'nin bulunduğu suya baskın yaptı. Neredeyse her zaman bineği üzerindeydi. Atıyla kaçtı ve kurtuldu. Onun ailesi ve aile fertleri teslim oldular. Ka'kâ' onun karısını, kızlarını ve orada ele geçirdiği erkekleri derdest etti. Onlar Müslüman olarak kendilerini emniyete aldılar. Ka'kâ' onları alıp Ebû Bekir'e götürdü. Onun evlatları ve eşi, Alkame ile işbirliği içinde olduklarını inkâr ederek, "Biz evin içindeydik, Alkame'nin yaptıklarında bizim günahımız nedir?" dediler. Bunun üzerine Ebû Bekir onları evlerine geri gönderdi. Ardından Alkame Müslüman oldu ve affedildi.[81]

81 Görülüyor ki insanları hoş görmek ve onları tekrar kabul etmek için şüpheli de olsa lehte olan her türlü iddia ve gerekçe değerlendirilmektedir. Bu reşit idare tarzının önemli bir göstergesidir (çev.).

Serî bize Şuayb, Seyf, Ebû Amr ve Ebû Damre'den naklen İbn Sîrîn'den aynı manada bir rivayet nakletti.

Büzâha ehlinin hezimete uğramasından sonra Benî Âmir geldi ve "Tekrar dine döneceğiz," dediler. Hâlid, Büzâha vakasına katılan Esed, Gatafân ve Tay'a koştuğu şartlarla Benî Âmir'in biatini kabul etti. Hâlid; Esed, Gatafân, Tay, Hevâzin ve Süleym'in riddet döneminde Müslümanları yakan, vücutlarını bozarak onlara haksızlık yaparak onları bertaraf edenleri teslim etmeleri şartıyla biatlerini kabul etti. Nitekim o suçluları ona teslim ettiler. Hâlid bunun üzerine biatlerini kabul etti. Ancak Kurre b. Hübeyre ve maiyetindeki bir grubun biatini kabul etmedi ve onları bağladı. Müslümanlara (yukarıda anlatılan eylemlerde bulunarak) tecavüzde bulunanlara misliyle muamele yaptı, ateşe verdi, onları taşlattı ve dağların tepesinden yuvarladı, kuyulara attı ve oklara hedef yaptı. Kurre'yi ve esirleri Ebû Bekir'e gön- [263]
derdi ve şöyle yazdı: "Benî Âmir yüz çevirdikten sonra döndü. Gözetleyip durduktan sonra İslam'a girdiler. Ben Müslümanlara tecavüz edenleri bana teslim etmedikleri sürece hiç kimsenin biatini ve sulh talebini kabul etmedim. Müslümanlara zulmedenleri bertaraf ettim. Kurre ve adamlarını sana gönderdim."

Serî bana Şuayb, Seyf, Ebû Amr ve Nâfi'den şöyle dediğini rivayet etti:

Ebû Bekir, Hâlid'e şöyle yazdı: "Allah'ın sana verdiği nimetler seni daha çok hayırlı işler yapmaya vesile olsun. İşlerinde Allah'tan sakın. Allah takva sahibi olan ve iyilik yapanlarla beraberdir. Allah'ın emirleri konusunda ciddiyeti elden bırakma ve bu konuda gevşek davranma. Müslümanları katledenleri ele geçirirsen muhakkak öldür ki başkası için ibret olsun. Sevdiğin de olsa Allah'a karşı gelen veya ona hasım olanların öldürülmesinde umumun maslahatı varsa onları bertaraf et." Bir ay boyunca Büzâha'da kaldı. Oradan uzaklaşıyor ve tekrar dönüyor ve o canileri bulmaya çalışıyordu. Kimileri yakıldı. Kimileri bağlandı, kimisi taşlandı, kimileri de dağların tepesinden yuvarlandı. Kurre ve adamları getirildiler. Onlara Uyeyne ve adamları gibi söylenmedi ve o tarzda muamele edilmedi. Zira onlar gibi değillerdi ve onların yaptığını yapmamışlardı.

Serî dedi: Şuayb bize Seyf'ten naklen Sehl ve Ebû Ya'kûb'un şöyle dediklerini rivayet etti:

Hezimete uğrayan Gatafânlılar Zafer beldesinde toplandılar. Burada Ümmü Zeml Selmâ bint Mâlik b. Huzeyfe b. Bedr bulunuyordu. Ümmü Ziml annesi Ümmü Kırfe bint Rebîa b. Fülân b. Bedr'e benzetiliyordu. Ümmü Kırfe, Mâlik b. Huzeyfe'nin eşiydi. Ondan Kırfe, Hakeme, Cürâşe, Zeml, Hasîn, Şerîk, Abd, Züfer, Muâviye, Hamele, Kays ve Lüey adında evlatları oldu. Hakeme, Uyeyne b. Hısn Medine hayvanlarına baskın yaptığında Resulullah (sav.) zamanında öldürüldü. Onu öldüren Ebû Katâde'ydi. Savaşta hezimete uğrayanlar Selmâ'nın yanında toplandılar. Annesi gibi bir izzet içindeydi. Ümmü Kırfe'nin devesi onun yanındaydı. Onun yanında toplandılar. Kendisi onları savaşmaya teşvik etti ve savaşmalarını istedi. İçlerinde mekik dokuyarak onları alabildiğine teşvik etti ve Hâlid'e karşı savaşmak için onları yönlendirdi. Bunun üzerine etrafında toplandılar ve savaşmak için cesaret buldular. Dağılmış olanlar her taraftan ona sığındılar. Kadın Ümmü Kırfe za-
[264] manında esir alınmış ve Âişe'nin hissesine düşmüştü. Ancak Âişe onu hürriyete kavuşturmuştu. Önceleri bazen Âişe'nin yanında bulunurken sonraları ailesinin yanına döndü. Resulullah (sav.) bir gün eşlerinin yanına girdi ve onlara: "Biriniz bir gün Hav'eb suyunun köpeklerini havlatacak," demişti. Selmâ dinden çıkınca yapacağını yaptı ve intikam almak için harekete geçti. Zafer ve Hav'eb beldeleri arasındaki bölgede bulunan hezimete uğramış Gatafân, Hevâzin, Süleym, Esed ve Tay gibi kabilelerden tazyik altında bulunanları etrafında toplamak üzere görevliler gönderdi. Suçlulardan intikam almak, zekâtı toplamak, insanları dine davet etmek ve onları iskân etmek için uğraşan Hâlid, bu faaliyetinden haberdar olunca gücü artan ve hareketi kök salan bu kadının üzerine giderek ona ve cemaatine saldırdı. Aralarında kıyasıya bir muharebe oldu. Selmâ annesinin devesi üzerinde, aynı gurur ve haşmette bulunuyordu. İçinde bulunduğu izzet dolayısıyla, "Kim onun devesini dürtse ona yüz deve vardır," diye söylenirdi. Bu vakada Câs –Ebû Ca'fer dedi: Câs, Ganem kabilesinin bir ko-

ludur.– Hâribe ve Ganem'den bazı ünlü aileler bertaraf edildi. Kâhil'den de bazı insanlar öldürüldü. Onların muharebesi çetindi. Nihayette bazı atlılar devenin etrafını sardılar ve ona isabet kaydedip onu öldürdüler. Devenin etrafındaki vuruşmada yüz adam öldürüldü. Hâlid fetih haberini bildirdi. Kurre'nin yirmi gün arkasından Medine'ye döndü.

Serî dedi: Şuayb Seyf'ten naklen Sehl ve Ebû Ya'kûb'un şöyle dediklerini rivayet etti: el-Civâ ve Nâir kısası şöyledir:

Fücâe İyâs b. Abd Yâleyl, Ebû Bekir'e gitti. Ona: "Bana silah ver ve riddet ehlinden kimi bertaraf etmek istersen bu konuda bana emir ver," dedi. Ebû Bekir ona silah verdi ve talimatını bildirdi. Ancak Fücâe, Ebû Bekir'in emrine muhalefet ederek silahını Müslümanlara yöneltti. Adam çıktı ve Civâ'da konakladı. Benî Şerîd'den Necbe b. Ebi'l-Meysâ'yı Müslümanlar üzerine gönderdi. Necbe, Süleym, Âmir ve Hevâzin'de ne kadar Müslüman varsa onlara baskınlar yaptı. Haber Ebû Bekir'e ulaşınca Tureyfe b. Hâciz'e talimatını göndererek adamlarını toplayıp Fücâe'nin üzerine gitmesini istedi. Ayrıca ona destek olmak üzere Abdullah b. Kays el-Câsî'yi de ona gönderdi. Tureyfe talimatı yerine getirdi ve ikili, birlikte üzerine gittiler. Fücâe onlardan kaçıp saklanmaya çalıştı. Ancak Civâ'da onunla karşılaştılar. Burada vuruştular. Necbe öldürüldü. Fücâe kaçtı. Tureyfe ona yetişti ve onu esir alarak Ebû Bekir'e gönderdi. Ebû Bekir emir vererek Medine namazgâhında ateş yakılmasını istedi. Çok miktarda odun ateşine bağlı olarak atılarak cezalandırıldı.[82]

Ebû Ca'fer dedi: İbn Humeyd ise Fücâe olayı hakkında bize Seleme, Muhammed b. İshâk ve Abdullah b. Ebî Bekir'den şöyle dediğini rivayet etti: [265]

Benî Süleym'den Fücâe, diye bilinen İyâs b. Abdullah b. Abd Yâleyl b. Umeyre b. Hufâf adında bir adam geldi. Ebû Bekir'e: "Ben Müslümanım. Mürtet olan kâfirlere karşı cihat etmek istiyorum. Bana binek ver ve yardımcı ol," dedi. Bunun

82 Ebû Bekir vefat etmeden önce "keşke yapmasaydım" dediği ve yaptığı için pişmanlık duyduğu üç davranış arasında bu hadiseyi de zikretmiştir (İbn Kuteybe, *el-İmâme ve's-Siyâse*). Bu adama misliyle muamele edilmişse bile insanların ateşte yakılarak öldürülmesi veya ateşle işkence yapılması İslam'da kesin olarak yasaklanmıştır (çev.).

üzerine Ebû Bekir ona binek ve silah verdi. Adam Müslüman ve mürtet kim olursa olsun insanlara saldırıp onların mallarını alıyordu ve karşı gelenleri de öldürüyordu. Onunla birlikte hareket eden Necbe b. Ebî Misâ adında Benî Şerîd'den bir adam vardı. Ebû Bekir bu adamın yaptıklarından haberdar olunca Tureyfe b. Hâciz'e: "Allah düşmanı Fücâe bana gelerek Müslüman olduğunu iddia etti ve mürtetlere karşı benden yardım istedi. Ben de ona binek verdim ve onu silahlandırdım. Ancak bana gelen kesin haberlerde Allah düşmanının ayırım yapmaksızın insanlara musallat olmakta, mallarını almakta ve ona boyun eğmeyenleri de öldürmektedir. Emrindeki Müslümanlarla üzerine git ve onu öldür ya da onu esir olarak bana getir," diye yazdı. Bunun üzerine Tureyfe b. Hâciz adamın üzerine gitti. İki taraf karşılaşınca önce aralarında karşılıklı ok atışması oldu ve bu sırada Necbe b. Ebi'l-Misâ atılan bir okla öldürüldü. Fücâe, Müslümanların savaşma azmini görünce Tureyfe'ye: "Vallahi sen emîrliğe benden daha layık değilsin. Sen de ben de Ebû Bekir'in emîrleriyiz," dedi. Tureyfe ona: "Eğer bunda samimiysen silahı bırak ve benimle gel Ebû Bekir'e birlikte gidelim," dedi. Fücâe, Tureyfe ile birlikte yola çıktılar. Ebû Bekir'in yanına varınca Ebû Bekir, Tureyfe b. Hâciz'e: "Onu götür ve ateşe at," diye emretti. Tureyfe onu çıkardı ve namaz meydanına götürdü. Burada bir ateş yaktı ve onu içine attı. Hufâf b. Nüdbe –Hufâf b. Umeyr– Fücâe'yi ve yaptıklarını şöyle dile getirdi:

Onula savaşmak için neden silahını elinden alıyorlar. Bu Allah indinde günahtır.

Ben onların dininden değilim ve onlardan da değilim. Şemam zirveye yürüyünceye kadar bu öyle olacaktır.

İbn Humeyd bize Seleme, İbn İshâk ve Abdullah b. Ebî Bekir'den şöyle dediğini rivayet etti: Süleym b. Mansûr'un bir kısmı dinden dönmüşlerdi. Bir kısmı da Ebû Bekir'in onların
[266] başına getirdiği Ma'n b. Hâciz adında Benî Hârise'den bir emîre bağlı olup İslam'da sebat ettiler. Hâlid b. Velîd, Tuleyha ve taraftarları üzerine gidince Ebû Bekir, Ma'n b. Hâciz'e yazarak Benî Süleym'den yanında duran ve İslam'da sebat eden adam-

larıyla birlikte Hâlid ile hareket etmesini emretti. Ma'n sefere çıkarken yerine kardeşi Tureyfe b. Hâciz'i vekil bıraktı. Benî Süleym'den riddet ehline katılanlar arasında Hansâ'nın oğlu Ebû Şecere b. Abdüluzzâ da vardı. Şu beyitleri dillendirmişti:

O hanım Mürâmir günü bizi sorsaydı, nitekim ondan ayrı düşseydim ben de onu soracaktım.

Benî Fihr ile karşılaşmıştık. Ayrılık sabahında o benim içimde bir arzuydu ve onu gerçekleştirdim.

Onlara karşı sabır ve sebat ederek vurmak için atımı sürdüm ve koyu kırmızı at kana boyandı.

Onu üzerine sürdüğüm zırhlıdan dönecek olsa onun yönünü tekrar düzeltip doğru istikamete yöneltirdim.

Ebû Şecere İslam'dan dönünce şu beyitleri dile getirdi:

Gönül meye olan aşk sarhoşluğundan uyandı ve ondan sarfınazar etti. O sevgili hakkında eleştirenlere kulak vererek basireti açıldı.

Cehaletin ve çocukluğun en düşük yönlendiricisi oldu. Nitekim onun bize olan sevgisi de öyle değişti.

Onlarla olan irtibat bağımız da bizi ona, onu da bize bağlayan ip de paramparça oluverdi.

Ey kavminin çokluğunu dile getirip duran! Senin onlardan payın zulme uğraman ve kahredilmedir.

Bizi insanlara sor; her kötü ve acı günde ister zırhlı ister zırhsız olarak karşılaştığımızda nasıl olduğumuzu sor.

Bize göz diken ve zarar vermeye yeltenene gemini vururuz. Savaşta da ölüm ıssız mekânlara çekilince hasımları vururuz.

Parlayan beyaz bir kılıç kırmızı bir renge bürünmüştür. Yanlarında siyah ve beyaz benekler görürsün.

Mızrağımı Hâlid'in birliğiyle kanla suladım. Dilerim ki ondan sonra da ömrüm uzun olsun.

Daha sonra Ebû Şecere Müslüman oldu ve diğer insanlar gibi dine döndü. Ömer b. el-Hattâb'ın halifeliği döneminde Medine'ye gitti.

İbn Humeyd bize Seleme, Muhammed b. İshâk, Abdurrahman b. Enes es-Sülemî ve kavminden bazı adamlardan naklen Serî bize Şuayb, Seyf'ten rivayetle [267]
Sehl, Ebû Ya'kûb ve Muhammed b. Merzûk'tan; Hişâm, Ebû Mihnef ve Abdurrahman b. Kays es-Sülemî'den şöyle anlattılar:

Ebû Şecere, Benî Kurayza'nın yüksek düzlüğünde devesini çöktürdü ve fakirlere zekât taksim ederken Ömer'e geldi ve ona: "Ey Müminlerin Emîri! Bana da ver. İhtiyacım var," dedi. Ömer ona: "Kimsin?" dedi. Adam: "Ebû Şecere b. Abdüluzzâ es-Sülemî," dedi. "Ebû Şecere mi? Ey Allah düşmanı! Sen değil misin ki:

Mızrağımı Hâlid'in birliğinden adamların kanıyla suladım. Dileğim ondan sonra da yaşamaktır.

Ardından da elindeki asasıyla tepesine vurmaya başladı. Ancak Ebû Şecere daha hızlı koşarak devesine gitti ve binerek süratle Şevrân bölgesini aşarak Benî Süleym yurduna döndü ve şu beyitleri dile getirdi:

Ebû Hafs bize cimri davranarak elindeki nimetten vermeyi esirgedi. Oysa her silkeleyen için ağaç yaprakları boldur.

Benim üzerime geldi de ona boyun eğdim. Benim istek ve arzuma da engel oldu.

Ebû Hafs ve şurtalarından korktum. Nitekim yaşlı adam bazen korkar ve zillete mahkûm olur.

Ardından yanı üzerinde çökmüş deveme yöneldim. O da kovulmuş gibiydi ve yiyecek yemi yoktu.

Onunla Şevrân bölgesinde kum tepeleri arasındaki yoldan geçtik. Geçerken devemin kıymetinin çok da farkında değildim

Ebân Dağının cilalı taşları ayaklarının etrafından sağa sola fırlamaktadır.

Karşısına geniş bir çöl çıkarsa ona meydan okur. Etine dolgundur ve onu hızlandırırsan rüzgâr gibi eser.

Arkası önüyle uyumlu hareket eder. Elleri serbestçe hareket eder ve boynu yukarıya doğru meyillidir.

* * *

Secâh

Benî Temîm ve Secâh bint el-Hâris b. Süveyd

Resulullah (sav.) vefat etmeden önce amillerini Benî Temîm'e göndermişti. Zibrikân b. Bedr, Ribâb'da görev yapı-
[268] yordu. Serî'nin Şuayb, Seyf, Sa'b b. Atıyye b. Bilâl, babası Bilâl ve Sehm b. Mincâb'dan rivayet ettiğine göre Avf ve Ebnâ'da,

Kays b. Âsım, Mukâis ve Butûn'da, Safvân b. Safvân ve Sebre b. Amr, Benî Amr'da (biri Behdâ, diğeri de Haddam diye adlandırılan iki Benî Temîm kabilesinde), Vekî' b. Mâlik ve Mâlik b. Nüveyre, Benî Hanzale'de (biri Benî Mâlik, diğeri de Benî Yerbû'da) amil olarak görev yapıyorlardı. Safvân, Peygamber'in (sav.) vefat ettiğini haber alınca Benî Amr bölgesinde kendi sorumluluk bölgesiyle Sebre b. Amr'ın sorumluluk bölgesinden tahsil ettiği zekât mallarını Ebû Bekir'e götürdü. Sebre ise kavminin başına gelebilecek istenmeyen bir durum için yerinde kaldı. Kays ise Zibrikân'ın ne yapacağını beklemeye başladı. Zira Zibrikân onu eleştiriyor ve ona nezaketle muamele etmiyordu. Hatta Kays, Zibrikân'ın geç kaldığını görünce İbn Ukliyye'nin başımıza getirdiğinden vay hâlimize! Ebû Bekir'e zekât mallarını götürsem Kays zekât hayvanlarını Benî Sa'd'da kesecek ve beni onların gözünde karalayacak. Bu hayvanları Benî Sa'd'da kesecek olsam, o Ebû Bekir'e gidecek ve beni onun gözünde karalayacak. Bu sebeple Kays, zekât mallarını Mukâis ve Butûn bölgesinde dağıtmaya karar verdi ve nitekim de öyle yaptı. Bunun üzerine Zibrikân, zekât konusunda Safvân'a uydu ve Ribâb, Avf ve Ebnâ zekâtını Medine'ye götürdü. Kays'ın aleyhine de şu beyti söylüyordu:

> *Resulün hakkı olan deve sürüsü hususunda görevimi ifa ettim. Oysa diğer görevliler sorumlulukları altındaki bölgeden tek bir deve göndermediler.*

İnsanlar sorumlulukta sıyrıldılar. Kötülük başladı ve insanlar birbirleriyle uğraşmaya yeltendiler. Kays de nedamet gösterdi. Alâ b. el-Hadramî ona gidince zekâtı çıkardı ve onu zekât mallarıyla karşıladı ve onunla çıktı. Bu konuda da şu beyti söyledi:

> *Emanetlerle ilgili beyanlar onlara iletilince benden de Kureyş'e bir mesaj götürün.*

Avf ve Ebnâ, Butûn ile; Ribâb, Mukâis ile; Haddam, Mâlik ile; Behdâ, Yerbû' ile meşgul oldu. Haddam'da Sebre b. Amr görevli idi. O Safvân ile farklı bölgelerde görev yapmaktaydılar. Husayn b. Niyâr, Behdâ'da ve Ribâb'da; Abdullah b. Safvân, Dabbe'de; İsmet b. Ebeyr, Abdi Menât'ta; Benî Ganem el- [269]

Cüşmî'den Avf b. el-Bilâd b. Hâlid, Avf ve Ebnâ üzerinde; Si'r b. Hufâf, Butûn'da görevli bulunuyorlardı. Sümâme b. Üsâl'e Benî Temîm'den destek geliyordu. Aralarında husumetler ortaya çıkınca aşiretlerine döndüler. Bu durum Sümâme b. Üsâl'e zarar verdi. Bunun üzerine İkrime ona gitti ve ona destek verdi. Ancak pek bir şey yapmadı. Benî Temîm diyarında durum böyleyken ve insanlar birbirleriyle uğraşırken Müslüman olanları bekle gör pozisyonuna geçen ve tereddüt içinde hareket ederek şüphe içinde olanlar karşısında dururken beklenmedik bir şekilde Secâh bint el-Hâris, el-Cezîre'den çıkıp onların üzerine geldi. Secâh ona bağlı olanlarla Benî Tağlib'de Rebîa kabilelerini yönetiyordu. Benî Tağlib'de Hüzeyl b. İmrân, Nemir'de Akke b. Hilâl, İyâd'da Vetâd b. Fülân, Şeybân'da Selîl b. Kays onunla hareket ediyorlardı. Böylece ihtilaf içinde olan, birbirleriyle uğraşan Müslümanlar daha vahim bir olay olan bu hadiseyle karşı karşıya kaldılar. Afîf b. Münzir bu tabloyu beyitlerinde şöyle tasvir etmiştir:

Benî Temîm'in büyüklerinin başına gelenlerle ilgili yayılan haberler sana ulaşmadı mı?

Onların büyüklerinden nice adamlar kötü duruma düştüler. Oysa onlar asil ve güçlü insanlardı.

Onların güzel bir muhit ve mekânları varken onları ıssız mekân ve çadırlara sürdüler.

Secâh bint el-Hâris b. Süveyd b. Ukfân ve Ukfânoğulları Benî Tağlib'deydiler. Resulullah (sav.) vefat ettikten sonra Secâh, Benî Tağlib'de peygamberlik iddiasında bulundu. Hüzeyl Hristiyanlığı bırakarak Secâh'a icabet etti. Ona uyan reislerle Ebû Bekir ile savaşmayı düşünüyordu. Hazn'a varınca Mâlik b. Nüveyre ile yazışarak aralarında saldırmazlık mutabakatı olmasını istedi. Mâlik ona icabet etti ve saldırmasına engel oldu ve onu Benî Temîm'den bazı kabilelere yönlendirdi. Secâh: "Evet, sen istediğine yönelebilirsin. Ben Benî Yerbû'dan bir kadınım. Mesele mülk meselesi ise o size aittir," dedi. Kadın bu kez de Mâlik b. Hanzale'ye haber göndererek onunla saldırmazlık mutabakatı teklifinde bulundu. Bunun üzerine Utârid b. Hâcib ve Benî Mâlik'in büyükleri yurtlarından kaça-

rak Benî Anber'de Sebre b. Amr'a sığındılar. Zira Vekî'in yaptı- [270]
ğına kızmışlardı. Benî Yerbû'dan onlar gibi düşünenler de Mâlik'in yaptıklarına kızarak yerlerini terk ettiler Benî Mâlik'e ve Benî Mâzin'de Husayn b. Niyâr'a sığındılar. Secâh'ın elçileri saldırmazlık talebiyle Benî Mâlik'e gidince Vekî' davete icabet etti. Böylece Vekî', Mâlik ve Secâh saldırmazlık mutabakatıyla birlik oldular ve Müslümanlarla savaşmaya karar verdiler. Bunlar "Kimden başlayalım? Haddam, Behdâ, Avf, Ebnâ ve Ribâb'dan hangisine saldıralım?" diye kendi aralarında konuştular. Kays'ı tereddüt içinde gördüklerinden ona saldırmayı düşünmediler ve onu kazanabileceklerini umdular. Secâh: "Süvarileri hazırlayın, ganimet ve talana hazır olun ve Ribâb'a saldırın. Zira önünüzde bir engel yoktur," dedi.

Ravi dedi: Secâh, kuyulara yönelerek orada konakladı. Taraftarlarına: "Dehnâ Çölü, Benî Temîm'in 'Hicazı'dır. Ribâb zorda kaldığı zaman Decânî ve Dehânî'ye sığınmaktan geri durmaz. Onun için bazılarınız oralarda konuşlansın," dedi. Bunun üzerine Cefûl –Mâlik b. Nüveyre–, Decânî'ye gitti ve orada konuşlandı. Ribâb kabilesi durumu haber alınca (müttefikleri) Dabbe ve Abdi Menât ile toplandılar. Vekî' ve Bişr, Benî Dabbe'den Benî Bekr ile Sa'lebe b. Sa'd b. Dabbe Akka ile Abdi Menât ise Hüzeyl ile karşılaşmayı üstlendi. Vekî' ve Bişr Benî Dabbe'den Benî Bekr ile karşılaştılar. Karşılaşmada Dabbe karşısında hezimete uğradılar. Semâa, Vekî' ve Ka'kâ' esir düştüler. Çok sayıda can kayıpları oldu. Bunun üzerine Kays b. Âsım pişmanlık ifadesi olarak şu beyitleri dillendirdi:

Semâa savaşa girişti̇ğinde sanki ona şahit olmadın. Ka'kâ' da sevinemedi. Vekî' hayal kırıklığına uğradı.

Dabbe'ye kerhen yandaşlık ettiğini gördüm. Hem de her iki yanındaki elim yara izlerine rağmen.

Esirleri serbest bırakmak bir ahmaklıktı. Saharât'a yönelikti. Hepsinin durumu aynı idi.

Secâh, Hüzeyl ve Akka Benî Bekr'i mütarekeye yönlendirdiler. Akka da Bişr'in dayısıydı. Secâh onlara, Ribâb'ı öldürün. Sonra sizinle sulh yapıp esirlerini serbest bırakacaklar. Siz de onlara kanlarının diyetini vereceksiniz. Onların görüşlerinin

[271] akıbetini başkaları takdir edecekler. Neticede Dabbe onların esirlerini serbest bıraktı. Onlar da maktullerinin diyetini ödediler ve yurtlarını terk ettiler. Bunun üzerine Kays, Dabbe'ye gıpta eden ve hasımlarını kınayan ifadeler kullandı. Ancak hiçbir Amrî, Sa'dî veya Ribbî Secâh'ın emrine girmedi. Onlar da bunların içinde yalnızca Kays'ı gözlerine kestirmişlerdi. Ancak o da Dabbe'ye gıptayla bakmaya başlamış ve eski tavırlarından pişmanlık duymuştu. Hanzale'den de Mâlik ve Vekî'den başka kimse onlara uymadı. Bu da birbirlerine yardım etmek üzere kendi aralarında işbirliği içinde olmayı taahhüt etmekten ibaretti. Asam et-Teymî bu konuda şöyle dedi:

Tağlib'in kız kardeşi bize geldi de kavmimizin ileri gelenlerinden bazılarını küçümseyerek bertaraf etti.

İçimizde ahmakça bir daveti yaymaya kalktı. Oysa o başka kabilelere mensuptu.

Onları biz küçümsemek istemezdik. O da bize gelindiğinde Müslüman olacak değildi.

Bilesiniz ki hayalleriniz ahmakçaydı ve bize karşı süvarileri topladığınız bir akşam vaktinde bu hayaller kaybolup gitti.

Ravi dedi: Ardından Secâh el-Cezîre askerleriyle yola çıktı ve Nibâc'e ulaşınca Evs b. Huzeyme el-Hüceymî etrafında toplanan Benî Amrlılarla onlara baskın yaptı ve Hüzeyl'i esir aldı. Onu Benî Mâzin ve Benî Vebr'den Nâşire adında bir kişi tarafından esir alındı. Akka da esir edildi. Onu da Abde el-Hüceymî esir aldı. İki taraf karşılıklı olarak esirleri iade etmek, yurtlarından çekilmek ve topraklarından geçmemek üzere mütareke yaptılar. Mütareke şartlarına uydular. Secâh geri püskürtüldü. Secâh ile Hüzeyl ve Akka'dan çekilip gitmeleri ve geri çekilmeleri haricinde topraklarını bir geçiş güzergâhı hâline getirmemeleri hususunda taahhüt aldılar. Bu taahhüde vefa gösterdiler. Ancak Hüzeyl, Mâzinlilere karşı içinde hep bir garaz taşımıştır. Osman b. Affân öldürülünce bir grup kurdu ve üzerinde Benî Mâzin'in bulunduğu Sefâr'a saldırdı. Benî Mâzin, Hüzeyl'i öldürdüler ve onu Sefâr'a attılar.

Hüzeyl ve Akka, Secâh'a dönünce el-Cezîre ehlinin ileri gelenleri yanında toplandılar ve ona: "Bize ne emredeceksin?

Mâlik ve Vekî' kavimleriyle antlaştılar. Onlar bize yardım etmeyecek ve bize topraklarından geçmeye izin vermeyecekler. Onlarla bu konuda ahdimiz var," dediler. Secâh: "Yemâme üzerine gideceksiniz," dedi. Onlar: "Yemâme ehlinin şevkesi çetindir. Müseylime de güçlenmiştir," dedilerse de Secâh: "İs- [272]
tikamet Yemâme! Güvercin gibi kanatlanın. Bu kararlılık gazasıdır. Ondan sonra size kınama yoktur," dedi. Secâh, Benî Hanîfe'ye saldırdı. Müseylime olayı haber alınca endişe etti ve Secâh ile meşgul olursa Sümâme veya Şürahbîl b. Hasene ya da onların etrafında bulunan kabilelerin Hicr bölgesine hâkim olmasından korktu. Bu nedenle Müseylime, Secâh'a hediyeler gönderdi ve ona haber göndererek yanına gitmek için kendisine aman vermesini istedi. Asker Emvah bölgesinde konakladı. Secâh ona izin ve aman verdi. Müseylime, Benî Hanîfe'den kırk kişilik bir heyetle Secâh'a gitti. Secâh Hristiyanlığa vâkıf bir kadındı. Zira Tağlib Hristiyanlarından bu konuda gerekli malumatı almıştı. Müseylime: "Memleketin yarısı bizimdir. Adil davransaydı yarısı da Kureyş'in olacaktı. Allah, Kureyş'in elinden çıkanı sana bağışladı. Ona razı olsaydı onun olacaktı," dedi. Secâh: "O yarıyı ancak (yeni inanca) meyledenler kazanacaktır. Yarıyı balıkların pulları gibi dizilmiş süvarilere teslim et," dedi. Müseylime: "Allah, sözünü duyanı duydu. Hayrı dilerse Allah ona hayrı sevdirsin. Onun hâli daima onu sevindirecek şekilde daim olsun. Rabbiniz sizi gördü ve size rahmetini esirgemedi. Sizi yalnızlıktan korudu ve din gününde sizi kurtardı. Hayırlı bir topluluğun namazlarıyla sizi bizim için diriltti. Ne şaki ne de günahkâr olmayan, bulut ve yağmurları yaratan Ulu Rabbiniz için geceyi ihya eden ve gündüz oruç tutan bir topluluk!"

Müseylime şöyle devam etti: "Yüzlerinin güzelleştiğini, tenlerinin berraklaştığını ve ellerinin yumuşadığını görünce onlara: Kadınlarla birlikte olmayın, şarap içmeyin. Siz hayırlı bir topluluksunuz. Bir gün oruç tutar bir gün de infak edersiniz. Allah'ın şanı ne yücedir! Hayat başladığı zaman nasıl hayat bulursunuz ve göğün Rabbine yükselirsiniz. Yaptığınız bir hardal tanesi kadar olsa kalplerdekini bilen onu görür ve insanlar yaptıkları kötülükten dolayı helak olur."

Müseylime'nin onlar için koyduğu kurallardan biri de şuy-
[273] du: Kimin bir erkek çocuğu olursa o çocuk ölmeden kadınlara yaklaşmayacak. O çocuk ölürse ancak bir erkek çocuğuna sahip olmak için kadınlarla birlikte olur. Erkek çocuğu olunca da kadınlara yaklaşmaktan imtina eder. Böylece o, erkek çocuğu olana kadınlara yaklaşmayı yasaklamıştı.

* * *

Ebû Ca'fer dedi: Seyf dışındaki ravilerle bu rivayeti kendisinden naklettiğimiz raviler şöyle naklederler: Secâh, Müseylime'ye gidince Müseylime kaleyi kapattı. Secâh ona "İn," dediğinde Müseylime ona: "Adamlarını yanından uzaklaştır," dedi. Secâh adamlarını uzaklaştırınca Müseylime kendi adamlarına: "Onun için bir kubbe çadır kurun ve onu içine alın, belki cinsel arzuları uyanır," dedi. Adamlar Müseylime'nin emrini yerine getirdiler. Secâh, çadıra girince Müseylime de kaleden indi ve: "Burada on orada da on adam dursun," dedi. Sonra kadınla sohbet etmeye başladı. Ona: "Sana neler vahyedildi?" Secâh: "Söze kadınlar başlamaz. Sen söyle sana neler vahyedildi?" diye sordu. Müseylime şöyle dedi: "Rabbinin hamile kadına neler yaptığını görmedin mi? Onun karnından hareket eden bir cenin çıkardı," dedi. Secâh: "Başka neler vahyetti?" dedi. Müseylime, Allah bana şöyle vahyetti: "Allah kadınları tenasül uzuvlarıyla yarattı. Erkekleri de onlar için eşler olarak yarattı. Onlarla birleşiriz ve emelimize ulaştıktan sonra çekiliriz. Bunun sonucu bizim için yavrular üretirler." Bunun üzerine Secâh: "Şahitlik ederim ki sen peygambersin," dedi. Müseylime ona: "Seninle evlenmemize ne dersin? Böylece benim ve senin kavminle Araplara hâkim olacağım," dedi. Secâh: "Olur," dedi. Müseylime şu beyitleri dile getirdi:

Senin için yatak hazırlandı. Kalk da birlikte olalım.

Dilersen evde dilersen de yatak odasında.

Dilersen yatarak dilersen de dört dayanaklı olarak.

Dilersen üçte ikisini kullanarak, dilersen de bütünüyle.

[274] Secâh: "Bütünüyle," dedi. Müseylime: "Bana da öyle vahyedildi," dedi. Secâh, üç gün Müseylime ile birlikte kaldı. Ar-

dından kavmine gitti. Ona: "Sende neler var?" dediler. Secâh: "Onu hak üzere buldum ve ona uydum," dedi. Onlar: "Sana mehir verdi mi?" diye sordular. Secâh: "Hayır," dedi. Onlar: "Ona dön. Senin gibi bir kadın mehirsiz ailesine dönmesi normal değildir," dediler. Bunun üzerine geri döndü. Müseylime onu görünce kaleyi kapattı ve ona: "Ne istiyorsun?" dedi. Secâh: "Bana mehir ver," dedi. Müseylime: "Çağırıcın kim?" diye sordu. Secâh: "Şebes b. Rib'î er-Riyâhî," dedi. Müseylime: "Bana gelsin," dedi. Şebes gelince ona: "Kavmine duyur ve de ki: Resulullah Müseylime b. Habîb, Muhammed'in size farz kıldığı namazlardan yatsı ve sabah namazını kaldırdı," dedi.

Ravi dedi: Secâh'ın adamları arasında Zibrikân b. Bedr, Utârid b. Hâcib ve benzerleri vardı.

el-Kelbî'nin anlattığına göre Benî Temîm'in yaşlıları kendisine şöyle anlatmışlardır: Çölde bulunan Benî Temîm'in büyük çoğunluğu sabah ve yatsı namazlarını kılmazlar. Secâh aralarında Zibrikân, Utârid b. Hâcib, Amr b. el-Ehtem, Gaylân b. Hareşe ve Şebes b. Rib'î'nin de bulunduğu adamlarıyla çıktı. Utârid b. Hâcib şöyle dedi:

Peygamberimiz bir kadındır. Onun etrafında döneriz. Başkalarının peygamberleri ise erkektir.

Hakîm b. Ayyâş el-A'ver el-Kelbî, Secâh'tan dolayı Mudar'ı ayıplayarak Rebîa'dan şöyle söz etmektedir:

Size, hâkim olan bir din ve bir mushaf hâlinde yazılı ayetlerle geldiler.

* * *

Söz sırası Seyf'in rivayetine geldi. Müseylime, Yemâme [275]
vergilerinin yarısını kendisine vermek üzere Secâh ile anlaştı. Ancak Secâh, ertesi yılın haracını da peşinen kendisine ödenmesini istedi. Müseylime kabul etti ve senin için haracı toplayacak birilerini bırak ve senenin vergilerinin yarısını alıp git," dedi. Müseylime vergilerin yarısını ona verdi. Secâh bunu alarak el-Cezîre'ye gitti. Haracın diğer yarısını teslim almak üzere Hüzeyl, Akka ve Ziyâd'ı vekil olarak bıraktı. Ancak Hâlid b. Velîd'in yaklaşması üzerine dağılc ılar. Secâh, Benî Tağlib'de

kalmaya devam etti. Nihayet Muâviye, "Cemaat" yılında onları Irak'a nakletti. Nitekim Muâviye, Ali'nin (as.) vefatından sonra Irak halkı halifeliğinde ittifak edince Ali için Kûfe'ye yerleşenleri başka yerlere naklediyor ve Şam, Basra ve el-Cezîre'den olan adamlarını onların yerine yerleştiriyordu. Bunlara yer değiştirenler anlamında "Nevâkil" adı verilmişti. Bu bağlamda Ka'kâ' b. Amr'ı Kûfe'den çıkarıp Filistin'de Îliyâ'ya yerleştirdi. Ona Benî Ukfân'ın evlerine yerleşmesini istedi ve yerlerini de Benî Temîm'e verdi. Böylece Benî Temîm'i el-Cezîre'den Kûfe'ye taşıdı ve onları Ka'kâ' ve Benî Ümeyye'nin evlerine yerleştirdi. Secâh da onlarla geldi ve güzel bir İslami yaşam sürdü. Zibrikân ve Akra', Ebû Bekir'e giderek: "Bize Bahreyn haracını ver, biz de sana kavmimizden hiç kimsenin dönmeyeceğine dair teminat verelim," dediler. Ebû Bekir tekliflerini kabul etti ve bu konuda onlara bir yazı yazdı. Aralarında gidip gelen Talha b. Ubeydullah idi. Bu antlaşmaya, aralarında Ömer'in de bulunduğu bazı şahitler tanıklık etti. Ömer kendisine yazı getirilip de okuyunca tanıklık etmedi ve: "Vallahi bunda onur yoktur," dedi ve yazıyı silerek yırttı. Talha buna kızdı ve Ebû Bekir'e giderek: "Emîr sen misin yoksa Ömer midir?" dedi. Ebû Bekir: "Ömer'dir. Ancak itaat banadır," dedi. Bunun üzerine Talha sustu.

Zibrikân ve Akra', Hâlid ile birlikte Yemâme dâhil bütün vakalarda bulundular. Ardından Akra' yanında Şürahbîl olduğu hâlde Dûme'ye gitti.

* * *

[276] **el-Bütâh**

Serî b. Yahyâ bana Şuayb, Seyf ve Sa'b b. Atıyye b. Bilâl'den naklen şöyle dediğini yazdı:

Secâh el-Cezîre'ye gidince Mâlik b. Nüveyre davranışlarından dolayı pişman oldu ve tavrından vazgeçti. Vekî' ve Semâa da yaptıklarının çirkin bir şey olduğunu anladılar ve güzel bir dönüşte bulundular. Kibre kapılmadılar ve zekâtlarını çıkararak Hâlid'i onlarla karşıladılar. Hâlid onlara: "Sizi bu insanlarla mütareke yapmaya sevk eden nedir?" dedi. Onlar: "Benî

Dabbe'den öcümüzü almak istiyorduk. Kaldı ki geçtiğimiz günlerde insanlar birbirlerine karşı fırsat kolluyorlardı ve birbirleriyle uğraşıyorlardı," dediler. Vekî' bu konuyu şu beyitlerle ifade etti:

Parmaklar beni gösterse bile sanmayın ki ben dönmüş veya reddedilmiştim.

Ben Mâlikilerin çoğunu savundum ve tuzaklar beni sıkıntıya sevk edinceye kadar bunu gözettim.

Hâlid sancağıyla bize gelince emanetler Bütâh'ta ona götürüldü.

Artık Benî Hanzale'de Mâlik b. Nüveyre'nin yaptıkları ve Bütâh'ta etrafında toplananlar dışında arzu edilmeyen bir şey kalmamıştı. Mâlik bir şaşkınlık ve tereddüt içindeydi.

Serî bana Şuayb, Seyf, Sehl, Kâsım ve Amr b. Şuayb'dan naklen şöyle yazdı:

Hâlid harekâta devam etmek isteyince Zafer'den ayrıldı. Nitekim Esed, Gatafân, Tay ve Hevâzin'deki meseleleri hallettikten sonra Mâlik b. Nüveyre'nin hâkimiyetindeki Bütâh üzerine gitti. Tereddüt içindeydi. Ensar da Hâlid'in hareketi karşısında tereddüt ettiler ve Halife'nin talimatına aykırı olduğu gerekçesiyle harekâta katılmaktan imtina ettiler. Onlar: "Halife bize Büzâha'nın işlerini yoluna koyduktan ve bölgeyi asilerden temizledikten sonra durmamızı ve talimatını beklememizi söyledi," dediler. Hâlid şöyle dedi: "Halife size böyle emrettiyse bana da harekâtı sürdürmemi istedi. Emîr benim ve bilgiler bana gelmektedir. Bana Halife'den mektup veya talimat gelmediyse de durum budur. Bazen bir fırsat ele geçirecek olsam o fırsatı kaçırmamak için durumu ona bildirmeden o fırsatı değerlendiririm. Eğer bize talimat vermediği bir ko- [277]
nuda bir durumla karşılaşsak içinde bulunduğumuz şartları değerlendirecek ve en uygun tercihte bulunacak ve bu doğrultuda hareket edeceğiz. Mâlik b. Nüveyre karşımızda bulunuyor. Ben maiyetimdeki Muhacirler ve onlara tâbi olanlarla birlikte Mâlik'in üzerine gideceğim. Sizi harekâta katılmaya mecbur etmiyorum." Hâlid harekâta devam etti. Ensar pişman oldular ve birbirlerine burukluklarını ifade ederek "Netice hayırlı olursa ondan mahrum kalacaksınız. Başlarına bir kö-

tülük gelirse insanlar sizden yüz çevirecekler," diye birbirlerini uyardılar. Bunun üzerine Hâlid'e katılmaya karar verdiler. Bunun için ona bir elçi gönderdiler. Hâlid onları bekledi. Ona yetişince Hâlid yürüyüşüne devam ederek Bütâh'a kadar gitti. Ancak orada kimseyi bulamadı.

Ebû Ca'fer dedi: Serî b. Yahyâ'nın bana Şuayb b. İbrâhim, Seyf b. Ömer, Huzeyme b. Şecere el-Ukfânî, Osman b. Süveyd ve Süveyd b. Müs'ibe er-Reyhânî'den naklen yazdığına göre

Hâlid b. Velîd, Bütâh'a gitti ve orada kimseyi bulamadı. Mâlik'in insanları evlerine gönderdiğini ve tereddüde düşünce toplanmamalarını isteyerek onlara: "Ey Benî Yerbû'! Bizi dine davet ettiklerinde emirlerimize karşı gelmiştik. İnsanlar da bizi bu işte geriye adım attırdılar. Bu hareketimizde muvaffak olamadık ve başaramadık. Durumu gözden geçirdim ve gördüm ki siyaset gütmeksizin işleri yoluna girdi. Bu durum insanların siyasetiyle yola girmiş değildir. Sakın işleri yoluna giren bu kavme karşı gelmeyin. Artık evlerinize dönün ve bu dinin yolunu takip edin," dedi. Bunun üzerine insanlar evlerine döndüler. Mâlik de evine döndü. Hâlid, Bütâh'a varınca etrafa seriyeler gönderdi ve onlardan insanları İslam'a davet etmelerini, itaat etmeyenleri yakalayıp kendisine getirmelerini istedi. Bundan imtina edenleri de öldürmelerini emretti. Nitekim Ebû Bekir şu tavsiyede bulunmuştu: "Bir yere vardığınızda orada ezan okuyun ve namaz için kamet getirin. Onlar da ezan ve kametle karşılık verirlerse onlara dokunmayın. Aksi takdirde onları yakmak da dâhil dilediğiniz şekilde
[278] öldürün. Davetinize icabet ederlerse onları sorgulayın. Zekât vermeyi kabul ederlerse onları kabul edin. Aksi takdirde tek bir kelime söylemeden onlara baskın yapın." Süvariler Mâlik b. Nüveyre'yi Benî Sa'lebe b. Yerbû'dan oluşan ve içinde Âsım, Ubeyd, Arîn ve Ca'fer'in bulunduğu bir grupla birlikte Hâlid'e getirdiler. İçinde Ebû Katâde'nin bulunduğu seriyedekiler onlar hakkında farklı şekilde tanıklık ettiler. Ebû Katâde dâhil bazıları bunların ezan okuduklarına, kamet getirdiklerine ve namaz kıldıklarına şahitlik ettiler. Bu konuda farklı ifadeler ortaya çıkınca Hâlid onları hapse attı. Soğuk bir geceydi. So-

ğuğuna dayanılmaz bir gece. Soğuk her geçen saatte şiddetini artırıyordu. Hâlid bir çağırıcıya emir vererek "Esirlerinizi sıcak tutun!" diye seslenmesini istedi. Kullanılan ifade Kinâne lehçesinde öldürmek anlamına gelse de diğer lehçelerde ısıtmak anlamına gelmekteydi. Lehçelerinde öldürmek anlamına geldiği için öldürülmelerinin emredildiğini sanarak onları öldürdüler. Dırâr b. el-Ezver, Mâlik'i öldürdü. Hâlid çığlık seslerini duyunca çıktı; ancak onların işlerini bitirmişlerdi. Hâlid: "Allah'ın takdiridir," dedi.

Müslümanlar bu konuda ihtilafa düştüler. Ebû Katâde, Hâlid'e: "Bu, senin işindir," dedi. Hâlid onu azarladı. Ebû Katâde kızdı ve ayrılarak Ebû Bekir'e gitti. Ebû Bekir de ona kızdı. Ömer onun için ricada bulundu; ancak Ebû Bekir onun seriyesine dönmesinde ısrar etti. Ebû Katâde döndü ve Hâlid ile birlikte Medine'ye döndü. Hâlid, Ümmü Temîm bint Minhâl ile nikâhlandı ve onunla zifafa girmek için iddet müddetinin bitmesini bekledi. Nitekim Araplar savaşta kadınlarla evlenmeyi hoş karşılamaz ve bu davranışı ayıplarlardı. Ömer, Ebû Bekir'e, Hâlid'in gayrimeşru olarak kan akıttığını söyleyerek bu doğru ise ona kısas uygulamasını istedi. Ömer bu konuda ısrarlı olunca –amil ve yetkili memurlarına kısas uygulamayan– Ebû Bekir: "Ey Ömer! Hâlid olayı yorumladı ve hata etti. Artık Hâlid hakkında konuşmaktan vazgeç," dedi. Ebû Bekir Mâlik'in diyetini ödedi ve Hâlid'e yazarak Medine'ye dönmesini emretti. Hâlid döndü ve olayı ona anlattı. Ebû Bekir mazeretini kabul etse de Arapların ayıp saydığı savaşta evlenmesi hususunda onu şiddetle kınadı. [279]

Serî bana Şuayb, Seyf, Hişâm b. Urve ve babasından şöyle dediğini yazdı:

Seriyeden bir grup, Mâlik b. Nüveyre ve adamlarının ezan okuduklarına, kamet getirdiklerine ve namaz kıldıklarına dair şahitlik yaparken seriyenin bir kısım mensupları bunların gerçekleşmediğini söylediler. Bunun üzerine Mâlik ve adamları öldürüldüler. Mâlik'in kardeşi Mütemmim b. Nüveyre, Ebû Bekir'e gelerek kardeşinin diyetini ve esirlerinin serbest bırakılmasını istedi. Bunun üzerine Ebû Bekir, Hâlid'e

yazarak esirlerin serbest bırakılmasını emretti. Ömer, Ebû Bekir'den Hâlid'in azledilmesini ısrarla istedi ve haksız yere kan akıttığını söyledi. Ebû Bekir: "Hayır, ey Ömer! Allah'ın kâfirlere musallat ettiği bir kılıcı kötüleyecek değilim," dedi.

Serî bana Şuayb, Seyf, Huzeyme, Osman ve Süveyd'den şöyle dediğini yazdı:

Mâlik b. Nüveyre sık ve gür saçlıydı. Asker onların kafalarını tencerelerin altına koyarak ocaklık taşı yerine kullandılar. Mâlik'in kafası hariç hepsinin kafalarının teni ateşten yanmıştı. Mâlik ise tenceredeki yemek piştiği hâlde, saçının sık ve gür oluşundan yanmamıştı.

Mütemmim, Mâlik'in şeklini ve şemailini, ince yapılı olduğunu dile getirdi. Ömer, Resulullah'a geldiğinde Mâlik'i görmüştü. Ömer: "Ey Mütemmim! Mâlik galiba şöyle şöyle idi," diye söyleyince Mütemmim: "Evet, bahsettiğim kişi öyleydi," dedi.

İbn Humeyd bize Seleme, Muhammed b. İshâk ve Talha b. Abdullah b. Abdurrahman b. Ebû Bekir es-Sıddîk'ten naklen şöyle anlattı:

Bir yerleşim merkezinin önüne gelirseniz, ezan sesini duyarsanız onlara zarar vermekten kaçının ve onlara, neden muhalif tavır içinde olduklarını sorun. Ezan sesini duymazsanız saldırın ve öldürüp yakın.

[280] Mâlik'in Müslüman olduğuna dair şahitlik yapanlardan biri de Benî Selime'den Ebû Katâde el-Hâris b. Rib'î idi. Ebû Katâde bir daha Hâlid ile bir harbe iştirak etmeyeceğine dair Allah'a söz vermişti. O şöyle anlatıyordu: Onların etrafını kuşattık ve geceleyin onlara musallat olup korkuttuk. Bunun üzerine silahlarına sarıldılar. Onlara: "Biz Müslümanız," dedik. Onlar: "Biz de Müslümanız," dediler. Onlara: "Neden silaha sarıldınız?" dedik. Onlar bize, "Siz neden silahlısınız?" dediler. Biz: "Eğer doğru söylüyorsanız, silahı bırakın," dedik. Adamlar silahlarını bıraktılar. Akabinde namaz kıldık ve onlar da namaz kıldılar. Hâlid onları öldürmesinin gerekçesini şöyle anlatıyordu: Hâlid kendisini sorguladığında Mâlik, Peygamber'i (sav.) kastederek: "Sanırım arkadaşınız şöyle diyordu," diye söyleyince Hâlid: "O senin de arkadaşın değil mi?" dedi ve bunun üzerine onun ve adamlarının boynunu vurdu. Ömer

b. el-Hattâb onların öldürüldüğünü haber alınca Ebû Bekir'in huzurunda onu eleştirdi ve fazlasıyla aleyhinde bulunarak "Allah düşmanı onu öldürdü ve karısına musallat oldu," dedi.

Hâlid seferden döndü, üzerinde bir kaftan ve başında oklar bulunan bir sarık olduğu hâlde mescide girdi. Bunun üzerine Ömer kalktı ve okları sarığından çekerek yere çaldı ve şöyle dedi: "Yas mı tutuyorsun? Müslüman bir adam öldürdün ve karısına musallat oldun. Vallahi seni taşlarınla recmedeceğim." Hâlid ona cevap vermedi. Ebû Bekir de onun hakkında aynı şeyi düşündüğünü sanıyordu. Bunun üzerine Ebû Bekir'in huzuruna girdi ve ona olayı anlattı. Ebû Bekir'e mazeretini anlatınca Ebû Bekir onun özrünü kabul etti ve muharebelerdeki kusurlarını affetti. Hâlid, Ebû Bekir'in hoşnutluğunu kazanarak çıktı. Ömer mescitte oturuyordu. Hâlid ona: "Beri gel ey İbn Ümmü Şemle!" dedi. Ömer, Ebû Bekir'in hoşnutluğunu kazandığını anladı ve ona cevap vermeyerek evine gitti.

Mâlik b. Nüveyre'yi öldüren Abd b. el-Ezver el-Esedî idi. İbnü'l-Kelbî ise Mâlik'i Dırâr b. el-Ezver öldürdü, demiştir.

* * *

Müseylimetü'l-Kezzâb

Müseylimetü'l-Kezzâb ve Kavmi Olan Yemâme Ehlinin Diğer Haberleri [281]

Serî bana Şuayb, Seyf, Sehl b. Yûsuf ve Kâsım b. Muhammed'den şöyle dediğini yazdı:

Ebû Bekir, İkrime b. Ebî Cehil'i, ardından da Şürahbîl'i Müseylime'nin üzerine göndermişti. İkrime henüz Şürahbîl yetişmeden muharebeyi yalnız başına kazanmak gayesiyle ordusuyla Müseylime'nin ordusuna saldırdı. Ancak Müseylime'nin ordusu onları hezimete uğrattı. Olayı haber alınca Şürahbîl yolda beklemeye geçti. İkrime ise Ebû Bekir'e yazarak olan biteni bildirdi. "Ey Ümmü İkrime'nin oğlu! Bu hâlde ne ben seni göreyim, ne de sen beni gör. Sakın dönüp de insanların moralini bozma. Yoluna devam et ve Umman ve Mehre'de savaşan Huzeyfe ve Acrefe'ye yardım et. Eğer onlar meşgul iseler sen harekâtını sürdür ve askerlerinle geçtiğiniz yerle-

ri temizleyin. Yemen ve Hadramut'ta bulunan Muhacir b. Ebî Ümeyye ile birleşin."

Şürahbîl'e de yazarak yerinde durmasını ve talimatını beklemesini söyledi. Daha sonra Ebû Bekir, Hâlid b. Velîd'i Yemâme üzerine göndermeden birkaç gün önce İkrime'ye şöyle yazdı: "Hâlid sana gelip de inşallah oradaki işleri yoluna koyduktan sonra Kudâa bölgesine git ve Amr b. el-Âs ile birlikte muhalif ve asilere karşı harekete geçin." Hâlid, Bütâh'tan Ebû Bekir'e gitmiş, Ebû Bekir onun özrünü kabul etmiş ve savunmasını onaylamıştı. Akabinde onu Müseylime'nin üzerine gönderdi ve bütün muharipleri onun emrine verdi. Bu seferde Ensarın başında Sâbit b. Kays ve Berâ b. Fülân, Muhacirlerin başında da Ebû Huzeyfe ve Zeyd, her kabilenin başında bir komutan bulunuyordu. Hâlid acele ederek Bütâh'taki askerlerin başına geçti ve Medine'den gelecek askeri bekledi. Bunlar da ulaşınca Hâlid harekete geçerek Yemâme üzerine yürüdü. Benî Hanîfe büyük bir kabileydi.

Serî bana Şuayb, Seyf ve Ebû Amr b. el-Alâ bazı zevattan naklen şöyle dediklerini yazdı:

[282] O gün Benî Hanîfe'nin beldelerinde ve kırsalında kırk bin savaşçıları vardı. Hâlid onların üzerine yürüdü. Onların sınırına dayanınca süvari birliklerini Akka, Hüzeyl ve Ziyâd'a karşı konuşlandırdı. Bu şahıslar Müseylime'nin vermeyi taahhüt ettiği haracı Secâh'a götürmek üzere Yemâme'de bulunuyorlardı. Hâlid bunlar aleyhine Temîm kabilelerine yazdı. Temîm kabileleri onları sıkıştırdılar ve Arap Yarımadasından çıkardılar. Şürahbîl b. Hasene de İkrime gibi harekâtı başlatmakta acele ederek Hâlid yetişmeden Müseylime'ye karşı savaşı başlattı. Ancak mağlup oldu ve düşmanla muharebeden imtina ettiler. Hâlid yetişince onu eleştirdi. Hâlid'in süvarilerinin bir kısmını Akka, Hüzeyl ve Ziyâd'a karşı konuşlandırmasının sebebi, arkadan herhangi bir saldırıya uğramaktan endişe etmesiydi. Nitekim düşman Yemâme'nin muhtelif bölgelerinde bulunuyordu.

Serî bana Şuayb, Seyf, Abdullah b. Saîd b. Sâbit, bir ravi ve Câbir b. Fülân'dan şöyle dediğini yazdı:

Ebû Bekir, arkadan saldırıya uğramaması için, Hâlid'in imdadına Selît'i gönderdi. Selît yola çıktı. Hâlid'e yaklaşınca o bölgeye konuşlanmış olan süvarilerin dağıldığını ve akabinde kaçtıklarını gördü. Selît onlara yakın bir yerdeydi ve onlar için bir kalkan gibiydi. Ebû Bekir şöyle diyordu: Bedir harbine katılanları savaşa göndermek istemiyorum. Onları bırakmak istiyorum ki en güzel amelleriyle Allah'a mülaki olsunlar. Allah onlarla ve salih insanlarla düşman kavimleri defetmesi onlarla savaş kazanmasından üstündür. Ömer b. el-Hattâb da şöyle diyordu: Vallahi onları ortak edeceğim ve bana teselli verecekler.

Serî bana Şuayb, Seyf, Talha b. el-A'lem, Ubeyd b. Umeyr ve Üsâl el-Hanefî'den -Sümâme b. Üsâl'in maiyetindendi.- şöyle dediğini yazdı:

Müseylime herkesi kandırıyor ve herkesin gönlünü kazanıyordu. İnsanların onun çirkin davranışlarına vâkıf olmasını umursamıyordu. Onun yanında Nehâr er-Reccâl b. Unfüve adında bir adam vardı. Bu adam Peygamber'in (sav.) yanına hicret etmiş, Kur'an'ı okumuş ve dinde bir kavrayış ve anlayış sahibi olmuştu. Bu sebeple onu Yemâme ehline muallim olarak ve Müseylime'ye karşı mücadele ederek Müslümanlara güç ve destek versin diye gönderdi. Ancak Benî Hanîfe'de Müseylime'den daha büyük bir fitneye sebep oldu. Muhammed'in (sav.) Müseylime'yi peygamberliğine ortak ettiğine şahit olduğunu söyledi. Yemâmeliler onu tasdik ettiler ve ona icabet ettiler. Kendisinden Peygamber (sav.) ile yazışmasını [283]
istediler ve kabul etmediği takdirde ona karşı kendisine yardımcı olacaklarını vadettiler. Nehâr er-Reccâl b. Unfüve ne derse Müseylime ona uyar ve emirlerine tâbi olurdu. Ezanda Peygamber'in adını zikreder ve Muhammed'in Allah'ın resulü olduğuna şahitlik ederdi. Müezzini Abdullah b. en-Nevâha idi. Kamet getiren ise Huceyr b. Umeyr idi. Müseylime için de şahitlik ederdi. Huceyr şehadet kısmına geldiğinde Müseylime: "Ey Huceyr! Sesini yükselt!" derdi. Huceyr de sesini yükseltirdi. Bununla da iddiasını vurgulamak ve Nehâr'ın iddialarını kanıtlamak isterdi. Böylelikle de ona olan saygıları artıyordu.

Ravi dedi: Müseylime, Yemâme'de bir Harem ihdas etti ve orayı dokunulmaz ilan ederek insanları bu bölgede sorumlu

tuttu. Evleri Yemâme'de bulunan Benî Üseyyid kabilesinin bazı kollarının köyleri bu alanın içindeydi. Bunlar Seyhân, Nümâre, Nemr ve el-Hâris Benî Cürve kabileleriydi. Toprak yeşerip de mahsul güzel olursa Yemâme ehline baskınlar yaparak meyvelerini talan ederlerdi. Sonra da Harem'i sığınak edinirlerdi. Onları takip ederlerse Harem bölgesine girmek suretiyle kendilerini emniyete alıyorlardı. Eğer onları atlatabilirlerse emellerine ulaşıyorlardı. Bu baskınlar ve tecavüzler arttı. Müseylime dedi ki: "Sizin ve onların hakkında semadan gelecek vahyi bekleyeceğim," dedi. Sonra onlara: "Karanlığa gömülen geceye, iri ve siyah kurda ve zamana yemin olsun! Üseyyid herhangi bir dokunulmazı çiğnemedi," dedi. Yemâmeliler: "Haremin dokunulmazlığına dokunmak ve mallara dokunmak haram değil mi?" dediler. Sonra adı geçen kabileler tekrar baskın ve tecavüzlerde bulundular. Müseylime yine, "Bana gelecek haberi bekleyeceğim," dedi. Sonra şöyle dedi: "Karanlık geceye ve güçlü kurda yemin olsun! Üseyyid kuru ve yaş hiçbir şeyi kesmediler," dedi. Yemâmeliler: "Onlar taze hurmaları aldılar ve kuru duvarları yıktılar," dediler. Ancak Müseylime: "Gidin herhangi bir hakkınız çiğnenmiş değildir," dedi.

Müseylime'nin okudukları arasında şu sözler de yer almaktaydı: "Benî Temîm temiz ve hür yaşamış insanlardır. Onlara
[284] kötü muamele edilmez ve onlardan haraç alınmaz. Hayatta olduğumuz sürece onlarla güzel komşuluk ilişkisi içinde olacağız. Onları insanların kötülüklerinden koruyacağız. Ölürsek de onlar Rahmân'a emanettir."

Şöyle de diyordu: "Koyun ve renklerine. Onun en ilginci siyahı ve sütüdür. Gerçekten ilginçtir. Sütün suyla karıştırılması haramdır. Neden sütle hurmayı birlikte yemiyorsunuz?"

Şöyle de diyordu: "Ey kurbağa kızı olan kurbağa! Vırakla da vırakla. Üstün suda alt tarafın çamurda. Ne içenlere engel olursun ne de suyu bulandırırsın."

Şöyle de diyordu: "Tohumu ekenlere, mahsulü biçenlere, buğdayı tozdurup savuranlara, hububatı öğütenlere, ekmeği pişirenlere, tirit yemeğini pişirenlere, yemeği lokmalar hâ-

linde yiyenlere, zeytinyağını ve hayvansal yağı kullananlara! Çöl ehline üstün kılındınız. Yerleşik hayat ehli de sizi geçmiş değil. Kırsalınızdan faydalanın ve muhtacı barındırın. Azgına muhalefet edin."

Ravi dedi: Ona Benî Hanîfe'den Ümmü Heysem adında bir kadın geldi. Ona: "Bizim hurma ağaçlarımız uzundur. Kuyularımız kurumuştur. Muhammed, Hezmân ehline nasıl dua ettiyse sen de bizim hurma ağaçlarımız ve kuyularımız için Allah'a dua et," dedi. Müseylime: "Ey Nehâr! Bu kadın ne diyor?" dedi. Nehâr: "Hezmân ehli Muhammed'e (sav.) gelerek sularının derinliğini ve kuyularının kuruduğunu, hurma ağaçlarının yüksek olduğunu söylediler. Onlara dua etti de kuyuları suyla coştu. Hurma ağaçları da eğildi ve dallarını yere serdi ve yere kökler saldı. Geri kalan tarafları kesilerek küçük ağaçlar hâline geldi ve salkımlı hâlde gelişti," dedi. Müseylime: "Kuyulara ne yaptı?" dedi: Nehâr: "Bir kova getirilmesini istedi ve onlar için dua ederek kovadan aldığı suyu ağzında çalkalayarak tekrar kovaya bıraktı. Adamlar suyu alıp kuyulara boşalttılar. Sonra o kuyunun suyuyla hurma ağaçlarını suladılar. Peygamber sana anlattığım bu hususları gerçekleştirdi," dedi. Bunun üzerine Müseylime su dolu bir kova getirilmesini istedi ve üstüne okudu. Sonra ondan [285] aldığı suyla ağzını çalkalayarak kovaya boşalttı. Onlar da kovayı götürüp kuyularına boşalttılar. Ancak kuyuların suyu tamamen çekildi ve hurma ağaçları verimliliğini kaybetti. Bu netice Müseylime'nin ölümünden sonra ortaya çıktı.

Nehâr ona: "Benî Hanîfe'nin doğan çocuklarını kutsa," dedi. Müsyleme: "Nasıl kutsayacağım?" dedi. Nehâr: "Hicaz ehli doğan çocuklarını Muhammed'e (sav.) getirirlerdi. O başlarını mesh eder ve ağzına aldığı hurmayı ağzında çiğneyerek özünü çocuğun ağzına koyardı," dedi. Ancak Müseylime'ye getirilen ve onun tarafından kutsanan çocukların saçı döküldü ve peltekleştiler. Bu da ölümünden sonra ortaya çıktı.

Müseylime'ye: "Muhammed (sav.) gibi onların bahçe ve bostanlarıyla ilgilen ve orada namaz kıl," dediler. Bunun üzerine Yemâme bostanlarından birine girdi ve orada abdest aldı. Nehâr bostan sahibine: "Rahmân için alınan abdest su-

yuyla bostanını sulayabilirsin." Nitekim Benî Hanîfe'den Benî Mehriye de öyle yaptılar. Şöyle ki: Mehriye'den bir adam Peygamber'e (sav.) gelerek abdest suyunu aldı ve Yemâme'ye götürerek kuyusuna boşalttı. Sonra su çekti ve bostanını suladı. Toprağı suya muhtaçken suya kandı. Âdeta her zaman canlı ve yemyeşildi. Müseylime aynı şeyi yaptı. Ancak tekrar eski hâline döndü ve toprağı bitmez oldu.

Müseylime'ye bir adam gitmiş ve ona: "Muhammed'in (sav.) Sülemî'ye dua ettiği gibi benim tuzlanan tarlam için dua et," dedi. Müseylime: "Ey Nehâr! Ne diyor?" diye sordu.
[286] Nehâr: "Bir Sülemî ona gitti. Arazisi tuzlanmıştı. Ona dua etti ve ağzına aldığı suyu içine boşalttığı bir kova su verdi. Adam o kovayı kuyusuna boşalttı. Sonra su çekerek araziyi suladı. Toprak dirildi ve tuzu kayboldu," dedi. Müseylime aynı şeyi yaptı. Ancak tarla bataklığa dönüştü ve toprağı kurumadığı gibi meyvesi de olgunlaşmadı.

Bir kadın Müseylime'ye gitti ve hurma ağaçları için dua etmek üzere onu hurma bahçesine davet etti. Akrabâ gününde bütün ağaçları kurudu. Durum onlar için tebeyyün etmesine rağmen bedbahtlıkları onlara galip geldi.

Serî bana şöyle yazdı: Şuayb bize Seyf, Huleyd b. Zefre en-Nemerî, Umeyr b. Talha en-Nemerî ve babası Talha en-Nemerî'den naklen şöyle anlattı:

Yemâme'ye gittiğinde "Müseylime nerede?" diye sordu. Onlar: "Sus, o Resulullah'tır," dediler. Talha: "Hayır, onu görmeden bu sözü söylemem," dedi. Yanına vardığında ona: "Müseylime sen misin?" dedi. Müseylime: "Evet," dedi. Talha: "Kim sana geliyor?" dedi. Müseylime: "Rahmân," dedi. Talha: "Karanlıkta mı yoksa ışıkta mı?" diye sordu. Müseylime: "Karanlıkta," dedi. Talha: "Şahitlik ederim ki yalancısın, Muhammed ise sadıktır diye karşılık verdi. Ancak Rebîa'nın yalancısı, Mudar'ın doğru sözlüsünden bize daha sevimlidir," dedi. Nitekim Akrabâ gününde Müseylime ile birlikte öldürüldü.

Serî bana Şuayb, Seyf ve Kelbî'den benzer bir rivayet nakletti. Ancak bu rivayette ravi, "Rebîa'nın yalancısı, Mudar'ın yalancısından bana daha sevimlidir," ifadesini nakletmiştir.

Serî bana Şuayb, Seyf, Talha b. el-A'lem, Ubeyd b. Umeyr ve onların kavminden bir adamdan naklen şöyle yazdı:

Müseylime'ye Hâlid'in yaklaştığı haberi verilince askerlerini Akrabâ'da konuşlandırdı ve insanları seferber etti. İnsanlar ona gitmeye başladı. Meccâa b. Mürâre de Benî Âmir ve Benî Temîm'den öcünü almak üzere fırsatı kaçırmamak için bir seriye başında çıktı. Benî Âmir ile davası onlardan Havle bint Ca'fer ile ilgiliydi. Onu istediği hâlde kızı ona vermediler. Ancak gönlünde yer etmişti. Benî Temîm ile davası ise onun develerini kaçırmalarıydı. Hâlid, Şürahbîl b. Hasene'yi öncü olarak görevlendirdi. Hâlid b. Fülân el-Mahzûmî'yi de öne, Zeyd ve Ebû Huzeyfe'yi de sağ ve sol kanatların başına getirdi. Müseylime ise sağ ve sol kanatların başına Muhakkem ve Rec- [287]
câl'i getirdi. Hâlid yanında Şürahbîl olduğu hâlde yürüyüşünü sürdürdü. Müseylime'nin ordusundan bir günlük bir mesafedeyken bir grupla karşılaştılar. –Kimisi kırk kişi, kimisi de altmış kişi olduklarını rivayet etmektedir.– Bu grup Meccâa ve adamlarından oluşuyordu. Benî Âmir yurdundan dönerken uykuya yenik düşmüşlerdi. Benî Âmir'e gitmiş ve Havle bint Ca'fer'i alıp getirmişlerdi. Yemâme Tepesine varmadan istirahat etmek istemişlerdi. Atlarının yularları ellerinde ve elleri de yanaklarının altında olduğu hâlde uykuya dalmışlardı. Müslümanların ordusunun gelişinden habersizdiler. Onları uyandırdılar ve kim olduklarını sordular. Onlar: "Bu Meccâa'dır. Burası da Hanîfe diyarıdır," dediler. Müslümanlar: "Ya siz kimsiniz, Allah'ın cezaları?" dediler ve onları bağlayarak Hâlid b. Velîd gelinceye kadar orada beklediler. Onları Hâlid'in huzuruna çıkardılar. Hâlid onu karşılamak ve ondan korunmak gayesiyle geldiklerini sanarak, "Gelişimizi ne zaman haber aldınız?" dedi. Onlar: "Gelişinizden haberdar olmadık. Biz çevremizde bulunan Benî Âmir ve Benî Temîm'le meselelerimiz var. Onlardan öcümüzü almak için çıkmıştık," dediler. Aslında düşünselerdi, gelişini haber alınca seni karşılamak için çıktık deselerdi kendileri için daha iyi olacaktı. Ancak Hâlid öldürülmelerini emretti. Meccâa b. Mürâre dışındakiler öldürüldü. Adamlar Hâlid'e: "Yemâme ehli için yarın hayır veya

şer herhangi bir davranışın olacaksa Meccâa'yı bırak ve onu öldürme," dediler. Hâlid onları öldürdü ve Meccâa'yı bir rehine olarak yanında bıraktı.

Serî bana şöyle yazdı: Şuayb bize Seyf, Talha, İkrime, Ebû Hüreyre'den; Abdullah b. Saîd, Ebû Saîd ve Ebû Hüreyre'den naklen şöyle dediğini anlattı:

Ebû Bekir, Reccâl'e haber göndererek onu davet etti. Reccâl huzuruna çıkınca Ebû Bekir ona tavsiyelerde bulundu ve onu Yemâme üzerine gönderdi. Ebû Bekir davetine icabet edince Reccâl'in doğru bir çizgide olduğunu düşünüyordu.

İkrime ve Ebû Saîd, Ebû Hüreyre'nin şöyle dediğini ifade ettiler:

Reccâl b. Unfüve'nin de içinde bulunduğu bir grup hâlinde Resulullah'ın yanında bulunuyorduk. Resulullah şöyle buyurdu: "İçinizden biri cehennemliktir ve cehennemdeki bir dişi Uhud Dağından büyüktür." O gruptakiler öldü, geride ben ve Reccâl kaldık. Ben Resulullah'ın söz konusu sözünden korkuyordum. Reccâl, Müseylime'nin yanında yer alınca ve peygamber olduğuna şahitlik edince rahatladım. Reccâl'in fitnesi Müseylime'nin fitnesinden daha büyüktü. Ebû Bekir, Hâlid'i onların üzerine gönderdi. Hâlid, Yemâme Tepesine varınca Benî Hanîfe'nin lideri olan Meccâa b. Mürâre ile karşılaştı. Meccâa
[288] kavminden bir grupla kan davası sebebiyle Benî Âmir'e baskın yapmayı düşünüyordu. Grup yirmi üç atlıdan oluşuyordu. Uykuya yenik düşmüşlerdi. Gece vakti Hâlid onları uyuyakaldıkları yerde yakaladı. Onlara: "Gelişimizi ne zaman haber aldınız?" dedi. Onlar: "Gelişinizden haberimiz yoktu. Benî Âmir ile bir kan davamız var. İntikam almak için çıktık," dediler. Hâlid boyunlarının vurulmasını emretti. Meccâa'yı da esir aldı. Akabinde Yemâme'ye doğru yürüyüşünü sürdürdü. Hâlid'in yaklaşmakta olduğunu duyunca Müseylime ve Benî Hanîfe onunla karşılaşmak üzere çıktılar ve Akrabâ'da konuşlandılar. Hâlid de aynı yerde onlara karşı konuşlandı. Burası Yemâme tarafında ancak meskûn yerlerin dışındaydı. Yemâme kırsalı arkalarında kaldı. Şürahbîl b. Müseylime: "Ey Benî Hanîfe! Bugün gayret günüdür. Bugün hezimete uğrarsanız kadınlarınız esir alınıp götürülecekler. Ailelerinden izinsiz nikâhlanacaklar. O hâlde şerefiniz için ve kadınlarınızı koru-

mak için savaşın. Akrabâ'da vuruşun." Muhacirlerin sancağı Ebû Huzeyfe'nin kölesi Sâlim'deydi. Ona: "Kendin için korkuyor musun?" dediler. O: "Kur'an'ı taşıyan biri olarak böyle bir şey benim için ne kötü şeydir!" dedi. Ensarın sancağı ise Sâbit b. Kays b. Şemmâs'taydı. Araplar sancaklarıyla konuşlanmışlardı. Meccâa ise Ümmü Temîm'in çadırında esir bulunuyordu. Müslümanlar bir ara geri çekilince Benî Hanîfeliler Ümmü Temîm'in çadırına girip onu öldürmek istediler. Ancak Meccâa: "Komşusuyum. Asil bir kadındır," diyerek öldürmelerine engel oldu ve saldıranları engelledi. Ancak Müslümanlar saldırıya geçtiler ve bu kez Benî Hanîfeliler geri çekildiler. Muhakkim b. et-Tufeyl: "Ey Benî Hanîfe! Bu ağaçlık yere girin ben sizi arkadan koruyacağım," dedi. Muhakkim bir müddet onların önünde savaştıktan sonra öldürüldü. Onu Abdurrahman b. Ebî Bekir öldürdü. Kâfirler ağaçlık yere girdiler ve Vahşî, Müseylime'yi öldürdü. Ensardan bir adam da ona bir darbe indirerek öldürülmesinde Vahşî'ye ortak oldu.

İbn Humeyd bize Seleme ve Muhammed b. İshâk'tan Seyf'in yukarıdaki rivayetine benzer bir rivayet nakletti. Ancak farklı olarak şöyle dedi: Hâlid sabahladığında Meccâa'yı ve yanındakileri çağırdı. Onlara: "Ey Benî Hanîfe! Ne diyeceksiniz?" dedi. Onlar: "Biz diyoruz ki bizden bir peygamber, sizden de bir peygamber vardır," dediler. Bunun üzerine Hâlid onları kılıçtan geçirdi. Geride Meccâa b. Mürâre ve Sâriye b. Âmir kalmıştı. Sâriye, Hâlid'e: "Yarın bu belde için hayır veya şer olarak bir şey yapmayı düşünüyorsan bu adama –Meccâa– dokunma," dedi. Bunun üzerine Hâlid, Meccâa'nın zincirlerle bağlanmasını istedi. Akabinde de karısı Ümmü Temîm'e teslim etti ve ona [289] iyi davran diye tavsiyede bulundu. Akabinde de Yemâme'ye doğru yürüyüşünü sürdürdü ve Yemâme'ye nazır bir kum tepesine konuşlandı. Yemâmeliler de Müseylime ile birlikte ve önde er-Rahhâl –Ebû Ca'fer: İbn Humeyd, Reccâl değil, Rahhâl olarak telaffuz etti– b. Unfüve b. Nehşel olduğu hâlde çıkıp aynı mevkiye geldiler. Rahhâl, Benî Hanîfe'den bir adam olup Müslüman olmuş ve Bakara suresini okumuştu. Yemâme'ye dönünce Müseylime'ye, Resulullah'ın (sav.) kendisini peygam-

berlikte ortak kıldığına dair şahitlik yaptı. Hatta o Yemâme ehli için Müseylime'den daha büyük bir fitneye vesile oldu. Müslümanlar, Rahhâl hakkında soruyorlar ve Müslümanlığıyla Yemâmelilerin riddet hareketinde bir çatlak meydana getireceğini ümit ediyorlardı. Ancak Yemâmelilerin birliklerinin başında olduğu hâlde Müslümanların karşısına çıktı. Etrafında Müslümanların eşrafı ve muharipler saflarında olduğu hâlde tahtı üzerinde oturmakta olan Hâlid b. Velîd, Benî Hanîfe'de silahların parıldadığını görünce: "Ey Müslümanlar! Müjde. Allah sizi düşmanınızın şerrinden korumuştur. İnşallah kendi aralarında ihtilafa düşmüşlerdir," dedi. Arkasında zincirlere vurulmuş hâlde bulunan Meccâa Yemâmelilere baktı ve şöyle dedi: "Hayır, Hint mamulü kılıçlarının muharebede kırılmaması için güneşe tutuyorlar ki yumuşasın," dedi. Nitekim de öyleydi. Karşılaşma başlayınca Müslümanlara karşı ilk çıkan Rahhâl b. Unfüve oldu ve Allah onu öldürdü.

İbn Humeyd bize Seleme, Muhammed b. İshâk, Benî Hanîfe'den yaşlı bir zat ve Ebû Hüreyre'den naklen şöyle rivayet etti:

İçlerinde Rahhâl ve Ebû Hüreyre'nin de bulunduğu bir grup sahabinin etrafında otururken Resulullah (sav.) şöyle buyurdu: "Ey mecliste oturanlar! Biriniz cehennemde olacak ve onun orada dişi Uhud Dağından daha büyük olacaktır." Ebû Hüreyre dedi: O mecliste oturanların hepsi vefat ettiler ve Rahhâl ile ikimiz kaldık. O sözden hep endişe edip durdum. Rahhâl'ın huruç ettiğini işitince kendimi güven içinde hissettim ve Resulullah'ın (sav.) sözünün hak olduğuna inandım.

Ardından iki taraf karşılaştı ve Araplar kendi aralarında daha önce böyle bir muharebeye şahit olmamışlardı. İki taraf çetin bir muharebeye tutuştular. İlk karşılaşmada Müslümanlar geri çekildiler. Benî Hanîfeliler Meccâa ve Hâlid'in bulunduğu çadıra kadar ilerlediler. Hâlid çadırını terk etmek zorunda kalırken düşman çadırına girdi. Çadırda Meccâa ve Hâlid'in eşi Ümmü Temîm vardı. İçlerinden biri Ümmü Temîm'e
[290] kılıçla saldırdı. Meccâa: "Dur! Ben onun koruyucusuyum. O ne asil kadındır. Siz erkeklere saldırın," dedi. Adamlar kılıçlarıyla çadırı parçaladılar. Akabinde Müslümanlar birbirlerini uyar-

dılar. Sâbit b. Kays şöyle dedi: "Ey Müslümanlar! Kendinizi ne kötü alıştırdınız? Allah'ım! Bunların –Yemâmelilerin– ibadet ettiklerinden, bunların –Müslümanların– da yaptıklarından Sana sığınırım." Sonra kılıcıyla vuruştu ve öldürüldü. Müslümanlar yerlerinden ayrılıp da geriye çekilince Zeyd b. el-Hattâb da: "Ayrıldığımız mekândan başka yerde durmak yok!" dedi ve öldürülünceye kadar vuruştu. Ardından Enes b. Mâlik'in kardeşi Berâ b. Mâlik ortaya atıldı. Savaşmaya başladığında âdeta bir humma nöbetine tutulur ve adamlar üzerine çökünceye kadar titremeye devam eder ve idrarını kaçırırdı. Ondan sonra aslan gibi kükrerdi. İnsanların geri çekilişini görünce aynı duruma düştü ve adamlar üzerine çökünce idrarını kaçırdı ve bunun üzerine yerinden sıçradı ve: "Ben Berâ b. Mâlik'im! Beri gelin," dedi. Bunun üzerine Müslümanlardan bir grup tekrar döndü ve düşmanla kıyasıya vuruştu ve Allah'ın yardımıyla onları bertaraf ederek Yemâmeli Muhakkim'in –Muhakkem b. Tufeyl– karargâhına kadar ilerlediler. Müslümanların, karargâhına kadar sokulduklarını görünce Muhakkem: "Ey Benî Hanîfeliler! Şimdi asil kadınlar zorla alıkonulacak ve ailelerinin onayı istenmeden nikâhlanacaklar. Artık sizde ne şeref varsa ortaya koyun," dedi ve çetin bir muharebeye tutuştu. Derken Abdurrahman b. Ebî Bekir, attığı bir okla Muhakkem'i göğsünden vurdu ve canını aldı. Arkasından Müslümanlar topyekûn bir saldırıda bulundular ve hasımlarını, etrafı çevrili bir bahçeye –ölüm bahçesine– sığınmaya sevk ettiler. Müseylime de aynı alana kıstırılmıştı. Berâ: "Ey Müslümanlar! Beni oraya aralarına bırakın," dedi. Müslümanlar: "Ey Berâ! Yapma," dedilerse de Berâ: "Vallahi beni oraya atın," dedi. Bunun üzerine Berâ omuzlara alındı ve Berâ duvardan aşağıya atladı, bahçenin kapısı önünde hasımlarıyla vuruşarak kapıyı açtı. Müslümanlar kapıdan girerek muharebe burada devam etti ve neticede Müseylime öldürüldü. Onu Cübeyr b. Mut'im'in kölesi Vahşî ile Ensardan bir adam birlikte öldürdüler. Vahşî mızrağını ona yönlendirirken Ensardan olan ise kılıcıyla vurdu. Vahşî: "Ancak Rabbin hangimiz tarafından öldürüldüğünü bilebilir," derdi.

[291] İbn Humeyd bize Seleme, Muhammed b. İshâk, Abdullah b. el-Fadl b. Abbâs b. Rebîa, Süleymân b. Yesâr ve Abdullah b. Ömer'den şöyle dediğini rivayet etti:

O gün bir adamın şöyle bağırdığını duydum: Onu siyah köle öldürdü!

Serî bana Şuayb, Seyf, Talha ve Ubeyd b. Umeyr'den naklen şöyle yazdı:

Reccâl, Zeyd b. el-Hattâb'ın karşısında duruyordu. İkilinin safları birbirlerine yaklaşınca Zeyd: "Ey Reccâl! Allah, Allah! Vallahi dini terk ettin. Seni davet ettiğim din senin için daha şereflidir ve dünyan için de daha yararlıdır," dedi. Ancak Reccâl davetini reddetti. Bunun üzerine ikili vuruştular ve Reccâl ile Benî Hanîfe'nin belli başlı adamları Müseylime davası uğrunda öldürüldüler. Birbirlerini savaş için teşvik ettiler. İki taraf da birbirlerine karşı hamle yaptılar. Müslümanlar geri çekildiler ve karşı taraf karargâhlarına kadar ilerleyerek onlara musallat oldular. Çadırların iplerini kestiler ve onları parçaladılar. Müslümanların karargâhını dağıtmakla meşgul oldular. Meccâa'yı tedavi ettiler. Ümmü Temîm'i öldürmeye yeltendiler. Ancak Meccâa: "Ne güzel bir misafirperverdir," diyerek onu himaye etti. Zeyd, Hâlid ve Ebû Huzeyfe birbirlerine serzenişte bulundular ve insanlar da çeşitli eleştirilerde bulundular. Kıble rüzgârının tozla estiği bir gündü. Zeyd: "Vallahi düşmanı hezimete uğratmadan konuşmayacağım. Ya da Allah'a mülaki olup O'na hesap vereceğim. Ey insanlar! Dişlerinizi sıkın, düşmana vurun ve ilerleyin," dedi. Müslümanlar bunu yaptılar ve düşmanı karargâhına kadar püskürttüler. Hatta ondan da öteye sürdüler. Ancak Zeyd (ra.) öldürüldü. Sâbit de şöyle konuştu: "Ey Müslümanlar! Siz Allah'ın hizbisiniz. Onlar ise şeytanın hizbidirler. İzzet Allah'ın, Resulü'nün ve O'nun hizbinindir. Bana himmetinizi gösterin, ben de size himmetimi göstereceğim." Sonra onlarla vuruştu ve onları geriletti. Ebû Huzeyfe ise şöyle dedi: "Ey Kur'an ehli! Kur'an'ı eylemlerinizle süsleyin." Sonra saldırdı ve onları geriye sürdü ve saflarını yararak ilerledi. Ancak o da öldürüldü. Hâlid b. Velîd de hamle yaptı ve korumalarına: "Bana arkadan saldıran olmasın, beni koruyun," dedi. Hâlid, Müseylime'nin işini bitirmek için fırsat kolluyor ve bir yol arıyordu.

Serî bana Şuayb, Seyf, Mübeşşir b. Fudayl ve Sâlim b. Abdullah'tan naklen şöyle yazdı:

Sancak Sâlim'e teslim edilince Sâlim şöyle dedi: "Sancağı niçin bana verdiniz? Yoksa o Kur'an'ı bilen bir kişidir ve ondan önceki sancaktarın ölünceye kadar sebat ettiği gibi sebat edecektir mi dediniz?" Onlar: "Evet, bir bak nasıl olacak?" de- [292]
diler. Sâlim: "Eğer sebat etmesem ne kötü bir Kur'an taşıyıcısı olacağım," dedi. Ondan önceki sancak taşıyıcısı Abdullah b. Hafs b. Gânim'di.

Abdullah b. Saîd b. Sâbit ve İbn İshâk şöyle dediler:

Meccâa, Benî Hanîfe'ye: "Siz erkeklere yönelin!" dediğinde Müslümanlardan bir grup birbirlerini teşvik ederek kendilerini feda edercesine savaştılar. Bunun üzerine bütün Müslümanlar aynı fedakârlığı yaparak savaştılar. Resulullah'ın (sav.) ashabından bazı zatlar da güzel konuşmalar yaptılar. Zeyd b. el-Hattâb: "Vallahi, zafere kavuşuncaya ya da ölünceye kadar konuşmayacağım. Siz de benim gibi yapın," dedi. Akabinde de düşman üzerine atıldı ve adamları da düşmana saldırdılar. Sâbit b. Kays: "Ey Müslümanlar! Kendinizi ne kötü alıştırdınız? Ben size kılıçla vuruşmayı göstereceğim," dedi ve o da öldürüldü.

Serî bana Şuayb, Seyf, Mübeşşir ve Sâlim'den şöyle dediğini yazdı:

Ömer, döndüğünde Abdullah b. Ömer'e: "Keşke Zeyd'den önce ölseydin! Zeyd öldüğü hâlde sen yaşıyorsun," dedi. Abdullah: "Bunun gerçekleşmesi için gayret ettim. Ancak nefsim geride kaldı. O ise Allah tarafından şehadetle taltif edildi," dedi. Sehl dedi: Ömer: "Sana ne oluyor Zeyd öldüğü hâlde sen geri gelmişsin. Senin yüzünü görmeseydim," dedi. Abdullah şöyle dedi: "O şehadeti Allah'tan istedi ve Allah ona istediğini verdi. Ben de onun için gayret ettim ancak bana nasip olmadı."

Serî bana Şuayb, Seyf, Talha b. el-A'lem ve Ubeyd b. Umeyr'den naklen şöyle yazdı:

Muhacir ve Ensar badiye ehlini korkaklıkla suçladılar. Badiye ehli ise onları suçladılar. Bunun üzerine birbirlerine: "Ayrı ayrı savaşalım ki insanlar kaçmaktan kaçınsınlar ve

zafiyetin hangi taraftan kaynaklandığını bilelim," dediler. İki kesim birbirinden ayrıldılar ve şehirliler kırsal kesimin insanlarına: "Ey badiye (çöl) ehli, biz şehirlilere karşı savaşmayı sizden daha iyi biliriz," derken badiye ehli: "Şehirliler iyi savaşamıyorlar ve savaşın ne olduğunu bilmezler. Ayrı saflarda durduğumuzda zafiyetin nereden geldiğini göreceksiniz," dediler. Bu nedenle saflarını ayırdılar. O gün düşmana en çok zayiat verdirilen gündü. Ancak hangi kesimin (şehirli ve badiyeli) düşmana daha çok zayiat verdirdiği belli olmadı. Yalnız Muhacir ve Ensarın kayıpları badiye ehlinden daha fazlaydı. Diğerlerinin şiddeti ise daha belirgindi. Abdurrahman b. Ebî Bekir attığı bir okla konuşma yaptığı sırada Muhakkem'i öl-
[293] dürdü. Zeyd b. el-Hattâb da Reccâl b. Unfüve'yi öldürdü.

Serî bana Şuayb, Seyf, Dahhâk b. Yerbû', babası ve Hâlid'in ordusunda bulunan Benî Sühaym'den bir zattan naklen şöyle yazdı:

Muharebe şiddetlenince –bazen Müslümanların lehine bazen de onların aleyhine tecelli ediyordu– Hâlid şöyle dedi: "Ey insanlar! Saflarınızı ayırın ki her kabilenin icraatını bilelim ve zafiyetin nereden kaynaklandığını tespit edelim." Bunun üzerine şehirlerden gelen askerle çölden gelen muharipler saflarını ayırdılar. Hatta her kabile kendi sancağıyla safını ayırdı ve muharebeye herkes bu vaziyete katıldı. Badiyeliler: "Bugün zayıf olanlar daha çok can kaybına maruz kalacaklar," dediler. Nitekim şehirlilerden olanların can kaybı daha fazla oldu. Müseylime direndi. Savaş onun aleyhine bir sürece girdi. Hâlid, Müseylime öldürülmeden savaşın durmayacağını anlamıştı. Nitekim Benî Hanîfe için ölülerinin çok olması önemli değildi. Bu nedenle Hâlid meydana atıldı ve safların önünde mübareze için meydan okudu ve nesebini zikrederek: "Ben Velîd el-Avd'ın oğluyum. Âmir ve Zeyd'in oğluyum." Sonra muharebede şiarları olan "Ya Muhammedim!" sözünü haykırdıktan sonra şu beyti dillendirdi:

Ben büyüklerin oğluyum. Kılıcım sert ve keskindir. En büyük hadisedir, kazanın kaynama sesini duyduğun vakit.

Hâlid önüne çıkan her şeyi bertaraf ediyordu. Müslümanların savaş değirmeni dönüyor ve öğütüyordu. Hâlid, Müsey-

lime'ye yaklaşınca ona seslendi –nitekim Resulullah (sav.) şöyle buyurmuştur–: "Müseylime'nin bir şeytanı vardır ve ona hiç isyan etmez. Ona göründüğü zaman ağzından köpükler çıkar. Avurtları iki kuru üzüm gibidir. Bir hayırlı işe niyetlenirse onu vazgeçirir. Bir açığını bulursanız onu düzeltmeye kalkmayın." Hâlid ona yaklaşınca bir açığını bulmaya çalıştı. Ancak onun direnmekte olduğunu gördü. Savaş onun etrafında seyrediyordu. Hâlid, Müseylime bitmeden savaşın bitmeyeceğini anladı. Bu sebeple bir hata yapmasını umarak ona seslendi. Müseylime cevap verince Hâlid onun hoşuna giden bazı tekliflerde bulunarak, "Yarıyı kabul edersek hangi yarıyı bize vereceksin?" diye sordu. Müseylime cevap vermek istediğinde yüzünü çevirir ve şeytanına danışırdı. Şeytanı da ona teklifi kabul etmemesini telkin ederdi. Bir kez daha yüzünü [294] dönünce Hâlid ona saldırdı ve onu yordu. Bunun üzerine Müseylime arkasını dönüp kaçtı. Onun adamları da yerlerini terk etmeye başladılar. Hâlid, Müslümanları saldırmaları için teşvik ederek, "Peşlerine düşün ve onlara fırsat vermeyin," dedi. Müslümanlar onların peşine düştüler. Düşman hezimete uğradı. Müseylime, askerlerinin dağıldığını görüp de onlardan bazıları: "Bize vadettiğin zafer nerede?" diye sorunca, "Şerefiniz için savaşın," dedi. Muhakkim: "Ey Benî Hanîfe! Bahçeye, bahçeye!" diye seslendi. Tam bu sırada Vahşî, ağzı köpüklü, tutunmaya çalışan ve öfkesinden muhakeme gücünü kaybeden Müseylime'ye harbesini fırlattı ve işini bitirdi. Müslümanlar etrafı çevrili ölüm bahçesine duvarlarının üstünden ve kapılarından girerek düşmana saldırdılar. Bu muharebede ölüm bahçesinde on bin kişi öldürüldü.

Serî bana Şuayb, Seyf, Hârûn, Talha, Amr b. Şuayb'dan naklen şöyle yazdı:

Muharipler aidiyetlerine göre saflarını ayırıp sebat ettikten sonra Benî Hanîfe çekilmeye başladılar. Bunun üzerine Müslümanlar peşlerine düşerek onları bertaraf etmeye başladılar ve onları ölüm bahçesine kadar sürdüler. Burada Müseylime'nin öldürülmesi konusunda ihtilaflar var. Kimisi şöyle demiştir: Müseylime söz konusu bahçede öldürüldü ve askerlerinin etrafı çevrili bahçeye girip kapılarını kapattılar. Müs-

lümanlar onları kuşattılar ve Berâ b. Mâlik yüksek sesle şöyle seslendi: "Ey Müslümanlar! Beni duvarın üzerine çıkarın ve bahçeye indirin." Müslümanlar onu duvarın üzerine çıkardılarsa da vaziyeti görünce titremeye başladı ve "Beni indirin," dedi. Ardından tekrar: "Beni duvarın üstüne çıkarın," dedi ve bu eylem defalarca gerçekleşti. Sonra tekrar: "Beni duvarın üstüne çıkarın," dedi. Bu kez duvara çıkarıldı ve duvardan aşağıya doğru düşman üzerine atlayarak kapının önünde onlarla vuruştu ve kapıyı açmaya muvaffak oldu. Bunun üzerine Müslümanlar içeriye girdikten sonra kapıyı kapattı ve anahtarı duvarın arkasına attı. İçeride benzeri az görülen şiddetli bir muharebe oldu. Benî Hanîfeliler bertaraf edildi. Müseylime'ye: "Bize olan vaatlerin ne oldu?" diye sordular. Müseylime: "Şerefiniz için savaşın," dedi.

Serî bana Şuayb, Seyf, Hârûn, Talha ve İbn İshâk'tan naklen şöyle dediklerini yazdı:

"Siyah köle Müseylime'yi öldürdü," diye çağırıcı çağrısını
[295] yapınca Hâlid, Müseylime'nin ve komutanlarının cesetlerini göstermesi için zincirlere bağlanmış hâldeki Meccâa'yı yanına alarak çıktı. Reccâl'in cesedinin yanından geçerken "İşte Reccâl!" dedi.

İbn Humeyd bize Seleme ve İbn İshâk'tan şöyle dediğini anlattı:

Müseylime'nin işi bitirilince Hâlid'e gidildi ve olay ona haber verildi. Bunun üzerine Hâlid, Müseylime'nin cesedini teşhis etmesi için zincirlere vurulmuş hâldeki Meccâa'yı yanına alarak çıktı. Meccâa cesetleri teşhis ederek Hâlid'e bilgi veriyordu. Bu sırada Muhakkem b. Tufeyl'in cesedinin yanından geçtiler. İri ve yakışıklı bir kişiydi. Hâlid cesede bakınca, "Adamınız bu mu?" diye sordu. Meccâa: "Hayır. Vallahi bu ondan daha iyi ve daha kıymetli bir kişidir. Bu Muhakkem el-Yemâme'dir," dedi. Meccâa, Hâlid'e cesetleri teşhis etmeye devam ederek ölüm bahçesine girdiler. Burada da cesetleri inceledi. Derken ufak tefek, sarı benizli ve basık burunlu bir cesetle karşılaştılar. Meccâa: "Hasmınız bu! İşini bitirmişsiniz," dedi. Hâlid, Meccâa'ya: "O sizin adamınızdır ve size yapacağını yaptı," diye karşılık verdi. Meccâa: "Doğrudur, ey Hâlid! Vallahi,

insanların öncüleri sana geldiler. İnsanların büyük çoğunluğu henüz kalelerdedir," dedi. Hâlid: "Be adam sen ne diyorsun?" dedi. Meccâa: "Vallahi doğru söylüyorum. Gel seninle kavmim adına sulh yapalım," dedi.

Serî bana Şuayb, Seyf, Dahhâk ve bahasından naklen şöyle dediğini yazdı:

Benî Âmir b. Hanîfe'den Ağleb b. Âmir b. Hanîfe adında bir adam vardı. Çağındaki insanlar arasında boynu en kalın insandı. Müşrikler hezimete uğrayıp da Müslümanlar onları kuşatınca ölmüş gibi davrandı. Müslümanlar ölüleri teşhis edince Ensardan Ebû Basîre künyesiyle bilinen bir adam geldi. Yanında bir grup adam vardı. Derken Ağleb'in ölüler arasında olduğunu gördüler. Onun gerçekten öldüğünü sanarak, "Ey Ebû Basîre! Sen hep kılıcının keskin olduğunu söylüyorsun. Ağleb denen bu adamın boynunu vur görelim. Eğer boynunu kesebilirsen senin bu konuda söylediğin her şey doğrudur," dediler. Bunun üzerine Ebû Basîre kılıcını çekti ve ona doğru gitti. Hâlâ onun ölü olduğunu sanıyorlardı. Ebû Basîre adama yaklaşınca ayaklandı. Ebû Basîre de peşine düştü ve "Ben Ebû [296]
Basîre el-Ensârî'yim," diye söyleniyordu. Ağleb ise daha hızlıca koşuyor ve hasmından gittikçe uzaklaşıyordu. Ebû Basîre, ne kadar meydan okursa adam: "Kâfir kardeşinin hızlı koşuşunu nasıl buldun!" diye karşılık veriyordu. Kaçarak kurtuldu.

Serî bana Şuayb, Seyf, Sehl b. Yûsuf ve Kâsım b. Muhammed'den naklen şöyle dediğini yazdı:

Hâlid, Müseylime ve askerlerinin işini bitirince Abdullah b. Ömer ve Abdurrahman b. Ebî Bekir ona: "Bizi kalelerinin önüne götür," dediler. Hâlid: "Bırakın süvarileri etrafa göndereyim de kalelerde olmayanları toplasınlar, sonra da ne yapacağımı kararlaştırayım," dedi. Ardından süvarileri etrafa gönderdi. Onlar kadın, çocuk ve mal olarak bulduklarını getirip karargâhta alıkoydular. Akabinde kalelerin önünde konuşlanmak üzere yola çıkmak için çağrı yaptı. Bunun üzerine Meccâa ona: "Vallahi seninle savaşmak için gelenler ancak öncülerdi. Kaleler hâlâ adam doludur. Geride kalanlar için gel de sulh yapalım," dedi. İnsanlar dışında her şeyi vermek üzere sulh yapıldı. Sonra Meccâa: "Onlara gideyim de onlara danışayım

ve bu meseleyi değerlendirdikten sonra sana döneyim," dedi. Meccâa kalelere girdi. İçinde kadın, çocuk, yaşlı ve güçsüzler dışında kimse yoktu. Meccâa kadınlara zırh giydirdi ve onlara, saçlarını dağıtmalarını ve dönünceye kadar kalelerin üzerinde görünmelerini istedi. Akabinde de Hâlid'e gitti ve şöyle dedi: "Benim yaptığımı kabul etmediler. Hatta bazıları benim yaptığıma karşı çıkarak kalelerin üzerinde size nazır bir şekilde ve benden berî olarak beklemeye başladılar." Hâlid, kalelerin duvarlarına baktı. Duvarların üstü siyah zırhlar giymiş insanlarla doluydu. Savaş Müslümanları yormuştu. Süreç uzamıştı. Zaferle dönmeyi arzu ediyorlardı. Kalelerin içinde muharipler ve bir muharebe olursa neticenin ne olacağını bilmiyorlardı. Medine ehlinden olan Muhacir ve Ensardan üç yüz altmış kişi hayatını kaybetmişti. Medine ehlinden olmayan Muhacirlerle
[297] tâbiînden üç yüz muhacir ve üç yüz tâbiî olmak üzere toplam altı yüz kişi hayatını kaybetmişti. Savaşta Sâbit b. Kays öldürüldü. Onu müşriklerden ayağı kesilen ve kesilen ayağını katiline fırlatırken Sâbit'i öldüren bir kişi tarafından öldürüldü. Akrabâ savaş meydanında Benî Hanîfe'den yedi bin kişi öldürülürken "ölüm bahçesinde" de yedi bin kişi öldürüldü. Takiplerde de buna yakın sayıda Benî Hanîfeli öldürüldü.

Yemâme Savaşı hakkında Dırâr b. el-Ezver şu beyitleri dillendirdi:

Cenup bölgesine bizi sorsalar, Akrabâ ve Melhem'de akşam akan kanı haber verecekti.

Vadinin kolunda akan kan vadideki taşları bile yerinden oynattı.

Öyle bir akşamdı ki mızraklar ve oklar bir anlam ifade etmezken muharebenin kaderini kararlı kılıçlar tayin etti.

Cenup bölgesi, eleştirmeden küffara tâbi olursa ben bir Müslüman olarak dine tâbiyim.

Cihat ederim. Çünkü cihat bir ganimettir. Ve gerçek mücahidi Allah daha iyi bilir.

İbn Humeyd bize Seleme ve İbn İshâk'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Meccâa, savaşın yorduğu ve maiyetinde bulunan insanların eşrafından birçok kimsenin hayatını kaybettiğinden

duyguları incelen ve mütarekeyle sulhe meyleden bir komutan olarak Hâlid'e: "Gel de seninle sulh yapalım," dedi. Hâlid onunla altın, gümüş, silah, zırh ve esirlerin yarısı üzerinde sulh yaptı. Meccâa daha sonra Hâlid'e: "Kavmime gidip onlara yaptığımı arz edeceğim," dedi. Akabinde gitti ve kadınlara: "Zırh giyin ve kalelerin üstüne çıkın," dedi. Kadınlar dediğini yaptılar. Arkasından da Hâlid'e döndü. Hâlid, kalelerin üstüne çıkan zırhlı insanları gördü. Meccâa ona: "Seninle olan anlaşmamızı kabul etmediler. Ancak dilersen senin için bir şey- [298]
ler yapabilirim. Kavmime kabul ettirmeyi umuyorum," dedi. Hâlid: "Nedir o?" diye sordu. Meccâa: "Esirlerin yarısı yerine çeyreğine razı olursun," dedi. Hâlid: "Kabul ediyorum," dedi. Meccâa: "Seninle sulh yapmaya evet diyorum," dedi. Anlaşma yapılınca da kalenin kapıları açıldı. Bir de ne görsünler içinde yalnızca kadın ve çocuklar vardı. Hâlid, Meccâa'ya: "Yazıklar olsun sana! Beni kandırdın," dedi. Meccâa: "Kavmim için yaptım. Buna mecburdum," dedi.

Serî bana Şuayb, Seyf ve Sehl b. Yûsuf'tan naklen şöyle dediğini yazdı:

O gün Meccâa ikinci teklif olarak şöyle dedi: "Dilersen benden esirlerin yarısı, altın, gümüş, at ve silah, esirlerin yarısı, Hâlid'in tercih edeceği her beldede bir bahçe ve bir çiftlik karşılığında seninle sulh anlaşmasını kaleme alalım." İki taraf bu teklifte anlaştılar. Bu hususta onu muhayyer bırakan Hâlid: "Üç gün muhayyersiniz. Bu üç gün zarfında kabul etmezseniz size karşı harekete geçecek ve sizin hiçbir talebinizi kabul etmeyerek sizi bertaraf edeceğim," dedi. Bunun üzerine Meccâa kavmine gitti ve onlara: "Artık kabul edin," dedi. Seleme b. Umeyr el-Hanefî şöyle dedi: "Vallahi bu anlaşmayı kabul etmeyeceğiz. Beldelerden ve kölelerden yardım talebinde bulunarak savaşacağız ve Hâlid ile sulh yapmayacağız. Zira kaleler erzak doludur ve kış da kapıdadır," dedi. Meccâa ona: "Sen uğursuz bir adamsın. Sen benim Müslümanları kandırdığımı ve bu sebeple de benim sulh teklifimi kabul ettiklerini unutuyorsun. İçinizde mukavemet edebilecek veya düşmanı savacak kimse kaldı mı? Ben sizin için elimi çabuk tuttum ve Şürahbîl b. Müseylime'nin söylediği şeyler başınıza gelmeden

sulh için adım attım," dedi. Yedi kişilik bir heyetle Hâlid'e gittiler. Hâlid'e: "Antlaşma metnini yaz," dedi. Hâlid şöyle yazdı:

Bu muahede Hâlid b. Velîd ile Meccâa b. Mürâre ve Seleme b. Umeyr ve filan şahıslar arasında yapılmıştır. Hâlid onlarla altın, gümüş, esirlerin yarısı, silah ve atlar, her beldeden bir bahçe ve bir çiftlik mukabilinde ve Müslüman olmak şartıyla bu antlaşmayı yapmıştır. Buna karşı onlar Allah adına emni-
[299] yet içinde olacaklar ve onlar için Hâlid b. Velîd ile Resulullah'ın (sav.) halifesi Ebû Bekir ve Müslümanların vefa zimmeti vardır.

Serî bana Şuayb, Seyf, Talha, İkrime ve Ebû Hüreyre'den naklen şöyle dediğini yazdı:

Hâlid, Meccâa ile altın, gümüş, at ve silah, her bölgede bir bahçe ve kölelerin yarısı mukabilinde sulh yaptı. Benî Hanîfeliler bu şartları kabul etmediler. Hâlid, Meccâa'ya: "Sana üç gün mühlet veriyorum," dedi. Seleme b. Umeyr şöyle dedi: "Ey Benî Hanîfe! Şerefiniz için savaşın ve hiçbir şey mukabilinde sulh yapmayın. Zira kale muhkemdir, erzak çoktur ve kış kapıdadır." Meccâa şöyle dedi: "Ey Benî Hanîfe! Şürahbîl b. Müseylime'nin dediği gibi 'Zorla kadınlar götürülmeden ve ailelerinin onayı alınmaksızın nikâhlanmadan' Seleme'yi bırakın ve bana itaat edin. O uğursuz bir adamdır." Bunun üzerine Meccâa'ya itaat ettiler ve Seleme'yi dinlemediler. Meccâa'nın teklifini kabul ettiler. Ebû Bekir, Hâlid'e yazarak, "Benî Hanîfe'den sakalı çıkmış ne kadar Benî Hanîfeli varsa onları öldür," diye emreden emirnameyi Seleme b. Selâme b. Vakş ile ona gönderdi. Seleme varınca Hâlid'in onlarla sulh yaptığını gördü. Ancak Hâlid onlara olan taahhüdüne vefa gösterdi ve antlaşmanın gereğini yaptı. Ardından Benî Hanîfe, Hâlid'e giderek ona biat ettiler ve riddetten berî olduklarını bildirdiler. Hâlid, karargâhında biatlerini kabul etti. Benî Hanîfe toplanınca Seleme b. Umeyr, Meccâa'ya: "Benim için Hâlid'den izin al, onunla bir hususta konuşmak ve ona nasihat etmek istiyorum," dedi. Oysa Seleme, Hâlid'e bir suikast yapmayı düşünüyordu. Meccâa, Hâlid'e talebini iletti. Hâlid talebini kabul etti. Seleme b. Umeyr kılıcını yanında saklayarak görüşmeye gitti.

Hâlid: "Bu gelen kimdir?" diye sordu. Meccâa: "Seninle hakkında konuştuğum kişidir. Ona izin vermiştin," dedi. Hâlid: "Onu dışarı atın," dedi. Bunun üzerine onu dışarı çıkardılar ve üzerini aradılar. Üzerinde kılıç çıkınca onu lanetlediler ve ona söverek kendisini bağladılar. Ona: "Sen kavmini helak etmek istiyorsun. Benî Hanîfe'nin kökünün kazınmasını, zürriyetlerinin kurutulmasını istiyorsun. Vallahi Hâlid silah taşıdığını bilseydi seni öldürecekti. Hatta bunu duyacak olursa seni öldürmemesi, erkeklerimizi bertaraf etmemesi ve kadınlarımızı esir almamasından emin değiliz. O bu işi bizim planladığımızı düşünecektir," dediler. Bu sebeple Seleme'yi bağladılar ve kalede alıkoydular. Benî Hanîfe Müslüman olmak üzere biat etmeye ve riddetten teberri etmeye devam ettiler. Seleme de herhangi bir maceraya girmeyeceğine dair onlara söz verdi ve onu affetmelerini istedi. Ancak kabul etmediler ve ahmaklığından emin olamadıkları için taahhütlerini reddettiler. Seleme bir gece vaktinde kaçtı ve Hâlid'in karargâhına yöneldi. Muhafızlar ona seslendiler. Benî Hanîfeliler de alarma geçerek peşine düştüler ve bir bostanda onu kıstırdılar. Adam kılıcını çekerek onlara saldırdı. Onlar da onu taş yağmuruna tuttular. Bunun üzerine kılıçla boynundaki damarları kesti ve bir kuyuya düşerek öldü. [300]

Serî bana Şuayb, Seyf, Dahhâk b. Yerbû' ve babasından naklen şöyle dediğini yazdı:

Hâlid, baskının genişlemesi esnasında beldelerde ele geçirilen mal ve esirler haricinde bütün Benî Hanîfe ile sulh yaptı. Benî Hanîfe, Kays b. Sa'lebe veya Yeşkür'de taksime tâbi tutulan beş yüz kadar kişiyi Ebû Bekir'e gönderdi.

İbn Humeyd bize Seleme ve Muhammed b. İshâk'tan şöyle dediğini nakletti:

Hâlid, Meccâa'ya: "Bana kızını ver," dedi. Meccâa: "Kendine gel! Senin adamın nezdinde benim ve kendinin belini bükersin," dedi. Hâlid: "Be adam beni evlendir," dedi. Bunun üzerine Meccâa, Hâlid'e kızını verdi. Ebû Bekir haberdar olunca âdeta kan akan bir mektup yazdı: "Ey Ümmü Hâlid'in oğlu! İşin yokmuş gibi ve evinin sahasındaki bin iki yüz Müslümanın kanı henüz kurumadan kadınlarla evleniyorsun!" Hâlid mektuba

göz gezdirince, "Bu Solak'ın –yani Ömer b. el-Hattâb'ın– işidir," dedi. Bu sıralarda Hâlid, Benî Hanîfe'den bir heyeti Ebû Bekir'e gönderdi. Huzuruna çıkınca onlara: "Size yazıklar olsun! Size ne oldu da bu kişi sizi dininizden alıkoydu?" dedi. Onlar: "Ey Allah'ın halifesi! Başımıza gelenler malumundur. Öyle bir durum oldu ki Allah ne ona ne de aşiretine hayırlı kılmadı," dediler. Bunun üzerine Ebû Bekir: "Sizi neye davet ediyordu?" diye sordu. Onlar: "Adam, Ey kurbağa! Vırakla da vırakla! Ne su içene engel olursun ne de suyu bulandırırsın. Yerin yarısı bizim, yarısı da Kureyş'indir. Ancak Kureyş mütecaviz bir kavimdir, gibi sözleri vardı," dediler.

Ebû Bekir: "Sübhanallah! Size ne oluyor! Bu sözler ne bir vefa ne de bir hayır çağrıştıran sözlerdir. Bunlarla nereye götürülüyordunuz?" dedi. Hâlid, Yemâme meselesini hallettik-
[301] ten sonra Ebâd adındaki Yemâme vadilerinden birinde insanlarla buluştu. Ardından Veber adında başka bir vadiye geçti ve burada konuşlandı.

* * *

Bahreyn Ehli, Hutam'ın Riddeti ve Onunla Hareket Edenler

Ebû Ca'fer dedi: Bahreyn ehli ve onlardan dini terk edenler hakkında bize rivayetler nakledildi. Bunlardan biri Abdullah b. Sa'd'ın amcası Ya'kûb b. İbrâhim ve Seyf'ten bize naklettiği rivayettir. Seyf şöyle dedi: Alâ b. el-Hadramî, Bahreyn'e doğru yola çıktı. Bahreyn hikâyesi şöyledir: Peygamber (sav.) ve Münzir b. Sâvâ aynı ayda rahatsızlandılar. Resulullah (sav.) vefat ettikten kısa bir süre sonra Münzir de vefat etti. Ardından Bahreyn ehli dinden döndü. Abdülkays tekrar İslam'a dönerken Bekr ise durumunda ısrar etti. Abdülkays'ın dönüşüne el-Cârûd vesile oldu.

Ubeydullah bize amcası, Seyf, İsmâil b. Müslim ve Hasan b. Ebi'l-Hasan'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Cârûd b. el-Muallâ, Peygamber'e (sav.) defalarca gitti. Bunun üzerine Peygamber (sav.) ona: "Ey Cârûd! Müslüman ol," dedi. Cârûd: "Benim dinim var," dedi. Peygamber (sav.): "Ey

Cârûd! Senin dinin hiçbir şeydir ve bir din değildir," dedi. Cârûd: "Müslüman olursam İslam'da bundan doğacak sonuç ve mesuliyet sana aittir," dedi. Peygamber (sav.): "Öyle olsun," dedi. Bunun üzerine Cârûd Müslüman oldu ve dinde bir fıkıh seviyesi kesbedinceye kadar Medine'de kaldı. Ayrılmak isteyince, "Ya Resulellah! Beni gideceğim yere kadar götürebilecek bir bineğiniz var mı?" dedi. Resulullah (sav.): "Hâlen fazla bir bineğimiz yoktur," dedi. Cârûd: "Ya Resulellah! Yolda [302] bazı kayıp develer vardır. (Bunlardan istifade etsem.)" Resulullah (sav.): "Onlar yakıcı ateştir. Sakın buna tevessül etme," dedi. Cârûd kavmine gitti ve onları İslam'a davet etti. Kavmi topyekûn ona icabet ettiler. Kısa bir süre sonra da Resulullah (sav.) vefat etti. Bunun üzerine Abdülkays: "Muhammed peygamber olsaydı ölmezdi," deyip dinden döndüler. Durumu haber alınca onları topladı ve onlara hitap ederek şöyle dedi: "Ey Abdülkays topluluğu! Size bir konu hakkında soru soracağım. Eğer cevabını bilirseniz bana cevap verin. Aksi takdirde susun." Onlar: "Dilediğini sorabilirsin," dediler. Cârûd: "Bildiğiniz gibi geçmişte Allah'ın peygamberleri vardı. Bunu biliyor veya görüyorsunuz," dedi. Onlar: "Evet, onu biliyoruz," dediler. Cârûd: "Onlar ne yaptılar? Onlar: "Öldüler," dediler. Cârûd: "Muhammed de onlar gibi öldü. Ben şehadet ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur ve Muhammed O'nun kulu ver resulüdür," dedi. Onlar: "Biz de şehadet ederiz ki Allah'tan başka ilah yoktur ve Muhammed O'nun kulu ve resulüdür. Sen bizim büyüğümüz ve en faziletlimizsin," dediler ve dinlerinde sebat ettiler. Onlara el uzatılmadı, onlar da başkasına el uzatmadılar. Rebîa'nın geri kalanlarıyla Münzir ve Müslümanları baş başa bıraktılar. Münzir böylece hayatı boyunca onlarla meşgul oldu. Münzir ölünce Münzir'in adamları iki yerde muhasara altına alındılar. Onları Alâ kurtardı.

Ebû Ca'fer dedi: İbn İshâk ise bu konuda şöyle rivayet etmiştir: İbn Humeyd bize Seleme'den naklen İbn İshâk'tan şöyle dediğini anlattı:

Hâlid b. Velîd, Yemâme'nin işlerini yoluna koyduktan sonra Ebû Bekir, Alâ b. el-Hadramî'yi oraya gönderdi. Daha önce de Resulullah (sav.) onu Münzir b. Sâvâ el-Abdî'ye göndermiş ve

Münzir Müslüman olmuştu. Alâ da Resulullah'ın valisi olarak orada ikamet etmişti. Akabinde de Münzir, Resulullah'ın vefatından sonra Bahreyn'de vefat etti. Amr b. el-Âs, Umman'da vali olarak bulunuyordu. Resulullah'ın vefatından sonra Amr dönmüş ve dönüş yolunda ölüm hastalığındaki Münzir'e uğra-
[303] mıştı. Münzir'in yanına varınca Münzir ona: "Resulullah (sav.), kişiye malının kaçta kaçını vasiyet etme hakkını veriyordu," diye sordu. Amr dedi: Ona: "Malının üçte birini vasiyet etme hakkını veriyordu," diye söyledim. Münzir bana: "Malımın üçte birini neye harcamamı tavsiye edersin?" diye sordu. Amr dedi: "Ona, dilersen onu akrabalarına dağıtır istersen de onunla hayır işlerine harcar veya onu senden sonra dilediklerine harcanmak üzere sadaka-i câriye olarak bırakırsın," dedim. Münzir: "Malımdan bir kısmını bahîre, sâibe, vasîle ve hâm[83] diye dokunulmaz bir şey bırakmak istemiyorum. Belki onu taksim edeyim ve kime verirsem dilediği gibi kullansın," dedi.

Amr onun bu anlayışını hoş karşılamıştı. Bahreyn'de Rebîa dinden döndü. Ancak Cârûd b. Amr b. Haneş b. Muallâ ve kavminden ona uyanlar İslam'da sebat ettiler. Cârûd, Resulullah'ın vefatı ve Arapların dinden ayrılmalarını haber alınca kalktı ve "Şehadet ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur ve Muhammed kulu ve resulüdür. Şehadet getirmeyenleri tekfir ederim," dedi. Rebîa, Bahreyn'de toplanarak dinden ayrıldı ve "Hâkimiyeti tekrar Münzir oğullarına iade ediyoruz," dediler. Münzir b. Nu'mân b. Münzir'in emîrliğini ilan ettiler. O Garûr lakabıyla tanınırdı. Ancak halkıyla birlikte kılıca mağlup olarak Müslüman olunca "Garûr değil mağrurum," dedi.

[304] Ubeydullah b. Sa'd bize amcası, Seyf, İsmâil b. Müslim ve Umeyr b. Fülân el-Abdî'den naklen şöyle dediğini rivayet etti:

83 Cahiliye ehli beş batın doğuran ve son batında erkek deve doğuran devenin kulağını keser ve sırtına binilmesini yasaklarlardı. Bahîre olarak adlandırılan bu develer mera ve sudan faydalanırlardı. Sâibe: Kişi eğer muradım olursa ve emelime ulaşırsam bu deve sâibe (serbest ve dokunulmaz) olsun, derlerdi. Bu tür develere binilmez ve onlardan yararlanılmazdı. Hayvan biri erkek biri de dişi olmak üzere ikiz doğurursa erkeği ilahları için kesmezlerdi. Bu tür hayvanlara vasîle denirdi. Damızlık bir hayvan on batın doğurursa o hayvan "hâm" adıyla dokunulmaz ve yararlanılmaz olur. Bunlar meradan ve sudan menedilmezlerdi.

Benî Kays b. Sa'lebe'den Hutam b. Dübey'a, Peygamber (sav.) vefat ettiğinde Bekir b. Vâil'den ve mürtetler dışında henüz Müslüman olmamış olanlardan ona uyanlarla dinden dönerek başkaldırdılar. Hutam ona uyanlarla Katîf ve Hecer bölgesine intikal etti. Hat'ı ve burada ikamet eden Zut ve Seyâbice'yi de saptırdı. Dârîn'e asker gönderdi ve onun adına orada ikamet ettiler. Böylelikle onlara muhalif olan ve Münzir ile Müslümanlara destek veren Abdülkays'ı kendisiyle onlar arasına aldı. Nu'mân b. Münzir'in kardeşi Garûr b. Süveyd'e de haber göndererek onu Cuvâsâ'ya gönderdi ve ona: "Sebat et. Ben galip gelirsem seni Bahreyn'e hâkim kılacağım ve Hîre'deki Nu'mân gibi olacaksın," diye vadetti. Cuvâsâ'daki Müslümanları muhasara etti. Buradaki Müslümanlardan biri de Benî Ebû Bekir b. Kilâb'dan iyi bir Müslüman olan Abdullah b. Hazef'ti. Muhasara sebebiyle şiddetli bir açlığa maruz kaldılar. Abdullah b. Hazef bu olayı şöyle dillendirdi:

Ey elçi, Ebû Bekir'e ve Medine'nin bütün gençlerine haber ver.

Cuvâsâ'da eli kolu bağlı ve kuşatılmış bir kavim için harekete geçmeyecek misiniz?

Onların kanı bütün yollarda güneşin ışığı gibi bakanların gözlerini kamaştırmaktadır.

Rahmân'a tevekkül ettik. Zira Allah'a tevekkül edenler için sabır güzel bir meziyettir.

Serî bana Şuayb, Seyf, Sa'b b. Atıyye b. Bilâl, Sehm b. Mincâb ve Mincâb b. Râşid'den naklen şöyle dediğini yazdı:

Ebû Bekir, Alâ b. el-Hadramî'yi Bahreyn'deki mürtetler üzerine gönderdi. Bahreyn üzerine giderken Yemâme bölgesinin yakınındayken Sümâme b. Üsâl, Benî Hanîfe'den Benî Sühaym [305] ve şehirler ehlinden olan diğer bazı Benî Hanîfeliler Alâ b. el-Hadramî'ye iltihak ettiler. Onun tereddütleri vardı. İkrime'yi Umman ve ardından Mehre üzerine gönderdi. Şürahbîl'e de emir vererek Ebû Bekir'in emrini beklemesini ve bunun için de bulunduğu yerde kalmasını istedi. Kendisi de Amr b. el-Âs ile birlikte Benî Kuzâa'dan dinden dönenlere karşı harekete geçecekti. Amr b. el-Âs, Sa'd ve Bilya'ya karşı baskınlarda bulundu. Ona Kelb ve onlara uyanlar üzerine de gitmesini emretti. O

bize yaklaştığında memleketin yukarısındaydık. Ribâblılardan ve Amr b. Temîm'den ne kadar atı olan varsa onu karşıladı ve ona katıldı. Benî Hanzale'ye gelince, onlar tereddüt içindeydi. Mâlik b. Nüveyre ise adamlarıyla Bütâh'ta bulunuyordu. Bazen o bize bazen de biz ona baskın yapıyorduk. Vekî' b. Mâlik ise ona tâbi olanlarla Kar'â'da bulunuyordu ve Amr ile çatışıyorlardı. Sa'd b. Zeyd Menât ise iki gruba ayrılmışlardı. Avf ve "Ebnâ", Zibrikân b. Bedr ile hareket ederek İslam'da sebat ettiler ve dinlerini savundular. Mukâis ve diğer batınlar ise döndüler ve itaat etmediler. Ancak Kays b. Âsım, toplanan zekâtı Mukâis ve diğer batınlara dağıttı. Bu sırada Zibrikân, Avf ve "Ebnâ"nın zekâtlarını çıkardı. Avf ve "Ebnâ", Mukâis ve diğer kollara karşı duruyorlardı. Kays b. Âsım, Ribâblılarla Amr'ın Alâ'yı hüsnükabulle karşıladıklarını görünce taksiratından dolayı pişmanlık duydu ve dağıttığı zekât mallarıyla Alâ'yı karşıladı ve daha önceki tavrını değiştirdi ve zekât mallarını Alâ'ya ulaştırarak Bahreyn'deki mürtetlere karşı onun safında savaştı. Kays b. Âsım bu konuda zekâtını Ebû Bekir'e götürdüğünde Zibrikân'ın söylediği beyitleri dile getirdi:

Resulün hakkı olan deve sürüsü hususunda görevimi ifa ettim. Oysa diğer görevliler sorumlulukları altındaki bölgeden tek bir deve göndermediler.

Onu bütün insanlara karşı koruduk. Düşmanların husumeti ona zarar veremez.

Zimmetimde ihanet etmemek için onu hak sahibine verdim. Verdiklerim henüz sırtına binilmemiş semiz develerdir.

Onunla Allah'ın rızasını gözettim. Onun hakkında söz söylemek de bir izzettir. Onunla hısım bir topluluk yücelir ve iftiharla anılır.

Ben öyle bir kabiledenim ki onların gayreti değerlendirilirse yaşayanlar da mezardakiler de onun şanını bilir ve takdir eder.

[306] *Küçükleri boyun eğmediler. Büyükleri de vakur ve asildir. Gönülleri de iffetlidir.*

Kennâd'ın soyundan zimmetimi aldım. Onların havlaması ve hırıldaması benim kılıcıma mani olamadı.

Atlılar şiddetli saldırılarda bulundukları zaman nice toprakları basıp egemen oldum nice cengâvere darbe indirdim.

Birincisini öldürücü bir vuruşla vurdum. Öyle ki hayatı uman ona zarar verir.

Nice doğru sahnelere şahit oldum ve burada başarısız olmadığım gibi nice övgüye layık oldum.

Düşmanın benden korkması benim cesaretimin göstergesidir. Ruhun ilhamı söz konusu olunca ağlamamak mümkün değil.

Alâ'yı zekât ile karşıladığı zaman Kays şöyle dedi:

Emanetlerle ilgili beyanlar kendisine ulaştığı zaman Kureyş'e benden de mesaj götürün.

Onunla Minkarin ırzlarını korudum ve her habis hırsızın ümidini onunla bitirdim.

Babam ve dayım bir kurtuluş hâli içinde, bir mekândaydılar ki oraya savacağım kimse uğramamıştı.

Alâ, Kays'a ikramda bulundu. Ribâb'a askerleri kadar muharip katıldı. Bizi çölden geçirdi. Çölün ortasındayken şarkı söyleyen ve tef çalan kadınlar sağında ve solunda duruyorlardı. Allah bize bazı işaretleri göstermek isteyince konakladı ve insanlara da konaklamalarını emretti. Ancak gecenin ortasında develer ayaklandı. Yanımızda ne bir deve ne erzak [307] ne de barınak kaldı. İnsanlar konaklamak isterken ve henüz yerleşmeden her şey çölde kayboldu. Daha önce şahit olmadığımız bir sıkıntı ve üzüntüye maruz kalmıştık. Birbirimize vasiyetlerimizi yaptık. Bu sırada Alâ'nın çağırıcısı, "Toplanın!" diye seslendi. Bunun üzerine yanında toplandık. Alâ: "Başınıza gelen ve sizi sıkıntıya sokan ne?" diye sordu. İnsanlar: "Bizi yadırgamayın. Zira yarına kalırsak henüz güneş etrafı ısıtmadan ibretlik bir duruma düşeceğiz," dediler. Alâ: "Ey insanlar! Kafaya takmayın. Siz Müslüman değil misiniz? Siz Allah yolunda değil misiniz? Siz Allah'ın yardımcıları değil misiniz?" dedi. Onlar: "Evet," dediler. Alâ: "O zaman müjdeler olsun! Allah'a yemin ederim ki sizin gibi olanları Allah perişan etmez," dedi. Bir süre sonra tan yeri ağarınca çağırıcı sabah namazı için çağrı yaptı. Alâ bize namaz kıldırdı. Bazılarımız teyemmüm yaptı. Bazılarımız abdestliydi. Alâ namazını bitirince dizleri üzerinde oturdu. İnsanlar da oturdular. Alâ yorulana kadar dua etti. İnsanlar da onunla birlikte dua ettiler. Derken

güneş ışınlarının etkisiyle seraba benzer bir şeyler göründü. Safa yüzünü döndü ve "Öncü baksın, bu görünen nedir? " diye söyledi. Öncü gitti. Sonra döndü ve "Seraptır," dedi. Alâ duaya devam etti. Aynı görüntü yine belirdi. Aynı şey tekrarlandı ancak netice aynı oldu. Bir kez daha aynı manzara göründü. Bakan kişi su olduğunu haber verdi. Bunun üzerine Alâ kalktı ve insanlar da kalktılar ve suya doğru yürümeye başladık. Suyun yanına varınca içtik ve temizliğimizi yaptık. Güneş ufukta yükselmeye başlayınca develerimizin her yönden bize doğru âdeta sevk edilmekte olduğunu gördük. Develer yanımızda çöktü ve herkes devesinin sırtındaki yükünü indirdi. Bir iplik dahi kaybetmiş değildik. Develere birinci kereden sonra ikinci kere de içirdik ve suya kandılar. Biz de suya kandık ve dinlendik. Ebû Hüreyre benim arkadaşımdı. O mekândan ayrıldıktan sonra Ebû Hüreyre bana: "O yeri çıkarabilir misin?" dedi. "Bu diyarı en iyi bilen kişiyim," dedim. Ebû Hüreyre bana: "Benimle gel ve orayı bana göster," dedi. Onu geri götürdüm ve aynı mekâna vardık. Ancak ne göl vardı ne de sudan bir eser. Eğer gölü görmeseydim sana bu mekânı gösterebilirdim ve bu mekânda daha önce bir su damlası dahi görme-
[308] dim. Derken küçük bir su tulumuna rast geldik. Ebû Hüreyre bana: "Ey Ebû Sehm! Şimdi anladım. Vallahi, yer burasıdır. Tulumumu suyla doldurmuş ve suyun kenarına koymuştum. Kendi kendime ilahî bir ikram mı, yoksa bir yağmur suyu mu? Bunun nişanesi olarak tulumu bırakmıştım. Seni geri getirmemin sebebi buydu," dedi ve Allah'a hamdederek Hecer'e gitmek üzere yolumuza devam ettik. Alâ, Cârûd ile başka bir adama haber göndererek Hutam üzerine gitmek için Abdülkays'a katılmalarını emretti. Alâ da kendi ordusu ve sonradan ona katılanlarla birlikte Hutam üzerine Hecer tarafından harekete geçti. Dârîn ehli hariç bütün müşrikler Hutam'ın etrafında toplanırken bütün Müslümanlar da Alâ b. el-Hadramî'nin etrafında toplandılar. Müslümanlar ve müşrikler hendekler kazarak savaşa hazırlandılar. İki taraf savaşıyor ve hendeklerine dönüyorlardı. Bir ay boyunca bu durum üzerine devam ettiler. Derken bir gece Müslümanlar müşriklerin ka-

rargâhlarından şiddetli gürültü ve sesler duydular. Âdeta bir hezimet veya kavga sesini andırıyordu. Alâ: "Bize düşmandan kim haber getirecek?" diye söyledi. Abdullah b. Hazef: "Ben onlardan haber getirebilirim," dedi. Nitekim onun annesi Benî İcl'dendi. Adam yola çıktı. Ancak hendeklerine yaklaşınca onu derdest ettiler. Ona: "Necisin?" dediler. Abdullah onlara nesebini söyledi ve "Ey Ebcer'im!" diye seslenmeye başladı. Bunun üzerine Ebcer b. Büceyr geldi. Ebcer, Abdullah'ı tanıdı ve ona: "Meselen nedir?" dedi. Abdullah: "Bu gece Lehzemiler arasında kaybolmak istemiyorum. Etrafımda İcl, Teymüllât, Kays ve Anze'den askerler varken öldürülmek istemiyorum. Hutam ve kabile kaçkınları sizin gözünüzün önünde benimle nasıl oynayabilirler!" dedi. Bunun üzerine Ebcer onu kurtardı ve şöyle dedi: "Vallahi bu gece dayıları için kötü bir yeğensin." Abdullah: "Bırak bunları, bana bir şeyler yedir, zira açlıktan ölüyorum," dedi. Bunun üzerine ona yemek getirdi. Abdullah yedi ve: "Bana azık ve binek ver ve yola çıkar da gideceğim yere gideyim," dedi. Bunları şarapla sarhoş olmuş bir kişiye söylüyordu. Adam istediklerini yaptı. Ona bir deve ve azık verip yola çıkardı. Abdullah yoluna devam ederek Müslümanların karargâhına vardı, onlara düşman askerlerinin sarhoş olduğunu haber verdi. Bunun üzerine Müslümanlar harekete geçtiler ve düşman ordugâhını bastılar. Onları kılıçtan geçirdiler. Hendeğe doğru kaçtılar. Kimisi hendeğe yuvarlandı, kimisi kurtuldu, kimisi dehşete kapıldı, kimisi öldürüldü, kimisi de esir alındı. Ayrıca Müslümanlar düşman ordugâhındaki ganimete el koydular. Kurtulanlar da ancak kendi canlarını [309] kurtardılar. Ebcer'e gelince, o kurtuldu. Hutam ise paniğe kapılarak şaşırdı ve ödü koptu. Müslümanlar onlara musallat olmuşken o atına binmek için çalıştı. Ayağını üzengiye geçirince üzengi koptu. Bu sırada Benî Amr b. Temîm'den Afîf b. Münzir yanından geçti. Hutam feryat ederek ve yüksek sesle, "Benî Kays b. Sa'lebe'den bana yardım edecek kimse yok mu?" diyordu. Afîf onun sesini tanıdı ve ona: "Ebû Dübey'a mısın?" dedi. Hutam: "Evet," dedi. Afîf: "Bana ayağını ver sana yardım edeyim," dedi. Hutam onu bindirmesi için Afîf'e ayağını uza-

tınca uyluktan bacağını kesti ve onu kendi hâlinde bıraktı. Hutam, Afîf'e: "Benim işimi bitir," dedi. Afîf: "Acı çekmen için ölmeni istemiyorum," dedi. O gece Afîf ile birlikte kardeşleri de vardı ve muharebede öldürülmüşlerdi. Gece boyunca Müslümanlardan kim yanından geçtiyse Hutam onlara: "Hutam'ı öldürmeye var mısın?" diyordu. Ancak onu tanımadıkları için öldürmediler. Nihayet Kays b. Âsım yanından geçince ona da aynı şeyi söyledi. Bunun üzerine Kays b. Âsım ona yönelerek onu öldürdü. Ayağının kesilmiş olduğunu görünce, "Ne kötü şey, bilseydim ona dokunmazdım," dedi. Müslümanlar hendeği ele geçirdikten sonra düşmanlarının peşine düşerek onları kovaladılar. Kays b. Âsım, Ebcer'e yetişti. Ancak Ebcer'in atı Kays'ın atından daha güçlüydü. Ebcer'in kaçacağından endişe edince onun ökçe sinirini kesti. Ancak siyatiği sağlam kaldı. Bu yüzden ayağı aksaktı. Afîf b. Münzir bu konuda şu beyitleri dillendirdi:

Ökçe siniri iyileşse de siyatik iyileşmez. Her düşen bu konuyu bilemez.

Onların hamilerini kıymetli Ribâb ve Amr'ın oğulları sayesinde kırdığımızı görmedin mi?

Afîf b. Münzir, Garûr b. Süveyd'i esir aldı. Ribâb onu himaye etmesi için Afîf'e rica ettiler. Zira annesi Teym'dendi. Bunun üzerine Afîf, Alâ'ya: "Bu adamı himaye etmek istiyorum," dedi. Alâ: "Bu adam kim?" dedi. Afîf: "Garûr'dur," dedi. Alâ adama: "Sen mi bu insanları yoldan çıkardın?" dedi. Adam: "Ey emîr ben garûr (saptıran) değilim, mağrurum (saptırılmış)," dedi.
[310] Alâ ona: "Müslüman ol," dedi. Bunun üzerine Müslüman olup Hecer'de kaldı. Garûr, lakabı değil ismiydi. Afîf, Garûr'un ana bir kardeşi Münzir b. Süveyd b. el-Münzir'i öldürdü. Savaşta iyi performans gösteren bir muharibe ganimet olarak kıyafetler verdi. Özel ganimet verdiği kişiler arasında Afîf b. Münzir, Kays b. Âsım ve Sümâme b. Üsâl da vardı. Sümâme'ye verilen kıyafetler nişanlıydı. Hutam onlarla hava atardı. Ancak elbiseyi sattı. Kaçkınların çoğu Dârîn Adasına gittiler. Gemilerle oraya intikal ettiler. Oradakiler de kendi yerlerine döndüler. Alâ b. el-Hadramî, Bekir b. Vâil'den İslam'a bağlı kalanlara

mektup yazdı. Uteybe b. Nehhâs ve Âmir b. el-Esved'e haber göndererek kendi hâlleri üzerinde kalmalarını ve her çeşit imkânla dinden dönenlere karşı koymalarını söyledi. Mismaâ da emir vererek bir an önce onlara saldırmalarını istedi. Hasafe et-Temîmî ve Müsennâ b. Hârise eş-Şeybânî'ye talimat göndererek düşmanların yollarını kesmelerini emretti. Onlardan bir kısmı döndüler ve kabul ederek aralarına aldılar. Bir kısmı da imtina ederek inat ettiler. Bu sebeple de dönmelerine fırsat verilmedi ve Dârîn Adasına geçtiler. Allah onları orada topladı. Bu konuda Benî Dubey'a b. İcl'den Vehb adında bir adam Bekir b. Vâil'den mürtet olanları kınayarak şu beyitleri dillendirdi:

Görmez misin ki Allah yarattıklarına şekil veriyor. Onların bir kısmının cibilliyeti bozuk bir kısmı da arı oluyor.

Allah kimi kavimleri lanetleyerek zillete mahkûm oldular ve dalalet ve saplantıya maruz kaldılar.

Alâ, Bekir b. Vâil'e yazdığı mektupların cevabını alıncaya kadar müşriklerin muhitinde beklemeye devam etti. Ona Bekir b. Vâil'in Allah'ın emrine imtisal ettiği ve dini için gayrete geldiği haberi ulaştı. Arzu ettiği haberleri onlardan alınca bölgeden ayrıldıktan sonra Bahreyn ahalisine arzu etmediği bir kötülük yapılmayacağına kanaat getirdi. Bunun üzerine insanları Dârîn Adasına sevk etti. Onları topladı ve bir konuşma yaptı. Şöyle dedi: "Allah sizin için şeytanların hiziplerini ve savaş kaçkınlarını bu denizde toplamıştır. Size karada ayetle- [311]
rini gösterdi ki bunlardan denizde de ibret alasınız. Öyleyse ayağa kalkın ve düşmanınıza saldırın. Denizi aşarak onların üzerine gidin. Allah onları toplamıştır." Onlar: "Yapacağız ve hayatta olduğumuz sürece karadan ötesindeki hiçbir zorluktan korkmayacağız," dediler.

Alâ sefere çıktı ve Müslümanlar da onu izlediler. Sahile vardıklarında atları, develeri, katırları ve merkepleriyle kimisi süvari, kimisi de yaya olarak denizde ilerlemeye başladılar. Alâ dua etti ve Müslümanlar da dua ettiler. Duaları şöyleydi: "Ya Erhamerrâhimîn! Ya Kerîm, ya Halîm, ya Ehad, ya Samed, ya Hayy, ya ölüleri dirilten, ya Hayy, ya Kayyum! Senden başka

ilah yoktur. Ya Rabbena!" Allah'ın izniyle develerin ayaklarını örten bir su tabakasıyla örtülü yumuşak kumluk bir araziden geçer gibi topyekûn körfezi aştılar. Oysa sahil ile Dârîn arasındaki mesafe gemilerle bir gün bir gecedir. İki taraf adada karşılaştılar. Şiddetli bir muharebeye tutuştular. Müslümanlar onların kökünü kazıdılar. Kadın ve çocuklar esir alındı ve mallara el konuldu. Süvarinin ganimetten payı altı bin dirhem, piyadenin payı ise iki bin oldu. Gecelerini ve gündüzlerini öylece geçirdiler ve işlerini yoluna koyduktan sonra geldikleri gibi geri döndüler ve denizi aştılar. Afîf b. Münzir bu konuda şu beyitleri dile getirmiştir:

Görmez misin ki Allah denizini itaatkâr kıldı ve kâfirlerin başını büyük bir felaket getirdi.

Denizleri yaran kudrete dua ettik de denizleri önceki zamanlarda denizlerin yarılmasından daha büyük bir mucize yarattı.

Alâ, Bahreyn'e döndükten, İslam dini orada yerleşip istikrara kavuştuktan, İslam ve Müslümanlar aziz, şirk ve müşrikler zillete düçar olduktan sonra kalbinde hastalık bulunanlar yalan ve maksatlı haberler yaymaya başladılar. Bazı fitneciler, işte Mefrûk, ayrılık içindedir ve kabilesini organize etmiştir. Yani Şeybân, Tağlib ve Nemir. Bazı Müslümanlar onlara: "Lehâzim onlara karşı harekete geçerler," dediler. Nitekim Lehâzim,[84] Alâ'ya destek vermek üzere ittifak etmişlerdi. Abdullah b. Hazef bu konuda şu beyitleri dillendirmişti:

[312] *Mefrûk ve kabilesiyle bizi tehdit etmeyin. Zira üzerimize gelirse Hutam'ın akıbetine uğrar.*

Benî Bekr'den olan bu kabile ne kadar çok da olsa cehennemi boylayacaktır.

Hurma bahçelerinin içi ve dışı atlılarla ve delikanlılarla hınca hınç doludur.

Alâ b. el-Hadramî, orada ikamet etmek isteyenler dışında insanlarla geri döndü. Geri dönüyorduk. İçimizde Sümâme b. Üsâl da vardı. Benî Kays b. Sa'lebe'ye ait bir su üzerindeyken Sümâme'yi ve üzerindeki Hutam'ın kıyafetini fark ettiler.

84 Lehâzim: Kays b. Sa'lebe, Teymullah b. Sa'lebe b. Ukâbe, İcl b. Lüceym ve Anze b. Esed b. Rebîa b. Nezâr kabilelerinden oluşan ittifaktır.

Bunun üzerine yanına bir adam gönderdiler. Adama: "Ona o kıyafeti nasıl elde ettiğini, Hutam'ı kendisi mi yoksa başkaları mı öldürdüğünü sor," dediler. Adam geldi ve Sümâme'ye kıyafeti sordu. Sümâme: "Bana ganimet olarak verildi," dedi. Ona: "Hutam'ı sen mi öldürdün?" dedi. Sümâme: "Hayır. Ancak onu öldürmek isterdim," dedi. Adam: "Onun kıyafeti neden sendedir?" dedi. Sümâme: "Sana söyledim," dedi. Adam dönüp onlara aldığı cevapları iletti. Adamlar toplandılar ve Sümâme'nin üzerine giderek onu aralarına aldılar. Sümâme onlara: "Size ne oluyor?" dedi. Onlar: "Hutam'ın katili sensin," dediler. Sümâme: "Yalan söylüyorsunuz. Ben öldürmedim. Kıyafet bana ganimet olarak verildi," dedi. Onlar: "Katilden başkasına ganimet mi verilir," dediler. Sümâme: "Kıyafet üzerinde değil yükündeydi," dedi. Onlar: "Yalan söylüyorsun," dediler ve onu öldürdüler.

Ravi dedi: Hecer'de bir rahip vardı. Müslüman oldu ve Müslümanlara katıldı. Ona: "Seni İslam'a yönelten nedir?" diye soruldu. Şöyle dedi: "Üç sebeple Müslüman oldum. Müslüman olmasam Allah beni mesh eder, diye korktum. Kumluk arazideki su seli, denizin ortasının seyrüseferlerine amade kılınması ve seher vaktinde yaptıkları şu dua: 'Allah'ım! Sen Rahmân ve Rahîmsin. Senden başka ilah yoktur. Sen eşsiz yaratıcısın ve Senden öncesi yoktur. Sen daimsin ve gaflete düşmezsin. Ölmeyen Hayy'sın. Görülen ve görülmeyen her şeyin yaratıcısısın. Her an farklı bir hâl ve iştesin. Öğrenmeden her şeyi bilginle kuşattın." Bundan dolayı anladım ki bunlar meleklerin yardımına mazhar oluyorlarsa bu Allah'ın emirlerine bağlı oldukları içindir.

Resulullah'ın (sav.) ashabı o Hecerli rahibin sözlerini dikkatle dinliyorlardı.

Alâ, Ebû Bekir'e şöyle yazdı: Şanı yüce olan Allah çölde [313] bize dalgaları görülmeyen bir su selini ikram etti. Üzüntü ve sıkıntıdan sonra bize ayet ve ibretli hadiseler gösterdi ki O'na hamdedelim ve şanını yüceltelim. Bize dua et ve Allah'tan kulları ve yardımcıları için yardım dile.

Bunun üzerine Ebû Bekir Allah'a hamdetti ve O'na niyazda bulunarak dedi ki: "Lokmân'a, onu kazalım mı yoksa bırakalım mı?" diye sorulunca kazmaktan vazgeçmelerini söyledi ve ipler ona ulaşmaz ve gönüller sevinmez, demiştir. Sözü edilen bu su seli büyük bir ayettir. Daha önce hiçbir ümmet için gerçekleşmiş değildir. Allah'ım aramızda Muhammed'in (sav.) halefi olacak insanlar olsun.

Ardından Alâ, Hendek ehlinin hezimete uğradığı ve Hutam'ın Zeyd ve Ma'mer tarafından öldürüldüğünü bildiren bir mektup yazdı: Şanı yüce olan Allah, gündüz aldıkları şarapla düşmanımızın aklını başından aldı ve güçlerini yok etti. Onları hendeklerinde bastık. Sarhoştular. Kaçanlar hariç onları bertaraf ettik. Allah, Hutam'ın da canını aldı.

Ebû Bekir, Alâ'ya şöyle yazdı: Benî Şeybân b. Sa'lebe hakkında birtakım duyumlar alırsan ve fitneciler bunu dillendirirse onların üzerine asker gönder ve onları basarak arkalarında bulunanları da dağıt ki toplanmasınlar ve fitneleri neticesiz kalsın.

* * *

Umman, Mehre ve Yemen

Umman, Mehre ve Yemen'deki Riddet Hareketleri

Ebû Ca'fer dedi: Müslümanların savaşlarının tarihi hakkında ihtilaf vardır. İbn Humeyd'in Seleme'den naklen İbn İshâk'tan rivayet ettiğine göre Yemâme, Yemen ve Bahreyn'in fethiyle Şam bölgesine asker gönderilmesi hicrî 12 yılında gerçekleşmiştir.

Ebû Zeyd ise bana Ebü'l-Hasan el-Medâinî, Ebû Ma'şer, Yezîd b. İyâd b. Cu'dube,
[314] Ebû Ubeyde b. Muhammed b. Ebî Ubeyde, Gassân b. Abdülhamîd ve Cüveyriye b. Esmâ'dan naklen üstatlarından ve Şam ve Irak ehlinden olan âlimlerden rivayetle şöyle anlattı:

Riddet hareketlerine karşı kazanılan zafer ve fetihler, Hâlid b. Velîd ve diğer komutanlara aittir ve hicrî 11 yılında gerçekleşmiştir. Rebîa b. Büceyr meselesi ise hicrî 13 yılında vuku bulmuştur.

Rebîa b. Büceyr et-Tağlibî meselesi şöyledir: Hâlid b. Velîd ile ilgili rivayette onun Musayyih ve Hasîd'de mürtetlerle savaşmıştır. Neticede ganimetler elde etti ve bazı esirleri ele geçirmiştir. Bu savaşta Rebîa b. Büceyr'in kızı da esirler arasındaydı. Hâlid esirleri Ebû Bekir'e (ra.) gönderdi. Rebîa'nın kızı Ali b. Ebî Tâlib'in (as.) hissesi oldu.

* * *

Umman'ın durumuna gelince:

Serî b. Yahyâ bana Şuayb, Seyf, Sehl b. Yûsuf, Kâsım b. Muhammed, Gusn b. el-Kâsım, Mûsâ el-Celyûsî ve İbn Muhayrîz'den şöyle dediğini yazdı:

Umman'da Zü't-Tâc Lakît b. Mâlik el-Ezdî ortaya çıktı. Cahiliyede Cülendâ olarak adlandırılıyordu. Peygamberlik iddiasında bulundu. Mürtet olarak Umman'a musallat oldu. Ceyfer ve Abbâd'ı dağlara ve deniz sahiline sürdü. Bunun üzerine Ceyfer Ebû Bekir'e haber göndererek durumu bildirdi ve ondan ona karşı asker göndermesini istedi. Bunun üzerine Ebû Bekir es-Sıddîk, Huzeyfe b. Muhsin el-Galfânî'yi Himyer'den, Arfece el-Bârıkî'yi de Ezd'den gönderdi. Huzeyfe'yi Umman'a, Arfece'yi de Mehre'ye gönderdi. Onlara gerektiğinde birlikte hareket etmelerini ve Umman'dan başlamalarını, Huzeyfe'nin kendi muhitinde Arfece'ye, Arfece'nin de kendi muhitinde Huzeyfe'ye emretmesini istedi. Bu sebeple birbirlerine destek vermek üzere çıktılar. Ebû Bekir ayrıca onlara seferde dikkatli olmalarını ve Umman'a yaklaştıklarında Ceyfer ve Abbâd ile yazışarak onların görüşlerine göre hareket etmelerini istedi. İkili kendilerine verilen emir gereğince yola çıktılar. Bu sırada Ebû Bekir, İkrime'yi Yemâme'deki Müseylime üzerine göndermiş ve peşinden Şürahbîl b. Hasene'yi de göndererek ikisinin [315]
görev bölgesini Yemâme olarak tayin etmişti. Bu iki komutana da Huzeyfe ve Arfece'ye emrettiği hususları emretmişti. İkrime zaferin kendisine ait olması ümidiyle harekete geçti. Ancak Müseylime karşısında bozguna uğradı. Bunun üzerine Müseylime ile muharebeden kaçındı ve Ebû Bekir'e durumu haber verdi. Şürahbîl de durumdan haberdar olunca olduğu yerde beklemeye başladı. Ebû Bekir, Şürahbîl b. Hasene'ye

yazarak Yemâme'nin yakınında emrini beklemesini isteyerek onu görev yerine göndermekten imtina etti. İkrime'ye de yazarak saldırmakta acele ettiği için onu azarladı: "Güzel bir iş çıkarana kadar seni görmek ve dinlemek istemiyorum. Bunun için savaşmak üzere Umman'a yetiş ve Huzeyfe ile Acrefe'ye yardım et. Her biriniz kendi birliğinin komutanı olarak görev yapacak. Huzeyfe kendi görev bölgesinde askere emir verecek. Oradaki işleri bitirirseniz Mehre'ye hareket et. Ardından da Yemen'e git ve orada ve Hadramut'ta Muhâcir b. Ebî Ümeyye ile birlikte ol. Umman ve Yemen arasında dinden dönenleri bertaraf et ve senin iyi bir iş çıkardığını haber alayım," dedi.

Bunun üzerine İkrime askerleriyle birlikte Arfece ve Huzeyfe'nin peşinden gitti ve ikili Umman'a varmadan onlara yetişti. Huzeyfe ve Arfece'ye seferde veya Umman'da konakladıktan sonra İkrime'nin görüşüne itibar etmeleri istendi. Umman yakınlarında Ricâm denilen bir mekânda birleşince Ceyfer ve Abbâd ile yazıştılar. Ordunun gelişinden Lakît de haberdar oldu. Lakît askerlerini topladı ve Debâ'da konuşlandı. Ceyfer ve Abbâd da sığındıkları yerden çıktılar ve Suhâr'da konuşlandılar. İkili Huzeyfe, Arfece ve İkrime'ye haber göndererek kendilerine katılmalarını istediler. Üç komutan Suhâr'da Ceyfer ve Abbâd ile birleştiler ve karşı karşıya oldukları insanlardan riddetten teberri etmelerini istediler. Bunun üzerine teberri edenlerden razı oldular, Lakît'in maiyetindekilerden bazı kabile reisleriyle yazıştılar. Bunlardan Benî Cüdeyd'in reisiyle başladılar ve onunla yazıştılar. Sonra onu bırakıp Lakît üzerine gittiler. İki taraf Debâ'da karşılaştılar. Lakît, onları denemek ve korumak için aileleri de getirmiş ve saflarının arkasına almıştı. Debâ şehirleriydi ve büyük bir pazardı. İki taraf şiddetli bir muharebeye tutuştular. Lakît, Müslümanlara karşı zafer elde etmek üzereydi. Derken Müslümanlar hezimeti, müşrikler zaferi görmüşken Müslümanlara Benî Nâciye'den Hirrît b. Râşid komutasında, Abdülkays'tan Seyhân b. Sûhân
[316] liderliğinde ve Ummanlı olup Benî Nâciye'de ve Abdülkays yurdunda ikamet edenlerden oluşan takviye birlikler yetişti. Allah bunlarla Müslümanlara güç verdi ve müşriklerin gücü-

nü kırdı. Müşrikler sırtlarını dönüp kaçtılar ve muharebede on bin kayıp verdiler. Müslümanlar onların peşine düştüler daha çok kayıp verdirerek kadın ve çocukları esir aldılar ve mallarını muharip Müslümanlara dağıttılar. Ganimetin beşte birini Arfece ile birlikte Ebû Bekir'e gönderdiler. İkrime ve Huzeyfe işleri yoluna koymak ve insanları yatıştırmak üzere Huzeyfe'nin Umman'da kalması konusunda görüş birliğine vardılar. Ganimetlerin beşte biri sekiz yüz baştı. Pazardaki her şeyi ele geçirdiler. Arfece, ganimetlerin ve esirlerin beşte birini Ebû Bekir'e götürdü. Huzeyfe ise Umman'da insanları rahatlatmak için kaldı ve Umman etrafındaki kabilelerle Umman dışında yaşayan Ummanlılara Müslümanların fethettiği yerlere yerleşmeleri için çağrıda bulundu. İkrime ise ordunun başında olduğu halde yola çıktı ve Mehre üzerine gitti. Abbâd en-Nâcî bu konuda şöyle dedi:

Lakît b. Mâlik öyle bir şerre maruz kaldı ki tilkilerin başına dahi gelse bundan hicap duyarlar.

Ebû Bekir'e ve onunla birlikte çıkanlara karşı çıktı. Bunun üzerine iki körfez onun şiddetli akıntısından çalkalandı.

Birincisinden ders almadı ve düşmanı bertaraf edemedi ve atları develerle ona yöneldi.

* * *

Necid'de Mehre Savaşı

İkrime, Arfece ve Huzeyfe, Umman Savaşını gerçekleştirdikten sonra İkrime, ordusuyla Mehre'ye hareket etti. Umman ehlinden ve Umman etrafındaki ahaliden yardım aldı ve Mehre'ye gitmek üzere yürüyüşünü sürdürdü. Maiyetinde Nâciye, Ezd, Abdülkays, Râsib ve Benî Temîm'den Sa'd'ın insanlar vardı. İkrime, Mehre'ye ve ona tâbi beldelere baskın yaptı. Mehre'de iki orduyla karşılaştı. Bir ordu Mehre'nin Ceyrût bölgesindeydi. Bu bölge Nedadûn'a (Mehre'nin iki bölgesi) kadar âdeta asker doluydu ve bunların başında Benî Şehre'den Şehrît adında bir adam vardı. Diğer ordu ise Necid'deydi. Aslında Mehre tamamen bu ordunun başında bulunan Benî [317]
Muhârib'den Musabbah'a tâbiydi. Şehrît tarafındakiler hariç

bütün Mehreliler bu adamın tarafındaydı. Bu iki grup rekabet içindeydi ve bu iki reisten her biri diğerini kendi tarafına katılmaya davet ediyordu. İki ordudan her biri zaferin kendileri tarafında olmasını arzu ediyordu. Bu durum Müslümanların lehine oldu ve Allah Müslümanlara düşmanları karşısında güç verdi ve hasımlarının gücünü kırdı.

İkrime, Şehrît'in yanındakilerin az olduğunu görünce onu İslam'a dönmeye davet etti. İlk davete de icabet etti. Böylece Allah Musabbah'ın gücünü zaafa uğrattı. Ardından İkrime, Musabbah'ı da İslam'a dönmeye ve küfrü terk etmeye davet ettiyse de ordusunun çokluğuna kanarak Şehrît'in icabet ettiği davete uzak durdu. Bunun üzerine İkrime üzerine gitti. Şehrît de İkrime ile birlikte hareket etti. İki taraf Necid'de karşılaştılar. Muharebe Debâ muharebesinden daha şiddetli oldu.

Neticede Allah mürtetlerin ordusunu hezimete uğrattı ve komutanları öldürüldü. Müslümanlar onların peşine düştüler. Diledikleri kadar düşmanı bertaraf ettiler ve dilediklerini elde ettiler. Elde ettikleri arasında iki bin deve vardı. İkrime feyin humusunu ayırdı ve onu Şehrît ile Ebû Bekir'e gönderdi. Geri kalanı da Müslümanlara dağıttı. İkrime ve ordusu, binek ve teçhizat olarak daha da güçlendi. İkrime bir müddet bölgede kalarak insanlara çekidüzen verdi ve Necid, Riyâd er-Ravda, Sahil bölgesi, Cezâir (adalar) el-Mür ve'l-Lübbân, Ceyrût, Zuhûruş-Şahr, Sabarât, Yeni'b ve Zâtü'l-Haym ahalilerini nizama soktu. Bu bölgelerin insanları Müslüman olmak üzere biat ettiler. İkrime, Beşîr –Mahzûm'dan Benî Âbidli Sâib– ile bu konuyu yazılı bir vesikayla tescil etti. Böylece İkrime fetihle Ebû Bekir'e döndü. Ardından da Şehrît humusla halifeye gitti. Ulcûm el-Muhâribî bu konuyu şöyle dillendirmiştir:

Düşmanlar grup grup üzerimize gelince Allah Şehrît'in, Heysem'in sıradan insanlarının ve Firdim'in cezasını versin.

Kötülük yapan, zimmet gözetmeyen ve akraba hukukuna aldırmayanın cezası.

Ey İkrime! Kavmimin gayreti ve bir araya gelmesi olmasaydı geniş alanlarda yollar sana dar gelecekti.

Elinden çekilip götürülen bir tutsak gibi olduk ve zaman boyunca musibetlere maruz kaldık. [318]

* * *

Yemen'de Riddet Hareketi

Ebû Ca'fer dedi: Serî b. Yahyâ bana Şuayb, Seyf, Talha, İkrime, Sehl ve Kâsım b. Muhammed'den naklen şöyle yazdı:

Resulullah (sav.) vefat edince Mekke ve çevresini Attâb b. Esîd ve Tâhir b. Ebî Hâle yönetiyordu. Attâb, Benî Kinâne; Tâhir ise Akk'tan sorumluydu. Nitekim Resulullah (sav.), Akk'ın idaresini soyları Mead b. Adnân'dan olanlara verin, buyurmuştu. Tâif ve çevresini de Osman b. Ebi'l-Âs ve Mâlik b. Avf en-Nasrî idare ediyordu. Osman şehir ve beldelerden, Mâlik ise Hevâzin'e tâbi olan kırsal kesimlerden sorumluydu. Necrân ve bölgesine ise Amr b. Hazm ve Ebû Süfyân b. Harb yönetiyordu. Amr b. Hazm namaz kıldırıyordu. Ebû Süfyân da zekât işlerinden sorumluydu. Rima' ile Zebîd arasında Necrân sınırına kadar olan bölgede Hâlid b. Saîd b. el-Âs, Hemdân bölgesinde Âmir b. Şehr, San'â'da Fîruz ed-Deylemî ve yardımcıları Dâzeveyh ve Kays b. Mekşûh, Cened bölgesine Ya'lâ b. Ümeyye, Me'rib bölgesine Ebû Mûsâ el-Eş'arî, Eş'arîler ile Akk bölgesinde Tâhir b. Ebî Hâle amil olarak görev yapıyorlardı. Muâz b. Cebel ise Kur'an muallimi olarak bütün amillerin sorumluluk bölgelerde gezici olarak görev yapıyordu. Resulullah (sav.) henüz hayattayken Esved onlara başkaldırdı. Bunun üzerine Resulullah (sav.) elçiler ve mektuplarla ona savaş açtı ve neticede bertaraf edildi.

İnsanlar Resulullah'ın (sav.) vefatını haber alınca Yemen ve diğer bölgelerde düzen bozuldu. Hatta el-Ansî'nin süvarileri Necrân ile San'â arasındaki bölgede deniz sahilinde cirit atıyorlardı. Ne kimseye meylediyorlar ne kimse onlara meyledi- [319]
yordu. Amr b. Ma'dîkerib, Ferve b. Müseyk'in karşısında durdu. Muâviye b. Enes de el-Ansî'nin hezimete uğrayan adamlarından olup kararsız bir şekilde ortalıkta gidip geliyordu. Peygamber'in (sav.) amillerinden Amr b. Hazm ve Hâlid b. Saîd dışında dönen olmadı. Bunların dışında kalanlar, Müslü-

manlara sığınarak yerlerinden ayrıldılar. Amr b. Ma'dîkerib, Hâlid b. Saîd'e karşı çıktı. Ancak Hâlid onun Samsâme adlı kılıcını ondan aldı. Elçiler haberlerle döndüler. Cerîr b. Abdullah, Akra' b. Abdullah ve Veber b. Yuhannes döndüler. Ebû Bekir tıpkı Resulullah'ın (sav.) yaptığı gibi elçiler ve mektuplarla riddet ehliyle mücadele etti. Bu durum Üsâme b. Zeyd, Suriye seferinden dönünceye kadar sürdü. Bu süre üç ay olarak değerlendirilmektedir. Zî Husa ve Zülkassa olayları da bu sırada vuku buldu. Üsâme'nin dönüşünden sonra Müslümanlarla ilk çatışan onlar oldu. Ebû Bekir, Ebrak üzerine gitti. Kimin üzerine gittiyse onları hezimete uğrattı ve onlardan Müslüman olanları da yanına alarak Muhacir ve Ensar ile birlikte diğer mürtetler üzerine gitti ve onları hezimete uğrattı. Böylece mürtetlerden yardım almadan bütün meseleleri çözdü.

Ebû Bekir'in mektup yazdığı ilk kişi Attâb b. Esîd idi. Ona görev sahası içinde İslam'da sebat edenlerle dinden dönemler üzerine gitmesini emretti. Osman b. Ebi'l-Âs'a da emîrliği bölgesindeki Müslümanlarla mürtetlerin üzerine gitmesini yazdı. Bunun üzerine Attâb, Hâlid b. Üseyd'i Tihâme bölgesine gönderdi. Burada Müdlic'den bazı gruplar toplanmış, onlara da Huzâa'dan sıra dışı insanlarla Kinâne'den aidiyeti belirsiz kimseler katılmıştı. Onların başında da Benî Müdlicli Benî Şenûk'tan Cündeb b. Sülmâ vardı. Attâb'ın imaret bölgesinde bundan başka muhalif grup yoktu. İki taraf Ebârik'te karşılaştılar. Onları dağıtıp bertaraf etti. Benî Şenûk'tan çok sayıda kişiyi öldürdü. Böylece sayıca azalarak zillete düçar oldular. Attâb'ın bölgesi temizlenmiş oldu. Ancak Cündeb kaçarak kurtuldu ve bu konuda şu beyitleri dillendirdi:

Pişmanlık duydum ve sabahlayınca inandım ki yaptığım şeyler ayıp şeyler olarak anılacaktır.

Şehadet ettim ki Allah'tan başka hiçbir şey kalıcı değildir. Allah benim rabbim ve Müdlic'in de koruyucusudur.

[320] Osman b. Ebi'l-Âs, Şenûe'ye asker gönderdi. Burada Ezd, Becîle ve Has'am'dan asker toplanmıştı. Başlarında da Humeyda b. Nu'mân vardı. Tâif ehlinin başında da Osman b. Rebîa vardı. İki taraf Şenûe'de karşılaştı. Humeyda'nın ordusunu

hezimete uğrattılar ve ordusu dağılınca Humeyda kaçtı. Osman b. Rebîa bu konuyu şu beyitlerde dile getirdi:

Toz, duman yükselirken onların topluluğunu dağıttık. Bazen ihtilaflar ihaneti bertaraf eder.

Karşılaştığımızda bir parıltı görüldü. Ancak o parıltılar hayal kırıklığına dönüştü.

* * *

Akk'ın Ahâbis Topluluğu

Ebû Ca'fer dedi: Peygamber'in (sav.) vefatından sonra ilk ahdini bozan Tihâme'de Akk ve Eş'arîler oldu. Nitekim bu iki aşiret Peygamber'in (sav.) vefat haberini duyunca onlardan düşük seviyeli kişiler toplandı ve onlara Eş'arîler ve Haddam'dan aynı vasıfta kişiler katıldılar ve sahil yolunda A'lâb'da konuşlandılar. Onların etrafına başsız gruplar da katıldı. Bunun üzerine Tâhir b. Ebî Hâle, Ebû Bekir'e mektup yazdı ve onlar üzerine gitti. Onlara karşı harekete geçtiğini de Ebû Bekir'e bir yazıyla bildirdi. Harekâtına Mesrûk el-Akkî de katıldı ve A'lâb'da o serseri gruba baskın yaptı. İki taraf savaşa tutuştu ve Allah düşmanları hezimete uğrattı. Onları feci bir şekilde bertaraf ettiler. Hatta yollar ölülerinin kötü kokusuyla geçilmez oldu. Bunların bertaraf edilmesi büyük bir zafer oldu. Ebû Bekir'in Tâhir'e yazdığı cevabi mektup zaferden önce muhatabına ulaşmıştı:

"Mektubun bana ulaştı. Mektubunda harekete geçtiğini, Mesrûk'u ve kavmini de A'lâb'da Ahâbis'e karşı harekete geçirdiğini yazıyorsun. İsabetli bir iş yapmışsın. Acilen darbenizi indirin ve onlara fırsat vermeyin. A'lâb'da Ahâbis yol emniyetini sağlayıncaya kadar ve mektubum size gelinceye kadar A'lâb'da ikamet etmeye devam edin," dedi. Akk ve onların etrafında toplanan asi topluluklar Ahâbis adıyla anıldılar [321] ve bugüne kadar da bu isimle anılmaktadırlar. O yol da Ahâbis yolu olarak adlandırılmıştır. Tâhir b. Ebî Hâle bu konuda şu beyitleri dile getirmiştir:

Vallahi O'ndan başka ilah bulunmayan Allah'ın yardımı olmasaydı Ecrâ'da yılanlar topluluğu dağıtılamazdı.

O gün çöl civarında Ahâbis topluluğunun başına gelenler gibisini başka hiçbir günde görmedim.

Onları Hâmir'in zirvesiyle sel sularının sürüklediği topraklar arasındaki kızıl bölgede öldürdük.

Ahâbis'in mallarını bileğimizin gücüyle ve herkesin gözü önünde aldık. Hem de o karma karışık topluluğa aldırmadık.

Tâhir, Ahâbis yolu üzerinde konuşlandı. Mesrûk da onun maiyetindeydi ve Akk hakkında Ebû Bekir'in emrini bekliyorlardı.

* * *

Ebû Ca'fer dedi: Necrân ehli Resulullah (sav.) vefatını haber alınca kırk bin muharibi bulunan bir topluluktu. Necrânlılar Benü'l-Hâris adıyla anılmadan önce Benü'l-Ef'â olarak biliniyorlardı. Peygamber vefat edince ahitlerini yenilemek üzere Ebû Bekir'e bir heyet gönderdiler. Ebû Bekir onlara şöyle bir ahitname yazdı:

Bismillahirrahmânirrahîm. Bu name Resulullah'ın (sav.) halifesi Ebû Bekir tarafından Necrân ehline verilmiştir. Onları kendine ve askerlerine karşı korumuştur. Onlar için Muhammed'in (sav.) zimmeti vardır. Muhammed'in (sav.) Allah'ın emriyle onların ve Arapların topraklarında iki dinin bulunamayacağına dair talimatında bulunan husus müstesna. Onların canı, milleti, malları, maiyetleri, atları, seferi olanları, mukim olanları, piskoposları, rahipleri, nerede olursa olsun kiliseleri, az veya çok sahip oldukları şeyleri koruma altına
[322] almıştır. Onlara konulan vergiden sorumludurlar. Bunu öderlerse celbedilmezler. Malları öşre tâbi tutulmaz. Bir piskopos görevinden ihraç edilmez. Resulullah Muhammed (sav.) tarafından onlara yazılan şeyler teminat altındadır. Bu ahitnamede yazılı hususlar için Resulullah Muhammed'in (sav.) zimmeti ve Müslümanların komşuluk hukuku vardır. Onlara da düşen mükellefiyetlerini samimi olarak ve doğru bir şekilde yerine getirmektir. Bu ahitnameye Misver b. Amr ile Ebû Bekir'in hizmetçisi Amr şahitlik etmiştir.

Ebû Bekir, Cerîr b. Abdullah'ı geri gönderdi ve kavminden Allah'ın dininde sebat edenlerin başına geçip onlara yardım-

cı olanları da harekete geçirmesini, onlarla Allah'ın dininden yüz çevirenlere karşı savaşmasını emretti. Ona ayrıca Has'am kabilesi üzerine gitmesini, Zülhalesa[85] için başkaldırıp onu tekrar ihya edenler ve bu işe iştirak edenlerle savaşmasını, arkasından Necrân'a yönelerek orada ikamet etmesini ve talimatını beklemesini emretti.

Cerîr, Ebû Bekir'in emrini yerine getirmek üzere yola çıktı. Az sayıda bazı insanlar ona karşı çıktı. Abdullah bunların üzerine gitti ve onları bertaraf etti. Sonra Necrân'a yöneldi ve burada ikametle Ebû Bekir'in (ra.) emrini bekledi.

Ebû Bekir, Osman b. el-Âs'a da yazarak Tâif üzerine asker göndermesini, her nahiyeye gerektiği kadar asker yollamasını ve başlarına da güvendiği kişileri getirmesini emretti. Bunun üzerine Osman her nahiyeye yirmi adam gönderdi ve başlarına kardeşini onların başına getirdi.

Attâb b. Esîd'e de yazarak Mekke ve emîrlik bölgesine takviye olarak beş yüz kişi göndermesini ve başlarına güvendiği bir kişiyi getirmesini istedi. Bunun üzerine Attâb göndereceği kişileri belirledi ve başlarına Hâlid b. Üseyd'i getirdi. Her aşiretin emîrini harekete geçirdi. Bunlar seferber oldular ve Ebû Bekir'in talimatını ve Muhacirin onlara uğramasını beklediler.

* * *

Yemen Ehlinin İkinci Riddeti [323]

Ebû Ca'fer dedi: Yemen'de ikinci kez dinden çıkan Kays b. Abdi Yagûs el-Mekşûh idi.

Serî bana Şuayb ve Seyf'ten naklen Kays'ın ikinci riddeti hakkında şöyle dediğini yazdı:

Bunlar Resulullah (sav.) vefat haberini alınca Kays ahdini bozdu ve Fîruz ile Dâzeveyh ve Cüşeyş'in öldürülmesi için gayret gösterdi. Bunun üzerine Ebû Bekir, Umeyr Zî Mürrân, Saîd Zî Zeved, Semyefa' Zülkelâ', Havşeb Zî Zuleym ve Şehr Zî

85 Zülhalesa: Kâbe'ye nazire olarak kurulan ve bir çeşit Cahiliye mabedi olan puthane. Bazı araştırmacılara göre bina, 1925 yılında tamamen yıkılmıştır (çev.).

Yenâf'e yazarak üzerinde bulundukları Allah'ın emrine bağlı kalmalarını, Allah'a ve insanlara karşı olan görevlerini yerine getirmelerini emretti ve onlara asker göndermeyi vadetti:

Resulullah'ın (sav.) halifesi Ebû Bekir'den Umeyr b. Eflah Zî Mürrân, Saîd b. el-Âkıb Zî Züved, Sümeyfa' b. Nâkûr Zilkelâ', Havşeb Zî Zuleym ve Şehr Zî Yenâf'a. Düşmanlarına karşı "Ebnâ"ya yardım edin. Onları koruyun ve Fîruz'u dinleyin ve onunla gayret içinde olun. Zira onu emîr tayin ettim.

Serî bana Şuayb, Seyf, Müstenîr b. Yezîd ve Urve b. Gaziyye ed-Desînî'den şöyle dediğini yazdı:

Ebû Bekir halife olunca Fîruz'u emîr yaptı. Daha önce de Dâzeveyh, Cüşeyş ve Kays ile dayanışma hâlindeydi. Yemen'in ileri gelenlerinden bazılarına da mektuplar yazdı. Kays bunu haber alınca Zülkelâ' ve arkadaşlarına şöyle yazdı: Ebnâ, diyarınızda yabancıdır. Onlara dokunmazsanız size tasallut etmeye devam ederler. Bana kalırsa onların büyüklerini öldürecek ve onları yurdumuzdan çıkaracağım. Ancak onlar teberri ettiler. Onunla işbirliğine girmedikleri gibi "Ebnâ"ya da yardım etmediler. Biz bu işte yokuz. Sen ve onlar birbirinizin arkadaşısınız.

Kays onlara karşı fırsat kollamaya başladı. Liderlerini öl-
[324] dürmeye ve avamı sürmeye hazırlandı. Bu maksatla bölgelerde bir yerden bir yere intikal eden ve kendilerine muhalif olanlara savaş açan gezici ve kaçkın Lahci gruplarla yazışarak gizlice haberleşti ve onlardan kendisine gelmelerini istedi. "Ebnâ"nın Yemen diyarından sürülmeleri için aralarında işbirliği olmasını istiyordu. Bu gruplar ona olumlu cevap vererek süratle yanına intikal edeceklerini haber verdiler. Derken San'â ehli, bu grupların San'â'ya doğru ilerlemekte olduklarını haber aldılar. Bunun üzerine Kays bu haberden korkuya kapılmış izlenimini vererek Fîruz'a ve ardından da Dâzeveyh'e gitti ve onları kandırmak ve onların kendisini itham etmemeleri maksadıyla onlarla istişare etti. Her iki şahıs onun bu davranışıyla mutmain oldular.

Ardından da Kays ertesi gün için onları yemeye davet etti. Sırasıyla hedefte Dâzeveyh, Fîruz ve Cüşeyş vardı. Dâzeveyh,

Kays'a gitti. Yanına girer girmez onu öldürdü. Fîruz da gitmek için çıkmıştı. Ancak giderken iki kadının damları üzerinde birbirleriyle konuşurken, "Bu da Dâzeveyh gibi öldürülecek," dediklerini duydu. Onlarla buluştu ve bir kenara çekilerek hasımlarının hareketlerini izlemek istedi. Kays'a Fîruz'un döndüğü haber verildi. Bunun üzerine Fîruz'un peşine düştüler. Fîruz kaçıyor onlar da kovalıyorlardı. Cüşeyş de Fîruz'la karşılaşınca o da ona uydu ve birlikte Fîruz'un dayılarının bulunduğu Havlân Dağına doğru kaçtılar. Atlılardan önce dağa ulaşıp dağa tırmandılar. Ayaklarında basit ayakkabılar vardı. Henüz ulaşmadan ayakları âdeta parçalanmıştı. Nihayet Havlân Dağına vardılar ve Fîruz dayılarına sığındı ve yemin ederek basit ayakkabı giymeyeceğine yemin etti. Atlılar Kays'a döndü. Kays harekete geçip San'â'yı ele geçirdi. Etrafını da haraca bağladı. Ancak hareketinde tereddüt içindeydi. Bu kez Esved'in atlıları ona yöneldi. Fîruz dayılarına sığınıp dayıları onu koruyunca ve insanlar etrafında toplanınca Ebû Bekir'e yazarak olup bitenleri haber verdi. Kays bu durum karşısında, "Havlân da, Fîruz da kim oluyor? Sığındıkları yer de ne oluyor?" dedi. Ebû Bekir'in reislerine mektup yazdığı kabilelerin avamı Kays'a uydular. Reisler ise yalnız başlarına kaldılar. Kays, "Ebnâ"ya yönelerek onları üçe ayırdı. Yanında ikamet edenleri ve ailelerini yerlerinde bıraktı. Fîruz'a kaçanların ailelerini iki gruba ayırdı. Bir grubu deniz yoluyla tahliye edilmek üzere Aden'e gönderdi. Diğer grup da kara yoluyla tahliye edilerek sürülecekti. Hepsine: "Yurdunuza gidin," dedi. Onları sürecek kimseleri de onlara terfik etti. Deylemî'nin ailesi kara yoluyla tahliye edilenler arasında idi. Dâzeveyh'in ailesi ise [325] deniz yoluyla sürülenler içindeydi. Fîruz, Yemenlilerin avamının Kays'ın yanında yer aldıklarını, kendilerinin ailelerinin de sürüldüğünü ve talana maruz kaldıklarını ve askerleriyle onları kurtarmaya imkân olmadığını görünce Kays'ın dayı ve "Ebnâ"yı küçümseyen sözlerini duyunca nesebini anarak ve övünerek şu beyitleri dile getirdi:

Hurma ağaçlarının bulunduğu kumluk araziye doğru yol alan göçerlere seslenin de ona deyin ki söz söylenmesin ve beni kınamasın.

O kavmine haddi aşmadan ve cimrilik etmeden gelse düşmanın sözleri onlara zarar vermez.

Aldırma o göçe! Zira o göç yolundaki kumun dayanıklığı yolun iniş ve çıkışlarına dayanamaz.

Bizim evlerimiz San'â'da da olsa bizim soyumuz şerefli ve asil insanlardan gelmektedir.

Güçlü ve kahraman Deylem alçalmayı reddederek sıcağı gölgeye tercih etti.

Kisrâ'nın kazanları kaynadığı zaman Irak'ın büyük mümbit mekânları kavmime aitti.

Benim aslım kahramanların soyudur. Çoğaldığımda da makamım büyüktür. Her ağacın köküne dayandığı gibi.

Onlar mecramı kolay kıldılar. Yollarımı da güzel sözle ve büyük ve şerefli mazimle muhkem kıldılar.

Husumet sahibinin cehaletiyle başa çıkmak bize zor gelmedi. Allah muhakkak cehalete karşı kişiyi aziz kılar.

Barışta bizi Ahmed'in ehl-i beytinden uzak kılmadığı gibi benden önce Müslüman olmaları da İslam'ın kıymetini düşürmedi.

Benim kabilemin suyu beni ıslattıysa ümidim odur ki benim suyum onları batıracaktır.

Fîruz savaşmak için harekete geçti ve kendini ona verdi. Benî Ukayl b. Rebîa b. Âmir b. Sa'saa'ya bir elçi gönderip onların himayesini istediğini bildirerek aile ve maiyeti için, "Ebnâ"nın aile ve yakınlarına eziyet edenlere karşı onlardan yardım ve destek istedi. Akk'a elçi göndererek "Ebnâ"nın aile ve yakınlarına haksızlık edenlere karşı onlardan yardım talebinde bulundu. Bunun üzerine Ukayl başlarında müttefiklerden Muâviye adında bir adam olduğu hâlde bineklerine binerek Kays'ın süvarilerine saldırarak sürülen aileleri kurtardılar ve onları sürenleri öldürdüler. Fîruz, San'â'ya dönünceye kadar
[326] onları beldelerinde alıkoydular. Akkîler de başlarında Mesrûk olduğu hâlde harekete geçerek "Ebnâ"nın ailelerini kurtardılar ve Fîruz San'â'ya dönünceye kadar onları beldelerinde tuttular. Ukayl ve Akkîler adamlarıyla Fîruz'a destek verdiler. Takviye birlikleri ona ulaşınca Fîruz maiyetinde bulunanlar ve gelen takviye ve destekçilerle harekete geçerek Kays'a yö-

neldi. İki taraf San'â yakınında karşılaştılar. Çıkan muharebede Allah, Kays'ı ve onunla hareket edenleri hezimete uğrattı. Kays askerleriyle kaçtı ve el-Ansî öldürülünce hızlı bir şekilde ve başlarında Kays olduğu hâlde ayrıldıkları yerlerine döndüler. Onlarla birlikte el-Ansî'nin adamlarıyla San'â ve Necrân arasında bir yerden bir yere intikal ederek kararsız bir şekilde ortalıkta seyredip durdular. Amr b. Ma'dîkerib de Ferve b. Müseyk'e karşı el-Ansî'nin yanında yer almıştı.

Serî bana Şuayb, Seyf, Atıyye ve Amr b. Seleme'den naklen şöyle dediğini yazdı:

Ferve b. Müseyk Müslüman olarak Resulullah'ı (sav.) ziyaret etmişti. Bu konuda şu beyitleri dile getirmişti:

Siyatik rahatsızlığının ayağa ihanet ettiği gibi Himyer krallarının yüz çevirdiğini görünce

Bineğimi Muhammed'e gitmek üzere yönlendirdim. Ümidim faziletе nail olmak ve hüsnüsenada bulunmaktır.

Resulullah (sav.) Ferve b. Müseyk'e: "Ey Ferve! Rezm günü kavminin başına gelenler seni üzdü mü, yoksa seni sevindirdi mi?" diye sordu. Ferve: "Rezm günü kavmimin başına gelenler kimin başına gelse üzülür," dedi.

Rezm vakası Hemdân ile aralarında Yagûs adlı put üzerinde patlak verdi. İki taraf nöbetleşe bu putu yanlarında bulunduruyorlardı. Ancak Murâd, putu alıkoymak isteyince Hemdân, reisleri Ecda' Ebû Mesrûk başta olmak üzere Murâd'dan birçok kimseyi öldürdüler. Resulullah (sav.): "Bu vaka onların İslam'daki kıymetlerini artırdı ve hayra vesile oldu," buyurdu. Bunun üzerine Ferve b. Müseyk: "Öyle ise bu durum beni sevindirdi," dedi. Resulullah (sav.) onu Murâd'ın ve onların yanında ikamet edenlerle muhitlerinde konaklayanların zekâtlarından sorumlu kıldı. Nitekim Amr b. Ma'dîkerib, Benî Zübeyd ve beldelerindeki kavmi Sa'd el-Aşîre'den ayrılarak Murâd'a iltihak etmiş ve onlarla birlikte Müslüman olmuştu. [327] Ancak el-Ansî dinden çıkıp da Mezhic aşiretinin avamı ona uyunca Ferve ona tâbi olanlarla birlikte onlardan ayrıldı ve İslam'da sebat etti. Amr ise dinden çıktı ve riddet ehliyle birlikte oldu. Bu sebeple el-Ansî onu Ferve'ye karşı görevlendir-

di. Ancak her biri hasmının mekânına saldırmaktan imtina eder ve şiirle atışırlardı. Bu maksatla Amr, Ferve'nin emîrliğini eleştiren ve onu hicveden şu beyitleri dillendirdi:

Ferve'nin emîrliğinin kötü bir emîrlik olduğunu gördük. Bir eşek ki, burnu pisliğe bulaştı.

Ebû Umeyr'i gördüğünde, habisliği ve ihanet sebebiyle habisliği ve ihanetiyle zamanın şaşırtıcı hâllerini görmüş olursun.

Ferve ona şöyle yanıt verdi:

Ebû Sevr'den bana birtakım sözler ulaştı. Eskiden katırlarla koşu yapardı.

Eskiden beri habisliği ve ihaneti yüzünde Allah ona buğzederdi.

İkrime, Ebyen'e geldi.

* * *

Serî bana Şuayb, Seyf, Sehl, Kâsım ve Mûsâ b. el-Gusn ve İbn Muheyrîz'den şöyle dediğini yazdı:

İkrime, Yemen'e doğru gitmek üzere Mehre'den çıkarak Ebyen'e kadar gelmişti. Maiyetinde Mehre'den çok sayıda insan vardı. Maiyetinde Sa'd b. Zeyd, Ezd, Nâciye, Abdülkays, Benî Mâlik b. Kinâne'den Hudbân, Anber'den Amr b. Cündüb de vardı. Onların bazı sorumlularını bertaraf ettikten sonra Nehaileri topladı. Onlara: "Bu işte nasıl idiniz?" diye sordu. Ona şöyle dediler: "Cahiliye döneminde dinimiz vardı. Ancak birbirimizle Araplar gibi çekişmezdik. Durum böyleyken faziletini bildiğimiz bir dine girdikten ve sevgisi kalbimize yerleştikten sonra böyle bir duruma nasıl düşeriz?" dediler. İkrime onların durumunu sordu. Ancak onların durumu dedikleri gibiymiş. Onların avamı sebat ederken onların has adamları kaçtılar. Nehaileri ve Himyerlileri temize çıkardı. Onların toplanması için bekledi. Kays b. Abdi Yagûs, İkrime'nin Yemen'e gelmesi üzerine Amr b. Ma'dîkerib'e sığındı. Onun hareket alanını kı-
[328] sınca aralarında çekişme oldu ve birbirlerini eleştirdiler. Amr b. Ma'dîkerib, "Ebnâ"ya ihanet etmesi, Dâzeveyh'i öldürmesi ve Fîruz'dan kaçması sebebiyle Kays'ı eleştiriyor ve şöyle diyordu:

İhanet ettin ve vefasızlık yaptın. Nitekim ancak alışan sebeplere tahammül eder.

Nasıl olur da Kays kerem sahibi insanlarla yarıştığında kendi kendine kıymet veriyor.

Kays de şöyle dedi:

Kavmime vefa gösterdim ve Amr ve Mersed'i öldüren topluluğa karşı gücümü topladım.

Ebnâ ile karşılaştığımda aslana karşı gururla hasmına yönelen aslan gibiydim.

Amr b. Ma'dîkerib de şöyle dedi:

Dâzeveyh'i öldürmeniz sizin için iftihar edilecek bir şey değil, belki şerefinizi lekeleyen bir şeydir.

Fîruz sizin adamlarınızı bertaraf ettiği ve topluluklarınızı vurduğu sabah korunmuş oldu.

* * *

Tâhir'in Fîruz'a Destek Olarak Çıkması

Ebû Ca'fer et-Taberî (rahmetullahi aleyh) dedi: Ebû Bekir (ra.), Tâhir b. Ebî Hâle'ye yazarak San'â'ya gitmesini ve "Ebnâ"ya yardımcı olmasını istemişti. Mesrûk'a da bu konuda emir vermişti. Bunun üzerine ikili yola çıkarak San'â'ya gittiler. Ebû Bekir, Abdullah b. Sevr b. Asgar'a da yazarak Arapları ve Tihâme ehlinden kendisine icabet edenleri toplamasını ve emrini beklemesini istedi.

Amr b. Ma'dîkerib'in ilk riddeti Hâlid b. Saîd ile birlikteyken ona muhalefet etti ve Esved'e icabet etti. Bunun üzerine Hâlid b. Saîd üzerine gitti ve onunla karşılaştı. İkili karşılıklı olarak vuruştular. Hâlid, Amr'ın omzuna bir darbe indirerek kılıcının askısını kesti ve kılıcı düştü. Kılıç darbesi omzuna isabet etti. Amr da bir darbeyle ona karşılık verdi. Ancak isabet kaydetmedi. Hâlid ikinci darbeyi indirmek isteyince atından inerek dağa tırmandı. Bunun üzerine Hâlid, Amr'ın atını [329]
ve Samsâme adlı kılıcını ele geçirdi. Amr da diğer mürtetlerle birlikte Lahic'e sığındı. Sonradan Büyük Saîd b. el-Âs'ın mirası Küçük Saîd b. el-Âs'a geçti. Adı geçen Kûfe'ye vali olunca Amr ona kızını vermeyi teklif etti. Ancak Saîd kabul etmedi. Saîd ona Hâlid b. Saîd'in Yemen'de ele geçirdiği bazı kılıçları getirip gösterdi. Amr: "Samsâme hangisidir?" dedi. Saîd: "Budur,

alabilirsin, senin olsun," dedi. Amr onu aldı. Ardından katırına semerini bağladı ve kılıçla semere bir darbe indirerek semeri ve altındaki çulu keserek katırın sırtına kadar indi. Akabinde kılıcı Saîd'e geri vererek şöyle dedi: "Bu kılıç benim olsa ve evime gelip beni ziyaret etseydin onu sana hediye ederdim. Ancak yere düşen bir kılıcı bir daha almam."

Serî bana Şuayb, Seyf, Müstenîr b. Yezîd, Urve b. Gaziyye ve Mûsâ ve Ebû Zür'a es-Seybânî'den naklen şöyle dediğini yazdı:

Muhâcir b. Ebî Ümeyye, Ebû Bekir'in yanından ayrılınca –Muhâcir, Ebû Bekir'in yanından yola çıkan son komutan idi– güzergâh olarak Mekke yolunu takip etti. Seferinde Mekke'ye uğradı. Hâlid b. Üseyd de burada ona katıldı. Ardından Tâif'e uğradı. Burada da Abdurrahman b. Ebi'l-Âs ona katıldı. Muhâcir yoluna devam ederek Cerîr b. Abdullah'a ulaşınca onu da ordusuna kattı. Akabinde karşılaştığı Abdullah b. Sevr de ona katıldı. Arkasından Necrân'a ulaştı. Burada da Ferve b. Müseyk ona katıldı. Amr b. Ma'dîkerib de Kays'tan ayrılarak davete icabetle döndü ve aman almadan Muhâcir'in huzuruna çıktı. Muhâcir onu bağladı. Akabinde Kays'ı da bağladı ve ikisinin durumunu Ebû Bekir'e (ra.) bildirdi ve onları ona gönderdi. Daha sonra Muhâcir, Necrân'dan ayrılarak Lahic bölgesindeki mürtetler üzerine gitti. Atlılar o kaçkınları kuşattılar. Bunlar aman diledilerse de Muhâcir onlara aman vermedi. Bunun üzerine bunlar iki gruba ayrıldılar. Muhâcir, Acîb'de bir grubu sıkıştırdı ve onları bertaraf etti. Muhâcir'in bir grup atlıları da Ahâbis yolunda diğer grupla karşılaşarak onları bertaraf ettiler. Atlıların başında Abdullah b. Sevr vardı. Asiler her yerde bertaraf edildi. Öte yandan Amr ve Kays derdest edilerek Ebû Bekir'e götürüldüler. Ebû Bekir: "Ey Kays! Allah'ın kullarına saldırıp onları öldürerek müminlere karşı mürtet ve müşrikleri dost mu edindin?" dedi. Aleyhinde kesin bir delil bulsaydı onu öldürmeye azmetmişti. Kays, Dâzeveyh'in öldürülmesinde bir dahli olduğuna dair iddiaları kabul etmedi. Nitekim olay gizli planlanmıştı ve açık bir delil yoktu. Bu yüzden kanını akıtmaktan imtina etti. Amr b. Ma'dîkerib'e de: "Hiç arlanmaz mısın? Her gün ya hezimete uğru-

yorsun ya da esir ediliyorsun! Bu dine destek verseydin Allah seni yüceltecekti," dedi. Ebû Bekir ikisini de serbest bıraktı ve [330] onları aşiretlerine geri gönderdi. Amr: "Zararı yok kabulümdür ve bir daha yapmayacağım," dedi.

Serî bana Şuayb, Seyf, Müstenîr ve Mûsâ'dan şöyle dediklerini yazdı:

Muhâcir, San'â'ya gitmek üzere Acîb'den hareket etti ve askerlerine kaçan kabile kaçkınlarının peşine düşmelerini emretti. Ele geçirebildiklerini bertaraf etti ve hiçbir asiyi hoş görmedi. Asiler dışındakilerin tövbelerini kabul etti. Bu husta yapılan eylemlere ve onlar hakkında umduklarına göre tavır takındılar. Muhâcir, Ebû Bekir'e San'â'ya girdiklerini ve arkasından yapacaklar işleri yazarak bildirdi.

* * *

Hadramut'taki Riddet Hareketi

Ebû Ca'fer dedi: Serî bana Şuayb, Seyf, Sehl b. Yûsuf, Salt ve Kesîr b. Salt'tan naklen şöyle dediğini yazdı:

Resulullah (sav.) vefat edince amilleri Hadramut diyarında görev yapıyorlardı. Bunlardan Ziyâd b. Lebîd el-Beyâdî, Hadramut'ta; Ukkâşe b. Mihsan, Sekâsik ve Sekûn'da; Muhâcir de Kinde'de görev yapıyorlardı. Ancak Muhâcir tayin edilmesine rağmen görev bölgesine Resulullah'ın (sav.) vefatından sonra intikal etmişti. Ebû Bekir onu Yemen'deki riddet hareketini bertaraf etmek ve akabinde de valilik görevini sürdürmek üzere gönderdi.

Serî bana Şuayb, Seyf, Ebü's-Sâib, Atâ b. Fülân el-Mahzûmî, babası, Ümmü Seleme ve Muhâcir b. Ebî Ümeyye'den şöyle dediğini yazdı:

Muhâcir, Tebük gazasından geri kalmıştı. Resulullah bu gazadan dönmüş ve Muhâcir'den memnun değildi. Bir gün Ümmü Seleme, Resulullah'ın (sav.) başını yıkarken ona: "Kardeşimden memnun olmadığın hâlde hiçbir şey bana fayda vermez, diye düşünüyorum," dedi. Bu sözü söylerken Resulullah'ın (sav.) ona karşı kalbinin yumuşadığını hissetti. Bunun üzerine hizmetçisine ima ederek Muhâcir'i çağırttı. Muhâcir geldi ve Resulullah'a (sav.) mazeretini anlatıp durdu. Nihayet Resulullah (sav.) onun mazeretini kabul etti, ondan razı oldu [331]

ve Kinde'ye emîr olarak tayin etti. Ancak hastalandığından gidemedi ve Ziyâd'a yazarak onun yerine görevini icra etmesini istedi. Muhâcir bilahare iyileşince Ebû Bekir ondan emîrlik görevini ifa etmesini istedi ve Necrân ile Yemen'in uzak bölgesi arasında kalan yerlerdeki riddet hareketlerine karşı savaşmasını istedi. Nitekim Ziyâd ve Ukkâşe onu bekledikleri için Kinde'ye karşı harekâtı başlatmakta geç kalmışlardı.

Serî bana Şuayb, Seyf, Sehl b. Yûsuf ve Kâsım b. Muhammed'den şöyle dediğini yazdı:

Kinde'nin riddetinin sebebi, onların Esved el-Ansî'ye taraftar olmalarıydı. Bu sebeple Resulullah (sav.) dört kralı lanetledi. Bunlar Müslüman olunca ve Hadramut diyarının ehli topyekûn İslam'a girince Resulullah (sav.) Hadramut zekâtlarının bir kısmının Kinde bölgesinde, Kinde'nin zekâtının da Hadramut'un bazı bölgelerinde, Hadramut zekâtının bir kısmını Sekûn'da, Sekûn bölgesinin zekâtını da Hadramut'un bazı bölgelerinde sarf edilmesini emretti. Bunun üzerine Benî Velîa'dan bazı kimseler: "Ya Resulellah! Bizim yük develerimiz yoktur. Uygun görsen bize zekâtlarını yük hayvanları üzerinde ulaştırsınlar," dediler. Resulullah (sav.) onlara: "Dilerseniz öyle olsun," dedi. Muhatapları, "Bakacağız, eğer yük hayvanları yoksa biz onlara taşırız," dediler. Resulullah (sav.) vefat edince ve zekât verme mevsimi gelince Ziyâd, insanlara zekâtlarını vermeleri için çağrıda bulundu. İnsanlar toplandı. Benî Velîa, muhataplarına: "Resulullah'a verdiğiniz sözü yerine getirin ve zekâtı bize ulaştırın," dediler. Muhatapları, "Sizin yük hayvanlarınız vardır. Hayvanlarınızı getirin ve kendiniz taşıyın," dediler. Ancak ısrar ettiler. Benî Ziyâd'ı sıkıştırdılar ve "Sen de onları tutuyorsun," dediler. Hadramutlular kabul etmediler. Kindeliler de ısrar ettiler ve yurtlarına döndüler. Yaya olanları öne geçirdiler diğerlerini geri bıraktılar. Ziyâd da Muhâcir'in gelişini bekleyerek onların üzerine gitmekten kaçındı. Muhâcir, San'â'ya varınca Ebû Bekir'e yaptıklarını yazdı. Ebû Bekir'in yazısına vereceği cevabı bekledi. Ebû Bekir, Muhâcir ile İkrime'ye yazarak Hadramut'a hareket etmelerini emretti ve Muhâcir'e: "Ziyâd'ı görevinde bırak ve Yemen

ile Mekke arasındaki bölgeden olanlara, cihadı tercih edenler hariç, yurtlarına dönme izni ver. Ayrıca Ubeyde b. Sa'd'ı da takviye olarak Ziyâd'ın emrine ver," dedi. Muhâcir talimatı yerine getirdi ve San'â'dan Hadramut'a hareket etti. İkrime de Ebyen'den hareketle Hadramut bölgesine doğru yola çıktı. İki grup Me'rib'de buluştu. Ardından da Sahîd'den çöl bölgesi yoluyla Hadramut'a ayak bastılar. Biri Eş'as'ın biri de Vâil'in misafiri oldu.

Serî bana Şuayb, Seyf, Sehl b. Yûsuf, babası ve Kesîr b. es-Salt'tan naklen şöyle dediğini yazdı: [332]

Kindeliler dönüp de inat edince ve onlara karşı Hadramutlular de inat edince Ziyâd b. Lebîd, Benî Amr b. Muâviye'nin zekât işlerini bizzat kendisi yürütmeye başladı. Bu maksatla Riyâd'da bulunan Benî Amr'a gitti. Ziyâd ilk karşılaştığı kişi olan Şeytân b. Hucr adındaki delikanlının zekâtını aldı. Genç bir deveyi beğendi ve onu zekât olarak ayırdı; ateş isteyerek dağlama demirini ateşte kızdırdı ve onunla deveyi dağlayarak işaretledi. Ancak devenin Şeytân adındaki mal sahibine değil, zekât mükellefi olmayan kardeşi Addâ b. Hucr'a ait olduğu anlaşıldı. Şeytân yanlışlıkla o deveyi develerinden saymıştı. Addâ: "Bu Şezre adlı devemdir," dedi. Şeytân adındaki zekât mükellefi: "Kardeşime inan. Ben onu size yanlışlıkla verdim. Şezre adındaki deveyi bırak ve başka bir deve al, zira ondan vazgeçilmeyecek," dedi. Ancak Ziyâd, adamın bahane uydurduğuna inandığından adamı küfürle ve İslam'dan uzaklaşmayla ve şerri murat etmekle itham etti. Ziyâd sinirlendi. İki adam da sinirlendiler. Ziyâd: "Hayır, nimetlenmeyesin. O senin değildir ve zekât malı olarak dağlandı ve Allah'ın malı oldu. Artık geri verilmesi mümkün değildir, artık size bir uğursuzluk getirmesin," dedi. Bunun üzerine Addâ: "Ey Riyâd'daki Amroğulları! Bana zulmediliyor. Gerçek zelil evinde öldürülendir," dedi ve "Ya Ebü's-Sümeyt!" diye seslendi. Ebü's-Sümeyt Hârise b. Sürâka b. Ma'dîkerib geldi ve ayakta duran Ziyâd b. Lebîd'e yönelerek, "Bu gencin genç devesini ona geri ver ve yerine başka bir deve al. Bir deve yerine başka bir deve," dedi. Ziyâd: "Buna imkân yoktur," dedi. Ebü's-Sümeyt: "Yahudi de

olsan bu olacak!" dedi ve deveye yönelerek bağını çözdü ve eliyle yanına vurarak onu saldı ve şöyle dedi:

Onu sakalı ağarmış bir yaşlı alıkoydu. Yüzü parlayan bir elbise gibi parıldamaktadır.

Bunun üzerine Ziyâd, Hadramut ve Sekûn'dan bazı gençlere emir vererek onu tartakladılar ve onu ve adamlarını bağlayarak gözaltına aldılar. Genç deveyi de tekrar alıp bağladılar. Ziyâd b. Lebîd bu konuda şöyle dedi:

[333] *Deve binicileri deveyi alıkoyamadılar. Yaşlıyı da korku caydırabilir.*

Bunun üzerine Riyâd ehli bağırıp çağırdılar ve Benî Muâviye Hârise için öfkelendiler ve tepkilerini ortaya koydular. Sekûn ve Hadramut da Ziyâd için öfkelendiler ve yanında durdular. İki taraftan da çok sayıda asker karşı karşıya geldi. Benî Muâviye esirleri için bir şey yapamıyor, Ziyâd'ın adamları da Benî Muâviye'ye karşı harekete geçmek için bir yol bulamıyorlardı. Ziyâd onlara: "Ya silahı bırakırsınız ya da savaşı göze alırsınız," diye haber gönderdi. Onlar: "Adamlarımızı serbest bırakmazsanız asla silah bırakmayacağız," dediler. Ziyâd: "Ey habis insanlar! Zillet içinde ve küçülmüş olarak dağılmadığınız sürece adamlarınız asla serbest bırakılmayacak. Siz Hadramut'un sakinleri ve Sekûn'un komşuları değil misiniz? Siz Hadramut'ta ve dostlarınızın yanında ne yapmayı düşünüyorsunuz?" dedi. Sekûn da ona: "Bunlara karşı harekete geç. Zira bundan başka hiçbir şey onları caydıramaz," dediler. Bunun üzerine Ziyâd gece vakti onlara saldırdı ve bazılarını bertaraf etti. Bir kısmı da pişmanlık içinde kaçtılar. Ziyâd karargâhlarına girince şu beyti dile getirdi:

Ben zulümle savaş başlatan bir adam olmadım. Ancak karşı taraf inat edince savaşı hoş gördüm.

Muhalifler kaçınca Ziyâd alıkoyduğu üç adamı serbest bıraktı. Ziyâd da muzaffer olarak evine döndü. Esirler ailelerinin yanına dönünce öfkelendiler ve "Bu diyar iki tarafa değil ancak iki taraftan birine yarar," dediler ve toplanıp seferber oldular. Zekât verilmemesi için çağrıda bulundular. Ancak Ziyâd onların üzerine gitmediği gibi onlar da onun üzerine gitmediler.

Onlara Husayn b. Nümeyr'i gönderdi. Husayn iki taraf arasında mekik dokudu. Nihayet iki taraf da sakinleşti. Bu ikinci kalkışmaydı. Sekûnî bu konuda şu beyitleri dile getirdi:

Yemin olsun ki yeminim bir eleştiri konusu değildir. Benî Amr bu yaptıklarının neticesinde acı duyacaklar.

Allah'ın Beytine yemin olsun ki zekâtı Ziyâd'dan menedemezsiniz. Zira Ziyâd'a kıymet ve kadirle geldik.

Ardından az bir müddet ikamet ettikten sonra özellikle [334] Benî Amr b. Muâviye kendilerine ait olmak üzere koruma altına aldıkları yerlere intikal ettiler. Cemed, Mihvas, Mişrah ve Ebdaa kardeşlerden her biri kendine ait alanlarda konaklarken kız kardeşleri Amerrede de kendine ait mekânda konakladı. Benî Amr bu kişilerin liderliğine tâbiydi. Benü'l-Hâris b. Muâviye de koruma altına aldıkları kendilerine ait mekânlara yerleştiler. Eş'as b. Kays, kendine ait mekânda, Sımt b. Esved de kendine ait alanda konakladılar. Şürahbîl b. es-Sımt ve oğlu hariç Muâviye kabilesi topyekûn zekât vermemek ve dinden dönmek üzere mutabık kaldılar. Şürahbîl ve oğlu, Benî Muâviye'de bu harekete karşı durdular ve şöyle dediler: "Vallahi bir durumdan başka bir duruma intikal hürriyeti olan bir kavim için bu karşı çıkış çirkin bir durumdur. Asil insanlar şüphe hâlinde bile ayıp olur diye üzerinde bulundukları hâlden başka bir hâle dönmezler. Kaldı ki güzelden dönmek ve haktan bâtıla meyletmek daha beter bir durumdur. Allah'ım biz bu durumda kavmimizle birlikte değiliz. Bugüne kadar, yani deve meselesi ve riddet hâli konusunda onlarla birlikte olmaktan pişmanız." Akabinde de Şürahbîl b. es-Sımt ve oğlu yola çıktılar ve Ziyâd b. Lebîd'in yanına giderek ona katıldılar. İbn Sâlih ve İmruülkays b. Âbis de çıkıp Ziyâd'a gittiler ve ona: "Gece vakti onlara saldır. Zira Sekâsik'ten bir grup onlara katıldı. Sekûn'dan da bir grupla Hadramut'tan bazı anormal insanlar da onlara katıldı. Korkarız ki onlardan adam öldürürsek aramızda bir husumet ortaya çıkar ve birliğimiz bozulur. Bu görüşümüze itibar etmezsen insanlar bizden ayrılıp onlara iltihak ederler. Karşı taraf onlara iltihak edenlerle memnundur ve geri kalanların da onlara katılmalarını umuyorlar," dediler. Ziyâd: "Ya-

pacağınızı yapabilirsiniz," dedi. Bunun üzerine hazırlıklarını yaptılar ve gece vakti konakladıkları yerlerde onlara baskın yaptılar. Bu sırada yaktıkları ateşlerin etrafında oturmuşlardı. Bu sebeple kime saldıracaklarını iyi görüyorlardı ve Benî Amr b. Muâviye'ye saldırdılar. Zira karşı tarafın güç ve şevkesi durumundaydılar. Beş yönden ve beş muharip fırkayla saldırıyı gerçekleştirdiler. Saldırıda Mişrah, Mihvas, Cemed, Ebdaa ve kız kardeşleri Amerrede'yi bertaraf ettiler ve lanete uğradılar. Askerlerinden de çok sayıda kişiyi öldürdüler. Kaçabilenler de kaçtı. Böylece Benî Muâviye küçük düşürüldü ve güçleri kırıl-
[335] dı. Nitekim bundan sonra da bellerini doğrultamadılar. Ziyâd esirler ve ele geçirdiği mallarla geri döndü; Eş'as'ın askerî karargâhının ve Benü'l-Hâris b. Muâviye'nin üzerinde bulunduğu bir yol güzergâhını takip ettiler. Kafile bu noktadan geçince Benî Amr b. Muâviye'nin kadınları Benü'l-Hâris'e seslenerek: "Ey Eş'as! Ey Eş'as! Biz senin teyzeleriniz!" diye yardım istediler. Bunun üzerine Eş'as, Benü'l-Hâris ile harekete geçerek onları kurtardı. Bu üçüncü isyandı. Eş'as şu beyti dillendirdi:

Benî Amr topluluğu gelince onları korudum. Hem de el-Badîd gününden daha zor ve daha çetin bir hamleyle.

Eş'as, haberin kendilerine ulaştığında Ziyâd ve ordusunun kendisini ve Benü'l-Hâris b. Muâviye ve Benî Amr b. Muâviye'yi rahat bırakmayacağını biliyordu. Bu sebeple Benü'l-Hâris b. Muâviye, Benî Amr b. Muâviye ile Sekâsik ve Hasâis gibi civardaki kabilelerden kendisine uyanları etrafında topladı. Bu vakada Hadramut'taki kabileler farklı tavırlar sergilediler. Ziyâd'ın taraftarları onun yanında durmaya devam ederken Kinde karşı çıktı. Kabileler farklı tavırlar sergileyince Ziyâd, Muhâcir'e durumu yazdı. İnsanlar da onunla yazıştılar. Mektup kendisine ulaşınca Me'rib ve Hadramut arasında bir çöl olan Sahîd bölgesini geçmişti. İkrime'yi ordunun başında bıraktı ve öncülerle hızlı bir şekilde bölgeye intikal ederek Ziyâd'ın yanına gitti. Başlarında Eş'as olduğu hâlde Kinde üzerine gitti. İki taraf Mahcer ez-Zürkân'da karşılaştılar. Kinde hezimete uğradı. Çok sayıda can kaybına uğradı ve geri kalanlar kaçarak Nüceyr Kalesine sığındılar. Burayı tamir etmiş

ve muhkem hâle getirmişlerdi. Muhâcir, Mahcer ez-Zürkân günü hakkında şöyle demiştir:

Zürkân'da idik. Orada dalgalarına odun atılan ve sizi dağıtan bir deniz vardı.

Sizi yurdunuzda öldürdük de korkumuzdan yollara düştünüz.

Bir kaleye sığındınız ki kadın ve çocukların esir alınması ondan kolaydı ve âdeta atların koşuşu gibi sürüldüler.

Muhâcir, Zürkân'dan sonra Nüceyr üzerine gitti ve orada [336] konakladı. Kinde de kaleye sığınmıştı. Onlarla beraber kandırdıkları Sekâsik, Sekûn, Hadramut ve Nüceyr'den insanlar vardı. Buranın üç yolu vardı. Yollardan birinde Ziyâd, birinde de Muhâcir konakladı. Üçüncü yolu da onlar (Kinde) kullanıyorlardı. İkrime gelince Muhâcir onu bu yolda konuşlandırdı. Böylece yollarını kesti ve onları geriye attı. Süvarileri Kindelilerin üzerine gönderdi ve onları ezmelerini istedi. Gönderdiği komutanlardan biri Benî Mâlik b. Sa'd'dan Yezîd b. Kanân idi. Bu kişi Berehût'a kadar olan köylerdeki insanları öldürdü. Sahil bölgesine gönderdiği kişiler arasında Hâlid b. Fülân el-Mahzûmî ve Rebîa el-Hadramî vardı ve bunlar Mahâ'daki ve diğer semtlerdeki hasımları öldürdüler. Kaledeki Kindeliler diğer Kindelilerin başına gelenleri haber alınca: "Ölmemiz bizim için bundan hayırlıdır. Perçeminizi kesin ve kendinizi Allah yolunda feda edin, bunun karşılığında Allah da size nimetlerini bağışlasın ve sizler de bunun şükrünü eda etmiş gibi mücadele edin. Belki sizi bu zalimlere karşı galip kılar," dediler. Bunun üzerine perçemlerini kestiler ve birbirlerine söz vererek savaştan kaçmamak üzere sözleştiler. Şairleri de gece ortasında kalenin üzerinde şöyle diyordu:

Yarın sabah Benî Katîre için kötü bir gün olacak. Benî Mugîre'den emîr için de böyle olacak.

Müslümanların şairi Ziyâd b. Dînâr da onlara şöyle cevap veriyordu:

Bizi tehdit edip durmayın. Muhasaramıza dayanın dayanabilirseniz! Biz Mugîre evlatlarının atlılarıyız.

Aşiret sabah muzaffer olacaktır.

Sabah olunca kaleden çıkıp insanlara saldırdılar. İki taraf Nüceyr'e giren yollarda arasında kıyasıya bir muharebeye tutuştular. Her üç yolda da ölüler fazlaydı. İkrime şu beyitleri dile getirdi:

Yüksek bir yerden onlara darbeler indiriyorum ve bunu tekrar ve tekrar yapıyorum.

[337] *Sözümü yerine getiriyorum ve sözüm etkilidir. Kim benim yakınımda ise korunaklıdır.*

Neticede Kinde hezimete uğradı ve can kaybı çok oldu.

Hişâm b. Muhammed dedi: İkrime b. Ebî Cehil takviye olarak geldiğinde Muhâcir, Kinde'nin işini bitirmişti. Bunun üzerine Ziyâd ve Muhâcir askerlerine: "Kardeşleriniz takviye olarak geldiler. Onlar gelmeden önce zafer elde ettiniz. Ancak onları ganimete ortak edin," dediler. Bunun üzerine muharipler İkrime'yi ve askerlerini ortak ettiler ve bu hususu birbirlerine tavsiye ettiler. Esirleri ve humusu da Medine'ye gönderdiler. Onlardan önce de müjdeci gidip zaferi haber verdi. Müjdeyi kabilelere de veriyor ve Fetih suresini okuyorlardı.

Serî bana şöyle yazdı: Ebû Bekir (ra.) Mugîre b. Şu'be ile Muhâcir'e gönderdiği mektupta şöyle yazdı:

Mektubum elinize geçtikten sonra galip gelirseniz muhariplerini öldürün, kadın ve çocukları esir alın. Ya da benim hükmüme razı olup teslim olsunlar. Ama onlarla sulh yaparsanız onları yurtlarından uzaklaştırma şartıyla yapın. Zira isyan eden bir kavmi yurtlarında bırakmayı uygun görmüyorum. Onlar kötü bir şey yaptıklarını bilsinler ve yaptıklarının cezasını görsünler.

Ebû Ca'fer dedi: Nüceyr Kalesinde olanlar Müslümanlara gelen desteğin sürdüğünü görünce, kuşatmayı kaldırıp gitmeyeceklerini anlayınca endişeye kapıldılar ve öldürülmekten korktular. İleri gelenler de can korkusuna kapıldılar. Mugîre gelinceye kadar dayansalardı sulh yapıp yurtlarından çıkacaklardı. Ancak Eş'as acele etti ve İkrime'den aman alarak çıktı. Nitekim başkasına güvenmiyordu. Zira Esmâ bint Nu'mân b. Cevn, İkrime'nin zevcesiydi. İkrime, Cened'de Muhâcir'i beklerken

Esmâ'yı babasından istemiş ve babası onu İkrime ile evlendirmişti. Bu sebeple İkrime, Eş'as'ı Muhâcir'e götürmüş ve onun için aman almıştır. Yanında da dokuz kişi daha vardı. Bunlar kendileri ve aileleri için aman aldılar ve buna karşılık kalenin kapılarını açacaklardı. Muhâcir talebini kabul etti ve ona: "Git emniyettesin. Amannameyi yaz ve getir mühürleyeyim," dedi.

Serî bana Şuayb, Seyf, Ebû İshâk eş-Şeybânî, Saîd b. Ebî Bürde ve Âmir'den nak- [338]
len şöyle yazdı:

Eş'as, Muhâcir'in huzuruna girdi ve kendisi, malı ve sevdiği dokuz arkadaşı için aman diledi. Bunun karşılığında içinde kavminin bulunduğu kalenin kapılarını açacaktı. Muhâcir ona: "Acele et ve bu dileklerini yaz ve getir," dedi. Eş'as, amannameyi yazdı. Amannamede kardeşi, amca oğulları ve onların yakınları vardı, telaş ve aceleden kendini yazmayı unuttu. Yazıyı getirdi. Muhâcir onu mühürledi. Eş'as döndü ve amannamede yazılı olanları açıkladı.

Eclah ve Mücâlid şöyle dediler: Eş'as son olarak kendi adını yazmaya yeltenince Cahdem bir bıçakla adama saldırdı: "Ya beni yazarsın ya da seni öldüreceğim," dedi. Bunun üzerine kendini yazmaktan vazgeçerek onu yazdı.

Ebû İshâk dedi: Kalenin kapısı açılınca Müslümanlar içeriye daldılar. Kalenin içindeki muharipleri bertaraf ettiler. Onları ele geçirdikten sonra boyunlarını vurdular. Nüceyr Kalesiyle hendeğin arkasında bulunan kadınlar sayıldı. Sayıları bini bulmuştu. Esirler ve ganimet koruma altına alındı. Bu işte onlara çok kişi yardımcı oldu.

Kesîr b. es-Salt şöyle dedi: Kalenin kapısı açılıp da içindekilerin işi bitirilince, ele geçirilen ganimet ve esirlerin sayımı yapılınca Eş'as kendileri için aman alınan şahısları çağırdı ve amannamenin de getirilmesini isteyerek adı geçenleri geçirdi. Bir de ne görsün, Eş'as amannamede kayıtlı değildi. Bunun üzerine Muhâcir: "Ey Allah düşmanı Eş'as! Allah'a şükür ki senin kötü talihin sana hata yaptırdı. Arzu ediyordum ki Allah seni rezil ve rüsva etsin," dedi ve onu bağlayarak öldürmeyi düşündü. Ancak İkrime ona: "Onun cezasını ertele ve onu Ebû

Bekir'e gönder. Zira Ebû Bekir onun hakkındaki hükmü daha iyi bilir," dedi. Nitekim o adını yazmaya unuttu. Oysa muhatap kendisidir. Unutması bu gerçeği değiştirmez. Muhâcir: "Durumu açık ve seçiktir. Ancak istişareyi tercih ediyorum," dedi ve onun hakkındaki hükmü erteleyerek onu esirlerle birlikte Ebû Bekir'e gönderdi. Hem Müslümanlar hem de kavminin esirleri onu lanetliyorlardı. Kavminin kadınları adını "Ateşin İbibiği" koydular. Bir Yemen değimi olup hain kimseler bununla isimlendirilir. Mugîre, Allah'ın bu iradesi karşısında hayretini gizleyemedi. Mugîre geldiğinde insanlar kan revan içindeydi. Kadın esirler bineklerin sırtındaydı. Esir kadınlar ve erkekler
[339] yola çıkarıldı. Müslümanlar Ebû Bekir'e zaferle kadın ve erkek esirlerle geldiler. Ebû Bekir, Eş'as'ı çağırttı ve ona şöyle dedi: "Benî Velîa seni yanılttılar. Onlara kanmamalıydın ve seni bu işe ehil görmemeliydiler. Onlar helak oldu ve seni de helak ettiler. Resulullah'ın davetinden sana da bir şeyler ulaştığından endişe etmiyor musun? Sana ne yapmamı umarsın?" Eş'as: "Senin görüşünü bilmem. Sen daha iyi bilirsin," dedi. Ebû Bekir: "Seni öldürmek istiyorum," dedi. Eş'as: "On kişi için ben Müslümanlarla pazarlık yaptım, bu sebeple kanımın helal olması düşünülemez," dedi. Ebû Bekir: "Kavmin sana yetki vermiş miydi?" dedi. Eş'as: "Evet," dedi. Ebû Bekir: "Akabinde de Müslümanlara, kavminin sana yetki verdikleri konuda bir amanname götürdün de onu mühürlediler mi?" Eş'as: "Evet," dedi. Ebû Bekir: "Amanname mühürlendikten sonra amannamede adı geçenler için sulh yürürlüğe girdi. Oysa sen ondan önce pazarlık yaptın, "dedi. Eş'as Ebû Bekir'in kendisini cezalandıracağından endişe edince şöyle dedi: "Bana iyilik yapmayı, beni serbest bırakmayı, tökezlememi affetmeyi, Müslümanlığımı kabul etmeyi, benden önce affettiklerin gibi beni de affetmeyi, zevcemi bana iade etmeyi –Nitekim Eş'as, Peygamber'e gelişinde Eş'as, Ferve bint Ebî Kuhâfe'yi istemiş ve Ebû Bekir kız kardeşini ona vermiş ve zifaf işini bir sonraki gelişine kadar ertelemişti. Resulullah (sav.) vefat etti ve Eş'as yapacağını yaptı ve eşinin ona verilmeyeceğinden endişe etti.– Allah'ın dini hakkında beni kavmimin en hayırlısı olarak göreceksin." Bunun üzerine Ebû

Bekir, Eş'as'ın kanını bağışladı ve talebini kabul etti. Eşini ona iade etti ve ona: "Git senden hayırlı haberler bekliyorum," dedi. Ayrıca kavmini de serbest bıraktı. Humusu dağıttı ve ordu ganimetin geri kalanını paylaştı.

* * *

Ebû Ca'fer dedi: İbn Humeyd ise şöyle dedi: Seleme bize İbn İshâk ve Abdullah b. Ebî Bekir'den şöyle anlattı:

Eş'as, Ebû Bekir'e getirildiğinde Ebû Bekir ona: "Sana ne yapmamı beklersin? Zira yaptıkların malumundur," dedi. Eş'as: "Bana iyilik yaparsın ve benim zincirlerimi çözersin. Kız kardeşini bana verirsin. Zira durumumu gözden geçirdim ve Müslüman oldum," dedi. Ebû Bekir: "Taleplerini kabul ediyorum," dedi ve onu Ümmü Ferve bint Ebî Kuhâfe ile evlendirdi. Eş'as, Irak fethine kadar Medine'de kaldı.

* * *

Şimdi söz sırası tekrar Seyf'in rivayetinde. Ömer (ra.) halife olunca şöyle dedi: "Arapların birbirlerini köleleştirmeleri çir- [340]
kin bir şeydir. Allah hâkimiyetlerini yaymış ve Arap olmayan diyarların fethini müyesser kılmıştır." Ömer yaptığı istişareler sonucu Cahiliye ve İslam dönemlerinde cariye kılınanlardan efendisinden çocuğu olanlar dışındaki Arap cariyelerinin fidye karşılığında serbest bırakılmasını uygun gördü. Her bir insanın fidyesi yedi deve olarak tespit edildi. Bu cariyelerin fidyesini yedi veya altı deve olarak belirledi. Ancak Kinde'nin Benî Hanîfe ve Debâ'dan olan cariyeler hariç. Bunların işini kolaylaştırdı. Zira erkekleri öldürülmüştü ve fidyelerini verecek kimseleri yoktu. Bu sebeple erkekleri her yerde kadınlarının izini sürdü. Eş'as, Benî Nehd ve Benî Gutayf'ta iki kadın buldu. Eş'as burada durmuş ve bir karga ile tavşancıl kuşunu sormuş. Ona "Ne demek istiyorsun?" diye söylenince o: "Bizim kadınlarımızı Nüceyr Savaşında tavşancıl kuşu, kargalar, kurtlar ve köpekler tarafından kaçırıldılar," dedi. Benî Gutayf ona: "İşte bu bir kargadır," dediler. Eş'as: "Onun sizdeki yeri nedir?" diye sordu. Onlar: "Koruma işlerinde kullanılmaktadır," dediler. Eş'as: "Tamam," dedi ve ayrıldı. Ömer, Müslüman-

larla vardığı görüş birliği sonucunda, "Arap olan kişinin üzerinde mülkiyet hakkı yoktur," dedi.

Rivayete göre Muhâcir, İkrime'nin evlendiği kadın meselesi üzerinde durdu. Bu kadın daha önce babası Nu'mân b. Cevn tarafından Resulullah'a (sav.) hediye edilmiş ve onun huzuruna çıkarılmıştı. Nu'mân kızı için, "O hiç hastalanmadı," deyince Resulullah (sav.): "Gerek görmüyorum, Allah indinde bir değeri olsaydı hastalanırdı," dedi ve onu geri çevirdi. Bu kez Muhâcir, İkrime'ye: "Bu kadınla ne zaman evlendin?" diye sordu. "Ben Aden'deyken Cened'de bana hediye edildi. Oradan da onu yanıma alarak Me'rib'e götürdüm ve askerî karargâha götürdüm," dedi. Bazıları İkrime'ye "Onu bırak rağbet edilecek bir kadın değildir," derken bazıları da "Ondan vazgeçme," dediler. Bunun üzerine Muhâcir meseleyi bir yazıyla Ebû Bekir'e (ra.) götürdü. Ebû Bekir ona şöyle yazdı: «Babası Nu'mân b. Cevn Resulullah'a (sav.) geldi ve onu süsleyerek ona getirdi. Resulullah (sav.) huzuruna çıkarmasını emretti. Nu'mân kızını Resulullah'ın (sav.) huzuruna çıkarınca, "Sana bildirmeliyim ki kızım hiç hastalanmadı," dedi. Resulullah (sav.): "Eğer Allah indinde bir değeri olsaydı hastalanırdı," buyurdu ve ondan sarfınazar etti. Bu sebeple siz de ondan sarfınazar edin,» dedi. Bunun üzerine kadını geri gönderdi. Ömer'in cariyelerin fidyeyle serbest bırakılmalarını emrettikten sonra bazı kadınlar kaldı. Bunlardan biri Büşrâ bint Kays b. Ebü'l-Keysem'di.
[341] Bu kadın Sa'd b. Mâlik'in eşiydi ve Ömer adında bir oğulları olmuştu. Bir diğeri de Zur'a bint Mişrah idi. Abdullah b. Abbâs'ın eşiydi ve Ali adında bir oğulları olmuştu.

Ebû Bekir, Muhâcir'e yazarak onu Yemen veya Hadramut emîrliği arasında muhayyer bıraktı. Muhâcir, Yemen'i tercih etti. Böylece Yemen biri Muhâcir, diğeri de Fîruz olmak üzere iki emîr tarafından yönetiliyordu. Hadramut de iki emîr tarafından yönetilmekteydi. Ubeyde b. Sa'd, Kinde ve Sekâsik; Ziyâd b. Lebîd de Hadramut bölgesinde emîrlik yapıyorlardı.

Ebû Bekir riddet bölgelerindeki amillere şöyle yazdı: Benim için en sevimli şey işlerinizde riddete bulaşmayan veya

riddete bulaşmamış aşiretlerden olanlardan yararlanmanızdır. Bu konuda hepiniz ittifak ediniz ve bunları eliniz altında yetiştirin. Ayrılmak isteyenlere de izin verin. Düşmana karşı mücadelenizde mürtetlerden yardım almayın.

Eş'as b. Mi'nâs es-Sekkûnî, Nüceyr ehline ağıt yakarken şöyle demiştir:

Ömrüm hakkı için! Ömrüm benim için ucuz bir şey değildir. Maktuller için gerçekten buruk ve küskündüm.

Aralarında kura çektiğim gün hariç hayret edilecek bir durum yoktur. Onlardan sonra zaman bana güven vermiyor.

Keşke insanların yanları onların yanlarının altında olsaydı. Keşke onlardan sonra kadınlar doğurmasaydı.

Yavrusu için korkan ve yavrusunun benzerine yönelen ve sevgisiyle coşturan gibi bir hâle kapıldım.

Serî bana Şuayb, Seyf, Mûsâ b. Ukbe ve Dahhâk b. Halîfe'den naklen şöyle dediğini yazdı:

İki muganniye Muhâcir'in eline geçti. Birisi Resulullah'a (sav.) sövgü ve küfür içeren sözlerle teganni ederdi. Muhâcir onun elini kesti ve ön dişini çekti. Ebû Bekir (ra.) ona şöyle yazdı: Resulullah'a (sav.) sövmek suretiyle teganni eden kadına uygulaman hakkındaki haber bana ulaştı. Onun hakkında [342]
hükmünü uygulamasaydın sana onu öldürmeni emredecektim. Zira peygamberler aleyhine işlenen suçlara verilecek cezalar diğer insanlar aleyhine işlenen suçlara verilen cezalardan farklıdır. Bu suçu işleyen Müslümansa mürtettir. Eğer antlaşmalı ise hain bir muhariptir.

Müslümanları hicvederek şarkı söyleyen kadın hakkında ise şöyle yazdı: Şarkısında Müslümanları hicvettiği için bir kadının elini kestiğine ve ön dişini çektiğine dair haber bana ulaştı. Eğer Müslüman olduğunu iddia ediyorsa ona müsle yapılamaz. Onu tedip ve tazir etmek gerekir. Yemin ederim ki, bu konuda benzer bir tavsiyede bulunmuş olsaydım kötü bir şey yapmış olurdum. Huzur ve sükûnu esas al. Kısas hariç sakın insanların organlarını kesme. Zira günahtır ve nefrete yol açar.

* * *

Bu sene –hicrî 11 yılı– Muâz b. Cebel, Yemen'den ayrıldı. Yine bu yılda Ebû Bekir, Ömer'e yargı görevini tevdi etti ve halifelik müddeti boyunca bu görevde kaldı.

Bu yılda Ebû Bekir (ra.) Attâb b. Esîd'i hac emîri yaptı. Bu rivayeti Ali b. Muhammed daha önce bu kitapta sened zincirleri zikredilen ravilere isnat etmiştir.

Ali b. Muhammed şöyle dedi: Bazı raviler de şöyle demişlerdir: Hicrî 11 yılında Ebû Bekir tarafından emîr tayin edilen Abdurrahman b. Avf hac emîrliği yapmıştır.

[343] **HİCRÎ 12. YIL**

Irak Cephesi

Hâlid b. Velîd'in Irak'a Gitmesi ve Hîre Barışı

Hâlid, Yemâme'nin işlerini yoluna koyduktan sonra ve henüz Yemâme'deyken Ebû Bekir ona Irak'a gitmesi için yazı gönderdi. Ubeydullah b. Sa'd ez-Zührî bize amcası, Seyf b. Ömer, Amr b. Muhammed ve Şa'bî'den şöyle yazdı: Irak'a git ve içine gir. Hint kapısı olan Übülle'den başla. Farslarla temasa geç. Onların hâkimiyeti altındaki kavimlerle de temas kur.

Ömer b. Şebbe bana Ali b. Muhammed'den naklen zikrettiğim sened ve ravilerle şöyle anlattı:

Ebû Bekir (ra.), Hâlid b. Velîd'i Kûfe üzerine gönderdi. Kûfe'de Müsennâ b. Hârise eş-Şeybânî bulunuyordu. Hâlid (H 12) yılının muharrem ayında yola çıktı. Kûfe'ye Basra yolunu takip ederek gitti. Basra'da da Kutbe b. Katâde es-Sedûsî bulunuyordu.

Ebû Ca'fer dedi: Vâkıdî ise şöyle dedi: Hâlid b. Velîd'ın Irak seferi hakkında ihtilaf vardır. Kimisi onun Yemâme'den Irak'a gittiğini söylerken kimisi de Yemâme'den Medine'ye döndükten sonra Kûfe yolunu takip ederek yola çıkmış ve Hîre'ye kadar gitmiştir.

İbn Humeyd bize Seleme, İbn İshâk ve Sâlih b. Keysân'dan şöyle rivayet etti:

Ebû Bekir (ra.), Hâlid b. Velîd'e yazarak Irak'a gitmesini emretti. Bunun üzerine Hâlid Irak'a gitmek üzere yola çıktı

ve Sevâd bölgesindeki küçük beldelerden Bânikyâ, Bârûsmâ ve Ülleys'e kadar gitti. Bu beldeler Hâlid ile barış antlaşması yaptılar. Hâlid ile bu beldeler adına barış yapan İbn Salûbâ idi. Hicrî 12 yılında yapılan bu antlaşmayla Hâlid onlardan cizye almayı kabul etti ve onlara bir ahitname yazdı. Ahitnamede [344] şunlar yazılıydı: Bismillahirrahmânirrahîm. Hâlid b. Velîd'den Sevâd ehlinden Fırat kıyısında ikamet eden İbn Salûbâ'ya! Allah adına emniyettesin. Cizye vermek suretiyle can güvenliğin teminat altındadır. Kendin, haraç ve cizyene dâhil olanlarla iki belden Bânikyâ ve Bârûsmâ adına verdiğin bin dirhemi kabul ettim. Maiyetimde olan Müslümanlar da buna rıza gösterdiler. Buna karşılık senin için Allah'ın, Muhammed'in (sav.) ve Müslümanların zimmeti vardır. Hişâm b. Velîd buna şahittir.

Hâlid b. Velîd yola çıktı ve maiyetindekilerle birlikte Hîre'ye vardı. Hîre'nin eşrafı Kabîsa b. İyâs b. Hayye et-Tâî –Kisrâ tarafından Nu'mân b. Münzir'den sonra Hîre'ye emîr tayin edilmişti– ile birlikte Hâlid ile buluşmaya çıktılar. Hâlid ona ve adamlarına: "Sizi Allah'a ve İslam'a davet ediyorum. Buna icabet ederseniz Müslümanlardan olursunuz ve onlarla aynı haklara sahip ve aynı mükellefiyetlerle mükellef olursunuz. Aksi takdirde cizye ödersiniz. Bunu da kabul etmezseniz sizin üzerinize öyle insanlarla geldim ki onlar hayatı sevdiğinizden çok ölümü arzu ederler. Allah hakkımızda hükmünü verinceye kadar size karşı cihat edeceğiz," dedi.

Kabîsa b. İyâs ona: "Sizinle savaşmaya gerek yoktur. Biz dinimizde kalacak ve sana cizye vereceğiz," dedi. Hâlid onlarla doksan bin dirhem cizye karşılığında onlarla sulh yaptı. Irak bölgesinde imzalanan ilk cizye İbn Salûbâ'nın imzaladığı ve adı geçen köyler adına yapılan antlaşmadır.

* * *

Ebû Ca'fer dedi: Hişâm b. el-Kelbî ise şöyle demiştir: Hâlid henüz Yemâme'deyken Ebû Bekir ona Şam'a gitmek için Irak'tan başlamasını yazdı ve geçiş yeri olarak oradan geçmesini emretti. Bunun üzerine Hâlid yola çıktı ve Nibâc'da konakladı.

Hişâm dedi: Ebû Mihnef şöyle dedi: Ebü'l-Hattâb Hamza b. Ali bana Bekir b. Vâil'den bir zattan naklen şöyle anlattı:

Müsennâ b. Hârise eş-Şeybânî yola çıktı ve Ebû Bekir'e (ra.) gitti. Ona: "Beni kavmime emîr yap ki Farslarla savaşayım. Bölgemi senin için koruma altına alayım," dedi. Ebû Bekir bu talebi kabul etti. Bunun üzerine Müsennâ döndü ve kavmini toparladı. Bazen Keskere bölgesine bazen de Aşağı Fırat bölgesine baskınlar yapıyordu. Hâlid b. Velîd, Nibâc'a geldiğinde
[345] Müsennâ b. Hârise, Haffân'da konuşlanmıştı. Hâlid b. Velîd ona gelmesi için Müsennâ'ya yazdı. Ayrıca Ebû Bekir'in bir mektubunu da gönderdi. Mektupta Ebû Bekir ona Hâlid'e itaat etmesini emrediyordu. Müsennâ ata binerek süratle Hâlid'in yanına vardı. Benî İcl'in iddiasına göre bu yolculuğunda Müsennâ b. Hârise'ye Mez'ûr b. Adî adında kendilerinden bir adam refakat etmişti. Müsennâ b. Hârise ile çekişmiş ve ikisi de Ebû Bekir ile yazışmışlardı. Ebû Bekir, el-İclî'ye yazarak Şam seferinde Hâlid'e refakat etmesini emretti. Müsennâ'yı da yerinde bıraktı. Ancak el-İclî, Mısır'a gitti ve burada şan ve şöhret sahibi oldu. Hâlen Mısır'da ondan kalma ev mevcuttur. Hâlid ise yürüyüşüne devam etti. Ülleys emîri onu durdurmak isteyince Hâlid, Müsennâ'yı üzerine gönderdi. Müsennâ onunla savaştı ve onu hezimete uğrattı. Adamlarının çoğunu bertaraf etti. Muharebe bir nehrin kenarında cereyan etti. Bu savaşa da Nehrü'd-Dem adı verildi. Ardından Ülleys ehliyle sulh yaptı. Akabinde döndü ve Hîre'ye yaklaştı. Ancak Araplarla aralarındaki sınırda muhafızlık yapan Kisrâ'nın süvarilerinden sorumlu komutanı Âzâzbeh'in süvarileri onların üzerine yürüdüler. Nehirlerin buluşma noktasında karşılaştılar. Müsennâ b. Hârise onlara saldırdı; Allah'ın da yardımıyla onları hezimete uğrattı.

Hîre ehli bu zaferi görünce Müsennâ'yı karşılamaya çıktılar. İçlerinde Abdülmesîh b. Amr b. Bukayle ve Hânî b. Kabîsa da vardı. Hâlid, Abdülmesîh'e: "Eserin nereden?" diye sordu. Adam: "Babamın sırtından," dedi. Hâlid: "Nereden çıktın?" dedi. Adam: "Annemin karnından," dedi. Hâlid: "Be adam! Ne üzerindesin?" dedi. Adam: "Yerin üzerindeyim," dedi. Hâlid: "Neyin içindesin?" dedi. Adam: "Elbisemin içindeyim," dedi.

Hâlid: "Be adam! Akıl ediyor musun?" dedi. Adam: "Hem de bağlıyorum," dedi. Hâlid: "Ben sana soru soruyorum," dedi. Adam: "Ben de cevap veriyorum," dedi. Hâlid: "Barış mı savaş mı istersin?" dedi. Adam: "Barış," dedi. Hâlid: "Bu gördüğüm kaleler niçin yapıldı?" dedi. Adam: "Akılsızları buraya hapsediyoruz. Hilim sahibi gelince ona nasihat edecek," dedi. Ardından Hâlid onlara: "Sizi Allah'a, O'na ibadet etmeye ve İslam'a davet ediyorum. İslam davetini kabul ederseniz bizimle aynı haklara sahip ve aynı mükellefiyetlerle mükellef olacaksınız. Aksi takdirde cizye vereceksiniz. Onu da kabul etmezseniz öyle insanlarla üzerinize geldim ki sizin şarabı sevdiğiniz kadar onlar ölümü severler," dedi. Onlar: "Sizinle savaşmak istemiyoruz," dediler. Bunun üzerine Hâlid yüz doksan bin dirhem cizye üzerinde onlarla sulh yaptı. Bu antlaşma ile ilk cizye Irak'tan Medine'ye taşındı. Ardından Bânikyâ üzerine yürüdü. Busbuhrî b. Salûbâ, bin dirhem ve bir taylasan vermek üzere Hâlid ile sulh yaptı. Hâlid bu antlaşmaya dair onlara bir sulhname verdi. Hâlid, Hîre ehliyle yaptığı sulh muahedesiyle onların kendisine tecessüs desteği vermelerini şart koşmuştu. Hîreliler bu şartı yerine getirdiler. [346]

Hişâm dedi: Ebû Mihnef şöyle dedi: Mücâlid b. Saîd bana Şa'bî'nin şöyle dediğini nakletti: İbn Bukayle bana Hâlid b. Velîd'in Medain ehline mektubunu okuttu.

Hâlid b. Velîd'den Farsların büyüklerine! Hidayete uyanlara selam olsun. Sizin birliğinizi bozan, mülkünüzü elinizden alan, oyunlarınızı zayıflatan Allah'a hamdolsun. Kim bizim gibi namaz kılar, kıblemize döner, kestiğimizi yerse o Müslümandır ve sahip olduğumuz haklara sahip ve mükellefiyetlerimizle mükelleftir. Size mektubum ulaştığında mükellef olduğunuz borcunuzu gönderin. Benim zimmetime güvenin. Aksi takdirde üzerinize öyle insanlar göndereceğim ki hayatı sevdiğiniz kadar onlar ölümü severler.

Mektubu okuduklarında şaşırdılar. Bu olay hicrî 12 yılında gerçekleşti.

* * *

Ebû Ca'fer dedi: İbn İshâk, Hişâm ve daha önce rivayetlerini naklettiğim raviler dışındakiler ise Hâlid b. Velîd ve Irak seferi hakkında şöyle demişlerdir: Ubeydullah b. Sa'd ez-Zührî bize amcası, Seyf b. Ömer, Amr b. Muhammed ve Şa'bî'den şöyle dediğini rivayet etti:

Hâlid, Yemâme'nin işlerini yoluna koyunca Ebû Bekir (ra.) ona: "Allah sana fethi müyesser kıldı. İyâd ile karşılaşıncaya kadar Irak'ın içlerinde ilerle," yazdı. Nibâc ve Hicaz arasında bulunan İyâd b. Ganem'e de: "Musayyah'a varıncaya kadar yürü ve oradan harekete geç ve Irak'a yukarısından girerek Hâlid ile karşılaşıncaya kadar yürüyüşünü sürdür. Dönmek isteyene de izin verin ve zorla kimseyi tutmayın," diye yazdı.

Mektup Hâlid ve İyâd'a ulaşınca ve Ebû Bekir'in emri gereğince dönmek isteyenlere izin verince Medine ehlinden ve civarından olanlar geri dönerek Hâlid ve İyâd'ı yalnız bıraktılar. Bunun üzerine Ebû Bekir'den yardım istediler. Ebû Bekir Ka'kâ' b. Amr et-Temîmî'yi destek olarak Hâlid'e gönderdi. Bunun üzerine Ebû Bekir'e: "Askerleri yanından ayrılan bir
[347] adama destek olarak bir adam gönderiyorsun," dedi. Ebû Bekir: "İçinde bu adam gibi muharip bulunan bir ordu hezimete uğramaz," dedi. İyâd'a da Abd b. Avf el-Himyerî'yi gönderdi. Ayrıca Hâlid ve İyâd'a: "Riddet ehliyle savaşan ve Resulullah'tan (sav.) sonra İslam'da sebat edenleri seferber edin. Ben bir durum değerlendirmesi yapıncaya kadar riddete karışan hiç kimseyi gazalara almayın," diye yazdı. Böylece gazalara riddete bulaşan hiç kimse iştirak etmedi.

Hâlid, Irak emîrliğine getirildiğine dair Ebû Bekir'in mektubunu alınca Harmele, Sülmâ, Müsennâ ve Mez'ûr'a yazarak kendisine katılmalarını istedi. Onlara askerleriyle Übülle'de buluşmalarını emretti. Nitekim Ebû Bekir mektubunda Hâlid'e, Irak'a girdiğinde Hind ve Sind'e gidiş kapısı olan Übülle'den başlamasını emretmişti. Hâlid adı geçen komutanlara Übülle'de buluşma gününü bildirdi. Ardından Hâlid, Irak ile arasındaki bölgelerden Rebîa ve Mudar'dan sekiz bin muharibi seferber ederek maiyetindeki iki bine kattı ve on bin muhariple harekete geçti; Müsennâ, Mez'ûr, Sülmâ ve Harmele adlarındaki dört komutanın komutasındaki sekiz bin muhariple buluşarak on sekiz bin muhariple Hürmüz'le karşılaştı.

Ubeydullah bize amcası, Seyf, Mühelleb el-Esedî, Abdurrahman b. Siyâh, Talha b. el-A'lem ve Mugîre b. Uteybe'den şöyle dediğini rivayet etti:

Ebû Bekir, Hâlid'e yazarak onu Irak savaşlarında ordu komutanlığı görevine getirdi ve Irak'a Aşağı Irak'tan girmesini emretti. İyâd'a da komutanlık görevi verdi ve Irak'a yukarısından girmesini emretti. Ardından da ikisinin de Hîre'ye intikal etmelerini ve Hîre'ye kim daha önce vasıl olursa başkomutanlık görevini üstlenmesini istedi. Onlara Hîre'ye ulaşıp Farsların sınırlarını kontrol altına aldıktan ve arkanızı düşman saldırılarından korunaklı hâle getirdikten sonra biriniz Müslümanları ve ileriye doğru harekete geçen komutanı ve askerlerinin arkadan baskına maruz kalmalarını önlemek için Hîre'de konuşlansın. Biriniz de Allah'ın düşmanı ve sizin düşmanınız olan Farsların merkezi ve izzetlerinin yurdu Medain üzerine gitsin, diye emretti.

Ubeydullah bize amcası, Seyf, Mücâlid ve Şa'bî'den şöyle dediğini anlattı: Hâlid henüz Âzâzbeh -Yemâme'deki Zeyâzibe'nin lideri- ile henüz yola çıkmadan sınırlardan sorumlu Hürmüz'e şöyle yazdı:

Müslüman ol selameti bulursun. Ya da kavmin ve kendin için zimmet ehli olmayı kabul et ve cizye ver. Aksi takdirde [348] sonuçlarına katlanırsın. Zira hayatı sevdiğiniz kadar ölümü seven insanlarla üzerine geliyorum.

Seyf, Talha b. el-A'lem ve -Kûfe kadılığı yapan- Mugîre b. Uteybe'den naklen şöyle anlattı:

Hâlid, Yemâme'den Irak'a doğru harekete geçtiğinde, ordusunu üç askerî birlik olarak yola çıkardı ve farklı yollardan sefere çıktılar. Müsennâ'yı iki gün önce yola çıkardı. Onun rehberi Zafer'di. Adî b. Hâtim ve Âsım b. Amr'ı da yola çıkardı ve onların rehberler Mâlik b. Abbâd ve Sâlim b. Nasr'dı. Arkasından da Hâlid yola çıktı ve rehberi Râfi' idi. Hâlid diğer komutanlarla Hafîr'de buluşmak ve düşmanla karşılaşmak üzere randevulaştı. Hind çıkış kapısı Farsların en önemli ve en muhkem çıkış merkeziydi. Buradan sorumlu olan komutan hem karada hem de denizde Araplarla savaşıyordu.

Seyf dedi: Mühelleb b. Ukbe ve Abdurrahman b. Siyâh el-Ahmerî de ona katıldılar. Abdurrahman b. Siyâh, Hamrâ ka-

bilesine mensuptur. Aynı zamanda Hamrâ kabilesi de Siyâh'ın Hamrâsı diye onun adıyla tanınır. Seyf dedi: Hâlid'in mektubu Hürmüz'e ulaşınca Şîrâ b. Kisrâ ve Erdeşîr b. Şîrâ'ya yazarak durumu bildirdi. Hürmüz askerlerini seferber etti ve alelacele öncü askerleriyle Hâlid ile karşılaşmak üzere Kavâzim'e intikal etti. Karşılaşma meydanına ulaştı ancak Hâlid'in geçiş yolunun buradan geçmediğini ve Hafîr mevkiinde karşılaşmak üzere sözleştiklerini öğrendi. Bunun üzerine söz konusu mevkiye daha önce varmak için harekete geçti. Hafîr'e vardı ve burada savaş hazırlığını yaptı. Sağ ve sol kanatlara Erdeşîr ve Şîrâ ile soyu Büyük Erdeşîr'de buluşan Kubâz ve Anûşecan adında iki kardeşi getirdi. Farslar zincirlerle birbirlerine bağlandılar. Bunu uygun görmeyenler, böyle davrananlara: "Düşmana karşı kendinizi bağladınız. Bunu yapmayın. Bu bir uğursuzluktur," dediler. Bu tedbiri alanlar bunlara: "Yoksa sizler kaçmak mı istiyorsunuz?" diye cevap verdiler. Hâlid, Hürmüz'ün Hafîr mevkiine konuşlandığını haber alınca ordusunu Kâzıma'ya yönlendirdi. Hürmüz bunu duyunca Kâzıma'ya geçip burada yorgun bir şekilde konakladı. Hürmüz, Araplar nezdinde sınır bölgesinin en kötü komutanlarındandı. Kötülükte onun adı darbımesel olmuştu. "Hürmüz'den de kötü", "Hürmüz'den daha kâfir" sözleri bir darbımesel olmuştu. Hürmüz ve askerleri savaş hazırlıklarını yaptılar kendilerini zincirlerle birbirine bağladılar. Su kaynağına da hükmediyorlardı. Hâlid buraya intikal edince sudan istifade edemeyecek durumda olduklarını gördü. Askerleri durumu ona bildirince
[349] çağırıcısına emir vererek şöyle seslenmesini emretti: "İnin ve yüklerinizi indirin. Sonra su için düşmanla vuruşun. Su mücadelede en çok sebat edenler ve en güçlü ordunun tarafında olsun." Yükler indirildi ve atlılar ayaktaydı. Yayalar ileriye doğru atıldılar. Hâlid onlara doğru ileriye atıldı ve karşılaşma başladı. İki taraf muharebeye tutuştu. Allah'ın inayetiyle gökyüzünde bir bulut göründü ve Müslümanların saflarının arkasına bol bol yağmur yağdırdı. Allah, Müslümanların maneviyatını böylece güçlendirdi. Güneş gökyüzünde yükselmeden defihacette suyla temizlik yapmayan kalmadı.

Ubeydullah bize amcası, Seyf, Abdullah b. Atâ el-Bekkâî ve el-Mukatta' b. Heysem el-Bekâî'den benzer bir rivayet nakletti. Şöyle dediler: Ertesi gün Hürmüz, Hâlid'e komplo kurmak üzere adamlarını gönderdi. Onunla bu konuda işbirliği yaptılar. Ardından Hürmüz çıktı ve teke tek vuruşmak için: "Hâlid nerede?" diye seslendi. Hürmüz daha önce adamlarıyla anlaşmıştı. Hâlid meydana inince Hürmüz de indi ve Hâlid'i mübarezeye çağırdı. Hâlid indi ve ona yöneldi. İkili karşı karşıya geldiler ve karşılıklı olarak birbirlerine birer darbe vurdular. Hâlid onu kıskıvrak yakaladı. Tam bu sırada Hürmüz'ün muhafız birliği müdahale etmeye yeltendi ve Hâlid'in etrafını sardılar. Ancak bu durum Hâlid'i hasmını öldürmekten caydıramadı. Bu kez de Ka'kâ' devreye girdi ve Hürmüz'ün muhafızlarına karşı bir hamle yaptı ve onları bertaraf ettiler. Hâlid amansız bir mücadele veriyordu. Bunun üzerine Farslar geri çekildiler. Müslümanlar da onların peşine düştüler. Bu kovalama harekâtı gece karanlığı basıncaya kadar devam etti. Hâlid düşmana ait eşyayı toplattı. Zincirler bin rıtıl (batman) ağırlığında olup bir deve yüküydü. Bu sebeple bu muharebe Zâtü's-Selâsil adını aldı. Muharebede Kubâz ve Anûşecan battı.

Ubeydullah bize amcası, Seyf, Amr b. Muhammed ve Şa'bî'den naklen şöyle dediğini anlattı:

Farslar serpuşlarını, aşiretlerindeki konum ve kariyerlerine göre belirlerlerdi. Konumu ve şerifi en üst seviyeye ulaşanlar serpuşları yüz bin değerinde idi. Hürmüz şerefi en üst düzeyde idi. Onun serpuşunun değeri yüz bin idi. Ebû Bekir onun serpuşunu Hâlid'e bağışladı. Serpuş mücevherat ile süslenmişti. Farslarda bir adamın şerefinin tam olması onun belirli ailelerden olmasını gerektiriyordu.

Ubeydullah bize amcası, Seyf, Muhammed b. Nüveyre ve Hanzale b. Ziyâd b. [350]
Hanzale'den naklen şöyle dediğini anlattı:

Takip ve kovalama işi bitince Hâlid'in çağırıcısı yola çıkmak için çağrıda bulundu. Hâlid insanlarla yola çıktı. Yük hayvanları da arkadan onları takip ediyordu. Bugünkü büyük Basra Köprüsünün yanında konakladılar. Kubâz ve Anûşecan âdeta batmışlardı. Hâlid fetih ve zafer müjdesiyle ganimetlerin hu-

musunu ve fili Medine'ye gönderdi. İnsanlara Fetih suresini okudu. Zir b. Küleyb humus ve fille Medine'ye varınca fil Medine sokaklarında dolaştırıldı. Bazı zayıf (korkak) kadınlar: "Bu Allah'ın yarattığı bir şey mi?" diye sordular ve onu suni bir şey sandılar. Ebû Bekir fili Zir ile geri gönderdi. Hâlid bugünkü büyük Basra Köprüsünün yanında konaklayınca Müsennâ b. Hârise'yi kaçan Farsların peşinden gönderdi. Ma'kıl b. Mukarrin el-Müzenî'yi de ganimet mallarını ve esirleri toplamak üzere Übülle'ye gönderdi. Ma'kıl, Übülle'ye gitti ve ganimetlerle esirleri topladı.

* * *

Ebû Ca'fer dedi: Übülle'nin fetih hikâyesi siyer ehlinin bildiklerinden ve sahih rivayetlerin verdiği bilgilerden farklıdır. Zira Übülle'nin fethi Ömer (ra.) döneminde Utbe b. Gazvân tarafından hicrî 14 yılında oldu. Bu olayı yeri geldiğinde inşallah anlatacağız.

* * *

Şimdi tekrar Seyf'in Muhammed b. Nüveyre ve Hanzale b. Ziyâd'dan naklettiği rivayetine dönüyoruz. Müsennâ yola çıktı ve Nehrü'l-Mere civarında bir kadının bulunduğu kaleye kadar gitti. Muannâ b. Hârise'yi burada bıraktı. Kadını konağında muhasara etti. Müsennâ da adamı muhasara etti ve kuvvet kullanarak kaledekileri indirip onları öldürerek mallarına el koydu. Kadın bunu öğrenince Müsennâ ile sulh yaparak Müslüman oldu ve Muannâ ile evlendi. Hâlid ve ona bağlı olan komutanlar çiftçilere dokunmadılar. Zira Ebû Bekir'in bu konuda onlara tavsiyesi olmuştu. Onlardan karşı hareketi olmayanları yerlerinde bıraktı ve onlara zimmet hakkını verdiler. Acemlerin işlerini yapan muhariplerin evlatlarını esir aldı. Zâtü's-Selâsil ve es-Sini muharebelerinde atlının payına düşen ganimet bin dirhem idi. Yayaların hissesi ise bunun üçte biriydi.

[351] **Mizâr Savaşı**

Ubeydullah dedi: Mizâr Savaşı hicrî 12 yılının safer ayında vuku buldu. Bu münasebetle insanlar: *Saferü'l-asfarda mecma'u'l-enhâr*'da öldürülür her cebbar, diye bir tekerlemeyi

tekrarlardı. Bu rivayeti Ubeydullah bize amcası, Seyf, Ziyâd ve Mühelleb'den naklen Abdurrahman b. Siyâh el-Ahmerî'den rivayet etmiştir.

Serî ise bana Şuayb, Seyf, Mühelleb b. Ukbe, Ziyâd b. Sercis el-Ahmerî, Abdurrahman b. Siyâh el-Ahmerî ve Süfyân el-Ahmerî'den şöyle dediğini rivayet etti:

Hürmüz, Erdeşîr ve Şîrâ'ya yazarak onlara Hâlid'in ona gönderdiği mektupta Yemâme'den hareketle üzerine geleceğini bildirdiğini haber verdi. Bunun üzerine Erdeşîr, Kârin b. Kiryânis'i destek olarak ona gönderdi. Kârin, Hürmüz'e destek olmak üzere Medain'den yola çıktı. Mizâr'a varınca hezimetten haberdar oldu. Kaçanlarla karşılaşınca karşılıklı olarak birbirlerini savaşa teşvik ettiler. Ahvaz ve Fars kaçkınları Sevâd ve dağlık bölgelerinin kaçkınlarına, "Birbirimizden kopsak artık ebediyen bir daha bir araya gelemeyiz. Hep birlikte harekete geçelim. İşte hükümdarın gönderdiği takviye ordusu ve başında Kârin bulunuyor. Umulur ki Allah bizi onlara galip getirir ve düşmanımıza karşı kalbimize ferahlık verir ve bize verdirdikleri zayiatı telafi etmiş oluruz," dediler. Bunun üzerine harekete geçtiler ve Mizâr'da konuşlandılar. Kârin sağ ve sol kanatlara Kubâz ve Anûşecan'ı yerleştirdi. Müsennâ ve Muannâ durumu hızlı olarak Hâlid'e bildirdiler. Hâlid, Kârin'in harekâtından haberdar olunca ganimeti hak sahiplerine dağıttı. Humusun da bir kısmını da ganimet olarak dağıttıktan sonra geri kalanı fetih haberiyle birlikte Velîd b. Ukbe ile Ebû Bekir'e gönderdi. Ayrıca düşman hakkında ve düşmanın Sini'de –Araplar nehir için Sini tabirini de kullanırlar.– konuşlanması onların ordusu ve gelen takviye birliği hakkındaki bilgi ve malumatı da haber verdiler. Hâlid, Kârin ve ordusuyla karşılaşmak üzere yola çıkarak Mizâr'a yöneldi. Hâlid ordusunu seferber etti ve iki taraf bir öfke kin üzerine muharebeye tutuştular. Kârin mübareze için meydana çıktı. Ona karşı Hâlid ve Ma'kıl b. el-A'şâ b. en-Nebbâş aynı anda ortaya atıldılar. Kârin'le vuruşmak için ikisi yarıştı. Ancak Ma'kıl daha önce hasmının yanına vardı ve onun işini bitirdi. Âsım da Anûşecan'ı öldürdü. Adî de Kubâz'ı bertaraf etti. Kârin'in şerefi artık bitmişti. Ondan sonra da Müslümanlar şerefi yok [352]

olmuş hiçbir Acemle savaşmadılar. Farslar çok can kaybına uğradılar. Gemileri topladılar. Müslümanlar aradaki su engeli sebebiyle onlara ulaşamadılar. Hâlid, Mizâr'da bekledi ve değeri ne olursa olsun sebepleri onları ele geçirenlere teslim etti. Ganimeti taksim etti. Humustan iyi performans göstermiş kişilere hisseler verdi. Humuslardan arta kalanı da Medine'ye gönderdi. Ayrıca Benî Adî b. Ka'b'dan Saîd b. Nu'mân başkanlığında bir heyet gönderdi.

Ubeydullah bize amcası, Seyf, Muhammed b. Abdullah ve Ebû Osman'dan naklen şöyle dediğini anlattı:

Mizâr Savaşında öldürülen düşman sayısı otuz bindi. Su engelleri olmasaydı tamamen imha edileceklerdi. Onlardan kurtulanlar da çıplak veya yarı çıplak kişilerdi.

Seyf, Amr, Mücâlid ve Şa'bî'den naklen şöyle dedi:

Hâlid, Irak'a ayak bastığında onunla ilk olarak Kevâzim'de karşılaşan Hürmüz'dü. Ardından Fırat bölgesinden Dicle kıyısına geçti ve hiçbir engelle karşılaşmadı. Dicle kenarları boyunca hâkimiyet alanını genişletti. Akabinde Sini'de hâkimiyet kurdu. Hürmüz'den sonra kiminle karşılaştıysa düşmanın hezimeti bir önceki hezimetlerden daha feci idi. Nihayet Dûmetülcendel'e vardı. Sini Savaşında atlının ganimet payı Zâtü's-Selâsil'deki payından fazla oldu. Hâlid, Sini'de bir müddet kalarak düşman muhariplerinin ailelerini ve onlara yardım edenleri esir aldı. Çiftçileri ve davetine icabet edenleri yerlerinde bırakarak haraca bağladı. Aslında bu yerler kuvvet yoluyla fethedildi. Ancak haraç karşılığında yerlerinde kalmaları istendi. Onlar da bu daveti kabul ederek geri adım attılar ve zimmet ehli oldular. Toprakları da ellerinde kaldı. Böylece taksim edilmeyen mallarda uygulama böyle oldu. Taksim edilenler ise fatihlerde kaldı.

Esirler arasında Hasan el-Basrî'nin babası Habîb de vardı. Habîb Hristiyandı. Osman'ın kölesi Mâfenne ve Mugîre b. Şu'be'nin kölesi Ebû Ziyâd da esir alınmışlardı.

Hâlid ordunun başına Saîd b. Nu'mân'ı, haraç işlerine de Süveyd b. Mukarrin el-Müzenî'yi getirdi. Ona Hafîr'de konaklamasını ve amillerini bölgede yaymasını ve vergi işlerini

yönetmesini istedi. Düşmanın hareketlerine karşı istihbarat işine de baktı.

* * *

Velece Savaşı [353]

Velece Savaşı hicrî 12 yılının safer ayında yapıldı. Velece, Kesker civarında bulunmaktadır.

Ubeydullah bize amcası, Seyf, Amr ve Mücâlid'den naklen Şa'bî'den şöyle dediğini rivayet ettiler:

Hâlid, Sini işlerini yoluna koyup da haber Erdeşîr'e ulaşınca Fars asıllı ve Sevâd doğumlu Enderzagar'ı gönderdi.

Ubeydullah bize amcası, Seyf, Ziyâd b. Sercis ve Abdurrahman b. Siyâh'tan naklen anlattı. Serî de bana Şuayb, Seyf, Mühelleb b. Ukbe, Ziyâd b. Sercis ve Abdurrahman b. Siyâh'tan naklen şöyle yazdı:

Erdeşîr, Mizâr Savaşında Kârin ve askerlerinin başına gelenlerle ilgili haberi alınca Fars asıllı ve Sevâd doğumlu ancak Sevâd yerlisi olmadığı gibi Medain'de de doğmamış ve orada büyümemiş olan Enderzagar'ı gönderdi. Arkasından da Behmen Câzeveyh'i bir orduyla gönderdi ve ondan Enderzagar'ın yolunu takip etmesini istedi. Enderzagar daha önce Horasan hududunda görevliydi. Enderzagar, Medain'den yola çıkarak Kesker'e geldi. Buradan da Velece'ye geçti. Behmen Câzeveyh de Enderzagar'ın yolunu izledi. Ancak farklı bir yol takip etti ve Sevâd'ın ortasından yoluna devam etti. Hîre ile Kesker arasında kalan bölgedeki Araplar ve köy ağaları da seferber olup Velece'de Enderzagar'ın yanında konuşlandılar. Enderzagar istediği kadar asker toplayıp hazırlıklarını tamamlayınca durumdan memnun olarak Hâlid'in üzerine yürümeye karar verdi. Hâlid, Sini'de Enderzagar'ın Velece'de konakladığını haber alınca yola çıkmak için askerine emir verdi. Süveyd b. Mukarrin'i yerinde bıraktı ve Hafîr'den ayrılmamasını tembih etti. Aşağı Dicle bölgesinde bıraktıklarına gereken dikkati ve ihtiyatlı olmayı ve gururdan kaçınmayı emretti. Kendisi de Enderzagar ve askerleriyle karşılaşmak üzere askerin başında Velece üzerine gitti. İki taraf şiddetli bir muharebeye giriştiler. Muharebe, Sini Savaşından daha çetin geçti.

[354] Ubeydullah bize amcası, Seyf ve Muhammed b. Ebî Osman'dan şöyle dediğini anlattı:

Hâlid, safer ayında Velece'de Enderzagar ile karşılaştı. Çok şiddetli bir muharebeye tutuştular. İki taraf da dayanma güçlerinin âdeta kalmadığını hissetmeye başladılar. Hâlid, onlar için pusu kurmuş ve teenniyle harekete geçmelerini istemişti. Aslında iki tarafta onlara pusu kurmuştu. Bunların başına da Büsr b. Rühm ve Saîd b. Mürre el-İclî'yi getirmişti. Bunlar iki yönden saldırıya geçince Acemlerin safları dağılarak kaçtılar. Düşman önden ve arkadan saldırıya maruz kaldı. Askerleri yanlarındaki arkadaşlarının nasıl öldürüldüklerini bile bilmiyorlardı. Enderzagar'ın hezimeti kaçınılmaz oldu ve susuzluktan öldü. Hâlid, askerlerine hitap ederek Acem diyarına karşı onları teşvik etti ve Arap diyarına dönüp oturmaktan sakındırdı. Onlara: "Görüyorsunuz ki nimetler toprak gibi boldur. Vallahi Allah yolunda cihat ve Allah'a davet mükellefiyeti olmasaydı bile sırf maişet için de olsa bu topraklar üzerinde hâkimiyet kurmak için düşmanla vuruşmak, açlığa ve azlığa razı olup sizin cihadınızdan geri kalanları kendi hâllerinde bırakmamız isabetli olurdu," dedi. Hâlid toprağı işleyenlere dokunmama tavrını sürdürdü ve onların hayatına kastetmekten kaçındı. Ancak muharipleri ve onlara yardım edenlerin kadın ve çocuklarını esir aldı. Toprak sahiplerini haraç ödemeye ve zimmet ehli olmaya davet etti. Bunun üzerine geri adım attılar.

Serî bana Şuayb ve Seyf'ten naklen yazdı. Ubeydullah da bize amcası, Seyf, Amr ve Şa'bî'den şöyle dediğini anlattı:

Velece Savaşında Hâlid, bin adama bedel olduğu vehmedilen bir Farsla mübarezede bulundu ve onu öldürdü. İşini bitirince üzerine oturarak sabah yemeğini getirmelerini istedi. Ayrıca Bekir b. Vâil'den Câbir b. Büceyr'in oğluyla Abdülesved'in bir oğlunu öldürdü.

* * *

[355] **Fırat Kıyısındaki Ülleys Savaşı**

Ebû Ca'fer dedi: Ubeydullah bize amcası, Seyf, Muhammed b. Talha, Ebû Osman ve Talha b. el-A'lem'den naklen Mugîre b. Uteybe'den anlattı. Serî de bana Şuayb, Seyf, Muhammed b. Abdullah, Ebû Osman ve Talha b. el-A'lem'den naklen Mugîre b. Uteybe'den şöyle dediğini yazdı:

Velece Savaşında Hâlid, Farslara yardım eden Bekir b. Vâil'den birçok Hristiyanı öldürdüğü için onların kavminden olan dindaşları öfkelendiler ve Acemlerle yazışarak Ülleys'te toplandılar. Başlarında Abdülesved el-İclî vardı. Benî İcl Müslümanları da Hristiyanlara karşı en çok husumet duyan insanlardı. Bunların başında da Uteybe b. Nehhâs, Saîd b. Mürre, Furât b. Hayyân, Müsennâ b. Lahik ve Mez'ûr b. Adî idi. Erdeşîr, Kusyân'da bulunan ve ayda bir gün hükümdara yardımcılık görevi yapan Behmen Câzeveyh'e yazdı. Farslar da aylarını otuz gün olarak düzenlemişlerdi. Her gün bir kişi hükümdar nezdinde halkı temsil ediyordu. O gün Behmen onları temsil ediyordu. Hükümdar ona: "Askerlerinle Ülleys'e git ve orada Farslardan ve Hristiyan Araplardan toplananlarla buluş," diye emretti. Behmen Câzeveyh, Câbân'ı öncü olarak gönderdi ve süratle gitmesini emretti. Ona: "Ben gelinceye kadar, zor durumda kalmadığın sürece askerlerinle düşmanla karşılaşmaktan kaçın," diye tembih etti. Bunun üzerine Câbân, Ülleys'e doğru yola çıktı. Behmen Câzeveyh de talimatını almak ve tavsiyelerini dinlemek üzere Erdeşîr'e gitti. Ancak hasta olduğunu görünce ona uğradı ve yola çıktı. Bir süre sonra Ülleys'e vardı ve safer ayında Ülleys'te konakladı. Arap sınır bölgelerinde konuşlanan Fars askerleri ona iltihak etti. Abdülesved de Benî İcl Hristiyanları başında olduğu hâlde Behmen'e katıldı. Teymüllât, Dubey'a ve Hîre'nin çevresinde ikamet eden Araplar da onlarla birlikte hareket ettiler. Câbir b. Büceyr de Hristiyandı ve Abdülesved'e destek verdi. Hâlid, Abdülesved, Câbir, Züheyr ve onlara katılanların toplanıp savaşa hazırlık yaptıklarını haber almıştı. Câbân'ın yaklaşmakta olduğundan haberi olmayan Hâlid bu gruplara saldırdı. Hâlid'in en önemli hedefi Hîre etrafından toplanan Araplar ve onların Hristiyanlarıydı. Hâlid, Ülleys'e [356] vardı. Ülleys'te Câbân'ın üzerine gidince Acemler Câbân'a: "Onlara saldırmakta acele edelim mi? Yoksa sabah yemeğini yiyelim de onlara ehemmiyet vermediğimizi mi gösterelim? Yemekten sonra da onlarla savaşalım," diye sordular. Câbân: "Size saldırmaktan kaçınırlarsa ve sizi önemsemez gibi davranırlarsa siz de onlara önemsemediğinizi hissettirin. Ancak

kanaatim odur ki size saldırmakta aceleci davranacaklar ve yemekte size saldıracaklardır," dedi. Asker Câbân'ı dinlemedi ve yaygıları sererek yemekleri getirdiler ve birbirlerini davet ederek sofralara oturdular. Hâlid onların yakınına gelince durdu ve yüklerin indirilmesini emretti. Yükler indirilince Hâlid onların yanına gitti ve arkasını korumak için muhafızları görevlendirdi. Ardından da beklemeksizin safın önüne geçti ve "Ebcer nerede? Abdülesved nerede? Cezreli Mâlik b. Kays nerede?" diye seslendi. Ancak Mâlik dışında öbürleri Hâlid ile karşılaşmaktan imtina ettiler. Mâlik meydana çıktı. Hâlid ona: "Ey şirret kadının oğlu! Onların içinde bana karşı sana cüret veren nedir? Senin vefan yoktur!" dedi ve ona bir darbe indirerek işini bitirdi. Bunun üzerine Acemler yemeği bırakarak sofradan kalktılar. Câbân: "Ey insanlar! Size demedim mi? Vallahi bugüne kadar hiçbir reisin korkusu içime girmedi!" dedi. Asker de bir celadet gösterisi olarak "Yemek yerinde kalsın, onların işini bitirince tekrar dönüp yemeğimizi yiyeceğiz," dediler. Câbân: "Vallahi bu yemeği onlar için hazırlamışsınız gibi geliyor bana. Ancak farkında değilsiniz. Şimdi beni dinleyin ve bana itaat edin. Bu yemeği zehirleyin. Savaş lehinize sonuçlanırsa yemeği dökersiniz. Aleyhinize sonuçlanırsa bir iş başarmış olursunuz. Onlar yani onlara karşı üstün gelerek değil!" dedi. Câbân, sağ ve sol kanatlara Abdülesved ve Ebcer'i getirdi. Hâlid önceki günlerde hazırlığını tamamlamıştı. Şiddetli bir muharebeye tutuştular. Behmen Câzeveyh'in gelişinin beklentisi içinde olan düşman saldırmak için sabırsızlanmakta ve âdeta kudurmaktaydı. Allah'ın takdiri ve ilmi gereğince karşılaşacakları neticeyle karşılaşmak için saldırmak için acele etmediler. Hâlid şöyle dedi: "Allah'ım sana söz veriyorum. Eğer bizi onlara galip getirirsen onlardan gücümüz yettiği hiç kimseyi bırakmayacağım ve onların nehrinden kanlarını akıtacağım!"

Ardından Allah Müslümanlar karşısında onları hezimete uğrattı ve onların kollarını onlara teslim etti. Hâlid çağırıcısına emir vererek şöyle seslendi: "Onları esir alınız! Karşı koyandan başka kimseyi öldürmeyin." Bunun üzerine atlılar fevç fevç esirler getirdiler. Hâlid bazı adamlara görev vere-

rek nehirde onların boyunlarının vurmasını istedi. Bir gün ve bir gece onlara böyle muamele etti. Ardında iki gün boyunca onları takip ederek iki nehrin[86] buluştuğu yere kadar onları [357] püskürttüler. Ülleys'in bütün yönlerinde bu mesafede takip ve tasfiye harekâtı gerçekleşti. Hâlid ele geçirdiği düşmanları kılıçtan geçirdi. Ka'kâ' ve diğer komutanlar ona: "Yeryüzündeki insanların hepsini öldürsen kanları su gibi akmaz. Kan döküldüğü yerde biraz akar. Zira tabiatı gereği su akmaktan menedilmiştir. Yer de kanı suyu çektiği gibi çekmekten menedilmiştir. Akıttığın kanın üzerine suyu akıt ki yemininin gereğini yerine getirmiş olursun," dediler. Suyun önünü kapatmıştı. Bunun üzerine suyun önündeki engeli kaldırınca su akmaya başladı ve su kanla karışarak akmaya başladı. Bu nedenle o günden beri bu akarsuya kan nehri anlamında "Nehrü'd-Dem" adı verilmiştir.

Aralarında Beşîr b. el-Hasâsiyye'nin de bulunduğu bazı kişiler: "Bize nakledildiğine göre yer, âdemoğlunun kanını çekince kanı içine çekmekten menedildi. Kana da ancak soğuyana kadar akma özelliği verilmiştir," diye söylemişlerdir.

Düşman hezimete uğrayıp da yerlerinden sökülüp atılınca, Müslümanlar da onları takip etmekten vazgeçip dönünce düşman askerlerinin karargâhına girdiler. Hâlid, yemek sofralarının başında durdu ve askerlerine: "Yemeği size ikram edebilirim, onu yiyebilirsiniz," dedi. Ravi dedi: Resulullah (sav.) hazırlanmış bir yemek görünce onu ikram ediyordu. Müslümanlar gece vakti oturup yemeği afiyetle yediler. Kırsal yerleri bilmeyenler ve unu tanımayanlar "Bu beyaz ve ince madde nedir?" diye sormaya başladılar. Bu maddeyi bilenler de onlara mizahi tarzda "Ekmek ununu bilmiyor musunuz? İşte bu odur," dediler. Bundan sonra adı "rikak" oldu. Daha önce Araplar ona "kara" diyorlardı.

* * *

Ubeydullah bize amcası, Seyf, Amr b. Muhammed, Şa'bî ve Hâlid'den nakledenden şöyle anlattı:

86 İki nehir Fırat Nehriyle Bâdikya akarsuyudur.

Resulullah (sav.) Haybeı gününde insanlara ekmek, aş ve ızgara ikram etti. Onlar da karınlarını doyuracak kadar yediler. Ancak yanlarına bir şey almadılar.

Serî bana Şuayb, Seyf, Talha ve Mugîre'den naklen şöyle dediğini yazdı:

Nehrin kenarında değirmenler vardı. Bu değirmenler, mevcudu on sekiz bin kadar olan ordunun ekmek ihtiyacı için üç gün boyunca çalıştı. Değirmenleri çalıştıran su ise kanla
[358] karışık akıyordu. Hâlid zafer haberini Cendel adında Benî İcl'den mahir bir rehberle Medine'ye gönderdi. Cendel, Ebû Bekir'e haberi sundu. Ülleys'in fethini, ganimetin miktarını, esirlerin sayısını, humusların miktarını ve yararlık gösteren insanları anlattı. Ebû Bekir'in yanına varıp da onun bahadır bir kişi olduğunu ve verdiği malumatın sıhhatini görünce ona "Adın nedir?" dedi. Adam: "Cendel," dedi. Ebû Bekir: "Bravo Cendel!" dedi.

İsâm'ın hayatı İsâm'ın tenini karartti ve ona ileriye atılmayı ve hamle yapmayı öğretti

Ebû Bekir ele geçirilen esirlerden ona bir cariye verilmesini emretti ve ondan bir çocuğu oldu.

Düşman tarafının can kaybı çoğunluğu Emğişya'dan olmak üzere yetmiş bine ulaştı.

Ebû Ca'fer dedi: Ubeydullah b. Sa'd bize amcasından naklen şöyle anlattı: Hîre'de Emğîşyâ hakkında sordum. Bana "Menişiyâ," diye ifade ettiler. Bu husus Seyf'e sordum. O: "Bunlar iki farklı yerin ismidir," dedi.

* * *

Emğîşyâ Vakası

Safer ayında gerçekleşti ve atlılar olmadan Allah fethini müyesser kıldı.

Ubeydullah bize amcası, Seyf, Muhammed, Ebû Osman ve Talha'dan naklen Mugîre'nin şöyle dediğini rivayet etti:

Hâlid, Ülleys'in işini yoluna koyduktan sonra harekete geçti ve Emğîşyâ'ya geldi. Hâlid aceleyle onları içindekileri bırakıp harekete geçmeye sevk etti. Emğîşyâ beldesinin ahalisi

beldeyi terk edip Sevâd bölgesine dağılmışlardı. O günden beri Sevâd bölgesinde başkalarının emrinde çalışan insanlar oldu. Ardından Hâlid, Emğîşyâ'nın yıkılmasını emretti. Her şey içindeydi. Hîre gibi bir şehirdi. Bâdaklâ suyu içinde geçiyordu. Ülleys sınır merkezi ona bağlıydı. Burada başka hiçbir yerde elde edemediklerini elde ettiler.

Serî bana Şuayb, Seyf, Bahr b. Furât el-İclî ve babasından naklen şöyle dediğini anlattı:

Müslümanlar Zâtü's-Selâsil'den Emğîşyâ'ya kadar yaptıkları hiçbir muharebede Emğîşyâ'da elde ettikleri ganimetler kadar ganimet elde edemediler. Burada atlının payı, yararlık gösterenlere verilen özel hisseler hariç bin beş yüz dirhemdi. Ravilerin hepsi şöyle dediler: Zaferi haber alınca Ebû Bekir (ra.), aldığı haberi onlara bildirerek şöyle dedi: Ey Kureyş topluluğu! [359] Aslanınız elin aslanına saldırdı ve elindeki et parçalarını ondan aldı. Kadınlar Hâlid gibi bir evlat doğurmaktan âciz kaldı!

* * *

Makr Vakası

Makr Vakası ve Bâdaklâ Akarsuyu

Ebû Ca'fer dedi: Serî bana yazarak Şuayb, Seyf, Muhammed, Ebû Osman ve Talha'dan naklen Mugîre'nin şöyle dediğini rivayet etti:

Hîre valisi Âzâzbeh, Kisrâ döneminden beri burada valilik yapıyordu. Hükümdarın izni olmadan birbirlerine yardım etmiyorlardı. Âzâzbeh, şeref mertebesinin yarısını haizdi. Serpuşunun kıymeti elli bindi. Hâlid, Emğîşyâ'yı tahrip edip de ahalisi köy ağalarının emrinde çalışanlar hâline gelince Âzâzbeh rahat bırakılmayacağını anladı. Bu sebeple işi ciddiye aldı ve Hâlid'e karşı savaş hazırlığı yaptı. Oğlunu öncü olarak yola çıkardı ve kendisi de onu takip ederek Hîre'nin dışında karargâh kurdu. Akabinde de oğluna Fırat'ın önüne set çekmesini emretti. Hâlid, Emğîşyâ'dan ayrılıp da askerlerini ve ganimet yüklerini gemilerle taşıdı. Ancak Hâlid gemilerin aniden karaya oturduğunu gördü. Buna şaşırıp endişe ettiler. Kaptanlar: "Farslar suları nehrin kollarına akıttılar. Bu sebeple de sular başka mecralarda akmaya başladı. O kolla-

rın Fırat'a açılan mecraları kapatılmadan su, nehir yatağına akmayacak," dediler. Bunun üzerine Hâlid, komutasındaki süvarilerle Âzâzbeh'in oğlu üzerine yürüdü. Atîk Vadisinin ağzında onun atlılarıyla karşılaştı. Hâlid beklemedikleri bir saatte aniden onlara saldırdı ve Makr mevkiinde onları bertaraf etti. Hiç beklemeden ve habercileri atlatarak İbn Âzâzbeh ile Fırat'ın Bâdaklâ kolunun ağzında karşılaşmak üzere yola çıktı. İki taraf burada karşılaştılar. Hâlid onları Makr'da bertaraf etti. Fırat'ın mecrası açıldı ve kolların ağızları kapatıldı. Su da normal mecrasında akmaya başladı.

Serî bana Şuayb, Seyf, Muhammed, Ebû Osman ve Talha, Mugîre, Bahr ve babasından naklen şöyle yazdı: Ubeydullah da bize amcası, Seyf, Muhammed, Ebû Osman, Talha ve Mugîre'den şöyle dediğini anlattı:

Hâlid, İbn Âzâzbeh'i Fırat'ın Bâdaklâ kolunun ağzında
[360] bertaraf ettikten sonra Hîre'ye yöneldi ve askerlerinin yetişmesini isteyerek Havernak ve Necef arasında konaklamak üzere yoluna devam etti. Derken Âzâzbeh, Fırat'ı geçerek ve savaşmaktan imtina ederek kaçtı. Onu kaçmaya sevk eden Erdeşîr'in öldüğü ve oğlunun da yaralandığına dair kendisine gelen haberdi. Onun karargâhı Garyeyn ile Beyaz Konak arasındaydı. Hâlid'in askerleri Havernak'ta ona yetişince karargâhından ayrılarak Âzâzbeh'in Garyeyn ile Beyaz Konak arasındaki karargâhının yerinde konuşlanmak istedi. Hîreliler kendi konaklarında Müslümanlara karşı muhkem korunaklara çekilmişlerdi. Hâlid süvarilerini Hîre'ye soktu ve komutanlarından her birine bir konağı kuşatma ve içindekilerle savaşma emrini verdi. Dırâr b. el-Ezver, Beyaz Konağı kuşatma altına almıştı. Bu konakta İyâs b. Kabîsa et-Tâî bulunuyordu. Dırâr b. el-Hattâb da Adesilerin konağını kuşatmıştı. Burada da Adî b. Adî el-Maktûl ikamet ediyordu. On kardeşten biri olan Dırâr b. Mukarrin el-Müzenî de Benî Mâzin Konağını kuşatmıştı. Bu konakta da İbn Ekkâl bulunuyordu. Müsennâ da içinde Amr b. Abdülmesîh'in bulunduğu İbn Bukayle Konağını muhasara etmişti. Hepsine savaştan önce davetlerini yaptılar ve davetlerine icabet etmeleri için bir gün mühlet verdiler. Ancak Hîreliler davetlerini reddederek inatlarına devam et-

tiler. Bunun üzerine Müslümanlar onları sıkıştırmaya ve zorlamaya başladılar.

Abdullah b. Sa'd bana amcası, Seyf ve Benî Kinâne'de Gusn b. el-Kâsım'dan anlattı. Serî de bana Şuayb, Seyf, Gusn b. el-Kâsım ve Benî Kinâne'den bir adamdan naklen şöyle yazdı:

Hâlid, komutanlarına emir vererek hasımlarını (Müslüman olmaya veya sulhe) davet etmelerini istedi. Davetlerine icabet ederlerse icabetlerini kabul etmelerini aksi takdirde onlara bir gün mühlet vermelerini söyledi. Ayrıca komutanlara: "Düşmanınıza çağrınızı istismar etmelerine izin vermeyin. Zira başınıza bela ve gaile gelmesini beklerler. Onlarla mücadele edin ve Müslümanları düşmanlarıyla savaşmaktan menetmeyin," dedi. Komutanların içinde, bir günlük mühletin bitmesinden sonra savaşı ilk başlatan Dırâr b. el-Ezver oldu. O Beyaz Konaktakilerle savaşmakla görevlendirilmişti. Sabah olunca yukarıdan, konağın etrafına bakmaya başladılar. Dırâr onlara üç teklifte bulundu. Müslüman olmak, cizye vermek veya savaşmak. Onlar savaşmayı tercih ettiler ve "sabanlar" anlamına gelen "el-Hazâzîf!" diye seslendiler. Dırâr askerlerine: "Uzak durun, atışları olabilir, size zarar vermesinler, bakalım bu kelime ne anlama geliyor," dedi. Derken konağın üstü Müslümanlara sapanla pişmiş çamur gülleler atan adamlar- [361]
la doldu. Dırâr: "Onları oklarla vurun," dedi. Bunun üzerine Müslümanlar konağa yaklaşarak onları ok yağmuruna tuttular ve duvarların üstünden uzaklaştırdılar. Ardından da baskınlara başladılar. Bütün komutanlar aynı şekilde hareket ettiler ve konaklarla manastırları ele geçirdiler. Çok sayıda düşman askeri öldürüldü. Bunun üzerine keşişler ve rahipler: "Ey konakların sahipleri! Bizim ölümümüze siz sebep oluyorsunuz," dediler. Buna karşılık konaklardakiler şöyle seslendiler: "Ey Araplar! Üç şıktan birini kabul ediyoruz. Bizi öyle kabul edin ve Hâlid'e ulaştırıncaya kadar bizi suçlamaktan vazgeçin." Ardından da İyâs b. Kabîsa ve kardeşi Dırâr b. el-Ezver'e gittiler. Adî b. Adî ve Zeyd b. Adî, Dırâr b. el-Hattâb'a, annesi tarafından kendisine ağıt yakılan ortanca kardeş Adî'ye, Amr b. Abdülmesîh ve İbn Ekkâl, Dırâr b. Mukarrin'e ve Müsennâ

b. Hârise'ye gittiler. Bunlar da onları Hâlid'e gönderdiler ve kendileri bulundukları mevkilerinden ayrılmadılar.

Serî bana Şuayb, Seyf, Muhammed, Ebû Osman, Talha ve Mugîre'den şöyle dediğini yazdı:

Sulh talebinde ilk bulunan Amr b. Abdülmesîh b. Kays b. Hayyân b. el-Hâris'ti. Bukayle olarak da bilinir. Bu lakapla tanınması şöyle olmuş: İki yeşil hırka giyerek dışarı çıktığında insanlar ona: "Ey el-Hâris! Sen yemyeşil bir bitki gibisin," demişler. Ondan sonra da hep öyle anılmıştır. Komutanlar onları Hâlid'e gönderdiler ve her birinin yanında güvenilir bir kimse vardı ki Hâlid onunla konağın sahibiyle sulh yapsın. Hâlid her biriyle ayrı ayrı görüştü. Önce Adî'nin adamlarından başladı. Onlara: "Yazık size! Kimsiniz? Arap mısınız? Araplardan ne istersiniz? Acem misiz? Acem iseniz adaleti niçin çiğnersiniz?" Bunun üzerine Adî ona: "Bir kısmımız Aribe Araplarıyız. Bir kısmımız Araplaşmış Araplarız," dedi. Hâlid: "Öyle olsaydınız bizden nefret etmez ve üzerinde bulunduğumuz durumdan hoşnutsuz olmazdınız," dedi. Adî ona: "Söylediğimizin delili Arapça konuşmamız ve başka bir dilimizin olmamasıdır," dedi. Hâlid: "Doğru söylüyorsun," dedi ve üç şıktan birini tercih etmeleri için muhayyer bıraktı: "Ya dinimize girersiniz. Bu takdirde de sahip olduğumuz haklara sahip olur ve mükellef olduğumuz mükellefiyetlerden sorumlu olursunuz. Hicret
[362] eder ve harekete geçer ya da diyarınızda ikamet edersiniz. Ya da cizye verirsiniz veya reddedip savaşırsınız. Bilesiniz ki size öyle insanlarla geldim ki hayatı sevdiğiniz kadar ölümü severler," dedi. Adî: "Sana cizye vereceğiz," dedi. Hâlid: "Yazıklar olsun! Küfür bir kaos ve dalalettir. Arapların ahmağı yola çıkarken karşılaştığı iki rehberden Arap olanı bırakıp Acem olanı rehber kabul edendir," dedi. Neticede Hâlid ile yüz doksan bin dirhem cizye vermek üzere anlaştılar ve bu hâl üzere devam ettiler. Ayrıca Hâlid'e hediyeler sundular. Hâlid fetih müjdesiyle hediyeleri Hüzeyl el-Kâhilî'yle Ebû Bekir'e (ra.) gönderdi. Ebû Bekir hediyeleri cizye vergisinden mahsuben kabul etti. Hâlid'e de yazarak: "Hediyelerini vergilerinden düşmediysen onu vergiden düş ve geri kalan vergiyi al ve onunla adamları-

nı (askeri) güçlendir," diye emretti. İbn Bukayle bu konuda şu mısraları dillendirdi:

Münzirlerden sonra atlarını sürenler görüyorum. Onlar Havernak ve Sedîr konaklarında ağırlanıyorlar.

Nu'mân'ın atlılarından sonra Mürre ve Hafîr arasında develeri gütmeye başladım.

Ebû Kubeys'in ölümünden sonra yağmurlu günde uyuz keçiler gibi olduk.

Meadlı kabileler kurbanlık develer gibi bizi paylaşmaktadırlar.

Bizim dokunulmazlarımıza kimse dokunamazdı. Biz sütü bol deve gibi cömert insanlardık.

Kisrâ'ya haraç ödedikten sonra yine haraç öderiz. Kureyza ve Nadîr de haraç ödemektedir.

Zaman öyledir ve bir mücadeledir. Bir günü sevinç ise bir günü de sıkıntıdır.

* * *

Serî bana Şuayb, Seyf, Gusn b. el-Kâsım, Kinâne'den bir adam ve Yûnus b. Ebî İshâk'tan benzer bir rivayet nakletti. Her iki ravi, Hîreliler kendilerini temsilen Hâlid'e Amr b. Abdülmesîh'i gönderirler ve talep ve isteklerini onun aracılığıyla ona iletirlerdi. Hâlid ona: "Yaşın ne kadar?" diye sordu. Amr: "Yüzlerce yıl," dedi. Hâlid: "Gördüğün en hayret verici şey nedir?" diye sordu. Amr: "Dımaşk ile Hîre arasında beldeleri dizilmiş hâlde gördüm. Kadın Hîre'den çıkar ve azık olarak yanına yalnız bir ekmek alırdı," dedi. Hâlid gülümsedi ve: "Yaşlının hayat tecrübesi sana yeter. Ey Amr! Vallahi bunamışsın! [363] Ey Hîre halkı! Size ne oluyor ki nereden geldiğini bilmeyen bir bunak vasıtasıyla taleplerinizi iletiyorsunuz?" dedi. Amr Hâlid'in sözlerini duymazdan geldi ve ona akıllı olduğunu ve söylediklerinin makul olduğunu göstermek istedi ve şöyle dedi: "Ey emîr! Yemin ederim ki nereden geldiğimi biliyorum." Hâlid: "Nereden geldin?" Amr: "Annemin karnından," dedi. Hâlid: "Nereye gideceksin?" dedi. Amr: "İleriye doğru." Hâlid: "Orası neresi?" Amr: "Ahiret," dedi. Hâlid: "En uzak izin nerede?" Amr: "Babamın sulbünde." Hâlid: "Neyin içindesin?" Amr: "Elbisemin içindeyim." Hâlid: "Aklediyor musun?" Amr:

"Evet, vallahi hem de bağlıyorum," dedi. Hâlid imtihan edince onu akıllı buldu. Nitekim beldesinin halkı onu daha iyi tanıyorlardı. Hâlid: "Bir yer var ki cahilini öldürür. Bir âlim de vardır ki yerini öldürür," dedi. Amr: "Ey emîr! Karınca yuvasındakini deveden daha iyi bilir," dedi. Bu sohbete Zü'l-Cevşen ed-Dabâbî adına Muhammed b. Ebi's-Sefer de katıldı.

İbn Bukayle'nin yanında adil bir hizmetçi vardı. Beline bir kese asmıştı. Hâlid keseyi aldı ve içindekileri avucuna boşalttı. Hâlid: "Ey Amr bu nedir?" dedi. Amr: "Allah'a yemin ederim ki anında öldüren bir zehir," dedi. Hâlid: "Neden zehir taşıyorsun?" dedi. Amr: "Gördüğümden farklı olabileceğinizi düşündüm. Bu takdirde de ecelim üzerine gelmiş olurdum. Zira ölüm beldeme ve kavmime zarar vermemden bana sevimlidir," dedi. Hâlid: "Hiçbir nefis eceli gelmedikçe ölmez. İsimlerin en hayırlısı Allah'ın adıyla. O, yerin ve göğün Rabbidir. Hiçbir hastalık O'nun adını taşıyana zarar vermez. O Rahmân ve Rahîmdir," dedi. Oradakiler Hâlid'e yönelerek zehri içmesine mani olmak istediler. Ancak Hâlid zehri yutuverdi. Bunun üzerine Amr: "Ey Araplar, ey asrın insanları! Sizlerden bir kişi de kalsa istediğiniz kadar hükmedeceksiniz," dedi ve Hîrelilere yönelerek: "Bugün kadar ikbalin net bir şekilde göründüğü başka bir gün bilmiyorum," dedi.

[364] Hâlid onlarla sulh yapmak için Kerâme bint Abdülmesîh'in Şüveyl'e teslim edilmesini şart koştu. Bu şart onlara ağır geldi. Ancak kadın: "Sıkıntı yapmayın, beni teslim edin, ben fidye vereceğim," dedi. Bunun üzerine onu teslim ettiler ve Hâlid sulhnameyi yazdı.

Bismillahirrahmânirrahîm. Bu sulhname Hâlid b. Velîd ile Adî b. Adî, Amr b. Adî, Abdülmesîh, İyâs b. Kabîsa ve Hayrî b. Ekkâl –Ubeydullah'a göre Cebrî b. Ekkâl'dir– arasında yapılmıştır. Bu kişiler Hîre'nin büyükleridir ve Hîrelilere bu sulhnameye uymalarını istediler. Onlar da buna razı oldular. Hâlid onlarla yıllık yüz doksan bin dirhem cizye karşılığında anlaşmıştır. Bu vergi sahip oldukları varlık ve nimetlerin karşılığıdır. Rahipleri ve keşişleri de buna dâhildir. Ancak varlığı

olmayan, mahpus olan ve dünyadan el etek çekmiş –Ubeydullah dedi: Ancak varlıklı olmayan dünyada mahpus olan ve dünyadan el, etek çekmiş olanlar hariç– ya da dünyayı terk ederek seyahat edenler müstesnadır. Onların güvenliğini sağlamayı taahhüt eder. Onların güvenliğini sağlamazsa bu şart yerine getirilinceye kadar onlar bir şey vermekle mükellef değillerdir. Eğer onlar söz veya fiille ihanet ederlerse zimmetten berîdirler. Bu sulhname rebîülevvel –hicrî 12–de yapılmıştır. Hâlid onlara sulhnamenin bir nüshasını vermiştir.

Sevâd halkı Ebû Bekir'in vefatından sonra ahitlerini bozdular ve sulhnameyi hafife alarak onu kaybettiler. İnkâr edenlerle birlikte oldular. Akabinde Farslar onları hâkimiyetleri altına aldılar. Müsennâ ikinci kez orayı fethedince aynı sulhnamenin geçerli olmasını istedilerse de o bu talebi kabul etmedi ve farklı şartlarda onlarla antlaştı. Ancak Müsennâ mağlup olunca yine döneklik yaptılar ve düşmanlarına yardım ettiler. Yine mutabakatı hafife alarak sulhnameyi de kaybettiler. Sa'd bölgeyi fethedince sulhnamenin uygulanmasını istediler. Ancak iki sulhnameden birini istediyse de onları getirmediler. Bunun üzerine onlara vergiler koydu. Onların gücünü araştırdı ve hareze[87] hariç onlara dört yüz bin dirhem yıllık cizye vergisi koydu.

Ubeydullah bize amcası, Seyf, Serî, Şuayb, Gusn b. el-Kâsım el-Kinânî, Benî [365]
Kinâne'den bir zat ve Yûnus b. Ebî İshâk'tan naklen şöyle dediklerini anlattı:

Cerîr b. Abdullah, Hâlid b. Saîd b. el-Âs ile Şam'a gidenler arasında bulunuyordu. Ancak o dağılmış vaziyette bulunan kavmini birleştirmek ve onları içinde bulundukları durumdan kurtarmak için Ebû Bekir'e gitmek üzere Hâlid'den izin istedi. Hâlid ona izin verdi. Bunun üzerine Cerîr, Ebû Bekir'e gitti ve ona Peygamber'in (sav.) bu hususta ona olan vaadini dile getirdi ve buna dair şahitler getirerek bu görevi ifa etmek istediğini söyledi. Ancak Ebû Bekir kızdı ve ona: "Meşguliyetimizi, Fars ve Rum aslanlarına karşı mücadelelerinde Müslümanlara destek vermeye çalıştığımız bir sırada bana Allah'ın

87 "Hareze" askerlik yapmayan herkesin ödediği bir çeşit baş vergisidir.

rızasına muvafık olana yararı olmayan birtakım işlerle beni meşgul edecek taleplerle geliyorsun! Bunları bırak ve Hâlid b. Velîd'e git. Bakayım da Allah bu iki cephede Allah'ın takdiri nasıl olacak!" dedi.

Bunun üzerine Cerîr, Hîre'de bulunan Hâlid'e gitti. Böylece Cerîr, Irak'ta olup bitenlere şahit olmadığı gibi riddet ehline karşı yapılan savaşlara da şahit olmadı. Ka'kâ' b. Amr, Hîre günlerine dair şu beyitleri dillendirdi:

Fırat bölgesinde ikamet eden maktullere ölüm şerbetini içirmiştir. Diğer ölüler ise Koruyucu tepelerin merkezindedirler.

Biz Kevâzim'de Hürmüz'ü ayaklarımız altına aldık. Sini'de de Cevârif beldesinde boynuzlunun boynuzlarını.

Konakları kuşattığımız gün geniş olan Hîre'ye giriş ve çıkışlar peş peşe geldi.

Onları o konaklardan indirdik. Onların tahtı az kalsın korkak muhalifler gibi onları devirecekti.

Onları kabul ettik. Oysa ölüm şerbetini akşam vakti o yörelerde içmeye yaklaşmışlardı.

Ureyb topraklarından kırsal bölgelere sabah vakti inen bir kavimiz.

* * *

Hîre'nin Fethinden Sonra

Ubeydullah b. Sa'd ez-Zührî bize amcası, Seyf, Cemîl et-Tâî ve babasından şöyle dediğini rivayet etti:

[366] Kerâme bint Abdülmesîh Şüveyl'e verilince Adî b. Hâtim'e: "Zayıf bir kişi olmasına rağmen Şüveyl'in Kerâme bint Abdülmesîh'i istemesine şaşırmıyor musun?" dedim. Adî: "O saçmalayarak bu meseleyle vaktini geçiriyordu. Nitekim Resulullah (sav.) kendisi için fethi müyesser olacak beldeleri zikrederken Hîre'yi de bu beldeler arasında zikrettiğini ve konaklarının şerefeleri köpeklerin azı dişlerini andırıyor, dediğini işitince onu gördüğünü ve fethedileceğini anladım. Bu yüzden Şüveyl'in talebini yerine getirdim," dedi.

Ubeydullah bize halası, Seyf, Amr, Mücâlid ve Şa'bî'den –Serî de Şuayb, Seyf, Mücâlid ve Şa'bî'den– şöyle dediğini anlattı:

Şüveyl, Hâlid'in yanına geldi ve: "Resulullah'ın Hîre'nin fethinden söz ettiğini görünce ona Kerâme'yi bana vermesini rica ettim. O bana: 'Hîre kuvvet yoluyla fethedilirse Kerâme senin olsun,' buyurdu," dedi. Bu iddiasına da şahit getirdi. Hâlid de sulhun şartları arasına bu şartı da dâhil etti ve Kerâme'yi ona teslim etti. Ancak bu durum ailesine ve belde halkına ağır geldi ve bunu vahim bir durum olarak gördüler. Kerâme: "Meseleyi büyütmeyin, sabırlı olun. Seksen yaşına gelmiş bir kadın için neden endişe ediyorsunuz? O ahmağın tekidir. Beni gençliğimde görmüş de gençliğin kalıcı olduğunu sanmıştır," dedi. Bunun üzerine kadını Hâlid'e Hâlid de onu Şüveyl'e teslim etti. Kadın ona: "Benim gibi yaşlı bir kadından ne istiyorsun? Benden fidye al," dedi. Şüveyl: "Benim istediğim kadar fidye versen kabul ederim," dedi. Kerâme: "Senin isteğini peşinen kabul ediyorum," dedi. Şüveyl: "Anamın oğlu değilim eğer bin dirhemden az fidye kabul etsem," dedi. Kadın onu kandırmak için rakamın fazla olduğunu söyledi. Ancak onun istediği fidyeyi verdi ve ailesine döndü. Şüveyl'in arkadaşları olaydan haberdar olunca aldığı fidyeyi az bulup onu eleştirdiler. Şüveyl: "Binden fazla bir rakam bilmiyordum," dedi. Arkadaşları: "Konuyu dava konusu yap," dediler. Bunun üzerine konuyu Hâlid'e götürerek "Benim niyetim en büyük rakamdı. Ancak bin rakamı en büyük sayı değildir, diyorlar," dedi. Hâlid: "Sen bir şeyi murat ettin. Ancak Allah ondan farklı bir şey murat buyurdu. Biz zahire hükmederiz ve seni niyetinle baş başa bırakıyoruz. Doğru mu yalan mı söylüyorsun ona bakmayız," dedi.

Serî bana Şuayb, Seyf, Amr ve Şa'bî'den şöyle dediğini yazdı:

Hâlid, Hîre'yi fethedince fetih namazını sekiz rekât olarak kıldı ve rekâtlardan sonra selam vermezdi. Ardından da ayrıldı ve şöyle dedi: "Mûte Savaşında savaştım ve elimde dokuz kılıç parçalandı. Ancak Farslar gibi muharipler görmedim Ül- [367]
leys halkı gibi Fars da görmedim."

Ubeydullah bize amcası, Seyf, Amr Mücâlid ve Şa'bî'den şöyle dediğini yazdı:

Hâlid, fetih namazını kıldıktan sonra ayrıldı, dedi ve Serî'nin rivayetine benzer bir rivayet nakletti.

Ubeydullah bize amcası ve Seyf'ten naklen -Serî de Şuayb ve Seyf'ten- İsmâil b. Ebî Hâlid ve Cerîr ile Hâlid'e destek için giden Kays b. Ebî Hâzim'den şöyle dediğini rivayet etti:

Hîre'de bulunan Hâlid'e gittik. Şeref elbisesini giymiş ve elbisesini boynundan bağlamış olarak yalnız başına namaz kılıyordu. Sonra ayrıldı ve şöyle dedi: "Mûte Savaşında elimde dokuz kılıç kırıldı. Nihayet kalın bir Yemen kılıcı elime geçti. Onu hâlâ kullanıyorum."

Ubeydullah bize amcası, Seyf, Muhammed b. Abdullah, Ebû Osman ve Talha b. el-A'lem, Mugîre b. Uteybe ve Gusn b. el-Kâsım, Kinâne'den bir zat ve Süfyân el-Ahmer'den naklen Mâhân'ın şöyle dediğini rivayet etti:

Hîre halkı Hâlid ile sulh anlaşması yapınca Nâtıf'ın keşişinin adamı Salûbâ b. Nestûnâ, Hâlid'in karargâhına gidip huzuruna çıktı. O da Bânikyâ ve Besmâ adına Hâlid ile sulh yaptı. Bu iki beldenin ve Fırat kıyısındaki bütün arazilerinin haraç ve vergisi için taahhütte bulundu. Salûbâ, hareze vergisi hariç kendisi, ailesi ve kavmi adına on bin dinar verme taahhüdünde bulundu. Kisrâ döneminden kalma hareze vergisi kişi başına dört dirhem vergi şeklindeydi. Hâlid buna dair onlara bir sulhname yazdı. İki taraf da bu akde bağlı kaldı. Farsların galip gelmesi durumunda onlara bir mükellefiyet düşmeyecekti. Mücâlid de sulhnameye şahit oldu. Antlaşma şöyledir:

Bismillahirrahmânirrahîm. Bu sulhname Hâlid b. Velîd'den Salûbâ b. Nestûnâ ve kavmine verilmiştir. Cizye vermeniz karşılığında sizi korumayı taahhüt ediyorum. Varlıklı olan herkes bu vergiyle mükelleftir. Bânikyâ ve Besmâ beldelerinin sakinlerinin hepsi hareze vergisi hariç yıllık on bin dinar cizye vermekle
[368] mükelleftirler. Güçlü olan gücüne göre zayıf olan da varlığı oranında vergi verecektir. Sen (Salûbâ b. Nestûnâ) kavminin başına getirildin. Kavmin de buna razı oldu. Ben ve maiyetimdeki Müslümanlar da buna razı olduk. Ben kabul ettim. Kavmin de kabul etti. Senin için zimmet vardır ve seni korumakla mükellefiz. Sizi koruyabilirsek bize cizye vereceksiniz. Aksi takdirde sizi koruyana kadar vergi mükellefiyetiniz yoktur. Hişâm b. Velîd, Ka'kâ' b. Amr, Cerîr b. Abdullah el-Himyerî ve Hanzale b. Rebî' buna şahittir. Hicrî 12 yılının safer ayında yazılmıştır.

Serî bana Şuayb, Seyf, Muhammed b. Abdullah, Ebû Osman ve İbn Ebî Müknif'ten naklen; Talha, Mugîre'den, Süfyân, Mâhân'dan rivayet ettiler. Ubeydullah da bize amcası, Seyf, Muhammed, Ebû Osman, Talha ve Mugîre'den şöyle dediğini rivayet ettiler:

Köy ağaları, Hâlid ile Hîre halkı arasındaki mücadelenin neticesini bekliyorlardı. Hâlid ile Hîre ehlinin arası düzelip de Hâlid'e itaat edince Miltâtayn[88] bölgesinin köy ağaları Hâlid'e geldiler. Siryâ, Fırat bölgesi ağası Zâz b. Büheyş ile Salûbâ b. Nestûnâ b. Basbehrâ –Serî, Ubeydullah'tan: Salûbâ b. Basbehrâ ve Nestûnâ şeklinde nakletti.– Hâlid'e gelerek onunla Felâlîc ile Hürmüzcirde arasındaki bölge için iki milyon dirhem vermek üzere anlaştılar. –Ubeydullah ise bir milyon ağır dirhem, diye nakletti.– Antlaşmaya göre Müslümanlar Kisrâ ailesinin haklarına sahiptir. Kim bölgede ikamet etmekten imtina ederse sulhe dâhil değildir. Hâlid çardağını karargâhında kurdu ve muhataplarına ahitname yazdı:

Bismillahirrahmânirrahîm. Bu ahitname Hâlid b. Velîd tarafından Zâz b. Büheyş ve Salûbâ b. Nestûnâ'ya verilmek üzere yazılmıştır. Sizin için zimmet hakkı ve cizye mükellefiyeti vardır. Sizler Aşağı Bihkubâz ve Orta Bihkubâz bölgesinde mukim olan ve riyasetiniz altında bulunanlardan sorumlusunuz. –Ubeydullah: Riyasetiniz altında bulunanların cizyesinden sorumlusunuz, diye nakletti.– Sizler yıllık bir milyon ağır dirhem vermekle mükellefsiniz. Her varlık sahibi bununla mükelleftir. Bânikyâ ve Besmâ buna dâhil değildir. Sizler beni ve Müslümanları razı ettiniz. Biz de sizi ve Aşağı Bihkubâz ahalisiyle sizinle hareket [369] eden Orta Bihkubâz ahalisini mallarınızı korumak hususunda sizi memnun ettik. Buna Kisrâ ailesine ve onlarla hareket edenlere ait mallar dâhil değildir. Bu ahitnameye Hişâm b. Velîd, Ka'kâ' b. Amr, Cerîr b. Abdullah el-Himyerî, Beşîr b. Ubeydullah b. Hasâsiyye ve Hanzale b. Rebî' şahit olmuşlardır. Ahitname hicrî 12 yılının safer ayında yazılmıştır.

Hâlid amillerini ve askerlerini görev yerlerine gönderdi. Amillik görevlerine şu zevatı gönderdi: Abdullah b. Vesîme en-Nasrî: Cizye vergisini teslim almak ve bölgeyi korumak üze-

88 Hîre ile Kûfe arasındaki bölgeye Miltât veya Miltâtayn adı verilmekteydi.

re görev bölgesinin yukarı tarafındaki zirai bölgede konakladı. Cerîr b. Abdullah: Bânikyâ ve Besmâ'da görevlendirildi. Beşîr b. el-Hasâsiyye: Nehreyn bölgesi Küveyfe'nin Banbura bölgesinde; Süveyd b. Mukarrin el-Müzenî ise Nister bölgesine bağlı Akr'da konakladı. Bugün hâlâ orası onun adıyla Akr Süveyd olarak tanınmaktadır. Nispet Süveyd el-Minkârî'ye değildir. Att b. Ebî Att: Rûzemistan bölgesine gönderildi ve burada bulunan bir nehrin kenarında konakladı. Bu nehir onun adını aldı ve hâlâ Att Nehri diye bilinir. Bu zat Benî Sa'd b. Zeydu Menât'tandır. Bu kişiler Hâlid b. Velîd'in haraç amilleriydiler.

Sınır hattını muhafaza ve savunma merkezleri (Sugûr) Sib bölgesindeydi. Hâlid, Dırâr b. el-Ezver, Dırâr b. el-Hattâb, Müsennâ b. Hârise, Dırâr b. Mukarrin, Ka'kâ' b. Amr ve Uteybe b. Nehhâs'ı da sınır muhafaza ve savunma merkezlerinde görevlendirdi. Hâlid'in sınır savunma merkezlerinin komutanları bunlardır. Hâlid onlara talimat vererek sürekli baskın ve sızmalarda bulunmalarını istedi. Onlar da Dicle'nin kenarına kadar ilerlediler.

Rivayete göre Hâlid, Sevâd'ın bir tarafını ele geçirince Hîre ehlinden bir adamı yanına çağırdı ve ona bir mektup vererek Medain'de ihtilaf hâlinde iseler de Erdeşîr'in ölümü vesilesiyle dayanışma hâlinde bulunan Fars yetkililerine teslim etmesini istedi. Ancak onlar Behmen Câzeveyh'i Behüresîr'e öncü olarak gönderdiler. Behmen'in maiyetinde Âzâzbeh ve dengi kişiler vardı. Salûbâ'yı da maiyetindeki bir adamla çağırdı. Her iki elçiye mektup vererek birini has adamlara birsini de umum halka iletilmesini istedi. Elçilerden biri Hîreli, diğeri de Nabati idi.

Hâlid Hîreli elçiye: "Adın nedir?" diye sordu. Elçi: "Mürre,"
[370] dedi. Hâlid: "Mektubu al ve Fars halkına götür. Belki Allah onların hayatını acıya dönüştürür veya Müslüman olur ve dönerler," dedi. Hâlid, Salûbâ'nın adamı olan elçiye: "Senin adın nedir?" diye sordu. Adam: "Hizkîl," dedi. Hâlid: "Mektubu al ve 'Allah'ım onların canını al,' diye söyle," dedi.[89]

89 Mürre, acı demektir. İsmin anlamından hareketle adamların hayatının kararmasını temenni etmiştir. Yine *hizkîl* kelimesinin anlamı olan "canı çıkmaktan" hareketle düşmanların canının çıkmasını dilemektedir. Hâlid

Serî bana Şuayb, Seyf, Mücâlid ve başkasından benzer bir rivayet nakletti. Mektupların içeriği şöyledir:

Bismillahirrahmânirrahîm. Hâlid b. Velîd'den Fars hükümdarlarına! Düzeninizi bozan, tuzağınızı boşa çıkaran ve birliğinizi dağıtan Allah'a hamdolsun. Allah bunları böyle başınıza getirmeseydi sizin için kötü olurdu. O hâlde bizim dinimize girin ki sizi toprağınızla baş başa bırakalım ve başka yere geçelim. Aksi takdirde sizi mağlup eder ve kerhen de olsa size boyun eğdiririz. Bunu hayatı sevdiğiniz kadar ölümü seven insanlar vasıtasıyla başaracağız.

Bismillahirrahmânirrahîm. Hâlid b. Velîd'den Fars Merzübânlarına! Müslüman olun, selameti bulursunuz. Aksi takdirde zimmetimi alın ve cizyeyi ödeyin. Bunu da reddederseniz, üzerinize öyle insanlarla geldim ki şarap içmeyi sevdiğiniz kadar onlar ölümü seviyorlar.

Ubeydullah bana amcası, Seyf, Muhammed b. Nüveyre, Ebû Osman'dan naklen; Serî, Şuayb, Seyf, Muhammed b. Abdullah, Ebû Osman, Mühelleb b. Ukbe ve Ziyâd b. Sercis, Siyâh, Süfyân el-Ahmerî ve Mâhân'dan şöyle anlattılar:

Haraç elli gün içinde toplanıp Hâlid'e teslim edildi. Haracın kefilleri, rüstakların[90] reisleri Hâlid'in yanında rehine olarak bulunuyorlardı. Hâlid, toplanan haracın tümünü Müslümanlara verdi. Bu onlara işlerinde güç ve imkân verdi. Farslar Erdeşîr'in ölümü üzerine kimin hükümdar olacağı hususunda ihtilaf içindeyseler de Hâlid'e karşı savaşmak hususunda ittifak ve dayanışma içinde bulunuyorlardı. Bir sene boyunca durum böyleydi. Müslümanlar bu süre içinde Dicle'ye kadar ilerlediler. Farslar ise Dicle ile Hîre arasında artık söz sahibi değillerdi. Hâlid ile antlaşanlarla ondan ahitname alanlar dışında Farsların zimmeti yoktu. Sevâd ehli ise kimisi seyirci, kimisi muhkem yerlerde, kimisi de muharipti. Haraç amilleri yazıldılar ve haraç ehline tek nüshadan beraatlar yazdılar:

Bismillahirrahmânirrahîm. Emîr Hâlid b. Velîd'den kendi- [371]
leriyle karşılığında sulh yaptığı cizye mükellefleri filan kişi-

zehaka kelimesiyle *hizkîl* kelimesindeki sessiz harf benzerliği esprisinden hareketle temennide bulunmuştur (çev.).

90 Rüstak, Farsça bir kelime olup köy, mezra anlamına gelir (çev.).

lere verdiği berattır. Hâlid'in karşılığında sulh yaptığı cizye miktarını teslim aldım. Cizye vermeyi kabul ettiğiniz ve karşı çıkmadığınız sürece Hâlid ve Müslümanlar Hâlid ile yaptığınız sulhu değiştirmek isteyenlere karşı size destek olacaklardır. Amanınız mahfuzdur ve sulhunuz makbuldür. Sizinle yapılan sulha sadık kalacağız.

Yazılan berata Hâlid'in şahit tuttuğu Hişâm b. Velîd, Ka'kâ', Câbir b. Târık, Cerîr, Beşîr, Hanzale, Ezdâz, Haccâc b. Zi'l-Unuk ve Mâlik b. Zeyd'i şahit tutuyorlardı.

Ubeydullah bize amcası, Seyf, Atıyye b. el-Hâris ve Abd Hayr'dan şöyle dediğini rivayet etti:

Hâlid, Hîre'den çıktığında Hîre halkı onun adına bir yazı yazmışlardı: Biz salih kul Hâlid ve salih insanlar olan Müslümanlarla üzerinde ittifak ettiğimiz cizye borcumuzu ödedik. Bunun karşılığında emirleriyle bizi Müslümanların ve başkalarının zulmünden koruyacaklardır.

Serî ise bana yazdığı mektupta şöyle dedi: Şuayb bize Seyf, Atıyye b. el-Hâris, Abd Hayr ve Hişâm b. Abdülmelik'ten naklen şöyle dediğini rivayet etti:

Hâlid işlerini bitirdi, dedikten sonra Ubeydullah b. Sa'd'ın rivayetine benzer bir rivayet nakletti.

Ubeydullah bize amcası ve Seyf'ten naklen -Serî de bize Şuayb ve Seyf'ten- Abdülazîz b. Siyâh, Habîb b. Ebî Sâbit ve İbn Hüzeyl el-Kâhilî'den benzer bir rivayet naklettip şöyle dediler:

Hâlid gönderdiği iki elçiye emir vererek kendisine haber getirmelerini istedi. Hâlid bir sene boyunca işlerine devam etti. Bu süre zarfında Hîre'de bulunuyor ve Şam seferine çıkmadan önce bazen sert bazen de teenniyle hareket ediyordu. Bu süre zarfında Farslar kimi hükümdarları göreve getiriyor kimilerini azlediyorlardı. Bu arada himmetlerini Behüresîr'i savunmak için sarf ediyorlardı. Diğer yandan Şîrâ b. Kisrâ, Kisrâ b. Kubâz'dan olan akrabalarını öldürdü. Farslar da harekete geçerek kendisinden ve oğlu Erdeşîr'den sonra Kisrâ b. Kubâz ile Behrâm Cûr arasındakileri öldürdüler. Böylece hükümdarlığa getirmek için üzerinde anlaşabilecekleri kimse kalmadı.

Ubeydullah bize amcası, Seyf, Amr, Mücâlid ve Şa'bî'den şöyle dediğini rivayet etti: [372]

Hâlid, Hîre'yi fethettikten sonra Şam seferine çıkıncaya kadar geçen bir yıl boyunca Hîre'de ikamet etti. Burada İyâd'ın görevini ifa ediyordu. Hâlid Müslümanlara: "Halifenin bana kesin talimatı olmasaydı İyâd'ı beklemezdim," dedi. Nitekim İyâd, Dûme'de çıkmaza girmiş ve düşmanı da sıkıntıya sokmuştu. Oysa Fars diyarının fethi önünde bir engel yoktu. Hâlid beklemede âdeta kadınlar gibi hareketsiz kalmıştı. Zira halife ona, arkasında düşman askeri bulunduğu hâlde ileriye doğru harekete geçmemesini emretmişti. Nitekim Ayn bölgesinde, Enbâr'da ve Firâd'da konuşlanmış düşman askerleri vardı. Hâlid'in mektupları Medain'e ulaştığında Kisrâ hanedanının kadınları kendi aralarında konuşup anlaştılar ve hanedan mensupları üzerinde ittifak edebilecekleri bir erkek bulunca ya kadar Ferruhzâz b. Bindüvân'ı işbaşına getirdiler.

Serî bana Şuayb, Seyf, Muhammed b. Abdullah ve Ebû Osman'dan; Mugîre'den naklen Talhâ'dan, Siyâh, Süfyân ve Mâhân'dan naklen Mühelleb'den şöyle dediklerini rivayet ettiler:

Ebû Bekir (ra.), Hâlid'e emir vererek Irak'a aşağı tarafından girmesini, İyâd'a da yukarı tarafından Irak'a girmesini istemiş ve şöyle demişti: Hanginiz Hîre'ye daha önce ulaşırsa oranın valisi olacak. Şayet ikiniz Hîre'de buluşur da Arap-Fars sınırındaki Fars savunma merkezlerini dağıtırsanız ve dolayısıyla Müslümanların arkadan vurulma tehlikesini ortadan kaldırırsanız biriniz Hîre'de ikamet ederken biriniz de düşmana saldırsın ve onlarla mücadele etsin. Allah'tan yardım dileyin ve O'na karşı gelmekten sakının. Ahiret işini dünya işine tercih edin. Böyle yaparsanız dünya ve ahiret sizin için müyesser olacaktır. Dünyayı tercih ederseniz ikisini de kaybedersiniz. Allah'ın uyarılarını dikkate alarak asi olmaktan kaçının ve tövbeyi acilen yapın. Sakın isyanda ısrar etmeyin ve tövbeyi ertelemeyin.

Hâlid kendisine verilen talimatı yerine getirdi ve Hîre'ye girdi. O Felâlîc[91] ile Aşağı Sevâd bölgesi arasındaki bölge hâ-

91 Felâlîc: Ziraate elverişli ve toprağın işlendiği alanlardır (çev.).

kimiyeti altına girdi. Hîre'ye bağlı Sevâd bölgesini Cerîr b. Abdullah el-Himyerî, Beşîr b. el-Hasâsiyye, Hâlid b. el-Vâşime, İbn Zi'l-Unuk, Att, Süveyd ve Dırâr arasında taksim etti.[92] Übülle'ye bağlı Sevâd bölgesini ise Süveyd b. Mukarrin, Haseke el-Hibtî, Husayn b. el-Hur ve Rebîa b. İsl arasında bölüş-
[373] türdü. Sınırdaki savunma merkezlerine komutanlar tayin etti. Hîre'ye de Ka'kâ' b. Amr'ı görevlendirdi. Ardından da Hâlid, İyâd'a yardım etmek ve aradaki mesafeyi kapatmak üzere onun görev bölgesine geçti. Felluce yolunu izleyerek Kerbelâ'da konakladı. Burada sınır muhafaza merkezinde Âsım b. Amr bulunuyordu. Hâlid'in öncü birliğinin başında Akra' b. Hâbis vardı. Müsennâ, Medain civarındaki askerî muhafaza noktasında bulunuyordu. Bunlar Hâlid, Hîre'den çıkmadan önce ve oradan ayrıldıktan sonra Farslara karşı akınlarda bulunuyor ve Dicle kenarına kadar baskınlar yapıyorlardı.

Serî bana Şuayb, Seyf, Ebû Revk ve askerî harekâta şahit olanlardan naklen benzer bir rivayeti yazılı olarak rivayet etti. Rivayette şöyle demiştir: Hâlid birkaç gün Kerbelâ'da konakladı. Abdullah b. Vesîme ona sineklerin çokluğundan rahatsızlığını bildirince Hâlid: "Biraz sabırlı ol. Ben İyâd'ın yapması emredilen sınırdaki Fars sınır muhafaza merkezlerini temizlemek ve buralara Arapları yerleştirmek istiyorum. Böylece Müslüman askerlerin arkadan vurulma tehlikesini bertaraf etmiş olacağız ve Araplar bize emniyet içinde ve tereddüt etmeden ulaşabileceklerdir. Nitekim Halifenin bize emri böyledir. Onun görüşü ümmetin güçlenmesi anlamına gelmektedir. İbn Vesîme'nin anlattığına Eşca'dan bir adam şu beyitleri terennüm etmiştir:

Benim bineğim Kerbelâ'da ve Ayn'da hapsedildi. O semizken zayıf ve güçsüz olarak döndü.

Çöktüğü yerden ayrılınca aynı yere döner. Babasının ömrüne yemin olsun ben onu ezdim.

Gözleri mavi sinek refakatçıları onu su içmekten de alıkoymaktadır.

* * *

92 Bu mülkiyet taksimi değil, idari ve iktisadi anlamda bir taksimattır (çev.).

Enbâr

Enbâr -Zâtü'l-Uyûn- ve Kelvâze

Serî bana Şuayb, Seyf, Muhammed, Talha ve arkadaşlarından naklen şöyle dediklerini yazdı:

Hâlid, ordusunu seferber ederek Hîre'den çıktı. Öncü birliğin başında Akra' b. Hâbis vardı. Akra' kendisini Enbâr'a ulaştıracak menzile varınca Müslümanlardan bazılarının develeri doğum yapmak üzereydiler. Gebelik süresi on aya ulaşmış develeriyle yola devam etmeye ve ilerlemeye imkân bulamadılar. Yola çıkmak için çağrı yapılınca doğuran develerin memeleri torbalarla bağlandı. Yavrular da yürüyemedikleri için taşındı. [374] Nihayet bineklerinin sırtında Enbâr'a kadar gittiler. Enbârlılar ise korunaklı mevkilere çekildiler ve hendeklerin arkasından savunmaya geçtiler. İçine çekildikleri kalelerinden etrafı gözetliyorlardı. Farsların başında Sâbât'ın sahibi Şîrzâz vardı. Şîrzâz o gün için en akıllı, en cesur ve en ikna edici Fars'tı. Bu sırada Enbâr Arapları surun içinden: "Enbâr bir şerle karşı karşıya! Yavrusunu taşıyan bir deve, bir deve ki sığınağı onu ıslah eder!" diye bağırıyorlardı. Bunun üzerine Şîrzâz: "Bunlar ne diyorlar?" diye sordu. Bu sözler ona açıklanınca şöyle dedi: "Bunlar kendilerini mahkûm ettiler. Zira insanlar kendilerini mahkûm edince kendilerini bağlamış olurlar. Hâlid mütecaviz olmasa onunla sulh yapacağım." Derken Hâlid öncü askerlerinin başında geldi ve hendeğin etrafında bir tur attıktan sonra savaşı başlattı. Zira o bunu görür veya işitirse buna sabır göstermezdi. Hâlid okçularına emir vererek onlara: "Savaş bilmeyen bir düşmanla karşı karşıya olduğumuzu görüyorum. Bunların yalnızca gözlerini hedef alın!" diye talimat verdi. Bunun üzerine bütün okçular aynı anda oklarını fırlattılar. Ardından atışlarına devam ettiler. Neticede bin tane göz isabet aldı. Bu sebeple bu muharebeye Zâtü'l-Uyûn adı verildi. Düşman tarafından: "Enbâr ahalisinin gözleri gitti," diye sesler yükseldi. Bunun üzerine Şîrzâz: "Ne diyorlar?" diye sordu. Bu söz ona tercüme edilince: "*Âbâz, âbâz*!"[93] dedi.

93 Farsça bir takdir kelimesi olup "bareke'llah!" anlamına gelmektedir.

Akabinde de Hâlid ile yazışarak Hâlid'in kabul edemeyeceği şartlarda sulh istedi. Hâlid elçilerini geri çevirdi ve hendeğin en dar noktasına gelerek ordusunda bulunan en zayıf develeri kesti ve ölülerini hendeğe atarak o noktayı yerle aynı seviyeye getirdi. Akabinde de hendeği bastı. Hendeğe düşenler âdeta bir köprü vazifesi gördü. İki taraf hendekte savaştı. Düşman kaleye kaçtı. Yine Şîrzâz, Hâlid ile yazışarak razı olacağı şartlarda sulh teklifinde bulundu. Hâlid teklifi kabul etti. Antlaşmaya göre Şîrzâz'a dokunulmayacak ve muharip olmayan atlılarla yanına mal ve eşya götürmemek üzere emin bir yere ulaştırılacaktı. Şîrzâz yola çıktı. Behmen Câzeveyh'in yanına ulaşıp da durumu haber verince Behmen onu kınadı. Bunun üzerine Şîrzâz şöyle dedi: "Ben aklı olmayan ve Arap kökenli bir kavmin içindeydim. Bize geldiklerinde işlerinin bitik olduğunu ifade ettiler. Nitekim bir kavim kendi işinin bitik olduğunu ifade ederse o hâl başına gelir. Ardından muharebe oldu [375] ve onlardan ve memleketin sahiplerinden bin kişinin gözünü oklarla çıkardılar. Bundan anladım ki sulh daha sağlıklıdır." Hâlid ve Müslümanlar Enbâr'da mutmain olup Enbâr halkı da emniyete kavuştuğunda Hâlid onların Arapça yazdıklarını ve Arapça öğrendiklerini görünce onlara: "Siz nesiniz?" diye sordu. Onlar: "Arabız ve bizden önce burada ikamet eden bir Arap kavminin yanına yerleştik. Onların ataları Buhtunnasr döneminde, Araplara musallat olduğu zaman buraya yerleşmişlerdi ve hâlâ buradayız," dediler. Hâlid: "Arapça yazmayı kimden öğrendiniz?" dedi. Onlar: "Yazmayı İyâd'dan öğrendik," dediler ve şu beyitleri ona okudular:

Benim kavmim İyâd'dır. Onlar kollara ayrılır veya ikamet ederlerse hayvanları zayıflar.

Birlikte hareket ettikleri zaman Irak toprakları onlarındır. Yazı ve kalem de onlarındır.

Hâlid çevredeki topluluklarla sulh yaptı. Bu işe Bevâzîc ile başladı. Bu arada Kelvâzâ ahalisi de ona haber göndererek kendileriyle bir muahede yapmasını istediler. Hâlid onlarla muahede yaptı. Onlar da Dicle'nin ötesinde Hâlid'in müttefiki ve sırdaşı oldular. Daha sonra Enbârlılar ve Enbâr'ın çevre-

sindekiler Müslümanlarla olan muahedelerini bozdularsa da Bevâzîcliler ahitlerine bağlı kaldılar. Nitekim Bânikyâlılar da ahitlerine bağlı kaldılar.

Serî bana Şuayb, Seyf, Abdülazîz -b. Siyâh- ve Habîb b. Ebî Sâbit'ten naklen şöyle dediğini yazdı:

Benî Salûbâ -ki onlar Hîre ahalisidir- Kelvâzâ ve Fırat'ın bazı köyleri dışında savaştan önce Sevâd ehlinden hiç kimsenin ahdi yoktu. Ardından da ihanet edince zimmete dâhil olmaya davet edildiler.

Serî bana Şuayb, Seyf ve Muhammed b. Kays'tan şöyle dediğini yazdı:

Şa'bî'ye: "Sevâd kuvvet yoluyla mı alındı?" dedim. Şa'bî: "Evet. Bazı kaleler dışında bütün Sevâd bölgesi öyle alındı. Bunlardan bazıları sulh yaptılar. Bazıları da mücadelede başardılar," dedi. Ona: "Yenilgiden önce Sevâd ahalisinin zimmeti var mıydı?" diye sordum. Şa'bî: "Hayır. Ancak onlar davet edilince haraç vermeye razı oldular. Kendilerinden haraç alınınca zimmet ehli oldular," dedi.

Aynüttemr [376]

Serî bana Şuayb, Seyf'ten naklen Muhammed, Talha, Mühelleb ve Ziyâd'ın şöyle dediklerini yazdı:

Hâlid, Enbâr'ın işlerini yoluna koyup da şehir üzerindeki hâkimiyetini pekiştirince Zibrikân b. Bedr'i Enbâr'da bıraktı ve Aynüttemr üzerine gitti. Burada emrinde çok sayıda Fars olduğu hâlde Mihrân b. Behrâm Cûbîn bulunuyordu. Aynı zamanda Nemir, Tağlib, İyâd ve onlarla hareket edenlerden oluşan kalabalık ve çok sayıda Arapla birlikte Akke b. Ebî Akke de vardı. Hâlid'in harekâtını haber alınca Akke, Mihrân'a: "Araplar, Arapların muharebe tarzını daha iyi bilirler. Bizi Hâlid ile baş başa bırak," dedi. Mihrân: "Doğru söyledin. Gerçekten siz Arapların muharebe tarzını daha iyi bilirsiniz. Acemlerle savaşmasını da bizim gibi bilirsiniz," dedi. Böylece Akke'yi kandırdı ve onu kalkan olarak kullandı. Ona: "Onlara saldırın. Bize ihtiyaç duyarsanız size yardım ederiz," dedi. Akke, Hâlid'e doğru harekete geçince Acemler Mihrân'a: "Bu köpeğe neden bu sözleri söyledin?" dediler. Mihrân: "Bırakın,

ben sizin iyiliğinizi ve onların kötülüğünü istedim. Sizin hükümdarlarınızı öldüren ve gücünüzü kıran adam üzerinize geldi. Ona karşı onu kalkan olarak kullandım. Hâlid'e galip gelirlerse bu lehinizedir. Çünkü onlar savaş yorgunu olacaklar. Onlar zafiyet içindeyken biz güçlü olarak onlarla savaşacağız," dedi. Onlar görüşünün isabetli olduğunu kabul ettiler. Mihrân, Ayn'da kaldı. Akke ise Hâlid ile karşılaşmak üzere yola indi. Sağ cenahta Benî Utbe'den Büceyr b. Fülân, sol cenahta ise Hüzeyl b. İmrân vardı. Akke ile Mihrân arasındaki mesafe bir sabah vakti veya bir akşam vakti kadardı. Mihrân kaleye çekilmişti. Farslı toplulukla birlikte bulunuyordu. Akke nöbetçi gibi Kerh yolu üzerinde konuşlanmıştı. Ordusunu seferber ederken Hâlid geldi. Hâlid de ordusunu savaş durumuna soktu. Hâlid sağ ve sol kanatlarına "Beni kollayın, ben hamle yapacağım," dedi. Sonra korumalarını da devreye soktu. Akabinde Akke saflarını hazırlarken Hâlid bir hamle yaptı ve Akke'yi esir aldı. Akke'nin safı savaşmadan kaçtı. Müslümanlar çok sayıda esir aldılar. Büceyr ve Hüzeyl kaçtılar. Müslümanlar onları kovaladılar. Mihrân durumu haber alınca askerleriyle kaleyi terk ederek kaçtılar. Bu kez Akke'nin kaçan Arap ve Acem askerleri kaleye sığındılar. Hâlid yanında esir olarak
[377] Akke ile Amr es-Saik vardı. Ümit ediyorlardı ki Hâlid Araplar gibi baskın yapmakla yetinecek. Ancak Hâlid'in onları ele geçirmeye çalıştığını görünce ondan aman dilediler. Ancak Hâlid vereceği karara razı olmaları kaydıyla teslim olmalarını istedi. Onlar kabul ettiler. Kale fethedilince Hâlid onları Müslümanlara teslim etti. Artık bağlı idiler. Hâlid, düşmanın başı olan Akke'nin boynunun vurulmasını emretti. Esirler hayattan ümitlerini kessinler diye Akke'nin boynu vuruldu. Esirler Akke'nin cesedinin köprü üzerine atıldığını görünce hayattan ümitlerini kestiler. Ardından Amr b. Saik'ın boynunu vurdurdu. Kaleye sığınan muhariplerin hepsinin boyunları vuruldu. Kalede geri kalanlar esir alındı ve içindeki mallara el konuldu. Kiliselerinde İncil'i öğrenen kırk çocuk gördü. Kilitli olan kapıyı kırdı ve onlara kim olduklarını sordu. Çocuklar: "Rehineyiz," dediler. Bunun üzerine Hâlid onları yararlık

gösteren muhariplere taksim etti. Bunlar, Sakîf'in kölesi Ebû Ziyâd, Mûsâ b. Nusayr'ın babası Nusayr, şair Abdullah b. Abdüla'lâ'nın dedesi Ebû Amre, Muhammed b. Sîrîn'in babası Sîrîn, Hureys ve Ulâse'dir. Ebû Amre, Şürahbîl b. Hasene'ye; Hureys, Benî İbâd'dan bir zata; Ulâse, Muannâ'ya; Humrân ise Osman'a verildi. İçlerinde Umeyr ve Ebû Kays de vardı. Bu kişi Şam'ın kadîm ailelerine dayanan nesebiyle anıldı. Nusayr, Benî Yeşkür'e, Ebû Amre de Benî Mürre'ye nispet edilirdi. Biri de Nemir kabilesinin yeğenidir.

Serî bana Şuayb ve Seyf'ten naklen Muhammed, Talha, Ebû Süfyân Talha b. Abdurrahman ve Mühelleb b. Ukbe'nin şöyle dediklerini yazdı:

Velîd b. Ukbe ganimetlerin humusuyla Hâlid tarafından Ebû Bekir'e (ra.) yollanınca Ebû Bekir, onu İyâd'a destek olması için gönderdi. İyâd'ın yanına vardığında İyâd sıkışık bir durumdaydı. Kâh o hasımlarını muhasara ediyor, kâh onlar onu muhasara ediyordu. Hatta yolunu kesmiş bulunuyorlardı. Velîd ona: "Bazen bir görüş, kesif bir ordudan daha çok iş görür. Hâlid'e haber gönder ve ondan yardım iste," dedi. İyâd, Hâlid'den yardım istedi. İyâd'ın elçisi Ayn vakasından sonra Hâlid'e yardım talebiyle gitti. Bunun üzerine Hâlid, İyâd'a acilen mektup yazdı. Şöyle diyordu: Hâlid'den İyâd'a! Sana icabet ediyorum.

Az sabret sana fevç fevç yardım gelecek. Kılıçları cilalı aslanlar gelecek.

Peş peşe birlikler gelecek.

Dûmetülcendel [378]

Rivayete göre Hâlid Aynüttemr işlerini yoluna koyduktan sonra Uveym b. Kâhil el-Eslemî'yi burada bırakarak Aynüttemr'i fetheden ordusuyla yola çıktı. Dûme ehli Hâlid'in onlar üzerine gelmekte olduğunu haber alınca müttefikleri olan Behrâ, Kelb, Gassân, Tenûh ve Dacâim'e haber gönderdiler. Daha önce de Kelb ve Behrâ'nın başında Vedîa ile destekçisi İbn Vebre b. Rûmânis, Decâim'in başında İbnü'l-Hidricân ve Gassân ile Tenûh'tan bazı grupların başında İbnü'l-Eyhem onlara destek vermek için gelmişler ve İyâd'ı muhasara ederek sıkıntıya sokmuşlardı.

Hâlid'in yaklaşmakta olduğunu haber alınca başlarında Ükeydir b. Abdülmelik ile Cûdî b. Rebîa olmak üzere iki reis vardı. Bunlar ihtilafa düştüler. Ükeydir: "İnsanlar içinde Hâlid'i en iyi bilen benim. Onun kadar işleri rast giden ve talihli bir kimse olmadığı gibi onun kadar çetin bir muharip yoktur. Az olsun çok olsun Hâlid ile karşılaşan hiçbir kavim yoktur ki hezimete uğramış olmasın. Beni dinleyin ve onlarla sulh yapın," dedi. Ancak Ükeydir'i dinlemediler. Bunun üzerine Ükeydir: "Hâlid'e karşı savaşta ben sizinle değilim ve başınızın çaresine bakın," dedi.

Ükeydir yöneldiği istikamete doğru yola çıktı. Haber Hâlid'e ulaşınca önünü kesmek için Âsım b. Amr'ı gönderdi. Âsım onu derdest etti ve onu Hâlid'e götürdü. Hâlid boynunun vurulmasını emretti. Boynu vuruldu ve onun eşyasına el konuldu. Hâlid, Dûme üzerindeki yürüyüşünü sürdürdü. Dûmelilerin başında Cûdî b. Rebîa, Vedîa el-Kelbî, İbn Rûmâns el-Kelbî, İbnü'l-Eyhem ve İbnü'l-Hidricân vardı. Hâlid, Dûme'yi askerleriyle İyâd'ın askerleri arasında bırakacak şekilde ordusunu konuşlandırdı. Dûme ehline destek veren Hristiyanlar Dûme Kalesinin etrafında bulunuyorlardı. Zira kaleye sığmıyorlardı. Hâlid dinlendikten sonra Cûdî çıktı ve Vedîa ile birlikte Hâlid'e saldırdılar. İbnü'l-Hidricân ve İbnü'l-Eyhem de İyâd'a saldırdılar. Muharebe başladı. Allah Hâlid'i Cûdî ve Vedîa'ya karşı galip kıldı. İyâd da hasımlarını hezimete uğrattı. Müslümanlar onları kovaladılar. Hâlid bizzat Cûdî'yi derdest ederek esir aldı. Akra' b. Hâbis de Vedîa'yı esir aldı. Onların askerleri de kaleye sığındılar. Ancak hepsini almaya kale yeterli değildi. Kale dolunca içindekiler kalenin kapılarını kapatarak adamlarını kalenin dışında çaresizlik içinde bıraktılar. Âsım b. Amr şöyle dedi: "Ey Benî Temîm! Kelb sizin müttefiklerinizdir. Onları
[379] kollayıp koruyun. Onlara iyilik yapmak için bundan iyi bir fırsat bulamazsınız." Benî Temîm onun dediğini yaptılar. Böylece Âsım b. Temîm'in bu tavsiyesi onların kurtuluşuna vesile oldu. Hâlid, kaleye sığınanlara yöneldi. Onları kılıçtan geçirdi ve kalenin kapısını onlarla doldurdu. Ayrıca Cûdî'nin getirilmesini istedi ve onun boynunu vurdu. Kelb esirleri hariç esirleri de

öldürdü. Âsım, Akra' ve Benî Temîm: "Onlara aman verdik," dediler. Bunun üzerine Hâlid onlar için Kelb'in esirlerini serbest bıraktı ve onlara: "Bana ve size ne oluyor? Yoksa Cahiliyenin emrini koruyup İslam'ın emrini kaybediyor musunuz?" dedi. Âsım ona: "Kurtuluşlarını kıskanma. Şeytan onlara musallat olmasın," dedi. Ardından Hâlid kapının yanına geldi ve onu sökünceye kadar oradan ayrılmadı. Sonra kaledekilere saldırarak muharipleri öldürdü ve genç kadınları esir alarak artıranlara verdiler. Hâlid, Cûdî'nin kızını satın aldı. Nitelikli bir kızdı. Hâlid, Dûme'de kaldı ve Akra'ı Enbâr'a gönderdi.

Hâlid, Hîre'ye dönünce –Nitekim ona yakındı ve sabah vakti orada olacaktı– Ka'kâ', Hîre halkını eğlencelerle onu karşılamaya çıkardı. Halk eğlenerek onu karşılamaya çıktı. Birbirlerine: "Bize uğrayın bu şerden kurtuluştur," dediler.

Serî bana Şuayb ve Seyf'ten naklen Muhammed, Talha ve Mühelleb'in şöyle dediklerini yazdı:

Hâlid, Dûme'de bir müddet ikamet etmiş ve Acemler onun hakkında tereddütlere düşmüşlerdi. Akke için kızan el-Cezîre Arapları onlarla yazıştılar. Zermehr maiyetinde Rûzbeh, Enbâr üzerine gitmek için Bağdat'tan yola çıktı. Yanında Rûzbeh vardı. Husayd ve Hanâfis'i tehdit etti. Bunun üzerine Enbâr'da bulunan Zibrikân, Hâlid'in vekili olarak Hîre'de bulunan Ka'kâ' b. Amr'a yazdı. Ka'kâ', A'bed b. Fedekî es-Sa'dî'yi Husayd'e gönderdi. Urve b. Ca'd el-Bârikî'ye emir vererek Hanâfis'e gitmesini istedi. İkisine: "Bir hareketle karşılaşırsanız harekete geçin," dedi. İkili harekete geçerek Husayd ve Hanâfis'in kırsal kesimle irtibatını kestiler ve ikisini kapattılar. Rûzbeh ve Zermehr, Rebîa'dan Müslümanlarla yazışanların toplanmasını beklediler. Nitekim iki taraf yazışmış ve randevulaşmışlardı. Hâlid bineğinin sırtında Dûme'den döndüğünde Medain'e saldırmaya karar vermişken olup bitenler hakkındaki haberleri alınca Ebû Bekir'in emirlerine aykırı harekette bulunmayı ve bu konuda muhalefette bulunmayı uygun görmedi. Bunun [380] üzerine Ka'kâ' b. Amr ve Ebû Leylâ b. Fedekî, Rûzbeh ve Zermehr'e karşı hızlı bir şekilde harekete geçtiler ve Aynüttemr'e ondan önce vardılar. Bu sırada Hâlid'e İmriülkays'ın mektubu

ulaştı. Mektupta Akke için öfkelenen Hüzeyl b. İmrân, Musayyah'ta, Rebîa b. Büceyr, Seniy'de ve Bişr de Zermehr ve Rûzbeh'e karşı harekete geçmek için konuşlandılar. Öte yandan Hâlid harekete geçti. Ordusunun öncü birliğinin başında Akra' b. Hâbis vardı. İyâd b. Ganem'i de Hîre'de vekil olarak bıraktı. Hâlid, Ka'kâ' ve Ebû Leylâ'nın yolunu izleyerek Hanâfis üzerinden Ayn'da onlarla buluştu. Hâlid, Ka'kâ'ı Husayd'e göndererek maiyetindeki askerlerin başına getirdi. Ebû Leylâ'yı da Hanâfis'e gönderdi ve onlara: "Onları öç almaya teşvik edenlerle toplanmaları için onlara suhuletle muamele edin. Eğer bir araya gelmezlerse onlara karşı savaşın," dedi. Ancak onlar ikamet etmekte direndiler.

* * *

Husayd

Ka'kâ', Zermehr ve Rûzbeh'in hareket etmediklerini görünce, Husayd üzerine yürüdü. Burada ona tâbi olan Arap ve Acemlerin başında Rûzbeh bulunuyordu. Rûzbeh, Ka'kâ'ın üzerine gelmekte olduğunu görünce Zermehr'den yardım talebinde bulundu. Zermehr bizzat yardıma gitti ve askerlerinin başında Mehbuzan'ı vekil olarak bıraktı. İki taraf Husayd'de karşılaştılar. Kıyasıya savaştılar ve muharebede çok sayıda Acem öldürüldü. Ka'kâ', Zermehr'i öldürdü. Rûzbeh de öldürüldü. Onu Benî Dabbe'den Benü'l-Hâris b. Tarîfli İsmet b. Abdullah öldürdü. İsmet, "berare"dendi. –Nitekim tümüyle hicret eden kabile koluna "berare", hicret eden batına da "hiyera'" denirdi.–[94] Böylece Müslümanlar "hiyare" ve "berare" idiler. Husayd Savaşında çok miktarda ganimet elde ettiler. Düşmanın hezimete uğrayan kaçkınları Hanâfis'e sığınarak orada toplandılar.

* * *

Hanâfis

Ebû Leylâ b. Fedekî maiyetindekilerle Hanâfis'e yürüdü. Husayd Savaşının kaçkınları mehbuzana sığınmışlardı. Meh-

94 *Berare* ve *hiyare* kelimeleri hayırlı insanlar anlamına gelmektedir (çev.).

buzan kaçkınların ona sığınacaklarını haber alınca maiyetindekilerle Musayyah'a kaçtılar. Burada Hüzeyl b. İmrân vardı. Nitekim Hanâfis'te herhangi bir mukavemetle karşılaşmamıştı. Hâlid'e bütün olup bitenleri haber verdiler

Musayyah [381]

Musayyah Benü'l-Berşâ

Rivayete göre Hâlid, Husayd ehlinin yenilgiye uğradığı ve Hanâfislilerin kaçtığı haberlerini alınca onlara yazdı ve Ka'kâ', Ebû Leylâ, A'bed ve Urve'ye belli bir gün ve saate görüşmek için randevu verdi. Bu saat içinde Havrân ve Kalt arasında bulunan Musayyah için bir araya geleceklerdi. Hâlid binek olarak develeri kullanıyor, atları da develerle yürütüyordu. Yolda Cenâb'da konakladı. Sonra Berdân'da ondan sonra da Hinye'de konakladı. Ardından bineğine bindi ve Hinye'den yola çıktı. Randevulaştıkları gün ve saatte Musayyah'ta buluştular. Burada Hüzeyl'e maiyetindekilere ve ona sığınanlara, onlar uykudayken üç yönden saldırı gerçekleştirdiler. Çoğunu öldürdüler. Hüzeyl ise küçük bir grupla kurtuldu. Ortalık cesetlerle doldu. Ortalık âdeta telef olmuş davarlarla dolmuş bir saha gibiydi. Oysa Hurkûs b. en-Nu'mân onlara nasihat etmiş ve iyi tavsiyede bulunmuştu. Ancak tavsiyelerine kulak asmadılar. Baskından önce Hurkûs şu mısraı dile getirmişti:

Ebû Bekir'in süvarileri gelmeden bana içirin.

Hurkûs, Benî Hilâl'den Ümmü Tağlib diye bilinen bir kadınla yeni evlenmişti. Kadın baskın gecesinde öldürülmüştü. Ubâde b. Bişr, İmruülkays b. Bişr ve Kays b. Bişr de öldürülmüşlerdi. Bu üç kişi Benî Hilâl'den Sevrîyye'nin oğullarıdır. Cerîr b. Abdullah, Musayyah vakasında Nemir'den Evs Menât'ın kardeşi Abdüluzzâ b. Ebî Rühm b. Kirvâş'ı da öldürmüştü. Oysa üzerinde ve Lebîd b. Cerîr'de Müslüman olduklarına dair bir yazı vardı. Ebû Bekir'e baskın gecesinde Abdüluzzâ'nın –Ebû Bekir ona Abdullah adını vermişti– söylediği: "Allah'ım! Ey Muhammed'in Rabbi! Şanın ne yücedir," sözünü haber almıştı. Bu nedenle Hâlid, onun ve Lebîd'in diyetlerini verdi. Her ikisi muharebede öldürülmüşlerdi. Onların ço-

cukları için de vasiyette bulundu. Nitekim ona Abdullah adını vermişti. Baskın gecesinde Abdullah şöyle dedi:

Ey Muhammed'in Rabbi! Şanın ne yücedir!

Bu sebeplerle Ebû Bekir onun ve Lebîd'in çocuklarına vasiyette bulundu. Ömer bu iki zatın ve Mâlik'in –İbn Nüveyre– öldürülmesi sebebiyle Hâlid'i sorumlu tutardı. Ancak Ebû Bekir: "Dârülharpte ikamet eden ve Müslümanlarla savaş hâlinde olanlarla bir arada yaşayanların başına bunlar gelir," diye söylerdi. Abdüluzzâ şu beyitleri dile getirdi:

Sabah vakti girip de baskın onunla gelirse, ey Muhammed'in Rabbi! Şanın ne yücedir, derim.

[382] *Rabbimin şanı ne yücedir ve ondan başka ilah yoktur. O memleketin ve suya yönelenlerin Rabbidir.*

Serî bana Şuayb, Seyf, Atıyye ve Adî b. Hâtim'in şöyle dediğini yazdı:

Musayyah'a baskın yaptık. Nemir'den adı Hurkûs b. en-Nu'mân olan bir kişiyle karşılaştık. Etrafında karısı ve oğulları vardı. Önlerinde de üzerine eğildikleri şarap dolu bir çanak vardı. Hurkûs'a: "Gecenin bu geç saatinde kim içecek?" diyorlardı. Hurkûs: "Bir veda içişi için. Sanırım ondan sonra bir daha içmeyeceksiniz. Şu anda Hâlid, Ayn'da, askerleri de Husayd'da. Bizim burada toplandığımızı haber aldı. Artık bizden vazgeçmez," dedi. Sonra şu beyitleri dillendirdi:

Kirli ve bulanık suyla şiştikten sonra gelecek olan ve beli büken felaket gelmeden içmeye bakın.

Ne öne geçen ne de geciken kaderle gelecek ve ölüm getirecek musibetler gelmeden evvel içmeye bak.

Çok geçmeden bazı süvarilerle ona yöneldik. Boynu vurulduğunda şarap çanağına eğilmiş vaziyetteydi. Akabinde kızlarını aldık ve oğullarını öldürdük.

* * *

Seniy ve Zümeyl

Rebîa b. Büceyr et-Tağlibî, Seniy'de ve Bişr'de konakladı. Akke için öfkelenmişti. Rûzbeh, Zermehr ve Hüzeyl ile randevulaştı. Hâlid, Musayyah'ın işini bitirince Ka'kâ' ve Ebû Ley-

lâ'ya emir vererek öncü olarak önünden gitmelerini istedi. Musayyah harekâtında yaptığı gibi üç koldan düşmana baskın yapmak üzere gece vakti için randevulaştılar. Sonra Hâlid, Musayyah'tan yola çıktı ve Havrân'da konakladı. Akabinde Rank, sonra da Hamât –Orası şimdi Kelb'den Benî Cünâde b. Züheyr'e aittir.– sonra Zümeyl –Bişr ve Seniy– ikisi de Rusâfe'nin doğusundadır. Önce Seniy'e yöneldi ve Adamlarıyla buluştular. Ona ve etrafında toplananlara üç yönden tuzak kurdu. Onlara kılıçlarıyla saldırdılar. Düşman ordusundan tek bir haberci bile kurtulamadı. Genç kadınları esir aldı. Humusu Nu'mân b. Avf b. Nu'mân eş-Şeybânî ile Ebû Bekir'e gönderdi. Ganimet ve esirleri taksim etti. Ali b. Ebî Tâlib (as.) Rebîa b. Büceyr et-Tağlibî'nin kızını satın aldı ve onu cariye edindi. [383] Ondan Ömer ve Rukayye adındaki çocukları dünyaya geldi. Hüzeyl kurtulunca Zümeyl'de Attâb b. Fülân'a sığında. Attâb, büyük bir askerî kampta bulunuyordu. Hâlid onlara karşı üç koldan bir baskın düzenledi. Bu baskından önce Rebîa'nın haberi onlara ulaşmıştı. Bu baskında çok sayıda can kayıpları oldu. Daha önce hiçbir muharebede onlardan bu kadar kişi öldürülmemişti. Müslümanlar diledikleri kadar ganimet elde etmişlerdi. Aslında Hâlid, "Tağlib'i kendi yurdunda ani bir baskına maruz bırakacağına" dair yemin etmişti. Hâlid ganimeti insanlara taksim etti. Humusu da Sabâh b. Fülân el-Müzenî ile Ebû Bekir'e gönderdi. Humusun içinde Mu'zi en-Nemerî'nin kızı Leylâ bint Hâlid ve Reyhâne bint Hüzeyl b. Hübeyre de vardı. Hâlid, Bişr'den Rudâb'a yöneldi. Burada Hilâl b. Akke vardı. Hâlid'in yaklaşmakta olduğunu duyunca Hilâl'in adamları kaçıp onu bıraktılar. Hilâl de Rudâb'ı terk etti ve orada endişe edilecek bir durum kalmadı.

* * *

Firâd

Rudâb seferi ve Tağlib'e ani baskınından sonra Firâd üzerine yürüdü. Firâd, Şam diyarı (Suriye), Irak ve Arap Yarımadası sınırında yer almaktadır. Bu seferde Firâd'da ramazan orucunu tutmadı. Zira gazalar ve muharebeler peş peşe gerçekleşti

ve bir dizi şeklinde vuku buldu. Bu gazalarda, öncesine nispeten şiir söylemeyi artırmıştı.

Serî bana Şuayb, Seyf, Muhammed ve Talha -Amr b. Muhammed de Benî Sa'd'dan bir adam ve Zafer b. Dehî'den rivayetle aynı nakilde bulundu.- ve Mühelleb b. Ukbe'den şöyle dediğini yazdı:

Müslümanlar Firâd'da toplanınca Rumlar sinirlenip öfkelendiler ve Farsların yakın sınır muhafaza birliklerinden yardım aldılar. Öfkeleri dinmeyerek Tağlib, İyâd ve Nemir'den de yardım talep ettiler. Bu kabileler de yardım gönderdiler. Akabinde Hâlid'e karşı harekete geçtiler. İki taraf Fırat'a dayanınca Fırat iki taraf arasında engel olunca Müslümanlara: "Ya biz nehri geçip sizin tarafınıza gelelim ya da isterseniz de siz gelin," dediler. Hâlid: "Siz bizim tarafa geçin," dedi. Onlar: "Karşıya geçmek için bulunduğunuz yerden çekilin," dediler. Hâlid: "Yerimizden çekilmeyiz. Aşağı taraftan geçiş yapın," dedi. Zilkade ayının ortası hicrî 12. yıl. Bunun üzerine Farslar ve Rumlar birbirlerine: "Mülkünüz için fedakârlık yapın. Bu adam dini için savaşıyor. Ayrıca akıllı ve bilgilidir. Vallahi o galip gelecek ve bizler mağlup olacağız," dediler. Ancak bu tespitten yararlanma cihetine gitmediler ve Hâlid'in bulunduğu yerin aşağı tarafından nehri geçtiler. Geçiş tamamlanınca Rumlar: "Sizi bizden ayıran alametleriniz olsun ki iyi veya kötü hareketler hangimizin eseri ise onu bilelim," dediler. Farslar kabul ettiler.
[384] İki taraf, uzun süren şiddetli bir muharebeye tutuştular. Allah onları hezimete uğrattı. Hâlid Müslümanlara: "Onların peşini bırakmayın ve onlara mühlet vermeyin," dedi. Bunun üzerine süvariler komutanı süvarilerine mızraklarıyla düşman askerlerini gruplar hâlinde toplamalarını emretti. Onları topladıktan sonra onları bertaraf ediyorlardı. Muharebede takibatta yüz bin düşman askeri öldürüldü. Hâlid, savaştan sonra on gün Firâd'da kaldı. Akabinde Hâlid, Hîre'ye dönüş için çağrı yaptı. Âsım b. Amr'a emir vererek onları sevk ve idare etmesini istedi. Şecere b. Eazz'a emir vererek arkadan onları sevk etmesini söyledi. Hâlid de arkada olacağını ima etti.

* * *

Hâlid'in Hacca Gitmesi

Ebû Ca'fer dedi: Zilkade ayının bitimine beş gün kala Hâlid gizlice hacca gitmek üzere Firâd'dan ayrıldı. Maiyetinde birkaç arkadaşı vardı. Tahminle yolu aşarak hiçbir rehber ve cesur kimseye nasip olmamış şekilde Mekke'ye vardı. Yolculuğunda el-Cezîre ehlinin izlediği yollar arasında benzeri görülmemiş zor ve çetin bir yol izledi. Ancak ordudan uzak kalması kısa bir zaman aldı. Hatta ordunun seferden Hîre'ye dönüşü tamamlanmadan Hâlid geri dönmüş ve artçıların başındaki şahısla aynı zamanda Hîre'ye girdiler. Hâlid ve arkadaşları tıraş olmuşlardı. Ancak artçılar arasında kendilerine haber verdiği kişiler hariç hiç kimse haberdar olmadı. Ebû Bekir (ra.) de olaydan sonra bu durumdan haberdar oldu ve bundan dolayı onu eleştirdi. Ceza olarak Hâlid'i Şam diyarına yolladı. Hâlid hacca giderken tahminle (rehbersiz olarak) bir seyir takip etti. Firâd'dan yola çıktı. Ardından Abberî suyunu geçerek Mişkab'e oradan da Zâti Irk'a vardı. Buradan da doğuya doğru meyleden bir istikamet takip etti ve bu istikamet onu Arafat'a ulaştırdı. Bu yola es-Sud adı verildi. Hâlid hacdan dönünce Hîre'deyken Ebû Bekir'in mektubunu aldı. Mektupta Ebû Bekir ona Şam diyarına gitmesini emrediyordu. Bir yandan onu kendisine yakın tutarken aynı zamanda onu uzaklaştırmış oluyordu.

Ebû Ca'fer dedi: Raviler dedi: Hacdan döndükten sonra Hîre'deyken Hâlid'e Ebû Bekir'in mektubu ulaştı. Mektupta şöyle emrediyordu: Yola çık ve Yermük'te bulunan Müslümanlarla buluş. Zira hasımları karşısında zaman zaman sıkıntıya [385]
girmekteyseler de düşmanlarını da sıkıntıya sokmaktadırlar. Sakın bir daha böyle yapma. Allah'ın yardımıyla senin kadar düşmana sıkıntı verecek yoktur. Müslümanların sıkıntısını senin kadar giderecek kimse yoktur. Niyetin halis olsun ve başarın daim olsun. Görevini hakkıyla tamamla. Allah seni başarılı kılsın. Sakın gurura kapılma. Aksi takdirde hüsrana uğrar ve terk edilirsin. Sakın herhangi bir amelinle böbürlenme. Zira ihsan Allah'tandır ve O nimet ve mükâfatın sahibidir.

Serî bana Şuayb, Seyf, Abdülmelik b. Atâ b. el-Bekâî, Mukatta' b. Heysem el-Bekâî ve babasından naklen şöyle dediğini yazdı:

"Ehlüleyyâm" diye bilinen önemli savaşlara katılan Kûfeliler, aldıkları bazı haberler karşısında Muaviye'ye meydan okuyarak "Muâviye dilediğini yapamaz! Biz Zâtü's-Selâsil muharipleriyiz," diye Zâtü's-Selâsil ile Firâd arasındaki dönemi zikrederek sonraki dönemde gerçekleştirilenleri küçümsemişlerdir.

Ömer b. Şebbe bana Ali b. Muhammed'den daha önce zikredilen senedle şöyle anlattı:

Hâlid b. Velîd, Enbâr'a geldi. Enbârlılar göç etmek üzere onunla sulh yaptılar. Ayrıca ona razı olduğu bazı şeyler verdiler. Hâlid Yukarı Rustâk'tan Bağdat Çarşısına baskın yaptı. Müsennâ'yı da göndererek Kudâa ve Bekr'den bir grup tüccarın bulunduğu bir çarşıya baskın yaptı ve çarşıdaki eşyaya el koydu. Ardından Hâlid, Aynüttemr'e geçti ve orayı savaşarak fethetti ve düşmanı bertaraf ederek bir kısmını esir aldı. Esirleri Ebû Bekir'e gönderdi. Bunlar Medine'ye gönderilen ilk Acem esirleriydi. Ondan sonra Dûmetülcendel'e gitti ve Ükeydir'i öldürüp Cûdî'nin kızını aldı. Ardından da Hîre'ye dönerek burada ikamet etti.

Bu olayların tümü hicrî 12 yılında vuku buldu.

* * *

Bu yıl içinde Ömer (ra.), Âtike bint Zeyd ile evlendi. Bu yılın zilhicce ayında Ebü'l-Âs b. er-Rebî' vefat etti ve Zübeyr'e vasiyette bulundu. Ali (as.) onun kızıyla evlendi.

Yine bu sene içinde Ömer, Eslem adındaki kölesini satın aldı.

[386] Bu yılda hac mevsiminde kimin emîrlik yaptığı hususunda ihtilaf vardır. Kimisi Ebû Bekir'in hac mevsiminde hacıların başında bulunduğunu söylemiştir.

Bu görüşte olanlar şu rivayetleri nakletmişlerdir:

İbn Humeyd bize Seleme, İbn İshâk, el-Hurraka'nın kölesi Alâ b. Abdurrahman b. Ya'kûb, Benî Sehm'den bir adam ve İbn Mâcide es-Sehmî'den şöyle dediğini rivayet etti:

Ebû Bekir halifeliği döneminde hicrî 12 yılında hacca gitti. Bu süre zarfında bir akrabamla kavga ettik. Bu kişi kulağımı ısırdı ve ondan bir parça kopardı –Ya da ben onun kulağını ısırdım ve bir kısmını kopardım. Biz davamızı Ebû Bekir'e arz ettik. Ebû Bekir: "İkisini Ömer'e götürün baksın. Eğer yaralayan büluğ çağına erdiyse ona kısas uygulayın," dedi. Ömer'e (ra.) götürüldüğümüzde Ömer şöyle dedi: "Yemin ederim ki bu şahıs baliğ olmuştur. Bana bir hacamatçı çağırın," dedi. Hacamatçıdan bahsedilince Ebû Bekir şöyle dedi: "Bana gelince, Resulullah (sav.) şöyle dedi: 'Teyzemin bir erkek çocuğu oldu. Allah'tan dileğim Allah onu mübarek kılsın. Onu kasap, hacamatçı veya kuyumcu yapmasını yasakladım'." Sonra ona kısas uyguladı.

Vâkıdî, Osman b. Muhammed b. Ubeydullah b. Abdullah b. Ömer, Ebû Vecze Yezîd b. Ubeyd ve babasından şöyle rivayet etti:

Ebû Bekir hicrî 12 yılında hacca gitti ve Medine'de Osman b. Affân'ı vekil bıraktı.

* * *

Bazıları da hicrî 12 senesinde insanlarla hacca Ömer b. el-Hattâb gitti, dediler.

Bu görüşe kail olanlar şu rivayetleri nakletmişlerdir:

İbn Humeyd bize Seleme ve İbn İshâk'tan şöyle dediğini anlattı:

Ebû Bekir halifeliği döneminde hacca gitmedi. Hicrî 12 yılında Ömer b. el-Hattâb'ı veya Abdurrahman b. Avf'ı hac emîri olarak gönderdi.

HİCRÎ 13. YIL [387]

Bu Yılda Vuku Bulan Olaylar

Ebû Bekir bu yıl içinde Mekke'den Medine'ye döndükten sonra Şam diyarına orduları gönderdi.

İbn Humeyd bize Seleme ve İbn İshâk'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Ebû Bekir hicrî 12 yılında hac için gittiği Mekke'den Medine'ye dönünce orduları Şam'a göndermek için hazırlık yaptı. Amr b. el-Âs'ı Filistin istikametinde Eyle'ye giden Mu'rika yo-

lundan gönderdi. Yezîd b. Ebî Süfyân, Ebû Ubeyde b. Cerrâh ve -Gavsoğullarından- Şürahbîl b. Hasene'yi Tebük yolundan Şam diyarının dağlık bölgesindeki el-Belkâ üzerinden gönderdi.

Ömer b. Şebbe daha önce zikrettiğim senedle ve adı geçen ravilerden naklen bana şöyle anlattı:

Ebû Bekir orduları Şam'a hicrî 13. yılının başında gönderdi. Bu çerçevede Ebû Bekir ilk sancağı Hâlid b. Saîd b. el-Âs'a teslim etti. Ancak yola çıkmadan önce onu azletti. Yezîd b. Ebî Süfyân'ı komutanlığa getirdi. Yezîd, Şam üzerine giden ilk komutanlardandı. Bunlar yedi bin askerle yola çıktılar.

Ebû Ca'fer dedi: Rivayete göre Ebû Bekr'in Hâlid b. Saîd'i azletmesinin sebebi şöyledir:

İbn Humeyd bize Seleme, İbn İshâk ve Abdullah b. Ebî Bekir'den şöyle dediğini nakletti:

Hâlid b. Saîd, Resulullah'ın (sav.) vefatından sonra Yemen'den Medine'ye dönünce iki ay bekledikten sonra biat etti. Hâlid derdi: "Resulullah (sav.) beni emîr yaptı ve beni azletmeden vefat etti." Hatta Ali b. Ebî Tâlib ve Osman b. Affân'la bir karşılaşmasında: "Ey Abdi Menâfoğulları! Görünen odur ki sizde olması gereken görevi başkasının üstlenmesinden hoşnutsunuz,' demişti. Ebû Bekir bu meseleyi önemsemedi. Ancak Ömer buna içerledi. Ardından Ebû Bekir askerleri
[388] Şam'a gönderdi. Ordunu dörtte birlik kısmına ilk olarak Hâlid b. el-Âs'ı tayin etti. Bunun üzerine Ömer: "Yapıp ettiklerine ve söylediklerine rağmen onu tayin ettin," şeklinde konuşmaya başladı. Ömer, Ebû Bekir nezdindeki bu söylemlerine devam edince Ebû Bekir, Hâlid b. Saîd'i azletti ve Yezîd b. Ebî Süfyân'ı tayin etti.

Serî bana Şuayb, Seyf, Mübeşşir b. Fudayl, Resulullah'ın (sav.) muhafızı Cübeyr b. Sahr ve babasından naklen şöyle dediğini yazdı:

Peygamber (sav.) hayattayken Hâlid b. Saîd b. el-Âs, Yemen'de görevli bulunuyordu. Peygamber vefat edince Hâlid b. Saîd henüz Yemen'deydi. Vefatından bir ay sonra Medine'ye döndü. Üzerinde ipek bir kaftan vardı. Derken Ömer b.

el-Hattâb ve Ali b. Ebî Tâlib ile karşılaştı. Ömer yanındakilere seslenerek "Onun kaftanını yırtın, o barış zamanında ve adamlarımız tarafından terk edildiği hâlde bize karşı ipeklere mi bürünüyor?" dedi. Bunun üzerine kaftanını yırtıp parçaladılar. Hâlid: "Ey Ebü'l-Hasan, ey Benî Abdi Menâf! Emîrlik konusunda mağlup mu edildiniz?" dedi. Ali (as.): "Bu işi bir hilafet meselesi mi, yoksa bir galip gelme mücadelesi olarak mı görüyorsun?" dedi. Hâlid: "Ey Benî Abdi Menâf! Bu mesele konusunda mücadele edenler içinde sizden daha haklı kimse yoktur," diye karşılık verdi. Ömer ise Hâlid'e: "Allah ağzını kapatsın! Senin gibi biri hâlâ bu mesele hakkında konuşuyorsa ancak kendine zarar verir," dedi ve bu sözleri Ebû Bekir'e iletti. Ebû Bekir, riddet ehline karşı sancakları komutanlara teslim ettiğinde Hâlid b. Saîd'e de sancak verdi. Ömer, Ebû Bekir'e, Hâlid'e sancak vermemesini tavsiye ederek, "O terk edilmiştir ve şahsiyeti zayıftır. O bir yalan söylemiştir ki o yalanı söyleyen ve o konuda ileri geri konuşanın daima sırtı yerde olacak. Ondan yardım isteme," dedi. Ancak Ebû Bekir onu Teymâ'da bir destek ve güç olarak görevlendirdi. Bu konuda bazen Ömer'in tavsiyelerine uymuş bazen de uymamıştır.

Serî bana Şuayb, Seyf, Ebû İshâk eş-Şeybânî, Ebû Safiyye et-Teymî; Teym b. Şeybân, Talha, Mugîre, Muhammed ve Ebû Osman'dan şöyle dediklerini naklettiler:

Ebû Bekir, Hâlid b. Saîd'e Teymâ'da konaklamasını, oradan ayrılmamasını, etrafındakileri de kendisine katılmaya davet etmesini emretti. Ayrıca yalnızca riddet hareketine katılmayanların yardımını kabul etmesini ve sadece kendisiyle savaşanlarla savaşmasını söyleyerek kendisine emri gelene kadar bu hâl üzere devam etmesini tembih etti. Hâlid emredilen yerde konakladı ve çok sayıda insan ona katıldı. Rumlar, ordusunun büyüklüğünü haber aldılar. Bunun üzerine Rumlar [389]
Şam'ın dışında ikamet eden Arapları onlara karşı seferber ettiler. Hâlid b. Saîd durumu ve Rumların seferber ettiklerinin savaşmak için konakladıklarını Ebû Bekir'e yazdı. Nitekim onlara karşı Behrâ, Kelb, Selîh, Tenûh, Lahm, Cüzâm ve Gassân'dan seferber oldular ve Zîzâ'nın yakınında üç günlük me-

safede konakladılar. Ebû Bekir ona: "İlerle, savaşmaktan imtina etme ve Allah'tan yardım dile," diye yazdı. Hâlid b. Saîd onlara yaklaşınca dağıldılar ve yerlerini terk ettiler. Hâlid boşalttıkları yerlere girdi onunla seferber olan Müslümanlar orada konakladılar. Hâlid durumu Ebû Bekir'e yazdı. Ebû Bekir ona: "İlerle, ancak arkadan saldırıya uğramamak için topyekûn taarruza geçme," diye yazdı. Bunun üzerine Hâlid, Teymâ'dan maiyetinde çıkanlar ve onlara çöl tarafından katılanlarla birlikte harekete geçti ve Âbil, Zîzâ ve Kastal arasında konakladı. Burada Rum patriklerinden Bâhân adında bir patrik Hâlid b. Saîd'in üzerine gitti. Ancak Hâlid b. Saîd onu hezimete uğrattı, ordusunu askerlerini bertaraf etti. Akabinde Hâlid b. Saîd durumu Ebû Bekir'e yazdı ve ondan takviye istedi. Bu sırada Ebû Bekir'e Yemen'den ve Mekke ile Yemen arasındaki bölgeden destek için gelenler Medine'ye varmışlardı. Bunların içinde Zülkelâ' vardı. İkrime de gazi olarak maiyetinde Tihâme, Umman, Bahreyn ve Serv'den savaşçılar olduğu hâlde Medine'ye dönmüştü. Ebû Bekir onlara zekât emîrlerine verilmek üzere mektuplar verdi. Mektuplarda dileyenlerin onlarla yer değiştirmelerini söyledi. Bunun üzerine hepsi yer değiştirdi. Bu sebeple bu orduya (değiştirme anlamında) Bidâl Ordusu adı verildi. Ordu Hâlid b. Saîd'in yanına vardı. Ebû Bekir, Şam diyarı için heyecan içindeydi ve büyük alaka duyuyordu. Ebû Bekir, Amr b. el-Âs'ı Resulullah'ın (sav.), Umman'a gitmeden önce kendisine verdiği Sa'dü Hüzeym ve Üzre ve Cüzâm ve Hades'den onlara tâbi olanların zekât işlerinden sorumluluk görevine geri göndermişti. Zira döndüğü takdirde tekrar görevine iade edilecekti. Amr geri dönmüş ve Ebû Bekir onu tekrar görevine iade etmişti.

Ebû Bekir, Şam diyarı için heyecanlanınca Amr'a şöyle yazdı: "Resulullah'ın (sav.) sana tevdi ettiği ve bir kere de Umman'a göndererek sana verdiği göreve seni iade etmiş ve böylece Resulullah'ın vaadini gerçekleştirmiştim. Böylece o görevi tekrar ve tekrar yaptın. Bu kez de ey Ebû Abdullah! İstedim ki bulunduğun görev senin için daha sevimli ise de seni dünyada daha yararlı, ahirette de ondan daha kıymetli bir işle

görevlendireyim." Bunun üzerine Amr ona şöyle yazdı: "Ben İslam'ın oklarından biriyim. Allah'tan sonra o oku kullanan, toplayan ve birleştirensin. Bak en etkilisi, en korkulusu ve en üstünü hangisi ise hangi yönden gelirse gelsin sana yönelenlere karşı onunla karşı koy." Ebû Bekir benzer ifadelerle Velîd b. Ukbe'ye de yazdı. Velîd de cihadı tercih eden cevabi bir mektup yazdı.

Serî bana Şuayb, Seyf, Sehl b. Yûsuf ve Kâsım b. Muhammed'den şöyle dediğini yazdı: [390]

Ebû Bekir, Amr ve Velîd b. Ukbe'ye –Kudâa zekâtının yarısından sorumluydu– mektup yazdı. İkisini zekât bölgelerine Ebû Bekir göndermiş ve şu tavsiyede bulunmuştu: "Gizli ve aşikâr herhâlde Allah'tan sakın. Zira kim Allah'tan sakınırsa Allah onun için bir kurtuluş yolu nasip eder ve ona ummadığı yerden rızkını verir. Kim Allah'tan sakınırsa günahlarını bağışlar ve ona büyük mükâfat verir. Allah'tan sakınmak Allah'ın kullarının birbirlerine tavsiye edecekleri en hayırlı tavsiyedir. Sen Allah'ın yollarından birisinde görev yapıyorsun. Bu yolda dininizin özü ve hayatınızın istikameti vardır. Bu konuda unutkanlık, gaflet ve taksiratta bulunmak sana yaraşmaz. Gevşeklik gösterme ve heyecanını kaybetme." Ayrıca onlara: "Görevinizi vekile bırakın ve bölgenizde olanları cihada davet edin," diye de yazdı.

Bunun üzerine Amr, Yukarı Kudâa'ya Amr b. Fülân el-Uzrî'yi, Velîd b. Ukbe de Kudâa'nın Dûme tarafında olan bölgesinde İmruülkays'ı vekil bıraktı. İnsanları davet ettiler. Çok sayıda insan onların etrafında toplandı ve Ebû Bekir'in emrini beklemeye başladılar.

Ebû Bekir insanlara hitap etti. Allah'a hamd ve senada bulundu ve Resulullah (sav.) salat ve selam getirdikten sonra şöyle dedi: "Her işin bir aslı ve özü vardır. Onları ihata eden için onlar kâfidir. Allah için çalışana yardımcı olarak Allah yeter. Ciddiyet ve istikamete sarılın. İstikamet hedefe daha iyi ulaştırır. İmanı olmayanın dini yoktur. Allah için olmayan amelin ecri yoktur. İyi niyetle hareket etmeyenin ameli yok-

tur. Bilesiniz ki Allah'ın kitabında Allah yolunda cihadın öyle bir karşılığı vardır ki Müslüman ona sahip olmayı arzu etmelidir. Allah onu bir ticaret olarak nitelemiş ve buna dikkat çekmiştir. Onunla Allah insanı zilletten kurtarır ve dünyada ve ahirette onunla aziz kılar."

Ebû Bekir davetine icabet eden ve etrafında toplananları Amr'ın emrine verdi ve onu Filistin'e emîr tayin etti. İzleyeceği yolu da ona söyledi. Velîd'e de yazarak Ürdün bölgesinde görevlendirdi ve bir takviye güçle onu destekledi. Yezîd b. Ebî Süfyân'ı da çağırarak onu büyük bir birliğin başına getirdi. Bunlar Ebû Bekir'in davetine icabet edenlerin büyük çoğunluğu idi. Bunların içindi Süheyl b. Amr gibi önemli Mekkeli şahsiyetler de vardı. Ebû Bekir, Yezîd'i yaya olarak gönderdi. Yine etrafında seferber olanların bir kısmının başına Ebû Ubeyde b. Cerrâh'ı getirdi ve onu Humus bölgesine gönderdi. Ebû Bekir, Ebû Ubeyde'ye refakat ederek onunla yürüdü ve onu uğurladı. İnsanlar da onların etrafında ve arkalarında onları takip ediyorlardı. Ebû Bekir ikisine de tavsiye ve talimatlarını bildirdi.

[391] Serî bana Şuayb, Seyf, Sehl ve Kâsım'dan; Mübeşşir de Sâlim'den; Yezîd b. Üseyd el-Gassânî Hâlid ve Ubâde'den şöyle rivayet ettiler:

Velîd, Hâlid b. Saîd'in yanına ulaşınca ona destek vermeye başladı. Ayrıca Ebû Bekir'in takviye olarak gönderdiği Bidâl Ordusu olarak adlandırılan birlikler de ulaştı. Diğer komutanların da destek için gelmekte olduklarını haber aldı. Bunun üzerine galibiyetin kendisinde olması düşüncesiyle arkasını korumak için tedbir almadan ve komutanlar gelmeden Rumlara karşı taarruza geçti. Bâhân bir taktik olarak Dımaşk'a doğru çekildi. Bunun üzerine Hâlid taarruza geçti. Maiyetinde Zülkelâ', İkrime ve Velîd b. Ukbe de vardı. İleriye doğru harekâtını sürdürdü ve Dımaşk ile Vâkûsa arasındaki Mercisuffer'e kadar ilerledi. Derken Bâhân'ın birlikleri üzerine yürüdüler ve yolunu kestiler. Hâlid farkına varmamıştı. Bâhân saldırıya geçmişti. Maiyetindekilerle yağmurlu bir havada gezintiye çıkan Saîd b. Hâlid ile karşılaştı. Onu ve maiyetindekileri öldürdü. Haber Hâlid'e ulaşınca bir grup süvariy-

le kaçtı. Askerlerinden bir kısmı da at ve develerin sırtında kurtuldular. Ancak birliklerinden uzak düştüler. Hâlid'in hezimeti Zülmerve'de son bulmadı. İkrime ise askeriyle onlara kalkan oldu ve Bâhân'ı ve askerlerini durdurarak onların peşine düşmelerine engel olduktan sonra Şam yakınlarında konuşlandı. Bu arada Şürahbîl b. Hasene, Hâlid b. Velîd'in yanından döndü. Bir kısım insanlar da onunla birlikteydi. Ebû Bekir onu Velîd'in yerine tayin etti ve ona tavsiyede bulunarak yolcu etti. Şürahbîl, Hâlid'in yanından geçti ve az bir kısmı hariç adamlarını yanına aldı. Bir kısım Müslümanlar Ebû Bekir'in yanında toplandılar. Ebû Bekir, Muâviye'yi onların başına getirdi ve Yezîd'e katılmasını emretti. Muâviye yola çıktı ve Yezîd'e katıldı. O da Hâlid'in yanından geçerken onun geri kalan adamlarını da ordusuna kattı.

Serî bana Şuayb, Seyf, Hişâm b. Urve ve babasından naklen şöyle yazdı:

Ömer b. el-Hattâb, Hâlid b. Velîd ve Hâlid b. Saîd'in azledilmeleri için Ebû Bekir nezdinde devamlı girişimde bulunduysa da Ebû Bekir, Hâlid b. Velîd hakkındaki talebini kabul etmedi ve şöyle dedi: "Allah'ın kâfirlere karşı kınından çıkardığı bir kılıcı kınına sokmam," dedi. Ancak Hâlid b. Saîd'in yaptıklarından sonra Ebû Bekir, Ömer'in onun hakkındaki talebini kabul etti. Öte yandan Amr, Mu'rika yolunu izledi. Ebû Ubeyde de emredilen yolda seyretti. Yezîd ise Tebûkiyye yolunda yürüdü. Şürahbîl de kendisi için öngörülen yoldan gitti. Onlara Şam diyarının şehirlerini söyledi. O Rumların kendilerini meşgul edeceklerini biliyordu. Bu sebeple işi birbirlerine bırakmamaları için bazen işi zorlaştırır bazen de kolaylaştırırdı. Nitekim doğru yaptığını gördü.

Serî bana Şuayb, Seyf, Amr ve Şa'bî'den şöyle dediğini rivayet etti: [392]

Hâlid b. Saîd, Zülmerve'ye kadar geldiğinde Ebû Bekir haberini aldı. Bunun üzerine ona: "Yerinde bekle. Yemin ederim ki sen bazen atılgan bazen çekingensin ve zorluklardan kaçınansın. Hak için girişirsin ancak sabırlı değilsin," şeklinde yazdı. Sonradan Medine'ye girmesi için ona izin verince Ebû Bekir'e: "Özrümü kabul et," dedi. Ebû Bekir: "Uzun kulaklı!

Sen savaşta korkak bir adamsın," dedi. Yanından ayrılınca Ebû Bekir: "Ömer ve Ali, Hâlid'i benden iyi bilirlerdi. Onun hakkında onların dediğini yapsaydım ondan sakınırdım," dedi.

Serî bana Şuayb, Seyf ve Mübeşşir, Sehl ve Ebû Osman, Hâlid, Ebû Ubâde ve Hâris'ten şöyle dediklerini yazdı:

Komutanlar insanları Şam istikametine sevk ettiler. İkrime de askerlere kalkan görevi yapıyordu. Rumlar durumu haber alınca Herakleios'a yazdılar. Bunun üzerine Herakleios yola çıktı ve Humus şehrinde konakladı. Burada ordusunu savaşa hazırladı ve askeri seferber etti. Askerlerinin çokluğu ve ilgilerinin olmadığı işlere karışmaları sebebiyle onları meşgul etmek istedi. Amr'a karşı ana baba bir kardeşi Tezârik'i gönderdi. Tezârik doksan bin kişilik bir orduyla harekete geçti ve öncü bir birlik gönderdi. Öncü birliğin başı Yukarı Filistin'de Cillak Tepesinde konakladı. Herakleios, Cerece b. Tozra'yı Yezîd b. Ebî Süfyân üzerine gönderdi. Cerece, Yezîd'e karşı konuşlandı. Durâkis'i de Şürahbîl b. Hasene üzerine gönderdi. Fîkâr b. Nestos'u da altmış bin askerle Ebû Ubeyde üzerine gönderdi. Müslümanlar bu durum karşısında endişeye kapıldılar. Zira İkrime'nin komutasındaki altı bin asker hariç Müslümanların sayısı yirmi bir bindi. Hepsi Amr'a mektup yazıp elçi göndererek "Görüşün nedir?" diye sordular. Amr onlara mektup yazdı ve elçi gönderdi: "Bizim gibiler birleşse az oldukları için mağlup edilemezler. Dağınık şekilde savaşırsak bize karşı hazırlanan çok sayıdaki düşman askerlerine karşı galebe çalmak hiçbirimiz için mümkün değildir." Bunun üzerine Yermük'te bir araya gelmek üzere sözleştiler. Amr'a yazdıkları gibi Ebû Bekir'e de yazarak görüşünü sordular. Onun da görüşü Amr'ın görüşüyle aynıydı. O da "Bir araya gelin ve tek bir ordu olarak müşrikle-
[393] re karşı Müslümanlar olarak harekete geçin," diyordu. Zira siz Allah'ın dinine yardım ediyorsunuz. Allah dinine yardım edene yardım eder ve kâfirleri terk edilmiş hâlde bırakır. Az oldukları için sizin gibiler hezimete uğramaz. On bin ve on binin üzerindekiler günahlarından dolayı mağlup olabilirler. O hâlde günahlardan sakının ve Yermük'te dayanışma içinde birleşin. Her biriniz komutasındaki askerlerine namaz kıldırsın.

Haber Herakleios'a ulaşınca patriklerine: "Onlara karşı koymak için toplanın. Rumları geniş bir alanda konuşlandırın. Konaklama yeri geniş, kaçış yolu dar olsun. Tezârik komutan olsun. Öncü birlik Cerece komutasında olsun. Sağ ve sol kanatların başında Bâhân ve Durâkis olsun. Savaşı sevk ve idare eden Fîkâr olsun. Size müjdeler olsun! Bâhân size destek vermek üzere izinizden size destek olacaktır," dedi. Talimatı yerine getirdiler ve Yermük'ün kenarında bulunan Vâkûsa'da konuşlandılar. Vadi de onlar için bir hendek gibi oldu. Vadi dağda ulaşılamayan bir boğaz gibidir. Bâhân ve adamları, Rumların uyanmasını, Müslümanların varlığına alışmalarını ve ödleri kopan askerlerinin gönüllerinin tekrar huzura kavuşmasını istediler.

Müslümanlar toplandıkları kamplarından ayrıldılar ve Rumların geldikleri yolun üzerinde onların karşısında konuşlandılar. Rumlar için başka bir çıkış yolu yoktu. Amr: "Ey insanlar, müjdeler olsun! Vallahi Rumlar mahsur kaldılar. Mahsur kalanların hayırlı bir neticeye varmaları nadirdir," dedi. Müslümanlar düşmanları karşısında ve çıkış yolları üzerinde konuşlandılar. Onlar hicrî 13 yılının safer, rebîülevvel ile rebîülâhir ayında çıktılar. Rumlar karşısında bir netice elde edemediler ve onlara ulaşamadılar. Zira Rumlar arkadan el-Lehb Boğazı –Vâkûsa–, önden de hendek (vadi) arasında mahsur bulunuyorlardı. Buradan çıkmaya çalıştıklarında Müslümanların tuzağına düşeceklerdi. Rebîülevvel ayı geçmişti. Safer ayında Ebû Bekir'e yazarak durumu bildirmiş ve yardım talebinde bulunmuşlardı. Ebû Bekir, Hâlid'e yazarak Müslümanların yardımına gitmesini ve Müsennâ'yı Irak'ta vekil bırakmasını emretti. Hâlid, rebî ayında imdatlarına yetişti.

Serî bana Şuayb, Seyf, Muhammed, Talha, Amr ve Mühelleb'den şöyle dediklerini rivayet etti:

Müslümanlar Yermük'e varıp da Ebû Bekir'den yardım talebinde bulununca Ebû Bekir: "Bu, Hâlid'in altından kalkacağı bir durum," dedi ve Irak'ta bulunan Hâlid'e yazarak ona talimat verdi ve acilen gitmesini emretti. Hâlid hemen harekete geçti ve Müslümanların imdadına yetişti. Bâhân da Rumların

yanına vardı. Önüne kilise kayyımları, rahipler ve keşişleri almıştı. Bunlar askerleri teşvik ediyor ve onlara çeşitli vaatlerde
[394] bulunuyorlardı. Hâlid'in gelişiyle Bâhân'ın gelişi aynı zamana rast geldi. Bâhân muktedir bir edayla askerleriyle meydana çıktı. Hâlid onunla vuruşmayı üzerine aldı. Diğer komutanlar da karşılarındakilerle vuruştular. Bâhân hezimete uğradı. Rumların saflarında hezimet peş peşe geliyordu ve vadilerini bastılar. Müslümanlar Hâlid ile sevindiler ve işe azimle sarıldılar. Müşriklerin öfkesi arttı. Rumlar iki yüz kırk bin kişiydiler. Seksen bini birbirlerine bağlanmışlardı. Kırk bini zincirlerle bağlanmış ölüm kıtalarıydı. Kırk bini de başörtüleriyle bağlıydılar. Bunların seksen bini atlı, seksen bini piyadeydi. Müslümanlar ise yirmi yedi bin kişiydiler. Hâlid de dokuz bin askerle geldi. Böylece toplamda otuz altı bin sayısına ulaştılar.

Bu sırada Ebû Bekir cemâziyelevvel ayında hastalandı ve cemâziyelâhir ayının ortasında fetihten on gün evvel vefat etti.

* * *

Yermük Savaşı

Ebû Ca'fer dedi: Ebû Bekir komutanlardan her birine Şam diyarının vilayetlerinden birinin sorumluluğunu vermişti. Ebû Ubeyde b. Abdullah b. Cerrâh'a Humus şehrini, Yezîd b. Ebî Süfyân'a Dımaşk'ı, Şürahbîl b. Hasene'ye Ürdün'ü, Amr b. el-Âs ve Alkame b. Mücezzez'e Filistin'i vermişti. İkili Filistin'de işleri yoluna koyduktan sonra Alkame oradan ayrıldı ve Mısır'a doğru ilerledi. Komutanlar Şam diyarına yaklaşınca her biri kalabalık grupların saldırısına maruz kaldılar. Bu sebeple bir yerde toplanmaya ve müşriklerin ordusuna Müslümanların birleşik ordusuyla karşı koymaya karar verdiler.

Hâlid, Müslümanların ayrı birlikler hâlinde savaştıklarını görünce onlara şöyle seslendi: "Ey komutanlar! Allah'ın, dinini aziz kılacağı, ondan size bir nakısa veya kötülük gelmeyecek bir işe var mısınız?"

Serî bana Şuayb, Seyf, Ebû Osman Yezîd b. Üseyd el-Gassânî'den naklen Hâlid ve Ubâde'nin şöyle dediklerini yazdı:

Şam diyarına dört komutanla yirmi yedi bin askere ilaveten Hâlid b. Saîd'in dağılmış askerlerinden üç bin asker olmak üzere otuz bin asker girmişti. Ebû Bekir bu askerlere Muâviye ve Şürahbîl'i komutan olarak tayin etti. Bunlara ilaveten Irak'tan on bin asker Hâlid b. Velîd komutasında takviye olarak geldi. Hâlid b. Saîd'in çekilmesinden sonra bölgeye intikal [395] eden İkrime'nin komutasında savunma görevi yapan altı bin asker daha vardı. Böylece toplamda kırk altı bin Müslüman asker mevcuttu. Muharebeleri ayrı birlikler şeklindeydi ve her birlik müstakildi ve başında komutanı vardı. Ortak bir komutanları yoktu. Hâlid b. Velîd, Irak'tan gelinceye kadar muharebe tarzı böyleydi. Ebû Ubeyde'nin askerleri Yermük'te, Amr'ın askerlerinin civarında, Şürahbîl'in birliği Yezîd b. Ebî Süfyân'ın birliğinin bitişiğindeydi. Bu sebeple bazen Ebû Ubeyde, Amr ile, Şürahbîl de Yezîd ile namaz kılarlardı. Ancak Amr ve Yezîd, Ebû Ubeyde ve Şürahbîl ile namaz kılmazdı. Hâlid geldiğinde durum böyleydi. Hâlid de askerleriyle münferit şekilde konakladı ve Iraklı askerleriyle namaz kıldı. Hâlid ulaştığında Müslümanların Bâhân komutasındaki Rumların gücü karşısında sıkıntıda olduklarını, Rumların da güçleriyle rahat ve aktif olduklarını gördü. İki taraf karşılaştılar ve Allah Rumları hezimete uğrattı ve onları hendeklerine sığınmaya mecbur etti. Bu hendeğin (vadinin) bir tarafında da Vâkûsa (dar boğaz) vardı. Düşman bir ay boyunca burada kaldılar. Keşişleri, kilise kayyumları ve rahipler bu müddet zarfında onları savaşa teşvik ediyorlar ve Hristiyanlığın zorda olduğunu söylüyorlardı. Nihayet bilinçlenip çıktılar. Cemâziyelâhirede muharebe başladı ve ondan sonra benzeri bir savaş daha olmadı.

Müslümanlar düşmanlarının savaş için harekete geçtiklerini fark edip de müstakil birlikler hâlinde karşı koymaya yeltenince Hâlid b. Velîd ortaya çıktı ve Allah'a hamd ve senada bulunduktan sonra şöyle dedi: "Bugün Allah'ın günlerinden biridir. Bugünde böbürlenme ve azgınlık yaraşmaz. Cihadınızı ihlasla yapın ve amelinizle Allah'a yönelin. Zira bugünün önemli sonuçları olacaktır. Siz bir nizama göre ve seferberlik

içinde savaşan bir orduya karşı dağınık şekilde savaşan birliklerle savaşmamalısınız. Bu size helal değil ve olmaması gerekir. Sizden uzakta olan sizin vâkıf olduğunuz duruma vâkıf olursa bu duruma mani olacaktır. Öyleyse size emredilmemişse de doğru olduğuna inandığınız görüşe uyun." Onlar: "Doğru olan görüş nedir?" dediler. Hâlid şöyle dedi: "Ebû Bekir bizi gönderirken suhuletle işimizi icra edeceğimiz görüşündeydi. Olup bitenleri görse sizi toplayacaktı. İçinde bulunduğunuz hâl sizi kuşatan tehlikeden daha tehlikelidir, müşrikler için de sahip oldukları güçten daha çok işlerine yaramaktadır. Biliyorum ki dünya emeli sizin aranızı açmıştır. Allah, Allah! Her birinize bir memleket tahsis edilmiştir. Herhangi bir komuta-
[396] na uymak o kişinin mülkünde bir eksilmeye yol açmayacaktır. Aynı şekilde onlara itaat edilmesi onun mülkünde bir artmaya yol açmayacaktır. Birinizin komutan olması Allah indinde ve Resulullah'ın (sav.) halifesi nezdinde diğer komutanların kıymetini eksiltmez. Toplanın zira düşmanlarınız hazırlandılar. Bugünün önemli sonuçları olacaktır. Onları hendeklerine püskürtsek onları geriletmeye devam edeceğiz. Onlar bizi hezimete uğratırlarsa bir daha iflah olmayız. Gelin komutanlığı nöbet usulüyle yapalım. Bugün biri, yarın başkası, öbür gün de bir başkası icra etsin. Ta ki hepiniz bu görevi ifa edesiniz. Bugün bana bu işi bırakın."

Bunun üzerine komutanlığı Hâlid'e tevdi ettiler. Görevi ona tevdi ederken şiddetli bir saldırı olacağını ve bu işin sandıklarından daha uzun süreceğini görüyorlardı. Rumlar daha önce benzeri görülmemiş bir seferberlikle meydana çıktılar. Hâlid de daha önce Arapların bir benzerini gerçekleştiremedikleri bir seferberlik hâlinde çıktılar. Hâlid ordusunu otuz altı ile kırk alaya taksim etti ve orduyu alaylara bölmek göze en çok batan bir seferberliktir. Ordunun karargâh kısmını da alaylara böldü ve başına Ebû Ubeyde'yi getirdi. Sağ kanadı da alaylara böldü ve başına Amr b. el-Âs'ı getirdi ki aralarında Şürahbîl b. Hasene de vardı. Sol kanadı da alaylara böldü ve başına Yezîd b. Ebî Süfyân'ı getirdi. Irak ordusunun birliklerinden birinin başına Ka'kâ' b. Amr getirildi. Diğer birlik komutanları şun-

lardı: Mez'ûr b. Adî, İyâd b. Ganem, Hâşim b. Utbe, Ziyâd b. Hanzale, Hâlid, Hâlid b. Saîd'in askerlerinin başında Dihye b. Halîfe, İmruülkays, Yezîd b. Yuhannes, Ebû Ubeyde, İkrime, Süheyl, Abdurrahman b. Hâlid (henüz on sekiz yaşındadır), Habîb b. Mesleme, Safvân b. Ümeyye, Saîd b. Hâlid, Ebü'l-A'ver b. Süfyân, İbn Zülhimâr; sağ kanatta: Umâre b. Muhaşşâ b. Huveylid, Şürahbîl onunla beraber Hâlid b. Saîd, Abdullah b. Kays [397] Amr b. Abese, Sımt b. Esved, Zülkelâ', Muâviye b. Hudeyc, Cündeb b. Amr b. Humeme, Amr b. Fülân, Lakît b. Abdülkays b. Becre (Benî Fezâre'den Benî Zefer'in müttefiki); sol kanatta: Yezîd b. Ebî Süfyân, Zübeyr, Havşeb Zî Zuleym, Benî Neccâr'ın müttefiki Hevâzin'den Kays b. Amr b. Zeyd b. Avf b. Mebzûl b. Mâzin b. Sa'saa, Benî Esed'den Benî Neccâr'ın müttefiki İsmet b. Abdullah, Dırâr b. el-Ezver, Mesrûk b. Fülân, Benî İsmet'in müttefiki Utbe b. Rebîa b. Behz, Benî Seleme'nin müttefiki Câriye b. Abdullah el-Eşcaî ve Kabâs.

Kâdı Ebü'd-Derdâ: Kâdı Ebû Süfyân b. Harb: hikâyeci, öncülerin komutanı: Kabâs b. Eşyem, ganimetler sorumlusu: Abdullah b. Mes'ûd idi.

Serî bana Şuayb, Seyf, Muhammed ve Talha'dan Ebû Osman'ın rivayetine benzer bir rivayet yazdı. Hepsi de kârinin Mikdâd olduğunu ifade etmişlerdir. Nitekim Bedir Savaşından sonra Resulullah (sav.) karşılaşma anında Cihâd suresinin okunmasını emretmiştir. Bu sure Enfâl suresidir. Ondan sonra insanlar bu sünneti devam ettirmişlerdir.

Serî bana Şuayb, Seyf, Ebû Osman Yezîd b. Üseyd el-Gassânî'den naklen Ubâde ve Hâlid'in şöyle dediklerini yazdı:

Resulullah'ın (sav.) ashabından bin kişi ve Bedir muharebesine iştirak eden sahabilerden yüz kişi Yermük Savaşında bulunmuşlardır. Her iki ravi dediler ki: Ebû Süfyân birliklerin yanından geçerken: "Allah, Allah! Sizler Arapların hamilerisiniz, İslam'ın yardımcılarısınız. Düşmanlarınız ise Rumların hamileri ve şirkin yardımcılarıdırlar! Allah'ım! Bugün senin günlerinden biridir. Allah'ım, kullarına yardımını lütfeyle!" diyordu.

Ubâde ve Hâlid dediler: Bir adam Hâlid'e: "Rumlar ne ka-
[398] dar çok! Müslümanlar da ne kadar az!" dedi. Hâlid: "Rumlar ne kadar az, Müslümanlar ne kadar çok! Askerler ancak zaferle çoğalır ve rüsvalık ve başarısızlıkla azalırlar. Kesret askerlerin sayısıyla değildir. Vallahi dilerdim ki kırmızı at toynağından rahatsız olmasın da düşmanın sayısı ne kadar çok olursa olsun," dedi. Nitekim Hâlid'in atının toynağı soyulmuştu. Bu yüzden Hâlid sağ ve sol kanatların başında bulunan İkrime ve Ka'kâ'a emir vererek taarruzu başlatmalarını istedi. Ka'kâ' saldırıya başlarken şöyle dedi:

Keşke seninle saldıran birliklerin saldırısı şiddetlenmeden önce kovalamaca da seninle karşılaşsam.

Hem de sen meydanda koyu kırmızı atın üzerinde olduğun hâlde

İkrime ise şöyle diyordu:

Cariyelerin hafif ruhlusu ve güzel kokulusu bilir ki ben bir kerem ve âlicenaplıkla savunurum.

Muharebe başlamış, insanlar yüz yüze gelmiş ve süvariler birbirlerini kovalamaya başlamıştı. Derken Medine'de posta geldi. Süvariler onu aralarına alıp haberleri sordular. Posta onlara sadece herkesin afiyette olduğunu ve yardımların devam edeceğini söyledi. Oysa posta Ebû Bekir'in vefatı ve Ebû Ubeyde'nin başkomutanlığa atanması haberini getirmişti. Süvariler postayı Hâlid'e götürdüler. Posta Ebû Bekir'in vefat haberini ona bir sır olarak bildirdi ve askerlere söylediği hususları da iletti. Hâlid ona: "İyi ettin, dur," dedi ve mektubu elinden alıp ok kuburuna koydu ve haberi orduya bildirirse bir dağınıklığın olmasından endişe etti. Elçi Mahmiye b. Züneym, Hâlid'in yanında durdu. Bu sırada Cerece çıktı ve ikili saf arasında durarak "Hâlid karşıma çıksın!" dedi. Hâlid çıktı ve Ebû Ubeyde'yi yerine geçirdi. İki saf arasında duran Cerece'nin yanına gitti. İkilinin bineklerinin boyunları yan yana gelmişti. İkisi de birbirlerine aman vermişti. Cerece[95] şöyle dedi: "Ey Hâlid! Bana doğru söyle. Zira hür insan yalan söy-

95 Cerece, (George) Yermük Savaşında Rum ordusunun ileri hattının komutanıdır.

lemez. Beni kandırma. Zira kerem sahibi olan Allah'a teslim olanı kandırmaz. Allah semadan Peygamberinize bir kılıç [399] indirdi de onu sana verdi ve o kılıcı kime karşı kullanırsan onları mağlup ediyorsun. Öyle mi?" Hâlid: "Hayır," dedi. Cerece: "Öyleyse neden Allah'ın kılıcı diye isimlendirildin?" dedi. Hâlid: "Allah bize Peygamber'ini (sav.) gönderdi. Bizi davet etti. Ancak biz ondan uzak durduk. Bazımız onu tasdik etti ve ona iman etti. Ben de onu yalanlayan, onu uzaklaştıran ve ona karşı savaşanlardan idim. Sonra Allah kalplerimizi hidayete erdirdi ve ona uyduk. Bana 'Sen Allah'ın müşriklere karşı kınından çektiği kılıçlarından birisin,' dedi ve muzaffer olmam için bana dua etti. Bundan dolayı bana Allah'ın kılıcı denildi. Ben bu yüzden müşriklere karşı Müslümanların en şiddetlisiyim," dedi. Cerece: "Bana doğru söyledin. Ey Hâlid! Bana söyle, beni neye davet ediyorsun?" dedi. Hâlid: "Allah'tan başka ilah olmadığına, Muhammed'in onun kulu ve resulü olduğuna ve Allah'tan aldığı vahyi tasdik etmeye davet ediyorum," dedi. Cerece: "İcabet etmeyenlere ne yapıyorsunuz?" dedi. Hâlid: "Onlar bize cizye verecek, biz de onun güvenliğini sağlayacağız," dedi. Cerece: "Cizye vermezse?" diye sordu. Hâlid: "Ona savaş ilan ederiz ve onunla savaşırız," dedi. Cerece: "Bugün size icabet eden ve dininizi kabul edenin içinizdeki yeri ne olacak?" dedi. Hâlid: "Allah'ın bize emrettiği hususlarda bizimle aynı dereceye sahip olur. Eşraftan olanla sıradan olan, ilkimiz ve sonradan gelenimizle aynıdır," dedi. Cerece tekrar sordu: "Bugün dininize giren sizin gibi ecir ve sevaba nail olur mu?" Hâlid: "Evet hem de bizden daha çok ecir ve sevapları vardır," dedi. Cerece: "Siz önce Müslüman olduğunuz hâlde nasıl olur da sizinle eşit oluruz?" dedi. Hâlid: "Biz bu dine girdiğimizde ve ona biat ettiğimizde Peygamberimiz aramızda yaşıyordu. Ona vahiy geliyordu. Bize ilahî kitaplar hakkında bilgi veriyor, ayet ve mucizeler gösteriyordu. Bizim gördüklerimizi gören ve ondan duyduğumuzu duyana düşen teslim olmak ve biat etmektir. Sizler ise gördüğümüzü görmediniz, duyduğumuz mucize ve hüccetleri duymadınız. Buna rağmen gerçek manada ve iyi niyetle sizden bu dine girenler bizden üstündür,"

dedi. Cerece: "Allah'a yemin ederim bana doğru söyledin, beni kandırmadın," dedi ve kalkanı indirerek Hâlid'in yanına geçti. Ona: "Bana İslam'ı anlat," dedi. Hâlid: "Allah'a yemin ederim ki sana doğru söyledim, sana veya sizden birine karşı bir garaz taşımıyorum. Senin sorduğun sorulara verdiğim cevaplara Allah şahittir," dedi. Cerece: "Bana doğru söyledin," dedi ve kalkanını indirerek Hâlid'e yanaşarak: "Bana İslam'ı öğret," dedi. Hâlid onu kendi çadırına aldı. Üzerine bir kırba su bo-
[400] şalttı ve ardından iki rekât namaz kıldı. Cerece'nin Hâlid'in tarafına geçmesi üzerine Rumlar bunun Hâlid'in bir hamlesi olduğunu düşünerek saldırıya geçtiler ve başlarında İkrime ve Hâris b. Hişâm'ın başlarında bulundukları koruma birliği hariç Müslümanları yerlerinden söktüler. Bunun üzerine maiyetinde Cerece olduğu hâlde ve Rumlar Müslümanların safları arasında yayılmışken Hâlid atına bindi. Müslümanlar birbirlerine seslenerek geri döndüler. Rumlar da eski mevkilerine gerilediler. Hâlid Müslümanlarla birlikte saldırıya geçti. İki taraf kılıç muharebesine tutuştular. Hâlid ve Cerece kuşluk vaktinden güneşin batmaya yüz tutmasına kadar kıyasıya bir muharebede bulundular. Cerece öldürüldü ve Müslüman olurken kıldığı iki rekâttan başka namaz kılmadı. Müslümanlar öğle ve ikindi namazlarını imayla kıldılar. Rumlar çözülmeye başladılar. Hâlid merkezle birlikte harekete geçti. Onların süvari ve piyadelerinin kalbine nüfuz etti. Savaş meydanı hareket ve manevraya imkân verecek kadar genişti. Ancak kaçış güzergâhı dardı. Süvarileri kaçmaya fırsat bulunca piyadeleri saflarında bırakıp kaçtılar. Atları süratle sahrada yol almaya başladı. Müslümanlar namazlarını zafer sonrasına ertelediler. Müslümanlar Rum süvarilerinin kaçmaya yeltendiklerini görünce onlara fırsat verdiler ve onlara engel olmadılar. Bunun üzerine kaçtılar ve çeşitli bölgelere dağıldılar. Hâlid ve Müslümanlar düşman piyadelerine yönelerek onları dağıttılar. Sanki onların üzerine bir duvar yıkılmıştı. Müslümanlar bu kez de hendeklerine saldırdılar. Buradan Vâkûsa'ya yöneldiler. Ancak birbirlerine zincirle bağlananlar ve diğerleri aşağıya yuvarlandılar. Zincirle birbirlerine bağlananlar savaş-

maya yeltenince korkuya kapılanlar tarafından sürüklendiler. Böylece bir kişi, on kişiyi aşağıya sürüklüyordu. Zira ona engel olamıyorlardı. Rum eşrafı pelerinlerini giyerek oturdular ve "Sevinç gününü göremedikten ve Hristiyanlığı savunamadıktan sonra kötü günü de görmek istemeyiz," dediler. Onlar da elbiselerine bürünmüş hâlde bertaraf edildiler.

Seri bana Şuayb, Seyf, Ebû Osman, Hâlid ve Ubâde'den şöyle dediklerini yazdı: [401]

Hâlid o gecenin sabahını Tezârik'in revaklarında karşıladı. Zira Tezârik hendeğe inmiş ve atları etrafında toplanarak sabaha kadar savaşmışlardı.

Seri bana Şuayb, Seyf, Ebû Osman el-Gassânî ve babasından şöyle dediğini yazdı:

O gün İkrime b. Ebî Cehil: "Resulullah (sav.) ile her yerde savaşmışken bugün sizden nasıl kaçarım!" Sonra şöyle seslendi: "Ölüm üzere kim biat edecek?" Bunun üzerine Hâris b. Hişâm ve Dırâr b. el-Ezver, Müslümanların önde gelenlerinden ve süvarilerinden dört yüz kişiyle ona biat ettiler ve Hâlid'in çadırının önünde ağır yaralanıncaya kadar savaştılar. Aralarında Dırâr b. el-Ezver'in de bulunduğu bir kısmı hariç diğerleri hayatlarını kaybettiler. Ravi dedi: Sabah olunca İkrime'yi yaralı olarak Hâlid'e getirdiler. Hâlid onun başını dizinin üzerine koydu. Oğlu Amr b. İkrime'nin başını da bacağının üzerine koydu ve yüzlerini eliyle silerken onların ağzına su döküyor ve şöyle diyordu: "Hani İbn Hanteme bizim şehit olmayacağımızı söylüyordu."

Serî bana Şuayb, Seyf, Ebû Umeys, Kâsım b. Abdurrahman ve Ebû Ümâme'den -Ubâde b. es-Sâmit ile Yermük Savaşına katıldı- şöyle dediğini yazdı:

Yermük Savaşının bir muharebesine bilfiil katılmışlardı. Nitekim Cüveyriye b. Ebî Süfyân kocasıyla birlikte bir muharebeye bilfiil katılmış ve şiddetli bir çatışma sonucu öldürülmüştür. Aynı muharebede Ebû Süfyân da bir gözünü kaybetti. Gözüne saplanan oku Ebû Hasme çıkardı.

Seri bana Şuayb, Seyf, Müstenîr b. Yezîd ve Ertât b. Cüheyş'ten şöyle dediğini yazdı: Eşter, Yermük Savaşına katıldıysa da Kâdisiye harbine katılmamıştı. Yermük Savaşında bir

Rum meydana çıkarak: "Kim karşıma çıkacak?" dedi. Bunun üzerine Eşter ona karşı çıktı. Karşılıklı iki kılıç darbesiyle vuruştular. Eşter, Rum hasmına: "İyâdlı gençten al sana!" dedi. Rum hasmı ise: "Allah senin gibileri kavmimde artırsın. Vallahi kavmimde olsaydın Rumlara güç katacaktın. Artık onlara yardım etmeyeceğim," dedi.

[402] Serî bana Şuayb, Seyf, Ebû Osman ve Hâlid'den naklen şöyle yazdı:

Yermük Savaşında öldürülen üç bin kişinin içinde; İkrime, Amr b. İkrime, Seleme b. Hişâm, Amr b. Saîd, Ebân b. Saîd, -Hâlid b. Saîd de ağır yaralandı ve nerede öldüğü meçhul kaldı.- Cündeb b. Amr b. Humeme ed-Devsî, Tufeyl b. Amr, -Dırâr b. el-Ezver ağır yaralandı ve kurtuldu.-Benî Abd b. Kusay'dan Tuleyb b. Umeyr b. Vehb ve Hebbâr b. Süfyân ve Hişâm b. el-Âsî de vardı.

Serî bana Şuayb, Seyf, Amr b. Meymûn ve babasından şöyle dediğini yazdı:

Hâlid, Yermük Savaşında Müslümanlara yardım etmek üzere Şam bölgesine gelince Arap Rumlarından bir adam ona geldi ve şöyle dedi: "Ey Hâlid! Rumlar büyük bir orduya sahiptir. İki yüz bin civarında bir ordu. Eğer kendi garnizonuna dönmek istersen, dön." Hâlid şöyle dedi: "Beni Rumlarla mı korkutuyorsun? Vallahi dilerdim ki sarışının ayakları rahatsız olmasaydı, sayılarını bir kat daha artırsalardı (onların hakkından gelirdim). Nitekim Allah onun eliyle onları hezimete uğrattı.

Serî bana Şuayb, Seyf, Müstenîr b. Yezîd ve Ertât b. Cüheyş'ten şöyle dediğini yazdı:

Hâlid o gün şöyle dedi: "Ömer'den bana daha sevimli olan Ebû Bekir'in vefatını takdir buyuran Allah'a hamdolsun. Yine bana Ebû Bekir kadar sevimli olmayan Ömer'i işbaşına getiren ve daha sonra bana sevgisini gerekli kılan Allah'a hamdolsun."

Serî bana Şuayb ve Seyf'ten naklen Muhammed, Talha ve Amr b. Meymûn'dan şöyle dediklerini yazdı:

Hâlid b. Saîd'in yenilgisinden önce Herakleios, Beytülmakdis'i ziyaret etmişti. Henüz oradayken Müslüman askerlerin yaklaşmakta olduklarını haber aldı. Bunun üzerine Rumları

topladı ve şöyle dedi: "Ben derim ki bu insanlarla savaşmayın. Onlarla sulh yapalım. Vallahi Şam diyarının mahsulünün yarısını onlara verip yarısını kendiniz alırsanız, Rum dağları sizin uhdenizde kalır; bu, Şam'a ulaşmaları ve Rum dağlarını sizinle paylaşmalarından hayırlıdır." Bunun üzerine kardeşi ve damadı mırıldandılar ve etrafında olanlar dağıldılar. Herakleios adamlarının kendisine başkaldırdıklarını ve onu reddettiklerini görünce kardeşini gönderdi, komutanları görevlendirdi ve ordularını takviye etti. Müslümanlar toplanınca Herakleios [403] askerlerine geniş ve korunaklı bir yerde toplanmalarını emretti. Bunun üzerine Vâkûsa'da konuşlandılar. Kendisi de Humus'a geçti. Hâlid'in Süvâ üzerine gittiğini, sakinlerini ve onların mallarını ele geçirdiğini ve ardından da Busrâ'ya yönelip orayı da fethettiğini ve bakiresini mübah kıldığını duyunca yanındakilere: "Size bunlarla savaşmayın. Zira bu kavimle başa çıkamazsınız, demedim mi? Onların dini yenidir. Onların azmini yeniliyor. Bu yüzden onlara karşı gelen belasını bulur," dedi. Onlar: "Dinin için savaş ve insanları korkutma. Üzerine düşeni yap," dediler. O: "Dininizi sağlama almaktan başka ne yapıyorum ki?" dedi.

* * *

Müslümanların askerleri Yermük'e indikleri zaman Rumlara haber göndererek: "Komutanınızla konuşmak ve onunla görüşmek istiyoruz, bırakın gelelim ve onunla konuşalım," dediler. Bunun üzerine Rumlar komutanlarına haber verdiler. Komutan onlara izin verdi. Ebû Ubeyde ve Yezîd b. Ebî Süfyân elçi pozisyonunda gittiler. Hâris b. Hişâm, Dırâr b. el-Ezver ve Ebû Cendel b. Süheyl de heyetin içindeydi. Kralın kardeşinin otuz revak ve otuz büyük çadırı vardı. Hepsi de ipektendi. Heyet çadırların yanına varınca çadırlara girmekten imtina ettiler. "İpek bize helal değildir, çık ve yanımıza gel," dediler. Rum komutan serilmiş yaygılara yöneldi. Haber Herakleios'a ulaşınca: "Size demedim mi? Bu ilk zillettir. Şam artık Şam değil. Uğursuz bebekten Rumların vay hâline!" dedi. Onlarla Müslümanlar arasında sulh olmadı. Ebû Ubeyde ve heyeti savaş vaadiyle geri döndüler. Zafere kadar savaştılar.

Serî bana Şuayb, Seyf, Mutarrih, Kâsım, Ebû Ümâme, Ebû Osman, Yezîd b. Sinân, Şam'dan bazı adamlar ve onların büyüklerinden şöyle dediklerini yazdı:

Hâlid komutan olduğu gün gece vakti Allah Rumları hezimete uğrattı. Müslümanlar yokuşa çıktılar ve kampta olanlara el koydular. Allah, cengâverlerini, büyüklerini ve silahşorlarını öldürdü. Herakleios'un kardeşini de öldürdü. Komutan Tezârik esir alındı. Hezimetin haberi Humus'un civarında olan Herakleios'a ulaştı. Bunun üzerine oradan ayrıldı ve Humus şehrini kendisiyle Müslümanlar arasında bıraktı. Humus'a bir vali atadı ve onu şehirde bıraktı. Nitekim Dımaşk'a da atama yapmıştı. Müslümanlar hezimete uğrattıkları Rumların peşine düşerek
[404] onları kovaladılar. Hezimetten sonra komuta Ebû Ubeyde'ye geçince Yermük'ten ayrılmak için çağrıda bulundu. Bunun üzerine Müslümanlar Yermük'ten ayrılarak Mercisuffer'de konuşlandılar. Ebû Ümâme dedi: «İki atlıyla birlikte Mercisuffer'den öncü olarak gönderildim. el-Gûta'ya girdim. Evleri ve ağaçları arasında dolaşarak etrafı ve olup biteni öğrenmeye çalıştım. Arkadaşlarımdan biri bana: "Artık sana emredilen yere ulaştın. Geri dön ve bizi helak etme," dedi. Ona: "Sabaha kadar veya sana dönünceye kadar yerinde dur," dedim. Sonra yürüyüşüme devam ederek şehrin kapısına kadar gittim. Ortalıkta görünen hiç kimse yoktu. Atımın gemini çıkardım ve yem torbasını boynuna astım. Mızrağımı diktim ve başımı koydum. Derken kapının anahtarının sesiyle uyandım. Kalktım ve sabah namazını kıldım. Akabinde de atıma bindim ve mızrağı kapıcıya saplayarak onu öldürüp geri döndüm. Peşime düştüler. Ancak bir tuzak kurduğumu sanarak benden uzak durmaya başladılar. Beni beklemesini söylediğim en yakın arkadaşıma ulaştım. Onu gördüklerinde: "İşte tuzak bu, tuzağına ulaştı," dediler ve ayrıldılar. Ben ve arkadaşım oradan ayrıldık ve ikinci arkadaşımızla buluştuk. Üçümüz yola koyulduk ve Müslümanların kampına vardık.» Öte yandan Ebû Ubeyde, Ömer'in emir ve talimatını beklemekteydi. Emir ve talimat gelince Müslümanlar harekete geçtiler ve Dımaşk'a giderek burada konuşlandılar. Ebû Ubeyde, Yermük'te Beşîr b. Ka'b b. Ebü'l-Himyerî'yi bir grup süvarinin başında vekil olarak bıraktı.

Serî bana Şuayb, Seyf, Abdullah b. Saîd ve Ebû Saîd'den şöyle dediğini yazdı. Kabâs dedi:

Yermük Savaşında bulundum. Çok miktarda ganimet ele geçirdik. Rehber bizi bir adama ait su bölgesinden geçirdi. Cahiliye devrinde yeni yetiştiğim dönemde, hayatımı kazanmak için bu adama yönlendirildim. Ona gitmiş ve durumumu anlatmıştım. Adam bana, doğru yaptın demişti. Adam meğer aslan gibi bir Arapmış. Günde bir hayvanın uyluklarını ve onların bir misli daha katığıyla yerdi. Ondan ancak bana yetecek kadar bir şey kalırdı. O bir meskûn mahalle baskın yaparken beni yakın bir yerde bırakırdı ve bana: "Yanından şöyle şöyle şiir mırıldanan biri geçse bil ki o benim," derdi. Ben maiyetindeyken felç oldu. Bir müddet yanında bekledim. Nihayet bana bir hayvan sürüsünü verdi. Sürüyü ailemin yanına getirdim. Bu kazandığım ilk maldı. Ben de artık tanınan bir Arap kişi oldum. Rehber bizi söz konusu suyun yanından geçirince orayı [405] tanıdım. Oradakilere adamın evini sordum. Evi tanımadıklarını söylediler. Ancak adamın sağ olduğunu ifade ettiler. Bunun üzerine ben yanından ayrıldıktan sonra kendilerinden istifade ettiği oğullarına gittim ve onlara hikâyemi anlattım. Bana: "Yarın sabah bize gel, zira ancak sabah vakti arzu ettiğin hâlde olabilir," dediler. Sabah vakti olunca onlara gittim. Beni yanına götürdüler. Onu özel odasından çıkarıp getirdiler ve yanımda oturttular. Ona hatırlatmaya çalıştım. Adam nihayet hatırladı. Beni dinledi. Benim sözlerimi neşeyle dinliyor ve konuşmama devam etmemi istiyordu. Uzun bir süre oturmuş ve çocuklarına fazla gelmeye başlamıştık. Kendi özel odasına çekilmesi için onu bazı şeylerle korkuttular. Aklına yatkın gelen sözleri üzerine odasına çekildi ve "Bir zamanlar korkmazdım," dedi. Ben de "Evet öyleydi," dedim ve ona bazı hediyeler verdim. Ailesinin bütün fertlerine de ikramda bulundum ve akabinde ayrıldım.

Serî bana Seyf ve Ebû Saîd el-Makburî'den şöyle dediğini yazdı: Mervân b. el-Hakem, Kabâs'a: "Sen mi büyüksün yoksa Resulullah (sav.) mı?" diye sordu. Kabâs: "Resulullah (sav.) benden büyüktür. Ancak ben ondan yaşlıyım," dedi. Mervân:

"Hatırladığın en eski olay nedir?" dedi. Kabâs: "Filin tersidir."[96] Gördüğün en hayret verici şey nedir? diye sordu. Kabâs: "Kudâa'dan bir adam. Yetiştikten ve kendimi tanıdıktan sonra yanında çalışıp hayatımı kazanacağım bir adam aradım. Beni ona yönlendirdiler," dedi ve söz konusu rivayeti nakletti.

İbn Humeyd bize Seleme, Muhammed b. İshâk ve Sâlih b. Keysân'dan naklen şöyle anlattı:

Ordu Suriye seferine çıktığı zaman Ebû Bekir (ra.) komutan Yezîd b. Ebî Süfyân ile çıktı ve ona tavsiyelerde bulundu. Yezîd bineğinin sırtında olduğu hâlde Ebû Bekir yaya olarak seyrediyordu. Ebû Bekir tavsiyelerini tamamlayınca, "Sana selam ediyor ve seni Allah'a emanet ediyorum," dedi ve geri döndü. Yezîd de Tebük yolunu tuttu. Arkasından Şürahbîl b. Hasene onun yolunu izledi. Peşinden de ikisine destek olmak üzere Ebû Ubeyde b. Cerrâh yollarını izledi. Arkalarından Amr b. el-Âs yola çıktı ve Arabât Vadisinde konuşlandı. Rumlar da Yukarı Filistin'deki Seniyyetü Cillik'a yetmiş bin asker çıkardılar. Başlarında kralın ana baba bir kardeşi Tezârik vardı. Bunun üzerine Amr b. el-Âs Ebû Bekir'e yazarak Rumların durumunu bildirdi ve destek kuvvet talebinde bulundu. Öte yandan Şam diyarından Mercisuffer'de bulunan Hâlid b. Saîd yağmurlu bir günde dinlenmek için çıktı. Rum askerleri ona
[406] saldırdılar ve onu öldürdüler. Nitekim Amr, Ebû Bekir'e Rumların durumunu yazmış ve ondan destek istemişti.

* * *

Ebû Ca'fer dedi: Ebû Zeyd'e gelince daha önce zikrettiğim senedle Ali b. Muhammed'den naklen bana şöyle anlattı:

Ebû Bekir (Allah rahmet eylesin) Yezîd b. Ebî Süfyân'ı Şam diyarına gönderdikten birkaç gün sonra Şürahbîl b. Hasene'yi –O Şürahbîl b. Abdullah b. el-Mutâ' b. Amr olup Kindelidir. Bir rivayete göre de Ezdlidir.– gönderdi. Şürahbîl yedi bin askerle yola çıktı. Ardından da Ebû Ubeyde b. Cerrâh'ı yedi bin askerle gönderdi. Yezîd, el-Belkâ; Şürahbîl, Ürdün –bir rivayete

96 Burada sözü edilen filden maksat Kâbe'yi yıkmak üzere Ebrehe'nin Mekke üzerine getirdiği fildir (çev.).

göre de Busrâ–; Ebû Ubeyde de el-Câbiye'de konuşlandı. Arkasından onlara destek olmak üzere Amr b. el-Âs'ı gönderdi. O da Arabât Vadisinde konuşlandı. Ondan sonra insanlar cihada rağbet ederek Medine'ye geliyorlardı. Ebû Bekir de onları Şam diyarına yönlendiriyordu. Bunlardan bir kısmı Ebû Ubeyde'ye katılırken bir kısmı da Yezîd'e katılıyorlardı. Kim kimi dilerse ona katılıyordu.

Raviler dedi: Şam diyarında ilk sulh Meâb'da yapıldı. Burası bir şehir değil bir çadır köydü. Ebû Ubeyde ilerlerken el-Belkâ'ya bağlı olan bu köyden geçerken onunla savaşmışlar. Ancak daha sonra onunla sulh yapmak istemişlerdir. Ebû Ubeyde onlarla sulh yaptı. Ardından Rumlar Filistin'in Arabât bölgesinde toplandılar. Bunun üzerine Yezîd b. Ebî Süfyân onların üzerine Ebû Ümâme el-Bâhilî'yi gönderdi. O da onları dağıttı.

Raviler dedi: Şam diyarında Üsâme seriyesinden sonra ilk savaş Araba Savaşıydı. Akabinde Dâsine'ye –bir rivayete göre de Dâsin– geçtiler. Ebû Ümâme el-Bâhilî onları hezimete uğrattı ve bir patriklerini öldürdü. Ardından Mercisuffer vakası oldu. Burada Hâlid b. Saîd b. el-Âsî şehit oldu. Edruncâr dört bin askerle ansızın onlara baskın yaptı ve Hâlid ile birkaç Müslüman şehit oldular.

Bir rivayete göre de bu muharebede öldürülen Hâlid b. Saîd'in oğluydu. Hâlid oğlunun öldürülmesi üzerine bir kenara çekildi. Bunun üzerine Ebû Bekir, Şam diyarındaki komutanların başına başkomutan olarak Hâlid b. Velîd'i atadı. Hepsini onun emrine verdi. Hâlid bunun üzerine hicrî 13 yılının Rebîülâhir ayında sekiz yüz –bir rivayete göre beş yüz– askerle Hîre'den yola çıktı. Yerine vekil olarak Müsennâ b. Hârise'yi bıraktı. Sandavdâ'da düşmanla karşılaştı. Hâlid onlara galip geldi ve burada İbn Harâm el-Ensârî'yi bıraktı. Ardından Musayyih ve Husayd'da Rebîa b. Büceyr et-Tağlibî'nin [407]
komutasındaki bir birlikle karşılaştı. Onları da hezimete uğratarak bir kısmını esir aldı. Akabinde Kurâkır'dan çöle açıldı ve Süvâ'ya gitti ve buraya baskın yaparak mallarına el koyup

Hurkûs b. Nu'mân el-Behrânî'yi öldürdü. Peşinden Erak üzerine gitti. Eraklılar onunla sulh yaptılar. Arkasından Tedmür'e geçti. Tedmür ahalisi kaleye çekildiler. Akabinde de onunla sulh yaptılar. Peşinde el-Karyeteyn'e geçti. Onlarla savaştı ve onları hezimete uğratarak ganimet elde etti. Sonra Huvvârîn üzerine gitti. Onlarla da savaştı ve onları yenilgiye uğratarak bir kısmını öldürdü bir kısmını esir aldı. Arkasından Kusam'a geçti. Burada da Kudâa'dan Benî Meşca' onunla sulh yaptılar. Peşinden Mercirâhit'e geçti ve Paskalya günlerinde Gassânîlere saldırdı. Burada da bir kısmını öldürdü bir kısmını esir aldı. Arkasından Büsr b. Ebî Ertât ve Habîb b. Mesleme'yi el Gûta'ya gönderdi. Burada bir kiliseye girerek erkek ve kadınları esir aldılar ve aileleri Hâlid'e götürdüler.

Ravi dedi: Ebû Bekir'in hacdan dönerken yazdığı mektup Hîre'de Hâlid'in eline geçti: "Yola çık ve Yermük'te toplanmış Müslümanlara katıl. Zira düşmanla karşılıklı olarak birbirlerine sıkıntı vermektedirler. Sakın daha önceki hatalarını tekrarlama. Allah'ı izniyle hiç kimse senin kadar düşmana sıkıntı veremez ve Müslümanlardaki sıkıntıyı hiç kimse senin kadar gideremez. Ey Ebû Selmân! Niyet ve konumun senin için hayırlı olsun. İşini tam olarak yap. Allah işini hayırla sonuçlandırır. Gurura kapılma ki hüsrana ve yalnızlığa mahkûm olmayasın. Sakın yaptıklarından dolayı minnet etme. Zira ihsan sahibi Allah'tır ve mükâfat O'na aittir."

Serî bana Şuayb, Seyf, Abdülmelik b. Atâ ve Heysem el-Bekkâî'dan şöyle dediğini yazdı:

Kûfeli "ehlüleyyâm" (önceki savaşlara katılanlar) ondan bir haber geldiğinde Muâviye hakkında tehditler savurarak: "Muâviye emeline ulaşamaz. Biz Zâtü's-Selâsil insanlarıyız," derler ve bu muharebeyle Firâd arasındaki muharebelerin isimlerini söyleyerek daha sonraki muharebeleri zikretmezlerdi. Böylece önceki muharebeleri zikretmek suretiyle sonrakileri küçümsüyorlardı.

[408] Serî bana Şuayb, Seyf, Amr b. Muhammed, İshâk b. İbrâhim, Zafer b. Dehî'den naklen; Muhammed b. Abdullah, Ebû Osman, Talha ve Mugîre'den; Mühelleb b. Ukbe ve Abdurrahman b. Siyâh el-Ahmerî'den şöyle dediklerini yazdı:

Ebû Bekir, Hâlid b. Saîd b. el-Âsî'yi Şam diyarına, Hâlid b. Velîd'i de Irak üzerine göndermişti. İkisine de aynı tavsiyelerde bulunmuştu. Hâlid b. Saîd, Şam diyarına girdi ancak herhangi bir muharebede bulunmadı. İnsanları üzerine çekmeye yeltenince güçlü bir imaja sahip oldu. Rumlar da ondan çekimdiler ve ona saldırmaktan kaçındılar. Ancak Hâlid, Ebû Bekir'in emrini yerine getirmekte sabırlı olamadı ve ilerlemeye devam etti. Rumlar onu daha derinlere çekerek Mercisuffer'e kadar ilerlemesini beklediler. O kendini emniyet içinde hissedince ona yöneldiler. Yağmurlu bir günde dinlenmeye çıkan oğlu Saîd'e rast gelip onu ve maiyetindekileri öldürdüler. Hâlid olayı haber alınca kaçtı ve kırsala yönelerek burada bir evde konakladı. Öte yandan Rumlar, Yermük'te konuşlandılar: "Vallahi süvarilerini yurdumuza gönderen Ebû Bekir'i kendi sorunlarıyla meşgul edeceğiz," dediler.

Hâlid b. Saîd olup bitenleri Ebû Bekir'e yazılı olarak bildirdi. Bunun üzerine Ebû Bekir, Amr b. el-Âs'a –bu sırada Kudâa yurdundaydı– yazarak Yermük'e gitmesini emretti. Amr emri yerine getirdi. Ebû Bekir, Ebû Ubeyde b. Cerrâh ve Yezîd b. Ebî Süfyân'ı da Şam diyarına göndermiş ve onlara düşman üzerine gitmelerini ancak arkadan saldırıya uğramamak için derinlere dalmamalarını emretmişti.

Şürahbîl b. Hasene, Hâlid'in komutasında gerçekleşen fetihlerin ganimetleriyle Ebû Bekir'e gitti. Ebû Bekir onu askerin başında Şam diyarına gönderdi. Ordunun komutanlarından her birini Şam diyarının bir vilayetine gönderdi. Ancak (görülen lüzum üzerine) komutanların hepsi Yermük'e geçtiler. Rumlar komutanların Yermük'te konuşlandıklarını görünce yaptıklarından pişman oldular ve Ebû Bekir'e yönelik tehditlerini unutarak sıkıntı duymaya ve kendi canlarını kurtarma derdine düştüler. Onlar Müslümanlara Müslümanlar da onlara zarar ve sıkıntı verdiler ve Vâkûsa'da konuşlandılar. Ebû Bekir: "Vallahi Hâlid b. Velîd ile Rumlara şeytani plan ve vehimlerini unutturacağım," dedi ve yukarıda naklettiğimiz mektubu Hâlid'e yazarak Müsennâ b. Hârise'yi askerin yarısıyla Irak'ta bırakmasını emretti. Ona: "Allah Şam

diyarının fethini Müslümanlara müyesser kılarsa Irak'taki görevine dön," dedi. Hâlid, Şam'a hareket etmek üzereyken verdiği hususi ganimetler dışındaki humusları Umeyr b. Sa'd el-Ensârî ile Medine'ye gönderdi. Akabinde Hâlid yol rehberlerini çağırdı ve Dûme'ye gitmek üzere Hîre'den ayrıldı. Sonra Kurâkır'a gitmek üzere çöl güzergâhını takip etti: "Bizi Rumların arkasından Müslümanlara ulaştıracak bir yol izle-
[409] memiz gerekir. Zira Rumlarla karşılaşırsak bizi Müslümanlara destek vermekte alıkoyabilirler," dedi. Hepsi de: "Tek bir yol var, biliriz ama o da orduların intikaline müsait değildir. O yoldan tek tük süvariler gidebilir. Sakın Müslümanları o yoldan götürüp de perişan etmeyesin," dediler. Ancak Hâlid o yolu kullanmaya azmetti. Râfi' b. Umeyre dışında hiç kimse ona olumlu yanıt vermedi. Zira büyük bir endişe duyuyorlardı. Bunun üzerine Hâlid ayağa kalktı ve şöyle dedi: "Farklı düşünmeyin ve kanaatiniz zayıflamasın. Bilesiniz ki Allah'ın yardımı, niyetimiz kadar gerçekleşir. Sevap ve mükâfat da samimiyete göredir. Kaldı ki Müslüman karşı karşıya kaldığı bir durum karşısında Allah'ın yardımına rağmen tereddüde düşmemelidir." Bunun üzerine ona: "Sen öyle bir kişisin ki Allah seni hayır ve muvaffakıyeti takdir etmiştir. Sen daha iyi bilirsin," dediler ve onunla mutabık kalarak iyi niyet ve hasbilikle onun tercihlerini benimsediler. Hâlid'in emri üzerine beş günlük içme suyunu yanlarına aldılar. Süvarilere de atlarına yetecek kadar su tedarik etmelerini söyledi. Komutanlardan her biri kendisi için yetecek kadar suyu temin etmek için yaşlı develere su içirildi. Bunun için önce develer susatıldı. Sonra iki kere içirildi. Sonra develerin kulaklarını bağladılar. Ardından çölün öbür tarafında Şam yönündeki Süvâ'ya gitmek üzere Kurâkır'dan hareket ettiler. Birinci günün sonunda on deve kestiler ve içlerindeki suya süt karıştırarak atlara verdiler. Kendi içme suyu ihtiyaçlarını yanlarına aldıkları temiz suyla karşıladılar. Dört gün boyunca bu yolla su ihtiyaçlarını karşıladılar.

Serî bana Şuayb, Seyf, Ubeydullah b. Muhaffiz b. Sa'lebe ve Bekir b. Vâil, bir raviden naklen şöyle yazdı:

Muhriz b. Harîş el-Muhâribî, Hâlid'e: "Sabah yıldızını sağ kaşının hizasına al ve yoluna devam et Süvâ'ya ulaşırsın," dedi. İçlerinde en iyi rehber oydu.

Ebû Ca'fer et-Taberî dedi: Muhammed ve Talha da bu rivayete katılarak dediler ki: Süvâ'ya vardıklarında Hâlid güneşin sıcağına yenik düşmemek için Râfi'e seslenerek: "Bize ne diyeceksin?" dedi. Râfi': "Hayırlı bir sonuç. Suyu idrak ettik. [410] Belki suyun üzerindeyiz," dedi. Onlara moral verdi. Hâlbuki kendisi tedirgin ve gözleri iltihaplıydı. Şöyle dedi: "Ey insanlar! Bakın iki dağ göreceksiniz. İki meme gibi yan yana duruyorlar." Bunun üzerine insanlar işaret edilen iki dağın yanına gittiler. Ona: "İşte burada iki dağ var," dediler. Adam ayağa kalkarak şöyle dedi: "Sağı solu gözlemleyin, oturmuş bir adamın duruşunu andıran dikenli bir ağaç göreceksiniz," dedi. Baktılar ancak gördükleri bir ağaç gövdesinden ibaretti. Ona: "Bir ağaç gövdesi var. Ağaç göremiyoruz," dediler. Adam: "Dilediğiniz yerde yeri kazın," dedi. Bunun üzerine ıslak bir zemini ve rutubetli çakıl taşlarının altını kazdılar ve suya ulaştılar. Bunun üzerine Râfi': "Ey Emîr! Vallahi otuz senedir buraya uğramış değilim. Buraya yalnızca bir kere babamın eşliğinde küçük bir çocukken uğramıştım," dedi.

Ardından hazırlık yaptılar ve karşı taraf kendilerinden habersizken onlara baskın düzenlediler.

Serî bana Şuayb, Seyf, Amr b. Muhammed, İshâk b. İbrâhim ve Zafer b. Dehî'den şöyle dediğini yazdı:

Hâlid bizi Süvâ'dan alarak bir su olan Kusvâna'daki Musayyah Behrâ üzerine sevk etti. Sabah vakti Musayyah ve Nemir'e ulaştı. Sabah vakti böyle bir baskın beklemiyorlardı. Bu sırada şarap âlemi yapan bir grup Musayyahlıya rast geldiler. Onların sakisi şarkı mırıldanıyor ve şöyle diyordu:

Ne olur, sabah vakti Ebû Bekir'in ordusundan önce bana ulaşın.

Adamın boynu vuruldu ve kanı şarabına karıştı.

Serî bana Şuayb, Seyf ve daha önce zikrettiğimiz senediyle Amr b. Muhammed'in şöyle dediğini yazdı:

Hâlid'in Süvâ'ya saldırdığı ve onu dağıttığı, akabinde de Musayyah Behrâ'ya baskın yaptığı ve orayı da altüst ettiği haberi Gassân'a ulaşınca Mercirâhit'te toplandılar. Durum Hâlid'e bildirildi. Nitekim Hâlid, Irak Rum sınır merkezlerini ve askerlerini geride bırakmış ve Yermük ile bu merkezler arasında bulunuyordu. Onlara karşı sebatla savaştı. Behrâ esirleriyle tekrar Süvâ'ya döndükten sonra oradan ayrıldı ve Rummâneteyn adı verilen ve yol üzerinde bulunan iki dağda konuşlandı. Ardından Keşeb'e geçti. Peşinden Dımaşk'a, oradan da Mercisuffer'e intikal etti. Burada Gassânîlerle karşılaştı. Onların başında Hâris b. Eyhem vardı. Onların askerlerini ve ailelerini dağıttı. Birkaç gün burada ikamet ettikten sonra humusları Bilâl b. Hâris el-Müzenî ile Ebû Bekir'e gönderdi.
[411] Akabinde Merc'den hareketle Busrâ Vadisine intikal etti. Burası Hâlid'in maiyetindeki Irak askerleriyle Şam diyarında fethettiği ilk şehirdir. Arkasından yola çıktı ve komutası altındaki dokuz bin askerle Vâkûsa'da Müslümanlarla buluştu.

Serî bana Şuayb ve Seyf'ten naklen Muhammed, Talha ve Mühelleb'den şöyle dediklerini yazdı:

Hâlid hacdan dönünce ordunun yarısıyla Şam diyarına gitmesini emreden Ebû Bekir'in mektubunu aldı. Ordunun kalan yarısını, başında Müsennâ b. Hârise'yi bırakmasını emretti. Ebû Bekir, Hâlid'e: "Ne kadar silahşor alırsan Müsennâ'ya da o kadar silahşor bırak. Allah sana zafer ihsan ederse askerleri tekrar Irak'a geri götür. Sen de onlarla döneceksin ve görevini sürdüreceksin," dedi. Ancak Hâlid, Resulullah'ın sahabilerini yanına almayı ve onların sayısınca sahabi olmayan kanaat ehlini bıraktı. Hâlid sonra kalanlara baktı ve ziyaret amacıyla ya da başka bir amaçla olsun, Peygamber'e (sav.) gelen kişileri aldı ve Müsennâ'ya bunların sayısınca kanaat ehlini bıraktı ve orduyu ikiye böldü. Müsennâ şöyle dedi: "Vallahi Ebû Bekir'in mevcut sahabenin yarısını veya bir kısmının askerlerim arasında bulunmasını öngören emrinin tam olarak yerine getirilmesini istiyorum. Allah'a yemin ederim ki ancak onlarla Allah'tan zafer diliyorum. Beni onlardan nasıl mahrum edersin." Hâlid bu hususta Müsennâ'ya karşı biraz tereddüt

gösterdikten sonra onu razı edecek şekilde durumu telafi etti. Müsennâ'nın ordusunda bıraktığı sahabilerden bazıları şunlardır: Furât b. Hayyân el-İclî, Beşîr b. el-Hasâsiyye, Hâris b. Hassân ez-Zühliyyân, Ma'bed b. Ümmü Ma'bed es-Sülemî, Abdullah b. Ebî Evfâ el-Eslemî, Hâris b. Bilâl el-Müzenî ve Âsım b. Amr et-Temîmî. Müsennâ razı olunca ve arzu ettiği kişileri alınca Hâlid yola koyuldu. Müsena onu Kurâkır'a yolcu etti. Ardından da Hîre'ye döndü ve görevinin başına geçerek daha önce kendisinin başında bulunduğu Seyb'deki sınır muhafaza birliğinin başına kardeşini getirdi. Dırâr b. el-Hattâb'ın yerine Uteybe b. en-Nehhâs'ı, Dırâr b. el-Ezver'in yerine kardeşi Mes'ûd'u getirdi. Giden komutanların yerlerine onların dengi olan ehil kişiler atadı. Mez'ûr b. Adî'yi söz konusu görevlerden birine getirdi. Öte yandan Farslar, Hâlid'in Hîre'ye gelişinden bir sene ve Şam diyarına gidişinden kısa bir süre sonra 13 senesinde Kisrâ ve Sâbûr'un soyundan Şehrberâz b. Erdeşîr b. Şehriyâr'ın hükümdarlığında mutabık kaldılar. Yeni hükümdar Müsennâ üzerine, başında Hürmüz Câzveyh'in bulunduğu büyük bir ordu gönderdi. On bin kişiden oluşan ordunun içinde bir fil de vardı. Sınır muhafaza birlikleri Müsennâ'ya [412] yazarak düşman ordusunun gelişini haber verdiler. Müsennâ onları karşılamak için Hîre'den çıktı. Sınır muhafaza birliklerini de orduya kattı ve sağ ve sol kanatlara iki kardeşi Muannâ ve Mes'ûd'u getirdi. Müsennâ, Fars ordusunu Babil'de bekledi. Hürmüz Câzveyh de geldi. Sağ ve sol kanatlarda Kevkebed ve Harukebz bulunuyordu. Müsennâ'ya şöyle yazdı: "Şehrberâz'dan Müsennâ'ya! Senin üzerine Farsların en rezillerini gönderdim. Bunlar tavuk ve domuz çobanlarıdır. Ancak bunlarla sana karşı savaşacağım." Müsennâ ona şöyle cevap verdi: "Müsennâ'dan Şehrberâz'a! Sen ya bir azgınsın –ki bu senin için kötü, bizim için hayırlıdır– ya da bir yalancısın –ki Allah indinde cezası en büyük ve en rezil olan yalancılar hükümdarlardır–. Akıl bize gösteriyor ki siz o insanlara mecbur kaldınız. Allah'a hamdolsun ki sizi tavuk ve domuz çobanlarına muhtaç etmiştir." Farslar, mektuptan rahatsız oldular ve dediler ki: Şehrberâz doğum yerinin uğursuzluğuna ma-

ruz kaldı. –Meysân'da ikamet ediyordu.– Nitekim bazı yerler sakinlerine uğursuzluk getirir. Ona: "Ona yazdığın mektupla düşmanımızı bize karşı cesaretlendirdin. Artık yazıştığında istişare et," dediler. İki taraf Babil'de karşılaştılar. Sarât Vadisinin yakın kenarında birinci yolda şiddetli bir muharebeye tutuştular.

Müsennâ ve bir grup Müslüman, fili bertaraf etmeye odaklandılar. Zira safları ve birlikleri ayırıyordu. Nihayetinde onu öldürmeye muvaffak oldular ve Farsları hezimete uğrattılar. Müslümanlar onların peşine düşerek onları bertaraf etmeye devam ettiler ve sınır muhafaza noktalarına kadar kovaladılar ve kendileri bu noktalara konuşlandılar. Hatta kaçkınlar Medain'e kadar takip edildiler. Nitekim Abde b. et-Tayyîb es-Sa'dî –Bu şahıs kendisini terk eden eşinin peşine düşerek Babil'e gelmiş ve Babil muharebesine şahit olmuştu. Ancak eşinden ümidini kesince tekrar badiyeye döndü.– muharebe hakkında şöyle demiştir:

Ayrılıktan sonra Havle ile bağlılık ipi bir daha vuslatla sonuçlanacak mı?

Sevgililer arasında hatırladığın günler vardır ve ayrılıktan önce ayrılığın alametleri vardır.

[413] *Havle bir yurda yerleşti ki orası Medain'in berisindedir ve orada fil ile horoz vardır.*

Sabah vakti Acem liderleriyle savaşırlar. Onların atlıları silahşordur ve güzel binicidir.

Ferazdak da Bekir b. Vâil'in ileri gelen ailelerini, Müsennâ'yı ve filin öldürüşünü şöyle dile getirmiştir:

Fili gücüyle bertaraf eden Müsennâ evini Babil'de kurdu. Babil ki Farsların hüküm sürdüğü şehirdir.

Şehrberâz, Hürmüz Câzveyh'in hezimetinin akabinde öldü.

Farslar yine ihtilaf içinde kaldılar ve Dicle ile Bürs arasında Sevâd toprakları Müsennâ ve Müslümanların hâkimiyetinde kaldı.

* * *

Ardından Farslar, Şehrberâz'dan sonra Kisrâ'nın kızı Duhtzenân üzerinde mutabık kaldılarsa da emirleri dinlenmedi ve azledildi.

Arkasından Sâbûr b. Şehrberâz işbaşına getirildi. Raviler dedi: Sâbûr b. Şehrberâz işbaşına getirilince Ferruhzâz b. Bindüvân onun işlerini tedvir ediyordu. Ferruhzâz, Sâbûr'dan kendisini Kisrâ'nın kızı Âzermîduht ile evlendirmesini istedi. Sâbûr onun isteğini olumlu karşıladı. Ancak Âzermîduht buna kızdı ve "Ey amcamın oğlu! Beni kölemle nasıl evlendirmek istersin?" dedi. Sâbûr ona: "Bu sözden utan ve bir daha onu tekrarlama. O senin kocandır," dedi. Bunun üzerine Siyâvahş er-Râzî'ye –Gaddar bir Acemdi– haber göndererek endişelerini bildirdi. Siyâvahş ona: "Eğer bu talepten hazzetmiyorsan konuyu bir daha Sâbûr'a iletme ve ona haber göndererek sana gelmesini söylemesini talep et. Ben onun hakkından gelirim," dedi. Âzermîduht dediğini yaptı. Siyâvahş de dediğini yaptı. Siyâvahş gerekli hazırlığı yaptı. Düğün gecesinde Ferruhzâz, Âzermîduht'un yanına girmeye yeltenince Siyâvahş harekete geçti ve onu ve maiyetindekileri öldürdü. Sonra Âzermîduht'u yanına alarak Sâbûr'a gittiler ve yanına girip onu öldürdüler. Akabinde de Âzermîduht işbaşına getirildi. Farslar bu işlerle meşgul oldular. Öte yandan Ebû Bekir'den beklenen haber gecikince Müsennâ kendi yerine Beşîr b. el-Hasâsiyye'yi vekil olarak bıraktı ve Beşîr'in görevi olan sınır muhafız birliklerinin başına Saîd b. Mürre el-İclî'yi getirdi. Sonra Müslümanlarla müşriklerin durumu hakkında bilgi vermek ve riddet ehlin- [414]
den pişmanlık duyan ve tövbe ederek kendisinden gazalara katılmak isteyenlerden istifade etmek için iznini almak üzere Ebû Bekir'e gitti. Müsennâ ayrıca Farslara karşı savaşta ve Muhacirlere destek vermede onlardan daha aktif olanı görmediğini Ebû Bekir'e iletmek istiyordu. Müsennâ, Medine'ye vardığında Ebû Bekir hastaydı. Aslında Hâlid, Şam diyarına gitmek üzere yola çıktıktan birkaç ay sonra, Ebû Bekir ölümüne sebep olan hastalığına yakalanmıştı. Müsennâ geldiğinde Ebû Bekir'in durumu ağırlaşmış ve Ömer'in halifeliği için kararını vermişti. Müsennâ durumu ona bildirince Ebû

Bekir: "Bana Ömer'i çağırın," dedi. Ömer gelince ona şöyle dedi: "Ey Ömer! Sana söyleyeceklerimi iyi dinle ve onları yerine getir. Bugün –pazartesi– öleceğimi sanıyorum. Ölürsem akşam olmadan insanları Müsennâ ile yola çıkar. Gece vakti ölürsem sabah olmadan önce onları yola çıkar. Ne kadar büyük olursa olsun hiçbir musibet sizi dininizin emirlerini yerine getirmekten alıkoymasın. Nitekim Resulullah (sav.) vefat ettiğinde ne yaptığımı gördünüz. Oysa Resulullah'ın (sav.) vefatı kadar büyük bir musibet yoktu. Allah'a yemin ederim ki Resulullah'ın emrini yerine getirmekten kaçınsaydım Allah bizi cezalandırır ve yalnız bırakırdı ve Medine'yi ateş sarardı. Şam diyarındaki komutanları Allah muzaffer kılarsa Hâlid'in ordusunu Irak'a geri gönder. Zira onlar Irak ehli ve onun ileri gelenleri, cesaret ve kuvvet kaynağıdırlar."

Ebû Bekir (Allah rahmet etsin) gece vakti öldü. Ömer onu gece vakti defnetti. Mescitte namazını kıldırdı. Ebû Bekir defnedildikten sonra insanları Müsennâ'nın emrine verdi. Ömer şöyle dedi: "Ebû Bekir, Hâlid'i Irak harbinin komutanlığın getirmenin bana dokunacağını bildiği için bana Hâlid'in ordusunu geri göndermemi zikrettiyse de Hâlid'in ismini telaffuz etmedi."

Ebû Ca'fer dedi: Ebû Bekir'in velayeti Âzermîduht döneminde sona erdi. Sevâd'ın yarısı Ebû Bekir'in hâkimiyetindeydi. Ebû Bekir vefat etti. Ebû Bekir'in hilafeti dönemi boyunca Ömer'in işbaşına geçmesine kadar geçen dönemde Farslar aralarındaki ihtilaflar yüzünden Müslümanları Sevâd bölgesinden atamadılar. Bu dönemde Müsennâ, Ebû Ubeyd ile Irak'a döndü. Irak ehlinden olan ordunun büyük kısmı Hîre'de konuşlanmıştı. Sınır muhafaza birlikleri Seyyib'de konuşlanmıştı. Müslümanların baskınları Dicle kenarına kadar uzanıyordu. Böylece Araplarla Farslar arasındaki sınır Dicle idi.

Ebû Bekir'in halifeliğinin başından sonuna kadar Irak'ın durumu bundan ibarettir.

* * *

Şimdi de söz sırası İbn İshâk'tadır. Ebû Bekir, Hîre'de bu- [415]
lunan Hâlid'e yazarak başlarında kendisi olmak üzere emri altındaki kuvvetlerle Şam ehline destek vermesini, zayıf insanların başına da onlardan birini getirmesini emretti. Bunun üzerine Hâlid kuvvet ehli insanların başında olduğu hâlde yola çıkarken zayıf insanlarla kadınları Resulullah'ın (sav.) şehri Medine'ye gönderdi. Onların başına da Umeyr b. Sa'd el-Ensârî'yi getirdi. Irak'ta Rebîa ve diğer kabilelerden Müslüman olanların başına da Müsennâ b. Hârise eş-Şeybânî'yi getirdi. Hâlid seferinde önce Aynüttemr'de konaklayarak beldeye baskın yaptı ve bir kısım insanlarını bertaraf etti. Buranın kalesini muhasara ederek Kisrâ'nın kaleye yerleştirdiği askerleri kaleden indirdi ve boyunlarını vurdu. Hem Aynüttemr'den hem de kaledeki askerlerin evlatlarından çok sayıda esir aldı ve onları Ebû Bekir'e gönderdi. Bu esirler arasında Ebû Abdüla'lâ b. Ebî Amre olarak da bilinen Şebbân'ın kölesi Ebû Amre, Benî Züreyk'ten ve Ensardan Muallâ'nın kölesi Ebû Ubeyde, Zühre'nin kölesi Ebû Abdullah, Ebû Dâvûd el-Ensârî ve Benî Mâzin b. Neccâr'ın kölesi Hayr, Kays b. Mahreme b. Muttalib b. Abdi Menâf'ın kölesi ve Muhammed b. İshâk'ın dedesi Yesâr, Ebû Eyyûb el-Ensârî ve Benî Mâlik'ten bir zatın kölesi Eflah ve Osman b. Affân'ın kölesi Humrân b. Ebân vardır. Ayrıca Hâlid b. Velîd, Aynüttemr'de Hilâl b. Akke b. Bişr en-Nemerî'yi öldürdü ve onu darağacına astı. Hâlid ardından Kurâkır'dan –Kelb'e ait bir su– hareketle çöl güzergâhını izleyerek Behrâ'ya ait bir su olan Süvâ'ya ulaşmak istedi. Bu iki nokta arasındaki mesafe beş gündür. Ancak Hâlid bu yolu bilmediği için bir rehber aradı. Bunun üzerine Râfi' b. Umeyre et-Tâî'yi işaret ettiler. Hâlid ona: "Orduya rehberlik yap," dedi. Râfi' ona: "Atlarla ve ağırlıklarınla bunu yapamasın. Vallahi tek başına seyreden bir süvari ancak korku içinde ve bir maceraya girerek bu yolu izleyebilir. Zira tam beş günlük bir mesafedir. Suyu yoktur ve yoldan sapma tehlikesi de vardır," dedi. Hâlid ona: "Vallahi başka çaremiz yoktur. Halifeden bana kesin emir geldi. Sen emre uy," dedi. Rehber: "Elinizden geldiği kadar çok su alın. Kim yapabilirse su üzerine devesinin

[416] kulağını bağlamak isterse yapsın. Zira Allah korusun yol tehlikelidir. Bana yirmi tane iri ve yaşlı deve getir," dedi. Hâlid ona istediklerini getirdi. Adam onları susuz bıraktı. Susuzluktan iyice hâlsiz kalınca suya götürdü. Suya iyice kanınca geviş getirmemeleri için onların dudağını kesti ve ağızlarını bağladı.

Ardından Hâlid'e, hareket et, dedi. Bunun üzerine Hâlid atlarla ve yüklü develerle süratle yol almaya başladı. Her bir menzilde konakladığında o yaşlı develerden dört tanesinin karnını yararak içindeki suyu aldı ve onu atlara içirdi. İnsanlar da yanlarına aldıkları içme suyundan içtiler. Hâlid son günde askerleri için çöl tehlikesinden endişe edince gözleri iltihaplanmış Râfi' b. Umeyre'ye: "Ey Râfi'! Bize ne diyeceksin?" dedi. Râfi': "İnşallah suya ulaştın," dedi. Alemeyn (iki dağ) bölgesine varınca insanlara: "Bakın, oturmuş bir adamı andıran dikenli bir ağaç görüyor musunuz?" dedi. Onlar: "Hayır göremiyoruz," dediler. Adam: "*İnnâ lillahi ve innâ ileyhi râci'ûn*! Siz de ben de helak olacağız! Ne olur iyi bakın," dedi. Aramaya koyuldular ve ağacın kesilmiş olduğunu ve ondan bir miktar kaldığını gördüler. Ağacı bulunca tekbir getirdiler. Râfi' de tekbir getirdi. Sonra "Bu ağacın etrafını kazın," dedi. Kazdılar ve bir su kaynağına ulaştılar. Kana kana içtiler. Artık Hâlid için menziller birbirine yakın ve irtibatlı oldu. Râfi': "Vallahi bu suya ömrümde bir kere uğradım. Babamla birlikte küçük bir çocuktum," dedi. Bunu hakkında bir Müslüman şair şöyle dedi:

Allah Râfi'in gözlerini korusun. Nasıl da suyu buldu. Kurâkır'dan Süvâ'ya kadar çölden geçti.

Tam beş gün süren bir yolculuk. Bu yoldan geçen ordu da olsa ağlar. Senden önce bu güzergâhtan bir insan geçmiş değil.

Hâlid, Süvâ'ya ulaşınca sabaha doğru buranın sakinleri olan Behrâ'ya baskın yaptı. Bu sırada bir grup Süvâlı önlerindeki bir çanaktan şarap içiyorlardı. Şarkıcıları da şu beyitleri dile getiriyordu:

Ne olur, Ebû Bekir'in ordusu gelmeden beni teselli edin. Bilinmez belki ölümümüz yakındır.

Ne olur beni cam kadehle teselli edin ve koyu renkli saf şaraptan tekrar tekrar içirin. [417]

Beni, ruhun sıkıntılarını gideren güzel ve kaliteli şarapla teselli edin.

Sanırım Müslümanların ve Hâlid'in süvarileri sabah olmadan güler yüzle gece vakti size gelecekler.

Onlarla savaşa girmeden ve genç cariyeler odalarından çıkmadan kaçmaya var mısınız?

Rivayete göre şarkıcıları bu baskında öldürüldü ve kanı çanaktaki şaraba karıştı. Akabinde Hâlid, sağa sola sapmadan ilerlemeye devam etti ve Mercirâhit'te Gassân'a baskın yaptı. Peşinden ilerleyişini sürdürdü ve Busrâ kanalı bölgesinde konakladı. Ebû Ubeyde b. Cerrâh, Şürahbîl b. Hasene ve Yezîd b. Ebî Süfyân da bölgede bulunuyorlardı. Busrâ'ya karşı birlikte harekete geçtiler ve şehri muhasara ettiler. Neticede Busrâ, cizye karşılığında Müslümanlarla sulh yaptı. Böylece Busrâ fethedildi. Ebû Bekir'in hilafeti döneminde fethedilen ilk Şam diyarı şehri oldu. Ardından birlikte Amr b. el-Âs'a destek olmak üzere Filistin üzerine yürüdüler. Bu sırada Amr, Filistin'in Arabât bölgesinde bulunuyordu. Rumlar onların harekâtından haberdar oldu. Cillik'ten Ecnâdeyn'e intikal ettiler. Başlarında Herakleios'un ana baba bir kardeşi Tezârik vardı. Ecnâdeyn, Filistin'de Remle ile Cebrin arasında bir beldedir. Ebû Ubeyde b. Cerrâh, Şürahbîl b. Hasene ve Yezîd b. Ebî Süfyân'ın ilerleyişini haber alınca Amr b. el-Âs yürüyüşe geçerek onlarla buluştu ve birlikte Echâdeyn'de toplanarak Rumlara karşı konuşlandılar.

İbn Humeyd bize Seleme, Muhammed b. İshâk, Muhammed b. Ca'fer b. ez-Zübeyr ve Urve b. ez-Zübeyr'den şöyle dediğini rivayet etti:

Rumların başında Kubuklar adında bir komutan vardı. Herakleios, Kostantiniye'ye gittiği zaman onu Şam diyarındaki komutanların başına getirmişti. Tezârik de emrindeki Rumlarla ona katılmıştı. Şam âlimleri ise Rumların başında komutan olarak Tezârik'in bulunduğunu iddia ediyorlar. Yine de Allah bilir.

İbn Humeyd bize Seleme, Muhammed b. İshâk, Muhammed b. Ca'fer b. ez-Zübeyr ve Urve'den şöyle dediğini nakletti: [418]

İki ordu birbirine yaklaşınca Kubuklar bir Arabı –bana anlatıldığına göre bu adam Kudâa'nın Tezîd b. Haydân kolundan İbn Hezârif idi– gönderdi. Ona: "Bu insanların arasına sızacaksın ve aralarında bir gün ve bir gece kalarak bize onlar hakkında malumat getireceksin," dedi. Adam garipsenmeyen bir Arap olarak aralarına karıştı. İçlerinde bir gün ve bir gece kaldıktan sonra döndü. Kubuklar ona: "Geride bıraktıkların nasıl?" dedi. Adam: "Onlar gece rahip, gündüz silahşordurlar. Hakkı ayakta tutmak için krallarının oğlu da olsa hırsızlık yapanın elini keser, zina edeni de recmederler," dedi. Kubuklar ona: "Eğer bana söylediklerin doğru ise bizim için yerin dibine geçmek bunlarla savaşmaktan iyidir. Allah'tan dilerim ki beni onlara, onları da bana galip getirmesin ve aramızda savaş olmasın," dedi. Ancak iki taraf savaşa tutuştular. Kubuklar, Müslümanların savaşma güç ve azmini görünce Rumlara: "Başımı bir kumaşla sarın," dedi. Ona: "Neden?" diye sordular. "Kötü bir gün görmek istemiyorum. Bugünden daha kasvetli bir gün görmedim," dedi. Ravi dedi: Başı bağlı olduğu hâlde Müslümanlar kellesini aldılar.

Ecnâdeyn Savaşı cemâziyelevvelin bitimine iki gün kala hicrî 13 yılında vuku buldu. Bu muharebede aralarında Mesleme b. Hişâm b. Mugîre, Hebbâr b. Esved b. Abdülesed, Nuaym b. Abdullah en-Nahhâm, Hişâm b. el-Âsî b. Vâil ve Kureyşli başka bazı zatların bulunduğu bir grup Müslüman öldürülmüştür. Ravi dedi: Hadisi nakleden bize bu muharebede Ensardan öldürülen kimsenin adını zikretmedi.

Bu yıl içinde cemâziyelâhir ayının bitimine sekiz veya yedi gün kala Ebû Bekir vefat etti.

* * *

Şimdi söz sırası Ebû Zeyd'in Ali b. Muhammed'den daha önce zikredilen senediyle naklettiği rivayette Ali b. Muhammed şöyle dedi: Hâlid, Dımaşk'a geldi. Busrâ valisi onu karşılamak için hazırlık yaptı. Hâlid ve Ebû Ubeyde onun üzerine gittiler. Edernecan onlarla karşılaştı. Ancak Hâlid onlara galip geldi ve onları hezimete uğrattı. Kalelerine çekildiler ve sulh

istediler. Hâlid, kişi başına yıllık bir dinar ve bir cerîb buğday karşılığında onlarla sulh yaptı. Ardından düşman Müslümanlara saldırmak için döndü. İki tarafın askerleri Ecnâdeyn'e intikal ettiler. İki ordu cumartesi günü cemâziyelevvelin bitimi- [419]
ne iki gün kala hicrî 13 yılında savaşa tutuştular. Müslümanlar galip geldiler ve Allah müşrikleri hezimete uğrattı. Muharebede Herakleios'un vekili öldürüldü. Müslümanlardan da önemli bazı kişiler şehit oldu. Ardından Herakleios döndü ve iki taraf Vâkûsa'da karşılaştılar. Derken ve Müslümanlar savaş meydanındayken Ebû Bekir'in vefatı ve Ebû Ubeyde'nin başkomutanlığa getirildiği haberini aldılar. Bu savaş recep ayında vuku bulmuştu.

Ebû Bekir

Hastalığı ve Vefatı

Ebû Zeyd bana Ali b. Muhammed'den naklen daha önce zikredilen senediyle şöyle dediklerini anlattı: Ebû Bekir cemâziyelâhirin bitimine sekiz gün kala pazartesi günü altmış üç yaşında vefat etti. Raviler dedi: Vefatının sebebi Yahudilerin pirinç yemeğine veya kavrulmuş buğdaya zehir katarak ona ve maiyetinde bulunan Hâris b. Kelede'ye vermişler. Hâris farkına varınca Ebû Bekir'e: "Tesiri bir yıl sonra görülecek bir zehirle zehirlenmiş yemek yedin," dedi. Nitekim de bir sene sonra vefat etti. Ebû Bekir on beş gün hastalandı. Ona: "Hekime göndersen gelip sana baksa," dediler. Ebû Bekir: "Hekim beni gördü," dedi. Onlar: "Ne dedi?" diye sordular. Ebû Bekir: "Ben dilediğimi yaparım dedi," diye cevap verdi.

Ebû Ca'fer dedi: Attâb b. Esîd, Ebû Bekir'in vefat ettiği günde Mekke'de öldü. Nitekim birlikte zehirlendiler.

Ebû Bekir'in vefatının sebebine ilişkin diğer bazı raviler şöyle demişlerdir: Hâris bana İbn Sa'd, Muhammed b. Ömer, Üsâme b. Zeyd el-Leysî, Muhammed b. Hamza, Amr ve babasından naklen; Muhammed b. Abdullah bize Zührî, Urve ve Âişe'den; Ömer b. İmrân b. Abdullah b. Abdurrahman b. Ebî Bekir Sıddîk ve Maz'ûn ailesinin kölesi Ömer b. Hüseyn ve Talha b. Abdullah b. Abdurrahman b. Ebî Bekir'den naklen şöy-

le dediklerini anlattılar. Pazartesi günü cemâziyelâhir ayının yedisinde tıkanmıştı. Soğuk bir gündü. On beş gün boyunca sıtmaya yakalandı. Namaza çıkamadığı için Ömer'e namaz
[420] kıldırmasını emretti. İnsanlar ona geçmiş olsun ziyaretinde bulunuyorlardı. Her geçen gün hastalığı ağırlaşıyordu. Ebû Bekir, Resulullah'ın (sav.) ona ikta ettiği Osman b. Affân'ın bugünkü evinin karşısındaki evinde ikamet ediyordu. Osman onu en çok ziyaret eden kişiydi. Ebû Bekir salı gecesi cemâziyelâhirin bitimine sekiz gün kala hicrî 13 yılında vefat etti. Onun halifeliği iki yıl üç ay on gün sürdü. Ebû Ma'şer şöyle derdi: Onun hilafeti iki yıl dört aydan dört gün eksik sürdü. Vefat ettiğinde altmış üç yaşındaydı. Bütün raviler bu hususta mutabıktır. Böylece Resulullah (sav.) kadar yaşadı. Nitekim Fil yılından üç sene sonra doğmuştu.

İbn Humeyd bize Cerîr, Yahyâ b. Saîd ve Saîd b. el-Müseyyeb'den şöyle dediğini nakletti:

Ebû Bekir, hilafet dönemini tamamlayınca Resulullah'ın (sav.) yaşını idrak etmiş oldu. Nitekim vefat ettiğinde altmış üç yaşındaydı.

Ebû Küreyb bize Ebû Nuaym, Yûnus b. İshâk, Ebü's-Sefer, Âmir ve Cerîr'den şöyle dediğini anlattı:

Muâviye'nin yanında bulunuyordum. O şöyle dedi: Resulullah (sav.) vefat ederken altmış üç yaşındaydı. Ebû Bekir de altmış üç yaşındayken vefat etti. Ömer de öldürüldüğünde altmış üç yaşındaydı.

Ebü'l-Ahvâs bize Ebû İshâk, Âmir b. Sa'd ve Cerîr'den şöyle dediğini anlattı:

Muâviye dedi ki: Resulullah (sav.) altmış üç yaşındayken vefat etti. Ömer öldürüldüğünde altmış üç yaşındaydı. Ebû Bekir de vefat ettiğinde altmış üç yaşındaydı.

Ali b. Muhammed kendisinden naklettiğim rivayette şöyle dedi: Ebû Bekir'in hükümdarlığı iki yıl üç ay yirmi gün bir rivayete göre de iki yıl üç ay on gün sürdü.

* * *

Yıkanması, Tekfini

[421]

Ebû Bekir'in Yıkanması, Tekfini, Namazının Kıldırılması ve Ölüm Vakti

Hâris bana İbn Sa'd, Muhammed b. Ömer, Mâlik b. Ebi'r-Rehhâl, babası ve Âişe'den şöyle dediğini anlattı:

Ebû Bekir (Allah Rahmet etsin) akşam ile yatsı arasında vefat etti.

İbn Humeyd bize Yahyâ b. Vâdıh, Muhammed b. Abdullah, Atâ ve İbn Ebî Müleyke'den naklen Esmâ bint Umeys'in şöyle dediğini anlattı:

Ebû Bekir bana: "Beni yıka," dedi. Ben: "Gücüm yetmez," dedim. Ebû Bekir: "Sana Abdurrahman b. Ebî Bekir eline su dökerek yardım edecek," dedi.

Hâris bana Muhammed b. Sa'd, Muâz b. Muâz ve Muhammed b. Abdullah el-Ensârî'den naklen şöyle dediklerini anlattı: Eş'as bize Abdülvâhid b. Sabire ve Kâsım b. Muhammed'den şöyle anlattı:

Ebû Bekir Sıddîk karısı Esmâ'nın kendisini yıkamasını vasiyet etti. Gücü yetmediği takdirde oğlu Muhammed'in ona yardımcı olmasını söyledi. İbn Sa'd dedi: Muhammed b. Ömer: Bu rivayet zayıftır. Zira Ebû Bekir, vefat ettiğinde Muhammed üç yaşındaydı.

İbn Vekî' bize İbn Uyeyne, Amr b. Dînâr, İbn Ebî Müleyke ve Âişe'den şöyle nakletti:

Ebû Bekir ona: "Resulullah, kaç kat kefenle kefenlendi," diye sordu. Âişe: "Üç kat," dedi. Ebû Bekir: "Bu iki elbisemi yıkayın ve bir kat da satın alın," dedi. Âişe: "Babacığım hâli vaktimiz iyidir," dedi. Ebû Bekir: "Kızı hayatta olanlar yeniyi daha çok hak ediyorlar. Kefen ise vücuttan akacak irin içindir," dedi.

Abbâs b. Velîd bana babası, Evzâî ve Abdurrahman b. Kâsım'dan şöyle nakletti: [422]

Ebû Bekir, pazartesi günü güneş battıktan sonra akşam vakti vefat etti ve gece vakti defnedildi.

Ebû Zeyd bana Ali b. Muhammed'den naklen daha önce zikredilen senediyle şöyle anlattı:

Ebû Bekir, Resulullah'ın (sav.) üzerinde taşındığı tabutla taşındı. Ömer, Resulullah'ın (sav.) mescidinde namazını kıldırdı. Defin için kabrine Ömer, Osman, Talha ve Abdurrahman

b. Ebî Bekir indiler. Abdullah da inmek isteyince Ömer: "Yeter," dedi.

Ebû Ca'fer dedi: Hâris bana İbn Sa'd, Muhammed b. Ömer, Ebû Bekir b. Abdullah b. Ebî Sebre ve Ömer b. Abdullah'tan -İbn Urve- naklen Urve ve Kâsım b. Muhammed'in şöyle dediklerini anlattı:

Ebû Bekir, Âişe'ye vasiyet ederek Peygamber'in (sav.) yanında defnedilmesini söyledi. Vefat edince onun için kabir kazıldı. Onun başı Resulullah'ın (sav.) omuzları hizasına gelecek şekilde ve iki lahit birbirine yapışık olarak hazırlandı ve defnedildi.

Hâris dedi: İbn Sa'd bana Muhammed b. Ömer, İbn Osman ve Âmir b. Abdullah b. ez-Zübeyr'den şöyle dediğini rivayet etti:

Ebû Bekir'in başı Resulullah'ın (sav.) omuzlarının hizasında, Ömer'in başı da Ebû Bekir'in böğrünün hizasına gelecek şekilde defnedildiler.

Ali b. Müslim et-Tûsî bana İbn Ebî Füdeyk, Amr b. Osman b. Hânî ve Kâsım b. Muhammed'den şöyle dediğini anlattı:

Âişe'nin yanına girdim ve ona: "Anneciğim, bana Resulullah (sav.) ve iki arkadaşının kabirlerini gösterir misin?" dedim. Bana her üç kabri gösterdi. Kabirler ne yüksek ne de al-
[423] çaktı. Onların üstü tesviye edilmiş kırmızı toprak şeklindeydi. Peygamber'in (sav.) kabri önde, Ebû Bekir'in kabri onun başı tarafında, Ömer'in başı da Resulullah'ın (sav.) ayakları tarafındaydı.

Hâris bana İbn Sa'd, Muhammed b. Ömer, Ebû Bekir b. Abdullah b. Ebî Sebre, Amr b. Ebî Amr ve Muttalib b. Abdullah b. Hantab'dan şöyle dediğini anlattı:

Ebû Bekir'in kabrinin üstü Resulullah'ın (sav.) kabri gibi tesviye edilmişti ve üstüne su dökülmüştü. Âişe kabrin üzerinde ağlama ve dövünme merasimi düzenledi.

Yûnus bana İbn Vehb, Yûnus b. Yezîd, İbn Şihâb ve Saîd b. el-Müseyyeb'den şöyle dediğini anlattı:

Ebû Bekir vefat edince Âişe onun için ağlama merasimi düzenledi. Bunun üzerine Ömer b. el-Hattâb, kapısına kadar gitti ve onlara ağlamamalarını söyledi. Ancak dinlemediler. Ömer, Hişâm b. Velîd'e: "Gir ve bana Ebû Kuhâfe'nin kızını -Ebû Be-

kir'in kız kardeşi– bana bana getir," dedi. Âişe, Ömer'in sözlerini duyunca Hişâm'a: "Evime girmeni yasaklıyorum," dedi. Bunun üzerine Ömer, Hişâm'a: "Gir, ben sana izin veriyorum," dedi. Hişâm girdi ve Ebû Bekir'in kız kardeşi Ümmü Ferve'yi Ömer'in huzuruna götürdü. Ömer ona Dürre adlı asasıyla birkaç kez vurdu. Ağlama grubu bunu duyunca dağıldılar.

Ebû Zeyd'in Ali b. Muhammed'den naklettiğine göre ölüm hastalığında şu beyitleri dillendirmişti:

Her deve sahibi mirasını devredecek ve her kazanç sahibinin kazancı elinden alınacak.

Gurbette olan herkes dönecek ancak ölüm gurbetçisi dönmeyecek.

Onun son sözü: "Rabim beni Müslüman olarak öldür ve beni salihlere ilhak eyle," idi.

Vasıfları [424]

Ebû Bekir'in (Allah Rahmet Eylesin) Fiziki Vasıfları

Hâris bana İbn Sa'd, Muhammed b. Ömer, Şuayb b. Talha b. Abdullah b. Abdurrahman b. Ebî Bekir Sıddîk, babası ve Âişe'den (ra.) şöyle rivayet etti:

Bir gün mahfesindeyken bir Arap geçti. Âişe ona bakarak: "Bu adam kadar Ebû Bekir'e benzeyen kimse görmedim," dedi. Bunun üzerine ona: "Ebû Bekir'in vasıflarını anlatır mısın?" dedik. Âişe: "Beyaz tenli, ince yapılı, hafif sakallı, biraz kambur elbisesi vücuduna yapışmaz ve yanlarını sıkmazdı. Zayıf yüzlü, çökük gözlü, ince bacaklı ve ince uylukluydu. Kına ve ketm (denen bitkisel siyah boya) ile saç ve sakalını boyardı," dedi.

Ebû Bekir vefat ettiğinde babası Ebû Kuhâfe, Mekke'de yaşıyordu. Ölüm haberi kendisine iletilince: "Büyük musibet," dedi.

* * *

Nesebi, Adı, Lakabı

Ebû Zeyd bana daha önce zikredilen senediyle Ali b. Muhammed'den naklettiğine göre Ebû Bekir'in adının Abdullah olduğu hususunda ittifak vardır. Atîk adıyla anılması kerem

sahibi olmasındandır. Bazılarına göre de Peygamber (sav.) ona: "Sen cehennem ateşinden azadesin," manasında "*Ente atîk mine'n-nâr*" dediği için Atîk lakabıyla anılmıştır.

[425] Hâris bana İbn Sa'd, Muhammed b. Ömer, İshâk b. Yahyâ b. Talha, Muâviye b. İshâk, babası ve Âişe'den şöyle nakletti:

Ona: Ebû Bekir neden Atîk adıyla adlandırıldı? Diye soruldu. O şöyle cevap verdi: "Bir gün Peygamber (sav.) ona baktı ve bu insan cehennemden azadedir," dedi. Onun babasının adı Osman'dır. Künyesi Ebû Kuhâfe'dir. Ravi dedi: Onun şeceresi şöyledir: Ebû Bekir Abdullah b. Osman b. Âmir b. Amr b. Ka'b b. Sa'd b. Teym b. Mürre b. Ka'b b. Lüey b. Gâlib b. Fihr b. Mâlik. Annesi Ümmü'l-Hayr künyesiyle tanınır. Adı, Selmâ bint Sahr b. Âmir b. Ka'b b. Sa'd b. Teym b. Mürre'dir.

Vâkıdî dedi: Ebû Bekir'in adı Abdullah b. Ebî Kuhâfe –adı Osman'dır– b. Âmir'dir. Annesi Ümmü'l-Hayr'dır. Adı ise Selmâ bint Sahr b. Âmir b. Ka'b b. Sa'd b. Teym b. Mürre'dir.

Bana nakledildiğine göre Hişâm ise şöyle dedi: Ebû Bekir'in adı Atîk b. Osman b. Âmir'dir.

Yûnus bana İbn Vehb, İbn Lehîa ve Umâre b. Gaziyye'den şöyle dediğini rivayet etti:

Abdurrahman b. Kâsım'a Ebû Bekir es-Sıddîk'ın adının ne olduğunu sordum. O, Atîk olduğunu söyledi. Nitekim Ebû Kuhâfe'nin üç oğlu vardı. Bunlar Atîk, Mu'tik ve Uteyk'tir.

* * *

Eşleri

Zikrettiğim üstatları ve ona rivayet eden ravilerden naklen Ali b. Muhammed'den bana şöyle anlatıldı: Ebû Bekir, Cahiliye döneminde Kuteyle ile evlendi. Vâkıdî ve Kelbî de bu görüştedir. Soy ağacı şöyledir: Kuteyle bint Abdüluzzâ b. Abd b. Es'ad b. Câbir b. Mâlik b. Hisl b. Âmir b. Lüey. Ondan Abdullah ve
[426] Esmâ dünyaya geldi. Cahiliye döneminde Ümmü Rûmân bint Âmir b. Âmire b. Zühl b. Dühmân b. Hâris b. Ganem b. Mâlik b. Kinâne ile evlendi. Bazı raviler de Ümmü Rûmân bint Âmir b. Uveymir b. Abdişems b. Attâb b. Üzeyne b. Sübey' b. Dühmân

b. Hâris b. Ganem b. Mâlik b. Kinâne'dir. Ondan da Abdurrahman ve Âişe adındaki evlatları dünyaya geldi.

Bu dört evladı Cahiliye döneminde evlendiği iki eşinden dünyaya geldiler.

Ebû Bekir, Müslüman olduktan sonra Esmâ b. Umeys ile evlendi. Esmâ, Ebû Bekir'den önce Ca'fer b. Ebî Tâlib ile evliydi. Soy ağacı şöyledir: Esmâ bint Umeys b. Ma'd b. Teym b. el-Hâris b. Ka'b b. Mâlik b. Kuhâfe b. Âmir b. Rebîa b. Âmir b. Mâlik b. Nesr b. Vehbillah b. Şehrân b. İfris b. Half b. Eftel – Hasm–. Muhammed adındaki oğlunu dünyaya getirdi.

Ebû Bekir, İslam döneminde Benî Hâris Hazrec'den Habîbe bint Hârice b. Zeyd b. Ebî Züheyr ile de evlendi. Ebû Bekir vefat ettiğinde hamileydi ve bir kız doğurarak ona Ümmü Külsûm adı verildi.

* * *

Kadı, Kâtip ve Amilleri

Muhammed b. Abdullah el-Muharramî bize Ebü'l-Feth Nasr b. Mugîre'den şöyle dediğini rivayet etti: Süfyân ve Mis'ar şöyle dediler: "Ebû Bekir halife olunca Ebû Ubeyde ona ben senin mali işlerini deruhte edeceğim," dedi. Ömer de: "Ben senin yargı işlerini deruhte edeceğim," dedi. Ömer bir sene boyunca iki davalının davasına muhatap olmadı.

Ali b. Muhammed adını zikrettiğim raviden naklen şöyle dedi: Bazı raviler şöyle dedi:

Ebû Bekir, Ömer'i kadı olarak görevlendirdi. Ancak bir sene boyunca ona hiç kimse şikâyetçi olarak uğramadı.

Ravi dedi: Rivayete göre Zeyd b. Sâbit, Ebû Bekir'in kâtipliğini yapıyordu. Osman b. Affân da olayları kayda geçiriyordu. Bazen de hazır bulunan kişiler onun kâtipliğini yapıyorlardı

Raviler dedi: Ebû Bekir'in Mekke amili Attâb b. Esîd, Tâif [427]
amili Osman b. Ebi'l-Âsî, San'â amili Muhâcir b. Ebî Ümeyye, Hadramut amili Ziyâd b. Lebîd, Havlân amili Ya'lâ b. Ümeyye, Zebîd ve Rima' amili Ebû Mûsâ el-Eş'arî, Cened amili Muâz b. Cebel, Bahreyn amili Alâ b. el-Hadramî idi. Benî Gavs'tan Ab-

dullah b. Sevr'i Cüreş bölgesine, İyâd b. Ganem el-Fihrî'yi Dûmetülcendel'e gönderdi. Şam diyarında da Ebû Ubeyde, Şürahbîl b. Hasene, Yezîd b. Ebî Süfyân ve Amr b. el-Âs komutan olarak görev yapıyorlardı. Onların başında da Hâlid b. Velîd vardı.

* * *

Ebû Ca'fer dedi: Ebû Bekir (ra.) cömert ve yumuşak huyluydu. Arap nesep âlimiydi. Hifâf b. Nüdbe –şairin annesi olup babasının adı ise Umeyr b. el-Hâris'tir– adındaki şair, Ebû Bekir'in mersiyesinde şöyle demiştir:

Yüzü nurludur. Marufu emreden, münkerden nehyedendir. İyiliği yayan ve taksim edendir.

Evinde kerem ve cömertliğinin havuzu belirgin ve yüksektir ve havuzun kapağı onunla uyumludur.

Allah'a yemin ederim onun günlerine (başarılarına) yalın ayaklı veya rida sahibi hiç kimse ulaşamaz.

Kim onun başarılarına ulaşmaya çalışırsa geniş bir arazide çok ama çok gayret göstermesi gerek.

Hâris bize İbn Sa'd, Amr b. Heysem Ebû Katan, Rebî' b. Hayyân es-Sâiğ'den şöyle dediğini rivayet etti:

Ebû Bekir'in yüzüğünün üzerindeki yazı: "Kadir olan Allah ne güzeldir!" şeklindeydi.

Raviler dedi: Ebû Kuhâfe, Ebû Bekir'den sonra altı ay ve birkaç günden başka yaşamadı. Hicrî 14 yılının Muharrem ayında Mekke'de doksan yedi yaşında vefat etti.

[428] **Ömer'i Halife Bırakması**

Ebû Bekir vefat ettiği hastalığında Ömer için hilafet akdini yaptı.

Rivayete göre Ömer için hilafet akdini yapmak istediğinde Abdurrahman b. Avf'ı çağırdı. Bu konuda zikredilen rivayet şöyledir:

İbn Sa'd; Vâkıdî, İbn Ebî Sebre, Abdülmecîd b. Süheyl ve Ebû Seleme b. Abdurrahman'dan naklen şöyle rivayet etti:

Ebû Bekir vefat edeceği zaman Abdurrahman b. Avf'ı yanına çağırdı ve ona: "Ömer hakkında ne dersin?" dedi. Abdur-

rahman: "Ey Resulullah'ın (sav.) halifesi! Vallahi o en iyisidir. Ancak biraz sertliği vardır," dedi. Ebû Bekir: "O beni yumuşak gördüğü içindir. Eğer görev ona tevdi edilirse birçok vasfını bırakacak. Onu gözlemledim ve gördüm ki birisine herhangi bir konuda kızacak olsam beni teskin etmek için görüş beyan eder, birine yumuşak davranırsam ona karşı sert davranmam için bana tavsiyede bulunuyordu. Ey Ebû Muhammed! Seninle konuştuklarımız aramızda kalsın," dedi. Abdurrahman b. Avf: "Tamam," dedi. Ardından Osman b. Affân'ı çağırdı ve ona: "Ey Ebû Abdullah! Bana Ömer'i anlat," dedi. Osman: "Sen onu daha iyi bilirsin," dedi. Ebû Bekir: "Ey Ebû Abdullah! Onlar bana ait bilgiler," dedi. Bunun üzerine Osman şöyle dedi: "Allah için söylemek gerekirse onu bildiğim kadarıyla onun içi dışından iyidir ve içimizde de onun gibisi yoktur". Ebû Bekir (Allah rahmet eylesin): "Ey Ebû Abdillah! Allah rahmetini senden esirgemesin, seninle konuştuklarımız aramızda kalsın," dedi. Osman: "Tamam," dedi. Ebû Bekir: "Onu yapmasam senden başkasını yapmam. Belki de istemeyecek. Aslında onun için hayırlı olan sizin idarenizi üstlenmemesidir. Ben de dilerdim ki sizin idarenizden uzakta kalsaydım ve daha önce geçmişlerinize katılsaydım. Ey Ebû Abdullah! Ömer hakkında konuştuklarımız ve seni davet etmem aramızda kalsın," dedi.

İbn Humeyd bize Yahyâ b. Vâdıh, Yûnus b. Amr ve Ebü's-Sefer'den şöyle dediğini anlattı:

Ebû Bekir evinin balkonundan insanlara seslendi. Eşi Esmâ bint Uveys onu dövmeli elleriyle tutarak destek oluyordu. Şöyle dedi: "Sizin için halife olarak tercih edilen zata razı mısınız? Vallahi ben bu konuda gerekli çabayı gösterdim. Bir yakınımı da tercih etmedim. Ömer b. el-Hattâb'ı tercih ettim. Onun sözünü dinleyin ve ona itaat edin." İnsanlar: "Duyduk ve itaat edeceğiz," dediler.

Osman b. Yahyâ bana Osman el-Karkasânî, Süfyân b. Uyeyne, İsmâil ve Kays'tan şöyle dediğini rivayet etti: [429]

Ömer b. el-Hattâb'ı insanlarla birlikte otururken gördüm. Elinde bir sahife vardı. Şöyle diyordu: "Ey insanlar! Resulullah'ın (sav.) halifesinin sözünü dinleyin ve itaat edin. O diyor

ki: 'Ben size nasihat etmekte kusur etmedim'." Ravi dedi: Maiyetinde de Ebû Bekir'in Şedîd adında bir kölesi vardı. Onun elinde Ebû Bekir'in Ömer'i halife yaptığına dair yazı vardı.

Ebû Ca'fer dedi: Vâkıdî dedi: İbrâhim b. Ebî Nadr bana Muhammed b. İbrâhim b. el-Hâris'ten naklen şöyle anlattı:

Ebû Bekir, Osman'ı yalnız başına çağırdı ve ona "Yaz," dedi.

Bismillahirrahmânirrahîm. Bu yazı Ebû Bekir b. Kuhâfe'den Müslümanlara vasiyetidir. Sonra baygınlık geçirdi. Kendinde değildi. Osman şöyle yazdı: "Ben size halife olarak Ömer b. el-Hattâb'ı seçtim. Sizin için ondan daha hayırlısını bulamadım." Derken Ebû Bekir kendine geldi. Osman'a: "Yazdığını bana oku," dedi. Osman yazdığını okuyunca Ebû Bekir tekbir getirdi ve Osman'a: "Sanırım Müslümanların ihtilafa düşmesinden endişe ettiğin için yazdın," dedi. Osman: "Evet," dedi. Ebû Bekir: "Müslümanları düşündüğün için Allah hayrını versin," dedi ve yazılanları onayladı.

Yûnus b. Abdüla'lâ bize Yahyâ b. Abdullah b. Bükeyr, Leys b. Sa'd, Ulvân, Sâlih b. Keysân, Ömer b. Abdurrahman b. Avfve babasından naklen şöyle anlattı:

Abdurrahman b. Avf, Ebû Bekir'i ölüm hastalığında ziyaret etti. Onu üzüntülü gördü. Ona: "İnşallah iyileşmişsin," dedi. Ebû Bekir: "Öyle mi görüyorsun?" dedi. Abdurrahman: "Evet," dedi. Ebû Bekir: "Size en hayırlınızı halife seçtim. Ancak hepiniz burun kıvırdınız ve bu görevin kendinizde olmasını istiyorsunuz. Dünya ikbalini düşünüyorsunuz. Oysa böyle bir
[430] ikbal henüz yoktur. Ancak o ikbal olacak ve ipek perdelerle ipekten yastıklar edineceksiniz. Demir dikeni üzerinde yatmaktan rahatsızlık duyduğunuz gibi Azeri yünlü döşeklerin üzerinde yatmaktan da usanacaksınız. Vallahi had cezası dışında birinizin boynunun vurulması onun için dünya işlerine dalmasından daha hayırlıdır. Yarın sizler dalalete ilk yönelenler olacaksınız. İnsanları doğru yoldan sağa ve sola siz savuracaksınız. Ey hidayet yolunu gösteren! Ya fücur olacak ya da büyük meseleler." Ona: "Allah razı olsun rahat ol, bu can sıkıntısı seni tekrar rahatsız eder. Senin karşısında insanlar iki adam gibidir. Ya senin gibi düşünür ve seninledir. Ya da sana muhalifken şimdi senin müşavirindir ve dilediğin gibi bir

arkadaşındır. Biz seni hep hayır dileyen olarak gördük. Hep salih ve muslih oldun. Ve sen dünyada hiçbir şeyden dolayı üzüntü duymazsın.

Ebû Bekir dedi: Evet ben dünyada bir şeye üzülmüyorum. Ancak yaptığım üç şey için üzülüyorum. Keşke onları yapmasaydım. Üç şey de vardır ki onları yapmadığım için üzülüyorum. Keşke onları yapsaydım. Üç şey de vardır ki keşke onlar hakkında Resulullah'a (sav.) sorsaydım. Keşke yapmasaydım dediğim üç şey: Keşke savaş için kapatmış olsalardı dahi, Fâtıma'nın evini açıp teftiş etmeseydim. Keşke Fücâe es-Sülemî'yi yakmasaydım da serbestken onu öldürseydim ya da işini kolaylaştırıp onu serbest bıraksaydım. Benî Saîde Sakîfesi gününde hilafet işini iki adamdan birinin boynuna atsaydım da [431]
o emîr ben de vezir olsaydım. Yapmadığım için üzüldüğüm üç şey ise: Eş'as b. Kays bana tutuklu olarak getirildiği gün keşke onun boynunu vursaydım. Zira bana öyle geliyor ki nerede bir şer görse mutlaka ona yardımcı olur. Hâlid b. Velîd'i riddet ehli üzerine gönderdiğimde ben de Zülkassa'da konaklasaydım. Müslümanlar muzaffer olursa mesele yoktu. Aksi takdirde ben de onların imdadına yetişecek veya bizzat düşmanla karşılaşacaktım. Hâlid b. Velîd'i Şam diyarı üzerine gönderdiğimde Ömer b. el-Hattâb'ı da Irak üzerine gönderseydim ve –iki elini uzatarak– böylece Allah yolunda her elimi ileriye doğru uzatmış olacaktım. Keşke Resulullah'a (sav.) halifeliğin kimin hakkı olduğunu sorsaydım da kimse hak sahibine karşı çıkmasaydı. Keşke Resulullah'a (sav.) Ensarın hilafet işinde bir payları olup olmadığını sorsaydım. Bir de keşke ona erkek kardeşin ve halanın mirastaki hakkını sorsaydım. Zira bu ikisinin hakkı hususunda tereddütlerim vardır.

Yûnus bana şöyle dedi: Yahyâ bize şöyle anlattı:

Leys'in vefatından sonra Ulvân bize geldi. Ona bu rivayeti sordum. O bana rivayeti Leys b. Sa'd'ın bana anlattığı gibi harfiyen anlattı ve bana, rivayeti Leys b. Sa'd'a kendisinin anlattığını söyledi. Ona babasının adını sordum. Bana babasının Dâvûd olduğunu söyledi.

Muhammed b. İsmâil el-Murâdî bana Abdullah b. Sâlih el-Mısrî, Leys, Ulvân b. Sâlih, Sâlih b. Keysân ve Humeyd b. Abdurrahman b. Avf'tan şöyle anlattı: Ebû Bekir es-Sıddîk şöyle dedi, diye benzer bir rivayet nakletti. Ancak senedde "ve babasından..." ifadesini zikretmedi.

* * *

Ebû Ca'fer dedi: Ebû Bekir Müslümanların idaresini uhdesine almadan önce tüccardı. Evi Sunh Mahallesindeydi. Akabinde de Medine'ye taşındı. Hâris bana İbn Sa'd, Muhammed b. Ömer, Ebû Bekir b. Abdullah b. Ebî Sebre, Mervân b. Ebî Saîd b. el-Muallâ'dan naklen Saîd b. el-Müseyyeb'den; Mûsâ b. Muhammed b. İbrâhim, babası, Abdurrahman b. Sabîha et-Temîmî ve babasından; Ubeydullah b. Ömer, Nâfi' ve İbn Ömer'den rivayetle Muhammed b. Abdullah, Zührî, Urve ve
[432] Âişe'den; Ebû Kudâme, Osman b. Muhammed ve Ebû Vecze'den; başka raviler de bu rivayetin bir kısmını naklettiler. Böylelikle adı geçen ravilerin naklettikleri rivayetler birbiriyle uyuştular. Adı geçen raviler Âişe'den naklen şöyle dediğini rivayet ettiler: Babamın evi Sunh'ta zevcesi Benî Hâris b. Hazrec'den Habîbe bint Hârice b. Zeyd b. Ebî Züheyr'in yanında bulunuyordu. Evin üzerinde hurma dallarından inşa ettiği bir odası vardı. Buradaki evine bir ilavede bulunmadan Medine'ye taşındı. Kendisine biat edildikten altı ay süreyle Sunh'taki evinde kaldı. Bazen yaya olarak bazen de atına binerek Medine'ye gidip geliyordu. Kıyafeti bir fistan ve bir kaftandan ibaretti. Medine'ye gider ve namazları insanlara kıldırırdı. En son yatsı namazını kıldırır ve ardından Sunh'taki evine dönerdi. Hazır olduğunda namazı kıldırırdı. Gitmediğinde de Ömer b. el-Hattâb namazı kıldırırdı. Cuma günleri günün ilk saatlerinde Sunh'taki evinde kalır; saçını ve sakalını boyar ve cuma vaktinde namaza gider ve insanları toplardı. Aynı zamanda tüccardı. Çarşıya gider ve alışveriş yapardı. Bir davar sürüsü de vardı. Akşam vakti meradan eve gelirdi. Bazen kendisi davarlarını meraya çıkarır bazen de başkaları onu güderdi. Hatta mahallenin davarlarını da sağardı. Halife olunca mahalleli bir kız: "Bizim süt hayvanlarımız bize sağılmaya-

cak," deyince Ebû Bekir sözünü işitti ve "Hayır yemin ederim ki sizin için sağacağım. Umarım ki üstlendiğim görev daha önceki yaşam tarzımı değiştirmez," dedi ve sağmaya devam etti. Hatta mahalleli hanım kıza: "Ey hanım kız! Dilersen hayvanlarını da güdeyim. Dilersen de salayım," derdi. Muhatabı da ya güdebilirsin ya da salabilirsin, derdi. Ebû Bekir de onun isteğine göre davranırdı. Sunh'ta altı ay boyunca bu şekilde davranmaya devam etti. Ardından Medine'ye intikal ederek burada ikamet etti. Sonra düşündü ve dedi ki: "Hayır, vallahi Müslümanların idaresi ticaret işiyle birlikte yürümez Onları iyi yönetmek için vaktini tamamen idari işlerine ayırmam gerekir. Nitekim ailesinin geçimini sağlayacak bir gelire ihtiyacı vardı. Bu yüzden ticaret işlerini bıraktı ve ailesinin günlük ihtiyaçlarını karşılamak için Müslümanların amme malından tahsisat alma cihetine gitti. Artık hac ve umre ziyaretlerini de bu çerçevede yapıyordu. Ona tahsis edilen maaş yıllık altı bin dirhemdi. Vefat edeceği zaman "Müslümanların amme malından bize tahsis edilen malı geri verin. Zira artık bu maldan yararlanamam. Falanca arazim aldığım mal mukabilinde amme malı olarak kabul edilsin," dedi ve onu Ömer'e devretti. Ayrıca sütünden yararlanmak üzere kendilerine verilen bazı develerle bir köle, bir kılıç bileyici ve beş dirhem değerinden [433] düşük bir kadife kumaş parçası da iade edilenler arasındaydı.

Ali b. Muhammed, Ebû Zeyd'in daha önce adlarını zikrettiğim ravilerden naklen bana anlattığına göre şöyle dedi:

Ebû Bekir: "Bakın emîrliğim döneminde beytülmâlden ne kadar harcadığımı hesaplayın ve onu iade edin," dedi. Bunu hesapladılar ve emîrliği dönemindeki harcamasının sekiz bin dirhem olduğunu gördüler.

İbn Humeyd bize Seleme, İbn İshâk, Zührî, Kâsım b. Muhammed ve Esmâ bint Umeys'ten şöyle dediğini rivayet etti:

Talha b. Ubeydullah, Ebû Bekir'in huzuruna girdi ve şöyle dedi: "Ömer'i halife yaptın. Sen varken insanların ondan çektiklerini gördün. O yalnız başına kaldığında acaba neler yapacak? Rabbine mülaki olacaksın ve sana idaren altındakilerden sorguya çekecektir. Ebû Bekir yatıyordu. Beni oturtun," dedi.

Onu oturttular. Talha'ya şöyle dedi: "Beni Allah ile mi korkutuyorsun! Rabbime mülaki olursam ve bana sorsa diyeceğim ki Senin halkına onların en hayırlısını halife yaptım."

İbn Humeyd bize Seleme, İbn İshâk ve Muhammed b. Abdurrahman b. Husayn'dan benzer bir rivayet nakletti.

Ebû Ca'fer dedi: Daha önce Ebû Bekir'in ne zaman Ömer ile hilafet akdini yaptığını, Ebû Bekir'in vefatını, Ömer'in onun namazını kıldırdığını ve sabah olmadan aynı gece defnedildiğini zikretmiştik. Ömer sabahlayınca ilk iş olarak neler yaptı ve ne söyledi? Ebû Küreyb bize Ebû Bekir b. Ayyâş, A'meş, Câmi' b. Şeddâd ve babasından şöyle dediğini anlattı: Ömer, halife olunca minbere çıktı ve şöyle dedi: "Ben birkaç söz söyleyeceğim, bu sözler için âmin deyin," dedi. Ebü's-Sâib bana İbn Fudayl, Dırâr ve Husayn el-Mürrî'den naklen Ömer'in şöyle dediğini anlattı: Araplar muti bir deve gibidirler. O deve sahibi deveyi istediği istikamete sevk eder. Bana gelince Kâbe'nin Rabbine yemin ederim ki onları doğru yola yönelteceğim.

[434] Ömer bize Ali, Îsâ b. Yezîd ve Sâlih b. Keysân'dan şöyle dediğini rivayet etti: Halife olduktan sonra Ömer'in yazdığı ilk mektup kendisini Hâlid'in yerine komutan olarak atadığına dair Ebû Ubeyde'ye yazdığı mektuptur. "Sana Allah'tan sakınmanı tavsiye ederim. O bâkidir, başkası ise fânidir. Bizi dalaletten hidayete yöneltmiş, karanlıktan nura çıkarmıştır. Seni Hâlid b. Velîd'in ordusuna tayin ettim. Onlara karşı görev ve sorumluluğunu yerine getir. Ganimet beklentisiyle Müslümanları tehlikeye sevk etme. Onları keşfetmediğin ve oranın giriş ve çıkışlarını tespit etmediğin bir yere de yöneltme. Seriyeleri ancak bir grup hâlinde gönder. Sakın Müslümanları tehlikeye sokma. Allah beni seninle, seni de benimle imtihan etmektedir. Dünyaya göz dikme. Kalbini dünyayla meşgul etme. Sakın dünya senden öncekiler gibi seni de helak etmesin. Onların nasıl yıkıldıklarını gördün."

* * *

Şam Cephesi

Fihl Gazası ve Dımaşk'ın Fethi

Ömer bana Ali b. Muhammed'den naklen ve daha önce zikrettiğim Ebû Bekir hakkındaki rivayetteki seneddeki ravilerden rivayetle şöyle dediklerini anlattı:

Ebû Bekir'in vefat haberini Şam'a Şeddâd b. Evs b. Sâbit el-Ensârî, Mahmiye b. Cez' ve Yerfe' götürdüler. Ancak zafere kadar haberi Müslümanlardan gizlediler. Nitekim bu sırada Müslümanlar Yâkûsa'da Rumlarla savaşıyorlardı. Recep ayıydı. Elçiler Ebû Ubeyde'ye Ebû Bekir'in vefatını, Şam harbini sevk ve idare etmekle kendisinin getirildiğini ve diğer komutanların ona bağlandığını ve Hâlid'in azledildiğini bildirdiler.

İbn Humeyd bize Seleme ve İbn İshâk'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Müslümanlar Ecnâdeyn Savaşını sonuçlandırdıktan sonra Ürdün topraklarındaki Fihl bölgesi üzerine yürüdüler. Geriye çekilen ve komutanlarını dinlemeyen Rumlar burada toplanmışlardı. Müslümanların başında komutanları vardı. En önde de Hâlid bulunuyordu. Rumlar Beysân'a geçince buradaki nehirlerin setlerini yıkarak suyun arazileri basmasına yol açtılar. Nitekim burası bataklık bir yerdir. Bu sebeple her taraf çamurdu. Müslümanlar Fihâl'e geçtiler. –Beysân da Filistin ve Ürdün arasındadır.– Ancak Rumların yaptıklarından haberleri yoktu. [435] Bölgeye konuşlanmaya başlayınca atları çamura saplandı ve büyük zorluk çektiler. Burada çektiklerinden dolayı Beysân'a çamurlu Beysân dediler. Müslümanlar Fihl'de bulunan Rumlara karşı harekete geçtiler. İki taraf muharebeye tutuştular. Ancak Rumlar hezimete uğradılar ve Müslümanlar Fihl'e girdiler. Rum askerleri Dımaşk'a çekildiler. Fihl, zilkade hicrî 13 yılında ve Ömer'in halife olmasından altı ay sonra fethedilmiş oldu. Hac emîrliği görevini Abdurrahman b. Avf ifa etti. Ardından Müslümanlar, Dımaşk üzerine yürüdüler. Hâlid Müslümanların önündeydi. Rumlar Dımaşk'ta Bâhân adında bir komutanlarının emri altında toplandılar. Nitekim Ömer, Hâlid'i azletmiş ve yerine Ebû Ubeyde'yi atamıştı. Müslümanlarla Rumlar, Dımaşk etrafında karşılaştılar. Çetin bir muharebe oldu. Ancak Allah'ın inayetiyle Rumlar hezimete

uğradı. Müslümanlar onlara zayiat verdirdiler. Bunun üzerine Rumlar, Dımaşk'a çekildiler ve kapılarını kapattılar. Ancak Müslümanlar üzerine çökerek muhasara ettiler ve fethedilinceye kadar etrafından ayrılmadılar. Cizye karşılığında fethedildi. Başkomutanlığa getirildiğine dair Ömer'in mektubu Ebû Ubeyde'ye ulamıştı. Ancak, Ebû Ubeyde fetih gerçekleşinceye kadar nezaketen mektubu Hâlid'e tebliğ etmedi. Sulh dahi Hâlid'in komutası altında gerçekleşti. Sulhname de onun adına yazıldı. Dımaşk sulh yapınca –Müslümanlara karşı savaşan Rum komutan– Bâhân Herakleios'un yanına döndü. Dımaşk şehri hicrî 14 yılının receb ayında fethedildi. Akabinde Ebû Ubeyde komutanlığa getirildiğini ve Hâlid'in azledildiğini açıkladı. Nitekim Müslümanlarla Rumlar Filistin ile Ürdün arasında bulunan Ayn Fihl'de karşılaşmışlar ve şiddetli bir muharebeden sonra Dımaşk'a çekilmişlerdi.

Seyf'in rivayetine gelince Serî; Şuayb, Seyf, Ebû Osman, Hâlid ve Ubâde'den şöyle anlattı:

Ebû Bekir'in vefatı ve Ebû Ubeyde'nin başkomutanlığa getirilmesine dair haber ve talimat postayla Medine'den Müslümanlara ulaştı. Müslümanlar bu sırada Yermük'teydiler ve muharebe bütün şiddetiyle devam ediyordu. Seyf, Yermük ve Dımaşk muharebeleri hakkında İbn İshâk'tan farklı bilgiler aktarmıştır. Bu bilgilerin bir kısmı şöyledir:

Serî bana Şuayb, Seyf, Muhammed, Ebû Osman ve Ebû Saîd'den naklen şöyle yazdı:

Ömer halife olunca Hâlid b. Saîd ve Velîd b. Ukbe'yi affetti ve Medine'ye girmelerine izin verdi. Her iki zat firar ettikleri için Ebû Bekir, Medine'ye girmelerine izin vermemiş ve Şam
[436] diyarına geri göndermişti. Bana sizin hakkınızda çok iyi bir iş çıkardığınıza dair haber gelsin. Komutanlardan hangisinin emrine girmek isterseniz girin. Bunun üzerine Müslümanların saflarında savaştılar ve iyi bir iş çıkardılar.

* * *

Seyf'in rivayetiyle Dımaşk'ın fethi:

Serî bana Şuayb, Seyf ve Ebû Osman'dan naklen Hâlid ve Ubâde'nin şöyle dediklerini yazdı:

Allah Yermük'te düşmanı hezimete uğratıp da Vâkûsa'da askerleri bertaraf edilince ganimetler taksim edildi, humus Medine'ye yollandı ve gelen birlikler geri gönderildi. Akabinde Ebû Ubeyde, düşmanın bir geri dönüş hareketiyle tuzağa düşmemek ve imdat yollarını kesmesi ihtimaline karşı Yermük'te Beşîr b. Ka'b b. Übey el-Himyerî'yi vekil bıraktı. Ebû Ubeyde, Suffer'de konaklamak üzere yola çıktı. Bu hareketiyle düşmanın kaçkınlarını takip etmeyi amaçlıyordu. Bunlar bir araya gelmek mi yoksa dağılmak mı istediklerinden emin değildi. Ancak bir süre sonra düşmanın dağılan unsurlarının Fihl'de toplandıkları haberini aldı. Başka bir haberde de Humus'tan Dımaşk ehline destek ve takviyeler geldiği bildiriliyordu. Ebû Ubeyde, Dımaşk'tan mi yoksa Ürdün bölgesindeki Fihl'den mi başlamak gerektiği hususunda tereddütteydi. Bu maksatla Ömer'e yazdı ve cevabı beklemeye başladı. Kendisi de Suffer'de ikamet ediyordu. Suffer'de ikamet ediyordu. Yermük'ün fetih haberi Ömer'e ulaşınca komutanları görev yerlerinde bıraktı. Ancak Amr b. el-Âs ve Hâlid b. Velîd hariç. Hâlid'i Ebû Ubeyde'nin emrine, savaş sırası Filistin'e gelinceye ve bu savaşın komutasını üstleninceye kadar Amr'a destek gücü olmasını emretti.

* * *

İbn İshâk'a gelince: Hâlid'in durumu ve Ömer'in onu azletmesi hakkında Muhammed b. Humeyd bize Seleme'den naklen İbn İshâk'ın şöyle dediğini rivayet etti: Ömer'in Hâlid'i azletmesi, rivayete göre söylediği bazı sözler yüzünden oldu. Ömer bu sebeple Ebû Bekir dönemi boyunca Hâlid'e kızıyor ve tavırlarından hoşlanmıyordu. Mesele, Mâlik b. Nüveyre olayı ve savaşlardaki tasarruflarıydı. Ömer halife olunca onun ilk işi Hâlid'i azletmek oldu. Ömer: "O hiçbir zaman benim işlerimde sorumluluk almayacak," dedi. Bu sebeple Ömer, Ebû Ubeyde'ye: "Hâlid kendini yalanlarsa kendi görevinde kalacak. Kendini yalanlamazsa onun görevini sen üstleneceksin. [437] Ardından da başındaki sarığı al ve malının yarısına el koy," diye yazdı. Ebû Ubeyde bunları Hâlid'e anlatınca Hâlid ona: "Bana mühlet ver durumumu kız kardeşimle istişare edeyim,"

dedi. Ebû Ubeyde ona mühlet verdi. Hâlid kız kardeşi –ve Hâris b. Hişâm'ın eşi– Fâtıma bint Velîd'in yanına gitti. Ona konuyu anlattı. Fâtıma, Hâlid'e: "Vallahi Ömer seni hiç sevmiyor. O istiyor ki yalan söylediğini itiraf edeceksin sonra da seni görevden alacak," dedi. Bunun üzerine Hâlid kız kardeşinin başını öptü ve "Vallahi doğru söyledin," dedi. Hâlid tavrını değiştirmedi ve kendini yalanlamadı. Bunun üzerine Ebû Bekir'in kölesi Bilâl, Ebû Ubeyde'ye: "Hâlid hakkında sana ne emredildi?" diye sordu. Ebû Ubeyde: "Bana sarığını ve malının yarısını almam emredildi," dedi. Ebû Ubeyde, Hâlid'in malının yarısını aldı. Sıra ayakkabısına gelince Ebû Ubeyde: "Emri yerine getirmek için bunu da taksim etmek gerekir," dedi. Hâlid: "Doğrudur. Müminlerin Emîri'ne karşı gelecek değilim, dilediğini yap," dedi. Ebû Ubeyde bir tanesini aldı ve diğerini ona bıraktı. Akabinde de Hâlid, Medine'ye döndü.

İbn Humeyd bize Seleme, Muhammed b. İshâk, Muhammed b. Ömer b. Atâ ve Süleymân b. Yesâr'dan şöyle dediğini anlattı:

Ömer ne zaman Hâlid ile karşılaşsa ona: "Ey Hâlid! Allah'ın malını, kıçının altından çıkar," derdi. Hâlid: "Vallahi bende (zimmetimde) mal yoktur," derdi. Ömer bu sözü çok tekrarlayınca Hâlid ona: "Ey Müminlerin Emîri! Sizin idarenizde elime geçen sadece kırk bin dirhemdir," dedi. Ömer: "Malını kırk bin dirheme satın aldım," dedi. Hâlid: "Verdim, gitti," dedi. Ömer: "Onu satın aldım," dedi. Hâlid'in malı nakit değil ayni eşya ve kölelerden ibaretti. Mal değerlendirildi ve kıymetinin seksen bir dirhem olduğu kabul edildi. Ömer yarısını aldı ve geri kalan için de kırk bin dirhem verdi ve malını aldı. Ona: "Ey Müminlerin Emîri! Keşke Hâlid'in malını ona geri versen," dediler. Ömer: "Ben Müslümanların (yararına çalışan) bir tüccarıyım, vallahi asla onu geri vermeyeceğim," dedi. Bunu yapmakla Ömer, Hâlid'e olan kızgınlığını giderdi.

* * *

Şimdi söz sırası tekrar Seyf'in Ebû Osman'dan naklen Hâlid ve Ubâde'den naklettiği rivayete geldi: Hâlid ve Ubâde şöyle dediler:

Ebû Ubeyde'nin harekâta nereden başlamak gerektiğine dair mektubu Ömer'e gelince Ömer ona şöyle yazdı:

Dımaşk'tan başlayın. Oraya karşı harekete geçin. Zira orası Şam diyarının kalesi ve idare merkezidir. Onlara karşı konuş- [438]
landıracağınız süvarilerle Fihl ahalisini size saldırmaktan alıkoyun. Filistin ve Humus ahalisi de. Allah'ın inayetiyle bunlar Dımaşk'tan önce fethedilse bu arzu ettiğimiz bir şey olur. Eğer bunların fethi gecikir de daha önce Dımaşk fethedilirse orada şehri kontrol altında tutacak bir güç bulunsun. Sen ve diğer komutanlar harekete geçin ve Fihl üzerine gidin. Allah fethini müyesser kılarsa Hâlid ile birlikte Humus üzerine gidin ve Şürahbîl ile Amr'ı Ürdün ve Filistin'de bırak. Asker ve komutanlar bulundukları bölgeden ayrılıncaya kadar o bölgenin emîrinin komutasında olacaklar. Ebû Ubeyde, Fihl'e on komutan gönderdi. Ebü'l-A'ver es-Sülemî, Abd Amr b. Yezîd b. Âmir el-Cüreşî, Âmir b. Hasme, Amr b. Küleyb b. Yahsub, Umâre b. es-Saik b. Ka'b, Sayfî b. Ulbe b. Şâmil, Amr b. Habîb b. Amr, Lebde b. Âmir b. Hasme', Bişr b. İsme ve komutan Umâre b. Muhş. Her bir adamın maiyetinde beş komutan (yardımcı) vardı. Baştaki komutan sahabeden olurdu. Sahabeden bu işi üstlenecek kişi bulundukça komutan onlardan olurdu. Suffer'den hareket ederek Fihl'in yakınına kadar ilerlediler. Rumlar, Müslüman askerlerin üzerlerine geldiklerini görünce su bentlerini açarak Fihl'in çevresini sular altında bıraktılar. Her taraf çamur oldu. Müslümanlar bu durum karşısında sıkıntıda kaldılar. Böylece seksen bin atlıyı Müslümanların saldırısından alıkoydular. Şam diyarında ilk muhasara Fihl muhasarası oldu. Ardından da Dımaşk muhasarası oldu. Ebû Ubeyde, Zülkelâ'ı göndererek Humus ile Dımaşk arasında bir kalkan olmasını sağladı. Alkame b. Hakîm ve Mesrûk'u da Filistin ile Dımaşk arasında konuşlanmasını istedi. Komutan Yezîd de aynı görevle görevlendirildi. Ebû Ubeyde de Merc'den ayrıldı. Hâlid b. Velîd de geldi ve sağ ve sol kanatların başında Amr ve Ebû Ubeyde vardı. Süvarilerin başında İyâd, piyadelerin başında Şürahbîl vardı. Dımaşk'ın önüne kadar geldiler. Rumların başında Nistâs b. Nustors vardı. Müslümanlar Dımaşk'ın etrafında konuşlanarak şehri kuşattılar. Şehrin bir tarafında Ebû Ubeyde, bir tarafında Amr, bir tarafında da Yezîd yerlerini almışlardı. O sırada Herakleios, Hu-

mus'taydı. Humus şehri iki taraf arasında bulunuyordu. Yetmiş gün boyunca Dımaşk'ı şiddetli bir muhasara altında tuttular.
[439] Muhasarada saldırılar yapıldı; oklar ve mancınıklar kullanıldı. Rumlar şehrin içinde yardım bekliyorlardı. Herakleios'tan yardım istediler. Kendisi de yakınlarda bulunuyordu. Ancak Zülkelâ', Humus ile Dımaşk arasında Dımaşk'tan bir günlük mesafede Humus'a karşı harekete geçecek gibi bir görüntü vererek konuşlanmıştı. Herakleios'un süvarileri Dımaşk'a yardım etmek üzere gelmişti. Ancak Zülkelâ'ın süvarileri onları engelleyerek yardım etmekten alıkoydu. Bu yüzden onun karşısında konuşlandılar. Dımaşk'ta muhasara altında olanlar da kendi kaderleriyle baş başa kaldılar.

Dımaşk ehli yardımların kendilerine ulaşamayacağını anlayınca başarısız kaldılar, gevşediler ve ümitsizliğe kapıldılar. Buna karşılık Müslümanların onlara yönelik hırsları arttı. Rumlar bu harekâtın baskınlar şeklinde olacağını sanıyorlardı. Soğuklar baş gösterirse Müslümanların geri gideceklerini düşünüyorlardı. Ancak yıldızlar kaydığı hâlde Müslümanlar ayrılmadılar. İşte o zaman ümitleri kesildi ve Dımaşk şehrine girdikleri için pişman oldular. Dımaşk ehlinin başına geçen patriğin bir bebeği oldu. Bu münasebetle bir ziyafet verdi. İnsanlar yediler, içtiler ve yerlerini terk ettiler. Hâlid dışında Müslümanlar da bunun farkında değildi. Hâlid uyumuyor ve uyutmuyordu. Düşmanın hareketlerinden bihaber değildi. Onun casusları uyanıktı. Kendisi de olup bitenle ilgiliydi. Merdiven biçiminde ipler ve kulplu bağlar hazırlamıştı. O gün akşam olunca maiyetindeki askerlerle çıktı. Kendisi en önde yerini almıştı. Maiyetinde de Ka'kâ' b. Amr, Mez'ûr b. Adî ve diğer adamları vardı. Dediler ki: "Surlar üzerinden tekbir sesimizi duyarsanız siz de tırmanın ve kapıya doğru yönelin." Hâlid ve adamları onlara yakın olan kapının önüne varınca sırtlarında su hendeğini aşarken sırtlarına bağladıkları kırbaları olduğu hâlde ipleri surların tepesine attılar. Kulplu bir ipin tepeye takılması üzerine Ka'kâ' ve Mez'ûr tırmandılar. Tepeye çıkınca da atılan iplerin hepsini surun tepesine bağladılar. Kulplu ipleri de yüksek yere tutturdular. Tırmandıkları yer Dımaşk'ı

kuşatan surun en korunaklı yeriydi. Su hendeği de giriş yeri de en muhkem yerdi. Bu tarafa yöneldiler. Hâlid ile girenlerin hepsi ya tırmandılar ya da giriş kapısının önüne biriktiler. Tırmananlar surların tepesinde karar kılınca Hâlid'in bütün adamları aşağı indiler. Hâlid de indi. Ancak bir kısmını, tır- [440]
manacak olanları korumak için orada bıraktı. Bunlara tekbir getirmelerini emretti. Bunun üzerine surların tepesindekiler tekbir getirdiler. Müslümanlar giriş kapısına doğru yöneldiler. Hâlid önce önüne çıkanları bertaraf etti. Sonra da kapıya yöneldi ve kapıcıları öldürdü. Şehir halkı da ayağa kalktı ve insanlar panik içinde yerlerini aldılar. Ne olduğunu bilmiyorlardı. Herkes kendi çevresindekilerle meşgul oldu. Hâlid b. Velîd ve maiyetindekiler kapının kilitlerini kılıçlarla kestiler ve kapıyı Müslümanlara açtılar. İçeriden gelen Müslüman askerler Hâlid'in girdiği kapıdaki bütün düşman askerlerini bertaraf ettiler. Hâlid önüne çıkanlara saldırınca ve kuvvet yoluyla istediklerini elde edince kurtulanlar diğer kapılara yöneldiler. Müslümanlar onları mallarının yarısını istediler. Ancak buna yanaşmadılar ve uzak durdular. Fakat akabinde beklenmedik şekilde sulh teklifinde bulundular. Karşı taraf da kabul etti ve kapıları onlara açarak: "Bizi diğer kapıdan girenlerden koruyun," dediler. Böylece diğer kapılardan girenler sulh yoluyla Hâlid ise kuvvet yoluyla giriş yaptı. Hâlid ve diğer komutanlar şehrin ortasında buluştular. Hâlid meydan okuyarak ve ele geçirerek hedefe ulaşırken diğerleri sulhen ve sükûnet ve suhuletle amaca ulaştılar. Böylece Hâlid'in fethettiği tarafa da sulh hükmünü icra ettiler. Dımaşk sulhu; paylaşım, dinar, mülk ve kişi başına bir dinar üzere yapılmıştır. Ayrıca savaşanlardan elde edilen özel eşya paylaşıldı. Bu paylaşımda Hâlid'in askerleriyle diğer komutanların askerleri aynı paya sahipti. Bu mükellefiyet Şam diyarında sulh kapsamında olanlara şamildi. Buna göre her bir cerîb araziye bir cerîb buğday mükellefiyeti uygulanıyordu.[97] Hükümdarlara ve maiyetlerinde çalışanlara ait olan mallara ise fey (amme malı) muamelesi yapıldı. Zül-

97 Cerîb bir ölçek anlamındadır. "Bir cerîb arazi" ise bir cerîb tohum atılan arazi anlamındadır (çev.).

kelâ' ve maiyetindekilere, Ebü'l-A'ver ve maiyetindekilere ve Beşîr ve maiyetindekilere paylar verildi. Ömer'e de fetih müjdesi verildi. Ardından Ömer'in mektubu Ebû Ubeyde'ye ulaştı. Mektupta: "Irak askerlerini Irak'a gönder," diye emrediyordu. Onlardan Sa'd b. Mâlik'e süratle gitmelerini istedi. Bunun üzerine Ebû Ubeyde, Irak askerlerinin başına Hâşim b. Utbe'yi, öncü olarak Ka'kâ' b. Amr'ı, sağ ve sol kanatların başına Mâlik ez-Zührî ve Rib'î b. Âmir'i getirdi. Bunlar Dımaşk'tan hareketle Irak'a doğru yola çıktılar. Diğer komutanlar da Fihl'e doğru
[441] hareket ettiler. Hâşim'in askerleri on bindi. Ancak muharebede bir miktar kayıpları olmuştu. Bu sebeple on bine tamamlandılar. Bunların içinde Kays ve Eşter de vardı. Alkame ve Mesrûk, Îliyâ'ya doğru yola çıktılar ve Îliyâ yoluna yöneldiler. Yezîd b. Ebî Süfyân ile birlikte Yemenli komutanlardan bazıları Dımaşk'ta kaldılar. Bunların içinde Amr b. Şimr b. Gaziyye, Sehm b. el-Müsâfir b. Hezme ve Muşâfi' b. Abdullah b. Şâfi' de vardı. Yezîd, Dihye b. Halîfe el-Kelbî'yi, Dımaşk fethinden sonra bir süvari birliği başında Tedmür'e gönderdi. Ebü'z-Zehrâ el-Kuşeyrî de Beseniye ve Havrân'a gönderildi. Her iki komutan Tedmür ve Beseniye ile Dımaşk sulhu çerçevesinde sulh yaptılar ve fethettikleri bu yerlerin idaresini üstlendiler.

Muhammed b. İshâk dedi: Dımaşk hicrî 14. yılın receb ayında fethedildi

İbn İshâk dedi: Fihl Savaşı, Dımaşk fethinden önce yapıldı. Aslında Fihl kaçkınları Dımaşk'a kaçınca Müslümanlar onları takip ederek oraya gittiler. Ona göre Fihl Savaşı hicrî 13 yılının zilkade ayında gerçekleşti. İbn Humeyd bize bu rivayeti Seleme'den naklen İbn İshâk'tan rivayet etmiştir.

Vâkıdî ise şöyle demiştir: Dımaşk hicrî 14 yılında fethedildi. Nitekim İbn İshâk da aynı şeyi söylemiştir. Ona göre şehrin muhasarası altı ay sürmüştür. Vâkıdî, Yermük Savaşının hicrî 15 yılında gerçekleştiğini söylemiştir. Ona göre bu yıl içinde şaban ayında ve Yermük Savaşından sonra Herakleios, Antakya'yı terk ederek Kostantiniye'ye gitmiştir. Yermük'ten sonra muharebe olmamıştır.

Ebû Ca'fer dedi: Seyf'ten daha önce nakledilen rivayette ise Yermük Savaşının hicrî 13 yılında yapıldığı, Müslümanlar Yermük'teyken Ebû Bekir'in vefatına dair postanın onlara geldiği ve daha sonra Rumların hezimete uğradığı, Ömer'in Müslümanlara Yermük Savaşını sonuçlandırdıktan sonra Dımaşk üzerine gitmelerini emrettiği, Fihl Savaşının Dımaşk fethinden sonra yapıldığı ve ondan sonra Herakleios, Kostantiniye'ye gitmeden önce Müslümanlarla Rumlar arasında bazı savaşlar daha yapıldığı zikredilmiştir. İnşallah yeri geldiğinde bu konulara değineceğim.

Yine bu yıl (H 13) içinde Ömer b. el-Hattâb (ra.), Ebû Ubeyd b. Mes'ûd es-Sekafî'yi Irak'a gönderdi. Vâkıdî'nin rivayetine göre bu yıl içinde Ebû Ubeyd şehit olmuştur. İbn İshâk [442] ise şöyle dedi: Onun şehadeti Cisr gününde hicrî 14 yılında olmuştur.

* * *

Seyf'in rivayetine göre Fihl vakası:

Ebû Ca'fer dedi: Şimdi de Fihl meselesini ele alalım. Nitekim bu konuda ve Şam ordularının fetihleri konusunda ihtilaflar vardır. Daha önce yerinde zikrettiğim bu ihtilaflar, olayların birbirlerine yakın tarihlerde vuku bulmasının bir sonucudur.

İbn İshâk'ın bu konudaki görüş ve rivayeti daha önce zikredildi.

Serî'ye gelince: O bana Şuayb ve Seyf'ten naklen Ebû Osman Yezîd b. Üseyd el-Gassânî ve Ebû Hârise el-Abşemî'nin şöyle dediklerini yazdı:

Müslümanlar Dımaşk fethinden sonra Yezîd b. Ebî Süfyân'ı süvarilerinin başında Dımaşk'ta bırakıp Fihl üzerine gittiler. Onların başında Şürahbîl b. Hasene vardı. Hâlid'i öncü olarak gönderdi. Ebû Ubeyde ve Amr'ı da sağ ve sol kanatların başına getirdi. Süvarilerin başına Dırâr b. el-Ezver'i, piyadelerin başına da İyâd'ı getirdi. Müslümanlar arkalarında seksen bin kişi dururken Herakleios'u bekleyip direnmek istemediler. Zira Fihl'in karşısında yer alanların Rumların kalkanı mesabesinde olduklarını ve nazarlarının onların üzerinde olduğunu ve

bertaraf edilmeleri hâlinde Şam diyarına barışın geleceğini biliyorlardı. Yürüyüşlerinde Ebü'l-A'ver'in yanına varınca onu Taberiyye'ye yönlendirdiler. Ebü'l-A'ver onları kuşattı ve Ürdün'deki Fihl'de konuşlandılar. Fihl ahalisi Ebü'l-A'ver'in karşılarında konuşlandığını görünce onu bırakıp Beysân'a çekildiler. Bu sırada Şürahbîl de ordusuyla Fihl'de konakladı. Rumlar da Beysân'da konuşlandılar. Müslümanlarla aralarında su ve çamurla kaplı bir zemin vardı. Durumu Ömer'e haber verdiler. Beklemeyi tercih ettiler. Ömer'in mektuplarına vereceği cevap gelmeden Fihl'e saldırmayı düşünmüyorlardı. Aradaki çamur tabakası yüzünden de düşmanlarına saldıramıyorlardı. Araplar bu gazaya, Fihl çamur gazası ya da Beysân gazası adını vermişlerdir. Müslümanlar Ürdün kırsalının en verimli yerlerini elde etmişlerdi. Bu yerler düşmanlarının yerlerinden daha verimli olup erzakları boldu ve yerleri mümbit ve verimliydi. Düşman ansızın onlara saldırdı. Onların başında
[443] Sakalar b. Mihrâk vardı. Onları gafil avlayacaklarını umuyorlardı. Ancak Müslümanlar onlardan emin değillerdi ve tedbirli davranıyorlardı. Şürahbîl, sabah ve akşam daima hazır bekliyordu. Düşman Müslümanlara hücum edince Müslümanlar hemen onlara karşılık verdiler ve Fihl'de çok şiddetli bir muharebeye tutuştular. Muharebe bir gün ve bir gece sürdü. Gece olunca ne yapacaklarını şaşırdılar. Bu şaşkınlık içinde hezimete uğradılar. Onların komutanı Sakalar b. Mihrâk ve yardımcısı Nesturs öldürüldüler. Müslümanlar çok mükemmel bir zafer elde ettiler. Akabinde düşmanın peşine düştüler. Onların düzgün bir yolda seyrettiklerini görüyorlardı. Ancak şaşkın şaşkın hareket ettiklerini ve âdeta nereye gideceklerini bilmiyorlardı. Hezimet ve şaşkınlık onları çamura sapladı. Çamura saplanmışlardı. Müslümanların öncüleri onlara yetiştiler ve peşlerine düştüler. Onlara dokunan ellere engel olamıyorlardı. Müslümanlar mızrakları onlara batırıyorlardı. Böylece Fihl hezimeti gerçekleşti. Düşman çamura batırılarak bertaraf edildi. Seksen bin asker bertaraf edildi ve onlardan ancak kaçabilenler kurtuldu. Allah, Müslümanlar için hoşlanmadıkları hâllerden bile sevinilecek sonuçlar yarattı. Ortalı-

ğı kaplayan su ve çamur onlar için zafer vesilesi, basiret ve ciddiyetlerinin mükemmel olması için Allah'ın inayetinin bir sebebi oldu. Zafer neticesinde Allah'ın inayetiyle elde ettiklerini bölüştüler. Ebû Ubeyde, Hâlid'i de yanına alarak Fihl'den Humus'a hareket ettiler. Yanlarına Sümeyr b. Ka'b'ı da aldılar. Zülkelâ' ve maiyetindekileri de götürdüler. Şürahbîl ve maiyetindekileri ise Fihl'de bıraktılar.

* * *

Beysân

Şürahbîl, Fihl vakasıyla ilgili işlerini bitirdikten sonra yanında Amr olduğu hâlde Beysân üzerine gitti. Şürahbîl ve maiyetindekiler Beysân'da konuşlandılar. Ebü'l-A'ver ve komutanlar da Taberiyye'de bulunuyorlardı. Dımaşk'ın akıbeti ve Rum komutan Sakalar'ın Fihl'de ve çamurlu arazide başına gelenlerle ilgili haberle maiyetinde Amr b. el-Âs, Hâris b. Hişâm ve Süheyl b. Amr olduğu hâlde Şürahbîl'in Beysân üzerine gitmekte olduğu haberi, Ürdünlülerin dış mahallelerine kadar ulaşmıştı. Bunun üzerine onlar her yerde korunaklı yerlere geçtiler. Şürahbîl askerleriyle birlikte Beysân üzerine gitti. Birkaç gün muhasara altında kaldılar. Ardından onların üzerine giderek onlarla savaştılar ve onlara karşı çıkanları bertaraf ettiler. Geri kalanlarla da sulh yaptılar. Yapılan sulh Dımaşk sulhu çerçevesinde yapıldı.

* * *

Taberiyye [444]

Haber, Taberiyye ahalisine ulaşınca Ebü'l-A'ver'le anlaşarak Şürahbîl'e sulh taleplerinin iletilmesini istediler. Ebü'l-A'ver taleplerini kabul etti. Müslümanlar Taberiyye ve Beysân ehliyle Dımaşk sulhu çerçevesinde sulh yaptılar. Şehirlerde Müslümanlarla evleri ve müştemilatını yarı yarıya paylaşmak üzere anlaşıldı. Buna göre evlerin bir kısmını Müslümanlara bırakacaklar, diğer kısmında da kendileri kalacaklardı. Kişi başına da yıllık bir dinar baş vergisi vereceklerdi. Bir cerîb araziye buğday veya arpa hangisi ekilmişse bir cerîb mahsul

arazi vergisi vermekle sorumlu tutuldular. Bunun dışında bazı maddelerden de vergi alınacaktı. Akabinde de komutanlar atlılarıyla bu beldelere girdiler. Böylece Ürdün ile de sulh yapılmış oldu. Kuvvetler Ürdün şehir ve beldelerine dağıldı ve Ömer'e fetih müjdesi iletildi.

* * *

İran Cephesi

Müsennâ b. Hârise ve Ebû Ubeyd b. Mes'ûd

Serî bana Şuayb, Seyf b. Ömer'den naklen Muhammed b. Abdullah b. Sevâd, Talha b. A'lem ve Ziyâd b. Sircis el-Ahmerî'nin şöyle dediklerini yazdı:

Ömer'in ilk icraatı, Ebû Bekir'in (ra.) öldüğü gece sabah namazından önce Müslümanları Müsennâ b. Hârise eş-Şeybânî'nin emrine vererek Farslar üzerine göndermesi oldu. Sabah olunca da insanlardan biat aldı. Sonra tekrar Müslümanları Farslar üzerine gönderdi. İnsanların biati de devam etti ve biat işini üç günde tamamladılar. Sonra her gün insanları Farslar üzerine göndermeye çalışıyordu. Ancak hiç kimse gitmek istemiyordu. Aslında Farsların yüzü, onlar için en çirkini ve en çekilmez olanıydı. Zira onların yönetimi katı, şevkleri etkili, izzetleri ve milletleri kahredici tasarrufları vardı. Halife dördüncü güne girince tekrar insanları Irak'a göndermeye başladı. İlk gönderilenler Ebû Ubeyd b. Mes'ûd ve Benî Fezâre'nin müttefiki Sa'd b. Ubeyd el-Ensârî idi. Daha sonra muhtelif yerler ona teklif ediliyordu. Ancak o, Irak'tan başka bir yer kabul etmiyor ve: "Allah bir kere oradan kaçmayı bana takdir etti. Belki bu kez de oraya dönmeyi nasip eder," diyordu. İnsanlar peş peşe oraya akın ettiler.

Serî b. Yahyâ bana Şuayb, Seyf, Sehl b. Yûsuf ve Kâsım b. Muhammed'den nak-
[445] len şöyle dediğini yazdı:

Müsennâ b. Hârise konuştu ve şöyle dedi: "Ey insanlar! Bu cephe size ağır gelmesin. Biz Fars diyarının kırsalına ulaştık ve Sevâd'ın iki yakasının arazisine hâkim olduk. Onların arazilerini onlarla bölüştük, onlara musallat olduk ve öncülerimiz onlara saldırmaya cesaret ettiler. İnşallah bu işin akıbeti hayırlıdır." Sonra Ömer (Allah rahmet etsin) kalktı ve şöyle

dedi: "Vahaları hariç Hicaz sizin için elverişli bir yurt değildir. Buranın insanları ancak böyle bölgelerde yaşayabilirler. Allah'ın vaadiyle hicret edenler nerede? Allah'ın, kitabında size miras kılacağını vadettiği yerlere doğru harekete geçin. Zira Allah: '*Allah dinini bütün dinlere üstün kılmak için Resulü'nü hidayet ve hak dinle göndermiştir.*'[98] Allah dinini üstün, ona yardım edenleri aziz ve bu dinin ehlini diğer milletlere mirasçı kılacaktır. Göreyim sizi ey Allah'ın salih kulları!"

Davete ilk icabet eden Ebû Ubeyd b. Mes'ûd idi. Arkasından Sa'd b. Ubeyd –ya da Selît b. Kays– cihat davetine icabet etti. Bu grup toplanınca Ömer'e: "Onların başına Muhacir ve Ensardan ilk Müslüman olanlardan birini getir," dediler. Ömer: "Hayır, vallahi yapmam. Allah sizleri üstün kıldıysa düşmana karşı atılganlığınız ve öncülüğünüzle üstün kıldı. Korkak olursanız ve düşmanla karşılaşmaktan hoşlanmazsanız ortaya atılan ve cihat davetine icabet edenler bu işe sizden daha layıktır. Vallahi onların başına davete önce icabet edenleri getireceğim," dedi. Akabinde de Ebû Ubeyd, Selît ve Sa'd'ı davet etti. Selît ve Sa'd'a: "Siz ondan önce icabet etseydiniz görevi size verecek ve kıdeminizle bu rütbeye sahip olacaktınız," dedi ve Ebû Ubeyd'i askerin başına getirdi. Ona: "Peygamber'in (sav.) ashabını dinle ve onları işlerine ortak et. Cihatta acul davranma ve önünü görmeden hareket etme. Bu savaştır. Savaşı ancak teenniyle hareket eden, fırsatları ve nerede duracağını bilen kazanabilir," diye tavsiyede bulundu.

Ensardan bir adam şöyle dedi: Ömer (ra.), Ebû Ubeyd'e dedi ki: "Selît'i başa getirmekten beni alıkoyan, onun savaştaki hızlı hareketidir. Oysa önünü görmeden ileriye atılmak, savaşı kaybettirir. Onun bu özelliği olmasaydı onu başa getirirdim. Savaşı ancak teenniyle hareket eden kazanabilir."

Serî b. Yahyâ bana Şuayb b. İbrâhim, Seyf b. Ömer, Mücâlid ve Şa'bî'den şöyle dediğini yazdı:

Hicrî 13 yılında Müsennâ b. Hârise, Ebû Bekir'e geldi. Ebû Bekir onun emrine bir grup mücahidi verdi. Ebû Bekir üç kere

98 Tevbe, 9/33.

cihat için çağrıda bulunduğu hâlde ancak bunlar, yani Ebû Ubeyd ve Sa'd b. Ubeyd icabet etmişlerdi. Ebû Ubeyd davete
[446] icabet edince şöyle dedi: "Ben bu işe varım." Sa'd: "Ben de bu işe varım. Bu işe hakkını veririm," dedi. Selît dedi: "Ömer'e: 'Onların başına bir sahabeyi tayin et,' denildi." Ömer: "Sahabenin üstünlüğü düşmanın üzerine atılmak ve imtina edene karşı koyabilmekledir. Eğer onlar ağır davranır da bu işi başkaları yaparsa gerek hafif gerek de ağır olarak savaşa koşan bu işe onlardan daha evladır. Vallahi davete ilk icabet edeni onların başına getireceğim," dedi ve onların başına Ebû Ubeyde'yi getirdi ve askerleri hakkında ona tavsiyede bulundu.

Serî b. Yahyâ bana Şuayb b. İbrâhim, Seyf b. Ömer, Sehl, Kâsım ve Mübeşşir'den naklen Sâlim'in şöyle dediğini yazdı:

Ömer ilk olarak Ebû Ubeyd'i gönderdi. Ardından Ya'lâ b. Ümeyye'yi Yemen'e gönderdi ve ona Resulullah'ın (sav.) ve Ebû Bekir'in (ra.) hastayken vasiyetleri gereği Necrân ehlini oradan sürmesini emretti. Ona: "Onlara git ve onları zorla dinlerinden ayırma. Dininde kalanı sür, Müslüman olanı da bırak. Süreceğin kişilerin arazisinin ölçümünü yaptır ve onları iki beldeye gitmekte muhayyer kıl. Onlara, Allah'ın ve Resulü'nün (sav.) Arap Yarımadasında iki din bırakılmamasına dair emirleri gereğince sürdüğümüzü bildir. Dinlerinde sebat edenler çıksın. Onlara toprakları kadar toprak vereceğiz. Zira onların bu hususta üzerimizde hakları vardır. Onların zimmetine vefa göstermek Allah'ın emridir. Komşuları olan Yemen ehlinden ve başkalarından kırsalda bulunan mülkleriyle mübadele edilecektir.

* * *

Nemârık

Serî b. Yahyâ bana Şuayb, Seyf, Sehl ve Mübeşşir'den kendi senedleriyle; Mücâlid de Şa'bî'den naklen şöyle dediklerini yazdı:

Ebû Ubeyd, maiyetinde Sa'd b. Ubeyd, Benî Adî b. en-Neccâr'dan Selît b. Kays ve Benî Şeybân ve Benî Hind'den Müsennâ b. Hârise olduğu hâlde yola çıktı.

Serî bana Şuayb, Seyf, Mücâlid, Amr, Şa'bî ve Ebû Revk'tan şöyle dediklerini yazdı:

Medain'de ihtilaf çıkınca Boran bint Kisrâ hakem olarak ihtilaf edenlerin arasını buluyordu. Ferruhzâz b. Bindüvân [447] öldürülüp de Rüstem gelince Âzermîduht'u öldürdü. Yezdicerd'i işbaşına getirinceye kadar Âzermîduht adalet işinden sorumluydu. Ebû Ubeyd Irak'a geldiğinde Boran adaletten, Rüstem de savaş işlerinden sorumluydu. Boran, Peygamber'e (sav.) hediye göndermiş ve Resulullah (sav.) onun hediyesini kabul etmişti. Bir yıl boyunca Şîrî'ye karşı durdu; ancak daha sonra ona uydu. İkili anlaştılar ve Şîrî hükümdar, Boran da adaletten sorumlu oldu.

Serî b. Yahyâ bana Şuayb, Seyf, Muhammed, Talha ve Ziyâd'dan kendi senedleriyle şöyle rivayet ettiklerini yazdı:

Siyâvahş, Ferruhzâz b. Bindüvân'ı öldürüp de Âzermîduht kraliçe olunca Farslar ihtilafa düştüler. Bu durum onları Müsennâ'nın yokluğu süresince ve Medine'den dönünceye kadar Müslümanlarla ilgilenmekten alıkoydu. Bunun üzerine Boran, Horasan sınırında bulunan Rüstem'e haber göndererek durumu bildirdi ve harekete geçmesini istedi. Rüstem askerleriyle birlikte Medain'e geldi. Yolda karşılaştığı Âzermîduht'un bütün askerî birliklerini mağlup etti. Sonra da Medain'de savaştılar. Siyâvahş hezimete uğradı ve Âzermîduht ile kuşatıldılar. Medain'in fethetti, Siyâvahş'ı öldürdü ve Âzermîduht'un gözünü çıkardı. Akabinde Boran'ı başa getirdi. Boran da ondan Farsların idaresini deruhte etmesini istedi. Ona Farsların hezimetini ve gerilemelerini şikâyet etti. Onu on yıl boyunca işbaşında bırakacağını ve sonrasında yönetimin, bulunabilmesi hâlinde tekrar Kisrâ hanedanından olan erkek çocuklarına, bulunamadığı takdirde de kızlarına geçeceğini söyledi. Rüstem: "Ben dinleyen ve itaat edenim. Bir ücret ve sevap istemiyorum ancak sizler beni onurlandırırsınız ve bana iyilik yaparsınız ben sizin payınızım ve elinizin altındayım," dedi. Bunun üzerine Boran ona: "Sabah bana gel," dedi. Rüstem sabah ona gitti. Boran, Fars Merzübânlarını davet etti ve Rüstem için: "Sen Farsların savaş işleri sorumlususun ve senin üzerinde Allah'tan başkası yoktur. Bu bizim tercihimizdir ve senin hükmüne teslimiyetimizdir. Onların topraklarını savunduğun ve birliğini sağladı-

ğın sürece onları sevk ve idare etmen meşrudur," dedi. Akabinde de ona taç giydirdi ve Farslara ona itaat etmelerini emretti. Böylece Ebû Ubeyd'in gelişinden sonra Farslar Rüstem'e itaat ettiler. Öte yandan Ebû Bekir'in vefatından sonra Ömer'in ilk icraatı, gece vakti insanları çağırması ve onları cihada davet etmesi oldu. Ancak insanlar icabet etmeden dağıldılar. Sonra dördüncü günde yine onlara cihat çağrısında bulundu. Bu sefer Ebû Ubeyd herkesten önce davete icabet etti ve peşinden diğer insanlar da peş peşe icabet ettiler. Bunun üzerine Ömer,
[448] Medine'den ve çevresinden bin kişi seçti. Onların başına da Ebû Ubeyd'i getirdi. Ömer'e: "Peygamber'in (sav.) sahabilerinden birini onların başına getir," denildi. Ömer: "Hayır, ey Peygamber'in sahabileri! Vallahi sizi davet etmem. Zira davet edecek olsam imtina edeceksiniz. Başkaları davete icabet edecek sizi onların başına getireceğim! Sizin üstün kılınmanız benzeri davetlere süratle icabet etmenizden dolayıdır. Eğer cihat davetine icabet etmezseniz davete icabet edenler sizden üstündür. Kim daha önce cihat çağrısına icabet ederse onu başınıza getireceğim," dedi. Müsennâ'yı şöyle teşvik etti: "Çağrıda bulun ki adamların sana iltihak etsin!" Halife olduktan sonra Ömer'in yaptığı ilk iş, Ebû Ubeyd'i cihat için göndermesi, ardından da Necrânlıları sürdü. Sonra riddet ehlini davet etti. Onlar süratle her taraftan icabet ederek ona gelince onları Şam ve Irak'a gönderdi. Ayrıca Yermük Müslümanlarına yazarak başlarına Ebû Ubeyde b. Cerrâh'ı getirdiğini, Ebû Ubeyde'ye de yazarak: "Seni komutan yaptım. Allah seni muzaffer kılarsa Iraklıları ve size takviye olarak gelenlerden isteyenleri Irak'a gönder," dedi. Ona ilk gelen fetih haberi, Ebû Bekir'in vefatından yirmi gün sonra Yermük zaferi oldu. Ömer zamanında Yermük'e destek olarak gönderilenler arasında Kays b. Hübeyre de vardı. Kays, Irak askerlerinden olmadığı hâlde onlarla döndü. Ömer, daha önce riddet ehlindenken tekrar Müslüman olanlara gazaya çıkma izni verince Kays da gazaya çıktı. Öte yandan Farslar, Şehrberâz'ın ölümü üzerine Müslümanlardan sarfınazar etmişlerdi. Bu süre zarfında Sâbûr b. Şehrberâz b. Erdeşîr b. Şehriyâr üzerinde anlaşıncaya kadar Şahzenan işbaşına getirildi. Ancak

Âzermîduht ona isyan ederek onu ve Ferruhzâz'ı öldürdü ve işbaşına geldi. Bu sırada Rüstem b. Ferruhzâz, Horasan'da bulunuyordu. Ona Boran'dan haber geldi. Bu arada Müsennâ on bin askerle Hîre'ye geldi. Bir ay sonra Ebû Ubeyd ona yetişti. Müsennâ on beş gün Hîre'de kaldı. Bu sırada Rüstem, Sevâd bölgesindeki dihkânlara yazarak Müslümanlara karşı hareket geçmelerini istedi. Bunun için de ahalisiyle başkaldırmak için her *rustâka*[99] bir adam gönderdi. Bu amaçla Câbân'ı Aşağı Bihkubâz'a, Nersî'yi de Kesker'e gönderdi. Harekete geçmek için onlara bir gün söyledi. Ayrıca Müsennâ ile karşılaşması için asker gönderdi. Müsennâ bunu öğrenince sınır muhafız birliklerini yanına alarak teyakkuza geçti. Câbân acele ederek harekete geçti ve Nemârık'ta konuşlandı.

Farslar peş peşe harekete geçtiler. Nersî harekete geçerek Zendeverd'de konuşlandı. Yukarı Fırat'tan Aşağı Fırat'a kadar Rustâk halkı başkaldırdı. Müsennâ ise bir grupla harekete geçti ve arkadan bir saldırıya maruz kalmamak için Haffân'da [449] konuşlandı. Müsennâ, Ebû Ubeyd yetişinceye kadar bekledi. Ordunun başına Ebû Ubeyd geçti ve askerlerin dinlenmesi için birkaç gün Haffân'da bekledi. Câbân'ın yanında çok sayıda asker vardı. Askerleri ve onların binekleri dinlendikten sonra Ebû Ubeyd ordusunu seferber etti. Müsennâ'yı süvarilerin başına, ordunun sağ kanadına Vâlik b. Ceydâre'yi, sol kanadına da Amr b. Heysem b. Salt b. Habîb es-Sülemî'yi getirdi. Câbân da ordusunun sağ ve sol kanatlarına Cuşnesmah ve Merdanşah'ı getirdi. Müslümanlar Nemârık'ta bulunan Câbân üzerine gittiler. Şiddetli bir muharebeye tutuştular. Allah'ın inayetiyle Farslar hezimete uğradılar. Muharebede Câbân esir düştü. Matar b. Fidda et-Teymî onu esir aldı. Merdanşah da esir alındı. Onu Ektel b. Şemmâh el-Uklî esir aldı ve boynunu vurdu. Ancak Câbân, Matar b. Fidda'yı bir şeylerle kandırarak serbest kaldı. Bu kez de Müslümanlar onu ele geçirdiler ve Ebû Ubeyd'e getirerek onun Farsların büyüğü olduğunu söylediler. Ebû Ubeyd'e onu öldürmesini tavsiye ettiler. Ancak Ebû Ubeyd: "Ona bir Müslüman aman verdikten sonra onu öl-

99 Perslerde idari bir birim (çev.).

dürmekten Allah'tan sakınırım. Zira Müslümanlar birbirlerini sevmekte ve yardımlaşmakta bir tek vücut gibidirler. Onlardan birisinin taahhüdü hepsini bağlar," dedi. Onlar: "Ama o onların lideridir," dediler. Ebû Ubeyd: "Öyle de olsa ben ihanet etmem," dedi ve onu bıraktı.[100]

Serî b. Yahyâ bana Şuayb, Seyf, Salt b. Behrâm ve Ebû İmrân el-Cu'fî'den şöyle dediğini yazdı:

Farslar on sene boyunca savaş sorumluluğunu Rüstem'e verdiler ve onu başa getirdiler. O müneccimdi. Birisi ona: "Sonucu bildiğin hâlde seni bu işe sevk eden nedir?" diye sordu. Rüstem: "Hırs ve şerefe düşkünlük," dedi. Buna rağmen Sevâd ahalisine mektuplar yazdı ve onlara yetkili kişiler göndererek Müslümanlara karşı ayaklandırdı. Kavmine: "Kim önce harekete geçse o sizin emîriniz olacak," dedi. Bunun üzerine Câbân, Fırat'ın Bâdaklâ bölgesinde harekete geçti. Ondan sonra da diğerleri başkaldırdı. Müslümanlar da Hîre'de bulunan Müsennâ'nın etrafında toplandılar. Müsennâ, Haffân'da konuşlandı ve Ebû Ubeyd gelinceye kadar burada bekledi. Zira onun ve diğerlerinin komutanı Ebû Ubeyd idi. Câbân da Nemârık'ta konakladı. Ebû Ubeyd onun üzerine yürüdü ve Nemârık'ta karşılaştılar. Allah Farsları mağlup etti. Müslümanlar onlardan dilediklerini ele geçirdiler. Matar b. Fidda –annesine nispet edilir– ve Übey, ziynet takıları bulunan bir adam
[450] gördüler ve ona saldırarak onu esir aldı. Onun yaşlı olduğunu görünce Übey ona dokunmadı. Matar da ondan fidye almak istedi. Bunun üzerine ikisi, adamın şahsi eşyası Übey'in, kendisi de Matar'ın esiri olmak üzere anlaştılar. Adam, Matar'a ait olunca ona: "Siz Araplar vefa ehlisiniz. Bana aman ver de sana yardımcı olacak henüz yetişmekte olan ve sakalları çıkmamış iki hizmetçi versem," dedi. Matar: "Olur," dedi. Adam: "Beni komutanınıza götür de bu işi onun huzurunda yapalım," dedi. Matar kabul etti ve onu Ebû Ubeyd'in yanına götürdü.

100 Düşmanına karşı adil olmak ve ahlaki ve insani bir olgunlukla muamele etmek, özellikle de güçlüyken adalet ve ahlak örneği olmak Kur'an'da övülmüştür: "*O takva sahipleri bollukta da darlıkta da Allah için harcarlar. Öfkelerini yenerler ve insanları affederler. Allah da güzel davranışta bulunanlar sever*" (Âl-i İmrân, 3/134), (çev.).

Orada anlaştıklarını beyan ettiler. Ebû Ubeyd de onayladı. Bunun üzerine Übey ve Rebîa'dan bazı adamlar ayağa kalktılar. Übey dedi ki: "Ben onu esir aldım, ona aman da vermedim," dedi. Diğerleri ise onu tanıdılar ve: "Bu komutan Câbân'dır. Bu orduyla üzerimize gelen kişidir," dediler. Ebû Ubeyd: "Ey Rebîaoğulları! Ne yapmamı beklersiniz? Sizden biriniz ona aman verecek de ben onu öldüreceğim, öyle mi? Bundan Allah'a sığınırım," dedi. Ardından Ebû Ubeyd ganimetleri taksim etti. Ganimetler için çok miktarda ıtriyat ve özel ganimetler vardı. Humusları da Kâsım ile Medine'ye gönderdi.

* * *

Kesker ve Sakātıye

Serî b. Yahyâ bana Şuayb b. İbrâhim ve Seyf b. Ömer'den naklen Muhammed, Talha ve Ziyâd'ın şöyle dediklerini yazdı:

Farslar hezimete uğrayınca Kisrâ'nın teyzesinin oğlu Nersî'ye sığınmak için Kesker'e doğru kaçtılar. Kesker, Nersî'ye verilen mukataa idi. Nirsiyân hurma bahçeleri de ona aitti. Bu bahçeleri özel olarak himaye ediyordu ve hiç kimse ondan yararlanamıyordu. Fars hükümdarları, ikramda bulundukları dışında hiç kimse onun ağaçlarını dikemiyordu. Bu onların insanlara nasıl davrandıklarını göstermektedir. Bu meyve bahçeleri onların özel mülkleriydi. Rüstem ve Boran, Nersî'ye: "Mukataana git ve erkeksen onu senin ve bizim düşmanımızdan koru!" dediler. Nemârık Savaşında Fars askerleri hezimete uğrayıp da karargâhında bulunan Nersî'ye doğru kaçınca Ebû Ubeyd ordusuna seslenerek, harekete geçmelerini ve onları Nersî'nin karargâhına kadar kovmalarını veya onları Bârık ile Durta arasında imha etmelerini istedi. Nitekim Âsım b. Amr bu konuyu şöyle ifade etmiştir:

Ömrüme yemin olsun! –Ki ömrüm indimde kıymetsiz bir şey değildir.– Nemârık ahalisi rezil olarak sabahladılar.

Rablerine sığınan adamların eliyle. Durta ve Bârık arasında onla- [451]
rın izini sürdüler.

Onları Merci Musallah ile başıboş otlayan develerin merası arasında Bezârık yolunda öldürdük.

Ebû Ubeyd, Nemârık'tan ayrılınca Kesker'de bulunan Nersî üzerine gitti. Nersî, Aşağı Kesker'de bulunuyordu. Müsennâ ise Câbân'a karşı savaşında komuta ettiği askerlerinin başındaydı. Bârûsmâ, Cevber Nehri Nersî'nin ordusunun sağ ve sol kanatlarının başında, dayısının iki oğlu vardı. Bunlar aynı zamanda Kisrâ'nın dayısı Bistâm'ın iki oğlu Bindeveyh ve Tireveyh idiler. ez-Zevâbî sakinleri de Nersî'nin ordusu saflarında yerlerini almışlardı. Bu arada Boran ve Rüstem, Câbân'ın hezimete uğradığını haber aldılar. Bunun üzerine Câlinûs'a asker gönderdiler. Bu durumdan Nersî ile Kesker, Bârûsmâ, Cevber ve Zap ehli haberdar oldular ve muharebeden önce yetişmesini ümit ettiler. Ancak Ebû Ubeyd hızlı davrandı ve iki taraf Kesker'in aşağısında es-Sakātıye denilen bir mevkide karşılaştılar ve Mülse Çölünde şiddetli bir muharebeye tutuştular. Allah'ın izniyle Farslar hezimete uğradı ve Nersî kaçarak askerleriyle mağlup oldu. Ebû Ubeyd, Farsların Kesker'deki ordugâhlarını ve etrafını tahrip etti. Ardından ganimetleri topladı ve çok miktarda yiyecekle karşılaştı ve maiyetindeki Araplar diledikleri kadar mal ve ganimet elde ettiler. Nersî'nin mallarına el konuldu. Müslümanlar en çok Nirsiyân hurma bahçeleri için sevinmişlerdi. Zira Nersî bu bahçeleri özel olarak koruyordu ve hükümdarları da bu hususta ona yardımcı oluyorlardı. Gaziler bunları paylaştılar ve fellahlara da yedirdiler. Ömer'e de humusunu göndererek şöyle yazdılar: "Allah, Kisrâların özel olarak himaye ettikleri bahçelerin meyvelerini yedirdi. Bunları siz de görün ve Allah'ın nimetini ve ihsanını anın."

Ebû Ubeyd yerinde bekledi ve Müsennâ'yı Bârûsmâ'ya gönderdi. Vâlik'ı Zevâbî'ye, Âsım'ı da Cevber Nehri bölgesine gönderdi. Gittikleri yerlerde toplanan Farsları hezimete uğrattılar. Onların yerlerini tahrip ettiler ve onları esir aldılar. Müsennâ'nın tahrip ettiği yerler arasında Zendeverd ve Besûsya vardı ve buranın ahalisini esir aldı. Ebû Ze'bel, Zendeverd esirlerindendi. Buradaki Fars askerleri de Câlinûs'a kaçtılar. Âsım ve Vâlik Ebü's-Salt'ın esir aldıkları arasında Cevber Nehri bölgesindeki Beytîk ahalisi vardı. Ferrûh ve Fer-

vendaz, Müsennâ ile görüşerek topraklarını korumak adına cizye vermeyi ve zimmeti kabul ettiler. Müsennâ onları Ebû Ubeyd'e ulaştırdı. Ferrûh biri Bârûsmâ, diğeri de Cevber Nehri bölgesini temsil ediyorlardı. Ona kişi başına dört dinar yıllık cizye vermeyi taahhüt ettiler. Ferrûh, Bârûsmâ; Fervendaz da Cevber Nehri adına taahhütte bulundular. Aynı şey Zevâbî ve Kesker için de geçerliydi. Vergileri peşin ödemek konusunda mükellefler adına taahhütte bulundular ve bu kabul edil- [452]
mekle sulh yapıldı. Ferrûh ve Fervendaz, Ebû Ubeyd'e çeşitli Fars yemek ve tatlılarının bulunduğu tabaklarla geldiler. Ona: "Bunlar bizim sana ikramımız ve misafirperverliğimizdir," dediler. Ebû Ubeyd: "Askere de aynı ikramı yaptınız mı?" dedi. Onlar: "İmkân olmadı, ama yapacağız," dediler. Bunu söylerken aslında Câlinûs'u ve yapacaklarını bekliyorlardı. Ebû Ubeyd: "Askere yetişmeyen bir ikrama ihtiyacımız yoktur," diyerek ikramlarını reddetti. Ardından Ebû Ubeyd Bârûsmâ üzerine gitmek için yola çıktı. Tam bu sırada Câlinûs'un harekete geçtiğini haber aldı.

Serî bana Şuayb, Seyf ve Nadr b. Serî ed-Dabbî'nin şöyle dediğini yazdı:

Enderzagar b. Harkebez, Ebû Ubeyd'e Ferrûh ve Fervendaz'ın ikramının aynısını yaptı. Ancak Ebû Ubeyd onlara: "Aynı ikramı askerlere de yaptınız mı?" diye sordu. Onlar: "Hayır," dediler. Ebû Ubeyd ikramı reddetti ve şöyle dedi: "Buna ihtiyacımız yoktur. Ebû Ubeyd, memleketlerinden getirdiği ve onun emrinde kanlarını akıtan veya akıtmayan insanlar karşısında bazı imtiyazlara sahip olacaksa ne kötü bir kimsedir! Vallahi onların vasatları Allah'ın nimetlerinden ne yiyorlarsa o da onu yiyecektir!"

Ebû Ca'fer dedi: İbn Humeyd bize Seleme ve İbn İshâk'tan naklen Ömer'in Müsennâ ve Ebû Ubeyd b. Mes'ûd'u içinde yaşayan kâfirlerle savaşmak üzere Irak'a göndermesine ilişkin Seyf'in rivayetine benzer bir rivayet nakletti. Ancak İbn İshâk şöyle dedi: Câlinûs ve askerleri mağlup olup da Ebû Ubeyd, Bârûsmâ'ya girince adamlarıyla bir köye indi. Köy ehli onları misafir ettiler. Ebû Ubeyd için bir yemek yapıldı ve ona ge-

tirildi. Yemeği görünce: "Ben bu yemeği Müslümanlar olmadan yemem," dedi. Ona: "Ye, zira senin askerlerine de ikamet yerlerinde bunun gibi veya daha güzel bir yemek ikram edilecek," dediler. Bunu üzerine ikram edilen yemeği yedi. Askerin yanına dönünce onlara ne yediklerini sordu. Onlar kendilerine ikram edilen yemekleri anlattılar.

Serî b. Yahyâ bana Şuayb b. İbrâhim ve Seyf b. Ömer'den naklen; Muhammed ve Talha'dan da kendi senedleriyle şöyle dediklerini yazdı:

Câbân ve Nersî, Boran'dan destek istemişlerdi. Boran, Câlinûs'u Câbân ordusuyla birlikte olmak üzere destek olarak gönderdi. Ona Nersî'den başlaması ve sonra da Ebû Ubeyd ile savaşması emredildi. Ancak Ebû Ubeyd acele ederek üzerine gitti. Câlinûs, Ebû Ubeyd yaklaşmadan harekete geçti. Câlinûs
[453] yaklaşınca Ebû Ubeyd onu karşıladı. Câlinûs, Bârûsmâ'nın Bâkusyasa bölgesinde konuşlandı. Ebû Ubeyd Müslümanların başında olduğu hâlde seferber ettiği ordusuyla onun üzerine yürüdü. İki taraf Bâkusyasa'da karşılaştılar. Müslümanlar onları hezimete uğrattılar. Câlinûs kaçtı. Ebû Ubeyd o diyara galip gelerek orada konakladı.

Serî b. Yahyâ bana Şuayb, Seyf, Nadr b. Serî ve Mücâlid'den Bâkusyasa vakasına ilişkin rivayetin benzeri bir rivayeti yazarak nakletti.

Serî b. Yahyâ bana Şuayb ve Seyf'ten; Muhammed, Talha, Mücâlid, Ziyâd ve Nadr'dan da kendi senedleriyle şöyle dediklerini yazdı:

Müslümanların aleyhinde beklenti içinde olan dihkânların hepsi Ebû Ubeyd'e, askere yetecek miktarda yiyecek getirdiler. Ancak bundan dolayı da endişe ve korku içindeydiler. Nadr ve Mücâlid ise şöyle demişlerdir: Ebû Ubeyd dedi ki: "Ben size, maiyetimde olanlara yetmeyecek yiyeceklerden yemeyeceğim, diye bildirmedim mi?" Onlar: "Herkes ikamet yerinde bu yemekten ya da daha iyisinden karnını doyuracak kadar almıştır," dediler. Askerler yanına gelince Ebû Ubeyd onlara dihkânların misafirperverlikleri hakkında sordu. Onlar ona cevap verdiler. Aslında başta taksiratta bulunmalarının sebebi, Müslümanların aleyhinde bir beklenti içinde olmaları ve Farsların onları cezalandırmalarından korkmalarıydı. Muhammed, Talha ve

Ziyâd ise şöyle demiştir: Ebû Ubeyd konuya vâkıf olunca karşı tarafın söylediklerini anlayışla kabul etti ve ikram edilen yemeği yedi. Ayrıca misafirlerine de haber göndererek onları yemeğe davet etti. Onlar Fars yemeklerinden yemişlerdi. Ancak Farsların Ebû Ubeyd'e yemek getirdiklerini görmemişlerdi. Davet edildiklerinde Ebû Ubeyd'in her zamanki mutat basit yemeğine davet edildiklerini sandılar ve kendilerine ikram edilen yemekten vazgeçmek istemediler. Haberciye: "Emîre söyle, dihkânların bize ikram ettikleri yemekle birlikte başka bir yemek istemiyoruz," dediler. Ebû Ubeyd onlara: "Acem yemeklerinden bol miktarda yiyecek var. Her zaman size ikram edilen yemeklere göre bu yemeklerin nasıl olduğunu görün, küçük tabakta güvercin, ızgara ve hardaldır. Âsım b. Amr, misafirleri yanında olduğu hâlde şu beyitleri dile getirmiştir:

Eğer sana küçük tabakta güvercin ikram edilse muhakkak bu Ferrûh'un oğlunun ikram ettiği ızgara ve hardaldır.

Yaprak gibi tabaklarda ikram edilen ve küçük parçalar hâlinde pişirilmiş güvercin eti ve hardal bitkisi ikram edilmiştir.

Başka beyitlerde de şöyle demiştir:

Kisrâ'nın topluluğuna sabah baskın yaptık. Sabah içeceği koyu renkte bir şarap değildir.

Sabah atılgan gençlerle ve yarışta öne geçen Arap atlarıyla onlara baskın yaptık.

Ardından Ebû Ubeyd ayrıldı. Müsennâ da askerleriyle Hî- [454]
re'ye ulaştı. Nadr, Mücâlid, Muhammed ve arkadaşları şöyle demişlerdir: Ömer, Ebû Ubeyd'e şu tavsiyede bulundu: Sen hile, ihanet ve zorbalık diyarına, şerre yönelen ve onu bilen, hayrı unutan ve bilmezden gelen bir kavme gidiyorsun. Nasıl davranacağını bil. Dilini tut ve sırrını ifşa etme. Sırrını sakladığı sürece sır sahibi korunaklıdır ve arzu etmediği şeylere maruz kalmaz. Sırrını ifşa edense kendini yok oluşa sürükler.

* * *

Karkas (Cisr) Vakası

Bu muharebe el-Kuss, Kassu'n-Nâtıf, Cisr ve Merveha olarak da bilinir.

Ebû Ca'fer et-Taberî (Allah rahmet etsin) dedi: Serî b. Yahyâ bana Şuayb ve Seyf'ten naklen Muhammed ve Talha'dan şöyle dediklerini yazdı:

Câlinûs ve kurtulan askerleri Rüstem'in yanına dönünce Rüstem: "Sizce Araplara karşı en iyi savaşacak Acem komutan kimdir?" diye sordu. Görüşlerine başvurulanlar, "Behmen Câzeveyh," diye cevap verdiler. Bunun üzerine Rüstem onu gönderdi ve Câlinûs'u da yanına verdi ve ona: "Câlinûs'u öne al ve bir daha başarısız olursa boynunu vur," dedi. Behmen Câzeveyh, Kisrâ'nın -kaplan derisinden yapılan ve sekize on iki arşın ebadındaki- "Direfş kâbiyân" adlı sancağını da alarak harekete geçti. Ebû Ubeyd de harekete geçerek Merveha'da el-Burç ve'l-Âkûl mevkiinde konuşlandı. Behmen Câzeveyh, Ebû Ubeyd'e: "Ya sen nehri geçerek bize geleceksin ve geçmene izin vereceğiz ya da siz geçmemize izin vereceksiniz," diye haber gönderdi. İnsanlar: "Ey Ubeyd! Sen geçme, seni uyarıyoruz. Bırak onlar geçsin," dediler. Bu görüşün en hararetli savunucusu Selît idi. Ancak, Ebû Ubeyd bu görüşe itibar etmedi ve geçmekte ısrar etti. "Onlar ölüme karşı bizden daha cesur davranmasınlar. Biz onların üzerine gideceğiz," dedi ve (nehrin karşı yakasına) düşman tarafına geçtiler. Meydan dardı. İki taraf bir gün boyunca savaştılar. Günün sonuna doğru Sakîf'ten bir adam zaferin gecikmesi karşısında insanları yüz yüze getirdi ve kılıç muharebesine giriştiler. Ebû Ubeyd file vurdu. Ancak Müslümanlar kılıçlarla Farsları biçerken
[455] fil Ebû Ubeyd'i yere vurdu. Buraya kadar Müslümanlar düşmanlarından altı bin kişiyi öldürmüştü ve zafer bir an meselesiydi. Fil Ebû Ubeyd'i yere serip onu ayakları altına alınca Müslümanlar geri çekildiler. Bu durum devam edince Farslar onlara saldırdılar. Sakîf'ten bir adam (Müslümanlar kaçmasın diye) köprüyü kesti. Oysa kılıçlar arkalarından onları biçiyordu. Müslümanlar bu kez de suya atladılar ve kimileri muharebede, kimileri de sulara gömülerek dört bin can kayıpları oldu. Müsennâ, Âsım, Kelece ed-Dabbî ve Mez'ûr Müslümanları korumaya çalışarak köprüyü tekrar bağladılar ve insanları karşı yakaya geçirdiler ve arkadan kendileri de geçtiler. Burada Merveha'da konakladılar. Müsennâ, Kelece, Mez'ûr ve

Âsım yaralıydılar. Müsennâ ile birlikte insanların hamisiydiler. İnsanların birçoğu arkalarına bakmadan kaçtılar ve başlarına gelenlerden dolayı utanç ve mahcubiyetleriyle baş başa kaldılar. Olay, Medine'ye kaçan bazı Müslümanlar tarafından Ömer'e bildirildi. O şöyle dedi: "Ey Allah'ın kulları! Allah'ım! Her Müslümana hakkımı helal ediyorum. Ben her Müslümanın hamisiyim. Allah, Ebû Ubeyd'e rahmet etsin. Nehri geçtikten sonra dağın eteğine sığınsaydı veya ölümüne savaşmayıp bize yönelseydi, biz onun himayecisi olurduk."

Farslar nehri geçmeye çalışırken insanların Medain'de Rüstem'e başkaldırdıkları ve aralarındaki bağlantıyı kestikleri haberini aldılar. Pehleviler Rüstem tarafında, Farslar da Feyruzan tarafında olmak üzere iki gruba ayrıldılar. Yermük Savaşı ile Cisr Savaşı arasında kırk gün geçmişti. Yermük Savaşıyla ilgili haberi Medine'ye Cerîr b. Abdullah el-Himyerî, Cisr Savaşıyla ilgili haberi de –rüyayı gören değil– Abdullah b. Zeyd el-Ensârî götürdü. Ensârî haberi götürdüğünde Ömer minberdeydi. Ömer: "Ey Abdullah b. Zeyd! Haberler nasıl?" dedi. Abdullah: "Sana doğru haberler getirdim," dedi ve minbere çıkarak haberi ona gizlice iletti.

Yermük cemâziyelâhirde, Cisr ise şaban ayında vuku bulmuştu.

Serî b. Yahyâ bana Şuayb ve Seyf'ten naklen Mücâlid ve Saîd b. el-Merzübân'ın şöyle dediklerini yazdı:

Rüstem, Ebû Ubeyd ile savaşta Behmen Câzeveyh'i komutanlığa getirdi. Ona Zü'l-Hâcib de diyorlardı. Câlinûs'u da onunla geri gönderdi. Ordusunda filler vardı. İçlerinde beyaz renkli ve ziynet eşyasıyla süslenmiş bir fil vardı. Behmen destek kuvvetleriyle ilerledi. Ebû Ubeyd onunla karşılaşmak için Babil'e kadar gitti. Menziline ulaşınca güzergâhını değiştirerek Fırat Nehrini iki taraf arasında kalacak şekilde Merveha'da konuşlandı.

Ancak, Ebû Ubeyd buraya konuşlandığı için pişman oldu. [456]
Farslar Müslümanlara: "Ya siz nehri geçeceksiniz ya da biz sizin tarafa geçeceğiz," diye haber gönderdiler. Ebû Ubeyd

yemin ederek Fırat'ı geçerek işi sonuçlandıracağını söyledi. Bunun üzerine Selît b. Kays ve diğer önde gelenler onu uyardılar ve şöyle dediler: "Araplar hayatlarında böyle bir Fars ordusuyla karşılaşmadılar. Onlar bize karşı öyle bir hazırlık yapmışlar ve öyle bir kuvvet ve sayıyla gelmişlerdir ki onlardan hiç kimse daha önce böyle kuvvetle gelmiş değildir. Kaldı ki konuşlandığın yer bizim için hareket, sığınma ve gidiş dönüş imkânı veren, hamle yapma ve geri çekilmeye müsait bir yerdir." Ebû Ubeyd: "Hayır olmaz, yerimde kalsam korktuğum anlamına gelecek," dedi. Ebû Ubeyd ile Zü'l-Hâcib arasında posta görevi yapan hadım olan Merdanşah onlara: "Farslar sizi ayıplıyorlar," dedi. Bu söz Ebû Ubeyd'i daha da tahrik etti ve arkadaşlarının görüşünü reddederek Selît'i korkak olmakla suçladı. Selît: "Vallahi ben senden daha cesurum," dedi. "Bizden söylemesi, göreceksin!" dedi.

Serî b. Yahyâ bana Şuayb, Seyf, Nadr b. Serî ve Ağarr el-İclî'den şöyle dediğini yazdı:

Zü'l-Hâcib ilerleyerek Fırat'ın kıyısında bulunan Kuss en-Nâtık'ta durdu. Ebû Ubeyd ise Fırat kıyısındaki Merveha'da konaklamıştı. Zü'l-Hâcib: "Ya siz nehri geçip bize geleceksiniz ya da biz nehri geçip size geleceğiz," dedi. Ebû Ubeyd: "Biz nehri geçip size geleceğiz," dedi. Bunun üzerine İbn Salûbâ iki taraf için köprüyü bağladı. Bundan kısa bir süre önce Ebû Ubeyd'in eşi Merve onlar Merveha'dayken gördüğü rüyada içinde içecek bulunan bir kapla semadan bir adam inmiş. Ebû Ubeyd ve Cebr, yakınlarından bazı kişilerle bu içecekten içmişler. Kadın, Ebû Ubeyd'e rüyasını anlatınca Ebû Ubeyd: "Bu şehadettir," diye tabir etmiştir. Bunun üzerine Ebû Ubeyd insanlara vasiyette bulunarak şöyle dedi: "Öldürülürsem insanların başına Cebr geçsin. O da öldürülünce falanca geçsin," dedi. Daha sonra sırasıyla mezkûr içecekten içenlerin isimlerini sayarak bunların komutanlığa getirilmelerini vasiyet etti. Sonra "Eğer Ebû Kâsım öldürülecek olursa Müsennâ iş başına geçsin," dedi. Ardından da insanlarla harekete geçti ve nehri geçti. İnsanlar da geçtiler. Yer âdeta insanlara dar gelmişti. İnsanlar savaşı tutuşturdular. Tecafif diye bilinen zırh-

larla korunmuş atlar, hurma ağaçlı motiflerle süslenmiş filleri görünce bu garip şeyler karşısında zırhlı binicilerine hamle yapma imkânı vermiyordu. Onlar çıngıraklar eşliğinde ve fillerle saldırınca birlikler arasındaki irtibatı bozuyor ve atları ürkütüyorlardı. Farslar oklarla Müslümanları vurarak canlarını acıtıyorlardı. Müslümanların onlara ulaşmasına izin ver- [457]
miyorlardı. Bunun üzerine Ebû Ubeyd ve Müslümanlar atlarından inip yaya olarak onların üzerine yürüdüler ve kılıçlarla vuruşmaya başladılar. Ancak filler saldırınca askerler geriye dönüyordu. Bunun üzerine Ebû Ubeyd: "Filleri kuşatın ve kuşaklarını keserek binicilerini düşürün," dedi. Kendisi beyaz file saldırdı ve kuşağına asılarak onu kesti ve sırtındaki binicileri düşürdü. Diğer savaşçılar da aynı şeyi yaptılar. Neredeyse bütün fillere aynı şeyi yaptılar ve binicilerini öldürdüler. Ancak fil, Ebû Ubeyd'e yöneldi. Ebû Ubeyd kılıçla hortumuna vurdu. Ebû Ubeyd, filin hortumunu kesmeye çalışırken fil ayağıyla onu devirdi ve üzerine bastı. İnsanlar Ebû Ubeyd'i filin ayakları altında görünce bazıları dehşete kapıldı. Sancağı da Ebû Ubeyd'in işaret ettiği şahıs aldı ve Ebû Ubeyd'in üzerinden ininceye kadar fille mücadele etti ve cesedini Müslümanların yanına çekti. Onlar da cesedini muhafaza altına aldılar. O da file vurmaya kalktı ancak fil ön ayağıyla karşı koydu ve Ebû Ubeyd gibi onu yere vurarak ayakları altına aldı. Sakîf'ten yedi komutan peş peşe aynı akıbete maruz kaldılar. Hepsi de sancağı alıyor ve savaşarak ölüyordu. Onlardan sonra sancağı Müsennâ aldı. İnsanlar kaçmaya başladılar. Abdullah b. Mersed es-Sekafî, Ebû Ubeyd ile haleflerinin başına gelenlerle insanların kaçışlarını görünce onlardan önce davranarak köprüyü kesti ve: "Ey insanlar! Siz de komutanlarınızın öldüğü uğurda ölün veya muzaffer olun," dedi. Müşrikler Müslümanları köprüye doğru püskürttüler. Bazıları paniğe kapılarak Fırat'a atladılar. Sabredemeyenler boğuldu. Farslar sabredenlere süratle saldırdılar. Müsennâ ve bazı Müslüman silahşorlar Müslümanları korumaya çalıştılar. Müsennâ: "Ey Müslümanlar! Biz sizin yanınızdayız. Sakin bir şekilde karşı tarafa geçin ve dehşete kapılmayın. Hepiniz karşı tarafa geçmeden biz bu-

radan ayrılmayacağız, kendinizi sulara atıp boğmayın," dedi. Ancak geçmeye kalkınca Abdullah b. Mersed'in köprüde durduğunu ve insanları geçmekten alıkoyduğunu gördüler. Onu yakalayıp Müsennâ'nın yanına götürdüler. Müsennâ ona vurdu ve "Bunu niye yaptın?" dedi. Abdullah: "Savaşmaları için yaptım," dedi. Müsennâ köprüyü geçenlere seslenerek güçlü adamları getirdiler ve bağları koparılan kısmı diğer kısmına bağladılar ve böylece insanlar karşıya geçtiler. Köprünün yanında son öldürülen kişi Selît b. Kays'tı. Müsennâ ise köprüyü geçti ve bulundukları tarafı korudu. Ancak yine de askerinin düzeni bozuldu. Zü'l-Hâcib onları oklarla vurmaya çalıştıysa
[458] da etkili olamadı. Müsennâ karşıya geçip bulundukları tarafı koruduktan sonra Medineliler ondan ayrıldılar ve Medine'ye döndüler. Bazıları Medine'yi de terk ederek çöle geçtiler ve Müsennâ az miktardaki askerleriyle kaldı.

Serî bana Şuayb, Seyf ve bir zattan naklen Ebû Osman en-Nehdî'nin şöyle dediğini yazdı:

Bu vakada öldürülmüş veya boğulmuş olarak dört bin can kaybı var. İki bin kişi de kaçtı. Kalanlar üç bin kişiydi. Tam bu sırada Zü'l-Hâcib Farsların ihtilafa düştüklerini haber alınca ordusuyla geri döndü. Bu sebeple Müsennâ'nın bazı askerleri dağıldı. Mızrak darbesiyle zırhının bazı halkaları vücuduna battı.

Serî bana Şuayb, Seyf, Mücâlid ve Atıyye'den benzer bir rivayet yazdı.

Serî bana Şuayb ve Seyf'ten naklen Mücâlid, Atıyye ve Nadr'dan şöyle yazdı:

Medineli askerler Medine'ye varıp da bazı askerlerin yenilgi mahcubiyetinden çeşitli bölgelere geçtikleri haberi verilince Ömer buna çok üzüldü ve onlara acıdı.[101] Şa'bî dedi: Ömer: "Allah'ım! Her Müslümana hakkımı helal ediyorum. Ben her Müslümanın bölüğüyüm. Kim düşmanla karşılaşıp da kötü bir durumla karşılaşırsa ben onun sığınağıyım. Allah,

101 Aslında icra edilen askerî harekâta katılanlar gönüllü olarak katılmıştır. Zorunlu bir askerlik hizmeti söz konusu değildir. Hatta riddet savaşlarına katılanlar da zorunlu olarak silah altına alınmış değildir. Genellikle halifenin çağrısı söz konusudur. Ancak herkes bu çağrıya uymuş değildir (çev.).

Ebû Ubeyd'e rahmet etsin. Bana gelseydi ben onu himayeme alırdım." Müsennâ da Abdullah b. Zeyd ile Ömer'e yenilgi haberini gönderdi. Bu konuyla ilgili Ömer'e giden ilk kişidir.

İbn Humeyd bize Ebû Ubeyd ile Zü'l-Hâcib arasında gerçekleşen savaşa ilişkin Seleme ve Muhammed b. İshâk'tan Seyf'in haberine benzer bir rivayet nakletti. Ancak İbn İshâk şu hususları da nakletmiştir: Ümmü'l-Muhtâr b. Ebî Ubeyd Devme bir rüya görmüştü. Gördüğü rüyada semadan inen bir adamın elinde cennet içeceği bulunan bir kap vardı. Ebû Ubeyd, Cebr b. Ebî Ubeyd ve bazı akrabaları o içecekten içtiler. Ravi ayrıca şöyle dedi: Ebû Ubeyd, filin yaptıklarını görünce: "Bu hayvanı öldürmenin bir yolu var mı?" dedi. "Evet, hortumu kesilirse ölür," dediler. Bunun üzerine Ebû Ubeyd file saldırdı ve hortumunu kesti. Ancak fil onun üzerine çöktü ve onu öldürdü. Ravi şunları da söyledi: Farslar geri çekildiler. Müsennâ, da Ülleys'te konakladı ve insanlarda dağılarak Medine'ye döndüler. Medine'ye ilk olarak ulaşan ve savaş haberini ulaştıran Abdullah b. Zeyd b. el-Husayn el-Hatmî oldu.

İbn Humeyd bize Seleme, Muhammed b. İshâk, Abdullah b. Ebî Bekir, Amre bint Abdurrahman ve Resulullah'ın (sav.) zevcesi Âişe'den şöyle dediğini rivayet etti: [459]

Abdullah b. Zeyd (Irak'tan) geldiği zaman Ömer'in şöyle seslendiğini duydum: "Ey Abdullah b. Zeyd! Haberler nasıl?" Abdullah: "Ey Müminlerin Emîri! Sana haberler getirdim," dedi. Abdullah yanına varınca haberi ona iletti. Şahit olduğu olayı Abdullah kadar doğru anlatan başka kimse görmedim. Savaştan kaçanlar Medine'ye dönünce Muhacir ve Ensarın firar olayına duydukları kızgınlıklarını görünce Ömer: "Ey Müslümanlar! Kızgınlık duymayın. Ben sizin grubunuzdanım. Siz ancak bana sığındınız."

İbn Humeyd bize Seleme, İbn İshâk, Muhammed b. Abdurrahman b. el-Husayn ve diğer ravilerden şöyle nakletti:

Benî Neccâr'dan Muâz el-Kârî, Cisr Savaşında bulunmuş ve firar etmiştir. O: "*Tekrar savaşmak için bir tarafa çekilme veya diğer bölüğe ulaşıp mevzi tutma durumu dışında, kim öyle bir günde onlara arka çevirirse muhakkak ki o Allah'ın gaza-*

bını hak etmiş olarak döner. Onun yeri de cehennemdir. Orası varılacak ne kötü yerdir!"[102] ayetini okuyunca ağlardı. Bunun üzerine Ömer: "Ey Muâz! Ağlama. Ben senin bölüğünüm. Sen ancak bana ulaştın," derdi.

* * *

Ülleys es-Suğrâ

Ebû Ca'fer dedi: Serî b. Yahyâ bana Şuayb b. İbrâhim ve Seyf b. Ömer'den naklen Muhammed b. Nüveyre, Talha, Ziyâd ve Atıyye'nin şöyle dediklerini yazdı:

Câbân ve Merdanşah yola çıktılar. Onlar Müslümanların dağılacaklarını düşünüyorlardı. Aynı zamanda Farsların kendi aralarında ihtilafa düştüklerine dair Zü'l-Hâcib'e ulaşan bilgiden habersizdiler. Farslar kendi aralarında ihtilafa düşünce Zü'l-Hâcib bu sebeple geri döndü. Müsennâ, Câbân ve Merdanşah'ın yaptıklarını öğrenince Âsım b. Amr'ı yerine
[460] vekil bırakarak bir süvari birliğiyle onların üzerine gitti. Onlar Müsennâ'nın kaçtığını sandılar ve yolunu kestiler. Ancak Müsennâ onları esir aldı. Ülleys ahalisi de Câbân ve Merdanşah'ın adamlarına başkaldırdılar ve onları esir alarak Müsennâ'ya getirdiler. Bunun üzerine Müsennâ onlara bir zimmet ahdi verdi ve onları onurlandırdı. Câbân ve Merdanşah'a: "İkiniz emîrimizi kandırdınız ve onu yalanlayarak tahrik ettiniz," dedi ve onların boynunu vurdu. Esir olan adamlarının da boyunlarını vurdu. Ardından askerlerinin yanına döndü. Ebû Mihcen, Ülleys'ten kaçtı ve Müsennâ ile dönmedi. Cerîr b. Abdullah ve Hanzale b. er-Rebî' bir grupla Süvâ'dan ayrılmak için Hâlid'den izin istediler. Hâlid onlara izin verdi. Bunun üzerine Ebû Bekir'e gittiler. Cerîr, Ebû Bekir'e talebini arz etti. Ebû Bekir: "Bu durumumuzda mı?" diye söyledi ve onun bu talebini erteledi. Ömer halife olunca ondan talebiyle ilgili delil ve açıklama istedi. Abdullah delil ve açıklamasını ortaya koyunca Ömer onun için Araplar nezdindeki bütün amillerine yazarak: "Cahiliye döneminden beri Becîle kabilesine mensup olup da İslam'da da bu mensubiyetini muhafaza eden kim varsa onu Cerîr için ortaya çıkarın," diye em-

102 Enfâl, 8/16.

retti. Cerîr onlara Irak ile Medine arasında bir mekân vadetti. Cerîr'in Becîle kabilesini birleştirme ve bir araya getirme talebi kabul edilince Medine, Mekke ve Irak arasında toplanmalarını söyledi. Becîleliler tamamen toplanınca Ömer ona: "Yola çık ve Müsennâ'ya katıl," dedi. Abdullah: "Şam'a gidelim," dedi. Ömer: "Hayır, Irak'a git. Zira Şam'daki Müslümanlar, düşmanlarına karşı güçlü bir konumdadırlar," dedi. Abdullah, Irak'a gitmemek için diretti Ancak, Ömer onu mecbur etti. Ancak onu mecbur ettiği için kendisini ve onun etrafında toplananları ve kabilesinin bir araya gelen insanlarını gazalarda ele geçirilen ganimetin humusunun dörtte biriyle ödüllendirdi ve giderken "Bize uğrayın," dedi. Bunun üzerine Medine'ye gittiler. Buradan da Müsennâ'ya destek vermek üzere Irak'a gönderildiler. Benî Abdülhâris ed-Dabbî'den İsmet b. Abdullah'ı da gönderdi. Ömer ayrıca daha önce riddet hareketine karışmış olanlara da bu hususta yazmıştı. Böylece şaban ayı idrak edilmeden herkes Müsennâ'ya destek olarak gönderildi.

* * *

Büveyb

Serî bana Şuayb ve Seyf'ten naklen Muhammed, Talha ve Ziyâd'dan şöyle dediklerini yazdı:

Cisr vakasından sonra Müsennâ destek için çevresinde- [461]
ki (Araplara) yazdı. Büyük bir topluluk hâlinde Müsennâ'ya geldiler. Rüstem ve Feyruzan durumu öğrendiler. Casusları da onlara bilgi verdiler. Beklenen takviyeler hakkında da bilgilendirdiler. İkili bu konuda bir karar vermek için Mihrân el-Hemedânî'yi göndermekte karar kıldılar. Ona Hîre'ye gitmesini emrettiler. Mihrân bir süvari birliğiyle yola çıktı. Haber kendisine Hîre'de bulunan Beşîr ve Kinâne tarafından verildi. Kâdisiye ve Haffân arasında ona destek için gelen Araplarla birlikte Merci Sibbâh'ta bulunuyordu. Müsennâ, Fırat'ın Bâdaklâ bölgesine girdi ve Cerîr ile maiyetine: "Bize gelen haber üzerine bize yetişene kadar sizi bekleyemedik. Acilen bize yetişin. Buluşma yerimiz Büveyb'dir," diye haber gönderdi.

Cerîr, Müsennâ'nın destek gücüydü. İsmet ve maiyetine de aynı şeyi yazdı. Aynı şekilde ona destek veren diğer komutanlara da yazdı. Onlara: "el-Cevf güzergâhını takip edin," dedi. Bu destek birlikleri Kâdisiye ve el-Cevf güzergâhını takip ettiler. Müsennâ ise Sevâd'ın ortasından ilerleyerek Nehreyn ve Havernak güzergâhını takip etti. İsmet ve maiyetindekiler ise Necef'e çıktılar. Cerîr ve onunla birlikte hareket edenler de el-Cevf'ten ilerledi ve Büveyb'de konuşlanan Müsennâ ile buluştular. Mihrân ise Fırat'ın arkasında onların karşısında bulunuyordu. Müslümanların ordusu bugünkü Kûfe'nin civarındaki Büveyb'de karargâh kurdu. Başlarında Müsennâ vardı. Onların karşısında da Mihrân ve askerleri yer alıyordu. Müsennâ, Sevâd ahalisinden olan bir adama: "Mihrân ve askerlerinin bulunduğu bölgenin adı nedir?" diye sordu. Adam: "Besûsya," dedi. Müsennâ: "Mihrân mert değildir ve helak olacaktır," dedi. İndiği yer "besus"tur.[103] Müsennâ yerinde bekledi Mihrân ona yazarak: "Ya siz bizim tarafa geçin ya da biz geçeceğiz," dedi. Müsennâ: "Siz nehri geçin," dedi. Bunun üzerine Mihrân, nehri geçti ve nehrin kenarında onlarla karşı karşıya geldi. Müsennâ yine aynı adama: "Şimdi Mihrân'ın bulunduğu yere ne denir?" dedi. Adam: "Şomya," dedi. Ramazan ayıydı. Müsennâ askerine: "Düşmanınıza saldırın!" diye seslendi. Bunun üzerine harekete geçtiler. Müsennâ ordusunu seferber ederek savaş düzenine sokmuştu. Sağ ve sol kanatlara Mez'ûr ve Nüseyr'i getirmiş merkeze Âsım'ı, öncülere İsmet'i getirmişti. İki taraf savaş vaziyetiyle karşı karşıya geldi. Müsennâ askere bir konuşma yaptı. Şöyle dedi: "Sizler oruçlusunuz. Oruç tabiatı gereği zayıflatıcı incelticidir. Ben derim ki orucunuzu bozun ve yemekle düşmanınıza karşı savaşta güçlü olun." Asker evet dedi ve oruçlarını bozdular. Müsennâ saftan çıkmaya ve öne çıkmaya yeltenen bir adam görünce: "Bu ne yapmak istiyor?" dedi. "Bu adam Cisr
[462] Savaşında askerden firar eden bir adamdır. Şimdi ölümüne savaşmak istiyor," dediler. Müsennâ mızrakla onu dürttü ve: "Be adam! Yerinde dur! Büyüğün sana gelirse onu arkadaşına muh-

103 Araplarda uğursuzluğu ifade eden bir kelime olup iki kabile arasında savaşa sebebiyet veren ve uğursuzluğu simgeleyen bir kadın için kullanılan tabirdir (çev.).

taç etme ve ölmek için ileriye atılma," dedi. Adam: "Ben buna layığım," dedi ve yerine geçerek pozisyonunu muhafaza etti.

Serî bana Şuayb, Seyf ve Ebû İshâk eş-Şeybânî'den benzer bir rivayeti yazarak nakletti.

Serî bana Şuayb, Seyf ve Atıyye'den naklen; Süfyân el-Ahmerî, Mücâlid ve Şa'bî'den şöyle dediklerini yazdı:

Becîle kabilesi toplanınca Ömer onlara: "Yolunuz bize düşsün," dedi. Bunun üzerine kabilenin ileri gelenleri ve temsilcileri cumhuru geride bırakarak Ömer'e gittiler. Ömer onlara: "Nereye gitmek istersiniz?" dedi. Onlar: "Şam'a gitmek istiyoruz. Zira seleflerimiz oradadır," dediler. Ömer: "Hayır, Irak'a gidin, zira Şam'ın askeri ona yeterlidir," dedi. Ömer ısrar etti onlar ise kabul etmediler. Ancak sonunda Irak'a gitmelerinde karar kıldı ve Allah'ın onlara ihsan ettiği feyden humusun dörtte biriyle onları ödüllendirdi. Arfece'yi Becîle'nin mukim olan Cedîle'sine, Cerîr'i de Benî Âmir'e ve diğerlerine amil yaptı. Nitekim Ebû Bekir, Arfece'yi Ummanlılara karşı savaşmakla görevlendirmişti. Deniz seferine çıkınca onu geri çağırdı. Ömer de onu Becîle'nin ekseriyetinin başına getirdi. Onlara: "Bu adamı dinleyin," diğerlerine de "Cerîr'i dinleyin," dedi. Bunu üzerine Cerîr, Becîle'ye: "Bunu onaylıyor musunuz?" dedi. Becîle kendilerinden bir kadın meselesi yüzünden Arfece'ye kızmıştı. "Bize bazı haksızlıkları oldu," diyerek bir araya geldiler ve Ömer'e gittiler. Ona: "Bizi Arfece'den muaf tut," dediler. Ömer: "İslam ve hicrette en kıdemli olanınızdan sizi muaf tutmam," dedi. Onlar: "Başımıza bir yabancı değil, bizden birini getir," dediler. Ömer onu nesebinden ayırmak istediklerini düşünerek "Söylediklerinizi iyi düşünün," dedi. Onlar: "Ne söylediğimizin bilincindeyiz," dediler. Bunun üzerine Ömer, Arfece'ye: "Bu insanlar benden seni onların başından almamı istiyorlar. Senin onlardan olmadığını söylüyorlar. Sen buna ne dersin?" dedi. Arfece: "Doğru söylediler. Onlardan olduğumu söylemem beni mutlu etmez. Ben Ezd'den, sonra da Bârık'tan bir adamım. Sayısı bilinmeyen ve soyu da karmaşık bir sığınak," dedi. Ömer: "Ezd, ne güzel bir kabile! Hayrı da şerri de ihtiva eden bir kabile," dedi. Arfece: "Benim

[463] meselem şuydu: Şer bizim içimizde yaygınlaşmıştı. Aynı diyarın insanlarıydık. Kan akıttık. Birbirimizden intikam aldık. Onlardan korktum ve onlardan ayrıldım. Bunlara iltihak edince onların başına geçtim ve onları sevk ve idare ettim. Onların ileri gelenleriyle aramızda geçen bir meseleden dolayı bana içerlediler. Bu nedenle beni çekemediler ve bana nankörlük ettiler," dedi. Ömer: "Zararı yok. Senden hoşlanmıyorlarsa onlardan ayrıl," dedi. Ömer onun yerine Cerîr'i başlarına getirdi ve Becîle'yi onun için bir araya getirdi. Arfece'yi de Şam'a göndereceğini gösterdi. Bu durum Cerîr'e Irak'ı sevdirdi. Cerîr, Müsennâ b. Hârise'ye yardım etmek üzere kavmiyle harekete geçti ve Zikār'da konakladı. Sonra yukarıya doğru yönelerek Cüll'e geçti. Müsennâ da bu sırada Merci Sibbâh'taydı. Derken Hîre'de bulunan Beşîr'den Müsennâ'ya Farsların Mihrân'ı Müslümanlar üzerine gönderdikleri haberi ulaştı. Nitekim Mihrân, Hîre üzerine gitmek üzere Medain'den yola çıktı. Müsennâ, Cerîr'e ve İsmet'e haber göndererek onları savaşa katılmaya çağırdı ve onları teşvik etti. Ömer onlara, zaferden sonra olmadığı sürece bir nehir veya köprüden geçmemelerini tavsiye etmişti. Müslümanlar Büveyb'de toplandılar. İki ordu Büveyb'in doğu kıyısında karşı karşıya geldiler. Büveyb, Farslar döneminde suları kabardığı zaman Fırat'ın sularının tahliye olduğu kollarından olup suları el-Cevf (iç kısım) bölgesine dökülürdü. Müşrikler Dârürrızk, Müslümanlar ise es-Sekkûn bölgesinde konuşlanmışlardı.

Serî b. Yahyâ bana Şuayb b. İbrâhim ve Seyf b. Ömer'den naklen Atıyye ve Mücâlid'den kendi senedleriyle şöyle dediklerini yazdı:

Benî Kinâne ve Ezd gazileri yedi yüz kişi olarak geldiler. Ömer onlara: "Hangi cepheye gitmek istersiniz?" diye sordu. Onlar: "Şam'a gitmek istiyoruz. Seleflerimizin uğrak yerlerine," diye cevap verdiler. Ömer: "Sizden önce orası halledildi. Irak Irak! Allah'ın gücünü kırdığı ve sayılarını azalttığı bir diyarı bırakın da yaşamın güzel yollarına sahip bir diyarda cihada yönelin. Belki Allah size de ondan bir pay verir de siz de o insanlarla birlikte yaşarsınız. Bunun üzerine Gâlib b. Abdullah el-Leysî ve Arfece el-Bârıkî kavimlerine: "Ey kabilem! Müminlerin Emî-

ri'nin görüşlerine uyun ve onun size huzur verecek emrini yerine getirin," dediler. Onlar: "Müminlerin Emîri'nin görüş ve iradesine icabet ettik," dediler. Bunun üzerine Ömer onlara hayır duasında bulundu ve hayırlı tavsiyede bulundu. Benî Kinâne'ye Gâlib b. Abdullah'ı emîr yaptı ve onu gönderdi. Ezd'e de Arfece b. Herseme'yi emîr yaptı. Onların tümü Bârık'tandılar. Onlar Arfece'nin onlara dönmesine sevindiler. İkisi de kavimlerinin başına geçip yola çıktılar ve Müsennâ'ya gittiler.

Serî bana Şuayb ve Seyf'ten naklen Muhammed ve Amr'dan da kendi senedleriyle şöyle dediklerini yazdı: [464]

Hilâl b. Ullefe et-Teymî, Ribâb'dan etrafında toplananlarla birlikte yola çıktı ve Ömer'e geldi. Ömer onu başlarına getirdi ve yola çıkardı. Ullefe, Müsennâ'ya gitti. İbnü'l-Müsennâ el-Cüşemî –Cüşemü Sa'd– de yola çıktı ve Ömer'e gitti. Onu da Benî Sa'd'ın başına getirdi ve gönderdi. O da Müsennâ'ya gitti.

Serî bana Şuayb, Seyf ve Mücâlid'den naklen; Şa'bî ve Atıyye'den de kendi senedleriyle şöyle dediklerini yazdı:

Abdullah b. Zissehmeyn, Has'am'dan bir grupla Ömer'e geldi. Ömer onu onlara emîr tayin etti ve onları Müsennâ'ya yönlendirdi. Bunlar yola çıktılar ve Müsennâ'ya gittiler.

Serî bana Şuayb'dan naklen; Muhammed ve Amr'dan da kendi senedleriyle şöyle dediklerini yazdı:

Rib'î de Benî Hanzale'den bir grupla Ömer'e geldiler. Ömer, Rib'î'yi onların başına getirdi ve onları gönderdi. Rib'î maiyetiyle yola çıkıp Müsennâ'ya gittiler. Rib'î'den sonra oğlu Şebes b. Rib'î başa geçti. Benî Amr'dan da bir grup Ömer'e geldiler. Ömer başlarına Rib'î b. Âmir b. Hâlid el-Anûd'u getirdi ve Müsennâ'ya gönderdi. Benî Dabbe'den de bir grup Ömer'e geldiler. Ömer onları iki gruba ayırdı ve bir grubun başına İbnü'l-Hevber'i, diğer grubun başına da Münzir b. Hassân'ı getirdi. Kurt b. Cemmâh da Abdi Kays'ın başında Ömer'e geldi. Ömer onları da Irak'a yönlendirdi.[104] Bütün raviler derler ki:

104 Görülüyor ki bu kabile şefleri kabilelerinin başında Medine'ye geliyor ve gönüllü olarak gazalara katılma talebinde bulunuyorlar. Bir teşvikten söz edilebilir ancak tamamen insanların tercihine bırakılmış bir durum söz konusudur (çev.).

Feyruzan ve Rüstem, Müsennâ'ya karşı savaşmak üzere Mihrân'ı göndermeye karar verdiler. Bunun için de Boran'dan izin istediler. İkili bir talepte bulunmak istediklerinde, koruması vasıtasıyla arzda bulunuyorlardı. Görüşlerini söylediler ve ordunun sayısı hakkında bilgi verdiler. Aslında Arap saldırıları hız kesmeyince Farslar büyük ordu göndermezlerdi. Aslında Arap saldırıları hız kesmeden devam ederken Farslar çok kalabalık ordularla sefere çıkmazlardı. Bu kez ona ordunun sayısının çokluğunu haber verdiklerinde Boran: "Ne oluyor ki Farslar Araplara karşı eskisi gibi çıkmıyorlar? Neden daha önceki hükümdarların gönderdikleri ordular gibi ordu göndermiyorsunuz?" dedi. Feyruzan ve Rüstem: "O zaman heybet bizdeydi. Şimdi heybet düşmanımızdadır," dediler. Boran onları anladı ve taleplerini anlayışla karşıladı. Mihrân ordusuyla harekete geçti ve Fırat kıyısında konuşlandı. Müsennâ ve ordusu da Fırat'ın karşı yakasında konuşlanmıştı. Fırat iki taraf arasında bulunuyordu. Bu arada Enes b. Hilâl en-Nemerî, Nemir Hristiyanlarından bir grupla ve bir grup süvariyle Müsennâ'ya destek vermek için geldi. İbn Mirdâ el-Fihrî et-Tağlibî de Benî Tağlib'den Hristiyan bir grupla ve bir süvari birliğiyle geldi. (Bu şahıs Abdullah b. Küleyb b. Hâlid'dir.) "Arapların Acemlere karşı savaştıklarını görünce kavmimizle birlikte sa-
[465] vaşacağız," dediler. Mihrân Müslümanlara: "Ya siz bizim tarafa geçeceksiniz, ya da biz sizin tarafınıza geçeceğiz," dedi. Müslümanlar: "Siz bizim tarafa geçin," dediler. Böylece Besûsya mevkiinden Şomya mevkiine yani Dârürrızk'a geçtiler.

Serî bana Şuayb, Seyf, Ubeydullah b. Muhaffiz ve babasından naklen şöyle yazdı:

Acemler Fırat Nehrinden karşı tarafa geçince Dârürrızk'da Şomya mevkiine konuşlandılar ve burada savaş vaziyeti aldılar. Üç saf hâlinde ve her safta bir fil olmak üzere Müslümanlar üzerine yürüdüler. Yayaları da filin önünde yürüyorlardı. Şiirler mırıldanarak ilerliyorlardı. Müsennâ Müslümanlara: "Bu duyduklarınız başarısızlığın alametidir. Siz sessiz olun ve sessizce konuşun," dedi. Farslar Müslümanlara doğru Benî Süleym Nehri yönünden Benî Süleym Nehri mevkiine doğru

geldiler. Müslümanlara yaklaşınca saldırıya geçtiler. Müslümanlarsa bugünkü Benî Süleym Nehriyle gerisindeki sahada saf düzenine sokuldular.

Serî bana Şuayb ve Seyf'ten naklen Muhammed ve Talha'nın şöyle dediklerini yazdı:

Müsennâ ordusunun sağ ve sol kanatlarının başında Beşîr ve Büsr b. Ebî Rühm, merkezde ise Muannâ vardı. Piyadelerin başında Mes'ûd, o günden önce öncülerin başında Nüseyr arkada da Mez'ûr vardı. Mihrân'ın sağ ve sol kanatlarının başında Hîre Merzübânı İbn Âzâzbeh ve Merdanşah bulunuyordu. Müsennâ meydana çıkınca talimat ve tavsiyelerde bulunmak üzere önce ordusunun safları arasında dolaştı. Şemûs adlı atı üzerinde ordusunu denetledi. Atına Şemûs denmesi yumuşak tabiatlı olmasındandı. Bu ata savaşmak için binerdi. Savaşmadığı zaman ona binmezdi. Tek tek sancakların yanında duruyor ve birlikleri teşvik ediyordu. Onlara talimatını veriyor ve onları teşvik etmek için en güzel hasletleriyle onları uyarıyordu. Hepsine: "Benim dileğim bugün Araplar sizin yüzünüzden hezimete uğramamasıdır. Vallahi bugün kendim için neyi arzu ediyorsam sizin için de onu arzu ediyorum," dedi. Asker de aynı şekilde mukabelede bulunuyordu. Müsennâ askerlerine kavlen ve filen adil davrandı. Sonra dedi ki: "Üç kere tekbir getireceğim. O zaman hazır ola geçin. Dördüncüsüyle taarruza geçin." Müsennâ ilk tekbirde Farslar ön alarak saldırdılar. Birbirlerine girmişlerdi. Savaş doludizgin gidiyordu. Derken Müsennâ bazı saflarda bir düzensizlik gördü. Onlara bir adam göndererek: "Emîrin size selamı var. Ne olur bugün Müslümanları rezil etmeyelim," dedi. Onlar: "Tamam," dediler ve saflarını düzelttiler. Daha önce onun yüzünü onlara doğru dönüp baktığını görmüşlerdi. Bu yüzden o gün Müslümanlardan hiç kimsenin yapmadığı bir şeyi yapmamak için itina gösterdiler. Bu kez de [466]
Müsennâ'nın bu hareketlerine sevinerek gülümsediğini gördüler. Bunlar Benî İcl'dendiler. Savaş uzayıp da şiddetlenince Müsennâ, Enes b. Hilâl'e yöneldi ve şöyle dedi: "Ey Enes! Sen dinimizden değilsen de bir Arapsın. Mihrân'a saldırdığımı gördüğünde sen de saldır." İbn Mirdâ el-Fihrî'ye de aynı şeyi söyledi.

Ona icabet ettiler. Müsennâ, Mihrân'a saldırdı ve onu yerinden uzaklaştırarak sağ kanada daldı ve göğüs göğüse savaştılar. İki merkez de yüz yüze geldiler. Toz duman ortalığı kapladı. Kanatlar da kıyasıya vuruşuyordu. Bu yüzden ne Müslümanlar ne de müşrikler komutanlarına yardıma koşamıyorlardı. Bu arada Mes'ûd ve bazı komutanlar ağır yaralanmıştı. Müsennâ askerlerine: "Yaralansak bile işinizi bırakıp bize gelmeyin, zira ordu geri çekilir ve uzaklaşır. Siz saflarınızdan ayrılmayın ve karşınızdakilerin hamlelerine karşılık verin," diye tembih etmişti. Müslümanların merkezi, düşman ordusunun merkezinin canını acıtmıştı. Bu sırada Tağlibli bir genç Mihrân'ı öldürdü ve atına bindi. Müsennâ, Mihrân'ın silah ve eşyasını süvarilerin komutanına verdi. Zira bir müşrik süvari öldürülür ve eşyası ele geçirilirse bu eşya öldüren askerin komutanına verilir. Öldürenin Cerîr ve İbnü'l-Hevber olmak üzere iki komutanı vardı. İkili silahlarını paylaştılar.

Serî bana Şuayb, Seyf, Ubeydullah b. Muhaffiz ve babası Muhaffiz b. Sa'lebe'den şöyle dediğini yazdı:

Benî Tağlib'den bazı gençler atlar getirdiler. Büveyb Savaşında iki taraf karşılaşınca bu gençler: "Acemlere karşı Arapların safında savaşacağız," dediler. Onlardan biri Mihrân'ı öldürdü. Mihrân, açık kırmızı renkte ve sarı renkli bir zırhla vücudu örtülü bir at üzerindeydi. Alnında bir hilal ve kuyruğunda da pirinçten hilaller bulunan bir at üzerindeydi. Tağlibli genç onun atına bindi ve "Ben Tağlibli delikanlıyım! Merzübân'ı ben öldürdüm!" diyerek nesebini zikretti. Bunun üzerine Cerîr ve İbnü'l-Hevber adamlarıyla geldiler ve ayaklarından tutarak atın üzerinden indirdiler.

Serî bana Şuayb, Seyf ve Saîd b. el-Merzübân'dan naklen şöyle yazdı:

Cerîr ve Münzir onda ortaktılar ve silahları konusunda aralarında ihtilaf çıktı. Davalarını Müsennâ'ya götürdüler. Müsennâ silahlarını ikisinin arasında taksim etti. Kuşağı ve bilezikleri aralarında bölüştürdü. Müslümanlar müşriklerin ordusunun merkezini imha ettiler.

[467] Serî bana Şuayb, Seyf ve Ebû Revk'tan şöyle dediğini yazdı:

Biz bazen Büveyb'e uğrardık. es-Sekûn ve Benî Süleym arasında âdeta tepeler gibi beyaz kemikler, kafatasları ve organlarının kemiklerini görürdük. Tam bir ibretti. Ravi dedi: Bu kemikleri görenler orada ölenlerin sayısını yüz bin olarak tahmin ederlerdi. Bu kemikler muhitteki evlerin sakinleri tarafından gömülmüştür.

Serî bana Şuayb ve Seyf'ten naklen Muhammed ve Talha'nın şöyle dediklerini yazdı:

Müsennâ toz bulutu dağılıp ortalık aydınlanıncaya kadar durdu. Müşriklerin ordusunun merkezi imha olmuştu. Kanatlar da birbirlerini sarsmıştı. Merkezin yok olduğunu ve askerlerinin de imha edildiklerini görünce müşriklere karşı Müslümanların sağ ve sol kanatları güçlü bir konuma geçtiler ve Acemleri geriletmeye devam ettiler. Merkezde bulunan Müsennâ ve Müslümanlar, onların muzaffer olması için dua ediyorlardı. Müsennâ onları teşvik eden kişiler göndererek onlara: "Onlar gibilerine karşı galibiyet sizin meziyetinizdir. Allah'a (Allah'ın dinine) yardım ederseniz O da size yardım eder," diye telkinlerde bulunuyordu. Düşmanı hezimete uğrattılar. Köprüye doğru kaçıyorlardı. Ancak Müsennâ önlerini kesti ve onlara musallat oldu. Fırat'ın kıyısında dağılarak kâh yukarı kâh aşağıya doğru savruluyorlardı. Müslüman süvariler de onlara musallat olarak onları bertaraf ettiler ve cesetleri ortalıkta kümeler hâline geldi. Araplarla Acemler arasındaki muharebelerde bu muharebe kadar ölülerin kemikleri ortalıkta uzun süre kalmış değildir. Mes'ûd b. Hârise ağır yaralanınca –düşmanlar hezimete uğramadan öldürülmüştü– maiyetindekiler dağılmaya yüz tutmuşlardı. Bunun üzerine ölmek üzere olan Mes'ûd onlara: "Ey Bekir b. Vâil topluluğu! Sancaklarınızı yükseltin. Allah sizi yüceltsin. Benim ölümüm sizi korkutmasın," dedi. O gün Enes b. Hilâl en-Nemerî de ağır yaralanıncaya kadar savaştı. Müsennâ onu bulunduğu yerden taşıdı ve ona ve Mes'ûd'a sarıldı. O gün Kurt b. Cemmâh el-Abdî de savaştı ve elinde mızraklar ve kılıçlar parçalandı. Farsların ileri gelenlerinden ve Mihrân'ın süvarilerinin başı Şehrberâz öldürüldü.

Ravi dedi: Savaş bitince Müsennâ insanlarla oturup savaş hakkında birbirlerine şahit oldukları savaş sahnelerini anlatmaya başladılar. Müsennâ: "Her gelen kişiye yaptıklarını anlat," diyordu. Kurt b. Cemmâh ona: "Bir adam öldürdüm. Ondan misk kokusu yayılıyordu. Bu Mihrân olsa gerek, dedim. Ancak süvarilerin başı Şehrberâz çıktı. Mihrân olmayınca ona bakmadım," dedi.

Müsennâ dedi ki: Araplarla Acemler Cahiliye ve İslam dönemlerinde savaştılar. Vallahi Cahiliye döneminde kanaatime
[468] göre Acemlerden yüz adam bin Araptan daha güçlüydü. Kanaatime göre bugün yüz Arap bin Acemden daha güçlüdür. Allah onların sebat ve cesaretini giderdi ve tuzaklarını bozdu. Onların sayısı, çokluğu, telleri gevşemiş yayları ve uzun okları sizi korkutmasın. Onlar bunları kaybederlerse veya kullanma fırsatını kaçırırlarsa hayvanlar gibidirler. Onları nereye yönlendirirseniz oraya yönelirler.

Rib'î, Müsennâ ile sohbet ederken şöyle dedi: Savaşın doludizgin gittiğini görünce askere: "Kalkanlarla korunun. Zira size saldıracaklar. İki saldırıya sabırla direnin. Üçüncüsünde muzaffer olacağınıza kefilim," dedim. Vallahi bana icabet ettiler. Allah kefaletimi yerine getirmeme yardımcı oldu.

İbn Zissehmeyn de şöyle konuştu: Arkadaşlarıma şöyle dedim: "Emîrin okuduğunu ve okumasında korkuyu zikrettiğini duydum. O söyledikleri şeyler onun faziletinin bir tezahürüdür. Sancağınızı takip edin ve süvarileriniz yayalarınızı korusunlar. Akabinde de saldırın. Allah vaadinden caymaz." Allah onlara vaadini gerçekleştirdi. Sonuç umduğum gibi oldu.

Arfece şöyle konuştu: Onların bir birliğine musallat olduk ve onu Fırat'a doğru sürdük. Diledim ki Allah bunların nehre dökülüp boğulmalarını takdir etmiş olsun ve bununla Cisr Savaşına karşı bize bir teselli versin. Tam sıkışmışlardı ki bize saldırdılar. Onlarla kıyasıya savaştık. Hatta bazı adamlarımız: "Sancağını biraz geriye alsan," dediler. Ben, hayır belki ileriye alacağım diyerek sancağımla komutanlarına karşı hamle yaptım ve onu öldürdüm. Bunun üzerine Fırat'a doğru kaçtılar. Ancak Fırat kıyısına varınca onlardan hayatta kalan yoktu.

Rib'î b. Âmir b. Hâlid de şöyle konuştu: Büveyb Savaşında babamla birlikteydim. Büveyb'e A'şâr günü adı da verilmiştir. Zira yüz kişi sayıldı. Bunlardan her biri on adam öldürmüştü. Urve b. Zeyd el-Hayl dokuz kişi öldürmüştü. Benî Kinâneli Gâlib de dokuz kişi öldürenlerdendi. Ezdli Arfece de dokuz kişi öldürmüştü.

Müşrikler es-Sekkûn bölgesiyle Fırat arasındaki alanda Büveyb'in doğu yakasında bertaraf edildiler. Müsennâ onların önünü kesip köprüyü tutarak geçmelerine engel oldu. Bunun üzerine sağa ve sola savruldular. Müslümanlar akşama kadar onları kovalayarak bertaraf ettiler. Ertesi gün sabahta akşama kadar imha harekâtı devam etti. Nitekim Müsennâ köprüyü kapattığı için sonradan pişman oldu ve şöyle dedi: "Onların önünü keserek köprüyü tuttum ve geçmelerine engel oldum ve onları çıkmaza soktum. Allah bu hatanın şerrinden korusun. Bunu bir daha yapmam. Ey insanlar! Siz de bunu yapmayın ve yaptığıma uymayın. Bu benim için bir yanılgıydı. Nefsi müdafaa dışında kimseyi çıkmaza sokmamak gerekir." Muharebede Müslümanların önde gelenlerinden insanlar da öldü. Hâlid b. Hilâl ve Mes'ûd es-Sekafî de bunların içindeydi. Müsennâ onların namazını kıldırdı; yaşlarına ve kıraatlerine göre onlara öncelik verdi. Şöyle dedi: "Büveyb Savaşına katılmaları benim hüznümü hafifletiyor. Geldiler, sabır ve sebat ettiler. Sabırsız olmadılar ve düşman karşısında arkalarını dönmediler. Kaldı ki şehadette günahları affettiren kefaret vardır." [469]

Serî bana Şuayb ve Seyf'ten naklen Muhammed, Talha ve Ziyâd'ın şöyle dediklerini yazdı:

Müsennâ, İsmet ve Cerîr Büveyb Savaşının devam ettiği günlerde Mihrân'a ait erzak olarak davar, sığır ve un ele geçirmiş ve bunları Medine'den gelen ve Kavâdis'te bıraktıkları ailelerle önceki savaşlara katılanların Hîre'de bulunan ailelerine gönderdiler. Kavâdis'te bulunan ailelerin payını götürenlerin rehberi Amr b. Abdülmesîh b. Bukayle idi. Kadınlara götürülürken kadınlar atları görünce çığlıklar attılar ve bir baskın olduğunu sandılar. Ellerinde sopalar ve taşlar olduğu hâlde çocuklarını korumaya kalktılar. Amr: "Bu ordunun

kadınlarına bu yaraşır," dedi. Onlara zaferi de müjdelediler. Bu ilk semeresidir. Onlara erzak getiren süvarilerin başında en-Nüseyr vardı. Onlar için süvarilerinden bir garnizon kurdu. Amr b. Abdülmesîh ise döndü ve geceyi Hîre'de geçirdi. O gün Müsennâ: "Kim insanlara uyarsa Sîb'e çıkar?" dedi Cerîr b. Abdullah kavmi arasında kalktı ve şöyle dedi: "Ey Becîle! Siz bugüne şahit olanlarla fazilette, öncelikte ve imtihanda eşitsiniz. Ancak yarın bu ganimetten hiç kimse sizin gibi bir paya sahip değildir. Bu ganimetin humusunun dörtte biri Müminlerin Emîri tarafından size tahsis edilmiştir. O hâlde bu düşmana karşı hiç kimse sizin kadar şedit olmamalı. Zira bunun karşılığında mükâfatınız ve niyetlerinizin karşılığı vardır. Siz iki güzelden birini, şehadet ve cenneti ya da ganimet ve cenneti elde etmeyi umuyorsunuz."

Ardından Müsennâ, Cisr Savaşında kaçanlardan ölümüne savaşmak isteyenlere yöneldi ve şöyle dedi: "Dün kahramanlık taslayanlar ve arkadaşları nerede? Bu kavmin izini takip ederek Sîb'e gidin ve düşmanınızla onu kızdıracak şekilde savaşın. Zira bu sizin için daha hayırlı ve sevabı daha büyüktür. Ve Allah'tan mağfiret dileyin."

[470] Serî bana Şuayb ve Hamza b. Ali b. Muhaffiz'den naklen Bekir b. Vâil'den bir adamın şöyle dediğini yazdı:

Müsennâ'nın davetine icabet ederek düşmanın üzerine ilk gidenler şecaat arz eden malum kişi ve adamlarıydı. Nitekim bir gün önce Müslümanların safında yerinde duramayarak düşman üzerine gitmeye yeltenmişti. Müsennâ bunlar için köprünün kurulmasını emretti ve onları düşman üzerine gönderdi. Becîle kabilesi ve Müslümanların süvarilerinden süratle intikal eden bazı atlılar da arkalarından gittiler. Bunlar Sîb'e kadar düşmanın izini takip ettiler. Askerin içinde bulunan ve Cisr Savaşına katılanların tümü süvarilerle çıkmışlardı. Çok miktarda esir, sığır ve ganimet ele geçirdiler. Müsennâ bu ganimetleri onlara taksim etti ve bu hususta bütün kabilelerden yararlık gösterenlere öncelik verdi. Becîle'ye ayrıca humusun dörtte birini verdi ve eşit bir şekilde aralarında taksim etti. Humusun geri kalan dörtte üçünü İkrime ile Medine'ye gönderdi.

Allah, Farsların kalbine korku salmıştı. Düşmanın peşine düşen komutanlar Âsım, İsmet ve Cerîr Müsennâ'ya: "Allah selamet ihsan etti ve yeterince yardım etti ve bize ihsan ettiklerini gördün. Düşmanı bertaraf etmeye bir engel yoktur. Bize daha da ilerleme izni verir misin?" diye yazdılar. Müsennâ onlara izin verdi. Bunun üzerine düşmana karşı hızlı bir şekilde giderek Sâbât'a kadar ilerlediler. Sâbât muhitindeki köyleri ele geçirdiler. Sâbâtlılar kaleye çekildiler ve kalelerinden Müslümanlarla karşılıklı birbirlerine ok attılar. Kalelerine ilk giren üç komutan İsmet, Âsım ve Cerîr oldu. Ardından her kesimden gruplar kaleye girdiler. Ardından da Müsennâ'ya döndüler.

Serî bana Şuayb ve Seyf'ten naklen Atıyye b. el-Hâris'in şöyle dediğini yazdı:

Allah, Mihrân'ın bertaraf edilmesini takdir buyurunca Müslümanlar Dicle'ye kadar Sevâd bölgesine karşı baskın yapma imkânına kavuştular. Bu bölgeye dalıyor ve düşmanın tuzaklarından korkmuyor ve herhangi bir engelle karşılaşmıyorlardı. Acemlerin askerî nokta ve merkezleri düştü. Sâbât'a tutunmaya ve Dicle'ye kadar olan bölgeyi terk etmeyi tercih ettiler

Büveyb Savaşı hicrî 13 yılının ramazan ayında vuku buldu. Bu muharebede Allah, Mihrân ve ordusunu bertaraf etmeyi takdir etti. Müslümanlar Büveyb'in iki yakasını düşmana mezar yaptılar. Düşman kemikleri ortalıkta kalmıştı ve ancak fitne zamanında savrulan toprağın altında kaldı. Hatta nerede toprak deşilse kemiklere rastlanırdı. Bu bölge Sekûn, Mürhibe ve Benî Süleym arasındaki üçgendir. Büveyb, Kisrâlar zamanında Fırat'tan beslenen bir su kolu olup iç bölgelere dökülürdü. A'ver el-Abdî eş-Şennî şu beyitleri dillendirmiştir:

Aşiretin yurdu için A'ver'in hüznü kabardı. Abdi Kays'ı Haffân ile değiştirdi. [471]

Topluluk hazırken onu bize gösterdi. Hem de Nuhayle'de Mihrân'ın askerlerinin cesetleri ortalığı kaplamışken

Müsennâ süvarilerle onların üzerine gidince Fars ve Cîlân ordusu bertaraf edildi.

Mihrân'a ve askerlerine musallat oldu. Ve onları birer ikişer yok etti.

Ebû Ca'fer dedi: İbn İshâk'a gelince o Cerîr, Arfece, Müsennâ ve Müsennâ'nın Mihrân ile savaşması hakkında Seyf'ten farklı bilgiler vermiştir. Muhammed b. Humeyd bize Seleme ve İbn İshâk'tan naklen şöyle dediğini anlattı: Cisr Savaşı yenilgisiyle ilgili haber Ömer b. el-Hattâb'a ulaşınca savaştan kaçanlar Medine'ye döndükten sonra Cerîr b. Abdullah el-Becelî ve Arfece, Becîle'den bir grupla Yemen'den Medine'ye geldiler. Arfece o zaman Becîle'nin büyüğü ve Ezd asıllı bir müttefikleriydi. Ömer onlarla konuştu ve şöyle dedi: "Irak'ta kardeşlerinizin başına gelen musibeti bilirsiniz. Onların yardımına gidin. Ben de Arap kabilelerinde bulunan ve sizden olan insanları bir araya getireyim." Onlar: "Olur, ey Müminlerin Emîri!" dediler. Bunun üzerine Ömer, Benî Âmir b. Sa'saa kabilelerinde bulunan Kubbe, Sühme ve Ureyne Kays'ını topladı ve Arfece b. Herseme'yi başlarına getirdi. Cerîr b. Abdullah el-Becelî bu durumdan rahatsız oldu ve Becîlelilere: "Müminlerin Emîri'yle konuşun," dedi. Becîleliler Ömer'e: "Bizden olmayan bir adamı başımıza getirdin," dediler. Bunun üzerine Arfece'ye haber gönderdi ve "Bunlar ne diyorlar?" diye sordu. Arfece: "Ey Müminlerin Emîri! Doğru söylüyorlar. Ben onlardan değilim. Ben Ezdliyim. Cahiliye döneminde kavmim içinde bir kan davası yüzünden Becîle'ye iltihak ettik ve burada seyitlik makamına yükseldik," dedi. Ömer ona: "Olsun, makamında kal ve seni müdafaa ettikleri gibi sen de onları müdafaa et," dedi. Arfece: "Hayır, ben başlarında kalmam ve onlarla hareket etmem," dedi. Arfece, Basra'da ikamet edildikten oraya geçti ve Becîle'yi terk etti. Ömer, Becîle'nin başına Cerîr b. Abdullah'ı getirdi. Cerîr onları Kûfe'ye götürdü. Böylece Ömer, Becîle'yi Cerîr'e bağladı. Cerîr, Irak'a gitti. Müsennâ b. Hârise'nin bulunduğu yere yaklaşınca Müsennâ ona: "Bana gel. Zira bana destek olarak geldin," diye yazdı. Cerîr: "Hayır, Müminlerin Emîri bana emretmediği sürece bunu yapmam. Sen emîr isen ben de emîrim," dedi.

[472] Ardından Cerîr, köprüye doğru ilerledi. Bunun üzerine Farsların büyüklerinden Mihrân b. Bâzân, Nuhayle'de onunla karşılaştı. Şiddetli bir muharebeye tutuştular. Münzir b. Has-

sân b. Dırâr ed-Dabbî, Mihrân'a saldırdı ve mızrakla vurarak onu bineğinden düşürdü. Cerîr ona hücum etti ve kafasını kesti. Selebi (şahsi eşyası) konusunda tartıştılar. Ancak uzlaştılar. Cerîr silahını, Münzir b. Hassân da kuşağını aldı.

İbn İshâk dedi: Bana anlatıldığına göre Mihrân, Cerîr ile karşılaşınca şöyle dedi:

Benim kim olduğumu sorarsanız, beni tanımayanlar bilsin ki ben Mihrân b. Bâzân'ım.

Ravi dedi: Bunu kabul etmediysem de ilim ehlinden güvenilirliğinden şüphe etmediğim bir zat onun Arap olduğunu ve babası Yemen'de Kisrâ'nın amiliyken burada büyüdüğünü söyleyince bunu kabul ettim.

Müsennâ, Ömer'e yazarak Cerîr'i eleştirdi. Bunun üzerine Ömer, Müsennâ'ya: "Seni Muhammed'in (sav.) ashabından bir adamın –Cerîr– başına getirecek değilim," diye yazdı. Ardından da Ömer, Sa'd b. Ebî Vakkâs'ı altı bin askerin başında Irak'a gönderdi ve Müsennâ ile Cerîr'e yazarak Sa'd b. Ebî Vakkâs'ın etrafında toplanmalarını emretti ve Sa'd'ı onların başına getirdi. Sa'd ilerledi ve Şerâf'ta konakladı. Müsennâ ve Cerîr de ilerleyerek onun yanına gittiler. Sa'd kışı burada geçirdi. İnsanlar etrafında toplandı. Müsennâ vefat etti (Allah rahmet etsin).

* * *

Hanâfis

Şimdi tekrar Seyf'in rivayetine dönelim. Serî bana Şuayb ve Seyf'ten naklen Muhammed, Talha ve Ziyâd'dan kendi senedleriyle şöyle dediklerini yazdı: Müsennâ, Sevâd bölgesinde ilerledi. Hîre'de Beşîr b. el-Hasâsiyye'yi bıraktı. Cerîr'i de Meysân'a gönderdi. Hilâl b. Ullefe'yi ise Dest Meysân'a gönderdi. Askerî muhafaza mevki ve noktalarını İsmet b. Fülân ed-Dabbî, Kelece ed-Dabbî, Arfece el-Bârıkî ve benzer Müs- [473]
lüman komutanlara tevdi etti. Önce Ülleys'e –Enbâr'ın bir beldesi– geçti. Bu gazaya son Enbâr ya da son Ülleys gazası denilmiştir. Burada biri Enbârlı diğeri de Hîreli iki adam Mü-

sennâ'ya gelerek her biri ona bir pazarı haber verdi. Enbârlı ona Hanâfis'i, Hîreli ise ona Bağdat'ı anlattı. Müsennâ: "Hangisi diğerinden öncedir?" diye sordu. Onlar: "Aralarında birkaç gün var," dediler. Müsennâ: "Hangisi öncedir?" dedi. "Hanâfis öncedir. İnsanlar buraya akın ediyorlar. Rebîa ve Kudâa da onları koruyorlar," dediler. Müsennâ bunun için hazırlık yaptı ve pazar kurulduğu gün onlara saldırmayı planladı. Nitekim pazarının kurulduğu gün Hanâfis'e saldırdı. Kudâa'nın başında Rûmânis b. Vebere, Rebîa'nın başında da Selîl b. Kays vardı. Onlar Hanâfis'i koruyorlardı. Müsennâ, pazarı ve içindekileri darmadağın etti. Muhafızların eşyasına el koydu. Sonra Enbârlı köy reislerini sabah erken basmak üzere geldiği yere döndü. Ancak, ondan korunmak için kalelerine çekildiler. Onu tanıyınca yanına indiler ve ona hayvanlara yem ve insanlara azık ikram ettiler. Bağdat'a gitmesi için ona rehberler getirdiler. Nitekim Bağdat Pazarına gitmek üzere yola çıktı. Sabaha doğru oraya vardığında Müslümanlar Sevâd bölgesine dalıyorlardı. Müsennâ ise Enbâr'da bulunuyordu. Müslümanlar, Kesker'in aşağısında, Fırat'ın aşağısında, Direkli Köprüler bölgesinde, Aynüttemr ve civarındaki topraklarda ve küçük nehirlerin bulunduğu arazide ve yukarı taraflarındaki yerlerde baskınlarda bulundular.

Serî bana Şuayb, Seyf, Ubeydullah b. Muhaffiz ve babasından şöyle dediğini yazdı:

Hîre ahalisinden bir adam Müsennâ'ya: "Sana bir belde gösterelim mi? Kisrâ'nın Medain ile Sevâd bölgesinin tüccarları bu beldeye gelmektedir. Yılda bir kere âdeta beytülmâli andıran mallarıyla gelirler. Bugünler pazarlarının açıldığı günlerdir. Eğer onları gafil avlayabilirsen Müslümanların zenginleşmesine vesile olacak ve düşmanlarına karşı onlar için kuvvet olacak miktarda mal elde edersin," dedi. Müsennâ: "Kisrâ'nın Medain şehriyle bu belde arasındaki mesafe ne kadardır?" dedi. "Bir günün bir parçası veya bir tam gün," dedi. Müsennâ: "Oraya nasıl gideceğim?" dedi. Onlar: "Gitmek ister-
[474] sen sana yolunu gösterebiliriz. Şöyle ki kara yolunu izleyerek Hanâfis'e varacaksın. Zira Enbâr ehli oraya gidecek, senin hak-

kında malumat sahibi olacak ve senden emin olacaklar. Sonra Enbâr ehline döneceksin ve rehberler vasıtasıyla tüccarlarını alacaksın. Gece karanlığında Enbâr'dan yola çıkacaksın ve sabah vakti onlara baskın yapacaksın," dediler.

Müsennâ, Ülleys'ten yola çıktı ve Hanâfis'e gitti. Sonra Enbâr'a döndü. Oranın büyüğü onu fark edince kim olduğunu bilmediği için kaleye çekildi. Zira gece vaktiydi. Onu tanıyınca yanına indi. Müsennâ onu yedirdi. Sonra onu tehdit etti ve durumunu gizli tutmasını istedi. Ona: "Baskın yapacağım rehberleri benimle Bağdat'a gönder. Ben oradan Medain'e baskın yapacağım," dedi. Adam: "Ben de seninle geleceğim," dedi. Müsennâ: "Hayır, senin gelmeni istemiyorum. Bana senden daha iyi rehberler ver," dedi. Bunun üzerine onlara yem, yiyecek ve rehberler verdi. Yola çıktılar. Yolun yarısına geldiklerinde Müsennâ onlara: "Bu beldeyle aramızdaki mesafe ne kadardır?" diye sordu. Rehberler: "Dört veya beş fersah," dediler. Müsennâ adamlarına: "Koruma görevini kim yapacak?" dedi. Bunun üzerine bir grup koruma görevini üstlendi. Onlara: "Koruma görevinizde uyanık olun," dedi ve konakladı. İnsanlara: "Ey insanlar! Konaklayın, yemeğinizi yiyin, abdest alın ve hazırlık yapın," dedi. Akabinde öncüleri gönderdi. Onlar, haber almamaları için insanları beldeye girmekten alıkoydular. Geceledikleri̇nde Müsennâ gecenin son demlerinde üzerlerine gitti ve sabah vakti pazarlarına baskın yaptı; onlara kılıçla saldırarak onları bertaraf etti ve istedikleri mallara el koydu. Müsennâ: "Altın ve gümüşten başka bir şey almayın. Eşyadan da hayvanlarınızın taşıyabilecekleri kadar alın," dedi. Pazarcılar kaçtı. Müslümanlar avuçlarını altın, gümüş ve kıymetli şeylerle doldurdular. Ardından da buradan ayrılıp süratle Enbâr'da Nehrü's-Seylihîn'de konakladı. Burada askerlere hitap etti ve onlara şöyle dedi: "Ey insanlar! Konaklayın, ihtiyaçlarınızı karşılayın ve sefere hazırlanın. Allah'a hamdedin ve O'ndan afiyet dileyin ve ardından süratle yolunuza devam edin." Onlar emrini yerine getirdiler. Sonra kendi aralarında: "Düşman ne çabuk peşimize düştü," diye fısıldaştıklarını duydu. Bunun üzerine Müsennâ onlara: "Hayır ve takva üzerine birbiriniz-

le fısıldaşın, günah ve düşmanlık üzerine fısıldaşmayın. Meseleler üzerinde durun ve iyi değerlendirin, sonra konuşun. Haberci henüz şehirlerine varmış değildir. Hatta ulaşmış olsa bile korkudan sizi takip edemezler. Baskınların yaydığı korkular o günün akşamına kadar sürer. Eğer muhafızlar gözleriyle sizi görüp peşinize düşseler bile asil atların sırtında olan sizlere ulaşamazlar; karargâhınıza ve grubunuza ulaşırsınız.
[475] Hatta size ulaşsalar bile iki sebeple, yani ecrini umarak ve zaferi dilerek onlara karşı savaşırım. O hâlde Allah'a güvenin ve O'na olan ümidinizi kaybetmeyin. Nitekim Allah birçok yerde, düşmanınız sizden daha güçlü olmasına rağmen size yardım etmiştir. Ben size durumumu ve ilerlemekte geç kalmam ile bu hususta ki amacımı söyleyeyim. Resulullah'ın (sav.) halifesi Ebû Bekir uzun süre aynı yerde konaklamamayı, baskınlarda hızlı şekilde saldırmayı ve gerektiğinde de hızlı şekilde geri dönmeyi tavsiye etmiştir," dedi. Müsennâ yanında rehberler olduğu hâlde adamlarıyla çölü ve nehirleri aşarak Enbâr'a ulaştı. Enbâr'ın tüccarları ve ileri gelenleri onları izzet ve ikramla karşıladılar ve selametle dönmesinden duydukları memnuniyeti ifade ettiler. Müsennâ, işleri düzgün gittiği takdirde onlara ihsanda bulunmayı vadetmişti.

Serî bana Şuayb ve Seyf'ten naklen Muhammed, Talha ve Ziyâd'ın şöyle dediklerini yazdı:

Müsennâ, Bağdat'tan Enbâr'a döndüğü zaman Mudârib el-İclî ve Zeyd'i Kubâs üzerine gönderdi. Orada Fâris el-Unnâb et-Tağlibî vardı. Müsennâ da onları takip etti. İki adam Kubâs'a vardıklarında oradakiler Kubâs'ı tahliye etmiş ve dağılmışlardı. Kubâs'ın bütün sakinleri Benî Tağlib'dendi. Bu kez de onların peşine düştüler. Onlardan geride kalanlara yetiştiler. Onları Fâris el-Unnâb koruyordu. Nitekim onları bir saat kadar koruduktan sonra kaçtı. Onları bertaraf ettiler ve çok sayıda zayiat verdirdiler. Ardından da Müsennâ, Enbâr'daki karargâhına döndü. Yerine Furât b. Hayyân vekil olarak kalmıştı. Müsennâ, Enbâr'a dönünce onu ve Uteybe b. en-Nehhâs'ı göndererek Sıffîn'de Tağlib ve Nemir'den bazı kabilelere baskın yapmalarını emretti. Ardından o da onların peşinden

gitti ve yerinde vekil olarak Amr b. Ebî Sülmâ el-Hüceymî'yi bıraktı. Sıffîn'e yaklaştıklarında Müsennâ, Furât ve Uteybe birbirlerinden ayrıldılar. Sıffîn sakinleri de kaçarak Fırat Nehrini aşıp el-Cezîre'ye geçtiler. Burada korunaklı yerlere geçtiler. Müsennâ ve adamlarının azığı azalmıştı. Zaruri olanları dışında hayvanlarını bile keserek etiyle beslendiler. Hatta ayaklarını, kemiklerini ve derilerini bile yediler. Ardından Diyâf ve Havrân'dan gelen bir kervana rast geldiler. Onların güçlülerini öldürdüler ve Benî Tağlib'den üç muhafızı ve kervanı ele geçirdiler. Kıymetli yükleri olan bir kervandı. Müsennâ onlara: "Bana rehberlik edin," dedi. Onlardan biri: "Bana malım ve ailem için aman ver, sana Tağlib'den bir kabileye götüreyim. Bugün onların yanından geldim," dedi. Müsennâ ona aman verdi. Adam da gün boyunca ona rehberlik etti. Akşam olunca Müsennâ söz konusu kabileye saldırdı. Bu sırada hayvanlar su yerinden dönüyordu. İnsanlar da bahçelerinde oturuyorlar- [476]
dı. Müsennâ baskını gerçekleştirdi. Savaşçılarını öldürdüler; kadın ve çocukları esir aldılar. Malları da ele geçirdiler. Bir de bunların Benî Zî Ruveyhile oldukları anlaşıldı. Bunun üzerine Müslümanların içinde Benî Rebîa'dan olanlar feyden aldıkları hisseleriyle esirleri satın alarak serbest bıraktılar. Nitekim Cahiliye döneminde Araplar birbirlerini esir alırlardı. Ancak Rebîa esir alınmazdı.

Müsennâ'ya yollara düşenlerin çoğunun Dicle Nehrinin kenarında konakladıkları haberi ulaştı. Bunun üzerine Müsennâ, Büveyb'den sonra bütün gazalarında olduğu gibi sağ ve sol kanatlarında Huzeyfe b. Muhsin el-Galfânî, Nu'mân b. Avf b. Nu'mân ve Matar eş-Şeybânî olduğu hâlde yola çıktı. Huzeyfe'yi onların peşinden gönderdi ve kendisi de arkasından gitti. Onları Tikrît civarında suyu geçerken yakaladılar. İstedikleri kadar deve ve davar ele geçirildi. Kişi başına düşen hisse beş hayvan, beş esir ve malın humusu oldu. Müsennâ ganimetle Enbâr'a döndü. Furât ve Uteybe ise yürüyüşlerine devam ederek Sıffîn'e baskın yaptılar. Burada Nemir ve Tağlib kabileleri vardı. Bunlar dayanışma hâlindeydi. Onlara saldırdılar. Onların bir kısmını suya döktüler. Aman diledilerse de onlardan

vazgeçmediler. "Boğulduk, boğulduk," diye seslendilerse de Uteybe ve Furât onları kızdırarak "Yakmaya karşılık boğulma," diye sesleniyorlardı. Bununla Cahiliye döneminde Bekir b. Vâil'den bir grubu ağaçlık bir yerde yakmalarını onlara hatırlatıyorlardı. Ardından Müsennâ'ya döndüler.

İnsanlar Enbâr'daki karargâhlarına dönüp seriye ve birlikler burada toplanınca Müsennâ onlarla birlikte Hîre'ye döndü ve burada konakladı. Ömer'in bütün birliklerde istihbarat elemanları vardı. Bunlar Ömer'e bu gazada olanları Ömer'e yazarak Uteybe ile Furât'ın Benî Tağlib'i nehre dökmeleri ve onlara söylediklerini bildirdi. Bunun üzerine Ömer her ikisine haber göndererek kendisine gelmelerini emretti. Ömer onların ifadesini aldı. Onlar: "Bu sözü bir örnek olarak söyledik, Cahiliye anlayışı ve intikam duygusundan hareketle söylemedik," dediler. Ömer onlara yemin ettirdi. Yeminle o sözleri bir örnek olarak zikrettiklerini ve bundan maksatlarının İslam'ı aziz kılmak olduğunu ifade ettiler. Ömer savunmalarını kabul etti ve onlara Müsennâ'ya geri gönderdi.[105]

* * *

[477] **Kādisiye**

Kādisiye Meselesine Yol Açan Sebepler

Serî bana Şuayb, Seyf, Muhammed b. Abdullah b. Sevâd b. Nüveyre ve Azîz b. Miknef et-Temîmî el-Esedî'den naklen; Talha b. A'lem el-Hanefi, Mugîre b. Uteybe b. en-Nehhâs el-İclî'den; Ziyâd b. Sercis el-Ahmerî ve Abdurrahman b. Sâbât el-Ahmerî'den şöyle dediklerini yazdı:

Farslar kendilerinin başında bulunan Rüstem ve Feyruzan'a: "Nereye sürükleniyorsunuz? İhtilaflarınız Fars milletini zaafa uğratmıştır. Düşmanın bize dönük ihtiraslarını kam-

105 Yapılan birçok hatanın o günün şartları içinde cereyan ettiğini görüyoruz. Bu hadiseyi de aynı mantık ve zihniyet içinde mütalaa etmek gerekir. Yapılan baskınlar devlet hâkimiyetinin her tarafa egemen kılınması sürecinin bir parçasıdır. O güne kadar yabancı devletlerin tasallutu altında yaşayan Araplar, kurtarılmış ve merkeze bağlı olmayı reddeden kabilelere karşı da bu tür operasyonlar gerçekleştirilmiştir. Ancak mümkün olduğunca asgari hatalarla bu süreci atlatmak önemsenmiştir. Ömer'in iki komutanı Medine'ye çağırıp onların savunmasını bizzat alması, mücadelede ahlaki ilkelere verilen önemin bir göstergesidir. Neticede mutlak adalet ve mutlak doğruluk bir hedefse de buna ulaşmak kolay olmamaktadır (çev.).

çılamaktadır. Farslar bu tehlike karşısında sizin görüşünüzü onaylayacak ve varlığını tehlikeye atacak değildir. Bağdat, Sâbât ve Tikrît'ten sonra sıra Medain'de mi? Vallahi ya bir araya gelirsiniz ya da birileri bizim durumumuza sevinmeden biz sizden başlayacağız," dediler.

Serî bana Şuayb, Seyf, Ubeydullah b. Muhaffiz ve babasından naklen şöyle dediğini yazdı:

Müslümanlar Sevâd bölgesini arşınlarken Farslar Rüstem'e şöyle dediler: "Ey komutanlar! Neyi bekliyorsunuz? Vallahi neredeyse içimize girecekler ve yok olacağız! Ey komutanlar! Bizi bu zafiyete düşüren sizlersiniz. Farsları parçaladınız ve onları düşmanlarına karşı hareket edemez hâle getirdiniz. Vallahi yok oluşumuza sebep olmasaydı acilen sizi öldürecektik. Eğer bu tavrınıza son vermezseniz sizi yok edeceğiz ve biz de yok olacağız. Bu, bizim size olan öfkemizi dindirecektir."

Serî bana Şuayb ve Seyf'ten naklen; Muhammed, Talha ve Ziyâd'dan şöyle dediklerini yazdı:

Firuzan ve Rüstem Kisrâ'nın kızı Boran'a: "Bize Kisrâ'nın eşlerini ve hanedanın kadın ve cariyelerini yaz," dediler. Boran bunları yazdı ve yazılı bir metin hâlinde onlara verdi. Firuzan ve Rüstem bu kadın ve cariyeleri celbettiler ve onları işkenceye tâbi tutarak Kisrâ'nın oğulları hakkında malumat vermelerini istediler. Ancak, Kisrâ'nın bir oğluna rastlanmadı. Bunlar veya bir kısmı dediler ki: "Yalnızca Yezdicerd adında Şehriyâr b. Kisrâ'nın oğlu olan tek bir kişi vardır. Annesi Bâdurya ehlindendir," dediler. Ona haber gönderdiler; onu ve oğlunu getirttiler. Şîrî zamanında kadınları beyaz konakta [478] toplayıp erkek çocukları öldürdüğünde Yezdicerd'in annesi dayılarıyla anlaşarak onu onlara bir tulum içinde gönderdi. Firuzan ve Rüstem, Yezdicerd'i annesine sordular ve onu oğlundan sorumlu tuttular. Kadın onlara oğlu hakkında bilgi verdi. Bunun üzerine onu getirttiler ve işbaşına getirdiler. Henüz yirmi bir yaşındaydı. Etrafında toplandılar ve ülke nispeten istikrara kavuştu. Güven duyuyorlardı. Yetkililer ona itaatte ve ona yardımcı olmada âdeta yarışıyorlardı. Kisrâ'ya ait olan veya sınırda bulunan her askerî merkezde konuşlanacak as-

kerleri belirledi. Bu bağlamda Hîre, Enbâr, askerî garnizonlar ve Übülle'de konuşlanacak askerler belirlendi. Müsennâ ve Müslümanlar bu gelişmelerden haberdar oldular. Bu nedenle Ömer'e yazarak karşı karşıya oldukları durumu bildirdiler. Ancak mektup Ömer'e ulaşıncaya kadar onunla muahedesi olan ve olmayan Sevâd ehli ahitlerini bozdular. Bunun üzerine Müsennâ başında bulunduğu askerlerle çıktı ve Zikār'da konuşlandı. İnsanlar, Ömer'in mektubunu alıncaya kadar Irak ile Arap diyarı arasında toplandılar. Mektup şöyledir:

Acemlerin arasından çıkın ve topraklarınızla onların toprakları arasında yer alan su bölgelerinde yerleşin. Rebîa, Mudar ve müttefiklerinden yardım edebilecek savaşçı olan herkesi celbedin. Gönüllü olarak gelmeyeni de siz celbedeceksiniz. Arapları ciddi olmaya sevk edin. Zira Acemler işe ciddiyetle sarıldı. Onların ciddiyetlerine karşılık siz de ciddiyetle hareket edin.

Müsennâ, Zikār'da konakladı. İnsanlar Cüll'de, Şerâf'ta ve Gudâ'da –Gudâ, Basra civarındadır– konakladılar. Cerîr b. Abdullah, Gudâ'da, Sebre b. Amr ve Anberî ve onlarla hareket edenler Selmân'da konakladılar. Müslümanlar sınırdaki su bölgelerinde konuşlandılar. Baştan sona kadar sınır Müslümanların muhafaza merkezleri karşı karşıya bulunuyordu. Birbirlerini izliyor ve gerektiğinde birbirlerine yardım ediyorlardı. Tarih, hicrî 13 yılının zilkadesi.

Serî bana Şuayb ve Seyf'ten naklen; Muhammed, Talha ve Ziyâd'dan da kendi senedleriyle şöyle dediklerini yazdı:

Ömer, Farsların Yezdicerd'i işbaşına getirdiklerini haber alınca ilk iş olarak vilayetlere ve kabilelere hükmeden amille-
[479] re hicrî 13 yılının zilhicce ayında hac seferinde –Ömer bütün hac merasimlerine katılmıştır– şöyle yazdı: Silahı, atı, yardım edecek durumu veya kanaat sahibi herkesi seç ve onu bana acilen gönder. Acele, acele!

Ömer'in hac seferine çıkarken gönderdiği elçiler gönderildikleri kişilere gittiler. Yolları Mekke ve Medine'ye çıkan kabileler Ömer'e gittiler. Medine ehlinden olan ve Medine ile Irak

arasında orta yerde olanlar Ömer hacdan dönünce Medine'ye gelerek ona mülaki oldular. Irak'a daha yakın olanlar ise doğrudan Müsennâ'ya gittiler. Ömer'e gidenler ise geride kalanların teşvik edilmesi gerektiğini bildirdiler.

Ebû Ma'şer dedi: Hâris bana İbn Sa'd'dan naklen Ebû Ma'şer'den; İbn Humeyd de Seleme ve İbn İshâk'tan naklen şöyle dedi:

Hicrî 13 yılında hac emîri Abdurrahman b. Avf'tı.

Mukaddemî bana İshâk el-Fervî, Ubeydullah b. Ömer, Nâfi' ve İbn Ömer'den şöyle dediğini anlattı:

Ömer halife olduğu yıl Abdurrahman b. Avf'ı hac amili olarak görevlendirdi. Abdurrahman, insanların hac vecibesini yerine getirmelerine nezaret etti. Ondan sonra Ömer sonraki yılların tümünde bizzat kendisi bu vazifeyi icra etti.

Rivayete göre bu yılda amil olarak Mekke'de Attâb b. Esîd, Tâif'te Osman b. Ebi'l-Âs, Yemen'de Ya'lâ b. Münebbih, Umman ve Yemâme'de Huzeyfe b. Mihsan, Bahreyn'de Alâ b. el-Hadramî, Şam'da Ebû Ubeyde b. Cerrâh, Kûfe'ye ve çevresine Müsennâ b. Hârise amil olarak bulunuyordu.

Rivayete göre yargının başında Ali b. Ebî Tâlib vardı. Bazıları da: "Hilafeti döneminde Ömer'in kadısı yoktu," demişlerdir.

HİCRÎ 14. YIL [480]

Kādisiye

Kādisiye Meselesinin Başlangıcı

Serî bana Şuayb ve Seyf'ten naklen; Muhammed, Talha ve Ziyâd'dan da kendi senedleriyle yazdığına göre 1 Muharrem 14 tarihinde Ömer yola çıktı ve Sırâr diye adlandırılan bir su mevkiinde konakladı. Burada karargâh kurdu ve insanlar onun ne yapacağını, ikamet mi edeceğini yoksa yoluna devam mı edeceğini bilmiyorlardı. Ona bir şey sormak istediklerinde Osman veya Abdurrahman b. Avf'ı gönderip sormak istediklerini onların aracılığıyla iletiyorlardı. Nitekim Osman, Ömer'in halifeliği döneminde "redîf" diye adlandırılıyordu. Arapçada "redîf" ikinci adam anlamında kullanılır. Araplar başkanların-

dan sonra önem verdikleri adama bu unvanı verirlerdi. Bu iki zatla öğrenemedikleri hususları öğrenmek için üçüncü olarak Abbâs'ı devreye sokuyorlardı. Osman, Ömer'e: "Bir haber mi aldın? Ne yapmayı düşünüyorsun?" diye sordu. Bunun üzerine Ömer: "Namaz toplayıcıdır, buyurun namaza!" diye seslendi. İnsanlar Ömer'in etrafında toplandılar. Ömer aldığı haberi onlara açıkladı ve insanların görüşlerini aldı. Halk dedi ki: "Yoluna devam et ve bizi de götür." Ömer görüşlerine katıldı ve onları suhuletle göndermeyi tercih etti. Onlara: "Hazırlanın! Daha güzel bir görüş ileri sürülmedikçe ben de hazırım," dedi. Ardından kanaat ehline toplanmaları için haber gönderdi. Bunun üzerine Resulullah'ın (sav.) ashabı ve Arapların ileri gelenleri etrafında toplandılar. Onlara: "Bana görüşlerinizi söyleyin, sefere çıkacağım," dedi. Hepsi de görüş birliği içinde ortak görüş olarak onun Resulullah'ın (sav.) ashabından birisini göndermesini ve kendisinin Medine'de kalmasını ve göndereceği kişinin emrine askeri vermesini söylediler. Onlar: "Eğer zafer gerçekleşirse arzu edilen gerçekleşmiş olur. Aksi takdirde bunları geri çağırıp başka bir askerî birlik gönder. Bu düşmanı da kızdıracak ve Müslümanları da tatmin edecek ve Allah'ın yardımı da Allah'ın izniyle gelecektir," dediler. Bunun üzerine Ömer: "Namaz toplayıcıdır!" diye seslendi. İnsanlar etrafında toplandılar. Medine'de vekil olarak bıraktığı Ali'ye (as.) haber göndererek gelmesini istedi. Ali geldi. Öncü olarak
[481] gönderdiği Talha'ya da haber göndererek dönmesini söyledi. O da döndü. Sağ ve sol kanatların başına Zübeyr ve Abdurrahman b. Avf'ı getirdi ve insanlara hitap ederek şöyle dedi: "Allah, Müslümanları İslam ile birleştirmiş, kalpleri kaynaştırmış ve onları kardeş kılmıştır. Müslümanlar tek bir vücut gibidir. Bir uzvuna halel gelse diğer uzuvlar da ondan nasibini alır. Aynı şekilde Müslümanların işleri kendi aralarında meşverete tâbi olması ve kanaat ve görüş ehliyle istişare etmeleri gerekir. İnsanlar bu işi icra edenlere tâbidir. Üzerinde ittifak ettikleri ve razı oldukları hususlar insanları bağlar ve insanlar bu konuda onlara tâbi olurlar. Bu işi icra eden de görüş ve kanaat sahiplerinin uygun gördüğü hususlarda ve savaş plan-

larında onlara uyar. Ey insanlar! Ben de sizden bir kişi olarak bu seferde sizinle beraberdim. Ancak, görüş ve kanaat ehli beni sizinle sefere çıkmaktan alıkoydular. Buna uyarak ben ikamet edeceğim ve yerime bir kişi göndermeyi uygun gördüm. Bunun için de geride bıraktığım ve önden gönderdiğim zevatı da hazır bulundurdum." Nitekim Ali'yi (as.) Medine'de vekil olarak bırakmış, Talha'yı da öncü olarak A'vas'a göndermişken onları geri çağırdı.

Serî bana Şuayb, Seyf, Muhammed b. İshâk, Sâlih b. Keysân ve Ömer b. Abdülazîz'den şöyle dediğini yazdı:

Ebû Ubeyd b. Mes'ûd'un öldürüldüğü ve Farsların Kisrâ hanedanından bir adamın başa getirilmesi üzerinde mutabakata vardıkları haberini Ömer alınca Muhacir ve Ensara seslendi ve onlarla harekete geçerek Sırâr'a kadar gitti. Burada Talha b. Ubeydullah'ı öncü olarak A'vas'a kadar gönderdi. Sağ kanadına Abdurrahman b. Avf'ı, sol kanada da Zübeyr b. Avvâm'ı getirdi. Ali'yi (ra.) de Medine'de vekil olarak bırakmıştı. İnsanlarla istişarede bulundu. İnsanlar ona Farslar üzerine gitmesini tavsiye ettiler. Sırâr'a intikal edinceye ve Talha dönünceye kadar Ömer olup bitenler hakkında istişarede bulunmuş değildi. Ömer bu noktada görüş ve kanaat sahipleriyle istişarede bulundu. Talha diğer insanlar gibi düşünüyordu. Abdurrahman b. Avf ise ona sefere çıkmamasını tavsiye etti. Şöyle dedi: Peygamber'den (sav.) sonra o günden önce ve o günden sonra kimseye, anam ve babam sana feda olsun demedim. O gün dedim ki: Anam babam sana feda olsun. Bu işin acziyeti bende olsun. Sen ikamet et ve orduyu gönder. Daha önce ve daha sonra Allah'ın iradesinin senin ordun hakkında hükmünü icra ettiğini gördüm. Eğer ordun yenilirse bu senin hezimetin gibi değildir. Ama sen işin başında öldürülür veya hezimete uğra- [482]
san, korkarım ki ondan sonra Müslümanlar tekbir ve şehadet kelimesini dile getiremeyeceklerdir. Bu arada Necid bölgesinin zekât amili Sa'd'ın mektubu ulaştı. Ömer: "Bana bir adam söyleyin," dedi. Abdurrahman: "Buldum," dedi. Ömer: "Kimdir?" diye sordu. Abdurrahman: "Pençeli bir aslan! Sa'd b. Mâlik," dedi ve kanaat sahipleri de ona destek verdiler.

Serî bana Şuayb, Seyf, Huleyd b. Zefre ve babasından şöyle dediğini yazdı:

Müsennâ, Ömer'e Farsların Yezdicerd üzerinde mutabık kaldıkları, harekete geçirdikleri askerleri ve zimmet ehlinin durumu hakkında mektup yazdı. Ömer ona: "Çöle doğru çekil ve yakınında bulunan Müslümanları cihada çağır ve hudut bölgesinde konuşlan ve emrim sana gelinceye kadar orada bekle," diye cevap yazdı.

Ancak Acemler harekete geçmekte acele ettiler ve onlara karşı akınlara başladılar. Zimmet ehli de isyan ettiler. Bu durum karşısında Müsennâ hudut bölgesinde konuşlanmak üzere askerleriyle yola çıktı. O Müslümanları baştan başa hudut bölgesine yaydı. Gudâ ile Kutkutâne arasında uzun bir hat boyunca askerî noktalar oluşturdu. Kisrâ'nın askerî merkezleri de tekrar hayata geçirildi. Farsların durumu istikrara kavuştu. Ancak yine de endişe içinde bekliyorlardı. Müslümanlar da akın akın bölgeye intikal ediyorlardı. Aslanın avından vazgeçer gibi davranıp sonra tekrar üzerine çullanması gibi davranıyorlardı. Komutanları da onları, Ömer'in mektupları ve takviye olarak gelen Müslümanlarla zapt ediyorlardı.

Serî b. Yahyâ bana Şuayb b. İbrâhim, Seyf b. Ömer, Sehl b. Yûsuf ve Kâsım b. Muhammed'den şöyle dediğini yazdı:

Ebû Bekir, Sa'd'ı Necid bölgesindeki Hevâzin'in zekât işlerinde amil olarak görevlendirmişti. Ömer de onu bu görevde bıraktı. Ömer seferberlik ilan ettiğinde diğer amillere yazdığı gibi ona da yazarak at ve silah sahibi, yardım ve kanaat ehli insanları seçmesini istedi. Sa'd'ın topladıkları hakkındaki mektubu Ömer'e ulaştığında ordunun başına getireceği komutanla ilgili istişarede bulunuyordu. Sa'd'dan söz edilince Ömer'e onu tavsiye ettiler.

[483] Serî bana Şuayb ve Seyf'ten naklen; Muhammed ve Talha'dan kendi senedleriyle şöyle dediklerini yazdı:

Sa'd b. Ebî Vakkâs, Hevâzin zekât işlerinden sorumluydu. Ömer ona da yazarak kanaat ve yardım sahibi olup silahı veya atı olanları seçmesini istedi. Sonra Sa'd ona: "Senin için bin atlı seçtim. Hepsi de yardım ve kanaat ehlidirler. Hepsi

de tedbir ehli olup kavimlerinin dokunulmazlarını, şeref ve ırzlarını korurlar. Kavimlerinin asaleti onlarla kaimdir ve kanaat merciidirler. Onlar senin emrindedirler," yazdı. Ömer ve Müslümanlar istişare hâlindeyken Sa'd'ın bu konudaki mektubu ulaştı. Müslümanlar Ömer'e: "İstediğin adamı buldun," dediler. Ömer: "Kim?" dedi. Onlar: "Pençeli aslan" dediler. Ömer: "Kimi kastediyorsunuz?" diye sordu. "Sa'd'ı kastettik," dediler ve onun üzerinde mutabık kaldılar. Ömer, Sa'd'a haber göndererek gelmesini istedi. Sa'd geldi ve Ömer ona Irak savaşının komutanlık görevini tevdi etti. Ona şu tavsiyelerde bulundu: Ey Sa'd! Ey Benî Vüheyb Sa'd'ı! Allah'tan gafil olma ve Resulullah'ın (sav.) dayılarından olman ve onun arkadaşı olman seni şaşırtmasın. Zira Allah kötülüğü kötülükle silmez. Kötülüğü iyilikle siler. Allah'ın kimseyle bir nesep bağı yoktur. O'na itaat vardır. İnsanların eşrafı da basiti de Allah nezdinde eşittir. Allah onların Rabbi, onlar da O'nun kullarıdır. Afiyet ve cömertlikle yücelirler ve itaatle Allah'ın indindekine nail olurlar. Bize gönderildiği andan ve bizden ayrıldığı âna kadar Peygamber'in (sav.) üzerinde bulunduğu istikameti takip et. Zira hakikat oradadır. Sana vasiyetim budur. Bunu terk etsen ve başka bir yol tercih etsen amelin boşa gider ve hüsrana uğrayanlardan olursun."

Onu yola çıkarmak istediğinde onu çağırdı ve ona şöyle dedi: "Seni Irak savaşını sevk ve idare etmekle görevlendirdim. Tavsiyelerime bağlı kal. Çok zor ve çetin bir görev olacak. Bu görevi ancak hakka bağlılık ile başarabilirsin. Öyleyse kendini ve maiyetindekileri hayra alıştır ve hayr ile başla. Bilesin ki her şeyin bir alet edevatı vardır. Hayrın alet edevatı sabırdır. Başına gelenlere sabret. Bu, Allah'tan korkmakla hasıl olur. Allah korkusu iki şeyde toplanır. Bunlar, O'na itaat ve O'na karşı gelmekten sakınmaktır. O'na itaat edenler ancak dünya sevgisinden uzak durmak ve ahireti sevmekle itaat etmişler, O'na isyan edenler de ancak dünyayı sevmek [484] ve ahireti sevmemekle isyan etmişlerdir. Kalplerin hakikatleri vardır. Bunları Allah yaratır. Bunlardan biri sır diğeri de aleniyettir. Aleniyette hak, hak hususunda kişinin, kendisini

öveniyle yerenini hakta eşit kılmasıdır. Sırda hak ise hikmetin kalpten dile yansımasıyla ve insanların sevgisiyle tezahür eder. Kendini sevdirmekten imtina etme. Zira peygamberler sevilmeyi dilemişlerdir. Allah bir insanı severse onu insanlara sevdirir. Bir insana kızarsa insanları da ondan nefret ettirir. İnsanlardan senin maiyetinde çalışanlar nezdindeki mevkin Allah nezdindeki mevkinin göstergesidir." Ardından onu ve Medine'de seferber olarak toplanan Müslümanları yola çıkardı. Sa'd b. Ebî Vakkâs, Irak'a gitmek üzere Medine'den dört bin kişiyle yola çıktı. Üç bin kişi Yemen ve Serât'tan gelenlerdi. Serâtlıların başında Humeyda b. en-Nu'mân b. Humeyda el-Bârıkî vardı. Bu grup Bârık, Elma', Gâmid ve diğer kardeşleriydi. Sayıları yedi yüz kişiydi. Yemenliler ise iki bin üç yüz kişiydiler. İçlerinde Neha' b. Amr da vardı. Erkekleri kadınları ve çocuklarıyla toplam dört bin kişiydiler. Ömer kamplarına uğradı ve Irak'a gitmelerini istedi. Ancak onlar imtina ederek Şam'a gitmek istediler. Ömer ise Irak dedi ve ısrar etti. Ancak sonunda yarısını Şam'a yarısını da Irak'a gönderdi.

Serî bana Şuayb, Seyf, Haneş en-Nehaî, babası ve diğerlerinden naklen şöyle dediklerini yazdı:

Ömer kamplarına uğradı ve onlara: "Ey Nehailer! Şeref sizde kök salmıştır. Sa'd ile birlikte yürüyün," dedi. Ancak Şam'a gitmekte ısrar ettiler. Sa'd ise Irak'a gitmelerinde ısrar etti. Onlar Şam'a gitmekte ısrar edince Ömer onların yarısını Şam'a, diğer yarısını ise Irak'a gönderdi.

Serî bana Şuayb ve Seyf'ten naklen Muhammed, Talha, Müstenîr ve Haneş'ten rivayetle şöyle dediklerini yazdı:

Bunların içinde Hadramut ve Sadif'ten altı yüz kişi vardı ve bu grubun başında Şeddâd b. Dam'ac bulunuyordu. Mezhic'den de bin üç yüz kişi vardı. Bunların başında üç kişi vardı: Benî Münebbi'nin başında Amr b. Ma'dîkerib; Cu'fî ve müttefikleri Cez', Zübeyd ve Enesullah ve onlara bağlı olanların başında Ebû Sebre b. Züeyb; Sudâ, Cenb ve Müsliye'den üç yüz kişilik grubun başında da Zeyd b. el-Hâris es-Sudâî bulunuyordu. Bunlar Mezhic'den çıkıp Medine'ye gelerek Sa'd ile birlikte Medine'den yola çıktılar. Sa'd ile birlikte Kays Aylân'dan [485]

da bin kişi çıktı. Bunların da başında Bişr b. Abdullah el-Hilâlî vardı.

Serî bana Şuayb, Seyf, Ubeyde ve İbrâhim'den şöyle dediğini yazdı:

Kâdisiye askerleri Medine'den yola çıktılar. Dört bin kişiydiler. Üç bin kişi Yemenliydi. Geri kalan bin kişi diğer insanlardandı.

Serî bana Şuayb ve Seyf'ten naklen; Muhammed, Talha, Sehl ve Kâsım'dan şöyle dediklerini yazdı:

Ömer askerleri Sırâr'dan A'vas'a gönderdi. Bu vesileyle onlara bir konuşma yaptı. Şöyle dedi: "Yüce Allah kalpleri ihya etmek için size misaller verdi ve sözler buyurdu. Zira Allah ihya etmedikçe kalpler ölüdür. Kim bir şey biliyorsa o bilgiden istifade etsin. Adaletin emareleri ve müjdeleri vardır. Emareler hayâ, cömertlik, suhulet ve yumuşaklıktır. Müjdeler ise rahmettir. Allah her şeye bir kapı ve her bir kapıya bir anahtar ihsan etmiştir. Adaletin kapısı ibret almak, onun anahtarı da zühddür. İbret almak için ölüleri hatırlamak suretiyle ölümü hatırlamak, iyi amelle ona hazırlanmaktır. Zühd ise hakkı haksızdan alıp hak sahibine iade etmektir. Bu hususta hiç kimseye yaranma. Sana yeterli olanla yetin. Zira ihtiyacı kadar olanla yetinmeyene hiçbir şey yeterli gelmez. Allah'a karşı sizden sorumluyum. Allah ile aramda kimse yoktur. Allah beni O'na yönelen şikâyetleri defetmekle sorumlu kılmıştır. Şikâyetlerinizi bize iletin. Bize iletemeyenler de şikâyetlerini bize iletecek olanlara iletsinler ki onlar sıkıntıya girmeden haklarını onlara iade edelim." Ardından Sa'd'a yola çıkmasını emretti ve şöyle dedi: "Zerûd'a ulaştığında orada konakla ve çevresine dağıl. Muhitinde olanları da hizmete çağırarak yardım, kanaat, kuvvet ve silah ehlini tercih et."

Serî bana Şuayb, Seyf, Muhammed b. Sûka ve bir zattan naklen şöyle dediğini yazdı:

Sekkûn, Husayn b. Nümeyr es-Sekkûnî ve Muâviye b. Hudeyc ile dört yüz kişiyle Kinde'nin öncüleriyle geçtiler. Ömer [486]
onları durdurdu. İçlerinde Muâviye b. Hudeyc ile beraber uzun boylu gençler vardı. Onlardan yüz çevirdi. Sonra bir

daha ve bir daha yüz çevirdi. Ona: "Bunlara karşı neden böyle davranıyorsun?" denildi. Ömer: "Onlara karşı tereddüdüm var. Araplardan bana uğrayanlar içinde onlardan daha sevimsizini görmedim," dedi. Sonra onları gönderdi. Ömer daha sonra da onları hep sevimsizlikleriyle anıyordu. Öyle ki insanlar onun bu düşüncesini garipsiyorlardı. Bunlarda Sûdân b. Humrân adında bir şahıs vardı. Bu şahıs sonradan Osman b. Affân'ı (ra.) öldürdü. Bunların Hâlid b. Mülcem[106] adında bir müttefikleri vardı. O da Ali b. Ebî Tâlib'i (ra.) öldürdü. Muâviye b. Hudeyc adındaki şahıs da onlardan olup kendilerinden bir grupla birlikte Osman'ın katillerini öldürmek için onları takip ediyordu. Onlardan başka bir grup da Osman'ın katillerini misafir ediyorlardı.

Serî bana Şuayb ve Seyf'ten naklen; Muhammed ve Talha'dan rivayetle Mâhân ve Ziyâd'dan şöyle dediklerini yazdı:

Sa'd çıktıktan sonra Ömer ona iki bin Yemenli, Gatafân'dan ve Kays'ın muhtelif kollarından iki bin silahlı Necidliyle takviye gönderdi. Sa'd, kışın başında Zerûd'a vardı ve burada konakladı. Asker de bölgeye dağılarak Benî Temîm ve Esed'e ait su mevkilerinde konuşlandılar. Sa'd, Müslümanların toplanmasını ve Ömer'den gelecek talimatı bekliyordu. Üç bini Temîmli bini de Ribâblı olmak üzere Benî Temîm ve Ribâb'dan dört bin asker seçti. Benî Esed'den de üç bin kişi seçti ve bölgelerinin sınırında Hazn ve Besîta arasında konuşlanmalarını emretti. Bunlar Sa'd b. Ebî Vakkâs ile Müsennâ b. Hârise arasında konuşlandılar. Müsennâ'nın komutası altında, altı bini Rebîa'nın Bekir b. Vâil kolundan, iki bini de Rebîa'nın diğer kollarından olmak üzere toplam sekiz bin asker vardı. Bunların dört bini Hâlid'in ayrılmasından sonra seçilmişlerdi. Dört bini de Cisr Savaşında kalanlardı. Onun maiyetinde Yemenli Becîle kabilesinden iki bin asker daha vardı. Ayrıca Kudâa ve Tay'dan daha önce seçilen iki bin asker vardı. Tay'ın başında Adî b. Hâtim, Kudâa'nın başında Amr b. Vebere, Becîle'nin başında ise Cerîr b. Abdullah bulunuyordu. İnsanlar bu du-

106 Yaygın olan rivayetlere göre Ali'nin (ra.) katilinin adı Hâlid değil, Abdurrahman b. Mülcem'dir.

rumdayken Sa'd, Müsennâ'nın kendisine katılmasını, Müsennâ da Sa'd'ın kendisine katılmasını beklerken Müsennâ Cisr Savaşında aldığı yaranın açılması sonucu vefat etti. Müsennâ, Beşîr b. el-Hasâsiyye'ye görevi bırakmıştı. Bu sırada Sa'd, Zerûd'daydı. Irak ehlinin ileri gelenleri Beşîr'in yanındaydılar. Ömer'e giden Iraklı heyetler de Sa'd'ın maiyetindeydiler. Bunların içinde Furât b. Hayyân el-İclî ve Uteybe de vardı. Ömer [487] onları Sa'd ile göndermişti.

Serî bana Şuayb, Seyf, kendi senediyle Muhammed, Ziyâd ve Mâhân'dan şöyle dediklerini yazdı:

Bu yüzden insanlar Kādisiye'deki asker sayısında ihtilaf edilmiştir. Dört bin sayısını telaffuz edenler Sa'd ile birlikte Medine'den çıkan sayıyı kastetmişlerdir. Sekiz bin diyenler ise Zerûd'da toplanan sayıyı ifade etmişlerdir. Dokuz bin diyenler ise Kayslıların iştirak etmesinden sonraki sayıyı zikretmişlerdir. On iki bin diyenler Benî Esed'in Hazn kolundan üç bin askerin dokuz bine katılmasından sonraki sayıyı ifade etmişlerdir. Ömer, Sa'd'a emir vererek ilerlemesini istedi. Sa'd ilerledi ve Irak'a doğru harekete geçti. Bu sırada Müslüman gruplar Şerâf'ta toplanmışlardı. Sa'd, Şerâf'a varınca Eş'as b. Kays, Yemen ehlinden bin yedi yüz kişiyle yanına geldi. Kādisiye Savaşına katılan Müslümanların sayısı otuz bin civarındadır.

Serî bana Şuayb, Seyf, Abdülmelik b. Umeyr, Ziyâd ve Cerîr'den şöyle dediğini yazdı:

Yemen ehli Şam'a gitmeye, Mudar ise Irak'a gitmeye meyilliydiler. Bunun üzerine Ömer: "Akrabalık bağınız bizimkinden daha köklüdür! Mudar'a ne oluyor da Şam ehlinden olan geçmişlerini hatırlamıyor!" dedi.

Serî bana Şuayb, Seyf, Ebû Sa'd b. el-Merzübân, bir ravi ve Muhammed b. Huzeyfe b. el-Yemân'dan şöyle dediğini yazdı:

Araplar içinde Farslara karşı Rebîa kadar cesur olan yoktu. Bu yüzden Müslümanlar onlara Rebîatü'l-Esed (aslan Rebîalılar) ve Rebîatü'l-Feres (atlı Rebîalılar) diyorlardı. Cahiliye döneminde de Araplar Farslara, Fârisü'l-Esed (aslan Farslar) Rumlara da er-Rûmü'l-Esed (aslan Rumlar) diyorlardı.

Serî bana Şuayb, Seyf, Talha ve Mâhân'dan naklen şöyle yazdı:

Ömer dedi ki: "Vallahi Acem hükümdarlarını Arap büyükleriyle vuracağım." Nitekim reis, kanaat ve görüş sahibi, eşraf, ünlü, hatip ve şair ne kadar önemli kişi varsa onları Farslara karşı devreye soktu.

Serî bana Şuayb, Seyf, Amr ve Şa'bî'den şöyle dediğini yazdı:

Sa'd, Zerûd'dan ayrılınca Ömer ona: "Hind'e çıkış mevki-
[488] ine, uygun göreceğin bir şahsı gönder. Böylece o yönden gelebilecek tehlikelere karşı kalkan olsun," dedi. Bunun üzerine Sa'd, Mugîre b. Şu'be'yi beş yüz adamla gönderdi. Mugîre, Übülle'nin karşısında yer alan Arap bölgesinde konuşlandı. Akabinde Geday'a geçerek bu bölgede bulunan Cerîr'in yanında konakladı. Sa'd, Şerâf'ta konaklayınca Ömer'e yazarak Geday ile Cebbâne arasındaki bölgede konuşlanan Müslümanların konuşlandıkları noktaları bildirdi. Ömer ona şöyle yazdı: "Mektubum sana ulaştığında askerleri onar onar ayır ve her on kişinin başına bir erbaş getir. Askerleri seferber et ve komutanlarını tayin et. Müslümanların reislerine de emret onlar da hazır bulunsunlar ve şahit olsunlar. Onların huzurunda gerekli düzenlemeleri yap ve onları adamlarına yönlendirerek Kādisiye'de buluşulacağını söyle. Mugîre b. Şu'be'yi de süvarileriyle yanına al. Sonra bana durum hakkında yaz."

Bunun üzerine Sa'd, Mugîre'ye haber göndererek kendisine katılmasını söyledi. Kabile reislerine de aynı şeyi yazdı. Bunlar hazır bulundu. Sa'd, Şerâf'ta Müslümanları düzene soktu ve onları seferber etti. Askerlerin başına komutanlar tayin etti. Erbaşları da belirledi ve her on kişiye de bir erbaş verdi. Bu askerî tertibat, Peygamber (sav.) zamanındaki gibi yapıldı. Bu durum askere tahsisat verilinceye ve sancaklar İslam'da kıdem sahibi olanlara tevdi edilinceye kadar devam etti. Askerleri manga sistemine göre kurdu ve mangaların başına meziyetleri olanları tayin etti. Orduyu savaş düzenine soktu. Orta kısmına, sağ ve sol kanatlarına, gerisine ve artçısına, öncülerine piyadelere ve süvarilerine komutanlar tayin etti. Seferberlik durumu hariç bunları ordudan ayırmadı.

Hatta Ömer'in emri olmadan kimseyi ayırmadı. Seferberlik komutanlarına gelince: Zühre b. Abdullah b. Katâde b. el-Haviyye b. Mersed b. Muâviye b. Ma'n b. Mâlik b. Ersem b. Cüşem b. el-Hâris el-Arec'i görevlendirdi. Bu zat Cahiliye döneminde Hecer Hükümdarı tarafından yetkili kılınmış ve onu elçi olarak Peygamber'e (sav.) yollamıştı. Onu öncü yaptı ve izinle Şerâf'tan Uzeyb'e hareket etti. Sağ kanada Abdullah b. Muattim'i tayin etti. Bu zat da Peygamber'in (sav.) ashabındandır ve Peygamber'e (sav.) gelen dokuz kişiden biridir. Talha b. Ubeydullah da onuncularıydı. Bunlar *ırâfe* (bilgi sahibi) idiler. Sol kanada Şürahbîl b. es-Sımt b. Şürahbîl el-Kindî'yi getirdi. –Henüz genç bir kişiydi ve mürtetlere karşı savaşarak Allah'a olan ahdini yerine getirdi. Bu yüzden takdir edildi. [489] Nitekim Eş'as'tan da Kinde'nin onursal reisliği unvanını aldı. Onun babası, Ubeyde b. Cerrâh ile Şam'a gitmişti.– Gerektiğinde yerine geçmek üzere Hâlid b. Urfuta'yı belirledi. Ordunun geri kısmına Âsım b. Amr et-Temîm el-Umrî'yi getirdi. Sevâd b. Mâlik et-Temîmî'yi öncülere, Selmân b. Rebîa el-Bâhilî'yi artçılara, Hammâl b. Mâlik el-Esedî'yi piyadelere, Abdullah b. Zissehmeyn el-Has'amî'yi süvarilere tayin etti. Seferberlikteki komutanlar başkomutandan sonra gelirlerdi. Onların altında da küçük birlik erbaşları geliyordu. Onlardan sonra sancak sahipleri, onlardan sonra da kabile reisleri geliyordu. Bütün raviler derler ki: Ebû Bekir riddet savaşlarında ve Farslara karşı mürtetlerden kimseyi askere almamıştır. Ömer onlardan yararlandı ancak komutanlığa getirmedi.

Serî bana Şuayb, Seyf, Mücâlid ve Amr'dan naklen Saîd b. Merzübân'dan şöyle dediklerini yazdı:

Ömer hekimleri gönderdi ve yargı görevinin başına Abdurrahman b. Rebîa el-Bâhilî Zennûr'u getirdi. Ganimetlerden ve feyin taksimi işinden de onu sorumlu tuttu. Onların büyüğü ve davetçileri olarak da Selmân-ı Fârisî'yi görevlendirdi.

Serî bana Şuayb, Seyf, Ebû Amr ve Ebû Osman en-Nehdî'den şöyle dediğini yazdı:

Sa'd, tercüman olarak Hilâl el-Hecerî'yi, kâtip olarak da Ziyâd b. Ebî Süfyân'ı tayin etti. Sa'd, seferberlik işlerini ta-

mamlayıp toplu hâlde ve ferdî olarak bütün hazırlıkları yaptıktan sonra durumu Ömer'e yazdı. Sa'd, mektubunu Ömer'e göndermesiyle cevabını alması arasında geçen süre içinde Şerâf'tan Kādisiye'ye geçti. Bu arada da Müsennâ'nın vasiyeti üzerine Muannâ b. Hârise ve Selmâ bint Hasafe et-Teymiyye (Teymüllât) yanına geldiler. Nitekim Müsennâ vasiyette bulunmuş ve onu acilen Zerûd'da bulunan Müsennâ'ya ulaştırmalarını istemişti. Ancak bu işe vakit bulamamışlardı. Zira Kābûs b. Kābûs b. Münzir onları meşgul etmişti. Âzâzmerd b. Âzâzbeh onu Kādisiye'ye göndermiş ve ona: "Araplara çağrıda bulun ve ataların gibi sana icabet edenlerin başına geç,"
[490] dedi. Bunun üzerine Kādisiye'ye geçti ve Bekir b. Vâil'e tıpkı Nu'mān gibi ümit vererek ve tehdit ederek yazdı. Muannâ durumundan haberdar olunca Zikār'dan gece vakti yola çıktı ve gece vakti ansızın onlara baskın yaparak onu ve maiyetindekileri bertaraf etti. Akabinde Zikār'a döndü. Muannâ, Müsennâ'nın vasiyeti üzerine Selmâ ile Sa'd'a gittiler. Ona gittiklerinde henüz Şerâf'taydı. Muannâ, Sa'd'a Müsennâ'nın savaşa dair görüşünü aktardı. Ona göre Sa'd, birleştikleri ve mutabakata vardıkları takdirde düşmanları olan Farslara karşı topraklarında savaşmamalı belki Arap diyarının hemen yanı başında Farslarla olan sınırda savaşmalıdır. Allah, Müslümanları onlara karşı galip getirirse arkası gelecektir. Aksi takdirde gerideki kuvvete istinat edecek ve ilerisi için izleyecekleri yolu belirleyecekler ve kendi topraklarında moral olarak daha güçlü olacaklardır. Ta ki ileriye atılma sıraları gelinceye kadar.

Müsennâ'nın vasiyet ve savaşa dair görüşü Sa'd'a iletilince Muannâ'yı görevinde bıraktı ve Müsennâ'nın yakınlarına iyi davranılması tavsiyesinde bulundu. Selmâ'yı da istedi ve onunla evlendi. Bütün birliklerde yetmiş küsur Bedir'li, üç yüz on küsur sahabi ve muhtelif kabilelere mensup yedi yüz sahabi evladı vardı. Ömer'in mektubu henüz Şerâf'tayken Sa'd'a ulaştı. Mektubun muhtevası Müsennâ'nın görüşleriyle paraleldi. Ömer, Ebû Ubeyde'ye de aynı tarihte mektup yazdı ve onlara gönderdi. Ebû Ubeyde'ye gönderdiği mektupta komutası altında bulunan altı bin askeri geri göndermesini

ve Iraklı olmayanlardan gönüllü olarak gitmek isteyenleri de yollamasını istedi. Sa'd'a gönderdiği mektup:

Maiyetindeki Müslümanlarla Fars diyarına doğru gitmek üzere Allah'a tevekkül ederek Şerâf'tan yola çık. Bütün işlerinde O'nun inayetini dile. Bilesin ki sayıları çok olan bir millet üzerine gidiyorsun. Teçhizatları üstündür. Savaşmaları çetindir. Kolay gibi görünse de aşılmaz yurtları vardır. Denizleri, taşan nehirleri ve dar yolları geçilmezdir. Onlarla karşılaşırsanız onlara saldırın ve vurmaya başlayın. Onların topluluklarına takılmayın. Sizi kandırmasınlar. Zira onlar kandırıcı ve plancıdırlar. Onların durumu sizden farklıdır. Onlara karşı ciddiyetle hareket edin. Kādisiye'ye vardığında –Kādisiye, Ca- [491]
hiliye döneminde Farsların kapısıydı. Burası onların kapıları içinde maddi ihtiyaçları ve talepleri için en kapsamlı olanıdır. Cazip, verimli, muhkem bir mevkidir. Etrafında köprüler, aşılmaz su kanalları vardır.– senin askerî merkezlerin Kādisiye'nin etrafındaki tahkimatların karşısında olsun. Asker taş ve kerpiç meskenlerden oluşan köy ve beldeler arasında su bulunan yerlerde konuşlansın. Sonra yerinde bekle ve yerini terk etme. Onlar seni fark ederlerse harekete geçerler; süvarileri ve piyadeleri, hiddet ve şiddetleriyle üzerine gelecekler. Eğer düşmanınıza karşı sabır ve sebat ederseniz ve ona karşı savaşmak için ihlası bir niyetle hareket eder ve emanete riayet ederseniz umarım ki onlara galip gelirsiniz. Bu takdirde bir daha isteyerek ve gönüllü olarak size karşı toplanamayacaklar. Aksi takdirde onların en yakın arazisinden çekilerek geriye en yakın topraklarınıza rücu edersiniz. Zira kendi arazinizi daha iyi bilir orada daha rahat hareket edersiniz. Onlar ise sizin topraklarınızda daha çekingen hareket ederler ve çevreyi bilemezler. Ta ki Allah onlara karşı sizi muzaffer kılar ve size tekrar saldırma güç ve imkânını verir.

Yine Şerâf'tan ayrılacağı gün ona şöyle yazdı: Şu gün olursa insanlarla yola çık ve Uzeyb el-Hicânât ile Uzeyb el-Kavâdis arasında konaklayarak onları doğuya ve batıya doğru sevk et.

Ardından Ömer'in cevabi mektubu da geldi: Kalbin mutmain olsun. Askerlerine nasihat et ve iyi niyetli ve ihlaslı olma-

larını tavsiye et. Kim gaflete düşerse bu iki hasleti hatırlasın. Sabır! Sabır! Allah'ın yardımı niyete göre tecelli eder. Sevap da ihlasa göredir. Allah'tan afiyet dileyin. Üzerinde bulunduğun yolda ve icra ettiğin görevde dikkatli ve tedbirli ol! "*Lâ havle velâ kuvvete illâ billah*= Kuvvet ve kudret Ancak Allah'tandır," sözünü çok tekrarlayın. Bana yaz. Onlar nereye kadar geldiler. Sizinle savaşlarını kim sevk ve idare edecek? Bu hususta bazı şeyleri söylemek istedim. Ancak sizin konuşlandığınız yer ve düşmanınızın bulunduğu yer hakkındaki malumatımın azlığı beni yazmaktan alıkoydu. Bu nedenle Müslümanların konuşlandıkları yerleri ve Medain'le aranızdaki bölgeyi, gözümle görüyormuş gibi bana tasvir et ve beni durumunuza vâkıf kıl. Allah'tan kork ve O'na olan ümidini yitirme. Sır verme. Bile-
[492] sin ki Allah'ın size vaadi vardır. Bu işinde Allah'a tevekkül et. Zira bu işte ahde aykırılık yoktur. Allah'ın inayetinden mahrum kalmaktan sakın! Aksi takdirde sizin yerinize başkalarını getirir.

Sa'd, Ömer'e (ra.) bölgeyi tanıtmak için şöyle yazdı: Kādisiye, Hendek ile Atîk arasında yer alır. Kādisiye'nin solunda iki yol arasında masmavi bir deniz uzanmaktadır. Bu yollardan biri bölgenin sırtında uzanmakta diğeri de Hudûd Nehrinin kenarında Havernak ve Hîre'ye kadar uzanmaktadır. Kādisiye'nin sağında ise Velece'ye kadar uzanan bir göl vardır. Benden önceki Müslümanlarla sulh yapan Sevâd ehlinin tümü Farslara meylederek hızla o tarafa kaydılar ve bize karşı hazırlık yaptılar. Bizimle savaşmak için Rüstem'i ve onun benzerlerini devreye soktular. Onlar bizi tahrik edip harekete geçirmeye, biz de onları tahrik edip ileriye sürmeye çalışıyoruz. Allah'ın takdir ve iradesi hükmünü icra edecektir. O'nun lehimiz veya aleyhimizdeki hükmü tecelli edecektir. Allah'tan afiyet ve hayırlı bir mukadderat diliyoruz.

Ömer ona şöyle yazdı: Mektubun bana ulaştı. Seni anladım. Allah düşmanını ortaya çıkarıncaya kadar yerinde bekle. Bilesin ki bu savaşın önemli sonuçları olacaktır. Allah onları hezimete uğratırsa onların peşini bırakma. Medain'e kadar onları kovala ve orada onları bas. İnşallah onun yıkılış vakti geldi.

Ömer özellikle Sa'd'a dua ediyordu. Müslümanlar da ona ve bütün Müslümanlara dua ediyorlardı. Sa'd, Zühre'yi öncü olarak gönderdi. Zühre ileriye doğru harekete geçti ve Uzeyb el-Hicânât'ta konakladı. Ardından Sa'd, Uzeyb el-Hicânât'ta konaklamak üzere Zühre'nin izini takip etti. Sonra tekrar Zühre'yi öncü olarak gönderdi. Zühre bu kez de Kādisiye'de Atîk ile Hendek arasında köprü hizasında konakladı. Kudeys de bir mil aşağısında yer alıyordu.

Serî bana Şuayb, Seyf ve kendi senediyle Ka'kâ'dan şöyle dediğini yazdı:

Ömer, Sa'd'a şöyle yazdı: Düşmanla karşılaştığınızda onları hezimete uğratacağınız içime doğdu. O hâlde şüpheyi bırakın ve kesin kanaate sarılın. Eğer biriniz emniyet içinde Acemlerden birine işaretle veya diliyle oyun oynar ya da onu itham eder de Acem olan bunu anlamazsa aralarında aman varsa bu hususu bu çerçevede mütalaa ederler. Sakın (kimseye) gülmeyin. Vefa, vefa! Hata, vefayla sevaba dönüşür. Hata ihanetle helake götürür. Bunda sizin için çözülüş ve güç kaybı, düş- [493]
manınız için kuvvet ve heybet vardır. Sizi uyarıyorum. Sakın Müslümanları itibardan düşürmeyin ve zaafa uğramalarına sebep olmayın.

Serî bana Şuayb, Seyf, Abdullah b. Müslim el-Uklî ve Mikdâm b. Ebî Mikdâm el-Uklî, babası ve Kerib b. Ebî Kerib el-Uklî'den –Kādisiye'de öncülerdendi– şöyle dediğini yazdı:

Sa'd bizi Şerâf'tan öncü olarak gönderdi. Çıktık ve Uzeyb el-Hicânât'a kadar giderek burada konakladık. Ardından Sa'd da yola çıktı ve sabaha doğru Uzeyb el-Hicânât'a gelince Zühre b. el-Haviyye öncülerin başında olduğu hâlde yola çıktı. Uzeyb'e yaklaştığımızda –onların askerî merkezlerindendi– burcun üzerinde insanlar gördük. Gözlemlemek istediğimizde burçlardan birinde veya iki şerefe arasında bir adam görüyorduk. Süvarilerin önünden gidiyorduk. Biraz yavaşladık da bir grup bize yetişti. İçinde süvariler gördük. Akabinde Uzeyb'e vardık. Yakınlarına geldiğimizde bir adam çıktı ve Kādisiye'ye doğru koşuyordu. Uzeyb'e gittik ve oraya girdik. İçinde hiç kimse yoktu. Meğer burçlarda görünen yalnızca o adamdı. Burçlarda görünmesi bir kandırmacaydı. O bizi ihbar ede-

cekti. Onun peşine düştük. Ancak, onu yakalayamadık. Zühre durumu öğrenince bize geldi ve bizi geçerek adamın peşine düştü. Zühre: "Adam kurtulsa onlara haber verecek," dedi ve Hendek'te ona yetişerek mızrakla vurdu ve işini bitirdi. Kādisiye savaşçıları o şahsın cesaretine ve muharebe yeteneğine hayrandılar. Onlara göre o Farslı kadar cesur ve sebat sahibi başka bir casus yoktu. Yolu uzak olmasaydı ona yetişilemez ve Zühre onu öldüremezdi. Müslümanlar Uzeyb'de mızraklar, yaylar, tulumlar ve benzeri şeyler buldular ve bunlardan yararlandılar. Ardından baskınlar düzenlediler. Askerleri gece vaktinde göreve göndererek Hîre'ye baskın yapmalarını emretti. Onların başına Bükeyr b. Abdullah el-Leysî'yi getirdi. Bu grubun içinde yardım ve muharebe yeteneğiyle tanınan otuz kişinin arasında şair Şemmâh el-Kaysî de vardı. Gece yürüdüler ve Seylihayn'ı geçerek Hîre'ye ulaşmak üzere köprüsünü geçtiler. Bir grubun gürültüsünü duyunca durakladılar. Durumu anlamak için bir pusu kurdular. Söz konusu grup geçinceye kadar pusuda kaldılar. Derken o ayaktakımının önünden
[494] süvariler geçti. Ona da ses çıkarmadılar ve grup da onları fark edemeyerek Sinnin'e geçti. Aslında bunlar pusudakilerle bir işleri yoktu. Onların Sinnin'de işleri vardı. Zira Âzâzmerd b. Âzâzbeh'in kız kardeşi Sinnin'in büyüğüyle –Acem eşrafındandı– evlilik hazırlığı vardı. Herhangi bir tehlikeye karşı onu korumak gayesiyle geline refakat ediyorlardı. Süvariler ayrılınca Müslümanlar hâlâ hurma ağaçları arasındaki pusularındaydılar. Düğünün yükleri de geçince Bükeyr gelin ile süvariler arasında bulunan Şîrzâz b. Âzâzbih'e saldırdı. Onu bertaraf etti. Atlılar kaçtılar. Baskıncılar yükleri ve Âzâzbih'in kızıyla dihkânlardan otuz kadar kadın ve tebaadan da yüz kadar esir ve paha biçilemeyen eşya ele geçirildi. Ardından ele geçirdiklerini yanlarına alarak döndüler. Ele geçirdikleri ganimetlerle Uzeyb el-Hicânât'a Sa'd'ın yanına döndü. Müslümanlar yüksek sesle tekbir getirdiler. Bunun üzerine Sa'd: "Allah'a yemin ederim ki öyle bir tekbir getirdiniz ki aziz bir kavim olduğunuzu anladım," dedi ve ganimeti Müslümanlar arasında taksim etti. Humusu taksim etti ve ondan artakalanı mücahitlere

dağıttı. Onlar üzerinde önemli bir etkisi oldu. Sa'd, Uzeyb'de aileleri korumak için etrafı süvarilerle koruma altına aldı ve bütün ailelerin muhafızları da onlara katıldı. Bunların başına da Gâlib b. Abdullah el-Leysî'yi getirdi. Kendisi de Kādisiye'ye geçti. Sa'd, Kudeys'te konakladı. Zühre de Atîk Köprüsünün karşısında bugünkü Kādisiye'de konakladı. Sa'd, Bükeyr seriyesinin durumunu ve kendisinin de Kudeys'te konakladığını haber verdi. Sa'd, Kudeys'te bir ay kaldı ve Ömer'e: "Düşman bize karşı kimseyi harekete geçirmediler ve bildiğimiz kadarıyla kimseye savaş emri verilmedi. Bu konuda bize bilgi intikal ederse haber vereceğiz," diye yazdı. Allah'tan yardım dileriz. Zira büyük bir dünyayla karşı karşıyayız. Onunla aramızda çok çetin bir mücadele vardır. Bizi onlara karşı savaşmaya davet etmiş ve şöyle buyurmuştur: *"Siz yakında çok kuvvetli bir kavme karşı savaşmaya çağrılacaksınız."*[107]

Sa'd buradaki ikameti sırasında Âsım b. Amr'ı Aşağı Fırat bölgesine gönderdi. Âsım, Meysân'a kadar gitti; davar ve sığır elde etmek istedi ancak buna muvaffak olamadı. Konaklarda olanlar ona karşı korunmaya çalıştılar. Bunun için ormanlarda saklandılar. O da ormanlarda iz sürdü ve derinlere girdi. Burada orman kenarında bir adamla karşılaştı. Ona davar ve sığırların yerini sordu. Adam yemin ederek bilmediğini söyledi. Oysa o ormanda bir çobandı. Derken bir öküz âdeta, vallahi yalan söyledi biz buradayız der gibi böğürdü. Bunun üzerine Âsım hayvanların bulunduğu yere girdi ve öküzleri alıp kampa götürdü. Sa'd bunları askerlere taksim etti. Günlerce bolluk içinde yaşadılar. Haccâc bu olaydan haberdar olunca içlerinde Nezîr b. Amr, Velîd b. Abdişems ve Zâhir'in de aralarında bulunduğu olaya şahit olanlardan bir gruba haber gönderdi. [495] Onlara olayı sordu. Onlar: "Evet, olayı duyarak, görerek yaşadık ve hayvanları kampa sevk ettik," dediler. Haccâc: "Yalan söylediniz," dedi. Onlar: "Olaya sen şahit olduysan ve biz olaya şahit olmadıysak dediğin doğrudur," dediler. Bunun üzerine Haccâc: "Doğru söylüyorsunuz. İnsanlar bu hususta ne diyorlardı?" dedi. Onlar: "Bu bir müjde gibidir. Allah'ın rızasının ve

107 Fetih, 48/16.

düşmana karşı muzafferiyetin delilidir," dediler. O: "Vallahi bu ancak o topluluğun muttaki ve hayırlı insanlar olmalarıyla mümkündür," dedi. Onlar şöyle dediler: "Vallahi o insanların kalplerindekini bilemeyiz. Ancak bizim gördüğümüz odur ki o insanlar kadar dünya menfaatinden uzak duran ve şiddetle ona buğzeden kimse görmedik. Onlar üç şey konusunda hataya düşmemişlerdir: Onlar korkmadılar, ihanet etmediler ve umumun malına tecavüz etmediler." O gün çok miktarda ganimetin elde edildiği bir gündü. Kesker ve Enbâr arasında birçok baskın yapıldı. Elde ettikleri yiyecekler önemli bir zaman süresince onlara yeterli geldi. Bu arada Sa'd, Farslar hakkında bilgi almak için Hîre ve Salûbâ'ya casuslar gönderdi. Nitekim bu casuslar, hükümdarın, Ermeni Rüstem b. Ferruhzâz'a savaş işlerini ve orduyu hazırlama görevini verdiği bilgisiyle döndüler. Sa'd durumu Ömer'e yazdı. Ömer cevap olarak şöyle yazdı: "Onlar hakkında sana intikal eden bilgiler ve senin üzerine gönderecekleri güçler seni endişeye sevk etmesin. Allah'ın yardım ve inayetini dile ve O'na tevekkül et. Ona basiret, kanaat ve cesaret sahibi adamlar göndererek onu (İslam'a) davet etsinler. Bu davetle Allah onları zayıflatacak ve hareket kabiliyetlerini kısıtlayacaktır. Her gün bana yaz." Rüstem, Sâbât'ta konuşlanınca durumu Ömer'e yazdılar.

Serî bana Şuayb, Seyf, Ebû Damre, İbn Sîrîn, İsmâil b. Ebî Hâlid ve Kays b. Ebî Hâzim'den naklen şöyle dediklerini yazdı:

Rüstem'in Sâbât'a intikali haberi Sa'd'a ulaşınca askerin seferber olması için karargâhından ayrılmadı. Ravi İsmâil der ki: Sa'd, Ömer'e şöyle yazdı: Rüstem ordusuyla Medain'den ayrılarak Sâbât'a intikal etti ve bize karşı süvariler, filler ve çok sayıdaki Fars askerleriyle geldi. Ebû Damre ise der ki: Sa'd, Ömer'e şöyle yazdı: Rüstem, Sâbât'ta konuşlandı ve süvariler, filler ve büyük bir Fars ordusuyla bize yöneldi. Benim için hiçbir şey bu durum kadar önemli değildir ve zihnimi bunun kadar meşgul eden başka bir şey yoktur. Bu durum sorumlu olmayı arzu ettiğim bir durumdur. Allah'ın inayetini diliyor ve O'na tevekkül ediyoruz. Ona senin söylediğin vasıflarda insanlar gönderdim.

Serî bana Şuayb, Seyf, kendi senedleriyle de Amr ve Mücâlid'den naklen Saîd b. el-Merzübân'dan şöyle yazdı: [496]

Ömer'in bu konudaki talimatı Sa'd'a ulaşınca asalet ve kanaat sahibi bazı adamlarla fiziği ve görünümü olan, mehabet ve kanaat ehli bazı adamları topladı. Asalet, kanaat ve fikir adamı olanlar, Nu'mân b. Mukarrin, Büsr b. Ebî Rühm, Hamele b. Cüveyye el-Kinânî, Hanzale b. er-Rebî' et-Temîmî, Furât b. Hayyân el-İclî, Adî b. Süheyl ve Mugîre b. Zürâre b. Nebbâş b. Habîb idi. Fiziği düzgün, mehabet ve kanaat sahibi olanlar ise Utârid b. Hâcib, Eş'as b. Kays, Hâris b. Hassân, Âsım b. Amr, Amr b. Ma'dîkerib, Mugîre b. Şu'be ve Muannâ b. Hârise idi. Sa'd bu heyeti Hükümdar'a davetçi olarak gönderdi.

Muhammed b. Abdullah b. Safvân es-Sekafî bana Ümeyye b. Hâlid, Ebû Avâne, Husayn b. Abdurrahman ve Ebû Vâil'den şöyle dediğini anlattı:

Sa'd ordusuyla birlikte Kādisiye'ye geldi. Tam bilmiyorum ama herhâlde yedi bin civarındaydık. Müşrikler ise otuz bin civarındaydılar. Bize dediler ki: "Sizin gücünüz yoktur. Gücünüz ve silahınız yetersizdir. Neden geldiniz, geri dönün!" Biz onlara: "Geri dönmeyeceğiz. Dönecek de değiliz," dedik. Onlar yaylarımıza bakarak gülüyor ve "*Dûk dûk*" diyerek onları "kirmen"e benzetiyorlardı. Dönmeyi reddedince bize dediler ki: "Bize içinizden akıllı bir adam gönderin ki niçin geldiğinizi anlatsın." Mugîre b. Şu'be: "Ben gideceğim," dedi ve onlara gitti. Rüstem'in yanında tahta oturdu. Bunun üzerine genizden seslendiler ve bağırdılar. Mugîre: "Burada oturmam beni yüceltmediği gibi komutanınızı da eksiltmedi," dedi. Rüstem: "Doğru söyledin, ancak neden geldiniz?" dedi. Mugîre: "Biz şer ve dalalet içinde bir kavimdik. Allah bize bir peygamber gönderdi. Allah onunla bizi hidayete erdirdi. Onunla rızkımızı bereketlendirdi. Bize verdiği bir rızık da bu diyarda yetiştiği söylenen hububattır. Bunu yiyince ve yakınlarımıza yedirince dediler ki bu nimeti yemeden edemeyiz. Bizi bu diyara götürün de bu yiyecekten yiyelim," dediler. Rüstem: "Sizi öldüreceğiz," dedi. [497] Mugîre: "Bizi öldürürseniz cennete gideriz. Biz sizi öldürürsek cehenneme gidersiniz. Ya da cizye vereceksiniz," dedi. Bunun üzerine genizden seslenip bağırarak: "Aramızda

sizinle aramızda sulh olmayacak," dediler. Mugîre: "Siz mi bizim tarafa geçeceksiniz yoksa biz mi sizin tarafınıza geçeceğiz?" diye sordu. Rüstem: "Biz geçeceğiz," dedi. Bunun üzerine Müslümanlar onların geçmesini beklediler. Farslardan bir kısmı geçince Müslümanlar hücum ettiler ve onları hezimete uğrattılar.

Husayn dedi: Bizden Ubeyd b. Cahş es-Sülemî adında bir adam bana şöyle anlattı:

Gördüm ki hiç silah değmemiş ve birbirlerini öldürmüş düşman cesetlerine basarak yürüyorduk. Bir torba kâfur bulmuştuk. Onu tuz sandık. Et haşladık ve ondan kazana attık ancak tuz tadı vermemişti. O sırada ağzı laf yapan bir adam geçti. Yanında bir gömlek vardı. Bize: "Ey Araplar! Yemeğinizi bununla bozmayın. Zira bu diyarın tuzunda hayır yoktur. Bu gömleği onunla satın almaz mısınız?" dedi. Biz de gömleği onunla satın aldık ve bir arkadaşımıza verdik. Onu gezdirip elbisesini hayranlıkla seyrediyorduk. Ancak elbisenin değeri hakkında bir fikir edinince gömleğin fiyatının iki dirhem olduğunu anladık. Bu hengâmede kolunda iki altın bilezik ve üzerinde silahı bulunan bir adama yaklaştım ve ona bir şey söylemeden boynunu vurdum.

Ravi dedi: Farslar hezimete uğrayarak köprüye kadar çekildiler. Onların peşine düştük. Ancak kaçmaya devam ederek Medain'e kadar geriledilerler. Müslümanlar Kûsâ'da, müşriklerin askeri merkezi Deyrü'l-Mislâh'ta bulunuyordu. Müslümanlar onlara saldırdılar. İki taraf savaştı ve müşrikler hezimete uğrayarak Dicle yakasına kadar çekildiler. Bir kısmı Kelvâzâ'dan Dicle'yi geçerken, bir kısmı da Medain'in güney bölgesinden geçtiler. Ancak kuşatıldılar ve yiyecek bir şey bulamayarak köpek ve kedi etlerini yediler. Bunun üzerine gece vakti çıkarak Celûlâ'ya gittiler. Müslümanlar onları takip ederek Celûlâ üzerine yürüdüler. Sa'd'ın öncü birliğinin başında Hâşim b. Utbe vardı. Onları yönlendirdiği muharebe yeri eşsiz bir konumdaydı. Ebû Vâil dedi: Ardından Ömer b. el-Hattâb, Huzeyfe b. el-Yemân'ı Kûfe'ye, Müşâci' b. Mes'ûd'u da Basra'ya amil olarak gönderdi.

Serî bana Şuayb, Seyf, Amr b. Muhammed, Şa'bî, Talha ve Mugîre'den şöyle dediklerini yazdı:

Ordugâhtan ayrılarak Yezdicerd'e uyarıcı ve davetçi olarak Medain'e gittiler. Rüstem'i aşarak Yezdicerd'in kapısına çıktılar. Sırtı çıplak ve yanlarında yedeği olan atlara binmişlerdi. Hepsi de kişneyen atlardı. Hükümdarın huzuruna çıkmak için izin istediler. Ancak alıkonuldular. Yezdicerd vezirlerine ve ülkenin [498] ileri gelenlerine haber göndererek onlara nasıl davranacağı ve ne söyleyeceği konusunda istişarede bulundu. İnsanlar Müslümanların geldiklerini duyunca toplanıp geldiler ve onları izlemeye başladılar. Üzerlerinde kaftanlar, ellerinde kırbaçlar ve ayaklarında ayakkabıları vardı. Farslar kendi aralarında mutabık kalınca heyete izin verildi ve Yezdicerd ile görüştüler.

Serî bana Şuayb, Seyf, Talha ve Binti Keysân ed-Dabiyye'den naklen sonradan güzel Müslüman olmuş ve Arap heyetin Yezdicerd ile görüşmek üzere Medain'e geldiği güne şahit olmuş Kādisiye esirlerinden bir raviden şöyle dediğini yazdı:

İnsanlar toplanmış onları seyrediyorlardı. Âdeta bin kişiye bedel onlar gibi başka on kişi görmedim. Atları durmuyor ve hareket ederek birbirlerine saldıracak gibi duruyordu. Halk onların ve atlarının hâlinden tedirgin olmuşlardı. Yezdicerd'in huzuruna girince oturmalarını söyledi. Edep yoksunu bir kişiydi. Onlarla aralarında geçen ilk konuşma, onun tercümana: "Onlara sor, üzerlerindeki bu kaftanlara ne diyorlar," diye sorması oldu. Onlar: "Bürd" diye cevap verdiler. Yezdicerd kelimeyi uğursuzluğa yorarak "Bürd cihan" dedi. Bu söz Farsların moralini bozdu ve onlara zor geldi. Sonra tercümana: "Onlara sor, ayakkabılarına ne diyorlar?" dedi. Tercüman: "Bu ayakkabılara ne isim veriyorsunuz?" diye sordu. Onlar: "Nial" diye cevap verdiler. Yezdicerd tekrar benzer şekilde uğursuzluğa yorarak: "Memleketimizde 'nale, nale' diyorlar," dedi. Sonra elindeki kırbacı sordu. Adam: "Sevt" diye cevap verdi. Bu kelime Farsçada yangın anlamına gelmektedir. Yezdicerd: "Fars yurdunu yaktılar. Allah onları yaksın," şeklinde yorum yaptı. Bu uğursuzluk yorumlarını Farsların aleyhine söylemişti.

Serî bana Şuayb, Amr ve Şa'bî'den benzer bir rivayet nakletti. Ancak şu ilaveyi yaptı: Ardından hükümdar: "Onlara,

neden geldiniz? Bize saldırmaktaki gayeniz nedir? Neden ülkemize göz diktiniz? Sizi rahatsız etmediğimiz ve size saldırmaktan sarfınazar ettiğimiz için mi bize saldırmaya cüret ettiniz, diye sor," dedi. Nu'mân b. Mukarrin arkadaşlarına: "Dilerseniz sizin adınıza ben konuşayım. Konuşmak isteyen varsa da ona konuşma hakkımı vereyim," dedi. Arkadaşları, "Hayır, sen konuş," dediler. Hükümdara da: "Bu adam bizim adımıza konuşsun," dediler. Bunun üzerine Nu'mân şöyle dedi: "Allah bize rahmet etti de bize hayrı gösteren ve hayrı emreden, şerri gösterip ondan sakınmamızı isteyen bir elçi gönderdi. Ona icabet ettiğimiz takdirde dünya ve ahirette hayırlı bir akıbet vadetti. Hangi kabileyi bu yola davet ettiyse onlar iki gruba ayrıldılar. Bir grup ona yakın dururken bir grup da
[499] ondan uzak durdu. Onun dinine havas girmiştir. Bir müddet bu minval üzere bekledi. Ancak daha sonra Araplardan ona muhalefet edenlere karşı harekete geçti. Onlardan başlayarak davasını hayata geçirdi. Bunun üzerine topyekûn onun dinine girdiler. Kimileri kerhen girdi ve durumu iyileşti. Kimi de isteyerek girdi ve hayatı bereketlendi. Böylece getirdiği dinin daha önce içinde bulunduğumuz düşmanlık ve sıkıntı dolu hayattan üstün olduğunu anladık. Bu din güzeli daha da güzelleştirdi. Çirkini de tamamen reddetti. Bu dine girmekte kaçınırsanız şerrin ehveni vardır. O da cizyedir. Buna da hayır deseniz aramızda savaş vardır. Dinimize icabet ederseniz, sizi Allah'ın kitabıyla baş başa bırakırız. Ona göre yaşar ve onunla hükmedersiniz. Biz de çekilir gider ve sizi ülkeniz ve kendi hâlinizle baş başa bırakırız. Eğer cizyeyle bizden sakınmak isterseniz onu da kabul eder ve kendimizi koruduğumuz gibi sizi de koruruz. Aksi takdirde size karşı savaşırız."

Ravi dedi: Ardından Yezdicerd konuştu ve şöyle dedi: "Ben yeryüzünde sizden daha bedbaht, daha küçük ve kendi aralarındaki ilişkileri sizden daha kötü bir millet görmedim. Biz kenar beldelerimizi size karşı sorumlu tutuyorduk da sizin hakkınızdan geliyorlardı. Farslara saldırmak ve onlara karşı gelmek istemezdiniz. Eğer sayınız arttıysa buna kanarak bize cüret etmeyin. Yaşam zorluğu ve zaruret sizi bu işe sevk et-

tiyse size azık tahsisi yapar ve bolluk içinde yaşatırız. Sizin ileri gelenlerinize ikramda bulunur ve sizi giydiririz. Size iyi muamele edecek bir hükümdar da tayin ederiz."

Heyet sustu. Bunun üzerine Mugîre b. Zürâre b. Nebbâş el-Üseydî kalktı ve şöyle dedi: "Ey Hükümdar! Bunlar Arapların reisleri ve ileri gelenleridir. Onlar eşraftır ve eşraftan hayâ ederler. Eşrafa da ancak eşraf olanlar değer verir, eşrafın hukukuna eşraf saygı gösterir, eşrafı eşraf onore eder. Sana söylemeleri istenen her şeyi söylemedikleri gibi senin her söylediğine de cevap verecek değillerdir. Onlar güzel davrandılar ve onlara yakışan da odur. Bana cevap ver ki ben de sana tebliğde bulunayım. Onlar da şahit olsunlar. Sen bilmediğin hâlde bazı vasıflarla bizi niteledin. Bizim kötü yaşantımızdan bahsettin. Evet ondan daha kötüsü yoktu. Açlığımızdan bahsettin. Bizim açlığımız açlığa benzemezdi. Biz böcekleri, akrepleri, yılanları yer ve bunları yiyecek olarak kabul ederdik. Evlerimiz yerin üstüydü. Giydiklerimiz ise deve ve davar kıl ve yününden eğirip dokuduğumuzdur. Dinimiz birbirimizi [500]
öldürmek, birbirimize baskın yapmak, hatta yiyeceğimizden yememesi için kızlarımızı diri olarak gömmekti. Daha önce hâlimiz zikrettiğim gibiydi. Derken Allah bize tanınan bir insanı peygamber olarak gönderdi. Onun nesebini biliyor, simasını ve doğumunu biliyorduk. Onun yurdu en hayırlı yurdumuz, soyu sopu bakımından en hayırlımız, hanesi en büyük hanemiz, kabilesi en hayırlı kabilemizdi. Şahsiyet olarak da en hayırlı olanımızdı. Aynı zamanda en doğru sözlümüz, en yumuşak huylumuzdu. Ona ilk icabet eden yaşıtı, dostu ve ondan sonra halifesi olan Ebû Bekir'di. O söyledi biz de söyledik. O doğru söyledi biz yalan konuştuk. O büyüdü biz küçüldük. O ne söylediyse doğru çıktı. Allah onu tasdik etmeyi ve ona inanmayı kalbimize ilham etti. O Allah ile aramızda vasıta oldu. O bize ne söylediyse o Allah sözüdür. Bize neyi emrettiyse o Allah'ın emridir. O bize dedi ki: Rabbiniz diyor ki ben tek olan Allah'ım. Benim ortağım yoktur. Hiçbir şey yokken ben vardım. Benim zatım hariç her şey yok olacaktır. Her şeyi Ben yarattım. Her şey Bana dönecektir. Benim rahmetim

sizi idrak etti de size bu adamı gönderdim ki ölümden sonra sizi azabımdan kurtaracak yolu göstereyim ve sizi yurduma, selam yurduna yerleştireyim. Bu sebeple onun Hak'tan hakkı getirdiğine şehadet ederiz. O bize dedi ki: Kim bu konuda size uyarsa sizin için ne varsa onun için de vardır ve sizinle aynı mükellefiyetlere tâbidir. İmtina edene de cizye vermesini teklif edin ve onu kendinizi koruduğunuz gibi koruyun. Cizye vermekten İmtina edenlere karşı ise savaşın. Ben aranızda hakemim. Sizden öldürülen olursa onu cennetime yerleştiririm. Sizden kalanlara düşmanlarına karşı zafer ihsan ederim. O hâlde dilersen kendi elleriyle ve boyun eğerek cizye ver. Dilersen de aramızda kılıç vardır. Müslüman olursan kendini kurtarmış olursun." Yezdicerd: "Benim huzurumda böyle mi konuşuyorsun!" dedi.

Mugîre b. Zürâre: "Sözüm benim muhatabımadır. Benim muhatabım başkası olsa seninle böyle konuşmam," dedi. Kisrâ: "Elçiler öldürülmez. Bu kural olmasaydı sizi öldürecektim," dedi. "Size söyleyecek sözüm yoktur," dedi. Kisrâ: "Bana bir yük toprak getirin ve onu bunların büyüğünün sırtına yükleyin ve onu yürüterek Medain kapısından çıkarın," dedi. Size gelince: "Adamınıza dönün ve ona söyleyin ki: Ben Rüstem'i üzerinize
[501] göndereceğim. O sizi ve onu Kādisiye hendeğine gömecek ve sizi tenkil edecek. Sonra da onu memleketiniz üzerine göndereceğim ve kendi kendinizle meşgul olacaksınız; Sâbûr'un başınıza getirdiğinden daha kötüsüne maruz bırakacaktır."

Sonra "En büyüğünüz kimdir?" dedi. Heyet sustu. Ancak Âsım b. Amr uydurarak, "Bunların büyükleri benim, bu toprağı bana yükle," dedi. Kisrâ: "Öyle mi?" dedi. Onlar: "Evet," dediler. Kisrâ toprağı Âsım'ın omuzlarına yükletti. Âsım toprağı taşıdı ve eyvandan çıkararak bineğinin yanına kadar götürdü ve bineğine yükledi ve hızla yoluna devam etti. Toprağı Sa'd'a kadar götürdüler. Âsım arkadaşlarını geçti ve Kudeys'in kapısından geçti ve: "Emîre zafer müjdesini götürün, inşallah muzaffer olacağız," dedi. Sonra gitti ve toprağı dereye döktü ve dönüp Sa'd'ın yanına gitti. Ona durumu anlattı. Sa'd: "Müjdeler olsun Allah onların mülkünü bize verdi," dedi.

Sa'd'ın adamları geldiler ve her geçen gün daha da güçlenirken düşmanları daha fazla zaafa uğruyorlardı. Toprakla ilgili Müslümanların yaptıklarıyla hükümdarın yaptığı, hükümdarın adamlarının zoruna gitti. Rüstem de Sâbât'tan hükümdarın yanına gitti ve heyetle olan teması hakkında onunla konuştu ve onlar hakkındaki intibaını sordu. Hükümdar dedi ki: Araplar arasında yanıma gelen adamlar gibi kişilerin olduğunu sanmamıştım. Siz onlardan daha akıllı ve daha hazır cevap değilsiniz. Kisrâ, Rüstem'e heyetin sözcüsünün sözlerini nakletti. "Onlar bana doğru söylediler. Bu insanlara vaatlerde bulunulmuştur. Onlar ya bu vaadi idrak edecek ya da onun uğrunda öleceklerdir. Onların en üstününün en ahmakları olduğunu gördüm. Cizyeden bahsedince büyüklerine toprak verdim. Onu başının üstünde taşıdı ve ayrıldı. Bilmem ama dileseydi başkasını da yerinde kullanabilirdi," dedi.

Rüstem dedi: "Ey hükümdar! Bu kişi en akıllılarıdır. O arkadaşlarından farklı olarak olayı anlamlandırmış ve neticeyi basiretiyle kavramıştır."

Rüstem, Yezdicerd'in yanından hüzünlü ve öfkeli olarak ayrıldı. Nitekim o bir kâhindi. Heyetin izinden adam gönderdi ve güvenilir adamlarına: "Elçi onlara yetişirse toprağımızı geri [502]
alabiliriz. Eğer elçiyi aciz bırakırlarsa Allah topraklarınızı ve oğullarınızı sizden almış olacaktır," dedi. Elçi onlarla buluşmayarak Hîre'den döndü ve şöyle dedi: "Şüphe yok bu insanlar sizin topraklarınızı ele geçirdiler. Mülk, İbnü'l-Haccâme'nin (Hacamatçının oğlu) işi değildi. Bu kavim topraklarımızın anahtarlarını alıp gittiler!" Bu durumla Allah, Farsların öfkesini artırdı. Heyet Yezdicerd'e gittikten sonra Müslümanlar baskın yaptılar. Bu baskında balık avlamış balıkçılara rast geldiler. Bu sırada Sevâd b. Mâlik et-Temîmî, Necâf ve Firâd civarına giderek burada öküz, eşek ve katır üç yüz hayvan ele geçirerek bunlara balık yüklediler ve önlerine katıp kampa götürdüler. Sabah vakti kampa ulaştılar. Sa'd balıkları askerlere taksim etti. Sonra hayvanları taksim etti ve mücahitlere verilenler dışında humusu da paylaştırdı. Esirlere de kura çekti. Bugüne balık günü denildi. Bu arada Âzâzmerz b. Âzâzbih baskıncıların peşine takılmıştı.

Ancak Sevâd ve süvarileri onların üzerine giderek ganimet kurtuluncaya kadar Seylihayn Köprüsü üzerinde onlarla savaşarak onları meşgul etti. Ardından da ganimetin peşinden gittiler ve onu Müslümanlara ulaştırdılar. Müslümanların et yeme ihtiyacı duyuyorlardı. Zira buğday, arpa, hurma ve hububat ihtiyaçlarını ikamet müddeti için karşılayacak kadar temin etmişlerdi. Bu sebeple seriyeler et ihtiyacı için çıkıyorlardı. Ganimet günlerini, elde ettikleri ganimet cinsine göre adlandırıyorlardı. Örnek olarak sığır günü, balık günü gibi. Bu çerçevede Mâlik b. Rebîa b. Hâlid et-Teymî (Ribâb Teymî) el-Vâsilî, Müsâvir b. Nu'mân et-Teymî er-Rubey'î'yle birlikte başka bir seriyede gönderildi. İkili Feyyûm'a baskın yaptılar ve Benî Tağlib ve Nemir'e ait develerle başka ganimetler elde ettiler. Sabah vakti ganimetleri Sa'd'a götürdüler. Develer kesilerek etleri dağıtıldı. Bir süre bolluk içinde kaldılar. Amr b. el-Hâris de Nehreyn'e baskın yaptı. Sevrâ Kapısında çok miktarda hayvan buldu. Şeylâ –bugünkü Ziyâd Nehri– güzergâhını takip ederek kamplarına döndüler.

Amr dedi: O gün burada yalnızca iki nehir vardı. Öte yandan Hâlid'in Irak'a girişiyle Sa'd'ın Kādisiye'ye girişi arasında iki seneden fazla bir süre geçmişti. Sa'd, Kādisiye'de iki aylık bir ikametten sonra zafer kazandı. Ravi –birinci senedle– şöyle dedi: Büveyb Savaşından sonra Araplarla Farsların hikâyelerinden biri de şöyledir: Anûşecan b. Hirbez, Geday üzerine gitmek üzere Basra kırsalından yola çıktı. Temîm'den kabile aidiyeti belirsiz dört grup yoluna çıktılar. Ribâb'ın başında
[503] Müstevrid vardı, Abdullah b. Zeyd de ona destek veriyordu. Ribâb ikisi arasındaydı. Cez' b. Muâviye ve İbnü'n-Nâbiğa da onlara destek veriyordu. Sa'd ikisi arasında bulunuyordu. Husayn b. Ma'bed ve Şebeh Hanzale'nin başında bulunuyordu. Anûşecan'ı öldürdüler. Sa'd gelince de Geday ehli ve bütün gruplar ona katıldılar.

Serî bana Şuayb, Seyf, Muhammed, Talha ve Amr'dan şöyle dediklerini yazdı:

Sevâd sakinleri Yezdicerd b. Şehriyâr'a yöneldiler ve ona: "Araplar Kādisiye'ye indiler, durumları savaş hâlini andırıyor. Kādisiye'ye indiklerinden beri eylemleriyle zarar vermedikle-

ri bir şey bırakmadılar. Fırat ile aralarında kalan yerleri tahrip ettiler. Bölgede, kalelerdekiler hariç hiç kimse yoktur. Hayvanlar ve kalelere alınamayan yiyeceklere el koydular. Bizi her an kalelerden indirebilirler. Eğer destek kuvvet gelmezse ellerimizle her şeyi onlara teslim edeceğiz," diye haber gönderdiler. Sınır bölgesindeki dihkânlar da Kisrâ'ya aynı şeyi yazdılar ve ona karşı onlara yardım ettiler. Ayrıca Rüstem'i göndermesi için onu teşvik ettiler.

Yezdicerd, Rüstem'i göndermeye karar verince onu yanına çağırdı. Huzuruna çıkınca ona şöyle dedi: "Seni malum cepheye göndereceğim. Tehlikeler karşısında yapılacak hazırlık, durumun vahameti nispetinde olmalıdır. Bugün için Farsların adamı sensin. Görüyorsun ki Erdeşîr hanedanı işbaşına geçtiği günden beri Farslar böyle vahim bir durumla karşılaşmadılar." Rüstem kabul ettiğini ifade etti ve onu methetti.

Hükümdar ona: "Durumla ilgili olarak senden bilgi almak isterim. Kādisiye'ye indikleri günden itibaren Arapların harekâtı hakkında bilgi ver. Acemlerle ilgili olarak ve Araplardan çektikleriyle ilgili bildiklerini de anlat," dedi.

Rüstem: "Onların durumu kurtların gaflet içinde olan çobanlara rast gelip ziyan vermeleri gibidir," dedi. Yezdicerd: "Öyle değildir. Sana, durum değerlendirmesi yapman için sordum. Ben de gerekli işleri yapman için sana güç takviyesinde bulunacağım. Ancak, senin sözlerin isabetli olmadı. Sözlerimi iyi anla. Araplarla Farsların durumu şuna benzer: Bir kartal, kuşların barındığı ve eteğindeki yuvalarında geceledikleri bir dağa konmuş. Sabah olunca kuşlar çevreyi gözlemleyince kar- [504]
talın onları gözetleyerek beklediğini gördüler. Kuşlardan yalnız başına çıkan olursa kartal onu kapar. Kuşlar onu görünce korkudan yerinden çıkmadı. İçlerinden münferit olarak çıkan olunca da kartal onu kapıyordu. Oysa hepsi bir anda harekete geçse onu püskürtür. En kötü ihtimal biri hariç hepsinin kurtulmasıdır. Eğer ihtilaf ederlerse harekete geçen her grup telef olacaktır. Bu misal onlarla Acemlerin durumunu anlatmaktadır. Sen buna göre hareket et," dedi. Rüstem ona şöyle dedi: "Ey

hükümdar! İzin ver söyleyeyim. Benimle onlara zarar vermediğin sürece Araplar hâlâ Acemlerden korkmaktadır. Umulur ki benim (savaşa hazır vaziyette) bulunmam devletin sebat içinde mevcudiyetini sürdürmesine vesile olur. Bu vesileyle ve Allah'ın yardımıyla bu tedbir bize yeterli olacaktır. Bu aynı zamanda isabetli bir plan ve savaş taktiğidir. Savaşta tedbirli olmak ve iyi bir planla taktik uygulamak bazen zaferden de daha yararlı sonuçlar verebilir." Ancak Yezdicerd kabul etmedi ve: "Ne kaldı ki?" dedi. Rüstem: "Savaşta teenniyle hareket etmek acele etmekten daha iyidir. Bugün teenniyle hareket etmenin haklı sebepleri vardır. Savaşı zamana yaymak bir seferliğine bir zafer kazanmaktan daha çok düşmana zarar verecektir," dedi. Ancak Yezdicerd bu yaklaşımı kabul etmedi ve harekete geçilmesinde ısrar etti. Bunun üzerine Rüstem harekete geçti ve ordusunu Sâbât'ta konuşlandırdı. Bu arada Rüstem'i görevden alması ve yerine başkasını göndermesi için nezdinde girişimlerde bulunanlar ve onunla temas kuranlar oldu. Bu yöndeki gelişmeler hakkında Hîre ve Salûbâ tarafından gelen casuslar Sa'd'ı bilgilendirdiler. Sa'd da bu gelişmeleri Ömer'e yazdı. Sevâd ehlinin yardım çağrıları Âzâzmerd b. Âzâzbih aracılığıyla Kisrâ'ya fazlaca intikal etmeye başlayınca içi daralmaya başladı ve Rüstem ile savaştan sakınmaya çalışarak farklı görüşlere itibar etmedi. Nitekim dar havsalalı ve telaşlı bir kişiydi. Harekete geçmesi için Rüstem'e ısrar etti. Rüstem tekrar şöyle söyledi: "Ey Hükümdar! Görüşlere itibar edilmemesi bana ağır geldi ve kendimi tezkiye etmeye mecbur etti. Aslında imkân olsa bu konuda konuşmazdım. Allah adına kendin yakınların ve mülkün için bana fırsat ver de ben ordumun başında durayım ve Câlinûs'u öncü olarak göndereyim. Bu bizim lehimize neticelenirse mesele yoktur. Aksi takdirde ben hazırım ve bize başkasını gönderirsin. Eğer bir çıkış yolu bulamazsak onlara karşı biraz sabırlı olalım. Zira onları gevşettik ve tecrit ettik. Biz hazırız." Ancak hükümdar bu mütalaayı kabul etmedi ve harekete geçmesinde ısrar etti.

Serî bana Şuayb, Seyf, Nadr b. Serî ed-Dabbî, İbn Rüfeyl ve babasından şöyle dediğini yazdı:

Rüstem, Sâbât'a indiği zaman savaş alet edevatını tedarik etti ve Câlinûs'u kırk bin kişilik öncü bir güçle ileriye sürdü. Ona: "İlerle ancak emrim olmadan hızlı bir harekâta girişme," dedi. Onun sağ kanadına Hürmüzan'ı sol kanadına da Mihrân b. Behrâm er-Râzî'yi ve artçı olarak Bîrzan'ı getirdi. Rüstem, [505] hükümdarı cesaretlendirmek için şöyle dedi: "Allah bu kavme karşı bize zafer ihsan ederse bu bizi ülkelerine yönelmeye ve onları kendi yurtlarında meşgul etmeye götürecektir. Sulh üzere olmayı ve daha önce razı oldukları hâle razı olmayı kabul etmedikleri sürece bu öyle olacaktır." Sa'd'ın gönderdiği heyet hükümdara gidip döndükten sonra Rüstem hoşlanmadığı ve ondan dolayı kötümserliğe kapıldığı bir rüya gördü. Bu sebeple Müslümanlarla karşılaşmak istemedi ve tereddüde düşerek tedirginliğe kapıldı. Hükümdardan Câlinûs'u göndermesini ve kendisine bir durup düşünme fırsatı vermesini rica etti. Şöyle dedi: "Her ne kadar benim adım ondan daha çok onlara ağır geliyorsa da Câlinûs benim kadar kifayetlidir. Muzaffer olursa arzu ettiğimiz şey gerçekleşmiş olur. Aksi takdirde ben devrede olacağım ve bu kavmi belli bir müddete kadar defedeceğiz. Zira ben hâlâ Fars halkından ümitliyim. Hezimete uğramazsam onlar tekrar harekete geçecektir. Ben hâlâ Arapların kalbine korku veriyorum. Ben saldırmadıkça onlar saldırmaktan imtina edeceklerdir. Ben saldırırsam onlar son olarak karşılık vermeye cüret edecekler. Farslar da nihai olarak hezimete uğrayabilirler," dedi. Rüstem kırk bin kişilik bir öncü birliğini yola çıkardı. Kendisi de altmış bin kişilik bir orduyla çıktı. Artçı birliği ise yirmi bin askerden oluşuyordu.

Serî bana Şuayb ve Seyf'ten naklen; Muhammed, Talha, Ziyâd ve Amr'dan da kendi senedleriyle şöyle dediklerini yazdı:

Rüstem yüz yirmi bin kişilik bir orduyla çıktı. Bunlar metbu (asil, efendi, eşraf) insanlardan oluşuyorlardı. Onlara uyanlarla birlikte iki yüz bini geçiyorlardı. Medain'den de altmış bin askerlik tali bir güç çıktı.

Serî bana Şuayb, Seyf, Hişâm b. Urve, babası ve Âişe'den naklen şöyle yazdı:

Rüstem, Kâdisiye'de konuşlanan Sa'd'ın üzerine altmış bin metbu (eşraf, efendi, asil) ile yürüdü.

Serî bana Şuayb ve Seyf'ten naklen; Muhammed, Talha, Ziyâd ve Amr'dan kendi senedleriyle şöyle dediklerini yazdı:

Hükümdar askerî harekâtta ısrar edince Rüstem kardeşine ve memleketlerinin reislerine şöyle yazdı: "Rüstem'den el-Bâb Merzübânı ve Fars halkının oku ve her türlü badireye karşı koyan ve Allah'ın onunla devasa orduları dize getirdi-
[506] ği, her muhkem kaleyi ve ötesini onula fethettiği Bindüvân'a! Kalelerinizi onarıp hazırlayın ve hazırlanın. Araplar sizin beldelerinizi basacaklarmış gibi ve sizi yurdunuzdan ve çocuklarınızdan ayırmak için kılıçla sizinle vuruşacakmış gibi davranın. Aslında benim görüşüm onların saadetinin uğursuzluğa dönüşmesi için onlara karşı müdafaada bulunarak muharebe sürecini zamana yaymaktı. Ancak hükümdar bunu reddetti."

Serî bana Şuayb, Seyf, Salt b. Behrâm ve bir raviden naklen şöyle yazdı:

Yezdicerd, Sâbât'tan çıkması için Rüstem'e emir verince Rüstem, kardeşine yukarıdaki rivayette geçen mektubun içeriğine benzer bir mektup yazdı. Ancak şu ilaveyi de yaptı: "Balık suyu bulandırdı. Nimetler güzelleşti. Venüs güzelleşti. Terazi dengelendi. Behrâm gitti. Bu kavim muhakkak bize galip gelecek ve bizim topraklarımızı istila edeceklerdir. Benim en çok zoruma giden hükümdarın: 'Ya onların üzerine gidersiniz ya da bizzat ben giderim,' demesi. Ben onların üzerine gidiyorum."

Serî bana Şuayb, Seyf, Nadr b. Serî, İbn Rüfeyl ve babasından naklen şöyle dediğini yazdı:

Yezdicerd'i Rüstem'i savaşa göndermeye cesaretlendiren kişi Kisrâ'nın müneccimi Câbân'ın kölesiydi. Furât'ın Bâdaklâ bölgesindendi. Yezdicerd ona haber göndererek: "Bugün Rüstem'in çıkması ve Araplarla savaşmasına ne dersin?" diye sordu. Adam doğruyu söylemekten korktuğu için ona yalan söyledi. Rüstem de onun kadar bu bilgilere vâkıftı. Bu bilgisi sebebiyle savaşa gitmek ona ağır geldi. Hükümdar ise kandırıldığı için bu seferi kolay sanıyordu. Hükümdar köleye: "Bana bir şey söyle ki onunla tatmin olayım," dedi. Genç, Zurnâ el-Hindî'ye: "Ona haber ver," dedi. el-Hindî: "Bana sor," dedi. Hükümdar sordu. el-Hindî: "Ey hükümdar! Bir kuş gele-

cek ve senin eyvanına konacak ve ağzından buraya –bir daire çizerek– bir şey düşecek," dedi. Köle: "Doğru söyledi. Kuş da bir kargadır. Ağzındaki şey de dirhemdir," dedi. Hükümdar, Câbân'ı davet etti. Câbân icabet etti ve hükümdarın huzuruna çıktı. Kölesinin söylediklerini ona sordu. Câbân konuyu değerlendirdikten sonra: "Doğru söyledi ancak tam isabetle değil,. O kuş bir saksağan kuşudur. Ağzındaki dirhem de –başka bir daire çizerek– buraya düşecek. Zurnâ yalan söyledi, dirhem meylederek bu dairede karar kılacak," dedi. Henüz yerlerinden ayrılmamışlardı ki bir saksağan kuşu balkona kondu ve ağzındaki dirhem birinci daireye düştükten sonra meylede- [507]
rek ikinci dairede karar kıldı. el-Hindî, Câbân ile münazarada bulundular. Derken doğurgan bir inek getirildi. el-Hindî dedi ki: "Bu ineğin yavrusu siyahtır ve alnı kısmen yazdır." Câbân: "Yalan söyledin. O siyahtır ve alnı aktır," dedi. İnek kesildi ve yavrusu çıkarıldı. Onun kuyruğu iki gözü arasındaydı. Câbân: "İşte burada Zurnâ'nın zaafı ortaya çıktı," dedi. İkili Rüstem'i savaşa göndermesi için Hükümdarı cesaretlendirdiler. Hükümdar onu gönderdi. Câbân ayrıca Cuşnesmah'a şöyle yazdı: "Farsların işi bitmiştir. Düşmanları onlara galip gelecektir. Mecusi hâkimiyeti sona ermiş Arap hâkimiyeti dönemi ve dinlerinin üstünlük devri başlamıştır. Onlarla zimmet muahedesi yap. Olaylar seni şaşırtmasın. Henüz mahkûm olmadan acilen onlardan aman al." Mektup eline ulaşınca Cuşnesmah Müslümanlarla görüşmek üzere yola çıktı ve Muannâ'nın yanına vardı. Bu sırada Muannâ, Atîk'te bir süvari birliğinin başındaydı. Muannâ onu Sa'd'ın yanına gönderdi. Sa'd'dan kendisi, ailesi ve ona tâbi olanlar için aman aldı ve geri döndü. Haber alma kaynağı olarak onların adamı oldu. Muannâ'ya un, bal ve undan yapılan bir çeşit helva hediye etti. Muannâ eşine: "Bu nasıl bir helvadır?" diye sordu. Eşi: "Sanırım bahtsız eşi, bulamaca yağ ve su karıştırdı. Ancak karışımın ölçüsünü iyi ayarlayamadığı için helvayı bozdu," dedi. Muannâ: "Yazıklar olsun ona!" diye cevap verdi.

Serî bana Şuayb ve Seyf'ten naklen; Muhammed, Talha, Ziyâd ve Amr'dan kendi senedleriyle şöyle dediklerini yazdı:

Rüstem, Sâbât'tan ayrılınca Câbân onunla köprüde karşılaştı. Ona dert yandı ve dedi ki: "Sen benim bildiklerimi bilmiyor musun?" Rüstem şöyle dedi: "Bana gelince ben gemle ve yularla çekiliyorum. İtaat etmekten başka çarem yok." Rüstem, Câlinûs'a Hîre'ye gitmesini emretti. Hîre'den sonra Necef'e gitti. Onun çadırı sarsıldı. Rüstem de Kûsâ'ya gitmek üzere yola çıktı ve Câlinûs ile Âzâzmerd'e yazarak: "Sa'd'ın askerlerinden bir Arabı yakalayın," dedi. İkili atlarına binerek çıktılar ve bir adamı yakalayarak Kûsâ'da bulunan Rüstem'e gönderdiler. Rüstem onu sorguladıktan sonra onu öldürdü.

Serî bana Şuayb, Seyf, Nadr b. Serî, İbn Rüfeyl ve babasından şöyle dediğini yazdı:

Rüstem yola çıkıp da Câlinûs'a da Hîre'ye gitmesini em-
[508] redince bir Arabı yakalayıp kendisine göndermesini istedi. Bunun üzerine Câlinûs, Âzâzmerd ile birlikte yüz kişilik bir birliğin başında yola çıktılar ve Kâdisiye'ye kadar gittiler. Burada Kâdisiye Köprüsünün yakınında bir adam yakaladılar ve onu kaçırdılar. Bunun üzerine Müslümanlar harekete geçtiler. Ancak, geridekiler dışında öbürleri kaçarak kurtuldular. Necef'e vardıklarında onu Kûsâ'da bulunan Rüstem'e gönderdiler. Rüstem ona: "Niye geldiniz ve ne istiyorsunuz?" diye sordu. Adam: "Allah'ın vaadini gerçekleştirmeye geldik," dedi: Rüstem: "O da nedir?" dedi. Adam: "Müslüman olmadığınız takdirde toprağınızı, çocuklarınızı ve kanlarınızı istiyoruz," dedi. Rüstem: "Ondan önce öldürülürseniz, ne olacak?" diye sordu. Adam: "Allah'ın vaadine göre ondan önce öldürülürsek bizi cennete koyacaktır. Geride kalanlara da sana anlattığım vaadini geçekleştirecektir. Biz buna inanıyoruz," dedi. Rüstem: "Öyleyse biz size mahkûm kaldık," dedi. Adam: "Ey Rüstem! Ameliniz sizi mahkûm bıraktı. Allah da o yüzden sizi mahkûm bıraktı. Etrafında gördüklerin seni kandırmasın. Sen insanlarla değil, kaza ve kaderle mücadele ediyorsun," dedi. Bunun üzerine Rüstem çok öfkelendi ve boynunu vurdurdu. Ardından Rüstem, Bürs'e geçmek üzere Kûsâ'dan ayrıldı. Onun adamları insanların mallarını talan ettiler. Şarap içip kadınlara tecavüz ettiler. Bu duruma karşı insanlar hareke-

te geçerek Rüstem'e gittiler; malları ve çocukları konusunda karşılaştıkları durumu ona şikâyet ettiler. Rüstem ayağa kalktı ve dedi ki: "Ey Farslar! Vallahi o Arap doğru söyledi. Bizi amellerimiz mahkûm bıraktı. Bilesiniz ki Araplar bunların, bunlar da Arapların olacaklardır. Bizim savaş tarzımız sizinkinden iyidir. Nitekim Allah, güzel yaşantınız, zulme karşı durmanız, ahde vefa göstermeniz ve iyilik yapmanız sebebiyle sizi düşmanınıza muzaffer kılıyor ve yeryüzünde sizi muvaffak kılıyordu. Tavrınızı değiştirip bu amellere yöneldiğiniz için Allah durumunuzu değiştirdi. Allah'ın size verdiği güç ve kudreti sizden geri almasından şüphe etmiyorum." Rüstem adamlarını gönderip şikâyet edilen bazı adamları yakaladılar ve ona getirdiler. O da onların boynunu vurdu. Akabinde de atına bindi ve yola çıkmak için insanlara çağrıda bulundu. Yola çıktı ve Deyrüla'ver karşısında konakladı. Akabinde de Miltât'a geçti ve Fırat civarında Necef ve Havernak ile Gariyyeyn arasında konuşlandı. Hîre ehlini de davet etti ve onları tehdit etti. Bunun üzerine İbn Bukayle ona: "Hem bize yardım etmekte âciz kalacaksın hem de kendimizi ve yurdumuzu savunmak hususunda bizi suçlayacaksın!" dedi. Rüstem sustu.

Serî bana Şuayb, Seyf, Amr, Şa'bî, Mikdâm el-Hârisî ve zikrettiği bir raviden şöyle dediklerini yazdı:

Çadırları Deyr muhitinde kuruluyken Rüstem Hîrelileri çağırdı. Onlara: "Ey Allah düşmanları! Arapların topraklarımıza girmelerine sevindiniz. Zaten bize karşı onlara casusluk yapıyordunuz ve mallarınızla destek veriyordunuz," dedi. Onlar İbn Bukayle'nin savunmasıyla ondan korunmaya çalıştılar. [509] Ona şöyle dediler: "Sen onunla konuşuyordun. Kalk da konuş," dediler. Adam kalktı ve şöyle dedi: "Senin 'Arapların gelişiyle sevindiniz,' şeklindeki sözüne gelince: Onlar ne yaptılar? Onların hangi durumlarına sevinelim? Onlar, onların köleleri olduğumuzu söylüyorlar. Onlarla aynı dinden değiliz. Onlar bizim cehennemlik olduğumuzu söylüyorlar. Senin 'Onların casuslarıydınız,' şeklindeki sözüne gelince: Sizin adamlarınız kaçıp köy ve beldeleri onlara bıraktıkları ve hangi yönde ilerlemek isterlerse onları engelleyecek kimse olmadığı hâl-

de onlar neden bizim casusluğumuza ihtiyaç duysunlar? Onlar diledikleri gibi sağa sola yönelmektedirler. Senin 'Onlara mali destekte bulundunuz,' sözüne gelince: Mal karşılığında kendimizi onlardan korusak, siz de bizi esaretten, savaştan ve erkeklerimizin öldürülmesinden korumazsanız –ki onlarla karşılaşanlarınız da âciz kaldılar– biz sizden de daha aciziz. Yemin ederim ki siz bize onlardan daha sevimlisiniz. Bizi onlardan koruyun, biz de size yardımcı olacağız. Biz Sevâd'ın kaba insanlarıyız. Kim bize galip gelirse onun kullarıyız." Rüstem: "Adam haklıdır," dedi.

Serî bana Şuayb, Seyf, Nadr, İbn Rüfeyl ve babasından naklen şöyle dediğini yazdı:

Rüstem, Deyr'deyken rüyada bir melek görmüş. Melek Fars ordusunun karargâhına girmiş ve bütün silahlarını mühürlemiş.

Serî bana Şuayb, Seyf, Muhammed ve arkadaşlarından naklen; Nadr da kendi senediyle şöyle dediklerini yazdı:

Rüstem karar kıldıktan sonra Câlinûs'a Necef'ten ayrılmasını emretti. Câlinûs öncülerin başında yürüyüşe geçti ve Necef ile Seylihayn arasında konakladı. Rüstem de yola çıkarak Necefe geçti. Rüstem'in Medain'den çıkmasıyla Sâbât'a geçmesi, ardından Sa'd ile karşılaşması arasında dört ay geçmişti. Bu süre içinde Rüstem savaşmadı ve herhangi bir hamlede bulunmadı. Ümit ediyordu ki Müslümanlar beklemekten yorulup usanacak ve geri dönecekler. Daha öncekilerin akıbetine uğramamak için de onlarla savaşmaktan imtina ediyordu. Hükümdarın acele etmesi onu harekete geçirmesi ve bu işe sürüklemesi olmasaydı işi zamana yayacaktı. Rüstem, Necef'e inince aynı rüyayı görmüştür. Yanında Peygamber (sav.) ve Ömer olduğu hâlde meleği görmüş. Melek, Fars ordusunun
[510] silahlarını alıp mühürlemiş ve onları Peygamber'e (sav.), Peygamber (sav.) de Ömer'e teslim etmiş. Rüstem uyanınca üzüntüsü arttı. Rüfeyl bu hadise karşısında İslam'a meyletmiş ve İslam'a girmesine vesile olmuştur. Öte yandan Ömer, Farsların işi uzatacaklarını bildiği için Müslümanlara sınırda konuşlanmalarını ve düşmanı usandırıncaya kadar beklemede kalmalarını emretti. Bu sebeple Kâdisiye'de konakladılar. İşi

uzatmak ve sabırlı olmak hususunda kendilerini alıştırdılar. Allah da mutlaka nurunu tamamlayacaktı. Müslümanlar huzur içinde ikametlerini sürdürdüler. Ara sıra Sevâd bölgesine baskınlarda bulunarak çevrelerinden ihtiyaç duyduklarını alıp uzun bir süre ikamet etmek için hazırlık yaptılar. Nitekim uzun süre kalmak için gelmişlerdi. Amaç Allah'ın fethi müyesser kılmasıydı. Ömer de onlara gerekli desteği sağlıyordu. Hükümdar ve Rüstem bu durumu fark edip Müslümanların durumundan haberdar olunca Müslümanların bu işten vazgeçmeyeceklerini, beklediği takdirde de onu rahat bırakmayacaklarını anladılar. Bu sebeple Rüstem'i harekete geçirmeyi gerekli gördü. Rüstem, Atîk ve Necef arasında konaklamayı ve işi zamana yaymayı tercih etti. Rüstem en uygun hareket tarzının bu olduğunu düşünüyordu. Saldırmaktan kaçınmakla emeline ulaşmayı veya bir fırsatın doğmasını umuyordu.

Serî bana Şuayb ve Seyf'ten naklen; Muhammed, Talha ve Ziyâd da kendi senedleriyle şöyle dediklerini yazdı:

Askerî birlikler hareket hâlindeydi. Rüstem Necef'te, Câlinûs Necef ile Seylihayn arasında, Zü'l-Hâcib, Rüstem ile Câlinûs arasında konuşlanmışlardı. Rüstem'in sağ ve sol kanatlarının başında Hürmüzan ve Mihrân, Bîrzan geride, Fırat'ın Sirya bölgesinin reisi Zâz b. Büheyş piyadelerin başında, Kinârâ artçıların başında bulunuyorlardı. Ordusu yüz yirmi bin kişiden oluşuyordu. Altmış bin metbu (asil) Şâkirî'nin maiyetinde bulunuyordu. Bunlardan on beş bini eşraftan oluşuyordu. Bunlar zincirlerle birbirlerine bağlanmışlardı ki savaşın ağırlığını bunlar taşısın.

Serî bana Şuayb, Seyf, Muhammed b. Kays ve Mûsâ b. Tarîf'ten naklen şöyle dediğini yazdı:

İnsanlar Sa'd'a: "Mekân bize sıkıcı gelmeye başladı. İleriye doğru harekete geç," dediler. Sa'd bu sözü söyleyenleri azarladı ve şöyle dedi: "Görüş ehlinin görüşü sizin için kâfidir. O hâlde kendinizi bu külfete sokmayın. Zira biz ancak görüş sahiplerinin görüşüne göre hareket ederiz. Biz size bir şey [511] demedikçe susun." Sonra Tuleyha ve Amr'ı atsız olarak öncü unsurlar şeklinde yola çıkardı. Sevâd ve Humeyda da yüzer

kişilik iki grup hâlinde yola çıktılar ve Nehreyn'e baskın yaptılar. Sa'd onlara uzaklara dalmamalarını tembih etmişti. Rüstem bu baskından haberdar oldu ve onların üzerine bir süvari birliğini gönderdi. Sa'd da süvarilerinin uzaklara gittiklerinden haberdar oldu. Bunun üzerine Âsım b. Amr ile Câbir el-Esedî'yi göreve çağırdı ve onları onların peşinden göndererek onların izini bulmalarını istedi. İkili onların yolunu izlediler. Sa'd, Âsım'a: "Eğer bir muharebede bulunursanız sen onların başında olacaksın," dedi. Âsım onları Nehreyn ile İstimya arasında buldu. Farsların süvarileri elde ettikleri ganimeti ellerinden almak için onların etrafını sarmışlardı. Sevâd, Humeyda'ya: "Muhayyersin, istersen sen onlara karşı dursun ben ganimeti götürürüm. İstersen de ben onlara karşı durum sen de ganimeti götürürsün," dedi. Humeyda: "Sen onlara karşı dur ve onları bana saldırmaktan alıkoy, ben de ganimeti ulaştırayım," dedi. Bunun üzerine Sevâd onlara karşı durdu. Humeyda ise hızla yola koyuldu. Derken Âsım b. Amr ile yolda karşılaştılar. Humeyda süvarilerin Fars olduklarını sandığından yolunu değiştirdi. Ancak birbirlerini tanıyınca ganimeti normal yoldan götürmeye devam etti. Âsım da Sevâd'a ulaşmak için yoluna devam etti. Bu arada Acemler ganimetin bir kısmını geri aldılar. Ancak Âsım'ı görünce Acemler kaçtılar. Sevâd da söz konusu ganimetleri geri kurtardı. Böylece Sa'd'a zafer, ganimet ve selametle döndüler. Bu esnada Tuleyha ve Amr da harekete geçtiler. Tuleyha, Sa'd'ın emriyle Rüstem'in askerlerine karşı yola çıktı. Amr da Sa'd'ın emriyle Câlinûs askerlerine karşı harekete geçti. Tuleyha yalnız başına, Amr ise bir grupla yola çıkmıştı. Ardından da Kays b. Hübeyre'yi onların peşinden gönderdi. Ona: "Bir çatışma olursa sen onların başında olacaksın," dedi. Sa'd, bununla emirlere göre hareket etmediği için Tuleyha'yı küçük düşürmek istedi. Amr ise ona itaat etti. Kays çıktı ve Amr ile karşılaştı. Ona Tuleyha'yı sordu. Amr: "Onun hakkında bilgim yok," dedi. Orta kesim tarafından Necef'e vardıklarında Kays, Amr'a: "Ne yapmak istiyorsun?" dedi. Amr: "Askerlerinin en yakın mevkiine baskın yapmak istiyorum," dedi. Kays: "Bu küçük grupla mı?" diye sordu. Amr:

"Evet," dedi. Kays: "Hayır, vallahi sana izin vermem. Müslümanları güçlerinin yetmediği şeye maruz mu bırakacaksın?" dedi. Amr: "Senin ne alakan var bu işle?" dedi. Kays: "Ben senin amirinim. Amirin olmasaydım bile böyle davranmana izin vermezdim," dedi. Esved b. Yezîd bir grupla birlikte Sa'd'ın Kays'ı, ona ve Tuleyha'ya amir yaptığına dair şahitlik yaptılar. Amr: "Ey Kays! Vallahi senin bana amir yapıldığın bir zaman, kötü bir zamandır. Bu dininizde ayrılsam da eski dinime dönsem ve onun uğrunda ölünceye kadar savaşsam bir daha bana amir yapılmandan daha sevimlidir. Eğer seni gönderen amir bir daha böyle bir harekete kalkışsa ondan ayrılacağız," dedi. Kays: "Bundan sonra ne yaparsan yap," dedi ve onu geri [512] gönderdi. İkili Sa'd'a haberler, ganimet olarak da merkepler ve atlar götürdüler. Ayrıca her biri öbürünü şikâyet etti. Kays, Amr'ın emirlerine karşı gelmesini, Amr da Kays'ın kabalığını şikâyet ettiler. Bunun üzerine Sa'd şöyle dedi: "Ey Amr! Selamet ve afiyet benim yanımda yüz adama karşılık düşmandan bin adam öldürmekten hayırlıdır. Farsın muharebe meydanına yöneliyorsun ve yüz adamla onlarla savaşıyorsun. Savaşı daha iyi bildiğini sanıyordum." Amr: "Doğru söyledin," dedi. Diğer yandan Tuleyha bir gece ay ışığında çıktı; düşman kampına girip fırsat kolladı. Bir adamın çadırının iplerini kesti ve atını alıp ayrıldı. Sonra Zü'l-Hâcib'in kampına girdi. Burada da bir adamın çadırlarının iplerini kesti ve atını alıp ayrıldı. Ardından Câlinûs'un kampına girdi ve burada da bir kişinin evine girdi ve atını alıp ayrıldı. Sonra yola çıktı ve Harrâra'ya kadar gitti. Necef, Zü'l-Hâcib ve Câlinûs kamplarında atları alınan kişiler Tuleyha'nın peşine düştüler. Ona ilk yetişen Câlinûs'un kampından olan şahıstı. Ardından el-Hâcib'i sonra da Necefli yetiştiler. Tuleyha ilk iki kişiyi öldürdü ve sonuncusunu esir alarak onu Sa'd'a götürdü. Adam Müslüman oldu. Sa'd ona Müslim adını verdi. Adam hep Tuleyha'ya bağlı kaldı ve bütün gazalara onunla birlikte iştirak etti.

Serî bana Şuayb, Seyf, Ebû Amr ve Ebû Osman en-Nehdî'den naklen şöyle yazdı:

Ömer, Sa'd'ı Fars diyarı üzerine gönderdiğinde ona, herhangi bir suya uğradığında, orada güçlü, yardımsever ve liderliği

olan herhangi bir kişiyle karşılaştığında onu sefere çıkarmasını, imtina ettiği takdirde de onu ordusuna katmasını tavsiye etti. Ömer, Sa'd'ı emîr yaptı. Sa'd, Kādisiye'ye daha önce savaşlara katılmış on iki bin kişiyle geldi. İçlerinde el-Hamrâ'dan Müslümanlara icabet ederek onlara yardım eden insanlar da vardı. Bunlardan bazıları savaştan önce Müslüman olmuşken bir kısmı da savaş sırasında Müslüman oldular. Bunlar ganimete ortak edildiler ve Kādisiye muhariplerine verilen hisse kadar, yani ikişer bin verildi. Arap kabileleri içinde en muharip olanların kim olduğunu sordular. Temîm kabilesi olduğunu söylediler. Rüstem yaklaşıp Necef'te konaklayınca Sa'd öncüler göndererek onlara, kendisinden bilgi alması için, Farslardan bir adamı alıp kendisine getirmelerini emretti. Öncüler bazı ihtilaflardan sonra çıktılar. İnsanların ileri gelenleri öncü kuvvetin bir ila on arasındaki unsurlardan oluştuğu hususunda mutabık kalınca sayı konusunda müsamahalı davrandılar. Sa'd, Tuleyha'ya beş kişi, Amr b. Ma'dîkerib'e de beş kişi vererek onları gönderdi. Nitekim aynı sabah Rüstem, Câlinûs ve Zü'l-Hâcib'i öncü olarak göndermişti. Müslümanlar onların Necef'ten yola çıktıklarından haberdar değillerdi. Bir fersah kadar yol almışlardı ki Farsların karakol ve devriyele-
[513] rinin sınır boyunca dolaştıklarını gördüler. Onlardan bazıları: "Komutana dönün, zira o sizi gönderdi. O düşmanın Necef'te olduğunu biliyordu. Ona durumu haber verin," dediler. Bazıları da: "Dönün düşmanınız sizden haberdar olmasın," dediler. Amr adamlarına: "Doğru söylediniz," derken Tuleyha arkadaşlarına: "Yanlış söylüyorsunuz. Siz haberci almak için gönderildiniz," dedi. Ona: "Ne yapmak istiyorsun?" diye sordular. Tuleyha: "Tehlikeli de olsa düşmanla sıcak temas kurmak. (Ya başarılı olacağım) ya da öleceğim," dedi. Onlar: "Sen maceracı bir insansın. Ukkâşe b. Mihsan'ı öldürdükten sonra iflah olmayacaksın. Bizi geri götür," dediler. Ancak Tuleyha taleplerini kabul etmedi. Sa'd onların durumundan haberdar oldu. Bunun üzerine Kays b. Hübeyre el-Esedî'yi maiyetine yüz kişi vererek gönderdi. Onlarla karşılaştığı takdirde öncüleri de komutası altına almasını emretti. Kays onlara ulaştığında

birbirlerinden ayrılmışlardı. Amr onu görünce, "Ona celadet sahibi olduğunuzu gösterin," dedi. Kays'a düşmana baskın yapmak istediklerini göstermeye çalıştılar. Ancak Kays onları geri çevirdi. Tuleyha'nın ayrılmış olduğunu gördü. Kays onları geri götürdü. Sa'd'ın yanına dönünce ona düşmanın yaklaştığını haber verdiler. Tuleyha ise sınır bölgesindeki vahalardan sızarak Rüstem'in askerî kampına girdi. Tuleyha burada geceyi tecessüste bulunarak, etrafı gözetleyerek fırsatlar kolladı. Gecenin son demlerinde çıktı ve kampta aradığı en iyi noktaya geldi. Derken düşmanın atları arasında benzeri olmayan bir at ve beyaz bir çadır gördü. Kılıcını çekti ve atın yularını kesti; onu atının yularına bağladı ve atını sürdü. Atını koşturmaya başladı. İnsanlar ondan haberdar olunca birbirlerine seslenerek ve asi ve muti atlarına binerek kimileri de atlarına eyer bağlamadan binip çıktılar ve peşine düştüler. Bir atlı ona yetişti ve ona musallat olup mızrakla onu vurmaya yeltenince Tuleyha atını kıvrak bir manevrayla sürerek hasmına musallat oldu ve mızrağı sırtına sapladı. Ardından bir atlı daha ona saldırdı. Ancak aynı hareket ve manevrayla onu da bertaraf etti. Akabinde iki arkadaşının –ikisi de amcazadesiydi– akıbetini gördüğü hâlde bir atlı daha öfkeyle saldırdı. Tuleyha'ya yetişip mızrağına davranınca Tuleyha kıvrak bir manevrayla hasmına musallat oldu ve onu teslim olmaya davet etti. Farslı adam hareket edemeyecek durumda olduğunu anlayınca teslim oldu. Tuleyha ona önünden koşmasını söyledi. O da koşmaya başladı. İnsanlar yetişmeye çalıştılar ancak Tuleyha onların bölgesinden epey uzaklaşmıştı. Bu nedenle [514] kovalamaktan kaçındılar ve geri döndüler. Tuleyha döndü ve kampa girdi. Kampta seferberlik hâli vardı. Başta insanlar ondan ürkse de sonra onu Sa'd'a götürdüler. Sa'd'ın huzuruna çıkınca Sa'd: "Geride neler var?" dedi. Tuleyha: "Kamplarına girdim ve gece tecessüste bulundum. Araştırarak en iyilerini ele geçirdim. Ancak yine de hata mı yoksa isabet mi ettim, bilemiyorum. İşte o kişi burada. Onu al ve sorgula," dedi. Bunun üzerine tercüman Farslı adam ile Sa'd arasında tercümanlık yaptı. Farslı adam: "Sana doğruyu söylesem benim can gü-

venliğimi sağlamayı taahhüt eder misin?" dedi. Sa'd: "Evet. Savaşta yalandan değil doğruyu söylemekten hoşlanıyorum," dedi. Farslı adam: "Kendi adamlarımdan önce sizin bu adamınızı anlatayım. Savaşlara katıldım ve içinde bulundum. Ancak bu adam gibisini görmedim ve duymadım. Bir adam ki yetmiş bin kişilik bir orduda pehlivanların karşı çıkmaya cüret edemedikleri ve her birine beş ile on arasında kişinin hizmet ettiği iki askeri kesti. Adam kampa girdiği gibi çıkmak istemedi ve ordunun silahşorunu soydu, çadırının iplerini keserek onu korkuttu. O da bizi uyardı ve peşine düştük. Birinci şahıs askerin silahşoru ve âdeta bin kişiye bedel olan bir kişiydi ve ona yetişti. Ancak Tuleyha onu öldürdü. İkincisi de birincinin dengiydi. Ona yetişince onu da öldürdü. Akabinde ben ona yetiştim. Sanırım arkada bana denk kimse yoktu. Öldürülen iki şahıs amcazadelerimdi ve onlar için öfkeliydim. Ancak, ölümü görünce esareti kabul ettim," dedi. Ardından da Farsların durumunu Sa'd'a anlattı. Onlar yüz yirmi bin kişidirler. Onlara tâbi olanlar da onlar kadardır ve onlara hizmet ediyorlar. Adam Müslüman oldu. Sa'd ona Müslim adını verdi. Adam, Tuleyha'ya döndü ve şöyle dedi: "Vallahi sizde gördüğüm vefa, doğruluk, ıslah ve dayanışma devam ettiği sürece yenilmeyeceksiniz ve bir Fars'ın arkadaşlığına ihtiyacım yoktur." Böylece o gün cihat ve imtihan ehlinden oldu.

Serî bana Şuayb, Seyf, Muhammed b. Kays ve Mûsâ b. Tarîf'ten naklen şöyle dediğini yazdı:

Sa'd, Kays b. Hübeyre el-Esedî'ye: Ey Âkil! Çık. Zira arkada meyledeceğin dünyevi bir şey yoktur. Çık da bana bizim adamlarımızdan bir haber getir, dedi. Kays çıktı ve Amr b. Ma'dîkerib ile Tuleyha'yı da ileriye doğru gönderdi. Köprünün karşısına varınca az bir mesafe gitmişti ki köprünün öte tarafında askerlerine öncülük eden büyük bir süvari birliği gördü. Bu harekât ile Rüstem, Necef'ten ayrılmış ve Zü'l-Hâcib'in
[515] konakladığı yerde konaklamıştı. Câlinûs da yerinden hareket etmiş ve onun yerine Zü'l-Hâcib konaklamıştı. Câlinûs, Tayzenabaz'a giderek burada konaklamış ve söz konusu süvarileri öncü olarak görevlendirmişti. Sa'd'ın Amr ve Tuleyha'yı Kays

ile beraber göndermesi Amr'dan nakledilen ve daha önce Sa'd'ın de Kays b. Hübeyre'ye söylediği sözlerdir. Sa'd: "Ey Müslümanlar! Düşmanınıza karşı savaşın," dedi. Savaş başladı ve Kays bir müddet onları kovaladı. Akabinde Kays saldırdı ve onları hezimete uğrattı. Onlardan on iki kişi öldürdü ve üç esir aldı. Ayrıca bazı muhariplerin silah ve eşyalarına da el koydu. Ganimeti Sa'd'a götürdüler ve olayı anlattılar. Sa'd: "İnşallah bu bir müjdedir. Onların büyük ordusuyla karşılaştığınız zaman da onların akıbeti bundan farklı olmayacak," dedi. Sonra Amr ve Tuleyha'yı çağırdı ve onlara: "Kays'ı nasıl buldunuz?" dedi. Tuleyha: "Onu en cesurumuz olarak bulduk," dedi. Amr ise: "Emîr adamları bizden daha iyi tanır," dedi. Bunun üzerine Sa'd: "Allah bizi İslam ile ihya etti. Ölü olan bazı kalpleri de onunla ihya etti. Diri olan bazı kalpleri onunla öldürdü. Cahiliye değerlerini İslam'a tercih etmekten sizi uyarıyorum. O takdirde siz hayatta olduğunuz hâlde kalpleriniz ölecektir. Söz dinleyin, itaat edin ve hakları teslim edin. İnsanlar Allah'ın İslam ile aziz kıldığı insanlar gibisini görmediler."

Serî bana Şuayb ve Seyf'ten naklen; Muhammed, Talha, Amr ve Ziyâd'dan da kendi senedleriyle; Mücâlid ve Saîd b. el-Merzübân da onlara katılarak şöyle dediklerini yazdı:

Rüstem, Seylihayn'a geçip burada konaklamasının ertesi sabahı Câlinûs ve Zü'l-Hâcib'i ileriye gönderdi. Câlinûs, köprünün civarında Zühre'nin karşısında konuşlandı ve öncü başının yerine indi. Zü'l-Hâcib de Câlinûs'un Tayzenabaz'daki yerine geçti. Rüstem de Zü'l-Hâcib'in Harrâra'daki yerine yerleşti ve Zü'l-Hâcib'i ileriye gönderdi. Rüstem, Atîk'e varınca sola doğru meyletti. Kudeys'in karşısına geldiğinde hendek kazdırdı. Câlinûs da yerinden ayrıldı ve ona katıldı. Sa'd'ın ordusunun öncü birliğinin başında Zühre b. el-Haviyye, sağ ve sol kanatların başında Abdullah b. Mu'tem ve Şürahbîl b. es-Semt el-Kindî, artçıların başında Âsım b. Amr, okçuların başında Fülân, piyadelerin başında Fülân ve öncülerin üzerinde Sevâd b. Mâlik vardı. Rüstem'in ordusunun öncü birliğinin üzerinde Câlinûs, sağ ve sol kanatların başında Hürmüzan ve Mihrân, arkasında Zü'l-Hâcib, öncülerin başında Bîrzan, piyadelerin başında Zâz

[516] b. Büheyş vardı. Rüstem, Atîk'e vardığında burada Sa'd'ın ordusunun karşısında durdu ve askerlerini konuşlandırdı. Asker peş peşe alana intikal ediyordu. Bu durum ordunun büyüklüğü sebebiyle karanlık basıncaya kadar sürdü. O gece böyle geçerken Müslümanlar onlara saldırmaktan kaçındılar.

Saîd b. el-Merzübân şöyle dedi: Ertesi gün Atîk kenarında sabahladıklarında Rüstem'in müneccimi sabah vakti Rüstem'e giderek gece gördüğü bir rüyayı anlattı. Müneccim dedi ki: "Semada asılı bir kova gördüm. Onun suyu boşaltılmıştı. Bir balık da sığ ve derinliği olmayan bir su birikintisinde çırpınıyordu. Neâim yıldız takımıyla Zühre yıldızının parladığını gördüm. Rüstem: "Bu rüyayı kimseye anlattın mı?" dedi. Müneccim: "Hayır," dedi. Rüstem: "Onu kimseye anlatma," dedi.

Serî bana Şuayb, Seyf, Mücâlid ve Şa'bî'den naklen şöyle dediğini yazdı:

Rüstem müneccimdi. Gördüklerinden ve yaptıklarından dolayı ağlıyordu. Kûfe'nin yukarısındayken rüyasında yanında bir melek olduğu hâlde Ömer'in Farsların ordugâhına girdiğini, meleğin silahlarını toplayıp mühürlediğini ve onu Ömer'e teslim ettiğini gördü.

Serî bana Şuayb, Seyf, İsmâil b. Ebî Hâlid ve Kādisiye'ye katılan Kays b. Ebî Hâzim'den şöyle dediğini yazdı:

Rüstem'in ordusunda on sekiz, Câlinûs birliğinde de on beş fil vardı.

Serî bana Şuayb, Seyf, Mücâlid ve Şa'bî'den şöyle dediğini yazdı:

Kādisiye Savaşında Rüstem'in ordusunda otuz fil vardı.

Serî bana Şuayb, Seyf, Saîd b. el-Merzübân ve bir raviden naklen şöyle dediğini yazdı:

Rüstem'in ordusunda otuz üç fil vardı. Bunlardan biri Sâbûr'un beyaz filiydi. Filler ona ülfet ederdi. Bu beyaz fil, fillerin en büyüğü ve en yaşlı olanıydı.

Serî bana Şuayb, Seyf, Nadr, İbn Rüfeyl ve babasından şöyle dediğini rivayet etti:

Rüstem'in ordusunda otuz üç fil vardı. Ordunun karargâh kısmında on sekiz, sağ ve sol kanatlarda da on beş adet bulunuyordu.

Serî bana Şuayb, Seyf, Mücâlid, Saîd, Talha, Amr ve Ziyâd'dan naklen şöyle dediklerini yazdı: [517]

Rüstem, Atîk'te geçirdiği gecenin sabahında süvarileri arasında atına bindi ve Müslümanların karargâhına bir göz attı. Sonra köprü tarafına doğru çıktı ve Müslümanların sayısı hakkında bir fikir edindi. Onların karşısında, köprünün civarında durdu ve Müslümanlara bir adam gönderdi ve ona şöyle dedi: "Onlara söyle, bize bir adam göndersinler ki, onunla konuşalım." Haberci bu talebi ilettikten sonra geri döndü. Öncü birliğinin komutanı Zühre mesajı Sa'd'a gönderdi. Bunun üzerine Sa'd, Mugîre b. Şu'be'yi elçi olarak gönderdi. Zühre, Mugîre'yi Câlinûs'a gönderdi. Câlinûs da Mugîre'yi Rüstem'e ulaştırdı.

Serî bana Şuayb, Seyf, Nadr, İbn Rüfeyl ve babasından şöyle dediğini yazdı:

Rüstem, Atîk'e geçince orada geceyi geçirdi. Sabah olunca bir değerlendirme ve tahminde bulunmak için çıktı. Atîk'ten Haffân'a doğru seyretti ve Müslümanların karargâhına nazır bir noktadan geçerek köprüye doğru çıktı. Müslümanların sayısını tahmin etmeye çalıştı. Sonra onlara nazır bir mevkie geldi ve köprünün üzerinde durunca Zühre ile haberleşti. Zühre çıktı ve onunla yüz yüze görüştüler. Rüstem kendileriyle sulh yapmak istedi ve onlara vereceği bir miktar mal karşılığında buradan ayrılıp gitmelerini istedi. Rüstem şöyle dedi: "Siz komşularımızsınız. Bir kısmınız bizim hâkimiyetimizdeydiniz. Onlara iyi komşuluk yapıyor, onları saldırılara karşı koruyor ve onlara önemli yetkiler veriyorduk. Badiyede yaşayanlarını gözetiyor, meralarımızdan yararlanmalarını sağlıyor ve yurdumuzdan erzak almalarına imkân veriyorduk. Topraklarımızda ticari faaliyetlerde bulunmalarını engellemiyorduk. Böylece geçimlerini temin ediyorlardı." Adam bununla zikretmese de sulh imasında bulunuyordu. Zühre ona şöyle dedi: "Doğrudur. Söylediğin şeyler oldu. Ancak bizim davamız ve taleplerimiz onlardan farklıdır. Biz size bir dünya talebiyle gelmedik. Bizim sizden talebimiz ve bizim arzumuz ahiretle alakalıdır. Biz zikrettiğin gibiydik. Bizden size gelenler itaat ediyorlardı ve elinizdekini yalvararak talep ediyorlardı. Sonra Allah bize bir elçi gönderdi. O bizi Rab-

bine davet etti. Biz de icabet ettik. Allah peygamberine buyurdu ki: Ben bu cemaati dinimi benimsemeyenlere musallat edeceğim. Ben bunlarla onlardan intikam alacağım. Benim dinime bağlı oldukları sürece onları galip kılacağım. Bu hak dinidir. Ondan kim yüz çevirirse zillete düşer. Kim ona sığınırsa izzete nail olur." Rüstem ona: "Bu din nedir?" diye sor-
[518] du. Zühre: "Bu dinin üzerine temellendiği ve olmazsa olmaz şartı 'Allah'tan başka ilah yoktur. Muhammed O'nun resulüdür,' düsturudur. Muhammed'in Allah'tan tebliğ ettiklerini kabul etmektir," dedi. Rüstem: "Bunlar ne güzel! Başka hangi şeyler var?" Zühre: "Kulları kullara ibadet etmekten kurtararak Allah'a ibadet etmeye yöneltmek," dedi. Rüstem: "Bu da güzel, başka." Zühre: "İnsanlar Âdem ve Havva'nın evlatlarıdır. Yani aynı baba ve annenin çocuklarıdırlar." Rüstem: "Bu da çok güzel! Kavmim yanımda olduğu hâlde ben bu teklife razı olur ve size icabet etsem ne yaparsınız? Dönecek misiniz?" dedi. Zühre: "Evet, vallahi dönecek ve ticaret işi veya bir ihtiyaç hariç sizin yurdunuza yaklaşmayacağız," dedi. Rüstem: "Vallahi bana doğru söyledin. Farslara gelince Erdeşîr zamanından beri aşağı sınıftan hiç kimseye bulunduğu konum ve meşgaleden ayrılmasına izin vermezlerdi. Diyorlardı ki: Bulundukları konum ve çalışma şartlarından ayrılırlarsa hadlerini aşacak ve eşraflarına husumet besleyecekler." Zühre ona: "Biz insanlara karşı insanların en hayırlılarıyız. Sizin gibi davranamayız. Aşağı sınıftan insanlar hakkında Allah'a itaat ederiz. Bizim hakkımızda Allah'a itaat etmeyenin isyanı bize zarar vermez," dedi. Rüstem ayrıldı ve Farsları çağırarak onlarla bu konuyu müzakere etti. Ancak onlar bu duruma sinirlenip öfkelendiler. Rüstem: "Allah sizi kahretsin! Allah en korkağımızı ve en gevşek olanımızı rezil etsin." Rüstem ayrılınca Zühre'ye meylettim ve Müslüman oldum. Ben de ondan sayılıyordum ve Kādisiye muhariplerine verilen hisselerden bana da verildi.

Serî bana Şuayb ve Seyf'ten naklen; Muhammed, Talha, Amr ve Ziyâd'dan da kendi senedleriyle benzer bir rivayeti yazılı olarak nakletti. Adı geçen raviler şöyle dediler:

Sa'd, Mugîre b. Şu'be, Büsr b. Ebî Rühm, Arfece b. Heyseme, Huzeyfe b. Mihsan, Rib'î b. Âmir, Kırfe b. Zâhir et-Teymî el-Vâsilî, Mez'ûr b. Adî el-İclî, Mudârib b. Yezîd el-İclî ve Arap dâhilerinden sayılan Ma'bed b. Mürre el-İclî'ye haber göndererek yanına gitmelerini istedi. Sa'd onlara şöyle dedi: "Sizi bu insanlara elçi olarak göndereceğim. Ne dersiniz?" Onlar hep bir ağızdan: "Bize emredeceğin hususları onlara ileteceğiz ve ona bağlı kalacağız. Eğer senin emretmediğin bir husus karşımıza çıkarsa onu değerlendirir ve insanlar için en uygun en faydalı şekilde onlarla konuşuruz," dediler. Sa'd: "İşte bu kararlı insanların tavrıdır. Gidin hazırlığınızı yapın," dedi. Rib'î b. Âmir dedi ki: "Acemlerin anlayış ve adabı vardır. Hepimiz gitsek on- [519]
lara çok ehemmiyet verdiğimizi düşünecekler. Onlara bir kişiden fazla kimse gönderme." Hepsi de ona katıldılar. Rib'î: "Beni gönderin," dedi. Ömer onu gönderdi. Rib'î, Rüstem'in karargâhına girmek üzere yola çıktı. Ancak köprü üzerinde olan muhafızlar onu alıkoydular. Rüstem'e haber gönderilerek gelmesi istendi. Bunun üzerine Rüstem ileri gelenlerle istişarede bulundu ve: "Ne dersiniz? Onu önemseyelim mi, yoksa görmezden mi gelelim?" dedi. İleri gelenlerin hepsi onu önemsememekte ittifak ettiler. Ancak zümrütten ziynet eşyalarını çıkardılar, yaygıları yaydılar, yastıkları dizdiler ve eksik bir şey bırakmadılar. Rüstem için altın taht yerleştirildi. Süslü ve işlemeli kıyafetini giydi. Tahtına altın iplikten dokunmuş yastıkları konuldu. Rib'î ise yelesi uzun atı üzerinde geldi. Cilalanmış bir kılıç taşıyordu. Kılıcını kın yerine çürümüş bezlere sarmıştı. Mızrağının kabzası devenin boyun derisiyle kaplanmıştı. Kalkanı sığır derisindendi. Kalkanın yüzü kırmızıya boyanmış yuvarlak bir deriyle kaplanmıştı. Yayını ve oklarını da yanında taşıyordu. Rüstem'in makamına varınca yaygıların başladığı yerde ona, "İn!" dediler. Ancak atını yaygıların üzerine yürüttü. At yaygılar üzerinde durunca sırtından indi ve atını iki yastığa bağladı. Yastıkları delerek yularını içinden geçirmişti. Farslar ona engel olamadılar. Bilakis ona nezaketle muamele ettiler. O da onların böyle davranmalarının sebebini biliyordu. Aslında bununla onları zorda bırakmak istiyordu.

Üzerinde geniş bir zırh vardı. Dış elbisesi, devesinin sırtlığıydı. Yakasını açarak onu giymiş ve beline bezden bir kuşakla bağlamıştı. Başına sarık sarmıştı. Çok kıllıydı. Sarığı devesinin yük kuşağıydı. Saçını dört örgü yapmıştı. Örgüleri başında, yabani tekenin boynuzları gibi duruyordu. Ona: "Silahını bırak!" dediler. Rib'î: "Beni siz davet ettiniz. Sizin emrinizle silahımı bırakmam. İstediğim gibi sizinle görüşmeme imkân vermezseniz geri dönerim," dedi. Rüstem'e durumu ilettiler. Rüstem: "Ona izin verin. Nihayet tek başına bir adamdır," dedi. Bunun üzerine Rib'î mızrağına yaslanarak yürüdü. Mızrağın
[520] ucundaki demiri yaygı ve yastıklara batırıyordu. Delinmedik bir yastık ve yaygı bırakmadı. Rüstem'e yaklaşınca korumalar onu aralarına aldılar. O da yere oturdu. Mızrağını da yaygının üzerine dikti. Ona: "Neden yere oturdun," dediler. Rib'î: "Bu süslü yaygılarınız üzerinde oturmaktan hoşlanmıyoruz," dedi. Rüstem onunla konuştu ve şöyle dedi: "Neden geldiniz?" Rib'î: "Allah bizi, dilediği kimseleri kullara kulluk etmekten, dünyayı darlıktan kurtarıp genişliğe kavuşturmaya, dinlerin zulmünden, İslam'ın adaletine ulaştırmaya gönderdi. Onları dinine davet etmek üzere bizi diniyle insanlara gönderdi. Davetimizi kabul edenleri kabul eder ve üzerine gitmekten imtina ederiz. Onu topraklarıyla baş başa bırakır ve ona karışmayız. Kim imtina ederse Allah'ın vaadine nail oluncaya kadar onunla daima savaşırız," dedi. Rüstem: "Allah'ın vaadi nedir?" Rib'î: "İslam davetine icabet etmeyenlerle savaşırken ölenler için cennet, kalanlar için de zafer vardır," dedi. Rüstem: "Sizin sözlerinizi duydum. Biz ve siz, bir durum değerlendirmesi yapmamız için muharebeyi bir süreliğine erteleyebilir misiniz?" dedi. Rib'î: "Olur. Ne kadar olsun istersiniz, bir veya iki gün," dedi. Rüstem: "Hayır, kavmimizin liderleri ve büyükleriyle yazışıncaya kadar," dedi. Bundan maksadı meseleyi yeterince düşünüp tahlil etmek ve savunma hazırlığı yapmaktı. Rib'î şöyle dedi: "Resulullah'ın (sav.) bizim için koyduğu ve imamlarımızın bağlı kaldığı teamüle göre ezanımıza karşı düşmana imkân vermemek ve karşılaşma sırasında onlara üç günden fazla mühlet vermemek esastır. Biz size üç gün mühlet verebi-

liriz. Sen düşün ve müddet bitiminde üç şeyden birini tercih et. Ya İslam'ı kabul edeceksin. O takdirde seni topraklarınla baş başa bırakacağız. Ya da cizye vereceksin. O takdirde bunu kabul edecek ve size dokunmayacağız. Bizim yardımımıza ihtiyacın yoksa kendi güvenliğinizi siz sağlayacaksınız. Aksi takdirde sizi biz savunacağız. Bu teklifleri reddederseniz dördüncü günde savaşa hazır olun. Bu süre zarfında biz savaşı başlatmayız. Ancak sen başlatırsan biz de mukabelede bulunacağız. Bu konuda ben bizim tarafın kefiliyim," dedi. Rüstem: "Sen onların lideri misin?" dedi. Rib'î: "Hayır, ancak Müslümanlar bir tek vücut gibidir. Bir bütündür. En düşükleri en büyükleri adına taahhütte bulunabilir," dedi. Bunun üzerine Rüstem Farsların ileri gelenleriyle buluştu ve şöyle dedi: "Bu adamın sözleri kadar sarih ve anlamlı söz gördünüz mü?" Onlar: "Bu adamın söylediklerine meyletmen ve dinini bu köpeğin söylediklerine feda etmenden Allah'a sığınırız! Sen onun kıyafetini görmüyor musun?" dediler. Rüstem: "Siz kıyafete [521] değil, adamın fikir, söz ve davranışlarına bakın. Araplar kıyafetle yiyeceklere değil, şeref ve asalete önem verirler. Sizin gibi elbiselere itibar etmez ve sizin buna atfettiğiniz değeri vermezler," dedi. Akabinde Rib'î ile görüşüp silahını incelediler. Silahını gözünden düşürmeye matuf şeyler söyleyince Rib'î onlara: "Gelin silahlarımızı karşılaştıralım," dedi ve kılıcını kınından çıkardı. Âdeta bir ateş gibi parlıyordu. Onlar: "Tamam, kınına koyabilirsin," dediler. Rib'î kılıcını kınına koydu. Sonra onların bir kalkanına ok attı ve onu deldi. Onlar da onun deriden olan kalkanına ok attılar. Ancak delemediler. Rib'î: "Ey Farslar! Siz yiyeceklere, kıyafete ve şaraba çok önem verdiniz. Biz ise bunlara önem vermedik," dedi. Ardından Rib'î döndü ve onlara verdiği mühlet içinde değerlendirme fırsatı verdi. Ertesi gün Sa'd'a: "Bize o elçiyi gönder!" diye haber gönderdiler. Bu kez Sa'd onlara Huzeyfe b. Mihsan'ı gönderdi. O da Rib'î'nin kıyafetine benzer bir kıyafet içinde gitti. Yere serilen yaygılara gelince ona, "İn!" dediler. Huzeyfe: "Görüşme talebi bana ait olsaydı sözünüzü dinlerdim. Büyüğünüze söyleyin, görüşme talebi benim mi, yoksa onun mu? Görüş-

me talebinin benden geldiğini söylerse yalan söylemiş olur. O takdirde de ben geri dönüp burayı terk edeceğim. Eğer talebin kendisinden geldiğini söylerse o zaman bırakın dilediğim gibi ona gideyim," dedi. Rüstem: "Bırakın gelsin," dedi. Huzeyfe, Rüstem'in yanına kadar gitti. Rüstem tahtı üzerinde oturuyordu. Huzeyfe'ye: "İn!" dedi. Huzeyfe: "İnmem," dedi. Rüstem: "Dünkü elçi niye gelmedi de sen geldin?" diye sordu. Huzeyfe: "Emîrimiz sıkıntıda ve esenlikte aramızda adaletle hükmetmek ister. Bugün nöbet bendeydi," dedi. Rüstem: "Neden üzerimize geldiniz?" Huzeyfe: "Allah diniyle bize ihsan etti ve ayetlerini bize gösterdi. O'nu gereği gibi tanımazken O'nu hakkıyla tanıdık. Bize insanları üç şeye davet etmemizi emretti. Hangisine razı olurlarsa kabulümüzdür. İslam'ı kabul ederseniz size dokunmaz ve çeker gideriz. Aksi takdirde cizye vereceksiniz. O takdirde ihtiyaç duyarsanız biz sizi koruruz. Bunu da kabul etmezseniz sizinle savaşırız," dedi. Rüstem de: "Ya da belli bir güne kadar mütareke," dedi. Huzeyfe: "Evet, dünden itibaren üç gün mühlet," dedi. Rüstem başka bir söz alamayınca onunla görüşmesini bitirdi ve adamlarıyla bir araya gelerek şöyle dedi: "Bana söyleyeceğiniz başka bir görüşünüz yok mu? Dün bize gelen elçi yerimizde bize tasallut etti ve kıymet verdiğimiz değerlerimizi tahkir etti; atını bizim zümrütle süslü yaygılarımız üzerinde durdurdu ve yastıklara bağladı. O, uğurun korumasındaydı. Sanki topraklarımızı ve içindekileri alıp götürdü. Aklıyla da bize ders verdi. Bugün gelen adam da aynı duruşu sergiledi ve uğurun korumasında olan bize rağmen tavrını ortaya koydu." Rüstem ve adamları birbirlerini kızdıracak şekilde tartıştılar. Ertesi gün yine Müslümanlara: "Bize bir elçi gönderin," diye haber gönderdi. Bu kez de Mugîre b. Şu'be'yi gönderdiler.

Serî bana Şuayb, Seyf ve Ebû Osman en-Nehdî'den naklen şöyle dediğini yazdı: Mugîre, köprüden geçip Farsların tarafına gelince onu beklettiler ve onu geçirmek için Rüstem'den
[522] izin istediler. Onu küçümsediklerini göstermek için görünümlerinde bir değişiklik yapmadılar. Mugîre b. Şu'be gelince onlar başlarında taçları olduğu hâlde özel kıyafetleri olan altın

motifli elbiselerini giymişlerdi. Yaygılar Rüstem'in makamına bir ok atımı mesafeden itibaren serilmişti. Böylece liderleriyle görüşecek olan bu mesafeyi yürüyerek makamına giderdi. Mugîre b. Şu'be, saçı dört örgü olarak örülmüş hâlde yürüdü ve Rüstem'in tahtına çıkıp yastığına yaslandı. Bunun üzerine Mugîre'ye yönelerek onu indirdiler ve tartakladılar. "Bize gelen haberlerde akıllı insanlar olduğunuz anlatılıyordu. Ancak görüyorum ki sizden daha akılsız kimse yoktur," dediler. Mugîre: "Biz Araplar eşitiz. Savaş haricinde kimse kimseyi köleleştirmez. Sandım ki bizim gibi birbirinize değer veriyorsunuz. Siz böyle davranacağınıza bana birbirinizi tanrılaştırdığınızı, bu davanın sizde yürüyemeyeceğini söyleyecektiniz. Biz de bu teklifte bulunmayacak ve size gelmeyecektim. Siz davet ettiniz. Bundan anladım ki siz bir izmihlal içindesiniz. Siz artık mağlupsunuz. Bu hâlle hükümranlık daim olmaz ve bu akılla da payidar olunmaz.

Bunun üzerine sefiller: "Vallahi Arap doğru söyledi," dediler. Dihkânlar dedi ki: "Bizim kölelerimiz bunlara meyyaldir. Öncekileri Allah kahretsin! Bu milleti küçümsedikleri için ne kadar ahmaktılar!" Rüstem onunla şakalaşarak yapılanları telafi etmek istedi ve şöyle dedi: "Ey Arap! Bazen hükümdarın yanındakiler hükümdarın uygun görmediği şeyleri yapabilirler. Hükümdar da onları kırmamak için onlara suhuletle muamele eder. Vefa ve hakkı teslim etmek hususunda durum arzu ettiğin gibidir. Sendeki bu kirmen de ne oluyor?" dedi. Mugîre: "Cemre (kor ateş) büyük olmasa ne zararı var!" dedi. Sonra karşılıklı ok atışı yaptılar. Sonra "Neden kılıcın çürümüş?" dedi. "Kını çürümüş elbise, kılıç dövülmüş demirdir," dedi. Ardından kılıcını verdi. Rüstem ona: "Sen mi konuşacaksın yoksa ben mi konuşayım?" dedi. Mugîre: "Sen bizden görüşme talebinde bulundun. Sen konuş," dedi. Aralarında tercüman bulunuyordu. Rüstem konuştu ve kavminin meziyetlerinden uzunca bahsederek kavmini övdü. "Hâlâ muktediriz, düşmanlardan üstünüz ve milletler arasında onurluyuz. Hükümdarlarımız kadar izzet, şeref ve muktedir olan hükümdar yoktur. Biz onlara galip geliriz, onlar bize galebe çalamaz-

lar. Ancak günahlarımız sebebiyle bir iki gün veya bir iki aylık bir mağlubiyet olsa bile Allah cezalandırdıktan sonra tekrar rızasını esirgemez ve izzetimizi bize iade eder. Biz de düşmanımıza karşı hazırlığımızı yapar ve onları karşılaşacakları
[523] kötü bir akıbete sürükleriz. Kaldı ki bizim nazarımızda sizden daha küçük bir millet yoktur. Siz kaba ve kötü bir yaşam sürüyordunuz. Sizi saymıyor ve size kıymet vermiyorduk. Sizin bölgenizde kuraklık olduğu zaman ve kıtlık yıllarında bizim diyarımızdan yardım talebinde bulunuyordunuz. Biz de size hurma ve arpa yardımında bulunur ve sizi geri gönderirdik. Ben biliyorum ki yine yurdunuzda maruz kaldığınız sıkıntılar sebebiyle bu hareketlere tevessül ediyorsunuz. Ben emîriniz için bir kıyafet, bir katır ve bin dirhem; her birinize de bir yük hurma ve iki kıyafet ikram edeceğim. Siz de çekip gideceksiniz. Sizi öldürmek veya esir almak istemiyorum," dedi.

Ardından Mugîre b. Şu'be konuştu. Allah'a hamd ve senada bulunduktan sonra şöyle dedi: "Allah her varlığın yaratıcısı ve rızkını verendir. Kim bir şey yaratırsa o şey ona aittir. Kendin ve yurdunun insanları hakkında söylediğin sözlerle düşmanlara karşı üstünlüğünüz, yeryüzündeki gücünüz ve hükümranlığınızı biliyoruz ve bunu inkâr etmiyoruz. Bu imkânları size veren Allah'tır. Bu, O'nun tasarrufudur ve size ait olan bir meziyet değildir. Bizim hakkımızda söylediğin kötü yaşam, dar geçim ve kalplerin farklı yönelimleri şeklinde nitelediğin durumumuzu da bilir ve bunu inkâr etmiyoruz. Bu durumla bizi imtihan eden Allah'tır. O bizi bu durumla karşı karşıya bırakmıştır. Dünya hayatı değişkendir. Sıkıntı içinde olanlar daima bir refah ümidi içinde yaşarlar. Refah içinde olanlar da sıkıntı ve musibetlere maruz kalma endişesi içinde yaşarlar. Allah'ın size ihsan ettiği nimetlerden dolayı şükreden insanlar olmazsanız veya şükretmekte taksiratınız olsa bu sizin içinde bulunduğunuz iyi hâlinizin değişmesine sebep olur. Biz karşı karşıya kaldığımız imtihanla nankörlük yapsak bile maruz kaldığımız büyük musibetler Allah'ın rahmetine nail olmamıza yol açmıştır. Artık durumumuz sizin bildiğiniz gibi veya tanımladığınız gibi değildir. Allah bize bir elçi gön-

derdi." Mugîre daha önce zikredilen diğer elçilerin söylediklerine benzer bir takdimde bulundu ve şöyle dedi: "Bizim korumamıza ihtiyaç duyarsan zillet içinde bize cizye vererek tâbi ol. Aksi takdirde aramızda kılıç konuşacak." Bunun üzerine Rüstem derin bir sesle mırıldandı ve öfkelendi. Akabinde de güneşe yemin ederek "Yarın sabah güneş yükselmeden hepinizi bertaraf edeceğim," dedi.

Mugîre ayrıldı. Rüstem de Farslara şöyle seslendi: "Bunlar nerede siz nerede! Bundan sonra ne olacak? Daha önce gelen iki elçi sizi üzdüler, hakaret ettiler ve sıkıntı verdiler. Sonra bu adam geldi. Ancak farklı bir şey söylemedi. Hepsi aynı yolu [524] izledi ve aynı şeylere bağlı kaldılar. Vallahi bunlar doğru da olsalar yalancı da olsalar mert insanlardır. Vallahi bunlar sırlarını saklamak hususundaki arzuları onları ihtilafa düşmekten alıkoydu. Bu sebeple hiç kimse onlar kadar gayesine ulaşmakta başarılı değildir. Eğer doğru iseler bunların önünde hiçbir şey duramaz. Sizler kararlı ve cesur olun. Vallahi söylediklerimi can kulağıyla dinlediğinizi biliyorum. Bu hâliniz âdeta bir ağıt gibidir. Artık kararlı ve azimli olun."

Serî bana Şuayb, Seyf, Nadr, İbn Rüfeyl ve babasından şöyle dediğini yazdı:

Rüstem, Mugîre ile bir adam gönderdi ve ona şöyle dedi: Mugîre, köprüyü geçtikten ve arkadaşlarının yanına vardıktan sonra ona seslendi ve de ki: "Rüstem bir müneccimdir. Seninle ilgili hesaplamalar ve değerlendirmeler yaptı ve dedi ki: "Yarın senin gözün çıkacak." Adam böyle değince Mugîre: "Bana hayırlı bir müjde verdin. Eğer sizin gibilere karşı cihat olmasaydı bu yolda diğer gözümün de çıkmasını temenni edecektim," dedi. Mugîre bu sözleri sarf edince onların güldüklerini ve basiretinden dolayı hayrete düştüklerini gördü. Adam Rüstem'e döndü ve bu diyaloğu anlattı. Bunun üzerine Rüstem: "Ey Farslar! Bana itaat edin. Ben Allah'ın sizi cezalandıracağını düşünüyorum. Bunu reddedemeyeceksiniz." Onların süvarileri yalnızca köprü üzerinde karşılaşıyorlardı. Onlar Müslümanları tahrik ediyorlardı. Ancak Müslümanlar sözlerine bağlı kalarak üç gün boyunca karşılık vermekten

kaçınıyorlardı. Düşmandan gelen tecavüzleri geri püskürtüyor ve onları caydırıyorlardı.

Serî bana Şuayb, Seyf, Muhammed, Ubeydullah, Nâfi' ve İbn Ömer'den şöyle dediğini yazdı:

Rüstem'in tercümanı Abûd adında bir Hîreliydi.

Serî bana Şuayb, Seyf, Mücâlid, Şa'bî ve Saîd b. el-Merzübân'dan şöyle dediklerini yazdı:

Rüstem, Mugîre'yi davet etti. Mugîre gitti ve Rüstem'in tahtına oturdu. Rüstem tercümanını çağırdı –Hîreli olup Abûd adında bir Araptı–. Mugîre ona: "Ey Abûd! Sen bir Arapsın. Konuştuğum zaman söyleyeceklerimi ona doğru aktar. Onun söyleyeceklerini de bana doğru aktar," dedi. Rüstem ona söyleyeceğini söyledi. Mugîre de söyleyeceklerini yani üç teklifi
[525] söyledi. "Sizi İslam'a davet ediyoruz. Kabul ederseniz bizimle aynı haklara sahip ve aynı mükellefiyetlerle mükellef olursunuz. Aramızda bir fark olmaz. Ya da kendi ellerinizle ve küçülmüş olarak cizye verirsiniz." Rüstem: "'Küçülmüş olarak' ne demektir?" Biriniz bizden birinin yanında duracak ve cizyesini kabul etmesini rica edecektir. (İlâ âhiri'l-hadîs). Ancak bu üç şıktan "Müslüman olmak" en sevimlisidir.

Serî bana Şuayb, Seyf, Ubeyde ve Şakîk'ten naklen şöyle dediğini yazdı:

Kādisiye'ye henüz yeni buluğ çağına ermiş bir gençken şahit olmuştum. Sa'd on iki bin kişilik bir kuvvetle gelmişti. Önceki savaşlara katılmış insanlar da Kādisiye'ye katılmıştı. Önce Rüstem'in öncü kuvvetleri üzerimize geldi. Ardından altmış bin kişilik bir orduyla bize saldırdı. Rüstem, Müslümanlarla yüz yüze geldiğinde, "Ey Araplar! Bize bir adam gönderin onunla konuşalım," diye haber gönderdi. Sa'd ona Mugîre b. Şu'be'yi bir heyetle gönderdi. Rüstem'in yanına vardıklarında Mugîre tahtın üzerine oturdu. Bunun üzerine Rüstem'in kardeşi derinden gelen bir sesle mırıldanmaya başladı. Mugîre: "Mırıldanma bu hareket benim kıymetimi artırmadığı gibi senin kardeşinin kadrini azaltmadı," dedi. Rüstem şöyle dedi: "Ey Mugîre! Sizler tamamen bir şekavet ehliydiniz. Sizin bu sıfatın dışında bir vasfınız varsa bize söyleyin. Akabinde de

Mugîre'nin ok torbasından bir ok aldı ve: 'Bilesiniz ki bu iğler size bir fayda veremeyecektir'," dedi. Mugîre şöyle karşılık verdi: Önce Resulullah'ı (sav.) andı ve şöyle dedi: "Onun vasıtasıyla Allah yurdunuzda yetişen hububattan bizi rızıklandırdı. Aile fertlerimize bu rızkı tattırınca dediler ki bundan yemeden edemeyiz. Biz de onlara bu rızıktan yedirmek için geldik. Ya bunu başaracak ya da bu uğurda öleceğiz." Rüstem: "Yani ya öleceksiniz ya da öldürüleceksiniz," dedi. Mugîre: "Bizden öldürülenler cennete, sizden öldürdüklerimiz cehenneme gireceklerdir. Bizden kalanlar da sizden kalanlara karşı muzaffer olacaklardır. Biz sizi üç şıktan birini seçmekte muhayyer bırakıyoruz. (İlâ âhiri'l-hadîs). Bunun üzerine Rüstem: "Aramızda barış yoktur," dedi.

Serî bana Şuayb ve Seyf'ten naklen; Muhammed, Talha ve Ziyâd'dan şöyle dediklerini yazdı:

Sa'd, Farslara görüş ve kanaat ehlinden bir heyet gönderdi. Rüstem üçünü de alıkoydu. Derken üçü ona geldiler ve şöyle dediler: Emîrimiz sana der ki: "Komşular dostları korur. Ben seni bizim için ve senin için hayırlı olana davet ediyorum. [526] Afiyet, Allah'ın davetini kabul etmendedir. Biz de yurdumuza döneceğiz. Sen de yurduna döneceksin. Birbirimizin üzerine gitmekten vazgeçeceğiz. Diyarınız sizin olacak. İdareniz sizde olacak. Bunun dışında elde ettikleriniz sizindir, bizi ilgilendirmez. Size kasteden veya size musallat olanlara karşı size yardımcı olacağız. Ey Rüstem! Allah'tan sakın. Sakın kavminin helakı senin elinle olmasın. Sen imrenilecek yola gir ve şeytanını kov!" Bunun üzerine Rüstem dedi ki: "Ben sizden bir heyete de söylemiştim. Umarım ki beni anlamışlardır. Sizin de anlamanızı ümit ederim. Çok konuşmak yerine misal vermek daha anlamlıdır. Misal vermek gerekirse siz maişet darlığı içindeydiniz. Huşunet içinde yaşıyordunuz. Haksızlıktan imtina etmez ve hakkı yerine getirmezdiniz. Biz sizin için kötü komşu olmadık. Size yardımdan kaçınmadık. Art arda zarurete duçar olurdunuz da biz size azık yardımında bulunur ve geri gönderirdik. Bizim yurdumuza ticaret veya iş için gelirdiniz de size iyi davranırdık. Yemeğimizi yediniz, suyumuzu

içtiniz ve gölgemizde gölgelendiniz. Sonra bunları kavminize anlattınız ve onları buraya davet edip getirdiniz. Bu durumunuz ve durumumuz şuna benzer: Bir adamın bir bağı vardı. Bir gün içinde bir tilki gördü. Adam bir tilkiden zarar gelmez, dedi. Ancak o tilki gitti ve tilkileri o bağa davet etti. Bunun üzerine bağ sahibi tilkilerin içinden geldiği inin ağzını kapattı ve onları öldürdü. Bence sizi bu işe sevk eden tamah, hırs ve sıkıntıdır. Bu yıl geri dönün ve ihtiyacınız olan erzağı alın. İhtiyacınız olunca yine gelin. Ben sizi öldürmek istemiyorum."

Serî bana Şuayb, Seyf, Umâre b. Ka'kâ' ed-Dabbî ve Kādisiye Savaşına iştirak eden bir raviden naklen şöyle dediğini yazdı:

Rüstem devamla şöyle dedi: "Sizden birçok kimse topraklarımıza girip bazı emellerini gerçekleştirdiler. Ancak onların akıbeti ölüm ve kaçış oldu. Bu yolu size açanlar sizden daha güçlü ve daha hayırlıydılar. Siz de gördünüz, onlar ne kadar bir şeyler elde ettilerse onların bir kısmı öldürüldü ve bir kısmı kurtuldu ise de elde ettiği yerlerden çekildi. Sizin yaptıklarınız şuna benzer: Bazı fareler, içinde hububat bulunan bir testiye musallat oldular. Bu testide bir delik vardı. Birinci fare o delikten girdi ve oradan ayrılmadı. Diğer fareler ise içinden alacaklarını alıp çıkıyorlardı ve birinci fareye çıkmasını söylüyorlardı. Ancak o fare çıkmaktan imtina ediyordu. Nihayet
[527] fare çok şişmanlayınca iyi durumda olduğunu ailesine göstermek için çıkmak istedi; ancak çok şişmanladığı için çıkış deliği ona dar geldi ve çıkamadı. Bu sebeple arkadaşlarına durumu anlattı. Onlar ona çıkabilmen için eski hâline dönmen gerekir, dediler. Fare yemekten kaçında ve aç kaldı. Ayrıca korku içinde yaşıyordu. Tam eski hâline dönüp çıkacağı sırada testinin sahibi ona musallat oldu ve onu öldürdü. Siz de bir an önce çıkın ve bu akıbete maruz kalmayın."

Serî bana Şuayb, Seyf, Nadr, İbn Rüfeyl ve babasından şöyle dediğini yazdı:

Rüstem şöyle dedi: "Ey Araplar! Siz hariç Allah sineklerden daha inatçı ve daha zararlı bir yaratık yaratmadı. Helaki görüyorsunuz ancak tamah sizi ona götürüyor. Buna dair şu misali verebiliriz: Sinek balı görünce uçar ve kim beni ona ulaştırırsa ona iki dirhem vereceğim, der. Onu kim alıkoyar-

sa ona isyan eder. Sonra bala konarsa içine saplanır ve beni kim çıkarırsa ona dört dirhem vardır, der." Rüstem şunları da söyledi: "Sizler şu misaldeki tilki gibisiniz: Zayıf bir tilki bir inden bir bağa girmiş. Burada dilediği kadar karnını doyuruyormuş. Bağın sahibi onu görmüş. Hâlini görünce ona acımış ve ona dokunmamış. Uzun müddet bağda kalınca şişmanlamış ve gücü kuvveti yerine gelmiş. Tilki artık bağda karnını doyurmaktan çok, bozgunculuk yapmaya başlamış. Bu durum bağın sahibini kızdırmış ve artık yeter diyerek eline bir ağaç parçası almış ve hizmetçileriyle tilkiyi bulmaya koyulmuşlar. Tilki de hünerlerini kullanarak saklanmaya ve izini kaybettirmeye çalışmış. Onların ondan vazgeçmeyeceklerini anlayınca bağa girdiği ininden çıkmaya yeltenmiş. Ancak tilki zayıfken in geniş olduğu hâlde şişmanlayınca dar gelmiş. Tam bu çıkmazdayken bağ sahibi ona musallat olmuş ve ona vura vura işini bitirmiş. Sizler de zayıfken geldiniz ve şişmanladınız. Artık çıkmanın çaresine bakın." Rüstem şu misali de verdi: "Bir adam yemeğini bir sepete koymuş. Fareler gelmiş ve sepeti delerek sepete girmişler. Adam deliği kapatmak isteyince ona: Onu kapatma ancak deliğin tam karşısında içi boş bir kamış koy. Fareler gelince oradan çıkacak. Siz de her çıkan fareyi öldüreceksiniz, diye tavsiyede bulunmuşlar. İşte ben de çıkış yollarınızı kapattım. Sakın siz de kamışın içinden çıkmaya yeltenmeyin. Zira oradan kim çıkarsa öldürülecek. Sayınız ve silahınızın yeterli olmadığını görüyorum. Buna rağmen bu işe nasıl kalkıştınız!"

Serî bana Şuayb ve Seyf'ten naklen; Muhammed, Talha ve Ziyâd'dan da kendi senedleriyle şöyle dediklerini yazdı: [528]

Ondan sonra heyet konuştu ve dediler ki: "Geçmişteki kötü durumumuzdan ve dağınıklığımızdan bahsettiniz. Ancak tam olarak künhüne vâkıf değilsiniz. O zaman bizden ölenlerin akıbeti cehennem, kalanlarımız ise zaruret içinde yaşarlardı. Biz böyle bir durumdayken Allah insanlara ve cinlere bizden bir elçi gönderdi. Allah'ın rahmetini arayanlar için o bir rahmettir ve kerametini reddedenler için de Allah'ın gazabıdır. Bize kabile kabile tebliğde bulundu. Ancak ona karşı duru-

şunda, getirdiklerini inkâr etmekte, onu öldürmek ve dinini reddetmekte kavminden onlara tâbi olanlardan daha sert ve daha kaba olan yoktu. Hepimiz ona karşı birleştik ve onun için planlar kurduk. O yalnız başınaydı ve Allah'tan başka yardımcısı yoktu. Bize karşı muzaffer oldu. Kimimiz gönüllü olarak kimimiz de kerhen onun dinine girdik. Böylece hakkı ve doğruluğu tanımış olduk. Nitekim bize mucizevi ayetler getirdi. Bize getirdiği esaslardan biri de en yakınlarımızdan başlayarak dine davette bulunmaktır. Kendi aramızda bu esasa göre hareket ettik ve bize vadettikleriyle söylediklerinin ihlal edilemeyeceğine inandık. Nihayet Araplar bunun üzerinde ittifak etti. Oysa onlar, kimsenin telif edemeyeceği farklı görüş ve tutumlara sahiptiler. Ardından Rabbimizin emriyle size geldik. O'nun yolunda cihat ediyor ve O'nun emirlerini yerine getiriyor ve vaadinin gerçekleşmesini umuyoruz. Sizi İslam'a ve hükümlerine davet ediyoruz. İcabet ederseniz sizden vazgeçer ve Allah'ın kitabını size bırakır ve geri döneriz. Aksi takdirde sizinle savaşmaktan başka çaremiz yoktur veya cizye vereceksiniz. Cizye vermezseniz Allah bize topraklarınızı, mallarınızı ve evlatlarınızı miras kılmıştır. Öyleyse nasihatimizi kabul edin. Vallahi bizim için Müslüman olmanız, mallarınızı ganimet olarak almamızdan daha sevimlidir. Bütün tekliflerimizi reddetmeniz durumunda da sizinle savaşmak, bizim için sizinle sulh içinde yaşamaktan daha sevimlidir. Bizim basit olduğumuz ve az olduğumuz hakkındaki sözlerine gelince bizim edevatımız taat ve savaşımız sabırdır. Bize verdiğiniz misallere gelince: Siz büyük insanlar ve büyük işler ve ciddi konular için mizahi bir misal verdiniz. Biz de sizin için geçerli bir misal vereceğiz. Siz bir araziyi ağaçlandıran bir adama benziyorsunuz. Bu adam buraya dikeceği ağaçlarla ekeceği hububatı seçti ve su kanalları açarak konaklarla güzelleştirdi. Buraya da toprağı işleyen kişiler aldı. Bu kişiler konaklara yerleşerek bahçelerin bakımını üstlendiler. Ancak, bu kişiler konaklarda ve bahçelerde adamın istemediği işler çevirmeye başladılar. Adam, kendilerine gelirler diye uzun bir müddet onlara mühlet verdi. Ancak kendiliklerinden düzel-

meyince onları uyardı. Bu kez de ona karşı burun kıvırdılar. Bunun üzerine bu çiftliğe başkalarını çağırdı ve onların işlerine son verdi. Oradan ayrılırlarsa insanlar onları kapacak, çiftlikte kalırlarsa gelenlerin kölesi olacaklar. Kendileri hükmedemeyecek belki de diğerlerinin hâkimiyeti altında olacaklar. Onlar da onları daima ezecekler. Vallahi sana söylediklerimiz hak olmasaydı ve gaye, sadece dünya bile olsaydı aşina olduğumuz alıştığınız yaşam zevklerinize ve gördüğümüz süslü püslü hayatınıza sabredemez ve bu uğurda sizi mağlup edinceye kadar size karşı savaşacaktık." [529]

Bunun üzerine Rüstem şöyle dedi: "Siz mi bizim tarafa geçeceksiniz, yoksa biz mi sizin tarafa geçeceğiz?" Heyet: "Siz bizim tarafa geçin," dediler. Heyet akşam vakti Rüstem'in yanından ayrıldı. Sa'd, insanlara haber göndererek yerlerini almalarını istedi. "Karşı tarafa da, geçebilirsiniz," diye haber gönderdi. Onlar köprüden geçmeye yeltendiler. Ancak Sa'd: "Hayır, size izzet ve ikramda bulunacak değiliz. Kaldı ki sizi mağlup ederek sizden aldığımız bir şeyi size iade etmeyiz," dedi. "Köprüden başka geçecek bir yer bulmaya çalışın," dedi. Bunun üzerine eşyalarıyla Atîk'te nehrin önünü kapatmaya çalışarak gecelerini geçirdiler.

* * *

Ermâs Günü

Serî bana Şuayb, Seyf ve Muhammed'den naklen Nâfi' ve Hakem'in şöyle dediklerini yazdı:

Rüstem nehri geçmek isteyince Atîk'te Kādis'in karşısında bir bent kurulmasını emretti. O gün kendisi Atîk'in aşağısında Aynüşşems tarafında bulunuyordu. Bunun üzerine gece boyunca sabaha kadar Atîk'in üzerine toprak, kamış ve eyer teyelleriyle bent kurdular ve geçiş için bir yol hâline getirdiler. Güneş gün ortasına doğru yükselince bu iş tamamlandı.

Serî bana Şuayb ve Seyf'ten naklen Muhammed, kendi senedleriyle Talha ve Ziyâd'ın şöyle dediklerini yazdı:

Rüstem, gece rüyasında gökten bir meleğin indiğini ve askerlerinin yaylarını alıp onları mühürledikten sonra semaya

yükseldiğini görmüş. Uykudan uyanınca hüzünlenip üzüldü ve adamlarını toplayıp rüyasını onlara anlattı. Rüstem: "Allah bizi uyarıyor. Farslar bıraksa bundan gereken dersi çıkarırdım. Görmüyor musunuz ki zafer bizden alınmış ve güç artık düşmanlarımıza verilmiştir. Hiçbir eylem ve sözümüzde onlara karşı sağlam bir duruş gösteremiyoruz. Kaldı ki onlar mukadder bir galibiyetin peşindeler," dedi. Ardından ağırlıklarıyla karşı tarafa geçip Atîk'in karşı yakasına konuşlandılar.

Serî bana Şuayb ve Seyf'ten naklen A'meş'in şöyle dediğini yazdı:

[530] Sekr (bent) günü Rüstem iki zırh giydi. Başına miğferini koydu ve silahını kuşandı. Sonra emir vermesiyle atına eyeri bağlandı ve ona getirildi. Ayağını üzengiye koymadan ve ata dokunmadan sıçrayıp atın sırtına bindi ve şöyle dedi: "Yarın onları ezip ufaltacağız." Bir adam ona: "Allah dilerse," dedi. Rüstem: "Dilemezse de," dedi.

Serî b. Yahyâ bana Şuayb ve Seyf'ten naklen kendi senedleriyle Muhammed, Talha ve Ziyâd'ın şöyle dediklerini yazdı:

Rüstem şöyle dedi: "–Kisrâ'nın ölümünü hatırlatarak– Tilki, aslan ölünce sesini çıkardı. Korkarım ki bu sene maymunların senesidir." Farslar nehrin karşı tarafına geçince saf düzenine geçtiler. Rüstem tahtına oturdu ve üstüne bir gölgelik çatıldı. Ordunun merkezine, sırtında mahfeler ve askerler bulunan on sekiz fil yerleştirdi. Sağ ve sol kanatlarda da bir kanada sekiz, birine de yedi fil yerleştirdi. Câlinûs'u sağ kanada, Bîrzan'ı da sol kanada verdi. Köprü, Müslümanlarla müşriklerin süvarileri arasında kaldı. Yezdicerd, Rüstem'i gönderdiği zaman eyvanının kapısına bir adam yerleştirmişti. Rüstem'e de durumları kendisine haber vermesini emretmişti. Haberleşmek için de her bir menzile bir haberci yerleştirilmişti. Rüstem, Sâbât'a indiğinde oradaki görevli kendinden öncekine bunu haber verdi. Bu haber sırasıyla görevliler tarafından duyuruldu ve son haberci de haberi saraya duyururdu. Böylece Rüstem her konakladığı ve her sefere çıktığında bu durum bu şekilde haber veriliyordu. Bu düzenleme ile Atîk ile Medain arasında bir haberci sistemi kurulmuş ve postacı sisteminden vazgeçildi. Artık sistem böyle işliyordu.

Müslümanlar da saf düzenine geçtiler. Zühre ve Âsım; Abdullah ve Şürahbîl arasında görevlendirildi. Öncü birliklerin başındaki komutana düşmanı kovalama emri verildi. Ordunun merkeziyle sağ ve sol kanatlardaki askerleri kaynaştırdı. Sa'd'ın çağırıcısı şöyle seslendi: "Bilesiniz ki haset ancak Allah'ın emrini yerine getirmek için gayret göstermekte meşrudur. Cihatta kıskanç olun ve karşılıklı gayret gösterin." O gün Sa'd ne binebiliyor ne de oturabiliyordu. Vücudunda çıbanlar vardı. Göğsünün altında bir yastık olduğu hâlde yüzüstü uzanıyordu. Bu vaziyette konağından muharebe meydanını izliyordu. Aşağı tarafta bulunan Hâlid b. Urfuta'ya talimatını pusulalar atarak [531] bildiriyordu. Nitekim saflar konağın hemen yanındaydı. Hâlid, Sa'd yokmuş gibi onun vekili olarak orduya komuta ediyordu.

Serî bana Şuayb, Seyf, Kâsım b. Velîd el-Hemdânî, babası ve Ebû Nimrân'dan şöyle dediğini yazdı:

Rüstem, nehri geçip karşı tarafa geçince Zühre ve Câlinûs'un yerleri değiştirildi. Sa'd, Zühre'yi İbnü's-Sımt'ın yerine alırken; Rüstem, Câlinûs'u Hürmüzan'ın yerine aldı. Sa'd siyatik ve vücudunda çıkan çıbanlar sebebiyle rahatsızdı. Yüzüstü yatıyordu. İnsanlar yanına gidip geliyorlardı. Onlara: "Beni taşıyın ve insanlara nazır bir yere götürün," dedi. Onu yukarıya çıkardılar. Burada da yüzüstü vaziyette ve insanları görecek şekilde yatırıldı. Saflar, Kudeys'in duvarının dibinden itibaren başlıyordu. Sa'd, Hâlid'e emir ve talimatını bildiriyor, Hâlid de onun talimatını orduya iletiyordu. Bazı ileri gelenlerin de içinde olduğu bazı kimseler Sa'd'a karşı karışıklık çıkardılar. Sa'd onları azarladı ve kötü sözler söyledi. Sa'd: "Vallahi düşman karşımızda olmasaydı sizi başkaları için ibret alınacak bir duruma sokacaktım," dedi ve aralarında Ebû Mihcen es-Sekafî'nin de bulunduğu bu grubu konakta bağlayıp hapsetti. Cerîr şöyle dedi: "Ben Habeşli bir köle de olsa işbaşına geçenlere itaat etmek hususunda Resulullah'a (sav.) biat ettim." Sa'd da şöyle dedi: "Vallahi benden sonra, düşmanları karşılarında dururken hiç kimse Müslümanları alıkoyamayacak ve onları düşmanla savaşmaktan menedemeyecektir. Ancak benim bu icraatım bu konuda uyulacak bir sünnettir."

Serî bana Şuayb ve Seyf'ten naklen kendi senedleriyle Muhammed, Talha ve Ziyâd'ın şöyle dediklerini yazdı:

O gün Sa'd komutası altında olanlara şöyle hitap etti: Haktır Allah. Mülkünde şeriki yoktur. Vaadinden caymaz. Allah şöyle buyurmuştur: *"Andolsun Zikirden sonra Zebur'da da 'Yeryüzüne iyi kullarım vâris olacaktır,' diye yazmıştık."*[108] Bu, sizin mirasınızdır ve Rabbinizin size vaadidir. Üç yıldan beri bu diyarı size mübah kılmıştır. Ondan yediriyor ve yiyorsunuz. (Sizinle savaşan) insanlarını öldürüyor, (sizinle sulh yapanların) ehlinden vergi alıyor, (sulh yapmayanları) esir
[532] alıyorsunuz. Bugüne kadar sizden *"ashâbüleyyâm*= önemli günlerin insanları" olanlar onlara galip gelmek suretiyle bu işleri başardınız. Şimdi de onların bu topluluğu üzerinize geldi. Sizler Arapların ileri gelenlerisiniz. Kabilelerin seçkinlersiniz. Geride bıraktıklarınızın medarıiftiharısınız. Eğer dünyadan sarfınazar eder ve ahireti murat ederseniz Allah sizin için dünya ve ahireti nasip edecektir. Cihat kimsenin ecelini yaklaştırmaz. Başarısız olur, zaafa düşer ve gevşerseniz gücünüz kaybolur ve ahireti zayi edersiniz.

Süvari birliği komutanı Âsım b. Amr kalktı ve şöyle dedi: "Allah bu diyarın ahalisini size helal kılmıştır. Üç yıldır sizler onlara karşı galibiyetler elde ettiniz. Oysa onlar size karşı aynı başarıyı elde edemediler. Siz en üstünsünüz ve Allah sizinledir. Eğer sabreder ve isabetle kılıç ve mızraklarınızla onları bertaraf ederseniz onların malları, kadınları, çocukları ve onların diyarı sizin için ganimettir. Ama Allah korusun, sabırsız ve başarısız olursanız bu düşman topluluğu, tekrar onlara saldırıp onları helak etmenizden endişe ederek sizden bir eser bırakmamak üzere sizi ortadan kaldıracaktır. Allah, Allah! Allah'ın günlerini anın ve o günlerde size ihsan ettiği nimetleri hatırlayın. Arkanızdaki çıplak ve dümdüz araziyi görüyorsunuz. Orada sığınılacak bir sığınak ve korunaklı bir mevki yoktur. Sizin gayeniz ahiret olsun.

Sa'd sancaktarlara da şöyle yazdı: "Hâlid b. Urfuta'yı bana vekalet etmek üzere size tayin ettim. Bu görevde olmaktan

108 Enbiyâ, 21/105.

beni alıkoyan ve rahat bırakmayan hastalığım, vücudumdaki çıbanlardır. Ben yüzüstü olarak yataktayım. Sizi izlemekteyim. Onu dinleyin ve ona itaat edin. Zira o size benim emirlerimi tebliğ ediyor ve görüşlerimle amel ediyor." Sa'd'ın yazısı insanlara okundu. Yazıyı hayırlı dileklerle karşıladılar ve görüşlerini uygun görüp onayladılar. Birbirlerini itaate teşvik ettiler ve Sa'd'ın mazeretini ve verdiği kararı oy birliğiyle kabul ettiler.

Serî bana Şuayb, Seyf, Hallâm ve Mes'ûd'dan naklen şöyle dediğini yazdı:

Her kavmin emîri kendi kavmine konuştu ve onlarla hareket etti. Birbirlerini itaate teşvik edip sabrı tavsiye ettiler. Emîrlerden her biri adamlarıyla birlikte kendi yerine döndü. Bu sırada Sa'd'ın çağırıcısı öğle ezanını okudu. Rüstem de: "Ömer ciğerimi yedi, Allah onun ciğerini yaksın," diye seslendi. Bu insanlara öğretti ve onlar da ondan öğrendiler.

Serî bana Şuayb, Seyf ve İbn Rüfeyl'den şöyle dediğini yazdı:

Rüstem, Necef'e indiğinde Müslümanların karargâhına bir casus gönderdi: Adam, Kādisiye'de onlardanmış gibi onlara karıştı. Her namaz kıldıklarında misvak kullandıklarını ve [533] namazdan sonra da yerlerine döndüklerini gördü. Ardından casus döndü ve Rüstem'e durumlarını ve günlük yaşantılarını bildirdi. Rüstem ona: "Yemekleri nedir?" diye sordu. Casus: "Bir gece aralarında kaldım bir şey yediklerini görmedim. Akşam, uyudukları zaman ve sabahladıklarında ellerindeki ağaçları ağızlarına götürüp emiyorlardı," dedi. Rüstem, Atîk'e gidince tevafuk etti de Sa'd'ın müezzini sabah ezanını okudu. Onların ayağa kalkmak için hareketlendiklerini görünce Fars askerlerinin bineklerine binmeleri için çağrı yaptı. Ona: "Neden çağrı yaptın?" diye soruldu. Rüstem: "Görmüyor musunuz düşmanlarınızda çağrı yapıldı da harekete geçtiler," dedi. Onun casusu: "Bu hareket namaz içindir," dedi. Bunun üzerine şöyle dedi: "Sabah vakti kulağıma bir ses geldi. Olsa olsa köpeklerle konuşan ve onlara akıl veren Ömer'in sesidir. Onlar nehri geçince yerlerinde durdular." Tam bu sırada Sa'd'ın müezzini namaz için ezan okudu. Sa'd namaz kıldı. Rüstem: "Ömer ciğerimi yedi," dedi.

Serî bana Şuayb ve Seyf'ten naklen kendi senedleriyle Muhammed, Talha ve Ziyâd'ın şöyle dediklerini yazdı:

Sa'd, ayrıca insanların kanaat ve görüşlerine başvurduğu, zorluklarda yardımlarını talep ettikleri ve üstün meziyetleriyle tanınan insanları Müslümanlara gönderdi. Görüş ve kanaat sahibi olanlar arasında Mugîre, Huzeyfe, Âsım ve arkadaşları gibi Rüstem'e gidenler vardı. Yardımlarıyla tanınanlar arasında da Tuleyha, Kays el-Esedî, Gâlib ve Amr b. Ma'dîkerib ve benzerleri vardı. Şairlerden de Şemmâh, Hutaye, Evs b. Meğrâ ve Abde b. et-Tayyîb ve benzerleri vardı. Bu insanları göndermeden onlara şöyle dedi: "İnsanlara gidin, savaş ve zorluk zamanında insanların yanında olun ve size ve onlara düşen görevleri ifa etmekte yardımcı olun. Zira Araplar nezdinde sizin özel bir yeriniz vardır. Siz Arapların şair ve hatipleri, görüş ve kanaat önderleri, efendileri ve yardımseverlerisiniz. İnsanların arasında bulunun. Onları uyarın ve savaşa teşvik edin." Bunu üzerine bu şahsiyetler insanların arasına dağıldılar. Kays b. Hübeyre el-Esedî şöyle dedi: "Ey insanlar! Sizi hidayet yoluna yönelten, imtihan eden Allah'a hamdedin ki size olan ihsanını artırsın. Allah'ın nimetlerini anın. O'nun âdetlerinden olan nimet ve ihsanına talip olun. Cennet ve ga-
[534] nimet önünüzdedir. Bu konağın arkasında, çıplak arazi kuru bir çöl, kaba vuruşma ve rehberlerin bile geçmekten imtina ettiği uçsuz bucaksız çölden başka bir şey yoktur."

Gâlib ise şöyle dedi: "Ey insanlar! Allah'ın (cihat) imtihanı için O'na hamdedin. O'ndan dileyin sizi artırsın. O'na dua edin, duanıza icabet etsin. Ey Maad topluluğu! Bugün kaleleriniz içinde –atlarınızın sırtında– ve size isyan etmeyenler –yani kılıçlar– maiyetinizde olduğu hâlde sizin ne eksiğiniz var? Yarın insanların sizi nasıl anacağını düşünün. Zira siz sözün başında, sizden sonra gelenler de sözün sonunda anılacaktır.

İbnü'l-Hüzeyl el-Esedî ise şöyle dedi: "Ey Maad toplulukları! Kaleleriniz kılıçlarınız olsun. Onlara karşı ormandaki aslanlar gibi olun. Onlara karşı kaplanlar gibi öfkelenin. Toz dumanı koparın. Allah'a güvenin. Gözlerinizi yumun. Kılıçlar

körelirse etkisiz olur. O takdirde taşlarla onlara saldırın. Zira taşlar bazen demirden daha etkilidir."

Büsr b. Ebî Rühm el-Cühenî de şöyle dedi: "Allah'a hamdedin ve sözlerinizi eylemlerinizle tasdik edin. Verdiği hidayetten dolayı Allah'a hamdettiniz. O'nu tevhid sıfatıyla bildiniz. O'ndan başka ilah yoktur. O'nu tekbirle andınız. Peygamberine ve elçilerine iman ettiniz. O hâlde sadece Müslüman olarak ölünüz. Sizin için dünya en basit bir şey olsun. Zira ona ehemmiyet vermeyenlere gelir. Ona meylederseniz sizden kaçar ki sizi yoldan çıkarsın. Allah'a yardım edin ki size yardım etsin."

Âsım b. Amr da şöyle dedi: "Ey Araplar! Siz Arapların ileri gelenlerisiniz. Acem ileri gelenlerine karşı çıkıp direndiniz. Siz cennet için mücadele ederken onlar dünya için mücadele ediyorlar. Onlar dünyaları için ne kadar azimli iseler siz ahiretiniz için daha az azimli olmayın. Bugün bir hata yapmayın ki yarın bu hata Araplar için bir kusur olmasın."

Rebî' b. el-Bilâd es-Sa'dî şöyle dedi: "Ey Araplar! Din ve dünya için savaşın. '*Rabbinizin bağışına ve takva sahipleri için hazırlanmış olan ve genişliği gökler ve yer kadar olan cennete koşun!*'[109] Eğer şeytan bu işi gözünüzde büyütürse sizinle ilgili önemli zamanlarda vuku bulan olayların haberlerini hatırlayın. Zira bu haberleri nakleden ehil insanlar vardır."

Rib'î b. Âmir de şöyle dedi: "Allah sizi İslam'a hidayet etti, [535]
onunla sizi bir araya getirdi ve sizi çoğalttı. Sabırda rahatlık vardır. Kendinizi sabra alıştırın ki onu alışkanlık hâline getiresiniz. Kendinizi sabırsızlığa alıştırmayın ki sabırsızlık sizin için bir alışkanlık hâline gelmesin."

Hepsi de bu tarzda konuştular. İnsanlar birbirlerine söz verdiler, taahhütte bulundular. Gerektiği kadar heyecanlandılar ve coştular. Farslar da kendi aralarında benzer şeyler yaptılar. Ahitleştiler, birbirlerine tavsiyede bulundular ve zincirlerle birbirlerine bağlandılar. Birbirlerine bağlananlar otuz bindi.

109 Âl-i İmrân, 3/133.

Serî bana Şuayb, Seyf, Mücâlid ve Şa'bî'den naklen şöyle yazdı:

Farslar yüz yirmi bindi. Onların ordusunda otuz fil vardı. Her dört bin kişiyle bir fil vardı.

Serî b. Yahyâ bana Şuayb, Seyf, Hallâm ve Mes'ûd b. Hırâş'tan naklen şöyle dediğini yazdı:

Müşriklerin safı Atîk Nehrinin kıyısındaydı. Müslümanların safı ise Kudeys Konağının duvarının dibindeydi. Hendek de onların arkasındaydı. Müslümanlar ve müşrikler hendek ile Atîk arasındaydılar. Müşriklerin ordusunda otuz bin zincirlenmiş askerle otuz savaşan fil vardı. Ayrıca savaşmayan ve sırtlarına komutanların bindiği filler de vardı. Sa'd insanlara Cihâd suresini okumalarını emretti. Nitekim bu sureyi okuyorlardı.

Serî bana Şuayb ve Seyf'ten naklen, Muhammed, Talha ve Ziyâd'dan da kendi senedleriyle şöyle dediklerini yazdı:

Sa'd şöyle dedi: Yerinizden ayrılmayın. Öğle namazını kılmayıncaya kadar hareket etmeyin. Öğle namazını kıldıktan sonra bir kere tekbir getireceğim. O zaman siz de tekbir getirin ve hazır olun. Bilesiniz ki tekbir sizden önce kimseye verilmedi. Tekbir size destek olarak verildi. İkinci tekbiri getirdiğimde siz de tekbir getirin ve tam olarak hazırlanın üçüncü tekbiri getirdiğimde siz de tekbir getirin ve süvarileriniz insanları harekete geçirmek için meydana çıksınlar ve atlarını koştursunlar. Dördüncü tekbiri getirdiğimde topyekûn saldırıya geçin ve düşmanınızla göğüs göğüse savaşarak, "*Lâ havle velâ kuvvete illâ billah*" deyin.

Serî bana Şuayb, Seyf, Amr b. er-Reyyân ve Mus'ab b. Sa'd'dan benzer bir rivayeti naklen yazdı.

Serî bana Şuayb, Seyf, Zekeriyyâ ve Ebû İshâk'ın şöyle dediğini yazdı:

[536] Kâdisiye gününde Sa'd orduya: "Birinci tekbiri getirdiğimde ayakkabılarınızı bağlayın. İkinci tekbiri getirdiğimde hazırlanın. Üçüncü tekbiri getirdiğimde dişlerinizi sıkın ve saldırın," diye talimat gönderdi.

Serî b. Yahyâ bana Şuayb ve Seyf'ten naklen, Muhammed, Talha ve Ziyâd'dan da kendi senedleriyle şöyle dediklerini yazdı:

Sa'd, öğle namazını kıldıktan sonra Ömer'in maiyetine verdiği ve kurra olan gence emir vererek Cihâd suresini –Nitekim bütün Müslümanlar bu sureyi öğreniyorlardı.– okumasını emretti. Bunun üzerine sureyi yanındaki birliğe okudu. Peşinden de bütün birliklerde okundu. İnsanların kalpleri ve gözleri huşuyla sekinete kavuştu.

Serî bana Şuayb ve Seyf'ten naklen; Muhammed. Talha ve Ziyâd'dan da kendi senedleriyle şöyle dediklerini yazdı:

Kurra okumalarını tamamlayınca Sa'd tekbir getirdi. Arkasından yanındakiler de tekbir getirdiler, insanlar da tekbir getirmeye başladılar ve orduda hareketlilik başladı. Sa'd ikinci tekbiri getirince asker hazırola geçti. Üçüncü tekbirde silahşorlar meydana çıkarak savaşı başlattılar. Bunlara Farslar da mukabelede bulundular. İki taraf kılıç ve mızraklarla vuruşmaya başladılar. Bu sırada Gâlib b. Abdullah el-Esedî meydana çıktı ve şu beyitleri dile getirdi:

Akarsuya uğrayan o göğsü ve parmakları belirgin çok iyi bilir ki

Ben hızlı ve muharip bir kahramanım. Ağır ve önemli işlerin hakkından gelen kişiyim.

Bunun üzerine Hürmüz – el-Bâb'ın liderlerinden olup taç giyerdi– karşısına çıktı. Gâlib onu esir aldı ve Sa'd'a götürdü; oradan ayrılarak düşmanı kovalamak üzere savaş meydanına yöneldi. Âsım b. Amr da meydana çıktı ve şöyle dedi:

O beyaz ve sarı gerdanlı, altın çerçeveli gümüş misali olan bilir ki

Ben öyle bir adamım ki sövgüler onun suretini lekeleyemez. Eleştiriler beni sana karşı teşvik eder.

Bir Farsı kovaladı. Adam kaçtı. Ancak Âsım peşine düştü ve [537]
düşmanın safına kadar onu takip etti. Burada katırı üzerinde bir düşman askerine rast geldi. Adam katırı bırakıp arkadaşlarına sığındı. Âsım katırı ve yükünü alıp döndü. Müslümanların safına ulaşınca katır sahibinin komutanın aşçısı olduğu anlaşıldı. Yükünde komutana has hurma helvası ve bal gibi güzel yiyecekler vardı. Âsım bunları Sa'd'a götürüp takdim ettikten sonra savaş meydanına döndü. Sa'd bu yiyeceklere baktı ve: "Bunları Âsım'ın birliğine götürün. Ben bu yiyecek-

leri onlara tahsis ettim yesinler," dedi. Raviler dedi: İnsanlar Sa'd'ın dördüncü tekbirini beklerken Benî Nehd'in piyadelerinin başında olan Kays b. Hizyem b. Cürsûme ayağa kalktı ve şöyle dedi: "Ey Benî Nehd! Ayağa kalkın ve harekete geçin. Siz bu adı, harekete geçmeniz için aldınız," dedi. Hâlid b. Urfuta bu durumu haber alınca ona haber göndererek: "Vallahi ya böyle hareket etmekten kaçınırsın ya da senin yerine başkasını atarım," dedi. Bunun üzerine Kays harekete geçmekten imtina etti.

Süvariler savaş meydanında birbirlerini kovalarken bir düşman süvarisi: "Teke tek," diye seslendi. Bunun üzerine karşısında bulunan Amr b. Ma'dîkerib mübarezeye çıktı. İkili göğüs göğüse mücadele ederken Amr onu yakaladı ve yere sererek boynunu vurdu. Sonra insanlara dönerek: "Fars yayını kaybedince tekeye döner," dedi. Ardından iki taraftan birlikler karşı karşıya geldiler.

Serî bana Şuayb, Seyf, İsmâil b. Ebî Hâlid ve Kays b. Ebî Hâzim'den şöyle dediğini yazdı:

Amr b. Ma'dîkerib yanımızdan iki saf arasından geçiyordu. İnsanları teşvik ediyor ve şöyle diyordu: "Bu Farslar mızraklarını bırakırlarsa teke olurlar." Tam bu sırada ve bizi teşvik ederken bir Acem çıktı ve iki saf arasından ona bir ok fırlattı. Ok omzunda bulunan yayının kavisli tarafına isabet etti. Bunun üzerine Amr ona hamle yaptı ve onunla göğüs göğüse gelince onu kuşağından yakalayıp kaldırdı ve yere serdi. Sonra onu getirdi. Bize yaklaşınca boynunu kırdı ve kılıcıyla başını gövdesinden ayırdı. Bize: "Onlara böyle yapın," dedi. Biz ona: "Ey Ebû Sevr! Kim senin gibi yapabilir?" dedik.

İsmâil dışındaki bazı raviler şöyle demişlerdir: Amr öldürdüğü Farsın iki bileziğini, kuşağını ve ipek kaftanını da aldı.

[538] Serî bana Şuayb, Seyf, İsmâil b. Ebî Hâlid ve Kays b. Ebî Hâzim'den naklen şöyle yazdı:

Acemler, Becîle kabilesinin bulunduğu cepheye on üç fil gönderdiler.

Serî bana Şuayb, Seyf ve İsmâil b. Ebî Hâlid'in şöyle dediğini yazdı:

Kādisiye vakası hicrî 14 yılı muharrem ayının başında vuku buldu. Rüstem Fars ordusunun başına getirilmişti. Farslar ona: "Bizi yönlendir," dediler. Bunun üzerine onları Becîle üzerine gönderdi ve onlara on altı fil verdiler.

Serî bana Şuayb ve Seyf'ten naklen; Muhammed, Talha ve Ziyâd'dan da kendi senedleriyle şöyle dediklerini yazdı:

Süvariler arasında vuku bulan kovalamacadan sonra fillerden sorumlu olanlar fillerle hamle yaptılar. Filler birlikleri birbirlerinden ayırdılar. Atlar da ürkerek dağıldılar. Becîle az kalsın helak oluyordu. Zira atları ürktü ve onlardan ve aynı mevkide bulunanlardan uzaklaştı. Geride piyadeler kaldı. Bunun üzerine Sa'd, Benî Esed'e: "Becîle'yi ve onlarla birlikte olanları savunun," diye haber gönderdi. Bunun üzerine Tuleyha b. Huveylid, Hammâl b. Mâlik, Gâlib b. Abdullah ve Ribbîl b. Amr birliklerinin başında harekete geçerek fillerle karşı karşıya geldiler. Fillerin sırtındakiler fillerin yönünü değiştirdiler. Her filin üzerinde yirmi adam vardı.

Serî bana Şuayb, Seyf, Muhammed b. Kays ve Mûsâ b. Tarîf'ten naklen şöyle yazdı:

Sa'd, onlara seslendiği zaman, Tuleyha kavmi arasında kalktı ve şöyle dedi: "Ey aşiretim! İsmi anılan ve kendilerine güvenilenler sizsiniz. Eğer Sa'd bu insanların yardımına sizden daha iyi yapacak birilerini bulsaydı onlara seslenecekti. Onlara şiddetli bir saldırı yapın ve öfkeli aslanlar gibi onların [539] üzerine atılın. Aslanlar gibi davranasınız diye size Esed (aslan) adı verilmiştir. Hamle yapın, gerilemeyin. Saldırın ve hiç kaçmayın. Allah Rebîa'yı korusun. Ne büyük işler yapıyorlar! Ne güzel cesaret ve kahramanlık sergiliyorlar. Onların durdukları mevkilere ulaşılabilir mi? Mevkilerinizi muhafaza edin. Allah sizi korusun. Allah'ın adıyla onlara saldırın!" Ma'rûr b. Süveyd ve Şakîk şöyle dediler: Allah'ın adıyla düşmana saldırdılar, onlara mızraklarla kılıçlarla vurmaya devam ederek fileri muharebeden alıkoydular ve onları gerilettiler. Bu arada Bir ünlü Fars, Tuleyha ile mübarezeye çıktı. Tuleyha kısa bir karşılaşmadan sonra hasmını bertaraf etti.

Serî bana Şuayb ve Seyf'ten naklen; Muhammed, Talha ve Ziyâd'dan şöyle dediklerini yazdı:

Eş'as b. Kays kalktı ve şöyle dedi: "Ey Kindeliler! Allah, Benî Esed'i korusun. Ne büyük işler başarıyorlar. Bugünden itibaren bulundukları mevkilerden hareketle ne hızlı ilerliyorlar. Her kabile görevini yapmaktadır. Sizler ise sizin yerinize savaşacak birilerini bekliyorsunuz. Ben görüyorum ki bugün sizler Araplar için güzel bir örnek olmuyorsunuz. Araplar öldürülüyor ve savaşıyorlar. Sizler ise diz üstü çökmüş bekliyorsunuz." Bunun üzerine Kinde'den on kişi ayağa kalkıp şöyle dediler: "Allah, dedeni tökezletsin! Sen bizi durmadan tahkir ediyorsun. Oysa biz çok iyi bir duruş sergiledik. Araplara nasıl kötü örnek olduk ve onları nasıl kaderleriyle baş başa bıraktık. İşte biz seninleyiz." Bunun üzerine Eş'as harekete geçti ve onlar da peşinden harekete geçtiler ve karşılarında duran düşmanı püskürttüler. Farslar, fillerin Benî Esed'den maruz kaldığı baskıyı görünce oklarla Müslümanları hedef aldılar. Başlarında Câlinûs ve Zü'l-Hâcib olduğu hâlde Müslümanlara saldırdılar. Oysa Müslümanlar Sa'd'dan henüz dördüncü tekbiri bekliyorlardı. Farsların süvarileri fillerin de desteğiyle Benî Esed'in üzerine akın ettiler. Esed onlara karşı sebat etti. Sa'd dördüncü tekbiri getirince Müslümanlar saldırıya
[540] geçti. Ancak savaş ağırlığı Esed üzerinde seyrediyordu. Filler, sağ ve sol kanatların süvarileri üzerine sürüldü. Atlar onlardan çekiniyor ve yönünü değiştiriyordu. Düşman süvarileri de Müslüman piyadelere yükleniyordu. Atlarla saldırılarını gerçekleştiriyorlardı. Bunun üzerine Sa'd, Âsım b. Amr'a: "Ey Benî Temîm! Siz deve ve atlara sahip değil misiniz? Bu fillere karşı bildiğiniz bir çare yok mu?" diye haber gönderdi. Benî Temîm: "Vallahi var," dediler. Âsım, kabilesinden okçu ve kılıç oyunlarında mahir olan bazı adamlara seslendi ve şöyle dedi: "Ey okçular! Fillerin sırtındaki kişileri oklarla püskürtün." Kılıç oyunlarında mahir olanlara da "Ey kılıç oyunlarında mahir olanlar! Fillere arkadan yanaşın ve onların kuşaklarını kesin," dedi. Âsım da onları korumaya çalışıyordu. Ancak savaş ağırlıklı olarak düşman ile Esed kabilesi arasında cereyan ediyordu. Sağ ve sol kanatlar bir miktar gerilediler. Âsım'ın adamları fillere yöneldiler. Kuyruklarına ve mahfelerine bağ-

lanan süslü kuşaklara asıldılar ve kuşaklarını kestiler. Onların çığlıkları âdeta semaya yükseldi. Bütün düşman filleri üzerlerindekilerden tecrit edildi ve sırtlarındaki muharipler öldürüldü. İnsanlar birbirlerine girdi. Esed bir nebze nefes aldı ve Farsları kendi yerlerine püskürttüler. Savaş güneş batıncaya kadar devam etti. Ardından yine gecenin bir kısmında da muharebeye devam edildi. Akabinde her iki taraf geriye çekildi. O akşam Esed'den beş yüz kişi öldürüldü. Onlar ordu için âdeta bir kalkan oldular. Âsım âdeta Müslümanların koruyucusu ve silahşoruydu. Bugün savaşın birinci günü olup ona Ermâs günü denildi.

Serî bana Şuayb, Seyf, Gusn, Kâsım ve Benî Kinâne'den bir adamadan naklen şöyle dediğini yazdı:

Sağ ve sol kanatlar bir miktar geriye püskürtüldüler. Ermâs günü savaş ağırlığını Esed üzerinde hissettirdi. O akşam onlardan beş yüz kişi öldürüldü. Amr b. Şe's el-Esedî şu beyitleri dile getirdi.

Atları dağların zirvelerinden Kisrâ üzerine sürdük. O da onları süvari birliğiyle karşıladı.

Vuruşların izleri uzun bir zaman yüzlerinde ve yanlarında kalıcı oldu.

Fars diyarında bir davetçi bıraktık. Hilali her gördüğünde başkalarını ağlatmaktadır.

Rüstem'i ve oğullarını öldürdük. Atlar ayaklarıyla onların üzerine toprak ve kumu savurmaktadır.

Karşılaştığımızda onlardan geride öyle gruplar bıraktık ki artık hareket edecek hâlleri kalmadı.

Feyruzan kaçtı ve savunma yapamadı. O birliği üzerinde yük oldu. [541]

Hürmüzan'ın dikkati, hayatına düşkünlüğü ve atının sürati onu kurtardı.

Ağvâs Günü

Serî bana Şuayb ve Seyf'ten naklen Muhammed ve Talha'nın şöyle dediklerini yazdı:

Sa'd, Müsennâ b. Hârise'nin dul kalan eşi Selmâ bint Hasafe ile Şerâf'ta evlenmiş ve Kādisiye'ye yanında götürmüştü. Er-

mâs günü Müslümanlar muharebede gerileyince Sa'd ancak çömelerek oturabiliyor veya yüzüstü uzanabiliyor ve konağın üstünde oturamayarak gâh sağ dizi, gâh sol dizine dayanarak yerinde duramıyordu. Eşi Farsların yaptığını görünce: "Ey Müsennâ'm neredesin? Süvariler bugün Müsennâ'sız kaldı!" deyince askerlerinin edasından rahatsızlık duyan ve sıkıntı içinde kıvranan kocası ona bir tokat attı ve Esed kabilesiyle Âsım ve süvarilerini işaret ederek: "Savaşın ağırlığı üzerinde dönen bu birlik nerede? Müsennâ nerede?" dedi. Kadın: "Bu korkaklık ve kıskançlık mı?" dedi. Sa'd: "Vallahi çektiklerimi gözlerinle gördüğün hâlde sen beni mazur görmezsen insanlar daha çok beni mazur görmez ve görmemekte haklı olurlar." Bu tavrından dolayı kadın insanların gözüne girdi. Müslümanlar galip gelince şairlerin hepsi Sa'd'a karşı tavrından dolayı onu methettiler. Oysa Sa'd ne korkaktı ne de kınanacak durumdaydı. Ertesi sabah Müslümanlar tam seferber olmuşlardı. Sa'd, bir grup insanı şehitlerin cesetlerini ve ağır yaralıları Uzeyb'e nakletmekle görevlendirdi. Ağır yaralılar ruhlarını teslim edinceye kadar onlara bakmaları için kadınlara teslim edildiler. Şehitler ise Uzeyb ile Aynüşşems arasında bir vadi olan Müşerrik'in sağ ve sol taraflarına defnedildiler. Vadinin yakın kenarı Uzeyb'e yakın, uzak kenarı Uzeyb'in içinde bulunuyordu. Bu arada insanlar, şehitlerin ve ağır yaralıların tahliye edilmesini bekliyorlardı. Develerle ölü ve yaralılar Uzeyb'e doğru nakledilmeye başlanınca Şam'dan gelen atlıların gelmekte oldukları göründü. Nitekim Dımaşk, Kādisiye'den bir ay önce fethedilmişti. Bu arada Hâlid'in askerleri olan Iraklıların Irak'a gönderilmesini emreden ve Hâlid'den
[543] söz etmeyen Ömer'in mektubu Ebû Ubeyde'nin eline geçince Ebû Ubeyde, Hâlid'i yanında alıkoydu ve altı bin kadar askerden oluşan ordusunu Irak'a gönderdi. Bunların beş bini Rebîa ve Mudar'dan bini de Yemen ve Hicaz bölgelerinden gelen insanlardı. Başlarına da Hâşim b. Utbe b. Ebî Vakkâs'ı getirdi. Öncü birliğine Ka'kâ' b. Amr'ı, sağ ve sol kanatlara Kays b. Hübeyre b. Abdi Yagûs el-Murâdî –daha önceki savaşlara katılmamış, Yermük Savaşına Irak'tan gönderilen ordunun içinde

yer almıştır– ve Hezhâz b. Amr el-İclî'yi, artçılara Enes b. Abbâs'ı getirdi. Ka'kâ' hızlı ilerledi ve yolculuğunu tamamlayarak Ağvâs gününün sabahında Kādisiye'ye ulaştı. Adamlarına onar kişilik gruplara ayrılmalarını emretmişti. Bütün birlik bin kişiydi. On kişilik manga gözden kaybolunca ardından diğer manga onları izliyordu. Önce Ka'kâ' birinci mangada meydana ulaştı. Müslümanlara selam verdi, onlara gelen takviye birliklerini müjdeledi ve dedi ki: "Ey insanlar! Size öyle bir askerle geldim ki onlar yerinizde olsalar ve geldiğinizi haber alsalar bu fırsatı sizinle paylaşmamak için yalnız başlarına savaşmayı tercih ederlerdi. Sizler benim peşimden gelin ve yaptıklarımı yapın." Ka'kâ' ileriye atıldı ve "Karşıma kim çıkacak?" diye seslenince Müslümanlar onun hakkında Ebû Bekir'in söylediği, "İçinde bu adam gibi bir muharip bulunan bir ordu yenilmez!" sözünü haykırdılar ve onu huzur içinde izlediler. Zü'l-Hâcib karşısına çıktı. Ka'kâ' ona: "Kimsin?" dedi. Adam: "Ben Behmen Câzeveyh'im," dedi. Ka'kâ': "Ebû Ubeyd, Selît ve Cisr Savaşı şehitleri için intikam!" diye bağırdı. İkili vuruştular. Ka'kâ' onun işini bitirdi. Ka'kâ'ın askerleri peş peşe ve mangalar hâlinde gelmeye devam etti. Bu katılım gece vaktine kadar sürdü. Müslümanlar aktif bir duruma geçtiler. Sanki dünkü kayıplar olmamış gibiydi. Sanki Zü'l-Hâcib'i öldürmek ve takviye askerleri karşılamakla savaşa yeni başlamış gibi bir hisse kapıldılar. Acemler de bu durum karşısında bir kırılma ve bir zafiyet durumu meydana geldi. Ka'kâ' yine: "Kim karşıma çıkacak?" diye seslendi. Bunun üzerine Bîrzan ve Bindüvân karşısına çıktılar. Bu kez Ka'kâ'a Benî Teymüllât'tan Hâris b. Zabyân b. el-Hâris katıldı. Ka'kâ', Bîrzan ile vuruştu. Ka'kâ' bir kılıç darbesiyle hasmının başını uçurdu. İbn Zabyân da Bindüvân ile vuruştu. O da hasmının başını gövdesinden ayırdı. Akabinde Müslüman süvariler saldırı başlattılar. Ka'kâ' şöyle sesleniyordu: "Ey Müslümanlar! Kılıçlarınızla onlara muamele ediniz. Ancak kılıçlarla bunlar biçilebilir." İnsanlar bu sözü birbirlerine duyurdular ve düşmanlarına karşı harekete geçtiler. Muharebe akşama kadar sürdü. Bugün Farslar hoşlarına [544]
gidecek bir şey göremediler. Müslümanlar onlardan çok kişi

öldürdüler. Farslar bugün filleri savaşa sokmadılar. Zira bir gün önce fillerin mahfeleri kırılmıştı. Sabahladıklarında onları onarmaya başladılar. Ancak tamirat işi ertesi güne sarktı.

Serî bana Şuayb, Seyf, Mücâlid ve Şa'bî'den şöyle dediğini yazdı:

Neha'dan bir kadın vardı. Dört oğlu vardı ve dördü de Kādisiye'ye katıldı. Oğullarına şöyle dedi: "Müslüman oldunuz ancak (hâlinizi) değiştirmediniz. Hicret ettiniz ancak (günahlardan) dönmediniz ve diyarınız sizinle münasip bir yere gelmedi. Bir kıtlığa da maruz kalmadınız. Sonra yaşı ilerlemiş annenizi getirip Farsların arasına koydunuz. Vallahi siz aynı adamın oğullarısınız. Aynı kadının da çocuklarısınız. Babanıza ihanet etmedim. Dayınızı rezil etmedim. Gidin ve başından sonuna kadar savaşa katılın." Bunun üzerine yola koyuldular. Onlar uzaklaşınca kadın ellerini semaya kaldırarak: "Allah'ım sen oğullarımı koru," diye dua etti. Dördü de güzel savaşarak ve bir yara almadan annelerine döndüler. Gördüm ki her biri iki bin atiyye alıyordu ve bu atiyyelerini getirip annelerine teslim ediyorlardı. Ancak anneleri o atiyyeleri onlara iade ediyor ve onların işine yarayacak ve razı olacakları şekilde aralarında taksim ediyordu.

Serî bana Şuayb ve Seyf'ten naklen Muhammed, Talha ve Ziyâd'ın şöyle dediklerini yazdı:

O gün Benî Yerbû'dan üç adam Ka'kâ'a destek verdiler. Her bir manga savaş meydanına girince Ka'kâ' tekbir getiriyor ve Müslümanlar da onunla birlikte tekbir getiriyorlardı. O hamle yapınca onlar da hamle yapıyorlardı. Bu Yerbû'lular şunlardır: Nuaym b. Amr b. Attâb, Attâb b. Nuaym b. Attâb b. el-Hâris b. Amr b. Hemmâm ve Benî Zeyd'den Amr b. Şebîb b. Zenbâ' b. el-Hâris b. Rebîa. O gün Amr'ın bir elçisi, dört kılıç ve dört at getirdi ve onları savaşta iyi sınav veren kişilere taksim etti. Adam Hammâl b. Mâlik, Rebîl b. Amr b. Rebîa el-Vâlibî ve Tuleyha b. Huveylid el-Fek'asî –hepsi de Benî Esed'dendir– ve Âsım b. Amr et-Temîmî'yi davet ederek kılıçları onlara verdi. Ka'kâ' b. Amr ve Yerbû'ileri de davet ederek atları onlara verdi. Böyle-
[545] ce üç Yerbû'i dört atın üçünü, Benî Esedli üç şahıs da dört atın üçüne sahip oldular. Bu konuda Rebîl şu beyitleri dile getirdi:

Keskin kılıçlar kendilerine takdim edildiği zaman kavimler, bu kılıçları en çok hak edenlerin bizler olduğunu bilirler.

Aşiretlerin topluluklarını sükûnet içinde savunmak için harekete geçtiklerinde benim süvarilerim hiç durmadı.

Sabahtan gece vaktine kadar savaştılar. Nitekim son gecede önemli başarılar elde edildi.

Ka'kâ' da atlar hakkında şöyle dedi:

Kavâdis tarafında Ağvâs gününde Arap atları bizden başkasını tanımadı.

O akşam mızraklarla saldırıyorduk. Mızraklarımız düşmanların tepelerinde rengârenk uçan kuşların rengini andırıyordu.

Serî bana Şuayb, Seyf, Kâsım b. Süleym b. Abdurrahman es-Sa'dî ve babasından şöyle dediğini yazdı:

Kādisiye Savaşı günlerinde savaş hep kovalamalarla başlardı. Ka'kâ' savaşa katılınca: "Ey insanlar! Benim yaptığımı yapın," dedi. Sonra "Kim karşıma çıkacak?" diye seslendi. Bunun üzerine karşısına Zü'l-Hâcib çıktı. Ka'kâ' onu öldürdü. Ardından Bîrzan çıktı, onu da öldürdü. Bunun üzerine insanlar topyekûn saldırdılar ve vuruşma başladı. Ka'kâ'ın amcazadeleri piyadelerden onar kişilik gruplar hâlindeki askerleri, giydirilmiş ve yüzleri örtülmüş develere bindirdiler. Süvariler de onların etrafını sarmış, onları koruyorlardı. Ka'kâ' onlara develeri iki saf arasında filler gibi kullanmalarını emretti. Böylece Müslümanlar Ağvâs gününde Farslara, Ermâs gününde Müslümanlara yaptıklarını yaptılar. Develer onların atlarını ürkütüp kaçırınca Müslüman süvariler onlara musallat oluyorlardı. Diğer askerler de aynı şeyi yapınca Farslar Ağvâs gününde, Müslümanların Ermâs gününde karşılaştıklarından daha kötü bir akıbete maruz kaldılar.

Benî Temîm'den Esved adında aşireti koruyan bir adam hamle yaptı ve şehadete maruz kalıyordu. Ancak şehadeti gecikince Rüstem'e saldırmaya yeltendi. Ancak bu eyleminde şehit oldu.

Serî bana Şuayb, Seyf, Gusn, Alâ b. Ziyâd, Kâsım b. Süleym ve babasından nak- [546]
len şöyle dediklerini yazdı:

Bir Fars çıktı ve: "Kim karşıma çıkacak?" diye seslendi. Bunun üzerine İlbâ b. Cahş el-İclî karşısına çıktı. İlbâ ona üfleyerek onu büyüledi. Hasmı da ona üfledi. Bunun sonucu adamın bağırsakları karnından çıktı. İkisi de yere yığıldı. Fars anında öldü. İlbâ'nın ise bağırsakları çıktı. Bu yüzden ayağa kalkamadı. Bağırsaklarını yerine koymaya çalıştıysa da başaramadı. Yanından bir Müslüman geçince ona: "Bana yardım et de bağırsaklarımı karnıma yerleştireyim," dedi. Adam ona yardım edince karnını tuttu ve Müslümanlara bakmaksızın Farsların safına karşı saldırıda bulundu. Ancak düşman safına otuz arşın kadar mesafede ruhunu teslim etti. Ruhunu teslim etmeden önce şöyle dedi:

Mükâfatımı Rabbimden diliyorum. Nitekim ben savaşmayı iyi yapanlardan biriydim.

Serî bana Şuayb, Seyf, Gusn, Alâ, Kâsım ve babasından şöyle dediklerini yazdı:

Farslardan bir adam meydana çıktı ve "Kim karşıma çıkacak?" diye seslendi. Karşısına A'râf b. A'lem el-Ukaylî çıktı ve onu öldürdü. Akabinde bir kişi daha karşısına çıktı. A'râf yine hasmını öldürdü. Bunun üzerine bir grup düşman onu kuşatarak düşürdüler ve kılıcı elinden düştü. Silahını ele geçirdiler. Adam bir avuç toprak alarak yüzlerine saçtı ve arkadaşlarının yanına döndü. Şöyle dedi:

Benim silahımı alsalar da ben tecrübeli bir kişiyim. Sıkıntıdan çıkmasını bilir ve muzaffer olabilirim.

Ben aşiretimi korurum. Sevgi yollarını izler ve işin ciddiyetini nazarıitibara alırım.

Serî bana Şuayb, Seyf, Gusn, Alâ, Kâsım ve babasından şöyle dediklerini yazdı:

O gün Ka'kâ' otuz hamle yaptı. Her bir manga saldırıda bulununca Ka'kâ' da hamle yapar ve düşmana zayiat verirdi. Şöyle diyordu:

Hamlelerimle bilerek onları kızdırırım ve isabetli vuruşlarla şakır şakır vururum.

Rabbimden bunun sonunda fevç fevç cenneti dilerim.

[547] Serî bana Şuayb ve Seyf'ten naklen Muhammed, Talha ve Ziyâd'ın şöyle dediklerini yazdı:

Ağvâs gününde Ka'kâ' otuz hamlede otuz adam öldürdü. Her hamlede hasmını bertaraf etti. O gün son öldürdüğü kişi Büzürcümihr el-Hemezânî idi. Ka'kâ' bununla alakalı şu beyitleri dillendirdi:

Ona içimden gelen bir coşkuyla güneşin ışığı gibi hızla seyreden bir darbe indirdim.

Ağvâs gününde Fars kaçkınına en şiddetli şekilde mızrağımı saplarım.

Bununla ruhum ve topluluğum coştukça coştu.

A'ver b. Kutbe, Sicistan Şehrberazıyla mübarezede bulundu. İkili birbirlerini öldürdüler.

A'ver'in kardeşi bu konuda şöyle dedi:

Ağvâs günü gibi hem acı hem de tatlı başka bir gün görmedim. O gün insanlar güler yüzlüydü.

Gülmeksizin durum hem hüzünlü hem de hayırlı idi.

Serî bana Şuayb ve Seyf'ten naklen Muhammed, Talha ve Ziyâd'ın -İbn Mihrâk da Tay'dan bir raviden naklen onlara katıldı- şöyle dediklerini yazdı:

Süvariler birlikler gününde sabahtan öğleye kadar savaştılar. Gün ortasından itibaren insanlar gürültü ve patırtı içinde akşama kadar savaştılar. Ermâs gününe sükûnet manasına "el-Hed'e", Ağvâs gününe de kasvet anlamında "es-Sevdâ" adı verilmişti. Günün ilk yarısına da "es-Sevâd" denilmiştir. Müslümanlar, Kādisiye'nin Ağvâs gününü zafer günü olarak görmüşlerdir. Nitekim bugünde Farsların ileri gelenlerinin çoğunu bertaraf ettiler. Bugünde merkezin süvarileri bir ara gerilediler. Ancak piyadeler sebat ettiler. Eğer süvarileri saldırmasaydı Rüstem esir alınacaktı. Günün yarısı geçince Ermâs gününde Müslümanların başına gelenler bu kez düşmanların başına geldi. Müslümanlar ise iki taraf yerlerine dönünceye kadar neseplerini zikrederek meydan okumaya devam ettiler. Akşam olup da Sa'd Müslümanların meydan okuma seslerini duyunca uyudu ve yanındakilere "Müslümanlar nesepleriyle meydan okunmaya devam ettikçe beni uyandırma. Zira bu, onların düşmana karşı güçlü olduklarını göstermektedir. Susarlar da düşmanlarından da ses çıkmazsa yine beni

uyandırmayın. Zira bu iki tarafın eşit şartlarda bulunduklarını göstermektedir. Düşmanın mensubiyetini dile getirdiğini duyarsanız o zaman beni uyandırın. Zira mensubiyetlerini dile getirmeleri hayra alamet değildir," dedi. [548]

Raviler dedi: Savaş Sevâd'da şiddetlenince, Ebû Mihcen daha önce hapse atılmış ve bağlanmıştı. Konakta bulunuyordu. Akşam olunca Sa'd'ın huzuruna çıktı ve ondan af diledi. Ancak Sa'd onun talebini reddetti ve onu geri gönderdi. Dönünce Selmâ bint Hasafe'ye gitti ve ona: "Ey Selmâ! Ey Bint Âl-i Hasafe! Hayırlı bir işe ne dersin?" dedi. Selmâ: "Nedir o?" dedi. Ebû Mihcen: "Beni serbest bırak ve bana emaneten Belkâ'yı ver. Allah'a ahdimdir eğer sağ kalırsam döneceğim ve ayaklarımı bağlayacağım," dedi. Selmâ: "O benim işim değildir," dedi. Bunun üzerine Ebû Mihcen bağları içinde yerine döndü ve şu beyitleri dile getirdi:

Bu hüzün yeter artık! Süvariler mızraklarla savaşırken benim bağlarımda bağlı olarak durmam ne hüzün verici.

Ayağa kalkmak istediğimde demirler bana acı vermektedir. Üzerime öyle kapılar kapatılmaktadır ki bunlar sesleneni bile sağır kılmaktadır.

Benim çok malım ve çok kardeşlerim vardı. Ancak beni terk ettiler ve kardeşsiz bıraktılar.

Allah'a ahdim vardır. O'nun ahdini bozmam. Eğer kurtulursam şaraphanelere gitmeyeceğim.

Bunun üzerine Selmâ ona: "İstiharede bulundum ve Allah'a verdiğin ahde razı oldum," dedi ve onu serbest bıraktı. Selmâ: "Ata gelince onu sana emanet olarak vermeyeceğim," dedi ve evine döndü. Ancak Ebû Mihcen atı alıp konağın hendek tarafındaki kapısından çıkardı ve ona binerek ilerledi. Sağ kanadın yanına varınca tekbir getirdi ve düşmanın sol kanadına karşı harekete geçerek iki saf arasında kılıcı ve mızrağıyla oynayarak hamle yaptı. Kimisi at eyerliydi, derken Saîd ve Kâsım at eğersizdi, demişlerdir. Ardından bu kez Müslümanların arkasından dönerek ordunun sol kanadı tarafından düşmanın sol kanadına karşı kılıcı ve mızrağıyla oynayarak hamle yaptı. Sonra Müslümanların arkasından ordunun ortasına nüfuz

ederek ortaya çıktı ve iki saf arasında kılıç ve mızrağıyla oynayarak düşmana karşı harekete geçti. O gece düşmanı çok kötü [549] vuruyordu. İnsanlar onun yaptıklarından hayretler içinde kaldılar, ancak onu tanıyamadılar. Zira gündüz vakti onu görmemişlerdi. Bazıları onun Hâşim'in ilk arkadaşlarından biri ya da kendisidir, derken; konağın üzerinden eğilmiş ve muharebe sahasını gözetleyen Sa'd: "Vallahi Ebû Mihcen hapiste olmasaydı, bu kişi Ebû Mihcen'dir ve atı da Belkâ'dır, diye düşünürdüm," dedi. Bazıları da "Eğer Hızır savaşlara katılıyorsa Belkâ'nın binicisi Hızır'dır," dediler. Kimisi de: "Melekler savaşa girmeyen varlıklardır, yoksa bu adam bizi desteklemek için savaşan bir melek olduğunu düşünecektik," dediler. Onun Ebû Mihcen olduğu hiç kimsenin aklına gelmemişti. Zira Ebû Mihcen hapisteydi. Gece yarısı olunca Farslar savaşa ara verdiler. Müslümanlar da yerlerine çekildiler. Ebû Mihcen de mahpus olduğu yere döndü. Bineğinden indi ve yerine girerek ayaklarını bağladı. Şu beyitleri dillendirdi:

Öğünmek gibi olmasın ama Sakîf bilirler ki onların içinde en iyi silahşor biziz.

Zırhları en iyi olan ve sebat etmek zorlaştığında en sabırlı olanları da biziz.

Ben onları her zaman en iyi temsil edenim. Eğer körseler o zaman bir bilene sor.

Kādisiye gecesinde beni tanımadılar. Zira alıkonduğum yerden çıktığımı kimseye hissettirmemiştim.

Eğer hapis hayatım devam ederse o benim imtihanımdır. Eğer salıverilirsem onlara ölümü tattıracağım.

Selmâ ona: "Ey Ebû Mihcen! Bu adam seni hangi sebeple hapsetti?" diye söyledi. Ebû Mihcen: "Vallahi, yediğim veya içtiğim bir haramdan dolayı beni hapsetmiş değildir. Cahiliye döneminde şaraba düşkünlüğüm vardı. Aynı zamanda şair bir adamım. Dilim hislerime tercüman oluyor. Bu yüzden benden kötü şekilde söz edilir. Bu sebeple beni hapsetti. Şu beyitleri söylemiştim:

Öldüğümde beni bir üzüm ağacının dibinde defnet. Belki onun kökleri benim kemiklerimi ıslatır.

Beni çölde defnetme. Korkarım ki öldüğüm zaman onun tadından mahrum kalırım.

Lahidimi de "el-huss" şarabıyla sulasın. Zira onu sevk ettikten sonra onun esiriyim.

[550] Selmâ; Ermâs günü, Hed'e ve Sevdâ gecesinden beri Sa'd ile küstü. Sabah olunca ona geldi ve onunla barıştıktan sonra Ebû Mihcen'in hikâyesini ona anlattı. Bunun üzerine Sa'd, Ebû Mihcen'i çağırdı ve onu serbest bıraktı. Ona: "Git, yapmadıkça söyleyeceğin hiçbir sözden dolayı seni sorumlu tutmayacağım," dedi. Ebû Mihcen: "Zararı yok, vallahi dilim kötü bir sıfata aracı olmayacaktır," dedi.

* * *

İmâs Günü

Serî b. Yahyâ bana Şuayb ve Seyf'ten naklen Muhammed, Talha ve Ziyâd'dan da kendi senedleriyle, İbn Mihrâk da Tay'dan bir raviden rivayetle şöyle dediklerini yazdı:

Üçüncü günde Müslümanlar ile Acemler kendi mevkilerini muhafaza ediyorlardı. İki saf arasındaki saha, kırmızı topraktan oluşan bir mil genişliğindeki su mecrası gibi bir sahaydı. Müslümanların kayıpları ölü ve ağır yaralı olarak iki bindi. Müşriklerin kayıpları ise ölü ve ağır yaralı olarak on bindi. Sa'd şöyle dedi: "Dileyen şehidini yıkasın, dileyen de yıkamadan kanlarıyla defnetsin." Müslümanlar ölülerine yönelerek onları arkalarındaki bir sahaya naklettiler. Ölüleri defnetmekle görevli olanlar da onları oradan alarak mezarlığa naklettiler. Ağır yaralıları da kadınlara teslim ettiler. Hâcib b. Zeyd şehitlerden sorumluydu. Ağvâs ve Ermâs günlerinde çocuklar ve kadınlar Müşerrik Vadisinin iki yakasında mezarları kazıyorlardı. Burada iki bin beş yüz kadar Kādisiye ve diğer günlerin şehidi gömüldü. Hâcib ile bazı şehadet ehli ve şehitlerin velileri Kādisiye ve Uzeyb arasında bir hurma ağacının gölgesinde gölgelendiler. İki yer arasında başka bir hurma ağacı yoktu. Ağır yaralılar nakledilirken bu ağacın yanına vardıklarında yaralı şuuru yerindeyse kendisini bu ağacın gölgesinde dinlendirmelerini isterdi. Bu yaralılardan Büceyr adındaki yaralı bu ağacın gölgesinde şu beyti dile getirdi:

Ey Kādis ve Uzeyb arasındaki hurma ağacı! Selamette kal. Zira senin civarında başka hurma ağacı yoktur.

Benî Dabbe veya Benî Sevr'den Gaylân adında bir adam da [551] şöyle dedi:

Ey cüman yapraklı ve mümbit toprakta dikilmiş ve civarında ruğl bitkisi bulunan hurma ağacı! Selamette kal.

Benî Teymullah'tan bir adam da şu beyti dile getirdi:

Ey güzel toprağın hurma ağacı! Ey vadinin kıyısının güzel toprağı! Seni bulutlar ve sağanak yağmurlar sulasın.

A'ver b. Kutbe de şöyle dedi:

Ey binicilerin hurma ağacı! Zeval bulmayasın. Daima parla. Senin toprağında hurma ağaçları daim olsun.

Avf b. Mâlik et-Temîmî –Teymürribâb da denir– şöyle dedi:

Ey Uzeyb'in civarında bir yamaçta bulunan hurma ağacı! Yağmurlu bulutlarla sulanasın.

Serî bana Şuayb ve Seyf'ten naklen Muhammed, Talha ve Ziyâd'ın şöyle dediklerini yazdı:

Ka'kâ' gece boyunca askerlerini onlardan ayrıldığı dünkü mevkie gönderdi ve onlara: "Güneş doğduğu zaman yüzer yüzer savaş meydanına gelin. İlk yüz kişilik grup gözlerden kaybolunca bir sonraki yüz kişi onların peşinden gelsin. Hâşim yetişirse mesele yok. Aksi takdirde insanlara ümit ve ciddiyet kazandırmış olursunuz," dedi. Müslümanlar ölülerini savaş sahasından nakletmişler ve onları Hâcib b. Zeyd'in sorumluluğuna tevdi etmişlerdi. Müşriklerin ölüleri ise iki taraf arasında terk edilmişlerdi. Müslümanlar müşriklerin ölülerine dokunmazlardı. Onların bulundukları mevki, Allah'ın da takdiriyle Müslümanların gücüne güç katması için âdeta bir tuzak gibiydi. Güneş doğduğunda Ka'kâ'ın gözü süvarilerin yolundaydı. Atlar görününce Ka'kâ' tekbir getirdi. Ardından Müslümanlar da tekbir getirdi. İnsanlar destek kuvvet geldi, dediler. Nitekim Âsım b. Amr da benzer bir harekât için emir vermişti. Askerler Haffân tarafından akın ettiler. Süvariler öne geçtiler. Birlikler de görevlendirildiler. Kılıç ve mızrakla karşılıklı vuruştular. Takviye sürekli geliyordu. Ka'kâ'ın askerleri

henüz geliyorlardı ki Hâşim onlara yetişti. Onlar yedi yüz kişiydi. Ka'kâ'ın adamları Hâşim'e Ka'kâ'ın görüşünü ve iki gün-
[552] de yaptıklarını anlattılar. Bunun üzerine Hâşim de askerlerini yetmişer kişi olarak gruplara ayırdı. Ka'kâ'ın adamlarının intikali tamamlanınca Hâşim içlerinde Kays b. Hübeyre b. Abdi Yagûs'un da bulunduğu yetmiş kişiyle harekete geçti. Kays savaşlara katılan biri değildi. O, Yemen'den Yermük'e gelmiş ve Hâşim'e katılmıştı. Hâşim ordunun karargâhına ulaşınca tekbir getirdi. Müslümanlar da tekbir getirdiler. Saf düzenine geçtiler. Hâşim: "Savaş kovalamayla başlasın ve akabinde ok atışlarıyla devam etsin," dedi. Hâşim yayını aldı ve içine bir ok koyarak attı. Ancak atı başını kaldırınca ok atın kulağını deldi. Hâşim güldü ve: "Vay başıma gelen! Ne kötü bir vuruş!" Gören herkes onu bekliyordu! "Ne dersiniz? Okum (atın kulağına isabet etmeseydi) nereyi isabet ederdi?" dedi. Ona: "Atîk'e isabet ederdi," dediler. Atını sıçrattı ve oku fırlattı. Sonra atına vurdu ve at onu Atîk'e kadar götürdü. Sonra tekrar atına vurdu ve at onu tekrar yerine getirdi. Onun süvari birlikleri peş peşe gelmeye devam ediyordu. Müşrikler fillerin mahfelerini gece boyunca tamir ettiler ve bunları eski hâline getirerek tekrar yerlerini aldılar. Filler de geldi. Kuşaklarının kesilmemesi için onları piyadeler koruyordu. Piyadeleri de süvariler koruyordu. Bir birliğe saldırmak isteyince atları ürkütmek için bir fil ve takımıyla ona saldırırlardı. Ancak dünkü gibi bir etkileri olmadı. Zira fil yalnız başına olduğu zaman daha vahşidir. Etrafında kalabalık olduğunda ise daha munistir. Savaş gün boyunca dengeli bir minval üzere devam etti. İmâs günü başından sonuna kadar çetin geçti. Araplar ile Acemler eşit derecede bir eda sergilediler. Bir durum olduğu zaman görevli kişiler sırayla seslenmek suretiyle bunu Yezdicerd'e bildiriyorlardı. O da yanında kalan birliklerden takviye birlikler gönderiyordu. Böylelikle cephedeki ordu takviye edilmiş oluyordu. Alınan haberlerle takviyeler posta menzilleri boyunca peş peşe geliyordu. Eğer son iki günde Allah'ın Ka'kâ'a verdiği ilhamla takviye asker taktiği olmasaydı, ardından da Hâşim gelmeseydi Müslümanlar yenilebilirdi.

Serî bana Şuayb, Seyf, Mücâlid ve Şa'bî'den şöyle dediğini yazdı:

Hâşim b. Utbe maiyetinde Kays b. el-Mekşûh el-Murâdî olduğu hâlde Yermük ve Dımaşk zaferlerinden sonra Şam'dan geldi. Önce içlerinde Saîd b. Nimrân el-Hemdânî'nin de bulunduğu yetmiş kişiyle harekete geçti. Mücâlid dedi: Kays b. Ebî [553] Hâzim, Hâşim'in öncü birliğinde Ka'kâ' ile birlikteydi.

Serî bana Şuayb, Seyf, Cehdeb b. Cer'ab ve Kādisiye Savaşına katılmış İsmet el-Vâlibî'nin şöyle dediğini yazdı:

Hâşim, Iraklıların başında olduğu hâlde Kādisiye Savaşına katılmak için Şam'dan geldi. Aralarında İbn Mekşûh'un da bulunduğu küçük bir grup dışında onlardan başka yanında kimsenin bulunmadığı bazı insanlar aceleci davranıyorlardı. Hâşim yaklaşınca üç yüz kişilik bir acil müdahale birliğiyle savaşa katılmayı kararlaştırdı. Mevkilerini almış durumda olan Müslümanlar uygun görmeleri üzerine bu birlik saflarında bulunan muhariplere katıldılar.

Serî bana Şuayb, Seyf, Mücâlid ve Şa'bî'den şöyle dediğini yazdı:

İmâs günü savaşın üçüncü günüydü. Kādisiye Savaşının diğer günlerine benzemezdi. İki taraf bugünde dengeli ve benzer sonuçlara ulaştılar. Uğradıkları kayıplar hususunda sabırlı davrandılar. Müslümanlar kâfirlere verdirdikleri zayiata karşılık hasımları da onlara benzer şekilde zayiat verdirdiler.

Serî bana Şuayb, Seyf, Amr b. er-Reyyân ve İsmâil b. Muhammed b. Sa'd'dan şöyle dediğini yazdı:

Hişâm b. Utbe, Kādisiye'ye İmâs günü ulaştı. O erkek bir ata değil sadece dişi bir ata binerek savaşırdı. İnsanlar arasında durdu ve bir ok attı. Ok atının kulağına isabet etti. Bunun üzerine, "Ne kötü bir atış! Atın kulağına isabet etmeseydi benim okum sizce nereye düşerdi?" dedi. Onlar: "Şöyle şöyle bir yer," dediler. Bunun üzerine geriye döndü ve atından indi. Akabinde düşmana saldırdı ve ilerleyerek dedikleri yere kadar ulaştı.

Serî bana Şuayb ve Seyf'ten naklen Muhammed, Talha ve Ziyâd'ın şöyle dediklerini yazdı:

Hâşim sağ kanatta savaşıyordu.

Serî bana Şuayb, Seyf, Amr b. er-Reyyân ve İsmâil b. Muhammed'in şöyle dediğini yazdı:

Hâşim'in sağ kanatta savaştıklarını görüyorduk. İnsanların çoğunun kalkanı hurma dallarıyla takviye edilmiş, atların semer altı sırtlığından ibaretti. Miğferi olmayanlar da başlarını yük bağlamak için kullanılan deri kuşaklarla başlarını sarmışlardı.

[554] Serî bana Şuayb, Seyf ve Ebû Kibrân el-Hasan b. Ukbe'den naklen şöyle yazdı:

Kays b. Mekşûh, Hâşim ile birlikte Şam'dan Irak'a geldiğinde ayağa kalktı ve şöyle hitap etti: "Ey Araplar! Allah İslam ile size ihsanda bulundu ve Muhammed (sav.) ile sizi şereflendirdi. Böylece Allah'ın nimetiyle kardeş oldunuz. Aslanın saldırısı gibi birbirinize saldırıp kurtlar gibi birbirinizi kaparken davanız bir, dininiz bir oldu. Allah'a yardım edin ki Allah da size yardım etsin. Fars diyarının fethini Allah'tan dileyin. Kardeşleriniz olan Şam ehli için Allah, Şam'ın fethini ve kırmızı köşklerle kırmızı kalelerin ele geçirilmesini müyesser kıldı."

Serî bana Şuayb, Seyf, Mikdâm el-Hârisî ve Şa'bî'den şöyle dediğini yazdı:

Amr b. Ma'dîkerib karşılarındaki bir fili kastederek dedi ki: "Ben bu file ve etrafındakilere saldıracağım. Bir hayvanı kesecek kadar bir süreden fazla beni yalnız bırakmayın. Eğer gecikirseniz Ebû Sevr'i kaybetmiş olacaksınız. Ebû Sevr gibisini de bulamazsınız. Ama bana yetişirseniz elimde kılıç olduğu hâlde beni bulacaksınız." Amr saldırdı ve takılmadan onlarla vuruştu. Derken toz duman içinde kayboldu. Onun arkadaşları: "Neyi bekliyorsunuz? Ona yetişmekten kaçınmayın. Zira onu kaybederseniz Müslümanlar silahşorlarını kaybetmiş olacaklar," dediler. Bunun üzerine bir hamle yaptılar. Müşrikler onu düşürüp yaraladıktan sonra onu bıraktılar. Ancak hâlâ kılıcı elindeydi ve vuruşuyordu. Atı da yaralanmıştı. Arkadaşlarını görünce ve düşmanlar etrafından dağılınca bir Fars askerinin ayağını tuttu. Adam atını sürmek isteyince at sarsıldı. Dönüp Amr'a baktı ve ona yönelmeye yeltendi. Ancak Müslümanlar onu gördüler ve ona yöneldiler. Bunun üzerine adam atından indi ve arkadaşlarına gitti. Amr arkadaşlarına: "Atın

gemini bana verin," dedi. Arkadaşları ona atın gemini verince ata bindi.

Serî bana Şuayb, Seyf, Abdullah b. Mugîre el-Abdî, Esved b. Kays ve Kādisiye Savaşına katılmış büyüklerinden naklen şöyle dediklerini yazdı:

İmâs günü bir Acem iki saf arasında meydana çıktı ve âdeta kükreyerek: "Kim karşıma çıkacak?" diye seslendi. Bunun üzerine bizden Şebr b. Alkame adında kısa boylu ve çirkin bir adam çıktı ve: "Ey Müslümanlar! Adam mertçe size seslendi," dedi. Ancak cevap veren olmadı ve karşısına çıkan olmadı Şebr: "Vallahi beni yadırgamasaydınız ben karşısına çıka- [555]
caktım," dedi. Çıkmasına engel olan olmayınca adam kılıcını ve deriden kalkanını alıp ileriye atıldı. Hasmı onu görünce atından indi ve onu yere yıkıp göğsüne oturdu. Adam kılıcını çekip onu kesmeye yeltenince yuları sahibinin kuşağına bağlı bulunan at sıçradı ve adamı Şebr'in üzerinden düşürdü. At onu sürüklerken Şebr üzerine çullandı. Adamları ona seslenmeye başladılar. Ancak Şebr: "İstediğiniz kadar bağırıp çağırın. Vallahi onu öldürüp eşyasını almayıncaya kadar ondan vazgeçmeyeceğim," dedi. Şebr onu öldürdü ve eşyasına el koydu. Ardından eşyasını Sa'd'a götürdü. Sa'd ona: "Öğle vakti bana gel," dedi. Şebr adamın eşyasını Sa'd'a verdi. Sa'd Allah'a hamd ve senada bulundu ve şöyle dedi: "Eşyayı gaziye vermeyi uygun görüyorum." Bunun üzerine Şebr eşyayı on iki bine sattı.

Serî bana Şuayb ve Seyf'ten naklen Muhammed, Talha ve Ziyâd'ın şöyle dediklerini yazdı:

Sa'd, fillerin birlikler arasındaki bağlantıyı kestiklerini ve Ermâs gününde yaptıklarını tekrarlamaya başlayınca Müslüman olan Dahm, Müslim, Râfi', Aşennak ve arkadaşlarını çağırdı. Huzuruna girince onlara: "Filleri bertaraf etmenin bir yolu var mı?" diye sordu. Onlar: "Evet, gözleri kör edilir ve hortumları kesilirse filler iş göremez," dediler. Bunun üzerine Ka'kâ' b. Amr ve Âsım b. Amr'a: "Beyaz fili bertaraf etmekle siz görevlisiniz," dedi. Nitekim beyaz fil ikilinin karşısında bulunuyordu ve diğer filler ona meyilliydi. Hammâl ve Rebîl'e de haber göndererek: "Uyuz filin hakkından gelin,"

dedi. Diğer fillerin hepsi buna alışıktı. Bunun üzerine Ka'kâ' ve Âsım iki kör ve yumuşak mızrak aldılar ve bir grup atlı ve piyadeyle saldırdılar ve onu şaşırtmak için filin etrafını sarın dediler. İkisi de grubun içindeydiler. Hammâl ve Rebîl de aynı şeyi yaptılar. Onlara yanaşınca onların etrafını sardılar. İkisi de sağ sola bakarak gelişi güzel sağa sola çarparak hareket etmeye yeltendiler. Fil etrafındakilerle meşgulken Ka'kâ' ve Âsım mızraklarını beyaz filin iki gözüne sapladılar. Fil durakladı ve başını silker gibi hareket ettirdi ve üzerindeki seyisini yere atarak hortumunu yere doğru indirdi. Bunun üzerine Ka'kâ' hortumuna bir darbe indirince fil yan tarafı üzerine düştü. Bunun üzerine Müslüman savaşçılar üzerinde bulunan takımı bertaraf ettiler. Hammâl da hamle yaptı ve Rebîl'e: "Muhayyersin. Dilersen filin gözlerini mızrakla, istersen de
[556] hortumunu kılıçla kes," dedi. Fil onu çevreleyenleri izlemekle meşgulken Hammâl ona saldırdı. Seyis kuşağı için endişe ederken Hammâl mızrağını gözüne sapladı. Bunun üzerine fil arkası üzerine düştü. Sonra doğrulunca Rebîl hortumuna bir darbe indirerek hortumunu vücudundan ayırdı. Seyis bu vaziyeti görünce baltasıyla alın ve burnunu yardı.

Serî bana Şuayb, Seyf, Mücâlid ve Şa'bî'den şöyle dediğini yazdı:

Benî Esed'den Rebîl ve Hammâl adlarında iki zat: "Ey Müslümanlar! En şiddetli ölüm nedir?" diye sordular. Müslümanlar: "Bu iki file saldırmaktır!" dediler. Bunun üzerine ikili atlarına vurarak hızla saldırdılar. İki at şaha kalkınca karşıdaki iki filin üzerine sürdüler. Onlardan biri filin iki gözüne isabet kaydetti ve fil arkasındakileri bastı. Diğeri de hortumuna kılıçla vurdu. Bunun üzerine filin seyisi alnına baltayla çok kötü şekilde vurdu. Bu sayede Hammâl ve Rebîl filin hışmından kurtuldular. Ka'kâ' ve kardeşi de karşılarındaki file saldırdılar. Filin gözlerini çıkardılar ve hortumunu kestiler. Bunun üzerine fil iki saf arasında sağa sola dönüp durdu. Müslümanların safına yönelince onu mızrakla dürttüler. Müşriklerin safına yönelince onu mızrakla dürtüyorlardı.

Serî bana Şuayb, Seyf, Amr ve Şa'bî'den şöyle dediğini yazdı:

Filler arasında diğer fillere rehberlik eden iki fil vardı. Kādisiye Savaşı vuku bulunca bu iki fili Müslümanların ordusunun merkezine karşı ileriye sürdüler. Bunun üzerine Sa'd, Temîm'den Ka'kâ' ve Âsım ile Esed'den Hammâl ve Rebîl'e bu iki fili bertaraf etme görevini verdi. Ravi sonra önceki rivayete benzer bir nakilde bulundu. Henüz yaşıyordu. İki fil domuz gibi ses çıkarıyorlardı. Ardından uyuz olanı yaralanınca kaçtı Atîk'e doğru hareketlendi ve diğer filler de peşinden kaçtılar ve Acemlerin safını yararak yaralı filin izinden Atîk'e ve oradan da üzerlerindeki mahfelerle Medain'e gittiler. Onların takımları da bertaraf olmuştu.

Serî bana Şuayb ve Seyf'ten naklen Muhammed, Talha ve Ziyâd'ın şöyle dediklerini yazdı:

Filler kaçtığında Müslümanlar Farslarla baş başa kaldılar. Gün ortasından sonra saldırıya geçtiler ve sabah savaşan süvariler onları koruyordu. Akşama kadar öfkeyle ve kılıçlarıyla savaştılar. Hâlâ savaş arada ve dengeli seyrediyordu. Zira Müslümanlar fillere yapacaklarını yapınca zırhlı develer toplandı. Onların ayaklarından vurdular ve hareketten alıkoydular. Ka'kâ' b. Amr bu konuda şöyle dedi: [557]

Madrahî b. Ya'mer kavmimi teşvik ediyordu. Yükseklikleri sarsan kavmimi Allah korusun.

Kudeys'te birliklerimiz mevaliye karşı durunca onların fillerine karşı korkmadılar ve gerilemediler.

Düşmanla savaşırsam onu hezimete uğratırım. Ancak büyük badirelerle karşı karşıya kalırım.

Âdeta evler büyüklüğünde saldıran filler görüyorum. Onların gözlerine mil çeker ve burun tarafındaki göz kanallarını parçalarım.

Serî bana Şuayb ve Seyf'ten naklen Muhammed, Talha ve Ziyâd'dan şöyle dediklerini yazdı:

O gün akşam olup da gece vakti girince muharebe şiddetini artırdı. İki taraf da sabır ve sebat gösterdiler. İki taraf haykırıp çağırmak suretiyle eşit bir sonuç aldılar. Bu geceye Herîr (uğultu) gecesi adı verildi. Bu geceden sonra Kādisiye'de gece savaşı yapılmadı.

Ebû Ca'fer dedi: Serî bana Şuayb, Seyf, Amr b. Muhammed b. Kays ve Abdurrahman b. Ceyş'ten naklen şöyle yazdı:

Sa'd, Herîr gecesinde Tuleyha ve Amr'ı, askerî kampın aşağı tarafındaki bir su geçiş yolundan düşmanın sızması ihtimaline karşı bir tedbir olarak nöbet tutmaları için gönderdi. Onlara: "Düşman orayı işgal etmişse siz karşılarında vaziyet alın. Eğer düşman orada yoksa size emrim gelinceye kadar orada bekleyin," diye tembih etti. Öte yandan Ömer, Sa'd'a verdiği talimatta riddet hareketinin liderlerine yüz kişilik birlik vermemesini tembih etmişti. Tuleyha ve Amr su geçiş yoluna vardıklarında bir düşmana rastlamadılar. Tuleyha: "Bu suyu geçip arkadan düşmana baskın yapsak," dedi. Amr: "Hayır, aşağıdan geçelim," dedi. Tuleyha: "Benim dediğim insanlar için daha yararlıdır," dedi. Amr: "Sen beni gücümün yetmediği şeylere davet ediyorsun," dedi. Bunun üzerine ikili birbirinden ayrıldılar. Tuleyha yalnız başına ve Atîk'in arkasından bir
[558] rota takip etti. Amr ise ikisinin askerleriyle baskın yaptılar. Acemler onlara karşı harekete geçtiler. Sa'd'ın korktuğu başına gelmiş oldu. Bu sebeple Sa'd onların arkasından Kays b. Mekşûh'u yetmiş kişilik bir birlikle gönderdi ve ona: "Onlara yetişirsen onların başına geç," dedi. Nitekim o, Ömer'in yüz kişinin başına geçmemelerini emrettiği reislerdendi. Kays onlara doğru harekete geçti. Su geçiş yolu mevkiine ulaşınca Acemlerin Amr ve adamlarını kovalamakta olduklarını gördü. Bunun üzerine onları ona saldırmaktan alıkoydu. Kays, Amr'ı eleştirmeye başladı. İkili birbirlerine kötü konuştular. Kays'ın adamları: "Sa'd onu sana amir yaptı," dediler. Amr sustu ve: "Cahiliye döneminde onunla bir ömür boyu savaştığım adam bana amir oluyor," dedi ve askerî kampa geri döndü. Sa'd'a gitti ve durumu haber verdi. Tuleyha da dönmek için yola çıkmıştı. Su bendinin karşısından geçerken üç kez tekbir getirdi ve yoluna devam etti. Acemler onu yakalamak için çıktılar. Ancak nereye gittiğini anlayamadılar. O aşağıdan yoluna devam etti, suyu geçerek askerî kampa geri döndü. Sonra Sa'd'a giderek bilgi verdi. Bu durum müşrikleri üzmüş ancak Müslümanlar neticeyi bilmedikleri hâlde duruma sevindirmişti.

Serî bana Şuayb, Seyf, Kudâme el-Kâhilî ve ona rivayet edenden naklen şöyle yazdı:

Benî Kâhil b. Esed'den –onlara Benî Harb de denilir– on kardeşten biri o gece şu beyitleri dile getirmişti:

Ben İbn Harb'im. Kılıcımı kuşandım. Düşmana parıldayan keskin kılıçla vururum.

Ebû İshâk ölümden hoşlanmasa da ruh boğaza dayanınca,

Ey İfâk sabırlı ol! Zira o zaman ayrılık vakti gelip çattı.

İfâk on kardeşten biriydi ve bu şiirin sahibi uyluktan yaralanmıştı. Bunu üzerine şöyle dedi:

Sabırlı ol ey İfâk! Onlar bileziklerdir. Sabırlı ol ve bir ayağın kaybı seni saptırmasın.

Adam o yarayla öldü.

Serî bana Şuayb, Seyf, İbn Rüfeyl, babası ve Humeyd b. Ebî Şeccâr'dan şöyle dediği yazdı:

Sa'd, Tuleyha'yı bir görev için gönderdi. Ancak Tuleyha görevi bırakıp Atîk'i geçti ve Acemlerin askerlerinin bölgesine rast geldi. Su bendinin yanından geçerken durdu ve üç kere tekbir getirdi. Acemler korktu. Müslümanlar hayran kaldı. Ko- [559]
nuyu değerlendirmek için iki taraf saldırmaktan imtina ettiler. Acemler bu konuyla ilgili elçi gönderdiler. Müslümanların da bu hususa dair soruları oldu. Sonrasında önceki üç günde olmadığı kadar yeni bir seferberliğe gittiler. Müslümanların seferberliği devam ediyordu. Tuleyha: "Sizi zaafa uğratan bir adamı yok farz etmeyin," deyip duruyordu. Mes'ûd b. Mâlik el-Esedî, Âsım b. Amr et-Temîmî, Zü'l-Bürdeyn el-Hilâlî, Zissehmeyn, Kays b. Hübeyre el-Esedî ve benzerleri düşmanın peşine düştüler ve savaşmak üzere harekete geçtiler. Bir de baktılar ki karşıda münferit olarak saldırmak istemeyen küçük bir grup var. Düşmanın niyeti ise topyekûn saldırıdır. Ardından bir saf ileriye sürdüler. Akabinde bir saf daha ve peşinden bir saf daha ileriye sürdüler. Derken saflar bir saf ortada, birer saf da sağda ve solda olmak üzere on üç saf hâlinde savaş vaziyeti aldılar. Süvariler ileriye çıkıp birbirlerine ok attılar. Ancak bu, askeri bineklerine binmekten alıkoymadı. Ardın-

dan süvarileri piyade birlikleri izledi. O gece Hâlid b. Ya'mer et-Temîmî el-Ömerî öldürüldü. Ka'kâ' daha önce ok atışında bulunduğu tarafa karşı saldırıda bulundu. Bunun üzerine harekete geçmek için vaziyet aldılar. Ka'kâ' şöyle dedi:

Ey sıcak gün, Allah Kabr b. Ya'mer'in kabrine rahmet indirsin. Yolcular gitse de o gitmedi.

Allah Hâlid'in kabrinin bulunduğu topraklara rahmet yağdırsın. Bir sabah vakti yağmurlu ve şimşekli bir buluttan yağan yağmurla.

Yemin ettim ki kılıcım onların tepesinden inmeyecek. Kim meylederse etsin. Ben yerimden hiçbir yere meyletmem.

Ka'kâ', Sa'd'ın izni olmadan ve insanlar sancaklarının bulunduğu yerlerdeyken düşmanla karşılıklı saldırılarda bulundu. Bunun üzerine Sa'd: "Allah'ım Ka'kâ' mağfiret buyur ve ona yardım et. Benden izin istemediyse de ondan iznimi esirgemem," dedi. Oysa Müslümanlar henüz yerlerinde beklemedeydiler. Toplananlar veya düşmanla kovalamacaya girenler dışında Müslümanla henüz yerlerinde bulunuyorlardı. Onlar mızrak ve kılıç sahibi piyadeler safı, piyadelerin önünde yer alan süvariler safı ve okçular safı olmak üzere bir savaş vaziyeti almışlardı. Sağ ve sol kanatlar da aynı minval üzereydi. Sa'd dedi: "Ka'kâ'ın yaptığını yapacağız. Üç kere tekbir getireceğim. Üç tekbir getirdiğimde saldırıya geçin," dedi. Ardında
[560] birinci tekbiri getirince hazırola geçtiler. Herkes onun görüşündeydi. Bu sırada savaşın ağırlıklı olarak Ka'kâ' ve maiyetindekilere karşı seyrediyordu.

Serî bana Şuayb, Seyf, Ubeydullah b. Abdüla'lâ ve Amr b. Mürre'nin şöyle dediğini yazdı:

Kādisiye Savaşında o geceden başka hiçbir gecesinde savaşa katılmamış olan Kays b. Hübeyre el-Murâdî kalktı ve maiyetindekilere şöyle seslendi: "Düşmanınız karşılıklı taarruzlardan başka bir şeye razı değildir. Emîrinizin görüşü doğru olandır. Piyadeler olmadan süvarilerin taarruzu doğru değildir. Zira bunlar saldırıya geçip de düşmanları onlara karşı bir kovalamacaya girer ve onları ilerlemekten alıkoyarlarsa düşmana etkin bir şekilde ilerleyemezler. Bu sebeple hamle

için hazır olun. Hamle için tekbir sesini bekleyin ve insanlarla birlikte hamle yapın. Acemlerin okları Müslümanların safını geçebilecek durumdadır."

Serî bana Şuayb, Seyf, Müstenîr b. Zeyd ve ona rivayet eden raviden şöyle dediğini yazdı:

en-Neha' sancağını taşıyan Düreyd b. Ka'b en-Nehaî şöyle konuştu: "Müslümanlar düşmanla karşılaşmak için hazırlandı. Bu gece sizler Allah için cihat yolunda herkesi geçmeye çalışın. Zira bu gece, herkesin sevabı ne kadar önde olduğu huşuyla orantılıdır. Düşmanlarınız ölüm karşısında sizden daha cesur ve dünyasını feda etmekte daha cömert olmamalı. Zevcelerden ve evlatlardan sarfınazar etmekte onlarla yarışın. Ölüme hoşnutlukla bakın. Hayatı arzu ederseniz bu kurtuluş için daha iyi bir davranıştır. Sizin için ahiret murat olsun.

Serî bana Şuayb, Seyf ve Eclah'tan şöyle dediğini yazdı: Eş'as b. Kays şöyle dedi:

Ey Araplar! Hasımlarınız ölüm karşısında sizden daha cesur ve daha fedakâr olmamaları gerekir. Eşleriniz ve evlatlarınızdan feragatte yarışın. Ölümden çekinmeyin. Ölüm kerem sahibi insanların emeli ve şehitlerin arzusudur. Sonra atından inerek (saldırdı).

Serî bana Şuayb, Seyf ve Amr b. Muhammed'den naklen şöyle yazdı:

Hanzale b. er-Rebî' ve aşiret liderleri şöyle dediler: "Ey insanlar! Bineklerinizden inin ve yaptığımız gibi yapın. Olması mukadder olandan çekinmeyin. Sabır korkudan daha çok korur." Tuleyha, Gâlib, Hammâl ve bütün kabilelerden kahramanlık timsali insanlar da aynı şekilde davrandılar.

Serî bana Şuayb, Seyf, Amr ve Nadr b. Serî'den şöyle dediklerini yazdı: [561]

Nadr b. el-Hattâb el-Kureşî meydana indi. Sa'd tekbirleri getirirken bütün Müslümanlar bir an önce düşmanla karşılaşmak için peş peşe ileriye atıldılar. Hatta taarruz için Sa'd'ın son tekbiri getirmesini beklemediler. İlk hamle yapan Ka'kâ' oldu. Ancak Sa'd: "Allah'ım onu bağışla ve ona yardımcı ol," dedi. Sa'd gece boyunca "Vah Temîm'im vah!" deyip durdu ve şöyle dedi: "Netice burada ortaya çıkacak. Üç kere tekbir geti-

rince saldırıya geçin!" Bir tekbir getirince Esed onlara saldırdı. Sa'd'a: "Esed saldırdı," dediler. Sa'd: "Allah onları bağışlasın ve onlara yardımcı olsun!" Ve gece boyunca "Vah Esed'im vah!" dedi. Ardından "Neha' saldırdı," dediler. Sa'd: "Allah'ım onları bağışla ve onlara yardım et," dedi ve gece boyunca "Vah Neha'ım," dedi. Onun ardından "Büceyle saldırdı," dediler. Sa'd: "Vah Büceyle'm! Allah'ım Büceyle'yi bağışla ve onlara yardım et," dedi. Akabinde "Kinde saldırdı," dediler. Sa'd: "Vah Kinde'm!" dedi. Sonra son tekbiri bekleyen komutanlar saldırdı. Artık savaş bütün şiddetiyle başladı ve sabaha kadar devam etti. Bu geceye Herîr (uğultu) gecesi denildi.

Serî bana Şuayb, Seyf, Muhammed b. Nüveyre ve amcası Enes b. el-Huleys'ten şöyle dediğini yazdı:

Herîr gecesinde bulundum. Demirin sesi sabaha kadar âdeta demircilerin demiri işlerken demirden çıkan sesler gibiydi. Âdeta sabırla yoğrulmuşlardı. Sa'd daha önce benzerini yaşamadığı bir gece geçirdi. Araplar ve Acemler de daha önce benzerine şahit olmadıkları bir muharebe yapıyorlardı. Sa'd ve Rüstem'den artık haber alınmıyordu. Sa'd, sabaha kadar
[562] dua etti. Sabaha doğru insanlar durdular. Sa'd bundan kendilerinin üstün olduğunu ve galibiyetin kendilerinde olduğu sonucunu çıkardı.

Serî bana Şuayb, Seyf, Amr b. Muhammed ve A'ver b. Benân el-Minkarî'den naklen şöyle dediğini yazdı:

O gecenin ikinci yarısında zafere dair Sa'd'ın ilk duyduğu sözler Ka'kâ'ın dilinden dökülen şu beyitlerdi:

Biz bir topluluk hatta daha fazlasını bertaraf ettik. Dört, beş bir derken bir yığın öldürdük.

Siyahlar onlara keçeler üzerinde ağırlanırız. Onlar ölünce gayretle davette bulunurum:

Rabbim Allah'tır, der ve korunmuş olarak dik dururum.

Serî bana Şuayb, Seyf, Amr ve Muhammed'den naklen amcasından; Nadr ve İbn Rüfeyl'den şöyle dediklerini yazdı:

O gece hiç konuşmadan kılıçlarla vuruştular. Onların konuşması uğultudan ibaretti. Bu sebeple Herîr gecesi adını aldı.

Serî bana Şuayb, Seyf, Amr b. er-Reyyân ve Mus'ab b. Sa'd'dan şöyle dediğini yazdı:

O gece Sa'd göndereceği bir elçi bulamadığı için bir çocuk olan Becâde'yi safa gönderdi ve ona: "Bak durumları nasıldır?" Becâde döndü ve ona: "Onları oynarlarken gördüm. Belki de ciddiydiler," dedi.

Serî bana Şuayb, Seyf, Muhammed b. Cerîr el-Abdî, Âbis el-Cu'fî ve babasından şöyle dediğini yazdı:

İmâs günü Acemlerin bir birliği Cu'fî'nin karşısında bulunuyordu ve tam teçhizatlıydı. Derken onlara yanaştılar ve kılıçlarla vuruştular. Bir de ne görsünler, kılıçlar demir zırhlara işlemiyordu. Bunu üzerine vurmaktan caydılar. Bunun üzerine Humeyda: "Size ne oluyor?" dedi. Onlar: "Silah onlara işlemiyor," dediler. Adam: "Durun, size göstereceğim," dedi ve düşmandan bir kişiye saldırarak mızrağı sırtına sapladı. Sonra arkadaşlarına döndü ve onlara: "Ben öyle görüyorum [563] ki sizin karşınızda ölmeye mahkûmdur," dedi. Bunun üzerine onlara saldırdılar ve onları saflarına kadar püskürttüler.

Serî bana Şuayb, Seyf, Mücâlid ve Şa'bî'den şöyle dediğini yazdı:

Vallahi Kinde'den sadece yedi yüz kişi muharebeye şahit oldu. Taberi Türkleri de onların karşısında idiler. Eş'as onlara: "Ey kavmim! Onlara saldırın," dedi. Bunun üzerine saldırdılar. Eş'as onları püskürttü ve Türk'ü öldürdü. Şairleri bununla ilgili şöyle dedi:

Onların Türkünü meydanda kanla boyanmış olarak meydanda bıraktık.

* * *

Kādisiye Gecesi

Serî bana Şuayb ve Seyf'ten naklen Muhammed, Talha ve Ziyâd'ın şöyle dediklerini yazdı:

Herîr gecesi diye adlandırılan Kādisiye gecesinin sabahında insanlar yorgun ve bitkindi. Zira gece boyunca gözlerini uyku almamıştı. Ka'kâ' insanlar arasında dolaşıyor ve şöyle diyordu: "Bir saat sonra hezimet düşmanındır. Bir saat sabır ve sebat içinde hamle yapın. Zafer sabırla gelir. Öyleyse sab-

rı sabırsızlığa tercih edin." Bunun üzerine bir grup komutan etrafında toplandılar. Bunlar sebat içinde Rüstem'e karşı harekete geçtiler. Nihayetinde ve sabahla birlikte Rüstem'in birliğine göğüs göğüse geldiler.

Kabileler bu durumu görünce bazı şahsiyetleri de harekete geçtiler. Bunlardan Kays b. Abdi Yagûs, Eş'as b. Kays, Amr b. Ma'dîkerib, İbn Zissehmeyn el-Has'amî ve İbn Zü'l-Bürdeyn el-Hilâlî kalktılar ve şöyle dediler: "Bunlar –Farslar– Allah'ın dini için yaptığınız cihatta sizden daha ciddi olmamalılar. Bunlar ölüm karşısında sizden daha cesur olmamalılar. Dünyadan feragat etmek hususunda sizden daha cömert olmamalılar. Onlarla yarışa girin." Bunun üzerine bu zevat onlara tâbi olanlarla birlikte karşılarında duran Farslara saldırarak göğüs göğüse geldiler. Rebîa'dan bazı adamlar kalkıp dediler ki: "İnsanlar içinde Farsları en iyi siz bilirsiniz. Geçmişte de onlara karşı duruşta en cesur olanlar sizlersiniz. Bugün de daha önce olduğu gibi onlara karşı savaşta en cesur olmanız için bir engel yoktur. Öğle vakti ilk bertaraf edilen Hürmüzan ve Bîrzan idi. Muharebede sebat ettiler. Neticeyi geciktirdilerse
[564] de sonunda bittiler. Öğle vakti düşman ordusu kalbinden çözüldü. Toz bulutu onların üzerine çöktü. Tam o sırada bir fırtına koptu ve Rüstem'in tahtının üstünü uçurdu ve Atîk'e attı. Batıdan esen (kıble) bir rüzgârdı. Toz duman onların tarafına meyletti. Ka'kâ' ve maiyetindekiler Rüstem'in tahtına kadar ilerlediler. Tahta rast geldiler. Rüzgâr tahtın üstünü uçurduğunda Rüstem tahtını terk ederek kendilerine gelen mal ve eşya yüklü ve ayakta duran katırların gölgesinde oturmuştu. Hilâl b. Ullefe, Rüstem'in gölgesine sığındığı katırın yükünün ipini kesince bir çuval Rüstem'in üzerine düştü. Ancak Hilâl, Rüstem'i fark etmedi. Çuval üzerine düşünce bir omurga kemiğini kaydırdı. Yüke vurunca ondan misk kokusu yayıldı. Rüstem, Atîk nehrine doğru gitti ve kendini suya attı. Hilâl de peşinden suya atladı. Yüzerken Hilâl onun ayağını tuttu ve onu çekerek sahile çıkardı. Kılıcıyla alnına vurarak onu öldürdü. Oradan da cesedini çekti ve katırların ayakları arasında bırakarak tahtına çıktı ve: "Kâbe'nin Rabbine yemin olsun,

Rüstem'i öldürdüm bana gelin," diye seslendi. Onun etrafında toplandılar ancak tahtın farkında değillerdi ve onu görmüyorlardı. Tekbir getiriyor ve birbirlerini çağırıyorlardı. Bu durum karşısında müşriklerin ödü koptu ve kaçmaya başladılar. Câlinûs bent üzerinde durdu ve Farsların nehri geçmeleri için onlara seslendi. Meydandaki toz bulutu da dağıldı. Sayıları otuz bin olan ve birbirlerine zincirle bağlanmış olanlar can havliyle ve Atîk'e savruldular. Müslümanlar mızraklarla onları bertaraf ettiler. Onlardan kurtulan olmadı. Dırâr b. el-Hattâb onların en büyük bayrakları olan "Direfşi Kâbiyân"ı ele geçirdi. Ondan dolayı otuz bin dirhemle ödüllendirildi. Bayrağın değeri ise bir milyon iki yüz bindi. Müslümanlar önceki günlerde öldürdükleri hariç son muharebede öldürdüklerinin sayısı on bindi.

Serî bana Şuayb, Seyf, Atıyye ve Amr b. Seleme'den şöyle dediğini yazdı:

Kādisiye gününde Rüstem'i Ullefe öldürdü.

Serî bana Şuayb, Seyf, İbn Mihrâk, Ebû Ka'b et-Tâî ve babasından şöyle dediğini yazdı:

Herîr gecesinden önceki çatışmalarda Müslümanlardan öldürülenlerin sayısı iki bin beş yüz, Herîr gecesi ve Kādisiye gününde ise altı bin kişi öldürüldü. Bunlar Müşerrik'in karşısında hendeğe gömüldüler.

Serî bana Şuayb ve Seyf'ten naklen Muhammed, Talha ve Ziyâd'ın şöyle dedik- [565]
lerini yazdı:

Farslar hezimete uğrayıp da Hendek ile Atîk Nehri arasında onlardan hiç kimse kalmayıp cesetler Kudeys ve Atîk arasındaki sahada dağılınca Sa'd, Zühre'ye emir vererek onları takip etmesini istedi. Zühre öncülere seslendi. Ka'kâ'ı da bölgenin aşağısında, Şürahbîl'i de bölgenin yukarısında görevlendirirken Hâlid b. Urfuta'yı ölülerin seleblerini (silah ve eşyalarını) toplamakla ve şehitleri gömmekle görevlendirdi. Herîr gecesi ve Kādisiye günü şehitleri Kudeys'in çevresinde Atîk Nehrinin arkasında Müşerrik'in karşısında gömüldüler. Bunlar iki bin beş yüzdü. Herîr gecesi öncesinde öldürülenler ise Müşerrik'te defnedildiler. Ardından düşman askerle-

rinin silah, teçhizat ve eşyaları toplandı. Toplanan silah ve eşya daha önce benzeri toplanmamış ve toplanamayacak kadar çoktu. Sa'd, Hilâl'i çağırttı ve ona hayır duasında bulundu. Ona: "Öldürdüğün adamı ne yaptın?" diye sordu. Hilâl: "Onu katırların ayakları arasına attım," dedi. Sa'd: "Git onu getir," dedi. Bunun üzerine Hilâl gitti ve Rüstem'in cesedini getirdi. Sa'd: "Almak istediğin eşyasını al," dedi. Hilâl silah ve eşyasının hepsini aldı. Ka'kâ' ve Şürahbîl dönünce birine sen onun takibatta bulunduğu yere, diğerine de sen de onun takibatta bulunduğu yere git, dedi. Bunun üzerine biri yukarı, diğeri de aşağı bölgeye gittiler ve Kādisiye civarındaki pınara kadar olan bir mesafe gittiler. Zühre b. el-Haviyye düşmanın izini takip etti. Su bendinin yanına kadar gittiğinde Müslümanlar tarafından takip edilmemek için bendi yıktıklarını gördü. Bunun üzerine Zühre: Ey Bükeyr! İlerle, dedi ve atına vurarak –dişi ata binerdi– sıçra, dedi. Akabinde toplandı ve "Bakara suresine yemin olsun sıçrayacağım," dedi. Zühre sıçradı. Bu kez bir erkek ata binmişti. Diğer süvariler de onu izlediler. Üç yüz süvari bu şekilde geçti. Bir kısım atlar korktu. Bunun üzerine Zühre: Ey insanlar! Köprüden geçin ve bize yetişin dedi. Köprüden geçenler onun peşine takıldılar. Zühre düşmana yetişti. Câlinûs onların arkasındaydı ve onları koruyordu. Zühre, Câlinûs'la kapıştılar. İkili vuruştu ve Zühre onun işini bitirdi;
[566] silah ve eşyasını aldı. Zühre ve askerleri Harrâra ile Seylihayn arasında ve Necef'e kadar olan bölgeyi düşmandan temizlediler. Akşam olunca Kādisiye'ye dönüp geceyi orada geçirdiler.

Serî bana Şuayb, Seyf, Abdullah b. Şübrüme ve Şakîk'ten naklen şöyle dediğini yazdı:

Sabah vakti Kādisiye'ye saldırdık. Geri döndüğümüzde namaz vakti girmişti. Müezzin de öldürülmüştü. İnsanlar ezan okumak için birbirleriyle çekiştiler ve az kalsın kılıçlarla vuruşacaklardı. Sa'd bu konu için aralarında kura çekti. Zühre dönünceye kadar bir gün bir gece burada kaldılar. Kurayla belirlenen kişi ezan okudu.

* * *

Rivayet tekrar zikredildi: Kādisiye'nin yukarısı ve aşağısında düşman izi bulma çalışması son buldu. Sonra namaza gidildi. Müezzin de öldürülmüştü. İnsanlar ezan okumak için çekiştiler. Bunun üzerine Sa'd aralarında kura çekti. Zühre dönünceye kadar bir gün bir gece burada kaldılar. Sabahladıklarında hepsi bir aradaydılar. Hiç kimse askerlerinden kimseyi beklemiyordu. Akabinde Sa'd, zafer hakkında ve şehitlerle yaralı sayısına ilişkin olarak Ömer'e mektup yazdı.

Serî bana Şuayb, Seyf, Nadr, İbn Rüfeyl ve babasından şöyle dediğini yazdı:

Sa'd beni çağırdı ve cesetlere bakarak onların büyüklerinin isimlerini tespit edip kendisine bildirmemi istedi. Görevimi yaptım ve dönüp ona tespit ettiklerimi anlattım. Ancak Rüstem'i yerinde göremedim. Bunun üzerine Sa'd, Teym'den Hilâl adında bir adamı çağırdı ve ona: "Bana Rüstem'i öldürdüğünü sen söylemedin mi?" dedi. Hilâl: "Evet," dedi. Sa'd: "Onu ne yaptın?" dedi. Hilâl: "Katırların ayakları altına attım!" dedi. Sa'd: "Onu nasıl öldürdün?" diye sordu. Hilâl: "Kılıçla alnına ve bıyıklarına vurdum," dedi. Ravi dedi: Rüstem'i getirdik. Sa'd onun silah ve eşyasını Hilâl'e verdi. Suya düştüğü zaman bazı eşyalarını düşürdüğü için yükü hafiflemişti. Hilâl üzerindeki eşyayı yetmiş bine sattı. Onun başlığı yüz bin değerindeydi. Ancak başlık Hilâl'in eline geçmemişti. Bir grup insan Sa'd'a gelip dediler ki: "Ey Emîr! Rüstem'in cesedini konağının kapısında gördük. Ancak başı başkasına aitti. "Yüzüne vurulmuş olmasından ötürü yüzü bozulmuştu. Sa'd güldü.

Serî bana Şuayb ve Seyf'ten naklen Muhammed, Talha ve Ziyâd'ın şöyle dediklerini yazdı:

Deylem ve sınır muhafızlarından Müslümanların davetine icabet ederek Müslüman olmadıkları hâlde Müslümanlarla birlikte düşmanlarına karşı savaşanlar: "Baştan itibaren bu davaya dâhil olanlar bizden daha hayırlı ve daha doğrudurlar. Vallahi Rüstem'den sonra bu davaya dâhil olmayanlar iflah [567] olmazlar!" dediler ve Müslüman oldular. Askerlerin çocukları ellerinde mataralar olduğu hâlde cesetler arasında gezerek Müslümanlardan henüz ruhunu teslim etmemiş olanlara su verirken ölmemiş müşrikleri öldürüyorlardı. Akşam olunca

Uzeyb'den indiler. Ravi dedi: Zühre, Câlinûs'un peşine düştü. Ka'kâ', kardeşi ve Şürahbîl de Kādisiye'nin yukarısı ve aşağısında bulunabilecek düşmanları aramaya çıktılar. Onlar bulundukları köylerde, ormanlarda ve nehir kenarlarında bertaraf ettiler. Dönünce öğle namazına yetiştiler. Müslümanlar emîrlerini tebrik ettiler. O da herkese teşekkür etti ve onları hayırla yâd etti.

Serî bana Şuayb, Seyf ve Saîd b. el-Merzübân'dan şöyle dediğini yazdı:

Zühre çıktı ve Câlinûs'u buldu. Farsların önemli komutanlarından biriydi. Onu Harrâra ile Seylihayn arasında buldu. Kolunda bilezikler ve kulaklarında küpeler vardı. Beygiri üzerinde seyrediyordu. Kırgın ve çökmüş vaziyetteydi. Zühre ona saldırdı ve onu öldürdü. Ravi dedi: Vallahi o gün Zühre bir ata binmiş ve atın yuları kıldan örülmüştü. Kuşağı da aynı olup kıldan örülmüştü. Zühre, Câlinûs'un selebini Sa'd'a getirdi. Sa'd'ın yanındaki esirler, selebin Câlinûs'a ait olduğunu anladılar. Sa'd ona: "Kimse sana yardım etti mi?" dedi. Zühre: "Evet, Allah," dedi. Bunun üzerine Câlinûs'un selebini Zühre'ye verdi.

Serî bana Şuayb, Seyf, Ubeyde ve İbrâhim'den şöyle dediğini yazdı:

Sa'd adamın selebini çok bulunca Ömer'e konuyu yazdı. Bunun üzerine Ömer ona şöyle yazdı: "Ben maktulün selebini onu öldürene verdim." Bunun üzerine Sa'd, selebi Zühre'ye verdi ve Zühre onu yetmiş bine sattı.

Bermekân'dan naklen Seyf; Şa'bî'den naklen Mücâlid'den şöyle rivayet edildi: Şa'bî dedi:

Zühre, Câlinûs'a yetişti. Ok atmakta hedefi şaşırmazdı. Ancak onunla karşılaşmayı tercih etti ve bir darbeyle işini bitirdi. Zühre'nin saçı örgülüydü. Cahiliye döneminde kavminin başına getirilmişti. Müslüman olduktan sonra da güzel hizmetleri
[568] oldu ve güzel bir geçmişi vardı. O gün henüz gençti. Zühre, Câlinûs'un üzerindeki zırhı giydi ve eşyasını aldı. Zühre, Sa'd'ın yanına dönünce Sa'd, selebine el koydu ve ona: "Benim iznimi bekleseydin," diye söyledi. Sonra bu konu hakkında Ömer'le yazıştı. Ömer, Sa'd'a şöyle yazdı: Zühre gibi bir adama kızı-

yorsun. Oysa o önemli işler yapmıştır. Senin daha yapacağın muharebeler var. Onun boynuzunu ve gönlünü nasıl kırarsın? Selebini ona geri ver ve atiyyeleri dağıttığın zaman ona adamlarından beş yüz dirhem daha fazla ver.

Seyf ve Ubeyd'den naklen İsmet'ten şöyle dediği rivayet edilmiştir:

Ömer, Sa'd'a şöyle yazdı: Biz Zühre'yi senden daha iyi tanırız. Kaldı ki Zühre elde ettiği bir selebden bir şeyi saklamaz. Sana bu konuda haber getiren yalancı ise Allah Zühre gibi iki koluna iki bilezik versin. Nitekim ben bir düşman öldüren herkese selebini verdim. Bunun üzerine Sa'd, selebi Zühre'ye verdi ve Zühre selebi yetmiş bine sattı.

Seyf, Ubeyde, İbrâhim ve Âmir'den rivayet edildiğine göre Kādisiye Savaşında kahramanlık gösterenlere beş yüzer dirhem ilave atiyyeler verildi. Bunlar yirmi beş kişi olup aralarında Zühre, İsmet ed-Dabbî ve Kelec de vardır. Önceki savaşlara katılan ve yararlık gösterenlere üç bin atiyyeyle taltif edilerek Kādisiye muhariplerine üstün tutulmuşlardır.

Seyf, Ubeyde ve Yezîd ed-Dahm'dan şöyle dediği rivayet edilmiştir:

Ömer'e: "Kādisiye Savaşına katılanlara önceki savaşlara katılanlara verdiğinin aynısını versen," diye söylendi. Ömer: "Onların seviyesinde olmayanları onlarla aynı tutamam," dedi. Yine Ömer'e: "Kādisiye Savaşında düşmanla kendi evinin önündeki sahada savaşanlara uzaktan gelip savaşanları üstün tutsan," diye söylendi. O şöyle cevap verdi: Evleri uzak olduğu için onları nasıl üstün tutacağım? Hâlbuki diğerleri de düşmanın sıkıntı kaynağıdırlar. Onların rızasını almadan bunu nasıl yaparım? Kaldı ki Muhacirler Ensar ile aynı durumda olmalarına rağmen böyle bir şeye tevessül etmediler. Zira Ensar da kendi evlerinin sahalarında savaştılar.

Seyf, Mücâlid, Şa'bî ve Saîd b. el-Merzübân ve Benî Abs'tan bir raviden naklen şöyle dediği rivayet edildi:

Rüstem yerini terk edince bir katıra bindi. Hilâl ona yaklaşınca Rüstem ona bir ok attı ve ok ayağına saplandı. Adam ayağını üzengiye taktı. Rüstem Farsça: "Bipâye," dedi. Hilâl ona yönelince Rüstem indi ve katırın altına sokuldu. Hilal ona

ulaşamayınca yükün ipini kesti ve yük üzerine düştü. Akabinde de indi ve onun kellesini ikiye ayırdı.

Seyf, Ubeyde ve Şakîk'ten şöyle dediği rivayet edildi:

Kādisiye günü hep birlikte topyekûn saldırdık. Allah onları hezimete uğrattı. Onlardan bilezikli birine işaret ettim. Silahlı
[569] ve tam teçhizatlıydı. Bana yönelince onun boynunu vurdum ve silah ve eşyasına el koydum.

Seyf, Saîd b. el-Merzübân ve Benî Abs'tan bir raviden şöyle dediği rivayet edildi:

Farslar o gün hezimete uğradıktan sonra Müslümanların daha önce maruz kaldıkları akıbete uğradılar. Öldürüldüler. Hatta bazen bir Müslüman onlardan bir adamı çağırır o adam da gelir ve önünde durur ve Müslüman onun boynunu vururdu. Hatta elindeki silahı elinden alıp onunla onu öldürürdü. Bazen de bir Müslüman iki Farslıdan birine arkadaşını öldürmesini söylerse adam arkadaşını öldürürdü. Bu, birden fazla kişiler arasında da gerçekleşebiliyordu.

Seyf, Yûnus b. Ebî İshâk, babası ve Kādisiye Savaşına katılan bir zattan şöyle dediği rivayet edildi:

Selmân b. Rebîa el-Bâhilî bir grup Farsı kendi sancaklarını dikmiş ve altında oturmuş vaziyette, ölüme kadar burada duracağız, diye durduklarını gördü. Selmân onlara saldırdı ve hepsinin işini bitirdi. Nitekim Selmân, Kādisiye'de Müslümanların silahşoruydu ve hezimetten sonra sebat eden düşmanların üzerine gidenlerden biriydi. Diğer bir kahraman da Abdurrahman b. Rebîa Zünnûr'du. Bir grup Acem, Müslümanlara karşı harekete geçmek üzere toplanmışlardı. Onlara yöneldi ve süvarileriyle onları bertaraf etti.

Seyf, Gusn, Kâsım ve Behî'den naklen Şa'bî'nin şöyle dediği rivayet edildi:

Selmân hakkında şöyle denilirdi: O, hayvanın mafsallarını, onu kesen kasaptan daha iyi bilen kişidir. Abdurrahman b. Rebîa'nın evi, bugün mahpushanenin bulunduğu yerdeydi. Onunla Muhtâr'ın evi arasında Selmân'ın evi bulunuyordu. Eş'as b. Kays, bugün Muhtâr'ın evinin sahasında kalan onun önündeki sahanın kendisine ikta edilmesini istedi. Ona ikta

edilince Abdurrahman ona: "Ey Eş'as! Bana karşı neden cüret ettin? Vallahi sen bu sahaya sahip çıkarsan seni cünsi –kendi kılıcı– ile vuracağım. Sonra senden arta kalan bir şey olacak mı?" dedi. Bunun üzerine Eş'as o arsadan vazgeçti ve ona dokunmadı.

Seyf, Mühelleb, Muhammed, Talha ve adamlarından naklen şöyle dedikleri rivayet edildi:

Hezimetten sonra otuz küsur birlik direnmeye devam etti. Kaçmaktan utanarak savaşa direndiler. Ancak hepsi bertaraf edildi. Müslümanların önde gelenlerinden otuz küsur şahsiyet onlara karşı sebat ettiler. Bunlar kaçan düşmanın peşine düşmediler. Selmân b. Rebîa bir birliğe, Abdurrahman b. Rebîa bir birliğe karşı dururken her bir reis bir birliğe karşı savaştı. Bu Fars birliklerinin direnişinin iki neticesi oldu: Ki- [570]
mileri yalan söylediler ve kaçtılar. Kimileri de ölünceye kadar direndiler. Söz konusu birliklerin komutanlarından kaçanlar şunlardır: Utârid karşısında direnen Hürmüzan, Peygamber (sav.) kâtibi Hanzale b. er-Rebî' karşısında direnen Ehûd, Âsım b. Amr karşısında direnen Zâz b. Büheyş, Ka'kâ' b. Amr karşısında direnen Kâren. Ölüme kadar direnenlerden biri de Selmân karşısında mücadele eden Şehriyâr b. Kenâr'dı. Abdurrahman'ın karşısında mukavemet eden İbn Herbiz, Yüsr b. Ebî Rühm el-Cühenî karşısında direnen Ferrûhhan el-Ehvâzî, İbn Hüzeyl el-Kâhilî'ye karşı mücadele eden Husrevşenûm el-Hemezânî.

Daha sonra Sa'd, kaçanların peşine Ka'kâ' ve Şürahbîl'i, Câlinûs'un peşine de Zühre b. el-Haviyye'yi gönderdi.

* * *

Şam Cephesi

İbn İshâk'ın Rivayeti:

Ebû Ca'fer et-Taberî (ra.) dedi: Şimdi söz sırası İbn İshâk'ın rivayetinde. İbn İshâk dedi: Müsennâ b. Hârise öldü. Sa'd b. Ebî Vakkâs onun dul kalan eşi Selmâ bint Hasafe ile hicrî 14 yılında evlendi. Bu yılın hac işlerini bizzat Ömer b. el-Hattâb icra etti. Bu yıl içinde Ubeyde b. Cerrâh, Dımaşk'a girdi ve kışı

burada geçirdi. Yaz olunca Herakleios, Rumların başında olduğu hâlde Antakya'ya gitti. Lahm, Cüzâm, Belkayn, Belî ve Âmile gibi çok sayıda müsta'ribe (Araplaşmış) Arapları da onun safındaydılar. Bunlar Kudâa ve Gassân kabilelerindendir. Erminye'den de çok sayıda asker onun safındaydı. Herakleios, Antakya'ya indi ve burada konakladı. Onun hadımlısı Sakalar'ı yüz bin askerle gönderdi. Erminye'den Cerece'nin komutasında on iki bin kişi, Gassân ve Kudâa'dan Cebele b. el-Eyhem el-Gassânî komutasında on iki bin Arap da Rum ordusuna refakat ediyorlardı. Genel komutan Herakleios'un
[571] hadımlısı Sakalar'dı. Müslümanlar Ubeyde b. Cerrâh komutasında yirmi dört bin kişi olarak Rum ordusuyla karşılaşmak üzere harekete geçti. İki ordu Yermük'te hicrî 15 yılının receb ayında karşılaştılar. Çok şiddetli bir muharebe oldu ve düşman Müslümanların kampına girdi. Kampa düşman girince Kureyşli bazı kadınlar –Ümmü Hakîm bint Hâris b. Hişâm gibi– kılıç muharebelerine bizzat katılarak âdeta erkeklerle yarıştılar. Müslümanlar Rumlarla karşılaşmak için harekete geçtiklerinde Lahm ve Cüzâm'dan bazı Araplar, Müslümanlara katılmışlardı. Ancak savaşın ciddi ve çetin geçtiğini görünce Müslümanlara ihanet ederek yakın köylere firar ettiler.

İbn Humeyd bize Seleme, Muhammed b. İshâk, Yahyâ b. Urve b. ez-Zübeyr ve babasından naklen şöyle dediğini rivayet etti:

Müslümanlardan bir şair Lahm ve Cüzâm'ın ihanetini görünce şöyle dedi:

Lahm ve Cüzâm kabileleri kaçarken bizler Rumlarla Merc'de âdeta çalkalanıyorduk.

Onlar bir daha dönerlerse de onlarla dost olamayız.

İbn Humeyd bize Seleme, İbn İshâk, Vehb b. Keysân ve Abdullah b. ez-Zübeyr'den şöyle dediğini rivayet etti:

Yermük yılında babam Zübeyr ile beraberdim. Savaş için Müslümanlar seferber olunca babam silah ve teçhizatını kuşanarak atına bindi. İki kölesine dedi ki: "Abdullah'ı yanınızda alıkoyun. Zira o küçük bir çocuktur," dedi. Ardından da gitti ve ordudaki yerini aldı. Müslümanlar Rumlarla savaşmaya başlayınca karşıda bir tepecik üzerinde savaşmayan bir grup

gözüme ilişti. Zübeyr'in yanımızda bıraktığı atına bindim ve acaba neyle meşguller, bir bakayım, diyerek o grubun yanına gidip durdum. Bir de ne göreyim, Ebû Süfyân ve fetih sonrası muhacirleri olan Kureyş'in büyüklerinden bir grupla beraber idiler ve savaşmıyorlardı. Beni küçük bir çocuk olarak görünce konuşmaktan çekinmediler. Vallahi onlar Müslümanlar sebat edemeyip savaşa yenik düşerlerse Rumlara: "İyi oldu, Benî Asfer kazandılar," diyecekler. Rumlar sebat edemeyip Müslümanlar karşısında yenilirlerse, "Oh! Benî Asfer'e iyi oldu," diyecekler. Onların konuşmalarına şaşırmıştım. Allah, Rumları hezimete uğratıp da Zübeyr dönünce ona o olayı anlattım. Ba- [572]
bam gülmeye başladı ve dedi ki: "Allah onları kahretsin! Kin duymadan edemiyorlar. Rumlar bize galip gelse onların eline ne geçecek. Biz onlar için Rumlardan daha hayırlı değil miyiz?"

Ardından Allah zafer ihsan etti. Rumlar ve Herakleios'un topladığı gruplar hezimete uğradı. Rumlar, Erminye ve müsta'ribe Araplarının kayıpları yetmiş bini buldu. Sakalar ve Bâhân öldürüldüler. Herakleios, Bâhân'ı Sakalar ile birlikte komutanlığa getirmişti. Rumlar hezimete uğrayınca Ebû Ubeyde İyâd b. Ganem'i onların peşine gönderdi. Rum diyarının derinliğine nüfuz ederek Malatya'ya kadar gitti. Malatya'nın ahalisi cizye karşılığında onunla sulh yaptı. Bunun üzerine İyâd ayrıldı. Herakleios olayı haber alınca Malatya'nın savaşçılarına ve ahalisine haber göndererek onları kendisine celbetti. Malatya'nın da yakılmasını emretti. Yermük Savaşında Kureyş'in Benî Ümeyye b. Abdi Şems ailesinden Amr b. Saîd b. el-Âs, Ebân b. Saîd b. el-Âs; Benî Mahzûm'dan Abdullah b. Süfyân b. Abdülesed ve Benî Sehm'den Saîd b. el-Hâris b. Kays öldürüldüler.

Irak Cephesi

Ravi dedi: Hicrî 15 yılın sonunda Irak'ta Allah, Rüstem'i öldürdü. Bir kısım Yermük savaşçıları da savaşın bitiminde, Sa'd b. Ebî Vakkâs komutasındaki Kādisiye Savaşına katıldılar. Nitekim kış mevsimi son bulunca Sa'd, Kādisiye'ye gitmek üzere Şerâf'tan ayrıldı. Rüstem durumu haber alınca onunla

karşılaşmak üzere yola çıktı. Sa'd, durumu haber alınca durdu ve Ömer'e yazarak destek istedi. Ömer, Mugîre b. Şu'be es-Sekafî'yi takviye olarak dört yüz kişiyle Medine'den gönderdi. Aynı zamanda Kays b. Mekşûh el-Murâdî'yi de yedi yüz kişiyle Yermük'ten gönderdi. Ayrıca Ebû Ubeyde'ye yazarak Irak emîri Sa'd b. Ebî Vakkâs'a bin kişilik bir kuvvetle destek vermesini emretti. Ebû Ubeyde gereğini yaptı ve takviye birliğinin başına İyâd b. Ganem el-Fihrî'yi getirdi. Hicrî 15 yılının hac mevsimini de bizzat Ömer b. el-Hattâb idare etti.

Kisrâ'nın, Nu'mân b. Kabîsa'nın başında bulunduğu ve Benî Mukātil Konağında bulunan bir sınır muhafızla birliği vardı. Nu'mân, Hîre'nin sahibi Kabîsa b. İyâs b. Hayye et-Tâî'nin amcasının oğlu Hayye et-Tâî'nin oğludur. Kendisine ait bir konakta ikamet ediyordu. Sa'd b. Ebî Vakkâs'ın namını duyunca onu Abdullah b. Sinân b. Cerîr el-Esedî es-Saydâvî'den sordu.
[573] Ona Sa'd'ın Kureyş'ten olduğunu söylediler. Nu'mân: "Kureyşli ise hiçbir şeydir. Vallahi onunla savaşacağım. Kureyş galip gelene köle olur. Vallahi onlar bir keçiye bile güç yetiremezler. Yurtlarından korumasız da çıkamazlar," dedi. Abdullah b. Sinân el-Esedî bu sözlere kızdı. Ancak bir müddet geçtikten sonra uykudayken mızrağı iki omzu arasına saplayarak onu öldürdü. Akabinde de Sa'd'a iltihak etti ve Müslüman oldu. Abdullah, Nu'mân b. Kabîsa'yı öldürmesine ilişkin şu beyitleri dile getirmiştir:

Kavimler gece karanlığında kerem yeri el-İbâdî Konağından ayrılmışlardı.

Tozlu bir mekânda ona yanaştım ve mızrağı vücuduna sapladım ve o darbeyle kan revan içinde kaldı.

Mızrak omzunun içine saplanmışken ona: Ey Ebû Amr! Seni bertaraf edeceğime dair yeminimin gereğini yaptım.

O darbeyle Nu'mân'a ölüm şerbetini içirdim ve mızrakla da öldürücü bir zehir verdim.

Yırtıcı kuşlar etrafında dönüp duruyorlar. Böylece İbn Hayye'den uzak düştü.

Onların gıyabında Kureyş'e karşı adına bir görev yaptım. Nu'mân'ın ise kadîm izzet ve onurunu yıktım.

Mugîre b. Şu'be ve Kays b. Mekşûh maiyetlerindeki birliklerle Sa'd b. Ebî Vakkâs'ın imdadına yetişince Sa'd, Rüstem üzerine giderek Uzeyb'in yakınında bir köy olan Kâdis'te konakladı. Müslümanlar burada konakladı. Sa'd da Uzeyb Konağında ikamet etti. Rüstem ise başında bulunduğu Fars ordusuyla geldi. Köleler ve tâbiler hariç divandaki kayıtlardan bize aktarıldığına göre Rüstem'in ordusu altmış bin kişiydi. Onunla Müslümanlar arasında Kâdisiye Köprüsü yer alıyordu. Sa'd vücudunda çıkan çıban ve yaralar yüzünden konağında hastaydı. Ebû Mihcen b. Habîb es-Sekafî konakta mahpustu. Sa'd onu şarap içme suçuyla hapsetmişti. Rüstem geldikten sonra: "Bana içinizden celadet sahibi bir adam gönderin, onunla konuşayım," dedi. Ona Mugîre b. Şu'be gönderildi. Mugîre saçını dörde bölmüştü. Bir kısmını öne, bir kısmını da arka tarafa ve bir kısmını da kulakları üzerine salmıştı. Mugîre kıyafet olarak bir kaftan giymişti. Sonra Rüstem'e gitti. Rüstem, köprünün karşı tarafında Irak yönünde, Müslümanlar ise köprü- [574]
nün öbür tarafında Hicaz yönde Kâdisiye ve Uzeyb arasında konuşlanmışlardı. Rüstem, Mugîre ile konuştu ve şöyle dedi: "Siz Araplar zahmet sıkıntı içinde yaşardınız. Yurdumuza tüccar, ücretli olarak veya seyahat için gelirdiniz. Yiyeceğimizden yer, içeceklerimizden içer ve gölgeliklerimizde gölgelenirdiniz. Sonra gider, arkadaşlarınızı alır ve tekrar gelirdiniz. Sizin durumunuz şu hikâyedekine benzer: Bir adamın bir bağı vardı. İçinde bir tilki gördü. Bir tilki ne olacak, diye ona dokunmadı. Ancak tilki gitti, diğer tilkileri de bağa davet etti. Tilkiler bağda toplanınca bağın sahibi geldi ve tilkilerin geldiği inin ağzını kapatarak hepsini öldürdü. Ben bilirim ki sizi bu işe sevk eden sebep, içinde bulunduğunuz maişet sıkıntısıdır. Bu yıl geri gidin. Zira ülkemizi imar etmekten ve düşmanımıza karşı tedbir almaktan bizi alıkoydunuz. Sizin bineklerinize buğday ve hurma yükleyip size ihtiyacınız olan elbiseleri vereceğiz. Artık geri dönün Allah iyiliğinizi versin."

Mugîre b. Şu'be şöyle karşılık verdi: Zikrettiğin maişet sıkıntısını veya daha kötüsünü yaşıyorduk. En iyi hâlli olanımız amcasının oğlunu öldüren ve onur mirasına konan kişiydi.

Ölü hayvan etini, kanı ve kemikleri yerdik. Biz öyle yaşarken Allah bizden bize bir peygamber gönderdi. Ona Kitap indirdi. Bizi Allah'a ve getirdiği dine davet etti. Kimimiz onu tasdik etti, kimimiz de onu yalanladı. Nihayet kimimiz iman ederek kimimiz de mecburen dinine girdik. Nihayetinde onun sadık olduğunu ve Allah'ın elçisi olduğunu anladık. Bize muhalefet edenlere karşı savaşmamızı emretti. Bizden kim dini üzerinde öldürülürse cennete gideceğini, hayatta kalanların da hükümran olacağını ve dinine muhalefet edenlere galip geleceğini haber verdi. Şimdi de biz seni Allah'a ve Resulü'ne iman etmeye ve dinine girmeye davet ediyoruz. Kabul edersen memleketin senin olacak. Yurduna ancak istediğin kimseler girebilecek. Bu takdirde sana zekât ve humus düşer. Davetimizi reddedersen cizye vereceksin. Cizye de vermezsen Allah seninle aramızda hükmünü verinceye kadar seninle savaşacağız.

Rüstem şöyle dedi: "Hayatımda sizden bunları duyacağımı hiç tahmin etmezdim. Yarın akşama kadar hepinizin işini bitireceğim." Ardından Atîk Nehrine bent kurulmasını emretti. Gece boyunca bendin kurulması için çalışıldı ve bunun için semer altlığı, toprak ve kamış kullanıldı. Sabah olunca kurulan bent geniş bir yol olmuştu. Bu durum karşısında Müslü-
[575] manlar da seferber oldular. Sa'd, genel komutan olarak Benî Ümeyye b. Abdi Şems'in müttefiki Hâlid b. Urfuta'yı getirdi. Sağ kanada Cerîr b. Abdullah el-Becelî'yi, sol kanada da Kays b. Mekşûh el-Murâdî'yi getirdi.

Ardından Rüstem, Müslümanlara, onlar da Rüstem'e karşı saldırıya geçtiler. İbn Humeyd'in Seleme, Muhammed b. İshâk ve Abdullah b. Ebî Bekir'den bize naklettiğine göre genel olarak Müslümanların kalkanları semerlerin altlığının sert hurma ağaç dallarıyla takviye edilmesinden ibaret olup kendilerini bununla korumaya çalışıyorlardı. Başlıkları da yükleri bağlamada kullanılan kuşaklar olup muharip korunmak için bunları kafasına sarardı. Farslar ise demir kalkan ve başlık kullanırlardı. Ayrıca takviye edilmiş kaftanlar da giyerlerdi. Şiddetli bir muharebe oldu. Sa'd, konaktan ve yanında zevcesi

Selmâ bint Hasafe olduğu hâlde muharebeyi izliyordu. Daha önce Müsennâ'nın karısı olan Selmâ, süvarilerin geri çekildiğini görünce korktu ve "Vah Müsennâm! Müsennâm bugün yok!" dedi. Bunun üzerine Sa'd kıskandı ve yüzüne bir tokat attı. Selmâ: "Bu korku ve kıskançlıktır," dedi. Aynı konakta mahpus olan Ebû Mihcen süvarilerin gerilediğini görünce şu beyitleri dillendirdi:

Atlar ayaklarıyla yeri âdeta recm ederken burada benim elim kolum bağlı durmam hüzün olarak yeter.

Kalkmak istediğim zaman demir bana elem veriyor ve seslenene icabet etmeyen kapılar yüzüme kapatılır.

Benim çok sayıda kardeşim ve çok malım vardı. Ancak beni yalnız ve kardeşsiz bıraktılar.

Akabinde Sa'd'ın oğlunun anası Zebrâ ile konuşarak dedi ki: "Ey Zebrâ! Beni serbest bırak. Sana Allah adına söz veriyorum öldürülmezsem geri döneceğim ve ayaklarımı bağlamana izin vereceğim." Zebrâ onu serbest bıraktı ve Sa'd'ın alaca renkte atına bindirerek gönderdi. Ebû Mihcen düşmana karşı hamle üstüne hamle yaptı. Sa'd onu izliyordu. Ancak at konusunda tereddütte kaldı. Adam muharebe işini bitirip de Allah düşmanı hezimete uğratınca Ebû Mihcen, Zebrâ'ya döndü ve tekrar ayaklarını bağladı. Sa'd konağın üstünden aşağı inince atın ter içinde kaldığını gördü. Bu, ata binildiğini gösteriyordu. Bunun üzerine Zebrâ'ya sordu. Zebrâ ona Ebû Mihcen'in yaptığını anlatınca Sa'd onu serbest bıraktı.

İbn Humeyd bize Seleme ve Muhammed b. İshâk'tan şöyle dediğini anlattı: [576]

Amr b. Ma'dîkerib Müslümanlarla birlikte Kâdisiye Savaşına katılmıştı.

İbn Humeyd bize Seleme, İbn İshâk, Abdurrahman b. Esved en-Nehaî ve babasından şöyle dediğini nakletti:

Kâdisiye'ye katıldım. Biz Neha'dan bir çocuğun altmış veya seksen kadar asil esiri önüne katıp götürdüğünü gördüm. Bunun üzerine: "Allah, soyluları zelil kıldı!" dedim.

İbn Humeyd bize Seleme, Muhammed b. İshâk, Becîle'nin azatlısı İsmâil b. Ebî Hâlid ve Kays b. Ebî Hâzim el-Becelî'den şöyle dediğini anlattı:

Kādisiye Savaşında yanımızda Sakīfli bir adam vardı. Dinden döndü ve Farslara katıldı. Onlara Müslümanların gücünün Becîle kabilesinin bulunduğu tarafta olduğunu haber vermiş. Nitekim ordunun dörtte birini oluşturuyorduk. Bunun üzerine bulunduğumuz cenahın üzerine on altı fil gönderirken diğer cenaha yalnızca iki fil gönderdiler. Atlarımızın ayaklarının altına demir dikenler atıyor ve bizi ok yağmuruna tutuyorlardı. Kaçmaması için de atlarını birbirlerine bağlıyorlardı. Amr b. Ma'dîkerib yanımızdan geçerken: "Ey Muhacirler! Aslanlar gibi olun. Zira aslan kendini savunandır. Mızrağını bıraktığı zaman Fars bir tekedir," diyordu.

İçlerinde bazı okçular vardı. Bunların okları şaşmazdı. Amr'a: "Ey Ebû Sevr! O Fars'tan sakın. Zira attığı okların hiçbiri şaşmıyor," dedim. Bunun üzerine Amr ona yöneldi. Fars okçu ona bir ok attı ve yayına isabet etti. Ancak Amr ona saldırdı ve onu yakalayarak boğazını kesti. Onun silah ve eşyasına el koydu. Bunlar iki altın bilezik, bir altın kuşak ve bir ipek kaftandı. Allah, Rüstem'i de öldürdü ve onun kamp ve karargâhını Müslümanlara fey olarak ihsan etti. Müslümanlar altı veya yedi bin kişiydi. Rüstem'i öldüren ise Hilâl b. Ullefe et-Teymî idi. Rüstem'i görünce ona yöneldi. Ancak Rüstem ona bir ok attı. Atılan ok Hilâl'in ayağına isabet etti. Hilâl onun peşindeydi. Ayağını da atın üzengisine geçirdi. Rüstem Farsça
[577] "Bipâye" "Senin gibi" dedi. Bunun üzerine Hilâl b. Ullefe ona saldırdı ve işini bitirdi. Sonra başını keserek onu astı. Artık Farslar kaçmaya başlamıştı. Müslümanlar onların peşine düştüler ve onları öldürmeye devam ettiler. Harrâra'ya yetişince Farslar burada konakladılar ve şarap içerek yemek yediler. Ok atışlarına hayret ediyorlardı. Zira Araplara etkisi olmamıştı. Câlinûs çıktı ve onun için hedef olarak bir top koydular. Câlinûs ona atıyordu. Onlar oradayken Müslümanların süvarileri onlara yetiştiler. Zühre b. Haviyye et-Temîmî, Câlinûs'a saldırdı ve onu öldürdü. Farslar yine hezimete uğradı. Bunun üzerine Deyr Kurre'ye ve civarına çekildiler. Sa'd, Müslümanların başında olduğu hâlde Deyr Kurre'ye intikal etti. Onlar Deyr Kurre'deyken İyâd b. Ganem bin kişilik bir takviye bir-

likle Şam'dan geldi. Sa'd, Kādisiye'de ele geçirilen ganimetten ona ve askerlerine de pay verdi. Sa'd, hâlâ yaralarından çekiyordu. Cerîr b. Abdullah şu beyti dillendirdi:

Ben Cerîr'im ve künyem Ebû Amr'dır. Sa'd konaktayken Allah bize zafer ihsan etti.

Başka bir Müslüman da şöyle dedi:

Allah zafer ihsan edinceye kadar savaştık. Sa'd ise Kādisiye Konağında emniyet içindeydi.

Savaştan döndüğümüzde birçok kadın dul kalmıştı. Sa'd'ın eşleri içinde dul kalan yoktu.

Ravi dedi: Sa'd bu tür eleştirileri duyunca çıktı ve insanlardan özür diledi. Onlara uyluklarında ve kalçalarında olan yaraları gösterdi. İnsanlar onun mazeretini anladılar. Nitekim Sa'd korkacak adam değildi. Sa'd şu beyitlerle Cerîr'e cevap verdi:

Becîle'den ummuyordum. Ancak emelim odur ki hesap gününde ecirlerini alacaklardır.

Süvarileri düşman süvarilerine karşı koydu. Bu yüzden Farslar müşkül durumda kaldı.

Onların alanına filler sevk edildi. Ancak onun karşısında uyuz develer vardı.

Ardından Farslar Deyr Kurre'den kaçarak Medain'e, ora- [578]
dan da Nihavend'e çekildiler. Yanlarına altın, gümüş halis ipek, kılıç cevheri, silahlar, Kisrâ'nın kıyafetleri ve Kisrâ'nın kızlarını aldılar. Bunun dışındakileri bıraktılar. Sa'd, Müslümanlardan onların takip edilmelerini istedi. Bu çerçevede Benî Ümeyye'nin muttefiki Hâlid b. Urfuta'yı gönderdi. İyâd b. Ganem'i de askerleriyle birlikte Hâlid'le gönderdi. Ordunun öncü birliğinin başına Hâşim b. Utbe b. Ebî Vakkâs'ı, sağ kanada Cerîr b. Abdullah el-Becelî'yi, sol kanadın başına Zühre b. Haviyye et-Temîmî'yi getirdi. Sa'd rahatsızlığından dolayı yine katılamadı. Rahatsızlığı dinince maiyetindeki Müslümanlarla Dicle'ye varmadan Behüresîr'de orduya yetişti. Dicle kenarında konakladıklarında bir geçiş yeri aradılar. Ancak bulamadılar. Derken Medain ahalisinden bir adam Sa'd'a gelerek: "Size

bir yol göstereyim ki onlar uzaklaşmadan onlara yetişesiniz," dedi. Onlara Katrabulle'de bir geçiş yolu gösterdi. İlk geçen piyadeleriyle Hâşim b. Utbe oldu. Ardından İyâd b. Ganem süvarileriyle geçiş yaptı. Arkasından diğer insanlar peş peşe geçtiler. Rivayete göre ondan sonra bu yol bir daha bulunamadı. Müslümanlar ilerleyişlerini sürdürerek Muzlim Sâbât'a vardılar. Müslümanlar bu güzergâhta bir düşman pususu bulunması ihtimaline karşı tereddüt ederek geçmekten sakındılar. Ancak ilk geçen yine Hâşim b. Utbe ve askerleri oldu. O geçince geçmeleri için Müslümanlara kılıcıyla işaret etti. Bunun üzerine Müslümanlar korkulacak bir şey olmadığını anladılar ve Hâlid b. Urfuta'nın komutasında geçiş yaptılar. Arkasından Sa'd da onlara yetişti. Müslümanlar Farslardan askerî bir kuvvetin bulunduğu Celûlâ'ya vardılar. Nitekim burada Celûlâ Savaşı cereyan etti. Burada da Allah, Farsları hezimete uğrattı. Müslümanların burada ele geçirdikleri ganimetler Kādisiye'de ele geçirdikleri ganimetlerden fazlaydı. Burada Kisrâ'nın Mencâne adında bir kızı öldürüldü. Bir rivayete göre de torunudur. Müslümanlardan bir şair şöyle dedi:

Nice güzel ve semiz bir tay Müslüman delikanlının yükünü taşımıştır.

Celûlâ günü ve Rüstem'in hezimet günü Rahmân'ın inayetiyle cehennemden kurtulur.

Önceki Kûfe taarruzunda hezimete uğrayanlar sıkıntılar çektiler.

İşte o zaman kâfirlerin dini yüzüstü yere kapandı.

[579] Ardından Sa'd, Ömer'e Allah'ın Müslümanlara ihsan ettiği zafer ve fetihleri yazdı. Ömer şöyle karşılık verdi: "Yerinde dur ve başka bir talebin olmasın." Sa'd bu talimata şöyle karşılık verdi: "Bir sürüdür, ona nail olduk. Yer de elimizin altındadır." Ömer: "Yerinde dur ve onların peşinden gitme. Müslümanlar için bir hicret ve cihat yurdu edin. Müslümanlarla aramda bir deniz koyma," diye yazdı. Bunun üzerine Sa'd, Enbâr'a indi. Ancak Müslümanlar bundan hoşlanmadılar ve hummaya yakalandılar. Oranın şartları onlara uymadı. Bunun üzerine Sa'd, Ömer'e yazarak durumu bildirdi. Ömer şöyle karşılık verdi: "Araplar ancak deve ve davarların otlanacağı meraların bu-

lunduğu yerlerde barınabilir. Sahillere yakın geniş bir alan bul ve Müslümanlar için orada ikamet edecekleri meskenler hazırla."

Ravi dedi: Bunun üzerine Sa'd, Amr b. Sa'd'ın Küveyfesine gitti. Ancak orası da karasinek ve hummadan dolayı müsait olmadı. Sa'd bu kez de Ensardan Hâris b. Seleme'yi –bir rivayete göre de Benî Amr b. Avf'tan Osman b. Huneyf'i– göndererek onlara bugünkü Kûfe'nin yerini buldu. Sa'd, Müslümanlarla burada konakladı ve kurulacak şehrin camisiyle imar planını çizdirdi.

Aynı yıl içinde Ömer, Şam diyarına gitmiş ve Câbiye'de konaklamıştır. Onun bu seferinde Îliyâ, Beytülmakdis şehri fethedildi. Ay yılda Ebû Ubeyde b. Cerrâh, Hanzale b. Tufeyl es-Sülemî'yi Humus üzerine gönderdi ve Allah şehrin fethini müyesser kıldı. Sa'd b. Ebî Vakkâs, Medain şehrine Kinde'den Şürahbîl b. es-Sımt'ı atadı. Şair onun hakkında şöyle demiştir:

Keşke ben ve Sa'd b. Mâlik ile Rebrâ ve İbnü's-Sımt denizde dalgalar arasında birlikte olsak.

* * *

Sevâd Ehli

Serî bana Şuayb, Seyf, Abdülmelik b. Umeyr ve Kabîsa b. Câbir'in şöyle dediğini yazdı:

Bizden bir adam Kādisiye günü zafer üzerine şöyle dedi:

Savaşıyoruz ve Allah yardımını ihsan etti. Sa'd, Kādisiye kapısında [580]
korunaklı bir yerdeydi.

Döndüğümüzde birçok kadın dul kalırken Sa'd'ın eşleri arasında dul kalan yoktu.

Şair bu şiirini insanlar arasında yaydı. Sa'd bundan haberdar olunca: "Allah'ım! Eğer yalan söylüyorsa veya söylediklerini riya, şöhret veya yalan söylüyorsa bana karşı elini ve dilini kes," diye dua etti.

Kabîsa dedi: Vallahi o gün iki saf arasında duruyordum. Bir de ne göreyim, bir ok geldi ve adamın diline isabet etti ve bir tarafı kurudu. Tek bir kelime söylemeden Rabbine kavuştu.

Serî bana Şuayb, Seyf, Mikdâm b. Şüreyh el-Hârisî ve babasından şöyle dediğini yazdı:

O gün Cerîr şöyle dedi:

Ben Cerîr'im, benim künyem ise Ebû Amr'dır. Allah zafer ihsan etti ve Sa'd konaktaydı.

Sa'd ona baktı ve şöyle dedi:

Becîle'den beklemezdim. Ama yine de hesap gününde ecrine nail olacağını ümit ederim.

Onun süvarileri süvarilerle karşılaştı ve silahşorları silahşorlarla vuruştu.

Ka'kâ' b. Amr ve Hammâl'ın askerleri olmasaydı yalana kapılacaklardı.

Deriyi yarıp parçalarcasına vuruşup savaşarak sizin toplulukları-nızı koruyup kolladılar.

Onlar olmasaydı sefîl insanlar hâline gelirdiniz ve sizin topluluklarınız sinekler gibi dağılacaktı.

Serî bana Şuayb, Seyf, Kâsım b. Süleym b. Abdurrahman es-Sa'dî ve Osman b. Recâ es-Sa'dî'den şöyle dediğini yazdı:

Sa'd b. Mâlik korunaklı olmayan ve iki saf arasında bulunan bir konakta durarak savaşı takip etmek suretiyle insanları cesaretlendirip onları teşvik etmişti. Eğer savaş safı bir an için çekilip de onu yalnız bıraksaydı konak tamamen düşmanın kontrolüne geçerdi. Vallahi o günlerin zorlukları ve sıkıntıları onu hiç de endişelendirmedi ve huzursuz etmedi.

[581] Serî bana Şuayb, Seyf, Süleyman b. Beşîr ve Hemmâm b. el-Hâris en-Nehaî'nin eşi Ümmü Kesîr'den şöyle dediğini yazdı:

Kādisiye Savaşına eşlerimizle katıldık. Düşmanın işinin bitirildiği haberi bize ulaşınca giyinip kuşandık ve sopalarımızı alarak savaş alanına gittik. Alanda bulunan cesetleri topladık. Henüz ruhunu teslim etmemiş olanlara su verdik. Müşriklerin askerlerinden olanların da işini bitirdik. Bizimle gelen çocukları da yönlendirerek onlara aynı işi yaptırdık.

Serî bana Şuayb, Seyf, Atıyye -Hâris'in oğludur- ve şahit olan bir raviden naklen şöyle yazdı:

Kādisiye Savaşında kadınları en fazla olan kabileler Becîle ve en-Neha' kabileleridir. en-Neha'dan yedi yüz bekâr kadın,

Becîle'den ise bin kadın vardı. Becîle'den bin, en-Neha'dan yedi yüz aile diğer Arap kabileleriyle hısım akraba oldular. Nehailer Muhacirlerle Becîle'nin damatları olarak adlandırılıyordu. Onların ailece intikallerini cesaretlendiren Hâlid, Müsennâ ve Ubeyd ile gazalara katılan sahabilerin şartları buna elverir hâle getirmeleriydi. Nitekim ondan sonra da çok zorluk çektiler.

Serî bana Şuayb ve Seyf'ten naklen Muhammed, Mühelleb ve Talha'nın şöyle dediklerini yazdı:

Bükeyr b. Abdullah el-Leysî, Utbe b. Ferkâd es-Sülemî ve Simâk b. Hareşe el-Ensârî –Ebû Dücâne değil– Kâdisiye Savaşında bir kadın istemişlerdi. Nitekim Müslümanların aileleri yanlarındaydı. Neha'da yedi yüz bekâr kadın vardı. Onlar Muhacirlerin damatları olarak adlandırılıyorlardı. Muhacirler fetihten önce ve fetihten sonra onlarla evlenerek tamamı evlenmiş oldu. Böylece değişik soylu yedi yüz adam onların damadı oldu. Savaş bitince adı geçen zevat söz konusu kadını istediler. Kadın Ervâ bint Âmir el-Hilâliyye idi. en-Neha'ın Hilâl kolundandı. Onun kız kardeşi Ka'kâ' b. Amr et-Temîmî'nin zevcesiydi. Ervâ kız kardeşine: "Kocana söyle bunlardan hangisini bize münasip görüyor?" dedi. Kadın kocasına sordu. Olay savaştan sonraydı ve henüz Kâdisiye'de bulunuyorlardı. Ka'kâ': "Onları şiirde anlatacağım. Sen kız kardeşine birini seç," dedi. Ka'kâ' şöyle dedi:

Eğer para diyorsan, Ensardan Simâk'ı veya İbn Ferkâd'ı seçebilirsin.

Eğer savaşta vuruşmayı tercih edersen Bükeyr'i seç. Zira o, süvariler gerilediği zaman saldıran kişidir.

Üçü de onurun zirvesindedirler. Seçmek size kalmıştır. Beyanın sonucu ise yarın belli olacak.

Raviler dedi: Uzeyb'den Ebyen'in Aden bölgesine, Übülle'den Eyle'ye kadar bütün Araplar, Kâdisiye'de yapılan Arap Fars savaşının neticesini bekliyorlardı. Hükümranlıklarının devamını veya son bulmasını bu savaşa bağlı görüyorlardı. Her bölge de bu savaşa kulak kabartmışlar ve neticesinin ne olacağını merak ediyorlardı. Hatta önünde bir iş bulunanlar, [582]

"Hele bakalım Kādisiye Savaşı ne olacak? Sonra bu işe bakarım," diye ertelerdi. Kādisiye Savaşı gerçekleşince cinler haberlerini bazı insanlara insanlardan önce ulaştırdılar. Rivayete göre San'â'da bir dağda kimliği bilinmeyen bir kadın şu beyitleri dillendiriyordu:

Ey İkrime bint Hâlid, bizden sana selam olsun. Azığın hayırlısı az ve kifayetsiz olanı değildir

Doğduğunda benim yerime güneş seni selamlasın. Her kurtulan kişi de benim adıma seni selamlasın.

Nehailer grubu da benim adıma seni selamlasın. O güzel yüzlü Muhammed'e inanan grup.

Kisrâ'ya karşı çıkıp keskin ve kesici kılıçlarıyla askerlerine vuruyorlar!

Çağırıca davet çağrısını yaptığında kapkara bir ölüm meydanında durup davete icabet ederler.

Yemâme ehli de yolda geçen bir yolcunun şöyle mırıldandığını duydular:

Korku gününde en çok sabır ve sebat edenlerin Benî Temîm olduğunu bulduk.

Asık suratlı ve kalabalık bir orduyla gürültülü bir yere doğru seyrettiler ve onları mızraklarıyla bertaraf ettiler.

Onlar Kisrâlara karşı deniz gibidirler. Hatta ormanın aslanları gibi güçlü ve dağ gibi büyüktürler.

Kādis'te izzet ve onur timsali oldular. Ve o iki dağ eteğinde uzun günler geçirdiler.

Düşmanlarını, el ve ayakları kesilmiş olarak bıraktılar. Erkeklerle karşılaştıklarında hasımları helak oldu.

[583] Ravi dedi: Bu tür şiirler bütün Arap diyarında çokça terennüm ediliyordu.

Serî bana Şuayb ve Seyf'ten naklen Muhammed, Mühelleb ve Talha'nın şöyle dediklerini yazdı:

Sa'd fethi, Müslümanlardan kaç kişinin öldürüldüğünü ve kaç kişinin yaralandığını ve bunlardan ismi tespit edilenleri Ömer'e yazarak mektubu Umeyle el-Fezârî ile gönderdi. Bu rivayeti İbn Rüfeyl b. Meysûr'dan naklen Nadr b. Serî de rivayet etti. Mektup şöyledir: Daha sonra Allah bizi Farslara karşı

muzaffer kıldı. Dinlerine mensup geçmişlerinin başına gelen akıbeti onların da başına getirmiştir. Bu durum uzun süren bir muharebe ve âdeta şiddetli bir zelzeleden sonra gerçekleşti. Farslar Müslümanlar üzerine misli görülmemiş sayıda bir orduyla geldiler. Ancak, bunun onlara bir faydası olmadı. Allah, âdeta bu gücü onlardan almış ve Müslümanlara vermiştir. Müslümanlar nehirlerin etrafında, ormanlarda ve yollarda onları takip ederek bertaraf etmişlerdir. Müslümanlardan Sa'd b. Ubeyd el-Kârî ve filanlarla isimlerini Allah'ın bildiği ancak bizim bilemediğimiz insanlar öldürülmüştür. Gece karanlığı basınca bal arıları misali bir uğultu hâlinde Kur'an okurlardı Aslan insanlardı. Hatta aslanlar onlar gibi değildi. Onlardan ahirete intikal edenler, şehadet fazileti hariç, kalanlardan üstün değillerdir.

Serî bana Şuayb, Seyf ve Mücâlid b. Saîd'den şöyle dediğini yazdı:

Ömer b. el-Hattâb, Rüstem'in Kādisiye'ye geldiğini haber alınca sabah vaktinden gün ortasına kadar gelen yolculardan Müslümanlar hakkında sorular sorar sonra da evine dönerdi. Gelen haberciye de nereden geldiğini sorunca haberci ona cevap verdi. Ömer ona: "Ey Allah'ın kulu bana anlat," dedi. Haberci: "Allah, düşmanı hezimete uğrattı," dedi. Ömer adamla yürüyerek soruyor ancak adam devesi üzerinde seyrederek Ömer'i tanımıyordu. Medine'ye girince insanların ona "Emîrülmüminîn" unvanıyla selam verdiğini görünce "Allah'ın rahmeti üzerine olsun, Emîrülmüminîn olduğunu bana niye söylemedin," dedi. Ömer: "Önemli değil, kardeşim," dedi.

Serî bana Şuayb ve Seyf'ten naklen Muhammed, Talha, Mühelleb ve Ziyâd'dan şöyle dediklerini yazdı: [584]

Müslümanlar habercinin dönüşünü ve Ömer'in talimatını beklediler. Bu süre zarfında da ele geçirdiklerini değerlendiriyor, askerlerinin sayısını tespit ediyor ve işlerini yoluna koyuyorlardı. Raviler dedi: Bu arada Irak askerlerinden olup önceki gazalara katılanlardan Yermük ve Dımaşk savaşlarına katılanlar Kādisiye Savaşında destek olmak için Kādisiye'ye gelmeye başladılar. Savaşın ikinci ve üçüncü günü geldiler. İlk grup Ağvâs günü gelirken son grup fetih gününün ertesi günü

geldiler. Murâd, Hemdân ve mensubiyeti tespit edilmeyen gruplar destek olarak geldiler. Bunlar hakkında nasıl hareket edileceğine ilişkin Ömer'e mektup yazıldı. Bu fetihten sonra ikinci mektup olup Nezîr b. Amr ile gönderildi. Fetih müjdesi Ömer'e ulaşınca kalktı ve insanlara bunu tebliğ etti. Şöyle dedi: "Arzu ederim ki birbirimize destek olabildiğimiz ölçüde her ihtiyacı temin edeyim. Bu konuda âciz kalırsak yaşamımızda birbirimize destek olacağız ki maişetimizde yeterli imkânlara sahip olmakta eşit olalım. İsterdim ki hakkınızda içimden geçenlere vâkıf olabilseydiniz. Amel dışında size öğretici durumunda değilim. Vallahi ben hükümdar değilim ki size kul muamelesi yapayım. İçinizde emanet tevdi edilmiş Allah'ın kuluyum. Uhdemdeki emanete ihanet etmekten kaçınsam ve onu size iade etsem ve bununla yeme, içme ihtiyacınızı karşılarsanız bundan mutlu olurum. Eğer onu zimmetimde taşısam ve evime götürsem bundan bedbaht olurum. Belki az sevinir ancak çok üzülürüm. Böylelikle ne görevinden alınan ne de icraatı reddedilip kınanan biri olarak kalırım."

Raviler dedi: Enes b. el-Huleys ile Ömer'e bir mektup gönderdiler. Mektupta şunlar yazılıydı: Sevâd ehlinden bazı gruplar Müslümanlarla ahitleri olduğunu iddia ettiler. Ancak, önemli gazalara ve savaşlara katılan *Ehlüleyyâm*ın ahitlerine Bânikyâ, Besme ve Ülleys el-Âhire ahalisi dışında uyan kimse bilmiyoruz. Sevâd ehli Farsların kendilerine zor kullandıklarını ve onları sürdüklerini iddia etmişlerdir. Bu sebeple de bize muhalefet etmemişler ve göç etmemişlerdir.

Sa'd b. Mâlik, Ebü'l-Heyyâc el-Esedî ile bir mektup gönderdi. Mektupta şunlar yazılıydı: "Sevâd ehli sürülmüştü. Ahdine bağlı kalanlar bize geldiler ve kimseyi de bize karşı harekete geçirmediler. Bizler bizden önceki Müslümanlarla yaptıkları antlaşmaları onayladık. Onlar Sevâd ehlinin Medain'e göçtüklerini iddia ettiler. Böylece ahdine bağlı kalanlar, sürülenler
[585] ve zorlanarak kaçmaya zorlananlar ve savaşmayan ya da teslim olan olmak üzere birkaç grupla karşı karşıyayız. Biz rağbet edilen bir yerdeyiz. Yer, ahalisinden boşalmıştır. Biz sayıca azız. Sulh ehli çoğalmıştır. Bizim için hayırlı olan ve düşma-

nımızı zillete mahkûm eden insanlara ülfet etmektir." Ömer, insanlar içinde ayağa kalktı ve şöyle dedi: "Kim nefsin hevası ve masiyet ile amel ederse şansını kaybeder ve kendine zarar verir. Kim sünnete ittiba eder ve ilahî hükümlere yönelirse, Allah'ın taat ehli için ihsan ettiği nimetleri arayarak doğru yola sarılırsa muradına erer ve payına sahip olur. Allah şöyle buyurur: '*Yaptıklarını karşılarında buldular. Senin Rabbin hiç kimseye zulmetmez.*'[110] *Ehlüleyyâm* ve iyi insanlar emellerine ulaştılar. Bu yerlerin sakinleri sürülmüşler. Müslümanlarla yaptıkları ahitlerine bağlı kalanlar Müslümanlara geldiler. Mecbur edildiğini ve sürüldüğünü, bunu iddia etmeyen ve ikamet etmeyip yerinden ayrılan, ikamete devam eden ve bir iddiada bulunmayan ve yerinden ayrılmayan ve teslim olanlar hakkında ne dersiniz? Müslümanlar görüş birliği içinde dediler ki: Vefa ehli ikamet eden ve zarar vermekten imtina edendir. Onu üstünlüğü ona hayır kazandırmıştır. Kim iddia eder de doğruluğu tasdik edilirse veya vefa gösterirse vefa ehlinin derecesinde kabul edilir. İddiaları doğrulanamayanlar ise iddiaları reddedilir ve sulhnamelerini tekrar düzenlerler. Kim sürüldüyse Müslümanlar muhayyerdirler. Dilerlerse ahitlerini yaparlar ve Müslümanların zimmetinde olurlar. Dilerlerse de onlara topraklarından bir şey vermez ve onlarla savaşırlar. İkamete devam eden ve teslim olanları da muhayyer bırakırlar. Ya cizye verirler ya da sürülürler. Fellahlar da aynı durumdadırlar."

Ömer, Enes b. el-Huleys'in mektubunun cevabını yazdı. Mektup şöyledir: Allah bazı hâllerde her şeyde bir ruhsat vermiştir. İki şey hariç. Bunlar sirette adalet ve zikirdir. Zikir, hiçbir hususta ruhsat konusu değildir. Allah'ın rızası bunun çok yapılmasındadır. Adalete gelince bunda da hiçbir hâlde ruhsat yoktur. Yakın olsun uzak olsun, sıkıntı olsun bolluk olsun adalet ruhsatla alakalı değildir. Adalet –yumuşak bir davranış olarak görülse de– zulmü önlemekte daha güçlü ve haksızlığı söndürmekte daha güçlü ve bâtılın kökünü kazımakta zulümden daha güçlüdür. Adalette kasvet hissedilse dahi o küfre

110 Kehf, 18/49.

karşı daha çok sonuç alıcıdır. Sevâd ehlinden kim ahdine bağlı kalmış ve size karşı düşmanlarınıza yardımcı olmadıysa onun zimmeti vardır. Kim de baskıya maruz kaldığını iddia ederse ancak onlara muhalefet etmemiş veya başka yere gitmediyse onların iddiasını kabul etmeyebilirsiniz. Onların iddiasını kabul etmezseniz onların ahdini reddedin ve onları güven içinde bulunacakları bir yere ulaştırın.

[586] Ömer, Ebü'l-Heyyâc'ın mektubunda da şöyle yazdı: Kim ikamet etmeye devam etmiş ve yerinden ayrılmamışsa onun ahdi yoksa da ikamet ettikleri ve size zarar vermekten imtina etmeleri sebebiyle ahdi olanlar gibi muameleye tâbidirler. Fellahlar da aynı durumdaysalar onlar da aynı muameleye tâbidir. Kim bu hususu iddia eder de tasdik edilirse onlar için zimmet vardır. Eğer iddiaları doğrulanmazsa ahitleri reddedilir. Kim düşmana yardım etmiş ve başka diyara göç etmişse bu, Allah'ın size bıraktığı bir husustur. Dilerseniz onları kendi topraklarında ikamet etmeye davet edersiniz. Bu takdirde onlar için size karşı zimmet hakkı vardır. Ancak size cizye vermekle mükelleftirler. Eğer teklifinizi reddederlerse elinize geçen mallarını aranızda taksim edin.

Ömer'in mektupları Sa'd b. Mâlik'in ve Müslümanların eline geçince Sevâd'dan ayrılanları dönmeye davet ettiler. Bunun karşılığında onlar için zimmet vardı. Onlar da cizye verecekler. Böylece onlar tıpkı ahdine bağlı kalanlar gibidirler. Ancak haraçları daha fazladır. Müslümanlar, düşmanın baskısına maruz kaldıklarını iddia eden ve kaçanları, muahitlerle aynı muameleye tâbi tuttular ve onlarla akit yaptılar. Kaçmayan ve ikamete devam edenlere de ahitli gibi muamele ettiler. Fellahlara da aynı şekilde muamele edildi. Ancak Kisrâ hanedanına ait yerler sulh kapsamına alınmadı. Onlarla çıkan ve Müslüman olmayı veya cizye vermeyi reddedenlere ait yerler de sulh kapsamına alınmamıştır. Bu gayrimenkullerle sahipleri tarafından terk edilen yerler, fey ehline aittir. Sevâd'ın geri kalan kısmı zimmet statüsüne tâbidir. Onun ehlini Kisrâ haracına tâbi tuttular. Kisrâ'nın haracı sahip oldukları mal ve hisseler sebebiyle erkeklere konulan kelle vergisiydi. Kisrâ

hanedanına ait mal ve gayrimenkuller, onların maiyetinde bulunanlarla savaşanların da mal ve ıyalı onlara aitti. Aş evlerine ait mallar, ormanlar, bataklıklar, sikke yerleri ve Kisrâ hanedanına ait yerler feydir. Ancak hanedana ve maiyetinde olanlara ait olan yerler Sevâd'ın her tarafına dağıldığı için taksim edilememiştir. Bu malları fey ehli adına onların güvendiği ve razı oldukları kişiler idare ediyorlardı. Sevâd'ın büyüklüğü değil bu hususiyeti tartışma konusuydu. İdareciler bu konuda ihtilaf edince bu malların taksiminden kaçınıyorlardı. Bu husus cahillerin Sevâd bölgesi hakkındaki şüphelerine yol açmıştır. Eğer akil insanlar da sıradan insanlar gibi idarecilerden bu malların taksimini isteselerdi taksim edeceklerdi. Ancak akil insanlar bunu istemedi ve idareciler de onlara uydular ve sıradan insanların taksim görüşüne itibar etmediler. Nitekim Alî (ra.) de öyle yaptı. Sevâd'ın taksim edilmesi kimden talep edildiyse onlar akil insanların görüşünü nazarıitibara almış ve cahil insanların görüşüne itibar etmemişlerdir. [587] Bu mallar için birbirlerinin yüzüne vurmasınlar, diye gerekçelendirdiler.

Serî bana Şuayb, Seyf, Muhammed b. Kays ve Âmir eş-Şa'bî'den şöyle dediğini yazdı:

Ona, "Sevâd'ın durumu nedir?" diye sordum. "Güç kullanılarak alındı," dedi. Kaleler hariç diğer yerler de kuvvet yoluyla fethedildi. Kaleler dışında kalanlar yerlerini terk ettiler. Bunun üzerine sulh ve zimmete davet edildiler. Onlar icabet ederek geri döndüler. Böylece zimmet ehli oldular ve bunun karşılığında Müslümanlar tarafından güvenlikleri sağlandı. Nitekim sünnet de böyledir. Resulullah (sav.) Dûme hakkında böyle davrandı. Kisrâ hanedanına ve onların maiyetine ait mallar ise fey olarak kaldı.

Serî bana Şuayb, Seyf, Talha ve Süfyân ve Mâhân'dan şöyle dediklerini yazdı:

Allah, Sevâd bölgesinin kuvvet yoluyla fethedilmesini müyesser kıldı. Kale olan yerler hariç Sevâd ile Belh arasında kalan yerler de böyledir. Bu yerlerin ahalisi sulhe davet edildiler de icabet ettiler. Böylece zimmet ehli oldular ve toprakları ellerinde kaldı. Kisrâ hanedanı ve maiyetlerinin arazileri ise

bunun dışındadır. Bu topraklar fey olarak kabul edildi. Fetihte fey olan mallar taksim edilir. Nitekim "*Elde ettiğiniz ganimetler*" tabirinde geçen "elde ettiğiniz" ifadesi "taksim ettiğiniz" manasınadır.

Serî bana Şuayb, Seyf, İsmâil b. Müslim ve Hasan b. Ebi'l-Hasan'dan şöyle dediğini yazdı:

Müslümanların kuvvet kullanarak ele geçirdikleri yerlerin ahalisini, yerlerine dönmeye ve zimmet ehli olmaya davet ettiler. Onlara bunun karşılığında cizye vermelerini teklif ettiler. Bunlar bu teklifi kabul ettiler. Müslümanlar da onların güvenliğini sağladılar.

Seyf, Amr b. Muhammed ve Şa'bî'den şöyle dediği rivayet edildi:

Şa'bî'ye: "Bazı insanlar Sevâd bölgesi insanlarının köle olduklarını söylüyorlar," dedim. Şa'bî: "O zaman cizye kölelerde nasıl alınabilir? Dağdaki kale gibi yerler hariç Sevâd bölgesinin bildiğin bütün kesimleri kuvvet yoluyla fethedildi. Bu bölgenin insanları yerlerine dönmeleri istendi. Bunun üzerine döndüler. Onlardan cizye alındı ve zimmet ehli oldular. Ganimetten ancak ganimet olarak ele geçirilenler taksim edilir. Ganimet olarak ele geçirilmeyen ve sahipleri cizye vermeyi kabul edenlere ait mallar ise taksim edilmez. Sünnet böyle oluşmuştur."

Serî bana Şuayb, Seyf, Ebû Damre, Abdullah b. el-Müstevrid ve Muhammed b. Sîrîn'den şöyle dediğini yazdı:

Ahalileri teslim olmadan sulh yaptıkları az sayıdaki bazı kaleler dışındaki beldeler kuvvet yoluyla fethedildi. Bu beldelerin kaçan sakinleri dönmeye ve cizye vermeye davet edildiler. Bu davete icabet eden Sevâd ehli ve Cibal bölgesi dâhil
[588] zimmet ehli oldular. Bu durum fey ehli hakkında hâlâ uygulanmaktadır. Ömer ve Müslümanlar cizye ve zimmet konusunda Resulullah'ın (sav.) uygulamasına göre hareket etmişlerdir. Nitekim o, Hâlid b. Velîd'i Tebük'ten Dûmetülcendel üzerine göndermişti. Hâlid, Dûme'yi güç kullanarak ele geçirmişti. Liderleri Ükeydir b. Abdülmelik'i de esir almıştı. Memleketi kuvvetle fethedilen ve kendisi esir alınan Ukeydir'e zimmet

ehli olmak karşılığında cizye vermesi teklif edildi. Arîd'in iki oğlu da aynı muameleye tâbi tutulmuşlardır. İkili esir alınınca muhipleri olduklarını iddia ettiler. Bunun üzerine ikiliyle zimmet ve cizye akdi yapıldı. Eyle lideri Yuhanna b. Ru'ye'nin durumu da benzerdi. Amele konu olan hususlar, özel rivayetler gibi değildir. Kim adil ve Müslüman imamların uygulamalarına aykırı rivayet naklederse yalan söylemiş ve onların uygulamasını reddetmiş olur.

Seyf, Haccâc es-Savvâf, Huzeyfe'nin azatlısı Müslim'den şöyle dediği rivayet edildi: Muhacir ve Ensar, –Kitap ehli olan– Sevâd ehliyle evlendiler. Eğer köle olsalardı bunu meşru görmezler ve Kitap ehlinin cariyeleriyle evlenmeyi helal saymazlardı. Zira Allah: "*İçinizden imanlı hür kadınlarla evlenmeye gücü yetmeyenler ellerinizin altında bulunan genç ve mümin cariyelerden alsın,*"[111] buyurmuştur. Yani Kitap ehlinden olan cariyeler tabiri kullanılmamıştır.

Seyf, Abdülmelik b. Ebî Süleyman ve Saîd b. Cübeyr'den şöyle dediği rivayet edilmiştir:

Ömer b. el-Hattâb, Huzeyfe'yi Medain'e vali yaptıktan ve Müslüman kadınlar çoğaldıktan sonra ona şöyle yazdı: "Bana ulaşan habere göre Medain'den Ehl-i Kitap bir kadınla evlenmişsin. Onu boşa!" Huzeyfe ona şöyle yazdı: "Yaptığım helal mi haram mı? Bu konuda neyi murat ettin? Bunlara açıklama getirmezsen boşamayacağım," dedi. Ömer şöyle yazdı: "Hayır, helaldir. Ancak Acem kadınları sözlerinde tasannu ehlidirler. Bunlarla evlenirseniz diğer işlerinizle ilişkilerinizi olumsuz etkilerler," dedi. Huzeyfe: "Şimdi oldu," dedi ve kadını boşadı.

Serî bana Şuayb, Seyf, Eş'as b. Sivâr, Ebü'z-Zübeyr ve Câbir'den şöyle dediğini yazdı:

Kâdisiye Savaşına katıldım. Müslüman kadın azlığı sebebiyle Kitap ehli kadınlarla evlendik. Savaştan dönünce bazılarımız onları boşarken bazılarımız onları nikahımızda tuttuk.

Seyf, Abdülmelik b. Ebî Süleyman ve Saîd b. Cübeyr'den şöyle dediği rivayet edildi: [589]

111 Nisâ, 4/25.

Sevâd bölgesi kuvvet kullanılarak fethedildi. Sevâd ahalisine yurtlarına dönüp cizye vermeleri teklif edildi. Buna icabet edip zimmet ehli oldular. Ancak Kisrâ hanedanına ve maiyetine ait olan mal ve mülk fey olarak kabul edildi. Kûfe ehlinin delil kabul ettiği bu hususta hareketle Sevâd'ın tümünün bu hükme tâbi olduğunu ileri sürmüşlerdir. Ancak münhasıran onların sevâdı bu hükme tâbidir.

Seyf, Müstenîr b. Yezîd ve İbrâhim b. Yezîd en-Nehaî'den şöyle dediği rivayet edildi:

Sevâd bölgesi kuvvet yoluyla fethedildi. Ahalisi yerlerine dönmeye davet edildiler. İcabet edenler zimmet ehli olarak cizye vermekle mükellef tutuldular. İmtina edenlerin malları fey hükmüne tâbi oldu. Fey olan bu mal Uzeyb ile Cibal bölgesi arasındaki araziden ve Sevâd ve Cibal bölgesinden bir şey satmak helal değildir.

Seyf, Muhammed b. Kays ve Şa'bî'den benzer bir rivayet nakledildi. Yani Uzeyb ile dağlık bölge arasındaki fey araziden bir şey satmak helal değildir.

Seyf, Amr b. Muhammed ve Âmir'den şöyle dediği nakledildi:

Osman döneminde Zübeyr, Habbâb, İbn Mes'ûd, İbn Yâsir ve İbn Hebbâr'e arazi ikta edildi. Osman hata ettiyse bu araziyi ondan alanların hatası daha büyüktür. Zira bu insanlardan dinimizi öğrendik. Ömer de Talha, Cerîr b. Abdullah ve Rübeyl b. Amr'a iktada bulundu. Bize nakledildiğine göre Ebû Mufezzir'e da Dârü'l-Fîl ikta edildi. Bu işlemler, feyin humusundan çıkarılan özel ganimet hükmündedir. Öte yandan Ömer, Cerîr vasıtasıyla Osman b. Huneyf'e şöyle yazdı: "Cerîr'e maişetine yetecek kadar arazi ikta et. Ancak ne ifrat ne de tefritte bulun." Osman, Ömer'e şöyle yazdı: "Cerîr bana getirdiği mektubunda ona maişetine yetecek kadar arazi ikta etmişsin. Sana başvurmadan bu emri yerine getirmeyi uygun görmedim." Ömer şöyle karşılık verdi: "Cerîr doğru söyledi. Bu emri uygula. Bana tekrar müracaat etmekle iyi yaptın." Ebû Mûsâ'ya da ikta etti. Ali (ra.) de Kurdûs b. Hânî el-Kurdûsiyye'ye ve Süveyd b. Gafele el-Cu'fî'ye iktada bulundu.

Seyf, Sâbit b. Hüreym ve Süveyd b. Gafele'den şöyle dediği rivayet edildi:

Ali'den (ra.) bana arazi ikta etmesini istedim. Bana şöyle yazdırdı: "Ali, Süveyd'e Dâzeveyh'in arazisinden şuyla bu sınırlar arasındaki şu kısmı Allah'ın izniyle ikta etmiştir."

Seyf, Müstenîr ve İbrâhim b. Yezîd'den şöyle dediği rivayet edildi:

Ömer dedi ki: Bir kavimle ahitname yaptığınız zaman or- [590]
duların tecavüzlerinden onlara teberride bulunun. Bu yüzden yazdıkları sulhnamelerde: "Orduların tecavüz ve zulmünden teberri ederiz," cümlesini kayda geçiriyorlardı.

Vâkıdî dedi: Kādisiye Savaşı ve zaferi hicrî 16 yılında gerçekleşti. Kûfe ehlinden bazıları ise Kādisiye Savaşının hicrî 15 yılında gerçekleştiğini söylüyorlardı.

Vâkıdî dedi: Bize göre doğru olan hicrî 14 yılıdır.

Muhammed b. İshâk ise şöyle dedi: Kādisiye Savaşı hicrî 15 yılında gerçekleşti. Nitekim buna ilişkin rivayet daha önce zikredildi.

* * *

Basra'nın Kuruluşu

Ebû Ca'fer dedi: Vâkıdî'nin rivayetine göre Ömer b. el-Hattâb (ra.) hicrî 14 yılında insanlara ramazan ayında Medine'de mescitlerde ibadet etmelerini emretti. Vilayetlere de yazarak Müslümanlara bu hususu emretti.

Aynı yıl –Hicrî 14 senesi– içinde Ömer b. el-Hattâb, Utbe b. Gazvân'ı Basra'ya göndererek maiyetindekilerle orada konaklamasını ve Medâinî'nin rivayetine göre Farsların Medain ve çevresindekilerle irtibatlarının kesilmesini emretti.

Seyf'in anlattığına göre Basra, hicrî 16 yılının rebî ayında şehir kılındı. Sa'd, Celûlâ, Tikrît ve Hısneyn'in işini yoluna koyduktan sonra Ömer'in emriyle Utbe b. Gazvân'ı Medain'den Basra'ya gönderdi.

Serî bana Şuayb ve Seyf'ten şöyle anlattı: Ömer b. Şebbe bana Ali b. Muhammed, Ebû Mihnef, Mücâlid ve Şa'bî'den şöyle dediğini anlattı:

Mihrân, hicrî 14 yılının sefer ayında öldürüldü. Bunun üzerine Ömer, Utbe b. Gazvân'a: "Allah, Hîre ve çevresini fethet-
[591] meyi kardeşlerinize müyesser kıldı. Ayrıca Hîre büyüklerinden biri de öldürüldü. Fars ehli kardeşlerinin onlara destek olmalarından endişeliyim. Bu nedenle seni Arz-ı Hind'e göndermeyi düşünüyorum ki o bölgenin insanları kardeşlerinize karşı Fars kardeşlerine destek göndermesinler. Allah'ın izni ve bereketiyle yola çık. Gücün yettiği kadar takvayı gözet. Adaletle hükmet. Namazı vaktinde kıl ve Allah'ı çokça an," dedi. Utbe üç yüz küsur askerle yola çıktı. Araptan ve kırsaldan da ona bir miktar katılım oldu. Böylelikle Utbe beş yüz civarında askerle Basra'ya ulaştı. Utbe, hicrî 14 yılı rebîülevvel veya rebîülâhir ayında Basra'ya indi. Basra'ya o zaman Arz-ı Hind adı veriliyordu. Orada beyaz iri taşlar vardı. Hureybe Mahallesinde konakladı. Basra'da yedi öbek mesken vardı. İki öbek Hureybe'de, iki tane de Ezd'de, iki tane Benî Temîm'de bir tane de Zâbûka'da bulunuyordu. Utbe, Ömer'e yazarak konakladığı yeri anlattı. Ömer ona: "İnsanları topla ve dağınık bırakma," diye yazdı. Utbe birkaç ay kaldı. Ancak herhangi bir gazada bulunmadı ve hiç kimseyle karşılaşmadı.

Muhammed b. Beşşâr ise bize Safvân b. Îsâ ez-Zührî, Amr b. Îsâ Ebû Neâme el-Adevî'den naklen Hâlid b. Umeyr ve Şüveys Ebü'r-Rukkâd'ın şöyle dediklerini işittiğini anlattı:

Ömer, Utbe b. Gazvân'ı gönderirken ona: "Maiyetindekilerle yola çık. Arap diyarının en uzağında ve ona en yakın Fars diyarı noktasına geldiğinizde orada konaklayın," dedi. Utbe ve adamları Mirbed'e ulaşınca yumuşak yapılı taşları gördüler. "Bu basra taşlar nedir?" dediler. Yürüyüşlerine devam ederek küçük köprünün yanına vardılar. Orada halfa ve kamış bitmişti. Birbirlerine: "İşte burada konaklamanız emredildi," dediler ve Fırat'ın sahibinin yakınında konakladılar. Ona gidip dediler ki: "Buraya bir topluluk gelip konakladı. Sancakları var ve seni istiyorlar." Adam dört bin okçuyla çıkageldi. "Onları tahmin edebiliyorum. Boyunlarına ipleri geçirin ve onları bana getirin," dedi. Utbe, yüksek sesle konuşurken "Ben Resulullah (sav.) ile beraber savaşmışım," diyordu. Öğle

vakti girince Utbe: "Saldırın!" dedi. Bunun üzerine saldırdılar ve hepsinin işini bitirdiler. Yalnızca Fırat'ın sahibi kaldı. Onu [592]
da esir aldılar. Utbe b. Gazvân: "Bize daha nezih bir yer bulun," dedi. Çok sıcak bir gündü. Ona bir minber kurdular. Çıktı ve şöyle konuştu: "Dünya hayatı tükeniyor ve süratle geçiyor. Ondan geride kalan bir kaptaki kalıntı gibidir. İyi amellerinizle dünyadan intikal edin. Rivayet edilir ki bir kaya cehennemin kenarından içine atılsa yetmiş yıl yuvarlanmaya devam eder. Cehennem ehliyle doldurulacaktır. Hayret verici bir şey değil mi? Yine anlatılır ki cennetin iki kanadı arasındaki mesafe kırk yıldır. Vakti geldiğinde de dolup taşacak. Resulullah (sav.) ile birlikte yedi kişi olduğumuz günleri yaşadık. Semur ağacının yapraklarından başka yiyecek bulamıyorduk. Bu yüzden şakaklarımız yaralanmıştı. Bir hırka buldum onu Sa'd ile nöbetleşe kullandık. Şimdi o yedi kişiden her biri bir vilayetin emîridir. Bizden sonra da insanları deneyecekler."

Seyf, Muhammed, Talha, Mühelleb ve Amr'dan şöyle dedikleri nakledildi: Benî Mâzin b. Mansûr'dan Utbe b. Gazvân el-Mâzinî, Medain'den Hind kapısına gidince Arap Yarımadası karşısında sahile indi. Kısa bir müddet ikamet ettikten sonra sıkılmaya başladı. Bu durumu şikâyet edince Ömer ona çamurdan ikrah ettilerse üç menzilden sonra taşlık mevkie geçmesini emretti. Bunun üzerine dördüncü menzil olarak Basra'ya –Basra taşı alçı olan yer anlamındadır– indiler. Onların içme suyu ihtiyaçları için Dicle'den bir kanal açılmasını emretti. Basra ehlinin Basra'ya iskânıyla Kûfe ehlinin Kûfe'ye iskânı bir ayda gerçekleştirildi. Kûfe ehli Medain'e inmeden önce Kûfe'yi iskâna hazırladıktan sonra yerleştiler. Basra ehli ise Dicle kenarında konakladılar. Sonra yerlerinden sıkılınca birkaç kez yerlerini değiştirdiler. Önce bir fersah çekildiler ve bir kanal açtılar. Ardından bir fersah daha çekildiler ve su kanalını yerlerine kadar uzattılar. Bu şekilde Hicr'e kadar çe- [593]
kildiler ve su kanalını da oraya kadar uzattılar ve Basra'nın planı Kûfe tarzında çizildi. Basra'nın iskânı üzerinde sorumlu olarak Benî Gaylân b. Mâlik b. Amr b. Temîm'den Ebü'l-Cerbâ Âsım b. ed-Dülef bulunuyordu.

Ömer'in Medâinî, Nadr b. İshâk es-Sülemî ve Kutbe b. Katâde es-Sedûsî'den naklen bana anlattığına göre Kutbe b. Katâde, Müsennâ b. Hârise eş-Şeybânî'nin Hîre tarafında yaptığı gibi Basra'nın Hureybe bölgesinde baskınlar yapıyordu. Sonra Ömer'e yazarak yerini bildirdi ve maiyetinde az sayıda da olsa bir kuvvet olsa Acemlere karşı zaferler kazanarak onları bölgeden sürebileceğini ifade etti. Nitekim Acemler o bölgede Hâlid'in Nehrü'l-Mer'e vakasından sonra ondan çekiniyorlardı. Ömer ona şöyle yazdı: "Bana ulaşan mektubunda bölgedeki Acemlere karşı baskınlar yaptığını ifade ediyorsun. Doğru ve başarılı işler yapmışsın. Yerinde dur ve emrim sana gelinceye kadar maiyetindeki arkadaşlarının emniyeti hususunda tedbirli ol." Ömer, Benî Sa'd b. Bekir'den Şüreyh b. Âmir'i Basra'ya gönderdi ve ona: "Bu bölgede Müslümanlar için kalkan gibi ol!" Şüreyh, Basra'ya gitti ve Kutbe'yi burada bırakarak Ahvaz'a ve Dâres'e kadar ilerledi. Burada Acemlerin bir askerî garnizonu vardı. Onu öldürdüler. Bunun üzerine Ömer, Utbe b. Gazvân'ı gönderdi.

Ömer bize Ali, Îsâ b. Yezîd, Abdülmelik b. Huzeyfe, Muhammed b. Haccâc ve Abdülmelik b. Umeyr'den şöyle dediğini rivayet etti:

Ömer, Utbe b. Gazvân'ı Basra'ya gönderdiğinde ona şöyle dedi: "Ey Utbe! Ben seni Arz-ı Hind'e (Basra'ya) tayin ettim. Orası cenk meydanlarından biridir. Dilerim ki Allah seni o muhitteki düşmandan muhafaza etsin ve onlara karşı sana yardımcı olsun." Alâ b. el-Hadramî'ye de yazarak "Sana Arfece b. Herseme'yi destek olarak göndermesini söyledim. Nitekim Arfece bir cihat adamıdır ve savaş taktiklerinde maharet sahibidir. Sana geldiğinde ona danış ve yakınlık göster. Hasımlarını Allah'a davet et. Davetine icabet edenleri kabul et. Davetine icabet etmeyenler boyun eğerek cizye verecekler. Aksi takdirde tereddütsüz kılıca başvurulacaktır. Sana tevdi edilen görevde Allah'tan sakın. Sakın nefsin seni, arkadaşlarını sana karşı bozacak bir kibre kaptırmasın. Sen Resulullah'ın (sav.) maiyetinde bulunmuş ve zillet içindeyken onunla aziz, zayıfken de güç sahibi oldun. Sonra hükmeden bir emîr ve itaat edilen bir lider oldun. Bu ne büyük nimet! Tabi ki seni kibre

götürmez ve senden aşağı olanlara karşı şımartmazsa. Günahtan sakındığın kadar nimetin tehlikesinden de sakın. Ben günahtan çok nimetin seni kandırmasından endişe ederim. [594]
Sonra sonu cehennem olan bir düşüşe maruz kalırsın. Kendim ve senin için böyle bir düşüşten Allah'a sığınırım. İnsanlar Allah'a süratle yöneldiler. Ancak karşılarına dünya çıkınca ona meylettiler. Senin muradın dünya değil Allah olsun. Zalimlerin yıkılışından sakın."[112]

Ömer b. Şebbe bana Ali, Ebû İsmâil el-Hemdânî, Ebû Mihnef, Mücâlid b. Saîd ve Şa'bî'den şöyle dediğini anlattı:

Utbe b. Gazvân, Basra'ya üç yüz askerle geldi. Kamışın bitiş yerlerini görüp kurbağaların sesini duyunca: "Müminlerin Emîri bana Arap topraklarını en son noktası ve Acem kırsalının en yakın noktasında konaklamamı istedi. İmamımızın emrini yerine getireceğimiz mevki burası olsa gerektir," dedi. Utbe, Hureybe'de konakladı. Übülle'de de orayı koruyan beş yüz süvari muhafız vardı. Burası gemi limanı olup Çin'den ve diğer memleketlerden gelen gemiler burada demir atarlardı. Akabinde Utbe ilerleyerek İccâne yakınında konakladı. Burada bir ay kadar kaldıktan sonra Übülle sakinleri ona karşı çıktılar. Utbe onlara karşı mücadele etti. Kutbe b. Katâde es-Sedûsî ve Kasâme b. Züheyr el-Mâzinî'yi on süvariyle görevlendirerek onlara: "Bizi arkamızda bulunacaksınız. Bizden kaçan olursa onu geri çevirin, bize saldıran olursa da onu engelleyin," dedi. İki taraf karşılaştı. Bir hayvanı kesip etini bölüştürmek kadar bir süre geçmeden düşman sırtını dönüp kaçtı ve şehre girdiler. Utbe de karargâhına döndü. Birkaç gün öyle geçti. Allah düşmanın kalbine korku saldı. Bunun üzerine şehri terk ettiler. Taşıyabilecekleri hafif eşyalarını da yanlarına alarak Fırat'ı geçtiler. Bunun üzerine Müslümanlar şehre girdiler; eşya, silah, esir ve para ele geçirdiler. Parayı taksim ettiler. Her adama iki dirhem düştü. Utbe, Nâfi' b. el-Hâris'i

112 "Hak Ömer'in dilinde tecelli eder," sözü boşuna söylenmemiştir. Bu tespitler düşünülünce nice büyük insan ve büyük liderin yıldızının sönmesinin nedeni daha iyi anlaşılır. Kibir ve insanları küçümsemenin bir nevi şirk olduğu hususunu akıldan çıkarmamak ve tevazuu bir yaşam tarzı hâline getirmek bir mümin için vazgeçilmez ahlaki bir meziyettir.

Übülle'de ele geçirilen ganimetten sorumlu kıldı. Humusu ayırdıktan sonra geri kalanı hak sahiplerine taksim etti. Durumu yazdığı bir mektupta anlatarak mektubu Nâfi' b. el-Hâris ile Ömer'e gönderdi.

Beşîr b. Ubeydullah'tan şöyle dediği rivayet edildi:

Übülle Savaşında Nâfi' b. el-Hâris dokuz, Ebû Bekir altı kişi öldürdü.

Dâvûd b. Ebî Hind'den de şöyle dediği rivayet edildi:

Müslümanlar Übülle Savaşında altı yüz dirhem ele geçirmişlerdi. Her kişiye iki dirhem düştü. Ömer, Übülle fethine katılan ve iki dirhem para alanlara ayrıca iki bin dirhem atiyye verdi. Bunlar üç yüz kişiydi. Übülle bu yılın receb veya şaban ayında fethedildi.

[595] Şa'bî'den nakledildiğine göre şöyle demiştir:

Übülle'nin fethine iki yüz yetmiş kişi katıldı. Bunların içinde Ebû Bekre, Nâfi' b. el-Hâris, Şibl b. Ma'bed, Mugîre b. Şu'be, Mücâşi' b. Mes'ûd, Ebû Meryem el-Belevî, Rebîa b. Kelde b. Ebi's-Selt es-Sekafî ve Haccâc vardı.

Abâye b. Amr'dan şöyle dediği rivayet edildi:

Utbe komutasında Übülle'nin fethine katıldım. Utbe, Nâfi' b. el-Hâris'i fethi bildirmek üzere Ömer'e (ra.) gönderdi. Desti Meysân ahalisi bize karşı toplandılar. Bunun üzerine Utbe dedi ki: "Onların üzerine gidelim." Onların üzerine yürüdük ve Desti Meysân Merzübânı ile karşı karşıya geldik. Onunla vuruştuk. Adamları kaçtı, o da esir düştü. Onun kaftanına ve kuşağına el konuldu. Utbe onları Enes b. Huceyye el-Yeşkerî ile Medine'ye gönderdi.

Ebü'l-Melîh el-Hüzelî'den şöyle dediği nakledildi:

Utbe, Dest Meysân Merzübânının kuşağını Enes b. Huceyye ile Ömer'e gönderdi. Ömer ona: "Müslümanlar nasıldır?" diye sordu. Enes: "Dünya onlara açıldı. Altın ve gümüşü üzerlerine serpiyorlar," dedi. Bunun üzerine insanlar Basra'ya rağbet edip oraya gelmeye başladılar.

Ali b. Zeyd'den şöyle rivayet edildi:

Utbe, Übülle'yi fethettikten sonra Dest Meysân Merzübânı, Utbe'ye karşı çıkmak için adam topladı. Bunun üzerine Utbe üzerine gitti ve onu öldürdü. Ardından Mücâşi' b. Mes'ûd'u Fırat'a ve o yöredeki bir şehir üzerine gönderdi. Utbe, Ömer'e gideceği zaman Mugîre'ye, Mücâşi' Fırat tarafından dönünceye kadar namazı kıldırmasını söyledi. Mücâşi' dönünce emîrlik görevini üstlenecek, diye tembih etti. Mücâşi' Fırat tarafındaki düşmana galip geldikten sonra Basra'ya döndü. Derken Ebz Kubâz'n büyüklerinden Feylekân Müslümanlara karşı asker topladı. Mugîre b. Şu'be onun üzerine gitti. Mirgâb'da karşılaştılar. Mugîre onu hezimete uğrattı ve zaferi mektupla Ömer'e bildirdi. Ömer, Utbe'ye: "Basra'da kimi vekil olarak bıraktın?" dedi. Utbe: "Mücâşi' b. Mes'ûd," dedi. Ömer: "Badiye insanını şehir insanına nasıl emîr tayin ediyorsun. Olanları biliyor musun?" dedi. Utbe: "Hayır," deyince Ömer ona Mugîre'nin yaptıklarını ona anlattı ve görevine dönmesini emretti. Ancak Utbe yolda vefat etti ve Ömer, Mugîre'yi Basra'ya vali [596] tayin etti.

Abdurrahman b. Cevşen'den şöyle dediği rivayet edilmiştir:

Utbe, Dest Meysân Merzübânını öldürdükten sonra Medine'ye gitmek üzere yola çıktı; Mücâşi'i Fırat tarafına göndererek onu yerine vekil bıraktı. Ayrıca Mugîre b. Şu'be'ye, Mücâşi' Fırat bölgesindeki görevinden dönünceye kadar namazı kıldırmasını emretti. Bu arada Meysân ahalisi savaşmak için toplandılar. Bunun üzerine Mugîre onların üzerine yürüdü ve onları mağlup etti. Mücâşi' henüz Fırat bölgesinden dönmemişti. Mugîre zaferi Ömer'e mektup yazarak bildirdi.

Taberî kendi senediyle Katâde'den şöyle dediğini nakletti: Meysân ahalisi Müslümanlara karşı toplandılar. Bunun üzerine Mugîre onların üzerine yürüdü. Mugîre ağırlıkları geride bırakarak seyretti ve Dicle'ye varmadan düşmanla karşılaştı. Erde bint el-Hâris b. Kelede: "Müslümanlara yetişsek de onlara refakat etsek," dedi ve başörtüsünün bir kısmını sancak hâline getirdi. Diğer kadınlar da başörtülerinden sancaklar

yaparak yola çıktılar ve Müslümanlara yetiştiler. Müşrikler Müslümanlara karşı savaşıyorlardı. Düşman uzaktan sancakları görünce Müslümanlara takviye geldiği zehabına kapıldı ve kaçmaya başladılar. Müslümanlar onları takip ederek bazılarını öldürdüler.

Hârise b. Mudarrib'den şöyle dediği rivayet edildi:

Übülle kuvvet kullanılarak fethedildi. Utbe Müslümanlara Keke –beyaz ekmek– dağıttı. Muhammed b. Sîrîn'den de benzer bir rivayet nakledildi.

Taberî dedi: Meysân'da esir alınanlar arasında Hasan el-Basrî'nin babası Yesâr ve Abdullah b. Avn b. Ertabân'ın dedesi Ertabân da vardı.

Müsennâ b. Mûsâ b. Seleme b. el-Muhabbek, babası ve dedesinden şöyle dediği rivayet edildi:

Übülle'nin fethine katıldım. Hisseme bir bakır tencere düşmüştü. Onu inceledim ve seksen bin miskal altın ihtiva ettiğini tespit ettim. Ömer'e konu hakkında yazıldı. Ömer: Seleme bakır bilerek onu aldığına dair yemin edinceye kadar alıkonulacağını ve bu hususta yemin ettikten sonra tencerenin kendisine iade edileceğini, aksi takdirde Müslümanlar arasında paylaştırılacağını söyledi. Ravi dedi: Yemin edince tencere kendisine teslim edildi.

Müsennâ dedi: Malımızın ana kaynağı bu tenceredir.

[597] Amre bint Kays'tan şöyle dediği rivayet edildi:

Müslümanlar Übülle'ye karşı harekete geçtiklerinde kocam ve oğlum da aralarındaydı. İki dirhem ve bir üzüm kabı hisse aldılar. Müslümanlar Übülle üzerine yürüdüler ve Übülle'nin karşısına gelince düşmana: "Ya biz sizin tarafa geçeceğiz ya da siz bizim tarafa geçeceksiniz," dediler. Düşman: "Siz bizim tarafa geçin," dedi. Bunun üzerine Müslümanlar *uşer*[113] ağaçlarını alıp bağladılar ve düşman tarafına geçtiler. Müşrikler birbirlerine, "Son geçecek olanlar geçmeden ilk geçenlere saldırmayalım," dediler. Müslümanların hepsi geçince birinci

113 Uşer, maddesi iyi yanan bir ağaç çeşididir.

tekbiri getirdiler. Sonra ikinci tekbiri getirince düşmanın binekleri arka ayakları üzerine dikilmeye başladı. Üçüncü tekbirde ise binekler binicilerini yere serdi. Hatta kim tarafından vurulduğunu bilmediğimiz birçok kellenin koparılmış olduğunu gördük. Böylece Allah fethi müyesser kıldı.

Medâinî dedi: Utbe'nin zevcesi Safiyye bint el-Hâris b. Kelede'ydi. Safiyye'nin kız kardeşi Erde bint el-Hâris de Şibl b. Ma'bed el-Becelî'nin zevcesiydi. Utbe, Basra valisi olunca onun hısım akrabaları olan Ebû Bekre, Nâfi', Şibl b. Ma'bed ve Ziyâd da onun maiyetinde çalıştılar. Übülle'yi fethettikleri zaman taksim görevlileri yoktu. Henüz on dört yaşında olan Ziyâd taksim işlerine baktı. Alnı üzere perçemi vardı. Ona günlük ücret olarak iki dirhem veriyorlardı.

Rivayete göre Utbe'nin Basra Emîrliği hicrî 15 senesine tekabül eder. Bir rivayete göre de hicrî 16 yılına tekabül etmektedir. Ancak birinci görüş daha doğrudur. Utbe, Basra'da altı ay emîrlik görevinde bulundu.

Ömer, Basra'ya Mugîre b. Şu'be'yi vali olarak görevlendirdi. Mugîre iki yıl görev yaptı. Sonra itham edildi. Ardından Ömer, Ebû Mûsâ'yı atadı. Bazılarına göre Utbe'den sonra Ebû Mûsâ'yı ve ondan sonra Mugîre'yi atadı.

Aynı yıl –yani hicrî 14 yılında– Ömer, oğlu Ubeydullah ve arkadaşlarını ve Ebû Mihcen'i şarap içtikleri için kırbaç cezasına çarptırdı.

Bu yıl Ömer, hac görevini ifa etti ve hac işlerini bizzat idare etti. Bu sırada Mekke Emîri bir görüşe göre Attâb b. Esîd, Yemen Emîri Ya'lâ b. Münye, Kûfe Emîri Sa'd b. Ebî Vakkâs, Şam Emîri Ebû Ubeyde b. Cerrâh, Bahreyn Valisi Osman b. Ebi'l-Âs –bir rivayete göre Alâ b. el-Hadramî– Umman Valisi ise Huzeyfe b. Mihsan idi.

HİCRÎ 15. YILI [598]

İbn Cerîr dedi: Bazı raviler dedi: Bu yıl içinde Sa'd b. Ebî Vakkâs, Kûfe şehrini kurdu. İbn Bukayle onun yerini onlara gösterdi. O Sa'd'a: "Sana bir yer göstereceğim. Orada sivrisi-

nek yoktur ve çölden kopuktur," dedi. İbn Bukayle onlara bugünkü Kûfe'nin yerini gösterdi.

* * *

Mercürrûm Vakası

Bu yıl içinde Mercürrûm vakası gerçekleşti. Şöyle oldu: Ebû Ubeyde, Hâlid b. Velîd'i Fihl'den Humus'a yönlendirdi. Yermük'ten onlara katılanlarla birlikte Zülkelâ'ın yanına gittiler. Haber Herakleios'a ulaşınca Patrik Tûzerâ'yı gönderdi. Tûzerâ, Merc-i Dımaşk ile Dımaşk'ın batısına konuşlandı. Ebû Ubeyde de Mercürrûm'dan ve onların topluluğundan başlamak suretiyle harekete geçti. Kış süratle geliyordu. Onlarda yaralılar çoktu. Ebû Ubeyde, Mercürrûm'da Rumlara karşı konuşlanınca, Tûzerâ'nın süvarileri gibi bir güçle Tûzerâ'ya destek olmak ve Humus ehline kalkan olmak üzere aynı yere gelen Şenes er-Rûmî ile karşılaştılar. Gece olunca Tûzerâ yerini terk etmişti. Hâlid onun karşısında, Ebû Ubeyde de Şenes'in karşısında konuşlanmıştı. Hâlid, Tûzerâ'nın Dımaşk'a çekildiği haberini aldı. Hâlid ile Ebû Ubeyde, Hâlid'in Tûzerâ'yı takip etmesi üzerinde ittifak ettiler. Aynı gece Hâlid bir süvari birliğiyle peşine düştü. Tûzerâ'nın hareketinden Yezîd b. Ebî Süfyân da haberdar olunca onu karşıladı ve iki taraf muharebeye tutuştu. Hâlid de yetişti ve arkadan onlara saldırdı. Rumlar önden ve arkadan gelen saldırılarla can kaybına maruz kaldılar. Müslümanlar onları bertaraf ettiler. Kaçabilenler dı-
[599] şında kurtulan olmadı. Müslümanlar bineklerine, teçhizat ve kıyafetlerine el koydular. Yezîd b. Ebî Süfyân ganimeti kendi askerleriyle Hâlid'in askerlerine taksim etti. Akabinde Yezîd, Dımaşk'a hareket etti. Hâlid de Ebû Ubeyde'nin yanına gitti. Hâlid, Tûzerâ'yı öldürmüştü. Bu konuda şu beyitleri dile getirdi:

Tûzerâ ve Şûzerâ'yı biz öldürdük. Daha önce de birçok cengâveri bertaraf ettik.

Biz az olan ve sıkıntılı olanlara arka çıktık.

Ebû Ubeyde, Tûzerâ'nın ardından Şenes'in üzerine gitti ve Mercürrûm'da muharebeye tutuştular. Hâlid onlardan çok

sayıda kişiyi bertaraf etti. Arazi âdeta cesetleriyle doldu. Cesetler koktu. Kaçabilenler kurtuldu. Müslümanlar Humus'a kadar onları kovaladılar.

* * *

Humus'un Fethi

Taberî'nin naklettiğine göre Seyf kendi kitabında Ebû Osman'dan naklen şöyle rivayet etti: Herakleios askerlerinin Merc'de bertaraf edildiklerini haber alınca Humus valisine haber göndererek Humus'a gitmesini emretti. Herakleios, valiye: "Duyduğuma göre bunların yiyeceği deve eti, içecekleri de deve sütüdür. Bu kış mevsiminde yalnızca soğuk günlerde onlarla savaşın. Böyle giderse yaza kadar onlardan hiç kimse sağ kalmaz. Zira yiyecek ve içecekleri azami o kadardır," dedi. Herakleios yerinden ayrılarak Ruhâ'ya (Urfa) gitti. Onun valisi de Humus şehrini tuttu. Ardından Ebû Ubeyde, onun ardından da Hâlid geldi ve Humus'un etrafında konuşlandılar. Rumlar soğuk günlerde sabah ve akşam Müslümanlara saldırıyorlardı. Müslümanlar şiddetli soğuktan, Rumlar da uzun süren kuşatmadan çektiler. Müslümanlar sabır ve sebat ederek Allah'ın yardımına nail olarak muzaffer oldular. Kış mevsimi geçmekteydi. Rumların kuşatmaya direnmesi Müslümanların kışa yenik düşmesi ümitlerinin bir sonucuydu.

Ebü'z-Zehrâ el-Kuşeyrî, kavminden bir zattan naklen şöyle dediğini anlattı:

Humus ehli kendi aralarında birbirlerine şöyle derlerdi: [600]
Direnin zira onlar yalın ayaktır. Hava soğuyunca yiyecek ve içecek bulsalar bile ayakları düşecek. Ancak Rumlar dönerken bazılarının ayakları kopuyordu. Müslümanların ayakları, ayakkabılarının içinde bir tane parmakları bile en ufak bir zarara maruz kalmadı. Kış mevsiminin sonu gelince içlerinden ihtiyar bir adam onları Müslümanlarla sulh yapmaya davet etti. Onlar: "Kralımız kudret ve izzetinde olduğu hâlde nasıl sulh yaparız. Onlarla aramızda hiçbir sulh olmaz," dediler. Bunun üzerine adam onları kendi hâllerine bıraktı. Başka bir adam kalktı ve şöyle dedi: "Kış geçti, ümit tükendi. Artık neyi bekliyorsunuz?" Onlar: "Satlıcan (zatülcenb) hastalığını bek-

liyoruz. Bu hastalık kışın diner ve yazın azar," dediler. Adam: "Bunların hâlen bazı sıkıntıları vardır. Onlarla bir muahede yaparsanız mağlup düşüp teslim olmaktan iyidir. Zillet içinde çağrıma icabet etmeden izzet içinde bana icabet edin," dedi. Onlar: "Bunamış bir yaşlı, savaş hakkında da dirayetsiz," dediler.

Gassân ve Belkayn'dan bazı yaşlılardan şöyle dedikleri nakledildi:

Allah, sabır ve sebatları sebebiyle Humus şehrinin kuşatması günlerinde şehrin içindeki Rumları depremle cezalandırmak suretiyle Müslümanları mükâfatlandırmıştır. Nitekim Müslümanlar onlara karşı harekete geçerek tekbir getirdiler. Birinci tekbirde şehir sallandı ve evlerin duvarları çatladı. Bunun üzerine liderlerine ve kendilerini barışa çağıran kanaat sahiplerine koşarak endişelerini dile getirdiler. Ancak bunlar onların taleplerine olumlu cevap vermediler ve onlara hakaret ettiler. Müslümanlar ikinci tekbiri getirince bu kez birçok ev ve duvar yıkıldı. Ahali tekrar liderlerine ve akil insanlara koşarak: "Allah'ın azabını görmüyor musunuz?" dediler. Büyükleri: "Sizden başka sulh isteyen yok!" diyerek cevap verdiler. Bunun üzerine ahali kale üzerinden "Barış, barış!" diye seslendiler. Müslümanlar Rumlarda olup biteni bilmeden barış çağrısına olumlu cevap verdiler ve evlerinin yarısı karşılığında sulh yaptılar. Antlaşma gereğince Müslümanlar onların evini yurdunu onlara bırakarak mallarına dokunmadılar. Onların bir kısmı Dımaşk antlaşmasında olduğu gibi kişi başına yıllık bir dinarla geçim darlığında da bollukta da her cerîb mahsule malum miktarda zahire vereceklerdi. Bazıları da gücü nispetinde vergi vermek üzere antlaştılar. Buna göre malları bol olursa vergiyi artıracak azalırsa vergiyi azaltacaklardı. Dımaşk ve Ürdün barış şartları da bunun gibiydi. Bazıları bollukta da darlıkta da malum bir vergi vereceklerdi. Büyüklerinin görev ve sorumlukları onlara tevdi edildi.

Ebû Ubeyde, Sımt b. el-Esved'i Benî Muâviye'ye, Eş'as b.
[601] Mi'nâs'ı İbn Âbis'le beraber Sekûn'a, Mikdâd'ı Belî'ye gönderirken Bilâl ve Hâlid'i orduda, Sabbâh b. Şüteyr, Züheyl b. Atıy-

ye ve Züşemistan'ı da kasabasında görevlendirdi. Ebû Ubeyde, askerî kampta ikamet etti; Ömer'e de Humus'un fethini mektup yazarak bildirdi. Ganimetlerin humusunu Abdullah b. Mes'ûd ile Medine'ye gönderdi. Herakleios'un el-Cezîre'ye gitmek üzere suyu geçtiği ve Ruhâ'da bazen suya daldığı bazen de çıktığına dair haberlerini aldı. İbn Mes'ûd, Ömer'in yanına vardı. Ömer onu geri gönderdi. Ardından da onu Kûfe'de bulunan Sa'd'a gönderdi. Ömer, Ebû Ubeyde'ye: "Şehrinde kal ve Şam Araplarından cesaret ve kuvvet sahiplerini davet et. İnşallah sana destek olacak takviye birlik göndermekten kaçınmayacağım," diye yazdı.

* * *

Kınnesrîn

Ebû Osman ve Câriye'den şöyle dedikleri nakledildi:

Ebû Ubeyde, Humus'un fethinden sonra Hâlid b. Velîd'i Kınnesrîn üzerine gönderdi. Hâdır'da konaklayınca Rumlar onlara saldırdılar. Onların başında Mînâs vardı. Bu şahıs Herakleios'tan sonra Rumların en büyüğü ve önemli şahsiyetiydi. İki taraf Hâdır'da karşılaştı. Rum ordusu büyük bir hezimete uğradı. Mînâs başta olmak üzere çok sayıda Rum katledildi. Rumlar, Mînâs'ın kanı uğruna kendilerini feda ettiler. Hâdır ahalisi ise Hâlid'e haber göndererek Arap olduklarını, kendisiyle savaşmak istemediklerini ancak buna zorla sürüklendiklerini bildirdiler. Bunun üzerine Hâlid onların ricasını kabul etti ve onlardan vazgeçti. Haber Ömer'e ulaşınca şöyle dedi: "Hâlid kendi kendine komutan oldu. Allah, Ebû Bekir'e rahmet etsin o, insanları benden daha iyi tanırdı," dedi. Ömer halife olunca Hâlid ve Müsennâ'yı azlederken "Ben onları bir şüpheden dolayı azletmedim. İnsanlar onları tazim ettiler. Onlara tevekkül edilmesinden endişe ettim," dedi. Kınnesrîn'deki başarısından sonra görüşünden vazgeçti. Hâlid, Kınnesrîn'e gitti ve orada konuşlandı. Kınnesrîn sakinleri Hâlid'e karşı korunmak için kaleye çekildiler. Hâlid: "Bulutlara bile sığınsanız Allah bizi size ulaştıracak ya da sizi bize indirecektir!" dedi. Bunun üzerine durum değerlendirmesi yaptılar ve

Humus ahalisinin akıbetini düşünerek onunla sulh yaptılar. Ancak şehrin yıkılmasında ısrar etti ve şehri yıktı. Böylece Humus ve Kınnesrîn boyun eğdi. Bunun üzerine Herakleios kabuğuna çekildi. Kabuğuna çekilmesi şu olaylardan sonra oldu: Hâlid, Mînâs'ı öldürmüş ve Rum askerleri onun kanı uğruna kendilerini feda etmişlerdi. Hâlid, Hâdır ile sulh yapmasına rağmen Kınnesrîn ile sulh yapmamıştı. Öte yandan Kûfe
[602] ve Karkisya tarafından Amr b. Mâlik, Musul tarafından Abdullah el-Muattim, Benî Tağlib ve el-Cezîre Araplarından Velîd b. Ukbe'nin harekete geçtikleri ve Herakleios hâkimiyetindeki el-Cezîre şehirlerinden geçerek Harran, Rakka, Nusaybin ve bu beldelere bağlı yerlerdeki insanlar, adı geçen komutan ve askerler tekrar dönünceye kadar onların hedef ve gayeleri istikametinde hareket etmediler. Adı geçen komutanlar arkadan vurulmamak için Velîd'i el-Cezîre'de bıraktılar. Hâlid ile İyâd, Şam tarafından, Amr ile Abdullah el-Cezîre tarafından geldiler ve ardından döndüler. Bu harekât, Rum hâkimiyetindeki topraklarda İslam tarihinde ilk defa hicrî 16 yılında gerçekleşti. Öte yandan Hâlid, Kınnesrîn'e döndü ve orada konakladı. Zevcesi de yanına geldi. Ömer onu azledince şöyle dedi: "Ömer, Şam diyarını uhdeme verdi. Netice *beseniyye*[114] (buğdayı) ve bal olunca beni azletti.

Ebû Ca'fer et-Taberî dedi: Sonra Herakleios, Kostantiniye'ye doğru yola çıktı. Herakleios'un Kostantiniye'ye dönmesi ve Şam diyarını terk etmesi konusunda ihtilaf vardır. İbn İshâk bunun hicrî 15 yılında gerçekleştiğini söylerken Seyf, hicrî 16 yılında gerçekleştiğini ifade etmiştir.

* * *

Herakleios'un Kostantiniye'ye Dönüşü

Seyf, Ebü'z-Zehrâ el-Kuşeyrî'den naklen Benî Kuşeyr'den bir zatın şöyle dediğini anlattı:

Herakleios Ruhâ'dan ayrılınca oranın halkını da yanına almak istedi. Ancak onlar: "Bizim burada kalmamız, seninle

114 Düz ve mülayim yerlerde veya Şam'ın köyünde hâsıl olan bir çeşit makbul buğday (çev.).

gelmekten daha hayırlıdır," dediler ve ona ittiba etmekten kaçınarak ondan ve Müslümanlardan uzak durdular. Bu beldenin köpeklerini ilk havlatan ve tavuklarını kaçırtan aynı zamanda bir sahabi olan Ziyâd b. Hanzale olmuştu. O, Ömer b. Mâlik'in maiyetinde bulunuyordu ve ona yardım ediyordu. Bu zat Benî Abd b. Kusay'ın müttefikiydi. Daha önce Herakleios, Şimşât'a kadar çıkmamıştı. Müslümanlar Ruhâ'ya intikal edince Herakleios, Kostantiniye'ye gitmek üzere yola çıktı. Müslümanların elinde esir olan bir Rum kurtuldu ve ona yetişti. Herakleios ona: "Bana bu insanları anlat," dedi. Adam: "Sana onları gözünle görüyormuşsun gibi anlatayım. Onlar gündüz silahşor, gece rahiptirler. Hakkını vermedikleri bir şeyi yemezler. Selam vermeden bir yere girmezler. Onlarla savaşanın karşısında dururlar ve onların işini bitirirler," dedi. [603] Herakleios: "Dediklerin doğruysa üzerinde durduğum yere de mirasçı olacaklar," dedi.

Ubâde ve Hâlid'den rivayet edilmiştir:

Herakleios, Beytülmakdis'i her ziyaret ettiğinde Suriye'den ayrılıp Rum diyarına dönünce arkasına dönüp Suriye'ye bakar ve: "Ey Suriye! Sana selam olsun. Doyasıya bir ziyarette bulunmadan dönen bir ziyaretçi olarak veda ediyorum," derdi. Bu kez Müslümanlar Humus üzerine yürüyünce Fırat'ı geçti ve Ruhâ da konakladı. Herakleios burada ikamet etti. Ancak Kûfeliler harekete geçip de Kınnesrîn'i fethedilip Mînâs öldürülünce Herakleios, Şimşât'a çekildi. Oradan da ayrılıp Rum diyarına dönmek üzere yola çıkınca yüksekçe bir yere çıktı ve Suriye'ye bakarak: "Ey Suriye! Bir daha buluşmamak üzere sana elveda diyorum! Artık bir Rum ancak korku içinde sana dönebilir. Ta ki o uğursuz bebek doğuncaya kadar. Keşke doğmasa! Yaptıkları güzel de olsa akıbeti Rumlar için acıdır!" dedi.

Ebü'z-Zehrâ ve Amr b. Meymûn'dan şöyle rivayet edilmiştir:

Herakleios Şimşât'tan ayrılıp Rum diyarına dönünce Suriye'ye yüzünü çevirip şöyle dedi: "Daha önce bir misafir gibi seni selamlıyordum. Bugün ise diyorum ki: Ey Suriye! Bir ay-

rılık selamıyla seni selamlıyorum. Rumlar ancak korku içinde seni ziyaret edebilirler. Ta ki o uğursuz bebek doğuncaya kadar. Keşke doğmasa!" Ardından yoluna devam ederek Kostantiniye'ye ulaştı. İskenderiye (İskenderun) ile Tarsus arasındaki kalelerde kalanları da yanına aldı ki, Müslümanlar Antakya ile Rum diyarı arasındaki yerleri imar etmeye kalkmasınlar. Tahliye edilen kaleleri pislik içinde terk etti. Müslümanlar oraları metruk hâlde buldular. Bazen Rumlar buralarda Müslümanlara pusu kuruyorlardı. Bu yüzden tedbirli olmak için geri kalanları bertaraf ettiler.

* * *

Kayseriye'nin Fethi ve Gazze Kuşatması

Seyf, Ebû Osman ve Ebû Hârise'den naklen Hâlid ve Ubâde'nin şöyle dediklerini anlattı:

Ebû Ubeyde ile Hâlid, Fihl'den ayrılıp Humus'a hareket edince Amr ile Şürahbîl, Beysân üzerine gittiler ve orayı fethettiler. Bunun üzerine Ürdün onunla sulh yaptı. Bu sırada
[604] Rum askerleri Ecnâdeyn, Beysân ve Gazze'de toplandılar. Müslümanlar Ömer'e, birbirlerinden ayrıldıklarını yazdılar. Ömer, Yezîd'e yazarak destek görevi yapmasını ve Muâviye'yi Kayseriye üzerine göndermesini emretti. Amr'a da yazarak Ertabun'u vurmasını, Alkame'ye de Fîkār'ın üzerine gitmesini istedi.

Ömer'in Muâviye'ye yazdığı mektup şöyledir: Seni Kayseriye'ye vali yaptım. Oraya git ve onlara karşı Allah'ın yardımını dile. Şu duayı çokça tekrarla: "Kuvvet ve kudret Allah'tandır. Allah Rabbimizdir. Ona güveniyoruz. Ümidimiz O'dur. Mevlamız O'dur. O ne güzel Mevla ve ne güzel yardımcıdır!" Her iki zat emredilen yere intikal ettiler. Muâviye askerleriyle Kayseriye'ye kadar gitti. Kayseriye'nin başında Ebnâ vardı. Muâviye onu hezimete uğrattı ve Kayseriye'de sıkıştırdı. Rumlar, Muâviye'ye karşı saldırılar düzenliyorlardı. Ancak her defasında onları mağlup ediyordu. Son kez kalelerinden çıkarak taarruzda bulundular. İki taraf çetin bir muharebeye tutuştular. Bu muharebede seksen bin askerleri katledildi. Toplam kayıpları

yüz bindi. Muâviye zafer müjdesini Ömer'e Benî Dubeyb'den iki adamla gönderdi. Onları gönderdikten sonra zayıf kalabileceklerini düşünerek Abdullah b. Alkame el-Firâsî ile Züheyr b. el-Hilâb el-Has'amî'yi onlara destek olmaları için gönderdi. Onları takip etmelerini ve onları geçmelerini söyledi. Onlara yetiştiler ve onlar uykudayken onları geçtiler. İbn Alkame şu beyitlerle konu hakkında duygularını ifade etti:

Cüzâm'dan olan iki adam uykumu kaçırttılar. Onlar önümden giderken ben nasıl uyurum?

Onlar seyrederken sıcaklar zirve yapıyordu. Hüşeym'in ve Harâm'ın kardeşleri olan ikili.

Öte yandan Alkame b. Mücezziz harekete geçti ve Fîkār'ı Gazze'de kuşattı. Ona elçiler göndererek onunla haberleşti. Ancak hiçbir elçi onu tatmin edemeyince Alkame'nin elçisi gibi davranarak ona gitti. Fîkār bir adamını görevlendirerek yolda onu beklemesini ve geldiğinde onu öldürmesini söyledi. Ancak Alkame adamla karşı karşıya gelince onun niyetini sezdi. Adama: "Benim fikir arkadaşlarım var. Gideyim de onları da getireyim," dedi. Fîkār durumdan haberdar olunca ona: "Dokunma!" dedi. Bunun üzerine Alkame gitti ve bir daha dönmedi. Alkame, Amr'ın Ertabun'a yaptığının aynısını Fîkār'a yaptı. Muâviye'nin postası da Ömer'e zafer haberini ulaştırdı. Bunun üzerine Ömer gece insanları topladı ve geceyi sevinç içinde geçirmelerini sağladı. Şöyle dedi: Kayseriye'nin fethi vesilesiyle Allah'a hamdedin. Öte yandan Muâviye zaferden önce ve zaferden sonra düşman esirlerini alıkoymaya devam ederek: "Mîhâîl esirlerimize nasıl davranırsa biz de aynı şekilde davranacağız," dedi. Bu tutum Kayseriye fethedilinceye kadar karşı tarafı Müslüman esirlere kötü davranmaktan alıkoydu.

Beysân'ın Fethi ve Ecnâdeyn Muharebesi [605]

Alkame, Gazze'ye; Muâviye, Kayseriye üzerine gidince Amr b. el-Âs da Ertabun üzerine gitti ve ona karşı vaziyet aldı. Şürahbîl b. Hasene de Amr'a refakat ederek ordusunun öncüsü oldu. Ürdün'de vekil olarak Ebü'l-A'ver'i bıraktı. Amr ordusu-

nun sağ ve sol kanatlarına Abdullah b. Amr ve Cünâde b. Temîm el-Mâlikî'yi –Mâlik b. Kinâne– görevlendirdi. Amr, Ecnâdeyn'de düşmanla karşılaşmak üzere yola çıktı. Rumlar kalelerinde ve hendeklerinin arkasında Ertabun komutasında savaşa hazır bekliyorlardı. Ertabun, Rumların en dâhisi, en cengâveri ve eylemleriyle en zorlu olanıydı. Remle'ye ve Îliyâ'ya ayrı ayrı iki büyük ordu konuşlandırmıştı. Amr durumu Ömer'e yazılı olarak bildirdi. Amr'ın mektubu Ömer'e ulaşınca: "Rumların Ertabun'una karşı Arap Ertabun'unu sevk ettik. Bekleyin bakalım netice ne olacak?" dedi. Ömer, komutanları Suriye'ye gönderdikten sonra sürekli onları takviye birliklerle destekliyordu. Amr'ın Rumları parçaladığına dair mektubu Ömer'e ulaşınca Ömer, Yezîd'e yazarak Muâviye'yi süvari birlikleriyle Kayseriye'ye göndermesini emretti. Muâviye'ye de yazarak Kayseriye ehline savaş açmasını ve onları meşgul ederek Amr'a karşı harekete geçmelerini engellemesini istedi. Diğer yandan Amr, Alkame b. Hakîm el-Firâsî'yi ve Mesrûk b. Fülân el-Akkî'yi Îliyâ'ya karşı sevk etmişti. İkili Îliyâ'ya giderek orada konuşlandılar ve Îliyâ'daki düşmanın Amr'a karşı harekete geçmesini engellediler. Ebû Eyyûb el-Mâlikî'yi de Tezârik'in hâkimiyetindeki Remle üzerine gönderdi. Öte yandan takviye birlikleri peş peşe Amr'a gelmeye devam edince Muhammed b. Amr'ı Alkame ve Mesrûk'a destek olmak üzere gönderdi. Umâre b. Amr b. Ümeyye ed-Damrî'yi de Ebû Eyyûb'a destek olması için gönderdi. Amr, Ecnâdeyn'de konuşlanmıştı. Ertabun'un bir hatasını bulamadığı gibi, gönderdiği elçiler de onu tatmin etmiyordu. Bu nedenle bizzat kendisi bir elçi gibi davranarak ona ulaştı. Ona istediği mesajı verdi ve onun sözlerine kulak kabarttı. Ayrıca kalelerini de görme şansı oldu. Artık ne düşündüklerini biliyordu. Hatta Ertabun: "Bu Amr olsa gerek. Ya da görüşlerine göre hareket ettiği bir adamıdır diye düşünmüş. Keşke onu öldürseydim de onlara en büyük zayiatı vermiş olacaktım," dedi. Sonra bir korumasını gizlice çağırdı ve ona: "Çık ve falanca yere git. Amr oradan geçince onu öldür," dedi. Amr durumu sezdi. Bunun üzerine muhatabına dedi ki: "Sen beni
[606] ben de seni dinledim. Senin sözlerini anladım. Ancak, biz on

kişiyiz. Ömer bizi bu valiye yardım etmek ve icraatını izlemek üzere gönderdi. Şimdi gideyim de geri kalan dokuz kişiyi de getireyim. Senin teklifini benim gibi olumlu bulurlarsa emîr ve ordu da olumlu karşılayacaklar. Aksi takdirde onları geldikleri emin yerlerine geri gönderecek ve kendi yoluna devam edeceksin." Adam: "Tamam," dedi ve bir adam çağırarak gizlice ona: "Git, falancayı bana getir," dedi. Adam gelince Amr'a: "Git ve arkadaşlarını getir," dedi. Amr çıktı ve bir daha böyle bir hata yapmamaya karar verdi. Rum komutan Amr'ın kendisini kandırdığını anlayınca: "Adam beni kandırdı. Bu bir dâhidir," dedi. Olay Ömer tarafından duyulunca şöyle dedi: "Amr onu kandırmıştır. Allah Amr'ı korusun!" Amr onun üzerine gitti ve onun çıkış noktasını ve akıbetini tespit etti. İki taraf Ecnâdeyn'de karşılaştılar. Tıpkı Yermük Savaşı gibi çok şiddetli bir muharebe cereyan etti. Can kaybı çoktu.

Ertabun hezimete uğradı ve Îliyâ'ya sığındı. Amr, Ecnâdeyn'de konakladı. Ertabun Îliyâ'ya gelince Müslümanlar ona yol verdiler ve şehre girdi. Sonra onları Ecnâdeyn'e sürdü. Bunun üzerine Alkame, Mesrûk, Muhammed b. Amr ve Ebû Eyyûb, Ecnâdeyn'e giderek Amr'a katıldılar. Ertabun, Amr'a: "Sen benim dostum ve dengimsin. Ben kavmimde neysem sen de kavminde öylesin. Ecnâdeyn'den sonra Filistin'den hiçbir yeri fethetmeyeceksin. Dön ve kendini kandırma. Aksi takdirde sen de öncekiler gibi hezimete uğrayacaksın!" şeklinde yazdı. Bunun üzerine Amr, Rumca bilen bir adam çağırdı. Onu Ertabun'a gönderdi. "Ona tebdili kıyafetle git. Sonra onu dinle ve dönünce ne söylediğini gel bana anlat," dedi.

Amr da ona şöyle yazdı: Mektubunu aldım. Sen de kavminde dengim ve benim gibisin. Senin bir meziyetin eksik olursa benim faziletimi bilmezden gelirsin. Bu diyarın fatihi olduğumu bilirsin. Sana karşı filanlardan –vezirlerini kastederek– yardım talep ediyorum. Benim mektubumu onlara okut ve onlar ikimiz arasındaki ihtilafa baksınlar.

Elçi yola çıktı ve Ertabun'a giderek mektubu grubun huzurunda teslim etti. Mektubu okutunca güldüler ve hayret

ettiler. Sonra Ertabun'a dönerek: "Bu fetihlerin sahibi olmadığını nasıl anladın?" dediler. Ertabun: "Sahibi 'Ömer' adında bir adamdır. Yani ismi üç harflidir," dedi. Elçi, Amr'ın yanına döndü ve fetihlerin sahibinin Ömer olduğunu anladı.

[607] Amr, Ömer'e yazarak ondan yardım istedi ve şöyle dedi: "Ben çetin ve çarpıcı bir savaşın altından kalkmaya çalışıyor ve senin için hazırlanmış bir diyarı kazanmaya uğraşıyorum. Senin görüşünü arz ediyorum." Amr, Ömer'e bu satırları yazınca Ömer, Amr'ın bilerek konuştuğunu biliyordu. Bunun için insanlara çağrıda bulundu ve onlarla yola çıkarak Câbiye'ye kadar gitti. Ömer toplam dört kere Şam diyarına gitti. Birincisinde atlı gitti. İkinci gidişini deve sırtında gerçekleştirdi. Üçüncü seyahatini tamamlayamadı. Zira orada veba vardı. Dördüncü seyahatini merkep sırtında gerçekleştirdi. Bu seyahatinde yerine vekil bıraktı. Seyahatine çıkarken ilk defa bunu yazılı olarak bildirdi ve komutanlara emir vererek belirlediği bir günde Câbiye'de kendisiyle buluşmalarını istedi. Onlara bu seyahatte yerlerine vekil tayin etmelerini söyledi. Komutanlar kendilerine tahsis edilen Câbiye'de Ömer ile buluştular. Ona ilk mülaki olan Yezîd, ardından Ebû Ubeyde, onun ardından Hâlid oldu. Atları üzerinde ve kıyafetleri ipek kumaştandı. Ömer indi ve eline aldığı taşları onlara atarak: "Ne çabuk görüşlerinizden sarfınazar ettiniz! Bu kıyafetle mi beni karşılıyorsunuz? Siz doyalı iki sene oldu. Karın tokluğu ne çabuk sizi saptırdı. Vallahi iki yüzün başındayken bunu yapsanız sizin yerinize başkalarını getireceğim," dedi. Komutanlar: "Ey Müminlerin Emîri! Bunlar kaftandır ve silahlarımızı bunların üzerinde kuşanıyoruz," dediler. Ömer: "Öyleyse mesele yoktur," dedi ve bineğine binerek Câbiye'ye girdi. Komutanlardan Amr ile Şürahbîl ise Ecnâdeyn'de bulunuyorlardı. Bu yüzden yerlerinden ayrılamadılar.

* * *

Beytülmakdis'in Fethi

Sâlim b. Abdullah'tan rivayet edildiğine göre Ömer (ra.) Câbiye'ye gelince bir Yahudi ona: "Ey Müminlerin Emîri! Allah

senin için Îliyâ'nın fethini müyesser kılıncaya kadar yurduna dönme," dedi. Ömer henüz Câbiye'deyken bir grup süvarinin gelmekte olduğunu gördü. Grup yaklaşınca kılıçlarını çektiklerini görünce, "Bunlar sizden aman istiyorlar," dedi. Bunun üzerine onlara aman verdiler. Grup gelince Îliyâ ehli oldukları anlaşıldı. Grup cizye vermek üzere Ömer'le sulh yaptılar ve Kudüs'ü ona açtılar. Kudüs ona açılınca sözü geçen Yahudiyi çağırdı. Ona: "İlim sahibi olması gerekir," dediler. Ömer, Yahudiye Deccal hakkında sordu. –Nitekim Deccal hakkında çok sorardı.– Yahudi ona: "Ey Müminlerin Emîri! Deccali sorup da ne yapacaksın? Vallahi siz Araplar onu Lüd Kapısının on küsur arşın yakınında öldüreceksiniz," dedi.

Yine Sâlim'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: [608]

Ömer, Şam'a girince Dımaşk Yahudilerinden biri huzuruna çıktı ve ona: "Ey Fârûk! Selam sana. Sen Îliyâ'nın sahibisin. Vallahi Allah, Îliyâ'nın fethini müyesser kılıncaya kadar dönmeyeceksin," dedi. Nitekim Îliyâ ehli Amr'a sıkıntı vermişler. O da onlara sıkıntı vermişti. Ancak ne Îliyâ'yı ne de Remle'yi fethedememişti. Ömer, henüz Câbiye'deyken bir gün insanlar aniden silahlarına sarıldılar. Ömer: "Size ne oluyor?" dedi. Onlar: "Süvarileri ve kılıçlarını görmüyor musun?" dediler. Ömer baktı. Bir de ne görsün bir grup süvari kılıçlarını sallıyorlardı. Ömer: "Bunlar aman diliyorlar. Endişe etmeyin, onlara aman verin," dedi. Onlara aman verdiler. Geldiklerinde Îliyâ ehli oldukları anlaşıldı. Ömer'e bağlılıklarını bildirdiler; Îliyâ ve muhitiyle Remle ve muhiti için ondan ahitname aldılar. Böylece Filistin iki bölge olarak kabul edildi. Bir bölümü Îliyâ ehline, diğer bölümü de Remle ehline bağlı oldu. On yerleşim merkezinden oluşuyordu. Filistin bütün Şam diyarına bedeldi. Sözü geçen Yahudi sulhe şahit oldu. Ömer ona Deccal hakkında sordu. Adam: "Deccal, Benî Binyâmîn'dendir. Ancak siz Araplar vallahi onu Lüd Kapısından on arşın mesafede öldüreceksiniz," dedi.

Hâlid ve Ubâde'nin şöyle dedikleri rivayet edilmiştir:

Filistin adına (Müslümanlarla) sulh yapanlar Îliyâ ve Remle'nin umum ahalisi olmuştur. Zira Ömer, Câbiye'ye ayak bas-

tığı zaman Ertabun ve Tezârik, Mısır'a kaçmış ve daha sonra bazı sayfiyelerde bertaraf edilmişlerdir.

Bir rivayete göre Ömer'in Şam diyarına gelmesinin sebebi şudur: Ebû Ubeyde, Beytülmakdis'e gitti. Şehrin halkı ondan Şam diyarının şehirleriyle yaptığı sulh antlaşmalarının aynısıyla kendileriyle de sulh yapmasını ve ahitnamenin Ömer b. el-Hattâb tarafından verilmesini istediler. Bunun üzerine Ebû Ubeyde, Ömer'e yazarak taleplerini iletti. Ardından da Ömer, Medine'den yola çıktı.

Adî b. Sehl'den şöyle dediği rivayet edilmiştir:

Şam'daki Müslümanlar Filistin'e karşı Ömer'den destek isteyince Ali'yi vekil bıraktı ve destek vermek üzere yola çıktı. Ali ona: "Nereye gidiyorsun? Kudurmuş bir düşman üzerine gitmeye niyetlendin, dedi. Ömer: "Abbâs'ın ölümünden önce düşmana karşı cihatta hızlı davranmak istiyorum. Zira Abbâs'ı kaybederseniz korkarım ki ipin ilk ilmeğinin çözülmesi gibi şer içinizde yayılmış olacak," diye karşılık verdi.

Adî b. Sehl dedi: Filistin ile sulh yapılınca Amr ile Şürahbîl de Câbiye'de Ömer'in yanında bulundular ve ahitnamenin yazılışına şahit oldular.

Hâlid ve Ubâde şöyle dediler:

Ömer, Câbiye'de Îliyâ ahalisiyle sulh yaptı. Bütün yerleşim
[609] merkezler için bir ahitname yazarken Îliyâ halkına ayrı bir ahitname verdi. Ahitname şöyledir:

Bismillahirrahmânirrahîm. Bu Allah'ın kulu ve Müminlerin Emîri Ömer'in Îliyâ ehline verdiği amandır. Onlara canları, malları, kiliseleri, haçları, hakkında hastaları ve sağlıklılarına verilmiştir. Onların kiliseleri (Müslümanlar tarafından) kullanılmayacak ve yıkılmayacak. Kiliselerinden, arsalarından, haçlarından ve mallarından hiçbir şey eksiltilmeyecektir. Dinlerinde baskıya maruz kalmayacak ve onlara zarar verilmeyecektir. Yahudilerden hiç kimse Îliyâ'da ikamet etmeyecek. Îliyâ ahalisi de Medain ahalisi gibi cizye verecek ve içlerinde bulunan Rumları ve haramileri çıkaracaklardır. Bunlardan

kim çıkarsa gideceği emin yere kadar emniyet içinde, can ve mal güvenliği sağlanarak gideceklerdir. Ancak ikamet etmek isteyenler de güven içinde olacak Îliyâ halkı gibi cizye verecektir. Îliyâ halkından kim malını alarak Rumlarla gitmek üzere kiliselerini ve haçlarını bıraksa emin olarak gideceği yere kadar gidebilecek mabetleri ve haçları konusunda da güvende olacaktır. Kim falancanın öldürülmesinden önce bu yurdun ehlinden idiyse bunlar dilerlerse burada kalacak ve Îliyâ ehli gibi cizyeyle mükellef olacaktır. Dileyenler de Rumlarla buradan ayrılabilecek isteyen de yakınlarının yanına dönebilecektir. Ekinleri biçilinceye kadar mükelleflerden bir şey alınmayacaktır. Bu amannamede yer alan hükümler Allah'ın ahdi ve zimmetiyle halifelerin ve müminlerin ahdi ve zimmetindedir. Îliyâ halkı cizye mükellefiyetini yerine getirmesi karşılığında belirtilen haklara sahiptir. Bu amannameye Hâlid b. Velîd, Amr b. el-Âs, Abdurrahman b. Avf ve Muâviye b. Ebî Süfyân şahitlik yapmıştır. Bu amanname hicrî 15 senesinde kaleme alımıştır.

Diğer ahitnameler ise Lüd ahitnamesinin aynısı olup şöyledir: "Bismillahirrahmânirrahîm. Bu, Allah'ın kulu ve Müminlerin Emîri Ömer'in Îliyâ halkına ve onlarla beraber bütün Filistin halkına verdiği amannamedir. Onlara canları, malları, kiliseleri ve haçlarıyla ilgili olarak hastalarına, sağlıklı olanlarına ve bütün milletlerine aman vermiştir. Kiliseleri (başkaları tarafından işgal edilmeyecek, yıkılmayacak ve kısmen de olsa binası, arsası eksiltilmeyecek. Haçlarına ve mallarına dokunulmayacak. Dinlerinde onlara baskı yapılmayacak. Onlara zarar verilmeyecektir. Lüd ehline ve onlarla beraber olan bütün Filistin ahalisine, diğer Şam illeri sakinleri gibi cizye [610] vergisi düşer. Filistin'i terk edenlere de aynı şartlar uygulanır." Ardından onları kendi hâlleyle baş başa bıraktı. Filistin'i iki valinin idaresine verdi. Bunlardan Alkame b. Hakîm, Filistin'in yarısına hükmediyordu ve Remle'ye yerleşti. Alkame b. Mücezziz de Filistin'in diğer yarısına hükmediyor ve Îliyâ'da ikamet ediyordu. Bunlardan her biri komutasındaki askerleriyle görev yerlerine intikal etmişlerdir.

Sâlim'den anlatıldığına göre şöyle demiştir:

Ömer, Alkame b. Mücezziz'i Îliyâ'da, Alkame b. Hakîm'i de Remle'de görevlendirdi. Amr'ın komutasındaki askerleri de onların emrine verdi. Amr ile Şürahbîl'i de Câbiye'de yanına aldı. Câbiye'ye vardıklarında bineği üzerinde olduğu hâlde Ömer (ra.) ile karşılaşınca onun dizini öperek selamladılar. Ömer de onları kucaklayarak karşıladı.

Ubâde ve Hâlid'den şöyle dedikleri nakledildi: Ömer, Îliyâ halkına amannamelerini gönderip de orada asker konuşlandırdıktan sonra Câbiye'den Beytülmakdis'e hareket etti. Atının ayaklarında bir rahatsızlık olduğunu hissedince sırtından indi ve ona bir beygir getirildi. Ömer ona bindi. Ancak, beygir onu sarsınca Ömer onun sırtından indi ve ridasıyla yüzüne vurarak "Seni eğiteni Allah kötü etsin," dedi. Birkaç gün geçip de ayakları iyileşince atının getirilmesini istedi ve ona binerek Beytülmakdis'e intikal etti.

Benî Şeybân'dan bir yaşlı olan Ebû Safiyye'den anlatıldığına göre şöyle dedi:

Ömer, Şam'a geldiğinde ona bir beygir getirildi. Ona binince beygir çırpınırcasına hareketlendi. Ömer üzerinden indi ve yüzüne vurarak "Seni eğiteni Allah eğitmesin!" Bu tekebbürdür. Ömer ondan önce bir beygire binmediği gibi ondan sonra da binmemiştir. Îliyâ ve ona bağlı yerlerin hepsi onun eliyle fethedildi. Ecnâdeyn ve Kayseriye hariç. Ecnâdeyn Amr, Kayseriye ise Muâviye b. Ebî Süfyân tarafından fethedildi.

Ebû Osman ve Ebû Hârise'den şöyle dedikleri nakledilmiştir:

Îliyâ ve ona bağlı mekânlar Ömer b. el-Hattâb tarafından hicrî 16 yılının rebîülâhir ayında fethedilmiştir.

Selâme'nin azatlısı Ebû Meryem'den şöyle dediği nakledilmiştir:

Îliyâ'nın fethine şahit oldum. Ömer ile birlikteydik. O Îliyâ'ya gitmek üzere Câbiye'den yola çıktı. Îliyâ'ya vardıktan sonra doğruca mescide gitti. Mescide varınca önce Davud
[611] mihrabına gitti ve biz de ona refakat ediyorduk. Buraya girince Davud'un secdesi hakkındaki ayeti okudu ve secde etti. Biz de onunla secde ettik.

Recâ b. Hayve, Îliyâ'nın fethine şahit olanlardan naklen şöyle rivayet etti:

Ömer, Îliyâ'ya gitmek üzere Câbiye'den yola çıktı. Şehre varıp da mescidin kapısına varınca "Ka'b'ı gözetleyin," dedi. Ömer kapıdan girince "*Lebbeyk, allahümme lebbeyk, bimâ hüve ehabbu ileyk*" yani "Allah'ım Sana icabet ediyor ve Sana en sevimli olan davranışlarda bulunuyoruz," dedi. Sonra Davud'un mihrabına yöneldi. Gece vaktiydi. Burada namaz kıldı. Çok geçmeden tan yeri ağardı. Bu kez de müezzine kamet getirmesini söyledi. Ömer namazı kıldırdı. Birinci rekâtta "Sa'd suresi"ni okudu ve secde etti. İkinci rekâtta ise "İsrâ suresi"ni okudu. Sonra rükûa gitti. Namazını bitirince oradan ayrıldı ve bana: "Ka'b'ı getirin," dedi. Ka'b getirilince ona: "Sence mescidin yönü nereye yönelik olsun?" dedi. Ka'b: "Sahra (meşhur kaya)ya yönelik olsun," deyince Ömer: "Ey Ka'b! Vallahi Yahudiliktekine benzettin. Ayakkabılarını nasıl çıkardığını da gördüm," dedi. Ka'b: "İstedim ki ayaklarım ona temas etsin," dedi. Ömer: "Seni gördüm. Kıble yönünü Resulullah'ın (sav.) mescitlerimizde yaptığı gibi yapalım. Sen işine git. Bize Sahra'ya değil, Kâbe'ye yönelmemiz emredildi," dedi ve mescidin kıblesi ön tarafı oldu. Sonra çöplüğün bulunduğu yere gitti. Nitekim İsraioğulları zamanındaki Beytülmakdis'i Rumlar çöplük hâline getirmişlerdi. Onlar oraya hâkim olunca bir kısmını ortaya çıkardılar geri kalanı da bıraktılar. Ömer: "Ey insanlar! Yaptığım gibi yapın," dedi. Sonra burada oturdu. Kaftanının bir kenarının üzerinde oturdu. Arkadan tekbir seslerini duydu. Ömer her şeyde haddin aşılmasından hoşlanmazdı. Ömer: "Ne oluyor?" dedi. Onlar: "Ka'b tekbir getirince insanlar da ona uyarak tekbir getirdiler," dediler. Ömer: "Bana Ka'b'ı getirin," dedi. Ka'b getirilince: "Ey Müminlerin Emîri! Bu yaptığını beş yüz sene önce bir peygamber haber vermiştir," dedi. Ömer: "Nasıl?" dedi. Ka'b: "Rumlar İsraioğullarına saldırıp onlara egemen oldular ve onu gömdüler. Sonra tekrar galip geldiler ancak onunla ilgilenmediler. Derken Farslar galip geldiler ve İsraioğullarına zulmettiler. Daha sonra Rumlar galip geldiler. Nihayetinde sen galip geldin. Bunun üzerine bir peygamber çöplüğün olduğu yere gönde-

rildi ve: 'Ey Yeruşalem! Müjdeler olsun! Fârûk seni içinde bulunduğun kirden temizlemeye geldi.' Kostantiniye'ye de bir peygamber gönderildi ve onun tepesinde durarak dedi ki: 'Ey Kostantiniye! Senin sakinlerin Benim Beytime ne yaptılar? Seni de Arş'ıma benzetmeye cüret ettiler. Benim adıma da yanlış te'villerde bulundular. Seni bir gün kupkuru bir mekân
[612] yapacak, hiç kimse sana sığınmayacak ve Benî Kazer'in eliyle senin gölgende Sebe' ve Veddân gölgelenmeyecek.' Akşama varmadan ondan bir şey kalmadı.

Rebîa eş-Şâmî'den de benzer bir rivayet nakledildi. Ancak, bunda şu ilaveyi yaptı: Fârûk sana itaatkâr askerlerimle geldi. Senin yakınların için Rumlardan intikam alacaktır. Kostantiniye hakkında da seni yeşilden arındırılmış kuru ve güneşin sıcağına maruz bir hâlde bırakacağım. Hiç kimse sende bir korunak ve sığınacak bir gölge bulamayacak.

Enes b. Mâlik'ten şöyle dediği rivayet edilmiştir:

Îliyâ'nın fethi sırasında Ömer'in maiyetinde bulunuyordum ve şehrin fethine şahit oldum. Bir gün insanlara yemek verirken Ömer'e Îliyâ'nın rahibi geldi. Adam şarabın haram olduğunu bilmiyordu. Ömer'e: "Kitaplarımızda şarabın haram kılınacağı zaman helal kılınacak bir içecekten bahsedilir," dedi. Ömer ona: "Getir, bu nasıl elde edilir?" dedi. Rahip Ömer'e üzüm suyunu üçte biri kalıncaya kadar haşladığını ve belli bir kıvama ulaşınca parmağını batırıp karıştırdığını ve ortadan böldüğünü söyledi. Bu bir nevi yağ gibidir. Onu katrana benzetti. Ondan içti ve komutanlara da içmelerini söyledi. Ayrıca diğer vilayetlere de yazarak: "Bana bir çeşit içecek getirildi. Üzüm suyunun pişirilerek üçte biri kalınca yağ gibi bir madde kaldı. Bunu pişirin ve Müslümanlara azık olarak verin," dedi.

Ebû Osman ve Ebû Hârise şöyle dediler: Ömer, Câbiye'ye gelince Ertabun, Mısır'a kaçtı. Sulh istemeyen onun muhipleri de ona iltihak ettiler. Sonra Mısır ehliyle sulh yapılınca ve Mısır ehli üstün gelince denizde Rumlara iltihak etti. Bundan sonra Rum sayfiyelerine bakıyordu. Sonra Müslümanların sayfiyesine bakan şahısla karşı karşıya geldiler. Burada

Kays'tan Durays adında bir kişiyle çatıştılar. O Durays'ın elini kesti. Durays da onu öldürdü ve şu beyitleri dile getirdi:

Rumların Ertabun'u onu bozdu; Allah'a şükürler olsun ki bu diyarda faydalı şeyler de vardır.

Kanalın başında içinde ikamet ettiğim iki bahçe ve bir havuz vardır. Bir korku hissettiklerinde burası emin yerdir.

Rumların Ertabun'u onu kestiyse de ben onunla onun mafsallarını parçaladım.

Ziyâd b. Hanzale de şöyle dedi:

Rumların uzayan savaşlarını düşündüm. Nitekim musibetleri çok olan bir yılda bulunuyorduk.

Biz Hicaz topraklarındaydık ve onlarla aramızdaki mesafe sıkıntılarla dolu bir aydı.

Rumların Ertabun'u yurdunu himaye ederken onunla orada mücadele eden bir lider vardır.

Fârûk fetihlerin vaktinin geldiğini görünce Allah'ın askerleriyle [613]
yüceldi ve ona karşı hamle yaptı.

Onun gücünü görüp de saldırmasından korkuya kapılınca ona geldiler ve seninle sulh yapalım, dediler.

Şam ona ciğer pareleri olan evlatlarını ve yiyecekleri bol olan güzel bir maişet sundular.

Doğuyla batı arasındaki mirası bize helal kıldı. O miras ki banileri yenik düştü.

Nice ağır yükler altında olan vardır ki onu taşımaktan kaçındı. Ancak develeri yüklenince o yükü taşımaya yeltendi.

Ziyâd şu beyitleri dile getirdi:

* * *

Divan

Atiyyelerin İhdası ve Divan Uygulaması

Ömer bu yıl içinde Müslümanlara tahsisat verdi ve divan uygulamasını yürürlüğe koydu. Atiyyeleri İslam'daki öncelik esasına göre tespit etti. Fetih ehlinden Safvân b. Ümeyye, Hâris b. Hişâm ve Süheyl b. Amr onlardan önce İslam'ı kabul edenlerden daha az hisse aldılar. Bunun üzerine hisselerini

almaktan imtina ederek, "Bizden daha kıymetli kimse kabul etmiyoruz," dediler. Ömer: "Ben soy sop ölçüsüne göre değil, İslam'daki öncelik esasına göre hisselerinizi tespit ettim," dedi. Bunun üzerine "Tamam," deyip hisselerini aldılar. Hâris ve Süheyl aileleriyle Şam'a gittiler ve bir harekâtta ölünceye kadar Rumlara karşı cihat harekâtına katıldılar. Bir rivayete göre de Amvâs taununda hayatlarını kaybettiler.

[614] Ömer divan uygulamasını başlatmak istediğinde Ali ve Abdurrahman b. Avf ona: "Kendinden başla," dediler. Ömer: "Hayır, Resulullah'ın (sav.) amcasından başlayacağım. Sonra da en yakın olanlardan devam edeceğim," dedi. Abbâs'tan başladı ve ona tahsisatını verdi. Sonra Bedir mücahitlerine kişi başına beş bin verdi. Sonra Bedir'den Hudeybiye'ye kadar olanlara dörder bin verdi. Hudeybiye'den Ebû Bekir'in riddet ehline karşı cihadı bitirinceye kadar olanlara üçer bin, fethe şahit olup Ebû Bekir ile birlikte savaşanlarla Kādisiye'den önceki önemli muharebelere katılanların tümüne de üçer bin verdi. Sonra Kādisiye ve Şam ehline ikişer bin, bunlardan büyük yararlık gösterenlere iki bin beş yüzer verdi. Ona: "Kādisiye ehlini ondan önceki muharebelere katılanlara (*ehlüleyyâm*) dâhil edersen," dediler. Ömer: "Onları aynı derecede olmadıkları insanlara dâhil edecek değilim," dedi. Ona: "Evi düşmana yakın olan ve evinin bahçesinde düşmana karşı savaşanlarla düşmandan uzak olduğu hâlde savaşa iştirak edenleri eşit tuttun," dediler. Ömer: "Evi yakın olanlar fazla almaya daha layıktır. Zira onlar uzak olanlar için kalkan ve düşman için sıkıntı oldular. Kaldı ki Ensar ile onlardan önce Müslüman olanları eşit tuttuğumuzda Muhacirler sizin gibi demediler," dedi. Nitekim Ensar kendi yurtlarında yardım görevini ifa ederken Muhacirler onlara hicret etmişlerdi. Kādisiye ve Yermük'ten sonra Müslümanlara iltihak edenlere bin verdi. Sonra savaşçıların maiyetindeki yardımcılarından ikinci olana beş yüz, üçüncü olana da üç yüz verdi. Tahsisat sahiplerini zayıf olsun güçlü olsun, Arap olsun Arap olmayan olsun hepsini eşit tuttu. Dördüncü yardımcı olanlara da iki yüz elli verdi. Bedir ehlinden olmadıkları hâlde dört kişiyi onlara

dâhil etti. Bunlar Hasan, Hüseyin, Ebû Zer ve Selmân'dır. Abbâs'a yirmi beş bin, bir rivayete göre on iki bin, Peygamber'in (sav.) zevcelerine, cariyeler hariç, on ikişer bin verdi. Bunun üzerine Peygamber'in zevceleri: "Resulullah (sav.) taksimatta bizi onlardan üstün tutmazdı. Onları bizimle eşit tut," dediler. Bunun üzerine Ömer onları eşitledi. Peygamber'in ona olan sevgisi sebebiyle Âişe'ye iki bin fazla verdi. Ancak Âişe onu almaktan imtina etti. Bedir ehlinin kadınlarına beş yüzer, Be- [615]
dir'den Hudeybiye'ye kadar olan dönemde iltihak edenlerin kadınlarına dört yüzer, Hudeybiye'den sonra Kādisiye öncesi muharebelere katılanların kadınlarına üç yüzer, Kādisiye Savaşına katılanların kadınlarına iki yüzer verdi. Ondan sonrakilerin kadınlarına eşit pay verdi. Çocuklara da yüzer verdi. Ardından altmış fakiri topladı ve onları doyurdu. Yedikleri hesaplandı ve bunun iki cerîbe tekabül ettiği tespit edildi. Bunun üzerine her birine aile fertleriyle kişi başına aylık iki cerîb erzak tahsis etti.

Vefatından önce Ömer şöyle dedi: "Düşündüm ki tahsisatı dört bin olarak vereyim. Hak sahibi binini ailesine harcayacak, binini de üzerinde bulunduracak, biniyle de teçhizatını tedarik edecek biniyle de merhametle fakirlere yardımda bulunacak." Ancak bu düşüncesini gerçekleştirmeden vefat etti.

Ebû Ca'fer et-Taberî dedi: Serî bana Şuayb ve Seyf'ten naklen Muhammed, Talha, Mühelleb, Ziyâd, Mücâlid ve Amr'dan rivayetle Şa'bî'den; İsmâil, Hasan'dan; Ebû Damre Abdullah b. el-Müstevrid ve Muhammed b. Sîrîn'den; Yahyâ b. Saîd, Saîd b. el-Müseyyeb'den; Müstenîr b. Yezîd İbrâhim'den; Zühre, Ebû Seleme'den şöyle naklettiklerini yazdı:

Ömer, tahsisatı Allah'ın kendilerine feyi ihsan ettiği fey ehli için ihdas etti. Bunlar şehir halkları olup sonradan Kûfe, Basra, Dımaşk, Humus, Ürdün, Filistin ve Mısır'a intikal etmişlerdir. Fey bu vilayetlerin ehli ve onlara iltihak edip yardım edenler, onlarla birlikte ikamet edenler içindir. Bunlardan başkasına feyden verilmemiştir. Nitekim bunlar sayesinde şehirler ve beldeler huzur buldu. Bunlar sayesinde sulh yapıldı. Bunların gayretiyle cizye verildi. Sınırlar bunlarla korundu. Düşman bunlarla şaşkına döndü. Ömer, hicrî 15 senesinde tahsisat ehline tahsisatlarının verilmesini emretti.

Kimisi: "Ey Müminlerin Emîri! Ortaya çıkabilecek durumlara karşı bir tedbir olarak beytülmâlde bir miktar mal bıraksan," dedi. Ömer: "Bu söz şeytanın senin ağzına attığı bir söz olup Allah beni ondan korumuştur. Benden sonra gelecekler için de bir fitnedir. Ben hak sahiplerine Allah'ın ve Resulü'nün emirleri doğrultusunda haklarını vereceğim. Çünkü onlar bizim gücümüzdür ve onlar sayesinde bulunduğumuz yere geldik. Bu mal birinizin dininin bedeli olursa helak olursunuz."

[616] Serî bana Şuayb ve Seyf'ten naklen Muhammed, Mühelleb, Talha, Amr ve Saîd'in şöyle dediklerini yazdı:

Allah Müslümanları muzaffer kılıp da Rüstem öldürülünce ve ganimetler Şam'dan Ömer'e ulaşınca Müslümanları topladı ve onlara: "Bu maldan valiye (başkan) düşer?" diye sordu. Hepsi tek ağızdan şöyle dediler: "Özel olarak onun ve ailesinin nafakası ne eksik ne de fazla, onun ve aile fertlerinin yazlık ve kışlık elbiseleri ve cihadı, ihtiyacı, hac ve umreye gitmesi için iki binek hayvanı ona helaldir. Hak sahiplerine de eşitçe bir taksimatta bulunmalı, savaşta yararlıklar gösterenlere yararlıkları oranında atiyye vermelidir. Ondan sonra insanların ihtiyaçlarını gözetmeli ve sıkıntı ve musibetler karşısında onlara yardımcı olmalı ve bu işe fey ehlinden başlamalıdır."

Serî bana Şuayb, Seyf, Muhammed, Ubeydullah b. Ömer, Nâfi' ve İbn Ömer'den şöyle dediğini yazdı:

Kādisiye ve Dımaşk fütuhatının ganimetleri kendisine ulaşınca Ömer insanları topladı ve şöyle dedi: "Ben tüccar bir adamdım. Allah ticaretimle aile fertlerimin rızkını veriyordu. Ancak sizler yönetim işinizi bana tevdi etmekle beni ticaret işinden alıkoydunuz. Sizce bu maldaki hakkım ne kadardır?" İnsanlar çok söz söylediler. Ancak Ali suskundu. Bunun üzerine Ömer ona: "Ey Ali! Ne dersin?" dedi. Ali: "Sana ve aile fertlerine yetecek kadar bir hakkın var, bunun dışında hiçbir şey sana helal değildir," dedi. Bunun üzerine insanlar: "Ali doğru söyledi," dediler.

Serî bana Şuayb, Seyf, Muhammed, Ubeydullah, Nâfi' ve Eslem'den şöyle dediğini yazdı:

Bir adam Ömer b. el-Hattâb'ın huzurunda kalktı ve şöyle dedi: "Bu malda senin hakkın ne kadardır?" Ömer: "Makul ölçüde bana ve aileme yetecek miktarda erzakla, bir yazlık ve bir kışlık elbise, hac ve umre ziyaretlerinde bineceği binek hayvanı ve cihatta ve günlük ihtiyaçlarında kullanacağı bir binek hayvanıdır."

Serî bana Şuayb, Seyf, Mübeşşir b. Fudayl ve Sâlim b. Abdullah'tan şöyle dediğini yazdı:

Ömer halife olunca Müslümanların Ebû Bekir'e tahsis ettiği erzakla yetindi. O bu maaşla geçinmeye çalıştı. Ancak bir müddet sonra çok muhtaç oldu. Bunu üzerine aralarında Osman, Ali, Talha ve Zübeyr'in de bulunduğu bir grup Muhacir bir araya geldiler. Zübeyr: "Keşke Ömer'e müracaat etsek de maaşının artırılmasını istesek," dedi. Ali: "Bu hususu öteden beri düşünüyorduk. Birlikte gidelim," dedi. Osman şöyle dedi: [617] "Ömer zor bir insandır. Gidelim de ondan habersiz şekilde araştıralım ve Hafsa'ya giderek bir şeyleri var mı yok mu, öğrenelim," dedi. Bunun üzerine Hafsa'nın yanına gittiler ve isim zikretmeden bir grubun görüşme talebini Ömer'e iletmesini söylediler ve yanından ayrıldılar. Hafsa talebi iletmek üzere Ömer'e gidince yüzünde öfke alametini gördü. "Bu grupta kimler var?" dedi. Hafsa: "Senin cevabını alıncaya kadar bunların kim olduğunu söylememe gerek yok," dedi. Ömer: "Onları bilseydim onları mahcup edecektim. Ancak sen onlarla aramdasın. Allah hakkı için bana söyle Resulullah'ın (sav.) senin evinde sahip olduğu en iyi şeyler nelerdi?" diye sordu. Hafsa: "Heyetleri kabul ettiğinde ve cuma günü hutbe okuduğunda giydiği iki renkli elbise," dedi. Ömer: "Senin evinde yediği en iyi yemek neydi?" diye sordu. Hafsa: "Arpa ekmeyi pişirmiştik. Henüz sıcakken üzerine yağ tulumunun dibinde kalan yağdan döktük. O yağlı ekmekten iştahla yemişti," dedi. Ömer: "Senin evinde kullandığı en iyi yaygı neydi?" dedi. Hafsa: "Kalın bir yaygımız vardı. Yazın üzerinde otururduk. Kış geldiğinde yarısını yaygı diğer yarısını da yorgan olarak kullanırdık," diye cevap verdi. Bunun üzerine Ömer ona: "Ey Hafsa! Onlara benden söyle, Resulullah (sav.) eşyayı yerli yerine koydu ve yete-

cek olanla yetindi. Ben ölçtüm, biçtim. Vallahi ihtiyaçtan fazlasını yerli yerine koyacağım ve yetecek kadarıyla yetineceğim. Ben ve iki arkadaşımın durumu şuna benzer: Üç arkadaş yola çıktılar. Birincisi yol azığını yanına aldı ve ulaşacağı yere ulaştı. İkincisi de birincinin yolunu izledi ve ona ulaştı. Üçüncüsü de aynı yolu izledi. Eğer onların yolundan sapmaz ve onların azığıyla yetinirse onlara yetişecek ve onlarla birlikte olacak. Başka bir yol izlese onlarla buluşamayacaktır."

Serî bana Şuayb, Seyf, Atıyye, arkadaşları, Dahhâk ve İbn Abbâs'tan şöyle dediğini yazdı:

Kādisiye fethedilip de Sevâd ehliyle sulh yapılınca ve Dımaşk fethedilip de Dımaşk ehliyle sulh yapınca Ömer insanlara: "Toplanın ve bana Allah'ın Kādisiye ve Şam ehline ihsan
[618] ettiği fey hakkındaki fikrinizi söyleyin," dedi. Neticede Ömer ve Ali, bu konudaki Kur'an ayetleriyle amel etmek hususunda ittifak ettiler: "*Allah'ın beldeler halkından Peygamberine verdiği ganimetler (yani humustan) Allah ve Resulü (yani Allah'a ve Resul'e aittir. Yani emir Allah'ın ve taksimat Resulullah'ın görevidir) yakınları, yetimler ve yoksullar içindir,*"[115] ayetini bir sonraki ayetle tefsir ettiler: "*Bu ganimetler fakir muhacirlerindir.*"[116] Böylece ganimetin beş payından dördü humusta hakkı olanlara verildi. Yani Kur'an'da[117] onlarla başlanan Muhacirler, onlardan sonra da ikinci sırada gelen Ensar ve onlardan sonra üçüncü olarak zikredilen Müslümanlara aittir. Buna delil olarak da "*Bilin ki ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri Allah'a aittir,*" ayetini esas aldılar. Humuslar zikredilen sınıflara taksim edildi. Bu hususta Ömer ve Ali ittifak ettiler. Ondan sonra gelen Müslümanlar da bununla amel ettiler. Bu taksimatta sırasıyla Muhacirler, Ensar, onlarla birlikte hareket eden ve onlara yardım eden tâbiîne pay verildi. Ondan sonra sulh yapanlara veya sulhe davet edilenlere cizye koymuştur. Bu da iyilikle hak sahiplerine geri verilir. Cizyede humus söz konusu değildir. Cizye zimmeti koruyana ve zim-

115 Haşr, 59/7.
116 Haşr, 59/8.
117 Bkz. Haşr, 59/7, 8 ve 9 (çev.).

met ehline karşı sorumluluğunu yerine getirenlere ve onlara uyup destek olanlara aittir. Ancak pay almayanlar hak sahiplerinin gönül rızasıyla arta kalan maldan yararlandırılabilir.

Taberî dedi: Seyf b. Ömer'in görüşüne göre hicrî 15 yılı içinde, İbn İshâk'ın görüşüne göre de hicrî 16 yılında bazı vakalar olmuştur. Onun bu konudaki rivayetini daha önce nakletmiş idik. Nitekim Vâkıdî de aynı görüştedir.

* * *

Şimdi de zikrettiğimiz muharebelerle hakkında ihtilaf bulunan yılın bitimine kadar geçen süre içinde geçen olaylara değinelim.

Serî bana Şuayb ve Seyf'ten naklen Muhammed, Mühelleb ve Saîd'den şöyle dediklerini yazdı: Ömer, Sa'd'a Medain üzerine gitmesini emredince kadınları ve çocukları Atîk'te bırakmasını ve askerin bir kısmını onları korumak üzere yanlarında bırakmasını ve Müslümanların ailelerini korudukları sürece bu [619]
askerlere ganimetlerden pay vermesini istemişti. Sa'd bu emri yerine getirdi. Raviler dedi: Fetihten sonra Sa'd, Kādisiye'de iki ay kaldı ve bu sürede ne yapılması gerektiği hakkında Ömer ile yazışarak mektuplaştılar. Sa'd, Zühre'yi daha önce Hîre'den hâlihazırda da Kûfe'den idare edilen "Lisân" bölgesine (Kûfe kırsalı) yönlendirdi. Nitekim Nehircan bu bölgede konuşlanmıştı. Müslümanların kendisi üzerine gitmekte olduklarını öğrenince sebat edemeyerek bölgeyi terk etti ve adamlarına katıldı. Raviler dedi: Aileler Atîk Nehrinin kenarındayken çocukların kampta oynadıkları ve kadınların da onlara öğrettiği bir oyun vardı. Kadınlar bu oyunu Zerved ve Zikār'da ve Kādisiye üzerine gitmeleri emredilince su bölgelerinde oynarlardı. Bu arada anlaşılmaz şiirler gibi âdeta anlaşılmaz sözler sarf ediliyordu. Cemâz ile receb ayı arasında kayda değer bir şey geçmedi:

Hayret hem de ne hayret! Cemâz ile receb arasında bir şey olmadı.
Hükmü verilen bir olay gerçekleşecek. Onu avlayan bilir,
Hem de toz duman içinde ve atların kişnemesi eşliğinde.

* * *

Bürs Günü

Ravi dedi: Ardından Sa'd, Kādisiye'deki işleri tam olarak yoluna koyduktan sonra buradan ayrıldı. Zühre b. el-Haviyye'yi öncüler arasına "Lisân" bölgesine (Kûfe kırsalına) gönderdi. Ardından Abdullah b. Muattem'i, onun ardından Abdullah Şürahbîl es-Sımt'ı ve akabinde Hâşim b. Utbe'yi göndermiş ve Hâşim'e Hâlid b. Urfuta'nın görevi olan kendi vekilliği görevini tevdi etti. Hâlid'i de artçı birliğinin başına getirdi. Sonra onların peşinden gitti. Bütün Müslümanlar iyi eda gösteren süvarilerdi. Zira Farsların ordusunun silah, teçhizat, at ve malları onlara intikal etmişti. Şevval ayının son günleriydi. Zühre, Kûfe'ye gitmek üzere yola çıktı. –Kûfe kırmızıya kaçan bir kumluk ile düz bir araziden oluşuyordu.– Peşinden Abdullah ve Şürahbîl ona iltihak ettiler. Akabinde Zühre, Medain'e doğru harekete geçti. Bürs'e varınca bir topluluğun başında olduğu hâlde Busbuhrâ onu karşıladı. Onunla çatışmaya
[620] girdilerse de Zühre onları hezimete uğrattı. Bunun üzerine Busbuhrâ ve yanındakiler Babil'e kaçtılar. Farsların Kādisiye kaçkınlarıyla Nahircan, Mihrân er-Râzî ve Hürmüzan gibi bazı komutanları burada bulunuyorlardı. Bunlar burada toplanmışlar ve Feyruzan'ı başlarına getirmişlerdi. Busbuhrâ da yaralı olarak onlara iltihak ettiyse de yarasının tesiriyle öldü.

Serî bana Şuayb, Seyf, Nadr b. Serî, İbn Rüfeyl ve babasından şöyle dediğini yazdı:

Bürs Savaşında Zühre, Busbuhrâ'yı mızrakla yaraladı ve nehre düşürdü. Busbuhrâ, Babil'e iltihak ettikten sonra yaranın etkisiyle öldü. Busbuhrâ hezimete uğradıktan sonra Bistâm, Bürs Dihkânı Zühre'ye geldi ve onunla anlaşarak kendisi için köprüleri bağladı ve Babil'de toplananları haber verdi.

* * *

Babil Muharebesi

Raviler dedi: Bistâm, Kādisiye kaçkınlarının Babil'de toplandıklarına dair Zühre'ye bilgi verince yerinde durdu ve durumu yazılı olarak Sa'd'a bildirdi. Sa'd, Hâşim b. Utbe ile Kûfe'deki Müslümanlarla buluşup Farsların Feyruzan komu-

tasında Babil'de toplandıklarına dair Zühre'den haber alınca Abdullah'ı öncü olarak yola çıkardı ve peşinden de Şürahbîl ile Hâşim'i gönderdi. Arkasından kendisi de yola çıktı. Müslümanlar Babil'de Feyruzan'ın üzerine gittiler. Farslar: "Birlikte ve henüz dağılmadan onlarla savaşacağız," dediler. İki taraf Babil'de savaşa tutuştular. Ancak Müslümanlar onları kısa sürede hezimete uğrattılar. Farslar arkalarına bakmadan kaçtılar. Artık dağılmaktan başka çareleri yoktu. Hürmüzan, Ahvaz tarafına kaçarak Mihircan Kazf ile orayı ele geçirdi. İkili Ahvaz'dan ayrıldılar ve Kisrâ hazinesinin bulunduğu Nihavend'e yöneldiler. Orayı kontrol altına aldı ve Maheyn'i (Dînever ile Nihavend) yendi. Nahircan ve Mihrân er-Râzî, Medain'e yöneldiler ve Behüresîr'den geçerek Dicle'nin ötesine geçtiler ve köprüyü yıktılar. Sa'd birkaç gün Babil'de ikamet etti. Bu arada Nahircan'ın Şehriyâr'ı –el-Bâb'ın liderlerinden biri– bir grupla birlikte Kûsâ'da bıraktığına dair bilgi aldı. Bunun üzerine Zühre'yi askerin başında öncü olarak gönderdi. Zühre, [621] Süvara ve Deyr'de Feyûmân ve Ferrûhan'ı bertaraf ettikten sonra Kûsâ'da bulunan Şehriyâr'ın üzerine yürüdü.

Serî bana Şuayb, Seyf, Nadr b. Serî, İbn Rüfeyl ve babasından şöyle dediğini yazdı:

Sa'd, Zühre'yi Kādisiye'den öncü olarak göndermişti. Zühre askerleriyle farklı yönlere ve muhitlere yönelerek savaştı. Hangi gruba karşı savaştıysa onları hezimete uğrattı ve bu nedenle hep öne geçirildi. O da düşmanın peşine düşüyordu ve kimle karşılaşsa onları bertaraf ediyordu. Sa'd onu Babil'den öncü olarak gönderince Zühre köprüyü geçince Bükeyr b. Abdullah el-Leysî ve Gallâk'ın Kesîr b. Şihâb es-Sa'dî'yi öncü olarak gönderdi. Bunlar, biri Meysânlı biri de Ahvazlı olan Feyûmân ve Ferrûhan'ın da aralarında bulunduğu düşman askerlerine yetiştiler. Bükeyr, Ferrûhan'ı, Kesîr de Feyûmân'ı Sûrâ'da öldürdüler. Ardından Zühre ilerleyişine devam ederek Sûrâ'yı geçti ve orada konuşlandı. Hâşim de ilerleyerek ona katıldı. Sa'd da onlara yetişmek üzere geldi. Ardından Sa'd, Zühre'yi öncü olarak gönderdi. Zühre düşmana doğru harekete geçti. Düşman Deyr ile Kûsâ arasında konuşlanmış

onu bekliyorlardı. Nehircan ve Mihrân askerlerinin başına el-Bâb'ın Dihkânı Şehriyâr'ı getirmişler ve Medain'e gitmişlerdi. Şehriyâr orada konaklamıştı. Kûsâ civarında Şehriyâr'ın ordusu ve öncü süvarileriyle karşılaşınca Şehriyâr meydana çıktı ve: "Sizden karşıma çıkacak güçlü ve büyük bir adam yok mu? Ki onu cezalandırayım," dedi. Zühre: "Sana karşı çıkmayı düşünüyordum. Ancak senin sözlerini duyunca senin karşına bir köleyi çıkarmaya karar verdim. Onunla karşılaşırsan azgınlığın sebebiyle inşallah senin işini bitirecek. Eğer ondan kaçarsan bir köleden kaçmış olacaksın," dedi. Onu tuzağa düşürmeye çalıştı ve Benî Temîm cengâverlerinden Ebû Nebâte Nâil b. Cüşem el-Arecî'ye emir vererek karşısına çıkmasını istedi. İkisinin elinde mızrak vardı. İkisi de fizik olarak güçlüydü. Ancak Şehriyâr âdeta bir devdi. Nâil'i görünce mızrağı bırakıp onu yakalamak istedi. Nâil de mızrağını bırakıp onu yakalamak istedi. İkisi de kılıçlarına sarılıp vuruştular ve kapıştılar. İkisi de bu kapışmayla bineklerinden düştüler. Adam Nâil'in üzerine bir ev gibi çöktü ve uyluğuyla onu baskılayarak hançeriyle zırhının düğmelerini çözmeye yeltendi. Ancak büyük parmağı Nâil'in ağzına girdi. Nâil parmağı kopardı. Bunun üzerine adamda bir tutukluk gördü. Birbirlerinin üzerine atlamaya çalıştılar. Ancak Nâil onu yere sermeye muvaffak oldu ve üzerine çöktü. Akabinde hançeriyle karın tarafından zırhı yararak karnına ve böğrüne hançerini sapladı ve işini
[622] bitirdi. Nâil hasmının atına, bileziklerine, silah ve eşyasına el koydu. Bunun üzerine askerleri hezimete uğrayarak dağıldılar. Zühre, Sa'd gelinceye kadar Kûsâ'da ikamet etti. Zühre, Nâil'i Sa'd'a takdim etti. Sa'd: "Ey Nâil b. Cüşem! Şehriyâr'ın bileziklerini takmanı, kaftanını ve zırhını giymeni ve atına binmeni emrediyorum," dedi. Bütün bunları Nâil'e hususi ganimet olarak verdi. Nâil gitti ve hasmının kaftanını ve zırhını giydi; bineğiyle silahını getirdi. Sa'd ona: "Savaşıncaya kadar bilezikleri çıkar," dedi. Nâil, Irak'ta bilezik takan ilk Müslüman oldu.

Serî bana Şuayb ve Seyf'ten naklen Muhammed, Talha, Mühelleb, Amr ve Saîd'in şöyle dediklerini yazdı:

Sa'd birkaç gün Kûsâ'da ikamet etti ve Kûsâ'da İbrahim'in (as.) oturduğu mekâna gitti ve İbrahim'i müjdeleyen adamların yakınında ikamet etti. Ayrıca İbrahim'in mahpus olarak kaldığı eve de gitti ve onu inceleyerek Resulullah'a (sav.), İbrahim'e ve Allah'ın peygamberlerine salat ve selam getirdi. Sonra "*O günleri biz insanlar arasında döndürür dururuz,*"[118] ayetini okudu.

Behüresîr

Behüresîr Hikâyesi –Seyf'in Rivayetiyle Zilhicce– Hicrî 15. Yıl

Serî bana Şuayb ve Seyf'ten naklen Muhammed, Talha, Mühelleb, Saîd ve Nadr'dan ve İbn Rüfeyl'den şöyle dediklerini yazdı:

Ardından Sa'd, Zühre'yi Behüresîr üzerine öncü olarak gönderdi.[119] Bunun üzerine Zühre öncü birliklerle Kûsâ'dan hareket ederek Behüresîr üzerine gitti. Şîrzâz, Sâbât'ta Zühre'yi karşıladı ve ona sulh ve cizye teklifinde bulundu. Zühre onu Sa'd'a götürdü. Onunla geldi ve sağ ve sol cenahlar da Zühre'nin peşinden gitti. Hâşim de harekete geçti. Sa'd da arkasından hareket etti. Bu arada Zühre, el-Muzlim çevresinde Kisrâ'nın Boran muhafız birliğini dağıtmıştı. Hâşim de Sâbât'ın Muzlim bölgesine intikal etti. Burada Sa'd'ın gelişini bekledi. Bu sırada Kisrâ'nın Muzlim aslanlarından seçtiği Mukarrat adındaki aslan döndü. Bu bölgede Kisrâ'nın Boran olarak adlandırılan muhafız birlikleri bulunuyordu. Bunlar her gün "Allah'a yemin ederiz ki yaşadığımız sürece Farsların mülkü bâki kalacaktır," diye yemin ediyorlardı. Sa'd, bölgeye intikal edince Mukarrat Müslümanlara saldırmaya yeltendi. Ancak Hâşim meydana çıkarak onu bertaraf etti. Onun kılıcına "el-Metn" adı verildi. Bunun üzerine Sa'd, Hâşim'in başını öptü. Hâşim de Sa'd'ın ayağını öptü. Akabinde Sa'd onu Behüresîr üzerine öncü olarak gönderdi. el-Muzlim'e indi ve "*Daha önce yemin ederek zeval bulmayacağınıza dair yemin etmemiş*

118 Âl-i İmrân, 3/140.

119 Gönderilen öncü birliğin görevi keşif yapmak değil, ordunun önünde bulunabilecek düşman kuvvetlerini tespit edip bertaraf etmektir (çev.).

miydiniz?"[120] ayetini okudu. Gece vakti ilerleyince yola çıktı ve Behüresîr'e ulaştı. Müslümanlar her bir süvari birliği Behüresîr'e ulaşınca durup tekbir getiriyorlardı. Sa'd'ın maiyetindeki bütün askerler intikal edene kadar bu durum devam etti. Sa'd'ın Behüresîr'deki ikameti iki ay sürdü. Üçüncü ayda buradan intikal ettiler.

* * *

Bu yılda Ömer b. el-Hattâb, hac merasimini sevk ve idare etti. Bu sırada Mekke Valisi Attâb b. Esîd idi. Tâif'te Ya'lâ b. Münye, Yemâme ve Bahreyn'de Osman b. Ebi'l-Âs, Umman'da Huzeyfe b. Mihsan, Şam vilayetinde Ebû Ubeyde b. Cerrâh, Kûfe ve ona bağlı topraklarda Sa'd b. Ebî Vakkâs, Basra ve ona bağlı topraklarda Mugîre b. Şu'be vali olarak görev yapıyorlardı. Bu sırada Kûfe kadısı Ebû Kırre idi.

Üçüncü Cildin Sonu

120 İbrâhîm, 14/44.

DİZİN

A

Abbâd 31, 197, 313, 314
Abbâs 21, 53, 55, 193, 205, 207, 209, 210, 238, 241, 256, 492, 638, 639
52, 54, 76, 138, 149, 166, 170, 191, 193, 209, 238
Abdullah 549, 644, 645
Abdullah b. Abbâs 124, 187, 191, 209, 210, 340
Abdullah b. Amr b. el-Âs 87, 92, 186
Abdullah b. Ca'fer 25, 44, 158, 226
Abdullah b. Ebî Bekir 12, 21, 25, 27, 28, 29, 34, 41, 44, 45, 59, 75, 78, 90, 92, 100, 105, 115, 125, 128, 130, 132, 134, 145, 146, 151, 153, 156, 157, 210, 214, 263, 264, 339, 390, 467, 594
Abdullah b. Ebî Hadred 36, 37, 74
Abdullah b. Ebî Necîh 27, 58, 59, 148, 151
Abdullah b. Hazef 303, 307, 310
Abdullah b. Mes'ûd 107, 189, 241, 244, 401, 623
Abdullah b. Ömer 88, 159, 186, 290, 291, 295
Abdullah b. Revâha 22, 23, 27, 39, 40, 41, 42, 43, 154, 156, 158
Abdullah b. Saîd b. Sâbit 146, 182, 245, 259, 280, 291
Abdulvâris b. Abdussamed 56, 72, 83
Abdurrahman 181, 214, 257
Abdurrahman b. Avf 69, 70, 122, 157, 170, 201, 223, 244, 342, 389, 432, 433, 434, 439, 491, 492, 493, 633, 638
Abdurrahman b. Ebî Bekir 147, 287, 289, 292, 295, 427
Abdurrahman b. Siyâh 347, 351, 353, 412
Abdülkays 135, 300, 301, 303, 306, 314, 315, 326
Abdülmelik b. Umeyr 499, 599, 614
Âbil 224, 241, 392
Abs 240, 241, 243, 245, 250
Acem 350, 354, 355, 356, 362, 377, 381, 382, 461, 474, 476, 477, 478, 481, 490, 494, 505, 517, 526, 535, 553, 556, 561, 568, 570, 573, 575, 576, 577, 579, 580, 581, 588, 609, 614
Âdem 62, 195, 212, 534
Aden 227, 323, 340
Adî 244, 250, 251, 253, 351
Adî b. Adî 360, 361, 364
Adî b. Hâtim 111, 112, 114, 139, 146, 252, 347, 366, 384, 498
Afîf b. Münzir 268, 307, 308, 310
Ağvâs günü 561, 563, 565, 568, 603
Ahâbis yolu 319, 320, 328
Ahmed b. Abdurrahman 35, 189, 191, 212
Ahvaz 351, 614, 645
Âişe 50, 147, 156, 159, 160, 161, 162, 163, 175, 184, 186, 187, 189, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 205, 206, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 262, 425, 427, 428, 429, 430, 436, 467, 519, 639
Akk 225, 227, 317, 319, 320, 324
Akka 269, 270, 273, 280
Akke 377, 378, 381, 382, 384
Akrabâ 285, 286, 296
Akra' b. Hâbis 53, 88, 89, 90, 91, 115, 118, 156, 374, 375, 380, 382

Alâ 301, 302, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 564
Alâ b. el-Hadramî 31, 136, 146, 173, 247, 267, 300, 301, 303, 306, 308, 310, 431, 491, 614, 619
Ali b. Ebî Tâlib 49, 51, 58, 62, 69, 76, 77, 88, 103, 111, 113, 122, 132, 147, 148, 153, 170, 173, 178, 187, 191, 192, 193, 209, 210, 215, 313, 385, 390, 391, 491, 498
Ali b. Muhammed 237, 238, 342, 388, 410, 424, 425, 426, 427, 429, 431, 437, 439, 611
Ali b. Nasr 72, 83, 163
Alkame b. Hakîm 443, 628, 633, 634
Alkame b. Mücezziz 627, 633, 634
Alkame b. Ulâse 139, 260
aman 328, 336, 337, 378
A'meş 194, 438, 548
Âmir 135, 263, 337, 426, 587, 610
Âmir b. et-Tufeyl 143, 144
Âmir b. Şehr 225, 226, 229, 317
Amr b. Abdülmesîh 360, 361, 362, 363, 479, 480
Amr b. Dînâr 35, 213, 238, 427
Amr b. el-Âs 31, 32, 34, 67, 95, 157, 246, 256, 258, 280, 302, 303, 389, 398, 400, 410, 411, 413, 423, 432, 441, 449, 627, 633
Amr b. el-Ehtem 115, 119, 273
Amr b. er-Reyyân 554, 571, 572, 581
Amr b. Hazm 128, 129, 130, 183, 225, 317
Amr b. Ma'dîkerib 132, 133, 134, 227, 317, 318, 325, 326, 327, 328, 496, 509, 528, 530, 552, 556, 572, 582, 595, 596
Amr b. Meymûn 406, 625
Amr b. Muhammed 342, 346, 349, 357, 386, 412, 415, 511, 576, 580, 608, 610
Amr b. Saîd 170, 406, 591
Amr b. Şuayb 87, 90, 256, 275, 293
Amre bint Abdurrahman 210, 214, 238, 467
Ansî 146, 226, 233, 237, 239, 246, 317, 325
Antakya 446, 590, 626
Anûşecan 348, 349, 351, 516
Arabât Vadisi 410, 411
Arafat 45, 150, 151, 387
Araplar 119, 215, 217, 239, 257, 277, 287, 320, 326, 327, 339, 347, 348, 351, 353, 355, 362, 374, 375, 377, 378, 391, 400, 420, 448, 456, 458, 468, 469, 474, 475, 476, 492, 498, 499, 502, 512, 515, 516, 518, 520, 523, 537, 546, 552, 553, 558, 570, 580, 593, 601
Arfece 313, 314, 315, 471, 473, 478, 479, 482
Arfece b. Herseme 246, 473, 482, 614
Arfece el-Bârıkî 313, 472, 483
Arz-ı Hind 612, 614
Âsım 351, 381, 458, 462, 463, 470, 481, 507, 514, 549, 552, 555, 558, 559, 575
Âsım b. Adî 109
Âsım b. Amr 347, 374, 380, 386, 417, 457, 461, 468, 501, 507, 509, 514, 526, 531, 550, 553, 555, 558, 562, 569, 573, 577, 589
Âsım b. Ömer b. Katâde 28, 75, 77, 93, 100, 105, 108, 115, 143, 156
Atıyye 222, 325, 384, 466, 468, 471, 472, 473, 583, 600, 642
Atîk 429, 504, 505, 521, 525, 531, 532, 533, 547, 548, 551, 554, 570, 575, 576, 577, 582, 583, 643

Atîk Nehri 554, 583, 594, 643
atiyye 93, 119, 562, 587, 616
Attâb b. Esîd 75, 94, 317, 318, 321, 342, 425, 431, 491, 619, 648
Ayn 374, 382, 384
Aynüttemr 377, 379, 381, 388, 421, 484
Âzâzbeh 344, 347, 359, 360, 370
Âzâzmerd b. Âzâzbeh 502, 506
Âzermîduht 419, 420, 453, 455

B

Bâb 555, 645, 646
Babil 417, 418, 463, 644, 645
Bâdaklâ 360, 456, 469, 520
Bağdat 381, 484, 485, 486, 489
Bâhân 392, 394, 395, 397, 398, 399, 439, 591
Bahreyn 147, 227, 247, 256, 274, 300, 302, 303, 304, 310, 312, 392, 431, 491, 648
Bahreyn ehli 136, 300
Bânikyâ 343, 345, 368, 369, 370, 604
Bârık 457, 471, 473, 496
Bârûsmâ 343, 458, 459, 460
Basra 170, 274, 482, 510, 516, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 619, 639, 648
Bâzâm 225, 226, 227, 234
Becîle 318, 472, 480, 482, 498, 557, 597, 600
Becîle kabilesi 468, 471, 480, 498, 556, 596
Bedir 154, 159, 163, 170, 171, 209, 502
Bedir Savaşı 105, 152, 163, 164, 176, 203, 281, 401
Behmen 355, 376, 463
Behmen Câzeveyh 353, 355, 356, 370, 376, 462, 463, 561
Behrâ 40, 379, 391, 421, 422
Behüresîr 370, 372, 597, 645, 647, 648
Bekir b. Vâil 303, 308, 309, 344, 354, 355, 414, 418, 477, 480, 488, 498, 502
Belî 34, 40, 113, 590, 622
Belkâ 40, 41, 182, 390, 410, 411, 567
Besmâ 368, 369, 370
Besûsya 458, 470, 474
Beşîr 372, 419, 446, 469, 472, 475
Beşîr b. el-Hasâsiyye 357, 370, 374, 417, 419, 483, 499
Beşîr b. Sa'd 24, 25, 26, 28, 154, 217, 218, 219
Beşîr b. Ubeydullah 369, 616
Beysân 439, 448, 449, 626
Beytülmakdis 406, 625, 632, 634, 635
Bilâl 15, 266, 442, 622
Bîrzan 519, 525, 531, 548, 561, 563, 582
Bişr 269, 382, 384, 385
Boran 453, 455, 457, 458, 460, 474, 489, 647
Busrâ 407, 411, 423, 424
Büdeyl b. Verkâ 47, 48, 52, 54, 57
Bükeyr 506, 601, 645
Bükeyr b. Abdullah el-Leysî 506, 601, 645
Büsr b. Ebî Rühm 475, 509, 535, 553
Bütâh 246, 251, 275, 276, 280, 304
Büveyb 469, 470, 472, 476, 477, 479, 481, 487
Büveyb Savaşı 476, 479, 481, 516
Büzâha 245, 250, 251, 252, 253, 259, 261, 275

C

Câbân 355, 356, 455, 456, 457, 458, 460, 468, 520, 521, 522
Câbir 159, 220, 355, 609
Câbir b. Abdullah 12, 22, 35, 77
Câbir b. Büceyr 354, 355
Câbiye 411, 599, 630, 631, 632, 634, 635, 636
Ca'fer b. Ebî Tâlib 32, 39, 42, 156, 431
Cahiliye 38, 45, 61, 62, 64, 69, 98, 127, 131, 141, 149, 160, 162, 220, 237, 255, 302, 321, 326, 339, 381, 430,

431, 468, 478, 482, 487, 488, 499, 501, 503, 531, 567, 576, 586
Câlinûs 458, 459, 460, 462, 463, 518, 519, 522, 524, 525, 526, 527, 528, 530, 531, 532, 533, 548, 549, 558, 583, 584, 586, 589, 596
Cârûd 135, 136, 300, 301, 302, 306
Cebrail 190, 254
Cedîle 239, 250, 251, 255, 471
Celûlâ 510, 598, 611
Cened 226, 227, 233, 336, 340, 431
Cerece 397, 402, 403, 404, 590
Cerîr 159, 199, 366, 372, 426, 469, 470, 471, 472, 476, 479, 481, 482, 483, 499, 500, 549, 600, 610
Cerîr b. Abdullah 185, 318, 320, 328, 365, 370, 383, 468, 480, 482, 490, 498, 597, 610
Cerîr b. Abdullah el-Becelî 157, 482, 594, 597
Cerîr b. Abdullah el-Himyerî 368, 369, 374, 463
Ceyfer 31, 95, 256, 313, 314
Cezîre 268, 270, 273, 274, 487, 623, 624
Ci'râne 83, 86, 87, 89, 94
Cisr Savaşı 463, 467, 470, 478, 480, 482, 498, 499
cizye 31, 95, 108, 109, 121, 147, 343, 345, 347, 361, 362, 364, 365, 368, 369, 371, 372, 403, 423, 459, 509, 512, 537, 538, 542, 594, 605, 606, 608, 631, 632, 639
Cûdî 380, 381, 388
Curf 103, 220, 224
Cüheyne 35, 59, 66, 156
Cüll 472, 490
Cündeb b. Amr b. Humeme 401, 406
Cüreş 83, 130
Cüşeyş 229, 321, 322, 323
Cüşeyş ed-Deylemî 185, 228
Cüveyriye b. Esmâ 237, 312
Cüzâm 40, 139, 140, 142, 154, 241, 391, 392, 590, 627

D

Dabbe 267, 270
dağlık bölge 351, 390, 608, 610
Dahhâk 222, 233, 295, 642
Dahhâk b. Fîruz 228, 237
Dahhâk b. Halîfe 220, 341
Dahhâk b. Yerbû' 292, 299
Dârîn 303, 310
Dârîn Adası 308, 309
Dârürrızk 472, 474
Davud 634, 635
Dâzeveyh 226, 227, 229, 230, 232, 234, 236, 317, 321, 322, 323, 326, 327, 328, 611
Debâ 246, 257, 314, 316, 339
Dest Meysân 483, 616, 617
Deylem 324, 585
Deylemî 236, 323
Deyr 523, 524, 645
Deyr Kurre 596, 597
Dımâm b. Sa'lebe 124, 125
Dımaşk 363, 394, 398, 408, 416, 424, 439, 440, 443, 444, 446, 447, 449, 560, 571, 589, 603, 620, 622, 639, 640, 642
Dımaşk ehli 441, 444, 642
Dımaşk sulhu 445, 446, 449
Dırâr 256, 374
Dırâr b. el-Ezver 185, 255, 277, 279, 296, 360, 361, 370, 401, 405, 406, 407, 417, 447
Dırâr b. el-Hattâb 360, 361, 370, 417, 583
Dicle 352, 370, 371, 374, 376, 418, 420, 481, 510, 597, 613, 617, 645
Dihye b. Halîfe 11, 139, 140, 167, 401
Dûme 108, 240, 274, 373, 380, 381, 393, 414, 607, 608
Dûmetülcendel 352, 388, 432, 608
Durâkis 396, 397

Düldül 24, 79, 174
Düreyd b. es-Sımme 72, 73, 74, 80, 81

E

Ebân b. Saîd 173, 406, 591
Ebân b. Sâlih 64, 238
Ebân el-Attâr 56, 72, 83, 163
Ebcer 307, 308, 356
Ebdaa 333, 334
Ebnâ 157, 227, 230, 246, 267, 268, 269, 304, 322, 323, 324, 326, 327, 626
Ebrak 241, 245, 318
Ebû Amr 223, 225, 226, 240, 261, 280, 501, 527
Ebû Amre 379, 421
Ebû Avâne 200, 509
Ebû Bekir b. Abdullah b. Ebî Sebre 174, 176, 177, 428, 436
Ebû Bekir b. Kuhâfe 24, 85, 434
Ebû Bekre 172, 616, 619
Ebû Ca'fer 238, 428, 447, 459
Ebû Cemre 35, 212
Ebû Damre 220, 223, 261, 508, 608
Ebû Dâvûd 177, 180
Ebû Eyyûb 199, 222, 629
Ebû Fasîl 207, 251, 253
Ebû Hârise 447, 626, 634, 636
Ebû Hayseme 102, 103, 104
Ebû Hişâm er-Rifâi 194
Ebû Huzeyfe 280, 285, 287, 290
Ebû Hüreyre 18, 85, 198, 286, 288, 298, 306
Ebû İshâk 77, 132, 158, 159, 176, 180, 426, 554
Ebû İshâk eş-Şeybânî 337, 391, 471
Ebû Katâde 36, 38, 43, 244, 262, 276, 277, 278
Ebû Kuhâfe 428, 429, 432
Ebû Küreyb 14, 54, 132, 135, 158, 191, 194, 426, 438
Ebû Leylâ 381, 382, 383, 384
Ebû Ma'şer 123, 199, 237, 238, 312, 426, 491
Ebû Meryem 616, 634
Ebû Mihcen 89, 238, 468, 549, 566, 567, 568, 593, 595, 619
Ebû Mihnef 185, 193, 197, 214, 218, 219, 252, 253, 265, 344, 345, 611, 615
Ebû Mûsâ 81, 177, 180, 225, 227, 317, 431, 610, 619
Ebû Müserreh 171
Ebû Müveyhibe 146, 171, 186
Ebû Osman 220, 352, 354, 358, 359, 360, 362, 368, 369, 371, 373, 396, 398, 401, 405, 406, 408, 412, 440, 442, 623, 626, 634, 636
Ebû Râfi' 15, 27, 95, 154, 170
Ebû Revk 374, 452, 476
Ebû Saîd el-Hudrî 92, 93, 148, 179, 189
Ebû Seleme b. Abdülesed 153, 163
Ebû Sevr 326, 556, 572, 596
Ebû Süfyân 48, 49, 52, 54, 56, 57, 63, 90, 100, 152, 181, 206, 207, 591
Ebû Süfyân b. el-Hâris 52, 76, 77
Ebû Süfyân b. Harb 52, 54, 76, 85, 99, 317, 401
Ebû Talha 78, 123, 179, 180, 210
Ebû Ubeyd 420, 447, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 467, 561
Ebû Ubeyd b. Mes'ûd 447, 450, 451, 459, 493
Ebû Ubeyde 35, 36, 177, 199, 210, 217, 218, 395, 396, 399, 400, 401, 402, 407, 408, 411, 421, 424, 425, 431, 432, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 446, 447, 449, 452, 502, 560, 592, 620, 621, 622, 623, 626, 630, 632
Ebû Ubeyde b. Cerrâh 34, 35, 59, 157, 199, 203, 215, 390, 394, 410, 413, 423, 454, 491, 599, 619, 648
Ebû Ubeyde b. Muhammed 91, 312
Ebû Umeyr 134, 326
Ebû Ümâme 405, 408
Ebû Üsâme 81, 135

Ebû Vâil 509, 510
Ebû Vebr 141, 142
Ebû Vecze Yezîd b. Ubeyd 82, 389
Ebû Ya'kûb 259, 262, 263, 265
Ebû Zeyd 140, 141, 142, 179, 238, 312, 410, 424, 425, 427, 429, 437
Ebû Ziyâd 352, 379
Ebü'l-Âs b. er-Rebî' 24, 388
Ebü'l-A'ver 446, 448, 449, 627
Ebü'l-Kâsım 30, 234
Ebü's-Sâib 329, 438
Ebü's-Sefer 426, 433
Ebü'z-Zehrâ 446, 621, 624, 625
Ebyen 326, 331, 601
Ecnâdeyn 423, 425, 626, 628, 629, 630, 634
Ecnâdeyn Savaşı 424, 439
Ehl-i beyt 76, 121, 190, 193
Emğîşyâ 358, 359
Enbâr 373, 375, 376, 377, 381, 388, 484, 485, 486, 487, 488, 490, 508, 598
Enbârlılar 375, 376, 388
Enderzagar 353, 354, 459
Enes 179, 180, 181
Enes b. el-Huleys 580, 604, 605
Enes b. Hilâl 474, 475, 477
Enes b. Huceyye 616
Enes b. Mâlik 78, 108, 178, 195, 207, 289, 636
Ensar 25, 34, 35, 42, 43, 52, 56, 60, 61, 66, 76, 77, 79, 82, 86, 88, 93, 94, 102, 116, 123, 144, 157, 162, 178, 192, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 214, 215, 216, 217, 222, 223, 249, 252, 259, 275, 280, 287, 289, 291, 292, 295, 296, 318, 421, 424, 435, 451, 467, 493, 587, 599, 601, 609, 638, 642
Erdeşîr 351, 353, 355, 360, 370, 371, 372, 534
Ermâs günü 559, 563, 565, 568, 573
Erminye 590, 591
Ertabun 626, 627, 628, 629, 632, 636
Ertât b. Cüheyş 405, 406
Esed 239, 241, 255, 259, 260, 261, 262, 275, 498, 559, 575, 580
Eslem 12, 30, 59, 66, 218, 388, 640
Esmâ bint Umeys 193, 238, 427, 437
Esved 146, 183, 184, 185, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 235, 236, 237, 240, 317, 323, 327, 563
Esved el-Ansî 233, 234, 330
Eş'arîler 225, 317, 319
Eş'as 331, 334, 336, 337, 338, 339, 427, 501, 558, 581
Eş'as b. Kays 137, 138, 167, 333, 435, 509, 558, 582, 588
Eş'as b. Mi'nâs 341, 622
Eşca' 107, 145, 239, 374
Evtâs 73, 80, 81
Eyle 108, 389, 601, 609
Eymen b. Ubeyd 76, 82
Ezd 131, 313, 315, 318, 326, 471, 472, 473, 479, 482, 612

F

Fadl 187, 188, 209
Fadl b. Abbâs 186, 187, 209, 238
Fâkih b. el-Mugîre 69, 70
Fars diyarı 373, 450, 503, 527, 559, 572, 612
Farslar 238, 342, 344, 345, 347, 348, 349, 350, 352, 355, 359, 365, 367, 368, 371, 372, 374, 375, 386, 417, 418, 419, 420, 450, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 460, 462, 463, 464, 465, 467, 468, 472, 474, 475, 477, 481, 488, 489, 493, 494, 499, 501, 502, 503, 504, 508, 510, 511, 512, 515, 516, 517, 519, 521, 523, 526, 528, 530, 532, 534, 535, 538, 541, 543, 548, 553, 554, 555, 556, 558, 559, 560, 561, 562,

563, 564, 565, 567, 575, 582, 583, 586, 588, 594, 596, 597, 602, 604, 611, 635, 644, 645
Fâtıma 49, 147, 160, 203, 205, 214, 238, 435
Fedek 17, 22, 24, 154, 205
Felâlîc 369, 373
Ferrûh 458, 459, 461
Ferruhzâz b. Bindüvân 373, 419, 453
Ferve 325, 326
Ferve b. Amr 173, 174
Ferve b. Müseyk 134, 135, 183, 317, 325, 328
Fervendaz 458, 459
fey 17, 18, 23, 63, 93, 94, 217, 316, 471, 487, 607, 608
fey ehli 606, 607, 608, 639, 640
Feyruzan 463, 469, 474, 559, 644, 645
Fezâre 241, 254
Fırat 343, 352, 359, 360, 366, 368, 377, 386, 456, 463, 464, 465, 469, 470, 472, 474, 477, 478, 479, 481, 484, 487, 517, 523, 525, 612, 615, 617, 625
Fihl 439, 441, 443, 446, 447, 448, 449, 620, 626
Fihl ahalisi 443, 448
Fihl Savaşı 446, 447, 448
Fîkâr 626, 627
Filistin 182, 274, 389, 394, 398, 411, 423, 439, 440, 441, 443, 629, 631, 632, 633, 639
Firâd 373, 385, 386, 387, 388, 412, 515
Fîruz 185, 226, 227, 229, 230, 231, 232, 233, 236, 321, 322, 323, 324, 326, 340
Firuzan 488, 489
Fîruz ed-Deylemî 157, 317
Furât 487, 520
Furât b. Hayyân 185, 355, 417, 486, 499, 509
Fücâe 263, 264

G

Gâbe gazası 153, 157
Gâlib b. Abdullah 25, 29, 31, 473, 557
Gâlib b. Abdullah el-Kelbî gazası 153, 156
Gâlib b. Abdullah el-Leysî 472, 507
ganimet 19, 82, 114, 129, 224, 308, 310, 313, 315, 337, 350, 351, 358, 359, 385, 458
Garûr b. Süveyd 303, 308
Gassân 379, 391, 416, 423, 590, 622
Gassân b. Abdülhamîd 237, 312
Gatafân 11, 152, 239, 241, 250, 255, 256, 259, 260, 261, 262, 275, 498
Gavs 250, 255
Gazze 626, 627
Geday 500, 516
Gudâ 490, 494
Gusn 559, 563, 564, 588
Gusn b. el-Kâsım 313, 361, 363, 365, 368
Gûta 408, 412
Guzeyye bint Câbir 166, 168

H

Habat gazası 35, 36, 157
Habeşistan 61, 160, 164, 193
Habîb b. Ebî Sâbit 372, 377
Habîb b. Mesleme 401, 412
Habîbe bint Hârice b. Zeyd b. Ebî Züheyr 431, 436
hac 83, 94, 115, 122, 123, 147, 148, 151, 159, 182, 183, 342, 387, 388, 389, 437
Haccâc 213, 256, 507, 616
hac emîri 94, 122, 123, 213, 342, 389
Hadîce bint Huveylid 160, 163, 166
Hadramut 146, 225, 226, 227, 246, 280, 314, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 340, 431, 496
Haffân 344, 455, 456, 469, 481, 533, 569

Hafîr 347, 348, 352, 353, 363
Hakîm b. Hizâm 52, 54, 56, 57, 90
Hâlid b. Saîd 170, 173, 317, 318, 327, 390, 391, 392, 394, 395, 399, 401, 406, 410, 411, 413, 440
Hâlid b. Saîd b. el-Âs 98, 135, 164, 183, 225, 246, 317, 365, 390
Hâlid b. Saîd b. el-Âsî 411, 413
Hâlid b. Urfuta 501, 550, 556, 583, 594, 597, 598, 644
Hâlid b. Üseyd 318, 321, 328
Hâlid b. Velîd 33, 43, 44, 56, 57, 58, 59, 67, 68, 69, 70, 71, 108, 125, 126, 127, 132, 246, 252, 264, 273, 276, 280, 285, 288, 290, 298, 301, 312, 313, 342, 343, 344, 345, 346, 364, 366, 368, 369, 370, 371, 388, 395, 399, 411, 413, 421, 432, 435, 438, 441, 443, 445, 608, 620, 623, 633
Hallâm 551, 554
Hammâd 212, 213
Hammâd b. Seleme 78, 181, 206, 212
Hammâl 573, 574, 575, 600
Hanâfis 381, 382, 484
Hanzale b. er-Rebî' 368, 369, 468, 509, 589
haraç 23, 352, 354, 368, 377
Hârice b. Hısn 122, 238, 239
Hâris 158, 173, 174, 175, 176, 177, 245, 246, 427, 428, 429, 430, 432, 436, 491
Hâris b. Hassân 417, 509
Hâris b. Hişâm 90, 404, 405, 407, 442, 449, 637
Harrâra 527, 531, 586, 596
Harre 140, 141, 142
Has'am 131, 318, 321, 473
Hasan 213, 639
Hasan b. Ebi'l-Hasan 300, 608
Hasan el-Basrî 103, 223, 352, 618
Hassân 66, 108, 141
Hassân b. Melle 140, 141, 142
Hassân b. Sâbit 24, 50, 117, 118, 172
Hâşim 446, 567, 569, 570, 571, 645, 647
Hâşim b. Utbe 401, 446, 510, 560, 571, 597, 598, 644
Havernak 360, 363, 470, 504, 523
Havrân 383, 385, 446, 487
Havşeb Zî Zuleym 321, 322, 401
Hayber 11, 12, 13, 14, 15, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 39, 139, 152, 154, 205, 251, 252, 358
Hayber Savaşı 151, 152, 154, 165
Hazn 268, 498, 499
Hazrec 68, 218
Hecer 303, 306, 308, 311
Hemdân 120, 134, 225, 230, 325, 604
Hendek 152, 504, 505, 506, 583
Hendek Savaşı 32, 152
Herakleios 41, 139, 396, 397, 406, 407, 408, 423, 425, 440, 443, 444, 446, 447, 590, 591, 620, 621, 623, 624, 625
Herîr gecesi 576, 580, 581, 583
Hevâzin 24, 53, 57, 58, 72, 74, 75, 76, 77, 78, 83, 86, 87, 88, 89, 154, 239, 246, 254, 256, 260, 261, 262, 263, 275, 317, 401, 494
Hibâl 184, 241, 243
Hicaz 132, 152, 153, 185, 193, 197, 346, 451, 560, 593, 637
Hicr bölgesi 104, 105, 271
Hilâl 584, 585, 587, 596
Hilâl b. Akke 385, 421
Hilâl b. Ullefe 473, 483, 582, 596
Hilâl b. Ümeyye 102, 110
Himâs 59, 60
Himyer 121, 131, 313
Hind 346, 347, 500
Hind bint Utbe 62, 63
Hîre 303, 342, 343, 344, 345, 347, 353, 355, 359, 360, 363, 364, 366, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 381, 382, 386, 387, 388,

411, 412, 414, 417, 420, 421, 455, 456, 461, 469, 472, 479, 480, 483, 484, 488, 490, 504, 506, 508, 515, 518, 522, 523, 592, 612, 614, 643
Hişâm 207, 253, 265, 345, 346, 430
Hişâm b. Muhammed 160, 163, 185, 193, 197, 207, 214, 336
Hişâm b. Urve 13, 56, 72, 83, 163, 183, 185, 222, 224, 239, 250, 257, 277, 395, 519
Hişâm b. Utbe 571
Hişâm b. Velîd 343, 368, 369, 372, 428
Hizâm b. Hâlid 110
Horasan 353, 453, 455
Hristiyan 67, 79, 108, 112, 121, 129, 135, 160, 164, 222, 352, 355
Hubâb b. Münzir 217, 218, 220
Hudeybiye 22, 27, 28, 46, 139, 223, 638, 639
Hudeybiye Antlaşması 47, 57
Huleyd b. Zefre 284, 494
Humeyd 180, 181
Humeyda 525, 526, 581
Humeyda b. Nu'mân 318, 496
humus 594, 610
Humus 169, 394, 396, 398, 407, 408, 441, 443, 444, 449, 599, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 639
Humus ehli 620, 621
Huneyn 58, 72, 75, 81, 84, 88, 90, 92, 152
Huneyn Savaşı 78, 79, 82, 83
Hureybe 612, 614, 615
Hureybe bölgesi 614
Hurkûs b. Nu'mân 383, 384, 412
Husayd 381, 382, 384, 411
Husayn b. Niyâr 267, 269
Husayn b. Nümeyr 333, 497
Husayn el-Mürrî 438
Huseyl b. Nüveyre 25, 26
Husrevşenûm el-Hemezânî 589
Hutam 306, 307, 308, 310, 311, 312
Hutaye 245, 552
Huveytıb b. Abdüluzzâ b. Ebî Kays 27, 90
Huzâa 45, 48, 54, 152, 318
Huzeyfe 279, 313, 314, 315, 552, 609
Huzeyfe b. Mihsan 491, 535, 537, 619, 648
Hübeyre b. Ebî Vehb 65, 66
Hürmüz 346, 347, 348, 349, 351, 352, 366, 555
Hürmüzan 519, 525, 531, 549, 559, 582, 589, 644, 645
Hürmüz Câzveyh 417, 418
Hüseyin b. Abdullah 172, 208, 210
Hüşeym 212, 627
Hüzeyl 67, 84, 152, 269, 270, 273, 280, 383, 384, 385
Hüzeyl b. İmrân 268, 378, 382, 383

İ

Îliyâ 274, 446, 599, 628, 629, 631, 632, 633, 634, 635, 636
Îliyâ ehli 631, 632, 633
Irak 153, 158, 259, 260, 274, 324, 339, 342, 345, 346, 347, 352, 366, 373, 385, 397, 399, 413, 416, 420, 435, 446, 450, 454, 459, 469, 471, 472, 473, 482, 483, 490, 496, 499, 516, 560, 572, 591, 593, 603, 646
Îsâ b. Osman 194, 195
Îsâ b. Yezîd 438, 614
İbn Abbâs 26, 27, 51, 54, 124, 125, 168, 176, 184, 187, 190, 191, 194, 201, 202, 208, 210, 212, 213, 222, 226, 642
İbn Âzâzbeh 360, 475
İbn Bukayle 345, 363, 364, 523, 619
İbn Cüreyc 35, 238
İbn Ebî Adî 177, 178, 180
İbn Ebî Hadred 38, 74, 157
İbn Ebi'l-Hukayk 11, 15

İbn Ebî Necîh 147, 181
İbn Ebî Sebre 195, 432
İbn Ebî Zi'b 28, 174
İbn Ekkâl 360, 361
İbn Hüzeyl el-Kâhilî 372, 589
İbn Lehîa 213, 430
İbn Mes'ûd 610, 623
İbn Mihrâk 565, 568, 583
İbn Mirdâ el-Fihrî 474, 475
İbn Ömer 28, 152, 158, 159, 213, 225, 233, 436, 491, 542, 640
İbn Rüfeyl 518, 520, 522, 524, 532, 541, 544, 551, 577, 580, 585, 644, 645, 647
İbn Sa'd 152, 157, 158, 160, 173, 174, 175, 176, 177, 183, 425, 427, 428, 429, 430, 432, 436, 491
İbn Salûbâ 343, 464
İbn Şihâb 23, 70, 138, 167, 428
İbn Uyeyne 191, 427
İbnü'l-Eyhem 379, 380
İbnü'l-Hevber 473, 476
İbnü'l-Hidricân 379, 380
İbnü'l-Müsennâ 35, 158, 177, 178, 179, 180, 181, 212, 213, 473
İbnü's-Sımt 549, 599
İbn Vehb 428, 430
İbn Vekî' 194, 427
İbn Zissehmeyn 478, 582
İbrâhim 194, 199, 497, 586, 587
İkrime 54, 59, 60, 61, 65, 176, 184, 195, 208, 210, 226, 246, 268, 280, 286, 298, 303, 313, 314, 315, 316, 317, 326, 330, 331, 334, 335, 336, 337, 340, 392, 394, 395, 396, 399, 401, 402, 404, 405, 406, 480
İkrime b. Ebî Cehil 46, 50, 59, 61, 246, 279, 336, 405
İkrime bint Hâlid 602
İmâs günü 570, 571, 573, 581
İmruülkays 240, 381, 393, 401
İshâk b. Abdullah 78, 238
İskenderiye 167, 626
İsmâil 508, 639
İsmâil b. Ebî Hâlid 368, 508, 532, 556, 595
İsmâil b. Muhammed 571, 572
İsmâil b. Müslim 300, 302, 608
İsmet 470, 472, 479, 481, 587
İsmet b. Abdullah 382, 401, 469
İsmet ed-Dabbî 483, 587
İsrâîl 77, 158
İyâd 268, 346, 347, 373, 374, 376, 377, 379, 386, 443, 447, 624
İyâd b. Ganem 346, 382, 401, 432, 592, 596, 597, 598
İyâs b. Kabîsa 360, 361, 364

K

Ka'b 72, 73, 260, 635
Kabâs 401, 409, 410
Ka'b b. Mâlik 102, 110
Kâbe 21, 26, 60, 62, 92, 114, 122, 123, 151, 179, 200, 321, 438, 582, 635
Kabîsa b. İyâs 343, 592
Kādis 547, 569, 593, 602
Kādisiye Savaşı 499, 532, 544, 563, 571, 575, 587, 588, 591, 595, 596, 600, 601, 602, 603, 609, 611
Ka'kâ' b. Amr 260, 274, 346, 366, 368, 369, 370, 374, 381, 400, 444, 446, 560, 562, 573, 575, 589, 600, 601
Kâsım b. Muhammed 195, 241, 246, 250, 279, 295, 313, 317, 330, 393, 427, 428, 437, 450, 494
Kâsım b. Süleym 563, 600
232, 236, 253, 267, 269, 270, 305, 307, 322, 323, 324, 326, 328, 446, 498, 531, 637
Kays Aylân 72, 496
Kays b. Abdi Yagûs 183, 227, 228, 321, 326, 582
Kays b. Âsım 115, 119, 156, 185, 267, 269, 304, 308
Kays b. Ebî Hâzim 368, 508, 532, 556, 571, 595
Kays b. Hübeyre 454, 526, 531, 560, 570, 578

Kays b. Hübeyre el-Esedî 528, 530, 552, 577
Kays b. Mekşûh 132, 246, 317, 572, 576, 592, 593, 594
Kayser 112, 139
Kayseriye 626, 627, 634
Kedîd 29, 52, 153
Kehf Hubbân 183, 226, 237
Kelb 29, 171, 240, 259, 303, 379, 380, 385, 391, 421
Kelbî 284, 430
Kelvâzâ 376, 377, 510
Kerâme bint Abdülmesîh 364, 366
Kesîr b. Salt 329, 331, 337
Kesker 353, 455, 457, 458, 459, 484, 508
Ketîbe 17, 22
Kevâzim 352, 366
Kınnesrîn 623, 624, 625
Kilâb 72, 73, 260
Kinâne 67, 277, 318, 363, 368, 469
Kinâne b. Rebî' 11, 16, 165
Kinde 134, 138, 246, 329, 330, 334, 335, 336, 339, 340, 497, 501, 580, 581, 599
Kinde kralları 134, 135
Kindeliler 330, 331, 335
Kisrâ 112, 324, 343, 344, 363, 369, 417, 421, 457, 458, 462, 483, 484, 489, 494, 515, 517, 518, 520, 548, 559, 592, 597, 602, 645
Kisrâ hanedanı 373, 453, 493, 606, 607, 610
Kostantiniye 423, 446, 447, 624, 625, 626, 636
Kubâz 348, 349, 351
Kubuklar 423, 424
Kudâa 57, 58, 113, 224, 240, 246, 256, 388, 393, 484, 498, 590
Kudeys 505, 507, 514, 531, 549, 575, 583
Kudüs 599, 631
Kûfe 274, 327, 342, 470, 482, 491, 510, 532, 599, 613, 623, 624, 639, 643, 644, 648
Kûfe ehli 610, 611, 613
Kûfeliler 388, 625
Kurâkır 411, 414, 417, 421, 422
Kurâ' Rabbe 140, 141
kurban 27, 28, 122, 147, 148, 151
Kurban Bayramı 122, 147
Kureyş 26, 27, 28, 32, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 56, 57, 58, 61, 62, 63, 67, 68, 72, 82, 93, 123, 145, 152, 200, 201, 203, 206, 218, 239, 257, 267, 271, 300, 305, 359, 591, 592
Kurre 258, 261, 263
Kurre b. Hübeyre 257, 258, 260, 261
Kurt b. Cemmâh 473, 477, 478
Kûsâ 510, 522, 645, 646, 647
Kusem b. Abbâs 210, 211
Kutbe b. Katâde 42, 44, 342, 614, 615
Kürz b. Câbir 58, 59, 152

L

Lahm 40, 44, 96, 241, 391, 590
Lât 53, 98, 99, 100, 125
Leylâ bint el-Hâtim b. Adî 168
Leylâ bint Hâlid 385
Leys 153, 195, 241, 436
Leys b. Sa'd 195, 434, 435
Lisân bölgesi 643, 644
Lît 58
Liyye 84
Lüd ehli 633
Lüd Kapısı 631

M

Mâhân 368, 369, 371, 373, 498, 499, 500, 607
Mahcer ez-Zürkân 334, 335
Maheyn 645
Mahmiye b. Cez' 38, 439
Mahmûd b. Lebîd 93, 105
Mahmûd b. Mesleme 11, 16
Mahreme b. Nevfel 53, 90
Mâlik 73, 189, 206, 267, 270, 275, 276
Mâlik b. Abbâd 45, 347

Mâlik b. Avf 72, 73, 74, 80, 81, 84, 89, 90, 317
Mâlik b. ed-Duhşüm 109, 110
Mâlik b. Nüveyre 146, 246, 267, 268, 269, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 304, 441
Mâlik b. Râfile 40, 44
Ma'mer 174, 205, 312
Ma'n b. Adî 109, 204
Mâriye 24, 95, 167, 169, 172
Matar b. Fidda 455, 456
Meâb 40, 41, 411
Meccâa 285, 286, 287, 288, 290, 291, 294, 295, 296, 297, 298, 299
Medain 345, 347, 351, 353, 370, 373, 374, 381, 418, 453, 463, 472, 484, 485, 489, 504, 508, 510, 511, 514, 519, 524, 548, 575, 597, 599, 604, 609, 611, 613, 632, 643, 644, 645, 646
Medâinî 611, 614, 619
Mehre 246, 279, 303, 313, 314, 315, 326
Mekhûl 158, 159, 177
Merc 416, 443, 590, 621
Mercirâhit 412, 416, 423
Merci Sibbâh 469, 472
Mercisuffer 394, 408, 410, 411, 413, 416
Merdanşah 455, 464, 468, 475
Merhab 12, 13, 14, 15
Me'rib 226, 227, 331, 334, 340
Merrüzzahrân 28, 52, 53, 54, 56, 57, 94
Mervân b. Ebî Saîd b. el-Muallâ 18, 176, 177, 436
Merveha 461, 462, 463, 464
Mesrûk 319, 320, 324, 327, 443, 446, 629
Mesrûk b. Fülân 319, 401, 628
Mes'ûd 417, 475, 476, 551
Meymûne 27, 165, 186, 193
Meysân 418, 483, 507, 618
Mezhic 135, 183, 227, 230, 325, 496
Mez'ûr b. Adî 344, 355, 401, 417, 444, 535
Mısır 344, 398, 632, 636, 639
Mihrân 172, 378, 470, 472, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 481, 525, 531, 646
Miksem 26, 91, 211
Mînâs 623, 624, 625
Mizâr 350, 351, 352
Muannâ 350, 351, 379, 417, 475, 502, 509, 521
Muâviye 90, 169, 240, 274, 388, 395, 399, 412, 426, 626, 627, 628
Muâviye b. Hudeyc 401, 497, 498
Muâz b. Cebel 94, 121, 225, 233, 317, 342, 431
Muâz b. Muâz 180, 181, 427
Mudar 67, 149, 273, 284, 346, 490, 499, 560
Mugîre b. Şu'be 79, 85, 98, 99, 211, 336, 352, 500, 509, 533, 535, 538, 539, 540, 542, 592, 593, 616, 617, 619, 648
Mugîre b. Uteybe 347, 354, 368, 488
Mugîre b. Zürâre 509, 513, 514
Muhacir 34, 35, 52, 56, 57, 58, 76, 116, 192, 199, 202, 203, 205, 214, 215, 216, 218, 226, 246, 275, 280, 287, 291, 292, 296, 318, 321, 419, 467, 493, 587, 596, 601, 609, 638, 641, 642
Muhâcir b. Ebî Ümeyye 146, 314, 328, 329, 431
Muhakkem 285, 289, 292
Muhammed b. Abdullah 352, 354, 368, 369, 371, 373, 412, 425, 427, 436
Muhammed b. Kays 377, 525, 530, 557, 607, 610
Muhammed b. Mesleme 12, 16, 28, 154, 165, 177
Muhammed b. Nüveyre 349, 350, 371, 468, 580
Muhammed b. Ömer 152, 157, 158, 173, 174, 175, 176, 177, 425, 427, 428, 429, 430, 436

Muhammed b. Sîrîn 379, 608, 618, 639
Muhammed b. Talha 254, 258, 354
Muhammed b. Yahyâ b. Sehl b. Ebî Hasme 38, 152, 173
Mukavkıs 24, 167, 172, 173, 174
Murâd 134, 135, 325, 604
Mu'rika yolu 389, 395
Mûsâ b. Tarîf 525, 530, 557
Musayyah 346, 382, 383, 384, 385
Mûte 22, 28, 39, 41, 42, 45
Mübeşşir 220, 291, 394, 396, 452
Mübeşşir b. Fudayl 291, 390, 641
Mücâhid 27, 159, 181
Mücâlid 135, 239, 337, 345, 347, 352, 353, 366, 367, 368, 371, 373, 451, 452, 460, 461, 463, 466, 471, 472, 473, 509, 531, 532, 533, 542, 554, 562, 571, 574, 581, 586, 587, 603, 611, 615, 639
Mücâşi' b. Mes'ûd 616, 617
Mücemma' b. Yahyâ 178
Müdlic 68, 241, 318
Mühelleb 351, 373, 377, 381, 397, 416, 589, 601, 602, 603, 613, 639, 640, 643, 646, 647
Mühelleb b. Ukbe 347, 351, 353, 371, 379, 386, 412
Münzir 301, 302, 476
Münzir b. Amr 153
Münzir b. Hassân 473, 482, 483
Münzir b. Nu'mân b. Münzir 136, 302
Münzir b. Sâvâ 31, 136, 256, 300, 301
Mürâre b. er-Rebî' 102, 110
Mürre 241, 363
mürtet 185, 204, 233, 240, 241, 263, 303, 304, 309, 313, 316, 318, 328, 341, 501
Müsennâ 344, 346, 347, 350, 351, 360, 365, 374, 388, 397, 416, 417, 418, 419, 420, 453, 454, 455, 456, 458, 459, 461, 462, 463, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 472, 473, 474, 475, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 487, 488, 490, 491, 494, 502, 595, 601, 623
Müseylime 136, 137, 145, 146, 183, 184, 185, 204, 239, 240, 246, 271, 272, 273, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 289, 292, 293, 295, 313
Müseylime b. Habîb 145, 273
Müslim 428, 505, 527, 530, 573
Müstenîr 233, 329, 496, 611
Müstenîr b. Yezîd 228, 322, 328, 405, 406, 610
Müşellel 30, 68
Müşerrik 560, 583
Müzeyne 52, 59, 66, 171

N

Nâciye 315, 326
Nadr 460, 461, 466, 524, 532, 541, 544, 580, 585, 647
Nadr b. el-Hattâb el-Kureşî 579
Nadr b. İshâk es-Sülemî 614
Nadr b. Kinâne 138
Nadr b. Serî 459, 460, 464, 518, 520, 522, 602, 644, 645
Nâfi' 88, 213, 261, 491, 542, 547, 619, 640
Nâfi' b. el-Hâris 615, 616
Nahircan 644, 645
Nahle 67, 80, 152, 153, 155
Nâim b. Abd Külâl 119, 120
Nâim b. Mes'ûd el-Eşcaî 185
Necâşî 31, 32, 33, 122, 164, 165
Necef 360, 470, 522, 523, 524, 525, 526, 528, 530, 551, 584
Necid 24, 145, 152, 153, 246, 252, 315, 316, 493, 494, 498
Necrân 125, 130, 138, 147, 183, 225, 226, 229, 233, 317, 320, 321, 325, 328, 330, 452
Neha' 562, 580, 595, 600, 601
Neha' b. Amr 496

Nehailer 326, 496, 601, 602
Nehircan 643, 646
Nehreyn 370, 470, 516, 526
Nehrü'd-Dem 344, 357
Nemârık 455, 456, 457, 458
Nemir 268, 310, 377, 383, 384, 386, 415, 486, 487, 516
Nersî 455, 457, 458, 460
Netât 17, 22
Nevfel b. Muâviye 46, 85, 239
Nibâc 270, 343, 344, 346
Nu'mân 244, 363, 502, 592
Nu'mân b. Avf b. Nu'mân 385, 487
Nu'mân b. Mukarrin 243, 509, 512
Nu'mân b. Münzir 87, 158, 303, 343
Nüceyr Kalesi 334, 336, 337
Nüseyr 470, 475, 480

O-Ö

Osman 60, 62, 106, 211, 257, 427, 491, 641
Osman b. Affân 88, 101, 165, 173, 270, 389, 390, 421, 426, 431, 433, 498
Osman b. Ebi'l-Âs 97, 99, 317, 318, 491, 619, 648
Osman b. Huneyf 599, 610
Osman b. Maz'ûn 85, 161
Osman b. Muhammed 389, 436
Ömer b. Abdullah 428, 434
Ömer b. el-Hattâb 13, 24, 48, 51, 54, 62, 63, 74, 86, 88, 171, 188, 198, 199, 223, 257, 265, 278, 281, 300, 389, 390, 395, 428, 433, 434, 435, 436, 447, 482, 589, 592, 603, 609, 611, 632, 634, 641, 648
Ömer b. Şebbe 237, 342, 388, 390, 611, 615

R

Râfi' 347, 415, 422, 573
Râfi' b. Umeyre 414, 421, 422
Rahhâl 287, 288
Rebeze 106, 241, 245
Rebîa 273, 284, 301, 302, 346, 381, 421, 457, 484, 490, 498, 499, 557, 560, 582
Rebîa b. Büceyr 312, 313, 382, 384, 385, 411
Rebîl 573, 574, 575
Reccâl 285, 286, 290, 294
Reccâl b. Unfüve 286, 292
Remle 169, 228, 423, 628, 631, 633, 634
Reyhâne bint Zeyd 167, 169
Ribâb 266, 267, 269, 308, 498, 516
Rib'î b. Âmir 446, 473, 479, 535, 553
riddet 136, 183, 204, 222, 239, 255, 321, 330, 391, 469
riddet ehli 227, 245, 246, 251, 263, 265, 318, 325, 346, 366, 391, 419, 435, 454, 638
Rifâa b. Kays 36, 37
Rifâa b. Zeyd 139, 140, 141
Rifâa b. Zeyd el-Cüzâmî 18, 139
Rima' 225, 317, 431
Ruhâ 621, 623, 624, 625
Rum diyarı 120, 591, 625, 626
Rumlar 40, 41, 100, 101, 119, 386, 391, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 402, 404, 406, 407, 408, 410, 413, 423, 424, 439, 443, 444, 447, 499, 590, 591, 620, 621, 622, 623, 626, 628, 632, 633, 635, 636, 638
Rûzbeh 381, 382, 384
Rüstem 453, 456, 457, 458, 462, 463, 469, 474, 488, 489, 504, 508, 509, 511, 515, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 538, 539, 541, 542, 544, 547, 548, 549, 551, 552, 559, 563, 565, 580, 582, 583, 584, 585, 587, 591, 593, 594, 596, 603, 640

S-Ş

Sâbât 375, 481, 489, 508, 515, 518, 519, 520, 522, 524, 548, 647
Sa'b b. Atıyye b. Bilâl 266, 274, 303
Sâbit 79, 179, 180, 206, 252, 259, 290
Sâbit b. Akrem 43, 252
Sâbit b. Kays 116, 252, 280, 287, 289, 291, 296
Sâbûr 417, 419, 514, 532
Sa'd 257, 303, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 502, 505, 506, 508, 509, 510, 515, 516, 518, 521, 522, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 535, 542, 543, 547, 549, 550, 551, 552, 554, 555, 557, 558, 559, 560, 565, 567, 568, 573, 576, 577, 578, 579, 580, 583, 584, 585, 586, 592, 593, 594, 597, 598, 602, 613, 623, 643, 644, 645, 647
Sa'd b. Ebî Vakkâs 244, 483, 494, 496, 498, 589, 591, 592, 593, 619, 648
Sa'd b. Mâlik 340, 446, 493, 599, 600, 604, 606
Sa'd b. Mücâhid 252, 253
Sa'd b. Ubâde 25, 58, 93, 163, 175, 199, 203, 204, 214, 215, 218, 219, 220
Sa'd b. Ubeyd 451, 452
Sa'dü Hüzeym 240, 392
Safiyye 15, 16, 165
Safiyye bint Abdülmuttalib 13, 123
Safiyye bint Huyey 11, 21, 165
Safvân 59, 60, 65, 75, 244, 267
Safvân b. Ümeyye 46, 59, 65, 75, 76, 90, 401, 637
Saîd 533, 566, 640, 643, 646, 647
Saîd b. Cübeyr 190, 191, 609
Saîd b. el-Âs 170, 327
Saîd b. el-Merzübân 463, 476, 509, 531, 532, 542, 586, 587, 588
Saîd b. el-Müseyyeb 19, 198, 212, 426, 428, 436, 639
Saîd b. Hâlid 394, 401
Saîd b. Mürre el-İclî 354, 419
Saîd b. Zeyd 202, 204, 205
Sak'ab b. Züheyr 185, 193
Sakalar 449, 590, 591
Sakîf 53, 72, 78, 79, 80, 83, 86, 89, 97, 98, 99, 239, 379, 462, 465, 567
Sa'lebe b. Amr 141, 142
Sa'lebe b. Hâtıb 110, 123
Sa'lebe b. Sa'd 241, 269
Sâlih b. Keysân 211, 342, 410, 434, 436, 438, 493
Sâlim 18, 291, 394, 452, 631, 634
San'â 133, 146, 157, 183, 225, 227, 229, 230, 233, 234, 235, 317, 322, 323, 324, 325, 327, 329, 330, 331, 602
Sebre b. Amr 156, 267, 269, 490
Secâh 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 280
Sehl 220, 260, 262, 263, 265, 275, 291, 317, 326, 394, 396, 452, 497
Sehl b. Yûsuf 225, 226, 237, 241, 246, 250, 258, 279, 295, 297, 313, 329, 330, 331, 393, 450, 494
Sekâsik 225, 226, 227, 329, 333, 334, 335, 340
Sekkûn 472, 479, 497
Sekûn 225, 226, 227, 228, 329, 330, 332, 333, 335, 477, 481, 622
seleb 583, 586, 587
Seleme b. Hişâm 45, 168, 406
Seleme b. Umeyr 297, 298
Selîl b. Kays 268, 484
Selît 281, 451, 452, 462, 464, 466, 561
Sellâm b. Mişkem 17, 165
Selmâ 253, 262, 502, 566, 567
Selmâ bint Hasafe 502, 559, 566, 589, 595
Selmân 490, 589, 639
Selmân b. Rebîa 501, 588, 589
Selmân-ı Fârisî 171, 501
Semâa 269, 274

Semîrâ 184, 241, 245, 255
Seniy 382, 384, 385
Serât 171, 496
Serî b. Yahyâ 220, 225, 274, 276, 313, 317, 450, 451, 452, 453, 456, 457, 460, 462, 463, 464, 468, 472, 494, 548, 554, 568
Sevâd 351, 353, 359, 370, 374, 420, 450, 470, 516, 525, 526, 566, 606, 607, 610
Sevâd ahalisi 456, 470, 610
Sevâd b. Mâlik 501, 515, 531
Sevâd bölgesi 343, 420, 455, 481, 483, 484, 489, 607, 608, 610
Sevâd ehli 343, 371, 377, 490, 504, 518, 604, 606, 608, 609, 642
Sevde 160, 161, 162
Seyf b. Ömer 146, 182, 183, 184, 204, 220, 276, 342, 346, 450, 451, 452, 457, 460, 468, 472, 494, 643
Seylihayn 506, 524, 525, 531, 584, 586
Sımt b. Esved 333, 401, 622
Sırâr 491, 493, 497
Sibâ' b. Urfuta 11, 103
Simâk 181, 601
Sinân 256, 607
Sini 350, 351, 352, 353, 366
Sini Savaşı 352, 353
Sîrîn 24, 172, 261, 379
Siyâh 371, 373
Siyâvahş 419, 453
Suffer 441, 443
Suhâr 314
Sunh 251, 436, 437
Sunh Mahallesi 162, 196, 436
Sured b. Abdullah 130, 131
Suriye 318, 625, 628
Süfyân 190, 192, 369, 373, 431, 607
Süfyân el-Ahmerî 351, 371, 471
Süheyl b. Amr 46, 50, 59, 90, 394, 449, 637
Sülâlim 12, 16, 17
Süleym 52, 68, 254, 261, 262, 263
Süleymân b. Yesâr 290, 442
Süleym kabilesi 56, 67
Sümâme 271, 311
Sümâme b. Üsâl 185, 268, 281, 303, 308, 310
Süvâ 407, 411, 414, 415, 416, 421, 422, 468
Süveyd 244, 278, 374
Süveyd b. Gafele 610, 611
Süveyd b. Mukarrin 243, 246, 352, 353, 370, 374
Süveyd b. Zeyd 140, 141
Şa'bî 342, 345, 346, 347, 349, 352, 353, 354, 357, 366, 367, 373, 377, 395, 451, 452, 466, 471, 473, 500, 511, 523, 532, 542, 554, 562, 571, 572, 574, 581, 586, 587, 588, 608, 610, 611, 615, 616
Şakîk 542, 584, 588
Şam 113, 171, 246, 254, 259, 260, 274, 312, 344, 365, 372, 373, 379, 387, 389, 390, 391, 396, 407, 408, 414, 454, 469, 471, 472, 491, 496, 499, 501, 560, 571, 572, 597, 624, 632, 634, 638, 640
Şam diyarı 28, 31, 34, 39, 40, 112, 180, 182, 387, 389, 390, 392, 395, 398, 399, 407, 410, 411, 413, 416, 419, 420, 423, 432, 435, 440, 443, 445, 448, 599, 624, 630, 631, 632
Şam ehli 421, 499, 572, 638
Şebes b. Rib'î 273, 473
Şehr 226, 227
Şehr b. Bâzâm 225, 227
Şehrberâz 417, 418, 419, 454, 477, 478
Şehrît 315, 316
Şehriyâr 645, 646
Şehr Zî Yenâf 321, 322
Şerâf 483, 490, 499, 500, 501, 502, 503, 505, 559, 591
Şeybân 213, 268, 310

Şık 17, 22
Şibl b. Ma'bed 616, 619
Şîrâ b. Kisrâ 348, 372
Şîrî 453, 489
Şîrzâz 375, 376, 506, 647
Şomya 470, 474
Şuayb b. İbrâhim 146, 184, 220, 225, 226, 276, 451, 452, 457, 460, 468, 472, 494
Şuayb b. Leys 167, 195
Şu'be 111, 158
Şukrân 169, 170, 209, 211
Şürahbîl 274, 279, 280, 285, 303, 313, 333, 395, 399, 401, 443, 448, 449, 549, 583, 586, 626, 630, 632, 634, 644, 645
Şürahbîl b. es-Sımt 333, 501, 599
Şürahbîl b. Hasene 246, 271, 280, 285, 313, 379, 390, 395, 396, 398, 400, 410, 413, 423, 432, 447, 627
Şürahbîl b. Müseylime 286, 297, 298
Şüveyl 364, 366, 367

T

Taberiyye 448, 449
Tağlib 310, 377, 385, 386, 486, 487
Tâhir b. Ebî Hâle 225, 317, 319, 327
Tâif 22, 56, 80, 83, 84, 85, 86, 89, 94, 96, 98, 99, 100, 152, 227, 238, 260, 317, 321, 328, 491
Tâif muhasarası 83, 85, 86, 115, 172
Talha 199, 241, 257, 286, 290, 293, 294, 298, 317, 358, 359, 360, 362, 369, 375, 377, 379, 381, 386, 391, 397, 401, 406, 415, 416, 427, 453, 457, 460, 462, 468, 469, 475, 477, 479, 483, 486, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 496, 497, 498, 500, 511, 516, 519, 521, 525, 529, 531, 533, 534, 543, 545, 547, 548, 550, 552, 554, 555, 557, 559, 562, 564, 565, 568, 569, 571, 573, 575, 581, 583, 585, 589, 601, 602, 603, 607, 610, 613, 639, 640, 641, 646, 647
Talha b. Abdullah b. Abdurrahman b. Ebî Bekir 278, 425
Talha b. A'lem 184, 226, 255, 281, 285, 291, 347, 354, 368, 450, 488
Talha b. Ubeydullah 274, 437, 493, 501
Tay 104, 111, 113, 144, 146, 239, 241, 251, 253, 255, 256, 261, 262, 275, 498, 565, 568
Tayzenabaz 530, 531
Tebük 104, 108, 111, 120, 608
Tebük gazası 100, 109, 152, 329
Tebük seferi 100, 107, 109
Temîm 516, 575
Temîm kabilesi 115, 528
Tenûh 379, 391
Teym 308, 585
Teymâ 391, 392
Teymüllât 307, 355, 502
Tezârik 396, 397, 405, 408, 410, 423, 628, 632
Tihâme 68, 75, 227, 319, 392
Tikrît 487, 489, 611
Tuleyha 146, 183, 184, 185, 239, 240, 241, 245, 250, 251, 252, 254, 255, 256, 259, 264, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 552, 557, 576, 577
Tuleyha b. Huveylid 184, 246, 557, 562
Tureyfe b. Hâciz 246, 263, 264, 265
Türebe 24, 153

U-Ü

Ubâde 394, 402, 405, 440, 442, 625, 626, 634
Ubeyd 587, 601
Ubeyd b. Huneyn 182, 189

Ubeyd b. Sahr 226, 237
Ubeyd b. Umeyr 281, 285, 290, 291
Ubeyde 497, 542, 586, 587, 588
Ubeyde b. Cerrâh 501, 589, 590
Ubeyde b. Sa'd 331, 340
Ubeydetullah b. Ebî Râfi' 170
Ubeydullah 184, 187, 213, 222, 223, 224, 225, 228, 233, 237, 239, 240, 300, 347, 349, 351, 352, 354, 357, 358, 365, 367, 368, 369, 372, 373, 542, 619, 640
Ubeydullah b. Abdullah 193, 194, 211
Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe 51, 71, 192, 201, 211, 254, 258
Ubeydullah b. Muhaffiz 414, 474, 476, 484, 489
Ubeydullah b. Ömer 436, 491, 640
Ubeydullah b. Sa'd 185, 205, 220, 222, 226, 250, 255, 302, 372
Ubeydullah b. Sa'd ez-Zührî 182, 225, 342, 346, 366
Ubeydullah b. Saîd ez-Zührî 146, 204
Uhud 76, 154, 159, 171, 188, 192
Uhud Dağı 70, 286, 288
Uhud gazası 152, 173
Ukkâşe 252, 259, 330
Ukkâşe b. Mihsan 252, 329, 528
Ukkâşe b. Sevr 225, 226
Ulvân 434, 435
Umeyr 65, 379
Umeyr b. Sa'd el-Ensârî 414, 421
Umeyr b. Talha en-Nemerî 284
Umeyr b. Vehb 65, 90, 104
Umman 31, 256, 257, 279, 302, 303, 313, 314, 315, 392, 491, 648
umre 26, 27, 28, 83, 94, 128, 147, 159, 160, 211, 259, 437
Urve 99, 100, 183, 192, 193, 196, 205, 212, 224, 233, 238, 383, 425
Urve b. ez-Zübeyr 39, 44, 46, 50, 64, 159, 204, 213, 423
Urve b. Gaziyye 237, 328
Urve b. Mes'ûd 83, 85, 97, 98
Utârid b. Hâcib 115, 268, 273, 509
Utbe 612, 615, 616, 617
Utbe b. Ferkâd es-Sülemî 601
Utbe b. Gazvân 176, 350, 611, 612, 613, 614, 615
Uteybe 487, 488, 499
Uteybe b. Nehhâs 309, 355, 370, 417, 486
Uveym b. Sâide 204, 215
Uyeyne 53, 156, 254, 255, 261
Uyeyne b. Hısn 25, 26, 86, 88, 90, 91, 92, 115, 156, 252, 256, 258, 262
Uzeyb 501, 505, 506, 507, 560, 568, 569, 586, 593, 601, 610
Uzeyb el-Hicânât 503, 505, 506
Uzzâ 67, 125
Übey 456, 457
Übülle 342, 346, 350, 374, 490, 500, 601, 615, 616, 617, 618, 619
Ükeydir 108, 109, 380, 388
Ükeydir b. Abdülmelik 108, 380, 608
Ülleys 343, 344, 355, 357, 467, 468, 485
Ümeyye b. Hâlid 206, 509
Ümmü Ferve 339, 429
Ümmü Habîbe 48, 164, 165
Ümmü Hakîm bint Hâris b. Hişâm 61, 65, 590
Ümmü Hânî 66, 168, 181, 211
Ümmü Külsûm 123, 431
Ümmü Seleme 45, 52, 163, 164, 171, 175, 193, 329
Ümmü Süleym bint Milhân 24, 78
Ümmü Temîm 287, 288, 290
Üneyf b. Melle 140, 141
Ürdün 182, 394, 398, 410, 439, 440, 441, 443, 448, 450, 622, 626, 627, 639
Üsâme b. Zeyd 25, 76, 156, 169, 182, 194, 209, 223, 237, 239, 245, 318, 425
Üsâme ordusu 184, 222, 223, 238, 239, 244
Üzre 34, 392

V

Vâdi'l-Kurâ 18, 151, 153, 171, 172
Vâdi'l-Kurâ gazası 151, 154
Vahşî 287, 289, 293
Vâil 140, 331
Vâkıdî 342, 389, 430, 434, 611, 643
Vâkûsa 394, 397, 399, 404, 407, 413, 416, 425, 441
Vâlik 458
Vatîh 12, 16, 17
Veber 233, 300
Veber b. Yuhannes 234, 236, 318
Vebr b. Yuhannes 157, 185, 228
Veda haccı 26, 139, 146, 151, 158, 174, 182, 183, 213, 225, 256
Veddân 151, 636
Vedîa 240, 241, 246, 379, 380
Vedîa b. Sâbit 107, 110
Vedîa el-Kelbî 240, 380
Vekî' 191, 194, 269, 270, 274
Vekî' b. Mâlik 267, 304
Velece 353, 354, 504
Velece Savaşı 354, 355
Velîd b. Ukbe 351, 379, 393, 394, 440, 624
vergi 221, 320, 352, 362, 364, 365, 459, 622
Vetîr Suyu 45, 46, 47

Y

Ya'fûr 24, 174
Yahudi 15, 22, 23, 121, 129, 171, 222, 425, 632
Yahyâ b. Abbâd 42, 150, 197, 209
Yahyâ b. Âdem 158, 191
Yahyâ b. Saîd 29, 36, 192, 212, 426, 639
Yahyâ b. Urve b. ez-Zübeyr 590
Yahyâ b. Vâdıh 427, 433
Ya'kûb 184, 185, 220
Ya'kûb b. İbrâhim 146, 182, 183, 204, 300
Ya'kûb b. Utbe 25, 29, 70, 79, 99, 186, 196
Ya'lâ b. Ümeyye 225, 226, 317, 431, 452
Yemâme 137, 146, 183, 184, 240, 271, 274, 280, 281, 284, 286, 287, 300, 301, 303, 312, 313, 314, 342, 343, 346, 347, 351, 491, 648
Yemen 44, 61, 65, 69, 92, 128, 132, 148, 183, 184, 225, 226, 239, 240, 246, 280, 312, 314, 317, 321, 322, 326, 327, 329, 330, 338, 340, 342, 390, 392, 452, 482, 483, 491, 496, 560, 570
Yermük 387, 396, 397, 399, 408, 413, 416, 440, 441, 570, 571, 590, 592, 603, 620, 638
Yermük Savaşı 401, 405, 406, 409, 446, 447, 463, 560, 591, 629
Yesâr 25, 172, 176, 421
Yezdicerd 238, 453, 489, 490, 494, 511, 512, 514, 515, 517, 518, 520, 548, 570
Yezîd 443, 626, 628, 630
Yezîd b. Ebî Habîb 32, 139
Yezîd b. Ebî Süfyân 390, 394, 396, 398, 399, 400, 401, 407, 410, 411, 413, 423, 432, 446, 447, 620
Yezîd b. Rûmân 100, 109, 119
Yukarı Filistin 396, 410
Yûnus 191, 212, 428, 435
Yûnus b. Abdüla'lâ 434
Yûnus b. Amr 194, 433
Yûnus b. Bükeyr 14, 54, 194
Yûnus b. Ebî İshâk 363, 365

Z

Zafer 262, 275, 347
Zafer b. Dehî 386, 412, 415
Zâtü's-Selâsil 349, 350, 352, 359, 388, 412
Zâz b. Büheyş 369, 525, 531, 589
Zebîd 225, 317, 431
zekât 123, 239, 241, 244, 256, 262, 267, 274, 317, 330, 594
Zekeriyyâ b. Yahyâ 176, 200
Zendeverd 455, 458

Zermehr 381, 382, 384
Zerûd 497, 498, 499, 500, 502
Zevâbî 458, 459
Zeyd 106, 256, 290, 312, 486
Zeyd b. el-Hattâb 289, 290, 291, 292
Zeyd b. Erkam 41, 158, 159
Zeyd b. Hârise 39, 42, 43, 140, 141, 142, 153, 154, 156, 169, 239
Zeyd b. Sâbit 173, 431
Zeyd el-Hayl 92, 144
Zeyneb 24, 29
Zeyneb bint Cahş 84, 165, 185
Zibrikân 244, 267, 273, 274, 304, 381
Zibrikân b. Bedr 115, 116, 117, 185, 266, 273, 304, 377
Zî Husa 242, 244, 318
Zikâr 472, 490, 502, 643
zimmet 350, 365, 368, 369, 371, 377, 468, 521, 606, 608
zimmet ehli 347, 352, 354, 377, 494, 607, 608, 610, 642
Ziyâd 273, 280, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 351, 377, 453, 457, 460, 461, 468, 469, 479, 483, 486, 489, 490, 491, 498, 499, 519, 521, 525, 531, 533, 534, 543, 545, 547, 548, 550, 552, 554, 555, 557, 562, 564, 565, 568, 569, 571, 573, 575, 581, 583, 585, 603, 619, 637, 639
Ziyâd b. Hanzale 185, 243, 245, 401, 625, 637
Ziyâd b. Lebîd 146, 225, 226, 329, 331, 332, 333, 340, 431
Ziyâd b. Sercis 351, 353, 371, 488
Zîzâ 391, 392
Zübeyd 135, 496
Zübeyd heyeti 132
Zübeyr 57, 58, 199, 200, 201, 203, 241, 257, 388, 401, 492, 591, 610, 641
Zübeyr b. Avvâm 13, 16, 51, 493
Zübyân 240, 245, 250
Züheyr 158, 180, 355
Züheyr b. el-Hilâb el-Has'amî 627
Züheyr b. Sured 87, 89
Zühre 421, 505, 506, 507, 531, 533, 534, 549, 583, 584, 585, 586, 587, 639, 643, 644, 645, 646
Zühre b. Abdullah b. Katâde 501
Zühre b. el-Haviyye 505, 531, 584, 589, 596, 597, 644
Zührî 19, 23, 28, 46, 51, 65, 71, 76, 100, 174, 177, 188, 191, 193, 194, 195, 196, 198, 201, 204, 205, 207, 210, 211, 212, 230, 238, 242, 425, 436, 437
Zü'l-Bürdeyn el-Hilâlî 577
Zülcedr 175
Zü'l-Hâcib 463, 464, 466, 467, 468, 525, 527, 528, 530, 531, 558, 561, 563
Zülhalesa 157, 321
Zü'l-Himâr 73, 79, 229
Zülkassa 153, 239, 241, 242, 243, 244, 246, 247, 250, 252, 318, 435
Zülkelâ' 322, 392, 394, 401, 443, 444, 445, 449, 620
Zülmerve 224, 395
Zümeyl 240, 385
Zür'a zî Yezen 120, 121

İBN CERÎR ET-TABERÎ

Târihu't-Taberî -3-

Hz. Peygamber ardından da Ali b. Ebî Tâlib'i (as.) çağırdı ve ona: "Ey Ali! Çık ve bu insanların sıkıntısını gider ve Cahiliye devrinin değerlerini ayağının altına al," buyurdu. Ali çıktı ve o insanların yanına vardı. Yanında da Resulullah'ın (sav.) tazminat için kendisine tevdi ettiği mal ve para vardı. Ali kan diyetlerini ödedi, mal kayıpları için gerekli ödemeleri yaptı. Hatta köpeklerin su içtikleri çömlekler için de tazminat ödedi. Diyet ve tazminat işi bittikten sonra yanında bir miktar para kalmıştı. Ali (as.) onlara: "Size diyet ve tazminat olarak ödenmemiş bir şey kaldı mı?" diye sordu. Onlar: "Hayır," dediler. Ali: "Ben artan bendeki bu parayı Resulullah adına ihtiyaten size veriyorum. Belki onun bilmediği ve sizin de bilmediğiniz eksik bir şey kalmıştır," dedi. Ali bunu da yaptıktan sonra Resulullah'ın (sav.) yanına döndü ve ona yaptıklarını anlattı. Resulullah ona: "İyi ve güzel yapmışsın," buyurdu. Akabinde de ayağa kalktı ve kıbleye dönerek koltuk altlarının beyazlığı görünecek kadar ellerini semaya kaldırdı ve şöyle dedi: "Allah'ım Hâlid b. Velîd'in yaptıklarından Sana sığınır ve bundan berî olduğumu arz ederim," dedi ve bu sözü üç kere tekrarladı.

ANKARA OKULU YAYINLARI